

SECUNDVS TOMVS  
OPERVM VENERABILIS  
lis Bedæ presbyteri, Philosophica, necnon eorundem  
quæ ad artes excellentiores præcipuè faciunt,  
miras quasdam & subtiles explicationes continens:  
eorundem Index, uersa pagella apparet.

BASILEAE, M. D. LXIII.

16243303



(2)

SECUNDVS TOMVS

OPERM VENERABI

lis Bedæ presbyteri, Philosophica, necnon eorum quæ ad artes excellentiores præcipuè faciunt, miras quasdam & subtiles explanationes continens: eorundem

Index, uersa pagella  
apparet.

BASILEAE, M. D. LXIII.

16243101

SECUNDI TOMI  
E L E N C H V S.

|  |          |
|--|----------|
| De natura rerum, liber.                                    | pagina 1 |
| De temporum ratione, liber.                                | 51       |
| De sex aetatibus mundi, siue Chronicon, libellus.          | 174      |
| De temporibus, liber.                                      | 205      |
| Sententia ex Aristotele.                                   | 213      |
| Sententia ex Cicerone.                                     | 259      |
| Prouerbiorum liber.  | 284      |
| De substantijs.  | 302      |
| Πρόσι δὲ ἀξίωσι, siue elementorum philosophia libri IIII.  | 311      |
| De Pasche celebratione, siue de æquinoctio uernali, liber. | 343      |
| De diuinatione mortis & uitæ, epistola.                    | 348      |
| De arca Noe.   | 350      |
| De linguis gentium.  | ibidem   |
| Sibyllina oracula.   | 351      |

De rerum natura, liber.  
VENERABILIS BEDAE  
presbyteri Anglofaxonis, de Re-  
rum natura, Liber.

PRAEFATIO.

Naturas rerum uarias labentis & æui,  
Perstrinxi titulis, temporalata citis.  
Beda Dei famulus, tu fixa obsecro perennem,  
Qui legis astra, super mente tuere diem.

GLOSSAE SVPER PRAEFATIONEM BEDAE PRES-  
byteri, De natura rerum: incerti auctoris.

Glossa Graeca interpretatione, linguae sortitur nomen. Hanc philosophi aduerbium dicunt, quæ uocem illam, de cuius proprie-  
tate requiritur, uno & singulari uerbo designat. Quid enim illud sit, in uno uerbo positum declarat: ut conticescere, est tace-  
re. Item, Latus haurit apertum. Haurit, percutit. item cum terminum dicimus finem, aut populatus interpretamur esse uastatas: &  
omnino, cum unius uerbi rem uerbo uno manifestamus.

VERSVS BEDAE PRESBYTERI.

Nominatus uersus ab eo quod fluat, seseq; ipse circueat. Versus proprie dicitur à uertendo, quia cõuerti potest: id est, ut id quod  
habet in fine, habeat in medio. & e contra, ut est: Cornua uelatarum, uertimus antennarum, cornua uelatarum. Vel ideo dicitur uer-  
sus, quia à sine manus scribentis, ad initium conuertitur. Arma uirumq; cano, Troie qui primus ab oris.

Naturas rerum uarias labentis & æui. ] Quicquid est siue uisibile, siue inuisibile, sensibile seu intelligibile, creatas  
sue creatum, natura dicitur. Ergo generale nomen est natura, omnium rerum: & earum quæ sunt, & earum quæ non sunt. illa au-  
tẽ non esse dicuntur, quæ nec sentiri nec intelligi possunt: sed quod ita sunt, ut omnem cognitionem corporis & mentis transcendat.  
Duobus namq; modis natura dicitur. Deus ita quæ natura dicitur, quod cuncta nasci faciat. Omnis etiam creatura, natura uocatur, eo  
quod nascatur. Rerum: id est, causarum creatarum, uisibilem scilicet & inuisibilem. Varias: id est, diuersas & multiplices,  
ac distimiles, ueluti in mundo habentur. Labentis: id est, decurrentis & deficientis. Aei: à αἰών Græcè, Latine seculum. hinc,  
æuum dicitur seculum. Perstrinxi: id est, breuiter scripsi. Perstringere, proprie est, striditum narrando abbreviare. Titulus. Ti-  
tulus autem dicitur à Titane, id est, sole: quia sicut sol sua presentia mundum illuminat, ita & titulus sequentem paginam illustrat.  
Nam si titulum frontis eraseris, muta pagina remanebit: ut ait quidam, Titulum frontis erade, ut muta sit pagina. Tempora la-  
ta: id est, ampla. Citis: id est, breuibus. Titulis, id est, prefatiunculis ita inchoantibus: De quadrifario Dei opere, &c. Beda:  
subauditur, Ego. Dei famulus: id est, seruus. Qui legis: scilicet meum librum. Per apostrophem alloquitur Lectorem. Obsecro:  
scilicet te ò Lector. Tuere: id est, contemplare. Perennẽ diem: id est, perpetuam lucem, Deum uidelicet, qui est dies æternus ante  
omnem diem & omni sole lucidior. Mente, id est, intellectus ratione & discretionẽ. Fixa: scilicet illa mente. Super astra: id  
est, super caelos, ubi astra sunt: de quibus in hoc opusculo Deo auxiliante, disputabimus.

SCHOLIA SVPER PRAEFATIONEM BEDAE PRESBY-  
teri, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Naturas rerum. ] Distichon hoc in exemplari scripto & satis ueteri usq; ad tetrastichon productum fuit, adiectis his duo-  
bus: Beda dei famulus, tu fixa obsecro perennem, Qui legis ista super mente tuere diem. Quæ ab alio quopiam adiectæ uiden-  
tur: fuit enim Beda uersificator tolerabilis, ut planum fecit in opere quod hexametris uersibus composuit de uita Guberti.

De quadrifario Dei opere. Caput I.

**O**PERATIO diuina, quæ secula creauit & gubernat, quadriformi ratione di-  
stinguitur. Primò, quod hæc in uerbi Dei dispensatione non facta, sed æterna  
sunt: qui nos, Apostolo teste, ante tempora secularia prædestinauit in regnum.  
Secundò, quod in materia informi pariter elementa mundi facta sint, ubi qui ui-  
uit in æternum, creauit omnia simul. Tertio, quod eadem materies, secundum  
causas simul creatas, non iam simul, sed distinctione sex primorũ dierum in cœ-  
lestem, terrestremq; creaturam formatur. Quarto, quod ex eiusdem creaturæ feminibus, & pri-  
mordialibus causis totius seculi tempus naturali cursu peragitur, ubi pater usq; nunc operatur  
& filius, ubi etiam coruos pascit, & lilia uestit Deus.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, DE  
natura rerum: auctore Brediferto Ramesiensi. Cap. I.

Operatio diuina, quæ secula creauit & gubernat. a. Duobus modis dicitur Deus gubernare secula, uel cõ-  
seruando facta, uel per successiones reparando.  
Beda tom. 2. a a Dispen-

b Dispensatio & consilium Dei, & ars, ipse Deus est: quia in eo præter seipsum, nihil esse potest.  
 c Proinde omnia quæ ab ipso facta sunt per dispositionem, æterna sunt: sicut & ille æternus est, & tunc Deus sunt. Vt enim beatus Augustinus dicit: Aliter sunt ea quæ sub eo facta sunt, aliter ea quæ in Deo sunt, Deus uidelicet in dispositione existendo, una de omnia quæ sunt, Deus sunt.

d Quis explicet uerbis, quomodo Deus & quietus operetur, & operans quiescat: in eo quod Deus die septimo requieuit: in ipsum Dominum & saluatorem nostrum Iesum Christum, qui hæc loquebatur & dicebat, Pater meus usque modo operatur, & ego operor: magnum sacramentum significauit, quia & Dominus Iesus usque; Deus, ipse est enim uerbum Domini, quia in principio erat uerbum, & non qualescunq; uerbum: sed Deus erat uerbum, & omnia per ipsum facta. Operatur est pater, sed dixit ut fieret lux. Si dixit, uerbo operatus est. Verbum eius ego eram, ego sum. Per me factus est mundus, in illis operibus: per me regitur mundus, in istis operibus. Pater meus & tunc operatus est, cum fecit mundum, & usque nunc operatur cum regit. Operatur ergo Deus non noua creando, sed creata gubernando. Euerunt quidem in presentia Dei, antequam fuissent creata: sed æterna sunt, ante omne uel delictum tempus, & ante aliquam creationem. Ante mundi creationem quidem tempus fuit, sed non tale quale nunc est: quia nulla tunc erat uicissitudo diei & noctis.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBY-  
 teri, De natura rerum: incerti authoris. Cap. I.

**O**peratio diuina quæ secula creauit & gubernat. ] Duobus modis dicitur Deus gubernare secula, uel conseruando facta, uel per successiones reparando. Quadriformi ratione, id est, quadripartito intellectu. In uerbi, id est filij Dei dispensatione, id est, dispositione & prouidentia. Non facta, id est, non temporalia sunt. Euerunt quidem in presentia Dei antequam fuissent creata: sed æterna sunt, ante omne uidelicet tempus, & ante aliquam creationem. Ante mundi creationem tempus quidem fuit, sed non tale quale nunc est: quia nulla uicissitudo diei & noctis. Ante secularia tempora: id est, ante constitutionem mundi. Informi materia, id est, confusa, ubi caelum & terra necdum habebant formas & species suas. Elementa mundi, id est, terra & aqua, ignis & aer.

SCHOLIA SVPER LIBRVM BEDAE PRESBY-  
 teri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago. Cap. I.

**O**peratio diuina. ] Orditur Beda à mundi generatione, iam enim in confesso est mundum esse à deo creatum, ut primo Genesios scriptum est: in principio creauit deus caelum & terram. Verum in theologis disceptationibus quaeri solet, de temporis duratione, id est, quantum temporis Deus occupatus in producendo fuerit, nam ex Genesios principio modo momentaneum fuisse intelligitur, id est, facta esse omnia uno temporis momento, modo creationis, duratio dicitur fuisse sex dies, & ne igitur uideatur pugna esse in sacris, enumerat hic Beda quatuor species operationis, quibus mundus dicitur fuisse factus. Prima quidem est quæ Deus ab æterno (ut sic dicam) concepit. Nam theologis aiunt hæreticum esse statuere in Deo nouum aliquod facerem de consilio, si enim quod optimum est posterius concepisset, nisi iussit cum id ante, aut nolisset sequeretur, quorum in Deum neutrum cadere potest, aut optima quæ sint non uidere, aut noli facere, itaq; à principio seculorum, id est, ab æterno creatio mundi in mente diuina fuit: de hoc conceptus loquitur Iohannes in exordio Euangelij sui: in principio erat uerbum & c. & Apostolus ad Ephesios: Qui nos ante tempora prædestinauit in regnum. Secunda creatio qua Deus (cum iam orbis nasciturus erat) uno momento ex nihilo creauit materiam informem, id est, syluam quandam omnium rerum, quæ postea per formarum applicationem formaretur: hanc informem materiam, in qua adhuc nullum rei, nec arboris nec hominis species fuit, Gentiles philosophi negabant esse factam, sed fuisse ab æterno putabant: uocabantq; syluam huiusmodi Chaos, quod rerum omnium confusam materiam significat. De hac creatione sic scriptum est: Qui uiuit in æternum creauit omnia simul, id est, rerum omnium materiam. Tertia creatio est, qua Deus ex illo Chaos formis & facies rerum inchoabat atq; produxit, ut caeli, terrarum, marium, arborum, animalium, quæ operatio temporalis fuit, & attestant scriptura, sex dierum. Quarta operatio, qua Deus quotidie mundum conseruat, uiuificat & gubernat: falsæ enim quorundam philosophorum sententia est, existimantium hunc temere & nulla potestate Dei conseruari & regi: ex hac operatione animalia alia ex alijs nascuntur, terra ex se producit arbores, semina in agris condita cum scænore redeunt: producit igitur Deus quotidie rones eiusdem generis res, de hac conscriptum est in Psalmo XLVI. Qui operi caelum nubibus, & parat terræ pluuiam. Qui producit in montibus scænum, & herbam: & qui dat iumentis escam suam & pullis coruorum inuocantibus se. Prima igitur creatio facta est ab æterno: secunda momento: tertia, spatio sex dierum: quarta est quotidiana durans usq; ad consummationem seculi. Disputantur hæc questiones passim à sacris interpretibus & à B. Augustino libro I. X. de ciuitate Dei, à Petro Lombardo II. Sentent. distinet. XII. à D. Thoma & alijs.

Ante tēpora secularia. ] Tempus seculare quod ex coeli ac stellarum circumactu obseruatur, aliud est tempus ante seculare, sine ulla permutatione sempiterna duratio, id uocant Philosophi à sempiternitate *αἰώνια*: uide Aristotelem de celo, uolumine primo, capite nono.

DE MVNDI FORMATIONE. CAP. II.

**I**n ipso quidem principio conditionis facta sunt: caelum, terra, angeli, aer, & aqua de nihilo. Die autem primo lux facta est, & ipsa de nihilo: secundo, firmamentum in medio aquarum: tertio, species maris & terræ, cum eis quæ terræ radicibus inhaerent: quarto, luminaria cæli de lumine primo die facta: quinto, natatilia & uolatilia de aquis: sexto, reliqua animalia de terra. & homo quidē carne de terra, anima uerò de nihilo creatus: qui in paradiso, quàm Dominus à principio plantauerat, constituitur: septimo Dominus requieuit, non à creaturæ gubernatione, cum in ipso uiuamus, moueamur & uiuimus, sed à nouæ substantiæ creatione.

GLOS

GLOSSAE IN CAPVT II. BEDAE PRESBY-  
 teri, De natura rerum: authore Bredeferto Ramensensi.

a In ipso quidem principio decimoquinto Calendarij Aprilium, in prima parte arietis: quia aries triginta partes habet. In sex enim primis partibus ipsius, totus mundus factus est. Sed quaeritur, qualis lux erat, antequam factus esset sol. Sic dicunt: Sicut calore erat, id est, blanda, pertingens ab oriente ad occasum, ab aquilone ad austrum: quæ lux postea conuersa est in lucem solis.

b Caelum hic spirituale intelligere debemus, quo continentur angeli, quod utiq; in principio factum est de nihilo ante omnem diem. Hoc autem caelum, quod est firmamentum, secundo die de aquis factum est: superius autem caelum ideo spirituale uocatur, quia spirituales continet creaturas, de quo tantum legitur quod factum sit, uel est.

c Lux quæ primo die facta est, non ad claritatem, sicut nunc ista est, quia aquis omnia repleta erant, quamuis minus densis & subtilissimis: ipsa lux de nihilo, id est, de nulla materia. Non enim secundum causam, sed secundum materiam. Nam quod ex Deo est, ex nihilo non est. Non enim materiam habuit Deus aliam, nisi se ipsum, & ideo ex nihilo esse non possunt.

d Firmamentum est, ubi signa uidemus. Sustinet enim superiores aquas, & est frigida natura: quia quantum distat sol à terris, tantum distat firmamentum à sole, & ideo glacialis naturæ est.

e In medio aquarum dicitur, quia ex omni parte firmamenti aquæ sursum fellicet & deorsum. Has aquas superiores multi dicunt cecidisse, ad diluuium faciendum. Sed Augustinus interrogat, quid erat factum de isto aere. Nam quantum elongatur aer à terra, tantum elongatur diluuium usq; ad lunam, id est, centum uiginti quinq; milia stadiorum, atq; inde facilius intelligitur secundum Augustinum de lumine, quod factum est in principio. Quod lumen non erat tantæ claritatis, sicut post creationem solis & lunæ: sed speciem auroræ habebat, sicut ante solis ortum: quia dicit istum aerem conuersum fuisse in aquam, & iterum post annum aqua conuersa est in aerem. Nam aer & aqua simul fieri non possunt, nec habuit aer locum, in quo fuisset, quamdiu diluuium erat: & nulla aqua uel tempestas supra lunam potest fieri, sed infra lunam fiunt semper.

f Quando angeli creati sunt, tunc & anima secundum quosdam. Beatus autem Augustinus & Hieronymus nihil temere de anima affirmare conati sunt, sed ingeniose se ignorare dixerunt unde fiat, uel quando ad corpus ueniat, utrum tempore conceptionis, an alio quolibet tempore. Philosophi tamen *πρωτων* dicebant fieri, id est, iteratâ generatione, illud sentire uolentes, quod ab alio in alium transfret, uel quod anima ex anima ueluti caro ex carne descendat. Horum nonnulli dicebant, eam preparatam esse, eamq; in ipsa conceptione dari, uel alio quolibet tempore. Nos uerò ueraciter de nihilo esse credere debemus, quamquam tempus de formationis illius ignoremus, hoc solum Deo relinquentes. Quaeritur utrum anima una creata est in sexto die, an multe: sed aperta questio est. Si enim unus homo creatus est, quare non & una anima? Et sicut omnia corpora hominum ab illo uno homine deducta sunt, ut scriptura dicit, in quo omnes peccauimus: quare non & anima deducuntur similiter ab ipsa una anima? Ex hoc intelligitur etiam illud semen, quando immittitur animam habere. Anima nostra ad imaginem Dei creata est, in qua non exigua nostri portio, sed totius uniuersitatis substantia est: quæ proculdubio libera est, & diffusis cogitationibus atq; consilijs huc atq; illuc uogatur, & considerando spectat omnia. Est igitur ad imaginem Dei, quæ non corporea estimatur, sed mentis uigore absentes uidet, trans maria abiit, transcurrit appetit, & uertitur ocula, huc atq; illuc uno momento sensus suos per totius orbis fines & mundi secreta circumfert: quæ Deo iungitur, Christo adheret, descendit in infernum, atq; ascendit. In hac enim anima totus homo est, sine qua nihil esset terra, & in terra non resoueris. Aliter Hieronymus in loco ubi dicit, Puluis reuertitur in terram suam, unde sumptus est, & spiritus redcat ad Dominum. Satis irridendi sunt, qui putant animas cum corporibus fieri, & non à Deo, sed à corporum parentibus generari. Cum enim reuertatur caro in terram, & spiritus redcat ad Dominum, qui dedit illum: manifestum est, Deum patrem animarum esse, non homines.

g Creatoris potentia, atq; omnipotentia & omni tenentis uirtus, causa subsistendi omni creaturæ. Neq; enim sicut constructor ædium, cum fabricauerit, abscedit, atq; illo cessante & abscedente, stat opus eius: ita mundus ictu oculi stare poterit, si ei Deus regimen sui subtraxerit.

h Non tanquam substantia eius, sic in illo sumus: sed utiq; cum aliud sumus quàm ipse, non ob aliud in illo sumus, nisi quod cōtinet & disponit omnia per quam dispositionem in illo uiuimus, mouemur & sumus. Unde colligitur, quia si subtraxerit se, nec uiuimus, nec mouebimur, nec erimus.

SCHOLIA IN CAPVT II. BEDAE PRESBY-  
 teri, De rerum natura: authore Ioanne Nouiomago.

In ipso quidem. ] Distributio creationis per sex dies, quam copiosissime explicuit Hexameron Basilij Magni, cuius supplementum scripsit frater eius Gregorius Nicanus, quod inscribitur *πρωτων* & *αποκαταστασις*. Et uersum à Dionysio Romano, cognomento Exiguo: hoc mensibus aliquot ab hinc typis, antea non excusum in lucem emissum.

Et homo, carne quidem de terra. ] Homo natus est postremo reliquis rebus omnibus productis, cuius gratia (quod Theologi & philosophi gentiles scripserunt) omnia condita sunt: estq; maxime secundum naturam, ut destinata operi ante opus pareretur: est enim, quod philosophi dicunt, finis intentione primum, sed productione postremum.

Qui in paradiso quam Dominus à principio plantauerat, constituitur. ] Natus est homo in agro Damasceno, unde translatus est in paradysum. Ait autem Beda Dominum ante hominem condidisse paradysum, qui horti erant uoluptatis, destinati humanis rebus: ubi autem paradysus sit, disputatur à theologis per uarias sententias: pleriq; autem discedunt in illam sententiam, ut existimant uniuersum locum de paradiso enigmaticè intelligendum, nec esse aliud quàm hunc mundum. Quemadmodum enim gentiles appellant mundum domicilium & templum quoddam deorum, ab inexplicabili pulchritudine summæ uenerationis opificum: ita in sacris intelligendum locum uoluptatis hunc mundum, cuius absoluta elegantia qua nihil ornatiùs excogitari potest, in quo ornatus mens hominis naturæ uarietatem admirans, uoluptate expleuere nequit. Nam fontem illum ex quo fluunt quatuor flumina, interpretantur Oceanum: unde, ut Homero etiam placuit, omnium annuum & fontium uisum & initium sumit. Nam quomodo intelligi possit ex paradisi fonte Nilum, & Euphratem & Gangem uenire, nisi per paradysum intelligamus hunc mundum, Beda tom.

a 3 fontem

fontem illum mare, quod oculis meatibus subterraneis, longè lateq; infusum omnibus fluminibus humorem suppeditat. Hæc quoniam obiter mihi in mentem ueniunt, sic posui, non ut certum in rebus extrameam profersionem possitis, aliquid definitum, sed ut alijs disputandi eruditius super hac questione materia relinquatur.

Septimo Dominus quieuit non à creaturæ gubernatione.] Vlmi diei describitur actio, quem diem Iua dei sabbatum uocant, ut quidam à sabbate, quod eorum lingua septem sonat: alij interpretantur quietem, quidam deducunt à Græco & Septuaginta quod est sacrificare. Ridiculi sunt homines, qui hanc uacationem ad planetarum magisterium retulerunt, quod uidelicet propterea sabbato iusti sunt feriari, quia Saturnus, qui tunc temporis est dominus, diem illum rebus agendis reddat inceptum, est enim sabbatus inauspicatum: quorum sententia reprehenditur doctè à Pico Mirandulano in libris quos aduersus astrologos scripsit.

QVID SIT MVNDVS. CAPVT III.

Mundus est uniuersitas omnis, quæ constat ex cælo & terra, quatuor elementis in speciem orbis absoluti globata: igne, quo sydera lucet: aere, quo cuncta uiuentia spirant: aquis, quæ terram cingendo & penetrando communiunt. Atq; ipsa terra, quæ mundi mediâ atq; ima, libra ta uolubili circa eam uniuersitate pendet immobilis. Verum mundi nomine etiam cælum à perfecta absolutaq; elegantia uocatur. nam & apud Græcos ab ornatu ὁ κόσμος appellatur.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Bredfero Ramiesensi.

- a Cæli tam pro ipso, quàm omnibus quæ in eo sunt: similiter terræ pro ipso elemēto, & pro his quæ in ea continentur, posuit.
- b Illa rotunditas absolutâ, id est, perfectâ est, cui tantum in longitudine, quantum in latitudine, & quæ à suo centro undiq; æquali spatio distat. Absoluta res dicitur, quæ nulla re pendet uel fulcitur. Vnde nos non sumus absoluti, quoniam terra fulcitur.
- c Descensionis ordo est. Ignis enim superior est, & superiorem obtinet locum in omni creaturâ: post ignem aer, deinde aqua, postquam terra inum obtinet locum.
- d Cingit enim aqua undiq; secus terram, & penetrat, ne terra quæ est sicca, satisfiat in puluerem. Sunt enim uenæ quæ damin terris, per quas lateoer manant aquæ, & flumina crescunt: & ideo etiam mare redundare non potest, quia uenæ terrarum, quæ euorunt, iterum absorbent.
- e Queritur id quoq; quod est medium, potest esse inum: aut id quod est inum, potest esse medium. Nam hoc uidetur in his uerbis. Ita ergo intelligitur: Medium est, quoniam mundus sic uoluitur, & sic est circa terram, ut æquale sit spatium semper à terra ad cælum, siue sub terra, siue supra terram: & semper necesse est ut mediâ pars totius mundi sit infra, & mediâ sit supra. Ima autem, quia in ordine quatuor elementorum, quibus constat mundus, ultimum obtinet locum: & quod excellentius est, melius est. Melior est enim ignis quàm aer, aer quàm aqua, aqua quàm terra: quia corpulentiora sunt, quæ sunt iuxta terram. Vnde & terra immobilis manens, una sede semper hæret, complexa medium mundi locum.
- f ὁ κόσμος uerbum Græcum est, quod nos Latini quasi usui habemus: à quo cælum Græcè ὀρακός dicitur, quo nomine apud illos quoq; est, quando mundus uocatur. Multo magis enim debet dici ab ornatu, quod pulchrior est quàm sint elementa, quæ mundi nomine uocantur.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti authoris.

Mundus est uniuersitas omnis, quæ constat ex cælo & terra quatuor elementis, in speciem orbis absoluti globata.] Quatuor sunt principalia elementa: ignis, aer, aqua, terra, ex quibus nouissimum mediumq; elementum terra est. In circuitu terre aqua, quæ est Oceanus: in circuitu aquæ, aer, unde cælum uocatur aerium: in circuitu aeris ether, quod est ignis, unde cælum uocatur æthereum. Quæ scilicet uniuersitas, globata, id est, rotunda, coadunata. Cælum tam pro ipso, quàm pro omnibus quæ in eo sunt: similiter terram pro ipso elemento, & pro his quæ in ea continentur, posuit. In speciem, id est, formam orbis, id est, rotunditatis alicuius. Illa rotunditas perfectâ est, cui tantum est in longitudine, quantum in latitudine, & quæ à suo centro undiq; æquali spatio distat. Absoluti scilicet orbis: id est, distincti & perfecti, propriam habet formam. Absolutares diuinitur, quæ nulla re pendet uel fulcitur. Vnde & nos non sumus absoluti, quia terra fulcitur. Item globata: id est, coadunata ipsa uniuersitas, igne scilicet & aeris uel sole, quia sole omnia illuminantur. Queritur quomodo id quod est medium, potest esse inum: aut quod est inum, potest esse medium. Nam hoc uidetur in his uerbis. Ita ergo intelligitur. Medium est, quia totus mundus sic uoluitur, & sic est circa terram, ut æquale spatium sit semper à terra ad cælum, siue sub terra, siue supra terram: & semper necesse est ut mediâ pars totius mundi sit infra, & mediâ supra: ima autem, quia in ordine quatuor elementorum, quibus constat mundus, ultimum obtinet locum. Et quod excellentius est, melius est. Melior est ignis quàm aer, aer quàm aqua, & aqua quàm terra: quia corpulentiora sunt quæ sunt iuxta terram. Vnde & terra immobilis manens, una sede semper hæret, complexa medium mundi locum. Librata scilicet ipsa terra, id est, suspensa uel æquata: quia æqualis pars est semper per omnia à terris ad cælum. Uniuersitas scilicet elementorum uel firmamenti. Supremum & primum locum in elementis ignis tenet: secundum aer: tertium aqua: quartum & ultimum terra pendet immobilis, scilicet quia à nulla creatura suslinetur.

SCHOLIA SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Mundus est uniuersitas, &c.] Continet caput hoc mundi definitionem tum partium quæ in eo sunt, enumerationem, postremo

postremo nominis rationem. Definitio autem ex Aristotelis libro de mundo ad Alexandrum assumpta uidetur, sic enim habet: κόσμος ὁ κόσμος ὁ κόσμος ὁ κόσμος ὁ κόσμος, hoc est: Mundus est compages ex cælo & terra. Adiecit autem quod sequitur atq; eis naturis quæ intra hæc continentur, igne uidelicet, aere, & humore. Deinde illis quoq; quæ ex his per naturam sunt composita, tradunt namq; phisici omnia ex igne seu calido, spiritu, humore ac terreno coalescere, ita quæ quatuor illa elementa dicuntur: quemadmodum enim ex uiginti tribus elementis omnes dictiones & uoces continentur, sic hæc quatuor simplices partes omnium rerum sunt materia, ob id mundi elementa rectè dicuntur.

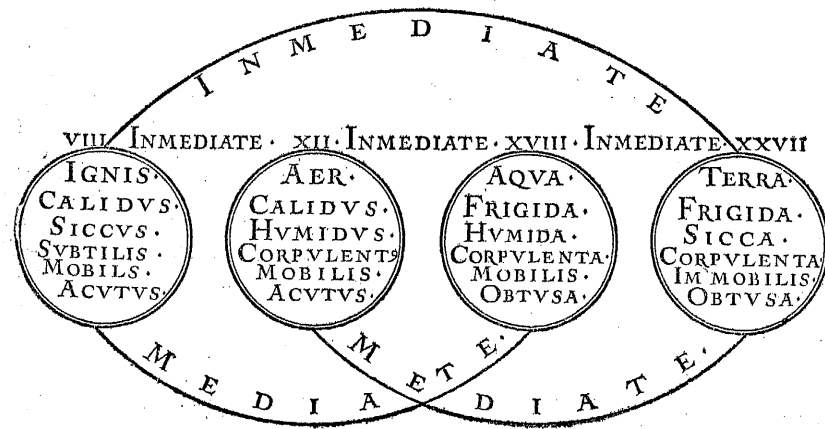
In speciem orbis absoluti globata.] Ad eundem modum Plinius capite secundo libri secundi de forma eius. Porro mundi figuram esse spheram non argumenta modo docent, sed & hominum consensus orbem appellantium à rotunditate. Multis probationibus hoc conuincit Aristoteles libro secundo de cælo.

Ignem quo sydera lucent.] Multi ac præclari authores crediderunt cælum igneum esse, stellas ipsas sempiternos ignes, quod splendebant, calorem rebu affundant, ac perpetuo motu cidentur quæ ignium sunt affectiones naturales, quapropter Anaxagoras Glazomenius cælum æthera dictum uoluit ab ardendo, ætho ardeo est. Sed Aristoteles hanc persuasionem usq; contendit esse falsam, afferens in cælo nihil esse elementare, huiusmodi enim corrumpi potest per naturam, sed habere essentiam incorruptibilem ac sempiternam, diuersam ab igneo, aërio, humido & terreno, quam quintam uocat Cicero naturam, hæc ex Aristotelis sententia æther dicitur à sempiterno cursu. Habet tamen hæc questio in utraque partem multos & magnos scriptores, quod nobis cursim annotasse uisum est esse satis.

Verù mundi nomine etiam cælum à perfectâ absolutaq; elegantia uocatur.] Cælum ex Aristotelis sententia plura significat, uniuersus namque mundus cælum dicitur, ueluti apud Græcos ὁ κόσμος & ὀρακός. Sic apud Plinium capite primo: Mundus & hoc quod alio nomine cælum appellare libuit cuius circumflexu omnia teguntur, alias significat uniuersum æthera, id est, totam compagem rerum cælestium, à Luna uidelicet usq; ad ambitum mundi, hoc pleriq; secundum cælum uocant & secundum mundum. Primum enim & mundus seu cælum quatuor elementorum est comprehensio, qui corruptibilis est & spheræ acti uorum & passiuorum à philosophis recentioribus dictus. Tertium cælum continet res immortales ac diuinas quod à claritate diuini luminis ἐπεὶ ὀρακός cognominatur. Ex hac distinctione quidam interpretantur locum Apostoli de raptu in tertium cælum. Significat præterea cælum cuiusque planete suum orbem, ueluti apud Ciceronem luna infimum cælorum abinet. Postremo significat peculiariter cælum octauum à luna quod Græci ἄρκετες, Latini firmamentum uocant, continet enim stellas fixas: hoc M. Varro quod cælum sit stellatis signis scilicet, cælum dictum arbitrantur. Verum hic Bedæ locus inconcinnitate non caret, nam mundus & cosmos ab elegantia absolutaq; pulchritudine ac ordine nomen habet. Cælum quidem ut iam dictum est, & ὀρακός ut Plato scribit quod sit superiorum terminus, id est, ὀρακός, cui & Cleomedes assentitur in Meteoris. Mundi uerò nomen magno consensu ab ornatu nomen accepit, quem Aristoteles in ordine maxime situm esse existimat. Uniuersum ipsum commo dius ὁ κόσμος inquit, nominauerit, id est, compagem rerum compositam concinnoq; ordine digestam, quam ἀνορακός, id est, congeriem consisam ac inconditam. Alij ornatum quoque colligunt ex figura, & colore, & ast. orum collucentium flammis, quos Plinius oculos mundi uocat: huc enim pertinet fabula Argus, quem Iuno occidit. Iunonem enim phisici aera intelligunt, hic densatus in nubes solem ac stellas & conspectu nostro aufert, hoc est, Argo centum oculos eruit.

DE ELEMENTIS. CAPVT IIII.

Elementa sibi met sicut natura, sic etiam situ differunt. Terra enim ut grauisima, & quæ ab aliâ natura sufferri non possit, inum in creaturis obtinet locum. Aqua uerò quanto leuior terra, tanto est aere grauior. Qui si fortè aquis in uase aliquo subdatur, statim ad superiora ut leuior euadit. Ignis quoq; materialiter accensus, continuo naturalem sui sedem super aera quærit: sed ne illuc prouentat, in mollem aera, cuius circumfusione deprimitur, euanescit. Quæ tamen quædam natura propinquitare sibi met ita comiscetur, ut terra quidem arida & frigida, frigida aqua: aqua uero frigida & humida, humido aeri: porro aer humidus & calidus, calido igni: ignis quoq; calidus & aridus, terræ societur arida. Vnde & ignem in terris, & in aere: nubila terre: naq; corpora uidemus.



GLOSSAE IN CAPVT IIIII. BEDAE PRESBYTERI, De rerum natura: auctore Brideserto Ramesiensi.

a Natura elementorum est ipsa qualitas, ut ignis calidus est & siccus: terra autem frigida & sicca. Dicimus autem elementa, & elementa, & hylementa. Elementa quasi eleuamenta, eo quod ex elementis omnia consistunt. Elementa ab elimo, id est, formo: quia inde cuncta sunt formata. Hylementa, ab hyle, id est, informi materia, de qua facta sunt omnia in species suas. Elementa autem quatuor sunt: caelum, ignis, aqua & terra, quae in omnibus sibi mixta sunt. Siquidem & in terra ignem reperies, qui ex lapidibus & ferro frequenter excutitur: & in caelo cum sit ignitum & micans fulgentibus stellis, polus aqua esse intelligi potest.

b De Syzygijs, id est, coniunctionibus elementorum pauca dicit. Omne namque corporeum quatuor saepe dictis constat elementis, quorum unumquodque duas habet qualitates: unam propriam, alteram uero alterius elementi, sicut in terra frigiditas & ariditas. Ariditas ergo propria est terrae, frigiditas non propria terrae, sed aquae, sic & de caeteris. Nam frigiditas propria est aquae, humiditas uero ab aere illi uenit. Sic aeris humiditas propria, at caliditas ex igne descendit. Similiter & ignis propria est caliditas, sicut ariditatem de terra sumit. Sex igitur qualitatum syzygiae sunt. Quarum quatuor dicuntur immediate & nexae, non eegentes medietate, quae coniungantur. Ignis enim caliditas, cum terrae frigiditate coniungitur in siccitate. Rursus aquae humiditas copulatur cum terrae siccitate in frigiditate. Caliditas uero aeris cum frigiditate aquae coniungitur in humiditate: aeris uero humiditas cum ignis siccitate coniungitur in caliditate. Haec sunt quatuor quae dicuntur immediate & nexae. Restant duae quae dicuntur mediate & dissonae: quia non possunt sibi coniungi sine medio, obstante qualitatum diuersitate. Ignis enim calidus & siccus, cum aqua humida & frigida coniungi non potest sine medio, id est, sine terra. Rursus aer humidus & calidus, cum terra quae frigida est & sicca, coniungi non potest sine medio, id est, aqua, quae locum tenet medietatis, & coniungit utrumque.

c Nubila pro spissis accipiuntur: nubibus, quae semper habent aquas. Inter nubila & nubes hoc interest, quod nubila dicimus spissas & densissimas nubes, nubes uero & spissas & raras.

GLOSSAE IN CAPVT IIIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Elementa sibi met sicut natura, sic etiam situ differunt. Natura elementorum est ipsa qualitas, ut ignis calidus & siccus, terra sicca & frigida. Elementa, & elementa, & hylementa dicimus. Elementa quasi eleuamenta, eo quod ex elementis omnia consistunt. Elementa ab elimo, id est, formo, quia inde cuncta sunt formata. Hylementa ab hyle, id est, informi materia, de qua facta sunt omnia in species. Situ, id est loco, uel positione & ordine locorum. Differunt, id est, distat. Elementum secundum Isidorum, Graecum est, & sonat latine materies. Hyle enim Graecae, latine informis materies. Secundum Ambrosium uero latinum nomen est, & derivatur ab eo quod est elimo, id est, formo: & quod nos elementum dicimus, Graeci στοιχειον.

SCHOLIA IN CAPVT IIIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Qui si forte aquis in uase. Gleba & quaelibet terrae pars per aquam inferius cadit, quo signo constat terram aqua esse grauiorem, grauius enim sunt quae naturaliter deorsum cadunt.

Ignis quoque materialiter accensus. Ignis in plura sunt genera, quae hic obiter recensito. Primus est caelestis ille lucidus, cuncta spuens, seruans ac uiuificans. Secundus est qui luna statim subiectus est, usque ad loca nubium non lucens quidem: est enim ueluti aer torridus, qualis est in caldarijs, prunis ac flamma extinguitur, qui quidem non lucet, nisi materiam sortiat, in quam caloris uim exerceat: hinc incenduntur sub caelo ignes repentini, quos alij uocant deciduos, alij uolantes. Tertius est, quo humanum genus ad uarios usus & necessarios utitur: quartus, quem summo artificio naturae rebus animalibus pariter in animatis affluit, nihil namque caloris est expers.

Quae tamen quadam naturae propinquitate sibi met ita commiscentur. Elementa mundi quae loco & situ coniunguntur symbola sunt, id est, altera qualitate consentientia, ut aqua & terra frigiditate, cum aqua aer mobilitate ac humiditate, a symbola interuallo discreta sunt, ut aqua ignis inter medio aere.

DE FIRMAMENTO. CAPVT V.

Caelum subtilis igneaeque naturae, rotundumque, & a centro terrae aequis spacijs undique collectum. Unde est & conuexum mediumque quacunque cernatur, inenarrabili celeritate quotidie circumagi sapientes mundi dixerunt: ita ut rueret, si non planetarum occursum moderetur: argumento siderum nitentes, quae fixo semper curiu circumuolant, septentrionalibus breuioribus gyros circa cardinem peragentibus: cuius uertices extremos, circa quos sphaera caeli uoluitur, polos nuncupant, glaciali rigore rabentes. Horum unum ad septentrionalem plagam consurgens Boreas: alter de uexu in Austros, terraeque oppositus, australis uocatur: quem interiora Austris scriptura sancta nominat.

GLOSSAE IN CAPVT V. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideserto Ramesiensi.

- a Non in modum pile rotundum est caelum, sed a parte polorum in longitudine porrectum.
b Ignee naturae dicitur, propter sidera igneam naturam habentia, quae in eo collocata sunt.

Quantum

c Quantum ab hoc loco terrae ad caelum, tantum ex utraque terrae parte spacium ad caelum protenditur, & hoc est a centro terrae undique collectum. Nam terra in medio locum obtinet puncti, circa quam caelum uertitur in modum circini, propterea non amplius quam medietas eius uideri potest, quae semper super terram est.

d Planetae conuolunt mundum feruntur, & ideo mundus temperatur & retinetur.
e Argumentum est, quod rei dubiae facit fidem: & dictum est argumentum, quasi argute inuentum. Argumento siderum in caelo fixarum, uolubilitas caeli circa terram a septentrionalibus deprehensa est.

f Septentrionalia signa breuioribus habent circulos, scilicet propter acutiorem polum, qui ibi est, & nunquam occidunt. At ubi caelum spatium, & in maiorem rotunditatem dilatatur, maiores circulos agunt.

g Polus breuissima stella est in uertice septentrionalis circuli, a qua tota illa pars polus uocatur: sicut sidera septentrionalis poli semper a nobis uidentur, quia super nos sunt: ita quoque australis poli nunquam nobis apparent, quia sub terra sunt.

h Boreus semper a nobis uidetur, nec unquam nobis occidit, aut sub terris uadit. Trabit autem nomen polus, id est septentrionalis borei, a uento boreas dicto, qui est flans a septentrionali parte, qui etiam aquilonaris dicitur.

SCHOLIA IN CAPVT V. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

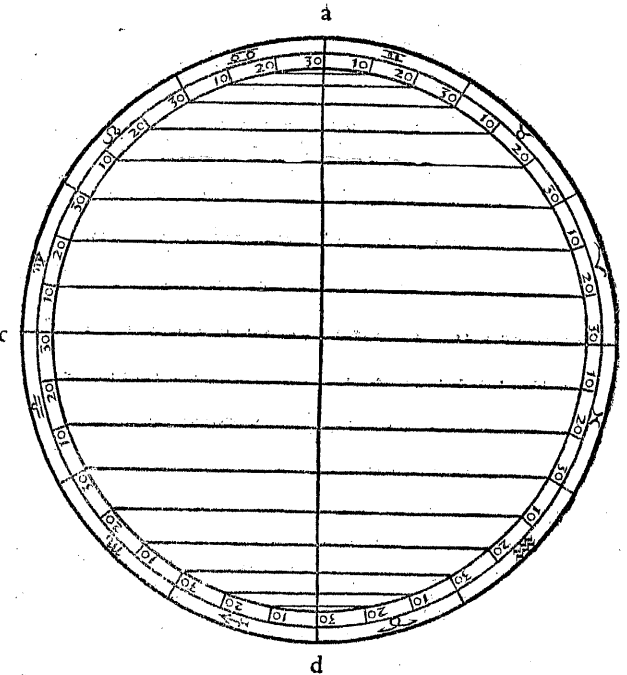
Inenarrabili uelocitate quotidie circumagi. Hoc est spacio uiginti quatuor horarum. Celeritatis ratio ex partibus caeli deprehendi potest: nam sol totus exoritur breui temporis momento, atqui ueltricies maior est toto terrarum ambitu, proinde ex hac collatione animaduertitur nihil sub caelo, neque uentos, neque auium uolatus, neque missilium iactus tam perniciter rari posse, ut cum illa incredibili uelocitate conferrari queat. Quod autem ex Plinij autoritate, dicitur scriptores quamlibet grauissimi casuum caelum, id est, motus rationem egressurum, qui quadam successione partium perficitur, nisi aduerso cursu planetarum (qui sit a dextris partibus in sinistras) temperatur: lepide sane dictum est, magis quam physice.

Septentrionalibus breuioribus gyros circa cardinem peragentibus. Ex mundi circumactu unaquaeque nota in caelo circumculum, qui animo tantum concipitur, describitur: mathematici enim singulos transitus punctorum, singulas autem efficerent lineas. Sphaera itaque circumacta super cardine immobili, notae quae sunt uicinae utriusque cardinis extremitati, angustiores describuntur: circulorum ambitus quoque uero in medio sphaerae, maximos circulos efficiunt, quod apud Euclidem demonstratur in conuersionibus sphaerae. Ita namque in sphaera sphaerae a b c d, axis uero quem circumuoluitur a d: circumacta itaque sphaera super linea a d, circuli qui describuntur a partibus signoribus, quo sunt uiciniore termino, a aut d, eo continuo euadunt angustiores, maxime uero omnium is est, qui describitur ex b uersus c.

Cuius uertices extremos, quos circa sphaera caeli uoluitur, polos nuncupant. Extremitates axis Graeci πολος uocant, Latini uertices, ut apud Ciceronem in Arato: Alter de cardine uertex, dicitur esse polus, & apud Vergilium libro primo Georgicorum: Hic uertex nobis semper sublimis, at illum sub pedibus styx atra uidet, manesque profundi.

Dicuntur autem Graeci & Latine a uertendo: quod circa has extremitates caelum uertatur, puncto ipso manente immobili, quae astra uicina polis angustos describunt circulos: ueluti in orbe nostro, septentrio & Cynosura totis noctibus sine occasu circa polum angusto ambitu feruntur, & stella ipsa uicina polo, quam polarem uocant in extremitate Cynosurae, breuissimo circumactu toto nocte in eadem parte caeli sine ulla inclinatione cernitur.

Glaciali rigore rabentes. Sol per medium sphaerae uertitur: extrema igitur, quia ad haec nunquam accedit loca, semper frigora occupant.



DE VARIA ALTITVDINE COELI: CAP. VI.

Non autem ita mundus hoc polo excelsio se attollit, ut undique cernantur haec sidera: uerum eadem quibusque proximis sublimiora creduntur, eademque demersa longinquis: utque nunc sublimis

litis in deiectu positus uidetur hic uertex, sic in illa terræ deueitate transgressis illa se attollunt, reidentibus quæ hic excelsa fuerant, opponente se contra medios uisus<sup>b</sup> globo terrarum, adeo ut septentriones, quæ nobis à uertice pendent, in quibusdam Indiæ locis quindecim tantum in anno diebus appareant.

GLOSSAE IN CAPVT VI. BEDAE PRESBY-  
teri, De natura rerum: authore Bridefero Ramesiensi.

<sup>a</sup> Sidera circa cardinem errantia uel rotantia, septentrionalia uidelicet, id est arcturi, & alia: quia cœlum non se in erectam altitudinem eleuat, sed parum ascendit in modum coelestis deuexe: & inde fit, ut sidera quæ nobis in septentrione positus uidentur sublimia, in uicino austri constituta, propter oppositionem terræ uideantur humilia.

<sup>b</sup> Globo terrarum dicit, quia terra spheroides, id est, rotunda est.

SCHOLIA IN CAPVT VI. BEDAE PRESBY-  
teri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Non autem ita mundus.] Poli altitudo non in omnibus regionibus eadem permanet, nam ex quolibet loco uersus septentrionem digressis sexaginta stadia, polus septentrionalis una parte (quales sunt in circulo maximo CCC LX.) sublimior fit: si uero ad austrum uergat hoc, idem polus una parte, per totidem stadia fit humilior, & quantum unus polorum fit sublimior, tantum aliter ex aduerso sub terra fit humilior: euenit igitur ut sidera quæ sub hoc cœlo nobis totis noctibus uidentur, transgressis ad austrum aliqua noctis parte non uidentur, ueluti lyra Orphei in Germania non occidit: uerum in Italia plerisque locis duabus horis sub horizonte occultatur priusquam emergat.

In quibusdam Indiæ locis XV. tantum in anno diebus appareant.] Similia sunt quæ habet Plinius de lune effluxionibus in Taprobane & alia plerisque, quæ Beda in hoc opere pro consuetis habet: uerum si hæc ad certam spheræ & circini, cuius ratio indubitata est, descriptionem accommodentur, hoc certe de septentrionibus consistere nequit: sed hæc isto loco distuere non putauimus esse opportunum.

DE COELO SUPERIORE. CAP. VII.

Cœlum superioris circuli proprio discretum termino, & aequalibus undiq; spatijs collocatum, uirtutes continet angelicas: quæ ad nos exeuntes, æthera sibi corpora sumunt, ut possint hominibus etiam in edendo similari, eademq; ibi reuerse deponunt. Hoc Deus aquis glacialibus temperauit, ne inferiora succenderet elementa. De hinc inferius cœlum non uniformi, sed multiplici motu solidauit, nuncupans illud firmamentum, propter sustentationem superiorum aquarum.

GLOSSAE IN CAPVT VII. BEDAE PRESBY-  
teri, De natura rerum: authore Bridefero Ramesiensi.

<sup>a</sup> Primum cœlum est ab aqua usq; ad lunam, quod est aer: secundum à luna usq; ad firmamentum, quod est æthereum: tertium & quartum à firmamento usq; ad infinitum, quod est superius cœlum. In his tamen septem sunt spacia circa æquinoctium, quia procul sunt ipsa loca à polo, & ideo ibi non semper ut hic nobiscum, sed aliquando apparent.

<sup>b</sup> Sicut firmamentum aequali spacio à terra undiq; elongatur, ita illud superius cœlum, ubi angeli sunt, ab inferiori & qualiter distat.

<sup>c</sup> Angelica uirtus ad nos destinata, quia subtilitas eius carnalibus non potest uideri aspectibus: corpus sibi assumit æthereum, nec solum æthereum, sed etiam aerium. Dæmones uero ex isto aere corpus assumunt.

<sup>d</sup> Contra Augustinum loquitur. Augustinus enim dicit, quatuor elementa fieri intra firmamentum, & aqua semper iuxta terram locum suum tenet, ignis uero superiorem locum possidet. Ergo qua ratione cogimur dicere glaciales aquas fieri super firmamentum, cum nulla terra ibi sit: est superior illo locus, ubi solus ignis est: ita ergo intelligitur quod dicitur aqua, quæ super cœlos sunt, angelos significare.

<sup>e</sup> Hac igitur ratione colligunt illud superius cœlum igneum esse, quia ignis superiorem locum in omnibus creaturis possidet. Si ergo illud cœlum superius est, necesse est ut igneum fiat.

<sup>f</sup> Non uniformi dicit: quia non conuertuntur specie eius in una parte, sed in diuersis partibus. Nam firmamentum in dexteram partem ab oriente ad occidentem semper uoluitur, contra quod sol semper in partem sinistram ad orientem uoluitur, sicut planetae relique: diuerso tamen modo cursus suos peragunt, quorum multiplici motu solidatur firmamentum, ne nimia celeritate sui secundum philosophos labatur. Firmamentum non propter stationem, sed propter firmitatem, aut propter intransgressibilem terminum superiorum & inferiorum aquarum uocatum intelligere debemus.

DE AQVIS COELESTIBVS. CAP. VIII.

Aquas super firmamentum positas, cœlis quidem spiritalibus humiliores, sed tamen omni creatura corporali superiores, quidam ad inundationem diluuij seruatas, alij uero rectius ad ignem siderum temperandum suspensas affirmant.

GLOSSAE IN CAPVT VIII. BEDAE PRESBY-  
teri, De natura rerum: authore Bridefero Ramesiensi.

<sup>a</sup> Firmamentum in crystallo modum ex aquis congelatis factum est. Est tamen igneæ qualitatibus propter sidera in se collocata, quæ

quæ igneæ sunt. Sicut terrarum ponderibus & aer & aqua cedunt, ut ad terram perueniant: sic aquarum ponderibus & ipse aer ce- dit, ut uel ad terram uel ad aquam perueniat. Aeris quoq; particulam si quis in spacijs illis sublimibus cœli possit demittere, pondere suo caderet, donec ad aëria subter spacia perueniret. Huiusmodi argumentis colligunt philosophi aquas super æthereum cœlum esse non posse, quibus ita respondetur: Si potest aqua, sicut uidemus, ad tantas guttarum minutias peruenire, ut super istum aërem uaporatiter feratur, qui natura leuior est aqua: cur non potest & super illud leuius cœlum minutioribus guttis, & leuioribus ferri uaporibus? Quomodo autem & qualeslibet aquæ ibi sint, esse eas ibi minime dubitamus. Maior est quippe scripturæ sanctæ auctoritas, quam omnis humani ingenij capacitas.

<sup>b</sup> Sidera tam igneæ naturæ sunt, ut consumerentur, nisi ab aquis temperarentur. Sicut consumeretur ista terra igne solis, nisi aqua interius & exterius fuisset in ea: sic consumeretur firmamentum eodem igne solis, & igne signorum, quæ in eo sunt, nisi haberet aquas super se.

GLOSSAE IN CAPVT VIII. BEDAE PRES-  
byteri, De natura rerum: incerti authoris.

Aquas super firmamentum positas, cœlis quidem spiritalibus humiliores.] De aquis quæ super cœlos sunt, hæc est beati Ambrosij sententia: Aquas super cœlos sapientes mundi aiunt esse non posse, dicentes igneum esse cœlum, nec posse concordari cum eo naturam aquarum: addunt quoq; dicentes, rotundum, ac uolubilem atq; ardentem esse orbem cœli, & in illo uolubili circulo aquas stare nequaquam posse. Nam necesse est ut defluant & labentur, cum de superioribus ad inferiora orbis ille detorquetur: ac per hoc nequaquam eas stare posse aiunt, cum axis cœli concito se motu torquens eas uolucendo effunderet. Sed hi tandem insaniue desinant, atq; consusi cognoscant: quia qui cuncta potuit creare ex nihilo, potuit & illam aquarum naturam glaciali soliditate stabilire in cœlo. Nam cum & ipsi dicant uolui cœli orbem, stellis ardentibus resurgentem: nonne diuina prouidentia prospexit, ut intra orbem cœli, & supra orbem redundaret aqua, quæ illa feruentis axis incendia temperaret?

SCHOLIA IN CAPVT VIII. BEDAE PRESBY-  
teri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Alij uero rectius ad ignem siderum temperandum.] Vide Isidorum Hispalensem episcopum in libro De natura rerum, ubi harum aquarum meminit. Nata est opinio disputatio hæc ex cantico trium puerorum: Benedicite aquæ quæ super cœlos sunt. Datum est hinc negotium docetis indagandi harum aquarum qualitatem.

DE CIRCVLIS MVNDI. CAP. IX.

Quinq; circulis mundus diuiditur, quorum distinctionibus quedam partes temperie sua incoluntur, quedam immanitate frigoris aut caloris existunt inhabitabiles. Primus est septentrionalis, frigore inhabitabilis, cuius<sup>b</sup> sidera nobis nunquam occidunt. Secundus est solstitialis, à parte signiferi<sup>c</sup> excellentissima, nobis ad septentrionalem plagam uersus temperatus, habitabilis. Tertius æquinoctialis, medio ambitu signiferi orbis incedens, torridus, inhabitabilis. Quartus<sup>d</sup> brumalis, à parte humilima signiferi ad austrinum polum uersus, temperatus, habitabilis. Quintus<sup>e</sup> australis, circa uerticem austrinum, qui terra tegitur, frigore inhabitabilis. Tres autem medij circuli<sup>f</sup> inæqualitates temporum distinguunt, cum sol hunc solstitio, illum æquinoctio, tertium bruma teneat. Extremi enim semper sole carēt. Vnde & à Thyle insula unius diei nauigatione ad aquilonem mare congelatum inuenitur.

GLOSSAE IN CAPVT IX. BEDAE PRESBY-  
teri, De rerum natura: authore Bridefero Ramesiensi.

<sup>a</sup> Circuli de quibus hic loquitur, sicut terram, sic etiam cœlum continent.

<sup>b</sup> Non mirum quod sidera, quæ super nos sunt, nunquam nobis occidunt: quia cum sint eorum circuli breuissimi, eo quod in angustiore cœli parte sunt positi, eos ex omni parte uidemus, scilicet oriendo & occidendo.

<sup>c</sup> Cancer & capricornus tropica, id est, conuertibilia signa uocantur: ex quibus cancer excellentissima pars signiferi est. Conuertibilia autem dicuntur, quia conuertitur sol uel superius uel inferius. Est uero eius domicilium in cancro, XV. Calend. Iulij, quando ipse solstitialem circulum percurrens, facit solstitium X I I. Calendarum supradicti mensis: in capricorno uero XV. Cal. Ian. moratur, quando brumalem cursum explens, X I I. Calend. ipsius mensis aliud facit solstitium, à quo superiores repetit cursum. Solstitium autem dictum, quasi solis statium: non quia ibi sol stet, sed quia ibi finit cursum suum.

<sup>d</sup> Aequinoctialis circulus ideo uocatur, quoniam dum per eum sol transit, semper fit æquinoctium. Mense quidem Septembri, X I I. Cal. Octob. in signo librae: mense uero Martio, X I I. Cal. Aprilis, in signo arietis. Sive æquinoctialis dicitur, eo quod ibi sit nox & dies æqualis omni mundo. Dum enim oritur sol in medio mundo, omnes uident, similiter dum occidit: non sic quando ad nos uenit, uel quando australes uadit, tunc enim uariantur dies noctesq;.

<sup>e</sup> Quia per totum illum circulum & per medium illius sol discurret, ideo nimio calore est inhabitabilis: in superiori autem circulo solstitiali iam dicto, sol neque per medium neq; per totum currit, sed ex una parte tantummodo illum tangit, atque ideo temperatus est.

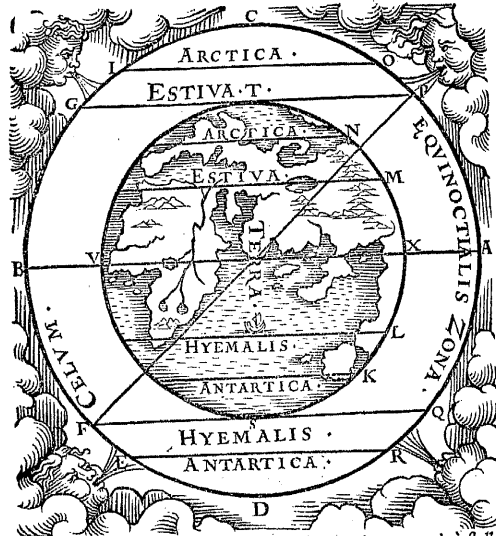
<sup>f</sup> Brumalis dicitur à breuitate dierum, uel ab remeatu solis. Quantum enim ad nos pertinet, breue spacium est ab ortu hyemalis diei, usq; ad occasum. Bruma autem Græcè, edactius Latine: maximè enim in hyeme consumunt homines, quicquid laboratū est. Quintus

g Quintus australis circulus dicitur à uento, qui inde flat. Sicut autem notissimum signum est septentrio in septentrionali, sic canopus in australi: & sicut nobis polus nunquam occidit, sic nec Aegyptijs canopus.

h In aequalia tempora dicit, quia aliud est calidum, aliud frigidum: aliud habet longos dies, aliud breues, uel ideo, quia quando sol in solstitiali circulo est, dies longi, noctesq; breues sunt: quando autem in æquinoctiali, dies & noctes penè æquales. sicut in duodecimo Calendarum Aprilium, & in duodecimo Calendarum octobrium, in his enim sunt æquinoctia. Quando autem in brumali circulo noctes longæ, & dies breues sunt, eo quòd longè à nobis sit sol: quod fit X I I. Cal. Ian. ibi enim est brumale solstitium.

i A Britannia usq; ad Thyle nouissimam omnium insularum, non uem dierum iter habetur, à qua unius diei nauigatione ad mare congelatum peruenitur. Huius insule habitatores dicit Plinius hyemi lacte uesci, æstate uerò inter sua pecora herbas ore capere.

SCHOLIA IN CAPVT IX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.



Quinq; circulis mundus diuiditur. Agitur hoc capite de circulis parallelis, quorum interuallis distinguuntur in celo ac terra quinq; zone, quarum passim scriptores meminerunt. Sunt uerò paralleli circuli, qui mundi circumacti describuntur: nam alij sunt in celo non paralleli, ut horizon, meridianus, coluri, quos motus coeli non efficit. Parallelorum itaq; seu æquidistantium circulorum, tres sunt qui describuntur à sole. Æquinoctialis, quem sol describit bis in anno, mense Martio ac Decembri, in primis partibus Virginis & libræ: estq; hic circulus æquidistantium omnium maximus, ducitur enim per mediū sphaeræ. Reliqui duo, Tropici dicuntur. Graeci τρυπητες uocant: horum unus describitur die solstitiali, sole existente in prima parte cancri, alter die brumali, dum sol primam partem capricorni ingressus est. hi duo solis limites sunt, extra quos ad extrema mundi longius non progreditur: duo reliqui sunt, quorum hic continet astra semper apparentia, ille perpetuo sub horizonte demersa habet. Verum hi duo postremi hoc à superioribus differunt, quod horum magnitudo non in qualibet regione est eadem: abeuntibus enim ad septentriones, continuo sunt maiores, ut in Græcia describitur à pede posteriore urse maioris, at in Germania à stella quæ in Lyra maxime luget. sit autem in subiecto schemate a b c d sphaera, & eius axis a, b: conuersa igitur sphaera super axe a, b, in media sphaera describitur parallelus ex c, uersus d, æquinoctialis, deinde ab m, uersus n, tropicus æstiuus: ab h, uersus l, tropicus alter, scilicet Capricorni, deinde ab e, uersus f, circulus antarticus sidera continens, nunquam sub nostrum conspectum uenientia: postremò ex g, uersus i, continens non occumbentia astra circulus arcticus. Spacium uerò comprehensum inter lineam m, h, ac rursus inter lineam n, l, per quod transuersa ducitur linea m, l, torrida zona est. nam huic celo quòd in terris est subiectum, uehementia caloris solis ægrè habitatur. Similiter extreme partes, uidelicet g, a, i, & e, b, f, inhabitabiles ex frigore: ad has namq; partes radij solis non penetrant: præter has due sunt habitabiles, quarum una nostra est, uidelicet g, i, m, n, reliqua antichthonum scilicet, h, l, e, f.

DE PLAGIS MUNDI. CAP. X.

Clīmata, id est plagæ mundi sunt quatuor. Orientalis ab exortu solstitiali ad brumalem: Australis inde ad occasum brumalem: Occidentalis ex hinc usq; ad solstitialem. Porro septentrionalis ab occasu solstitiali usque ad ortum eiusdem partis contingens. Ex quibus orientalem & occidentalem ianuas coeli nominant. Hæc in medio tantum terræ positæ habentur æqualia. Nam sub aquilone degentibus brumalis dies breuior, & solstitialis prolixior, ortum occasumq; dilatans, alias plagas angustat. Item apud australes utraq; præfata dies moderator, supradicta diuersitatem immutat, licet ubique solstitiali exortu, brumalis occasus ex eadem linea respondeat. Nam & cunctis exortibus solis eodem modo post sex, semper menses congruit occasus.

GLOSSAE IN CAPVT X. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Brideserto Ramesiensi.

a Orientem ideo ianuam coeli uocant, quia in ea parte caelum aperiri uidetur, oriente mane sole. Hinc Vergilius: Panditur interea domus omnipotentis Olympi. Occidentem uerò ideo, quia in ea plaga quodammodo à mundo fit eius exitus, & intra coeli secreta receptio. Vel ideo ianua coeli dicitur, quia ibi oriuntur omnia signa, & per occidentem uadunt. Ab australi uerò parte uel septentrionali, nullum signum orientur nec occidit: & ideo non ianua, sed latera coeli dicuntur.

b In ierusalem, quæ est in iudæa ciuitate, uel in Asta constituitis, penè tantundem diei est tempore æstatis, quantum & hyematis: quia cum sint circa umbilicum, id est medietatem terræ, non ortus apud illos dilatatur, nec occasus.

Ortum

Ortum suum dilatat solstitialis dies ab ortu brumali, usq; ad ortum solstitialem. Similiter occasum dilatat ab occasu brumali, usq; ad occasum solstitialem, & hoc apud nos fit, qui in septentrione sumus, circa quos & oriens & occidentes sol apparet, sed alias plagas angustat: hoc est, australem & septentrionalem. Nam quando nobis sol æstate media oritur, non statim uidetur ab illis qui in meridie sunt, usq; quo superiores sui circuli partes petat. Similiter cum occidit, non ab illis uidetur: quia à septentrione nobis uicino ubi occidit, longè illi sunt. Septentrionalem plagam similiter angustat, quia ortus citissimus, & occasu tardissimo eam tenet: & quo occidit modo in septentrione, eo etiam prope & oritur. Deniq; apud Britanniam insulam septentrionalem, decem & octo dies sunt continui, singulis annis sine nocte tempore æstatis. Hinc Horatius diuitem lucis eam esse dicit: & iuuenalis, Minima contentos nocte Britannos. In hyeme quoq; totidem noctes sunt illis sine die. Sic enim nobis uidetur ortus & occasus solstitialis, qui & æstiuus diei usq; ad brumalem ortum magnum spacium uidemus. Iterum ortus brumalis diei, & occasus in australi tantum parte cernuntur, & ideo angustat. Paruum enim spacium ibi est. Item à brumali occasu usq; ad æstiualem occasum magnum spacium cernitur esse, & ideo dixit, Ortum occasumq; dilatans, & reliqua. Itaq; brumalis etiam dies solstitij dilatat ortum, quia tardè oritur, & tres plagas continet ipsa nox. Similiter dilatat occasum, quia citò occidit in eadem plaga, in qua oritur.

d Nam quod nobis longum est, illis breue est: & quod nobis breue est, illis longum est. Æstiuales enim dies nobis sunt longi, brumales uerò breues. E contra, æstiuales dies illis sunt breues, brumales uerò longi: quamuis non eodem modo. Non enim sic abbreviatur illis noxter dies æstiuus, sicut nobis illorum brumalis: atq; ideo dixit, Moderator. Sed hæc quamuis circulorum ratione fiat, diuina tamen dispositione fieri creduntur. Neq; enim australes sufferre possent ardorem solis, penè semper sibi uicinum, si tam longi dies apud illos essent, quantum apud nos sunt, nam etiam terra exureretur.

e Non dicit solem occasum brumalem habere, quando solstitiali parte oritur: quia nec unquam hoc contingit, sed mensum transacto spacio in hunc occasum labitur, ad quem linea à solstitiali parte deducta peruenit. Ergo quod dicit, Licet ubiq; solstitiali exortu brumalis occasus ex eadem linea respondeat: de est ac si diceret, Quamuis habeamus uarietatem in longitudine dierum & noctium, non habemus tamen in eadem. Nam semper ortus solstitialis in una linea est, & occasus brumalis.

f Sol namq; per sex menses ascendit, per alios sex retrogradens per eandem lineam, in occasum recurrit. Illud igitur signum quod hodie occidit, post sex menses erit in ortu. Verbi gratia: Si cancer est hodie mane in ortu, post sex in initio noctis erit in occasu, & capricornus mane erit in ortu.

SCHOLIA IN CAPVT X. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Clīmata, id est plagæ mundi sunt quatuor. Clīmata pro plagis improprie accipit. Clīmata namque in agris significat, quod quoq; uersum patet lx. pedes, in mundo autem clīmata sunt spacia terrarum, quæ distinguunt duo paralleli distantes dimidiatis partibus horarum: huiusmodi spacijs terrarū globus est diuisus ab æquinoctiali, sub quo dies longissimus non est maior duo decim horis, usq; ad eum locum ubi dies solstitialis continet horas æquinoctiales xv. cum igitur clīmata distent horarum semissibus, fit ut clīmata sint octo. Plaga autem est finitior per quatuor limites diuiso, unaque libet eius pars, sic enim à Plinio accipiuntur, alij uocant caeli cardines. Astrologi centra, & angulos uulgo appellamus: sunt autem ex his meridies & septentrio stabiles, ortus uerò & occasus, quia sol propter flexum signiferi non semper ex eodem loco exoritur. uariant; fecerunt itaq; studiosi exortus tres, & totidem occasus, unum scilicet ex quo sol oritur, dum primam partem cancri est ingressus, quod fit die solstitiali, estq; hic prope septentrionem: alius unde oritur sol brumalis sub nonas Decembres, qui est iuxta meridiem. Inter hos medius est, unde oritur diebus æquinoctialibus sole existente in primis partibus arietis & libræ: hic exortus uerus est, similiter in occidenta parte coeli totidem sunt occasus, quorum latitudo uersus septentrionem proficiscenti crescit, uersus meridiem uerò decrefcit: quemadmodum ex sphaerics manifestum est.

Ex quibus orientalem & occidentalem. Quemadmodum enim mundus ab exortu aperitur, sic ab occasu clauditur, quapropter utraq; pars ianua est. In sacris quoq; fit huiusmodi ianua mentio, ut psalmo 77. Ianuas coeli aperuisse dicitur.

DE STELLIS. CAP. XI.

Stellæ lumen à sole mutuantes, cum mundo uertit, utpote in uno loco fixæ, & non stante mundo, uagæ ferri dicuntur: exceptis ijs quæ planetæ, id est errantes uocantur: easq; diei aduentu celant: nec unquam cælo deciderent, fulgor plenilunii, & solis probat deliquium. Quamuis uideamus igniculos ex æthere lapfos portari uentis, uagiq; lumen syderis imitari, trucibus cito coorientibus uentis. Sidera autem alia sunt in liquorem soluti humoris fecunda alia concretæ in pruinas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines. Alia status teporis, alia uaporis, alia roris, alia frigoris. Nec solum errantia, ut Saturnus, cuius transitus imbriferi fiunt, sed & quædam fixa polo, cum errantium fuerint accessu uel radijs impulsæ: ut succule in fronte tauri, quas ob id Græci pluuio nomine hyadas appellant. Quin & sua sponte quædam, statiq; temporibus, ut hædorum exortus & arcturi qui per idus septembres cum procellosa grandine surgit, & nimborum Orion, & canicula, quæ nimirum feruens, xv. Calendas Augustas emergit.

GLOSSAE IN CAPVT XI. BEDÆ PRESBYTERI, De rerum natura: authore Brideserto Ramesiensi.

a Stellæ omnes & luna à sole lumen accipiunt. Licet enim igneæ sint naturæ, & ex eadem luce factæ sint, qua sol: tamen quia tenuis & subtilis eorum ignis est, non tanta uirtute sunt, ut perfecte possint sine sole lucere. Illuminantur itaq; radijs solis, qui maior Bedæ tom. a b v16 poa



ris potestatis ignem habet. Exhibetur hoc autem in figura Christi & sanctorum eius: qui quod uirtutis habent, ab ipso accipiunt. Sicque quoque secundum mysticum intellectum sancti uiri intelliguntur, de quibus dictum est: Qui numerat multitudinem stellarum. Sicut autem omnes stelle à sole illuminantur: ita sancti à Christo gloria cœlestis regni clarificantur. Et sicut præ fulgore solis & qui maxima luminis eius obtunduntur: ita & splendor sanctorum in comparatione gloriæ sanctorum Christi quodammodo obscuratur. Et quemadmodum stelle sibi differunt claritate: ita diuersitas uisitorum meritorum discretione.

b Plenilunium Græcè πλερομένη λέγουσιν dicitur, quod est in luna X. V. cuius fulgore circumpositæ sibi stelle obscurantur. Si milli etiam ratione probatur, solem in die ipsas stellas obscurare: & hoc tunc maxime manifestatur, quando fit eclipys solis, qui etiam si media die fiat, uidentur stelle in cœlo. Ad superiora hoc pertinet loca, ubi dicitur stellas fixas esse in firmamento.

c Quamuis igniculos ex æthere uideamus labi, quod uulgus uidens putat cadere stellas à firmamento: sed non ita fit, sed dum uentus æra peruolat, ætherem etiam tangit, & inde scintillas in modum stellarum radiantem secum auferit.

d Stelle & sidera inter se differunt. Nam stella est quelibet singularis, à stando dicta, quia semper in cœlo fixa stat: sidera uero sunt stellis plurimis facta, ut hyades & pleiades. Astra autem stelle sunt grandes, ut orion, bootes, sed hæc nomina scriptores confundunt, dum & astra pro stellis, & stellas pro sideribus ponunt.

e Succule stelle dicte, quasi sub oculis sunt enim in fronte tauri: uel à succo, quod succi ministrant. Vnde & hyadæ Græcè, id est, aquaticæ appellantur. Græcè enim ὕδωρ, aqua dicitur. Vel hyadæ dicuntur, ἕξ τῶν ὕδωρ, id est, à succo. Hæc alio nomine Vergi lia dicuntur, quod uerno tempore oriuntur.

f Hæcenus de planetis & de signiferis signis, per quæ planetæ currunt: nunc autem de signis, per quæ non currunt planetæ dicitur, ideo sua sponte dicit, uel nulla planetarum cogente.

g Hæculi in signo agitatoris sunt, quando oriuntur. Agitator autem uel auriga ipse est Erichthonius, signum est æquilonale, in cuius dorso est una stella, quæ uocatur capra, & duos hœdos ante se agit. de quo ortu uel quibus nomen loquitur. Vnum quodque enim signum quatuor ortus habet, id est matutinum, meridiantium, uesperinum, & medie noctis. Ex quibus duo pleni sunt, matutinus uidelicet & uesperinus. Sed modo de matutino ortu loquitur. Cum enim sol oriatur ab oriente mane, & ex illius latere oriuntur ista, tunc pluuie uel grandæ cætera fiunt.

h Non dicit de illo arcturo, qui quotidie cernitur. Arcturus stella est in præcordijs Bootis. Signum Bootis est, quod Græcè arctophylax, id est, custos planetarum dicitur. Nam Græcè phylax, custos Latine.

i Hucusque dixit de signis, quæ sunt à septentrionali parte signiferi: nunc autem de illis, quæ in australi parte sunt.

k Canicula est stella in ore canis, quæ mense iulio oriens, X. V. Cal. Aug. nimio calore morbos excitat, & tempestates: quæ alio nomine uocatur lingua Syrii, id est, canis. Vnde & illi dies caniculares dicuntur.

SCHOLIA IN CAPVT XI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Stellæ lumen à sole mutuantes. Plinius iunior de laudibus Solis: Sic sum lumen cæteris quoque sideribus fecerat, præclarus, eximius, omnia intuens, omnia etiam exaudiens ut principi literarum Homero placuisse in uno eo uideo.

Exceptis his quæ planetæ, id est errantes uocantur. Errantes nō dicuntur quod quiescentibus orbibus, in quibus sunt, uagi dissolutiq; uagentur seu quod nō stabiles cursus nec spacia certis intervallis desinunt, sed quod inter se & cū illis intrinsecis non paria locorū intervalla custodiant, ita quod iuxta signiferi inclinationē modo humiles sint, alias sublati ad uerticē mundi.

Quamuis uideamus igniculos ex æthere lapsos. Sub cœlo ac supra nubes, ignes quidam ex motu repentini fiunt, quorum alij ad terram triduntur, alij in diuersum directo motu aguntur, quos quidam uolantia sidera appellant.

Sydera autem alia sunt in liquorem soluti humoris secunda. Hæc ad planetarum ac stellarum fixarum significationes atq; effectiones pertinent, de quibus uide Pontanum lib. 111. de rebus cœlestibus.

Vt fuculæ in fronte tauri. Hæc stellas imperite Romani fuculas uocauerunt, quasi græcè dicantur ὑδῶν ἐξ ὄψεως ὕδωρ, hoc est per diminutionem à subis, & non potius ἕξ τῶν ὕδωρ, id est à plucendo, uide Aulum Gellium in noctibus Atticis.

Vt hœdorum exortus & arcturi. Exortum intelliges heliacum, id est, dum à sole recedunt, sunt autem hœdi in hœmeris Heniochi. Arcturus septentriones proxime sequitur, de significationibus, uide primum Georgicon.

Nimbosus Orion & canicula. Orion tempestuosus sidus est occubens & oriens, est enim stellarum magnitudine ac multitudine maximum, uide Aristotelem lib. 11. περὶ οὐρανοῦ. Canicula stella est fixarum omnium maxima in ore canis maior, quam Græci uocant σείριος à siccitate, alij Canicula uolunt significari canem minorem, quem Græci uocant κένουρα. Cicero uerit antecancem in Arato. Antecanis κένουρα Graio qui nomine fertur.

DE CURSV PLANETARVM. CAP. XII.

Inter cœlum terrasq; septem sidera pendent, certis discreta spacijs, quæ uocantur errantia, cōtrarium mundo agentia cursum, id est, laeuum, illo semper in dextra præcipiti. Et quamuis asidua conuersione immensæ celeritatis attollantur ab eo, rapianturq; in occasus, aduerso tamen tre motu per suos quæq; passus aduertuntur: nunc inferius, nunc superius, propter obliquitatem signiferi uagantia. Radijs autem solis præpedita, anomala, uel retrograda, uel stationaria fiunt.

GLOSSAE IN CAPVT XII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Brideserto Ramesiensi.

a Pythagoras sagacissimus Græcorum philosophus, spaciū quo distat cœlum à terra, Geometrica mensura collegit, dicens à terra ad lunam spaciū esse CXXXV. radiorum: à luna ad solem duplum, inde ad firmamentum triplum. Quæ etiam spacia missis uocantur.

is uocabulis appellauit: à terra ad lunam dicens tonum, inde ad Mercurium semitonium: à Ioue ad Saturnum semitonium, à Saturno ad firmamentum tria semitonia. Simul omnes toni sex fiunt, quibus diapason harmonia perficitur. Tonus igitur habet miliaria XVD CXXXV. Semitonium uero habet miliaria VII, D CC CXII. & semissem. A luna ad solem sunt toni duo: id est, miliaria LXX. & I, CCL. Inde ad Saturnū toni sunt duo, id est, miliaria totidē. inde ad signiferū toni duo, et semis, id est, LXXI. LXXII. & semis. Sunt in summa, quæ continentur in his septē tonis, stadia DCCCLXXXV. id est, miliaria CI. CC CLX XV.

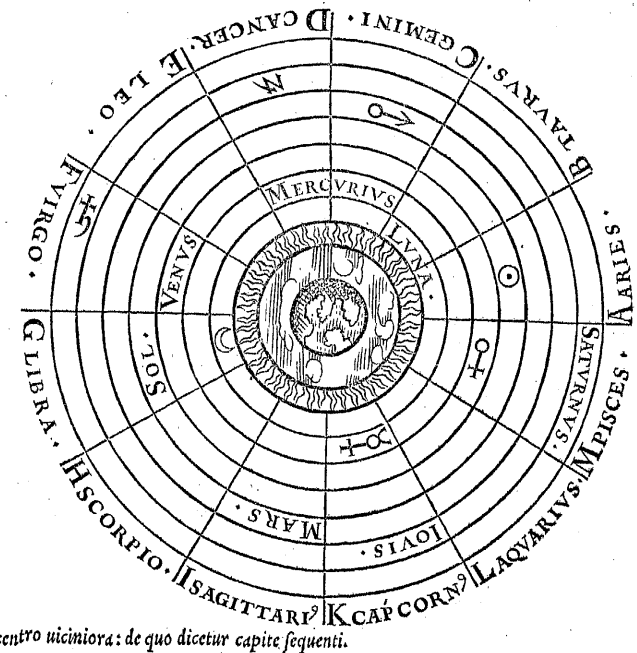
b Cœlum in dextrum ab oriente in occidentem flectitur, planetæ uero eregionē ab oriente in orientem in leuum uoluntur: quamuis agilitas cœlestis sphaeræ tanta sit, ut cursum præpedit planetarum, illasq; cursu suo rapiat, atq; ideo uidentur nobis currere ad occidentem, cum tamen semper ferantur ad orientem. Nam nunquam cursum suum amittunt, licet ad cursum cœlestis sphaeræ uideantur ferri, illud autem quod dicit planetas in leuum ferri, & mundum in dexteram, uariè intelligitur. Primum enim sic: Cum homo conuertit faciem suam ad solis occasum, sinistra pars illius de australi parte erit, contra quam omnes planetæ currunt ab occasu ad ortum. Vel etiam terra, quæ uocatur mundus, sic fingitur, sicut homo supinus, cuius caput ad orientem est, pedes uero ad occasum. Contra cuius sinistram manum omnes planetæ currunt, uel etiam omne quod contrarium est, leuum dicitur. Quia ergo contra mundum currunt, ideo in leuum currere dicuntur.

c Tanta uirtus est solis, ut radijs illius reliqua sidera percussa, modò fiant anomala, modò retrograda, modò autem stationaria: id est, nunc inæqualiter currunt, nunc retrò aguntur, nunc uerò in loco uno consistunt. Anomala autem dicitur, quia tunc non possunt currere propter solem. Nam non dimittit eam radius solis per rectum iter in latitudine signiferi currere. Retrograda dicitur, quando retrò trahit ea radius solis. Verbi gratia: Si uideris aliquam planetam ante solem fieri, cogit eam radius solis, ut post solem cernatur. Stationaria uero, quando radius solis ea in altum iactat. Nos enim qui sumus in terra, quando aliquam planetam sursum ire cernimus, uidentur nobis quasi stare in uno loco, cum ipsa non stet, sed sursum ascendat. Et hoc maxime in illis tribus fit, quæ sunt super solem, id est, in Saturno, in Ioue & Marte.

SCHOLIA IN CAPVT XII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Contrarium mundo agentia cursum, id est, laeuum. Quæ sit in cœlo dextra & sinistra partes, copiose disputatur ab Aristotele lib. 2. de cœlo. Astrologi autem dextra reijciunt ad occasum, leua ad exortum: uerunt nancq; pectus ad meridiem, ubi stellarum motus, quas illa professio obseruat, celerimus est, ad hunc modum planetæ à dextris ad sinistra progrediuntur, qui motus nō secundum naturam faciunt, sed hunc motum oculis deprehendere, primum in luna. Notetur quippe qualibet nocte luna in cœlo, & proxime illi stella que epiam fixa, posttridie uero magno intervallo cœli luna eam stellam anteuertisse clarum fiet. Porro quis ordo sit planetarum, & quomodo signiferum ambient, uideatur ex subiecto schemate.

Sit Zodiacus circulus cui descripte sunt A B C, & c. usq; ad M duodecimo loco positum. Sub hoc circulo septem inferiora sidera perpetuo motu, inæquali tamen ac dispari inter se uoluntur, ocyore quidem ambitu quæ sunt centro uiciniora: de quo dicitur capite sequenti.



DE ORDINE EORVM. CAP. XIII.

Svmmum planetarum Saturni sidus est, natura gelidum, xxx. annis signiferum peragens. Deinde Iouis, temperatum, annis xii. Tertium Martis feruidum, annis ii. Medius Solis, cccclxxv. diebus, & quadrante. Infra Solem Venus, quæ & lucifer & uesper, cccclxxviii. diebus à sole nunquam absistens partibus sex & quadraginta longius. Proximū illi Mercurij sidus, nouem diebus ocyore ambitu, modo ante solis exortus, modo post occasus splendens, nunquam ab eo xxxii. partibus remotior. Nouissima luna xxxvii. diebus, & tertia diei parte signiferum conficiens, dein morata in coitu solis, biduo nō comparere in cœlo. Saturni sidus & Martis cum plurimum diebus clxx. Iouis xxxvi. aut cum minimū denis detractis diebus. Venis lxxviii. aut cum minimū lxxviii. aut cū plurimū xviii. Occultatur uero meantes cū sole in partibus nunquā amplius undenis: interdum & à septenis partibus erumpit. Bedæ tom. b. GLOS.

a Saturni sidus superiorem locum tenet omnibus planetis. Dicitur autem Saturnus à saturitate, eo quod Italiam tempore sa-  
mis suis opibus aluerat. Nam secundum fabulam à filio regno pulsus, venit ad Italiam, & à Iano rege Italiae susceptus est, eiq; usum  
frumenti ostendit. Vel Saturnus appellatus est, quod saturaretur annis. Ex se enim natos comedisse fingitur solitus: quia consumit a-  
tas temporū spacia, anniq; preteritis insaturabiliter expletur. Cuius sidus, uidelicet Saturni, XXX. annis peragitur cursum suū: non  
quod reliquis planetis tardior sit, sed quia uiciniore est firmamento, ideo cunctis latiore circulum peragens, plus ad eum explendū  
moratur. Natura autem est gelidum, id est, frigidum, propter aquas supercaelestes, quibus uicinus est. Unde & senex depingitur, uel  
quia est inter firmamenti temperamentum & calorem aetheris, sicut luna ab aere frigiditatem habet, ab aethere calorem.

b Iouis stella temperatur frigore Saturni supra se positi, & calore Martis infra se constituti. Est autem uel nominatiuus, uel  
genitiuus. Eius tamen nominatiuus est Iupiter: dicitur Iupiter quasi iuuens pater: hoc est, omnibus praestans, uel quasi iubarum pater,  
quae sunt comae uel radij solis. uel Iupiter, quasi Zetos pater, id est, pater ignis. Nam ignis apud Graecos zetos, uel ζῆτος dicitur.

c Mars dicitur quasi mors, deus belli: quia est effector mortuorum. Unde & apud Graecos ares, id est, uirtus appellatur.

d Medius sol dicitur esse, quia in medio planetarum est, tres supra se, & tres infra se habens planetas. Dicitur autem sol eo  
quod exortus solus luceat, obcuratis omnibus sideribus. Et quia medius est in planetis, Mese uocatur à chorda, quae similiter me-  
dia in lyra Mese uocatur.

e Quadrans est quarta pars uniuscuiusq; rei. Dies ergo cum sua nocte uiginti quatuor horis constat, cuius quadrans, id est,  
quarta pars sex horae sunt: quod uero remanet sublato quadrante, dicitur dodrans, & est compositum. Nam dodrans dicitur, quia  
si dempto quadrante.

f Venus media nocte dicitur à uenustate sui luminis, quae lucifer mane uocatur: quia lucem fert ante solis ortum. uesper uero  
dicitur, quia uespere apparet post solis occasum. Habet ergo hoc proprium Venus, quod sola stellarum umbram mittit.

g Hoc quod dicit Venere nunquam abesse partibus sex, & quadraginta longius: sciendum quod pars dicitur hoc loco, quan-  
tum sol in die de quolibet signo excurrit. Ergo ante quadraginta & sex dies potest uenire sol ad locum illius signi, in quo Venus mo-  
do est: sed nunquam potest Venus tantum antecire solem, ut non post quadraginta & sex dies ueniat contra illum locum sol, unde  
Venus modo egressa est. Nam Venus solem antecedit, utpote infra illum circulum suum tenens angustiore. Verbi gratia, si modo sit  
sol in ariete, Venus in tauro, id est, in signo sequenti: post quadraginta & sex dies, & si non antea saltem, tunc ueniet sol ad tau-  
rum, ubi modo Venus est.

h Mercurius sidus aliquando antecedit, aliquando subsequitur solem. Et quia non habet ubi spaciatur, propter breuitatem  
sui circuli, semper uicinus est soli, ideo perustus depingitur. Unde etiam nuncius fertur esse deorum.

i In coitu, id est, in comitatu. ac si diceret: Quando luna IX. uel XXX. est, non apparet, quia contra solem est posita, cuius  
claritate obcuratur, & id uocant calculatores coitum.

k Istas occultationes bisariam intelligimus. Primum, quando unaqueq; planeta currit in regione alterius, sicut Mars in regio-  
ne Saturni. Discerni enim non possunt, quia sic uidetur quasi una stella. Altero modo in die occultantur: per tot enim dies in die sem-  
per oriuntur, & subius terram per noctem circulos suos tenent: modo uero rursus occultari dicuntur, cum solem comitantes, illius  
claritate latent. Sed ipsa occultatio fit, quamdiu inter XI. partes à sole fuerint. Nam postquam XI. transferint, iam incipiunt uideri.

SCHOLIA IN CAPVT XIII. BEDÆ PRESBY-  
teri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Occultantur uero meantes cum sole. Hanc occultationem Astrologi uocant occasum heliacum, id est, solarem,  
nam occasus quemadmodum exortus duplex est, uerus scilicet & apparens: uerus est quem facit mundi circumactus, iuxta quem in-  
tra quatuor & uiginti horas omne astrum ex non semper apparentibus simul oritur & occidit. Apparens autem est haec siderum  
occultatio, qui occasus dicitur. Sol enim propter luminis maiestatem astra omnia fixa obcurat, quae non quoque uersum quindecim  
partibus, id est gradibus remota sunt. Planetas uero maiores, uiciniore octonis partibus, minores denis partibus radijs tegit. Dicunt  
autem haec sidera, quamdiu implicata radijs solis non cernuntur ab Astrologis hypauga. Fiunt huiusmodi exortus & occasus stel-  
larum inerrantium statim temporibus: unde apud poetas & rei rusticae scriptores, temporum distinctio ab eis sumitur, errantes  
propter motus uarios, non faciunt certis diebus exortus & occasus heliacos.

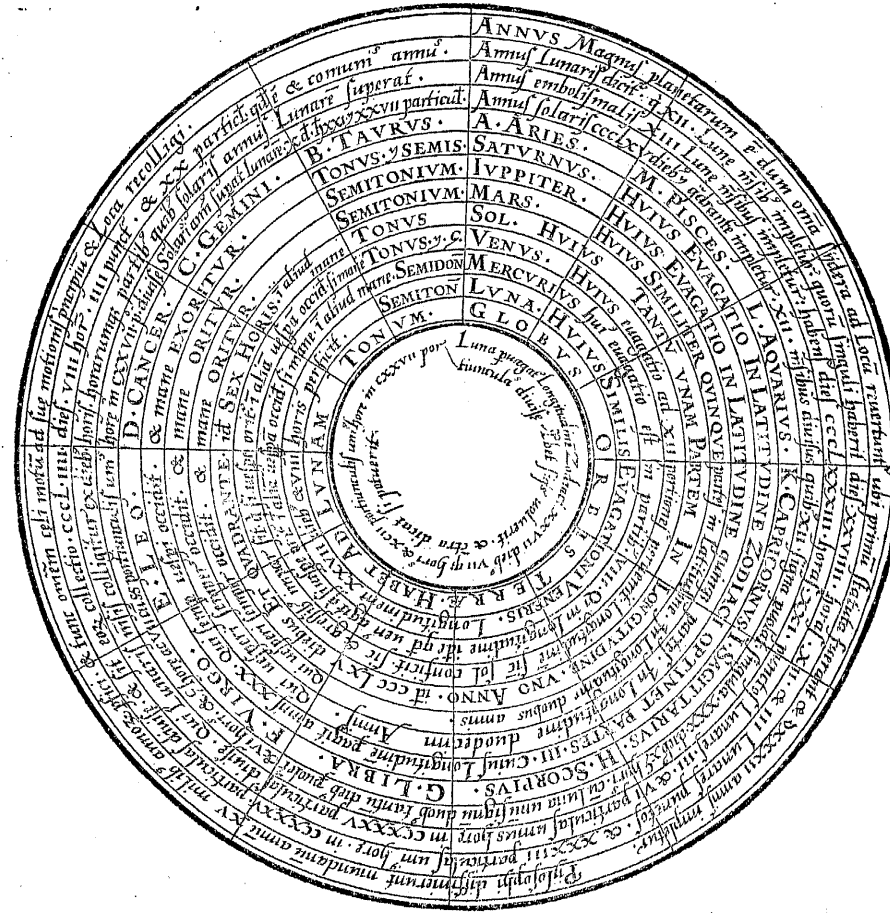
AD LECTOREM.

Sunt huius libri & sequentis loca quaedam uetus commentarijs in certi auctoris explicata, quae quia in uetusto exemplari capi-  
tibus hisce ad scripta fuerant, tum propter uetusitatem exemplaris quae ex se habet aliquid uenerationis, tum propter eruditionem  
quoq; ad uerbum, quemadmodum ibi erant scripta huc transtuli, adscripto titulo ueteris commentarij, ut nostra ab illis essent diuisa.  
Quod igitur sequitur, respicit figuram modo antegressam. Ad reliquas uero eiusdem auctoris explanationes, charactere maiori,  
quam in hisce scholijs usi sumus.

VETVS COMMENTARIVS.

Secundum ordinem hic dispositi in figura alphabeti, oriuntur XI. signa zodiaci, quorum  
ab Ariete retrosum ordinem sequuntur sol & luna: & ob hoc dicuntur ὑπερπλανῆτα, reliqui  
planetae ante & retro possunt incedere.

ORDO



QVADRATA FORMVLA.

Horum duodecim signorum ortus qualibet diei uel noctis hora liquido deprehenditur, si à  
Calend. Octob. hora dierum ac noctium usq; ad eam quam sibi quis proposuit colligatur. Qua-  
rum summa per uiginti quatuor metiatur, & quod excreuerit, diuidat sicut quadrata infe-  
rius instruit formula.

Quoniam ab oriente signo quolibet semper septimum occidit, & ab occidente semper septi-  
mum oritur, utrunq; medium, id est, quartum dicitur esse centrum.

QVIBVS SIGNIS ORIENTIBVS QVAE OCCIDANT.

|            |                              |          |                          |           |                             |           |
|------------|------------------------------|----------|--------------------------|-----------|-----------------------------|-----------|
| October.   | Si unus aut duo remanserint, | } oritur | Libra.                   | } occidit | Aries.                      |           |
| Novemb.    | Si 3. aut 4. remanserint,    |          | Scorpius.                |           | Libra. Horis 2. oriente,    | Taurus.   |
| Decemb.    | Si 5. aut 6. remanserint,    |          | Sagittar.                |           | Scorpius. Horis 2. oriente, | Gemini.   |
| Januarius. | Si 7. aut 8. remanserint,    |          | Capricor.                |           | Sagittar. Horis 2. oriente, | Cancer.   |
| Februar.   | Si 9. aut 10. remanserint,   |          | Aquarius.                |           | Capric. Horis 2. oriente,   | Leo.      |
| Martius.   | Si 11. aut 12. remanserint,  |          | Pisces.                  |           | Aquar. Horis 2. oriente,    | Virgo.    |
| Aprilis.   | Si 13. aut 14. remanserint,  |          | Aries.                   |           | Pisces. Horis 2. oriente,   | Libra.    |
| Maius.     | Si 15. aut 16. remanserint,  |          | Taurus.                  |           | Aries. Horis 2. oriente,    | Scorpius. |
| Junius.    | Si 17. aut 18. remanserint,  |          | Gemini.                  |           | Taurus. Horis 2. oriente,   | Sagittar. |
| Julius.    | Si 19. aut 20. remanserint,  |          | Cancer.                  |           | Gemini. Horis 2. oriente,   | Capricor. |
| Augustus.  | Si 21. aut 22. remanserint,  |          | Leo.                     |           | Cancer. Horis 2. oriente,   | Aquarius. |
| Septemb.   | Si 23. aut 24. remanserint,  |          | Virgo.                   |           | Leo. Horis 2. oriente,      | Pisces.   |
|            |                              |          | Virgo. Horis 2. oriente, |           |                             |           |

b ;

DB

Sunt autem sui cuiq; planetarum circuli, quos Græci absidas in stellis uocant, aliq; quàm mundo, quoniam terra uerticibus duobus, quos appellauerunt polos, centrum cœli est, nec non & signiferi obliqui inter eos sunt Omnia autem hæc constant ratione circini (semper indubitata. Ergo ab alio cuiq; centro absides suæ exurgunt, ideoq; diuersos habent orbis, motusq; dissimiles. Quoniam interiores absides necesse est breuiores esse, igitur à terræ centro absides altissimæ sunt. Saturno in scorpione, Ioui in Virgine, Marti in Leone, Soli in geminis, Veneri in sagittario, Mercurio in Capricorno, medijs omnium partibus: & contrario ad terræ centrum humilissimæ atq; proximæ, sicut fit ut tardius moueri uideantur, cū altissimo ambitu feruntur: non quia accelerent tardent ue naturales motus, qui certi ac singuli sunt illis, sed quia deductas à summa abside lineas coartari ad centrum necesse est, sicut in rotis radios: idemq; motus altas maior, alias minor centri propinquitate sentitur. Motum autem augeri quàm diu in uicinia sunt terræ, cum abscedant in altitudinem minui, Luna maxime sublimitatibus approbatur. De quibus si plenius scite uelis, lege Plinium secundum, ex quo & ista nos excerptimus.

GLOSSAE IN CAP. XIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideserto Ramensiensi.

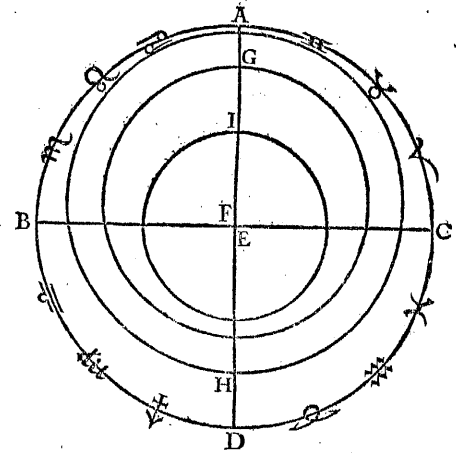
- a Planetæ habent suos proprios circulos, præter quos mundus habet: ideo alios, quia non solum nomine differunt circuli mundi, sicut paralleli & coluri, & signifer, & lacteus, & orizon, isti enim equaliter sunt etiam positione. Namq; circuli mundi, id est, sphaera cœli, signifer, atq; alij æquis spacijs semper uoluntur, ideoq; semper est illis terra centrum: hoc est, in medio. Planetæ uero non semper rectum ordinem tenent, nec semper eodem modo uoluntur, sed sunt erratici. Aliquando enim appropinquant terræ, aliquando elongantur à terra, sicut in sequentibus apparebit, atq; ideo alij circuli illis sunt quàm mundo.
- b Circulos mundi ratione circini dicit constare: quia unusquisq; habet suum centrum, & circulum suum ita æqualem, quasi circino formaui, uel ratione circini: quamuis in positione dissimiles sint. Hac ratione colligitur circulos mundi, & circulos planetarum similitudinem habere, & dissimilitudinem. Similitudinem habent, quia omnes ratione circini constant: dissimilitudinem autem, quia circuli planetarum non equaliter appropinquant terræ, sicut circuli mundi.
- c Absides Græco uocabulo circuli planetarum ideo uocantur, quia absis Græcè, Latine circulus. Unde mansit ut hemicidia, quæ in quibusdam ecclesijs sunt, ubi continetur altare, absides dicuntur: & hinc abusu nonnulli etiam appellant absidas ecclesie, totum illud quod intra altare est. Hic autem absidas Græcus accusatiuus. Quidam tamen dicunt absiden esse latum, & inde uolunt esse dictum parapsiden, à paribus absidis. Sed alij repugnant, dicentes absiden Græcum nomen esse, & tertie declinationis: ideoq; non posse ablatiui facere absidis. Hi ergo dicunt parapsiden uile uis, quasi parapsiden, ab absidone, quod in eo omnes cibi administrantur.
- d Dum Saturnus fuerit in scorpione, & Iupiter in uirgine, tunc sunt altius à terra: similiter cætera dum in his signis sunt, altius sunt à terræ centro. Quanto autem superius leuantur ad cælum, tanto inferius deprimuntur ad terram: & hoc est quod dicitur, Ad terræ centrum humilissimæ atq; proximæ.
- e Non tamen ita fit, sed uno eodemq; motu immutabili citius breuiorem suum, tardiusq; transfusum discurrunt.
- f Singuli, id est, in diuisi. Nam in uno uarietas fieri non potest.
- g Deductas: id est, procedentes à summa, id est, excellentissima parte circulorū. Absida enim proprie adificij est latior cœchula.
- h Quod supra positum est, Luna maxime sublimitatibus dicit approbari: quia & in hoc alijs dignoscitur signis, sed non tam perspicue. Extra hoc enim quod Luna in superioribus signis ostendit, in suo ipso circulo etiam altiora ascendit. Nam sicut per latitudinem signiferi huc illucq; late uagat: similiter etiam superius ascendendo uagatur, ac propterea minuitur quodammodo motus, cū ita euagando ascendit. Quod ita comprobatur, cum nos computamus Lunam aliquando primam, non possumus adhuc eam uidere: quid eam tunc detinet, nisi ipse ascensus, qui fit euagando in ipso suo circulo: interdum etiam antequam primam computemus, solet uideri. Hoc quippe facit discursus per inferiora sui circuli.

GLOSSAE IN CAP. XIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Sunt autem sui cuiq; planetarum circuli, quos Græci absidas in stellis uocant. Absides Græco uocabulo circuli planetarum uocantur. Sed quia Luna circulus (nunc enim propinqua cælo, nunc contigua montibus) cum in regione umbræ uenit, eclipsin facit: tum autem in æthera scandit, ultra umbram uadit: ideo defectum non patitur, quia à sole illustratur, sicut ut in rotis radios idemq; motus. De formicis potest similitudo fieri, si in rote radijs canales incidantur, & ipse per eas discurrant, licet eodem motu & eadem uelocitate: non tamen cum una finierit cursum, uel non finierit, relique similiter facient. Motum autem augeri quàm diu in uicino sunt terræ: quia celerius peragunt cursum suum, quando iuxta terram sunt. Luna scilicet, que tardior uidetur, ut potius ascendere coeperit. Sublimitatibus: id est, ascensionibus. Maxime: scilicet quamuis & in alijs signis hoc dignoscitur. Extra hoc quod Luna in superioribus signis ascendit, in suo ipso circulo etiam altiora ascendit. Sicut per latitudinem signiferi huc illuc late uagatur, similiter etiam superius ascendendo euagatur, ac propterea minuitur quodammodo motus, cum ita euagando ascendit, quod ita comprobatur. Cum nos enim computamus Lunam aliquando primam, non possumus eam adhuc uidere: quid eam tunc detinet, nisi ipse ascensus, qui fit euagando in ipso suo circulo: interdum etiam antequam primam computamus, solet uideri. Hoc quippe facit discursus per inferiora sui circuli. Excerptimus: id est, traximus.

SCHOLIA

Sunt autem sui cuiq; planetarum circuli, quos Græci absidas in stellis uocant. Suprà iam testatum unumquemq; planetarum suum habere orbem, cui infixus mundi motu ac sui orbis, hoc est proprio, cursus suos definit, ut Luna suum habet orbem, cuius initium est in confinio mundi elementaris & ætheris finis, ubi Mercurij sphaera incipit. Aduertendum autem est, præcipue ad intelligendum in huiusmodi planetæ sphaeram diuisam esse in circulos ut minima tres, quorum supremus exteriore ambitu idem centrum habet cum mundo: interiore uero excentrus est, infimus contra interiore orbem circulum habet, mundo concentricum: superiorem excentrum. Communis horum circulorum est partium inæqualitas, ut ex lato paulatim in angustum desinat inter quas medius orbis secundum circulum exteriorem & interiore non habet idem centrum quod mundus, omnino enim est excentrus transitu tamen æquali. Hic orbis in omnibus planetarum sphaeris astrum medio loco infixum habet, qui dum ipse suo motu circumagiur, uenit ut planeta aliquando à terris sit altior alias autem uicinior. Verbi gratia, Luna est singulis mensibus semel in infima parte sui cœli, deinde in media, postremo in summa, quæ res etiam uisui manifesta est: alias namq; maior alias minor apparet integra, proinde ut est in altiore aut humiliori loco orbis sit. Dicitur autem absis, supremi superioris circuli curuatura, qua crassities in tenuitatem desinit, summa absis, nam semper à terra hæc curuatura est altissima, infimi uero circuli angustior pars absis ima: terris enim hæc pars semper proxima est, absis significat huiusmodi circuli curuaturam, recentiores enim peregrina uoce augem uocant absidem summam, & augis oppositum imam, quod ut astrologie imperitis manifestum fuerit, grammicam apodixin hic subiicere.



Sit cuiuslibet planetæ seu solis, sphaera a b c d e secta in partes tres, quarum suprema g h exteriore ambitu, scilicet a b c d idem centrum habet cum mundo, interior autem g h, aliud centrum à terra remotum, scilicet f, infima uero pars i interius centrum habet, e, quod est mundi centrum, exteriore autem centrum f: at medius circulus g, orbis quidem in circulo æqualis, iuxta exteriorem & interiore circulum centrum habet f. Ex his tribus medius stellam sibi fixam transfuebit iuxta signorum ordinem, qui est ab aricte per signa sequentia. Progreddente itaque hoc circulo ex a uerius b, necesse est stellam huc orbi infixam, scilicet g, dum uicina sit à signo, a terris esse altiore: uicinior autem, dum peruerso spacio a b, inde peruenit ad h.

Aliq; quàm mundo.] Ex Pliniana lectione hunc locum restitui, unde ferè ad uerbum hoc caput desumptum est, sed librorum incuriam in multis locis deprauatum. Sensus autem huius periodi est iste: esse peculiare circulos planetarum, quorum suprema & ima non æquis intervalis distent à terra, & à polis mundi, quorum terra quidem est centrum, sed non horum circulorum excentrorum. Ergo his uerbis continetur definitio circulorum, quos astrologi deferentes uocant, quod ut clarius intelligatur, respice demò sphaera superius descriptam, in quo poli quidem sunt, quos Plinius uertices uocat, unus a, alter b, & centrum e t r r a, quod cœli & signiferi est centrum, id est cœli orbis & omnium inferiorum sphaerarum, circulus uero excentrus g, aliud habet centrum, uidelicet f, & alios polos. Nam poli erunt, extremitates lineæ, que ducta per centrum, & excentrum diuidet in quatuor æquales partes cum linea, a, d, quemadmodum linea c b exteriorem ambitum cum linea a d, quoq; diuiditur in IIII l. partes, ueluti supra positum sphaera declarat.

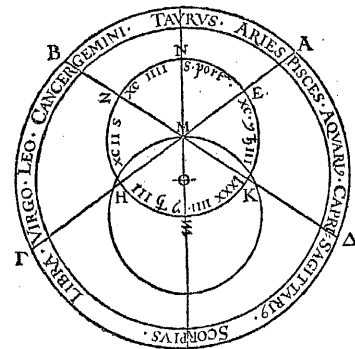
Omnia autem hæc constant ratione circini semper indubitata.] Reiectio disputationis prolixioris, in demonstratione lineare, neq; enim hæc uerbis explicari possunt, quæ circini delineationibus, quarum ratio certa est & euidens, oculis spectanda subiiciuntur: ueluti in geometria principia quæ dicuntur lemmata, sepe ante descriptionem ambigua apud huius disciplina imperitos, adhibita descriptione per lineas, omnem dubitationem deponunt.

Ergo ab alio cuiq; centro absides suæ exurgunt.] Planetarum absides neq; omnes sunt sub eiusdem partibus signorum, neq; sub eisdem perpetuo manent, ut solis, etate Plinij in medijs partibus geminorum, nostra etate in secundis parte cancri, nã ex orbibus illis eccètrich crassities inæqualis secundū signorū ordinē suo motu incedunt ex a uerius b usq; ad c d: ita fit, ut summa absis, que est sub tenuitate illa orbis supremi, non sit perpetuo sub eiusdem partibus signiferi, quæ res demonstrationibus erit manifesta. Inuenimus enim in huc locum, ueterem commentarium cum multis descriptionibus, qui sane uetuli cuiusdam uidetur esse scriptoris, nescio etiam num alicuius Græci, etenim Græcis elementis res agitur: nos, ne exemplari & uetustati fieret scias, ad litteram ut inuenimus, subiicimus.

VETERIS COMMENTARII, DE QVO SVPRAMENTIO EST HABITA, EXPLICATIONES DOCTISSIMÆ.

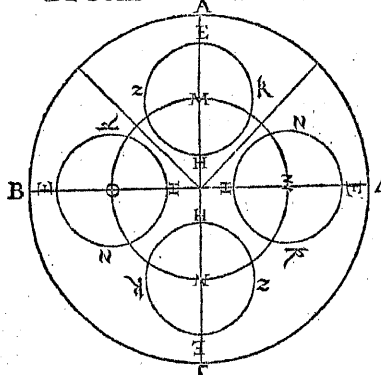
Septem sphaeræ, in quibus septem discurrunt planetæ aplani, id est cœlo, sunt subiectæ, exteriore quoq; quas interius continet ambiente: longeq; & a cœlo omnes, & a se singula recesserūt. Constat ergo unaquæq; de uagis q; licet in sideribus signorū zodiaci, mixta ferri uideatur, nunquã tamē ut alicui hæres miscetur: sed in illo signo dicitur, quod super uerticē uagæ habetur.

QVOD SOLARIS CIRCVLI SIT ECCEN- TRON TERRA.



Alij sphaeris eccentricis, id est, quæ terram intra se contineant quidem, sed non ut punctum suum uebi planetas asserunt. Alij epicyclis potius, hoc est à terra separatis, nec imminentibus ei globis. Sit igitur solstitialis eccentricus circulus  $\Theta X H K$ , & habeat punctum sub  $E$ ,  $Z$  ambitum immediatè scilicet, ubi est  $M$ , hoc igitur circulo in  $C C L X V$ , partes, & parte quarta unius portionis diuiso: ad earundem partium exaequationem,  $E Z$  quidem ambitus  $X C I I I I$ , portionibus continebitur  $Z H X C I I$ ,  $H K L X X X$ , &  $I I I I$ , & horis  $I I I$ ,  $K E X C$ , partibus, & horis  $I I I$ . Necessè est itaq; ut cum sol accedit ad  $E$ , nobis ex  $\Theta$ , id est terra, quasi ex puncto intuentibus, super  $A$ , tunc ferri uideatur, cum illa regio non solstitialis circuli, sed zodiaci sit multo altioris summitas, ad quam uisus noster non potest peruenire. Atq; ita per  $E Z$ , ambitum means æquabiliter, qui ambitus tribus circulis maior est, pluribus, ut necesse est diebus, maiorem ambitum conficiens, ubi ad  $Z$  peruenerit, ad  $B$  peruensse uidebitur. Rursus  $Z H$  peragrato ambitu  $A B$ , ad  $F$  peruensse creditur. Eodem modo dum transit ab  $H$  in  $K$ , uidetur transire à  $\Gamma$  in  $A$ . Similiter dum  $K$  &  $E$  ambitum peragat à  $\Delta$  in  $A$  transit, alienam scilicet et zodiaci circuli summitatè. Quod si solstitialis eccentrici & zodiaci circuli, duo puncta iungantur, id est  $M \Theta$ , deinde per hæc exeat  $N X$  linea, quia  $E Z H K$ , medietas est  $M$ , æquales erunt lineæ  $N M X$ . Maior igitur est  $N M$  linea, quam  $H \Theta$ : multo ergo maior  $N \Theta$ , quam  $\Theta X$ . Cum ergo sol per  $N$  feretur,  $A \Theta$ , id est terra è longinquo minor & tardior nobis uidebitur: cum uerò per  $X$ , proximus terra, maior putabitur & uelocior, quoniam illic in quinta & semis parte geminorum, hic in quinta semis parte sagittarij creditur.

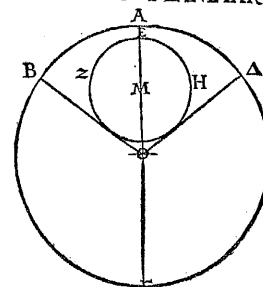
DE SOLIS EPICYCLO.



Si, ut quidam putant, per epicyclos globos sol feratur, nihilominus, moderatis cum gradibus, temperatisq; conficere annuos cursus, exposita epicyclorū forma docebimus. Epicyclus enim dicitur globus, qui per aliquem circulum feratur. Sit igitur zodiacus circulus, quem limitant  $A B \Gamma \Delta$ , solstitialis, excludens zodiaci circuli punctum  $E Z H K$ , quæ epicyclus intelligatur, habens proprium punctum  $M$ , & puncto quidem  $\Theta$  interuallo autem  $M$ , describatur circulus  $M O N X$ . Epicyclus ergo rapiatur cum mundo ab oriente in occidentem rapto quotidiano feratur tamen naturaliter contra mundi cursum, et sol in eodem epicyclo constitutus, iuxta totius mundi conuersionem moueatur. Quæ propter sol suo epicyclo contrarium motum agens per descriptum  $M O N X$  circulum, anni spacio utiq; suum conficit cursum. Nam cum epicyclus ab  $M$  peruenerit ad  $O$  literam, quartam mundi partè, obibit, & tunc sol ab  $E$  ad  $K$  pergit. Erit ergo sol ubi & litera  $O$ : nobis tamen à terra, id est  $\Theta$  spectantibus, directa uisus acie, uidetur esse apud notā  $B$ . Sicq; fit, ut cū rursus epicyclus pergit à litera  $O$  ad  $N$ , pergat sol à  $K$  ad  $H$ , licet uideatur esse ubi est  $\Gamma$ . Rursus idè epicyclus transiit ab  $N$  in  $X$ , & sol ab  $H$  in  $Z$ , cum nobis uideatur esse in  $\Delta$ . Residuum demū quadrantem idem epicyclus obeat à  $X$  in  $M$ , & sol à  $Z$  representatus in  $E$ : post annum loco suo uidebitur esse ubi est  $A$ , & putabitur zodiaci circuli transcurrisse semitam. Quæ ratione palā fit etiam secundum epicycli motum, ea quæ uidentur nobis aliter q; reapse fiunt, uideri. Tardior enim & minor uisu uidetur sol, cum uelut in geminis erit, maximus uerò & incitissimus,

estimus, cum uelut in sagittario. Est in solis circuitu maximum interuallum à  $\Theta$  ad  $E$ , id est à terra ad summum limitem solstitialis epicycli, minimum uerò ad eiusdem infimum limitem. Sequitur, ut quoniam planetæ modo stant, modo progrediuntur, modo retrogradantur per certa zodiaci signa quæ causa sit, inuestigari.

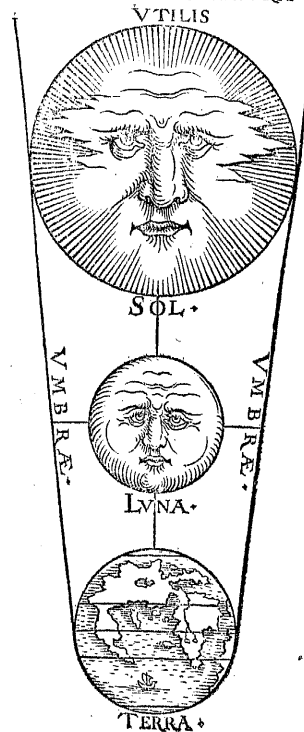
Sit zodiacus circulus  $A B \Gamma \Delta$ , cuius punctus est  $\Theta$ : DE EPICYCLO PLANETARVM epicyclus autè erraticæ cuiuslibet stellæ  $E Z H$ , cuius punctus sit  $M$  litera, per quam uelut axem proprium feratur, idem epicyclus cum stella in semet locata ab oriente in occidentem. Agantur etiam in regione  $\Theta$  obliquæ duæ lineæ stringentes utrinq; extremos ambitus epicycli  $\Theta Z B$ , & rursus  $\Theta H A$ , per quæ  $M$  epicycli punctum, ducatur in altum linea  $\Theta M A$ . Ergo stella cum erit in  $Z$ , putabitur esse in  $B$ : & cum fuerit in  $H$ , æstimabitur esse in  $\Delta$ : & cum de  $Z$  progreditur ad  $E$ , putatur de  $B$  progressa esse ad  $A$ , ad præcedentia scilicet signa. Cumq; enim multum spaciū  $A Z$ , recedet tanquam in  $B$ , diu in eodem loco morari putatur. Sed mathematici mundum & stellas omnes uniformiter secundum naturam suam putant circumferri. Ergo stella cum erit in  $H$ , uidebitur esse penes  $\Delta$ , & cum  $H E$  lustrauerit ambitum  $\Delta A$ , zodiaci orbis ambitum obisse creditur iuxta signorum sequentium ordinem. Sic stationum, præcessionum, & regradationum uisa patefiunt. Hæc patefactis ad cætos, id est concursiones errantium ueniamus.



Sphæra quæ aplanas dicitur, subter se septem habet sphaeras planetarum. Cumq; aliquis eorum nobis uiciniorum, obiectus fuerit uisui nostro, qui naturaliter in directum porrigitur, ne uideatur superiorum, fit ipsius superioris repentina obscuratio, & post repentina effulsio. Denique nec luna, nec ulla alia stella inferiori superiori opposita, ad illam superiorem uidendam uisui nostro est peruia. Nec mirum cum quidam planetarum non solum oppositione, sed etiā uicinitate quosdam obnubilent. Nam luna quæ omnibus est inferior, non stella, sed terræ umbra diametro à sole distans, obscuratur: ita tamen utrosq; orbes epipedos, id est planos aduersum se, tam solis, quàm lunæ constituas, & ita directa positione, ut per centrum utriusque linea (quæ diametros dicitur) transeat, nunc solem oculis nostris, licet minor sit, luna subtrahit, nunc lux lunæ obiectu terræ deficit, quæ si etiam dimidio momento declinet, sed à diametro in aquilonem uel austrum nunquam patitur defectum. Cur uerò non fiat per totum orbem ecliphs solis uno diei momento, hinc sumitur ratio.

Quia luna utpote minor, illi obiecta, si huic climati lucem eius subtrahit, alteri nequit, sicut manifestat pictura.

DE ECLYPSI SOLIS FIGVRA



Luna

DE ECLYPSI LVNE

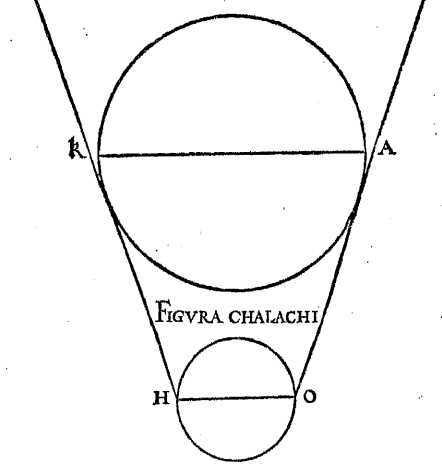


FIGVRA CHILINDRI



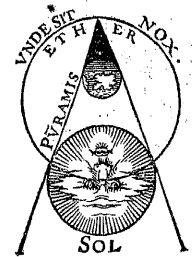
Luna ut quibusdam placet, minor est quam terra, ut quibusdam maior, ut quibusdam æqualis. Sed cum ignis lucem præbens, æqualis erit corpori, ex quo emicant umbra, ipsæ umbra nascuntur in modum cylindri: utpote sit lucem afferens *A B*: quod uero illuminatur  $\Gamma \Delta$ . Hæc quoque æqualia sint & globosa utraque, perspicuum est radios unum *A Γ*, alterum *B Δ* indirectum, exaltatos iuxta se esse postis æquali distantia merito, quia circuli *A B*, diametro usque æqualis est. Idem radij crescant in altum, erit *A Γ E*, radius radio *B Δ Z*, distans æquali rigore, hoc est, sine inclinatione, & quantumcumque crescant, nunquam eorū cacumina contingent, *E* scilicet ac *Z*.

DE ECLYPSI OMIVM PLANETARVM.



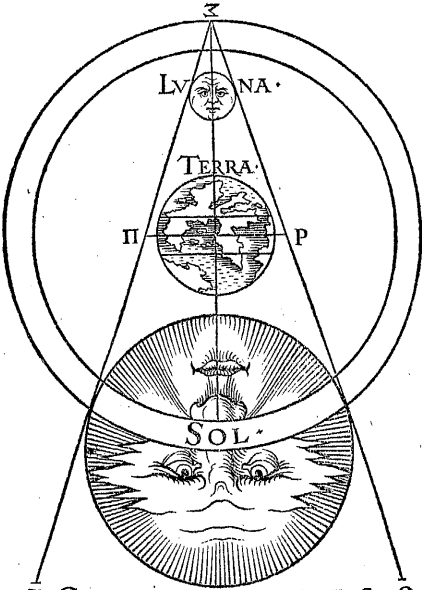
FIGVRA CHALACHI

Sin quod illuminat minus, ut  $H \odot$ , quod illuminatur maius, ut  $K A$ , articuli  $\Gamma \Delta$ , diametro: manifestum est umbrā orbis  $K A$ , quæ est  $K M$  &  $A N$ , in formam quidē effigiarj calathi, cuius species crescet in immensum. Nam cum sit maior  $K A$ , diameterus  $H \odot$  diametro, profecto tamen  $H K M$ , radius quæ  $A N$ , in immensum porrecta, latiorē quo plus crescit, effigiat opacitatē.



$X P$ , &  $O P$  in altum, & contingentibus se inuicem apud notam *C*. Quod fit ex eo quia  $P P$ , diameter minor est diametro  $X O$ , propter eaq; umbræ species conoides erit. Quia igitur Hipparchus docet magnitudinem solis in  $D C C L X X X$ , partibus, potiore esse quam terram: terram demum  $X X V I I$  potiore esse quam lunam, multoq; solem altiore quam luna sit: apparet umbram terræ conij similem effici. Quippe radij solis  $X P$ , & nunc  $O P$  angustant se iuxta diametrum terræ,  $P P$ , & dextra læuq; omnia illuminant. Terra uero obiecta lumini solis circumfluente

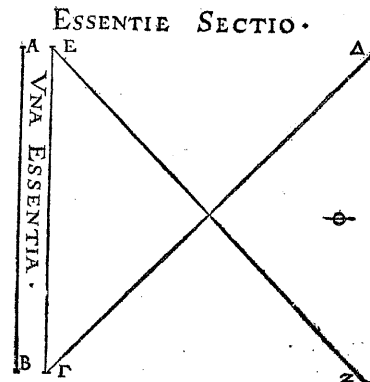
DE LVNA SOLE ET TERRA



CONO IDES O

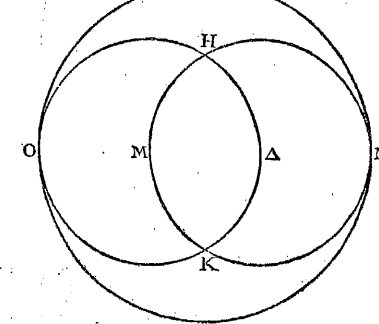
Sed oportet semper maiorem esse illustratam globum his quæ illuminantur. Si itaq; lucem aduehens præstabit magnitudine, ut  $X O$ , & sit minus quod illustratur, ut  $P P$ , utraq; autem globosa in modum conij desinens, nascitur umbra in acumen radij q; porrectis

cumfluente se lumine, umbram efficit & diametri sui latitudine in angustiam prouectam, & usque ad finem ultimum angustiarum attenuatam. Quam cum inciderit nocturna luna diametro à sole distans, in tenebras conditur: porro cum non per centrum solis & lunæ transit diametra linea, nullam patitur obscuratōne euadens terrenam umbram. Est autem centrum punctus medius circuli æqualiter undiq; differens, circumductæ lineæ spacijs. Cumq; in eodem circulo ab una in alteram partem plures lineæ in transversum possint duci: nulla unquam dicitur diameter, nisi illa sola quæ circumlūm æqualiter diuidens recta, per medium centrum transit.



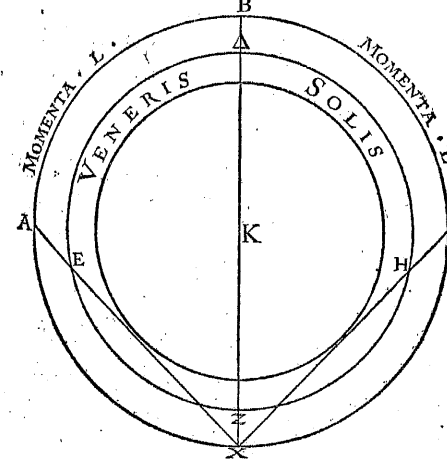
Essentia gemina partes sunt, quæ Plato uocat seriem. Hanc enim non materiam neque corpus secuit, inquit, Deus, ut si quis *A B* rectam lineam in longo findat, & de segmentis duobus ibi faciat  $\Gamma \Delta E Z$ .

DE VNA ESSENTIA INNECTVNCVRSIBIDVO CIRCVLI.



Idipsum incuruet demum, & duos innexos sibi inuicem circulos faciat  $H \odot K A$  &  $H M K N$ . Hos q; ipsos exteriore alio circulo, cuius motus conuersio quidem semper & uniuersis sit, circumliget, ut est aplani, qui à dextra mundi parte oriente, uidelicet semper eodem modo agitur.

DE SOLE ET VENERE

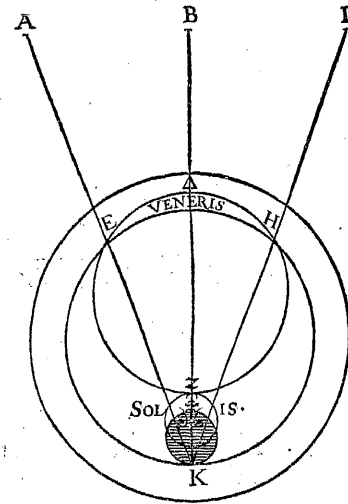


rum post solis occasum,  $\Gamma$  uero luciferum ante solis ortum.

Ad Solis & Veneris demonstratio nem, erit una linea directa ex terra medietate, solem demonstrans à litera *X*: duæ uero aliæ dextera læuq; nihilominus directæ lineæ: à sole quidem distantes *L*, momentis, à se autem inuicem *C*: dextera quidem à parte orientis per  $X \odot A$ , læua uero ab occidentis per  $X \odot \Gamma$ : zodiacus quoq; circulus sit  $A B \Gamma$ , quæ singulæ distant à se momentis *L*, & cum sol sit in *B*, & per  $X B$  lineam, sit punctus solis in litera *K*, hæc, id est  $X \Gamma$ , linea prius occidit & prius oritur quam sol: illa uero alia  $X A$ , posterius occidit & posterius oritur. Necessè est igitur, ut litera *A* demonstrat hesperum post solis occasum,  $\Gamma$  uero luciferum ante solis ortum.

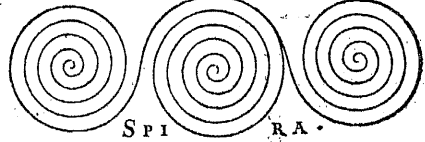
At uerò

ITĒ DE SOLE ET VENERE



At uerò Plato & alij, aliquanto quàm solis est, elatiorem Luciferi globum astruunt, qui limitatur *A E Z H* contingens, *A* quidem lineam per *E* literam, *K I* uerò per *H*. Cum ergo fuerit in *E*, Lucifer uidebitur esse in *A*; & cum in *H*, putabitur esse in *E*: cum uero penes *Δ*, dubium non est, proximi soli uideri excelstorem, & cum in *Z*, proximum terne humiliorem. Iam illud obseruandum, quod siue ad orientem, siue ad occidentem Lucifer secesserit diebus feri *DLXXXIII*. ad id in quo fuerat remeare pridem, & *H Δ E* quidem peragrat diebus *CCCCXLV*. ut maiorem ambitum, minorum uero depressoerim; reliquis diebus *CCCXIII*.

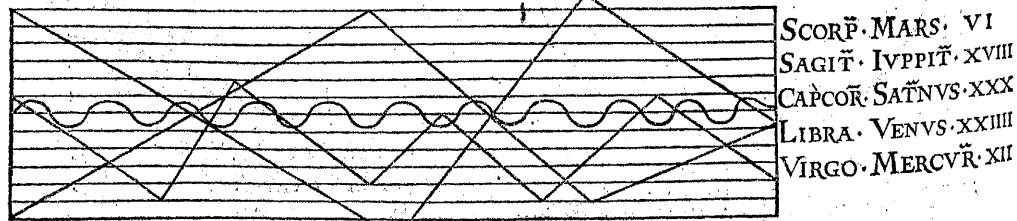
DE HELIACIS GYRIS



Cum fixo cardine circui casu uel etiam uoluntate nostra oppresso aut relaxato circino, describuntur circuli tales, ut postremitas circumductæ lineæ non solum perueniat ad exordium, sed deflectens à competenti rigore, infra uel supra circumductæ lineæ sæpius arctiores laxiores uel circulos faciat, hoc genus circularum spiram, uel acanthum, uel uolumen uocamus. Igitur quia planetas sic aplanes rapit quotidiana uertigine, ut non patiat eos in eundem locum, & uelut sedem, ex qua progressi fuerant, representari: recte dicuntur in spiram & uelut sinuosum acanthi uolumen rotari, ob inconstantem atq; inaequabilem circumuectionem, ut si stella quælibet errans sit in signo Arietis, quæ ad præcedentia signa Pisces & Aquarium prouebatur. Contra si remissior erit raptatio ab Ariete ad sequentia signa Taurum, Geminos & Cancrum recedet, gyrus deflectentibus ab exordio & conuenienti rigore.

HIC EST ZODIACVS, QVEM PLANETAE NVNQVAM nisi præfixo modo percurrunt, huius *CCCLXV*. passus sunt longitudinis, & *XI* latitudinis, sicut & in inferiori rota conspicias.

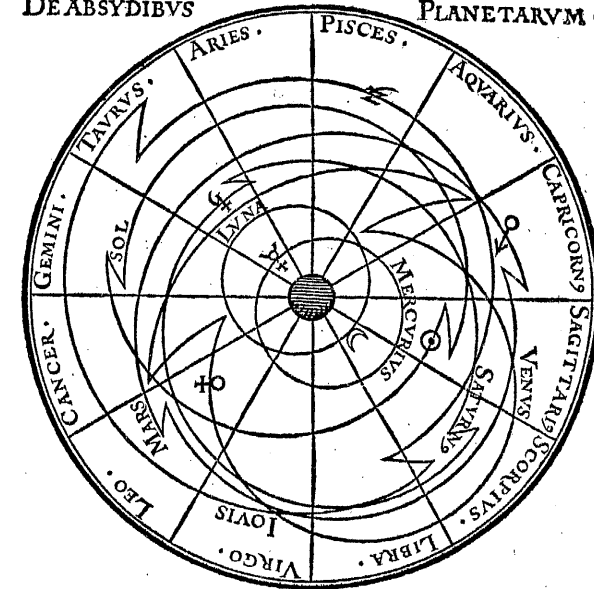
REGVLARE AD INVENIENDV QVO SIGNO PLANETE SVNT



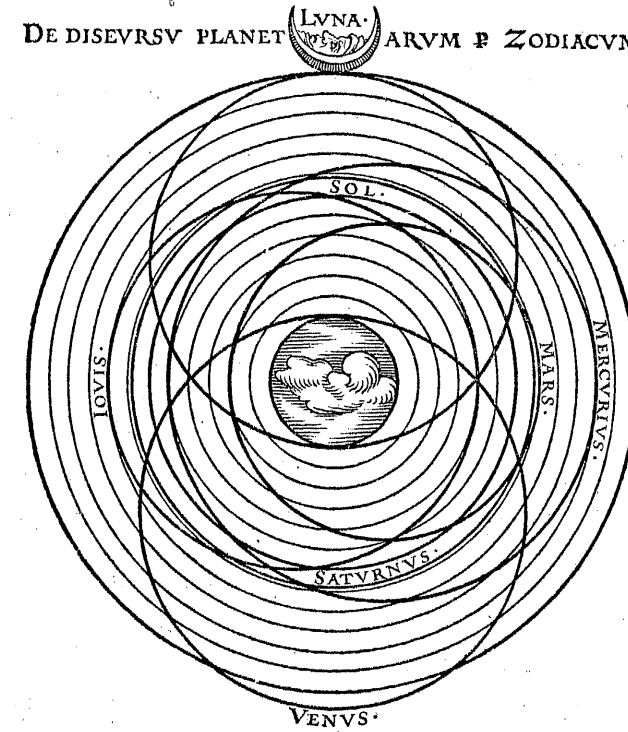
Quos quidem gyros Græci heliacos appellant, à sole, cuius potentia cedunt planeta. Superfunt

per sunt duæ rotæ, quarum altera ostendit planetarum iniquos gyros post absides: altera, quot partes teneant zodiaci uagantes.

DE ABSYDIBVS PLANETARVM



DE DISEVRSV PLANETARVM P ZODIACVM



QVARE MYTENT COLORES. CAP. XV.

Svus quidem cuiq; color est: Saturno candidus, Ioui clarus, Marti igneus, Lucifero gaudens. Vespero splendens, Mercurio radians, Luna blandus, Soli cum oritur ardens: postea dies. Sed colores ratio altitudinum temperat, siquidem earum similitudinem trahunt, in quarum aera Bedæ tom.

ra Venere subeundo, tingitq; appropinquantes utrolibet alieni circuli meatus. Circulus frigidior in pallorem, ardentior in roborem, uentofus in horrorem, Sol atq; commissuræ absidum, extre- mæq; orbitæ atram in obscuritatem.

GLOSSAE IN CAPVT XV. BEDAE PRESBY- teri, De rerum natura: authore Bridefero Ramesiensi.

- a Mercurij stella flammiosa est, sicut dicit, quia eam pauci uiderunt.
b Vesi Iouis stella uenerit in aere Saturni, dubium est utrum Iouis an Saturni sit, sic & in reliquis planetis fit. Cum enim ascendunt ad superiores circulos, mutant colores: quia cum altiora sui circuli petunt, inferiores partes petunt signi superioris. Hoc ipsum autem & de eorum descensu sentiendum est.
c Solem dicit facere atram obscuritatem, quia claritate illius reliquæ planetæ lumine priuantur. Commissuras quoq; absidum quas Ioue planetæ concurrunt, ubi circuli eorū cōueniunt, una ex illis obscuratur, & quasi una stella esse uidetur. Extremi etiā orbita tes, id est, superiores & nouissimas partes circulorū: quia quo altiores sunt, plus obscurantur. Itaq; hæc tria faciūt atrā obscuritatis.

SCHOLIA IN CAPVT XV. BEDAE PRESBY- teri, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Lucifero gaudens.] Apud Plinium legitur candens, quomodo & hic legendum opinor.
Vespero iplendens.] Apud Plinium est, uesperu refulgens.
Postea retulgens.] Sic quidem cum aliquo sensu legiunt, apud Plinium autem: Postea radians.
In quarum aerea Venere.] Pro aerea suspicor legendum aera, nam celo cuiuslibet planetæ accipitur, ut Iouis aer, Saturni aer.
Sol atq; commissuræ absidum.] Commissuræ sunt ueræ & falsæ, quæ ueræ & falsæ sunt, id est, caput & caudæ draconis, in quibus sunt luna ac solis eclipses.

DE ZODIACO CIRCULO. CAPVT XVI.

Zodiacus uel signifer, est circulus obliquus, XII. signis constans, per quem errantes stellæ feruntur: nec aliud habitatur in terris, quàm quod illi subiacet, reliqua polis squalent. Veneris tantum stella excedit eum binis partibus. Luna quoq; per totam latitudinem eius uagatur, sed omnino non excedens eum. Ab iis Mercurij stella laxissimè, ut tamen è (duodenis partibus) tot sunt enim latitudinis non amplius octonas pererret: neque has æqualiter, sed duas medio eius, ut supra quatuor, & infra duas: sol de inde medio eius fertur inter duas partes flexuoso draconum meatu inæqualis. Martis stella quatuor medijs, Iouis media, & supra eam duabus: Saturni, duabus ut sol.

GLOSSAE IN CAPVT XVI. BEDAE PRESBY- teri, De natura rerum: authore Bridefero Ramesiensi.

- a Zodiacus Græcè, signifer latinè. Zoa enim animalia dicuntur, quod uitalem habeant animam, quæ (quæ Græcè nomine uocatur. Vel zodiacus dicitur à signis, eo q; signa animalium in eo esse uideantur, quæ zodia dicitur. dicitur uerò ita secundum Macrobiū.
b Habitatio hominum tantum sub zodiaco est: quia non habitatur aliquid in mundo, nisi subter illo. Unde Lucanus Aethiopiā dicit inhabitabilem esse, nisi ex porrecto pede tauri tangeretur. Zodiacus autem contingit tres zonas, solstitialem uidelicet, æquinoctialem & brumalem: quarum due, id est solstitialis & brumalis temperatione solis, qui per zodiacū currit, inhabitantur.
c Due zone à polo uidelicet septentrionali, usq; ad zodiacum, & à polo australi usq; ad zodiacum propter frigus inhabitabiles sunt, & ideo squalent.
d Veneris stella zodiacum binis partibus sic excedere, ut aut per duas partes contra aquilonarem partem eum excedere perhibetur, & per duas contra australem, aut per unam contra aquilonem, & per unam contra australem.
e Præter Venerem & lunam nulla alia planetarum tantum spacij occupat in zodiaco, quantum Mercurius. Solus enim ipse alijs infra numerum octo partium in zodiaco pererrantibus, per octo partes illius uagatur. Notandum autem, quod illam superiorem dicit, à qua luna cursus inchoans, latitudinem zodiaci errando percurrit: inferiorem uerò illam, ubi Venus cursum suum aggregat, tam superius quàm inferius binis eum partibus excedit.

DE DUODECIM SIGNIS. CAP. XVII.

Signa XII. uel à causis annalibus, uel à Gentilium fabulis nomina sumpserunt. Nam Arietē Martio mensi propter Hammonem Iouem tribuunt: unde & in eius simulachro Arietis cornua fingunt. Taurum Aprilis, propter eundem Iouem, quod in bouem sit fabulose conuersus. Castorem & Pollucem Maio, propter insigne uirtutis. Porro Cancerum Iunio, quando sol ad inferiora redit: quia cancer impulsus retro cursum dirigere solet. Leonem quem occidit Hercules, Iulio, propter uti. feruoris adignant. Virginem Augusto, quod tunc exhausta caloribus tellus nihil pariat. Libram Septembri, ob æquitatem diei & noctis. Scorpium & sagittarium equinā

equinā cruribus deformatum, propter fulmina mensium ipsorum. October & Nouember accipiunt. Capricornum Decembri, propter capram Iouis nutricem, cuius extrema pisci similia pinguntur, quod huius mensis ultima pluuiā sint. Aquarium Ianuario: Februario pisces ob mensis imbriferos tradunt. Singulis autem signis XXX. partes. Terræ uerò decades putantur, eo quod sol XXX. diebus & decem semis horis illa percurrat, à medio mensis, id est, XV. Calendarum die semper incipiens.

GLOSSAE IN CAP. XVII. BEDAE PRESBY- teri, De natura rerum: authore Bridefero Ramesiensi.

- a Signa uocantur, uel ex annalibus rebus, quæ singulis annis naturaliter eueniunt: uel ex fabulis, quas gentiles monumentis scripturæ tradiderunt, aut ex utriusq; Nam aries, taurus, gemini, ex fabula tantum: cancer & uirgo, ex utriusq; pisces & scorpius, ex natura, cætera ex utriusq;.
b Fabula talis est. Liber pater cum reuerteretur de Indico bello, cepit populus sui periclitari. Qui cum inuocasset Iouem, statim apparuit eis aries, stans in barna: quem persequentes, subito non comparuit, & in ipso loco, in quo apparuerat, finem repererunt: per quod intellexerunt eum Iouem fuisse, & Iouem Hammonem appellauerunt, quasi arenarium, eo quod in arena apparuerit. Hammonia namq; Græcè, latinè arena. Propter hoc etiam eius simulachrum cornibus arietinis depingitur, uel ideo, quia responsa illius incerta & obscurissima sunt. Alij Martio mensi arietem illum tribuunt, unde Phryx mare transiit.
c Taurus ideo Aprilis tribuitur, quia Iupiter aliquando in taurū conuersus est, scilicet propter quandam puellam nomine Europa, pro cuius amore in bouem conuersus mare tranauit, eamq; super dorsum suum secum attulit: uel propter illum taurum Agenoris, ad quem interficiendum missus est Hercules ab Aristeo rege.
d Castor & Pollux Græcè Dioscori uocantur. Erant autem, ut fertur, amantissimi inter se fratres, in tantum ut neq; de prima cipatu contenderent, neq; ullam rem sine communi consilio facerent. Ex Leda enim filia Thesei nati fuerant, fratres Helenæ, quam Paris rapuit, qui & Alexander dicitur esse, qui propter suam uirtutem Maio deputatur, quando iam semina confortata erumpunt in folia: uel propterea quod illo tempore bella sunt, eo quod alter eorum fratris mortem sua redemerit.
e Cancer animal est: sex pedum tangenti se, ex utraq; parte incedens. Congruit Iunio, quod superiori cursu exacto inferiora perat. Plinius dicit in Naturali historia, circa solstitium æstiuum, id est sole illam partem signiferi transeunte, cancerum in scorpionē transire, & undas deserere, & terram petere. Hinc probabile uidetur, ut illud signum, in quo sol moratur, quando cancer in scorpione uenerit, merito canceri nomine appelletur. Sicut enim cancer aliqua causa impulsus retrograditur: sic sol cum superiora signis uisid est, octauam partem, uel ut alij, quartam partem conscenderit, mox quasi quodam modo repulsus ad austerina redire uidetur.
f Leo feruidum est animal, & Iulio mense feruida æstas, & tunc terra acrius excicari dignoscitur.
g Quia sicut libra pondera æquantur, ita mensis istius tempore æquales sunt noctes & dies.
h Scorpio à posteriori parte percutit. Sagittarius etiam cum spiculo depingitur, & istis mensibus in Hispania & Italia fulmi na cadunt. Sagittarius autem Chyron, filius Saturni & Phileæ ipse est Centaurus. Coccyus namq; Saturno cum Philerā ad aduentū Opis uxoris suæ conuertit se in equum: & inde natus est Centaurus, semihomo & semiequus.
i Capricorni prima pars in commemoratione Olenæ nutricis Iouis, in similitudine capre depingitur: ultima autem pars in similitudine piscis, propter pluuiālem qualitatem ipsius mensis. Sed & initium eius in glaciem uelut cornu duratur.
k Triginta enim linee sunt in unoquoq; signo de duodecim signis. Multiplica triginta duodecies, sunt CCCLXX. dies: item multiplica decem horas duodecies, sunt CXXX. horæ. Partire per XXXIII. inde ueniunt quinque dies. Iterum multiplica semis uel dimidium horæ duodecies, sunt sex horæ, quæ perficiunt quartam partem diei, unde fit bissextus in quarto anno.
l Pars est quotidianus, progressus per XXXIII. horas. Vna pars in celo, sunt stadia XL, minor: maior uerò septingenta.
m Quod dicit triginta, non est hoc uerum, sed uerissimè: nam in singulis signis uarijs & diuersis spacijs moratur. Nam in geminis triginta spaciatu diebus: & contrariò XXXI. diebus sagittarium transit, similiter & in ceteris signis uariè cursum suū peragit. Hinc est quod in nullo signo tali spacio, id est triginta dierum, & decem semis horarum moras facit: propterea uerissimè est, quomodo si quis totius anni circulum uel cumulum: id est, trecentos sexaginta quinque dies, & sex horas in duodecim æquas partes secundum numerum signorum partiti fuerit, duodecimam partem inueniet, in triginta diebus & decem horis, & dimidia parte unius horæ.
n Sed mensis Ian. XV. Cal. Febr. incipit currere & introire per eorum signa. Vnumquodq; enim signum medietatem unius mensis, & alterius similiter medietatem mensis occupat, à medio semper mense incipiens.

DE LACTEO CIRCULO. CAP. XVIII.

Acteus circulus est figura candidior per medium cœli uerticem, quem uulgo dicunt ex splendore solis in eo currentis ita fulgere: sed frustra, cum ab illo nunquam, nisi in parte sagittarij & geminorum tangatur, in quibus candidum circulum signifer cingit.

GLOSSAE IN CAP. XVIII. BEDAE PRESBY- teri, De natura rerum: authore Bridefero Ramesiensi.

- a Lacteus circulus Græcè galactites. Huius amplitudinem tantam dicunt, quantum zodiaci. Hercules cum fuisset appositus dormienti Iunoni ad sumendum lac diuinum: illa excitata intellexit non esse filium suum, & subtraxit se. Qua occasione guttæ lactis diffuse per cœlum, lacteum circulum creauerunt. Macrobius ita: Lacteus circulus zodiacum obliquo circumflexione ambiendo circumplectitur, ut eum qua duo signa tropica capricornus & cancer feruntur, intersectet. Sciendum tamen quia nō in cancro & scorpione zonæ

pione zodiacum interfecat, sed in geminis & sagittario tantum tangit. Item Macrobius Theodosius in libris de Somno Scipionis dicit, lacteum circum lucere ultra cæteras partes cælestes, propter radios solares, primò quasi ad suam sedem naturalem ad signum uenientes, & inde repercusi, repercussiq; ad lacteum circum peruenientes illum splendescere, atq; præ cæteris illum fulgere confirmat. Verbi gratia: Sicut radius solis superueniens ad superficiem aquæ in aliquo uase posite repercutitur, ad aliquam partem ibi plenius atq; splendidius fulget, quam in ipsa aqua, ad quam primò peruenerat: sic generaliter solares radij illuminant lacteum circum, ad quem de signifero repercusi perueniunt, quam ipsum signiferum, ad quem primò de corpore solis egredientes uenire contendunt. Hinc est quòd idem lacteum circum à phil. sophis signiferi resulsio uocatur.

b Et in hoc falsitas quorundam deprehenditur, qui dicunt in capricorno & cancro lacteum circum interfecare zodiacum, sicut paulò superius ostensum est.

SCHOLIA IN CAP. XVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Lacteus circum est figura. Descriptio circuli, quem Græci Galaxiam uocant à candore lacteo. Aristoteles primè in dictione uocat γαλαξίας, circum est uulgo etiam notus, solus namq; ex his que sunt in sphaera, sensu deprehenditur. Apud poetas uia est, per quam dii coelum sursum ac deorsum scandunt. Recensentur apud Aristotelem multæ opiniones de huius circuli essentia, de quibus definire aliquid non est huius loci: tantum subijciam per que sidera ducuntur. est enim hoc opera precium scire, nec inuicem ducuntur igitur in sphaera à septentrione meridiem uersus per medium signiferum, principium duces ab septentrionibus, in quo reuertitur per signa & signorum partes, que sequuntur per mediam Castopeciam, per dextra Persei, per sinistra Erichthonij, & utrunq; eius pedes: deinde per cornua tauri, per omnes pedes geminorum, per dextram Orionis, per occiput Canis: deinde per mediam nauim Argo, per imos pedes centauri, per aram, per Scorpionis caudam atq; arcum Sagittarij, per aquilam & telum; hinc per cygnum & Cippi caput usq; ad Castopeciam, unde sumus egressi.

DE CURSU ET MAGNITUDINE SOLIS. CAP. XIX.

Solis ignem dicunt aqua nutrire, multoq; hunc luna ampliore: lunam uerò terra esse maiorem, unde & cunctis unius magnitudinis apparet. Quod enim nobis quasi cubitalis uideatur, nimia celsitudinis distantia facit: alioqui maior oriens Indis, & maior Britannis apparet: occidens: qui dum natura sit igneus, motu quoq; nimio calorem adauget. Hic cursu uariante dies & menses, tempora diuidit & annos, æris temperiem accedendo uel recedendo pro temporum ratione dispensat: ne si semper in iisdem moraretur locis, alia calor, alia frigus absumeret.

GLOSSAE IN CAP. XIX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Brideserto Ramesiensi.

- a Dicunt poete solem diurno cursu fatigatum, in Oceano mare mergi, ubiq; tota nocte morari, donec mane quasi reparatus & refectus clarior appareat. Post pluuia etiam splendidius lumen emittere uidetur.
b Propterea infinitus oceanus sub æquinoctiali circulo est positus naturaliter, ut solem semper in æquinoctiali circulo, aut proximè hinc inde currerent, aquarum copia enutrirer & pasceret, nihilumq; seruo in comperceret gelida aquarum natura.
c Corpus solis triplo quantitatem lune superare dicunt, lunam uerò maiorem terra: unde à quibusdam queritur, quare terra obscurare dicatur lunam, si triplo maior est, cum umbram ipsius incidit, uel etiam ad deuiores partes illius descendit. Quod illa ratione contingit, quia affirmatur umbram triplo maiorem esse suo corpore.
d Dicunt etiam solem per se moueri, non cum mundo uerigi. Si enim sol in caelo fixus maneret sicut stelle, omnes dies & noctes æquales essent.
e Cum enim sol ad cancerum ab æquinoctiali parte descendit, æstatem præstat hominibus, qui sunt inter solstitialem & septentrionalem plagam: cum autem ab eodem cancro in æquinoctialem libram descendit, autumnum facit. Cum uerò ad brumalem uersa recedit, hyemem habetur, propterea quia calore demoto torpor inuadit. Rursus cum à capricorno hyemali in æquinoctialem arietem surgit, uerum tempus aridet, apprensus hinc denudò in cancro æstas torrida renouatur.
f Verbi gratia: Si semper esset sol in austro, terra eius calore exurceretur, & Scythia frigore satibsceret. Propterea enim Deus soli diuersos cursus instituit, et loca et tempora, ne diu semper in iisdem moraretur locis, quod iano uapore citius consumeretur.

DE NATURA ET SITV LUNAE. CAP. XX.

Lunam non minui, nec crescere dicunt, sed à sole illustratam, à parte quæ habet ad eum, paulatim uel ab eo recedendo uel ei appropinquando, nobis candidam partem reuoluere, uel atram. Et die quidem crescente, lupinam cerni nouam lunam, utputa superiorem soli, & ad æquilonia subeunt em: decrecente uerò, erectam & deiectam in austrum, plenam autem soli semper aduersam. Sublimem humilii soli, humilemq; sublimi, quam lucere, dodrantis semuncias horarum, à secunda adijcientem usq; ad plenum orbem, detrahentemq; in diminutione, intra tredecim autem partes solis semper occultam esse. Nouissimam uerò, primamq; lunam, eadem die uel nocte nullo alio in signo, arietem conspicit. Si in accensione erecta fuerit, in matutino ortu supra apparet. Itè, si in ascensione supra in modum nauis fuerit uisa, in matutino ortu erecta cernetur. Habet ergo tres status: id est, supra, erecta, prona, aliquando uidetur.

GLOSSAE

GLOSSAE IN CAP. XX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Brideserto Ramesiensi.

- a Luna, Martiano attestante, non per se ipsam, sed à sole illuminatur: sicut speculum nihil splendoris neq; imaginis à seipso habet, accipit tamen lumen & imaginem per res sibi extrinsecus oppositas. Quando autem luna à sole recedit, illustratur paulatim ab eo, & tunc dicitur crescere: quando uerò ei appropinquat post X. V. lunam, obscuratur paulatim, donec tota obtunditur uicinitate solis: & tunc dicitur minui, cum tamen in suo corpore nunquam minuat, nunquam crescat.
b Queritur, cur crescente die luna noua supra uideatur, decrecente autem die non prona, sed erecta: cum debuerat, ut sicut supra in lucis incremento, sic prona in detrimento apparere. Ita tamen soluitur. Crescente die naturaliter, luna superior est sole, & propterea ipse sol superiorem lunam supra se positam illuminat, & supra efficit. Dum autem dies decrecit naturali positione, eiusdem altitudinis sol & noua luna esse deprehenduntur: ac per hoc non infra se positam lunam accendit, sed ex latere suo positam & propterea eam facit erectam.
c Quando sol australes circulos, qui sunt inferiores, circuit tempore hyemali, tunc luna septentrionales circulos, qui aliores sunt peragit, & tunc altior est sole, ideo supra uideatur, cornua sursum habens in modum nauis: quia uidelicet ab inferiori sui parte, quæ solem respicit, accenditur. Rursus migrante sole septentrionales circulos, luna petit australes. Et quia inferior tunc sole est, à superiori sui parte qua solem respicit, illuminatur, obuersa habens terre cornua, & ad aquilonares circulos. Verbi gratia, XII. Cal. April. adhuc dies crescent. Si fuerit luna in arietem accensa, statim in taurum citò transiens erit, quasi sol superior, quantum ad signiferum. Dodrans uocatur illud, quod remanet de quatuorq; re, dempto quadrante & quarta parte. Hora autem constat duodecim uncias, & continet in se quadraginta momenta. De illis quadraginta momentis accipit triginta, quia dodrans est, & dimittit decem, quia quadrans est: iterum diuide illa quadraginta momenta per duodecim, ut inde inuenias prescriptas semuncias. Dodrantem enim intellecta xisti de prima diuisione quaternaria: quadraginta momenta per duodecim ter diuisa, sunt triginta sex, & remanent quatuor. Ex illis triginta sex, tria momenta accipit: quia duodecima illorum pars est, & de quatuor que remanserunt, recipit tertiam partem unius momenti. Si enim deduxeris ad duodecim unum, partem illorum quadraginta momentorum tria momenta sunt. Unde & tertia pars unius momenti, quod est una uncia, quia pars duodecima illius numeri quadragenarij est. Iterum diuide illam unciam per medium, quod fit unum momentum, & dimidium & sextans, id est, sexta pars unius momenti. Hæc est semuncia, de qua dixit dodrantis semuncias augeat luna quotidie uel minuit. Hoc spaciolum quod à plenilunio iuxta naturalem lunæ cursum ad liquidum & ad purum excessum est, propter facilitatem calculandi, Beda in suo argumento quatuor punctorum nomen & mensuram appellare curauit. Si quis uerò uult dignoscere, quanta differentia sit inter dodrantes & semuncias, & spaciolum quatuor punctorum: sciat talem esse differentiam, qualem inter triginta duo momenta, & triginta unum & bisse, id est, duabus partibus unius momenti, hæc autem differentia inuenitur in tertia unius momenti parte. Quatuor igitur puncti superant dodrantem & semunciam, in tertia parte unius momenti. Nos in argumento quatuor punctos habemus propter facilitatem computandi: sed ista ratio est ad purum & liquidum comprehensa.
d Tredecim partes quotidie transit in zodiaco, sed antequam extra tredecim partes perueniat, non uidetur antequam in coetu solis. Tunc non uidetur luna, quando uicinia est soli, infra tredecim partes, hoc est, infra illud spaciolum, quod agit sol in tredecim diebus: at mox ut in decimanquintam partem fuerit emersa, uideri incipit. In hoc loco duplex sensus fieri potest. Nam quod dixit infra tredecim partes solis semper occultam esse, potest semper intelligi, ut luna noua nunquam apparere possit, antequam tredecim partes uel à sole recedat, uel etiam ex alio latere nascitur, soli appropinquet. Intra tredecim ergo partes solis dum luna morata fuerit noua, in nullo signo apparebit, excepto arietem: mox autem ut longius à sole recesserit, terris apparebit. Vel sic potest intelligi, intra tredecim partes solis occultam esse: id est, in omni die tredecim partes luna transcurrit. In uiginti enim & quatuor horis, luna tredecim partes signiferi peragit. Occultam ergo dixit, id est, à sole quotidie elongatam, usq; ad plenilunium per tredecim partes, uel ad solem recedat latere appropinquando, eundem numerum habebit.
e Quia aliquoties euenit, ut triginta uel uiginti nouem apprensus in oriente, primo initio diei, & peragens cursum suum, ad soli tardius incedenti, appropinquans accendatur ab eo medialis, quacumq; hora diei, & ipso die uespere appareat in occidente.

ARGUMENTVM DE CURSU LUNAE PER SIGNA. CAPVT XXI.

Luna zodiacum tredecim in duodecim suis conficit mensibus, duobus scilicet diebus, & sex horis, & bisse, id est, octo uncias unius hora, per singula signa decurrens. Si ergo uis scire, in quo signo luna uersetur, sume lunam quam uolueris computare, utpote XII. multiplica per IIII, fiunt XLVIII. Partire per nouem, nouies quinti, quadragies quinquies. Quintus ergo signis ex quo luna nata est, exactis quæ haud dubie in eodem quo sol est sidere semper accenditur, in sexto iam signo luna duodecima commoratur: quod signum remanserit, sex horas signi sequentis noueris esse completas: si duo, duodecim: si tria, decem & octo: si quatuor, diem integrum: si octo, octidies senas horas, id est, duos adiectos esse dies. Ex quibus tamen horis per terna semper signa binas subtrahere memento. Operosum est enim in singulis signis horas minutatim diuidere per uncias. Unde in presentia quamuis ad nonas portiones tria remanserint, non horas XVIII. sed XVI. sexti signi duodecima luna completit. Et hæc quidem luna in prima uel media parte signi cuius libet nata, prompta est computatio: sin autem alias, quod primo signo luna accensa uel dempserit, uel retinuerit partes, tot sequentibus etiam detrahere uel adijcere recorderis, nouem horis in luna pro quinq; diebus in sole computatis.

GLOSSAE IN CAP. XXI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Brideserto Ramesiensi.

- Luna in unoquoq; mense suo in uiginti & septem diebus, & tertia parte diei circuit duodecim signa, & insuper unum. Hoc Beda tom. 2.



argumento inuistato deprehenditur luna xiiij. circuire zodiacum melius, quam in illo usitati sumus. Quod potest probari, si xxx. la nam hoc argumento consideraueris. Istud namq; argumentum est uerius, quia ad liquidum hæc ratio comprehenditur. Illud uero argu mentum aliud, per triginta dies computat signum, quod non ita esse manifesta ratio docet: quia scilicet ætas luna in xxix. diebus, & xij horis completur. Nos tamen illo argumento xxx. dies damus, propter facilitatem computandi, & ideo istud argumentum quia subtilius est, ideo uerius: quod probatur ita, quia trigessimam lunam secundam hoc argumentum inuenies xiiij. signa habere peracta, illo uero alio non amplius quam duodecim.

b Quomodo tredices? Quia postquam luna accensa fuerit, in prima parte signi per uiginti septem dies & octo horas currit duodecim signa, usq; dum uenerit ad eam partem primi signi, ubi accensa fuit: & per illud signum à quo coepit, recurrit iterum per duos dies & quatuor horas. Hoc enim superest tantum de sua ætate, antequam fiat impleta, & antequam inchoauerit alterum cura sum signorum à capite. Tali siquidem modo peragitur, quasi xiiij. signa in unoquoq; cursu suo.

c Multiplica illos duos dies duodecies, & reddunt xiiij. dies. Multiplica sex presatas horas duodecies similiter, & sunt lxxij. horæ. Diuide per xxiiij. & sunt ter xxiiij. & reddunt xiiij. dies. Superfunt in singulis signis adhuc bisse unius horæ. Duodecim ergo bisse, octo faciunt horas. Collige in unum, & sunt uiginti septem dies, & octo horæ. In quibus uiginti septem diebus & octo horis, conficitur lunæ totum illud signum, quo coepit & quo desinit, antequam inchoauerit cursum suum secundum. Hoc modo perulstrat xiiij. signa, per unum quens; cursum suum, & sic potest intelligi, quod tredices in anno suo: id est, in cœliiij. diebus peragitur xij. signa.

d Quinquies ix. quadrans quinquies: id est, quadraginta quinq; & restant adhuc de XLVIIII. quadrantibus tres indiuia si, post quadraginta quinq;, qui faciunt horas octodecim: quia unusquisq; de istis quadrantibus sex horas habet in se. Et si diligenter per hanc computationem ad unum quens; numerum, id est, ad unum quens; quadrantem sex horas multiplicaueris, inuenies in unoquoq; numero nouem: id est, in nouem quadrantibus liij. horas, quæ reddunt duos dies & sex horas. Ideo per tot dies & horas, & bisse unius horæ, currit luna unum signum: quia quod sol agit diebus quinq;, hoc facit luna in VIIII. s. horis. Quod ita probatur. Sexies quini xxx. sexta eius pars quinq; sunt. Hoc ad solem pertinet, xxx. diebus unum quodq; signum perulstrat. Econtra luna duobus diebus & sex horis perficit unum quodq; signum, quæ faciunt horas liij. Tres remanserunt post quadraginta quinq;, & ad unum quens; sex horæ multiplicatur, sicut supra dictum est.

e Bene usq; ad terna signa dicit, quia bisse quæ supersunt in luna, non complent duas horas, nisi in tribus signis, quater si ponas octo uncias, faciunt duas horas: quia unaquæq; hora habet xij. uncias.

f Ideo auferre præcipit per terna signa binas horas, quia ubi signa per nouen quadrantes comprehendit, non computauit bisse eorundem signorum, qui faciunt horas duas in tribus signis: licet non computauerimus, bisse perfecti. Propterea secundâ computationem nostram, tot signa habet percurra: id est, in quoto signo sit luna elongata à sole, ex quo fuit accensa. Verbi gratia: si fuerit luna accensa in tertia uel quarta parte arietis, & est elongata à sole tribus signis, ex quarto signo accipies tres partes, uel quatuor, & supplebis totum arietem. Unde dicit: Quot partes dempseris, tot adijcere recorderis. Si uero in xx. parte, uel in alia quali bet post medietatem signi fuerit accensa, non computabis illud signum, in quo fuit accensa, sed secundum ab illo. Et cum peruenieris ad illud signum, ubi luna est, tot partes retrahat ab eo signo, quot retinuit luna: ex eo signo ubi fuit accensa, si tamen post medietatem fuit accensa: & propterea illud signum non computabis totum, ubi est luna.

DE ECLYPSI SOLIS ET LVNAE. CAPVT XXII.

Solem interuentu lunæ, lunamq; terræ obiectu nobis perhibent occultari: sed solis defectum non nisi nouissima, prima uel fieri luna, quod uocant coitum: lunæ autem non nisi plena. Non posse autem totum solem adimi terris intercedente luna, si terra maior esse quam luna: Omnis autem annis fieri utriusq; syderis defectus, statis diebus horisq; sub terra: nec tamen cum superne fiant ubiq; cerni, aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante conuexitatibus mundi: & lunæ defectum aliquando quinto mense à priori, solis uero septimo fieri. Eundem bis in triginta diebus super terras occultari, sed ab alijs hoc cerni: quondam in quindecim diebus utriusq; sidus defecisse, semel iam mira ratione lunam in occasu defecisse, utroq; super terras conspicuo sidere. Sed ne singulis mensibus eclipis fieret, latitudo signiferi lunam superius inferius ue transmittit.

GLOSSAE IN CAP. XXII. BEDAE PRESBYTERI, De rerum natura: auctore Bridferro Ramensiensi.

a Quando in media signiferi linea, per quam sol semper currit, corpus lune positum fuerit, inter solem & terram, tunc lunæ solis aufertur à terris. Non enim potest per corpus lune uenire ad eos, qui tunc sub luna sunt: hoc est solis eclipis. Sin autem illa lineam mediam aut hinc aut inde transtium fecerit, lumen à sole accipiens, defectum solis non facit. Non enim inter solem & terram positam tunc, si d. ex lateris solis esse manifestum est. Deficere sol abusu dicitur, quia nullum detrimentum patitur: luna autem ueri simili ratione deficit, quia aufertur ab ea per omnia lumen, non tamen nisi cum plena fuerit.

b Sed luna maior est quam terra, ideo potest abscondere lumen solis, ut non uideatur à terra. Martianus luna terram esse maiorem, certissimis approbat argumentis. Luna namq; deficiente in australibus mundi partibus, id est in Aegypto, in Aethiopia, umbra eius non amplius quam quatuor obscurat climata, id est, primum dema Diameroes, secundum Diasennes, tertium Dialexandria, quartum Diarrhodu. Sed Ptolemei regis geometrae decimam octauam partem totius terreni ambitus, in his quatuor climatibus contineri confirmant. Sed quia illa umbra minor sit lunari corpore sub triplo, luna enim umbram suam triplo superat, ut nouenarius ternarium sequitur, ut quia lunaris umbra decimam octauam partem totius terræ tenuit, ipsa luna cuius umbra est, sextam tenet.

uere eiusdem terræ necesse sit. Terra igitur sexies maior est ipsa luna. Umbram autem lunæ terram decies octies superare manifestum est. tunc est quod umbra luna decimam octaua pars fit totius terræ, ipsa uero luna sexta terræ pars est.

c A priori, id est, à Martio: uel ab illo, in quo fuerit defectus prius.

d Non est hoc mirum. Deficit enim sol in nouilunio: id est, prima luna, & luna in plenilunio. Potest ergo defectus utriusq; inter quindecim dies euenire.

e Latitudo signiferi circuli duodecim partes, id est, duodecim uias habet, quas luna singulis mensibus perulstrat. Quantum enim spacium graditur sol per duodecim dies in longitudine signiferi, tantum spacium habet latitudo eiusdem signiferi. Luna enim non potest pati defectum, nisi in ea linea fuerit superius, in qua sol inferius. Unde fit ut diuersa linea latitudinis signiferi circuli, per quas luna egreditur, succurrant ei ne patiatur defectum, etiam & diuersa alitudo absidum succurrat ei in hoc: aliquando enim procul à terris est, aliquando prope. Et quando prope, si in una linea fuerit, tunc patitur defectum: & quando in illis signis sit, quæ altius nobis super terram: id est, quæ sunt altius super uerticem, non patitur defectum. Quando uero in illis, quæ sunt nobis prope terræ: id est, quæ sunt nobis australia, tunc patitur.

f Si enim luna mediam signiferi lineam tenet sicut sol, in omni plenilunio eclipis pati necesse esset. Potest enim superius uel inferius sole iter suum agere, ac per hoc latitudinem signiferi liberatur, ne defectum patiatur.

SCHOLIA IN CAP. XXII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Solem interuentu lunæ.] Quæ faciunt ad exactiorem huius capituli explicationem, supra exposita sunt in ueteri Commentario.

UBI NON SIT ET QUARE. CAPVT XXIII.

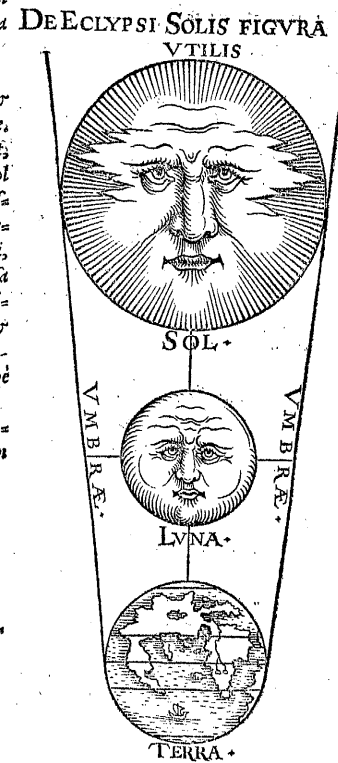
Defectus solis & lunæ uespertinos orientis incolæ non sentiunt, nec matutinas ad occasum habitantes, obstante globo terrarum. Neq; enim nox aut dies quamuis eadem toto orbe simul est, oppositu globi noctem aut ambitu diem adferente. Tempore enim Alexandri Magni luna defecit in Arabia hora noctis secunda, eademq; in Sicilia exoriens. Et solis defectum, qui fuit Ispanio & Fonteio CONS. I. Cal. Matij, Campania hora diei inter septimam & octauam, Armenia inter decimam & undecimam sensit.

GLOSSAE IN CAP. XXIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Defectus solis ac lunæ uespertinos, orientis incolæ non sentiunt.] Defectus solis, qui fit apud nos uespertino tempore, orientis incolæ, id est, orientales non sentiunt, sed propter globum terræ. Nam enim tunc illis fit nox. Nec sentiunt matutinos, scilicet defectus orientis, ad occasum habitantes sicuti nos: quia tunc nox fit nobis adhuc. Obstante, id est, obstante. Quænis eadem, id est, quamuis una eademq; sit dies uel nox. Simul est, id est, neq; pariter sit. Oppositus, id est, oppositione globi, id est, terra. Toto orbe in noctem, scilicet illis. Aut ambitu, scilicet solis, id est, circuitu. Diem, scilicet nobis adferente, id est, adducente. Eadem, scilicet luna defecit in Sicilia, Exoriens, id est, dum oriretur initio noctis: quia quando illis secunda hora noctis aduenit, istis prima erit. Illi enim ante noctem habent quam isti: quia uiciniore sunt orientali plagæ. Qui, scilicet defectus, fuit consulibus, scilicet regnâ tibus, Campania, scilicet sensit, id est, Italia, Armenia, scilicet sensi in oriente: quia quando uesperasit in India partibus, media dies est in Campania.

SCHOLIA IN CAP. XXIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Obstante globo terrarum.] Esto cœli ambitus maximus a b c d, horizon habitantium orientalem plagam: a b d, cœlum eorum conspectum, inconspicuum uero a c d & d quidem oriens b meridies, a occasus: alius uero horizon eorum qui occasum uersus partibus xx, hoc est, quadrante mundi à superiore horizonte remotis) b c & cœlum conspectum b a c, inferius autem cœlum seu non conspectum b d c & b quidem oriens, a meridies, c uero occidentes. Igitur eclipis lunæ aut solis habitantibus orientem, fiat in exortu, hoc est, in d, manifestum est eam non posse uideri ab his quorum horizon est b c & b a c, cœlum conspectum. Cum autem eclipis sit iuxta b, hoc est, in meridie, his scilicet qui habitant uersus orientem, cernitur eclipis eadem his qui alterum horizontem habent in exortu, b enim in hoc horizonte erat exortus. Dum autem eclipis uidetur in puncto a, qui horizontem habent a d, uident eam in occasu, quorum uero horizon est b c, his est in meridie, quare quæ eclipis fit orientalibus gentibus in meridie & hora sexta, ea fit occidentalibus in occasu & hora duodecima, distant enim quadrante mundi hi horizontes, hoc est, senis horis.



horis, totus namq; mundus uiginti quatuor horarum spacia con-  
tinet. Horum facilius erit intellectus si legantur, quæ copiosius di-  
cimus libro ultimo de meridianis & longitudine cœli.

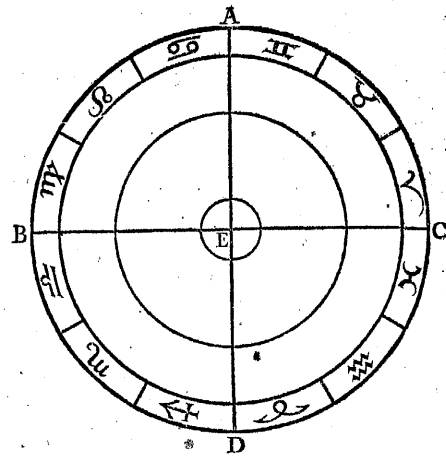
Neq; enim nox aut dies quamuis eadem.]  
Nox quæ est umbra terre, semper fit aduerso sole, quemadmo-  
dum igitur sol mundum ambit ab exortu uersus occasum, sic  
nox ab occasu paulatim discedens, subterraneo meatu uersus  
exortum sequitur, quemadmodum plenius docebitur de posi-  
tione & figura terre.

Et solis defectum qui fuit Ipsanio & Fona-  
teio CONS.] Apud Plinium legitur non Ipsanio, sed  
Vipsanio: suspicor lectionem apud Bedam esse deprauatam. Fuit  
autem pridie Calendæ Maij, non tertio, ut apud Bedam legitur.

DE COMETIS. CAP. XXIII.

Cometæ sunt stellæ flammis crinitæ, repen-  
tè nascentes, regni mutationem, aut pesti-  
lentiam, aut bella, aut uentos, æstus ue porten-  
dentes. Quarum aliæ mouentur errantium modo, aliæ immobiles hærent. Omnes fermè sub ipso  
septentrione, aliqua eius parte non certa, sed maxime in candida, quæ lactei circuli nomen acce-  
pit. Breuissimum quo cernerentur spacium septem dierum annotatum est, longissimū LXXX.  
Sparguntur interdū & errantib; stellis ceterisq; crines, sed cometes nunq; in occasura parte cœli est.

Cometæ in se-  
ptentrione.



SCHOLIA IN CAP. XXIII. BEDÆ PRESBY-  
teri, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Cometæ sunt stellæ flammis crinitæ.] *ἄστὴρ ἄσπερος* dicitur, hoc est, à coma cometa dicitur, significat  
enim coma latine crinem seu casarium. Physicorum quidam putant fieri fortuito igne, & repentino incendio aeris, qui est supra nu-  
bes in confinio ætheris. etenim ille feruidus est à cœli superioris motu, quo etiam in occasum rapitur: alij putant esse sidera in cœlo  
perpetua, sed non uideri nisi in isto spacio à sole relictâ, quemadmodum & Mercurio accidit & Veneri.

Regni mutationem, aut pestilentiam, aut bella, aut uentos portendentes.] Corporum affectiones  
animorum motus sepe efficiunt, itaq; fit ut qualitibus corporum, ex rerum cœlestium & aeris influxu permotis, uoluntas & sen-  
tentia hominum in diuersa consilia agantur, ut cholera excitata ( quod Marti tribuunt & Cometis: sunt enim huius factionis ) ho-  
mines ira & furore exagitantur. Naturale est igitur ut alijs influentibus alia homines affectent, uelint, agant: cometæ autem qui proxi-  
me terras feruntur, ualidissime corporibus influunt: nam cum siccitates efficiant hauritis humoribus, naturaliter quorum sunt pronon-  
stica, etiam causa haberi possunt. Siccitates uerò sequitur & sequitas & terramotus, & pestilentie lucis, & inundationes & tēpe-  
states aeris, ceteraq; huiusmodi.

Quarum aliæ mouentur errantium modo, aliæ immobiles hærent.] Sparguntur caudæ aliquando stel-  
lis aut fixis aut errantibus, quemadmodū Aristoteles memorie prodidit sua etate euenisse, in stella quæ est in femore canis maioris:  
alia sunt libera incendia in uago aere, quorum motus est tardior quàm mundi, propter aerem qui supra nubes leniter insequitur mo-  
tum cœli: huiusmodi omnes sunt infra cœlum, altiore tamen loco quàm sunt uenti, imbres aut pluuie.

Sub ipso septentrione.] Ratio sumitur à loci eius qualitate, istic enim sol, à quo hæc regio remota est, horum ignium  
materiam dissoluit neq; dissipat.

Sed cometes nunquam in occasura cœli parte.] Occasuram partem opinor intelligi posse occasum æquinotia-  
lem, hinc namq; medius est sub solis itinere, ubi rarum cometæ uidere est. Vide Aristotelem libro primo *ἠὲ μὲν ὁ ἀπὸ τοῦ*. Operæ pre-  
cium est, isto loco annotare plura esse eorum genera, quorum discrimina sumuntur à figuris & magnitudine. Cometa ipse generali-  
ter quidem sumitur, interim tamen specialiter, ut apud Aristotelem, pro eo, cuius crines quoquo uersum sparguntur rotunda specie.  
Pogonie aliæ dicitur quibus ex inferiore parte in speciem barbe iuba prominet: *ῥόγωνα* enim barba est. Aliæ *ἄκρον* in iacilli  
similitudinem forma tenuiore, sed longiore diriguntur, à græco *ἀκρόν*, quod iaculum significat, & telum missile minus hasta. A-  
liæ breuiiores sunt & ad similitudinem ensis fastigiato mucrone: hos græci *ἑπίρριος*, *ἑπίρριος* enim est ensis, sunt enim hæc omnium pal-  
lidissima, & quodam gladij nitore sine ullis radijs. Est etiam quem *ἀσκήα* græci uocant colore argenteo, à disco quod notum est: a-  
lij pituites dicitur figura doliorum. *ῥόγωνα* enim dolium significat, in his cauitas quedam apparet, quod exterior ora candida sen-  
sim in fumidam lucem euanescat. Est etiam ubi coma ad figuram cornu reflexum sit, hos græci uocant *κασπεῖα*, à *κασπός*, quod cornu  
significat. Sunt etiam quæ ab animalibus figuram & nomina recipiunt, ut Hippæus, ab equo, qui hippos dicitur: hic habet equinas iu-  
bas in orbem supra se reflexas. Tragi uel hirci etiam quidam dicuntur, specie uillorum, & iuba quadam circumdati. Fit etiam, aucto-  
re Plinio cometes candidus argenteo crine, ita resurgens, ut uix contueri liceat, specieq; humana Dei effigiem in se ostendens.

DE AERE CAP. XXV.

Aer est omne quod inani simile uitalem hunc spiritum fundit, infra lunam, uolatus autem nu-  
biumq; & tempestatum capax. Vbi etiã potestates aereæ superna sede deturbatæ, cum tor-  
mento diem iudicij durius tunc damnandæ præfollantur. Ex quo hominibus apparentes, aerea  
sibi

sibi corpora metæis similia sumunt. Nam supra lunam, quæ aeris ætherisq; confinio currit, om-  
nia pura ac diurnæ lucis sunt plena, cuius uicinia tangere fertur Olympus. Anobis autē per no-  
ctem cernuntur sidera, ut reliqua lumina è tenebris. Superior uerò & feruens aer cœlo, inferior au-  
tem, qui exhalationibus humidis corpora fit, terræ deputatur: ubi sunt ignis, grandis, nix, gla-  
cies, & spiritus tempestatum, quæ Dominū laudare de terra iubentur. Sed & ipse aliquando cœ-  
lum uocatur: unde & Petrus ait cœlos in diluuiio perisse, cum aer turbulentus esset conuersus in  
undas. Et cœli cœlorum dicuntur sidera cœli istorum aereorum, tanquam superiores inferiorū.

Aer pro cœlo.

GLOSSAE IN CAP. XXV. BEDÆ PRESBY-  
teri, De natura rerum: auctore Bridefero Ramesiensi.

Cum ergo cœlum dicitur, etiam ipse aer, ubi uenti, & nubes, & procellæ, & turbines fiunt: nemo existimet haberi ibi demò  
nia mala, ubi solem & lunam, & stellas Deus ordinauit. Non enim arbitrari debemus in sidere statuto cœlo habitare diabolum cum  
suis angelis, unde eos cecidisse credimus.

SCHOLIA IN CAP. XXV. BEDÆ PRESBY-  
teri, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Aer est omne quod inani simile uitalem hunc spiritum fundit.] Docent physici statim sub cœlo non esse  
aerem, sed ignem: aeris enim regio supra nubes desinit. Ostendunt namq; ignes nocturni, quorum alij è cœlo in terram excutuntur,  
alij in directum feruntur oxyfimè instar auium uolatus, mundi huius inferioris supremam partem, qua lunam attingit totam esse in  
censam, tum quod calida suprema quæq; petunt: deinde quod uniuersum illud à nubibus, usq; ad ætheris confinium, unà cum mundo  
celerimè ad occasum rapitur. Etenim motus dissoluens materiam, incendium facit: quod itaq; est sub luna, uolunt esse aerem supra  
naturam suam calefactum, ex inotione ætheris. Verum hic aer, neq; flamma est, neq; ulla materia que lucem præbere potest, ut pru-  
na aut huiusmodi aliquid. Flamma enim fit, dum ignis materiam nactus est, in quam caloris uim exerceat: sed inane quiddam feruidū  
uelut in hypocauftis, forma:ibus, reliquisq; caldarijs, quibus ignis subijcitur: in quibus quidem flamma nulla, uerum talis feruor, ut  
si suppa aut similis puluis in eum locum forte incidat, statim inflammetur, itaq; interuallum hoc usq; ad lunam non imo corpore seu  
elemento Deus impleuit, ut elementorum inter se esset rectus ordo, atq; conueniens proportio.

Nam supra lunam omnia pura ac diurnæ lucis sunt plena.] Suprà ostensum est umbrā terre, que uoca-  
tur nox, non alius quàm luna est, peruenire: forma enim eius umbræ pyramidis similis est, cuius conus seu uertex intra cœli desinit:  
eadē sol omnia largissimo lumine collustrat, neque in cœlo ulla nox aut obscuritas, sed tantum apud mortales, ut nostræ nos morta-  
litatis memores reddat.

Cuius uicinia tangere fertur Olympus.] Nota sunt quæ de Olympo traduntur fabulis similiora. Est autē mons,  
cuius hoc loco mentio fit, in Macedonia iuxta Larissam, alius non pari celebritate est in Phrygia, dicitur autem *ὄλυμπος*, ut Græ-  
ci quasi *ὄλος* & *λαμπρός*, id est, totus lucidus. Est huius loci, quod à Græcis poetis apponatur ei *ὄλυμπος*, quod nocte scilicet ca-  
ret, sole enim iam dudum sub horizonte merso, in uertice adhuc dies est, usq; ad secundam noctis uigiliam, ac matutino tempore pa-  
ribus horis, præluceat uicem camp- stribus.

A nobis autem per noctem.] Quemadmodum fieri potest, ut claro die ex profundis tenebris ceu puteis, ceterisq; si-  
milis altitudinis cauernis, sidera cernantur in lumine, circumsusis uidelicet tenebris hebetato: pari modo nocte in cœlo intuentur st. l.  
lus in regione quidem lucis, sed tenebris circumfusi, quod si supra lunæ globum conspicerentur, præ solis lumine nulla in cœlo infra,  
aut supra stella cerneretur.

DE VENTIS. CAP. XXVI.

Ventus est aer commotus & agitatus, sicut flabello breui potest approbari, nec aliud intelli-  
gitur quàm flatus aeris: qui, ut Clemens ait, ex quibusdam montibus excelsis, uelut com-  
pressus & coangustatus, ordinatione Dei cogitur & exprimitur in uentos, ad excitandos fluctus, & xandrinus fuit  
æstusq; temperandos. Pro diuersis autem partibus cœli nomina diuersa sortitur.

GLOSSAE IN CAP. XXVI. BEDÆ PRESBY-  
teri, De natura rerum: auctore Bridefero Ramesiensi.

Sicut nihil aliud est unda, nisi commotio maris: sic non aliud est uentus, nisi aer commotus.

GLOSSAE IN CAP. XXVI. BEDÆ PRES-  
byteri, De natura rerum: incerti auctoris.

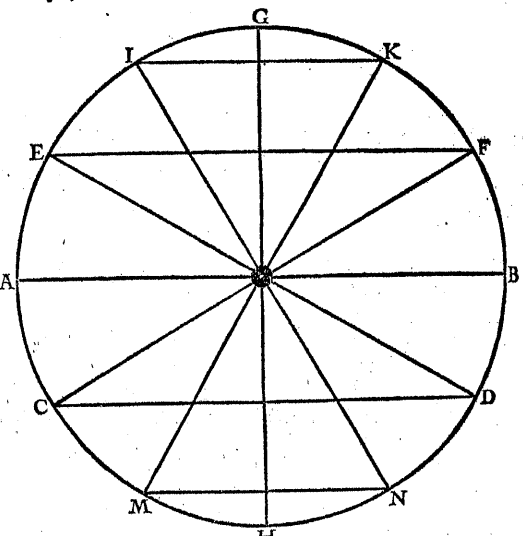
Ventus est aer commotus & agitatus, sicut flabello breui potest approbari.] Quidam autem aucto-  
res uentos esse, eo quod ex aquis aer, ex aere uenti nascuntur. Clemens autem auctor dicit, eo quod montes excelsi cœcis quibusdam in lo-  
cis habeantur, & ex his uelut compressus & coangustatus aer, ordinatione Dei cogatur & exprimitur in uentos: quorum spirami-  
ne & fructus germen cœcipiat, æstiuusq; ardor temperiem sumat, cum pleiades igniti solis ardoribus incanduerint. Venti autem ina-  
terdum angelorum intelliguntur spiritus, qui à secretis Dei ad salutem humani generis per uniuersum mittuntur mundum. Item nō  
nunquam uenti incutores spiritus poni solent, pro eo quod male suggestionis flatu, ad terrena desideria iniquorum corda succen-  
dunt: secundum quod scriptum est, Tolle qui uentis uentus.

SCHOLIA

Ventus est aer commotus & agitatus, sicut flabello breui potest approbari. Ventorum generationem tradit ex opinione Stoicorum. Putant enim Stoici, aerem, nubes, uentos, imbres, materia atq; subiecto esse eadem, sed differre tantum pro diuersis nature effectibus, motum enim aerem & ueluti percussum aut concussum esse uentos, eundem constantem sine motione crassescere, atq; imbres efficere: ceterum istud ut frigidum commentum, Aristoteles reprehendit. Reddenda namq; erat ratio, quæ naturæ uis aerem hoc pacto undelibet impellat: ipse ne partes ueluti oriens aut septentrio, hoc modo aerem trudent, & si sic sit, cur per interualla status excitentur, & non potius sint perpetui. Sunt alij, putantes hos spiritus esse quasi terræ anhelitus: quemadmodum antra & caua terrarum, sine statu non sunt. Ad eandem sententiam inferri potest commentum poetæ in primo Aeneidos in descriptione uentorum, sic enim habet:

Conuersa cuspide montem, Impulsi in latera, illi uelut agmine facti, Qua data portarunt, ac terras murmure persflant.

Pro diuersis autem partibus cœli, nomina diuersa fortitur. Ordo & nomina uentorum ex diuersis partibus horis sunt sumuntur. sunt enim nota precipue 4. & in summa 12. quas scriptores communi consensu acceperunt. qui enim plures faciunt quam 12. nauicam magis sequuntur, quam phycen, quamq; apud ueteres ne plures quidem quam quatuor postis scimus: sed ut tota hæc res clarè deprebendatur, descriptionibus agemus. Sit itaq; horizon circulus, qui mundi partem conspectam ab inconste- dia diuidit, quem cernimus sub aperto cœlo rotundo ambitu super terram. Sit in hoc circulo nota, unde sol die æquinoctiali exoritur A. hinc ducatur linea in aduersam partem, cuius terminus est B, occasus æquinoctialis: per hanc ducatur linea à dextris ad sinistram, sitq; dextra pars H, meridiem ostendens, sinistra G septentrionem, ex his duobus limitibus inuicem sese fecantibus, in centro ad angulos normales, statim 4. loca emergunt in horizonte precipua: deinde ducatur alia linea sinistrosam ab F uersus C, quorum F ostendit exortum solstitialem. Post orientis enim nota sol estate oritur uersus septentrionem, C autem occasum hybernium, hunc limitem fecit alius ab D uersus E, quorum D orientem hybernium, E uerò occidentem ex aduerso ostendit æstiuum, sunt itaq; ex quatuor his limitibus octo nota: sit in super alia nota media inter septentrionem & exortum, hoc est, circuli arctici contactu K: ab hac per centrum circuli agatur linea in contrarium, sitq; terminus M, hic eodem interuallo distabit à meridie uersus exortum, quo prior ab oriente æquinoctiali uersus septentrionem: alia deinde linea medio loco inter septentrionem & occasum æstiuum à puncto I in contrarium signum N. Manifestum est igitur ex tribus exortibus, & totidem occasibus fieri sex notas, quas signant tres dimetientes seu diametri, tum à meridie septimam ab septentrione octauam, quam ostendit quarta diameter: tum à binis contactibus angustioris lineæ iuxta G, & alterius iuxta H adijci reliquos quatuor, ut in summa sint duodecim note in horizonte ex solis determinatione partim, & ex contactu arctici & antarctici cum horizonte, quemadmodum adiectum schema demonstrat. Quinq; sunt in hoc circulo lineæ parallele, id est, æquidistantes I K, arcticum significat sequens exortum hybernium & æstiuum: tertius exortum & occasum uerum, hoc est æquinoctialem: quartus occasum hybernium & æstiuum: quintus antarcticum: sextus nulli parallelus est: fecit enim antedictas lineas, quomodo igitur in horis designatione ex parallelorum terminis fiant diametri, ex quibus uenti sibi mutuo contrarij flant, superius ex descriptione apparet.



ORDO VENTORVM. CAP. XXVII.

Ventorum quattuor cardinales sunt, quorum primus septentrio, qui & Aparctias dicitur, fiat rectus ab axe, faciens frigora & nubes: hinc dexter Circius, qui & Thracias, faciens niues & grandines: à sinistris aquilo, qui & boreas, nubes constringens. Secundus cardinalis Subfolanus, qui Apeliotes, ab ortu in tonans solis, temperatus: cuius à dextris Vulturinus, qui & Cæcias, cuncta desiccans: à sinistris Euris, nubes generans. Tertius cardinalis Ausfer, qui & Notus, humidus, calidus, atq; fulmineus: huic à dextris Euroauster, calidus: à sinistris Euronotus, temperatus, calidus. Venti australes quia ex humiliflant, maiores in mari tempestates faciunt, quam septentrionales. Ideoq; post australes sunt noxij precipue terræ motus. Quartus cardinalis Zephyrus, qui & Fauonius, hyemem resoluens, floresq; producens: cui dexter Africus, qui & Libis, tempestuosus, tonitrua generans, & fulmina: à sinistris Corus, qui & Argestes, in Oriente nubila, in India faciens serena. Sunt etiam alij quidam peculiare quibusq; gentibus uenti, nō ultra certū procedentes terminū, ut Atheniensibus Scyron, paulum ab Argeste deflexus, Narbonensibus Circius,

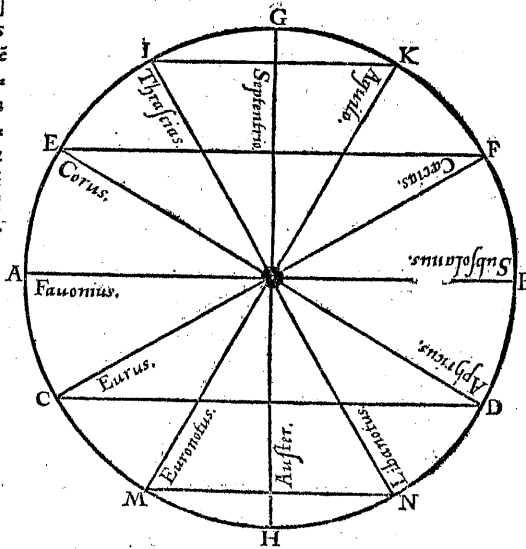
Circius, qui nec ad Viennam quidem eiusdem prouinciæ peruenit urbem. Duo sunt autem extra hos, utiq; spiritus magis quam uenti, aura & altanus. Aura enim est lenis motus aeris in terra: altanus in pelago.

GLOSSÆ IN CAP. XXVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideserto Ramensensi.

- a Flant enim ex humilitate est, ex ima parte mundi, quam septentrionales, qui ex alto spirant.
b Feruntur hi uenti de uoragibus montium emergi.

SCHOLIA IN CAP. XXVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Ventorū quatuor cardinales sunt. Cardinales dicitur, quo ex quatuor mundi precipuis partibus, quas designant duo limites secantes finitorē in quatuor quadrantes, cum his quatuor reliqui omnes se agunt, ut eius factiones esse dicantur, quos enim dextra sinistraq; habet septentrio, septentrionales dicuntur, quemadmodum in reliquis sit: quin & uerna cula lingua quatuor duntaxat simplicibus utimur uentorū nominibus, medios enim ab extremorū compositione offerimus, ueteres quoq; nō plures fecerunt. Vide Strabonem primo libro Cosmographia. Quomodo autem per horizontem collocentur, & à quibus partibus emergant, tum quos uicinos & contrarios habent ex antegresso schemate manifestum est. Quod quidem sic disponetur, ut eius exortus exortui in mundo respondeat, quo postea facile erit deprehendere quolibet momento, quis sit uentus.



Hinc à dextris Euroauster. Euroauster & Euronotus synonyma sunt. uerò & enim austrā significat. Improprie itaq; Beda accipit Euronotum pro Phœnicia, sic enim greci hunc uocant, quem à sinistris austrē, Græcæ namq; ex ea mundi parte stat, in qua Phœnicia est, id est, iudææ dextrum autem & sinistram accipienda sunt, si pectore sis auersus ab eo uento, cui aliquis dicitur esse dexter aut sinister.

À sinistris Corus qui & Argestis in oriente nubila. Suspicio hunc locum esse deprauatum. India enim est in exortu, uide igitur legendum ne sit, loco orientis occidentis. Aristoteles namq; auctor est, uentum esse niuifum ac pluuium: quod haud dubie de occidentibus intelligendum est, si spectemus India situm.

Narbonensibus Circius. Vide præter Plinium, Gellium etiam libro secundo capite duodecimo. Marcus Cato hunc uentum non Circium appellat in libris Originum, sed Certium.

Altanus in pelago. Virgilius libro primo de Architectura, altanum uocat eum qui proxime meridiem paululum inclinans ad occasum, hoc est, medio loco in austrum & libanotium, nam uentos facit uiginti quatuor, nauis opinor secutus.

DE TONITRVO. CAPVT XXVIII.

Tonitrua dicunt ex fragore nubium generari, cum spiritus uentorum earum sinu concepti, se se ibidem uersando pererrantes, & uirtutis suæ mobilitate in quamlibet partem uiolenter erumpentes, magno concrepant murmure, instar exilientium de stabulis quadrigarū, uel uelicæ: quæ licet parua magnum tamen sonitum displosa emittit.

SCHOLIA IN CAP. XXVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De rerum natura: auctore Ioanne Nouiomago.

Tonitrua dicunt ex fragore nubium generari. Variæ sunt de tonitru apud physicos opiniones: alij aiunt ignem ex cœlo in nubes lapsim stridorem efficere, ueluti candens ferrum dum mergitur. Aristoteles putat fieri spirituum motione, qui se fortiore conatu è nubibus explicant. Beda hoc loco Lucretij opinionem recensere uidetur, cuius uersus adscribam.

- Principio tonitru quatuor cœrula cœli
Propterea, quia concurrunt subline uolantes,
Aethereæ nubes contra pugnantibus uentis,
Nec fit enim sonitus cœli de parte serena.
Verum ubicunq; magis densa sunt agmine nubes,

Tam magis hinc magno fremitus fit murmure sep̄.  
Præterea neq; tam condensio corpore nubes  
Esse queunt, quàm sunt lapides ac tigna: neq; autem  
Tam tenues, quàm sunt nebule fumiq; uolantes.  
Nam cadere abrupto deberent pondere pressæ,  
Vt lapides, aut ut fumus constare nequirent,  
Nec cohibere nives gelidas, & grandinis imbres.  
Dant etiam sonitum patuli super æquora mundi.  
Hoc etiam pacto tonitru concussa uidentur.  
Omnia sep̄ graui tremere & diuisa repente,  
Maxima dissiluisse capacis moenia mundi.

Vel uesticæ quæ licet parua sit, magnum tamen sonum displosa emittit. ] Est & hoc simile ex Lucretij physico sumptum de tonitru, quo loco sic habet:

Cum subito ualidi uenti collecta procella,  
Nubibus intorsit sese, conclusaq; ibidem  
Turbine uersanti magis, ac magis undiq; nubem,  
Cogit uti fiat spisso caua corpore circum.  
Post ubi commouit uis eius & impetus acer,  
Tum per terricrepto sonitu dat missa fragorem.  
Nec mirum cum plena anima uesticula parua,  
Sep̄ ita dat pariter sonitum displosa repente.

DE FULMINIBVS. CAPVT XXIX.

Fulmina nubium attritu nasci in modum silicium collisorum, concurrente simul & tonitruo: sed sonitum tardius ad aures, quàm fulgorem ad oculos penetrare. Nam omnium rerum collisio ignem creat. Quidam dicunt, dum aer in se uaporaliter aquam de imis, & ignem caumaliter de superioribus trahat, ipsis confligentibus horrifonos tonitruorum crepitus gigni: & si ignis uicerit, obesse fructibus: si aqua, prodesse. Ideo autem fulminis ignem uim habere maiorem ad penetrandum, quia subtilioribus elementis factus est, quàm qui nobis in usu est.

GLOSSAE IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Bridefero Ramefensi.

- <sup>a</sup> Visus cæteris sensibus acutior & subtilior est: quapropter licet ignis fulminibus, & sonitus tonitruus simul fiant, ante tamen ignis uidetur, quàm tonitrus audiat.  
<sup>b</sup> Vapor est emanatio, uel exhalatio terræ, quando uidelicet aqua de imis terræ, ut modum in tenuissimis nebulis, exhalatio sursum ascendit.  
<sup>c</sup> Causa Græcæ, calor Latine. Zetos etiam Græcæ, calor Latine. Hinc zetes dicuntur assæ balneæ: & zetarius dicitur, qui præest zetis, id est, balneis.  
<sup>d</sup> Hinc apparet quòd ignis celestis penetrabilior sit, quàm ignis terrestris, cuius effectus inuisibilis est: sed uidetur per calores & colores.

GLOSSAE IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Fulmina nubium attritu nasci in modum silicium collisorum. ] Cum nubila inuicem in se fuerint collisa, illico fulmina emittuntur, debinc sequuntur tonitrua: quæ licet tardiora sint sonitu præcedente, concussi luminis claritate, pariter tamen cum fulgure emittuntur. Sed eorum sonitus tardius penetrat aures, quàm oculos splendor fulguris, ad instar securis arborem procul cedentis: cuius quidem ante cernis ictum, quàm ad aures perueniat sonitus. Fit enim fulmen, nube, imbre & uento. Nam cum uentus in nubibus uehementer agitur, sic incalescit ut accendatur: debinc ut prædictum est, fulgura & tonitrua simul exprimitur, sed illud celerius uidetur, quòd clarum est: hoc autem ad aures tardius peruenit. Post fulminis autem ictum uentorum erumpere uolentiam, sicq; furorē tempestatis, quem in nubibus conclusi agebant, exeuntes ad terras emittunt. Horatius:

Periurq; superos fulgura montes.

SCHOLIA IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Sed sonitum tardius ad aures, quàm fulgorem ad oculos penetrare. ] Sonum cum igne fieri certum est, collisione enim facta, statim incendium emicat: quòd uerò cernatur citius fulgetrum, quàm tonitruum audiat, non est alia ratio, nisi quòd lux ocyor est plaga. Lumen enim repente & sine successione aerem illustrat, quemadmodum lucerna loco tenebroso illata, statim omnia plena sunt luce, ad quæcūq; loca radius ignis peruenire potest: at sonus qui fit aeris motione, tanquàm lapide immisso in aquam stagnantem, quoq; uersum à centro exeunt, innumerabiles circinationes paulatim ad terras peruenientes. uide Aristotelem libro secundo de Anima.

Et ignem

Et ignem caumaliter de superioribus trahat. ] Caumaliter aduerbium traxit à Græco καὶμα, quòd calorem & æstum significat.

Ideo autem fulminis ignem uim habere maiorem ad penetrandum. ] Plura sunt fulminum genera: primum humidum quòd non urit quidem, sed insuscat, id ab Aristotele psolœen cognominatur. Sicca alia sunt non urentia etiam, sed dissipantia. Tertium est quòd à poetis, ut Aristoteles inquit, ἀγρὸς dicitur. Plinius uidetur interpretari clarum: mirifice natura, quòd dolia exhaurit in actis operimentis, nec ullo signo alio relicto. Aurum, æs, argentum intus liquatur, sacculus illis nullo modo ambustus: & Martia grauida, ista fulmine partu exanimato, ipsa uixit citra ullum aliud incommodum.

VBI NON SINT, ET QVARE. CAPVT XXX.

Hyeme & æstate rara fulmina dicunt: quia hyeme gelidus aer quicquid accipit ignei uaporis, extinguit. Æstate calidi uaporis raro tenuesq; densantur in nubes, sine quibus non fulgurat. Quæ ratio Scythiam Aegyptumq; præmunit à fulmine: cui subiacet Italia, ubi mitiore hyeme & æstate nimbofa semper quodammodo uernat uel autumnat.

GLOSSAE IN CAP. XXX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Bridefero Ramefensi.

- <sup>a</sup> Scythia frigidissima regio est, ibi ergo non sunt fulmina propter frigus: sicut nec in Aegypto, propter calorem.

SCHOLIA IN CAP. XXX. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Hyeme & æstate rara fulmina dicunt. ] Vniuersa hæc ferè ad uerbum ex Plinio desumpta sunt.

DE ARCIBVS. CAPVT XXXI.

Arcus in aere quadricolor, ex sole aduerso nubibusq; formatur, dum radius solis immisus cauae nubis, repulsa acie in solem refringitur, instar ceræ imaginem anuli reddentis: qui de caelo igneum, de aquis purpureum, de aere hyacinthinum, de terra gramineum trahit colorē. Rarius autem estate q̄ hyeme, & raro noctibus: nec nisi in plenilunio cernitur, utpote de luna resurgens.

GLOSSAE IN CAP. XXXI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Bridefero Ramefensi.

- <sup>a</sup> Dum nubes è regione solis sunt, formatur iris: sciendum etiam quia de luna formatur, quando in plenilunio est.  
<sup>b</sup> Imago enim anuli arcus est: quia sicut imago in cera exprimitur cuiuslibet rei, sic nubibus solis imago figuratur.

GLOSSAE IN CAP. XXXI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Arcus in aere quadricolor ex sole aduerso, nubibusq; formatur. ] Arcus, id est, iris. Est enim iris, solaris corporis impressio. Quadricolor, id est, quatuor colorum, nubibusq; formatur. Nubes parua nobis uidetur, adeo tamen magna est, ut plerunq; solem nobis occultet, & radios ipsius in ipsam refringat. Repulsa, id est, repercussa acies illius radij. Causa nubis, id est, densa. Dum nubes è regione solis sunt, formatur iris. Sciendum etiam, quia de luna formatur, quando in plenilunio est. In solem, id est, contra solem. Refringitur, id est, repercutitur. Instar, ad exemplum uel ad similitudinem ceræ. Similis est nubes, sicut cera imaginem anuli. Imago enim anuli arcus est: quia sicut imago in cera exprimitur cuiuslibet rei, sic nubibus solis imago figuratur. Quis, scilicet arcus. De caelo igneum, id est, rubrum trahit colorē. De aquis, id est, de mari. Purpureum, id est, rosaceum. De aere hyacinthinum: ipsam in modum hyacinthi lapidis. De terra gramineum, id est, uiridem. Rarius autem æstate, quàm hyeme, id est, formatur arcus in aere: quia maiores nubes fiunt in hyeme quàm in æstate. Et raro noctibus, scilicet formatur: quia de pleno orbe solis efficitur. Nec cernitur, scilicet in nocte, nisi in plenilunio, utpote de luna resurgens. Item: Sine sole & nubibus nunquam apparet arcus, quia ex tepore radij solis, species eius formatur. Quadricolor enim est, & ex omnibus elementis in se rapit species. De caelo enim trahit igneum colorē, de aquis purpureum, de aere album, de terris colligit nigrum. Hic autem arcus pro eo quòd à sole respicendetur in nubibus, Christi gloriam indicat, in prophetis ad doctores resurgentem. Alij ex duobus coloribus eius, id est, aquoso & igneo duo iudicia significari dixerunt: unum per aquam, dum impij perierunt in diluuiio: alterum, per quòd postmodum peccatores creati mandati sunt in inferno. Item iris græcè, latine dicitur arcus. Arcus in die pluuie patet, & est signum propitiationis, dicente Domino tempore diluuij ad Noe: Ponam arcum meum in nubibus, & recordabor foederis mei, &c. In arcu uerò duo sunt colores principales, uiridis scilicet, id est, aquosus & rubeus: in quibus nimirum designatur aperte aqua baptismatis, & sanguis redemptionis, uel gratia spiritus sancti. Per hæc duo ab omnibus emundamur peccatis. De quibus duobus mysterijs tota ecclesia cingitur, & per hæc in nouitatem gratie Dei renouatur. Vel per duos colores possimus intelligere duo iudicia: unum, quòd factum est per aquam: atq; aliud, quòd faciendum est per ignem.

SCHOLIA IN CAP. XXXI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Arcus in aere quadricolor. ] Aristoteles in Meteoris lib. 3. trium duntaxat, quorū ratione reddit, colorū meminit. Bedæ tom. d Etra

Et raro noctibus.] Cernitur et nocturna iris, sed raro. Aristoteles etate sua intra sexaginta annos, semel noctu visam, nec unquam nisi luna decima quinta dum plena est.

DE NVBIBVS. CAPVT XXXII.

Nubes coactio guttatim aere conglobantur, qui summi leuitate uapores aquarum de terra mariq; sustollens. quandiu in minutissimis stillis consistit, sua uel suspendit in altum, qua uel solis igne decocti, uel aeris itinere murati decrescunt: ut marinam aquam humo, uel dulcem marinis herbis infundentes, in contrarium solemus transferre saporem.

GLOSSAE IN CAP. XXXII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Nubes coactio guttatim aere conglobantur.] A nubibus ergo rapiuntur aquae maris, et iterum ab ipsis redantur in terris. Sed ut esse dulces possint, in pluuuis coquantur igne solis. Alij autem dicunt, non tantummodo aquis maris nubes concresecere, sed etiam exhalatis terrae uaporibus, nebulas adulescere, quibus densatis coactisq; nubes altius surgere, atq; ipsam labentibus pluuuis effundere. Nubes autem apostoli significantur atq; doctores, uel uita ergo nubium, eloquia sunt apostolorum, quae quasi guttatim, id est, sententialiter ueniunt, sed abundantius doctrinae fecunditatem infundunt.

SCHOLIA IN CAP. XXXII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Nubes coactio guttatim aere conglobantur, qui summi leuitate.] Tradunt physici, loca per quae imbres suspense feruntur, frigida esse per antiperistasis: qua proprietate naturae fit, ut hyberno tempore putei ac subterranea loca tepent, aestiuo autem frigida sint. Igitur dum tepore solis continguntur maria, lacus et stagna, exhauriuntur uapores, et uel caloris tolluntur in sublimitatem nubium: hi propter frigus densantur in nubes, quae humore nondum sese conglomerante sua se uel, et quadam inanitate istuc sese sustinent: primum igitur propter humoris breuitatem non decidunt, ubi autem e nube congestus sit humor, propter pondus sese sustinere nequit, sed denuo ad terram fertur.

DE IMBRIBVS. CAPVT XXXIII.

Imbres ex nubium concreti guttu'is, dum in maiores stillas coeunt, aeris amplius non ferente natura, nunc uento impellente, nunc sole dissolvente pluuiatim ad terras dilabuntur. Sed pluuias uocamus lentas et iuges: nimbos autem repentinos et praecipites.

SCHOLIA IN CAPVT XXXIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Sed pluuias uocamus lentas et iuges.] Pluuia generale nomen aquarum omnium caelestium est, ros enim sublimi non fit, nec pluuia dicitur. Nimbi repentini sunt, et praecipites, hos Aristoteles uocat λαετοροεια: aliud genus est minutissimae guttulae, densae tamen atq; instar rosis cadens, quod idem auctor λεγεσθαι: imber autem est moderatus, neq; rorulentus, neq; praecipitans.

DE GRANDINE. CAP. XXXIII.

Grandinis lapilli ex stillis pluuiarum, frigoris et uenti uigore conglactati, in aere coagulantur, sed citius niue soluantur, et interdum saepius quam noctu decidunt.

SCHOLIA IN CAP. XXXIII. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Grandinis lapilli ex stillis pluuiarum.] Grando differt a niue, modo, loco, et tempore. etenim nix modice coacta est flocci instar, aut costi salis grandio in solidam glaciem. Nix fit in nubibus, grandio in inferiore loco: pluuia namq; inter cadendum propter repentinam mutationem calidi et frigidi congelatur antiperistasis, unde montes niuosi sunt, sed sine grandine, in inferiore loco enim fit: fit deniq; nix frigidis locis temporibusq; at grandio temperatis.

Sed citius niue soluantur.] Quaecumque antiperistasis sunt, statim redeunt ad naturam, quae causa est, ut grandio statim soluitur.

Et interdum saepius quam nocte decidunt.] Noctes propter absentiam solis frigidae sunt, at grandines sunt, dum gelidus humor tepido aere excipitur.

DE NIVE. CAP. XXXV.

Niues aquarum uapore, nec dum densato in guttas, sed gelu praeripiente formantur, quas in alto mari non cadere perhibent.

GLOSSAE

GLOSSAE IN CAPVT XXXV. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: incerti auctoris.

Niues aquarum uapore necdum densato in guttas, sed gelu praeripiente formantur, quas in alto mari non cadere perhibent.] Deniq; ait beatus Ambrosius, quod plerunq; glacialibus uentorum flatibus rigentes aquae solidantur in niuem, et rupto aere nix funditur. Simili quoq; ratione grandinum coagulatio fit. Aquae enim nubium rigores, uentorumq; striduntur in glaciem, atq; durefcunt. Dehinc glacies ipsa partim fragore uentorum comminuta in fragmine, partim solis uapore soluta, frustatim ad terram dilabitur. Quod autem rotunda uidetur, hoc solis calor facit, et mora resferentis aeris, dum per longum spaciū usq; ad terras currunt. Figuraliter namq; grandio perfidiae duritia est, torpore malitiae frigida. Nix enim, homines increduli sunt, frigidissimi atq; pigri, et ad infima torpore mentis depresti. Item alio intellectu: Niues homines sunt dilectione frigentes, qui etiam esse existant candidi puritate baptismatis, non feruent spiritu charitatis.

SIGNA TEMPESTATVM VEL SERENITATIS. CAPVT XXXVI.

Sol in ortu suo maculosus, uel sub nube latens, pluuium diem praefagit. Si rubeat, syncerum: si palliat, tempestuosum: si concauus uidetur, ita ut in medio fulgens radios ad austrum et aquilonem emittat, tempestatem humidam et uentofam: si pallidus in nigras nubes occidat, aquilonem uentum. Caelum si uespere rubeat, serenum diem: si mane, tempestuosum significat. Ab aquilone fulgur, et ab euro tonitrus tempestatem, et ab austro flatus aetum portendit. Luna quarta si rubeat quasi aurum, uentos ostendit: si summo in corniculo maculis nigrescit, pluuium mensis exordium: si in medio, plenilunium serenum. Item cum aqua in nocturna nauigatione scintillat ad remos, tempestatem erit. Et cum Delphini undis saepius exiliunt, quo illi feruntur, inde uentus exurgeret, et unde nubes discussae caelum aperiant.

GLOSSAE IN CAP. XXXVI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Brideferto Ramensiensi.

- a Prognostice loquitur. Prognostica enim dicuntur rerum futurarum signa.
b Sagare, est acute sentire, ex quo sagaces dicti sunt canes.
c Delphini obuiam uentis pergunt, ne uenti eos in undis collectos ad litora allidant, et ad mortem consumant.

SCHOLIA IN CAP. XXXVI. BEDAE PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Sol in ortu suo maculosus.] Pertinent etiam ad rerum naturam, tempestatum per prognostica consideratio, ut in agris rem agendum, quae non a sole ac luna rebusq; caelestibus tantum, quam ab his potissimum, sumuntur: sed ab animalibus, ut etiam rebus uita carentibus. Purus oriens et non feruens, quemadmodum a Plinio scriptum est, serenum diem nuntiatur. Sol si pallidus, hybernā grandinem: si serenus occidit, ac rursus pridie serenus oriatur, praesagium indubitatae serenitatis.

Vel sub nube latens.] Praesertim si ueluti iras superioris loco solis globo imminet, ac eadem niex condatur.

Si rubeat sincerum.] Si ante exortum nubes rubeascent, uenti erunt: si cum his nigre copulentur, miscentur uenti imbribus, si occidens, et rursus mane oriens rubeat, pluuia praefagit: at si nubes circa occidentem rubeascent, serenum fore eum, qui sequetur.

Bedæ tom.



Sipalli

**S**i pallidus in nigra nubes, aquilonem uentum.] Si à solis exortu nubes dextra ac sinistra dispelluntur, presagium est uentorum cum imbris: aspera uerò tempestas, si cum pluuia occidit.  
**Luna quarta si rubeat.]** Quarta luna maxime in presagijs obseruatur, si splendens ac puro nitore fulserit, serenitate; si rubicunda, uentos: si nigra, pluias. pari modo obseruatur  $\delta \nu \zeta \epsilon \mu$ ,  $\alpha \mu \zeta \nu \rho \tau$ ,  $\omega \omega \sigma \lambda \lambda \omega$ ,  $\nu \rho \nu \sigma \mu \alpha \mu \zeta \nu \rho \tau$ , deinde  $\delta \nu \zeta \epsilon \mu$ , hinc  $\mu \lambda \nu \alpha \sigma \delta \nu \epsilon$ , & postremo silens: id est, prima, quarta, septima, undecima, decimaquinta, decimanoa, uicigesima, uicigesima septima, & interlunium.

DE PESTILENTIA. CAP. XXXVII.

**P**estilentia nascitur ex aere uel siccitatis, uel caloris, uel pluuiarum intemperantia pro meritis hominum corrupto: qui spirando uel edendo perceptus ueni temetipsum generat. Vnde sapientius omne tempus æstatis in procellas turbinesque brumales uenti conspiciunt. Sed hæc cum suo tempore uenerint, tempestates: cum uerò alias, prodigia uel signa dicuntur.

SCHOLIA IN CAP. XXXVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

**Pestilentia nascitur ex aere uel siccitatis, uel caloris, uel pluuiarum intemperantia.]** Pestilentia unde nascatur, quemadmodum & alij euentus rerum naturalium, etiam à physice queritur, quanquam tota hæc disputatio ad medicos adijcienda sit, existimant multi uenenofo halitu ex terra coorto, quem sol dum uenenum seruet, in aera adducit, qui longe lateque hoc ueneno infectus (infectur enim unus omnium & facillime & maxime) uicissim corpora non hominum modo, sed & quadrupedum & autum etiam hoc afflatu infecti, itaque ad solem quem alias tamen medicum faciunt poeta, huius uis causam referunt, uocantque Apollinem à greco  $\alpha \rho \mu \epsilon \nu$ , quod perdere significat. Sunt de hac re non inelcgantes nec iniucundi uersiculi Lucretij poetæ in primis ueluti, quos adscribam, conueniunt enim cum hac sententia Bedæ.

LIBRO SEXTO.

Nunc ratio que sit morbis, aut unde repente  
 Mortiferam possit cladem consistere coorta  
 Morbida uis hominum generi pecudumque cateruis,  
 Expediam, primum multarum semina rerum  
 Esse supra docui, que sint uitalia nobis:  
 Et contra, que sint morbo mortisque, necesse est  
 Multa uolare: ea cum casu sunt forte coorta,  
 Et perturbant cœlum, sic morbidus aer.  
 Atque ea uis omnis morborum pestilentisque  
 Aut extrinsecus, ut nubes, nebulasque, superne  
 Per cœlum ueniunt, aut ipsa sæpe coorta  
 De terra surgunt, ubi putorem humida nacta est  
 Intempertius pluuiisque, & solibus ista.  
 Nonne uides etiam cœli nouitate & aquarum  
 Tentari, procul à patria quicunq; domosque  
 Adueniunt, ideo quia longè discrepant res.  
 Nam quid Britannis cœlum disferre putamus,  
 Et quid in Aegypto est qua mundi claudicat axis,  
 Quid ni quod in Ponto est, disferri & Gadibus, atque  
 Vsq; ad nigra uirum percoctasque, secla calore:  
 Quæ cum quatuor inter se diuersa uidentur  
 Quatuor à uentis, & cœli partibus esse,  
 Tum color & facies hominum distare uidetur,  
 Largiter & morbi generatim secla tenere.

DE NATURA AQVAVM DVPLICI. CAP. XXXVIII.

**A**quarum duplici natura formantur & reformantur omnia quæ cernuntur in terra. Nam sal in mari conuenientes mortalibus fructus nutriunt in terris, & aere dulces aptius alendis fructibus, sicut sedanda congruunt. Sed quæ harum naturalis sit queritur. Vtraque autem deprehenditur, dum in alterutrum refundi, hæc per marinorum holerum cineres, illa per humum diffusis fulsa queant. maris uerò fructibus crebris terrarum spacia distinguuntur, ut & gentium terminos intercludant, & alternis opibus omnes prouincias per commercia ditent.

SCHOLIA IN CAP. XXXVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

**Aquarum duplici natura formantur & reformantur omnia quæ generantur in terra.]** Sequitur optima

tur opinionem uetustissimam Thalio Milesi, qui numeratur inter septem sapientes: hic ut Aristoteles loquitur, humorem esse esse scriptum rerum omnium que sunt & que nascuntur in cœlo & in terra, cum quo fabula consentit Homeri de Oceano patre Iliados X. Hic igitur alijs omnibus sub terra assiditur maribus, primum in terris, ueluti à Plinio dictum est, Oceanum in terra maria allatrare: hic reliquis omnibus generibus aquarum materiam suppeditat: at res alie deponita crassitie & austeritate, dum per are nas colatur, hoc est, ut ita dicam cribratur, unde fit ut omnibus dulces aquas reddat. Sunt enim flumina dulcia, unde non modo agri & stirpes alantur, sed animalibus quoque potus sit, quapropter græcè dicta sunt  $\pi \omega \tau \epsilon \mu \omega \iota$  à potando flumina, & apud poetas potus, quod eandem rationem respicit.

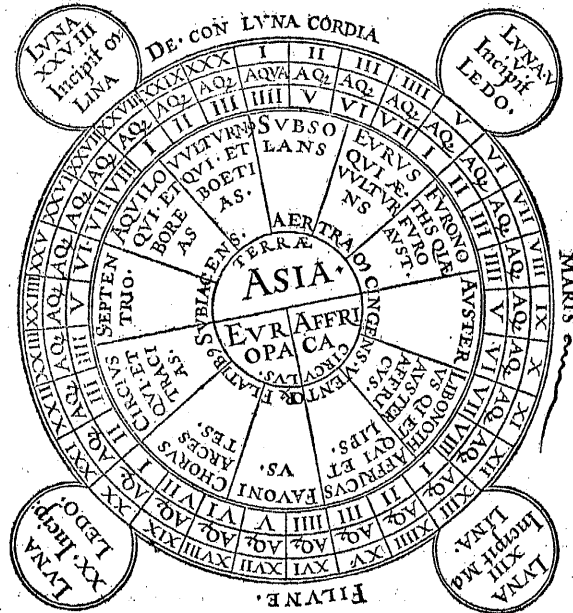
**Maris uero fructibus.]** Maiores regiones maribus distinguuntur: minores fluminibus, ut qui ad extras regiones pene trat maria transmittit, unde literæ & studia transmarina apud Hieronymum, pro Atheniensium & philosophorum apud eos schola. Et apud prophetam ex spiritu Dei maria laudantur usu navigationis & commerciorum intra sese. Vtrum uerò mare sit & an naturaliter salis, tum de fluuioium origine, uide Aristotelem libro primo  $\theta \epsilon \tau \epsilon \omega \rho \eta \tau \iota \kappa \eta$ .

DE AESTV OCEANI. CAP. XXXIX.

**A**estus oceani lunam sequitur, tanquam eius aspiratione retrorsum trahatur, eiusque impulsu retracto refundatur: qui quotidie bis adfluere & remeare, unius semper horæ dodrante & se miuncia transmissa uidetur, eiusque omnis cursus in Ladones & Malinas, id est, in minores aestus diuiditur & maiores. Sed Ladon à quinta & uicesima luna inchoans, quot horis occurrit, tot & recurrit. Malinas autem à XIII. & à XXXVIII. incipiens, citior in accessu, sed tardior in recessu, septem diebus & quindecim horis perseuerat, in medio sui semper lunam primam & decimam quin tam ostendens, & per equinoctia uel solstitia solito ualidius exæstuat. Per octonos autem annos ad principia motus, & paria incrementa certissimo lunæ reuocantur ambitu: illa semper aquilonia tenente mitiores, quam cum in austris digressa propiore nisu uim suam exercet.

VETVS COMMENTARIVS.

Ista rota pertinet ad concordiam maris & lunæ, quæ si concordat maxima est, ut Beda docet in libro secundo de Temporum ratione. Nam aestus Oceani quotidie bis uenire & remeare perhibetur, in ortu scilicet & occasu lunæ. Ascensus autem ipsi in ladonas & malinas diuiduntur, id est in minores ac maiores aestus. Malina enim à maiore luna & ladona quasi læsa dicitur unda. Qui accensus quando incipiat, uel quantum temporis teneant, signatum est in figura. Nam interior rotula, trium partium mundi habet nomina. Spacium quod extra hauc est, aeris terram undique cingentis, typum gestat: unde & uentorum per aerem flantium nomina habet. Exterior sânerota ætates lunæ habet, à prima usque ad tricesimam. Subter hanc, quæ est linea circularis angustior, continens aquam, significat Oceanum, qui totum orbem circuit. At infra hanc ducta linea, numerum continet dierum, quibus accedunt uel recedunt præfati aestus. Unde semper contra primum numerum est foris signatum quota luna incipiat, quisque eorundem accessum ad mare uel ladonæ exortum.



SCHOLIA IN CAP. XXXIX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.

Superior commentarius recentioris est cuiusdam, quàm illa antegressæ expositiones, quemadmodum facillè colligitur tum ex Bedæ tom. d 3 sermone

sermonis habitu, tum ex tractatione ledon vel ledone & maline peregrinarum uocum, nos tamen schema & commentarium ut in uenimus in exemplari manuscripto, excudendum dedimus. Quod uero ad æstus attinet, (est enim hoc propter Ptolemæi Cosmographica, atq; propter physica annotandum) non esse ubilibet, nec loca eadem semper obinere æstus. Est enim causa quædam ignea & occulta, qua undæ sic impelluntur, maxime in faucibus litorum, quæ usq; longioris temporis sic euanescent, ueluti in arboribus & animalibus uitalis vegetatio paulatim emoritur. Hinc est quod quædam ueterum obseruata pro falsis atque incomperitis habeantur: quemadmodum Ptolemæus in litore Britannico, plures recenset quàm hodie in his litoribus inueniuntur: tum quæ de memorabili illo æstu inter Atticam & Eubœam (quem Euripum uocant Græci) longè aliter res deprehendiunt nunc, atq; à ueteribus memorie mandatum est. In Ptolemæi tabulis, quia interpretis Græcam dictionem non uertit (quod tamen commodè fieri potuisset) Græca dictionis ignarus, eo loci oppidum eius nominis possum arbitratur. Aristoteles autor est (quanquam à quibusdam scribatur cum doloris impatientia uictum, quod in Euripo reciprocationis causam inuenire nequiret, in mare hoc precipitem sese dedisse, adiecta causa mortis, quam ijs uerbis prodidit: Aristoteles Euripum capere nequirit, at ipse capiet Aristotelem) hanc reciprocationem uenire ex occultis flatibus, qui aere in cavitatibus horum locorum constructo, expellantur. Fieri enim putat maxime in locis angustis, & ubi litora ex aduerso facto concursu, fretum efficiunt. Nam in loci angustia motus primum & maxime deprehenditur, qui in uago pelago propter latitudinem in immensum spargitur ac sic euanescat. Vide Aristot. lib. 2. Meteorologie.

Et per æquinoctia uel solstitia solito ualidius æstuant. Et hoc naturale est, quandoquidem quod Aristoteles quoq; scriptum reliquit, hæ temporum permutationis æra commouent propter uolenta sidera, quæ sunt in Ariete & Orione, uide rursus Aristotelem libro secundo Meteoron.

CVR MARE NON CRESCAT. CAP. XL.

Quod mare fluuiorum accursu non augetur, dicunt naturaliter falsis uadis fluenti dulce consumi, uel uentis aut uapore solis abripi, ut in lacis lacunisq; probamus. in breui momento desiccatis, uel etiam occulto meatu in suos refluere fontes, & solito per suos amnes gressu recurrere: marinis autem aquis dulces superfundi, utpote leuiore: ipsas uero ut grauioris nature, magis sustinere superfusas.

GLOSSAE IN CAPVT XL. BEDAE PRESBY/ teri, De natura rerum: incerti authoris.

Quod mare fluuiorum accursu non augetur, dicunt naturaliter falsis uadis fluentium dulce consumi. Verum uentorum spiritum aqua erigantur, an lunari cursu inerefcant, an sole trahente deerefcant: hoc Deo soli cognitum est, cuius & opus mundus, soliq; omnis mundi ratio nota est. Oceani autem magnitudo incomparabilis, & intransieabilis latitudo perhibetur. Mundi philosophi aiunt, quod post oceanum terra nulla sit, sed solo denso aere nubili contineatur mare, sicut & terra subterius. Salomon autem dicit: Ad locum autem unde exeunt flumina, reuertuntur. Unde intelligitur, mare non crescere, quod etiam per quosdam occultos meatus aqua reuoluit in fontes suos refluant, & solito cursu super suos amnes recurrant. Mare propterea factum est, ut omnium cursus fluminum recipiat. Cuius cum sit altitudo diuersa, indisereta est tamen doysi eius æqualitas. Unde & æquor appellatum creditur, quod superficies eius æqualitas sit. Physici autem dicunt, mare altius esse terris.

SCHOLIA IN CAPVT XL. BEDAE PRESBY/ teri, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Salsis uadis fluentum dulce consumi. Scilicet præ calore, quod idem & cineres efficiunt. Vapore solis absumi. In hac sententia est Aristoteles libro secundo Meteorologie. Lacis lacunisq;. Id est lacubus, utroque enim modo dicitur. Est hoc uidere in paludibus, quæ hyberno imbre stagnantes, æstate à sole desiccantur. Vel etiam occulto meatu in suos refluere fontes. Quemadmodum scriptum est in Ecclesiaste: Omnia flumina intrant in mare, & mare non redumat. Ad locum enim unde exeunt flumina, reuertuntur, ut iterum fluant.

CVR SIT AMARVM. CAP. XLI.

Mare idcirco dicunt falsum permanere, tot fluminibus ac pluuijs irrigatum, quod exhausto à sole dulci tenuiq; liquore, quem facillimè trahit uis ignea, omnis asperior crassiorq; linquatur. Ideoq; summam æquorum aquam dulciorem esse profunda. Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum esse, sicut solis in mari.

SCHOLIA IN CAP: XLI. BEDAE PRESBY/ teri, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Sed in dulcibus aquis lunæ alimentum esse, sicut solis in mari. Ex eorum opinione loquitur, qui sidera & stellas ignes arbitrantur, ac ali humoribus è terris ac maribus in sublime raptis: quod existimant pleriq; ex Homeri fabula originem duxisse, in Iliade enim recenset iouem cum reliquis dijs ad Aethiopas profectum epularum gratia. physice intelligitur è loco nox, qua sidera & sol potissimum in Oceanum cadere uidentur. super hac opinione uide apud Strabonem libro primo.

DE RVBRO MARI. CAPVT XLII.

Mare rubrum nomen à roseo colore trahit, quem tamen non naturaliter habet, sed uicinis litoribus, quæ sanguineo colore rubent, inficitur. Ideoq; inde Minium, & alij colores picturæ, rubræq; gemmae leguntur. Scinditur autem in duos sinus: quorum Perficus Aquilonem, Arabicus petiit occidentem, qui c. x. v. passibus distat ab Aegyptio mari.

SCHOLIA IN CAP. XLII. BEDAE PRESBY/ teri, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Mare rubrum à roseo colore nomen accepit, quem tamen non naturaliter habet. Rubrum mare, hoc est flum Arabicum, Græci uocant ἑρυθρὸν θάλασσαν seu quod Erythras rex in his locis imperauerit, seu quod aquas habeat rubras. rubrum enim Græci uocant ἑρυθρὸν scriptorum alij de ratione nominis ambigunt, ut Pomponius Mela lib. 3. alij à rege nomen inditum uideri uolunt: in qua sententia est Herodotus in Melpomene. Cum Pomponio quoq; sentit Plinius. Vulgator fama est (quam confirmant peregrini, qui ad ea usq; loca per terram sanctam penetrarunt) colorem quidem uideri rubrum: uerū hinc esse ex harenæ & fundi rubedine, quæ per undas alio qui clâras, minimeq; infectas peluceat. Vide multa de hoc mari apud Strabonem lib. 16. Magnorum animalium ac beluarum magis quàm alterius ferax: cuius rei ab Aristotele redditur ratio & in Problematis, & in libello de Longitudine & breuitate uite. Mare hoc in sacris literis Israelitarū redditu ex Aegypto in Indæâ nominatissimū est.

DE NILO. CAPVT XLIII.

Nilo flumine, quod inter ortum solis & Austrum enascitur, pro pluuijs utitur Aegyptus, propter solis calorem imbres & nubila respuens. Mense enim Maio, dum ostia eius, in quibus in mare influit, Zephyro flante, undis eiecctis harenarum cumulo præstruuntur, paulatim intumescens, ac retro propulsus, plana irrigat Aegypti: uento autem cessante, ruptisq; harenarum cumulis, suo redditur alueo.

SCHOLIA IN CAP. XLIII. BEDAE PRESBY/ teri, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Nilo flumine. Hic fluuioium omnium quos terra habet notos, est maximus. Aristoteles cum ex argenteo monte (quem Ptolemæus lib. 4. de Cosmographicis rebus montem lunæ appellat) primo ἄρκεττα ὄρη, de fluuioium origine nasci scribit, qui ultra Aethiopian est, uersus Præsum promontorium: fluuius iuxta eximius, ac nature maxime admirabilis. Seruius scribit hunc autem dicitur fuisse Melonem, deinde Nilum, quæst. v. c. v. d. e. Originem eius, quia nihil certi habere ueteres, incertam fecerunt. unde est illud Lucani in decimo Pharsaliæ: Arcatum natura caput non prodidit ulli, Nec licuit populis paruum te Nile uidere.

AQVIS TERRAM NECTI. CAPVT XLIIII.

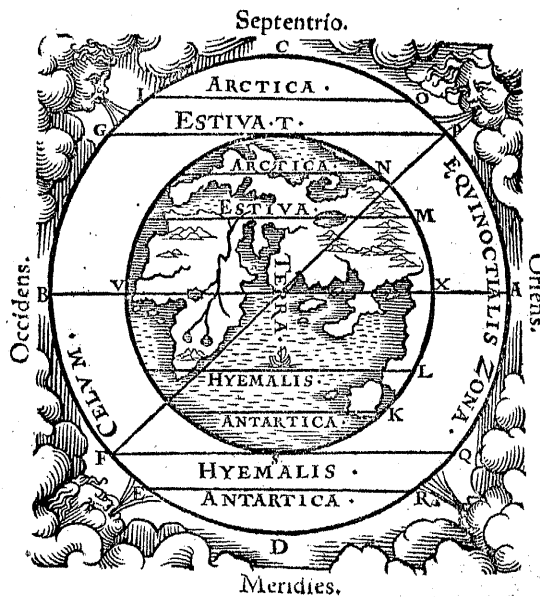
Qua creator orbem medio ambitu præcinxit, quæ ex omni parte in centrum terræ uergeat, ut interiora nitens decidere non posset: ut cum terra arida & sicca constare per se ac line humore nequiret: nec rursus stare aqua, nisi sustinente terra, mutuo amplexu iungerentur, hac finis pendente, illa uero permeante totam intra, extra, supra, infra, uenis ut uinculis discurrerent, atq; etiam in summis iugis erumpente.

Que sequuntur, sic in ueteri commentario inuenimus, quæ quoniam erudita sunt, & ab eruditissimis scriptoribus sumpta, non existimabam esse omittenda.

Refusio Oceani per orbem quare partes totius terræ.

Zona terræ perusta, quam undique sursum ac deorsum circumfluit Oceanus: qui à suis duabus extremis partibus, oriente scilicet & occidente, in septentrionem & austrum refunditur: qua refusione reumata, id est, ebullitiones maris fieri uidentur.

Omnis terra quæ colitur à nobis, parua quædam est insula: quia & singulæ de quatuor habitationibus, paruæ quædam efficiuntur insulæ, oceano bis eas ut uidet ambiente, ex quo omnia maria orta pro adiacentibus regionibus sumunt sibi nomina. Nam si attendas superficiem nostræ insulæ, alteram econtra deorsum partes intelligere: & rursus trans zonam torridam, debes intelligere superiorem & inferiorem insulam habitabilem.

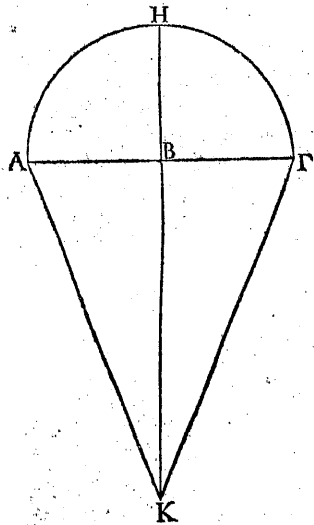


TERRA fundata est super stabilitate suam: abyssus sicut pallium amictus eius. Sicut enim ignis sedes non est nisi in ignibus, aquarum nisi in aquis, spiritus nisi in spiritu: sic & terræ coherere cunctis in se locus non est, natura cohibente, & quo cadat negante. Quæ in centro uel cardine mundi sita, humillimum in creaturis, ac medium tanquam gratissima, locum tenet cum aqua, aer, & ignis ut leuitare naturæ, ita & situ se ad altiora præueniant.

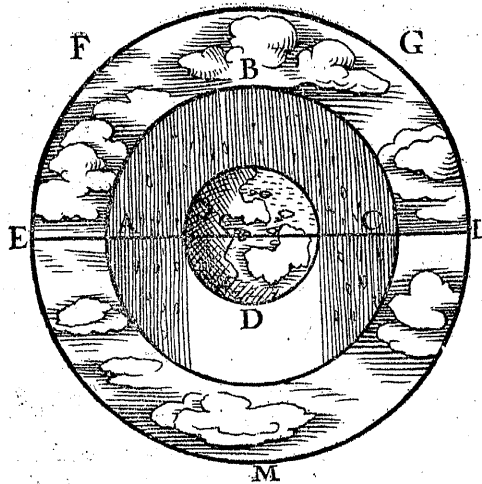
GLOSSAE IN CAP. XLV. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti authoris.

Terra fundata est super stabilitatem suam: abyssus sicut pallium amictus eius. Qualiter terra se per aerem fundata libratis creditur stare ponderibus, sic dicit beatus Ambrosius: De terra autem qualitate siue positione sufficiat se cundum scripturam iob. Sciendum, quia suspendit terram in nihilo. Philosophi quoque, similiter opinantur aere densa terram sustentari, & esse in modum spongiae, atque in medio aeris mole sua immobilem pendere, sicque ut aequali motu hinc atque inde ueluti alarum suffulta remigis, ex omni parte librata propendeat: quia scribitur, Qui fundauit terram super aquas, uel quomodo aer mollis & tenuis molem possit sustentare terram, aut super aquas stat tam immane pondus: quomodo non dimergitur, aut quomodo æquitate libram teneat, ne in alteram partem propensa incumbat. hoc nulli hominum mortalium scire fas est, nec nobis discutere atque perferri tari licet cuiquam tantæ diuinæ artis excellentiam: dum constat eam lege maiestatis Dei ac super aquas ac super nubes stabilem permanere. Quis enim, inquit Salomon, sufficiat enarrare opera illius, aut quis inuestigauit magnalia eius? Ergo quod mortalium nature secretum est, diuinæ potentie relinquendum est.

Verus commentarius qui sequitur, ostendit aquæ superficiem esse sphericam, atque terram ipsam esse globum.



Maris & totius aquæ, cum est in tranquillitate stabilis, forma apparet globosa, quare si ponamus aquæ superficiem planam & indirecta linea positam, ut est ABΓ, & à puncto terræ, id est K, ducatur linea KB. Cōiungantur autem lineæ KA, & KI, quæ singulæ tanto sunt maiores media, id est KB, quātiū est AB, ad H. Igitur tranquillæ aquæ per AHΓ ubique curuatur.



Sphæra terræ adscripta sunt ABCD. circa hanc sit aeris orbis, cui adscripta sunt EFGLM. Et utrunque orbem, id est terræ & aeris diuidat linea ducta ab E usque ad L: erit superior ista, quia posidemus & illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pondus in terram, paruam nimis imbrium partem terra susciperet ab A usque C. Latera uero aeris humorem suum in cœlum ducerent, restat ut ex omni parte aeris humor influat terris.

TERRAM

ORBEM terræ dicimus, non quod absoluti orbis sit forma, in tanta montium camporumque dispersitate, sed cuius amplexus, si cuncta linearum comprehendantur ambitu, figuram absoluti orbis efficiat. Inde enim fit, ut septentrionalis plagæ sidera nobis semper appareant, meridiana nunquam: rursusque hæc illis non cernantur, obstante globo terrarum. Septentriones non cernit Troglodytice, & confinis Aegyptus, nec Canopum Italia: quamuis eiusdem orbis pene dimidio maior pars ab oriente ad occasum, quam à meridie ad septentrionem habitetur: hic calore, illic rigore prohibente accessum.

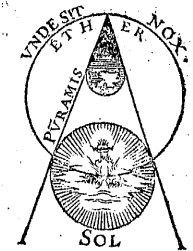
SCHOLIA IN CAP. XLVI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Septentriones non cernit confinis Troglodytice, nec confinis Aegyptus.

Troglodytæ græci dicuntur, quod pro domibus antra habitent, sic exigente caloris uehementia. Horum alij sunt in Asia, alij de quibus hoc loco mentio fit, in Africa interiore ultra Aegyptum in torrida zona, & ultra æquinoctialem circumferuntur. uide descriptionem Ptolomæi.

Nec Canopum Italia. Canopus Menelai nauclerus fuit, qui dum in Aegyptum nauigauerat, ad repetendam Helenam submersus est in Nilio ostio, quod hinc Canopicum uocatur. Hic relictus est inter sidera, ac constitutus in uani Argo, sed hanc partem regiones septentrionales non uident, idem de hac stella est apud Aristotelem & Plinium. Sed sunt & alia argumenta, quibus efficitur terram esse globum: luna uidelicet ecliphs, quæ fit per menocides figuras & æquinoctios, unde constat imbram eius esse Pyramidem, quæ ex nulla alia materia prouenit, nisi globata, id quod uetus commentarius hoc schemate proposuit.

Hanc figuram in commentario sequebatur ea, quam hic quoque statim adiecimus, in qua demonstratur terram eiusdem circuli diametri, quibus cœlum sumptum autem est ex Macrobij commentario, super Scipionis somnium.



QUOMODO QVINQVE ZONAE COELI SVPERIACENT quinque zonis terræ.

Orbis terræ est cui hic adscriptæ sunt literæ ABCD. Quomodo uero ducantur lineæ inter literas, quæ in circuitu prædictarum sunt uides. Nam spacia duo aduersa sibi, id est à C in Septentrionem, & à D in F, australium intelliguntur pruina obriguisse perpetua. Siquidem id ostendunt lineæ ab I in G, & ab F in E. Inter hos extremos circulos & medium, sunt duæ mortalibus concessæ, ab I scilicet in N, & ab F in L. Ab his quoque ducuntur lineæ, ostendentes zonas ab N in M, & ab L in K. Nam inter I & N æstiuæ: inter L & F hyemalis constat, quæ utraq; alterius frigidioris & caloris temperie gaudent, quoniam ab N in L semper sole rubet. In interiore quoque rota, quæ hanc præcedit quinque zonis terræ, superiacent quinque zonæ cœli, quæ omnes distinguuntur literis, sicut hic prædictus terræ orbis. Est enim cœli sphaera ABCD, & intra se claudit sphaeram terræ SXTV. His depictis constat singulas partes terræ à singulis cœli partibus super uerticem suam positis qualitatem mutuari.



DE CIRCULIS TERRÆ. CAP. XLVII.

Octo circulis terra pro dierum uarietate distinguitur. Primus ab Indiæ parte Australi, per rubri maris accolas, & Africa maritima, ad columnas Herculis peruenit. Quo æquinoctij die medio gnomon VIII. pedum, umbram IIII. pedes longam reddit. Dies uero longissimus XIII. æquinoctiales habet. Secundus ab occasu Indiæ per Medos uadit & Persas, Arabiam, Syriam, Cyprum,



prum, Cretam, Lylibeth, & septentrionalia Africæ contingens. Umbilicus æquinoctio xxxv. pedum, umbram xxiiii. pedes longam facit. Dies autem maxima xiiii. horarum est accedente bis quinta parte unius horæ. Tertius oritur ab Indis Imao proximis, tendit per Caspias portas, Taurum, Pamphiliam, Rhodum, Cycladas, Syracusas, Catinam, Gades: gnomonis cuncta umbram xxxviii. unciarum faciunt. Longissimus dies horarum xiiii. atq; dimidia, cum tricesima unius horæ. Quartus ab altero latere Imao per Ephesum, mare Cycladum, septentrionalia Sicilia, Narbonensis Gallia exortiva, Africa maritima tendit ad occasum. Gnomoni xxi. pedum respondet umbra xvi. pedum. Longissimus dies habet horas xiiii. & tertias duas unius horæ. Quinto circulo continentur ab introitu Caspij maris Baetrij, Armenia, Macedonia, Tarentum, Thuscum mare, Baleares, Hispania, Media: Gnomonis vi. Maximus dies horarum xv. Sextus amplectitur, Caspias gentes, Caucasum, Samothraciam, Illyrios, Campaniam, Hetruriam, Malsiliam, Hispaniam, Terraconensem mediã, & inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes ix. umbra vii. Longissimus dies horarum xv. addita nona parte unius horæ. Septimus ab altera Caspij maris ora incipit, vaditq; per Thraciæ auersa, Venetiam, Cremonam, Rauennam, transalpinam Galliam, Pyrenæum, Celtiberiam. Gnomoni xxxvi. umbra xxxvi. Amplissima dies horarum xv. & quarum partium horæ trium. Octauus à Tanai per Mæotium lacum, & Sarmatas, Dacos, partemq; Germaniæ Gallias ingreditur. Longissimus dies horarum xvi. est, His circulis antiqui duos præponunt, unum per insulam Meroen, & Ptolemaidam rubri maris Aegypti, qui est horarum xiii. Duosq; subiiciunt, primum per Hyperboreos & Britanniam, horarum xvii; alterum Scythicam, à Riphæis iugis in Tylene in quo dies continuatur noctesq; per uices.

SCHOLIA IN CAP. XLVII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: auctore Ioanne Nouiomago.

Post hoc caput inuenimus scriptum quoddam expositionis loco additum, fragmentum uidelicet ex secundo libro Ptolomæi *de meteoris* nos operæ precium arbitrari sumus, si totum illum commentarium adscriberemus huic capiti: uniuersam enim hanc distributionem absolute continet de climatis ac parallelis, qua recte intellecta studiosi cum fructu in Cosmographia Pliniana præsertim uersabuntur.

CAPVT VI. EX SECUNDO LIBRO PTOLOMÆI DE magna operatione, quod Almagestum inscribitur.

Expositio proprietatum per singulos parallelas.

Eodem modo in cæteris quoq; parallelis uniuersales proprietates sumentes, quarta parte unius æquinoctialis horæ declinationem excessibus adauctis, sufficienter fecerimus, si posuerimus uniuersalem earum expositionem, antequam ad particularia descendamus. Initium igitur à parallelo, qui sub ipso æquinoctiali est capiamus. Is dissepat proxime à totius quartæ nostri orbis parte, illam quæ ad meridiem est, solusq; dies & noctes uniuersas æquales inter se habet. Ibi enim solummodo omnes qui in sphaera sunt paralleli ad æquinoctialem circumculum in duo æqualia diuiduntur, ita ut partes quæ super terram sunt & inter se similes & æquales subterraneis partibus singula singulis sint, quod in nulla prorursus declinatione accidit, solus tamen æquinoctialis rursum ubiq; æqualiter ab horizonte diuisus, dies qui per ipsum sunt æquales ad sensum noctibus facit. De maximis enim ipse quoq; circulus est, reliqui uero quum in æqualiter & secundum nostri orbis declinationem diuidantur. Australiores quidem ipso partes quæ super terram sunt minores subterraneis, & dies noctibus breuiores faciunt: Borealiores autem e contra, maiores super terram partes, longiores dies. Huius paralleli umbra quoq; duplices sunt. Sol enim bis super uerticem habitantium sub eo sit secundum æquinoctialis obliqui circulis partes. Quare tunc sol in meridie Gnomones nullam umbram reddere possunt. Quum uero sol per borealem semicirculum feratur, tunc ad meridiem: quum aut per australem, tunc ad septentrionem umbra à gnomonibus redduntur. In his regionibus qualium partium Gnomon est 60. talium utraq; tam æstiuas quam hyemalis umbra 16.30. proxime est. Dicemus autem uniuersaliter, nisi de illis umbris quæ in meridiibus fiunt. Non enim accipere possumus ueritatem meridiei, neq; in punctis æquinoctialibus neq; solstitialibus. Sed tamen quando non accepimus umbram in his temporibus apud horam meridiei, erit proximum ueritati neq; casualiter aliquis error sensibilis: supra uerticem uero eorum qui sub æquinoctiali habitant, illæ stellæ perueniunt, quæ in ipso æquinoctiali uoluuntur, & omnes tam oriri quam occidere uidentur. Nam sphaera poli cum in ipso sint horizonte nullum circum æquatori parallelum aut semper apparentem; aut nunquam apparentem faciunt orbem meridiei secantem. Habitationes autem posse sub æquinoctiali esse quasi in regione nimium temperata, multi contendunt. Nam solem nec in punctis super uerticem immorari: quoniam recessus secundum latitudinem uelociter ab æquinoctialibus punctis deficit, unde temperatam reddi æstatem, nec in solstitiis multum à uertice distant, quare leuissimas hyemes fieri. Quæ uero istæ sint habitationes, uerisimiliter dicere non possunt.

sub æquatore est habitatio se sub æquinoctiali esse quasi in regione nimium temperata, multi contendunt. Nam solem nec in punctis super uerticem immorari: quoniam recessus secundum latitudinem uelociter ab æquinoctialibus punctis deficit, unde temperatam reddi æstatem, nec in solstitiis multum à uertice distant, quare leuissimas hyemes fieri. Quæ uero istæ sint habitationes, uerisimiliter dicere non possunt.

possumus. Nam ad huc usq; diem nostri orbis homines minime illo penetrarunt. Quare coniecturam magis quam ueram historiam ea quæ de ipsis narrantur, quispiam extimabit. Sed de proprietatibus quidem parallelis qui sub æquinoctiali est, hæc breuiter dicta sint. De reliquis uero à quibus & habitationes nonnulli æstimant comprehendere, illa re in singulis repetantur, addemus q; super uerticem in singulis ille stellæ sunt, quæ arcu æquali eius circuli qui per polos æquinoctialis est, ab ipso distant, æquali inquam arcui, quo suppositus quoq; parallelus similiter distat, & q; semper ille apparet circulus qui polo æquinoctialis boreali polo & eleuatione poli spacio describitur, à quo quæ intercipiuntur stellæ omnes semper apparent: contra uero nunquam ille apparet circulus, qui polo australi & eodem describitur spacio, à quo quæ intercipiuntur stellæ nunquam apparent.

Secundus est parallelus, in quo maximus dies horarum est æquinoctialis 12.35. hic ab æquinoctiali gradibus 4. M. 15. distat, & describitur per insulam Taprobanem. hic etiam umbra duplicis est. sol enim bis super uerticem illorum sit. Qui sub eo habitant, & gnomones in meridiibus umbra tunc priuat quando ab æstiuo solstitio in utraq; parte G. 79. M. 30. distat: ita dum per hos 159. gradus fertur ad australia, dum uero per reliquos 201. ad borealia gnomonum umbra protenduntur. Hic qualis gnomon est 60. talis est æquinoctialis umbra 4.35. Aestiuas 22.20. brumalis 32.

Tertius parallelus est, ubi maximus dies horarum æquinoctialis est horarum 12. M. 30. Hic G. 8. M. 25. Ab æquatore distat & describitur per sinum Aualicum: umbra duplicis hic quoq; est, sol enim bis super uerticem illorum sit, qui sub eo habitant, & gnomonica etiam in meridiibus umbra tunc priuat: quando ab æstiuo solstitio in utraq; parte 69. partibus distat. Ita dum per hos 138. gradus fertur ad meridiem gnomonum umbra protenduntur, dum uero per reliquos 222. ad septentrionem. Hic qualium gnomon est 60. talium æquinoctialis quidem umbra est 8.50. æstiuas uero 16.50. brumalis autem 27.54.

Quartus parallelus, in quo maximus dies est horarum æquinoctialis 12.45. hic distat ab æquinoctiali gradibus 12.30. & describitur per sinum Aduliticum: hic quoq; duplicis umbra est. bis enim sol super uerticem sit, & gnomonas in meridiibus umbra tunc priuat, quando ab æquinoctiali solstitio in utraq; parte 57.50. gradibus distat. Ita dum per hos 115.40. gradus fertur ad meridiem, umbra gnomonum protrahuntur: dum uero per reliquos 244.20. ad septentrionem, hic qualium gnomon est 60. talium æquinoctialis umbra 13.20. Aestiuas 12. brumalis 44.10.

Quintus parallelus, sub quo maximus dies est horarum æquinoctialis 13. hic ab æquinoctiali G. 16. M. 27. distat, & describitur per Meroem insulam. hic quoque umbra duplicis est, & sol bis super uerticem sit, gnomonasq; umbra in meridiibus tunc priuat, quando in utraq; parte ab æstiuo solstitio 45 gradibus distat, ita dum per hos 90. gradus fertur, gnomonum umbra ad meridiem tendunt: dum uero per reliquos 270. ad septentrionem, hic qualium gnomon est 60. talium est æquinoctialis umbra 17.45. æstiuas 7.45. brumalis 51.

Sextus est parallelus, sub quo maximus dies est 13.15. horarum æquinoctialis, hic ab æquinoctiali 20.14. gradibus distat, & describitur per Napara: & est etiam iste duplicis umbra. sol enim bis super uertices sit, & gnomonas in meridiibus umbra tunc priuat, quando ab æstiuo solstitio ex utraq; parte 31 gradibus distat, ita dum per hos 62. gradus fertur gnomonum umbra ad meridiem protrahuntur: dum uero per reliquos 298. ad septentrionem, hic qualium gnomon est 60. talium æquinoctialis umbra 22.10. æstiuas 3.45. brumalis 58.10.

Septimus est parallelus, ubi maximus dies est horarum æquinoctialis 13.30. hic ab æquinoctiali 33.51. gradibus distat, & describitur per Syenem, hic parallelus primus eorum est qui simplicis umbra nominatur, nunquam enim sub ipso gnomonum in meridiibus umbra ad australia protenduntur, sed in ipso æstiuo solstitio super uerticem habitantium sub eo sol sit, & gnomones tunc absq; umbra esse cernuntur. tantum enim ab æquinoctiali distat, quantum æstiuale tropicum punctum, reliquo uero tempore uniuerso ad septentrionem umbram mittunt. hic qualium gnomon est 60. talium est æquinoctialis umbra 26.30. brumalis 65.50. æstiuo uero umbra gnomones carent. Omnes quoq; istos borealiores paralleli usq; ad eum qui nostrum orbem disteparat, habitabilesq; regiones terminat, simplicis umbrae sunt, sub ipsis enim meridiibus sine umbra penitus gnomones cernuntur: nec ad meridiem eas, sed ad septentrionem semper mittunt, nunquam tamen sol super uertices in istis sit.

Octauus est parallelus, sub quo maximus dies est 13.45. horarum æquinoctialis: hic ab æquinoctiali G. 27. M. 40. distat, & scribitur per Ptolemaidem, quæ in Thebaide est: quæq; Mercur. appellatur. hic qualis gnomon est 60. talis æstiuas umbra 33.30. æquinoctialis 31.50. brumalis 70.10.

Nonus est parallelus, ubi maximus dies est 14. horarum æquinoctialis, hic ab æquinoctiali 30.22. gradibus distat, & scribitur per inferiorem Aegypti regionem: hic qualium Gnomon est 60. talium æstiuas umbra 65.50. æquinoctialis 35.12. brumalis 83.15.

Decimus est parallelus in quo maximus dies est 14.15. horarum æquinoctialis: hic ab æquinoctiali 33.18. gradibus distat, & scribitur per medium Phœnicen. hic qualium gnomon est 60. talium æstiuas umbra 22. æquinoctialis 39.30. brumalis 93.5.

Vndecimus est parallelus sub quo maximus dies est 14.30. horarum æquinoctialis: hic ab æquinoctiali gradibus distat, & scribitur per Rhodum, hic qualium gnomon est 60. talium est æstiuas

æstivalis umbra 12.55. æquinoctialis 43.50. brumalis 103.20.

Duodecimus est parallelus, in quo 14.45. maximus dies horarum æquinoctialium est: hic ab æquinoctiali 38.35. gradibus distat, & scribitur per Smyrnam: hic qualium quomodo est 60. talium æstivalis umbra 15.20. æquinoctialis 47.50. brumalis 114.35.

Tertiodecimus est parallelus, in quo maximus dies est horarum 15. æquinoctialium: hic ab æquinoctiali 40.50. gradibus distat, & scribitur per Hellepontum. hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 18.30. æquinoctialis 52.10. brumalis 127.50.

Quartodecimus est parallelus, ubi maximus dies 15.15. æquinoctialium horarum: hic distat ab æquinoctiali gradibus 43.5. & scribitur per Mafiliam. hic qualium gnomon est 60. talium est æstiva umbra 20.50. æquinoctialis 55.55. brumalis 140.15.

Quintodecimus est parallelus, ubi maximus dies 15.30. æquinoctialium horarum, distatq; ab æquinoctiali gradibus 45.1. & describitur per medium Pontum: hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 23.15. æquinoctialis uero eorundem 60. brumalis 155.15.

Sextodecimus est parallelus, sub quo maximus dies 15.45. horarum æquinoctialium est: hic ab æquinoctiali 46.51. gradibus distat, & scribitur per Danubij amnis fontes, hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 25.30. æquinoctialis 63.55. brumalis 171.35.

Decimoseptimus parallelus, ubi cunq; maximus dies 16. horarum æquinoctialium est: hic ab æquinoctiali 48.23. gradibus distat, & scribitur per hostia Borysthenis. hic qualium gnomon est 60. talium est æstivalis umbra 27.30. æquinoctialis 67.50. brumalis 188.35.

Decimooctauus est, ubi cunq; maximus dies 16.15. horarum æquinoctialium est: hic ab æquinoctiali 50. gradibus distat, & scribitur per mediam Meotida paludem. hic qualium gnomon est 60. talium est æstivalis umbra 29.55. æquinoctialis 71.20. brumalis 208.20.

Decimusnonus parallelus est, in quo maximus dies 16. horarum æquinoctialium est: hic ab æquinoctiali 51.35. gradibus distat, & scribitur per australissimam Britaniam. hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra 31.25. æquinoctialis 75.15. brumalis 229.20.

Vigesimalus est parallelus, sub quo 16.45. horarum æquinoctialium maximus dies est: hic ab æquinoctiali 52.50. gradibus distat, & scribitur per Rheni fluij hostia: hic qualium gnomon est 60. talium æstiva umbra 33.20. æquinoctialis 79.5. brumalis 253.10.

Vigesimalus primus est parallelus, ubi maximus dies 17. horarum æquinoctialium est, iste ab æquinoctiali 54.1. gradibus distat, & scribitur per Tanaidos fluij hostia: hic qualium gnomon est 60. talium est æstivalis umbra 34.55. æquinoctialis 82.35. brumalis 278.45.

Vigesimalus secundus parallelus est, in quo maximus dies 17.15. horarum æquinoctialium est, iste 55. gradibus distat ab æquinoctiali, & scribitur per Brigantium magnæ Britannia: hic qualium gnomon est 60. talium est æstivalis umbra 36.15. æquinoctialis 85.20. brumalis 304.30.

Vigesimalus tertius est parallelus, ubi maximus dies 17.30. horarum æquinoctialium est, iste ab æquinoctiali 56. gradibus distat, & scribitur per mediam Britanniam magnam, hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra est 37.20. æquinoctialis 88.50. brumalis 335.15.

Vigesimalus quartus parallelus est, sub quo maximus dies 17.45. horarum æquinoctialium est: iste ab æquinoctiali 57. gradibus distat, & scribitur per caturactoriū Britannia, hic qualium gnomon est 60. talium æstivalis umbra 39.20. æquinoctialis 92.35. brumalis 372.40.

Vigesimalus quintus parallelus est, ubi maximus dies 18. æquinoctialium horarum est: iste ab æquinoctiali 58. gradibus distat, scribitur per parua Britannia australia, hic qualium gnomon est 60. talium est æstivalis umbra 40.44. æquinoctialis 96. brumalis 419.5.

Vigesimalus sextus parallelus est, ubi maximus dies horarum est æquinoctialium horarum 18. M.30. Iste ab æquinoctiali 59.30. gradibus distat, & scribitur per mediam Britanniam parua. Nō sumus hic uli incremento quartæ partis horæ unius, tum quoniam crebriores hic paralleli fiant, tum quoniam eleuationum differentia ne integri quidē unius gradus colligatur: & ad hæc quia non similiter nobis in borealioribus scrutanda sunt omnia, propterea & proportionales umbrarū ad gnomones, superfluum putauimus in separatis reconditisq; locis apponere.

Vbi ergo dies maximus 19. horarum æquinoctialium est, ille parallelus 61. ab æquinoctiali gradibus distat, & scribitur per borealia parua Britannia.

Vbi autem maximus dies 19.30. æquinoctialium horarum est, ille parallelus 62. gradibus ab æquinoctiali distat, & scribitur per insulas quas Ebudas nominant.

Vbi autem maximus dies 20. horarum æquinoctialium est: ille parallelus 63. gradibus distat ab æquinoctiali, & scribitur per Thylem insulam.

Vbi uero maximus dies horarum 21. æquinoctialium est, ille parallelus 64.30. gradibus distat ab æquinoctiali, & scribitur per Scythicas gentes ignotas.

Vbi maximus dies horarum est æquinoctialium 22. ille parallelus 65.30. gradibus distat ab æquinoctiali.

Vbi maximus dies horarum est æquinoctialium 23. ille parallelus ab æquinoctiali 66. gradibus distat.

Vbi autem maximus dies 24. horarum æquinoctialium est, ille parallelus distat ab æquinoctiali gradibus 68.40. Hic primus eorū est qui perisij, hoc est latine circumbratiles appellantur: in æstiva

in æstuali tamen solstitio duntaxat sole non occidente, ad omnes horizontis partes Gnomonis umbra uertitur: hic æstivalis tropicus parallelus semper, Brumalis uero nunquā apparet, ambo enim permutatim horizontem tangunt. Obliquus autem circulus, qui per medium signorum est, quando uerum æquinoctiale punctum oritur, idem fit cum horizonte: si quis uero conuersionis causa uniuersaliora borealiorum declinationum accidentia querat, is inueniet ubi eleuatio poli graduum 67. M.15. ferè est, ibi nequaquam zodiaci gradus, siue orbis signorum partes ad utraq; æstivalis solstitij partem occidere: ita ut dies maxima & umbrarum ad omnes horizontis partes circunductio, menstrua ferè fiat. Hæc quoq; facile per iam expositam obliquationis tabulam intelliguntur. Nam quemcunq; distare ab æquinoctiali gradibus parallelum inueniemus, qui uerbi gratia 15. gradibus ab utraq; tropici parte interceptat, quicq; tunc aut semper, aut nunquam apparet, cum intercepta eius circuli parte, qui per medium signorum est, tot pro, secūdo gradibus ab 90. unius scilicet quartæ partis, borealis poli eleuatio deficiet.

Vbi autem eleuatio poli 69.30. graduum est, ibi 30. gradus ex utraq; solstitij æstivalis parte solem non occidere quisquam inueniet: ita ut duorum proxime mensium maximus dies, & Gnomones circumbratiles eodem tempore fiant.

Vbi eleuatio poli 73.20. graduum est, ibi 45. gradus ex utraq; solstitij æstivalis parte non occidere quisquam inueniet, ita ut maximus Gnomones perisij ad trium mensium proxime spacium extendatur.

Vbi eleuatio 78.20. graduum est, ibi ex utraq; solstitij æstivalis parte 60. gradus non occidere quisquam inueniet: ita ut maximus dies & umbrarum circunductio ad mensium quatuor spacium procedat.

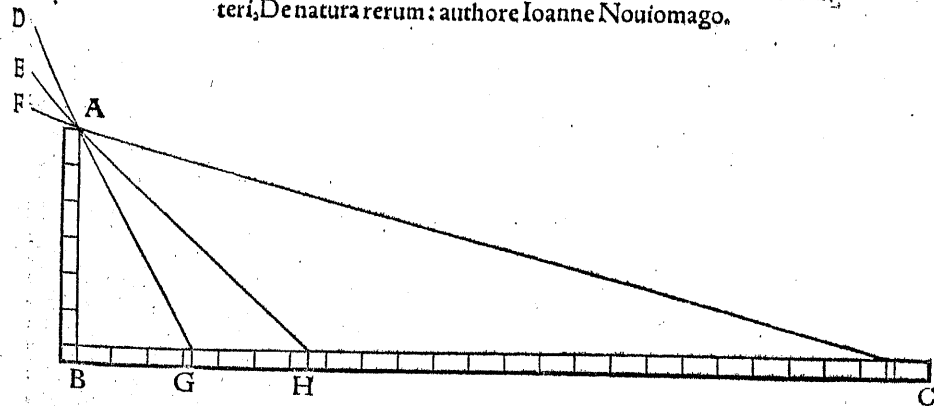
Vbi eleuatio poli 84. graduum est, ibi ex utraq; solstitij æstivalis parte 75. gradus non occidere quisquam inueniet, ita ut quinq; maximus dies mensium ferè fiat & Gnomonum umbra eodem tempore circunducantur.

Vbi uero totius quartæ partis 90. gradibus borealis polus eleuatur ab horizonte, ibi borealior æquinoctiali, semicirculus signifer: hoc est, circuli qui per medium signorum est medietas, nunquam sub terra fit Australior, nunquam super terram: ita ut dies unus & nox una annui spacij sint sex proximè mensium, gnomones uero semper perisij sint. Huius declinationis propria sunt ut borealis polus super uerticem sit: & obliquus quidem tum semper tum nunquam apparet: situm accipiat, & borealis semisphærium situm super terram Australis sub terra semper efficiat, æquinoctialis uero situm habeat horizontis.

## GNOMICA DE IISDEM, CAPVT XLVIII.

Vmbilici, quem gnomonem appellant, umbra in Aegypto meridiano tempore, æquinoctij die paulo plus quam dimidiam gnomonis mensuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbra. In oppido Ancona superest quinta tricesima. In parte Italiae quæ Venetia appellatur, isdem horis umbra gnomoni par fit. Simili quidem modo est super Alexandriam Vmbilicibus stadiorum, solstitij die medio nullam umbram iaci. Sicut & in India supra flumen Hypasim: quod & apud Troglodytas XLV. ante & post solstitium die fieri dicunt medijs XC. diebus in meridem umbra sita. Sed & in Meroe insula Nili, V. milibus stadiorum à Syene bis in anno absumi umbras, sole duodecimam partem Tauri, & quartamdecimam Leonis obtinent.

## SCHOLIA IN CAP. XLVIII. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: authore Ioanne Nouiomago.



Vmbilici quem gnomonem appellant.] Gnomonica inueniuntur à radijs solis, stylo ad perpendicularum à plani secūdum rectum angulum erecto, qui dum est in lumine umbram necessario facit, quæ ratio ad horologiorum descriptionem & mundi inclinationem & cosmographiam sanè necessaria est. Sit itaq; in proposito schemate umbilicus, id est, stylus erectus A B, Bedæ tom., e qu

qui splendente sole facit umbram, humili quidem sole longam, sublimi breuem. Sit itaque sol in D, radius à contactu umbilici ubi est A, descendit in G, efficiens umbram B G, dimidio breuiorem, stylus enim sit pedum lx. talis die æquinoctiali sit (solè semper intelliges in meridie) in Aegypto, eadem sit die solstitiali apud Coloniã Agripinensium. Eodem die in oppido Syene nulla fit umbra, in meridie enim erit sol in A, radius uerò recta descendit in B, que ratio umbrarum, uertentibus ad meridiem & æquilonem continuo mutatur, ueluti Germaniæ plerisque locis hyberna umbra erit B C, sol enim erit in E, Dum autem sol est in B, fit umbra H B, duo decima parte longior, quam umbilicus, quod fit Coloniæ die æquinoctiali.

Duodecimam partem tauri & quartamdecimam leonis.] Quomodo ex signorum partibus antisistat, constat, hoc sic fieri nequit. Duodecima enim pars tauri antisistam habet decimam octauam leonis non quartamdecimam, ueluti inferius copiosius docebimus de antisistis signorum. Legitur & apud Plinium aliter, sed neq; hoc ad recentiorum partium distinctionem quadrat. Vide inferius de æquinoctio.

## DE TERRÆ MOTV. CAPVT XLIX.

Terræ motum uento fieri dicunt, eius uisceribus instar spongiæ cauernosis incluso, qui hanc horribili tremore percurrans, & euadere nitens, uario murmure concutit, & se tremendo uel dehiscendo cogit effundere. Vnde caua terrarum his motibus subiacent, utpote uenti capacia: harenosa autem & solida carent. Neq; enim fiunt, nisi cælo marisque tranquillo, & uento in uenas terræ condito. Et hoc est in terra tremor, quod in nube tonitruum: hocq; hiatus, quod fulmen. Fiant simul cum terræ motu & inundationes maris, eodem uidelicet spiritu infusi, uel re fidētis sinu recepti.

## GLOSSAE IN CAP. XLIX. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti authoris.

Terræ motum uento fieri dicunt, eius uisceribus instar spongiæ cauernosis inclusa. Terræ motus autem illic fieri solet, ubi caua terrarum sunt, in quibus uenti ingrediuntur, & faciunt terræ motum. Nam ubi arenosa est aut solidata, non ibi fit terræ motus. Huius autem terræ motatio pertinet ad iudicium, quando peccatores & terreni homines spiritu oris Dei concussi, commouebuntur. Item: Terræ commotio, hominum terrenorum ad fidem est conuersio, unde scriptum est: Pedes steterunt, & commota est terra, utiq; ad credendum.

## INCENDIUM AETHNAE. CAPVT L.

Tellus Sicilia, quæ cauernosa & sulphure ac bitumine strata, uentis pene tota & ignibus patet, spiritu introrsus cum igne concertante, multis sæpe locis fumum, uel uapores, uel flammam eructat, uel etiam uento acrius incumbente, harenarum lapidumque moles egerit. Inde montis Aethnae ad exemplum gehennæ ignium tam diutinu durat incendium, quod insularum Aeolidum dicunt undis nutriti, dum aquarum concursus spiritum secum in inum profundum rapiens, tam diu suffocat, donec uenis terræ diffusus fomenta ignis accendat. Hinc Scyllarum canes latrare finguntur, dum procul nauigantes undarum fremore terrerentur, quas sorbente uoragine colliditæstus.

## DIVISIO TERRÆ. CAPVT LI.

Terrarum orbis uniuersus, oceano cinctus, in tres diuiditur partes: Europam, Asiam, Africam. Origo ab occasu solis, & Gaditano freto, qua irrumpens oceanus Atlanticus in maria interiora effunditur: hinc intranti dextra Africa, laeva est Europa. inter has Asia magnitudine compar est alijs duabus. Termini sunt amnes Tanais & Nilus. xv. passuum in longitudine quas diximus fauces Oceani patent: v. in latitudine. Europa ergo ab occidente usq; ad septentrionem, Asia uerò à septentrione per orientem usq; ad meridiem, atque inde Africa à meridie usque ad occidentem extenditur.

## GLOSSAE IN CAPVT LI. BEDÆ PRESBYTERI, De natura rerum: incerti authoris.

Terrarum orbis uniuersus Oceano cinctus, in tres diuiditur partes, Europam, Asiam, Africam. Terra, ut testatur Hyginus, mundi media regione collocata, omnibus partibus æquali desinens interuallo, centrum obinet. Oceanus autem regione circumductionis sphaera profusus, propè totius orbis alluit fines. Itaq; & signa occidentia in eum cadere existimantur. Regio autem terræ diuiditur trifarie: è quibus una pars Europa, altera Asia, tertia Africa uocatur. Europam igitur ab Africa diuidit mare, ab extremis Oceani sinibus, & Herculinis columnis. Asiam autem & Libyam cum Aegypto determinat ostium Nilii fluminis, quæ Canopicon appellatur. Asia autem, ut ait beatus Augustinus, à meridie per orientem usque ad septentrionem peruenit: Europa uerò à septentrione usque ad occidentem, atque inde Africa ab occidente usque ad meridiem. Vnde uidentur orbem dimidium duas tenere, Europa & Africa: alium uerò dimidium sola Asia. Sed ideo illæ duæ partes sunt, quia inter utrunque ab oceano ingreditur, quicquid aquarum terras interluit, hoc mare magnum nobis facit. Totius autem terræ mensuram geometrici, centum octuaginta milium stadiorum aestimauerunt. Ambrosius in libro Hexameron: Cælum legimus, cælum accipiamus. Terram legimus,

mus, terram intelligamus frugiferam. Quid mihi querere quæ sit eius mensura circuitus, quam geometrae centum octuaginta milium stadiorum aestimauerunt? Libenter me fateor nescire quod nescio, imò nescire, quod scire nihil proderit. Quomodo autem possumus comprehendere, quod impossibile esse hominibus scriptura demonstrat, dicente Domino: Quis mensus est manu aquas & cælum palmo, & uniuersam terram clausa manu?

Marginibus ternis tellus hæc cingitur omnis,  
Obliquatq; latus per cunctas lineas partes,  
Indorum terras, hinc Thetios æquora claudunt,  
Quas primo Titan ascendens lumine cernit:  
Hesperios fines, immanis terminat Indus,  
Ad Thylen ueniens, qui nocte dieq; relucet.



## LIBRI DE NATVRA RERVM, FINIS.

# VENERABILIS BEDÆ

presbyteri, Anglosaxonis, in librum  
De Temporum ratione,  
Præfatio.



De natura rerum, & ratione temporum, duos quondam stricto sermone libellos discensibus, ut rebar, necessarios composui. Quos cum fratribus quibusdam dare atq; exponere cepissem, dicebant eos breuius multo digestos esse quam uellent, maxime ille De temporibus. Cuius propter rationem Paschæ potius uidebatur usus indigere: sua debantq; mihi, latius aliqua de temporum statu, cursu, ac fine differere. Quibus concitus parens, perspectis patrum uenerabilium scriptis, prolixiorum de temporibus librum edidi, prout ipso largiente potui, qui æternus permanens, tempora quando uoluit constituit, & qui nouit temporum fines: imò ipse labentibus temporum curriculis, finem cum uoluerit imponet. In quo uidelicet opere, ne quem sorte offenderet, quod Hebraicam magis ueritatem, quam LXX translatorum editionem in seculi præcedentis serie secutus sum: & illam quoq; per omnia quoties discrepare uidebatur inserui, ut legens quisq; simul utrunq; conspiciat, & quod amplius sequendum putat eligat. Fixa autem mihi stat sententia, quam à nullo prudentium redarguendam autumo, ut sicut reuerendissimus eiusdem Hebraicæ ueritatis interpres obrectatoribus sui operis: non damno, inquit, non reprehendo LXX, sed omnibus his Apostolos præfero: ita & ego confidenter profiteor, quia nō reprehendo ueteres Chronographos: qui translationem LXX interpretum modo secuti esse, modo prout libuit probantur habuisse contemptum, sicut etiam in processu huiusce opusculi nostri monstrabitur, sed omnibus his Hebraicæ ueritatis integram præfero puritatem, quam præ eminentissimi doctorum, Hieronymus in libris Hebraicarum questionum: Augustinus in libris De ciuitate Dei, Eusebius ipse Chronographus in tertio historiae Ecclesiasticæ libro: ex uerbis Iosephi historici, aduersus Apionem Grammaticum scribentis, breuiorem temporum seriem, quam in LXX. editione uulgò fertur continere comprobant: neq; hanc amplius sequendam, etiam hi qui LXX. magnis diuinisq; laudibus ad cælos tollunt, dubitant: quorum quisq; dicta perspexerit, credo mox nostro laboricæ Bedæ tomæ.

luminam facere desistet, si non hunc tamen litidis, quod absit, contemplatur obtutibus. Verum ut unquam ferant, hæc mea scripta legentes, primo editum pro captu meo libellum, tibi dilectissime abbas Flucbercte percurrendum offero: multum deprecans, ut si quid in eo tu vituperabile deprehenderit, statim mihi corrigendum insinues. At ubi ordinatè ac rationabiliter actum uideris, mecum Deo qui donauit, & sine quo nihil possumus facere, deuotus gratias agas. Si quem sanè uel illud offendit, cur aliquid de huiusmodi negotio tentare præsumperim: quare de his quæ sparsim in ueterum scriptis inueniri poterant, ipse nouum opus condere studuerim, audiat, discente sancto Augustino: quia ideo necesse est plures à pluribus fieri libros diuerso stylo, non diuersa fide, etiã de quæstionibus eisdem, ut ad plurimos res ipsa perueniat ad alios sic, ad alios autem sic. Audiat & me pro me simpliciter respondentem: cui displicet, uel superfluum uideatur, quod hæc rogatu fratrum undecunq; collegi, uniusq; libelli tenore conclusi, dimittat ea legendi: si quis uelit, & ipse de communibus patrum fontibus, quæ sibi suisq; sufficere arbitretur hauriens, mecum nihilominus debita fraternitatis inuicem iura custodiat.

## Ad Lectorem.



**M**o s est scriptorum, ut in initijs librorum tria ponant: personam ut delictet, locum & tempus: ideoq; hæc tria requirenda sunt. Persona dicitur, eo quod per se sonat: id est per se sonando se ipsam demonstrat. Locus dicitur à locando, eo quod ibi aliquid collocetur. Est autem locus, situs uel positio: quia quicquid corporeum est, loco continetur, & non potest esse nisi in loco: id est, quicquid dextrum & leuum ante & retro, supra & subius habet, locale & corporeum est. Quod autem his caret, incorporeum & illocale, id est spirituale est. Quod sit tempus, inuenies capitula primo. Locus est, monasterium beatorum apostolorum Petri & Pauli, quod est ad ostium Vuri amnis, & iuxta amnem Tinam, in loco qui uocatur Ingiruum: quod etiam beatus pater Bisi, cognomento Benedictus, construxit, cum cooperatore ac socio eiusdem operis Ceolfredo, qui post ipsum Benedictum, ipsius monasterij abbas per triginta annos extitit. Tempus magni Caroli, filij Pippini, filij Augusti, qui genuit Pippinū patrem Caroli. Persona BEDÆ, qui ut ipse in sequentibus demonstrat, gentis Anglorum indigena fuit. Est igitur quedam Oceani insula, cui quondã Albion nomen fuit, & modo Britannia dicitur, inter septentrionem & occidentem locata, Germania, Gallia, Hispania, maximis Europæ partibus multo interuallo aduersa. Hæc in præfenti iuxta numerum librorum, quibus lex diuina scripta est, quinque gentium linguis, unam eandemq; summæ ueritatis & ueræ sublimitatis scientiam scrutatur & conficitur, Anglorum uidelicet, Britorum, Scotorum, Pictorum & Latinorum, quæ meditatione scripturarum cæteris omnibus est sacra communis. Interpretantur autem Angli secundum beatum Gregorium, quasi angeli, ob pulchritudinem corporum. De quorū scilicet Anglorum prosapia, Venerabilis Bedæ originem duxit: qui natus in territorio prædicti monasterij, cum esset annorum septem: cura propinquorum datus est educandus reuerendissimo abbati Benedicto, ac deinde Ceolfredo: cunctumq; ex eo tempus uitæ in eiusdem monasterij habitatione peragens, omnem meditando scripturis operam dedit, atq; inter obseruantiam disciplinæ regularis, & quotidianam in ecclesia cantandi curam, semper aut discere aut docere, aut scribere dulce habuit. Decimonono autem uitæ suæ anno diaconatum: tricesimo gradum presbyteratus: utrunq; per ministerium reuerendissimi episcopi Ioannis, tubete Ceolfredo abbate, suscepit. Ex quo tempore accepti presbyteratus usq; ad annū ætatis suæ LXXI. scripturam sanctam ex opusculis uenerabilium patrum breuiter annotare, siue etiam ad formam sensus & interpretationis eorum superadiicere curauit. In principium Genesis usq; ad natiuitatem Isaac, & eiectionem Ismaelis, libros IIII. De tabernaculo & uasis eius, ac uisibus sacerdotum, libros IIII. De adificatione templi allegoricè, libros II. Item in Regum librum. XXX. quæstiones. In Prouerbia Salomonis, libros III. In Cantica canticorum, libros VII. In Ezram & Neemiam, libros III. In librum beati patris Tobie, explanationis allegoricæ de Christo & Ecclesia, librum I. Item capitula lectionum in Pentateuchū Moysi,

Moysi, Iosue, Iudicum. In libros Regum, & Verba dierum. In librum beati patris Iob. In parabolas, Ecclesiasten. In Euangelium Matthæi, libros IIII. In Euangelium Marci, libros IIII. In Euangelium Luca, libros V. In Euangelium sancti Ioannis. In Apostolum quæcunq; in opusculis sancti Augustini exposita inuenit, cuncta per ordinem transcribere curauit. In Actus Apostolorum lib. II. In epistolas sex canonicas, libros singulos. In Apocalypsin sancti Ioannis, libros III. Item librum epistolarum ad diuersos: quarum de sex ætatibus seculi una est. De ratione bissexti una. De æquinoctio iuxta Anatholium uua. Vitam sancti patris monachi simul & antistitis Cuthberti, & prius heroico metro, & postmodum plano sermone descripsit. Historiam Ecclesiasticam suæ insulæ ac gentis, in libris quinque. Martyrologium de natalitijs sanctorum diebus, in quo omnes quos inuenire potuit, non solum qua die, uerum etiam quo genere certaminis, uel sub quò iudice mundum uicerint, diligenter annotare studuit. Librum hymnorum diuerso metro siue rithmo. Librum de Orthographia, alphabeti ordine distinctum. Item librum de metrica arte, & huic adiectum alium de schematibus siue tropis libellum: hoc est, de figuris modisq; locutionum, quibus scriptura sancta contexta est. De natura rerum: & de temporibus libros singulos. Inter quæ omnia composuit hunc pulcherrimū librum, anno uidelicet iuxta Dionysium ab incarnatione Domini DCC. XXV. quem titulauit De temporibus, siue de ratione temporum, ac postea nouem feliciter uixit annos, migravitq; ad Christum, pro cuius amore præfens contempsit seculum.

De trimoda temporum ratione.  
Caput primum.

**T**EMPORA igitur à temperando nomen accipiunt, siue quod unumquodq; illorum spacium separatum temperatum sit: seu quod momenti, horis, diebus, mensibus, annis, seculisq; & ætatibus omnia mortalis uitæ curricula temperentur. De quibus singulis, prout Dominus dederit, exposituri, primò Lectorem admonemus, trimoda ratione computum temporis esse discretum. Aut enim natura aut cōsuetudine, aut certè autoritate decurrit. Et ipsa quidem autoritate bifariè diuisum: humana uidelicet, ut Olympiadas quatuor annorum, nundinas nouem dierum, indictiones XXV. annorum ambitu celebrari. Diem quoque, qui ex quadrantibus cōficitur, mense Februario uel Augusto intercalari Gregi, Aegyptij, Romanisq; pro suo quicq; captu iusserunt. Diuina autem, ut septima die sabbatum auge, septimo anno à rurali opere uacari, quinquagesimum annum iubilæum uocari in lege Dominus præcepit. Nam et si barbaræ gentes hebreomidas habere probentur, à populo tamē Dei mutasse non latet. Cōsuetudine uerò humana firmatum est, ut mensis XXX. diebus computetur, cum hoc nec solis, nec lunæ cursui conueniat. Siquidem lunam duodecim horis minus, salua ratione saltus: solem uerò decem horis & dimidia plus habere. qui solertius exquisiere testantur. Porro natura duce repertum est, solis annum CCCLXXV. diebus, & quadrante confici: lunæ uerò annum, si communis sit, CCCLIII. Si embolimus, CCCLXXIII. diebus terminari, totumq; lunæ cursum decennouenali circulo comprehendit. Sed & errantia sidera suis quæq; spacis zodiaco circūferri, quæ natura non iuxta ethnicorum demeritiam dea creatrix una de pluribus, sed ab uno uero Deo creata est, quando sideribus cœlo inditis præcepit, ut sint in signa, & tempora, & dies & annos.

GLOSSÆ IN CAPVT I. BEDÆ PRESBYTERI,  
De temporum ratione: auctore Brideserto Ramensi.

Tempora igitur à temperamento nomen accipiunt, siue quod unumquodq; illorum spacium separatum temperatum sit, &c. J. Vnumquodq; tempus ab altero temperatur, sicuti dicit in post, ubi de temporibus loquitur: & omnes fructus in temporibus à frigore, calore, pluuia, temperamentum assumunt, & ab ipso temperamento tempora uocantur. Illorum, scilicet temporum Temperatum sit, scilicet ab altero: secretum ab inuicem, ut uer. Nam aliam temperationem habet quam ætas, similiter, &c. Et de mensibus similiter potest intelligi. Secula dicta à Seculo deo, à quo gentiles philosophi secula esse putabant. Secus autem Grecum nomen est, & interpretatur forma. Secula namq; generationibus constant, indeq; secula à sequendo dicta: à uerbo scilicet sequor, quia sequuntur. Ab euntibus enim alijs, alij succedunt. Annis siquidem quinquaginta, seculum terminari dicunt. Hinc est quod ille Hebræus aure pertusa, seruire iubetur in seculum: hoc est, usq; ad annos quinquaginta. Ætas est tempus, quod de multis instruitur. Nam ætas pro uno anno, & pro septem, & pro centum, & pro quouis tempore ponitur. Temperamentum Bedæ tom. 2.

tur, id est, disponantur. Trimoda ratione discretum, id est, separatim. Spacium uniuscuiusque temporis, XCI. dies sunt. Decurrit, scilicet licet temporis computus. Bisarian, id est, duobus modis. Humana, scilicet auctoritate: hoc est, que ab hominibus constituta est. Non solum diuina, uerum etiam humana auctoritate decurrit tempus: humana uidelicet, ut Olympiades. Olympus mons est in Grecia, iuxta quem ciuitas est Olympias, in honorem solis constructa. Ibi in fine quatuor annorum ludii agonum, et sacra in honorem solis agebantur, que Olympiades dicebantur. Olympias apud Grecos spacium quatuor annorum, quando solis et Iouis Olympici fiebat. Semper enim per quadriennium bissextile pergitur cursum, quo etiam anno bissextus apud Romanos fit. Unde et Iulianum dicitur tempus quinquennij. Inchoante enim semper quinto anno agonegebatur, quando sol oriens ab equinoctiali puncto, primum a bissexto incipit annum. Dicitur autem Olympias quasi Ololampias, id est, tota illuminatio: et Olympus, quasi hololampus, hoc est, totus lucidus et ardens, propter uicinitatem uidelicet solis. Et quia nubes sua excedit altitudine, pro caelo frequenter apud auctores ponitur. Sic etiam holosericas dicimus uestes, id est, totas sericas: quia holos Græce, totus dicitur latine. Nundinas, id est, negotiationes a nonis usque ad idus. Inuenies in ante in decimotertio capitulo. Nundinae sunt paganorum, itemque rusticorum, quibus conueniunt negotijs proprijs uel mercibus prouisiui. Sunt autem nundinae, publicæ conuentiones et commercia, dicte quasi nouem dies, id est, nonas et idus. Est autem nundina Romanorum dea, a nono die nascentium nuncupata, qui Iustrius dicitur. Et Iustrius dies, quo inantes Iustrantur, et nomen accipiunt: sed is maribus nonus, octauus est feminis. Indictiones dicte sunt a certo annorum indicio. Primo Iustro soluebatur aes, deinde argentum, deinde aurum. Est autem Iustrum penteteris, id est, quinquennium, quod quinto anno dicitur conditi a Romanis. Est autem quinquennale tempus: ideo uero sic uocatur, eo quod censu per quinquennium in republica peragitur, urbs Roma Iustrabatur. Quindecim annorum: quia hic numerus facilius est ad multiplicandum. Diem quoque, scilicet bissextile. Quadrans est quarta pars diei. Sol namque signiferum circulum percurrit in CCCLXV. et quadrante. unde in quatuor annis perficit totum diem, qui naturaliter in XV. Calend. April. interponi debuisse, quia ibi in creatione mundi postus est, et cepit currere. Nunc uero in VI. Calend. Mart. ponitur bissextus apud Romanos, et apud Aegyptios quarto Calend. Septemb. quia in auctoritate humana decurrit tempus. Quinquagesimum annum Iubileum uocari Dominus in lege precepit. Iubileus annus uocatur a Iubilando, quia eo anno tubis personabant. Iubileum, id est, remissibile. Iubileus etiam dicitur remissionis annus, quia eo anno cum debita et omnis agriculturae labor remittebatur: serui etiam empticij liberi remittebantur. Quinquagesimus etenim annus in lege Iubileus, id est, remissionis, sive Iubilatioe plenus appellari iustus est: in quo populus ab omni operatione quiesceret, omnium debita laxarentur, serui empticij liberi redirent: annusque ipse maioribus solennijs ac laudibus diuinis eminentior ceteris existeret. Merito per hunc numerum illa summe pacis tranquillitas indicatur, quando sicut Apostolus ait: in uoce archangelij nouissimae clauigente tuba, resurgentibus cunctis reuertitur ad omnes antiqua possessio carnis. Tunc reuertitur ad antiquam terram carnis suae, in qua habitauit Abel, de qua eiectus est per Cain. Tunc Noe, Abraham, Isaac et Iacob: sed et omnes anime mortalius recipient corpora sua a quibus exierant, ut possideant ea in eternum: ubi cessantibus huius seculi laboribus et arumnis, dimissis omnium culpa-rum debitum, in sola diuina uisionis contemplatione cunctus electorum populus in eternum gaudebit, impleto illo desiderabili Domini ac saluatoris nostri mandato: Vacate et uidete, quoniam ego sum Deus. Barbare gentes dicuntur a barba et rure. Consuetudine uero humana firmatum est, ut mensis triginta diebus computaretur: cum hoc nec solis nec lune cursui conueniat. Siquidem lunam duodecim horas minus, salua ratione saltus: solem uero decem horas et dimidiam plus habere, qui solertius exquisiere, testantur. Cui igitur in ante ad undecimum capitulum peruenieris, inuenies satis ad quid iste horæ ualeant. Est cum ad quadragesimum secundum capitulum peruenieris, uidebis apertius quid sit saltus. Siquidem lunam duodecim horas minus, salua ratione saltus. Tunc ratio saltus lune, materies uidelicet, de qua saltus efficitur, saluatoris, si ex illis duodecim horis, in quibus luna post uiginti nouem dies commoratur, nil subtrahimus, donec ad congruum disputandi locum perueniant. Porro natura duce reperit locum annum est solis annum, etc. Modò dicit de natura temporis. Quadrante, id est, sex horis. Si communis sit, id est, ex duodecim mensibus, CCCLIII. scilicet diebus terminari. Si embolismus, id est, supercrefens, qui habet tredecim menses, in unoquoque mense lunari crescit saltus in quatuor momentis, et uncia unius momenti, et atomo. Nam una lunatio trigesima est semper, altera undetrigesima. Multiplica ergo sexies triginta, et sexies uiginti nouem, et inuenies CCCLIII. totumque lunæ discursum. Totus lunæ cursus in nouendecim annis peragitur. Nam ad eadem loca signorum, in quibus nunc uerbi gratia accensa est, ad eundem mensis diem, ad idem accensionis momentum, ad eandem signiferi latitudines et altitudines, ad eandem coitus solis congruentiam non reuertitur priusquam CCXXXV. coitatus, id est, menses perficiet decennouenali circulo. Ista enim luna que in presenti appellatione est, non erit in eadem appellatione usque ad nouendecim annos. Quod ita facillimè exempli causa probari potest. Ianuarius habet regulares nouem, ad etatem lune inquirendam: si autem cum illis XXXII. epactas iungimus, sunt simul XXXI. remotis XXX. remanet unus. Prima fuit hoc anno luna in Calend. Ianuar. que nequaquam in predictis Calendis iterum prima inuenitur, donec nouendecim anni expleti fuerint: que natura non iuxta ethnicorum dementiam dea creatrix una de pluribus, sed ab uno Deo uero creata est. Natura dicta est ab eo, quod natura sei aliquid faciat, quam dicunt ethnici creatricem esse omnium rerum: cum ipsa non sit creatrix, sed potius creata. Ethnicorum, id est, gentilium. Vna de pluribus. Plures enim deæ fuerunt, sicut Iuno, Minerva, Venus. Creata est, scilicet ipsa natura temporum. Indictis, id est, insertis. Ut sint in signa, id est, que significant. Sæpe enim ex sideribus cognoscitur tempestas et serenitas. Signa non illa dicit, que obseruare uanitas est: sed utique utilia, et usus huius uitæ necessaria, que uel nautæ obseruant in gubernando, uel alij homines ad præuidendas aeris qualitates per æstatem et hyemem, et autumnalem uernalemque temperiem. Et numerum hæc uocat tempora, que per sidera fiunt: non spacia morarum, sed uicissitudines affectionum cæli huius.

SCHOLIA IN CAPVT I. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Tempora igitur a temperando nomen accipiunt. M. Varro libro 5. de origine uerborum eandem etymologiam recipit. Tempus, inquit, esse aiunt interuallum mundi et motus. Id diuisum in partes aliquot maxime ab solis et lune cursu: itaque ab eorum tenore temperato tempus dicitur. Est quoque (ne id obiter indicem) in his Varronis monumentis temporis definitio, quam M. Cicero in libris de inuentione, dicit facilius intelligi quam exprimi posse: eam definitionem Macrobius lib. 1. Saturnalium, et Rodolphus Agricola lib. 1. explicatoribus uerbis posuerunt, ut sit tempus ex cæli cõuersione etc. notus enim est uerborum locus. Diem

Diem quoque qui ex quadrantibus conficitur. Ex quadrantibus, id est, senis horis, nam solis cursus per signiferum perficitur diebus CCCLXXV. et quarta diei parte, proinde annus cum cursu solis exire nequit, nisi ex quater senis horis, quatuor quoque anno dies unus ciuilibus intercalatur, quod Romani faciunt ex institutione Numæ Pompilij mense Februario, qui ob id apud Ciceronem intercalaris dicitur: dicitur et dies ille intercalaris. Intercalatum autem fuit mense februario, quia is omnium breuissimus est, ultimus non est factus, ne incertum habeatur februarij ne sit an sequentis. Sexti uero Calend. potius quam alterius diei locum obtinuit, ut ex sexti appellatione originem suam que ex senis horis fuit, indicaret. Bissextus dicitur, uel quod bis dicitur sexto Calend. Martij, priusquam ad septimum procederet, seu quod a besse momenti dies sit constitutus, ut Festus Pompeius, uersa e litera in i: putant alij reliquum esse supplementum uocabuli nihil significans, ut in postliminio et medullio, liminium et tullium, ita in bissexto bis.

Consuetudine humana firmatum est. De mensum et annorum ratione alibi dicitur. Sed & errantia sidera. Tempus quo quisque planeta cursum in signifero conficit, est annus, nam annus circuitum significat, unde annulus, ut Saturni annus XXX. uulgaribus constat, id est, solaribus annis, Iouis duodecim, Mars duobus. Dicitur hi anni ueritates, ad differentiam illius magni anni, que Platonem primū notasse scribitur: de quo est apud Ciceronem in sexto de Reipub. Quæ natura non iuxta ethnicorum dementiam. Reprehendit Beda obiter opinionem eorum qui naturam deam faciunt, quem admodum Plato, Plinius secundus, etc. Non enim ipsa dea est, sed a deo uis quedam sideribus indita, ut sint nobis in signa et tempora, quem admodum scriptum est Genesis primo, ipsa autem sidera anima, et proinde uoluntate carent: quare alij non sunt, sed dei instrumenta quibus mundum gubernat.

DE MINVTISSIMIS TEMPORVM SPA-CIIS. CAPVT II.

Hora duodecima pars diei est: siquidem XII. horæ diem complent, Domino attestante, qui ait: Nonne duodecim sunt horæ diei: si quis ambulauerit in die non offender. Vbi quamuis allegorice se diem, discipulos uero qui se illustrandi fuerant, horas appellauerit, solito tamen humanæ computationis ordine numerum definiuit horarum. Verum notandum est, quia si omnes anni dies duodenis horis supputentur, æstiuos necesse est dies longioribus, brumales uero breuioribus horis includi. Si uero omnes horas æquiparare, hoc est, æquinoctiales habere uolumus, brumali diei nihilominus pauciores, et æstiuo necesse est plures tribuamus. Recipit autem hora IIII. punctos, X. minuta, XV. partes, XL. momenta, et in quibusdam lunæ computis V. punctos. Non enim hæc diuisiones temporum naturales, sed uidentur esse conditiuæ. Nam calculatores cum necesse esset uel diem in XII. uel horam in IIII. aut X. aut XV. aut XL. aut in alias quasi libet minores, maioresue quid distribuere particulas, quæ siere sibi uocabula, quibus id quod uolebant nuncupare, et alterutrum dinoscere possent, horam uidelicet appellantes, quod certi temporis ora, id est, terminus sit: sicut et uestimentorum, fluuiorum, maris quoque fines oras uocitare solemus. Punctos uero a paruo puncti transcensu, qui fit in horologio. Minuta autem a minore interuallo uocantes. Partes a partitione circuli Zodiaci, quem tricenis diebus per menses singulos findunt. Porro momenta a motu siderum celerrimo nuncupantes, cum aliquid sibi breuissimum in spacijs cedere atque succedere sentitur. Minimum autem omnium, et quod nulla ratione diuidi queat tempus, atomum Græce, hoc est, indiuisibile, sive insectibile nomen: quod sibi pu-sillitatem grammaticis potius quam calculatoribus utilisibile est: quibus cum uersum per uerba, uerba per pedes, pedes per syllabas, syllabas per tempora diuidant, et longæ quidem duo tempora, unum breui tribuant, ultra in quod diuidant non habentibus, hoc atomum nuncupari complacuit. Attamen Mathematici in explorandis hominum genituris, ad atomum usque peruenire contendunt, dum Zodiacum circulum in XII. signa, signa singula in partes XXX. partes item singulas in punctos XII. punctos singulos in momenta XL. momenta singula in offenta LX. di-tribuunt, ut considerata diligentius positione stellarum, fatum eius qui nascitur quasi absque erro-re deprehendant. Quæ quia uana, et a nostra fide aliena est obseruatio, neglecta ea uideamus potius quod Apostolus ad celeritatem resurrectionis intimandam huiusmodi temporis uocabulo utitur, dicens: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, in atomo, in ictu oculi, in nouissima tuba. Nec prætereundum, quia et si calculatores necessarîo discernant, plurimi tamen scriptores indifferenter breuissimum illud temporis spacium, quo palpebra oculi nostri moueri potest, quod in ictu pungentis transcurrit, quod secari et diuidi nequit, nunc momentum, nunc punctum, nunc atomum uocant.

GLOSSAE IN CAPVT II. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Bridefero Ramesiensi.

Hora duodecima pars diei est: siquidem duodecim horæ diem complent, etc. Recipit autem hora quatuor punctos, decem minuta, quindecim partes, quadraginta momenta: et in quibusdam lunæ computis, quinq; punctos. Constat autem hora quatuor punctis: hoc est hora in sole. Unus punctus, quarta pars horæ est. In una hora quatuor puncti: in uno puncto, duo minuta: in uno minuto, quatuor momenta. DLXIII. atomi, unum momentum faciunt. Attamen mathematici in explorandis hominum genituris, ad atomum usque peruenire contendunt. Mathesis, doctrina. Inde mathematicus, id est, doctrinalis. Mathematici, uani philosophi, id est, gentilijs, qui de naturis et sideribus disputant. Mathesis sine aspiratione, uanitatem, id est, uanam doctrinam.

doctrinam significat: cum aspiratione, doctrinam ueram, et scientiam perfectam. Genituris, natiuitatibus, id est, quales sint futuri, utrum boni an mali. Contendant, certant in duodecim signa. Dicunt enim mathematici, quia ille qui nascitur sub signo piscium, piscator erit. Et reliqua quæ beatus Gregorius in homelia de Epiphania Domini sapienter destruit.

In punctos duodecim. ] Maiores sunt isti cæteris punctis prædictis, et ibi utuntur mathematici. Vnus enim ex his punctis continet unam horam in se.

In ostenta LX. ] Ostentum est ostensio signi alicuius. Fatum, fortunatum euentum. Virgilius: Fatum quicquid dii santur, aut bonum aut malum. Quæ obseruatio scilicet Mathematicorum in stellis.

Omnes quidem resurgemus. ] Hieronymus, An iuxta quædam exemplaria, non omnes quidem dormiemus. Omnes immutabimur, scilicet in gloriam.

In atomo. ] Augustinus, In summa celeritate. Atomos Græcè, indiuisibile interpretatur. In icu oculi. ] Ictus oculi est celerissima radiorum ex pupillis emissio, in id ad quod tendunt. Tuba: id est, præconio aut signo. Subaudis, ideoque sine illa obseruatione mathematicorum debemus uti hoc sicut et Apostolus.

Quia etiam calculatores necessario discernant. ] Calculatores uero à calculo nomen acceperunt. Calculus dictus est à calculo lapide. Calci enim, sunt lapilli quidam minutissimi, rotundi et lenes: qui ideo ita uocati sunt, quia calcari sine molestia queunt, quibus ueteres omnia numerabant. Antiqui enim ante inuentionem numeri nescientes numerare, ex lapillis sua tempora, suosque dies numerabant: in prosperitate candidis, in aduersitate nigris. Vnde Persius: Hunc Macrine diem numeram meliore lapillo: id est, candido. Discernant, scilicet atomum, ab alijs spacijs temporum. Momentum in oculo à motu palpebræ usque ad aliud momentum: id est, quamdiu palpebræ quiescunt, in una hora sunt quatuor puncti, et faciunt decem minuta, id est, quadraginta momenta: quæ quadraginta momenta, quindecim partes reddunt. A principio ortus uniuscuiusque signi, usque ad extremum, duæ horæ peraguntur. Viginti quatuor horæ sunt inter diem et noctem, et duodecim signa sunt in cælo, et ideo unicuique signo duæ horæ pertinent in oriendo. Talis est ratio: Natura est ut sol circueat totam terram in uiginti quatuor horis, et triginta partes sunt: id est, triginta lineæ in uno quoque signo, et per unamquamque de illis uiginti quatuor horis, quindecim de illis lineis apparent in ortu uniuscuiusque signi, quando se erigere inchoat, supra terram ueniens ab imo. Aliter: Recipit autem hora, scilicet solis quatuor punctos: in quantum uero ad lunam pertinet, recipit hora lunaris quinq; punctos, et hoc facit uelocitas lune. Punctus lunaris habet duo minuta, id est, quintam partem unius horæ, punctus uero solaris habet duo minuta et semis, partes tres et semis, et quartam partem partis, momenta decem. Minutum habet partem unam et semis, momenta quatuor. Pars habet momenta duo et bisseid est, duas tertias partes. Quindecim partes, scilicet in ortu signi. Motus cæli in quindecim partibus horam efficit, id est, quindecim partes signiferi in una hora oriuntur uel occidunt, uel de loco ad locum mouentur. Vnquamque enim pars mouetur duobus momentis et bisse unius momenti: id est, duabus tertijs partibus. Quod spacium duorum momentorum et bisse unius momenti, quindecies ductum integram facit horam. Hac igitur ratione una hora quindecim partes habere dicitur. Nam trecentesima sexagesima quinta portio signiferi in una hora oriuntur uel occidunt, id est, totus dies quibus sol illum signiferi partem illustrat, et spacium illud quo illa pars signiferi de loco in locum mouetur, partes appellatur. Sed sicut uariatur mensura horarum, pro longitudine dierum, ita etiam momentorum. Aliquando hora æquinoctialis est, id est, naturalis: aliquando maior uel minor: unde efficitur ut cuiusque longitudinis aut breuitatis hora fuerit, quadragesima pars illius momentum appellatur. Recipit autem hora, ut iam dictum est, momenta quadraginta, ostenta sexaginta, uel secundum Mathematicos 11. CCC. atomos XXI. DLX. Et in quibusdam lune computis, scilicet hora noctis recipit quinque punctos. Non enim hæc diuisiones, id est, hora, punctus, minutum, pars, momentum, ostentum, atomus, naturales, scilicet sunt temporum: sed uidentur esse conditiua, id est, facultate et uominatiua, et ab auctoribus inuenta et nuncupate. Calculatores, id est, computatores: dicti à calculis, id est, lapillis, per quos numerando computabant. In duodecim scilicet horas, uel in quatuor scilicet punctos, aut in decem scilicet minuta, aut in quindecim scilicet partes, aut in quadraginta scilicet momenta, aut scilicet cum necesse esset in alias minores, scilicet sicut ostenta sunt et atomi, maiores uel scilicet sicut trientes, quadrantes et dodrantes. Anni in dies, et mensæ, et hebdomadas, uel dies hebdomadæ.

Quid distibuerit particulas. ] Quid, id est, aliquid, quibus scilicet uocabulis. Alterutrum, aduerbiallyter, scilicet quid esset una pars, aut quid altera. Horam, id est terminum et finem. Hora, id est tempus ortus, cum aspiratione, cæterarum autem rerum sine aspiratione scribitur. Punctos uero, scilicet appellantes. Punctus est quarta pars horæ, scilicet in sole, id transensus unius puncti. Punctus à pungendo est dictus, eo quod quibusdam punctationibus certæ designationis in horologijs designetur. Horologium, id est series horarum, de puncto scilicet in punctum. Minuta, à minore interuallo, scilicet puncti. Nam minutum minus spacium est quam punctus, decima scilicet pars horæ. Partes, scilicet uocantes, decima quinta pars horæ, à partitione circuli, zodiaci. In una quoque die currit sol unam partem zodiaci, id est, signiferi, per uiginti quatuor horas, in quantum ad illum attinet cursum, quem facit contra firmamentum: in quantum uero ad illum, quem facit cum firmamento, eadem pars quam per uiginti quatuor horas in suo cursu peragit, quæ est decima quinta pars dimidij signi, nam dimidium signum quindecim partes habet. Mouetur de loco ad locum, per decima quintam partem unius horæ: id est, per duo momenta, et bisse unius momenti. Et ideo rectè dixit Beda, quod partes horarum, à partibus zodiaci circuli uocantur, dum eadem pars est horæ et pars signi, quamuis bino cursu intelligatur. Et quia diuersæ significationes frequenter inueniuntur, necesse est eas singillatim distinguere. Aliquando enim duodecim signa, zodiaci appellantur partes siue particule. Et spacium illud quod sol peragit per horas uiginti quatuor, pars nominatur, uidelicet illa quæ est decima quinta pars dimidij signi, et ipsa hora quindecim partes habere fertur. Partes à partitione zodiaci circuli.

RECAPITVLATIO HVIVS GLOSSAE.

Duos usus facit sol in cælo: unum cum firmamento, alterum contra firmamentum. Nam quotidie unam partem graditur in cælo, per uiginti quatuor horas. Illud ipsum tamen cælum uoluitur circa terram per uiginti quatuor horas: hoc est, duodecim signa. Dimidum cælum, id est, sex signa, uoluitur per duodecim horas. Et si per duodecim horas uoluntur sex signa, per duas tantum horas uoluitur unum signum. Et si per duas horas uoluitur unum signum, dimidia pars unius signi uoluitur per unam horam, in qua continetur quindecim partes. Nam triginta partes fiunt in integro signo, in dimidio autem signo quindecim partes, inde decima

quinta pars dimidij signi, hoc est una pars, mouetur de loco ad locum per decima quintam partem unius horæ. Et ideo rectè dixit dominus Beda: quia cursus solis per unam partem, id est per uiginti quatuor horas conficitur. Motio tamen illius unius partis de loco ad locum cum cælo per decima quintam partem horæ fit. Et hic iterum querendum est, utrum equali spacio temporis uoluitur: illud ipsum cælum circa terram per se, et cum sole uoluitur. Ad hoc respondendum, quia in equaliter uoluntur. Nam ab ortu solis usque dum oriatur iterum, uiginti quatuor horæ sunt in reuolutione autem cæli, decem decima quinta pars horæ. Verbi gratia: Oriatur sol hodie in prima parte arietis, primo mane: cras tamen oriatur sol in secunda parte arietis, et ante solem oriatur prima pars arietis tota, in decima quinta parte horæ: unde fit ut post quindecim dies, dimidium signum oriatur ante solem: post integrum autem annum, uoluitur totum cælum ante solem. Inde fit, ut quamdiu sol trecenties sexages quinque circuit terram, circueat cælum per se trecenties sexagesies sexies. Nam in una reuolutione superat cælum reuolutionem solis. Quem scilicet zodiacum, triginta, id est, triginta diebus findunt, id est, diuidunt, scilicet calculatores.

Porro momenta. ] In initio motionis, momentum fit. Initium enim motionis, quo mouetur sidus aliquod, momentum dicitur: non tota motio sideris, uel cuiusque rei: sed hoc est cum aliquid sibi, id est sideri cedere, scilicet à loco: id transire atque succedere, scilicet in loco, quod per solem aliquod probatur, quando stella aliqua perspicitur. Nam unum signum per duas horas mouetur. Vna stella uelocissime, id est, per unum momentum mouetur. Sentitur, scilicet à calculatoribus. Minimum omnium, scilicet temporum, atomus. In tempore taliter constat. Cum maiora spacia temporis, ueluti est dies uel hora, per punctos uel cæteras minores partes diuidens, ad talem particulam peruenieris: quæ ob sui pusillitatem, id est, paruitatem nullam habeat moram talem, quæ ullo modo diuidi possit, sicuti est icu oculi, et ipsam scias esse atomum.

Quod ob sui pusillitatem grammaticis potius, quam calculatoribus utilis est. ] Scilicet quia calculatores non habent, nisi quod diuidant. Grammatica, est scientia rectè loquendi, et origo et fundamentum liberalium literarum. Hac in disciplinis per literas communes inuenta est, ut iam qui didicerant literas, per eam rectè loquendi rationem sciunt. Grammatica autem à literis nomen accepit. Grammatica enim Græci literas uocant. Ars uero dicta, quod artis præceptis, regulisque constat. Attamen Mathematici in explorandis hominum genituris, et cætera quæ sequuntur, iam superius exposita sunt: hic tamen in ordine esse debuissent.

SCHOLIA IN CAPVT II. BEDÆ PRÆSBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Hora est duodecima pars diei. ] Diffinit horam temporalem, quam nunc in equalè uocant: alij etiam dicunt plane diuisionem, et est uniuscuiusque diei naturalis: seu ut uulgo dicitur, artificialis, pars duodecima. Has æstiuas diebus longiores esse facile intelligitur, hybernis uero breuiores, quia spacium temporis inter solis exortum et occasum non semper equalè est: unde apud bonos scriptores horas solstitiales, maximas intelligimus, brumales uero minimas. Veluti apud Plautum hora æstiuæ pro longa, huiusmodi horis Romani et Iudei pariter in temporis diuisione sunt usi, quarum prima exordium cepit ex oriente sidere solis, sexta semper in meridie: unde apud Persium in desides inuenies: Stertimus, quinta dum linea tangitur umbra: id est, ut nos iam numeramus, usque ad horam undecimam. Sic et hymni quos ecclesia canit ad preces horarum, distributi sunt, ut hora prima: iam lucis orto sidere, ad sextam: Et ignibus meridiem, bus horas ubique, ubi horarum mentio fit in sacris Biblijs, oportet intelligere, ueluti in Euangelio, qui hora undecima uenerant, una hora uenerunt ante solis occasum: et apud Ciceronem nona diei hora in serere proserbiallyter. Sunt alie horæ æquinoctiales, quæ equalès uocant, quibus ipsi non utebantur nisi ad clepsydram: nos autem ipsi utitur nunc dato signo per rotarum ferrearum machinas, quæ ad temporales horas accommodari non possunt. Veteres pro his machinis solaris sunt usi, quæ non pluribus quam 22. lineis constabant. Vocantur autem æquinoctiales horæ, quod colligantur à partibus circuli æquinoctialis transactis: ueluti dum æquinoctialis circuli semencia una exorta est, hora quoque una preterijt, dum duodecim horæ quoque lapsæ sunt. Has necesse est contineri hybernis diebus maiores, æstiuis uero plures. Hoc ob id pluribus egi, ne in sacris usum horarum æquinoctialium putemus. Locus quem citat Beda, est iohannis 11.

Recipit autem hora quatuor punctos. ] Ampla solaris diuisa habent linearum interualla tribus punctis, unde deprehenduntur horarum quadrantes: quemadmodum et in astrolabijs ponuntur singule horæ quadripartite: et quibusdam machinis ferreis redditur signum ad singulos horarum quadrantes.

Decem minuta. ] Intellige minuta uulgaria, non autem physica. Uulgaria minuta dicuntur quelibet portiones integri in partes quaslibet diuisi: ut si affem diuidas in partes duodecim, quæque duodecima pars minutum est, horum in disciplinis rarior usus. Physica autem minuta, sunt partes que fiunt diuisione alicuius facta per sexaginta, ueluti tricesima pars signi, seu (ut recentiores loquuntur) gradus unus diuiditur in sexaginta minuta prima, quorum quodlibet rursus diuiditur in sexaginta alia, quæ dicuntur minuta secunda: illa iterum in minuta tertia, quod fit usque ad denarium. Græci, unde hoc mutuati sumus, sic efferrunt: τρεῖς τὰ λεπτά, τὰ λεπτά τὰ λεπτά, τὰ λεπτά τὰ λεπτά. Horum in mathematicis tantum est usus, ob id annotaui.

Horam uidelicet appellantes. ] Hora græca uox est: uocant autem horas Græci et has, quas nos deinde quatuor anni partes trimestres, uer, æstatem, autumnum, et hyemem: et Homerus quatuor huius nominis deas celebrat, quæ cæli claudunt atque recludunt. Scholiasies intelligit per signum hoc, partes anni iam dictas.

Partes à partitione circuli. ] Hora in equalis, quindecim habet partes, propterea quod dum hora exigitur, exortum autem quindecim partes æquinoctialis, seu quindecim gradus, id est, dimidium signum.

Partes item singulas in punctos duodecim. ] Horum punctorum, neque etiam ostentorum (ut uocat) apud antiquos scriptores nullam inueni obseruationem.

DE DIE. CAPVT III.

Dies est aer sole illustratus, nomen inde sumens, quod tenebras à luce disungat ac diuidat. Nā cum in primordio creaturarum tenebræ essent super faciem abyssi, dixit Deus: Fiat lux, & facta

facta est lux: & uocauit Deus lucem diem. Quæ definitio bifariè diuiditur, hoc est, uulgariter & proprie. Vulgus enim omnem diem solis præsentiam super terras appellat. Proprie autem dies 24 horis, id est, circuitu solis totum orbem lustrantis impletur: qui secum semper & ubiq; lumen diurnum circumferens, nõ minore aerum spacio noctu subter terras quàm supra terras interdiu creditur exaltari. Quod multorum quidem & nostrorum, & secularium literarum testatur autoritas. Sed nos unius patris Augustini testimonium ponere sat est. Dicit in libro quæstionum Euangelij secundo, 72 discipulorum summam figuratè explanans: Sicut 24. horis totus orbis peragitur atq; lustratur, ita mysterium illustrandi orbis per Euangelium septuagies terni dipondius est. Dicit idem in libro de Genesi ad litteram primo: An dicendum est, quod cum cito peractum esset hoc opus Dei, tamdiu stetit lux nõ succedente nocte, donec diurnum spaciũ perageretur & tandiu mansit nox luci succedens, donec spaciũ nocturni temporis præteriret, & mane fieret diei sequentis, uno primoq; transactor. Sed si hoc dixerõ, uerè or ne ridear & ab ijs qui certissimè cognouerunt, & ab ijs qui possunt facillimè aduertere, quod eo tempore quo nox apud nos est, eas partes mundi præsentia lucis illustret, per quas sol ab occasu in ortum redit: ac per hoc omnibus 24. horis non deesse per circuitum gyri totius alibi diem, alibi noctem. Er paulo post, commemorata Ecclesiasticis sententia de sole: Australis ergo pars, inquit, cum habet solem, nobis dies est: dum autem partem aquilonis circumfrens peruehitur, nobis nox est: non tamen in aliam partem non est dies, ubi præsentia solis est: nisi forte poetis figmentis cor inclinandum est, ut credamus solem mari se immergere, atq; inde lotum ex alia parte mane surgere. Quanquam si ita esset, abyssus ipsa præsentia solis illustraretur, atq; tibi esset dies: posset enim & aquas illuminare, quando ab eis non posset extingui. Sed hoc monstruosum est suspicari. Ante uerò solis creationem primitiua lucis circuitu, quod nunc per solem fit, agebatur: primo quidem secundoq; die aquas abyssis, quæ omnem terram tegerant: tertia uerò acre uacuum sua circumuagatione lustrantis. Sunt etenim quidam patrum, qui in eo quod scriptum est: In principio creauit Deus cælum & terram, terra autem erat inanis & uacua, & tenebræ erant super faciem abyssis: informem cœli, terræ & aquæ, omniumq; elementorum consensionem putent esse designatam, ita ut nec aqua, nec terra, nec cælum, sed eorum omnium una, ut ita dixerim, seminaria sit indicata materies. Ideoq; non inuenientes mundi locum, primæ lucis capacem, necessariò cuncta quæ de septem primis diebus legunt aliter, quàm consuetudo nostri seculi se tenet, altius perscrutando dogmatizant. Sed multo facilior est sensus, si iuxta traditiones patrum atq; catholicorum, cœli nomine circulus cœli superioris intelligatur esse monstratus. Terra nomine tellus ipsa, suis quibusq; ut nunc est, finium spacijs inclusa: excepto quòd nihil uirentium germinum, nihil uiuentium produxerat animantum. Abyssis uocabulo infinita aquarũ diffusio, omnem alluentium terram, in quarum medio postmodum firmamentum cœli esse factũ commemoratur. Deniq; sanctus Clemens apostolorum discipulus, & Romanæ ecclesiæ tertius post Petrum episcopus, in sexto historiarum suarum libro ita scribit: In principio fecit Deus cælum & terram, terra autem erat inuisibilis & incomposita, & tenebræ erant super abyssum, & spiritus Dei ferebatur super aquam. Qui spiritus Dei iussu Dei, quasi ipsa conditoris manus lucem se parauit à tenebris, & post illud inuisibile cælum, istud uisibile produxit: ut superiora quidem habitacula faceret angelis, inferiora uerò hominibus. Propter te ergo iussu Dei aqua, quæ erat super faciem terræ secessit, ut terra tibi produceret fructus. Consentit huic Ambrosius Mediolanensis antistes, in libro Hexameron secundo. Sed & Basiliius Cæsareæ Cappadociæ episcopus, qui in quarto eiusdem operis libro: Congregentur, inquit, aquæ, ut appareat arida. Velamentũ subducitur, ut conspicua fieret quæ interim non uidebatur. Hieronymus quoq; sacra historie doctissimus interpres, in expositione prophetice sententie, qua dictum est: Qui dicebas in corde tuo: In cælum ascendam, super sidera Dei exaltabo solium meum, meminit cœli superioris, ita scribens: Vel antequam de cælo corrueret, ista dicebat, uel postquam de cælo corruit: Si adhuc in cælo positus, quomodo dicit, Ascendam in cælum: Sed quia legimus, Cælum cœli Domino, cum esset in cælo, id est, firmamento: in cælum, ubi solium Domini est, cupiebat ascendere, non humilitate, sed superbia. Sin autem postquam de cælo corruit, ista loquitur, uerba arrogantie debemus intelligere, qui nec præcipitatus quiescat, sed adhuc sibi grandia repromittat, non ut intrastra, sed super astra Dei sit. Quantum ergo nobis uestigia patrum sequentibus conijcere datur, cum diceret Deus, Fiat lux, mox tenebræ quæ abyssum tegerant, abierunt, & lux ab oriente medias inter undas emergens, cunctam terræ superficiem operuit latitudine sui fulgoris, boreales australesq; nec non & occiduas oras attingens: paulatimq; se completo diei unius spacio subducens, inferiora terræ gyrando subijt, atq; aurora procedente, diem secundum tertiumq; simili ordine compleuit: hoc tantum à solari luce differens, quod caloris fori carebat: & quia sidera nondum erant, præcis adhuc tenebris noctes illas relinquebant obscuras. Quod si cui uideretur incredulum, meatus aquarum luminis esse capaces, uideat opera nautarũ, qui olei aspergine perspicuum sibi profundum maris efficiunt, ut intelligat rerum conditorem Deum multo amplius suis oris afflatu quantalibet aquarum profunditate illustrare potuisse: maxime eam tenuiores tunc aquæ fuisse credantur, priusquam eas conditor in congregationem unam coegeret, ut apparere posset arida. Et diem quidem uulgarem Dominus sententia quam & supra posuit, definiuit, dicens:

Clemens liber historiarum.

Uante olei aspergine profunda rimantur.

dicens: Nonne duodecim horæ sunt diei: Moyses autem proprium ita descripsit. Et factum est, inquit, uespere & factum est mane dies unus. Quem Hebræi, & Chaldæi, & Persæ sequentes iuxta primæ conditionis ordinem diei cursum à mane ad mane deducunt: umbrarum uidelicet tempus luci supponentes. At contra Aegyptij ab occasu ad occasum. Porro Romani à medio noctis in medium: Vmbri & Athenienses à meridie ad meridiem dies suos computare maluerunt. Dicit uisna autem autoritas, que in Genesi dies à mane usq; ad mane computandos esse decreuit, eadem in Euangelio totius diei tempus à uespere inchoari, & consummandos esse decreuit, eadem qui in exordio mundi prius lucem uocauit diem, deinde tenebras noctem, ipse in fine seculorum primo noctem gloria suæ resurrectionis illustrauit, sic diem se discipulis ostendendo consecrauit: quos etiam uespere procedente conuescendo, & se palpandum offerendo, spiritus quoq; sancti gratiam tribuendo plenius suæ resurrectionis fide confirmauit. Et quia tunc post creatam lucem factum est uespere & mane dies unus, nunc autem uespere sabbati lucefcit in prima sabbati, ipsa mutatio temporis nos quoque à paradisi quondam lumine translatos in cõuallem lachrymarũ, iam modo à peccatorum tenebris ad cœlestis gaudium transferendos esse designat. Neque enim aliter quàm nocte diei præposita potest explicari, quod Dominus in exemplum Ionæ tres dies & tres noctes in corde terræ fuerit: ubi synecdochicè, si diei paraescues partem, qua sepultus est, cum præterita nocte, pro nocte ac die accipies, hoc est pro toto die sabbati noctem, & diem inegram, & noctem Dominicam cum eodem die illucescente, ac per hoc incipiente partem pro toto: habes profectò triduum, & tres noctes. Merito autem queritur, quare populus Israet, qui diei ordinem iuxta Moyli traditionẽ à mane semper usq; ad mane seruabat, festa tamen omnia sua, sicut & nos hodie facimus, uespere incipiens, uespere consummarit legislatore dicente: A uespere usq; ad uesperam celebrabitis sabbata uestra.

GLOSSAE IN CAPVT III. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideserto Ramesiensi.

Dies est aer sole illustratus, nomen inde sumens, quòd tenebras dislingat ac diuidat. Scilicet à luce. Dies dicitur à dislungendo, eo quòd lucem diuidit à tenebris. Dies enim naturaliter est spaciũ temporis uiginti quatuor horarum, ab ortu ad ortum. Dies enim geminè appellari solet. Proprie à solis ortu, donec rursus oriatur: ab usque, à solis ortu usq; quo ueniat ad occasum. Mystice quoq; dies imaginem legis portat. Sicut enim diei claritas obscura tenebrarum illuminat, ita & lex uianite demonstrans, depellit tenebras errorum, lucem declarat uirtutum, & iniquorum peccata arguens, bonos ad meliora perducit. Dixit Deus: Fiat lux, & facta est lux. Si autem queritur, quibus in locis iubente Deo facta sit lux, cum abyssus adhuc omnem terræ amplitudinem contegeret: patet profectò, quia in superioribus eiusdem terræ partibus, quas & nunc diurna solis lux illustrare consueuit, tunc principalis lux emicuit. Non igitur totas mundi tenebras luce dispulit insulas, sed ab una illum parte illustrans, aliam reliquit obscuram. Et si rursus querit aliquis, quale potuerit esse lumen diurnum ante creationem siderum: non ab re est credi, quòd tale fuerit, quale uidemus quotidie mane, proxima ante seculi solis ortu, & necdum terris apparente: quando lucent quidem obtusis stellarum radijs dies, sed minime adhuc dicitur, sol oriatur, resurget: unde nulla tunc esse discretio temporum potest, diei solum & noctis poterat. Item: Dixit Deus, Fiat lux. Et facta est lux, & uocauit Deus lucem diem. Remigius: Dixit Deus non uoce carnea, nec motu labiorum: sed dixit, id est, uoluit. Velle enim eius, dicere est. Unde scriptum est: Dixit, & facta sunt. Vel etiam dixit, id est, filius genuit, per quem omnia facta sunt.

Fiat lux. Lux dicitur à luendo, id est, purgando tenebras. Lux autem illa non eiusmodi erat, quæ nunc est sole super terras posita, sed qualis esse solet, uel ante solis ortum, uel post eius occubitum. Et uidit Deus lucem quòd esset bona, non quòd tunc primum uiderit, in cuius præsentia semper hoc fuit: sed uidit, id est, uideri à nobis uoluit lucem esse bonam. Sunt etenim quidam patres, qui in eo quòd scriptum est, in principio creauit Deus cælum & terram, terra autem erat inanis & uacua. Beda in Genesi: Non in principio temporis creauit Deus cælum & terram, terra enim fecit tempora, & ideo antequam saceret tempora, non erant tempora. Non enim possumus dicere, quando Deus nondum aliquid fecerat, ideo non in principio temporis fecit Deus cælum & terram: sed principium filius est accipiendus. Quòd ergo dictum est, in principio creauit Deus cælum & terram: materiam totius creaturæ ostendit, rationalis & corporalis, angelorum & huiusmodi. Vtrunq; igitur fecit Deus, materiam & formam: & uox & uerbum simul sit, quamuis uox prior sit origine. Unde scriptum est: Qui fecit mundum de informi materia. Proinde duas res ante omnem diem & ante omne tempus condidit Deus, angelicam creaturam, & informem materiam: quamuis simul omnia facta sint, ut Salomon ait, Qui uiuit in eternum, creauit omnia simul, sed ut diximus, origo materie informis, antecedit formatam speciem, sicut uox uerbum. Itaq; non omnia ex nihilo fecit Deus, sed quædam ex nihilo, quædam ex aliquo. De nihilo, mundum, & angelos & animam: ex aliquo hominem. Deniq; sanctus Clemens Apostolorum discipulus, & Romanæ ecclesiæ tertius post Petrum episcopus, in sexto historiarum suarum libro, ita scribit: In principio fecit Deus cælum & terram, terra autem erat inuisibilis & incomposita: & tenebræ erant super abyssum, & spiritus Domini ferebatur super aquas. Remigius: Plato tria dixit esse principia, Deum uidelicet, exemplar & materiam: & Deum non quæsi auctorem ex nihilo cuncta creasse, sed quasi opifici ei in rebus creandis, materiam adiutoriam præstitisse. Aristoteles autem duo dixit esse principia, materiam scilicet & speciem: utrum quiddam, nescio quid uolens dicere, operatorium appellauit. Quorum erroribus obuians Moyses, utpote à Domino electus, ueritatem rei demonstrauit: ostendens Deum ex nihilo cuncta formasse, non quidem in tempore, sed in initio temporis, dicens: In principio. Dum dicit, in principio, & subauditur temporis: patet proculdubio, tunc tempus coepisse, quòd ante minime erat. Creauit Deus cælum & terram, Cælum non istud uisibile firmamentum accipere debemus: sed illud empyreum, id est, igneum: uel intellectuale cælum, quòd non ab ardore, sed à splendore igneum dicitur, quòd statim repletum est angelicis spiritibus, de quibus in Iob dicitur: Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei.

Terra

Terra autem erat inanis & uacua. Id est, inutilis, & infructuosa & incompressa. Omnia enim elementa commixta erant & confusa, & totum hoc aeris spaciū quod est à terra usque caelum plenum erat aquis: quæ tamen non erant eius qualitatibus cuius nunc sunt, sed in modum nebule tenues, quam qualitatem adhuc supercelestes aquæ retinent.

Et tenebræ erant super abyssum. Tenebræ à tenendo dicuntur, quia tenent oculos ne uideant. Vtrumque autem fecit Deus & lucem & tenebras: scilicet ut in luce operarentur homines, & in nocte requiescerent. Ergo & tenebræ opus Dei sunt. Unde in hymno trium pueros, in quo omnis creatura ad benedicendum Deum inuitatur, etiam tenebræ cum luce ponuntur.

Et spiritus Domini ferebatur super aquas. Sic mens vel sapientia alicuius artificis superferretur operi, quod facturus est, ut quomodo uult illud faciat: ita & spiritus sanctus superferretur, præordinans & quasi prædisponens, quid qualiter facere uellet. Allegoricè quod dictum est, in principio creauit Deus caelum & terram: nomine principij filium Dei non incongruè possumus accipere, sicut ipse de se iudeus dicit: Ego principium, qui & loquor uobis. Deus etenim pater principium est, sed non de principio, quia à nullo: filius uero principium, sed de principio, quia à patre non factus nec creatus, sed genitus est. Per quod principium Deus pater caelum & terram creauit, id est, celestes & terrenas. Per caelum enim, celestem uitam ducentes: per terram, terrenas nequicias inbiantes signatur. Qui utriusque per principium creati sunt: quia humanato Christo Iesu patuit, qui essent celestes, quique terreni.

Terra uero erat inanis & uacua. Id est, corpus humanum inane à meditatione celestium, uacuum à fructu bone operationis. Et tenebræ erant super faciem abyssi, quia tenebræ infidelitatis & ignorantie abyssum humani cordis operiebant. Spiritus Domini ferebatur super aquas, quia diuina presentia super fluida & infructuosa corda hominum ferebatur, præuidens & disponens, quorum corda digne possent inhabitare.

Fiat lux. Lucis uocabulo, fides accipitur. Bene ergo lux prima die facta est: quia primo mandato legis, fides commendatur, cum dicitur: Audi Israel, Dominus Deus tuus unus. Augustinus ubi de uera innocentia loquitur: Ordo temporum in aeterna Dei sapientia sine tempore est, nec aliqua sunt apud illum noua, qui fecit quæ futura sunt: quapropter uoluntas Dei est prima & summa causa omnium corporalium & spiritualiumque motionum. Nihil enim fit uisibiliter, quod non de inuisibili atque intelligibili summi imperatoris aula, aut iubeatur, aut permittatur secundum ineffabilem iustitiam. Item Augustinus in libro undecimo de Ciuitate Dei: Videndum est istis, qui Deum conditorem mundi consentiunt, & tamen de mundi tempore querunt: quid respondeamus, quid ipsi respondeant de mundi loco. Ita enim queritur, cur potius tunc, & non antea factus sit: quemadmodum queri potest, cur hic potius uel ibi, & non alibi. Nam si infinita spacia temporis ante mundum cogitant, in quibus eis non uidetur Deus ab opere cessare potuisse: similiter cogitent extra mundum infinita spacia locorum, in quibus si quisquam dicat, non potuisse uacare omnipotentem, nonne cõsequens erit, ut innumerabiles mundos cum Epicuro somnare cogantur, & tantum differentia, quod eos ille fortuitis motibus atomorum gigni esset, & resoluisti autem opere Dei factos dicturi sunt, sed eum per terminabilem immensitatem locorum, extra mundum cui uidetur incredulum meatus aquarum luminis esse uapores, uideat opera nauarum, qui olei aspergine perspicuum sibi profundum maris efficiunt. Nec mirandum, nobis diuina operatione lucem in aquis posse resplendere, cum & hominum operatione consuetas sepius illustrari: nauarum uidelicet, qui in profundo maris dimersi, emissi ex ore oleo, perspicuum sibi hoc ac lucidum reddunt. Si enim homo talia per oleum sui oris potest, quantum Deus per spiritum oris sui lucem creare posse credendum est? Moyses autem pro prium ita describit: Et factum est, iniquiens, uespere, & factum est mane, dies unus. Sciendum est, quia sicut habet dies uesperum, ita & nox. Hoc tamen inter utrumque distat: quia uesper diei tenebre ferre consuevit in noctem, uesper autem noctis lucere in diem. Ambrosius: Querunt aliqui cum prius uespere, postea mane scripturam memorauerit, ne forte noctem priusquam diem significare uideatur: nec aduertunt quod primo præmisit diem dicendo, Et uocauit Deus lucem diem, & tenebras noctem: deinde quod uespere finis diei sit, & mane finis noctis. Ergo ut prærogatiuum & primatus natiuitatis diei daret, prius finem diei significaret, post quem se cutura nox esset, deinde postea finem noctis adiunxit. Beda: Factum est uespere occidente paulatim luce, post expletum spaciū diurne longitudo, atque inferiores mundi partes subeunte, quod nunc usitato solis circuitu agi solet. Factum & mane redeunte eadem paulatim supra terras, atque alium diem initiante, & huc usque dies expletus est unus, uiginti scilicet & quatuor horarum. Cuius commendatione uerbi scriptura uigilanter admonet, ut lucem quæ facta est, inferiora orbis occasu suo lustrasse dicamus. Nam si non hoc faceret, sed magis tota factio paulatim uespere periret, ac rursus paulatim mane recreata resurgeret: non iam in mane diei sequentis, sed potius in uespere primi unum diceret esse diem perfectum: unde uesperam & mane, quam noctem ac diem factam dicere maluit, ut insinuaret tunc primarie lucis actum esse circuitu, quod nunc circuitu solis die noctisque geri constat, præter hoc solummodo, quod post creatam sidera nox quoque sua tamen minore, quam luce persunditur, triduo autem illo primo tenebroso profusus & obscura manebat. Decebat namque omnimodis, ut dies incipiens à luce in mane diei sequentis esset protelatus, quatenus intimaretur opera eius, qui est lux uera, & in quo tenebræ non sunt ulla, à luce inchoare, & in lucem cuncta esse completa. Item beatus Augustinus in undecimo libro de Ciuitate Dei: Videmus quippe istos dies notos non habere uesperam, nisi de solis occasu, nec mane, nisi de solis ortu, illi autem priores tres dies sine sole peracti sunt, qui die quarto factus refertur, & primus quidem lux uerbo Dei facta, atque interim ipsam & tenebras Deus separasse narratur: & eandem lucem diem uocasse, & tenebras noctem. Sed qualis illa sit lux, & quo alternante motu, qualemque uesperam & mane fecerit, remotum est à sensibus nostris: nec ita ut est intelligi à nobis potest, quod tamen sine ulla hesitatione credendum est. Quæm Hebræi, Chaldæi, & Persæ sequentes, iuxta primæ conditionis ordinem diei cursum à mane usque ad mane deducunt, & Hebræi uocati sunt ab Heber, qui pronepos fuit Sem. Casdæi, qui nunc Chaldæi uocati sunt, à Casch filio Nachor fratris Abrabæ cognominati sunt. Persæ à Perso rege sunt uocati, qui è Græcia Asiam transfrens, ibi barbaras gentes graui diurnoque bello perdomuit, nonisimè uictor nomen subiecit genti dedit. Aegyptij ab Aegypto quodam rege suo uocati sunt: interpretantur autem lingua Hebræica, Aegyptij affligentes, eo quod affligerunt Dei populum, priusquam diuino auxilio liberarentur. Romani à Romulo nomine nuncupati, qui urbem Romam condidit, gentisque ciuitati nomen dedit. Hi autem à Saturno, Saturni, à Latino Latini nuncupati sunt. Umbri, Italiae gens est. Cecropi Atheniensium regi, successit Granus, cuius filia Athis, nomen & regi & genti dedit. Ex ea Attici cognominati, qui sunt Athenienses. Ipsa mutatio temporis nos quoque à paradisi quondam lumine translatos, in consuallem lachrymarum, iam modò à peccatorum tenebris ad celeste gaudium transferendos esse designat. Hic de uespertina hora specialiter loquitur, ad ostendendam ipsam temporis mutationem, qua nunc à uespere ad uesperam omnes dies computamus. In Euangelio ubi dicitur, Uespera sabbati, quæ successit in prima sabbati, uenit Maria Magdalena, &c. de matutina hora intelli-

intelligendum est, quando mane in die Dominica mulieres ad sepulchrum uenerunt. Ibi enim feminine profertur cum dicitur, Quæ luceat: quia hic & hæc uesper dicitur. Uespere sabbati, & uespera sabbati potest dici: quia uesper uesperis, & uespera uespere, id est: id est, quando nox deficit, & dies sequitur. Uesperum uero uesperis, est illud tempus, quo sol ab hora nona descendit à centro, usque ad noctem. Antea enim nox sequebatur diem, id est, à mane ad mane computabatur, eo quod dies primus factus fuit quam nox: nunc autem dies sequitur noctem, id est, computatur à uespere ad uesperam, quia antea post gaudij paradisi, secuta est mors & tenebræ, nunc uero post tenebras mortis & peccati, adueniente Christo, sequitur celeste gaudium, sicut lux post tenebras: & ideo dies inchoat semper ab occasu solis, quantum quidam aliter sentiant, qui dicunt, à media nocte, ab ortu solis, siue à sexta hora diei illum inchoare, quod nequaquam credendum ac sequendum est. Haimo: In Domini natiuitate, resurrectione, etiam ipse ordo temporis mutatus est. Ab initio enim seculi usque ad Domini resurrectionem, dies præcedebat, & sequebatur nox: à Domini uero resurrectione præcedit adsequentem diem pertinet, quia qui in huius noctis ultima parte à morte resurrexit, ipsam noctem lucidam atque coruscantem reddidit, & quodammodo in diem cõmutauit: de qua scriptum est, Et nox illuminatio in delicijs meis. Et aptè quondam dies præcedebat noctem: quia primus homo à uera luce descendens, in tenebras erroris incidit. aptè etiam nunc dies noctem sequitur: quia per Domini resurrectionem de tenebris erroris liberati, ad ueram lucem conuersi sumus: sicut ait Apostolus, Nox præcessit, dies autem appropinquabit. Neque enim aliter quam nocte diei præposita, potest explicari, quod Dominus in exemplum Ione tres dies & tres noctes in corde terre fuerit, &c. Nota est historia de Iona, quod cum fugeret à facie Domini in Tharsis, ceto forbente deuoratus est, & ibi fuit tribus diebus & tribus noctibus: hoc factio significans mortem Domini, qui latuit in corde terre tribus diebus & tribus noctibus. Et quomodo Dominus dicitur tribus diebus & tribus noctibus iacuisse in sepulchro, cum consuetum ibi non tot diebus & noctibus ex integro mansisset: siquidem sexta feria horam cruci affixus est, nona autem emisit spiritum: uespere uero post occasum solis depositus est de cruce, & collectus in sepulchrum, & non ibi iacuit nisi triginta sex horis. Sed in hoc loco regula scripturæ attendenda est, quia frequenter à parte totum demonstratur. Si enim accipiamus sextam feriam cum nocte præcedente, & sabbatum cum nocte præcedente, noctem autem Dominicam cum sequenti die, secundum hanc rationem tres dies & tres noctes inueniuntur mansisse Dominum in sepulchro. Hinc Augustinus in libro de sancta trinitate quarto: Ipsum autem triduum, non totum & plenum fuisse, scriptura testis est. Sed primus dies à parte extrema totus annumeratus est, dies uero tertius à parte prima, & ipse totus: medius autem inter eos, id est secundus dies absolute totus uiginti quatuor horis suis, duodecim in nocturnis, & duodecim in diurnis. A uespere autem sepulture usque ad diluculum resurrectionis, triginta sex horæ sunt, qui est quadratus senarius. Iona interpretatur columba siue dolens. Columba pro genitu, quando in uentre ceti triduo fuit: dolens autem uel propter tristitiam, quam habuit de salute Ninuitarum, uel propter hederam subito arescentem, cuius umbraculo tegebatur contra solis ardorem. Ipse est & Amathi Sareptane filius uidue, ut Iudei affirmant, quem resuscitauit Helias, matre postea ad eum dicente: Nunc cognoui, quoniam uir Dei es tu, & uerbum Dei in ore tuo uerum est. Si uis scire quot atomos, & momenta, & punctos, & horas habeat in die uel in hebdomada, nec uis & in mense naturali, istam calculationem attende, & inuenies. Primitus ad horam incipiamus, DLXIIII. atomi, faciunt unum momentum, quatuor momenta faciunt unum minutum, duo minuta & dimidium faciunt unum punctum solarem, quatuor puncti faciunt unam horam solarem. Hora autem lunaris habet punctos quinq, minuta decem, partes quindecim, momenta quadraginta, ostenta sexaginta. Punctus lunaris habet minuta duo, partes tres, momenta octo, ostenta duodecim. Vnum minutum habet partem unam & dimidiam, momenta quatuor, ostenta sex. Vna pars habet momenta duo, & duas partes terij momentii, ostenta III. & tres partes unius momentii, unum momentum habet ostentum unum & dimidium. Vna enim hora habet atomos XXXII, DLX, ostenta LX, momenta quadraginta, partes quindecim, minuta decem, punctos quatuor in sole, in luna quinq.

Dies quippe habet horas uiginti quatuor, punctos nonaginta sex, secundum solem: secundum lunam CXX, minuta CXX, partes CCCXX, momenta DCCCLX, ostenta MCCC, atomos DXXI, CCCCXL.

Hebdomada habet horas CLXVIII, punctos sexingentos sexaginta duos, minuta MDCLXXX, partes II, D, XX, momenta VI, DCCXX, ostenta XXXX, atomos III, CXC, DCCC.

Mensis XXX, dierum, habet horas DCCXX, punctos II, DCCCLXXX, minuta VII, CC, momenta XXVIII, DCCC, ostenta XLIII, CC, atomos XVI, CCXLIII, CC.

Si uis scire quot horæ sunt in anno, multiplica CCC, per XXXIII, uices, sunt VII, CC. Itè multiplica LX, per XXXIII, uices, sunt M, CCCC, XL. Item multiplica quinq, ipsos uidelicet qui CCCLX, superant numerum, per uiginti quatuor uices, sunt CXX. Hi autem id est VII, CC, & MCCCXL, & CXX, in simul iuncti, VII, DCCCLX, reddunt. Tot igitur horæ sunt in anno communi, C C C L X V, dies. Ideo per uiginti quatuor multiplicari oportet, quia uiginti quatuor horæ sunt in unoquoque die.

Si uis scire quot puncti sunt in anno, duc VII II, per quater, sunt XXXII. Item multiplica DCC, per quater, sunt III, DCCC. Item multiplica sexaginta per quatuor, sunt ducenti quadraginta. Hunc autem totum numerum simul iunge, & inuenies XXXV, XL. Ideo autem horæ totius anni per quatuor multiplicari conueniunt, quia quatuor puncti unâ horâ solarem faciunt.

Si uis scire quot minuta sunt in anno, multiplica bis supradictum numerum, sunt LXX, LXX, XX, Adde etiam dimidiam partem supradictorum punctorum, id est XVI, D, XX, Hunc autem totum numerum in simul coniunge, & habebis LXXXVII, D, C. Ideo autem numerum punctorum bis multiplicari, & insuper eorum dimidiam partem addere diximus: quia duo minuta & dimidium, unum punctum faciunt.

Si uis scire quot momenta sunt in anno, multiplica quater supradictum numerum, hoc est LXXXVII, D, C, sunt CCCL, CCCC. Ideo autem numerum minutorum per quatuor multiplicari diximus, quia quatuor momenta unum minutum efficiunt. Sunt quoque in anno ostenta D XI, C C C L X, atomi CXC VII, D C C L X, D C C C L X. Hæc autem omnia si ita esse non crederis, diligenter inquire.

SCHOLIA IN CAPVT III. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Dies est aer sole illustratus. Diem definiunt philosophi hoc pacto: Dies est latio solis supra horizontem, ut Aristoteles. Bedæ tom. 2.



teles. Alij, quod idem ualet, spaciū inter solis exortum et occasum. Est autem definitio diei naturalis, quam literatorum uulgus artificialē appellat. Beda uulgarem uocat. Alius est dies ciuilis, quem nunc naturalem uocant: spaciū quo sol terram supra ac infra circumuoluitur, quod fit spaciū horarum æquinoctialium, XXXIIII.

Nomen inde sumens quod tenebras à luce disingrat atq; diuisat. ] Diem Festus à Deo deducit: alij à dio, quod significat lūmē sub celo diurnum: unde sub dio dicimus extra tecta. Ego arbitror diem dici à Ioue, quem Græci dia uocāt. Nam solem etiam per Iouem intelligimus, ut testatur est uulgato Orphei uersiculo: Eius est dies, et d'us, etis n'li, etis d'ouuo.

Et Iuppiter, Dispiter quod dici pater sit, atq; lucis.

Nisi forte poeticis figmentis. ] Inuenti sunt etiam philosophi, qui serid disputarent, solem dum occideret, mergi ac extingui humore: accendi autem rursus, dum oriretur. Euerunt in hac opinione Epicurei, quos et Lucretius sequitur. Vide Strabonem primum de Geographia. Verum solem tam expedito spacio infra terras ferri, ut supra, iam uulgo quoq; non est incognitum.

Umbri & Athenienses. ] Memoria lapsus Bedam existimo, dum passim constat Athenienses diem ab occasu solis incipi: qua de re lege apud Gellium et Macrobinm plura.

VBI PRIMVS DIES SECVLI SIT. CAPVT IIIII.

QVO sanè in loco primus seculi dies sit, nonnulli quærentes, VIIII. Calendarum Aprilium: alij XIIII. Calendarum supra scriptarum die magis adnotatum putarunt, uno utriq; hoc est, æqui noctij argumento nitentes, qualirationi congruat, ut quia Deus æquis in principio partibus lucem tenebrasq; diuiserit, ibi præcipuè tunc caput mundi, ubi nunc æquinoctiū fieri creditur: bene quidē inquirentes, sed non plene q; dicerent prouidentes, multo utiq; peritius acturi, si tēpus æquinoctij non primo diei quo lux, sed quarto quo luminaria sunt facta, potius adsignaret. Ibi nā que temporis initū statuit, qui luminariis conditis dixit, Vt sint in signa, & tēpora, & dies, & annos. Nam præcedens triduum, ut omnibus uisum est, absq; ullis horarum dimensionibus, ut pote necdum factis syderibus, æquali lance lumen tenebrasq; pendebat: & quarto demum mane sol à medio procedens orientis, horis umbratim suas per lineas currentibus, æquinoctium quod annuatim seruaretur inchoauit: positus uidelicet cum primo terris oriretur in eo cœli loco, quē philosophi quartam partem Arietis appellant, eundemq; peractio annuo circui, post dies CCC LXV. & sex horis repetiturus, cuius argumento quadrantis efficitur, ut ipse uernalis æquinoctij punctus modò mane, modò meridie, modò uespere, modò medio noctis occurrat: luna e contra rido uespere plenissima, neq; enim quid imperfectum creator æquissimus instituit, stellis una fulgentibus, ac medio apprensus orientis, quartam partem libræ, qua æquinoctium autumnale adseuerant, tenuit, initiumq; paschale suo consecrauit exortu. Neq; enim alia seruandæ paschæ regula est, quàm ut æquinoctium uernale plenilunio succedente perficiatur: ut si uel uno die plenitudo lunæ præcesserit æquinoctium, iam non primi mensis, sed ultimi luna putetur. Oportet enim, ut sicut tunc primo sol potestatem diei, deinde luna cum stellis potestatem noctis accepit, ita & nūcad insinuandum nostræ redemptionis gaudium, primo dies noctem longitudine adæquet, ac deinde luna plenissima eam luce perfundat, certi utiq; mysterij gratia: quia uidelicet sol illi creator omnium illuminator astrorum, æternam ueramq; lucem significat, quæ illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Luna autem & stellæ, ipsum ecclesiæ corpus, & quoscq; uirum sanctos insinuat: qui illuminari, non illuminare ualentes, cœlestis gratiæ munus accipere sciunt, dare nesciunt. At qui in celebratione maximæ solemnitatis Christus ecclesiæ debuit anteponi, quæ non nisi per illum luceret. Nam si qui plenilunium paschale ante æquinoctium fieri posse contenderit, ostendat uel ecclesiam sanctam priusquam saluator in carne ueniret, extitisse perfectam: uel quemlibet fidelium ante prouentum gratiæ illius aliquid posse supernæ lucis habere. Neq; enim sineratione paschalis obseruantia temporis, qua mundi salutem & figurari & uenire decebat, ita diuisus est procurata, ut neq; prima die qua lux facta est: neq; secunda, qua firmamentum: neq; tertia, qua arida apparuit: neq; mox quarta inchoante, qua sol æquinoctialis tanquã e thalamo procepsit, sed ad uesperam tandem oriente luna fortiretur exordium. Expectata est enim hora, qua illuminatio ecclesiæ olim in Christo uenturam designaret. Vt sicut in mysterio sacrificij cœlestis nec uinum solum, nec aquam solum offerre licet: ne uidelicet ipsa oblatio uel Deo tantū, uel homini conueniat: sed saguinē, qui torculari crucis expressus est, nostræ fragilitatis aqua tēperamus: granū quoq; frumenti, passionis mola contritum, aqua miscemus, ut iuxta q; Apostolus ait, Adhærentes domino, unus cum eo spiritus effici ualeamus. Ita etiam in eiusdem sacrificij tēpore obseruando, nec solis tantummodo cursum queritemus, quali dominum quidem credentes, sed ultra nostrā curam sublimatum, iuxta eos qui dicunt: nubes latibulum eius: nec nostrā cōsiderat, & circa cardines cœli perambulat. Nec item lunæ solius plenū captemus exortum, quasi iuxta Pelagianos absq; gratia superna beati esse non queamus: uerum iuxta eum qui dixit: Deus meus misericordia eius prauentet me. In nostra Paschæ celebratione æquinoctialem solis exortum, cuncta uidelicet tenebrarum offendicula deuincens, plenilunio nostræ deuotionis euerstigio sequente, dedicemus. Hanc Moisaicę Paschæ rationem die proprię resurrectionis perfectis, qui

Obseruande Paschæ ratio.

Sol Christus, luna ecclesia.

Paschæ exordium.

qui non uenit soluere legē, sed adimplere. De quibus singulis suo loco consequentius, prout Dominus dederit, exponemus: nunc admonere contenti, XXI. Calendarum Aprilium die occurrit æquinoctij, & ante triduum, hoc est, X V. Calendarum earum dem primum seculi diem esse notā: dum: cuius ad indicium primitus ibi reor antiquos initium Zodiaci circuli uoluisse præfigere. Neq; enim illa die uel Romanorum, uel Græcorum, uel certè Aegyptiorum mensis annus uel cuius hoc causa fieret, oritur: sed nec ab his gentibus, quamuis se Græci facientes, uerum ab antiquioribus Chaldeorum astrologia cœpit, à quibus Abraham patriarcha. ut Iosephus testatur, edocuit, ut Deū cœli syderiq; conuersione cognouit, ipsam mox disciplinam ueracius intellectam Aegyptiorum genti aduexit, cū apud eos exularer. Nā & in libro beati Iob, qui non longe post Abraham extitit, mazaroth, id est, signa horoscopi legimus. Igitur iuxta Zodiaci quidem diuisiōnem XV. Calendarum Aprilium die, quando facta est lux, sol Arietis signum ingreditur. Iuxta uero primæ sære conditionis ordinem XXI. Calendarum supra scriptarum initium sui circuitus, & omnium simul temporum caput attollit. iuxta quod Anatholius Laodicæ Antistes de æquinoctio scribens euidetur adstruit: In qua inquit, die inuentur sol non solum conscendisse primam Signiferi partem, uerum etiam quadrantem in ea die iam habere, id est, in prima, ex XII. partibus. Hæc autem particula prima ex duodecim uernale est æquinoctium, & ipsa est initium mensium, & caput circuli, & absolutio cursus stellarum, quæ planetæ, id est, uagæ dicuntur, ac finis duodecimæ particule, & totius circuli terminus. Vbi & uertissimè intellexit. & elegantissimè prompsit, non nisi in æquinoctio uernali, quantum ad naturā, caput esse Signiferi, & ibi XII. signa, quæ ab illo particule nuncupatur, initium ibi habere & terminum, ibi quadrantem, quem bis sextum dicimus, ibi saltem lunæ incipere ac finire, ibi annū magnum, hoc est, planetarū cursus, exordium finemq; fortiri.

Abrahā astrologie peritus.

GLOSSAE IN CAP. IIIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brediferto Ramensiensi.

Ibi nanq; temporis initium statuit, qui luminariis conditis dixit: ut sint in signa, et tempora, et dies et annos. Nam præcedens triduum, ut omnibus uisum est, absq; ullis horarum dimensionibus, ut pote necdum factis sideribus, æquali lance lumen tenebrasq; pendebat. Primum si dera fierent, non erat quibus ordo temporum annotaretur indicij: non erat unde meridiana hora dinosceret, antequam sol medium caeli conscenderet igneus orbem: non unde ceteræ diei noctisq; signarentur horæ, donec astrorum, æquali inter se forte die noctisq; diuiserent. Nam totum illud triduum superius, in deserto cursu sui processu transferat, nullam penitus dimensionem horarum habens: ut puta, quia lumine primario ad hoc generaliter omnia replente, nullamq; caput habente, quod nunc de sole accipit, nusquam radij ardentiores illuxerant, nulla sub caute uel arbore quasi remotior umbra frigeat. Vt sint in signa, et tempora, et dies et annos: hoc uel propter terminum paschalem dicitur, quia luna signum est paschale terminum, qui non nisi in decima quarta luna celebratur: uel quia sidera signa sunt nauigantibus per mare, uel iter agentibus per Libyam, ubi uestigium itineris ad motum uenti dissipatur. Et quarto demum mane sol à medio procedens orientis, horis umbratim suas per lineas currentibus, æquinoctium quod annuatim seruaretur, inchoauit. Illam enim uim per omnia sol habuit primo creatus, quam nunc habere creditur. Ante creationem solis non erat tempus neq; hora: quia uidelicet non erat qui umbram faceret, per quam temporis uel horæ fieret determinatione. Aequinoctium. Sol æquinoctialis fuit creatus, nihil inæquale fecit Deus æquus. Cuius augmento quadrantis efficitur, ut ipse uernalis æquinoctij punctus, modò mane, modò meridie. Prima postio solis in arctice, modò primo anno mane, meridie secundo anno, uespere tertio anno, medio noctis, quarto anno occurrat, ut subaudiatur iterum mane. Ita et nunc ad insinuandum nostræ redemptionis gaudium, primo dies, noctem longitudine adæquet. Primo dies, id est, prius antecedit Christus, deinde sequatur ecclesia. Licet enim nunc, propter Domini resurrectionis honorificentiam dies sequatur noctem, tamen in æquinoctio secundum primæ conditionis ordinem nox sequitur diem, et propter gratiam sacramenti in ipsa nocte sequenti fit adimpletio æquinoctij. Sacramentum autem cur hoc fiat, satis hic dominus Beda demonstrat. Noctem scilicet sequentem, quæ æquinoctio deputatur. Ac deinde luna plenissima eam luce perfundat, certi utiq; mysterij gratia. Solaris enim perfectio, quæ est in æquinoctio, antecedere debet, et deinde perfectio lunaris sequi. Expectata est enim hora quæ illuminationem olim in Christo uenturam designaret, ut sicut in mysterio sacrificij cœlestis, nec uinum solum nec aquam solum offerre licet, sicut non conuenit primus dies, nec secundus, nec tertius, nec quartus, ubi sol fuit procreatus ecclesie, antequam luna uenit in uespere creata: sic nec uinum solum, nec aqua sola debent offerri, antequam saturis uis cum aqua commisceatur, et granum frumenti contritum cum aqua mixtum. Et sicut non decet uinum offerre sine aqua, nec aquam sine uino: sic non debet pascha celebrari propter cursum æquinoctialem solis, antequam peruenerit decima quarta luna. Expectata est uespertina hora, per quam intelligitur ecclesia à Christo illuminata. Per matutinam enim horam intelligitur Christus illuminator ecclesie: et per uespertinam intelligitur ecclesia à Christo illuminata. Ita etiam in eiusdem sacrificij tempore obseruando. In paschali fessuitate utriusq; obseruari debet, æquinoctium uidelicet uernale, et luna decima quarta post æquinoctium. Si enim æquinoctij tantum sit obseruatio, quasi credulitatis nostræ in Deum, sit tantum demonstratio, illius profusus à nobis sublato regimine: uero decimæ quartæ lunæ tantum obseruatio quasi nil salutis à Christo, sed à seipso humanum genus et habeat et habuerit. Cuius primatus, id est, primordij et dignitatis, id est, X V. Calend. April. initium temporum. Neq; enim illa die uel Romanorum, uel Græcorum, uel certè Aegyptiorum mensis annus uel cuius hoc causa fieret, oritur. In eo quippe die neq; annus neq; mensis Græcorum aut Aegyptiorum inchoatur, et nulla alia causa nisi primordij die in X V. Calend. April. initium zodiaci postum esse deprehenditur. A quibus Abraham patriarcha, ut Iosephus testatur, edocuit. Refert Iosephus duos filios Noe, Sem et Iaphet, inuentores fuisse omnium liberalium artium: tertium uero id est Cham, magicarum artium fuisse repertorem, sicuti est astronomia, in qua mathematica, et similia. Audientes autem à patre illum uenturum, per quod omnia aut igne aut aqua perire poterant, in duabus columnis ex latere et lapide factis, ipsas artes conseripsit.

Beda tom.

scripserunt, ne deleantur memoris, que sapienter inuenerant: sed transacto diluuiio seruari curantur, et ad notitiam hominum perueniunt: quarum lapidei columnæ ferunt diluuium euasisse, et hæcenus in Syria permanere. Nam et in libro beati Iob, qui non longè post Abraham exitit, mazaroth, id est, signa horoscopi legimus, non unius significat naturam, sed translative dicitur de toto zodia. Horoscopus horarum speculator, ab hora et ορος πᾶσι. Scopin, id est, uidere. Translatiue tamen totum significat signiferū. Mazaroth, id est, duodecim signa, uel signum multarum stellarum, uel nomina duodecim signorum. Horoscopi, id est, signiferi circuli. Iob filius Thare de Bosra, rex Idumeorum quartus post Esau, successor Bala filij Beor, homo gentilis, fide stabilis, humilitate summus, hospitalitate precipuus, in disciplina mansuetus, in elemosinis largus, diues in censu. Exemplo factus egenus locuples, in liberis repente orbatus, tentationi traditus: sed contra tentationem fide religionis armatus, sit gloriosus in certamine: æquanimis in dolore, damna rerum pertulit, sinera pignorum doluit, corporisq; uulnera patienter excepit, et inter supplicia semper Deum gloriosè cauit: mala sua dentem insuper patienter sustinuit coniugem, uerba amicorum superauit, pro tanta uirtute patientie duplici in finem subleuatur remuneratione, recipiens post rerum casum multiplicem claritatem donorum. Post noctem enim tristitiae, diem genuit post fetores ulcerum, castæ fragrantiam edidit: post abiectionem, cornu in uictionem regni promeruit, et tibiam in accentu laudis subleuatur remuneratione, recipiens post rerum casum multiplicem claritatem donorum. Post noctem enim tristitiae, diem genuit post fetores ulcerum, castæ fragrantiam edidit: post abiectionem, cornu in uictionem regni promeruit, et tibiam in accentu laudis subleuatur remuneratione, recipiens post rerum casum multiplicem claritatem donorum. Post noctem enim tristitiae, diem genuit post fetores ulcerum, castæ fragrantiam edidit: post abiectionem, cornu in uictionem regni promeruit, et tibiam in accentu laudis subleuatur remuneratione, recipiens post rerum casum multiplicem claritatem donorum. Post noctem enim tristitiae, diem genuit post fetores ulcerum, castæ fragrantiam edidit: post abiectionem, cornu in uictionem regni promeruit, et tibiam in accentu laudis subleuatur remuneratione, recipiens post rerum casum multiplicem claritatem donorum.

SCHOLIA IN CAP. IIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Quo sanè in loco primus seculi dies. ] Disputant Theologi quando mundus sit creatus, in uerè ne an autumno? Qui ueniunt in autumno mundū creatū, mouentur hac ratione, ne si in uere esset factus, in media perisset primi homines, nullis fructibus adhuc maturis. Probabilior sententia, primum diem fuisse dum sol arietis signum teneret. Disputant de hac questione etiam Astrologi: Vnde Iouinianum Pontanum libro primo de rebus celestibus.

Mazaroth, id est, signa horoscopi legimus. ] Horoscopus est ea pars signi, que aliquo nascente exoritur: ueluti nascente Lucio, exoritur octaua pars tauri: eam igitur habet horoscopus, quod et sic esse uident Astrologi: Lucius horoscopus habet in tauro. Homerus ut obseruatum est, in sagittario. Plato in aquario. Vrbs Roma in decima quinta libra. Nam et ciuitates habent horoscopus, hinc uerbum ορισμοσῶν, pro quo nos utimur horoscopus: aut nascente Paride horoscopus abet Capricornus.

DE NOCTE. CAPVT V.

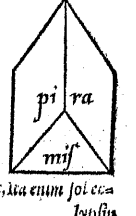
Nox dicta, quod noceat aspectibus uel negotiis humanis: siue quod in ea fures latronesq; nocendi alijs occasionem nanciscantur. Est autem nox absentia solis terrarum umbra condit, donec ab occasu redeat ad exortum, iuxta naturam eius & Poeta inquit: — Ruit oceano nox, Inuoluens umbra magna terramq; polumq;. Et Salomon sacris literis expressit: Qui pascitur inter lilia donec aspiret dies, & inclinentur umbræ. Eleganti utiq; sensu decessionem noctis inclinationem appellans umbrarum. Nam quoniã pro conditionibus plagarum, quibus solis cursus intenditur, & splendorem eius a nobis obiectio terrenæ molis includit, in umbratio illa, quæ noctis natura est ita erigitur, ut ad sidera usq; uidea tur extendi, merito contraria uicissitudine, id est, lucis exortu umbras inclinari, noctem uidelicet deprimi pelliq; signauit: quam uidelicet umbrã noctis ad aeris usq; & ætheris confinium philosophi dicunt exaltari, & acuminatis instar pyramidum tenebris lunam, quæ infima planetarū currit, aliquando contingit, atq; obscurari, nullumq; aliud sidus taliter eclipsim, id est, defectum sui luminis pati, eo quod circa fines telluris solis splendor undiq; diffusus, ea libere quæ tellure procul absunt aspiciat. Ideoq; ætheris quæ ultra lunam sunt spacia, diurnæ lucis plena semper efficiat: uel suo uidelicet, uel syderum radiata fulgore. Et quemadmodum nocte cæca procul accensas faces intuens, circumpolita quæq; loca eodem lumine succernere præualeat, ita, in quantum praepræditis aere crassiore nostris obtutibus, sidera quidem ipsa luce radiantia apparent, uerū red dita ex eis illustratio non apparet. Lunam uero aiunt, cum infimas sui circuli abscidas plena peti erit, nonnunquam umbra memorata suscipi, donec paulatim centrum terræ transgressa, rursus a sole cernatur. Verum ne hoc omni plenilunio patiat, latitudinem ei significari, quæ XII. partibus est, diuersamq; abscidum altitudinem succurrere. Nam quia in umbra faciendâ tria simul concurrere

rere necesse est, lucem, corpus, & obscuratum locū: & ubi lux corpori par est, ibi æqualis umbra facitur: ubi lux corpore exilior, ibi umbra sine termino augetur: ubi lux corpore maior, ibi umbra paulatim rarefendo deficit, arguuntur solem terra esse maiorem, quam uis ob immensam longinquitatem modicus uideatur: atq; ideo noctis umbram quia senim decrescat, priusquam ad æthera pertingat deficere. Meminit huius umbræ ac noctis & beatus Ambrosius in sexto hexameron libro ita dicens: An non ille, id est, Moyses, putauit dicendum, quantum de spacio aeris occupat umbra terræ, cum sol recedit à nobis, diemq; obducit, inferiora axis illuminans, et quæ admodum in regionem umbræ huius incidens lunæ globos eclipsim faciat? Est autem noctis umbra mortalibus ad requiem corporis data, ne operis arida continuato labore deficeret ac periret humanitas: et ut animantibus quibusdam, quæ lucem solis ferre nequeunt: ipsis etiã bestijs, quæ præsentiam uerentur humanam, quæ lucem solis ferre nequeunt: ipsis etiã bestijs, iuxta quod in Dei laudibus Psalmista decantat: Sol cognouit occasum suum, posuisti tenebras & facta est nox, in ipsa pertranfibunt omnes bestię syluarum, &c. Quam mira prouisio creatoris ita temperauit, ut ubi ob solis longinquitatem rigidior, ibi ad opera breuianda & fouenda sit mēbra prolixior: quia & hyeme quàm æstate uniuerso orbi longior: & in ipsa hyeme multo Scythiis quàm Afris est productior: sicut etiam æstate multo longior in Scythia quàm in Africa dies flagrat. Nam si non tanto breuior, quanto ardentior Lybiam dies ureret, totam nimirum iam dudū absumeret. Noctis sanè partes sunt VII. Crepusculum, uesperum, conticinium, intempesum, gallicinium, matutinum, diluculum. Crepusculū est dubia lux: nam creperum dubium dicimus: hoc est, inter lucem & tenebras. Uesperum, apparet stella eiusdem nominis, de qua Poeta: Ante diem clauso componet Vespero olympo. Conticinium, quando omnia conticecunt, id est, silent. Intempesum, media nox, quando omnibus sopore quietis nihil operandi tempus est. Gallicinium, quando galli cantum leuant. Matutinum inter abcessum tenebrarum & auroræ aduentum. Diluculū, quasi iam incipiens parua lux diet: hæc & Aurora, pertingens usq; ad solis exortum.

GLOSSAE IN CAPVT V. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bredeferto Ramensi.

Nox dicta, quod noceat aspectibus uel negotiis humanis. ] Nox est obscuritas mundi, latibulum malorū, requies uiuorum. Est autem nox solis absentia, terrarum umbra, conditio mortalibus ad requiem facta, ne opere diutino arida deficeret humanitas: et ubi rigidior, ibi ad opera minuenda, et membra fouenda prolixior. Sicut dies nonnunquam prosperitatem et scientiam diuine legis significat, ita et nox in scripturis aliquando tribulationem persecutionis, aliquando ignorantiam et cæcitate morum secundum prophetæ dictum: Nocti assimilauit matrem tuam, factus est populus meus tanquam non habens scientiam, quasi dixisset, Non habens lucem.

Qui pascitur inter lilia, donec aspiret dies, & inclinentur umbræ. ] Qui scilicet Christus pascitur inter lilia, scilicet fidei munditia et candore uirtutum. Aspiret, id est, illuminet. Alter. Qui pascuntur in lilijs: hoc est, delectantur purissimis et nitidissimis sensibus scripturarum. Donec aspiret dies: hoc est, dies illa donec ueniat æterna, quam desiderabat Psalmista, dicens: Melior est dies una in atrijs tuis super milia. Et inclinentur umbræ: hoc est, transcant merores et perturbationes istius seculi. Donec aspiret dies, id est, oritur. Apparebit enim dies, id est, orietur: quando ille uerus sol iustitiæ, id est, Christus apparebit. Et tunc inclinabuntur umbræ: hoc est, omnia nubiæ meroris, et tenebræ præsentis seculi pertranfibunt. Sed est ipsam literam uelimus aspiciere, pulchre expressit ortum diem, et occasum noctis. Nam nox nihil aliud est, nisi umbra terræ, quæ sole sub terras descendens te consurgit. Sole autem iterum ascendente, inclinantur umbræ, id est, cadit nox. Pascuntur ergo in lilijs, donec aspiret dies, et inclinentur umbræ: quia sanctorum doctorum in præsentem tantum uitam necessaria est prædicatio et doctrina. Nam in alia uita postquam apparuerit æterna dies, et finita fuerit nox præsentis seculi, non necesse erit doceri aliquid: quia omnes reuelata facie gloriam Domini contemplantur. Vnde et Dominus dicit per prophetam: Non docebit uir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum, omnes enim cognoscent me à minimo usq; ad maximum. Beatus Ambrosius in libro Hexameron: Queritur qualiter spacia aeris occupat umbram terræ, efficiens nobis noctem. Cum sol recedit, diemq; à nobis abducit, tum inferiora axis septentrionalis illuminat. Omne enim corpus facit umbram, et naturaliter umbra corpori adhaeret, adeo ut etiam pictores corporum umbras, priusquam pinxerint, nitantur exprimere, idq; asserant artis non intermittere uim naturæ. Ergo sicut in die cum à parte solis aliquod corpus hominis uel arboris occurrit, ex ea parte qua lumen repercutitur, umbra substitit: sic cum recedente die sol ad eum locum peruenerit, ubi occidere dicitur, ibi montium magnitudine à nobis separatur, sic terræ obiectu à septentrionali parte obumbratur aer, adeo ut noctem nobis faciat hæc ipsa umbra terrarum. Quam uidelicet umbram noctis ad aeris usq; et ætheris confinium philosophi dicunt exaltari, et acuminatis instar pyramidum tenebris, lunam quæ infima planetarum currit, aliquando contingi. Et acuminatis tenebris, id est, acutissimis: ab acuminis uerbo, et fastigiatis. Instar, id est, ad similitudinem pyramidum, id est, sepulchrorum, quæ inferius struuntur, et superius acuminantur. Sic tenebræ et umbræ noctis inferius supra terram sunt late et ample, superius uero anguste et acute, à quibus luna dicitur aliquando tangi et obscurari, si fuerit sol sub terra in centro, id est, in eadem parte cœli inferius, in qua luna superius. Pyramis pyramidis, sepulchrum inferius latum et ample, superius uero angustum et strictum ad similitudinem pyramidis, id est, ignis. Antiqui enim talia faciebant sepulchra, sicut in tenebris et umbræ, &c. Omnis structura uel edificium superius acuminatum, pyramis uocatur ab igne. Ignis enim inferius spaciatur, et superius acuminatur. Pyramis est, ut Isidorus dicit, figura que in modum ignis ab amplo in acumen consurgit. Ignis enim apud Grecos pyr appellatur. Nullumq; aliud sidus taliter eclipsim, hoc est, defectum sui luminis pati. Nullumq; aliud sidus, id est, non sic cætera errantia deficient, sicut luna deficit, ita enim sol eclipsim



lypsin patitur, ut non deficiat eius splendor, sed ut interiectu terre luna non appareat. Stelle quoque errantes, non defectum sui luminis habent: sed cum alijs celantur, deficere dicuntur, quos defectus philosophi occultationes siderum appellant. Luna uero eclipfin patitur, ut penitus lumine priuetur. Patitur, scilicet dicunt philosophi. Undique, id est, ex omni parte diffusis splendor solis. Sol enim multo maior est terra, & ideo siue in nocte siue in die, undique circa terram mittit suum splendorem. Nocte autem non potest propter umbram terre, ipsa loca que prope sunt terre irradiare, irradiat tamen superius spacia ætheris, que ultra lunam sunt, & longè à terris. Verum ne hoc omni plenilunio patiat, latitudinem ei signiferi que duodecim partium est, diuersamque absidarum altitudinem succurrere. Huius uersiculi glossam in ante capitulo uigesimo septimo pleniter inuenies. Que scilicet latitudo duodecim partium, est duodecim signorum, diuersarumque absidarum altitudinem. In altitudine absidarum non patitur hoc luna, id est eclipfin, sed quando propè terre est. Succurrere, scilicet dicunt philosophi. Absides Græco uocabulo circuli planetarum uocantur. Sed quia luna circulus uariatur, nunc enim propinqua celo, nunc contigua montibus, cum in regionem umbræ uenit, eclipfin facit: cum autem in æthera scandit, ultra umbram euadit, & ideo defectum non patitur, quia illustratur à sole. Nam quia in umbra faciendâ, tria simul concurrere necesse est, lucem, corpus, & obscuratum locum. Sicut in umbra faciendâ tria sunt: id est, ut sit lux, corpus & locus: sic tria umbrarum genera sunt, id est, pyramides, cilindrides, turbonides. Nam necesse est ut lux maior sit quàm corpus, aut minor aut equalis. Si ergo maior fuerit lux quàm corpus, pyramides umbra uocatur, sicut umbra terre, id est nox. Maior enim sol est, ut Macrobius & plures alij docent, quàm terra, octies. Si autem minor lux fuerit quàm corpus, uocatur turbonides: si uero æqualis fuerit lux & corpus, cilindres uocatur. Cilindres est figura quadrata, habens semicirculum superius, ita necesse est lucem, scilicet cuius absentia fit umbra. Aliter enim corpus non potest facere umbram nisi in luce. Sol cognouit occasum suum, usque bestie solue. Remigius: Sol cognouit occasum suum, id est, Christus mortuus est, in cuius morte postea sunt tenebre in toto mundo.



Posuisti tenebras, & facta est nox. Spiritu aliter posuisti tenebras facta est nox, quia in passione Christi infidelitas in cordibus apostolorum ascendit. In ipsa nocte pertransibunt omnes bestie solue, id est, demones, instigando uel ad crucifigendum iudeos, uel ad negandum apostolos.

SCHOLIA IN CAPVT V. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Nox dicta quod noceat. Sic & Varro libro quinto de Origine uerborum, quod noceat noctem dictam esse scribit. Græcè dicitur νύξ, quam Physici definiunt σκία, & ἔνυξ. Non est autem qualiscumque terre umbra, sed que nascitur ex solis subterraneo meatu. Nam cum terra sit globus, ut ante demonstratum est: sic & sol globus, & maior quidem quàm terra, necesse est (quemadmodum ex optice constat) ab altera terre parte quam sol non aspicit, umbram exire, que mete aut pyramidi similis est. Cum enim materia lucida rotunda est, & in eius radijs posita alia materia crassa seu opaca, omnino necesse est, priorem partem materie opacæ illustrari aduerso lumine: alteram uero obscuram longius manante umbra ad figuram pyramidis: ex quo facile intelligitur, hanc umbram è regione semper contra solem esse positam, ac incipiente sole se mergere uersus occasum, à parte exortiuâ tantum se in altum tollit umbra, quantum sol sub terra abit, dum autem dimidia noctis parte transacta est in bipogeo (sic enim uocant Græci sub terranum eum locum, quem sol occupat medio noctis) umbra terre uersus austrum proclinat sublimis super terram: unde & profunda & alta nox apud Poetas ex ratione physica intelligitur. Isthec si uoles clarius intelligere, respice figuras umbrarum quas apposuius libro primo.

Lunam quæ infima planetarum currit aliquando contingi. Quomodo luna eclipfin facit, satis intellectum iri existimo ex ijs, que diximus in scholijs primi libri. Quod autem alijs sideribus lucem non auferatur per umbram terre, causa est, quod alia sidera altiora sunt, quàm umbra terre potest peruenire: itaque supra lunam, umbra desinit in conum pyramidis, id est, in uerticem seu acutam extremitatem. Est enim solis orbis longè ac multo amplior quàm terra sphaera, propterea sic exigente ratione luminis, corporis umbra in immensam altitudinem nequit peruenire, & sol radios suos non longè à terra iterum coponit: unde dicitur sol omnia uidere, quemadmodum & Homeri noto uersiculo celebratum est: ἠελίοσθ' ὄσ' ὡραὶν ἔφορῶν ἡγὰρ ὡραὶν ἔπαυσαί. & cælum idem εὐνυχίου uocat, id est, sine nocte: in cælum enim umbra terre, que nox dicitur, peruenire non potest.

Cum infimas sui circuli absidas plena petierit. Absides quid sint in planetarum orbibus, ex scholijs & figuris primo libro appositis facile intelligitur: accepit autem Beda hoc loco absides, pro circulo commissuris, quas recentiores uocant caput & caudam draconis, Græci ἀντιβέβητον καὶ ἡγὰρ ἐκείνην.

Quam mira prouisio creatoris ita temperauit. Somnus frigidis conciliatur: ergo ex re mortalium fuit, ut temporibus ac locis frigidis longior quies hominibus daretur.

DE HEBDOMADA. CAPVT VI.

Hebdomada Græcè à septenario numero nomen accepit, humana quidè consuetudine septenis solum acta diebus, sed scripturæ sacræ autoritate multis speciebus insignis, quæ tamen cunctæ, ni fallor, ad unum finem spectant: nos scilicet admonentes, post operum bonorum perfectionem in spiritus sancti gratia perpetuam sperare quietem. Prima ergo singularis illa hebdomada & à qua cæteræ formam capessunt, diuina est operatione sublimis: quia Dominus sex diebus mundi ornatum complens, septima requieuit ab operibus suis, Vbi notandum, quod non à deo senarius numerus est perfectus, quia dominus in eo mundi opera perfecit, sed sicut Augustinus ait: Ideo Dominus qui omnia simul creare ualebat, in eo dignatus est operari, quia numerus est ille perfectus, ut etiam per hęc opera sua probaret esse perfectæ, qui suis partibus primus impletur, id est, sexta & tertia, dimidia, quæ sunt unum, duo & tria, & simul sex fiunt. Ad huius exemplum diuinæ hebdomadæ secunda hominibus obseruantia mandatur, dicente Domino: Sex diebus operaberis, facies omnia opera tuâ, septimo autem die sabbati Domini Dei tui non facies omne

omne opus seruilè in eo. Sex enim diebus fecit Deus cælum & terram, mare & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septimo. Quæ populo Dei hebdomada ita cõputabatur antiquitus: prima sabbati, uel luna sabbati siue sabbatorum: secunda sabbati, tertia sabbati, quarta sabbati, quinta sabbati, sexta sabbati, septima sabbati, uel sabbatum. Non quod omnes sabbatorum, hoc est, requietionum dies esse potuerint, sed quod à requietionum die, quæ suo nomine & cultu singularis excellere, prima, uel secunda, uel tertia, uel cæteræ suo quaque censerentur ex ordine. Verum gentiles cum obseruationem à populo Israel hebdomadis addicerent, mox hanc in laudem suorum deflexerè deorum. Primam uidelicet diem Soli, secundam Lunæ, tertiam Marti, quartam Mercurio, quintam Ioui, sextam Veneri, septimam Saturno dicentes: eisdem utique monstris suos dies, quibus & errantia sidera consecrantes, tametsi diuerso ordine putantes. Existimabant enim se habere à Sole spiritum, à Luna corpus, à Marte feruorem, à Mercurio sapientiam & uerbum, à Ioue temperantiam, à Venere uoluptatem, à Saturno tarditatem: credo quia Sol in medio Planetarum positus totum mundum spiritus instar calefacere, & quasi uiuificare uidetur, Ecclesiaste attestante, qui de ipso loquens, ait: Gyra gyrandum uadit spiritus, & in circulos suos reuertitur. Luna per humoris ministerium cunctis incrementum corporibus suggerit. Martis stella, utpote Soli proxima, calore simul & natura est feruens. Mercurius perpetuo circa Solem discurrendo, quasi inexhausta sapientiæ luce radiari putabatur. Iupiter frigore, Saturni & ardore Martis, hinc inde temperatur. Venus luminis uenustate, quam ex solis uicinitate percipit suo cernentes allicite aspectu, Saturnus eo tardior cæteris Planetis, quo & superior incedit. Nam xxx. annis Signiferum complet, inde Iupiter xii. annis, tertius Mars ii. annis, quartus Sol ccc. lxxv. diebus, & quadrante, infra Solem Venus, quæ & Lucifer & Vesper, ccc. xlviii. diebus à Sole nunquam absistens partibus xlviii. longius. Proximum illi Mercurij sidus ixx. diebus, ocyore ambitu modo ante solis exortum, modo post occasum splendens, nunquam ab eo xxxii. partibus remotior. Notissima luna xxxviii. diebus & vii. horis Signiferum conficiens. Hæc igitur erat stultitia Gentilium, falsa ratiocinatione subnixta, qui quasi tunc primam diem Soli, quia maximum est luminare: secundam Lunæ, quia secundum luminare est, se consecrare putabant: dein ordinata alteratione tertia diem primam à sole stellam, quarta prima à luna, quinta secundam à sole, sexta secundam à luna, septima tertiam à sole præponebant. Ferias uero habere clerum primus Papa Syluester edocuit: cui Deo soli uacanti nunquam militiam uel negociationem liceat exercere mandatum, dicente Psalmographo: Vacate & uidere, quoniam ego sum Deus. Itemque Apostolo: Ne mo militans Deo implicat se negocijs secularibus. Et primum quidem diem, quæ & lux in principio facta, & Christi est resurrectio celebrata, dominicum nuncupauit: quod illi nomen iam primis Ecclesiæ temporibus fuisse inditum, testatur Ioannes, qui dicit in Apocalypsi: Fui in spiritu in die dominico. Deinde secundam feriam, tertiam feriam, quartam, quintam & sextam de suo adnectens, sabbatum ex ueteri scriptura tenuit: nihil ueritus grammaticorum ferulas, quæ sicut Calendas, Nonas, & Idus, ita etiam ferias plurali tantum numero proferendas esse decernunt. Tertia species hebdomadis in celebratione Pentecostes agit: vii. uidelicet septimanis diebus & monade, hoc est, l. diebus impleta. Qua die & Moyses ardentem conscendens in montem, legem de celo accepit, & Christus in linguis igneis spiritus sancti gratiam de celo misit. Quarta septimi mensis erat hebdomada, qui solennitibus præclaris penè totus expēdebatur. Inter quas præcipue dies propitiationis eminebat, qua sola per annum Pontifex derelicto foris populo, sancta sanctorum intrabat, annuis ante fructibus, hoc est, frumenti, uini, & olei ex ordine collectis: Significans, Iesum Pontificem magnum impleta dispensatione carnis, per proprium sanguinem cælestis regni ianuas ingressurum, ut appareat nunc uultui Dei pro nobis, qui foris adhuc positus, præstolatur & diligimus aduentum eius. Vbi notandum, quia sicut quidam immundi per legem primam, tertia, & septima die iubebantur iustrari, sic & primus, tertius ac septimus mensis suis quique ceremonijs exiteret solennes. Quinta hebdomada septimi anni, quo toto populus ab agricolandi opere legis imperio uacabat, dicente Domino: Sex annis seres agrum tuum, septimo cessa bis. Sexta, anni iubilæi, hoc est, remissionis hebdomada est, quæ septem hebdomadibus annorum, hoc est, xlix. annis textitur: qua expleta, hoc est, quinquagesimo demum anno incipiente, turbæ clarior resonabant, & ad omnes, iuxta legem, possessio reuertebatur antiqua.

GLOSSAE IN CAPVT VI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideferro Ramensensi.

Hebdomada Græcè à septenario numero nomen accepit. Hebdomada Græcè, latine septimana, quod septem habeat mane, id est, per septem dies currat. Inter hebdomadam per b, & hebdomadam per p, hoc distat: quod hebdo est concipiō, unde hebdomade dicitur conceptiones: hepta uero per p, dicuntur septem. Unde hebdomada dicitur septimana. Marcus Varro in libris, id est, de hebdomadibus septenarij numeri, uirtutes uarias describit. Marcus Varro, homo omnium acutissimus, & sine ulla dubitatione doctissimus, 41. libros scripsit antiquitatum, inter quos sex de temporibus composuit. De quo Terentianus elegantissimè uersiculo breuiter ait: Vir doctissimus undecunq; Varro, qui tam multa legit, ut aliquid ei scribere uacasse miremur: tam multa scripsit, quàm multa uix quinquam legere potuisse credamus. Si uis audire, quid de eo beatus Augustinus dicit, lege librum de Ciuitate Dei sextum. is numerus, id est, septenarius, septentrionem maiorem minoremque, facit in celo: & uergillas, quas Græci pleiadas uocant, 4

uocant, et stellas errantes. Ipse quoque zodiacus septenario numero non caret. Nam in septimo signo sit solstitium à bruma, in septimo signo bruma à solstitio: in septimo equinoctium ab equinoctio. Luna quoque penè quater septenis diebus integrum suum cōficat cursum. Prima ergo singularis illa hebdomada, et à qua ceteræ formam capessunt, septem dies tantum habuit. Vbi notandum, quod non ideo senarius numerus est perfectus, quia Dominus in eo mundi opera perfecit: sed sicut Augustinus ait, scilicet in libro de Ciuitate Dei undecimo. In eo, scilicet numero, id est, senario. Quia numerus ille est perfectus, id est, senarius. Par numerus est, qui diuidi et quis partibus potest: ut duo, quatuor, octo. Impar uerò numerus est, qui diuidi æquis partibus nequit, uno medio uel deficiente, uel superante: ut, tria, quinque, septem, nouem. Perfectus autem numerus est, qui suis partibus adimpletur, ut senarius, qui non indiget adiunctione alterius ad perfectionem, sed diuisus non plus habet quam perfectus, nec minus. Sic et uiginti octo faciunt intra centenarium, sic intra millenarium CCCXXVII. Intra x. vij. C. xxxvii. Et etiam per huc, scilicet senarium. Qui, scilicet senarius. Suis, scilicet in partibus, primus impletur. Ideo primus, quia sunt etiam alij perfecti, qui similiter impletur suis partibus. Sexta, scilicet parte, id est, unum. Tertia, scilicet parte, id est, duo. Et dimidia, scilicet parte, id est, tria. Ad huius exemplum diuine hebdomadis, secunda scilicet hebdomada, hominibus obseruanda mandatur. Secunda hebdomada, que à prima formam accepit, septem similiter dies deinceps habuit. Verum gentiles cum obseruationem à populo Israel hebdomadis didicerent, mox hanc in laudem suorum flexere deorum. Pagani ex pagis Atheniensium dicti, ubi exorti sunt, ibi enim in locis agrifibus et pagis gentiles lucos idolis, statuerunt, et à tali initio uocabulum pagani sortiti sunt. Gentiles sunt, qui sine lege sunt, et nondum crediderunt. Dicit autem gentia les, quia ita sunt ut fuerunt gentii: id est, sicut in carne descenderunt, sub peccato scilicet idolis seruientes, et necdum regenerati, proinde gentiles primitus nuncupabantur. Ipsi dicuntur Græcè ethnici. Ethnici enim ex Græco in Latinum, interpretantur gentiles. Ethnos enim Græcè gens dicitur. Bislem utiq; monstris suos dies, quibus et errantia sidera consecrant.

Inter caelum terramq; septem sidera pendunt, certis discretis spacijs, que uocantur errantia, contrarium mundo agentia cursum: id est, leuuum, illo tempore in dextra præcipiti. Et quamuis asidua conuersione immensa celeritatis attollantur ab eo, rapianturq; in occasum, aduerso tamen ire motu per suos quæque, id est, incessus passus aduertunt, nunc inferius, nunc superius propter obliquitatẽ signiferi uagantia. Radix autem solis præpedita, anomala uel retrograda, uel stationaria sunt. Inter caelum, id est, firmamentum. Terramq; id est, in æthere, septem sidera. De planetis dicit. Pendunt, scilicet quia non coherent. Pendunt dicit: quia non sunt fixa in firmamento, sicut cetera sidera. Sol et luna, et quinque planetae, non sunt in firmamento positæ, sed in æthere certis spacijs. Contrariũ enim sunt firmamento, ideo in firmamento positæ dicuntur. Discreta, distincta. Distantia inter se, et diuisa certis spacijs. Contrariũ cursum, id est, leuuum: id est, sinistrum agentia: quia contra mundum pergunt. Cœlum in dextrum ab oriente in occidentem seclatũr, planetae eregionẽ ab occidente in orientem in leuuum uoluntur. Quamuis agilitas celestis spheræ tanta sit, ut cursum planetarum præpedit, illaq; impetu suo rapiat: atq; ideo uidentur nobis currere ad occidentem, cum tamen semper ferantur ad orientem. Nam cursum suum nunquam amittunt, licet ad cursum spheræ celestis uideantur ferri. Iste locus uariè intelligitur. Primum enim sic: Cum enim homo conuertit faciem ad solis occasum, sinistra pars illius de australi parte erit, contra quam partem omnes planetae currunt ab occasu ad ortum. Vel etiam terra, que uocatur mundus, scilicet fingitur: sicut homo supinus, cuius caput ad orientem est, pedes uerò ad occasum, contra cuius sinistram manum omnes planetae currunt. Vel etiam omne quod est contrarium, leuuum dicitur: quia ergo contra mundum currunt, ideo dicuntur currere in leuuum. Illo, scilicet mundo, qui semper in dexteram partem uoluit. Præcipiti, id est, uolubili. Asidua, id est, continua, quia mundus in unaquaque die circa terras aduoluit cum sua nocte uiginti quatuor horis. Item: Sol et luna ceteræq; planetarum stelle, non sunt fixa in cœlo, ut cetera sidera: sed in aere feruntur, que Græcè planetae, laetimẽ autem sidera errantia nuncupantur: non quod ipsa errent, que cursus suos secundum diuinũ imperij dispensationem peragunt, sed nos errare in sui motus inuestigatione faciant, cum interdum in austrum, interdum septentrionem: perlung, ut quidam dicunt, contra mundum, nonnunquam cum mundo feruntur. Item: Sidera errantia, que sunt septem, non semper in eodem loco, ubi pridie secerant ortum, faciunt uel occasum: sed modò ad infima zone brumalis descendunt, modò ad alta zone solstitialis ascendunt, modò mediam zone æquinoctialis lineam repetunt. Sic nimirum, sic sunt heretici, qui lucem ueritatis promittentes, nunquam in eodem statu docendi perdurant: sed modò sic, modò sic doctrinam informant, ipsi utiq; quam sit contentenda lucis ostentatio, quam pollicentur, insinuant. Credo quia sol in medio planetarum positus, totum mundum spiritus instar calefacere, et quasi uiuificare uidetur, quarto circulo solis cursus est collocatus: qui proinde quia omnibus lucidior est, medius est constitutus, ut tam supernis quam inferioribus lucem præstet. Luna autem ideo proxima terris est postea, ut nocte nobis lumen facilius exhibeat. Ecclesiaste attestante, qui de ipso loquens ait: Ecclesiastes autem appellatur, qui cœtum, id est ecclesiam congregat. Cohæret Hebraicè, Ecclesiastes Græcè, cœcior nator latine. Dicitur autem concionator, eo quod concionetur ad populum, id est, loquatur: et sermo eius non specialiter ad unum, sed ad uniuersos generaliter dirigatur, dicens omnia que in mundo cernimus, caduca et breuia esse, et ob hoc minimè appetenda. Gyranus gyranus uadit spiritus, et in circulos suos reuertitur. Huius uersiculũ glossam in ante capitulo uigesimo sexto pleniter inuenies. Martis stella, ut puta soli proxima, calore simul et natura feruens. Mars, ares Græcè appellatur: ares autem, uirtus interpretatur. Mars quasi magna uirtus uocatur. Mercurius quasi mercatorum xvi et x, id est, dominus. Inter mercatores enim sermo abundat, ideo medius dicitur inter deos et homines. sermo enim inter deos et homines sit. Credebant enim eum aliquando esse in cœlo, aliquando in terris. Venus pulchredine sui aspectus prouocat homines ad intuemdam, que sola planetarum, præter solem et lunam umbraem facere dicitur. Venus dicitur uesper et lucifer: Saturnus est à saturando dictus. quidam homo erat, ut dicunt, in Italia, qui cum diuitijs suis homines fame pereuntes saturaret, Saturnus appellatus est, et in diuinum raptus honorem. Iupiter ergo quasi zetas pater, id est, pater fulminum dicitur. Hæc enim stella à circulo Saturni accipiens aquam, à Martis stella, que infra illum est, hauit ignem. Cum autem prægnans igne et aqua, efficitur instar humidi ligni, flamma decocti spargit fulmina in modum uagi sideris apparentia. Septem planetae ita sunt in ordine, Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, Luna.

Feriat uerò habere clerum primus papa Syluester edocuit. Sic legitur in Leuitico cap. 23, dicentẽ Dominum ad Moysen: hæ sunt ferie Domini sanctæ, quas celebrare debetis temporibus suis. Mensis septimo, decima quarta die mensis, ad uesperam phase Domini est: et decima quinta die mensis huius, solennitas azymorum Domini est: septem diebus azyma comedetis, dies primus erit uobis celeberrimus sanctusq; etc.

Sabbatum ex ueteri scriptura retinuit, nihil ueritus grammaticorum ferulas, qui sicut Calendas, Nonas & Idus, ita etiam ferias plurali tantum numero proferendas esse decernunt. ] Ferula gestamen

gestamen erat grammaticorum, ut ipso etiam gestamine monerent discipulos, feruentes et ardentes esse debere ad discendum: quia ferula igneæ naturæ est, percussus enim ea aliquis, potius calorem quam dolorem sentit.

Tertia species hebdomadis in celebratione Pentecostes agitur. ] Hic septem dies pro uno die ponuntur, quia septies septem, quadraginta nouem, addita monade fiunt L.

Cum complerentur dies Pentecostes. ] Male quidam codices habent Pentecoste. nam Pentecoste nominatio casu, qui quinquagesima dicitur: Pentecosten genitiuo, quinquagesimæ: Pentecosten accusatiuo, quinquagesimam. Nulla autem ratio finit loquendi ut dicamus, Cum complerentur dies quinquagesimam; sed, Cum complerentur dies quinquagesimæ. uel certe sicut in Græco legitur numeri singularis, Et cum compleretur dies quinquagesimæ. At uerò in precibus eiusdem diei dicendum, Et diem sacrificii sancti Pentecosten celebrantes, id est, quinquagesimam. A cuius uerbi consuetudine putatur huius diei solennitas, à quibusdam qui Græcam linguam nesciunt, etiam nominatio casu pentecosten appellari debere. Verum notandum iuxta historiam, quod apud anti quos pentecosten, id est, quinquagesimæ, quo lex data erat, ab occasione agni computabatur. Hic autem non à Domini passione, sed sicut beatus Augustinus exponit, ab eius resurrectione dies quinquagesimæ, quo spiritus sanctus est missus, computatur: qui redeunte signi ueteris exemplo, ipse sibi manifestissime diem Domini cum suo consecrauit aduentu, quo etiam temporis articulo uerum pascha die Dominico monstrari esse celebrandum. Nam sicut hic, sic et illic in ignis uisione Deus apparuit, dicente in Exodo: Totus autem mons Synai fumigabat, eo quod descendisset Dominus super eum in igne. Hic ignis et sonus, sic et in monte utrunq; erat: et ignis et sonitus: sic illic fumus, hic leguntur lingue diuine uelut ignis. Nam in ipsa datione legis et gratiæ apparet euidentissima ueteris et noui testamenti distantia. Ibi plebs longe stabat terribita, hic fideles letabantur spiritus sancti gratia accepti: licet timor, hic amor: ibi à monte terruit, hic domum intrauit: ibi legem digito in lapide, scripsit, hic spiritus sanctus suam gratiam in corde signauit. Lege in ante illam glossam, cuius initium est: Initium sanæ et causæ festiuitatis, que etiam sic finitur, ob reuerentiam resurrectionis Domini cœdidderunt. Quarta septimi mensis hebdomada. Quarta septimi mensis hebdomada erat, id est, Septembris, qui septimus est à Martio. Hic ponitur mensis pro una die. Septimus mensis hebdomada erat, id est, Septembris, qui septimus est à Martio. Nunc mensis hebdomada appellatur, pro septenarij numeri ratione, que per septem dies primam fecit hebdomadam. Sciendum namq; secundum Augustinum, pontificem omni die per annum intrasse sancta sanctorum: sed non obtulisse sacrificium sanguinis, nisi tantum hac una designata die. Qua etiam ex causa memoratur semel in anno introisse: semel uidelicet offerendo sacrificium sanguinis, qua sola per annum pontifex derelictis forsis populo, intrabat in sancta sanctorum. Vna etenim tantummodo per annum solennitas erat, in qua pontifex sancta sanctorum intrante, nullum proforis hominum intra fores templi remanere liceret: sed omnes tempore oblationis iuberentur orare. Hæc autem erat statuta solennitas paschæ, septimo mense, decimo die mensis, que dies propitiationis siue expiationis uocabatur, quia uidelicet oblati in altare holocausti uictimis, sanguis in sancta sanctorum ad expiandum inferbatur. Quinta hebdomada septimi anni, quo totus populus ab agricolandi opere legis imperio uacabat. Hic ponitur annus pro una die: quia isti septem anni pro septenarij tantum numero hebdomadis nomine cesentur. Sexta anni iubilæi, hoc est, remissionis hebdomada est: que septem hebdomadibus annorum, hoc est, quadraginta nouem annis textitur. Hi. ponuntur septem anni pro una die. Anni iubilæi, id est, quinquagesimi: hoc est, remissionis. Que septem hebdomadibus annorum, hoc est, quadraginta nouem annis textitur. Hic. ponuntur septem anni pro una die. Anni septies multiplicati, quadraginta nouem explicant. Ista sexta hebdomada efficitur, ex hebdomada quinta species septies computata, et ideo dicitur ex septem hebdomadibus annorum. In quinta enim hebdomada continentur septem anni: ista sunt septem septies, id est, quadraginta nouem. Superius enim, hoc est, in quinta, annus pro una die ponitur: hic septem anni pro una die ponuntur. Quamquam ad septem hebdomades, annus pro una die ponitur: in quantum uerò ad unam hebdomadam, septem anni pro una die ponuntur. Quia, scilicet sexta species hebdomadis expleta, tubæ clarius, scilicet quam in alijs solennitatibus resonabant. Et enim tempore ueniebant omnes in ciuitatem, et resonabant tubæ, et serui emptitij et ancille dimittebantur liberi, et agri et uinæ reuertebantur ad pristinum possessorem gratis. Lege in Leuitico cap. 25, ubi scriptum est, Sex annis seues agrum tuum, ubiq; de quinta et sexta hebdomada, et de tubis ita scriptum inuenies: Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septem septies, que simul faciunt quadraginta nouem: et clanges buccina mense septimo, decima die mensis, propitiationis tempore in uniuersa terra uoltra, sanctificabitis eam, annus quinquagesimus, et uocabis remissionem cunctis habitatoribus terræ tuæ, ipse est enim iubilæus. Hæc igitur tubas Domino iubente, personabant sacerdotes, quando coram Iosue muri Hiericho funditus corruerunt. Quod mysticè in hac ecclesia completur, in qua per septem dies, hoc est, per omne tempus huius uite prædicatores tubam doctrine insonantibus, omnis fortitudo infidelium ruit.

SCHOLIA IN CAPVT VI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Hætenus Beda tractauit partes temporis, quas facit conuersio mundi, id est, naturales: deinceps prosequitur tempora, que sumuntur ex mystico exemplo diuine operationis, que supra dixit esse constituta ex autoritate Dei. Est autem hebdomada seu hebdomada Græca uox, significans septimanam, quam accipimus pro septem dierum spacio, que temporis ratio neq; ex mundi ambitu, neq; stellarum cursu deprehenditur: sed diuina præceptione introducta est: ut uidelicet per sex dies homines operarentur propbona, septimum autem uacatione rerum externarum Deo facerent sacrum. Veluti cum ipse sex diebus mundum creasset, septimo quicuit. Huius hebdomade prima est sabbatum, reliqui sex ex ordine ab antegresso sabbato denominantur: ut prima sabbati, secunda sabbati, sic deinceps: ut nos, dies lune, Martis, Mercurij, et c. quod gentilitium est. Ecclesia feriatarum nomine reliquos dies appellat, quam consuetudinem Syluester Romanus pontifex introduxit primum.

Sed sicut Augustinus ait: Dominus qui omnia simul, &c. ] De perfectione numeri senarij et septenarij ex professo agunt arithmetici, ut Boetius libro primo Arithmetices. Georgius Valla lib. 2. cap. 16. et 17. Vide Macrobiũ super somnium Scipionis lib. 1. cap. 5. et 6. Porro de septenarij encomio, multa scripta sunt à Christianis et gentilibus: à Pythagora tum uita, tum Minerua, tum Ametor appellatur, quod eorum qui intra denarium sunt, nullum gignat, nec à quoquam gignatur. Nam quatuor à binario gignitur, cum quo octonarium parit: sex autem à dyade pariter gignitur, et gignit tria, trinarius uicissim sex, et nonem, quinquarius pariter decem: septem uerò sola uitate gignitur, neq; ullum alium parit, quando bis VII efficiunt plura, quam in uita dena-

tra denarium continentur: huius subtilitatis plurimis argumentis preponunt septenarium. Vide etiam A. Gellium lib. 3. cap. 10.  
 Primam uidelicet diem soli.] Gentiles septimana diebus imposuerunt nomina planetarum, cuius rei etiam uestigium seruat lingua Germanica: nam diem Dominicum à Sole, Sonntag: sequentem à luna, Montag: tertij & quarti diei nomina Germanice, quid sibi uelint, nondum inuenit: quartus à tonitruis, Donnerstag, intelligitur Iouis esse: sequentis nomen à Venere corruptum est: sic tamen, ut origo remanserit. Postremus est Saturnus tag. Vulgò creditum est, primam diei horam, quæ est ab exortu solis, esse sub dominio eius planetæ, unde dies nomen habet. Secundam sub eo qui sequitur terram, uersus à coelo, & sic deinceps eo ordine quo cõstituti sunt in coelo, qua ferie exacta ad Saturnum redemit: ut, prima hora diei Dominici, est solis: secunda, Veneris: tertia, Mercurij: quarta, lunæ: quinta, Saturni: sexta quæ est in meridie, Iouis. Sed hoc ratione caret, neq; à ueteribus astrologis traditum inuenio. Cur autem planetarum in dierum assignatione non sit seruatus ordo, pulchre Beda reddit rationem physicam, sumptam ex qualitate & uisiderum: qua de re uide plura apud Pontanum in commentarijs super C. sententias Ptolemæi, & lib. 4. de rebus celestibus.

Quæ Lucifer & uesper.] Quando solem matutino ortu præcedit, Lucifer dicitur, colore candentis: quando sequitur, colore quidem resurgenti, uocatur uesperus: unde Græci uespera uocant loca ad occidentem posita, ab occasu enim semper apparet uesperus noctis initio, quam partem istinc Latini uocant uesperam. Desumpsit autem hæc Beda ex 2. libro Plinii, cap. 8.

Nunquam ab eo uiginti duabus partibus remotior.] Apud Plinium legitur uiginti tribus, cum quo consensunt magis quæ tradunt recentiores: quare negligentia describendi, commissum uitium esse arbitror, aut Bedam memoria lapsum.

DE HEBDOMADIBVS LXX. PROPHETI-  
 CIS. CAPVT VII.

Septima species hebdomadis est, qua propheta Daniel utitur, more quidem legis septenis annis singulas complectens hebdomadas, sed noua ratione ipsos annos abbrevians, duodenis uidelicet mensibus lunæ singulos determinans. Embolismos uerò menses, qui de annis xi. & pactarum diebus ad crescere solent, non lege patria tertio uel altero anno singulos adijciens, sed ubi ad duodecimum numerum augescendo peruenient, pro integro anno pariter inferens. Hoc autem fecit non ueritatis cognitionem quærentibus inuidendo, sed prophetiæ more ipsum quærentium exercendo ingenium: malens utiq; suas margaritas à filijs clausas fructuoso sudore inuestigare, quàm profusas à porcis fastidiosa despectione calcari. Verum ut hæc apertius elucescant, ipsa iam angeli ad prophetam dicta uideamus: Septuaginta, inquit, hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctam tuam, ut consummetur præuariatio, & finem accipiat peccatum, & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur uisio & prophetia, & iungatur sanctus sanctorum. Nulli dubium quin hæc uerba Christi incarnati onem designent, qui tulit peccata mundi, legē & Prophetas impleuit, unctus est oleo lætitiæ præ participibus suis, & quod hebdomades lxx. per septenos annos distinctæ ccc. & xc. annos insinuent. Sed notandum quod easdem hebdomadas non simpliciter adnotatas siue computatas, sed adbreuiatas asserit: occulte uidelicet lectorem commonens, ut breuiore solito annos nouerit indicatos. Scito ergo, inquit, & animaduerte ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Hierusalem, usq; ad Christum ducem hebdomades vii. & hebdomades lxxii. erunt, & rursus ædificabitur platea & muri in angustia temporis. Esdra narrante, didicimus: quod Neemias cum esset pincerna regis Artaxerxis, xx. anno regni eius, mense Nisã impetrauerit ab eo restaurari muros Hierusalem, templo multo ante Cyro permittente constructo: ipsū quoq; opus ut dictum est, in angustia temporis perfecit, adeo scilicet à finitimis gentibus impugnatus, ut structores singuli gladio renes accincti una manu pugnasse, altera murum recuperasse narrentur. Ab hoc ergo tempore usq; ad Christum ducem hebdomadas lxx. computa, hoc est annos duodenorum mensium lunariū cccxc. qui sunt anni solares cccclxxv. Siquidem Perse à præfato xx. anno regis Artaxerxis, usque ad mortem Darij regnauerunt annis cxvi. Exhinc Macedones usq; ad interitum Cleopatæ annis ccc. Inde Romani usq; ad xvii. Tiberij Cæsaris annum, monarchiam tenuerunt annis lxx. qui sunt simul, ut diximus, anni cccclxxv. Et quia singulis circulis embolismi septem ad crescunt, multiplicata xxv. per vii, fiunt clxxv. qui sunt embolismi menses cccclxxv. annorum. Si ergo uis scire quot annos lunares facere possint, partire clxxv. per xii. duodecies deni & quaterni clxxviii. xiiii. ergo annos faciunt, & remanent menses vii. hos iunge ad supra scriptos cccclxxv. fiunt simul cccclxxviii: adde & menses superfluos vii. partemq; xviii. anni imperij Tiberij, quo Dominus passus est, & inuenies à tempore præfinito ad eius usq; passionem lxx. hebdomadas adbreuiatas, hoc est, annos lunares cccxc. Ad eius uerò baptismum, quando unctus est sanctus sanctorum, descēdente super eum spiritu sancto sicut columba, non solum hebdomades vii. & lxxii. fuisse completas, sed & partem iam septuagesimæ hebdomadis inchoatam. Et post hebdomadas, inquit, lxxii. occidetur Christus, & non erit eius populus qui eum negaturus est. Non statim post sexaginta duas hebdomadas, sed in fine septuagesimæ hebdomadis occisus est Christus: quam ideò quantū conijcere possumus, segregauit à cæteris, quia de hac erat plura relaturus. Nam & Christus in illa crucifixus, & à populo perfido non modò in passione, uerum continuò, ex quo à Ioanne prædicari cœpit, negatus est. Quod autem sequitur: Et ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce uenturo, & finis eius uastitas, & post finem belli statuta desolatio: non ad septua-

ptuaginta hebdomadas pertinet: prædictum enim fuerat, quod ipse hebdomades ad Christi usq; ducatum pertingeret, sed scriptura prædicto aduentu & passionis ipsius, quid etiam post hanc populo qui eum recipere nollet, esset euenturum ostendit. Ducem enim uenturum Titum dicit, qui quadragesimo anno Dominiæ passionis ita cum populo Romano, & ciuitatem & sanctuarium dissipauit, ut non remaneret lapis super lapidem. Verum ijs per anticipationem prælibatis, mox ad exponendum hebdomadæ, quam omiserat, redijt euentum. Confirmauit autem pactum multis hebdomas una. Hoc est in ipsa nouissima, in qua uel Ioannes Baptista, uel Dominus & Apostoli prædicando multos ad fidem conuerterunt. Et dimidio hebdomadis deficiet hostia, & sacrificium. Dimidio hebdomadis huius, decimus quintus annus Tiberij Cæsaris erat, quando inchoato Christi baptisate, hostiarum purificatio fidelibus paulatim uilescere cœpit. Item quod sequitur: Et in templo erit abominatio desolationis, & usq; ad consummationem & finem perseuerabit desolatio: ad sequentia tempora respicit, cuius prophetiæ ueritatem, & historiam ueterum, & nostrorum hodie temporum testatur euentus. Totum ideo Prophetæ testimoniū ponentes, quantum facultas suppetebat, exposuimus: quia hoc & à plerisque lectoribus ignorari, & speciale genus hebdomadæ flagitare cognouimus. Falluntur autem qui putant Hebræos annis talibus usos, alioqui tota ueteris instrumenti series uacillat, nec ullius ætas tanta, quanta scripta est debet intelligi, sed ad lunæ cursum stringi. Et Græcos quidem ueteres legimus ccccliii. diebus, annum ad lunæ cursum computantes, octauo semper anno nonaginta dies qui nascatur, si quadrans cum undecim diebus epactarum octies componatur, pariter intercalasse, in tres uide licet menses tricenarium dierum distributos. Iudæos autem nunquam, sed altero uel tertio anno mensē lunæ tertiumdecimum, quem embolismum uocamus, inferere solitos, sicut nouissima decimaquarta lunæ paschalis aperte ratio probat. Sciendum sanè quod Africanus hebdomadarum cursum, quem nos in decimum septimum uel decimum octauum Tyberij Cæsaris annum, quo Dominum passum credimus, iuxta Chronicam Eusebij perduximus, ab eodem quo nos incipiens exordio, decimoquinto eiusdem Imperatoris anno, quo eum passum credit, putat esse cõpletum, ponens annos regni Perfarum cxv. Macedonum ccc. Romanorum lxx. Sed diligēs lector quod magis sequendum putauerit, eligat.

Anni Hebræorum ad lunæ cursum nō exi-  
 guntur.

GLOSSAE IN CAPVT VII. BEDAE PRESBYTERI,  
 De temporum ratione: auctore Brideferro Ramensiensi.

Septima species hebdomadis est, qua propheta Daniel utitur.] De septuaginta hebdomadibus abbreviatas super populum Dei, ut consummetur præuariatio totius mundi in passione Christi, cum tulerit peccatum mundi, & iustitia adduxerit Euangelij, uaria patrum est expositio. Namq; propheta Daniel tales conscripsit hebdomadas. Quæ, scilicet specie, more legis ideo dicit: quia similiter complectuntur in ista singula hebdomade septem annis, sicut in sexta specie faciunt. Legaliter, id est, per legem. Annis septenis singulas, scilicet ex illis septuaginta complectens, id est, colligens. Terminans, scilicet illas species. Sed noua ratione, scilicet quia antea non fuerat hoc factum, nisi à Daniele. Abbrenians, scilicet septuaginta annos hebdomadarum tollendo embolismos. Ipsos annos abbrevians. Notandum est in hoc tenore hebdomadis, quod quamuis à Daniele spiritu prophetiæ illuminato computentur, quod communes, id est, lunares anni essent ab exitu sermonis regis Artaxerxis, usq; ad Christi passionem: non sic tamen ab hominibus computabantur, sed iuxta seriem temporum consueto more, communium & embolismorum annorum computationi sunt. Aliter enim à propheta numerati sunt, aliter secundum seriem temporum exacti sunt. Propheta ergo Daniel nullum ibi posuit embolismum, sed omnes communes, scilicet quamquam Hebræi nostro more computent, interponentes embolismos, sicut & nos. Non ad hoc abbreviauit illos annos, ut tolleret inde embolismos. Vbi enim embolismi menses ad duodecimum numerum conueniret, dicit, & conueniebat, ibi cursus solis & lunæ. Pro integro anno pariter inferens, scilicet illos menses embolismos: sed in hoc illos abbreviauit, quia omnibus illis duodecim menses tantum dedit. Minores enim annos nostris, qui tredecim menses in tertio uel secundo anno habent, intulit & plures. Ergo post triginta tres annos, ubi embolismi menses ad duodecimum numerum conueniunt, designauit de illis duodecim embolismis integrum annum computare, & sic in antea usq; ad finem septuaginta hebdomadarum, id est, usq; ad quadringentos nonaginta annos. Vnde quia non computantur in hac computatione anni tredecim mensium, sed duodecim tantum, fit ut plures anni intelligantur nostris annis & minoribus. Et si aliquis secundum istam supputationem annos computaret, nulla ætas tanta intelligi potuisset, & non pauciores est computata. Hoc autem fecit, scilicet Daniel prophetiæ more: scilicet quæ obscure loqui consueuit. Ipsum ingenium, id est, ut exerceat suum ingenium, qui hoc quæreret: occulte uidelicet lectorem commonens, ut breuiore solito annos nouerit indicatos. Non enim Daniel prophetam in hac supputatione, sicut iam supra diximus, annos posuit embolismos, sed communes. Nam si solito more annos computaret, embolismos uidelicet communibus inferens, quindecim anni minus à cccxc. inuenirentur.

Scito ergo, inquit, & animaduerte ab exitu sermonis, ut iterum ædificetur Hierusalem usque ad Christum ducem, hebdomades septem, & hebdomades sexaginta duæ erunt: & rursus ædificabitur platea & muri in angustia temporis.] Scito ergo & animaduerte, scilicet hoc quod dico tibi: quia ab exitu sermonis Artaxerxis regis, quando dedit licentiam reedificandi muros Hierusalem. Siue ab exitu sermonis, id est, ex quo exijt sermo responsonis regis Artaxerxis, ut ædificetur Hierusalem: quod fuit anno uigesimo regni eius, petente Neemia, qui fuit ipsius pincerna. Usq; ad Christum ducem, id est, filium Dei, scilicet, erunt hebdomades septem, id est, septem anni, qui habent annos quadraginta nouem. Et rursus ædificabitur platea, scilicet & ita fuit, id est, reedificatio infra illas septuaginta hebdomades. In angustia temporis, in spacio quinqueaginta duorum dierum. A primo anno Cyri usq; ad sextum annum Darij, anni sunt quadraginta nouem, id est, hebdomades septem, in quibus totum opus templi consummatum est. Non tamen de istis hebdomadibus dicitur hic. Deniq; & Iudæi in Euangelio

Euangelio ex hac opinione loquuntur ad Dominum: Quadraginta & sex annis edificatum est templum hoc, & in tribus diebus excitabit illud: Quod aiunt, templum quadraginta sex annis edificatum est, non primam, sed secundam illius edificationem significat, quando filij transmigrationis sub principibus Zorobabel & Iesu filio Nave, opus quod faciebant propter impugnationem gentium vicinarum, ante quadraginta sex annos implere nequiverunt. Tot enim sunt anni à primo anno Cyri regis, qui libertatem dedit uolentibus Iudeis reuerti in patriam, usque ad sextum annum Darij regis, sub quo templi opus omne completum est. Anno autem secundo aduentus sui, mensis secundo templi fundamenta iecerunt: anno incensionis eius iuxta Aphricanum septuagesimo secundo, sed impediti à Samaritanis & alijs in circuitu nationibus, intermissum est opus usque ad annum Darij secundum. Porro Iosephus & alios tres annos addit, in quibus peribolus templi & quedam alia que remanserant, perfecta sunt: qui additi quadraginta sex annis, faciunt quadraginta nouem annos. Aphricanus denique Chronicus non à prima indulgentia Cyri, quia amplius quam septuaginta hebdomade sunt, & multo plus: sed ex qua die locutus est angelus ad Daniel, has hebdomadas comprehendit, in quo non est sequendus. Debemus ergo credere magis has hebdomadas septuaginta contineri ab exitu sermonis Artaxerxis regis, quam ex quo locutus est angelus ad Daniel. Eusebius uero à sexto anno Darij, qui post Cyrum & Cambysen filium eius regnauit in Persis, quando templi opera consummata sunt, usque ad Herodem & Cesarem Augustum, id est, primum annum regni eius, & Cesaris Augusti decimum numerat septem & sexaginta duo hebdomadas, que faciunt annos CCCCLXXII. quando Christus, hoc est Hircanus pontifex nouissimus de genere Machabeorum ab Herode ingulatus est, & cessauit iuxta legem Dei pontificum successio. Non ergo ad istum Christum anni completi creduntur, licet hoc Eusebius dicat: sed ad Christum redemptorem mundi, hebdomades septem & sexaginta duo erunt. Hebdomades septem quadraginta nouem anni: hebdomades LXXII. CCCCLXXII. Iunge ergo quadraginta nouem, & CCCCLXXII. ad nouissimam hebdomadam, que similiter ut ceteræ, septem continet annos, sunt anni CCCCLXXII. Eusebius Pamphilus dicit. Nec nos moueat, quod primum numerantur septem hebdomades, & postea sexaginta duo: & rursum unaqueque in duas partes diuiditur. Est enim hoc idioma, id est, proprietatis sermonis Hebraici, & antiquorum sermonis Latini, ut ante minorem numerum supputent, & postea maiorem. Verbi gratia: Nos iuxta proprietatem lingue nostre nunc dicimus, Abraham uixit annos centum septuaginta quinque: ille contrariò loquuntur, Vixit Abraham annis quinque, & septuaginta, & centum. Nō igitur ut legitur, ita impletur, sed ut totum pariter supputatur, ita finem accipit. Lege expositionem uisionis decime, & audi quid in ea beatus Hieronymus de isto numero dicit. Adde & menses superfluos septem, partemque octauæ decimi anni imperij Tyberij, quo Dominus passus est. Notandum in hoc loco, quod si terminus huius hebdomadis prophetice à mense Nisan, id est, à luna paschali, in quo sermo regis exiit ut iterum edificaretur Hierusalem, usque in illum Nisan, in cuius decimaquinta luna passus est Christus: & inter hos duos terminos non inueniuntur amplius quam CCCCLXXII. X. anni, & menses septem: id est, quingenti, menses, ut impleatur ultimus annus, unde hi quingenti menses adijciuntur. Si ex parte decimi septimi anni, ergo non in numero hebdomadarum continentur, quia post Christi passionem sunt: nisi forte ita putandi sunt anni huius hebdomadis, ut incipiant numerari à Calendis Ianuarijs, que præcesserant Nisan exitu sermonis, & finem habeant Calendis Ianuarijs, ante Nisan Dominice passionis: ut sit illa pars quam adijci iubet, de decimo septimo anno Tyberij ab ipsis Calendis Ian. in quibus finitus est numerus annorum, usque ad ipsam Dominicam passionem. Sed si ita est, in eiusdem questionis reuoluimus difficultatem. Nihil enim interest, utrum ante annum post hebdomadas, quingenti menses adijciuntur, quia in uisceribus eorum non inueniuntur. Sunt autem quidam qui uolunt hanc questionem ita solui, ut suppleantur quingenti menses, ex bissextilibus omnium annorum quadraginta & sex mensibus. Si enim colliges embolismos omnium annorum mensis, & si omnes diuiseris in æquas partes, ut altera pars eorum triginta habeat dies, altera uero una detriginta, remanebit tibi multum. Sunt enim embolismi mensis omnium annorum centum septuaginta quinque. Dimidium enim octauo dies. Item uide quadringentos septuaginta quinque annos, quot habeant bissextiles dies. Quadringenti anni, centum bissextiles dies habent, septuaginta quinque anni, octodecim dies, qui sunt simul CCXVIIII. His adde supra scriptos embolismorum dies octuaginta septem, sunt simul CCXVIIII. Hos diuide per menses, id est, per triginta dies. Sexies triginta, centum octuaginta sunt, & remanent uiginti quinque, uel etiam uiginti octo. Si uolueris trahere tres dies ex sex mensibus, tricenorum dierum. Sex ergo menses faciunt & uiginti octo dies. Non solum autem quingenti menses implere potes, sed etiam quinquaginta octo dies tibi remanent, & in uisceribus hebdomadarum totum annorum numerum inuenisti. Sed & hoc mihi simpliciter placet, ut numerus prophetice hebdomadis nō in integris annis, sed in septem mensibus finiatur. Et hoc maluit diuina prouidentia, ut septenario mensium numero totius spacij perfectio indicaretur, in cuius fine gratia septiformis spiritus mundo illuxit.

Confirmat autem pactum multis hebdomadibus, una, &c.] Confirmabit autem pactum, id est, constitutionem & legem Dei. Vna hebdomada, id est, ipsa nouissima, in qua Ioannes Baptista, uel Dominus & apostoli predicando multos ad fidem conuerterunt. Multis hebdomadis, de illis sexaginta nouem dicit, unde ultima remansit, sicut dixi. Et in dimidio hebdomadis deficit hostia: id est, sacrificia Iudeorum, quæsi dixisset: Antequam septuagesima hebdomada finiatur, deficit sacrificium Iudeorum, quia quando cepit Christus predicare ac baptizare, ceperunt uiscere Iudeorum sacrificia. Tribus igitur annis & sex mensibus, iuxta Euangelistam Ioannem Christus Euangelium predicauit & confirmat ueri Dei cultum multis, haud dubium quin apostolis & credentibus, quando post passionem Domini in dimidia rursum hebdomada deficit hostia & sacrificium. Totum ideo prophetae testimonium ponentes, quantum saculæ suppetebat, exposuimus. Testimonium prophete, scilicet quod ab angelo audiuit flagitare, scilicet illos exponeremus annis talibus, id est, taliter abbreviatis. Alioquin, scilicet si Hebraei tales annos habuissent, tota ueteris instrumenti series uacillat. Nec ullius ætas tanta, scilicet quanta in ueteri testamento scripta est, intelligi possit, dum omnis ætas secundum maiores & minores annos est computata.

Sciendum sane quod Aphricanus hebdomadarum cursum.] Aphricanus scriptor temporum hebdomadarum fuit. Idem quoque Africani scribit ad Aristiden quendam de ea que uidetur Euangeliorum dissonantia, & cur Matthei & Lucæ in generatione Christi seratur diuersa conscriptio: ubi ostendit euidentissimam ueritatem, consonantiam, sicut in primo Ecclesiasticæ historie libro, capitulo sexto beatus Hieronymus docet. Chronica Græcè dicitur, que Latine temporum series appellatur: qualem apud Græcos Eusebius Cesarientis episcopus edidit, & Hieronymus presbyter in latinam linguam conuertit, Chronos enim Græcè, sine tempus interpretatur.

SCHOLIA

SCHOLIA IN CAP. VII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Septima septies hebdomadis.] Prophetice Daniel prædixit tempus Dominice passionis per annorum hebdomadas, quas Beda luculenter ac doctè hoc capite explicat. Sudarunt etiam nostra ætate quidam in eiusdem libelli expositione. Porro apud Danielem locus est notus.

DE HEBDOMADA ÆTATVM SECVLI. CAPVT VIII.

Octaua species hebdomadis uniformis, & sola sine circuitu reuolutionis extans, ad figuram per omnia primæ hebdomadis labentibus huius seculi conficitur ætatibus. Prima enim die facta est lux, & prima ætate homo in paradisi amoenitate locatur. Diuisa luce à tenebris factus est uesperum, & separatis Dei filijs à femine nequam, non longe post natis Gigantibus corrupta est omnis terra, donec Creator poenitens se hominem fecisse, mundum diluuiio perdere disponeret. Secunda die firmamentum in medio libratur aquarum: secunda ætate arca in medio fertur aquarum hinc fonte abyssi supportata, illinc cœli catractis compluta quæ habuit uesperam, quando filij Adam pedes ab Oriente mouentes, qui in construenda superbiæ turri conuenerant, lingua rum diuisione multati, & ab inuicem sunt dispersi. Tertia die aquis in congregationem unam coactis apparuit arida, syluis herbisque decora: & tertia ætate firmatis in cultu demonum nationibus, Abraham patriarcha cognationem patriamque deserens, sanctorumque semine fecundatur. Aduenit & uespera quando gens Hebræa malis coacta prementibus contra Dei uoluntatem regem sibi petiit, qui mox ordinatus primo Domini sacerdotes Prophetasque trucidat, postmodum ipse cum tora gente gladio perijt Allophilorum. Quarto die cœlum luminaribus ornatur: quarta ætate gens illa cœlesti fide inclinata, regno Dauid & Solomonis gloriosa, templi etiam sanctissimi altitudine totum nobilitatur in orbem. Sed accepit & uesperam, quando crebrentibus peccatis regnum illud à Chaldeis disspatum, templum dirutum, & tota gens est Babyloniam translata. Quinta die pisces auresque aquis educatæ, hi patrijs manent undis, illæ aera terramque peruolant: quinta ætate multiplicatus in Chaldaea populus Israel, pars cœlestium desideriorum peninis fulcra Hierosolimam petunt, & homo primus ad imaginem Dei creatur, moxque ex eius latere dormientis sumpta costa scemina fabricatur: sexta ætate præconantibus prophetis filius Dei in carne, qui hominem ad imaginem Dei recrearet apparuit, qui obdormiens in cruce, sanguinem & aquam de latere, unde sibi cœlestia consecraret emanauit. Huius ætatis uespera cæteris obscurior in Antichristi est persecutione uentura. Septima die cõsummatis operibus suis Deus requiescit, eamque significans sabbatum nuncupari præcepit, quæ uesperam habuisse non legitur. Septima ætate istorum animæ post optimos huius uitæ labores in alta uita perpetuo requiescunt, quæ nulla unquam tristitia maculabitur, sed maior in super resurrectionis gloria cumulabitur. Hæc ætas hominibus tunc coepit, quando primus martyr Abel, corpore quidem tumulum, spiritu uero sabbatum perpetuæ quietis intrauit. Perficitur autem, quando receptis sancti corporibus in terra sua duplicia possidebunt, lætitia sempiterna erit eis, & ipsa est Octaua, pro qua uel Pfalmus inscribitur, credo quia in sex huius seculi ætatibus pro septima uel octaua illius seculi ætate est supplicandum. In qua quia iusti gaudia, sed reprobi sunt supplicia percepturi, Pfalmus hic ingenti pauore incipit, currit, finitur: Domine ne in ira tua arguas me, &c.

GLOSSAE IN CAP. VIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bridesfero Rameliensi.

Octaua species hebdomadis uniformis, & sola sine circuitu reuolutionis extans.] Uniformis nō uaria, quia non uariatur tempus in ea. Et sola, scilicet quia omne tempus continetur in ea. Sine circuitu, quia non reuoluntur tempora in ea. Uniformis dicitur, quia non habet in se uariationem formam temporis. Non enim iteratur tempus in ea, sed omne tempus continetur in se. Ad figuram, id est, ad exemplum primæ hebdomadis, scilicet in qua creatus est mundus, & omnia que in eo sunt.

Non longe post natis gigantibus, corrupta est omnis terra, donec creator poenitens se hominem fecisse, mundum diluuiio perdere disponeret.] Dicitur Deus poenitens, sicut scriptum est: Poenitet me facta se hominem super terram. Et rursum: Poenitet me, quod constituerim regem Saul in Israel. Quomodo est poenitens, qui id quod semel fecerit, se fecisse nequaquam dolet? Poenitere dicitur, cui id quod fecit, displicet: & hæc contra mutando aliquid aliud facit. Et quia ipse immutabilis, id quod uoluerit, mutat, poenitere dicitur: quantum rem mutat, consilium non mutat. Lege in moralibus sancti Gregorij, librum uigesimalium, in quo hæc sacra uerba continentur: Qui in construendam superbiæ turrim conuenerunt, lingua rum diuisione multati, & ab inuicem sunt dispersi. Haimo: Babylon ciuitas fuit, Chaldaeorum metropolis, & potentissima, tantæque magnitudinis, sicut Herodotus narrat, & multi alij historiographi Græcorum, ut ab angulo in angulum extenderetur per quadrum secedim milia passuum, id est simul sexaginta quatuor, qui faciunt leuæ quadraginta duas, & duas partes unius: & est edificata à Bedæ tom.,

reginæ

regina, quæ dicitur est Semiramis, in cuius medio est arx sue capitolium. Turris quam edificauerunt filij Adam post diluuium, antea quam diuiderentur per uniuersum orbem, quæ terræ dicitur tenere in altitudinem tria milia passuum, hoc est: Ieuonius dicit, paulatim de lato in angustias coarctata, ut pondus imminens facilius à lateribus sustentetur. Et quia ibi confusum est labium uniuerse terre, uocatur Hebraicè Babel, Græcè Babylon. Isidorus: Linguarum diuersitas exorta est in edificatione terris post diluuium. Nam prius uocatur Hebraicè Babel, quæ patriarcha et propheta uis sunt non solum in sermonibus suis, uerumetiam in literis sacris. Initio enim, quor gen tes, tot lingue fuerunt. Deinde plures gentes quam lingue, quia ex una lingua multe sunt gentes exorte. Lingue enim dicte in hoc loco pro uerbis, quæ per linguam sicut genere locutionis illo, quo is qui efficit, per id quod efficitur, nominatur, sicut os dicitur pro uerbis, et sicut manus pro literis. Septima die consummatis operibus suis Deus, requieuit, eamq; sanctificans sabbatum nuncupari præcepit. Augustinus in libro undecimo de Ciuitate Dei: Cum uero in die septimo requiescit Deus ab omnibus operibus suis, et san ctificat eum, nequaquam est accipiendum pueriliter, tanquam Deus laborauerit operando, qui dixit et facta sunt: uerbo intelligibi li et sempiterno, non sonabili et temporalis, sed requies Dei requies significat eorum, qui requiescunt in Deo: sicut Letitia domus Letitia significat eorum, qui letantur in domo, etiam si non eos domus ipsa, sed alia res aliqua letos facit. Similiter cum leta epistola dicitur, significat eorum letitiam, quos legentes efficit letos. Conuenientissimè igitur cum Deum requiescisse prophetica narrat auctoritas, significat eos qui in illo requiescunt, et quos facit ipse requiescere. Hoc etiam hominibus quibus loquitur, et propter quos utiq; con scripta est promittente prophetia, quod etiam ipsi post bona opera quæ in eis et per eos operatur Deus, si ad illum prius in ista ui ta per fidem quodammodo accesserint, in illo habebunt requiem sempiternam. De septenarij porrò numeri perfectione iam superius scriptum habemus.

Perficietur autem, quando receptis sancti corporibus, in terra sua duplicia possidebunt, latit etia sempiterna erit eius. In terra sua, hoc est in terra uiuentium et mansuetorum. Duplicia possidebunt, id est, in corpore et animis, cū perceperint immortalitatem et incorruptionem in corpore, et incommutabilitatem in anima, et Letitia sempiterna erit eis.

ITEM VNDE SVpra.

In ipso quidem principio conditionis facta sunt cælum et terra, angeli, aer et aqua de nihilo. Die uero prima facta est lux, et ipsa de nihilo. Secundo, firmamentum in medio aquarum. Tertia, species maris et terre, cum eis quæ terræ radicibus inheret. Quarta, luminaria cæli de lumine primo die facta. Quinto, natatilia et uolatilia de aquis. Sexto, reliqua animalia de terra: et homo carne quidem de terra, anima uero de nihilo creatus, qui in paradiso, quem Dominus à principio plantauerat, constituitur. Septimo Dominus requieuit, non à creaturæ gubernatione, cum in ipso uiuamus, moueamur et simus, sed à nouæ substantiæ creatione.

HEPTAMERON. PRIMORDIA MvNDI.

- Primus in orbe dies, lucis primordia sumpsit.
- Alter, splendidus cælum firmavit in horis.
- Tertius, undiq; mare dat cum germine terre.
- Quartus, habet phecbum lunamq; et sidera cæli.
- Quintus, plumigeras uolucres piscisque, natantes.
- Sextus, quadrupedis reptans, hominesq; sagaces.
- Septimus, est Domino requies his ritè peractis.

SCHOLIA IN CAP. VIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Octaua species.] Vltima species hebdomadæ, est omnium seculorum ab initio temporum consummatio, cuius septimus dies requies est perennis, per infinita secula durans. Dicuntur autem huius septimane partes, etates mundi, quorum temporum rationem septem primi dies creationis typicè expresserunt: quam rem Beda historiarij collatione et accomodatione luculenter agit.

DE MENSIBVS. CAPVT IX.

Menses dicuntur à mensura, qua quisq; eorum mensuratur. Sed melius à luna quæ Græco sermone *μήνη* uocatur: nam et apud eos menses uocantur *μήνες*. Sed et apud Hebræos Hieronymo teste, luna, quam *לַיְלָה* nominant, mensibus nomen dedit: Vnde et Iesus filius Syrach, qui utiq; Hebraice scripsit, de luna loquens, ait: Mensis secundum nomen est eius. Antiqui enim menses suos non à solis, sed à lunæ cursu computare solebant: unde quoties in scriptura sacra, siue in lege, seu ante legem quota die mensis quid factum dictum ue sit indicatur, non aliud quam lunæ ætas significatur, à qua semper Hebræi, quibus credita sunt eloquia Dei, antiquo patrum more menses obseruare non cessant. Primum mensem nouorum, qui Paschæ ceremonijs sacratus est, Nisan appellant, qui propter multuagum lunæ discursum, nunc in Martium mensem, nunc incidit in Aprilium, nunc aliquot dies Maij mensis occupat. Sed rectius Aprilij deputatur: quia semper in ipso uel incipit uel desinit, uel totus includitur, ea duntaxat regula, cuius et supra meminimus, obseruata, ut quæ xv. post æquinoctium luna extiterit, primū sequentis anni mensem faciat: quæ uero antea, nouissimum precedentis, sicq; per ordinem. Secundus eorum mensis Iar Maior: tertius Siuan Iunio: quartus Thamul Iulio: quintus Aab Augusto: sextus Elul Septembris: septimus Theseri

Theseri Octobri, quem propter collectionem frugum, et celeberrimas in ipso festiuitates nouum annum appellant. Octauus Marelian, Nouembri. Nonus Cassiu, Decembri. Decimus Tebeth, Ianuario. Undecimus Sabbath, Februarij. Duodecimus Adar, Martio simili ratione comparatur. Quos uidelicet menses propter lunæ circulum, qui x. x. i. x. semis diebus constat, tricenis undetricenisq; diebus alternantes, secundo demum uel tertio anno exactio, mensem superfluum, qui ex annis xi. Epactarum diebus confici solet, intercalant. Vnde nonnulli moueor scrupulo, quomodo maiores nostri diem, qua lex data est, quæ est tertia mensis tertij, quinquagesimam ab agni occisione computent, ponentes uidelicet primi mensis residuos dies numero x. et v. quia tredecim priores fuerant ante Pascha transfacti, secundi xxx. tertij lll. qui sunt simul dies l. cum constet duos menses lunares non lx. sed lxx. diebus terminari. Ideoq; si paschalis mensis xxx. diebus computatus, xv. sui cursus dies post pascha retinuerit, secundum iam mensem non xxx. sed xxxi. diebus debere concludi, ac per hoc in summa temporis memorati non plus quàm xlxx. dies inueniri: nisi forte putandum est synechdochicè, quæ est regula sanctæ scripturæ frequentissima, à parte totum computari. Verum hæc utcunq; acta, uel computata fuerint, clarescendum, ubi Noe cum suis xv. die secundi mensis arcam ingressus, et xxxv. eiusdem mensis die post diluuium egressus afferitur, quam annum solis integrum, hoc est, cclxxv. dierum esse descriptum: quia uidelicet luna, quæ presentis anno, uerbi gratia: per Nonas Maias septimadecima existit, anno sequente uicesima septima pridie Non. Maias occurret. Notandum sane, quod nimum falluntur, qui mensem definiendum, uel ab antiquis definitum autumant, quam diu luna Zodiacum circulum peragat, quæ nimirum, sicut diligentior inquisitio naturarum edocuit, Zodiacum quidem xxxv. diebus, et viii. horis, sui uero cursus ordinem xxxi. diebus, et xii. horis, salua sui saltus ratione conficit. Ideoq; rectius ita definiendum, quod mensis luna sit luminis lunaris circuli, cuius, ac credite ratio de noua ad nouam. Solaris autem mensis digressio sit solis per duodecimam partem Zodiaci, id est, signiferi circuli, quæ xxx. diebus et decem semis horis impletur, uiginti uidelicet duabus horis ac dimidia, lunari mense productior, e quibus xi. Epactarum dies et quadrans annuatim subcreescere solent: duodecies enim uiceni et quaterni eandem summam conficiunt. Porro duodecies semis sex faciunt, quæ annuæ sunt horæ quadrantis: liquidem luna xii. suos menses xi. diebus, ut dictum est, et quadrante breuiores totidem solis mensibus agens, in ipsidem peragens tredecies Zodiaci ambitum lustrat. Sed in utroq; mense computando, consuetudo, uel authoritas, uel certe compendium calculandi naturæ præualuit, nam non solum lunæ menses, quod calculandi necessitas cogit, tricenis undetricenisq; diebus ordinant, sed et lunam superfluum, quæ iuxta naturæ rationem in fine anni debuerat intercalari, pleriq; ubilibet intercalant, et quod est grauius, tantum inter se calculatores disident, ut uno nonnunquam eodemq; die hic quartamdecimam, ille quintamdecimam, alius sextamdecimam adseuerent lunam esse putandam, nec non et solis annuos menses dissimilima regula diuerso quæq; gens ordinetur. Deniq; Aegyptij, qui primi propter ocycorem lunæ discursum, ne uidelicet error calculandi eius uelocitate gigneretur, ad solis cursum, cuius motus tardior facilius poterat comprehenditur, suos menses putare ceperunt, sumpto ab autumnali tempore primordio, tricenis hos produntur includere diebus, quorum primus mensis Thoth, lll. Cal. Septembrium: secundus Phaosi, lll. Cal. Octob. tertius Athir, v. Cal. Nouemb. quartus Choeac, v. Cal. Decembrium: quintus Tybi, vi. Cal. Ianuariarum: sextus Mechir, vii. Cal. Februariarum: septimus Phamenoth, v. Cal. Martiarum: octauus Pharmuthi, vi. Cal. Aprilium: nonus Pachon, vi. Cal. Maiarum: decimus Pauthi, vii. Cal. Iuniarum: undecimus Epiphi, vii. Calendarum Iuliarum: duodecimus Mesor, viii. Cal. Augustarum die sumit exordium: quem decimo Cal. Septembrium die terminantes, residuos quinque dies *επιπληθεις*, uel intercalares, siue additos uocant, quibus etiã quarto anno dicem sextum, qui ex quadrantibus confici solet adnectunt. Vnde fit ut eorum anni primi ab hissextio tertio Cal. Septemb. ceteri uero lll. Cal. earundem die fortiantur initium: ipsi autem bissextiles anni lll. ceteri v. Cal. memoratarum die terminentur. Porro dissonantia, quam bissextilibus annis à tempore intercalati ab eis quadrantibus dicimus oriri, non ante nostræ temporis intercalationis, quæ fit sexto Cal. die Martiarum, in computo lunæ, uel earundem festiuitate dierum potest cum nostri anni circulo recipere concordiam: sed idem die festus eadem luna, uerbi gratia septima, quæ apud nos secunda sabbati, apud illos tertia sabbati computantur, et cetera in hunc modum.

GLOSSAE IN CAP. IX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brediferto Ramesiensi.

Menses dicuntur à mensura, qua quisq; eorum mensuratur: sed melius à luna, quæ Græco sermone *Μήνη* uocatur. Ne nouum, *Μήνη* Græcè dicitur luna, à quo nomen componitur *νεομηνία*, id est, exordium nouæ lune. Et à *Μήνη* quæ dicitur luna, uocatur mensis apud illos, qui initium Calendarum non iuxta solis cursum et diuersa mensium spacia, sed iuxta circuitum lune incipiunt et terminant, ut Hebræi faciunt. Hieronymus: Neomenia mensis exordium est, quod nos secundum Bedæ tom.

Aegyptij menses ad solis cursum exegerunt.

latine lingue proprietatem Calendas possimus dicere. Verum quia apud Hebræos mensis secundum lunæ cursum supputatur, & apud Græcos Mene luna dicitur, neomenia quasi noua luna dicitur. Vnde & Iesus filius Syrach, qui utiq; Hebraicè scripsit, de luna loquens ait: Mensis secundum nomen eius est. In libro Ecclesiastico ita scriptum habetur: Luna ostensio temporis, & signum æui. Mensis secundum nomen eius. Primum nomen lunæ, Mene. Secundum nomen lunæ mensis, id est, Iaret, qui & Matus dicitur. Duodecimus Adar, Martio simili ratione comparatur. Ideo dicit simili ratione: quia ipsa luna, quæ comparatur Maio, aliquando incipit in Aprilem, & finitur in Maio: aliquando inchoat in Maium, & extinguitur in Iunio: aliquando infra ipsum Maium incipit & desinit, totaq; includitur. scilicet de reliquis mensibus intelligendum est.

Vnde nonnulli moue scrupulo. Vnde, scilicet quia taliter alternantes menses lunares, id est, unus trigentis, aliter undetrigentis. Nonnulli, id est, plurimo, maximo. Moncor, scilicet ego Beda. Scrupulo, id est, ambiguitate. Maiores nostri, id est, Hebræi, qui ad lunam computant diem, quæ lex data est, quæ est tertia mensis tertij, Iudei immolauerunt in Aegypto agnum decima quarta luna primi mensis, in æquinoctio uernali, quod fuit primum pascha. Et Christus immolatus est decima quinta luna primi mensis, quod fuit secundum pascha. Quintadecima lunam expectauit, ut primum pascha, id est, decima quartam lunam, cum suis discipulis celebraret. Et Iudei acceperunt legem in tertia luna tertij mensis, id est, quadragesima nona die, à decima quarta luna primi mensis. Et apostoli acceperunt spiritum sanctum in quadragesimo nono die Dominicæ resurrectionis. Et ideo apparet, quia non in una die, nec in una luna celebramus pascha, & pentecosten nos & illi, in proximo tamen celebramus. Quæ est tertia, scilicet mensis tertij, id est, Iunij: scilicet ab illo ubi plenilunium est post æquinoctium, qui est semper mensis paschalis. Quinquagesimam, scilicet ab agni occasione, id est, à decima quarta Calend. Maij. Computent, scilicet Hebræi. Primi mensis, scilicet Paschalis, id est, Aprilis. Residuos dies, scilicet ab agni occasione, id est, pascha. Iam superius, id est, in octauo capite de die ab agni occasione scripsimus, secundum iam mensum non trigessimum, sed undetrigesimum debere concludi. Priscianus in libro de figuris numerorum. Vnde viginti dicitur pro nouedecim, id est, unum deest de viginti. Horatius in secundo Sermonum:

Vnde octuaginta annos natus cui fragula uestis.

Vnde octuaginta dicit, id est, septuaginta nouem annos habens ætatis: hoc est, octuaginta unde unum. Duodeviginti dicitur, pro octodocim. Vnde triginta pro uiginti nouem, & his similia.

Nisi forte putandum est, synecdochicos, quæ est regula sanctæ scripturæ frequentissima, à parte totum computari. Synecdochicòs aduerbialiter. Quæ, scilicet species est regula à parte totum, scilicet ut intelligantur per quadraginta nouem, quin quaginta. Synecdochicòs enim dicuntur esse, quinquaginta. Habent enim hunc morem scripture, ut à parte totum ponant, maxime in temporibus.

Nec aliter in Genesi sentiendum est. Nec aliter, scilicet quantum computent Hebræi ad lunam suos menses. Vbi Noe cum suis, scilicet filiis & uxoribus, ita legitur in Genesi cap. 7. Anno sexcentesimo uite Noe, mense secundo, rupti sunt omnes fontes abyssi magnæ, & in articulo diei illius ingressus est Noe cum suis in arca. Ac deinde: Mense secundo, septima & uigesima die mensis, arefacta est terra, & Noe egressus est de arca. Sed dicit sanctus Hieronymus in libro Hebræicarum questionum: Ararat, Armenia. Siquidem in montibus Ararat arca post diluuium sedisse perhibetur, & dicuntur ibidem usq; hodie eius manere uestigia: quia uidelicet luna, quæ presentis anno (uerbi gratia) per nonas Maias decimas septima extitit, anno sequenti uigesima septima, scilicet da Non. Maij occurret. Præter nonas dicit, & non nonas: quia feriam querit, non appellationem. In ipsa enim feria, in qua nonas Maias appellat hoc anno, appellabit in sequenti anno, in eadem feria præter nonas Maias. Feria enim manet, appellatio tamen de die in diem in unquoq; finitur: unde fit ut ista appellatio, quæ presentis anno in prima feria est, in futuro anno sit in secunda: si autem bisextus fuerit, fit etiam in tertia. Sic & solemnitates & anniuersaria de die in diem cum appellatione in anno mutantur. Hæc est enim causa quæ facit illam appellationem mutari. Annus solaris habet dies trecentos sexaginta quinq;. Diuide illos per septem, remanet unus, & in bissextili anno remanent duo. Quæ una dies uel duo in bissextili anno, dum septenarium numerum transcendunt, faciunt illam mutationem. Et quantum illa mutatio appellationis de die in diem sit in anno, non tamen plures appellationes sunt quam ferie: quia est mutetur appellatio de feria in feriam, non tamen supercreuit super ferias. Quæ nimirum sicut diligentior inquisitio naturarum edocuit. Zodiacum quidem uiginti septem diebus & octo horis, sui uero cursus ordinem uiginti nouem diebus & duodecim horis, salua sui saltus ratione conficit. Lege in supra capite decimo sexto, quia meliorem glossam super istum uersiculum inuenire non potui. Sed in utroq; mense computando, consuetudo uel auctoritas, uel certe compendium calculandi nature præuoluit. Natura est, ut mensis solaris habeat triginta dies, & decem horas & dimidiam: consuetudo tamen, uel auctoritas uel compendium, ut triginta dies habeat. Natura etiam est, ut mensis lunaris habeat uiginti nouem dies, & dimidium: consuetudo tamen uel auctoritas, uel compendium, ut uiginti nouem dies habeat, uel etiam triginta. Et quod est grauius, tantum inter se calculatores disident, id est, discordant, ut nonnunquam eodemq; die: hic, scilicet Anatholius decimam quartam, id est, Dionysius, decimam quintam; alius, id est, Victorius, decimam sextam: assenserunt lunam esse putandam, id est, computandam, scilicet propter insertionem embolismi: quia ubi iste facit embolismum, ille non facit. Vnde fit ut eorum anni primi à bissexto, tertio Calendarum Septembrium, Quidam enim bissextili & saltum lunæ diuersè ponunt. Alij enim ante, ut Anatholius, Victorius, & alij post, ut nos. Illi autem qui quarto Calend. Septemb. bissextum faciunt, habent in quarto idus Decemb. decimam quartam lunam: & illi qui saltum, decimam sextam: & illi qui neutrum, decimam quintam. Verbi gratia: Est nunc, scilicet apud nos ultimus decennoualis cycli annus, qui habet octodecim epactas, quas iunges regularibus decimo quarto Augusti, & inuenies secundam lunam in Calend. Augusti, quam facies ascendere tricesimam, quarto Calend. Septemb. propter bissextum qui ibi ponitur, tertio Calend. primam, secundo Calend. secundam. Calend. Septemb. tertiam, & sic computando debes peruenire usq; quartum Id. Decemb. & inuenies ibi in eadem die apud illum qui fecit bissextum, decimam quartam lunam: & apud illum qui fecit saltum, decimam sextam: & apud illum qui neutrum fecit, quintadecimam. Bissexto enim unam ætatem minuit, & saltum unam in antea crescit. Bissexto enim crescit lunam, & decreuit ætatem. Saltus autem decreuit lunam, & crescit ætatem, & in sequentibus mensibus uidetur illa ætas crescere uel decrescere. Porro dissonantia, quam bissextilibus annis à tempore intercalati, ab eis quadrantis dicimus oriri: causa eius dissonantia est intercalatio apud Græcos, quarto Calendarum Septembrium die. Semper enim abq; bissextilibus annis quartus, Calendarum Septembrium primus anni eorum dies est: in bissextilibus autem annis ultimus est ille dies, id est, quarto Calend. Septemb. Nam dies quadrantis in eo intercalatur. Ideoq; solemnitas, quæ à nobis celebratur, quarto Calend. Septemb. apud illos, id est, Aegyptios, tertio Calend. celebratur. Et à tempore ipso intercalati ab eis quæ

eis quadrantis, eadem diuersitas perseverat usq; ad tempus nostre intercalationis. Verbi gratia: Vna eademq; solemnitas, quæ apud nos hodie celebratur, apud illos in crastinum perueniet. Similiter & una eademq; ætas lunæ (uerbi gratia) septima, quæ apud nos prima sabbati, apud illos secunda sabbati, septima erit. Sed notandum, quod non simul incipiunt, diuersitas festiuitatum, & lunæ ætatum. Nam festiuitatum diuersitas, à quarto Calend. semper incipit, ætatum autem diuersitas lunæ, à luna Augusti mensis oritur. Omnibus enim bissextilibus annis apud illos triginta dies habet, apud nos autem undetriginta. Vnde si diuersitas inter nos & illos usq; sextum Calend. Martiarum, ætatum autem diuersitas in luna Februarij mensis finem accipit: quæ apud nos in anno bissextili triginta dies habet, apud illos undetriginta.

ITEM VNDE SVpra.

Mensis lunaris incremento lunæ senioq; conficitur, dum uiginti nouem semis diebus paulo plus quam zodiacum peragit: sed scilicet computandi tricenis & undetricenis diebus lunæ menses alternat, solaris autem mensis uigintidubus horis est amplior: ex quibus undecim epactarum dies accrescunt, quibus sol lunæ cursum singulis annis exuperat. duodecies enim uiceni & bini, duodecies sexaginta quatuor faciunt: & undecies uiceni & quaterni, eundem numerum complent. Sed Hebræi menses à luna nascente, Romanis à Calendis incipiunt, Aegyptij à quarto Calendarum Septembrium, usq; in nonum Calendarum eandem in triginta diebus suos menses putantes, residuos quinq; dies intercalares appellant. Qui primi ad solis cursum menses terminare ceperunt, ne lunæ uelocior & dubius cursus impedimenti eis faceret calculandi. Pleriq; autem asserunt Cingium Sabinorum regem prius annum in mensibus diuisisse, & intercalares dies instituisse. In codicibus autem sanctorum scripturarum duodecim menses fuisse, antequam ante diluuium ostendunt. Sic enim ibi legitur: Aqua autem minuebatur usq; ad undecimum mensem. Vnde decimo autem mensis prima die mensis, apparuerunt cacumina montium. Sic enim tunc dinumerabantur menses, sicut & nunc: sed non quos Calendarum, sed quos luna cepta & finita concludit. Calendarum autem dicimus à colendo dictas, apud antiquos enim semper mensium principia celebrantur. Idus quoq; dictæ à diebus, & non à nundinis. Menses autem apud Latinos ex Calendarum sumunt principium, apud Hebræos ex lunæ nascentis recursum: apud Aegyptios autem principia mensium ante Calendarum, quatuor, aut sex, aut septem, aut octo dies pronuntiantur. Menses dicti à mensura, ut supra.

SCHOLIA IN CAP. IX. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Menses dicti à mensura. Hactenus hebdomadam uarietates, nunc mensium rationem explicat, ut pote partes maiores. Sunt autem mensura tempora, partim natura instituta, partim arbitrio hominum. Nam Græcorum menses ex intervallo temporis, quod est inter duo lunæ silentia, naturale tantum ex motu collectum, naturale etiam mensis est, spaciū quo sol signum aliquod abasoluit, quod est dierum triginta, horarum decem & semis: sed hic mensis difficultis est observationis, quod quemadmodum in luna conuersione, ita homines nulla manifesta nota animaduertere possunt, solem è signo uno in aliud transiitum scisse: propterea gentes raro talibus mensibus utuntur. Utuntur tamen ijs Macedones à signis celestibus eos denominantes, ut regi & mensis est seu tempus, quo sol est in signo arietis. Cuius primus dies est quinto idus Martij, postremus tertio idus Aprilis. Sic τὸν ἄρῳ, id est, taurus gemini menses sunt solares. Latinorum autem menses naturales non sunt, constant enim arbitrarie numero dierum: ut Ianuarius triginta & altero, Februarius duodeviginti, Aprilis triginta diebus, Epactæ autem embolismi bissextili, aliæ intercalationes, est ex naturali motu siderum proueniant, iudicio tamen hominum alijs & alijs mensibus sunt interpositi uel appostiti. Sed melius à luna. Menses dicuntur quasi mensis, id est, dimensa tempora, seu à Græco μῶν, quod lunam significat lingua Arcadum, & μῶν μῶν mensis: ipsum lunæ globū Athenienses uocant σελήνη, quod fulgorem recipiat. Priori origini, quod scilicet mensis dicitur à luna, unde naturaliter prouenit, Varro assentitur. Sic & Germanicè uocamus mensem, cum monat, quæ uox modò significat quatuor hebdomadas, quibus lunæ cursus per Zodiacum definitur, modò mensem Romanum, ut Augustus, der Augst monat.

Qui propter multiuagium. Anni lunares qui constant duodecim mensibus lunariibus, breuiores sunt annis solaribus, scilicet uigintidubus horis & dimidia. Hinc fit quod apud Græcos non semper initia mensium nostris respondet, ut tamen eorum annus etiam cum solari anno exeat, quemadmodum nosser, faci intercalatio epactarum.

Notandum sanè. Consultat Beda crassum errorem de mense lunari, ne existimetur esse spaciū, quo luna Zodiacum percurrit, quod fit diebus XXVII. & VII. horis, sed tempus est inter duos lunæ coitus, quod amplius est quam integer zodiacus, ut eadem luna totam signiferum transiit, sol interea ferè duodecimam partem signiferi promouit, ad quam priusquam luna peruenit, lapsi sunt dies duo & quatuor horæ, hi additi uiginti septem diebus & horis octo, efficiunt uiginti nouem dies & semis, quod tempus est mensis lunaris. Visum autè est hoc loco describere menses Latinorum, & ordine ac è regione Græcorum, Hebræorumq; ac aliarum nationum, quarum menses in bonis auctoribus cognoscere oportet. Vbi primum adnotandum est, nullos menses esse stables, præterquam Romanorum, & Aegyptiorum, hoc est, ut primus cuiusque mensis dies: uerbi gratia Ianuarij, semper uenit uigesimo die post brumam, primus Martij decimo die, ante æquinoctium uernum, aliorum, Græcorum scilicet, Hebræorum & Arabum menses non similit. Præterea Romani incipiunt annum à bruma, itaque Ianuarius primus est Romanorum mensium. Hebræi ab æquinoctio uerno: ergo primus mensis is est, cuius medium, id est, decima quarta luna, proxima est post æquinoctium: alij primum faciunt mensem ea decima quarta luna, quæ lucet proximè post solstitium: alij ab ea, quæ est in autumno, ut Aegyptij. Quæ omnia facile deprehendes ex subiecta tabula, quam ex bonis auctoribus sedulo collegimus, qui è regione ponuntur, eodem tempore conueniunt.

Beda tom.

83

Romanorum.



| Romanorum.    | Aegyptiorum. | Hebraeorum. | Græcorum.     | Britannorum.      |
|---------------|--------------|-------------|---------------|-------------------|
| 1 Ianuarius.  | 5 Thibi.     | 10 Adar.    | 8 νυχίωv      | 2 Giulii.         |
| 2 Februarius. | 6 Mechir.    | 11 Sabath.  | 9 Σεργυλιώv   | 2 Solmonath.      |
| 3 Martius.    | 7 Phamenoth. | 12 Tebeth.  | 10 Δισρ       | 3 Rhodmonath.     |
| 4 Aprilis.    | 8 Pharmuthi. | 1 Nisan.    | 11 Φαυλάv     | 4 Cofur monath.   |
| 5 Maius.      | 9 Baccho.    | 2 Iar.      | 12 ἀργεμίσι   | 5 Trimilchi.      |
| 6 Iunius.     | 10 Pancr.    | 3 Siuan.    | 1 Δεσι        | 6 Lida.           |
| 7 Iulius.     | 11 Epiphi.   | 4 Thamul.   | 2 πάλμ        | 7 Lida.           |
| 8 Augustus.   | 12 Mesor.    | 5 Aab.      | 3 λω          | 8 VVeid monath.   |
| 9 September.  | 1 Thoth.     | 6 Elul.     | 4 γαρδιώv     | 9 Algemonath.     |
| 10 October.   | 2 Phaophi.   | 7 Thifiri.  | 5 ἀπερθερατάv | 10 Vuintyrftlich. |
| 11 Nouember.  | 3 Athur.     | 8 Marefuan. | 6 λι          | 11 Elothmonoth.   |
| 12 December.  | 4 Chocac.    | 9 Caffeu.   | 7 ἐλαφβολιώv  | 12 Giulii.        |

Ex Beda sunt præcedentia.

SECVNTVR MENSES VARIARVM NATIONVM, ex Theodoro Gaza, Calonymo, & reliquis non pœnitendis authoribus.

| Romanorum.  | Athenienfium. | Achiuorum. | Macedonum. | Bithyniorum. | Cypriorum.       |
|-------------|---------------|------------|------------|--------------|------------------|
| Ianuarius.  | γαμνλιώv      | διδυμιώv   | ἀγοκίρωv   | Ireos.       | Aphrodiflos.     |
| Februarius. | ἐλαφβολιώv    | πιδεταόv   | ὄδροχέv    | Ermos.       | Apogonicos.      |
| Martius.    | μερυχιώv      | δισρ       | ιχθύv      | Metroos.     | Aluicos.         |
| Aprilis.    | Περγυλιώv     | φαυλάv     | κρίv       | Dionyflos.   | Iunios.          |
| Maius.      | σκιροφοριώv   | δεξιμίσι   | τρώv       | Heraclios.   | Cefarios.        |
| Iunius.     | ἐκαθμελιώv    | Δεσι       | διδυμοι    | Dios.        | Schafios.        |
| Iulius.     | μεταγρεπνιώv  | πάλμ       | κάρουιν    | Bendigeos.   | Autocratoricos.  |
| Augustus.   | βοηδρομιώv    | λω         | λιωv       | Stratigios.  | Plethytatos.     |
| September.  | μαλακακτινιώv | γαρδιώv    | πάρβουv    | Arios.       | Diamarpefosflos. |
| October.    | παναφλιώv     | ἀγοκίρωv   | συγός      | Periepios.   | Archiereus.      |
| Nouember.   | ἀνθεστηριώv   | ὄδροχέv    | σώρπι      | Aphrodiflos. | Eftbios.         |
| December.   | ποσεδάv       | ιχθύv      | πεφωv      | Dimetrios.   | Romeos.          |

Aduertendum tamen est Græcorum mensium rationem, apud scriptores parum constare: nam Anthesterion Gaze respondet No uembri, Macrobio Aprilis, ab alijs tribuitur Martio, sic et in Gamelione uariant, ac alijs quibusdam.

BARBARICORVM MENSIVM ENVMERATIO.

| Germanorum.    | Hebraeorum. | Chaldeorum. | Alexandrinorum. | Menses Alexandrinorum eundem habent ordinem, & numerum dierum: quem Aegyptiorum menses, quorum singuli constant diebus triginta: postremus uero triginta quinque: & quarto quoque triginta & sex horum primus est Thoth, cuius primus dies 4. Calendas Septembris uenit. |
|----------------|-------------|-------------|-----------------|--|
| Herbst monat.  | Tifrim p.   | Tifri.      | Thoth.          |  |
| Vuier monat.   | Tifrim se.  | Marefuan.   | Phaophi.        |  |
| Vuinter monat. | Remitz p.   | Chisleu.    | Athir.          |  |
| Christ monat.  | Remitz se.  | Teueth.     | Chiach.         |  |
| Ienner monat.  | Sabath.     | Senath.     | Tybi.           |  |
| Hornung monat. | Adar.       | Adar.       | Mechir.         |  |
| Mertz.         | Nisan.      | Nisan.      | Phamenoth.      |  |
| April.         | Idar.       | Xiar.       | Pharmuti.       |  |
| Mey.           | Haziram.    | Siuan.      | Fachon.         |  |
| Brach monat.   | Tamus.      | Tamus.      | Pauni.          |  |
| Heumonat.      | Abh.        | Ab.         | Epiphi.         |  |
| Augst monat.   | Eyul.       | Elul.       | Mesori.         |  |

DE MENSIBVS ROMANORVM. CAPVT X.

Quare autem Romani tam diuersæ longitudinis habeant menses, hæc, ut in disputatione Flori, & prætextati legitur, causa exitit. Romulus cum ingenio acri quidem, sed agresti, statum proprium ordinaret imperij, initium mensis ex illo sumebat die, quo nouam lunam contigisset uideri: quia uero non continuo uenit, ut eo die semper appareat, sed modo tardius, modo celerius ex certis causis uideri solet, contigit ut cum tardius apparuit, præcedenti mensi plures dies, aut cum celerius

celerius pauciores darentur, & singulis quibusque mensibus perpetuam numeri legem primus casus adduxit: sic factum est, ut alij xxx. & l. alij xxx. fortirentur dies. Primum mensis Martij, cuius se filium credi uoluit, dicauit, eo quod hoc mense constet lunonem Martem peperisse in Phrygia, quem mensis anni primum aliquem fuisse, uel ex hoc maxime probatur, quod ex eo septimus, octauus, nonus & decimus inditum antiquitus à numero nomen usque hodie seruant. Secundum mense nominauit Aprilem, quasi aperilem, eo quod in illo remotis nubibus, pruinis, ac tempestatibus hybernis, cœlum, terra, & mare nautis, agricolis & horoscopis aperitur: arborum quoque & herbarum in germen, sed & animantia quoque in prolem se aperire incipiunt. Maium tertium, quartum Iunium posuit, in honorem uidelicet maiorum ac iuniorum, in quos diuisit populum, ut altera pars armis, altera consilio rempublicam tueretur. Contendunt alij Masam Mercurij matrem, Maio nomen dedisse: hinc maxime probantes, quia hoc mense mercatores omnes Masæ pariter Mercurioque sacrificabant. Iunius mensis aut ex parte populi, ut diximus, nominatur, aut ut Cincius arbitrabatur, lunonius apud latinos ante uocatus est: & hæc appellatio mensis apud maiores diu permanit, sed post detritis quibusdam literis ex lunonio Iunius dicitur est: nam & ædes lunoni Monetæ Calendis Iunij dedicata sunt. Iulius mensis nomen Quintilis, quod à numero sumperat, etiam post præpositos Martio duos menses seruauit, sed postea in honorem Iulij Cæsaris dictatoris legem ferente Marco Antonio Marci filio consule, Iulius uocatus est, quod hoc mense ad 1111. Idus Quintiles Iulius procreatus sit. Augustus mensis Sextilis antea uocabatur, donec honor Augusti daretur ex senatus consulto, eo quod ipse die primo huius mensis Antonium & Cleopatram superauerit, & imperium populi Romani firmauerit. September mensis, October, Nouember & December, principalem sui retinent appellationem, significantes nomine quoti sint à uero mense. i. Martio, uel quod imbres in eis immineant. Hæc Romuli fuit annua ordinata dimensio, qui annum x. mensium, dierum uero ccc. & 1111. habendum esse constituit. Mensesque ita disposuit, ut 1111. ex ijs, Martius, Maius, Quintilis, October tricenos singuli, sex uero reliqui tricenos haberent dies, qui hodie quintanas habent nonas, ceteri septimanas. Septimanas autem habentibus, ab Idibus reuertebantur Calendæ ad diem septimumdecimum: uerum habentibus quintanas, ad octauumdecimum remeabat initium Calendarum: sed cum hic numerus neque solis cursu, neque rationibus lunæ conueniret, nonnunquam usum ueniebat, ut frigus anni aestiuis mensibus, & contra calor hyemalibus proueniret. Quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur absumi, quantum ad id anni tempus adduceret, quo cœli habitus instanti mensi aptus inueniretur. Sed secutus Numa quinquaginta dies addidit, ut in ccc. l. & 1111. dies, quibus xii. lunæ cursus confici creditur, annus extenderetur, atque ijs l. diebus à se additis, adiecit alios vi. retractos illis vi. mensibus, qui xxx. habebant dies. i. de singulis singulos, factosque l. & vi. dies, in duos nouos menses pari ratione diuisit, ac de duobus priorem Ianuarium nuncupauit, primumque anni esse uoluit, tanquam bicipitis Dei mensem, respicientem ac prospicientem transacti anni finem, futurique principia. Quidam autem Ianuarium nuncupatum ex eo, quod Ianes & Ianua sit anni. Sed & omnes ingressus Iano Gentiles ascribebant, & hinc eidem duas facies figurabant, unam qua interiora, aliam qua foris posita uideretur aspicere. Ac sic insipientes dum eum de rege mortuo Deum immortalem facere cupiunt, monstrum esse fecerunt, utpote ignorantes eum de quo fructuose dicere possint: Dominus custodiat introitum tuum & exitum tuum. Secundum Numa dicauit Februus, id est, Plutoni, qui lustrationum potens credebatur: lustrarique eo mense ciuitatem necesse erat, quo statuit, ut iura dijs manibus solueretur. Sed hanc lustrandi consuetudinem bene mutauit Christiana religio, cum in mense eodem die sanctæ Mariæ plebs uniuersa cum sacerdotibus ac ministris, hymnis modulatae uocis per ecclesias, perque congrua urbis loca procedit, datosque à pontifice cuncti ceros in manibus gestant ardentes, & augefcente bona consuetudine, id ipsum in cæteris quoque eiusdem beatæ matris, & perpetuæ uirginis festiuitatibus agere didicit, non utique in lustrationem terrestris imperij quinquennæ, sed in perennem regni cœlestis memoriam: quando iuxta parabolam uirginum prudentium, omnes electi lucentibus bonorum actuum lampadibus, obusam sponso ac regi suo ueniētes, mox cum eo ad nuptias supernæ ciuitatis intrabunt. Paulo post Numa in honorem imparis humeri unum adiecit diem, quem Ianuario dedit, ut tam in anno, quam in mensibus singulis, præter unum Februarium impar numerus seruaretur, quasi inferis & diminutio, & par numerus conueniret. Cui ergo Romani ex hac distributione Pompilij ad lunæ cursum, sicut Græci, annum proprium computarent, necessario & intercalarem mensem instituerunt more Græcorum. Nam & Græci cum animaduertent temere se ccccliiii. diebus ordinasse annum, quoniam apparet de solis cursu, qui cccclxv. diebus & quadrante Zodiacum conficit, deesse anno suo xi. dies & quadrantem, intercalares statuta ratione commutati sunt, ita ut octauo quoque anno x. dies, ex quibus tres menses tricenorum dierum computauerunt, intercalarent. Hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit, sed frustra: quippe fugit eos diem unum, sicut supra admonuimus, additum à se ad Græcum numerum in honorem imparis numeri ea re per octennium conuenire numerus atque ordo non poterat, sed qui exinde sit error genitus, qualiterque eidem sit succursus, in præfata Flori & Prætextati disputatione, unde & ista decerpimus, qui scire uult inueniet. Tandem Caius Iulius Cæsar imitatus Aegyptios, ad numerum solis annum, sicut hodie seruat in

X XI X.

Iustia, uel Iustia.

stituit, x. videlicet dies obseruationi ueteri superadiiciens, ut annu cccclxv. dies, quibus ipse Zodiacum lustrat, efficerent. Et ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant, mensibus ac diebus unum intercalarent diem, eo scilicet mense ac loco, quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur, id est, ante quinq; ultimos mensis Februarij dies. idq; bissextum censuit nominandum. Omni enim intercalationi mensis Februarius deputatus est. quoniam is ultimus anni erat, quod etiam ipsum ex Græcorum imitatione faciebant: nam illi ultimo anni sui mensi superfluos interseriebant dies. Verum una re à Græcis differebant, nam illi confectio ultimo mense, Romani non confectio Februario, sed post uicesimum & tertium diem eius intercalabant. Terminalibus scilicet iam peractis, deinde reliquos Februarij mensis dies, qui erant quinque post intercalationem subiungebant, credo ueteri religionis suæ more, ut Februarium omnimodo Martius sequeretur.

GLOSSAE IN CAPVT X. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Bridesfero Ramesiensi.

Romani auctoritate Romuli decem mensibus annum ordinatum, diebus uero CCCIII. agebant. Qui primum mensem genitorum suo Marti dicauit, secundum ab apertione frugum nominauit Aprilem, tertium Matre Marti Mercurij: quartum Lunoni sacrauit. Quintili & Sextili, qui nunc à natiuitate Iulij Caesaris & Augusti triumpho nuncupatur, & ceteris sequentibus à numero nomen imposuit. Quorum initia Calendæ appellauit, quia tunc Calata, id est, uocata in Capitolium plebe, dicto quinquies uel septies uerbo Calo, id est, uoco, quot dies superessent, ad nonas pronunciabatur. Nonas autem, quod nono ante idus die confluere in urbem, scilicet tui quid esset eo mense faciendum. Porro idus diem qui medium diuidit mensem, iduare enim Hetrusca lingua diuidere est. His Numa duos menses adiciens, Ianuariam à Iano, Februariam à Februo deo illustrationum nominando, 354. diebus, annum ad cursum lunæ distulit. Quem Iulius Caesar undecim diebus adiecit, sicut hodie seruatur, instituit.

Sed postea in honorem Iulij Caesaris dictatoris legum ferente Marco Antonino. Omnes enim imperatores Romanorum Caesares appellabantur, à primo Caio Cesare, qui ob duas causas Caesar est appellatus: uel quia caeso uenere matris exiit, uel quia cum caesare capitis, id est, cum capillis est natus. Dictatores quinquennij temporis imperio utebantur, plus enim erant honore quam consules, qui annuas potestates tenebant. Et dicti dictatores, quasi principes & praeceptores. unde & magistrum populi nominabantur: unde & edicta dicuntur. Paulo post Numa in honorem imparis numeri unum diem adiecit, quem Ianuario dedit, ut tam in anno quam in mensibus singulis praeter unum Februarium impar numerus seruaretur. Retraxit enim superius à sex mensibus, qui triginta dies habuerunt unum diem, omnes illi sex, i. Aprilem, Iunium, Augustum, Septembrem, Nouembrem, Decembrem, & in super Ianuarius, habent uiginti nouem dies, propter impari numerum. Quatuor autem, id est, Martius, Maius, Quintilis & October, triginta unum diem apud Romulum habebant: ideo impar numerus erat in omnibus praeter Februarium. Siue aliter. Nam cum in quatuor mensibus triginta unum diem poneret, & in septem, uiginti nouem, simul congregauit trecentos quinquaginta quinq;. Quippe fugit eos diem unum, sicut supra admonuimus, additum à se ad Graecum numerum in honorem imparis numeri. Fugit eos, id est, Romanos diem unum: id est, oblitum sunt diem unum. Vel diem unum dicit, pro die unus. Graeci autem ad lunæ cursum computabant annum, & 354. dies tantum habebant in suo anno, quibus addebant undecim dies epactarum, & quadrantem, ut ad solis cursum possent conuenire: & statuerunt ut in octauo anno nonaginta dies intercalarent, ex quibus tres menses fecerunt. Quos Romani uolentes imitari, non potuerunt. Nam cum ipsi iuxta distributionem Pompilij in quatuor mensibus 31. diem ponerent, & in septem uiginti & nouem, & in uno, id est, Februario, uiginti octo, congregauerunt simul 355. dies. Et ideo si undecim dies, in more Graecorum adderent: fugeret, id est, supereresceret eos una dies de concordia Graecorum. Quapropter inueniunt ut ad solis cursum more Aegyptiorum annum computarent, addentes ad praedictum numerum decem dies tantum & quadrantem, non undecim. Et etiam Graeci nunc more nostro iuxta solis cursum computant annum. Sed qui exinde sit error genius, qualiter eadem sit successum, in praefata chori & pretaxati disputatione, unde & ista decerpimus, qui scire uult, inueniet. Hæc igitur disputatione iam superius est scripta, cuius initium est: Romani uero auctore Romulo, decem mensium habuisse annum comprobantur. Qui annus, sicut Macrobius ostendit, incipiebat à mense Martio, & conficiebatur diebus 304.

SCHOLIA IN CAPVT X. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Quod ex eo septimus, octauus, nonus & decimus. Hi menses habent ex ordine nomē, ut September, October, November, December, ber autem ad uocabuli formam & supplementum pertinet non ad significationem ueluti atrius in quinquaginta, & tullium in medullio, sic quintus & sextus mensis etiam nominantur temporibus Ciceronis ad huc quintilis, sextilis, qui bus non tam commode subiungitur syllaba ber, propter aliam terminationem, ob id numerorum uocabula sunt ibi aliter inflexa.

Secundum nominant Aprilem quasi aperilem. Hoc mense aperitur annus spirante fauonio, qui asperitatem hyemis discuit sole existente in tauro, quæ domus est ueneris. Quod propterea à doctis hominibus excogitatum est, seu inuentum potius (ne astrologos ledam) quia hoc mense primum copiosus omnia ex terra proueniunt, non solum stirpium genera, sed & uermium scaturigines, quæq; alia sunt sub hyeme interorientia: quin & omnia ferè animalia tunc magis tentantur gignendi cupiditate. Quæ nature uis (quam Aristoteles ait esse maxime secundum naturam, id est, ad naturæ conseruationem) apud ueteres physicos uenus nominata est, quod ut Cicero inquit, ad cunctas res ueniat. Quare & hic mensis à quibusdam Aprilis, quasi aprilis dicitur. Quæ uenus ueneri apud Græcos nomen dedit: mira breuitate hæc omnia complexus est doctissimè doctissimus poeta uenico uersu: Candidus auratis aperit cum cornibus annum Taurus, quod utranq; etymologiam continet.

Horoscopia aperiat. Quia hoc loco Beda uocat horoscopus, fateor me nescire. Nam à ὁροσκοπία & horoscopia significat, id est, eam signifiari partem quæ nascente quopiam super horizontem emergit, & caelestium rerum temporumq; obseruationem,

torem, quem si hoc loco accipere uoles, non uideo cur his annum aperiat Aprilis. Nam hybernae noctes tam sunt idoneæ, & quidè amplius quam uerne aut aestiue.

DE CALENDIS, NONIS ET IDIBVS. CAPVT XI.

Præcis temporibus Pontifici Minori hæc prouidentia delegabatur, ut nouæ lunæ primum obseruaret aspectum, uisumq; regi sacrificulo nunciaret. Itaq; sacrificio à rege & Minore pontifice celebrato, idem pontifex calata, id est, uocata in Capitolium plebe, iuxta Curiam Calabram, quæ casa Romuli proxima est, quot numero dies à Cal. ad Nonas superesset, pronunciabat, & quintanas quidem dicto quinquies, uerbo καλῶ septimanas repetito septies prædicabat. Verbum autem καλῶ Græcum est, id est, uoco: & hunc diem qui ex his diebus, qui calarentur primus esset, placuit Calendas uocari, & hinc ipsi Curia ad quam uocabantur, Calabræ nomen datū est, & Clasi, quod omnis in eam uocaretur populus. Ideo autem Minor pontifex numerum dierum, qui ad Nonas superessent, calando prodebat, quod post nouam lunam oportebat Nonarum die populares, qui in agris essent, confluere in urbem, accepturas causas feriarum à rege sacrorum, scituosq; quid esset eo mense faciendum. Vnde quidam hinc Nonas existimant dictas, quasi nouæ initium obseruationis, uel quod ab eo die semper ad idus nouæ dies putarentur. Porro Idus uocari placuit diem, qui diuisus dicitur. Iduare enim Hetrusca lingua diuidere est: unde uidua, quasi ualde idua, id est, ualde diuisa; aut uidua, id est, à uiro diuisa. Nonnullis placet, Idus dictas uocabulo Græco, à specie, quæ apud illos εἶδος uocatur, quod ea die plenam speciem luna demonstrat. Notandum autem quod in scriptura sacra Calendas cum legimus, nihil aliud quam nouæ ortum lunæ intelligere debemus. iuxta illud Numerorum: In Calendis autem, id est, in mensium exordijs offeretis holocausta Domino. Quia nimirum Hebræi, ut supra dictum est, non alia mensium exordia, quam Neomenias, id est, nouilunia norunt.

GLOSSAE IN CAPVT XI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Bridesfero Ramesiensi.

Præcis temporibus pontifici minori hæc prouidentia delegabatur. Id est, tendebatur, committendatur, uel credebatur. Visumq;, scilicet eius lune sidus, uel uisum, id est, uisionem & apparitionem. Regi sacrificulo, id est, pontifici maiori: qui causa adulationis ita uocabatur à rege, id est, à seniore & maiore pontifice. Idem pontifex, id est, minor. Calabram, id est, uocatricem, quæ casa Romuli proxima est, quot numero dies à Calendis ad nonas superessent, pronunciabat, scilicet utrum quinq; dies ante septem, Curia Calabræ, nomen loci. Quintanas, scilicet nonas. Et hinc, id est, ex ista re, ipsi curia & clasi, scilicet Calabræ: quia clasi Græcè, latine uocatio. Vocaretur, id est, calaretur. Feriarum, solemnitarum. Scituos, id est, interrogaturos. Quasi nouæ initium obseruationis, id est, à noua obseruatione ab eo die, id est, à nonis. Putarentur, scilicet com. diuidit, id est, separat. Diuidere est, scilicet latina lingua. Valde diuisus, scilicet à uiro. Idea Græcè, species uel forma latine. Ea die, id est, in idibus. Calendas cum legimus, scilicet quantum Hebræi non habeant Calendæ, tamen Romani per suum proprium uerbum nominant initia mensium eorum. Numerorum, libri Moysi, qui liber Numeri dicitur.

SCHOLIA IN CAPVT XI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Notandum quod in scriptura sacra Calendas cum legimus. Græcia non habet Calendas, sed initia mensium sunt apud eos uocabula: unde prouerbio cum uolumus rem significare nunquam futuram, dicimus, ad Calendas Græcas.

DE MENSIBVS GRAECORVM. CAPVT XII.

Sed & Græci & Aegyptij, de quibus supra diximus, nullam in suis mensibus Calendarum, Nonarum, Iduum distinctionem obseruant. Verum ab incipiente cuiusq; mensis exordio usque ad terminum eius, crescente simpliciter, & in enarrabiliter dierum concurrentium ordine computando perueniunt. Si quidem Græci (nam de Aegyptiorum anno & mensibus supra differuimus) mutatis ex hoc tempore & correctis prædictarum intercalationum ambagibus, cunctis fixis in duo decim mensibus anni uertentis ordinauerunt circulum, quorum plerique à Calendis Decembribus suum inchoantes annum, eodem quo Romani menses suorum dierum numero perstringunt: nil quidem de Romanorum, ut præfati sumus, Calendis, Nonis, uel Idibus curantes, sed à primo usque ad extremum diem auferente paulatim numero, singulorum quæque mensium computantes. Vocatur autem apud eos ipse December, ἀκαμβολιών: Ianuarius, γενναίος: Februarius, φεβρουάριος: Martius, ἰσχυριος: Aprilis, ἔαυλος: Maius, ἄπριλιος: Iunius, ἰουλιος: Iulius, ἰουλιος: Augustus, ἰουλιος: September, ἰουλιος: October, ἰουλιος: November, ἰουλιος. Quo illos ordine annum obseruare, uel menses, & nuper transmissus ad nos de Roma computus eorum annalis ostendit, & Canones, qui dicuntur Apostolorum, idem antiquioribus literis edocuere, ubi duodecim dies mensis ἰουλιος ἑκαταετηρίων: 1111. Iduum October, esse memoratur: quo utiq; colligitur, utranq;

utrunq; in eodem pariter incipere, qui uterq; diem duodecimum habere probatur eundem. Qui- bus etiam liber sancti patris Anatholij, quem de Pascha composuit, astipulatur. ubi scriptum est: Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est x. & 1 x. annorum circuli principium, secundum Aegyptios quidem mensis Phamenothe uigesimo sexto die: secundum Macedones Dis- tri mensis uigesimo secundo: secundum Romanos uero undecimam Martij fore commendans, in- celimam secundam diem Distri mensis æquæ uicelimumam secundam Martij fore commendans, in- dicat manifeste, quia simul uterq; mensis initium sumit. Et ne quis dicat quod Anatholius in hac sententia non scripserit undecimo Calendas, sed octauo Calendas Apriles, conuincet hoc non ita esse mensis Aegyptiorum Phamenothe, cuius uicelima sexta dies, non octauus Calendarum, sed undecimus Calendarum Aprilium dies est: utriq; autē, id est, & qui octauo Cal. & qui undecimo Cal. Apriles, in Anatholio legunt, uigesimalimum sextum diem Aegyptij mensis in eadem sententia habent annotatam, quæ absq; ulla dubietate in undecimo Cal. April. deuenire probatur, iuxta quod superius eorum annalem describentes signauimus.

SCHOLIA IN CAP. XII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Sed & Græci & Aegyptij.] De Græcorum mensibus scripsit Theodoros Gaza, quem uide, si uis plura de his cogno- scere: Quæ ratio sit notandi dies tum apud Græcos, tum apud Latinos, discite ex subiecta tabula: ubi nota, quemadmodum Latini die- uidunt dies mensium in Calendas, Nonas & Idus: sic Græci (ut est apud Pollucem primo διοικητικῶν) 30. dies, & 3. denarios, quo- rum primus dicitur ἰσάμενος: secundus à naturali ordine: tertius ληροῦ, seu φθίνου: sumptimus autem Ianuariarum & eum, qui huic apud Græcos respondet Gamelionem: uerior enim est hæc sententia quam eorum, qui dicunt esse Octobrem. Nam Aristoteles au- thor est lib. 1. μετεωρολογ. mense Gamelione solem esse in hybernis uersionibus, quod est partim in Decembri, partim in Ianuario.

Table with 3 columns: Greek letters, Roman numerals, and Latin month names. Includes entries like α νεομηνία, β δεισθη, γ τελευτη, etc.

Dierum, Calendarum, Nonarum, Iduum, in omnibus mensibus non est par ratio, quam uarietatem complectuntur uersus hi, quos pueri discere soleamus: Iulius, Aprilis, septemq; nouemq; tricenos. Maius sex nonas, October, Iulius & Mars. Vnum plus reliqui Februus tenet octo uicenos. Quatuor at reliqui tenet Idus quilibet octo.

GLOSSAB

GLOSSAB IN CAP. XII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideserto Ramensiensi.

Sed & Græci & Aegyptij, de quibus supra diximus, nullam in suis mensibus Calendarum, no- narum, iduumq; distinctionem obseruant. Scilicet quia non habent nec Calendas, nec nonas, nec idus. Inerrabili- ter, id est, sine errore. Ordine, computando perueniunt. Dicunt enim prima dies Martij, secunda dies Martij, &c. Quibus etiam li- ber sancti patris Anatholij, quem de Pascha composuit, astipulatur, ubi scriptum est: Est ergo in primo anno, &c. Ipse etiam liber as- firmat, quia eodem numero & ordine dierum perstringunt Græci suos menses quo & nos. Aegyptij incipiunt Martium in quinto Calen. Mart. nos & Græci in Calendis. Astipulatur, astipulor, interrogo. Stipulari, interrogare. Istorum: stipulatio, est sponso, unda & promissores stipulatores dicuntur. Dicta autem stipulatio, à stipula. Veteres enim quando aliquid sibi promittebant, stipulam frangebant, quam iterum iungentes, sponsones suas agnoscebant. siue quod à iuxta ludicrum firmum sacramentum appellauerunt. Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est nouendecim annorum circuli principium. Principium decennouendecim cycli est in undecimo Calen. April. quia quando trigesima est luna in undecimo Calen. April. tunc fit primus annus decennouendecim, & à prima luna primi mensis in ipso anno fit ibi, in crastino tamen, id est, decimo Calen. April. Cuius uigesimalimum sextus, non octauo Calen. April. sed undecimus Calen. April. dies est. Cuius, scilicet mensis uigesimalimum sextus dies, scilicet quæ est initium decennouendecim cycli. Sicut uigesimalimum sextus dies apud Græcos, & apud Latinos uigesimalimum sextus dies, scilicet & ideo melius undecimo Calen. April. quia octauo Calen. non inuenitur in uigesimalimum sexto die, sed undecimo Calen. Quæ, scilicet uicelima sexta dies in undecimo Ca- len. April. scilicet non in octauo Calen. deuenire probatur. Uicelima sexta dies Phamenothe, & uicelima secunda Distri, Martijq; & undecimo Calen. April. una dies est, & ibi semper est initium decennouendecim cycli. Ideo enim dixit omnia hæc predicta, ut o- scendat quia Græci & Romani uno ordine perstringunt suum annum & suos menses: nõ tamen Aegyptij, qui in uigesimo sexto die habent illud: initium eorum annalem, scilicet Aegyptiorum describentes signauimus. Quinto enim Calen. Martij incipit Phame- noth apud illos, sicut diximus superius, & ideo uigesimalimum sextus dies fit in undecimo Calen. April. iuxta quod superius, scilicet in undecimo capitulo, eorum annalem describentes signauimus, inter historiam autem & annales hoc interest, quod historia est eorum temporum quæ uidimus: annales uero sunt eorum temporum & annorum, quos etiam nostra non uidit.

DE MENSIBVS ANGLORVM. CAP. XIII.

Antiqui enim Anglorum populi (neq; enim mihi congruum uidetur, aliarum gentium anna- lem obseruantiam dicere. & me reticere) iuxta cursum lunæ suos menses computauerunt: un- de & à luna Hebræorum & Græcorum more nomen accipiunt. Siquidem apud eos luna Mona- mensis Monath appellatur. Primusq; eorum mensis, quem Latini Ianuariū uocant, dicitur Guili- li. Deinde Februarius. Sol monath: Martius. Rēhd monath: Aprilis, Eostur monath: Maius. Trī- milchi: Iunius. Lida: Iulius similiter Lida: Augustus. Vued monath: September, Halegmonath, October, Vuinytyr fyllyth: Nouember. Bloth monath: December, Guili, eodē quo Ianuarius no- mine uocatur. Incipiebant autem annum ab octauo Calendarum Ianuariarum die, ubi nunc na- tale Domini celebramus. Et ipsam noctem nunc nobis sacrosanctā, tunc gentili uocabulo Moe- drenech, id est, matrum noctem appellabant: ob causam ut suspicamur ceremoniarum, quas in ea perugiles agebant. Et quotiescunq; communis esset annus, ternos menses lunares singulis an- ni temporibus dabant. Cum uero Embolimus, hoc est, x. 1. mensium lunarium annus occurre- ret, superfluum mensem ætati apponebant, ita ut tunc tres menses Lida uocarentur, & ob id an- nus ille Trilidi cognominabatur, habens 111. menses ætatis, ternos ut semper temporum cæte- rorum. Item principaliter annum totū in duō tempora, hyemis uidelicet & æstatis dispartiebant sexillos menses quibus longiores noctibus dies sunt ætati tribuendo sex reliquos hyemi. Vn- de & mensem, quo hyemalia tempora incipiebant, Vuinyter fyllyth appellabant, composito nouo nomine ab hyeme & plenilunio, quia uidelicet à plenilunio eiusdem mensis hyems forti- retur initium. Nec ab re est, si & cætera mensium eorum nomina quid significant interpretari cu- remus. Menses Guili à conuersione solis in auctum diei, quia unus eorum præcedit, alius subsequi- quitur, nomina accipiunt. Solmonath dicit potest mensis placentarum, quas in eo Dijs suis offe- rebant: Rēhd monath à Dea illorum Rēheda, cui in illo sacrificabant, nominatur: Eostur monath, qui nunc Pascalis mensis interpretatur, quondam à Dea illorum quæ Eostre uocabatur, & cui in illo festa celebrabant, nomen habuit: à cuius nomine nunc Paschle tempus cognominant, con- sueto antiquæ obseruationis uocabulo gaudia nouæ solennitatis uocantes. Trīmilchi dicebatur quod tribus uicibus in eo per diem pecora mulgebantur. Talis enim erat quondam ubertas Bri- tanniæ, uel Germaniæ è qua in Britanniam natio intrauit Anglorum. Lida dicitur blandus, siue nauigabilis, quod in utroq; mēse & blanda sit serenitas aurarū, & nauigari soleant æquora. Vuen- den monath mensis zizaniorum quod ea tempestate maxime abundant. Haleg monath mensis sacrorum. Vuinytyr fyllyth æt dicitur composito nomine hyeme plenium. Bloth monath mensis immolationum, quod in eo pecora quæ occisuri erant, Dijs suis uouerent. Gratias tibi bone Ie- su, qui nos ab his uanis auertens, tibi sacrificia laudis offerre donasti.

GLOSSAB IN CAP. XIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideserto Ramensiensi.

Antiqui autem Anglorum populi. Angli nomen est regionis, in qua primum cæperunt populi Angli esse. Lego historiam ecclesiasticam gentis Anglorum: ibi enim in libro primo, cap. 15, qualiter predicta gens anno ab incarnatione Domini 449. in Britanniam primo aduenit, per ordinem inuenies.

SCHOLIA

Antiqui autem Anglorum populi. Britanni ex proximis littoribus, id est, Gallicanis & Germanicis eam insulam occuparunt, que antea Albion à Romanis dicta fuit, ab albis montibus, qui ad nauigantibus primum occurrunt: unde ex utroque idiomate lingua quidem nata est simillima Germanice seu Batavice lingue, quam gentem priori loco isthic fuisse constat, de lingua cuius etiamnum ferè se utuntur, satis constat ex Beda.

DE SIGNIS XII. MENSIVM. CAP. XIII.

Singuli autem menses sua signa, in quibus solem recipiant, habent: Aprilis, Arietis: Maius, Tauri: Iunius, Gemina: Iulius, Cancr: Augustus, Leonis: September, Virginis: October, Libra: November, Scorpionis: December, Sagittarij: Ianuarius, Capricorni: Februarius, Aquarij: Martius, Piscium: sicut quidam veterum etiam uersibus explicauit heroicis:

Respicis Aprilem Artes Phrixæ Calendas.
Maius Agenorei miratur cornua Tauri.
Iunius æquatos cœlo uidet ire Laonas.
Solstitio ardentis Cancr fert Iulius astrum.
Augustum mensem Leo feruidus igne perurit.
Sydere Virgo tuo Bacchum September opimat.
Æquat & October sementis tempore Libram.
Scorpius hybernum præcepit iubet ire Nouembrem.
Terminat Arcitenens medio sua signa Decembri.
Principium Iani sancit tropicus Capricornus.
Mense Numæ in medio solstiti stat sidus Aquarij.
Procedunt duplices in Martia tempora Pisces.

Qui quod de uno Decembri specialiter dixit, de cæteris utiq; generaliter intelligendum signa uic: quia uidelicet singula quæq; signorum medio suo mense terminentur, à medio priore sumat exortum. De quorum positione strictim nescientes cum instruemus, obsecro scientibus oneri nō sit. Vndiq; gyrum cœli rotundissimum per lineam Zodiaci circuli, quasi per zonam quandam amplissimæ sphaeræ circumdatam, distincti ordines gemmarum XII. sese inuicem contingentium obident: tantæ sunt magnitudinis, ut non minore quam duarum spacio horarum, uel oriri, uel occidere, uel de loco possint moueri: singulis tricenæ partes ob tricenos dies, quibus à sole lustrantur adscribuntur, decem semis horæ quæ plus sunt, quia plenam partem XXXIIII. horarum non reddunt, simul computari negliguntur. Attamen & ipsæ duodecies circumactæ, ubi dies quinq; & quadrantem consummauerint, iam quantum ad tricenæ partes addiderint patebit, completusq; solis annus non CCC. solum & LX. diebus, sed additis V. diebus, & quadrante perficietur. Primum igitur Arietis signum in illa cœli parte, quam in medio Martij mensis sol tenet, oriri incipit, confirmatur in illa, qua in medio Aprilis ipse circumfertur, ideoq; in octaua sua parte iuxta quosdam, sed uerius iuxta Aegyptos, qui calculationibus præ omnibus gnari sunt, in quarta sua parte locum æquinoctij uernalis ostendit. Secundum Tauri ab illa cœlestis circuli parte, qua in medio Aprilis sol circumfertur, ortus initium faciens, complet in ea, quam ipse in Maij medio seruat. Tertium Geminae à parte Signiferi, quam sol in medio Maij: Quartum Cancr, ab ea quam in medio Iulij, facit principium ortus, & ideo iuxta quosdam in octaua sua parte recipit solstitium, iuxta uero sollicitiorem indaginem aliquot partibus prius inde deflexo ad inferiora situ Zodiaci, id est, Signiferi circuli, Quintum Leonis signum à parte qua sol in medio Iulij, Sextum Virginis, ab ea qua in medio Augusti, Septimum Libræ, ab ea qua in medio Septembris circumagitur, inchoat oriri, quapropter & in octaua sua parte iuxta uulgarè opinionem, sed iuxta enucleatorem sententiam aliquanto prius locum autumnali præbet æquinoctio. Hinc uer gente ad brumalem zonam Signifero, Octauum Scorpionis signū à parte, quam in medio Octobris, Nonum Sagittarij, ab ea quam in medio Nouembri, Decimum Capricorni, ab ea quam in medio Decembri sol inhabitat, caput attollit, & propterea, ut uulgo creditur, in octaua sua parte, ut uerò Aegyptus mater artium docet, aliquot partibus antea brumali solstitio dedicat mansionē. Dein reuerso ad altiora Signiferi cursu circuli, Undecimum Aquarij sidus à parte solari median-tis Ianuarij, Duodecimum Piscium ab eadem parte Februarij uerticem erigens, finitur in medio Martij, ubi Arietis subsequens ortus sui pandit initium: siquidem omnia signa, etsi non formæ figura, regionum tamen suarū coniunctione, & cōputandi sibi ratione coherent, de quibus Poeta:

Idcirco certis dimensum partibus orbem,
Per duodena regit mundi sol aureus astra.

Signifer autem lacteum circulum in Sagittario recipit, & Geminis. Multa hinc dici poterant, sed hæc melius à colloquente, quam à scribente sunt. Sane quia de planetarum quarum per signiferum circulum meatus est, ordine & tempore supra memorauimus: tantum nunc dicamus, quia sol CCC. LXV. diebus & VI. horis, luna XXXVII. diebus, & VII. horis Zodiaci ambitum lustrant:

frant: singula uerò signa sol tricenis diebus, & denis horis ac semisse. Luna autem binis diebus & denis horis, ac besse unius horæ perlabitur. Si autem quæris besis quid significet, & in principis huius opusculi de calculis diximus, & nunc breuiter repetimus. Tanto minus est besis ab intergra hora, quantum VII. à XII. XX. à XXX. X. à XV: tertia enim parte subtracta, quoties dux totum remanent, ipsæ duæ partes besis ipsa tertia triens nuncupatur. Errant ergo qui lunam tricenis diebus tantum spacij cœlestis, quantum CCC. LX. solem percurrere dicunt, cum manifesta ueritas prodatur, quod & supra perstrinximus, luna XXXVII. diebus & tertia diei parte tantum cōficere cursum, quantum CCC. LXV. diebus, & quarta diei parte constat conficere solem, & quantum spacij in uno suo mense lunam, tantum in tredecim suis solis explere circuitum.

GLOSSAE IN CAP. XIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bridefero Ramensiensi.

Singuli autem menses sua signa in quibus solem recipiant, habent. Aprilis scilicet habet signū arietis, &c.] Quia uidelicet singula quæq; signorum medio suo mense terminentur, à medio priore sumant exordium.

QUIBVS DIEBUS SOL QUODQUE signum ingreditur.

Table with 4 columns: Calendar date, Sign, Calendar date, Sign. Rows include April, Maij, Iulij, Augusti, Septemb. and Octob., Nouemb., Decemb., Ianuar., Febr., Mart.

Hæc igitur terminationes secundum consuetudinem & auctoritatem accipere potes: at uerò iuxta naturam, ita exordia signorum, & qualiter bissextus accretat, intelligere debes.

DE BISSEXTI PRÆPARATIONE.

Primo igitur anno præparationis bissexti, prima hora noctis, que diem decimum quintum Calendarum Aprilium præcedit, intrat sol in arietem: & exit de ariete secundo puncto undecimæ horæ noctis, que præcedit diem XV. Calend. Maij. Et intrat in taurum tertio puncto horæ undecimæ noctis, que præcedit diem decimum quintum Calend. Maij: & exit de tauro hora nona diei plena, quod est decimosexto Calend. Iulij. Et intrat in geminos decima hora diei inchoante, quod est decimosexto Calend. Iulij: & exit de geminis secundo puncto horæ octauæ noctis, que præcedit diem decimum quintum Calend. Iulij. Et intrat in cancrum tertio puncto horæ octauæ noctis, que præcedit diem decimum quintum Calend. Iulij: & exit de cancro, hora sexta diei plena, quod est XVI. Calend. Augusti. Et intrat in leonem hora diei septima inchoante, quod est decimosexto Calend. Augusti: & exit de leone secundo puncto, quinta horæ noctis, que præcedit diem XVI. Calend. Septemb. Et intrat in uirginem tertio puncto quinta horæ noctis, que præcedit diem decimum sextum Calend. Septemb. & exit de uirgine hora tertia diei plena, que est XVI. Calend. Octob. Et intrat in libram hora diei quarta inchoante, quod est XVII. Calend. Octob. & exit de libra secundo puncto horæ secundæ, que præcedit diem XVII. Calend. Nouemb. Et intrat in scorpionem tertio puncto horæ secundæ noctis, que præcedit diem XVII. Calend. Nouemb. & exit de scorpione hora duodecima plena noctis, que præcedit diem XVII. Calend. Decemb. Et intrat in sagittarium hora diei prima inchoante, quod est XVII. Calend. Decemb. & exit de sagittario secundo puncto undecimæ horæ diei, que est XVII. Calend. Ian. Et intrat in capricornum tertio puncto undecimæ horæ diei, quod est XVII. Calend. Ian. & exit de capricorno hora nona plena noctis, que præcedit diem XVII. Calend. Febr. Et intrat in aquarium hora decima noctis inchoante, que præcedit diem XVII. Calend. Febr. & exit de aquario secundo diei puncto horæ octauæ, quod est XVII. Calend. Mart. Et intrat in pisces tertio puncto horæ diei octauæ, quod est XVII. Calend. Mart. & exit de piscibus hora sexta plena noctis, que præcedit diem decimum quintum Calendarum Aprilis.

DE SECUNDO ANNO PRÆPARATIONIS BISSEXTI.

Anno secundo præparationis bissexti, intrat sol in arietem hora septima inchoante noctis, que præcedit diem XV. Calend. April. & exit de ariete secundo puncto quinta horæ diei, quod est XV. Calend. Maij. Et intrat in taurum tertio puncto quinta horæ diei, que est XV. Calend. Maij: & exit de tauro hora tertia plena noctis, que præcedit diem decimum quintum Calend. Iulij. Et intrat in geminos, hora quarta inchoante noctis supradictæ: & exit de geminis secundo puncto horæ diei secundæ, quod est decimo quinto Calend. Iulij.

Bedæ tom.,

h

Et intrat

Et intrat in cancrum tertio puncto horæ diei secunde, quod est XV. Calend. Iulij: et exit de cancro hora diei duodecima plena, quod est X V. Calend. Augusti.  
 Et intrat in leonem hora prima noctis inchoante, que precedit XV. Calend. Augusti. et exit de leone secundo puncto horæ undecime noctis, que precedit diem XV. Calend. Septemb.  
 Et intrat in uirginem tertio puncto horæ undecime noctis, que precedit diem decimumquintum Calend. Septemb. et exit de uirgine nona hora diei plena, quod est XVI. Calend. Octob.  
 Et intrat in libram decima hora diei inchoante, quod est XVI. Calend. Octob. et exit de libra secundo puncto horæ octauæ noctis, que precedit diem XVI. Calend. Nouemb.  
 Et intrat in scorpionem tertio puncto octauæ horæ noctis supradictæ: et exit de scorpione hora diei sexta completa, quod est XVI. Calend. Decemb.  
 Et intrat in sagittarium hora septima diei inchoante, quod est XVI. Calend. Decemb. et exit de sagittario secundo puncto quinta horæ noctis, que precedit diem XVI. Calend. Ianuarij.  
 Et intrat in capricornum tertio puncto, quinta horæ noctis supradictæ: et exit de capricorno tertia hora diei plena, quod est decimoseptimo Calend. Febr.  
 Et intrat in aquarium quarta hora diei inchoante, quod est XVII. Calend. Febr. et exit de aquario secundo puncto, secunde horæ noctis, que precedit diem XVII. Calend. Febr.  
 Et intrat in pisces tertio puncto secunde horæ noctis prædictæ: et exit de piscibus duodecima hora noctis plena, que precedit diem decimumquintum Calend. April.

DE TERTIO ANNO PRÆPARATIONIS BISEXTI.

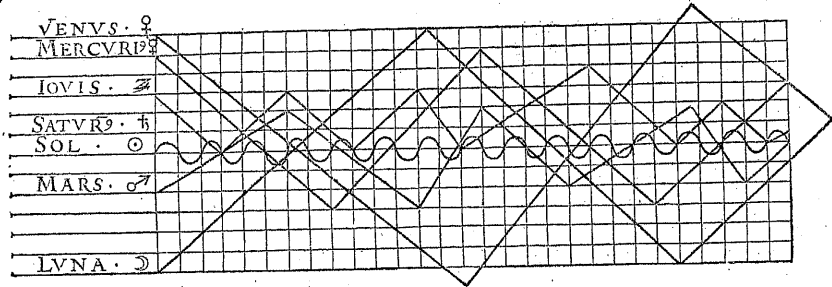
Anno tertio præparationis bissexti, in initio primæ horæ diei, quod est XV. Calend. April. intrat sol in arietem: et exit de arietem secundo puncto horæ diei undecime, quod est XV. Calend. Maias.  
 Et intrat in taurum tertio puncto horæ diei undecime, quod est decimoquinto Calend. Maias: et exit de tauro hora nona plena, que precedit diem decimumquintum Calend. Iunij.  
 Et intrat in geminos inchoante hora decima noctis supradictæ: et exit de geminis secundo puncto horæ diei octauæ, quod est decimoquinto Calend. Iulij.  
 Et intrat in cancrum tertio puncto horæ octauæ, quod est XV. Calend. Iulij: et exit de cancro sexta hora noctis, que precedit diem decimumquintum Calend. Augusti.  
 Et intrat in leonem hora septima supradictæ noctis inchoante: et exit de leone secundo puncto horæ diei quintæ, quod est decimoquinto Calend. Septemb.  
 Et intrat in uirginem tertio puncto horæ diei quintæ, quod est XVI. Calend. Septemb. et exit de uirgine hora tertia noctis plena, que precedit diem XV. Calend. Octob.  
 Et intrat in libram quarta hora prædictæ noctis inchoante: et exit de libra secundo puncto horæ diei secunde, quod est XVI. Calend. Nouemb.  
 Et intrat in scorpionem tertio puncto horæ diei secunde, quod est XVI. Calend. Nouemb. et exit de scorpione hora duodecima diei plena, quod est XVI. Calend. Decemb.  
 Et intrat in sagittarium prima hora noctis inchoante, que precedit diem decimumquintum Calend. Decemb. et exit de sagittario secundo puncto undecime horæ noctis prædictæ, que precedit diem XVI. Calend. Ian.  
 Et intrat in capricornum tertio puncto undecime horæ noctis prædictæ: et exit de capricorno nona hora diei plena, quod est XVII. Calend. Febr.  
 Et intrat in aquarium decima hora diei inchoante, quod est XVII. Calend. Febr. et exit de aquario secundo puncto octauæ horæ noctis, que precedit diem XVIII. Calend. Mart.  
 Et intrat in pisces tertio puncto horæ octauæ noctis supradictæ: et exit de piscibus hora VI. diei plena, quod est XV. Cal. April.

DE QUARTO ANNO PRÆPARATIONIS BISEXTI.

Anno quarto præparationis bissexti, intrat sol in arietem hora diei septima inchoante, quod est XV. Calend. April. et exit de arietem secundo puncto horæ noctis quintæ, que precedit diem XVIII. Calend. Maij.  
 Et intrat in taurum tertio puncto, horæ quintæ noctis prædictæ: et exit de tauro hora diei tertia plena, quod est XV. Cal. Iunij.  
 Et intrat in geminos hora diei quarta inchoante, quod est XV. Calend. Iunij: et exit de geminis secundo puncto horæ noctis sextæ, que precedit diem XVIII. Calend. Iulij.  
 Et intrat in cancrum tertio puncto horæ secunde noctis supradictæ: et exit de cancro hora duodecima plena noctis, que precedit diem XV. Calend. Augusti.  
 Et intrat in leonem hora diei plena, quod est XV. Calend. Augusti. et exit de leone secundo puncto horæ diei undecime, quod est XVI. Calend. Septemb.  
 Et intrat in uirginem tertio puncto horæ diei undecime, quod est XVI. Calend. Septemb. et exit de uirgine nona hora noctis plena, que precedit diem XV. Calend. Octob.  
 Et intrat in libram decima hora noctis inchoante, que precedit diem XV. Calend. Octobr. et exit de libra secundo puncto octauæ horæ diei, quod est XVI. Calend. Nouemb.  
 Et intrat in scorpionem tertio puncto octauæ horæ diei, quod est XV. Calend. Nouemb. et exit de scorpione sexta hora noctis plena, que precedit diem XVI. Calend. Decemb.  
 Et intrat

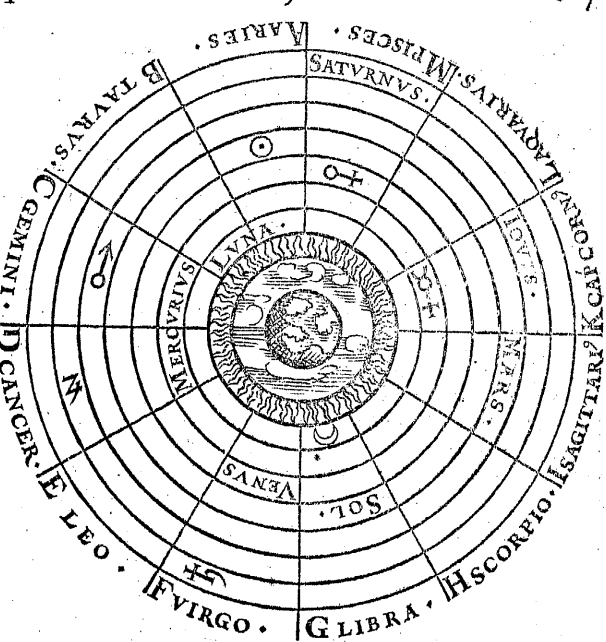
Et intrat in sagittarium hora septima supradictæ noctis inchoante: et exit de sagittario secundo puncto quinta horæ diei, quod est decimo sexto Calend. Ian.  
 Et intrat in capricornum tertio puncto horæ diei quintæ, quod est XVI. Calend. Ian. et exit de Capricorno hora noctis tertia plena, que precedit diem XVI. Calend. Febr.  
 Et intrat in aquarium inchoante hora noctis quarta supradictæ: et exit de aquario secundo puncto horæ diei secunde, quod est decimoquarto Calend. Mart.  
 Et intrat in pisces tertio puncto horæ diei secunde, quod est XVIII. Calend. Mart. et exit de piscibus duodecima hora diei plena, quod est XV. Calend. April.  
 Sicq; sol primo anno post bissextum sexta hora noctis, qua arietem intrauerat, exit de piscibus: secundo uero anno, duodecima hora eiusdem noctis: tertio anno sexta hora diei sequentis: quarto autem anno duodecima hora ipsius diei, quod est XV. Calend. April. Hæc uiginti quatuor, id est nox cum die sexto Calend. Mart. intercalari iubentur, ut iterum sol bissextum completo prima hora noctis, que precedit decimoquinto Calend. April. arietem possit ingredi. Signa duodecim uel à causis annalibus, uel à gentilijs fabulis nomina sumpserunt. Nam arietem Martio mense propter Hammonem Iouem tribuunt. unde et in eius simulachro arietis cornua fingunt. Taurum April propter eundem Iouem, quod in bouem sit fabulose conuersus. Castorem et Pollucem Maio propter inæsigne uirtutis. Porro cancrum Iunio, quando sol ad inferiora redit, quod cancer impulsus retro cursus dirigere solet. Leonem, quem occidit Hercules Iulio, propter uim feruoris assignant. Uirginem Augusto, quia tunc exhausta caloribus tellus nihil pariat. Libram Septembri, ob equalitatem diei et noctis. Scorpionem et sagittarium equinis cruribus deformatum, propter sublima mensum ipsorum, October et Nouember accipiunt, Capricornum December, propter capram Iouis nutricem, cuius extrema pisci similia pinguntur, quod huius mensis ultima sint pluuia. Aquarium Ianuario, Februario pisces, ob menses imbriferos tradunt. Singulis autem signis triginta partes, ternæ uero decades putantur, eo quod sol triginta diebus et decem semis horis illa percurrat, à medio mensis semper incipiens, id est decimoquinto Calend. die. Signa duodecim, scilicet signiferi, uel à causis annalibus, id est, historicis, que per singulos annos eueniunt: uel à gentilijs fabulis, id est, figmentis nomina sumpserunt, à quibus signa uocantur: uel ex annalibus, id est, ex rebus que singulis annis naturaliter fiunt, sunt illis imposita: uel ex fabulis, quas gentiles monumentis scripture tradiderunt, aut etiam ex utrisq; Arietis, Abraham: pro eo quod arietem Domino obtulit pro Isaac filio suo, Taurus, Iacob: qui quasi taurus cum angelo luctatus est in monte Bethel. Gemini, Adam et Eua: quod uno corpore facti sunt in paradiso. Cancer, Iob propheta: quia cancriosus fuit. Leo, Daniel: qui in lacu leonum fuit. Virgo, Maria: quia filium genuit, et uirgo permansit. Libra, Iudas Scarioth: qui ad frateram precium Saluatoris pensauit. Scorpio, Pharao: quia per concupiscentiam mersus est in mari. Sagittarius, David, qui beligerator fuit contra Goliath. Capricornus, Esau: qui per cupiditatem uenationis, et per capram perdidit benedictionem. Aquarius, Iohannes baptista: quia in aluico Iordanis Saluatorem baptizauit. Pisces, Ionas propheta: quia in uentre ceti tribus diebus et tribus noctibus commorauit. Singulis autem signis triginta partes, ternæ uero decades. Quod autem dicit triginta, non est hoc uerum, sed uerisimile, nam sol in singulis signis uarijs et diuersis spacijs moratur. Nam in geminis triginta duabus spaciatur diebus, et contra uisus 20. diebus sagittarium transt. Similiter et in ceteris signis uariè cursum suum peragit. Hinc est quod in nullo signo tali spacio, id est, triginta diebus, et decem semis horarum moras facit. Propterea uero uerisimile est, quoniam si quis totius anni circulum uel annulum, id est, 365. dies, et sex horis in duodecim æquis partes secundum numerum signorum partitijs fuerit, duodecimam partem inueniet in triginta diebus, et decem horis, et dimidia parte unius horæ. Tante sunt magnitudinis, ut non minore quam duarum spacio horarum uel oritur uel occidit, uel de loco possint moueri. Singulis tricenæ partes ob tricenos dies, quibus à sole lustrantur, ascribuntur. Nullum enim signum potest moueri, nisi per duas horas. Et ideo quia in duabus horis mouetur unum signum, in uiginti quatuor horis mouentur duodecim signa, id est, totum firmamentum. A principio ortus uniuscuiusq; signi usq; ad extremum, due horæ peraguntur, uiginti quatuor horæ inter diem et noctem, ideo ad unumquodq; ex duodecim signis due horæ pertinent, siue in oriente, siue in occidente. Zodiacus uel signifer, est circulus obliquus, duodecim signis constans, per quem errantes stelle feruntur. Nec aliud habitat in terris, quam quod illi subiacet, reliqua à polis squalent. Veneris tantum stella excedit eum binis partibus: luna quoq; per totam latitudinem eius uagatur, sed omnino non excedens eum. Ab his Mercurij stella laxissime, ut tamen è duodecim partibus (tot sunt enim latitudinis) non amplius octonas pererret. Neq; has equaliter, sed duas medio eius: et supra quatuor, infra duas. Sol inde medio fertur inter duas partes, flexuoso draconum meatu in æqualis. Martis stella quatuor medijs, Iouis media, et supra per eam duabus: Saturni duabus, ut sol. Zodiacus græcè, latine signifer. Zodia enim animalia dicuntur, quod uitalem habeant animam, que Cœli Græco nomine uocantur: uel zodiacus dictus à signis, eo quod signa animalium in eo esse uideantur, que zodia dicuntur dicitur uero ita secundum Macrobius. Circulus obliquus, id est, tortuosus. Cuius partes latitudinis sunt duodecim, per quas diuersis modis sidera spaciuntur. Per quem, scilicet zodiacum. Per cuius partes, que dicuntur errantes: feruntur autem multiuariè. Nam alia per tres partes, alia per quatuor, alia per quinque, alia per octo, quedam per duodecim. Nec aliud, scilicet spacijs habitatur in terris, scilicet ubi nos habitamus. Habitatio hominum sub zodiaco tantum est, quia non habitat aliquid in mundo, nisi sub eius illo. Macrobius ita commemorat: Luna ferè nunquam in uno signo bis continuo nascitur, nisi in geminis: ubi hoc nonnunquam euenit, quia dies in eo sol duos supra triginta altitudine signi morante consumit. rarissime in alijs si circa primam signi partem à sole procedit. Hoc autem iuxta naturam aliquatenus intelligi potest, tamen iuxta rectam et consuetam calculandi consuetudinem nequaquam accipiendum est. Multi hinc dici poterant, sed à me de signifero et de duodecim signis planetarum, id est solis et lune, etc. Meatus transitus, scilicet contra mundum, tantum nunc dicamus: quia sol 365. diebus et sex horis, id est, quadrante: luna uero uiginti septem diebus et octo horis. Zodiaci ambitum lustrant, id est, circueant. Singula uero signa sol trigenis diebus, et decem horis ac se misse, id est dimidia hora perlabitur, id est, percurrit. Accipe ergo triginta dies duodecies, et sunt 360. dies: et accipe decem horas duodecies, et sunt 120. horæ, duodecim ergo semisses, faciunt sex horas. Iste est quadrans. Fiuntq; simul 365. dies, et sex horæ, in circuitione solis per zodiacum. Luna autem binis, id est, duobus diebus: et senis, id est, sex horis ac bisse. Accipe autem duos dies duodecies, et sunt uiginti quatuor dies. Et accipe sex horas duodecies, et sunt septuaginta due horæ, id est tres dies. Accipe bisse duodecies, et sunt octo horæ. Fiunt simul in circuitione lune per zodiacum, uiginti septem dies, et octo horæ. De duodecim bisibus sunt octo horæ ita. Tolle enim de duodecim bisibus quatuor bisse, et fac inde octo trientes, et da unicuiq; bisse ex octo bisibus unum trientem, et erunt octo horæ integre. Duo enim trientes, habent bisse in se. Ac bisse unius horæ, id est, duabus partibus unius horæ.

Si diuiseris aliquam rem in tres partes, tertia pars triens dicitur, duæ uerò partes bisse dicuntur, ipsa tertia, scilicet pars que remanet, triens nuncupatur. Tantum spacijs celestibus. Maius enim spacijs percurrit luna in triginta diebus, quàm sol in diebus 365. Quantum 360. Et tertia diei parte, id est, octo horis, quantum scilicet cursum 365. diebus, id est, 12. mensibus, et quartæ diei parte, id est, sex horis, quod est quadrans. Et scilicet cum probet manifesta ueritas. Quantum spacijs, id est, in 29. diebus, et 12. horis, tantum scilicet spacijs, in 13. suis, scilicet mensibus. Illum cursum quem facit luna in circuitu suo, id est, in 27. diebus et octo horis, facit sol in 12. suis mensibus. Et illum cursum quem facit luna in suo mense, id est, in 29. diebus, et 12. horis, facit sol in 13. mensibus. In duobus enim diebus et quatuor horis, est mensis lune maior suo circuitu, in quibus ad consequendum solem peragit 28. partes. Et sextam partem partis in signifero. Tredecim enim partes peragit luna quotidie in zodiaco. Et ideo in illis duobus diebus 26. partes circuit, et in quatuor horis, que est sexta pars diei, duas partes, et sextam partem partis perlabitur. Fiant simul 28. partes, et sexta pars partis. Unde 13. mensis synecdochicos mensis appellatur. Non enim habet nisi 28. partes, et sextam partem partis. Deest de triginta diebus solis unus dies et decem hora, id est, quinq; partes diei.



Notandum sanè, quòd nunquam de duodecim signis amplius quàm sex simul cerni queant, ita ut ex his uno orietè alter occidat: scilicet, sit ut nouem per totam noctem succedentia uideantur, reliquis tribus non apparentibus illud ubi sol est, et quod solem uel sequitur, uel precedit. Macrobius: Zodiacum ita lacteus circulus obliquè circumflexioneis occursum ambiendo complectitur, ut cum quo duo tropica signa capricornus et cancer feruntur, intersect. Has solis portas physico uocauerunt, quia in utraq; obuiante solstitio, ulterius solis inbibetur accessio, et sit ei regressus ad zone uiam, cuius terminos nunquam relinquunt. Item Macrobius in prima libri sui parte: Solem, et lunam et stellas quinq; quibus ab errore nomen est, præter quod secum trahit ab ortu in occasum diurna cœli conuersio, ipsa suo motu in orientem ab occidentem non solis literarum profanis, sed multis quoq; doctrina inuicem abhorre à fide, ac monstro simile iudicatum est. Sed apud presbiteros intuentes ita uerum esse constat, ut nò solum mente concipi, sed oculis quoq; ipsis possit probari: tamen ut nobis de hoc sit cum perimaciter negante tractatus, age quisq; tibi hoc liquere distimulas simul omnia, que uel contentio sibi fingit detrahas fidem, uel que ipsa ueritas suggerit in diuisiõibus, membra mittamus. Has erraticas cœli luminibus duobus, aut infixas cœlo, aut alia sidera nullum sui motum nostris oculis indicare, sed ferri mundane conuersionis impetu, aut moueri sua quoq; accessione dicemus. Rursus si mouentur, aut cœli uiam sequuntur ab ortu in occasum, et communi suo motu meantes: aut contrario recessu in orientem ab occidentis parte uersantur. Præter hæc ut opinor, nihil potest uel esse uel fingi. Nunc uideamus quid ex his uerum poterit probari. Si infixa essent, nunquam ab eadem statione discederent, sed in ipsam locis semper ut alie uiderentur. Ecce enim de infixis uergilia nec à sui unquam se copulatione dispergunt, nec hyadas, que uicina sunt, deserunt, aut orionis proximam regionem relinquunt Septentrionum compago non soluitur. Anguis qui inter eos labitur, semel circuitum non mutat amplexum. hæc uerò modò in hac, modò in illa cœli regione uisuntur, et sepe cum in unum locum due plures uel conuenerint, et à loco tamen in quo simul uise sunt, et à se postea separantur: ex hoc eas non esse cœlo infixas, oculis quoq; approbationibus constat. Igitur mouentur, nec negare hoc quisq; poterit, quod uisus affirmat. Querendum est ergo, utrum ab ortu ad occasum, an in contrarium motu proprio reuoluantur. Sed et hoc querentibus nobis, nò solum manifestissima ratio, sed uisus quoq; ipse monstrabit. Consideremus enim signorum ordinem, quibus zodiacum diuisum uel distinctum uidemus, et ab uno signo quolibet eius ordinis sumamus exordium. Cum aries exoritur, post ipsum taurus emergit: hunc gemini sequuntur, hos cancer, et per ordinem reliqua. Si ista ergo in occidentem ab oriente procederent, non ab ariete in taurum, qui retro locatus, nec à tauro in geminos signum posterius uoluerentur: sed à geminis in taurum, et à tauro in arietem recta et mundane uolubilitatis consona accessione prodirent. Cui uerò à primo in signum secundum, à secundo ad tertium, et inde ad reliqua que posteriora sunt reuoluantur. Signa autem infixa cœlo feruntur: sine dubio constat has stellas non cum cœlo, sed cœtra cœlum moueri. Hoc ut plene liqueat, astruamus de lune cursu, qui et claritate sui et uelocitate notabilior est. Luna postquam à sole discedens cœli marginem tenet, antecedenti super occidentem: tertia die tardius occidit, quàm secundo: et ita quotidie longius ab occasu recedit, ut septimo die circa solis occasum in medio cœlo ipsa uideatur. Post alios uerò septem, cum ille mergit, hæc oritur, adeò media parte mensis dimidium cœlum: id est, unum hemispherium ab occasu in orientem recedendo metitur. Rursus post alios septem circa solis occasum latentis hemisphærij uerticè tenet: et huius rei indicium est, quod medio noctis exoritur. Postremò totidem diebus exemptis solem denuò comprehendit, et uicinus uidetur ortus amborum, quàm diu soli succedens: rursus mouetur, et rursus recedens paulatim semper in orientem regrediendo relinquat occasum. Sol quoq; ipse non aliter quàm ab occasu in orientem mouetur: et licet tardius recessum suum quam luna conficiat, quippe qui tanto tempore signum unum emetiatur, quanto totum zodiacum luna discurrit, manifesta tamen et subiecta oculis motus sui præstat indicia. Hunc enim in arietem esse ponamus. Quod quia æquinoctiale signum est, pares horas somni et diei facit. In hoc signo cum occidit, libram, id est, scorpionis chelas mox oriri uidemus: et apparet taurus uicinus occasui. Nam uergilia et hyadas partes tauri clariores, non multo post sole mergente uidemus. Sequenti mense sol in signum posterius, id est in taurum recedit: et ita fit ut neq; uergilia, neq; alia pars tauri illo mense uideatur. Signum enim quod cum sole oritur, et cum sole occidit, semper occultitur, adeò ut uicina astra sole propinquante celeriter. Item Macrobius: Querendum est, cum zodiacus unus sit, et his consistet cœlo, sideribus infixis, quemadmodum inferiorum spherarum stellæ in signis zodiaci meare dicuntur. Nec longum est inuenire rationem, que in ipso

uestibulo excubat questio. Verù est enim neq; solem lunamq; neq; de uagis illam ita insignis zodiaci fieri, ut eorum sideribus miscerantur: sed in illo signo unaqueq; perhibetur, quod habuerit super uerticem, in ea que illi subiecta est, circuli sui regione discurrès. Quia singularum spherarum circulos in 12. partes æquè ut zodiaci ratio diuisit: et que in eam partem circuli sui uenerit, que sub parte zodiaci est arietis deputata, in ipsam arietem uerticè conceditur. Similiterq; obseruatio in singulas partes migratibus stellis tenetur. Et quia facilius ad intellectum per oculos uia est, id quod sermo descripsit, uisus assignet. Esto zodiacus enim circulus, cui ascriptus est A, inter hunc septem alij orbes locentur, et zodiacus ab A per ordinem affixis notis, qui bus ascribentur literæ sequentes in partes 12. diuidatur, sitq; spacijs quod inter A et B clauditur, arietis deputatum: quod inter B et C, tauro: quod inter C et D, geminis: cancro quod sequitur, et reliquis per ordinem cetera. His constitutis, iam de singulis zodiaci notis et literis, singula deorsum lineæ per omnes circulos ad ultimum usq; deducatur. Pro



culdubio per orbes singulos duodenas partes diuidit transitus linearum. In quocunq; igitur circulo, seu sol in illo, seu luna, uel de uagis que unq; discurrat, cum ad spacijs uenerit, quod inter lineas clauditur ab A et B, notis et literis desuentes, in ariete esse dicetur: quia illi constituta, spacijs arietis in zodiaco designatum, supra uerticem sicut descripsimus, habebit. Similiter in quacunque migrauerit partem, in signo sub quo fuerit, esse dicetur. Atq; hæc ipsa descriptio eodem compendio nos docebit, cur eundem zodiacum eademq; signa, alia tempore longiore, alia breuiore percurrant. Quoties enim plures orbes intra se locantur, sicut maximus est ille qui primus est, et minimus qui locum ultimum tenet: ita de medijs, qui summo propior est, inferioribus maior: qui uiciorum ultimò, breuior superioribus habetur. Et inter hæc igitur septem spherarum gradum celeritatis sus singulis ordo positionis ascribitur. Ideo stelle que per spacia longiora discurrunt, ambitum suum tempore prolixiore conficiunt: que per angusta, breuiore. Constat enim nullam inter eas celerius ceteris tardius uel procedere: sed cum sit omnibus idem modus meandi, tantam eis diuersitatem temporis ad la spacijs diuersitas facit. Nam ut de medijs nunc prætermittamus, ne eadem sepe repetantur, quòd eadem signa Saturnus annis triginta, luna diebus uiginti octo, ambit et permeat: sola causa in quantitate est circulatorum, quorum alter est maximus, alter est minimus. Ergo et ceterarum singule pro spacijs sui modo tempus meandi aut extendit aut contrahit. Hoc loco diligens rerum diuersitas inueniet quod requiritur. In spectis enim zodiaci notis, quas monstrat in præsidium fidei aduocata descriptio. Quis uerò inquit, circuli celestis duodecim partes aut inuenit aut fecit, maxime cum nulla oculis subiciantur exordia singularum? Huic igitur tam necessariæ interrogationi, historia ipsa respondet, factum referens quo à ueteribus et tentata est tam difficilis et effusa diuisio. Regipiorum enim retro maiores, quos constat primos omnium cœlum scrutari et metiri ausos, postquam perpetuè apud se serenitatis obsequio, cœlum semper suspectu libero intuentes deprehenderunt uniuersis uel stellis uel sideribus infixis cœlo, solas cum sole et luna quinq; stellas usq; agari, nec his tamen per omnes cœli partes passim ac sine certa erroris sui lege discurrere, nunquam enim ad septentrionalè uerticem deuiare, nunquam ad australis poli ima dimergi, sed intra unius obliqui circuli limitem omnes habere discursum: nec omnes tamen ire pariter ac redire, sed alias alijs ad eundem locum peruenire temporibus: rursus ex his accedere, retro agi alias, uideriq; stare nonnunquam. Postquam hæc inquam, inter eas agi uiderunt, certas sibi partes decreuerunt: in ipso circo constituerunt, et diuisio nibus annotare, ut certa essent locorum nomina, in quibus eas morari, uel de quibus exisse, ad que uel rursus essent uenturas: et sibi inuicem nunciarent, et ad posteros noscenda transmitterent. Duobus igitur uasis eneis preparatis, quorum alteri fundus erat in modum clepsydre stratus, illud quod erat integrum, uacuum subiecerunt pleno aque, altero superposito, sed meatu ante munito, et quamlibet de infixis unam clarissimam, lucidèq; notabilem obseruauerunt orientem: que ubi primum cepit emergere, mox munitio ne subducta, permiserunt subiecto uasi aquam superioris influere. Fluxitq; in noctis ipsius, et secuti diei sinem, atq; in id noctis secun de, quando eadem stella ad ortum rursus reuertitur. Que ubi apparere uix coepit, mox aqua que influebat, amota est. Cum igitur obseruata stelle itus ac reditus integram significaret cœli conuersionem, mensuram sibi cœli in aque que de illo fluxit, suscepta quantitate posuerunt. Hæc ergo in partes æquas 12, sub fida dimensione diuisa, alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa, ut singula tantum singulas de illis 12. partibus ferrent: totaq; rursus aqua in uas suum pristinum, foramine prius clauso reclusa est, et de duobus illis capacitatis minoris alterum subiecerunt pleno, alterum iuxta expeditum paratumq; posuerunt. His preparatis, nocte alia in illam iam cœli partem, per quam solem lunamq; et quinq; uagas meare diuturna obseruatione didicerant, quamq; postea zodiacum uocauerunt: ascensurum obseruauerunt sidus, cui postea nomen arietis addiderunt. huius incipiente ortu, statim subiecto uasi, superposito aque fluxum dederunt. Quod ubi completum est, mox eo sublato effuditq; alterum simile subiecerunt, certum signis obseruantes, ac memoriter annotatis inter eius loci stellas, qui oriebantur cum primum uas esset impletum: intelligentes quod eo tempore, quo totius aque duodecima pars fluxit, pars cœli duodecima conscendit. Ab illo ergo loco quo oriri incipiente aqua, aqua in primum uas coepit influere, usq; ad locum qui oriebatur, cum primum uas impleteretur, duodecimam partem cœli, id est, unum signum esse dixerunt. Item secundo uase impleto, ac mox retracto: illud simile quod olim effusum parauerant, iterum subdiderunt: notato similiter

loco qui emergebat, cum secundum uas esset impletum, & sine primi signi usq; ad locum, qui ad secunde aque finem oriebat, secundum signum annotatum est: atq; ita uicissim uasa mutando, & per singulas influentis aque partes, singulos sibi ascendenti cœli partium limites annotando: ubi consummata iam omni per duodecim partes aqua ad primi signi exordia peruenitum est, sine duobus iam diuisis, certisq; sibi obseruationibus & indicijs annotatis duodecim caeli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. Quod non esse una, sed duabus effectum est: quia omne cœlum una nocte non uoluit, sed per diem uenit eius pars media, & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum sibi proximarum noctium diuisit inspectio, sed diuersorum temporum nocturna dimensio, utriq; hæmisphærium paribus æque uicibus annotauit. Et has ipsas duodecim partes signa appellari maluerunt, certisq; singulis uocabula gratia significationis adiecta sunt. Et quia signa græco nomine zodia nuncupantur, circum ipsum signorum zodiacum quasi signiferum uocauerunt. hucusq; Macrobius. Fabula poetarum de duodecim signis ideo omisit, quia fructum in eis inuenire minime potuit. respuenda est enim lectio quæ plus nocturna est insipientibus, quam profutura sapientibus. Fabulas poetæ a sancto nominauerunt, quæ non sunt res factæ, sed tantum loquendo fictæ.

DESCRIPTIO POLI.

Duo sunt extremi uertices mundi, quos appellant polos septentrionis & austris: quorum alter à nobis semper uidetur, alter nunquam. In eo qui à nobis cernitur, tria sunt signa constituta: duo scilicet arcturi, & serpens circum atq; inter illos in morem fluminis means. Helicen arcturus maior, cynosura minor appellatur, quæ diuersim quidem aspicunt. Nam dorso eorum sibi inuicem uertuntur, auersis huc atq; illuc pedibus. Serpens ergo cauda cingit helicen, cætero circuius cynosuram, ita tamen ut eandem medius interlabens separet: cuius caput ad dextrum pedem eius qui in geniculo stat, uidetur extensum. Ille uero qui in geniculo stat, quæ Herculem dicunt, dextro pede caput premit serpentis, capite ad austrum conuerso, humeris suis coronæ tangit confinia. Ipsa uero corona post tergum Herculis sita, capiti serpentis quem serpentarius tenet, appropinquat. Serpentarius autem, qui à Græcis ophiuchus uocatur, sub Hercule positus ad austrum, uersis pedibus scorpionem calcat, serpente præcinctus, quem utraq; manu tenet: qui plurima longitudine protentus, usq; ad coronam extenditur, iuxta huius serpentis flexuosa uolumina, nullo alio interueniente signo, bootis post tergum arcturi maioris uidetur, pedibus ad uirginem uersis, nam uirgo sub pedibus bootis est constituta. Contra guttur uerò & pedes anteriores urse maioris in commissura zodiaci atq; lactei circulo, gemini sunt locati, habentes à leuo latere agitatore cum hœdulis duobus, qui contra caput helicis capite uerso, pede dextro sinistram tauri cornu tangere uidetur. iuxta geminos, quo zodiacus altissimè erigitur, contra uentrem urse maioris, cancer situs est, habens in dorso asellos albicante inter eos nubecula, quæ præsepium appellatur. At contra pedes eiusdem urse posteriores inter cancrum & uirginem, leo dicitur constitutus, bootis hæbens iuxta se: sub pedibus uerò agitatoris taurus iacet, uno pede protento ad orionem, qui sub illo est constitutus. Cepheus inter byræ & castephan medius expansis brachijs, pedibus ad terga minoris urse porrectis: Castephan contra uolumen maximum septentrionalis serpentis, inter agitatorum, Perseum, Andromedam, Cepheumq; consistit. In lacteo circulo, inter pisces, Castephan atq; arietem, Andromeda est locata, cum triangulo quem post tergum habere dicitur, caput uersum habes ad aluum equi, qui equus supra est positus. Ariès in commissura zodiaci atq; æquinoctialis circuli sub triangulo situs est, habens sub se cetum ad australem partem. At proximum huius signi pisces duo, quorum alter in aquilonè erectus, alter in austro pronus, caudis tamen uinculo quodam connexis colligati sunt. Aquilonius ad Andromedam extenditur, austrinus ad aquarium: iuxta pedes uerò Andromedæ, à latere Castephan, Perseus ostenditur, Gorgonis caput manu sinistra tenens, cuius sub femore sinistra, iuxta caudam tauri pleiades uidentur constitutæ. Lyra uerò inter leuum crux Herculis, & inter cygnum posita est: sed cygnus expansis alis uolanti similis, ad dexteram Cephei manum, dextram alam, sinistram ad pedes equi porrigit. Inter pisces & equum, caudamq; capricorni, aquarius est collocatus, aquam urna fundens, quæ effusio ad magnum piscem usq; decurrit. In parte autem humillima zodiaci, iuxta sagittarium atq; aquilam, capricornus in commissura hyemalis circuli ac signiferi situs est: habes post se sagittarium, in commissura circulozodiaci atq; lactei sub delphino constitutum. Est & sagitta quedam sola sub cygno iuxta aquilam iacens. Supra capricorni uerò caput delphinus est positus post caudam serpentis, qui à serpentario tenetur: sub ipso autem serpentario scorpionem dicunt esse locatum, ita ut pedibus serpentarij tangatur: & habere sub se ad australem plagam centaurum bestiam, manu quasi ad aram ferentem. Hec ara à quibusdam sacrarium uocatur, & est contra summitatem caudæ scorpionis ad austrum posita. Brachia uerò scorpionis locum obinent, quem libram dicunt, eo quod in eo sol æquinoctium faciat autumnale. Hydra quoq; iacet in circulo æquinoctiali nimia longitudine protenta, capite cancro, medietate leoni, cauda uirgini subiecta, coruum atq; urnam in dorso gestans. At sub pectore tauri, Orion gladio accinctus conspicitur, lepori qui sub pedibus eius est superpositus. Habet enim post uestigia sua canem, quem Syrium, quensq; caniculam appellant collocatum, cancri signo subiectum: ante quem sub geminis anticam cognoscere potes. Post caudam uerò Syrii ad austrum naus, quam Argo dicunt, uidetur effulgere: at sub pede sinistro Orionis, fluitus quem Eridanum uocant, flexuoso cursu superlabitur usq; ad cetum. Cetus autem subiacet arietem, à piscibus longissimo tractu porrectus. Post cuius caudam longo quidem intervallo sub aquario & capricorno in austrum porrectus, pisces magnus conspicitur: ultimus eorum quæ uideri possunt signorum, effusio nem urnæ aquarij, qui ad ipsum usq; decurrit, accipiens.

ITEM DE EODEM.

Ad boreæ partes arctoi uertuntur, & angul. Post has arctophilax, pariterq; corona genuj. Prolapsus, lyra, auis, Cepheus, & Castephan. Auriga & Perseus, deloton, & Andromedæ astrum. Pegasis & Delphin, telumq; aquila, anguitenensq; Signifer inde subest, bis sex hinc sidera complent. Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, uirgo: Libra, scorpis, arcitenens, capricornusq; & urnam. Qui tenet & pisces, post sunt in partibus austris.

Orion

Orion procyon, lepus, ardens Syrius, Argo, Hydrus, chiron, thuribulum quoq; pisces & ingens. Hinc sequitur pistris, simul Eridaniq; fluenta. Hi bis sex uersus signant caeli regiones, Fistula quos finxit, Prisciani docta magistris.

DE MANSIONIBVS PLANETARYM.

Ordo planetarum, non ordine sit feriarum: Cinthia, Mercurius, Venus & Sol, Mars, Iouis & Thez. Pisces & chiron Iouis est nepa Martis & Ammon. Taurus item chele, regionis erunt Ericine. Cancer erit luna, leo solis pro regione: Mansio Mercurio modo sunt gemini, modo uirgo, Sessio Saturno stat in urna uel capricorno.

DE ORTV ET OCCASV XII. SIGNORVM.

Exoriens chela aries demergit in ima. Scorpion aurati submergunt cornua tauri. Hinc subit arcitenens geminis surgentibus æquor: Cum cancer surgit, capricornus mergitur undis. Portitor urceoli formidat signa leonis. Virgo fugat pisces, redit & uictoria uictis. Item: Mergitur ammonis, libra, tauri scorpis oriu. At geminos fugit arcitenens, cancrum capricornus: Hinc leo pellit aquas fundentem, uirgoq; pisces. Item: Libra quod est ammon, nepa, bos, geminos fuge chiron: Egan cancer agis, urna leo, uirgoq; pisces.

Luna zodiacum tredecies in duodecim suis conficit mensibus, duobus scilicet diebus, & sex horis, & bisse, id est, octo uncijs unius horæ, per singula signa decurrens. Si ergo uis scire in quo signo luna uersetur, sume lunam quam uolueris computare, ut puta duodecim multiplica per quatuor, sunt quadraginta octo, partire per nouem, nouies quini, quadrans quinquis, id est, quinq; ergo signis, ex quo luna nata est exactis, quæ haud dubie in eodem quo sol est sidere, semper accenditur. In sexto iam signo luna XII. commoratur. Quod si unum remanserit, sex horas signi sequentis nouies esse completas: si duo, duodecim: si tria, octodecim: si quatuor, diena integrum: si octo, octies sexas horas, id est, duos adiectos esse dies. Ex quibus tamen horis, per terna semper signa binas subtrahere mento. Operosum est enim in singulis signis, horas minutatim diuidere per uncias. Vnde in præsentem quamuis ad nonas portiones tria remanserint, non horas tamen octodecim, sed sexdecim, sexti signi luna duodecima complebit. Et hæc quidem luna in prima uel media parte signi, cuiuslibet nata, prompta est computatio. Sim autem alias, quot primo signo luna accensa uel dempsit uel retinuit, rit partes, tot sequentibus etiam retrahere uel adijcere recorderis, nouem horis in luna, pro quinq; diebus in sole computatis. Luna zodiacum, id est, circulum Luna in unoquoq; mensis suo, id est, in uiginti & nouem diebus, & duodecim horis, circit duodecim signa, & unum penè insuper. Hoc argumento inuistato deprehenditur luna XII. circuire zodiacum melius quam in illo alio usitato ussumo, quod potest probari, si trigessimam lunam hoc argumento consideraueris. Istud namq; argumentum est uerius, quia ad liquidum hæc ratio comprehenditur. Illud ergo aliud argumentum per triginta dies computat signum, quod non ita esse manifesta ratio docet: quia scilicet ætas lune in uiginti nouem diebus, & duodecim horis completur. Nos tamen illo argumento triginta dies damus, propter facilitatem computandi. Et ideo istud argumentum quia subtilius est, ideo uerius, quod probatur ita: quia trigessimam lunam secundum hoc argumentum inuenies tredecim signa habere peracta: illo uerò alio non amplius quam duodecim. Tredecies in duodecim suis conficit mensibus. Quomodo tredecies? Quia postquam luna accensa fuerit in prima parte signi per uiginti septem dies & octo horas, currit duodecim signa, usq; dum uenerit ad eam primam partem signi, ubi accensa fuit: & per illud signum, à quo cepit, recurrat iterum duos dies & quatuor horas, duobus scilicet diebus & sex horis & bisse, id est, octo uncijs unius horæ per singula signa decurrens. Multiplica illos duos dies XII. & inuenies uiginti quatuor dies: multiplica sex præfatas horas duodecies similiter, & sunt septuaginta due horæ. Diuide per uiginti quatuor, sunt ter uiginti quatuor, & reddunt tres dies. Superfunt adhuc in singulis signis bisse unius horæ. Duodecim ergo bisse, octo faciunt horas. Collige in unum, & sunt uiginti septem dies, & octo horæ, in quibus uiginti septem diebus & octo horis, conficit luna totum zodiacum: sed tamen adhuc desunt ei de suo cursu duo dies, & quatuor horæ, antequam peracta sint, & in illis duobus diebus & quatuor horis recurrat per illud signum, quo cepit & quo desinit, antequam inchoauerit suum cursum secundum. Hoc modo perlustrat quasi tredecim signa, per unumquemq; cursum suum, & sic potest intelligi, quod tredecies in anno suo, id est, in C C C L I I I, diebus peragat duodecim signa. Fiunt quadraginta octo, scilicet quadrantes: quia quatuor quadrantes faciunt diem. Partire per nouem. Quinquies nouem, quadrans quinquis, id est, quadraginta quinq;, & restant adhuc de quadraginta octo quadrantibus, tres diuisi, post quadraginta quinq;, qui faciunt horas octodecim: quia unusquisq; de istis quadrantibus, sex horas habet in se. Et si diligenter per hanc computationem, ad unumquemq; numerum, id est, ad unumquemq; quadratè, sex horas multiplicaueris inuenies in unoquoq; numero nouenali, id est, in nouem quadrantibus L I I I I, horas, quæ reddunt duos dies, & sex horas. Ideo per tot dies & horas, & bisse unius horæ, currit luna unum signum. Quinq; ergo signis, id est, dum luna perlustrauerit quinq; signa, secundum eundem numerum nouenalem: tres remanserunt post quadraginta quinq;, & ad unumquemq; sex horæ multiplicantur, sicut supra dictum est. Signi sequentis, id est, sexti. Nouies, scilicet ò calcula tor. In eodem sidere, id est, signo.

Quod si unum, uel quadrans, uel punctus. Quoddam genus est punctorum, in quo continet unusquisq; punctus

loco qui emergebat, cum secundum uas esset impletum, & sine primi signi usq; ad locum, qui ad secunde aquæ finem oriebatur, secundum signum annotatum est: atq; ita uicissim uasa mutando, & per singulas influentis aquæ partes, singulis sibi ascendenti cœli partium limites annotando: ubi consummata iam omni per duodecim partes aqua ad primi signi exordia peruenit, sine dubio iam diuisas, certisq; sibi obseruationibus & indicijs annotatas duodecim cœli partes tantæ compotes machinationis habuerunt. Quod non nocte una, sed duabus effectum est: quia omne cœlum una nocte non uoluit, sed per diem uenit eius pars media, & medietas reliqua per noctem. Nec tamen cœlum omne duarum sibi proximarum noctium diuisum inspectio, sed diuersorum temporum nocturna dimensio, utriusq; hæmispærii paribus æquæ uicibus annotauit. Et hæc ipsas duodecim partes signa appellari maluerit, certisq; singulis uocabula gratia significationis adiecta sunt. Et quia signa greco nomine zodia nuncupantur, circum ipsum signorum zodiacum quasi signiferum uocauerunt. hucusq; Macrobius. Fabula poetarum de duodecim signis ideo omisit, quia fructum in eis inuenire minime potuit. respicienda est enim lectio quæ plus nocitura est insipientibus, quam profutura sapientibus. Fabulas poetæ a sacro nominauerunt, quæ non sunt res factæ, sed tantum loquendo factæ.

DESCRIPTIO POLI.

Duo sunt extremi uertices mundi, quos appellant polos septentrionis & austris: quorum alter à nobis semper uidetur, alter nunquam. In eo qui à nobis cernitur, tria sunt signa constituta: duo scilicet arcturi, & serpens circum atq; inter illos in morem fluminis means. Helicen arcturus maior, cynosura minor appellatur, quæ diuersum quidem aspicunt. Nam dorsa eorum sibi inuicem uertuntur, auersis hinc atq; illuc pedibus. Serpens ergo cauda cingit helicen, cætero circuitu cynosuram, ita tamen ut eadem medius inter labens separet: cuius caput ad dextrum pedem eius qui in geniculo stat, uidetur extensum. Ille uero qui in geniculo stat, quæ Herculem dicunt, dextro pede caput premit serpentis, capite ad austrum conuerso, humeris suis coronæ tangit consinia. Ipsa uero corona post tergum Herculis sita, capiti serpentis quem serpentarius tenet, appropinquat. Serpentarius autem, qui à Grecis ophiuchus uocatur, sub Hercule positus ad austrum, uersis pedibus scorpionem calcat, serpente præcinctus, quem utraq; manu tenet: qui plurimam longitudine protentus, usq; ad coronam extenditur, iuxta huius serpentis flexuosa uolumina, nullo alio interueniente signo, bootis post tergum arcturi maioris uidetur, pedibus ad uirginem uersis, nam uirgo sub pedibus bootis est constituta. Contra guttur uero & pedes anteriores uirgine maioris in commissura zodiaci atq; lactei circulo, gemini sunt locati, habentes à leuo latere agitatorem cum baculis duobus, qui contra caput helicis capite uerso, pede dextro sinistram tauri cornu tangere uidetur. Iuxta geminos, quo zodiacus altissimè erigitur, contra uentrem uirgine maioris, cancer situs est, habens in dorso asellos albicantes inter eos nubecula, quæ præsepium appellatur. At contra pedes eiusdem uirgine posteriores inter cancerem & uirginem, leo dicitur constitutus, bootis hæc uersus iuxta se: sub pedibus uero agitatoris taurus iacet, uno pede protento ad orionem, qui sub illo est constitutus. Cepheus inter byræ & castepham medius expansis brachijs, pedibus ad terga minoris uirgine porrectis: Castepha contra uolumen maximum septentrionalis serpentis, inter agitatorem, Perseum, Andromedam, Cepheumq; consistit. In lacteo circulo, inter pisces, Castepham atq; arietem, Andromeda est locata, cum triangulo quem post tergum habere dicitur, caput uersum habens ad alium equi, qui equus supra est positus. Arietis in commissura zodiaci atq; equinoctialis circuli sub triangulo situs est, habens sub se cetum ad australem partem. At proximum huius signi pisces duo, quorum alter in aquilonem erectus, alter in austro pronus, caudis tamen uinculo quodam connexi colligati sunt. Aquilonius ad Andromedam extenditur, austrinus ad aquarium: iuxta pedes uero Andromedæ, à latere Castephe, Perseus ostenditur, Gorgonis caput manu sinistra tenens, cuius sub femore sinistro, iuxta caudam tauri pleiades uidetur constitutæ. Lyra uero inter leuum cruris Herculis, & inter cygnum posita est: sed cygnus expansis alis uolanti similis, ad dexteram Cephei manum, dextram alam, sinistram ad pedes equi porrigit. Inter pisces & equum, caudamq; capricorni, aquarius est collocatus, aquam urna fundens, quæ effusio ad magnam piscem usq; decurrit. In parte autem humillima zodiaci, iuxta sagittarium atq; aquilam, capricornus in commissura hyemalis circuli ac signiferi situs est: habens post se sagittarium, in commissura circulozodiaci atq; lactei sub delphino constitutum. Est & sagitta quedam sola sub cygno iuxta aquilam iacens. Supra capricorni uero caput delphinus est positus post caudam serpentis, qui à serpentario tenetur: sub ipso autem serpentario scorpionem dicitur esse locatum, ita ut pedibus serpentarij tangatur: & habere sub se ad australem plagam centaurum bestiam, manu quasi ad aram ferentem. Hæc ara à quibusdam sacrarium uocatur, & est contra summitatem caudæ scorpionis ad austrum posita. Brachia uero scorpionis locum obinent, quem libram dicunt, eo quod in eo sol equinoctium faciat autumnale. Hydra quoq; iacet in circulo equinoctiali nimia longitudine protenta, capite cancro, medietate leoni, cauda uirgini subiecta, coruum atq; urnam in dorso gestans. At sub pectore tauri, Orion gladio accinctus conspicitur, lepori qui sub pedibus eius est superpositus. Habet enim post uestigia sua canem, quem Syrium, quemq; canem iam appellant collocatum, cancri signo subiectum: ante quem sub geminis anticam cognoscere potes. Post caudam uero Syrii ad austrum nauis, quam Argo dicunt, uidetur effulgere: at sub pede sinistro Orionis, fluiuium quem Eridanum uocant, flexuoso cursu superlabitur usq; ad cetum. Cetus autem subiacet arietem, à piscibus longissimo tractu porrectus. Post cuius caudam longo quidem intervallo sub aquario & capricorno in austrum porrectus, pisces magnus conspicitur: ultimus eorum quæ uideri possunt signorum, effusio nem uirgine aquarij, qui ad ipsum usq; decurrit, accipiens.

ITEM DE EODEM.

Ad boreæ partes arctoi uertuntur, & anguis.  
Post hæc arctophilax, pariterq; corona geminæ  
Prolapsus, lyra, auis, Cepheus, & Castepha.  
Auriga & Perseus, deloton, & Andromedæ astrum.  
Pegasus & Delphin, telumq; aquila, anguitenusq;  
Signifer inde subest, bis sex hinc sidera complent.  
Hinc aries, taurus, gemini, cancer, leo, uirgo:  
Libra, scorpis, arcitenens, capricornusq; & urnam.  
Qui tenet & pisces, post sunt in partibus austris.

Orion

Orion procyon, lepus, ardens Syrius, Argo,  
Hydrus, chiron, thuribulum quoq; pisces & ingens  
Hinc sequitur pisces, simul Eridaniq; fluuenta.  
Hi bis sex uersus signant cœli regiones,  
Fistula quos sinxit, Prisciani docta magistris.

DE MANSIONIBVS PLANETARVM.

Ordo planetarum, non ordine sit feriarum:  
Cynthia, Mercurius, Venus & Sol, Mars, Iouis & Thez.  
Pisces & chiron Iouis est nepa Martis & Ammon.  
Taurus item chela, regionis erunt Ericine.  
Cancer erit luna, leo solis pro regione:  
Mansio Mercurio modo sunt gemini, modo uirgo,  
Sesio Saturno stat in urna uel capricorno.

DE ORTV ET OCCASV XII. SIGNORVM.

Exoriens chela aries demergit in ima.  
Scorpion aurati submergunt cornua tauri.  
Hinc subit arcitenens geminis surgentibus æquor:  
Cum cancer surgit, capricornus mergitur undis.  
Portitor urceoli formidat signa leonis.  
Virgo fugat pisces, redit & uictoria uictis. Item:  
Mergitur ammonis, libra, tauri scorpis ortu.  
At geminos fugit arcitenens, cancer capricornus:  
Hinc leo pellit aquas fundentem, uirgoq; pisces. Item:  
Libra quod est ammon, nepa, bos, geminos fugit chiron:  
Egan cancer agis, urna leo, uirgoq; pisces.

Luna zodiacum tredecies in duodecim suis conficit mensibus, duobus scilicet diebus, & sex horis, & bisse, id est, octo uncij unius horæ, per singula signa decurrens. Si ergo uis scire in quo signo luna uersetur, sume lunam quam uolueris computare, ut puta duodecim multiplica per quatuor, sunt quadraginta octo, perire per nouem, nouies quini, quadrans quinquis. Quinq; ergo signis, ex quo luna nata est exactis, quæ hæc dubie in eodem quo sol est sidere, semper accenditur. In sexto iam signo luna XII. commoratur. Quod si unum remanserit, sex horas signi sequentis nouies esse completas: si duo, duodecim: si tria, octodecim: si quatuor, diem integrum: si octo, octies sex: si horis, id est, duos adiectos esse dies. Ex quibus tamen horis, per terna semper signa binas subtrahere mento. Operosum est enim in singulis signis, horas minutatim diuidere per uncias. Vnde in præsentium quatuor ad nonas portiones tria remanserint, non horis tamen octodecim, sed sexdecim, sexti signi luna duodecima complebit. Et hæc quidem luna in prima uel media parte signi, cuiuslibet nata, prompta est computatio. Sim autem alius, quot primo signo luna accensa uel dempsit uel retinuit, rit partes, tot sequentibus etiam retrahere uel adicere recorderis, nouem horis in luna, pro quinq; diebus in sole computatis. Luna zodiacum, id est, circulum Luna in unoquoq; mense suo, id est, in uiginti & nouem diebus, & duodecim horis, circuit duodecim signa, & unum penè insuper. Hoc argumento inuistato deprehenditur luna XII. circuire zodiacum melius quam in illo alio usitato usum, quod potest probari, si trigessimam lunam hoc argumento consideraueris. Istud namq; argumentum est uerius, quia ad liquidum hæc ratio comprehenditur. Illud ergo aliud argumentum per triginta dies computat signum, quod non ita esse manifesta ratio docet: quia scilicet ætas lune in uiginti nouem diebus, & duodecim horis completur. Nos tamen illo argumento triginta dies damus, propter facilitatem computandi. Et ideo istud argumentum quia subtilius est, ideo uerius, quod probatur ita: quia trigessimam lunam secundum hoc argumentum inuenies tredecim signa habere peracta: illo uero alio non amplius quam duodecim. Tredecies in duodecim suis conficit mensibus. Quomodo tredecies? Quia postquam luna accensa fuerit in prima parte signi per uiginti septem dies & octo horas, currit duodecim signa, usq; dum uenerit ad eam primam partem signi, ubi accensa fuit: & per illud signum, à quo cepit, recurrit iterum duos dies & quatuor horas, duobus scilicet diebus & sex horis & bisse, id est, octo uncij unius horæ per singula signa decurrens. Multiplica illos duos dies XII. & inuenies uiginti quatuor dies: multiplica sex præfatas horas duodecies similiter, & sunt septuaginta due horæ. Diuide per uiginti quatuor, sunt ter uiginti quatuor, & reddunt tres dies. Super sunt adhuc in singulis signis bisse unius horæ. Duodecim ergo bisse, octo faciunt horas. Collige in unum, & sunt uiginti septem dies, & octo horæ, in quibus uiginti septem diebus & octo horis, conficit luna totum zodiacum: sed tamen adhuc desunt ei de suo cursu duo dies, & quatuor horæ, antequam peracta sint, & in illis duobus diebus & quatuor horis recurrit per illud signum, quo cepit & quo desinit, antequam inchoauerit suum cursum secundum. Hoc modo perlustrat quasi tredecim signa, per unumquemq; cursum suum, & sic potest intelligi, quod tredecies in anno suo, id est, in C C C L I I I, diebus peragit duodecim signa. Fiunt quadraginta octo, scilicet quadrantes: quia quatuor quadrantes faciunt diem. Partire per nouem. Quinquies nouem, quadrans quinquis, id est, quadraginta quinq;, & restant adhuc de quadraginta octo quadrantibus, tres indiuisi, post quadraginta quinq;, qui faciunt horas octodecim: quia unusquisq; de istis quadrantibus, sex horas habet in se. Et si diligenter per hanc computationem, ad unumquemq; numerum, id est, ad unumquemq; quadratè, sex horas multiplicaueris: inuenies in unoquoq; numero nouenali, id est, in nouem quadrantibus L I I I, horas, quæ reddunt duos dies, & sex horas. Ideo per tot dies & horas, & bisse unius horæ, currit luna unum signum. Quinq; ergo signis, id est, dum luna perlustrauerit quinq; signa, secundum eundem numerum nouenalem: tres remanserunt post quadraginta quinq;, & ad unumquemq; sex horas multiplicantur, sicut supra dictum est. Signi sequentis, id est, sexti. Nouies, scilicet ò calcula tor. In eodem sidere, id est, signo.

Quod si unum, uel quadrans, uel punctus. Quoddam genus est punctorum, in quo continet unusquisq; punctus  
h 4



Aut sex horas, id est, quarta pars diei. Vel quadrans dicitur illud genus, quia partem quartam diei recipit in se. Nisi enim in ipso loco ubi dicitur, Partire per nouem, scilicet quadrantes: unumquemque quadrantem pro sex horis computaueris, non poteris intelligere: quomodo luna quinq; signa percurret, per eundem, id est, nouenalem numerum, per terna semper signa. Bene usq; ad terna signa dicitur: quia bisse quæ super sunt in luna, non complent duas horas nisi in tribus signis: quia ter si ponas octo uncias, faciunt duas horas, quia unaqueq; hora habet duodecim uncias.

Subtrahere memento. Ideo auferre precipit per terna signa, binas horas: quia ubi signa per nouenos quadrantes comprehendit, non computat bisse eorundem signorum, qui faciunt horas duas in tribus signis: licet non computauerimus bisse, tamen ipsa luna suos bisse perficit.

Propterea secundum computationem nostram, tot signa habet percursa. Computatio, id est, in quo signo sit luna elongata à sole, ex quo fuit accensa: sicut aut alias, scilicet in secunda uel in tertia, uel in qualibet signi parte nata fuerit.

Quot primo signo. Verbi gratia. Si fuerit luna accensa in tertia uel quarta parte arietis, et est elongata à sole tribus signis, ex quarto signo accipies tres partes uel quatuor, et supplebis totum arietem. Unde et dicitur: Quot partes dempserit, tot adjicere recorderis. Si uero in XX parte uel in alia qualibet post medietatem signi fuerit accensa, non computabis illud signum in quo fuit accensa, sed secundum ab illo. Et cum peruenieris ad illud signum ubi luna est, tot partes retrahere ab eo signo, quot retinuit luna ex eo signo, ubi fuit accensa: si tamen post medietatem fuit accensa. Et propterea illud signum non computabis totum ubi est luna: quia eadem luna in eo signo ubi fuit accensa, decem partes sibi retinuit. Et hoc est quod dicit, quot retinuerit, scilicet ex primo signo: tot retrahere, scilicet sequentibus signis recorderis. Demere est quot lineæ recesserint à signo, antequam accensa sit luna, si tamen ante medietatem signi fuerit accensa: si uero post medietatem signi fuerit accensa, hoc intelligitur retinere. Item: Quot partes dempserit luna accensa in primo signo, tot adjicere recorderis de sequenti signo. Hoc autem fit si in anteriori parte signi fuerit luna accensa, id est, ante medietatem: si uero post medietatem fuerit accensa, quot retinuerit partes de nouissima parte signi ubi fuit accensa, tot retrahere recorderis de sequenti signo. Verbi gratia: Si duodecim lineas retinuit de signo in quo fuit accensa, totidem retrahere de sequenti signi extremitate.

RECAPITVLATIO.

Luna zodiacum tredecies. Nam tredecim menses lunares, qui habent solummodo uiginti et septem dies, et octo horas, absq; dubitatione in zodiaco reperiuntur, computatis semper uiginti nouem diebus in una luna, et triginta in alia. Et ex his duobus diebus et quatuor horis, qui post uiginti septem dies, et octo horas per singulos menses tibi remanserint, decimum tertium perficies, licet unus desit dies.

Partire per nouem. In his enim nouem quadrantibus decurrit unumquodq; signum luna: et si solummodo nouem in luna ueneris, integrum signum peractum habebis: et si bis nouem, duo: si ter, tria, et reliqua, dempto semper bisse. Nouies enim sex, LIII sunt. Et per tot horas decurrit unumquodq; signum et bisse. Nam et hoc quod unaqueq; pars ex quatuor multiplicatis, sex horas habet, ipse in subsequentibus demonstrat dicens: Si unus remanserit sex horas, etc.

Quinq; ergo signis ex quo luna nata est exactis. Cane hic quod in alio loco in argumento dixit, lunam à sole quatuor punctis elongari: hic uero non inter solem et lunam metitur, sed à loco incensionis lune, usq; ad punctum cuiuslibet signi in quo currit: id est de signo quando accensa est, usq; ad signum in quo est, semper retrahere binas horas de residuis horis: quæ remanserint post nouenos quadrantes, scilicet per terna semper signa.

Quot primo signo luna accensa uel dempserit uel retinuerit partes. Verbi gratia. Præsentis luna nata fuit in quinta parte arietis, et uiginti quinq; partes postea retinuit, per quas decurrit. Quinq; dempsit, quas non tetigit. Ad deinde si probare uolueris hodie nona luna in quo signo est, multiplica nouem per quatuor, sunt triginta sex, scilicet quadrantes. Multiplifica septem ex his, scilicet quadrantibus, per sex, propter sex horas, quæ in unoquoq; quadrante sunt, et tres horas sume de uiginti nono quadrante, et habebis quadraginta quinq; horas: et da arietem, quia tot horas per eum decurrit, computatis semper nouem horis in cursu lune, pro quinq; partibus, id est, diebus solis. Quod hic etiam bene conuenit, nam quinq; nouem XLV et quinq; quinq; XXXV. Tot enim partes solis semper, per tot horas luna decurrit. Accipe de quinq; uiginti septem quadrantes, et da nouem tauro, nouem iterum geminis, et similiter nouem cancro. Et adhuc habes quadrantem et dimidium, qui reddunt nouem horas, ex quibus due tribus signis peractis dabuntur, et sic restant septem horæ. Ergo nona luna VII horis in leone erit. Luna accensa uel dempserit, scilicet de primo signo in capite. Tot retrahere, scilicet de fine sequenti signi, et adjicere ad primum signum recorderis. Vel retinuerit, scilicet de primo signo in fine, tot retrahere similiter de fine subsequentis signi, et adjicere ad primum signum recorderis. Nouem horis in luna, pro quinq; diebus in sole computatis: quia quod sol agit quinq; diebus, hoc facit luna in nouem horis, quod ita probatur. Sexies quini, XXX, sexta eius pars sunt V. Hoc ad solem peruenit. Triginta diebus unumquodq; signum perlustrat. Contra luna duobus diebus et sex horis perficit unumquodq; signum, quæ faciunt horas LIII.

RECAPITVLATIO.

Luna zodiacum tredecies, &c. Zodiacus significat. Zoa græcè, animal latine. Inde zodiacus dicitur à zois, id est, animalibus, quorum imagines ibi depictæ sunt.

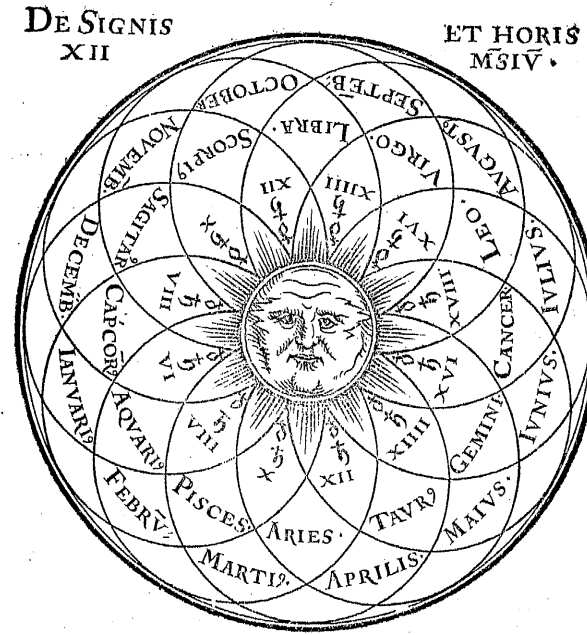
Duobus diebus et sex horis, ac bisse, &c. Si diligenter quaesieris, inuenies lunam in unoquoq; signo duobus diebus et sex horis, ac bisse unius horæ, insuper etiam duodecimam partem unius horæ immorari. Et si cogitas cur ipsam particulam prætermisit, dico quia perito calculatori hanc mimimè latuisse præsentit, et ideo fastidium locutionis amisit. Quæ quidem ratio ita probari potest. Quænammodum nouem horæ in luna, et quinq; dies in sole, et sicut nouem quadrantes in luna, et triginta dies in sole: ita quoq; uiginti septem dies in luna, et CCCXX in sole, omnino concordant. Et restant adhuc de cursu solis dies quinq;, et de cursu lune octo horæ et duodecim particule, ex quibus nona hora conficitur. Sicq; cursus solis et lune, per zodiacum concordare probatur. In hoc loco nouem quadrantes, et duo dies et sex horæ æqualem habent numerum.

Operosum est enim, in singulis signis, &c. Laboriosum est enim unicuique signum statim post nouem quadrantes, octo tribuere uncias. Et ideo breuitatis causa prætermittuntur, usq; dum tribus signis peractis, due horæ, id est, tres bisse, restant. Et hæc quidem luna in prima uel media parte signi cuiuslibet nata, prompta est computatio: quia quanto minus restaurare oportet, tanto facilius est computatio.

Sin

Sin autem aliis quod primo signo, &c. Id est, si alio loco accensa fuerit quam in prima uel media signi parte. Dempserit, scilicet in capite signi, uel retinuerit, scilicet de fine signi, tot sequentibus scilicet signis retrahere uel adjicere: scilicet ad illud signum, in quo primo fuit luna recorderis. Hanc igitur restaurationem taliter agere debes. Si uis unum diem restaurare, tribue illi nouem punctos: si duos, octodecim: si tres, uiginti septem: si quatuor, triginta sex: si quinq;, quadraginta quinq;, qui factus non est horis. Et hoc est quod dicitur, Nouem horis in luna pro quinq; diebus in sole computatis. Potest etiam id ipsum ita facere. Si nouena diem restaurare gestis, da illi duas horas, ex quibus semper decimam recide partem. Si quinq;, tribue illis decem horas: abieci decima parte, nouem horæ itidem restant.

SCHOLIA IN CAP. XIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione; authore Ioanne Nouiomago.



Singuli autem menses sua signa. Distributio signorum est per singulos menses, quod tamen haud commode fieri potest: non enim initia mensum Romanorum (de his enim agitur) respondent mensum principijs: in medijs enim mensibus sol ferre nouum aliquod signum ingreditur, ueluti XI. Ianuarij aquarium, quæ tamen ratio firma non est. Nam olim ut apparet, ipsi mensum Calendis in aliud signum transitus fuit: nec desunt qui opinantur Christum natum esse nocte brumali, quæ totius anni longissima est: ea tum fuit VIII. Calendis Ianuarij. Nostra etate uero bruma fit pridie idus Decembris, id est, XIII. diebus citius: quod propterea accidit, quia annus solaris breuior est aliquanto quam computatur. Constat enim diebus CCCLXV. et quadrante non integro, qui quoniam propter intercalandi commoditatem sumitur integer, necesse est tardius annum exire quam sol signiferum peruenit, quæ temporis redundantiæ remedium nondum inuenit intercalationis, seu potius ademptionis. Tolleretur autem (si id liberet ecclesie seu Romano Pontifici, cui primum potestas intercalandi data est) ad hunc modum: Primum, dies qui sunt à duodecima die Decembris, quo bruma est, usq; ad Calendis Ianuarij, Decembris detraherentur scilicet undeuiginti: constaretq; eo tantum anno Decembris duodecim diebus: præterea centesimo decimo quoq; anno non intercalaretur, intercalatio enim plus temporis addit, quam solis circuitus requirit, quod nisi detractione tolli non potest. Hoc pacto contingeret, ut constanter toto æuo sol Capricorni sidus ingrediatur Calendis Ianuarij, quod annis quingentis ante Christum natum fuit: si modo tam diu intercalatum est. Apposui hic, non quidem quoddam temporis in ordinem alium redigi cupiam, sed ut lectori constaret, quæ ratio sit, quod bruma iam propius eueniat Calendis Decembris, quam dum seruator noster nascitur: quodq; aliquando futurum sit durante longo seculorum ordine, ut eodẽ tempore Decembris eueniret, quo nunc habemus Nouembrem.

Sicut quidam ueterum etiam uersibus explicauit. Apud quem ex ueteribus poetis hi uersus habentur, non meminimè legisse, apparet cuiusdam recentioris quam est Manilius, apud quem similes leguntur, sed non idem. Solent autem olim in Calendarijs (ut uocant) hi uersibus singulis mensibus distribui, ueluti iam prænotantur uersibus parum sobrijs et nihil eruditis. Prioris generis uidi uetustissimum quendam codicem sacrarum cantionum et lectionum, passim aureis literis scriptum cum eisdem uersibus in titulis mensum, quem Colonia nobis ostendit in aede diui Gereonis D. Andreas Barduccensis eiusdem loci canonicus.

Aries Phrixæ Calendas. Phrixæus arietis celestis epitheton ab euentu, quod Phrixæ et Hellem per mare (quod ab ea postea Hellepontus dictum est) transfulerit. Vide poeticon astronomicon Iulij Higini.

Maius Agenorei. Agenoreum taurum uocat à Venere, cuius domus est in hoc signo. Agenoream enim ueteres acceperunt deam quæ ad agendum excitaret: hæc non alia est quam Venus, quæ cuncta uiuentia ad agendum excitat.

Iunius

Iunius aequatos caelo uidet ire Laconas. Aequatos Lacones, Geminos intellige, Castorem uidelicet & Pollucē, quos ipse propter imperij moderationem, qua simul usi sunt in Lacedaemonios, inter nobilia astra collocavit.

Solstitio ardentis. Sol in prima parte Cancri solstitium efficit, quo tempore umbra prope absunt, et aestus propter aevi sublimitatem supra modum augentur: propterea ardentem appellauit. Leo feruidus. Sol in hoc signo, dies caniculares mortalium corporibus seruire intolerabiles reddit.

Aequat & October. Respicit æquinoctium, quod fit autumno in prima parte libræ. Scorpium hybernum præceps. Precipitem scorpium intelligimus, propter subita dierum decrements, que sub hoc sidere celerissima sunt.

Principium Iani sancit Tropicus Capricornus. Capricornus signum est tropicum, quemadmodum & cancer. Nam ut in illo solstitium fit: ita in hoc bruma, qui dies sunt in auctum lucis & tenebrarum postremi. Quod autem dicatur habere Ianuarij principium, ad nostram ætatem non quadrat, sed sic fuit, quemadmodum supra ostendimus duobus abhinc annorū millibus.

Solidi stat sidus aquarij. Cur solidi, cum à Luciano leuis dicitur, ab alijs citius, ab alijs præceps? Respicit hic diei tardū incrementum, quod tum uix dum aduertitur: & astrologi fixa uocant signa, que sequuntur statim tropica, qualis est aquarius: qui secus eum uocant, respiciunt temporis moram, quo totus exoritur, quod fit intra horam, dum alia quedam plus quam duas horas cōficiant, priusquam integra oriatur, propter flexum signiferi. Per Numa mensē Februariū intelligit. Hunc enim anno adiecit ante à Romulo instituto, ueluti & Ianuariū.

Duarum horarum spacio. Intelligit horas inæquales seu temporales, non æquinoctiales, alioqui falsum esse facile cōstat ex his, que traduntur de exortu & occasu siderum inæquali.

Decem semis horæ. Intelligit, quibus sol longius in unoquoq; signo commoratur quam triginta diebus. Primum igitur arietis signum. Obscurius paulò Beda indicat, in quibus caeli partibus seu signis quolibet mense sit sol, uel quod idem est, quod signum quouis mense cum sole oriatur, quod ut quolibet mense & cuiusq; mensis die exacte sciatur non sra etate, adscripsi ad finem tabulam dierum, & partium signorum, ad annum salutis M. D. XL. exacte computatam.

Et ideo iuxta quoddam in octaua sui parte. Ad hunc modum Plinius tradit libro naturalis historie cap. XLIX. Sol autem ipse quatuor, inquit, differentias habet, bis æquata nocte diei, uere & autumno, in centrum incidens terræ, in octauis partibus arietis & libræ, bis permutatis spacijs in auctum diei, bruma octaua in parte capricorni: noctis uero solstitio totidem in partibus cancri. Sed dubitet quispiam, cum obliqui circuli ratio sit immutabilis, nec alio loco possint fieri æquinoctia, quæ ubi signiferi & æquinoctiales sunt sectiones, & harum sectionum una, prima sit pars arietis, altera uero libræ pars seu gradus primus sine ulla mutatione: quomodo igitur intelligemus æquinoctia fieri in octauis partibus, cum ipsa sectio circulorum signiferi & æquatoris efficiat primas partes libræ & arietis. Respondeo ad hunc modum, Aegyptij, seu ut est apud Plinium Anaximander Milesius, cum prius num deprehenderent & signiferi obliquitatem, atq; in eo solis æquinoctia uel solstitia, respexerunt iuxta ea loca uicina astra, quibus tum arietis & tauri nomina indebantur, notantq; horum asterismorum in caelo tractus & longitudines, ut unum queng; locum manifesta nota deprehenderent. Deinde totum illud astrum diuidentes in partes 30. certa parte imaginis locum æquinoctij aut solstitij signabant: ut uerbi gratia, quo loco tunc æquinoctium fuit, ibidem pars octaua eius asterismi, qui aries in caelo dicitur, reperiebatur. Verum cum stelle fixæ ad motum non sphaeræ paulatim contra caelum mouerentur in exortum, nō poterat hæc ratio stabilis esse. Quapropter uniuersum circulum solis, sequentes diuiserunt in 12. spacia equalia, que dicuntur Græcè dodecamoria, quorum unumquodq; diuidebatur in 30. partes, que nunc gradus dicuntur, omiſsa computatione que per partes asterismi fiebat. Asterismorum enim omnium magnitudo non est æqualis, hoc modo existimo intelligendum esse locum Plinij, & quemlibet alium ubi est æquinoctia aliter euenire, quam in primis partibus arietis & libræ. Hoc si quis uolet clarius accipere, sumat Astrolabium quoddam perioribus annis edidimus, notet in eo primam partem cancri, non quidem eius astrum, sed dodecamorij illius, quod quartum est à secti one æquinoctialis: ad eam partem postquam sol peruenit, dicitur esse in prima parte dodecamorij quidem, non tamē in prima parte cancri, i. eius astrum: sed circa secundam partem geminorum, que est in altera stellarum, que priorem pedem geminorum desormant: unde ipsa cancri imago plurimum partium intervallo digressa est. Propterea ( ut finem faciam ) quando solem dicimus esse in leone seu alio quolibet signo, non astrum, sed dodecamorion intelligere debemus ab ariete quartum. Horum unumquodq; sol spacio tricenorum dierum & decem horarum percurrit, de quibus poeta locus intelligendus est, quem hic Beda citat ex I. Georgicon.

Vt uero Aegyptus mater artium docet. Aristoteles quoq; author est, abstrusarum artium primam inuentionē esse Aegyptiorum sacerdotū, quibus interdictionem fuit prophætiæ rebus operā dare. Vide principia Metaphysices apud Aristotelem.

H A E C

H A E C T A B V L A I N T E G R V M A N N A L E M COMPLECTITVR, IN QVO MENSES AC MENSIVM SIGNV- gulum dies ordine ponuntur: è regione numerus partium seu graduum in signifero, qui singulis diebus respondent. Tertius numerus est minorum, quæ ἀπὸ πρῶτου αὐτῶν alibi declarauimus.

Table with columns for months (Ianuarius, Februarius, Martius, Aprilis, Maius, Iunius), days (Di.), degrees (Gra.), minutes (Mi.), and parts (p.). It lists the positions of the sun in various zodiac signs for each day of the year, including specific astronomical markers like the equinoxes and solstices.

Illius.

| Iulius.  |      |       |            | September. |      |       |             | November. |      |       |            |
|----------|------|-------|------------|------------|------|-------|-------------|-----------|------|-------|------------|
| Di.      | Gra. | Mi.p. |            | Di.        | Gra. | Mi.p. |             | Di.       | Gra. | Mi.p. |            |
| ui. M.   | 1.   | 18.   | 37. Cancr. | Egid.      | 1.   | 18.   | 15. Virgo   | Oim. S.   | 1.   | 19.   | 2. Scorp.  |
|          | 2.   | 19.   | 34. can.   |            | 2.   | 19.   | 14. uirgo   |           | 2.   | 20.   | 2. scor.   |
|          | 3.   | 20.   | 31. can.   |            | 3.   | 20.   | 13. uirgo   |           | 3.   | 21.   | 3. scor.   |
|          | 4.   | 21.   | 28. can.   |            | 4.   | 21.   | 11. uirgo   |           | 4.   | 22.   | 4. scor.   |
|          | 5.   | 22.   | 25. can.   |            | 5.   | 22.   | 10. uirgo   |           | 5.   | 23.   | 5. scor.   |
|          | 6.   | 23.   | 22. can.   |            | 6.   | 23.   | 9. uirgo    |           | 6.   | 24.   | 6. scor.   |
|          | 7.   | 24.   | 19. can.   |            | 7.   | 24.   | 8. uirgo    |           | 7.   | 25.   | 7. scor.   |
|          | 8.   | 25.   | 16. can.   | nat. Ma.   | 8.   | 25.   | 7. uirgo    |           | 8.   | 26.   | 8. scor.   |
|          | 9.   | 26.   | 13. can.   |            | 9.   | 26.   | 5. uirgo    |           | 9.   | 27.   | 9. scor.   |
|          | 10.  | 27.   | 11. can.   |            | 10.  | 27.   | 4. uirgo    |           | 10.  | 28.   | 10. scor.  |
|          | 11.  | 28.   | 8. can.    |            | 11.  | 28.   | 3. uirgo    |           | 11.  | 29.   | 11. scor.  |
|          | 12.  | 29.   | 5. can.    |            | 12.  | 29.   | 2. uirgo    |           | 12.  | 30.   | 12. scor.  |
| Mag.     | 13.  | 0.    | 2. Leo     | Mater.     | 13.  | 0.    | 1. Libra    | Mart.     | 11.  | 29.   | 11. scor.  |
|          | 14.  | 1.    | 0. Leo     | Exalt. I.  | 14.  | 1.    | 0. lib.     | Cum.      | 12.  | 0.    | 12. Sagit. |
|          | 15.  | 1.    | 57. leo    |            | 15.  | 1.    | 59. lib.    |           | 13.  | 1.    | 14. Sagit. |
|          | 16.  | 2.    | 54. leo    |            | 16.  | 2.    | 59. lib.    |           | 14.  | 2.    | 15. Sagit. |
|          | 17.  | 3.    | 52. leo    | Lam.       | 17.  | 3.    | 58. lib.    |           | 15.  | 3.    | 16. Sagit. |
|          | 18.  | 4.    | 49. leo    |            | 18.  | 4.    | 57. lib.    |           | 16.  | 4.    | 17. Sagit. |
|          | 19.  | 5.    | 46. leo    |            | 19.  | 5.    | 56. lib.    |           | 17.  | 5.    | 18. Sagit. |
|          | 20.  | 6.    | 44. leo    |            | 20.  | 6.    | 56. lib.    |           | 18.  | 6.    | 20. Sagit. |
|          | 21.  | 7.    | 41. leo    | Mat.       | 21.  | 7.    | 55. lib.    | ps. M.    | 21.  | 9.    | 23. Sagit. |
| Magd.    | 22.  | 8.    | 38. leo    |            | 22.  | 8.    | 55. lib.    | Ceal.     | 22.  | 10.   | 25. Sagit. |
|          | 23.  | 9.    | 36. leo    |            | 23.  | 9.    | 54. lib.    |           | 23.  | 11.   | 26. Sagit. |
|          | 24.  | 10.   | 33. leo    |            | 24.  | 10.   | 54. lib.    |           | 24.  | 12.   | 27. Sagit. |
| Jacob.   | 25.  | 11.   | 31. leo    |            | 25.  | 11.   | 53. lib.    | Cata.     | 25.  | 13.   | 28. Sagit. |
| Annæ     | 26.  | 12.   | 28. leo    |            | 26.  | 12.   | 53. lib.    |           | 26.  | 14.   | 30. Sagit. |
|          | 27.  | 13.   | 26. leo    |            | 27.  | 13.   | 52. lib.    |           | 27.  | 15.   | 31. Sagit. |
|          | 28.  | 14.   | 23. leo    |            | 28.  | 14.   | 52. lib.    |           | 28.  | 16.   | 32. Sagit. |
| Paul.    | 29.  | 15.   | 21. leo    | Micb.      | 29.  | 15.   | 51. lib.    |           | 29.  | 17.   | 34. Sagit. |
|          | 30.  | 16.   | 18. leo    |            | 30.  | 16.   | 51. lib.    | Andr.     | 30.  | 18.   | 35. Sagit. |
|          | 31.  | 17.   | 16. leo    |            |      |       |             |           |      |       |            |
|          |      |       | Augustus.  |            |      |       | October.    |           |      |       | December.  |
| Pet.     | 1.   | 18.   | 14. Leo    | Remi.      | 1.   | 17.   | 51. Libra   |           | 1.   | 19.   | 36. Sagit. |
|          | 2.   | 19.   | 11. leo    |            | 2.   | 18.   | 51. lib.    |           | 2.   | 20.   | 38. Sagit. |
|          | 3.   | 20.   | 9. leo     |            | 3.   | 19.   | 50. lib.    | Barb.     | 3.   | 21.   | 39. Sagit. |
|          | 4.   | 21.   | 7. leo     |            | 4.   | 20.   | 50. lib.    |           | 4.   | 22.   | 41. Sagit. |
|          | 5.   | 22.   | 4. leo     |            | 5.   | 21.   | 50. lib.    |           | 5.   | 23.   | 42. Sagit. |
|          | 6.   | 23.   | 2. leo     |            | 6.   | 22.   | 50. lib.    | Nico.     | 6.   | 24.   | 44. Sagit. |
|          | 7.   | 24.   | 0. leo     |            | 7.   | 22.   | 50. lib.    |           | 7.   | 25.   | 45. Sagit. |
|          | 8.   | 24.   | 58. leo    |            | 8.   | 24.   | 50. lib.    | Cö. b.    | 8.   | 26.   | 47. Sagit. |
|          | 9.   | 25.   | 55. leo    | Dion.      | 9.   | 25.   | 50. lib.    |           | 9.   | 27.   | 48. Sagit. |
| Laur.    | 10.  | 26.   | 53. leo    | Gere.      | 10.  | 26.   | 50. lib.    |           | 10.  | 28.   | 50. Sagit. |
|          | 11.  | 27.   | 51. leo    |            | 11.  | 27.   | 51. lib.    |           | 11.  | 29.   | 51. Sagit. |
|          | 12.  | 28.   | 40. leo    |            | 12.  | 28.   | 51. lib.    |           | 12.  | 0.    | 53. Aquar. |
|          | 13.  | 29.   | 47. leo    |            | 13.  | 29.   | 51. lib.    | Lucie     | 13.  | 1.    | 54. Aquar. |
|          | 14.  | 0.    | 45. Virgo  |            | 14.  | 0.    | 51. Scorpi. |           | 14.  | 2.    | 56. Aquar. |
| af. Mar. | 15.  | 1.    | 43. uirgo  | Man.       | 15.  | 1.    | 51. scor.   |           | 15.  | 3.    | 57. Aquar. |
|          | 16.  | 2.    | 41. uirgo  |            | 16.  | 2.    | 52. scor.   |           | 16.  | 4.    | 59. Aquar. |
|          | 17.  | 3.    | 39. uirgo  |            | 17.  | 3.    | 52. scor.   |           | 17.  | 6.    | 0. Aquar.  |
|          | 18.  | 4.    | 37. uirgo  |            | 18.  | 4.    | 52. scor.   |           | 18.  | 7.    | 2. Aquar.  |
|          | 19.  | 5.    | 35. uirgo  |            | 19.  | 5.    | 53. scor.   |           | 19.  | 8.    | 3. Aquar.  |
| Berni.   | 20.  | 6.    | 34. uirgo  |            | 20.  | 6.    | 53. scor.   | Tho.      | 20.  | 9.    | 4. Aquar.  |
|          | 21.  | 7.    | 32. uirgo  | Visu.      | 21.  | 7.    | 54. scor.   |           | 21.  | 10.   | 6. Aquar.  |
|          | 22.  | 8.    | 30. uirgo  |            | 22.  | 8.    | 55. scor.   |           | 22.  | 11.   | 7. Aquar.  |
|          | 23.  | 9.    | 29. uirgo  | Seuc.      | 23.  | 9.    | 55. scor.   |           | 23.  | 12.   | 9. Aquar.  |
| Bart.    | 24.  | 10.   | 27. uirgo  |            | 24.  | 10.   | 56. scor.   |           | 24.  | 13.   | 10. Aquar. |
|          | 25.  | 11.   | 26. uirgo  |            | 25.  | 11.   | 56. scor.   | Nat. D.   | 25.  | 14.   | 12. Aquar. |
|          | 26.  | 12.   | 24. uirgo  |            | 26.  | 12.   | 57. scor.   | Steph.    | 26.  | 15.   | 13. Aquar. |
|          | 27.  | 13.   | 22. uirgo  |            | 27.  | 13.   | 58. scor.   | Ioan.     | 27.  | 16.   | 14. Aquar. |
|          | 28.  | 14.   | 21. uirgo  | Simo.      | 28.  | 14.   | 59. scor.   | Imo.      | 28.  | 17.   | 16. Aquar. |
|          | 29.  | 15.   | 20. uirgo  |            | 29.  | 15.   | 59. scor.   |           | 29.  | 18.   | 17. Aquar. |
|          | 30.  | 16.   | 18. uirgo  |            | 30.  | 17.   | 0. scor.    |           | 30.  | 19.   | 18. Aquar. |
|          | 31.  | 17.   | 17. uirgo  |            | 31.  | 18.   | 1. scor.    |           | 31.  | 20.   | 19. Aquar. |

DE LV

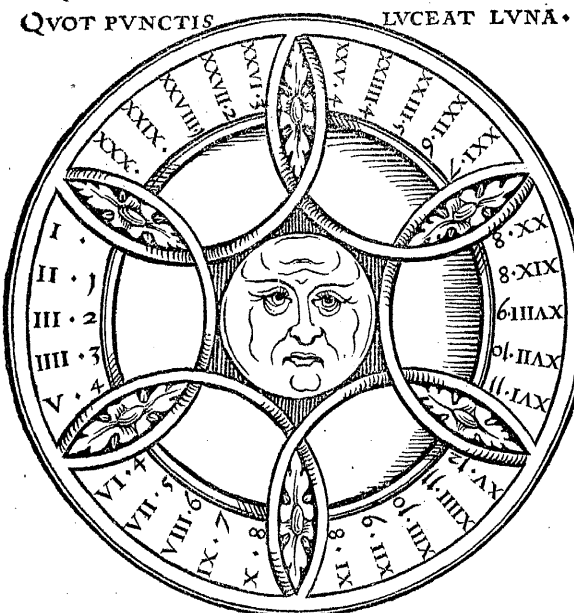
DE LVNAE CVRSV PER SIGNA. CAPVT XV.

Luna quotidiè quatuor punctis, siue crescens à sole longius abit, seu decrescens soli uicinior, quam pridie fuerat redditur: singula autem signa decem punctos habent, id est, duas horas, si cur & superius admonuimus quinque puncti horam faciunt. Et ideo si quis scire in quo signo luna est, sume lunam quam uolueris, ut puta quintam, multiplica per quatuor, fiunt uiginti: partire per decem bis deni uies, duobus ergo signis quinta luna semper à sole distat. Item sume octauam lunam, multiplica per quatuor fiunt triginta duo, partire per decem, ter deni tries, & remanent duo, tribus ergo signis & duobus punctis, octaua luna semper à sole dirimitur. Duos autem punctos sex partes intellige, id est, quantum sol in Zodiaco sex dieb. conficit itineris: punctus siquidem habet tres partes, quia signum quodq; decem punctos, triginta autem habet partes. Item si me nonam decimam lunam, multiplica per quatuor, fiunt septuaginta sex: partire per decem, septies deni septais, & remanent sex: septem ergo signis & hora una, quod est dimidia signi ac puncto, id est, tribus partibus, nonadecima semper in itinere quo coeperat à sole digressa est. Et ne suspicio tibi forte argumenti fallentis incidat, quare ad diametrum cœli, quod quintadecimam lunam tenere nemo est qui dubitet, multiplica quindecim per quatuor, fiunt sexaginta: partire per decem, sexies deni sexais: sex enim signis duodecim luna semper. i. dimidio sphaerae cœlestis à sole discernitur, siue ante, seu retro respexeris. Deniq; orbem lunæ quoties plenissimus est, contra solem cernis oppositum, humilem uidelicet sole sublimi, & sublimem humili: quia nimirum cum sole æstiuum tenente circulum plena est, ipsa tenet brumalem cum sole deuexo in brumalem plena est: ipsam solstitiali scandere circulo nox longissima prodit: at cum iste æstiuum in plenilunio, tum illa alterum seruat, & quot partibus sol æquinoctium, uel solstitium, quod nuperrime lustrauerat transit, totidem partibus luna plena, uel æquinoctium, uel solstitium, quod cœtra est, patet esse transgressa. Quod si quis signorum nescius, lunares tamen cursus agnoscendi cupidus est, nouerit & ipse solem quotidiè partem unam Zodiaci sui complere: neq; enim aliud partes Zodiaci, quam quotidianos solis in cœlo debemus sentire progressus: lunam uero quotidiè XIIII. partes eiusdem Zodiaci conficere, id est, punctos quatuor, & unam partem. Et quia illa XIIII. partes complete sol unam complet, inde fieri, ut sicut supra docuimus, non plus quotidiè progressu à sole, quam quotiens punctis, hoc est, duodenis partibus elongetur. Ponat ergo lunam ubi libet computare uoluerit, utpote in Cal. Ianuarias primam: hæc ubi prima noctem dieq; transegerit, illum cœli locum tenet, quem sol XIII. mensis eiusdem die completo. Vbi secunda est, multiplica duo per quatuor, fiunt octo. Item ut de punctis ad partes peruenias, multiplica v. per III. fiunt XIII. Illam ergo cœli partem tenet luna III. in III. Nonas Ianuarias, quam sol uiginti quatuor ab hinc die confecto. Vbi tertia est, multiplica III. per quatuor, fiunt XII. partire per decem decies asse decus, & remanent duo puncti, id est, VI. partes: illam ergo cœli partem tenet luna III. quam sol mense toto & diebus VI. post tertium Nonas Ianuarias exactis, id est, VI. post tertium Nonas Februarias die consummato. Vbi quarta est, multiplica hæc per III. fiunt XVI. partire per decem decies asse decus, & remanent VI. puncti, id est, partes X. & VIII. Illam igitur cœli partem tenet luna quarta, quam sol mense expleto ac X. & VIII. diebus post pridie Nonas Ianuarias. Vbi quinta est, multiplica v. per III. fiunt XV. partire per decem bis deni uies: duobus ergo mensibus expletis adueniet sol partem cœli, quam luna quinta tenet, id est, die Nonarum Martiarum. Vbi octaua est VI. Idus Ianuarias, multiplica v. per III. fiunt XV. partire per decem ter deni tries, & remanent duo puncti, id est, VI. partes cœli, illam partem cœli tenet luna VIII. in VI. Iduum Ianuarias die: quam sol aditurus est post tres ab hinc menses, & dies VI. id est, VI. die post VI. Idus Apriles. Vbi XIX. est XIII. Calendas Februarias, multiplica per III. fiunt LX. partire per decem septies deni septais, & remanent VI. multiplica hæc per III. fiunt X. & VIII. Illam partem cœli circunuolet luna XIX. in XIII. Cal. Februarias, quæ sol post VII. ab hinc menses ac dies X. & VIII. id est, X. VIII. die post XIII. Calend. Septeb. qui est VIII. Iduum Septemb. dies. Et ne scrupulus tibi forte argumenti fallentis incidat, proba ad diametrum anni, quod xv. tenere lunam rarus qui nesciat, multiplica xv. per III. fiunt LX. partire per decem sexies deni sexais: VI. enim mensibus exactis, id est, medio circuitus anni confecto itinere, sol ingredietur partem cœli, qua luna xv. circumfertur. Et quia tunc xv. Ian. dies est, nimirum illam partem sol xv. die Iulij mensis adibit. Et ut ad summum ueniamus, sume xxx. lunam, quæ tunc fit III. Cal. Feb. multiplica per III. fiunt CXX. partire per decem: duodecies deni centum uies, illa cœli parte luna CXX. currit, quam XII. mensibus exactis, id est, toto anni circulo transacto est sol obtenturus. Ipsa est enim pars eadem, in qua & nunc conuersatus lunam suo receperat in coitu.

GLOSSAE IN CAP. XV. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideseo Ramesensi.

Luna quotidiè quatuor punctis siue crescens à sole longius abit, seu decrescens soli uicinior, quam Bedæ tom.

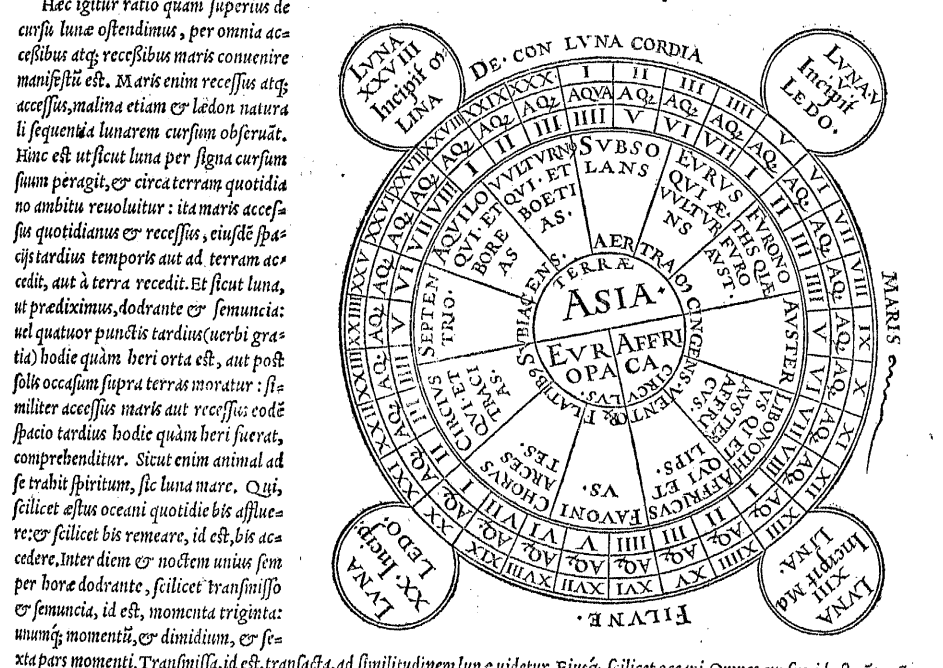
quàm pridie fuerat, redditur. Singula autem signa decem punctos habent, id est, duas horas, sic ut & superius admonuimus, &c.



Luna quotidiè quatuor punctis à sole elongatur, usque ad plenum orbem: & iterum eodem spacio ad solem quotidie redeundo appropinquat. Quos quatuor punctos, doctissimi & semunciam Plinius secundus in Naturali historia solet appellare. Sed quia hoc spacium temporis, quo luna crescere aut decrecere perhibetur, quantæ & qualis mensura sit, non facile patet, apertis numerorum exemplis aperire debemus. Horam igitur quartam notissimas portiones habere, omnis calculator dubitare non debet. Diuiditur aliquando in quatuor punctos, aliquando in quinq; aliquando in decem minuta, frequentissime in quadraginta momenta: dum autem minutissimi in sexaginta ostenta. Hæ tamen omnes partitiones inuenta sunt ab auctoribus ad inueniendos umbrarum transitus in horologio. Partito namq; horologio in uiginti quatuor spacia, iuxta numerum uiginti quatuor horarum, quibus sol uniuersum lustrat mundum: addiderunt singularium horarum diuisiones, ut facillime inuenirent horarum transitus per motum ipsius umbræ in spacijs horologii. Dum ergo transiret umbra per quartam partem unius spacijs, quod horam significat in horologio, punctum uocabant: ipse uero punctus continet decem momenta. Addiderunt etiam alterum punctum, dum umbra per quintam partem horæ transcurrit, propter lune discursum, qui punctus octo momenta colligit, ex quibus punctis luna quotidie quatuor peragit, quinto in ipso remanente. Octo enim momenta, quinq; multiplicata, horam unam perficiunt. Momentum uero est quadragesima pars unius horæ. Ita enim uoluerunt astrologi minutissimum siderum motum per umbras intelligere, ut quadragessimam partem unius horæ sentirent, dum umbram per quadragessimam partem in horologio ipsius spacijs, quod unam horam significat, signifer transiret. Nec hoc suffecerat eis, sed & minima addidit spacia, quæ uocantur ostenta. Vnum enim momentum, ostentum semis comprehendit. Maxima ergo spacia diuisionum unius horæ, puncta dicuntur: minima uero, ostenta uel atomi. Sed ut prædiximus, punctorum duæ sunt mensuræ: una quidem quartam partem unius horæ id est, decem momenta: altera uero quintam continet, habens in se octo momenta. Minutum uero est maxima pars unius horæ: ostentum uero LX pars horæ est, habens in se CCCLXXVI atomos. Vna uero hora habet in se XXXI atomos, & DLX. Ex his tamen partitionibus prædictis, duas tantum ad hanc præsentem questionem, id est, ad lune discursum pertinere non dubium est, quæ scilicet quadragessimam, & quinaria namq; ad solius lune cursum pertinet, cæteris partitionibus & solis & lune discursibus attribuitis. Quod ergo Plinius secundus refert, lunam doctantes & semuncias horarum, aut orti, aut occidere tardius quotidie, quam pridie fuerat in ortu aut in occasu: tantum spacium temporis tenet, hoc est XXX, & unum momentum, & bisse unius momenti. Doctans quippe in omni mensura tres quartas partes continet. Si ergo hora una quadraginta habet momenta, sequitur ut doctans unius horæ triginta momenta contineat. Dum autem una hora in duodecim uncias ad similitudinem astis diuiditur, duodecima eius pars, quæ uncia uocari potest, in tribus momentis ac tertia unius momenti parte inuenitur. Cuius uncia dimidium est momentum, unum & dimidium momentum, & sexta pars unius momenti. Igitur prædictum spacium, id est, doctans & semuncia, XXXI momentum, & duas tertias partes, id est, bessem siue bissem intra se colligit. Bes namq; ut Priscianus docet, pro des ponitur. Des uero nomen compositum est, a dempro, scilicet uero triens à nomine, quod est triens una litera quidem assumpta. Hinc est des compositum, dempro triente, pro quo nomine ponimus bes. Sed prædictum spacium quod à Plinio secundo iuxta naturalem lune cursum expressum est, pro facilitate calculandi, Beda quatuor punctorum nomen & mensuram appellare curauit. Si quis uero uult dinoscere quantæ differentia sit inter doctantes & semuncias spacium, & quatuor punctorum, sciat talem esse differentiam, qualem inter triginta duo momenta, & triginta unum, & bisse unius momenti. Hæc autem differentia inuenitur in tertia parte unius momenti. Quatuor igitur puncti superant doctantem & semunciam, in tertia parte unius momenti: doctans uero & semuncia ratio atq; mensura, ex duodenario numero facile comprehenditur. Sit enim exempli causa, duodenarius numerus quasi uncia una: id est, diuiditur illa uncia in tres partes: tertia pars quaternarius est. Quaternarius enim ter ductus, in duodenarium crescit. Cuius tertiae partis, id est, quaternarij dimidium, binarius est: qui binarij, duodenarij sexta. Hinc ostenditur, quod in omni mensura dimidium tertiae, sexta totius pars inuenitur. Item eiusdem duodenarij numeri doctans, nouem sunt. Tantum enim in una hora doctans tenet, quantum in duodenario nouem. Alio modo: Hora quadraginta momenta habet, & unumquodq; momentum quatuor habet trientes. Duodecima pars ipsorum quadraginta momentorum, uncia uocatur. De triginta sex momentis accipe tria momenta, quia duodecima pars illorum est, & de quatuor momentis accipe unum trientem, id est, duodecimam partem illorum, & iunge ipsam trientem cum tribus superadditis momentis, & erit tibi uncia. Et medietas unius uncie, id est, momentum & dimidium, & medietas trientis, quæ uocatur sextans, id est, sexta pars momenti, semuncia uocatur. Ergo hora quadragesima, ut diximus, habet momenta, & unumquodq; momentum tres trientes. Quadraginta enim ter, siue ter quadraginta, CXX, sunt. Et ideo unum est, triens unius momenti, & centesimas uicesima pars unius horæ. Prima igitur luna post solis occasum luens, moratur super terram, spacio doctantis & semuncie unius horæ. Luna secunda

post solis occasum moratur super terram, luendo hora & dimidia, & una uncia. Tertia luens post solis occasum, moratur spacio duarum horarum, & tertiae partis unius horæ, & semuncie: quarta, tribus horis & duabus uncis: quinta, quatuor horis, & septima: sexta, quatuor horis & doctante: septima, quinq; horis & dimidia, & semuncia: octaua, sex horis, & tertia parte unius horæ: nona, luens septem horis, & una uncia & dimidia: decima, luens octo horis, excepta una uncia: undecima, luens octo horis, & bisse unius horæ, & semuncia: duodecima, luens nouem horis, & dimidia: tertiadecima, luens decem horis, & quadrante & semuncia: quartadecima, luens undecim horis, & uncia: quintadecima luens undecim horis, & decuncem & semunciam, id est, duodecim horis præter unam unciam & semunciam. Si uero hæc computatio secundum Bedam, quatuor punctis quotidie succrescat decima quinta luna, duodecim super terram horis luere inuenitur: ac per hoc apparet quantum distat inter Plinij secundi supputationem, quæ per doctantes & semuncias cumulat, & Bedæ quæ per quatuor punctos. Inuenitur enim una uncia & semisse unius uncie differentia. Plinius tamen secundum naturalem cursum esse secutum, dubitare non debemus: Bedam uero facilitatem computandi elegisse. Si igitur agnoscere cupis, quantum unaquæq; luna secundum Plinij secundi computationem, à prima usque ad decimam quintam in nocte luens, multiplicata eius ætate quater. Et cum perspexeris quot punctos ipse quaternarius reddiderit numerus, tunc ex ipsis punctis tot tertias partes momenti subtrahere, quot dies ætas lune habuerit. Verbi gratia. Si fuerit V. quinq; tertias partes momenti, id est momentum unum, & bisse unius momenti subtrahere: & si fuerit X. decem tertias partes momenti, id est, tria momenta & tertiam partem unius momenti subtrahere. Si fuerit XV. quindecim tertias partes momenti, id est, quinq; momenta subtrahere. Ipsa uero quinq; momenta, unam unciam & dimidiam reddunt hoc modo: Tria momenta, & tertia pars unius momenti, unciam faciunt. Vnum igitur momentum & dimidium, & sexta pars unius momenti, dimidiam unciam complent.

Hæc igitur ratio quam superius de cursu lune ostendimus, per omnia accessibus atq; recessibus maris conuenire manifestum est. Maris enim recessus atq; accessus, malina etiam & ledon natura sequenti a lunarem cursum obseruat. Hinc est ut sicut luna per signa cursum suum peragit, & circa terram quotidiana no ambitu reuoluitur: ita maris accessus quotidianus & recessus, eiusdem spacijs tardius temporis aut ad terram accedit, aut à terra recedit. Et sicut luna, ut prædiximus, doctante & semuncia: uel quatuor punctis tardius (uerbi gratia) hodie quam heri orta est, aut post solis occasum supra terras moratur: similiter accessus maris aut recessus eodem spacio tardius hodie quam heri fuerat, comprehenditur. Sicut enim animal ad se trahit spiritum, sic luna mare. Qui, scilicet æstus oceanus quotidie bis affluere: & scilicet bis remeare, id est, bis accedere. Inter diem & noctem unius semper horæ doctante, scilicet transmissio & semuncia, id est, momenta triginta: unumq; momentum, & dimidium, & sexta pars momenti. Transmissio, id est, transacta, ad similitudinem lune uidetur. Eiusq; scilicet oceanus. Omnes cursus, id est, contractus.



In ledones.] Latius sermo, id est, lesa unda. Restringitur enim & repercutitur unda, quia non dimittitur tantum ire per terras, quantum malina. Malina, quasi maior luna dicta, quod in ea & ipsa luna & æstus maris plus ferueat, quam in ledone. Ledon enim dicta quasi lesa unda, quod in ea minus & luna & æstus oceanus ferueat. Malina & ledon lunarem mensuram inter se diuidunt in quatuor partes æquales. Illa namq; malina, in qua prima luna inuenitur, septem diebus & nouem horis perseverat, & à uicesima octaua inchoat, & usque ad quintam lunam extenditur. Sequitur ledon à quinta usque duodecimam permanens, septem similiter diebus & nouem horis perdurat. Hinc, id est, decimateria luna, malina secunda inchoat, in qua plenilunium ostenditur, in decimanona luna terminatur: eodem dierum numero, & horarum permanere perhibetur, id est, in septem diebus & nouem horis. Iterum ledon à uicesima luna incipiens, uicesima septima finitur, prædicto numero septem dierum, & horarum nouem, cursum suum peragit. Hæc ut puto, lunarem mensuram, inter malinas & ledones in æquas partes diuisum. Aestus, id est, occurfiones. Sed ledon, id est, minor æstus inchoans, id est, dum inchoat à quinta & uicesima luna, due enim sunt ledones. Quot horis, id est, septem accurrunt, tot & reaccurrunt, scilicet retrosum. Ledon incipit à quinta luna, & permanet usque in XI. & XII. horis, ex duodecima luna: quia in unaquæq; ledone & malina, septem dies, & duodecim horæ continentur.

Luna quotidiè quatuor punctis siue crescens longius à sole abit, seu decrescens soli uicinior quam pridie fuerat, redditur. & c.] Cum enim luna quatuor punctis tantum, id est, duodecim partibus quotidie à sole elongetur, & cum singula signa decem punctos, id est, triginta partes habeant, necesse est ut unumquodq; eorum signorum non minus quam in duobus diebus & dimidio percurrat. Quatuor enim punctos tantum, id est, duodecim partes in elongatione sua à sole quotidie facit, & ideo in quantum pertinet ad illam elongationem, in duobus diebus & dimidia, decem punctos, id est, unum signum percurrunt: quantum uero ad suum iter pertinet, quo quotidie tredecim partes in signis peragit, unumquodq; signum bis diebus & senis horis, & bisse unius horæ perlabitur. Et ideo illud iter quod facit in suo integro itinere, per uiginti septem dies & octo horas, Beda tom.

horas, non potest facere in elongatione sua à sole, nisi per triginta dies. Decem punctos habent, id est, duas horas. Nunc de æquinoctia...

Deniq; orbem lunæ, id est, plenilunium. Si fuerit plenilunium in solstitio æstiuo, ubi sol in quarta parte canceri...

Et quot partibus transierit sol æquinoctiū uel solstitium, quod nuperrime lustrauerat, tot partibus transiet ipsa nocte plenilunium in æquinoctio uel solstitio.

Luna prima quot punctis lucet.

Table with 2 columns: Luna (I-XXX) and punctis (III, VIII, XII, XVI, XX, XXIII, XXVII, XXXII, XXXVI, XL, XLIII, XLVIII, LII, LVI, LX, LXIII, LXVII, LXXII, LXXVI, LXXX, LXXXIII, LXXXVII, LXXXIX, LXXX).

Luna prima quot partibus distat à sole.

Table with 2 columns: Luna (alpha-xx) and partibus (XII, XXIII, XXXVI, XLVIII, LX, LXXII, LXXXIII, XCVI, CVIII, CXX, CXXXII, CXLIII, CLVI, CLXVIII, CLXXX, CXCII, CCIII, CCXVI, CCXXVIII, CCXL, CCLII, CCLXIII, CCLXXVI, CCLXXXVIII, CCC, CCCXII, CCCXXIII, CCCXXXVI, CCCXLVIII, CCLX).

Sume trigessimam lunam, quæ tunc fit tertio Calend. Febr. multiplica per quatuor, sunt CXX. Partire per decem. Duodecies deni, cenues: id est, centum uiginti, illa coeli parte, scilicet in illa parte ubi in coitu sunt sol & luna.

ad consequendum solem in signifero peragit. Luna enim in uiginti nouem diebus & dimidia ad coitum uenit, & ideo consuetè dicitur in triginta diebus ad coitum uenire: non tamen naturaliter, sed in uiginti nouem diebus & dimidia naturaliter ad coitum uenit.

SCHOLIA IN CAPVT XV. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Partire per decem, ter deni tries. Passim in his formis multiplicationū postrema uox numeri, quæ id quod ex multiplicatione prouenit explicat, corrupta est: quod siue Britannico idiomate siue librariorum incuria commissum sit, siue quod supra dixit, sic à pueris profertur, nescio: uerū quia constanter hoc factum inuenimus, quid uocule ille significet, è regione posui in margine.

DE LVNAE DISCVRSV, SI QVI SIGNA IGNORANT. CAP. XVI.

Quæ ut manifestiora cuilibet etiam tardioris ingenij reddantur, per singulas lunæ ætates quærum ea distet à sole distinctus adnotare curauimus. Prima ergo luna ubi suam perfecit ætatem, elongatur à sole spacio dierum XXI. secunda spacio dierum XXXIII. tertia spacio mensis unius, & dierum sex: quarta spacio mensis unius, & dierum decem & octo: quinta spacio mensium duorum, sexta spacio mensium III. & dierum duodecim, septima spacio mensium III. & dierum XXIII. octaua, spacio mensium trium, & dierum sex. nona spacio mensium III. & dierum XXVII. decima spacio mensium quatuor, undecima spacio mensium quatuor, & dierum duodecim: duo decima spacio mensium quatuor, & dierum uiginti quatuor: tertiadecima spacio mensium V. & dierum sex. quartadecima spacio mensium V. & dierum XVIII. uigesima spacio mensium octo: uigesima prima spacio mensium octo, & dierum duodecim, uigesima secunda spacio mensium octo, & dierum uiginti quatuor: uigesima tertia spacio mensium IX. & dierum sex: uigesima quarta spacio mensium nouem, & dierum decem & octo: uigesima quinta spacio mensium X. uigesima sexta spacio mensium X. & dierum duodecim: uigesima septima spacio mensium X. & dierum uiginti quatuor: uigesima octaua spacio mensium undecim, & dierum VI. uigesima nona spacio mensium undecim, & dierum XXIII. tricesima spacio mensium duodecim.

GLOSSAE IN CAP. XVI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Bridesfero Ramesiensi.

Quæ ut manifestiora cuilibet etiam tardioris ingenij reddantur. Quæ scilicet predicta ut manifestiora cuilibet, id est, cuiuscumq; quantum scilicet desiderium. Ea, scilicet luna. Distinctus, id est, apertus. Prima ergo luna, ubi suam perfecit ætatem. Diuide lunam primam in quatuor punctos, & quatuor punctos in tres partes, & sunt duodecim. Duodecim enim partibus distat luna prima à sole. Elongatur à sole spacio, id est, in quatuor punctos, dierum duodecim: id est, tantum elongatur à sole cursu suo per unum diem, quantum spacij sol peragit infra duodecim dies. Iter elongationis eius à sole queritur hic, non suum iter integrum duodecim partes facit quotidie in elongatione sua à sole, & tredecim in suo integro itinere. Et ideo illud iter quod facit in suo integro itinere, per uiginti septem dies & octo horas, non potest facere in elongatione sua à sole, nisi per triginta dies, minus enim iter queritur in elongatione quam in progressionem. Secunda, scilicet luna: spacio dierum uiginti quatuor, id est, octo punctos. Tertia, spacio mensis unius, id est, decem punctos, & dierum sex, id est, duobus punctis. Triginta spacio mensium duodecim, id est, centum uiginti punctos. Illud enim iter facit luna in triginta diebus, quod scilicet sol in uno anno, id est, in CCLX. diebus. Quing; enim dies & quadrantem, qui ex decem semis horis quæ supersunt, unicuiq; mensi efficiuntur, non computant auctores, quia longum erat eis computare, in quibus tamen & non computentur, perficit sol cursum suum, id est, suum annum luna. Et sicut diximus illud iter quod facit sol in CCLXV. diebus, & sex horis, percurrit secundum istam computationem in triginta diebus, etiam naturaliter in uiginti nouem diebus & dimidia. Triginta enim dierum tantum computantur isti menses, dum unumquodq; signum in eis triginta partes & decem punctos habeat. Triginta enim partes, id est, decem puncti, triginta dies tantum faciunt. Et ideo in duodecim mensibus secundum istam computationem, non sunt nisi CCLX. dies. Naturaliter tamen unusquisq; mensis habet triginta dies, & decem semis horis: & ideo naturaliter duodecim menses, habent CCLXXV. dies, & sex horas. Currit autem in uiginti quatuor horis luna tredecim partes, & octo horis, & quatuor momenta & atomum. Luna quotidie, nisi fallor, transit per zodiacum tredecim dies & octo horas, ac bisse unius horæ, & insuper tertiam partem unius minuti, & restat adhuc de CCLXXV. diebus, & quadrante unum minutum. Vices septies tredecim, CCLLI. diem reddunt. Vices septies octo horæ, nonem dies reddunt. Ipse octo horæ in quibus luna post uiginti septem dies moratur, tres dies & octo horas capiunt. Restant de CCLXXV. diebus, horæ uiginti duæ, id est, minuta CXX. Da unicuiq; de uiginti septem diebus Bedæ tom. i. 3 bus

bus, o. To minuta, restant solummodo quatuor minuta. Lege glossam superius scriptam, de duobus supra dictis argumentis, id est, de 18. 17. cuius initium est: Si nosse desideras quot partibus distat luna à sole, multiplica etatem eius quotacumq; fuerit quater, etc. usq; in decim. quinta parte geminorum moratur eo die luna. Et in capitulo 22. cuius initium est: in quo signo luna moretur quoti die, uel quot partibus à sole per singulos dies elongetur, usq; quod inter defectam et resurgentem sit lunam: quia de his duobus argumentis subtilissimè loquitur.

DE EODEM SI QVI COMPVTARE NON DICERVNT. CAP. XVII.

SI quis uerò etiam calculandi minus idoneus, lunaris tamè circuitus existit curiosus, & huic ad capacitatem ingeniosi sui commodamus argumentum, quo id quod querit inueniat: siquidè totam annalis circuitus seriem, quæ duodecim mensibus continetur, alphabetis distinximus, ita duntaxat, ut primus & secundus ordo uicenos & septenos dies, tertius autem uno amplius complectatur, illo uidelicet qui de tertio repetitis VIIII. horis superfluis accrescit. Et ut diebus quos signare uolebamus litera sufficerent, non singulis has diebus, sed alternis apposuimus, atq; ideo non ultra o literam alphabetum tangere opus erat. Præposuimus eidem operi paginam regularem, quæ x. & 1x. alphabeta huiusmodi à diuersis literis inchoantia, totidem annorum circuli decennouenalis caperet, simul & mensium singulorum signorumq; uocabula duodecim, quæ hoc ordine disposita est, iuxta numerum dierum, quibus luna Zodiacum peruolat, xxviii. lineas habet in longitudine: nominibus signorum ante, nominibus uerò mensium retro adnotatas, ut qui signorum imperitus est, ex mensium tamen notitia possit inuenire quod querit, x. uerò & 1x. habet in latitudine lineas, quæ ordinem decennouenalis circuli supra adnotato annorum numero præmonstrat. Cum igitur anno quolibet diem quemlibet quo in signo, uel cuius mensis in partibus lunam habeat, scire uoueris, aperto codice nota literam, quæ eidem sit præposita diei, & recurrens ad regularem paginam, in qua literarum est distincta congeries, eodemq; statim anno ex titulo frontis inuenito, illam quam querebas literam eiusdem diei inuenies, atq; ante ac retro inspicies, quod signum, quem uel mensis e regione habeat adnotabis. Ponamus aliquod quod ad cætera, lector conualescat exemplum. Quarit, ubi sit luna, uerbi gratia: In Cal. Aprilis anno vi. circuli decennouenalis: aperi codice, quere diem Calendarum memoratarum, inuenies e literam præscriptam, recurre ad paginam regularem, uidebis annum vi. per spectro eius alphabeto e literam reperies, circumfer oculos ad latera, hinc geminorum extrema, illinc lunij mensis initia deprehendes esse notata. Et si ueruditus, siue simplex es lector, palam te quod cupiebas inuestigare reperies. Insuper & toto illo anno quibusq; diebus e literam uideris adscriptam, siue crescentem, seu decrecentem, in istdem coeli partibus lunam noueris esse conuersatam. Non enim in hoc argumento, in detrimento an cremento suæ lucis, in aduerso an in coitu solis sit posita luna requiris, sed & si hoc scire desideras, aderit argumentum uetusta Aegyptiorum obseruatione traditum.

GLOSSAE IN CAP. XVII. BEDAE PRESBYTÈ, De temporum ratione: auctore Bridiferto Râmënsiensi.

Siquidem totam annalis circuitus seriem, quæ duodecim mensibus continetur, alphabetis distinximus, ita duntaxat, ut primus & secundus ordo uicenos & septenos dies, tertius autem uno amplius complectatur, illo uidelicet qui de tertio repetitis octo horis superfluis accrescit. Luna moratur in unoquoq; signo duobus diebus, & sex horis & bisse, id est, duas tertias partes unius horæ. Bisse ergo repetitis duodecies, efficiuntur octo horæ in anno, ex quibus octo horis per tres annos crescit dies unus. Sed tamen ille dies non inuenitur in pagina regulari, quamuis in annali inueniatur locus uacuus inter o & a in tertio loco. De sex uerò horis crescit dies in quarto signo, & propterea quartum signum multiplicatur semper ter. Has, scilicet iteras. Sed alternis apposuimus, id est, interualla fecimus ibi, unam scilicet in ea relinquendo uacuum. Plures enim dies sunt in circuli lune in alphabetis, quia non singulis diebus appositus eidem operi, id est, annali libello. Quot enim literas capit, tot etiam annos comprehendit.

DE PAGINA REGVLARI

Quare non inuenitur locus uacuus inter o & a tertia uice in pagina regulari, sicut inuenitur in annali serie? Ideo non inuenitur, quia uiginti septem diebus & octo horis luna zodiacum percurrit, & litera uniuscuiusq; diei, uel locus uacuus in pagina regulari est, & idem alphabetum tredecies computatur in uno anno. Et si locus uacuus fuisset, uiginti octo dies inuenirentur in unoquoq; circuli, & hinc maximus creuisset error, si inter o & a locus fuisset uacuus. Item queritur, quomodo in pagina regulari inuenitur illud sidus, quod per locum uacuum inter o & a significatur in annali serie in tertio circuli, cum nullus locus uacuus in illa pagina inuenitur? Ad hoc breuiter respondere possumus, quòd inter o & a illud sidus cognoscitur similitudine bisse sexti, cui nullus locus est uacuus in annali serie, sed inferitur inter duos dies solares: id est inter septimum & sextum Calend. Mart. in loco vi. Calend. Mart. Item queritur, quare quartum sidus in alphabeto semper ter scriptum inuenitur in pagina regulari? Et ad hoc respondere possumus, quòd: leo ter scribitur unum sidus, propter integrum diem, qui de sex horis quater repetitis, uniuersa que sideri nascitur. Illi igitur sideri in quo tunc luna moratur, ille dies deputatur: id est, quarto semper sideri, item queritur, utrum

tres dies computantur in aliquo signo, quod ter scriptum non est in pagina regulari. Computatur utiq; in tertio circuli lunari, ubi est locus uacuus inter o & a, in annali serie. Item queritur, utrum computantur quatuor dies in signo? Viginti computantur, quando ter scribitur unum signum propter sex horas supra scriptas. Et illi sideri computatur ille dies, qui nascitur de bisse, id est, de octo horis tertio repetitis. Scrutare septimum & octauum annum, & decimum sextum, & decimum septimum & decimum octauum. Item queritur, quare unum alphabetum tredecies in annali serie scribitur in uno anno, sed tredecies in circulo? Item queritur, quare unum alphabetum tredecies iterat in annali serie: hoc est, in CCCXXV. diebus & quadrante. Viginti septem uerò diebus & octo horis, sicut supra diximus, signum circumuolat, ideo non est necesse, ut idem alphabetum iteretur ad significandos eosdem dies, ut eadem signa monstrarentur. Item queritur, quare non ab inchoat alphabetum uniuscuiusq; anni in pagina regulari? Sic soluitur: Si ab a semper inchoasset, arietis sidus significaretur semper, & illo sidere in quo luna moratur in primo anno decennouenalis circuli, quando est nona luna in Calend. Ianuarij, sub eodem sidere ponitur a, id est, sub ariete: & in eodem sidere, in quo luna moratur in secundo anno supra dicti circuli, quando est uigesima luna in Calend. Ian. id est, uirginis signo, sub quo inscribitur a, sic & reliqua. Item queritur, quare aries inscribitur in fine anni, & in principio eiusdem? Hoc item ideo agitur, quia in extrema parte arietis luna peruolat, quando est nona luna in Calend. Ian. Item repetitis octo horis, quia luna moratur in unoquoq; signo duobus diebus & sex horis, & bisse, id est, duobus partibus unius horæ. Bisse ergo repetitis duodecies, efficiuntur octo horæ in anno. Ex quibus octo horis per tres annos crescit unus dies. Sed tamen illa dies non inuenitur in pagina regulari, quamuis in annali inueniatur locus uacuus inter o & a in tertio loco. De sex uerò horis crescit dies in quarto signo, & propterea quartum signum multiplicatur semper ter, itemq;: Si uis inuenire in quo loco debent triplicari signa, dicitur: quia zodiacum circulum uiginti septem diebus, & octo horis perstrat. Qui ternarius, quarta pars est duodenarij. Omnis, id est, octo horis, que per ternos annos crescendo, diem integrum efficiunt, propterea in quarto loco triplicari debent signa.

SCHOLIA IN CAP. XVII. BEDAE PRESBYTÈ, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouomago.

Incipit Beda hoc loco aperire usum tabularum, quæ in principio operis summa diligentia postea sunt, & primum sextæ quam signauimus, nota dedimus autem operam, ut exemplar ueyissimum, ac accuratissimè in his tabellis pictum, ad literam imitaretur, nisi quo loco ex uetustate consumptis occurrerendum fuit, seu ubi Graeci characteres pro illo seculo male erant scripti. Quod si ex hac Bedæ explanatione usum deprehendere nequis, consule ea que ibi breuiter apposimus singulis indicibus.

QUOTA SIT LVNA IN CALENDAS QVAS, QVE. CAPVT XVIII.

PRimo decennouenalis circuli anno, in quo nulla sunt Epactæ in Calendis Ianuarias 1x. est luna, in Calendis Februarias x. in Calendis Martias 1x. in Calendis Apriles x. in Calend. das Maias xi. in Calendis Iunias xii. in Calendis Iulias xiii. in Calendis Augustas xiiii. in Calendis Septembres xv. in Calendis Octob. xvi. in Calendis Nouembres xvii. in Calendis Decembres xviii. Hos tibi numeros pro regularibus singulorum mensium sume, quibus annuas addens Epactas, luna quota sit per Calendis quascumq; sine errore reperies. Si enim uis scire quota sit luna in Calendis Ianuarias anno secundo circuli decennouenalis, tene 1x. regulares, adde Epactas x. sunt xx. uicesima est luna. Si uis scire quota est luna in Calendis Iunias anno tertio, tene regulares xii. adde Epactas anni illius xx. sunt xxx. tolle xxx. remanent iii. quarta est luna in Calendis memoratas. Quod si quis obiecerit uel huius, uel præcedentis argumenti alicubi ordinem uacillare, doceat ipse in huiusmodi questionibus indagandis ueracius & compendiosius argumentum, & nos libenter graterq; accipiemus. Hoc autem præcedens quod commemorauimus argumentum, & nonnullis ad transcribendum iam dedimus, & in principio huius nostri opusculi præfigendum esse censuimus. Porro præfens argumentum quod de luna Calendarum querenda posuimus, hoc tantum loco commemorasse & docuisse sufficiat. Nam cognita quota sit in Calendis luna, facile etiam cæteris cuiusq; mensis diebus qua sit ætate cantato ipso mense, & concurrentibus digitis apparebit. Sunt autem anni tres circuli decennouenalis, in quibus idem argumentum stabilitatem sui tenoris conseruare nequeat: octauus uidelicet, undecimus, & nonusdecimus, cui causam nutandi uaria facit ac dispersa per annum embolismorum insertio. Siquidem anno octauo luna Calendarum Maiarum iuxta rationem quidem argumenti xxxviii. computatur, sed propter embolismum, qui in Martio mense inferitur, xxxvii. probatur existere. Itè in Calendis Iulias iuxta argumentum xxx. fieri potuit luna, sed propter adfectionem diei, quem superfluitas embolismi attulerat, fit xxix. Item anno xi. quia luna embolismi pridie Nonas decembres accenditur, facit lunam in Calendis Martias uigesimam esse & octauam: cum hanc ratio argumenti xxxix. tunc existere doceat. Item anno xix. quia luna embolismi tertio die Nonarum Martiarum incipit, cogit lunam in Calendis Maias xxxvi. computari cum xxxix. secundum argumentum calculationem canatur: quod etiam anno ratio saltus argumentis, de quo in sequentibus dicemus, fidem eiusdem argumenti impugnat. Si enim ipsum argumentum iuxta Aegyptos à Septembri mense, ubi principium est anni eorum, inchoaueris, necesse est ut luna lunij mensis eo anno xxxix. dies ut nunquam alias habeat, uno uidelicet ratione saltus amisso, & ob id luna Calendarum Augustarum tertiam reddatur, quæ iuxta argumentum

menti regulam secunda computabatur. Si uero, iuxta hoc quod nos supra docuimus, à Ianuario principium argumenti sumere uauis, eodem ordine luna in Calendas Decembres VII. incurrit, quæ iuxta argumentum sexta fieri debuisset putabatur: quia nimirum luna Nouembris mensis unam amittit diem, & pro XXX. consuetis XXXIX. solum diebus cogitur esse contenta. Quæ profecto omnia melius colloquendo, quàm scribendo docentur. Non autem transitorie commemorandum, quod hoc argumentum à Septembri quidam incipiunt, ponentes eidem Septembri regulares V. Octobri V. Nouembri V. Decēbri VII. & cætera ut supra nos posuimus: quod ob auctoritatem Aegyptiorum rationabiliter prorsus agunt, ut à quibus origo computandi sumpta est, horum quoque in computando anni principium imitentur. Verum alijs aptius multo & expectatius uidetur, ut computatio omnis, quantum non necessitas rationis obstat, à principio anni sui etiã apud Romanos incipiat, & usque ad terminũ anni rato atque in temerato ordine procurrat.

GLOSSAE IN CAP. XVIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bridefero Ramefensi.

Quota sit luna in Calendas quasque. Quasi diceret, quota sit luna in Calendas quasque: In quo, scilicet anno mille sunt epactae: quia non apponuntur, quoniam tunc hoc est in undecimo Calend. April. ubi est sedes epactarum, trigesima est luna. Vterque ergo illo anno luna quota sit in Calendis uniuscuiusque mensis: in cæteris uero annis epactas habebis, & hos regulares, semperque ad lunam querendam in Calendis. Ipsi enim regulares secundum Aegyptios apponuntur in Calend. Ian. id est, quando trigesima est luna in undecimo Calend. April. unde epactae accipiuntur. Ipso enim anno nulla sunt epactae, quia ultra triginta non ascendit luna: sed quot regulares habet uniuscuiusque mensis, totam lunam habebit ipso anno. Epactae autem accipiuntur ab undecimo Calend. April. quia est post duodecimum Calend. April. ubi sol fuit creatus, & ubi æquinoctium uernale est, & terminus paschalis. Ideoque in uenerunt auctores, ut inde sumerentur epactae ad lunam inueniendam. Quota enim fuerit luna in undecimo Calend. April. tot epactae erunt in ipso anno usque Calend. Septemb. & qualiscumque epacta fuerit in Calend. Septemb. mutata, talis erit luna in undecimo Calend. April. in sequenti tempore. Primo decemouenalis circuli anno, in quo nulla sunt epactae in Calendis Ian. nona est luna: secundum Romanos, inchoat. Hos tibi numeros, scilicet lune. Quibus, scilicet regularibus. Tolle triginta, remanent quatuor. Quare triginta est luna diei quam quæris. Item si uis scire hoc uel illo die quota sit luna, computa dies à principio mensis Ianuarij usque in diem de quo inquiris, & cum scieris, adde ætatem lunæ quæ fuit in Calendis Ianuarij, & si amplius XXX. remanserint, tolle triginta, & quod superest ipsa est luna diei quam quæris. Item si uis scire hoc uel illo die quota sit feria, computa dies à Calendis Ianuarij usque in diem de quo inquiris: & cum noueris, adde feriam quæ fuit die Calendarum Ianuarij: & si bissextilis annus est, etiam bissextilis diem postquam transierit augmentare mento: partire omnia per septem, & quod remanet diem tibi septimanæ quæ sit ubi cunq; quæris ostendet. Quod ita solum sine labore currit argumentum, si numerum mensium singulorum per Calendas, Nonas & Idus memoriter decantare contuleris. Ianuarius in Calendas I. & Nonas V. in Idus XIII. Februarius in Calendas XXXII. in Nonas XXXVI. in Idus XLIII. Martius in Calendas XL. in Nonas LXXVI. in Idus LXXXIII. Aprilis in Calendas XLII. in Nonas XLVI. in Idus LIII. Maius in Cal. CXXI. in Nonas CXXV. in Idus CXXXV. Iunius in Cal. CLII. in Nonas CLVI. in Idus CLXIII. Iulius in Cal. CLXXXII. in Nonas CLXXXVI. in Idus CXCVI. Augustus in Cal. CCXIII. in Nonas CCXVII. in Idus CCXXV. September in Calendas CCXLIII. in Nonas CCXLVII. in Idus CCLVI. October in Calendas CCLXXXIII. in Nonas CCLXXXVII. in Idus CCLXXXVIIII. Nouember in Calendas CCCV. in Nonas CCCIX. in Idus CCCXVII. December in Cal. CCXXXV. in Nonas CCXXXIX. in Idus CCXLVII. Si ergo scire uis, uerbi gratia, anno quo per Calendas Ianuarias nona est luna, quota sit luna in Calendas Maias, dicito, Maias in Calendas CXXI. tolle Calendas remanent CXX. adde IX. siue CXXIX. partire per LIX. quinquagies nouies bini centumdecus octus: tolle CXV. remanent XI. undecima est luna in Calendas Maias. Si uis scire quota est luna in XV. Calendas Iunias, dicito, Iunias in Calendas CLII. tolle XV. Calendas Iunias, remanent CXXXVII. adde IX. siue CXLVI. partire per LIX. quinquagies nouies bini centumdecus octus, tolle CXV. remanent XXXVII. uicesima octaua est luna in XV. Calendas Iunias. Si uis scire quota est luna VII. Idus Decembres, dicito, December in Idus CCXLVII. tolle VII. Idus remanent CCXL. adde IX. siue CXLIX. partire per LIX. quinquagies nouies quini CXC. tolle CXC. remanent LIII. tolle XXX. remanent XXIII. uicesima quarta est luna die memorato. Iuat huiusce argumenti usum, si calculator ultima quinquagesimæ nonæ partis diligentius memoria commendat: quinquagies nouies feni CCLIII. quinquagies nouies quini CXC. quinquagies nouies quaterni CXXXVII. quinquagies nouies terni CLXXXVII. quinquagies nouies bini CXXVII. quinquagies nouies quini CXXXVII. Eodem ordine diem septimanæ quocumque uolueris tempore adiunctio Calendarum Ianuarij die requiris. Si enim uis scire, uerbi gratia, anno quo Calendas Ianuarij quinta feria celebrantur, octauo Calendarum Octobrium die quota feria sit, dicito: October in Calendas CCLXXXIII. tolle VII. Calendas Octobres, remanent CCLXXVI. adde quintam feriam quæ fuit in Calendis Ianuarij, siue CCLXXI. partire per VII. septies triceni ducenti decus, septies octoni quinquagies sexies, remanent V. quinta est feria octauo Calendas Octobres.

SCHOLIA IN CAP. XVIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Hoc autem præcedens quod commemorauimus argumentum. Horum annalium fragmentum inuenimus apud Bedam circulatorum decemouenaliũ, ab anno D. XXXII. solutis usque ad M. XXV. quem ipse (ut ex hac temporis ratione constat) altius repetijt, & longius produxit. Verum in exemplari scripto quod deerat, tum à principio tum à fine, usque ad M. DC. produximus ex astrorum computationibus, ut posteris quoque hæc computatio prodesse queat: atque ad postremũ libri posuimus, quo loco plura quæ ad hoc caput intelligendum rectius ualent, uide.

QUAE SIT FERIA IN CALENDIS. CAPVT XIX.

Simile autem huic tradunt argumentum ad inueniendam diem Calendarum promptissimum, ita duntaxat, ut alijs utens regularibus, quod in hoc per Epactas facis, in illo facies per concurrentes septem dies. Habet ergo regulares Ianuarius II. Februarius V. Martius V. Aprilis I. Maius III. Iunius V. Iulius I. Augustus III. September V. October II. Nouember V. December VII. Qui uidelicet regulares hoc specialiter indicant, quota sit feria per Calendas, eo anno quo septem concurrentes adscripti sunt dies: cæteris uero annis addes concurrentes quotquot in præfenti fuerint adnotati ad regulares mensium singulorum, & ita diem Calendarum sine errore semper inuenies. Hoc tantum memor esto, ut cum imminente anno bissextili unus concurrentium intermittendus est dies, eo tamen numero quem intermissurus es, in Ianuario Februarioque utaris: ac in

ac in Calendis primam Martijs per illum qui circulo continetur solis computare incipias. Cum ergo diem Calendarum, uerbi gratia, Ianuarij quæres uis, dicis Ianuarius II. adde concurrentes septimanæ dies, qui fuerunt anno quo computas, utpote III. fiunt quinq; quinta feria intrans Calendas Ianuarij. Item anno qui sex habet concurrentes, siue V. regulares mensis Martijs, adde concurrentes sex, fiunt undecim, tolle septem, remanent quatuor, quarta feria sunt Calendas Martiæ.

GLOSSAE IN CAP. XIX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bridefero Ramefensi.

Ceteris uero annis addes concurrentes, quotquot in præfenti fuerint annotati ad regulares mensium singulorum. Quotquot, id est, numerum ferie. In quota feria nonus dies, ante Calend. April. sabbatum: quia non semper, sed raro fit nonus dies ante Calend. April. aduenit in sabbato. Cum concurrentem, quem Aegyptij inchoant à Calend. Mart. Romani inchoant duobus mensibus ante, id est, à Calend. Ian. & Febr. contingentes cum concurrentem cum regularibus Ianuarij, qui sunt duo secundum Romanos, & cum regularibus V. Febr. qui sunt V. similiter apud Romanos. Sed tamen memento, in omni bissextili anno unum subtrahere ex eo numero, id est, de regularibus Ianuarij & Februarij, & tunc erunt Calen. apud eos sicut & apud Aegyptios, in capite Ianuarij & Februarij, in alijs uero non est opus.

ARGUMENTVM DE QUALIBET LVNA VEL FERIA. CAPVT XX.

Est etiam uetus argumentum, non modo de Calendarum, uerum & de quorumlibet inter Calendas dierum luna uel feria dinoscenda repertum, aliquanto quidem grauius ad discendum, sed maiorum tamen nobis auctoritate cõtraditum, atque ideo minoribus nostræ æque solertia tradendum. Si ergo uis scire, hoc uel illo die quota sit luna, computa dies à principio mensis Ianuarij usque in diem de quo inquiris, & cum scieris, adde ætatem lunæ quæ fuit in Calendis Ianuarij, & si amplius XXX. remanserint, tolle triginta, & quod superest ipsa est luna diei quam quæris. Item si uis scire hoc uel illo die quota sit feria, computa dies à Calendis Ianuarij usque in diem de quo inquiris: & cum noueris, adde feriam quæ fuit die Calendarum Ianuarij: & si bissextilis annus est, etiam bissextilis diem postquam transierit augmentare mento: partire omnia per septem, & quod remanet diem tibi septimanæ quæ sit ubi cunq; quæris ostendet. Quod ita solum sine labore currit argumentum, si numerum mensium singulorum per Calendas, Nonas & Idus memoriter decantare contuleris.

Ianuarius in Calendas I. & Nonas V. in Idus XIII. Februarius in Calendas XXXII. in Nonas XXXVI. in Idus XLIII. Martius in Calendas XL. in Nonas LXXVI. in Idus LXXXIII. Aprilis in Calendas XLII. in Nonas XLVI. in Idus LIII. Maius in Cal. CXXI. in Nonas CXXV. in Idus CXXXV. Iunius in Cal. CLII. in Nonas CLVI. in Idus CLXIII. Iulius in Cal. CLXXXII. in Nonas CLXXXVI. in Idus CXCVI. Augustus in Cal. CCXIII. in Nonas CCXVII. in Idus CCXXV. September in Calendas CCXLIII. in Nonas CCXLVII. in Idus CCLVI. October in Calendas CCLXXXIII. in Nonas CCLXXXVII. in Idus CCLXXXVIIII. Nouember in Calendas CCCV. in Nonas CCCIX. in Idus CCCXVII. December in Cal. CCXXXV. in Nonas CCXXXIX. in Idus CCXLVII. Si ergo scire uis, uerbi gratia, anno quo per Calendas Ianuarias nona est luna, quota sit luna in Calendas Maias, dicito, Maias in Calendas CXXI. tolle Calendas remanent CXX. adde IX. siue CXXIX. partire per LIX. quinquagies nouies bini centumdecus octus: tolle CXV. remanent XI. undecima est luna in Calendas Maias. Si uis scire quota est luna in XV. Calendas Iunias, dicito, Iunias in Calendas CLII. tolle XV. Calendas Iunias, remanent CXXXVII. adde IX. siue CXLVI. partire per LIX. quinquagies nouies bini centumdecus octus, tolle CXV. remanent XXXVII. uicesima octaua est luna in XV. Calendas Iunias. Si uis scire quota est luna VII. Idus Decembres, dicito, December in Idus CCXLVII. tolle VII. Idus remanent CCXL. adde IX. siue CXLIX. partire per LIX. quinquagies nouies quini CXC. tolle CXC. remanent LIII. tolle XXX. remanent XXIII. uicesima quarta est luna die memorato. Iuat huiusce argumenti usum, si calculator ultima quinquagesimæ nonæ partis diligentius memoria commendat: quinquagies nouies feni CCLIII. quinquagies nouies quini CXC. quinquagies nouies quaterni CXXXVII. quinquagies nouies terni CLXXXVII. quinquagies nouies bini CXXVII. quinquagies nouies quini CXXXVII. Eodem ordine diem septimanæ quocumque uolueris tempore adiunctio Calendarum Ianuarij die requiris. Si enim uis scire, uerbi gratia, anno quo Calendas Ianuarij quinta feria celebrantur, octauo Calendarum Octobrium die quota feria sit, dicito: October in Calendas CCLXXXIII. tolle VII. Calendas Octobres, remanent CCLXXVI. adde quintam feriam quæ fuit in Calendis Ianuarij, siue CCLXXI. partire per VII. septies triceni ducenti decus, septies octoni quinquagies sexies, remanent V. quinta est feria octauo Calendas Octobres.

GLOSSAE

GLOSSAE IN CAP. XX. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bridefero Rameliensi.

Quod ita solum sine labore currit argumentum, si numerum mensum singulorum per Calendar, Nonas & Idus memoriter de a cantare consueveras. Ianuarius in Calend. unum, in non. quinq; in idibus tredecim. Si forte queris unde hi dies procedant, id est, Ianua- rius in Calend. unum, Februarius in Calend. 32. &c. quæ sequuntur, dicitur: Ianuar. in Calend. unum habet diem, qui etiam IIII. non. habet: iunge unum & quatuor, & erunt simul quinq;. In non. V. Habet enim VIIII. idus. Quinq; & octo, sunt simul tredecim. In idi- bus tredecim. Habet quoq; nouendecim. Calendar post idus. Tredecim & nouendecim, sunt simul triginta duo. Sic igitur totum hu- ius lectionis numerum à capite usq; ad finem facillimè reperire potes.

SCHOLIA IN CAP. XX. BEDÆ PRESBYTE- ri, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Est etiam uetus argumentum. Ad hoc caput, deinde ad id quod sequitur, tum ad id quoq; quod præcedit, referen- de sunt tabule, quas principio operis proposuit, præsertim has quas literis maiusculis signauimus, A, B, G, I, V & X. quemada- modum ibi etiam annotauimus.

DE ÆTATE LVNAE SI QVIS COMPTARE NON POTEST. CAP. XXI.

Quod si adeo quis deses uel hebes est, ut absq; omni labore computandi lunæ cursum scire uo- luerit, innitatur alphabetis quæ in annali uidet libello iuxta cursum distincta lunare, ubi du- os lunæ circuitus, id est, quinquagenos & nouenos dies terna tenent alphabeta: & quamcumq; literam luna in hac ætate semel habet, eandem per totum annum simili modo notatam in eadem semper ætate habere non desinit: nisi forte, quod tamen raro accidit, embolismorum hæc ratio immutet. Verbi gratia. anno tertio cycli decenouenalis, luna quæ triginta dies habitura est, sem- per ab a nudo incipit, secunda est in b, tertia in c, similiter nudis, id est, nullo puncto adnotatis: & sic ex ordine suam litera quæq; seruat ætatem lunæ. Item luna, quæ undetriginta dies habitura est, ab l. subnotato incipiens, secunda semper in m, tertia in n, simili figura notatis: & sic ex ordine recurrens luna suam cuiq; literæ restituit ætatem. Discernendi enim gratia primum de ternis al- phabetum nudis utrinq; literis, secundum subnotatis, tertium supernotatis determinandum pro- uidit antiquitas.

QVOT HORIS LVNA LVCEAT. CAPVT XXII.

Tradunt quoq; argumentum ueteres, quo luna cuiusq; ætatis quot horis luceat exploretur: quia enim prima luna inquitur quatuor punctos lucet, adijcitur hic numerus à secunda luna quot idie usq; ad plenilunium, detrahaturq; dehinc parib. spacijs in diminutionem. Et ideo si nos se uis luna secunda quot horas luceat, multiplica per quatuor duo. fiunt octo, partire per quinq;, quia quinq; puncti horam faciunt, quinq;ies asse quinq;ies & remanent tres, horam ergo & tres punctos lucet luna secunda. Item multiplica tria, per quatuor, fiunt duodecim: partire per quinq;, quinq;ies hinc decus, & remanent duo: duas horas, & totidem punctos tertia luna lucet. Item ubi ad decimam lunam perueneris, multiplica per quatuor, fiunt quadraginta: partire per quin- tam partem, quinq;ies octoni quadratis: octo horas lucet decima luna. Et ne argumentum dubi- um fore arbitreris, tene quindecim, inquitur, & ubi pernox luna candet exquire, multiplica per quatuor, fiunt sexaginta: partire per quinq;, quinq;ies duodeni sexa is duodecim horas, id est, noctem integrâ decima quinta luna perlustrat. Item si nosse uis, sextadecima & septimadecima, & cætera deinceps quot horis luceant lunæ, recole per singulas quanto minus sint à triginta: & inde computandi crepidinem strue. Verbi gratia: Si nosse uis uigesima quinta quam diu luceat luna, dicitur: quanto minus à triginta patebit, quia quinq;, multiplica per quatuor, quater quini uies: partire per quinq;, quinq;ies quaterni uies, quatuor ergo horis splendet uicesima quinta, quomodo & quinta luna. Et quidem hoc argumentum tempore æquinoctiali legitima fixum sta- tione perlabitur: uerum longissimis in bruma noctibus, uel item ætate breuissimis. quarum alias duodecim horarum spacijs longe transcendere, alias nequaquam ad hoc pertingere posse con- stat: qua ratione lunam duodecim horas lucere credamus: nisi forte putamus non æquinoctiales horas intelligēdas, sed singulas quasq; noctes pro suæ mensura longitudinis, aut breuitatis in duo- decim particulas, quas horas uocitemus æqua distributione findendas.

GLOSSAE IN CAPVT XXI. BEDÆ PRESBY- teri, De temporum ratione: auctore Bridefero Rameliensi.

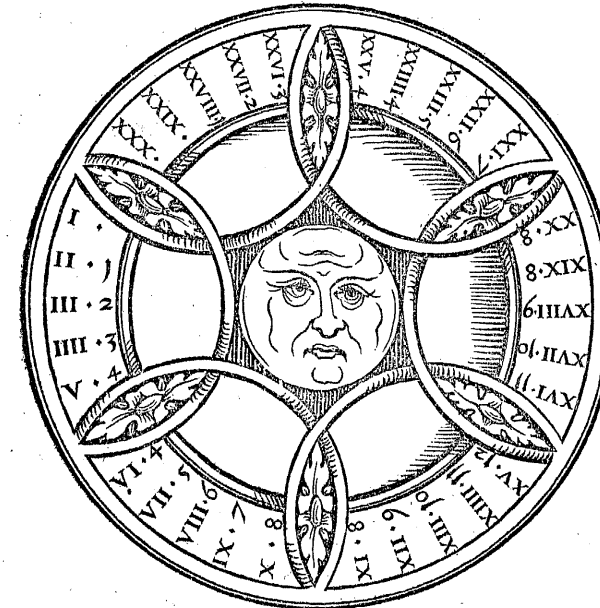
Item ubi ad decimam lunam perueneris, multiplica per quatuor, fiunt quadraginta. Partire per quintam partem. Quinq;ies on- toni, quadratis, octo horis lucet decima luna. Non de æquinoctialibus horis dixit, sed de artificialibus. Huius argumenti glossa iam superius scripta, cuius initium est: Si uis scire quot punctis uel horis luceat luna, primum considera, utrum in augmento sit an in des- trimento, & quæ sic finitur, illud tempus interlunium dicitur.

Vetus

VETVS COMMENTARIVS.

Huius paginae quatuor sunt figurae: prima, quæ est rotunda, indicat quot punctis luceat lu- na: & quia luna à sole lumen accipit, & semper prima luna, occidente sole oritur.

QVOT PUNCTIS LVCEAT LVNA.



In secunda figura itē rotunda, duodecim signa exterius quasi in zodiaco ordinantur. Cumq; per singulos menses singulorum signorum teneat primordia: exempli gratia ab uno eorū, id est, ariete coepi, & quot formas à prima usq; ad xv. habeat, Græcis nominibus subnotati: quæ de scicēdo iterat, quoniā eisdē momentis deficit, quibus crescit. Quod designat ætates lunæ sub signis descriptæ. Sicq; fit ut semper appareat monoides uersus occidentem, dichotomos superior uer- sus Septentrionem, panselenos uersus Orientem, dichotomos inferior, uersus meridiem.

Septentrio.



Oriens.

Occidens.

Meridies.

Deniq;



Deniq; CLXXX. partibus, id est, CLXXX. diebus elongatur à sole, quod demonstrat ter-  
tia figura inferior, parte altera longior. nam à prima paulatim XII. partibus progressa,  
CLXXX. partibus XV. è regione lunæ determinat. Taliq; modo XIIII. & XIII. & reli-  
quæ contra se reliquis concordant: ut tandem XXIX. XII. partibus à sole distet: sicut & prima.  
Tertius uerò lunaris circuitus summa deprehenditur in CCLX. quod ibidem alius ordo deno-  
tat, licet desit luna trigesima.

Table with 12 columns of Roman numerals and a final column labeled 'LVNA. Totius itineris supputatio.' The numerals represent the progression of the moon's position over time.

In quarta figura ubi preparatio bissexti colligitur superius anni præscribitur. Primus  
scilicet à bissexto secundus, tertius & quartus. Contra quos singulos sunt XII. horæ deorsum  
positæ, quibus signatur quæ earum ingrediatur sol signum antepositum, eo uidelicet Calendario,  
quod supponitur unicuiq; signo. Deniq; horæ noctis arithmetico nempe (123.) diei horæ Scho-  
lastico quem uocant numero (1 v x) notantur: & quibus tria puncta desuper sunt, ipsius horæ  
tertio puncto in signum notat solis ingressus, quibus nihil inchoante hora, signum introijt. Tri-  
ginta numerum per x literam hoc modo (x) effigiatæ, singulis horis subiecti: & ad ultimum xs.  
quoniam ab hora, qua ingreditur x x x. diebus, & xs. horis, in unoquoq; signo sol moratur.

Table with 7 columns: Preparatio, bissexti, Primus dies, Secundus dies, Tertius dies, Quartus dies, horæ. It lists zodiac signs and their corresponding day and hour counts.

QUANDO

QUANDO VEL QUARE LVNA VEL PRONA, VEL  
SUPINA, VEL VIDEATUR ERECTA.  
CAPVT XXIII.

Sunt qui auras explorare conati, dicant lunam nouam quoties supino cornu utroq; uideatur,  
tempestuosum mensẽ: quoties erecto uno, serenum portendere. Quod longe aliter esse na-  
turalis ratio prodit. Quid enim nunquid credibile est lunæ statum, qui fixus in æthere perma-  
net, pro subiacentium mutatione flabrorum, uel nubium posse aliorum quàm fuerat conuerti, &  
eam quasi futuræ metu tempestatis aliquanto altius cornu, quàm naturæ ordo poscebat attolle-  
re? Maxime cum non omnibus in terris idem fluctuantium possit existere status aurarum: lu-  
næ autem status idem, eademq; sit pro uariante solis digressu conuersio. Dicunt eam, sicut & bea-  
tus Augustinus in expositione psalmi decimi docet, non habere lumen proprium, sed à sole illu-  
strari. Sed quando cum illo est, eam partem ad nos habere, qua non illustratur, & ideo nihil in ea  
lucis uideri: cum autem incipit ab illo recedere, illustrari ab ea etiam parte, quam habet ad terrã,  
& necessario incipere à cornibus, donec fiat quindecima contra solem. Tunc enim sol occiden-  
te oritur, ut quisquis occidentem solem obseruauerit, cum eum cœperit non uidere, conuersus  
ad orientem lunam surgere uideat, atq; inde ex alia parte, cum ei cœperit propinquare, illam par-  
tem ad nos conuerti, qua non illustratur, donec ad cornua redeat, atq; inde omnino non appa-  
reat: quia tunc illa pars quæ illustratur, sursum est ad cœlum, ad terram autem illa, quam radiare  
sol non potest. Cum ergo die crescente sol à meridianis plagis ad boreales paulatim partes ascē-  
derit, necesse est luna, quæ eo tempore nata est, ocyori trãitu solem ad borealia signa præcurrat:  
atq; ideo cum noua post occasum solis uidetur, quæ ad septentrionem solaris occasus occasura  
est, nimirum non iuxta, sed supra solem sita est, quo inferiora eius illustant, æqualia pene cornua  
protendere, & instar nauis supina ire uidetur. At reuerso post solstitium æstiuum ad inferiora &  
australia cursu solis, luna quoq; illis nata mensibus, ad inferiora cursum tendat necesse est: unde  
fit, ut quæ ad australem partem solis, qui occiderat occasura est: absq; ulla dubietate cum primo  
post occasum solis apparet, non iam supra illum, sed iuxta illum ad meridiem posita uidetur. Atq;  
ideo aquilonalia eius latera sole aspectante cernitur erecta: progredi: semper enim luna a ueris  
à sole cornibus, rotundam sui partem pandit ad illum, cuius rationis ordine agitur, ut quo dies lo-  
gior, eo sit noua luna excellior: & quo breuior atq; ad meridiẽ declinior est dies, eo deiectione no-  
ua luna cernatur. Et inde uulgi creuit opinio, lunam cum supina & celsior in cedit, turbines tem-  
pestatum: cum uerò erecta, & in austrum deiectione, tranquillitatem designare: quia is nimirum sta-  
tus est anni uertentis, ut sex mensibus, quibus decrescit dies, multo clementior sit aeris motus,  
quàm reliquis sex. Eadem ratio est etiã lunæ decrescens, quare matutino in exortu nunc erecta,  
nunc supina apparet. Eadem cur interdum sæpe prona procedat: nimirum solis eam radijs supe-  
riore ex loco tangentibus. Non ergo lunæ conuersio, quæ naturalis est & fixa, potest futuri men-  
sis portendere statum. Sed qui curiosi sunt huiusmodi rerum, coloris uel eius, uel solis, uel cœli  
ipsius, aut stellarum, siue nubium mutatione, uel alijs quibuslibet indicijs sæpe statum aeris, qui  
sit futurus explorant. Deniq; lunam quartã, si pura fuerit, neq; obtulis cornibus, dare reliquis die-  
bus usq; ad exactum mensẽ indicium serenitatis existimant, & cætera talia.

GLOSSAE IN CAP. XXIII. BEDAE PRESBYTE-  
ri, De temporum ratione: auctore Brideferto Rameliensi.

Lunam non minui nec crescere dicunt, sed à sole illustratam à parte quam habet ad eum, paulatim uel ab eo recedendo, uel ei pro-  
pinquando, nobis candidam partem reuoluere uel atram. Et die quidem crescente supinam cerni nouam lunam, ut puta superiorem  
soli, & ad aquilonia subuentem: decrescente uerò erectam & deiectionem in austrum, plenam autem soli semper aduersam. Sublimem,  
humili sole, humilemq; sublimi. Quam lucere ad orientem semuncias horarum à secunda adijcientem usq; ad plenum orbem, detrahentemq;  
in diminutionem. Intra tredecim autem partes, solis semper occultam esse: nouissimam uerò nouamq; lunam, eadem die uel no-  
die, nullo alio in signo quàm arietis conspici. Si in accensione erecta fuerit, in matutino exortu supina apparebit. Item si in accensio-  
ne supina in modum nauis fuerit uisa, in matutino exortu erecta cernetur. Habet ergo tres status, id est, supina, erecta, prona, aliquan-  
do uidetur. Lunam non minui nec crescere dicunt, scilicet sapientes, sed semper in una parte plena est. Luna, Martiano attestana-  
te, non per se ipsam, sed à sole illuminatur: sicut speculum nihil splendoris neq; imaginis à se ipso habet, accipit tamen lumen & ima-  
ginem per res sibi extrinsecus oppositas. Quando autem ipsa luna à sole recedit, illustratur à sole paulatim ab eo, & tunc dicitur  
crescere: quando uerò ei appropinquat post decimanquintam lunam, obscuratur paulatim, donec tota obnubiletur uicinitate so-  
lis, & tunc dicitur minui, cum tamen in suo corpore nunquam minuat, nunquam crescat. Illustratam, scilicet esse dicunt, id est, illu-  
minatam ad eum solem, id est, contra eum uersam, uel ab eo sole recedendo, scilicet partem candidam, uel ei propinquando, scilicet  
partem atram, id est, nigram nobis reuoluere, scilicet dicunt. In quantum enim propinquatur soli, in tantum auferitur nobis lumen  
illius. Et, scilicet dicunt, die crescente, id est, dum crescit dies. Queritur cur crescente die luna noua supina uideatur, decrescente autẽ  
die non prona, sed erecta: cum debuerat sicut supina in lucis incremento, sic prona in detrimento apparere. Ita tamen soluitur. Crea-  
scente die naturaliter superior est luna sole, & propterea ipse sol superiorem lunam supra se postam illuminat, & supinam efficit:  
dum autem dies decrescit, naturali positione eiusdem altitudinis sol & noua luna esse deprehenduntur, ac per hoc non infra se postam  
tam lunam accendit, sed ex latere suo postam, & propterea eam facit erectam. Cernunt à nobis nonam, id est, primam lunam, ut po-  
ta te supe-

Bedæ tom. 2.

k

te superiorem soli. Hoc non ratione zonarum, sed ratione signiferi deprehenditur. Quando sol australes circulos, qui sunt inferiorum, circuit tempore byemali, tunc luna septentrionales circulos qui altiores sunt, peragat. Tunc alior est sole, ideo supra est, cornua sursum habens in modum navis: quia uidelicet ab inferiore sui parte qua solem respicit, accenditur. Rursus migrante sole septentrionales circulos, luna petit australes: quia inferior tunc sole est, à superiore sui parte qua solem respicit, illuminatur, obuersa habens terræ cornua prona, & ad aquilonares circulos. Verbi gratia: Duodecimo Calend. April. adhuc dies crescunt. Si fuerit in arietate luna accensa, statim in taurum citò transiens, erit quasi sol superior quantum ad signiferum. Subeuntem, id est, ascendentem, scilicet illam lunam. Decrecente, scilicet die erectam, scilicet dicunt ex latere. & deiectam, id est, humilem in austris, id est, in meridie. Plenam, scilicet dicunt lunam. Soli aduersam, id est, eregione positam, id est, contra solem. Sublimem, scilicet lunam in aquilone. Huiusmodi sol, scilicet in austris. Humilissimam, scilicet lunam: sublimem, scilicet sole. Quam, scilicet lunam, dicunt dodrantes semuncias. Quid sit dodrans, semuncia, iam superius uerissime est expositum. Adijcientem, scilicet ipsas dodrantes semuncias à secunda luna. Ideo dicit à secunda luna, quia prima luna in coitu solis fit. Vsq; ad plenum orbem, id est, ad decimam quintam. Intra tredecim, scilicet dicunt partes, id est, dies. Tredecim quotidie transiit in zodiaco, sed antequam extra tredecim partes perueniat, non uidetur. Vnaqueq; hora continet in se quadraginta momenta. De illis quadraginta momentis, accipe triginta, quia dodrans est, & dimittite decem, quia qua irans est. Iterum diuide illa quadraginta momenta per duodecim, ut inde inuenias prescriptas semuncias. Dodrantem enim intellexisti de prima diuisione quaternam, que quadraginta momenta per duodecim ter diuisa, sunt triginta sex, & quatuor remanent. Eductis ex duodecim, ter tria momenta accipe, quia duodecima pars illorum est, & de quatuor que remanserunt, recipie tertia partem unius momenti. Si enim ad unum duxeris duodecimam partem illorum quadraginta momentorum, tria momenta sunt inde, & tertia pars unius momenti, quod est in una uncia: quia duodecima pars illius numeri quadragenarij est. Iterum diuide illam unciam per medium, quod fit unum momentum & dimidium, & sextans, id est, sexta pars unius momenti. Hec est semuncia, de qua dixit, dodrantis semuncias auget luna quotidie uel minuit. Semper occultam esse, id est, tunc non apparet luna, quando uicina est soli infra partes tredecim, hoc est, infra illud spaciū, quod agit sol diebus tredecim.

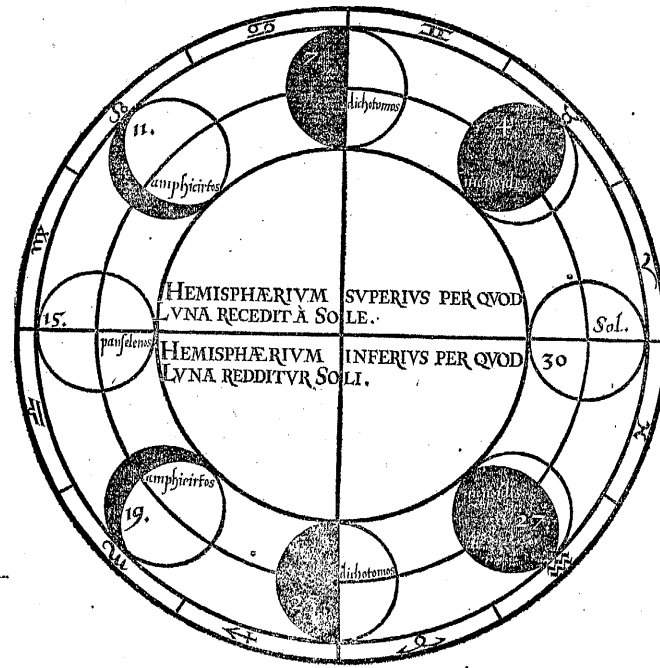
At mox ut in decimam quintam partem fuerit emerfa, uideri incipit. In hoc loco duplex sensus fieri potest. Nam quod dixit, intra tredecim autem partes solis semper occultam esse, potest sic intelligi, ut noua luna nunquam appareat, antequam tredecim partes uel à sole recedat, uel etiam ex alio latere natura soli appropinquet. Intra tredecim ergo partes solis, dum luna noua morata fuerit, in nullo signo apparebit, excepto arietate. Mox autem ut longius à sole recesserit, terris apparebit. Nullo alio in signo, id est, in nullo signo, nisi tantum in arietate. Mane ante solem ultima luna apparere potest, & in eadem die post occasum solis noua apparere. Conspici, scilicet quamuis sit in alijs, tamen non uidetur: quia aliquotiens cunctis, ut trigesima luna, uel uigesima nona apparens in oriente primo initio dici, & peragens cursum suum, ac soli tardius incedenti appropinquans accendatur ab eo media uel quacumq; hora diei, & ipso die uespere appareat in occidente.

Quid enim? Nunquid credibile est luna statum, qui fixus in æthere permanet, pro subiacentium mutatione flabrorum, uel nubium posse alioformi quam fuerat conuerti? Cur fixus, cum sit una planetarum septem? Sed fixa dicitur natura immobilis, ac per hoc uentorum uel non ualet turbari: quippe cum non in aere sit, sed in æthere: in æthere enim nulla est tempestas.

Lunam per alios ortus & occasus, ait Higimus, necesse est moueri, non stare: idq; facilius est, quam de sole licet intelligere: quæ cū à sole accipiat lumen, & ita nobis lucere uideatur, non est dubium eam moueri potius quam stare. Terris autem uicina luna, breuiori orbe conuertitur, & iter quod sol in CCC LX V diebus, & sex horis peragat, ista per uiginti septem dies & octo horas percurrit. Cum autem incipit ab illo recedere, illa rari ab ea etiam parte quam habet ad terram, & necessario incipere à cornibus, donec fiat X V. contra solem, tunc enim sole occidente oritur. Prima luna apparet solum modò uespere in occidente, sole descendente ad inferiora. Quamuis enim in omnibus partibus celi fiat sepe prima in oriente, & propter primam conditionem, quia alijs in locis simul sunt super terram, plena autem uespere in oriente, & mane in occidente necessario uidetur: quia plena in sex signis semper distat à sole, & plena luna fit nocte super terram, & die sub terra. Prima autem fit nocte cum sole sub terra, & die cum sole supra terram. Corpus solis triplo quantitatem lune superare dicunt philosophi: lunam uero triplo magis terra. Quod autem equalis uniusq; magnitudinis luna cum sole cernitur, ex eo fieri scimus, quòd ille multo longinquior à terris atq; altior quam luna incedat, ideoq; magnitudo eius quantitas sit, nequaquam à nobis qui in terris degimus, ualeat dinosci. Omnia enim longius posita, solent breuiora uideri. Atque ideo cum noua post occasum solis uidetur, quæ ad septentrionem solaris occasura est, nimirum non iuxta, sed supra solem sita est. Tria sunt genera incensionis lune: subincensio, media incensio, superincensio. Subincensio est, quando luna desubtus accenditur à sole per sexaginta dies, & uiginti horas, circa un. decimum diem Calendarum Ianuariarum: quia tunc luna altior est quam sol. Media incensio est, quando luna à sole accenditur, equaliter per triginta dies, & decem horas, circa un. decimum diem Calendarum Octobrium, quia tunc æquales sunt sol & luna in altitudine. Superincensio est, quando luna desuper accenditur, per sexaginta dies & uiginti horas, circa un. decimum diem Calendarum Iuliarum, quia tunc altior est sol quam luna.

Illud certe manifestum est, & cuius aduertenti facile cognitu est, quòd luna non angeatur ad oculos nostros, nisi à sole recedendo: neq; minuat, nisi ad solem ex parte alia appropinquando. Ab illo ergo accipit lumen, & cum sub illo est, semper exigua est: cum uero ab illo longius abscesserit, fit ampla, suoq; ambitu plena. Si enim suo lumine uteretur, necesse erat semper eam esse equalitè, nec die trigesima exilium fieri. Et si suo lumine uteretur, huius nunquam eclipsis fieret. Ceterum quantum ad intellectum pertinet mysticum, luna huius mundi speciem tenet: quia sicut ista mensuris completionibus deficit, ita mundus ad completionem temporum currens, quotidianis defectibus cadit. Luna uero in sacro eloquio, humane fragilitatis defectum significat: quæ dum mensuris horis crescit, nostræ calamitatis mutabilitatem exprimit, qui crescimus nascendo, decrescimus moriendo: augemur in prosperis, minuiur in aduersis. Nonnunquam uero eadem luna etiam ecclesia accipitur, pro eo quòd sicut ista à sole, sic ecclesia à Christo illuminatur. Sicut enim luna deficit atq; crescit, ita ecclesia defectus habet & ortus. Frequenter enim defectibus suis creuit, & bis meruit amplari, dum persecutionibus minuitur, & confessorum martyrio coronatur. Item sicut luna larga est rotis, & dux humentium substantiarum: ita ecclesia baptismi & predicatioque imbribus irrigatur. Et quemadmodum luna crescente, crescant & omnes fructus, atq; ea manente minuiuntur: non aliter intelligimus & ecclesiam, in cuius incremento proficimus cum ipsa. Cum uero persecutionem patitur & minuitur, nos cum illa patimur & minuiuntur. Item sicut luna septem formas habet, sic tot meritorum gratias ecclesia

clesia. Eodem constat numero etiam distributio charismatum, quæ per spiritum sanctum totius ecclesie fidelibus conferuntur. Septima autem & semis, & uigesima secunda & semis in sui orbe media est, ceteræ uero proportionales sunt. Ambrosius in libro Hexameron: Namq; luna luminis immixtionem habet, non corporis, quando per uices mensuras deponere uidetur suum lumen, ut mutatur à sole: quod facile puro aere atq; perspicuo, quando nulla cum obducta nubila caligantem facit, colligi potest. Orbis enim integer manet lune, est non similiter totus ut pars eius effulgeat. Et qualis uideri solet eum, plenus est luminis, talis est magnitudine semper, umbram quandam lumine suo uiduatus apparet: & inde cornua eius resurgunt, quia corpus est, in orbem diffunditur, & uelut deficiente portionis luce infinuatur.



Deniq; multi philosophorum solem abesse à luna uideuiginti partes, quantas luna ipsam à terra. Pythagoras sagacissimus Graecorum philosophus, spaciū quo distat caelum à terra, geometrica mensura collegit, dicens, A terra ad lunam spaciū esse CXXV. stadiorum, à luna ad solem duplum, inde ad firmamentum triplum. Quæ etiam spacia Musæis uocabulis appellauit: à terra ad lunam, dicens tonum, inde ad Mercurium, hemitonium, à Ioue ad Saturnum hemitonium, à Saturno ad firmamentum tria hemitonium. Simul omnes toni septem sunt, quibus diapason harmonia perficitur. Tonus habet miliaria XV. DCXXV. hemitonium uero habet miliaria VII. DCCC. XII. & semissem.

SCHOLIA IN CAP. XXIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Sunt qui auras explorare conati. Reddit Beda hoc capite rationem, quare lune crescentis cornua aliquando spectant caelum, alijs prona ad terram deiecta sint: tum quod ea res tempestatum indicium non sit nisi ex accidente: sit enim ratione stabili ex diuersitate loci, unde lumen haurit. Primum constat lunam non lucere suo, sed alieno lumine, scilicet qui cunctis astris lucem scenerat, deinde globum, qui dimidiata parte semper lucet, (uel ut Cleomedes probat paulò plus propter solis magnitudinem, cuius radij aliquanto amplius quam hemisphaerium circumfulgent, ut etiam docent optici) necesse est lunam ea parte lucere qua solem spectat, atq; hæc sepe posita sepe est, ut paululum ab illo distat: nequit igitur illa pars quæ contra solem est posita, terræ esse aduersa. Hinc est quòd diuersis interuallis solis & lune, alijs nobis schematis apparent. Verum quòd cornua aliquando spectent caelum, (quod contingit diebus decrecentibus) causa est ex solis tum etiam ex lune situ. Nam cum sol post conuersionem dierum ad humiliores signiferi partes descendat, sequitur & lunam è sublimi lucem à sole haurire, quòd dum fit, est ambitus lucis pronus: extremitates autem quæ cornua dicuntur, sunt supine. Dum uero dies rursus crescunt, luna ex humiliori loco solem supra se positum habet, unde tunc contrario modo euenit, quòd facile patebit, si cui in sphaera aut astrolabio id experiri liceat.

QVA RATIONE LVNA CVM SIT SITV INFERIOR, SVPERIOR SOLE ALIQVOTIES VIDEATVR. CAPVT XXIIII.

Nec mirari opus est, cum lunam per austra signa curreret, multo inferius ac uicinius terræ quam solem, cum iisdem moratur in partibus, circuire uiderimus: quia uidelicet multo inferius Bedæ tom. 2. k 2 rius

rius non solum Sole, sed & Venere ac Mercurio, quæ infimæ stellarum sunt, luna in confinio aeris huius turbulenti, & puri decurrat ætheris. Denique multi philosophorum solem abesse à luna unde viginti partes, quantas lunam ipsam à terra prodiderunt. Pythagoras uero uir sagacis animi, à terra ad lunam CXXVI. milia stadiorum esse collegit, ad solem ab ea duplum, inde ad duodecim signa triplicatum. Sed merito querere ac mirari sollicitus quisque potest, quare luna in solstiti ali circulo decurrens, tanto altior æstiuo sole currere, quanto breuioribus uideatur facere umbras. Vnde paucis intimandum est, quod hunc lunæ progressum ultra solem in utraq; cœli plaga, & australi uidelicet & septentrionali, Signiferi gignat latitudo, porro in australi ipsa quoque lunæ ei usdem deiectione iuuat. Si quidem Signifer idem CCC. quidem LXXV. partibus & quadrante per cœli ambitum longus, sed XII. est partibus latus: harum duas tantum medias sol, luna omnes per uagari consuevit. Quæ cum australes illius deuenit in locos, aliquanto humilior hyberno sole apparet, non solum quia uicinior est terræ, sed etiam quia quinque fere partibus aliquoties, siue etiam sex solaris cursus terminos in meridiem transijt: & quanto amplius interiora austris penetrat, tanto deiectione nostris, qui in terra positi utrunque sidus de inferioribus aspectamus, tanto eminentior cœli culmina petere uidetur, quanto magis boreales sese recipit in partes. Quod hoc probabitur exemplo: Intra bis noctu in aliquam domum prægrandem, certe ecclesiam longitudine, latitudine, & altitudine præstantem, & innumera lucernarum ardentium copia, pro illius cuius natalis est martyris honore repletam: inter quas duæ maximæ ac miræ operis pharis suis quæ que suspensæ ad laquearia catenis, sed quæ tibi exijs intranti uicinior, ipsa quoque est subiacenti pauimento uicinior, tanta autem uastitas domus, tanta est longe distantium celsitudo pharorū, ut magis nocturno uisu lucem comasque flammarum, quàm ipsa ignium ualeas uasa dinoscere: nisi mirum ubi pharis appropinquare incipiens, recto intuitu oculos ad pharos, & per pharos ad cœlo trāposita laqueariorum uel parietes loca sustuleris, illa tibi altior, quæ uicinior est pharus apparbit: & quanto accesseris, rāo tibi quæ submerior est uidebitur esse suspensior, donec perspecta certius ueritate cuncta ut sunt posita cognoscas. Ita ergo & nos infra duo magna cœli luminaria sita, quia utrunque habemus ad meridiem, quo hoc quod inferius est in septentrionem se subtrigendo magis magisque nobis appropiat, eo nobis oculos ad illa & per illa dirigentibus ad cœlum uidetur esse illud sublimius, quod deiectione incedere manifesta ratione patebit.

SCHOLIA IN CAP. XXIIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

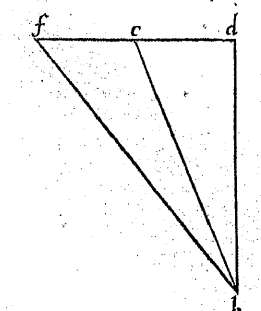
Nec mirari opus est. Doct hoc capite Bedæ ex ratione optica, lunam (quæ longe terris est uicinior atque sol) aliquando uideri sole altiorē à terris: quod cum non sit reuera, facit tamen loci qualitas & uidendi ratio, ut sic necesse sit uideri, quemadmodum ex ipsi disciplina penetrabilibus doccebimus paulo post.

Denique multi philosophorum. Hæc ad uerbum sumpta ex secundo libro Plinij naturalis historie, capite 21. integro. Aduertendum autem est, ex duabus his opinionibus de siderum interuallis, ueriores esse Pythagoricam, cum qua est plus quadrat recentior astrologia, multum tamen ab hac Pythagorica sententia abest. Scribit enim Alphraganus, quem nunc plurimum sequuntur, lunam esse à terra C. IX. MXXXVII. M. Pass. Quod est hinc usque ad solem, completitur III. M. DXXXM. IX. C. LXIII. M. pass. id est, decies ter centena octingenta millia noningenta sexaginta tria milia pass. quod nec ad Pythagoram, nec ad aliam ullam opinionem quadrat: nam interuallum lunæ & solis tricies amplius est, quàm à terra usque ad lunam.

Si quidem signifer idem CCC. quidem LXXV. partibus & quadrante per cœli ambitum longus. Partes hoc loco intelliges non ut uulgo nunc gradus, sed quantum spacij sol quotidie in signifero peragit, aliqui semper partes intelligimus tricesimam signi dodecanorij portionem.

Harum duas tantum medias sol. Ex Plinio hæc quoque sumpta sunt de catholicis siderum, sed istic legitur Martis stella quatuor medias, Iouis mediam & super eam duas, Saturni duas ut sol. Verum iam satis constat solem per mediam signiferi partem incedere, quam eclipticam uocant, sine aliqua inclinatione ad septentriones uel ad meridiem: legendum igitur est secus forte ad hunc modum: At sol nullas, seu alia quedam solis euagatio intelligenda est, quæ fit per abside sursum & deorsum: utcumque res habet, Bedæ non recte hunc locum suo themati accommodat.

Pharis suis quæque suspensæ. Pharos uocat Coronides illas, in quibus lucernarum ambitus ab imo usque ad fastigium sic sunt dispositi, ut continuo superiores angustiores inferioribus Pyramidis seu turris formam ostendant, quales suspenduntur ex laquearibus sacrarum ædium, seu quales succenduntur in sacris funebribus: probat autem ex uidendi ratione, quod magnitudinum, quæ æque sublimes sunt, hæc quæ propiores sunt fastigio, appareant altiores. Veluti in ædificiorum contiguationibus, quæ pars remotior est ab aspectu humilior ea esse uidetur, quæ propior, sublimior: quemadmodum Euclides quoque docet in optics. Sit uerbi gratia in subiecto schemate oculus B. sub ipso F. D. plano positus, à quo exeunt radij, unus quidem B. D. alter B. C. tertius B. E. humillima omnium, quæ ex puncto B. ad ipsum planum emittit scilicet D. E. est linea B. E. atque etiam linea B. C. humilior est linea B. D. linea enim D. C. spectatur per geminos radios qui sunt B. D. & B. C. atque ipsum C. F. spectatur per radios B. C. & B. E. quare D. C. necesse est humilius spectari quàm C. F.



De magnitudine, uel defectu solis, siue lunæ, Plinius secundus in opere pulcherrimo naturalis historie ita describit: Manifestum est solem interuentu lunæ occultari, lunamque terræ obiectu, ac uices reddi, eisdem solis radios luna interposito suo auferente terræ, terræque lunæ. Hac subeunte repentinas obducit tenebras, rursumque illius umbra sidus hebetari. Neque enim aliud esse noctem, quàm terræ umbram. Stat autem, atque non mensuri sunt utriusque defectus, propter obliquitatem Signiferi, lunæque multiuagos, ut dictum est, flexus, non semper in scrupulis partium congruente siderum motu. Hæc ratio mortales animos subducit in cœlum, ac uelut inde contemplāribus, trium maximarum rerum naturæ partium magnitudinem detegit: non posset quippe totus sol adimi terris intercedente luna, si terra maior esset quàm luna. Certior ex utroque uastitas solis aperitur, ut non sit necesse amplitudinem eius oculorum argumentis, atque coniectura animi scrutari immensum esse, qui arborum in limitibus porrectarum in quotlibet passuum milia umbras partibus iaciat interuallis, tanquam toto spacio medius. Et paulo post: Certum est, inquit, solis defectum, non nisi nouissima, primaue fieri luna, quod uocant coitum, lunæ autem non nisi plena semperque citra quàm proximè fuerit: omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectus, statutis diebus horisque sub terra: nec tamen cum superne fiant ubique cerni, aliquando propter nebulam, sæpius globo terræ obstante conuexitatibus mundi intra ducentos annos Hipparchi sagacitate compertum est. Sed ne gentilis tantum uiri dictis uideamur consummare capitulum, etiam ecclesiæ doctores quid de hoc senserint queramus. Beatus Hieronymus interpretans euangelij sententiam, qua dictum est in Domini passione tenebras factas super terram: Qui scripserrunt, inquit, contra euangelia, suspicantur deliquium solis, quod ueris æstatisque temporibus accidere solet, discipulos Christi ob imperitiam super resurrectione Domini interpretatos, cum defectus solis nunquam nisi ortu lunæ fieri soleat: nulli autem dubium est, paschæ tempore lunam fuisse plenissimam.

GLOSSAE IN CAP. XXV. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bredfero Ramesiensi.

Solem interuentu lunæ, lunamque terræ obiectu nobis perhibent occultari, sed solis defectum non nisi nouissima primæue fieri lunæ, quod uocant coitum: luna autem non nisi plena. Non posse uero totum solem adimi terris intercedente luna, si terra maior esset quàm luna. Omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectus, statutis diebus horisque sub terra. Nec tamen cum superne fiant, ubique cerni: aliquando propter nubila, sæpius globo terræ obstante conuexitatibus mundi. Et luna defectum aliquando quinto mense à priori, solis uero septimo. Eundem bis in triginta diebus super terras occultari, sed ab alijs hoc cerni, quondam in quindecim diebus utrunque sidus defectisse semel. Iam mira ratione lunam in occasu defecisse, utroque super terras conspicuo sidere: sed ne singulis mensibus eclipsis fieret, latitudo signiferi lunam superius inferius ue transmittit.

Solem interuentu lunæ. Quando in media signiferi linea, per quam sol semper currit, corpus lunæ inter solem & terram positum fuerit, tunc lumen solis auferitur à terris. Non enim potest per corpus lunæ uenire ad eos, qui tunc sub luna sunt, & hoc est solis eclipsis. Sin autem circa illam lineam mediam aut hinc aut inde transiit fecerit, lumen à sole accipiens defectum solis non facit: non enim inter solem & terram posteam tunc, sed ex latere solis esse manifestum est. Interuentu lunæ, id est, interpositione, non tamen ut perdat lumen suum, sicut luna, lunamque, id est, luna opposita inter solem & terram, terræ obiectu, id est, obiectione terræ inter solem & lunam. Sol enim fit tunc sub terra, luna uero supra, uel terræ obiectu, id est, umbra terræ altiora luna petente post solis occasum. Nam sol umbram terræ in suam lineam mittit. Nobis, id est, ab hominibus perhibent occultari. Deficere sol abusive dicitur, quia nullum detrimentum patitur: luna autem uerisimili ratione deficit, quia auferitur per omnia ab ea lumen, non tamen nisi cum plena fuerit. Sed, scilicet perhibent solis defectum. Nouissima, id est, trigesima, uel uigesima nona, uel prima. Et hoc non omnibus agi mensibus, sed quando totum sui. Lunæ autem, scilicet coitum, id est, defectum dicunt, non fieri nisi plena, id est, nisi plenilunio. Non posse, scilicet perhibent adimi, id est, subtrahi, uel abscondi terris, scilicet ab intercedente luna, id est, interueniente, id est, dum interponitur luna. Si terra maior esset quàm luna, sed luna maior est quàm terra, ideo potest abscondere lumen solis, ut non uideatur in terra. Martianus luna terram esse maiorem incertis sic approbat argumentis: luna namque, deficiente in australibus mundi partibus, id est, in Aegypto & Acthiopia; umbra eius non amplius quàm quatuor obscurat climata, id est, primum clima diamerocis, secundum diacenes, tertium dialexandrias, quartum diarrhodou. Sed Ptolemæi regis geometre decimam octauam partem totius terræ ambius in bis quatuor climatibus contineri confirmant: sed quia illa umbra minor sit lunari corpore sub triplo (luna enim umbram suam triplo superat, ut nouenarius ternarium) sequitur ut quia lunaris umbra decimam octauam partem totius terræ tenuit, ipsa luna cuius umbra est, sextam eiusdem terræ tenere necesse sit. Terra igitur sexies maior est ipsa luna, umbram autem eius lunam terræ decies & octies superare manifestum est. Hinc est quod umbra lunæ decimam & octauam pars fit totius terræ: ipsa uero luna sextam terre pars est. Fieri perhibent utriusque sideris, scilicet solis & lunæ defectus. Statutis, id est, prædictis diebus & horis sub terra, licet illi defectus. Superne aduerbially, id est, sursum, id est, supra terram: quia aliquando fiunt sub terra. Propter nubila, scilicet, non possunt cerni: quia quando tegitur nubibus, & si fiat ipse defectus, non uidetur à nobis. De luna, sed non de sole dicit. Globo terræ sepius obstante, scilicet perhibent non ubique cerni. Conuexitatibus, id est, obliquitatibus: & est datiuus casus, quia obsto tibi dicitur: & luna defectum, scilicet perhibent aliquando, scilicet fieri. A priore, id est, à Martio, uel ab illo in quo fuerit defectus. Solis uero, scilicet defectum, septimo, scilicet mense à priori, id est, Septembri. Eundem, scilicet solis & lunæ defectum, bis in triginta diebus si-

per terræ occidit, scilicet perhibent, id est, defecisse. Non est hoc mirum. Deficit enim sol in nouilunio, id est, in prima luna, & luna in plenilunio. Potest ergo defectus utriusque intra X. dies euenire. Semel scilicet perhibent lunam in occasu defecisse, utroque si de re super terram, sole uidelicet in occidente iam posito, sed adhuc conspicuo: luna uero in orientali parte constituta. Latitudo signiferi circuli duodecim partes, id est, duodecim uias habet, quas luna singulis mensibus perlustrat. Quantum enim spacium graditur sol per duodecim dies in longitudine signiferi, tantum spacium habet latitudo eiusdem signiferi. Luna enim non potest pati defectum, nisi in ea linea fuerit superius, in qua sol inferius: unde sit ut diuersæ lineæ latitudinis signiferi circuli, per quas luna egreditur, succurrant ei, ne patiatur defectum, etiam & diuersa altitudo absidarum succurrit ei in hoc. Aliquando enim procul est à terris, aliquando prope. Et quando prope, si in una linea fuerint, tunc patitur defectum: & quando in illis signis sit, quæ nobis altius super terram, id est, quæ sunt altius supra uerticem, non patitur defectum: quando uero in illis quæ sunt nobis prope terræ, id est, quæ sunt nobis australia, tunc patitur. Lunam superius inferius uel transmittit, id est, transfert. Si enim luna mediam signiferi lineam semper teneret sicut sol, necesse esset in omni plenilunio eclipsem pati: sed quia sol mediam semper lineam sequitur, luna uero per totam latitudinē signiferi uagatur, nō in omni plenilunio eclipsem pati necesse est. Potest enim superius uel inferius sole iter sui agere, ac per hoc latitudinē signiferi liberatur, ne defectum patiatur. Cum igitur sol superius & luna inferius in unam lineam conueniunt, superior pars lunæ clara est, inferior uero quam habet ad terras, interim obscura fit. Sciendum denique, quia deliquium solis tunc naturale est, quando luna prima uel XXX. sit: quia uidelicet tunc lunare corpus opponitur solari, & solem obscurum reddit. Si autē alio tempore eclipsem prouenit solis, non est naturale, sed signum est alicuius rei: sicut in passione Domini, quando luna non prima neque XXX. fuit, sed XXV. extitit. Et ne ipsa solis obscuritas repentina & subita diceretur, non solum una hora, sed etiam tribus horis protrahata est, id est à sexta hora usque ad nonā. Credendum uero est, quod sicut tunc sol super terras obscuritatem passus est, ita etiam luna sub terræ radios lucis suæ abstraxit, impleta prophetia Iobelis dicens: Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem. Subtraxit autē sol radios suos, ne uel morientem dominum suum in cruce uideret: sicut etiam ut Iudæi ministri iniquitatis, lumine illustri non fruerentur. Luna uero defectus naturaliter fit, quando est XIII. uel XV. quia tunc incidere in umbram terre solet, & obscurari: si uero eueniet eclipsem illius, quando nona uel octaua, siue alia qualibet, iam signū aliquid præterit. Solis ignem dicunt aqua nutrirī, multoq; hunc luna ampliorē, lunā uero terra esse maiorē: unde & cunctis unius magnitudinis apparet. Quod enim nobis quasi cubitalis uidetur, nimis celsitudinis distantia facit. Alioquin maior Indis oriens, & Britannis apparet occidens: qui dū natura sit igneus, motu quoque nimio calorē adauget. Hic cursus uariante, dies & menses, tempora diuidit & annos, aerisq; temperiē accedendo uel recedendo, pro temporum ratione dispensat: ne si semper in iisdem moraretur locis, alia calor, alia frigus absumeret.

**Solis ignem dicunt poetæ, &c.** Corpus solis triplo quantitate lune superare dicunt, lunā uero triplo maiorē terrā. Unde à quibusdā queritur, quare terra dicatur obscurare lunā, si triplo maior est, cum in umbrā ipsius incidit, uel etiam ad diuexiores partes illius descendit. Quod illaratione contingit, quia affirmatur umbra triplo maior esse suo corpore. Ampliorē, id est maiorē, circulus enim solaris duodecim maior est lunari, cum quod illa uno mense, ille XII. currat. Vnius magnitudinis, tantæ enim magnitudinis est sol, ut cuncta suo lumine lustrat & compleat. Alioquin, scilicet si non esset tantæ altitudinis, maior Indis oriens, quia Indii prope illum sunt in ortu, & Britones in occasu. Occidens, scilicet maior. Motu nimio, id est, uolubilitate & cursu citissimo. Calorem adauget, quia omnis motus calorē habet. Hic, scilicet sol cursu uariante in æstiuo tempore longiores, in hyberno breuiorē, dies & menses & tempora diuidit. Dicunt etiam solem per se moueri, nō cum mundo uerigi. Si enim sol in caelo fixus maneret sicut stelle, omnes dies & noctes æquales essent, aerisq; temperiē, id est calorē uel frigoris. Accedendo, scilicet æstate ad septentrionem, uel recedendo, scilicet hyeme à nobis ad austrū. Cum enim sol ad cancrū ab æquinoctiali parte cōscendit, æstatē præstat hominibus, qui sunt inter solitalem & septentrionalem plagam. Cum autem sol ab eodem cancrū in æquinoctialem librā descendit, autumnū facit: cum uero ad brumalem recedit, hyemē habetur, propterea quia calore dimoto corpora inuadit. Rursus cum à capricorno hyemali, in æquinoctialem arietem surgit, uernum tempus arripit: pergens ergo hinc deniq; in cancrum, æstas torrida renouatur. Dispensat, disponit & ordinat. Moraretur locis. Verbi gratia: si semper sol esset in austro, terra illius calore exurteretur, & Scythia frigore fatisceret. Propterea enim Deus soli diuersos cursus constituit, & tempora & loca, ne si semper in his demoraretur locis, quodidā no usapore huius, mundus consumeretur. Alia, scilicet loca frigus absumeret, id est consumeret. De quantitate solis & lune beatus Ambrosius in libro hexameron ita testatur: Solis radius nulli propinquior, nulli longinquior est, similiter & lune globus æqualis est omnibus. Similis est sol & Indis & Britannis, eodem momento ab utriusq; uidetur cum oritur: nec cum uergit in occasum, minor apparet orientatibus, nec occidentalibus inferiorem quam orientatibus existimatur. Quantum distat, inquit, oriens ab occasu, tantū hec sibi inuicem distant: sed sol à nullo distat, nulli præsentior, nulliq; remotior est. Neque mouet quæquā, quod tanquā cubitalis in orbe suo uidetur cū oritur: sed considerare oportet quantum intersit spacij inter solem & terrā, quod aspectus nostri infirmitas, & quædā ægritudo uix ualeat intendere. Hunc autem ampliore aliquot partibus, quā terram sapientes esse describunt. Luna autē minorē esse dicunt antiqui quā solem. Omnia enim quæ nobis proxima sunt, maiora uidentur: longinquitate autē locorū, uisus languescit. Lunam igitur uidemus prope esse nobis, nec eam maiorem aspectui nostro quā solem. Ideoq; cum sol superior sit à luna, & tamen à nobis maior uidetur, iam si prope nos accesserit, multo maiorem futurū. Item Ambrosius: Quid est sol? Oculum mundi, iocunditas cœli, cœli pulchritudo, nature gratia, præstantia creaturæ. Sed quando hunc uidet, auctorem eius considerat: quando hunc miratur, lauda ipsius creatorem. Si tam gratus est sol confortis & particeps creaturæ, quā bonus est sol ille iustitiæ? Si tam uelox iste, ut rapidis curribus in die & nocte lustrat omnia: quantus ille qui ubiq; semper est, & materiam suā complet omnia? Si admirabilis est, qui uisetur exire: quā supra admirationē, qui dicit soli, & non exoritur ut legimus: Sol autem dicitur eo quod solus appareat, obscurat is fulgore suo cunctis sideribus. Luna dicta quasi lucina, ablata media syllaba, de qua Virgilius: Casta saue Lucina. Sumpsit autē nomen per derivationem à solis luce, eo quod ab eo lumen accipiat, acceptumq; reddat. Et quid est sol? splendor cœli, honor diei, & distributor horarum. Et quid luna? Claritas noctis. Item Ambrosius: Ignis est enim sol. Ignis autem & illuminat & exurit. Quidam autem dicunt solis ignem aqua nutrirī, ex contrario elemento, uirtutem luminis & uaporis accipere. Unde frequenter solem uidemus madidum atq; rorantem: in quo euidens datur indicium, quod elementum aquarum ad temperiem sui sumpsit. Ex ipso sunt enim horæ, ex ipso dies cum æstenderit, ex ipso etiam nox cum occiderit, ex ipso menses & anni numerantur, ex ipso uicissitudines temporum sunt, & cum sit ipse minister bonus gratus ad uicissitudines temporum moderandas, tamen ubi secundum uoluntatem Dei nostri correptio mortalibus datur, incandescit aeris, & urit mundum uehementioribus flammis, & perturbatur aer, & plaga hominum,

hominum & corruptio terris indicitur, & lues animantibus & pestilens per omnia mortalibus annis indicitur. Hæc quantum ad naturam eius pertinet. At uero iuxta spirituales intelligentiam, sol Christus est: sicut & in Malachia scribitur: Vobis autem qui cre ditis, oriatur sol iustitiæ, & sanitas in pennis eius. Merito autem Christus sol intelligitur dictus, quia oriens occidit secundum carnem, & secundum spiritum de occasu rursus exortus est. Item sol illuminat & exurit, & opaco tempore conseruat sanos, fabricantes uero flagrantia geminati calorē incendit, ita & Christus credentes fide spiritu uegetante illuminat, & negantes se æterni ignis ardore torreat. Num enim sine causa Christus soli comparatur. Sol quippe habet ortum & occasum. Unde Salomon: Oriatur sol, & occidit, & ad locum suum reuertitur: ubiq; renascens gyrat per meridiem, & flecitur ad aquilonem. Sol enim ortus est, quando Christus natus est. Venit ad occasum, quando pro nobis mortuus est. Sicq; redijt ad ortum, quia eius humanitas ex passione mortis, ad gloriam resurrectionis redijt probatur. ubiq; renascens gyrat per meridiem, quia resurgens à mortuis, calore fidei & spiritus sancti corda discipulorum illustrauit. Uere enim illi meridies uocantur, in quibus sol iustitiæ, ampliore spiritus calorem sudit. Per meridiem quoq; gyrans ad aquilonem flecitur, quia ad colligendam gentilitatem apostolorum predicatione perducitur: in que frigidus ille uentus dominabatur, qui in superbiam elatus prius dixisse perhibetur, Ponam sedem meam ad aquilonem. Quodq; subditur, Lustrans uniuersa pergit spiritus: ad hoc pertinet, quia totus mundus predicatione plenus esse ostenditur. Unde est, Vox tonitrui tui in rota, illuxerunt coruscationes tue, &c. Et ad circulos suos reuertitur, quia post aggregationem gentium, illuminabitur etiam multitudo Iudæorum: & cum plenitudo gentium intrauerit, tunc omnis Israel saluus fiet.

Solem sapientes dicunt altius currere, lunam autem proximam esse terræ. Hæc ergo dum deorsum ad idem signum uel lineam, qua sol utitur peruenit, obijcit se soli, & tenebras totius orbis efficit, quod tamen in menstruo contingit. Nam tunc linea in eadē parte signi est, qua sol utitur, ideoq; fit illi proxima, & oppositione sui obscurari ab oculis nostris lumen eius uidetur: ueluti si alia quis oculis manum expandam opponat, quanto magis id fecerit, eo minus ille uidere poterit: quanto autem procul discesserit, eo magis illi omnia poterint apparere. Similitaq; ratione cum ad solis locum uel lineam luna peruenit, tunc proxima eius uidetur esse, & radius eius ita coram oculis nostris obdurare, ut lumen non possit eicere. Cum autem luna ab eo loco discesserit, tunc sol lunam tacit, & ad oculos nostros transmittit. Quapropter ita soli obijcit luna, sicut lunæ opponitur terra, quæ utraq; lumina cum ad terras non perueniunt, defecisse dicuntur: ceterum doctores nostri, mystice huius eclipsem mysterium in Christo dixerunt esse completum. Tunc enim interrupto æterni fœderis cursu in solio turbata ordine suo elementa perdidimus, cum sacrilegum factum conuersionis sol ille uerus horrensens, insertis in populo Iudaico eorum tenebris paululum semetipsam per mortem abscondit, ac de cruce postitus, sese in sepulchro abditus obscurauit, donec tertio die augustiorem solito huic mundo idem genibus claritatis suæ potentiam præsentaret, ac sicut sol in uirtute sua resurgens, tenebras perditū seculi illuminaret. Huius eclipsem ratio diu obscura fuit, sed à Mileso quodam philosopho exposita est. Mileto, ciuitas est uel insula, de qua fuit Milesius.

Non deficit luna, sed obumbratur, nec diminutionem sentit corporis, sed obiectu obumbrantis terræ, casum patitur luminis. Patitur autem hoc circa plenilunium, id est uel decima quarta, uel decima sexta luna. Constat ergo lunam ex solis radijs dijs lumen accipere, & dum obiectu terræ solem non aspexerit, tunc lumen amittere. Figuratiue autem per lunæ defectum ecclesie percussiones intelliguntur, quando martyrum cadibus & effusione sanguinis, tanquam illo defectu & obscuritate quasi cruentam faciem luna uidetur ostendere, ut à nomine Christiano non terreantur infirmi. Sed sicut ista post defectum perspicua illustratione clarescit, adeo ut nihil detrimenti sensisset uideatur: ita ecclesia postquam per martyrum confessionem suam pro Christo sanguinem fiderit, maiore fidei claritate resurgit, atq; insigniore lumine decorata, semetipsam Latius in toto orbe diffundit.

De magnitudine uel defectu solis & lune, Plinius secundus in opere pulcherrimo Naturalis historia, ita descripsit: Manifestum est solem interuenit lunæ occultari, lunamq; terræ obiectu ac uices reddi, eosdem solis radios luna interpositu suo auferente, terraq; lune hac subeunte repentinis obduci tenebras, rursusq; illius umbræ sidus hebetari. Neque aliud esse nocem, quā terræ umbram statui autem atq; non mensuris sunt utriusque defectus, propter obliquitatem signiferi, lunæq; multiagos, ut dictum est, & æxus, non semper in scrupulis partium congruente motu. In scrupulis id est, in momentis partium, hoc est dierum, in scrupulis, hoc est in positionibus ipsius, uel lineæ. Partium, locorum. Non congruente siderum motu, per ipsas lineas, per easdem horas, per eosdem dies, per eandem appellationem anni, & mensis & hebdomadæ. In quotlibet passuum milia umbras paribus iaciat interuallis, tanquam toto spacio medijs. Interuallis, hoc est, quia cum arbores unius magnitudinis, quotlibet milibus stadiorum à sese distantes, eisdem quantitatibus habeant umbras, manifestum est solem omnibus medium esse. Non enim omnibus eadem essent umbræ, nisi utriusque esset sol medijs: non possit quippe totus sol adimi terris intercedente luna, si terra maior esset quā luna. Hipparchus in eo opere quod scribitur de cœlestibus atque interuallis solis & lune, docet magnitudinem solis mille octingentis & octuaginta partibus potiore esse quā terram: terram demum uiginti septem partibus potiore esse quā luna sit.

Martianus dicit lunam minorem esse quā terram, ut iam in presenti capitulo superius scriptum est: alius econtrā dicit lunam esse maiorem quā terram. Si quis uero hanc dissensionem diligenter uult discutere, ponat circinum in medio terræ, & in circuitu eius ex omni parte usque ad finem, ac deinde in luna simili modo faciat: & statim cum steterit, ex mensura circini, quis horum uerius dicat, agnouerit. Certum est, inquit, solis defectum non nisi nouissima prima ue fieri luna, quod uocant coitum: lunæ autem, non nisi plena semperq; citra quā proximè fuerit. Omnibus autem annis fieri utriusque sideris defectus, statutis diebus horisq; sub terrâ nec tamen cum supernè fiunt, ubique cerni: aliquando propter nebulas, sæpius globo terræ obstante, cœuxationibus mundi, intra ducentos annos Hipparchi sagacitate comperit est. Defectus utriusque, solis scilicet & lune, primo Romani generis in uulgum extulit Sulpitius Gallus, qui consilium Macello fuit. Apud Grecos autem inuestigauit primus omnium Hipparchus. Nec mirandum est, si in alijs nationibus hunc defectum alij compererunt, sic fecit supradictus Milesius.

Beatus Hieronymus interpretans Euangelij sententiam, in qua dictum est in Domini passionem tenebras factas, sic dicit sanctus Hieronymus, ubi istum uersum exponit: A sexta autem hora tenebræ factæ sunt super uniuersam terram usque ad horam nonam. Qui scripserunt contra Euangelia, suspicantur deliquium solis, quod certis statutisq; temporibus accidere solet, discipulos Christi ob imperitiam super resurrectionem Domini interpretatos, cum defectus solis nunquam nisi ortu lune fieri soleat. Nulli autem dubium est, pasche tempore lunam fuisse plenissimam. Et ne forte uideretur umbra terræ, uel orbis lune soli oppositus, breues & ferrugineus fecisse tenebras: trium horarum spacium ponitur, ut omnis casualium occasio tolleretur. Et factum reor, ut compleatur pro-

tur prophetâ dicens: Occumbet sol meridie, & contenebrabitur super terram in die lux. Et alio loco: Occubuit sol, cum adhuc media esset dies. Videturq; mihi clarissimum lumen mundi, hoc est luminare maius retraxisse radios suos, ne aut pendente uideret Dominum, aut impios blasphemantes sua luce tueretur. Macrobius in prima libri sui parte ita commemorat.

Physici hoc maxime consueverunt in omni circa magnitudinem solis inquisitione uoluerunt, quanto maior possit esse quam terra. Et Eratosthenes in libris Dimensionum sic ait: Mensura terre septies & uicis multiplicata, mensuram solis efficit. Posidonius multo multoq; sepius, & iterq; lunaris defectus argumentum pro se aduocat. Ita cum sole uolunt terra maiorem probare, testimonium lunæ deficientis utuntur: cum defectum lunæ conantur asserere, probationem de solis magnitudine mutuauerunt. Et sic euenit, ut dum utrunque de altero astruitur, neutrum probabiliter astruatur, semper in medio uicissim nutante mutuo testimonio. Quid enim per rem adhuc probandam probetur? Sed Aegyptij nihil ad coniecturam loquentes, sequestrato ac libero argumento, nec in patrociniis sibi lunæ defectum uocante, quanta mensura sol terra maior sit, probare uoluerunt, ut tum demum per magnitudinem eius ostenderent, cur luna deficiat.

Hoc autem nequaquam dubitatur non posse aliter deprehendi, nisi mensura & terræ & solis inuenta, ut fieret ex collatione discretio, & terræ quidem dimensio oculis uisum de facili constabat. Solis uero mensuram, aliter nisi per mensuram cæli, per quod discurrat, inuenire non posse uiderunt. Ergo primum metiendum sibi cælum, illud iter solis constituerunt, ut per eum possent modum solis agnosceret: sed quæso si qui unquam tam ociosus, tamq; ab omni erit serio [Series seriei, est ordo temporum uel alicuius rei. Serie uero sunt omnia, in quibus multum temporibus multis seruabant antiqui. Vnde Terentius: Repleti omnia dolia, omnes series. Hoc serium, & hæc serie, est honestas, uel res familiaris: siue cauta & utilis. Vnde Prudentius: Serie ludicra, uerba iocos.] seriatas, ut hæc quoque in manus sumat, ne talem ueterum promissionem quasi infantæ proximam aut horrefcat aut irrideat? Etenim ad rem quæ natura incomprehensibilis uidebatur, uiam sibi fecit ingenium, & per terram qui cæli modus sit, repererunt. Ut autem liquere possit ratio commenti, prius regulariter pauca dicenda sunt, ut sit rerum sequentium aditus instructior. In omni orbe uel sphaera, medietas eorum uocatur, nihilq; aliud est centrum, nisi punctum quo sphaera aut orbis medium certissima obseruatione distinguitur.

Item ducta linea de quocunque loco circuli, qui designat ambitum in quacunque eiusdem circuli summitate, orbis partem aliquam diuidat necesse est: sed non omnimodo medietas est orbis, quam separat ista diuisio. Illa enim tantum linea in partes æquales orbem medium diuidit, quæ a summo in summum ita ducitur, ut necesse sit eam transire per centrum. Et hæc linea quæ orbem sic æqualiter diuidit, diametros nuncupatur. Item omnis diametros cuiuscunq; orbis triplicata, cum adiectione septime partis sue, mensuram facit circuli quo orbis includitur, id est, si uncias septem tenent, triplicabis septies, & faciunt uiginti unum. His adiectione septimam partem, hoc est unum, & pronuncabis in uiginti & duabus uncias huius circuli esse mensuram, cuius diametros septem uncias extenditur. Hæc omnia geometricis euidentissimisq; rationibus probare possumus, nisi & neminem de ipsis dubitare arbitramur, & caueremus in isto prolixius uolumen extendere.

Sciendum & hoc, quod umbra terræ quam sol post occasum in inferiori hemisphaerio currens sursum cogit emitti, ex qua super terram sit obscuritas, quæ nox uocatur, sexages in altum multiplicatur ab ea mensura quam terræ diametros habet. Et hæc longitudo ad ipsum circulum, per quem sol currit erecta, exclusione luminis tenebras in terram refundit. Prodeundum est igitur quanta diametros terræ sit, ut constet quid possit sexages multiplicata colligere. Vnde his prelibatis, ad tractatum quas promissit oratio, reuertatur.

Euidentissimis & indubitabilibus dimensionibus constitit uniuersæ terræ ambitum, quæ ubique uel inhabitabilis iacet, habere stadiorum milia ducenta quinquaginta duo. Cum ergo tantum ambitus teneat, sine dubio  $LXXXX$  stadiorum, uel non multo amplius diametros habet, secundum triplicationem cum septime partis adiectione, quam superius de diametro & circulo regulariter diximus: quia ad efficiendam terræ umbrae longitudinem, non ambitus terræ, sed diametri mensura multiplicanda est. Ipsa enim est, quam sursum excrecere sexages, multiplicanda tibi erunt  $LXXXX$ , quæ terræ diametros habet: quæ faciunt quadragies octies centena milia stadiorum esse à terra usq; ad solis cursum, quo umbram terræ diximus peruenire. Terra autem in medio cælestis circuli, per quem sol currit, ut centrum locata est. Ergo mensura terræ umbrae medietatem diametri cælestis efficit. Et si ab altera quoque parte terræ par usque ad eundem circulum mensura tendatur, integra circuli per quem sol currit, diametros inuenitur.

Duplicatis igitur illis quadragies octies centenis milibus, erit integra diametros cælestis circuli, nonagies sexies centenis milibus stadiorum. Et inuenta diametros, facile mensuram nobis ipsius quoq; ambitus prodit. Hanc enim summam quæ diametrum fecit, debes ter multiplicare, adiecta parte septima, ut sepe iam dictum est. & ita inuenies totius circuli per quem sol currit ambitum, habere stadiorum trecenties centena milia, & insuper  $CLXX$ . His dictis quibus mensura, quam terræ, uel ambitus uel diametros habet: sed & circuli modus, per quem sol currit, uel diametri eius ostenditur: nunc quam solis esse mensuram, uel quemadmodum illi prudentissimi deprehenderint, indicemus. Nam sicut ex terræ umbra potuit circuli, per quem sol currit, magnitudo: ita per ipsum circulum mensura solis inuenta est, in hunc modum procedenti inquisitionis ingenio.

Æquinoctiali die ante solis ortum æqualiter locatum est saxum uas, in hemisphaerii speciem cauta ambitione curuatum, infra per lineas designato duodecimo horarum dici numero, quas styli prominentis umbra cum transitu solis prætereundo distinguit. Hoc est autem (ut scimus) huiusmodi uasis officium, ut tanto tempore à priore eius extremitate ad alteram usque styli umbram percurrat, quanto sol medietatem cæli ab ortu in occasum, unius scilicet hemisphaerii conuersione metitur. nam totius cæli integra conuersio diem noctemq; concludit. Et ideo constat, quantum sol in circulo suo, tantum in hoc uase umbram meare.

Hinc igitur æqualiter collocato, circa tempus solis ortui propinquantis inhaesit diligens obseruantis obtutus. Et cum ad primum solis radium, quem de se emisit, prima summitas orbis emergens umbra de styli decidens summitate, primam curui labri eminentiam contigit, locus ipse qui umbræ primitias excepit, notæ impressione signatus est: obseruatumq; quamdiu super terram, ita solis orbis integer appareret, ut ima eius summitas adhuc orizonti uideretur insidere, & mox locus, ad quem umbra tunc in uase migrauerat, annotatus est. A dimensione itaque inter ambas umbrarum notas, quæ integrum solis orbem, id est, diametrum notæ de duabus eius summitatibus metiuntur, pars nona reperta est eius spaci, quod à summo uasis labro, usq; ad horæ primæ lineam continetur.

continetur. Et ex hoc constitit, quod in cursu solis unam temporis æquinoctialis horam faciat repetitus nouis orbis eius accessus. Et quia conuersio cælestis hemisphaerii peractis horis duodecim, diem condit, nouis autem duodecim, efficiunt centum & octo sine dubio solis diametros centesima octaua pars hemisphaerii æquinoctialis est. Ergo totius æquinoctialis circuli ducentesima sextadecima pars est. Ipsum autem circulum habere stadiorum trecenties centena milia, & insuper  $CLXX$ , ante latius probatum est. Ergo si eius summe ducentesimam decimam sextam consideraueris partem, mensuram diametri solis inuenies. Est autem pars ipsa ferè in  $CXL$  milibus. Diametrum igitur solis  $CXL$  ferè milium stadiorum esse dicenda est. unde penè duplex quam terræ diametros inuenitur. Constat autem geometricæ rationis examine, cum de duobus orbibus altera diametros duplo alteram uincit, illum orbem cuius diametros dupla est, orbe altero octies esse maiorem. Ergo ex his dicendum est, solem octies terra esse maiorem. Hæc de solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.

SCHOLIA IN CAP. XXV. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

De magnitudine uel defectu solis.] Quoniam huius capituli omnia ferè desumpta sunt ex libro secundo Plinij historie naturalis, capite X. & XI. explicare hæc, puto non magis ad Bedam perinere quam ad Plinium: ob id si Dominus uitam dederit, aliis per commodiorem occasionem hæc tractabimus exactius.

Non possit quippe totus sol.] Si hæc germana lectio est apud Plinium, quemadmodum codices passim habent, est in magno errore (à quo tamen alij eum defendunt) quod terram luna minorem esse crediderit. Quod si pro conditionali particula sit, nisi legas, uerum habebit, sed aptè proposito: proinde si mutare aliquid nobis concesserimus, uide sic ne legi possit. Non possit quippe totus orbis lune terris adimi intercedente umbra, si maior esset luna quam terra: sed nihil hic desino, forte alios sequitur suo iudicio non interposito, quod auctori quem ueneratur habetur maior auctoritas.

Nihil ortu lunæ.] Ortum lunæ, intellige lunæ silentium seu coitum, alioqui sensus non constat.

DE EFFECTIVA LUNAR POTENTIA. CAPVT XXVI.

DE effectiua lunæ potentia, beatus antistes Ambrosius in libro quarto Hexameron ita commemorat: Similia de lunæ ratione conueniunt, quæ de consorte eius ac fratre memorauimus: siquidem in id se induit ministerium in quod & frater, ut illum in tenebras, foueat femina, augeat fructibus. Habet etiam pleraq; à fratre distincta, ut quem tota die calor humorem terræ siccauerit, eundem exigua noctis tempore ros reponat. Nam & ipsa luna larga roris adferit. Deniq; cum serenior nox est, & luna pernox, tunc largior ros fertur arua perfundere, & pleriq; sub aere quiescentes, quo magis sub lumine fuissent lunæ, eo plus humoris se capite collegisse senserunt. Vnde & in Canticis dicit Christus ad ecclesiam: Quoniam caput meum repletum est rore, & crines mei guttis noctis. Tum deinde minuitur & augetur, ut minor sit cum refurgit noua, & cum sit imminuta cumuletur, in quo grande mysterium est. Nam & defectus eius compatiuntur elementa, & processu eius quæ fuerint exinanita cumulantur, ut animantium cerebra maritimorum humida: siquidem pleniores ostrea reperiri solent, multaq; alia, cum globos lunaris adolefecit. De arborum quoq; internis idem allegant, qui hoc usu proprio compererunt. Hæc beati Ambrosii uerba etiam architectorum omnium ars, & quotidianus usus adfirmat, qui obseruandum præcipue docent, ut à quinta decima luna usq; ad uicesimam & secundam arbores præcidantur, ex quibus uel liburnæ tendantur, uel publica quæq; sunt opera faciendâ. His enim tantum octio diebus cæsa materies immunis seruat à carie, reliquis autem diebus præcisa, etiam in eodem anno, inter na uermium labe excisa in puluerem uertitur. Qui hoc quoq; obseruant, ut post solstitium æstiuum, id est, post mensem Iulium, & Augustum, usq; ad Calendas Ianuarias materias cadant. His namque mensibus arefcente humore, sicciora, & ideo fortiora sunt ligna. Sed & lapis Selenites in Perside potentiae lunaris effectum mirifice demonstrat, qui lunæ continens imaginem, fulgore cæcido nituoq; translucet, atq; iuxta cursum astris ipsius uel augeri diebus singulis perhibetur, uel minui. His consentanea Basilij Cæsariæ Cappadociæ reuerendissimus Antistes in sexto Hexameron libro scribit, dicens: Opinor autem quod & animalibus creandis, cæterisque omnibus quæ terra producit, non parua conferuntur ex lunæ mutatione formatio: modò enim laxiora eorum corpora uidentur & uacua, cum senescit: modò integra & repleta, cum crescit: quoniam humorem quandam cum calore permixtum interius his latenter infundit. Quod ita esse demonstrant hi, qui sub die dormientes lucente luna, postquam surrexerint, inueniunt capita sua largissimo rore madentia. Sed & recentes carnes si sub luna iacuerint, fluida mox putredine corrumpuntur. Idemq; significat pecorum cerebrum, uel etiam uiscera marinorum animalium, quæ sunt humectiora, necnon arborum medullæ. Et paulo post: Sed aeris motus ipsidem ipsis commutationibus continetur, sicut luna nouitas atrestatur, quæ ex longa plerumq; serenitate subito nubium glomeratione & perturbatione exuscitat. Euriporum quoq; meatus refluunt subito nubium reciprocatio Syrtium, quæ uicina habentur oceano, quas pro lunæ schematibus concitari locorum accolæ prodiderunt: euripi etiam in utraq; parte soliti sunt propria leniter fluentia conuertere reliquo omni tempore: cum uero luna nascitur, nullo modo possunt quietescere, sed uehementi feruore semper exarsuant, donec luna rursum appareat, sedatione commotis turbidibus allatura.

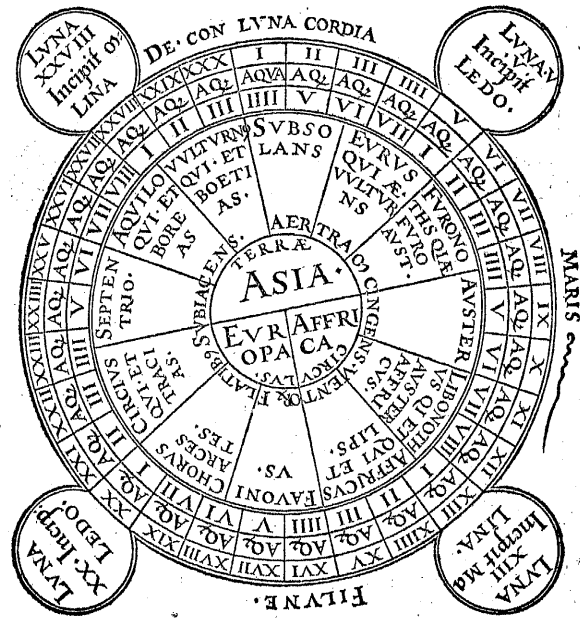
que ferè ante nouam siue plenam lunam diebus Lædonem totidem ante diuiduam sæpius inci-  
pere comperimus, & circa æquinoctia duo maiores solito æstus adfurgere, inanes uerò bruma,  
& magis solstitio, semperq; luna in Aquilonia, & à terris longius recedente mitiores, quàm cum  
in Austro digressa proprie nisu uim suã exercet, æstus adfluere naturalis ratio cogit. Per denos  
autem & nouenos annos iuxta lunaris circuli ordinem, etiam maris cursus ad principia motus,  
& paria incrementa recurrit.

GLOSSAE IN CAP. XXVII. BEDAE PRESBYTE-  
ri, De temporum ratione: auctore Brediferto Ramesiensi.

Nec mora, prætereunte luna, recedens & ipse nativæ hæc dulcedini mensuræq; relinquat, tanquam lune quibusdam aspirationi  
bus inuitus protrahatur: iterum eiusdem ut cessante, in mensuram propriam refundatur. æstus oceanum sequitur, tanquam  
eius aspiratione retrorsum trahatur, eiusq; impulsu retracto refundatur. Qui quotidie bis affluere & remeare unius semper hore  
do drante & semuncia transmissa uidetur, eiusq; omnis cursus in Lædones & malinas, id est, in minores æstus diuiditur & maiores.  
Sed Lædona quinta & uigesima luna inchoans, quot horis accurrat, tot & recurrit: malina autem à XXI. & uigesima octaua in-  
cipiens, citior in accessu, sed tardior in recessu. Septem diebus & duodecim horis perseverat, in medio sui semper lunam primam &  
decimam quintam ostendens, & per æquinoctialis solstitia solito ualidius exæstuat. Per octonos autem annos, ad principia motus  
& paria incrementa, certissimo luna reuocatur ambitu.

Illam semper aquilonia tenente mitiores: quàm cum in austro digressa propiore nisu uim suam  
exercet. Maris enim accessus atq; recessus, malina etiam & lædon naturali consequentia, &c.]  
Hæc igitur glossa iam superius in 15. cap. est scripta, quia hic & ibi satis conuenit.

ITEM DE CONCORDIA MARIS ET LVNAE.



Sicut luna per dies duodecim naturali cursu sui tarditate de occidente in orientem uespertina refunditur, ita etiam æstus oceanum  
nunc uespertinus per dies quindecim fit matutinus, aut matutinus quotidiano detractus impedimento, uespertinus assurgit. Et  
sicut luna quatuor punctorum spacio quotidie tardius oriri, tardius occidere quàm pridie orta est uel occiderat solet: ita etiam mar-  
is æstus siue diurnus sit & uespertinus, seu matutinus & uespertinus, eiusdem penè temporis intervallo, tardius quotidie uenire, tar-  
dius redire non desinit. Quæstio, quare luna in quinquaginta nouem diebus, quinquages nouies non circuit terre orbem, que sic  
soluitur. Duos cursus facit luna: unum cum firmamento, quod uoluitur circa terram in uiginti quatuor horis, alterum contra firm-  
amentum. Firmamentum enim in quinquaginta nouem diebus, quinquages nouies terra circuit orbem: luna autem  
quia unum cursum non cessat facere contra firmamentum, necesse est ut in uno suo mense unum, in  
duobus uerò mensibus duos expleat contra firmamentum cursus: unde fit ut in  
duobus suis mensibus à quinquaginta nouem diebus, non am-  
plius quàm quinquages septies terra  
ambiat orbem.

SCHOLIA

SCHOLIA IN CAP. XXVII. BEDAE PRESBYTE-  
ri, De temporum ratione: auctore Ioanne Noufomago.

Maximè autem præ omnibus admiranda natura Oceani.] Sunt & horum pleraque ex Plinij capite 97.  
lib. 2. Distinguit autem Beda æstum maris in duas species, quarum una Malinam uocat à maiore luna, corruptis uocibus: tunc enim  
accidit. aliam Lædonem seu Lædonam (nam utrunq; inuenio apud Bedam) quasi læsam undam. Verum hæc uocabula alibi non legi.

DE AEQUINOCTIIS ET SOLSTITIIS.  
CAPVT XXVIII.

DE æquinoctiis, quod octauo Calendarum Aprilium, & octauo Calendarum Octobrium: &  
de solstitiis, quod octauo Calendarum Iuliarum, & octauo Calendarum Ianuariarum die sint  
notanda, multorum late & sapientium seculi, & Christianorum sententia claret. Deniq; Plinius  
secundus, idem orator & philosophus, in libro secundo Naturalis historiae: Sol autem, inquit, ipse  
quatuor differentias habet: bis æquata nocte diei, uere & antumno in centrum incidens terræ,  
octauis in partibus Arietis ac Librae: bis permutatis spacijs in auctum diei bruma octaua in par-  
te Capricorni: noctis uerò solstitio totidem in partibus Cancræ. Inæqualitatis causa obliquitas  
Signiferi est, cum pars æqua mundi super subterq; terras omnibus fiat momentis. Sed quæ recta  
in exortu suo confurgunt signa, longiore tractu tenent lucem: quæ uerò obliqua, ocyore transe-  
unt spacio. Sed & Hippocrates ægyptiæ & Antigono regi scribens, per anni spacium qualiter ad  
præcauendas imbecillitates se obseruare deberet, ita dicit: Itaq; exordiu incipiamus à solstitio,  
id est, v. iiii. Calendas Ianuarias, ex qua die humor corporibus crescit usq; ad æquinoctium uer-  
num, qui sunt dies x. c. Hoc tempus auget hominis phlegma, ex quo frequenter nascitur homi-  
nibus catarrus, & distillatio uaræ, & punctio laterum, caligo, & tinnitus aurium, & odorari nihil  
possunt. Tali igitur tempore utere calidis & laesatis, & optimis cibus piper habentibus & sina-  
pi, raro lana, caput uero sine intermissione purga: uino indulge, Veneri non parcas dies xlv.  
proxime. Sequentes autem sunt ex supra dicto die usq; ad æquinoctium uernum dies x. c. ex sur-  
pradicto die v. iiii. Calendas Aprilis usq; ad v. iiii. Idus Maias sunt dies xlv. His diebus augen-  
tur hominibus humores dulces, id est, sanguis. Vtere bene olentibus cibus & acerrimis. Item ex  
die octauo Idus Maias usq; in diem octauum Calendas Iulias xlv. His diebus crescit bilis ama-  
ra, id est, cholera rubea. Vtere cibus dulcibus, uino indulge, Veneri parce, ieiunia minime exe-  
quere. Item incipit tempus æstiuum ex die octauo Calendas Iulias, ipso momento incrementa  
fellis rubei amittuntur, & cholera nigra ad crescit, quod esse constat usq; ad æquinoctium autum-  
ni, id est, usq; ad tempora frigidis. Vtere cibus dulcibus \* cunctis, & bene olentibus, & frigidiori  
bus, & qui uentrem molliant per dies x. c. Ab æquinoctio autem autumnæ, quod est ex die v. iiii.  
Calendarum Octobrium usq; in diem octauum Calendarum Ianuariarum, desinit nigri fellis ama-  
ritudo, & humoris crassitudo augetur. Vtere cibus calidis & acerrimis omnibus, & abstine Ve-  
nere, & minus laubis. Ex die supra scripto usq; in occasum uergiliarum, hoc est, in diem sextum  
Idus Februarias sunt dies xlv. in occasum Pleiadum. De hac hora hominibus sanguis ad cre-  
scit. Couenit ergo comedere latissimos cibos, & indulgere uino & Veneri: dies sunt ij hyberni  
xlv. Hæc quidem Gentiles, quibus non dissimilia de tempore etiam per plures ecclesie tradi-  
dere magistri, dicentes: v. iiii. Calendas Aprilis in æquinoctio uerno Dominum conceptum &  
passum, eundem in solstitio brumali v. iiii. Calendas Ianuarias natum. Item beatum præcurso-  
& baptistam Domini v. iiii. Calendas Octobres in æquinoctio autumnali conceptum, & in æsti-  
uo solstitio v. iiii. Calendas Iulias natum: addita insuper expositione, quod autorem lucis æternæ  
cum cremmento lucis temporariæ concipi simul & nasci deceret. Poenitentia uerò præconem, quæ  
oportebat minui, cum inchoata minoratione lucis generari pariter & concipi. Verum quia sic  
ut in ratione paschali didicimus æquinoctium uernale duodecimo Calendarum Aprilium die  
cunctorum Orientalium sententijs, & maximè Aegyptiorum, quos calculandi esse peritissimos  
constat, specialiter adnotatur: ceteros quoq; tres temporum articulos putamus aliquanto  
priusquàm uulgaria scripta continent esse notandos. Vt enim de æquinoctio uerno, quod caput  
esse memoratarum quatuor mutationum annalium mudi origo docet, breuiter loquamur, regu-  
la tenet ecclesiastica obseruationis, à Nicæno confirmata Concilio, ut Paschæ dies ab xi. Calen-  
das Aprilis usq; in v. iiii. Calendas Maias inquiratur. Item catholice institutionis regula præci-  
pit, ut ante uernalis æquinoctij transgressum Pascha non celebretur. Qui igitur v. iiii. Calendarum  
Aprilium die putat æquinoctium, necesse est idem aut ante æquinoctium Pascha celebrari licitum  
dicat, aut ante octauum Calendarum Aprilium diem Pascha celebrari licitum neget. Ipsum quo-  
que Pascha, quod Dominus pridie quam pateretur, cum discipulis fecit aut ix. Calendarum A-  
prilium die non fuisse, aut ante æquinoctium fuisse confirmet: non enim nostri tantum temporis,  
sed etiam legalis & Mosæica decernit institutio, non ante transcensum huius æquinoctij diem fe-  
sti paschalis esse celebrandum, sicut attestante Anatholio euidenter docet Philo & Iosephus, sic  
ut eorum antiquiores GATHOBOLVS, & ab eo eruditus ARISTOBOLVS ex Panea/  
de, qui unus ex illis LXX. Senioribus fuit, qui missi fuerunt à Pontificibus ad Ptolemæum regem,  
Bedæ tom. 2. I Hebræo,

conditis

Aegyptij arithmetice peritissimi.

Hebræorum libros interpretari in Græcum sermonem: quibus multa ex traditionibus Moysi proponenti Regi percunctantibus responderunt. Ipsi ergo cum quaestiones Exodi exponerent, dixerunt Pascha non prius esse immolandum, quam æquinoctium uernale transiret. Vnde nos necesse est ob conseruanda mueritatis regulâ, dicamus aperte, & Pascha ante æquinoctium tenebrasque deuitas non immolandum, & hoc æquinoctium duodecimo Calendarum Aprilium diei ueraciter adscribendum, sicut non solum autoritate paterna, sed & horologica consideratione docemur: sed & cætera tria temporum huiusmodi confinsa simili ratione aliquot diebus ante octauum Calendarum sequentium esse notanda.

GLOSSAE IN CAP. XXVIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brediferto Ramesiensi.

Solstitia & æquinoctia bina putantur, octauo Calend. Ian. & Iulij, Aprilisque & Octob. VII. scilicet in partibus capricorni & cancri, arietis & librae. Sed æquinoctialis dies omni mundo equalis est. Vario autem lucis incremento in Merco longissimus dies duo decim horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligit: Alexandria uero quatuordecim horas, in Italia duodecim, in Britania septendecim, ubi estate lucida noctes, haud dubie testantur, id quod cogit ratio credi, solstitij diebus accedente sole propius uertice mundi angusto lucis ambitu subiecta terræ continuos dies habere senis mensibus noctesque, & diuerso, ad brumam remoto: quod fieri in insula Thyle Pythias Massiliensis scribit, sex dierum nauigatione in septentrione à Britannia distante.

De æquinoctijs quod octauo Calend. April. & octauo Calend. Octob. & de solstitijs quod octauo Calend. Iuliarum, & octauo Calend. Ianuariarum die sint notanda, multorum latè & sapientium seculi, & Christianorum sententia claret. Cum igitur sol cursum suum indefinenter peragat, & nunquam se in stabilitate figat, cur solstitium dicitur? Solstitium dicitur solis statio, non quod stetit aliquando sine motu, sed quod terminos altitudinis uel humilitatis ponat, ut altitudinis ad æquilonem in cancro, descensionis ad austrum in capricorno, quos nunquam transcendit. Isidorus in libro Etymologiarum sexto. Canon autem Græcè, Latine regula nuncupatur. Regula autem dicta, quod recte ducat, &c.

Non enim nostri tantum temporis, sed etiam legalis & Moisaica decernit institutio, non ante transcensum huius æquinoctij diem festi paschalis esse celebrandum, sicut attestante Anatholio, euidenter docet Philo & Iosephus. In septimo libro Eusebij Cesariensis Ecclesiasticæ historiae, quam beatus Hieronymus de Græco in latinum transtulit, cap. 28. sic scriptum inuenimus: Multa quoque opuscula Anatholij magnifice composita, ad nos usque uenerunt, ex quibus dignum mihi uidetur de pascha quid scripsit, ipsius uerbis proferre. Est ergo, inquit, in primo anno initium primi mensis Phamiothi XXVI. die secundum Maccæones Distri mensis XXII. secundum Romanos uero undecimo Calendarum Aprilis. In qua die inuenitur sol non solum conscendisse primam partem, uerum etiam quadram iam in ea die habere, id est in prima ex duodecim partibus. Hæc autem particula à prima ex duodecim uernale est æquinoctium, & ipsa est initium mensum, & caput circuli, & absolutio cursus stellarum: quæ planete, id est uage dicuntur, ac finis duodecimæ particule, & totius circuli terminus. Et ideo non parum delinquere dicimus eos, qui ante initium hoc noui anni pascha putant esse celebrandum. Sed nec à nobis primis exordium sumis hæc ratio. Antiquissimè fuisse iudeis comprobata demonstratur, & ante aduentum Christi obseruata, sicut euidenter docet Philo & Iosephus: sed & horum antiquiores Agathobolus, & ab eo eruditus Aristobolus ex Planæda, qui unus ex illis septuaginta senioribus fuit, qui missi fuerant à pontificibus ad Ptolomeum regem Hebræorum libros interpretari in Græcum sermonem: quibus multa ex traditionibus Moysi proponenti regi percunctantibus responderunt. Ipsi ergo cum quaestiones Exodi exponerent, dixerunt pascha non prius esse immolandum, quam æquinoctium uernale transiret: Aristobolus uero etiam hoc addit, in die pasche non solum obseruandum esse ut sol æquinoctium uernale transcendat, uerum & luna. Cum enim duo sint æquinoctia, inquit, ueris & autumnis æquis spacijs diræmpta, & decima quarta luna mensis primi sit statuta solemnitas post uesperam, quando luna soli opposita è regione deprehenditur, sicut etiam oculis probare licet: inuenitur utique uernale æquinoctij partem sol obtinens, luna uero è contrario autumnalis. Legi in eorum libris & alia multa de his ualidissima uis assertionibus exposita, quæ euidenter ostendunt, pasche solemnitate omni genere post æquinoctium celebrandum.

SCHOLIA IN CAP. XXVIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomag.

De æquinoctij quod octauo Calendarum Aprilium. Hactenus de mensibus & lune effectibus circumstantijs, reliquis dictum est, deinceps Beda profequitur tempora quæ ex solis cursu colliguntur, quæ primum sunt quatuor illa temporum discrimina, uer, estas, autumnus & hyems, quæ apud gentes aliquot anni fuerunt: ut enim luna mensum efficit, ita sol annum ueritatem cursu suo definit ac præcipuas anni partes. Est autem, ut hoc obiter annotem, uaria horum temporum discretio, ueris inquam, æstatis & reliquorum. Nam uulgus & medici aliter uer definiunt, ac alio numero dierum, atque Mathematici uel physici. Uulgus mensibus terminis distinguit, ut Martius, Aprilis, Maius, uer constituent, sequentes tres æstatem, & sic reliqui, cum iuxta solis cursum ferias hæc tempora habeant uita quam mensis, nam naturale initium ac uerum est ueris ab ingressu solis in arietis primam partem: æstas à principio cancri usque ad initium librae, & hinc ad primam Capricorni partem autumnus est, postremo hyems est per reliqua signa ferri. Harum partium quæque dierum est XCI. & horarum VII. Initia horum temporum & fines, cognosces supra ex tabella de uero motu solis. Alij partes has faciunt inæquales, respicientes solis motum per circulum eccentricum, qui uelocior est per tunc abstradis quadrantes, quemadmodum in scholijs super primum librum docuimus, utunturque hac diuisione & ueteres alij, & M. Cato de re rustica, item Varro, ut uidelicet à bruma usque æquinoctium dies sint 94. hinc usque ad solstitium dies totidem & semis, à solstitio usque ad æquinoctium uernum XCII. & semis, deinde ad brumam non amplius LXXXVIII. sole scilicet currente per angustiores eccentri sui quadrantem, ueluti figura docet, quam posuimus libro primo. Eadem diuisione uideo ueteres medicos etiam uti.

Sed & Hippocrates ægyptiæ & Antigono regi scribens. Memoria Beda lapsus est, quod hanc epistolam Hippocrati tribuat, cuius nihil putatur extare ad Antigonom, sed tribuunt eam epistolam Paulo Aeginetæ, quæ est apud eum lib. primo

primo medicinae cap. C. Vnde hoc loco uerba subijcere placuit, quæ à Beda in curiose admodum citantur: sunt autem hæc interprete Iohanne Andernaco. Ceterum anni solstitia in quibus hæc solent ingruere, silentio prætermittenda non sunt, sed quæ in singulis aliamenta conueniant, paucis exequemur, auspiciati ab hyemali.

Solstitium hyemale.

Solstitium itaque hyemale usque ad uernum æquinoctium, auget in hominibus distillationes humiditatesque, ac propterea calidioribus uti cibis, pleniori potu ac meraciorie, atque ex origano bibere oportet, necnon ueneri indulgere. Numerantur dies ad æquinoctium, nonaginta.

Æquinoctium uernum.

Hoc tempore pituita in hominibus crescit, & dulcis sanies sanguinis usque ad uergiliarum ortum, eoque tunc maxime succosa acriusque assumi debent: corpus exerceri, uenus tutissima est. Sunt autem ad usque uergiliarum ortum dies sex & quadraginta.

Vergiliarum exortus.

Hoc tempore bilis atra augetur, amaraque sanies, usque ad æstiuum solstitium, dulcia tunc quæ alium moueant, conueniunt, Venus uilis est: hinc ad solstitium æstiuum dies quinque, & quadraginta existunt.

Solstitium æstiuum.

Hoc anni tempus atram bilem ad usque æquinoctium autumnale promouet, quapropter aqua frigida atque odoratis omnibus utendum est, Venus perniciofa, aut innocentijs saltem quæ de ea præscripsimus, adhibeto. Porro sunt ad æquinoctium autumnale, dies tres & nonaginta.

Æquinoctium autumnale.

Hæc anni pars pituitæ copiam generat, tenuisque defluxiones, donec uergiliae occidant. Conuenit enim tunc humores ex capite elicere, atque accerrima, maxime succosa assumere, uomitu non sollicitari, exerceri atque concubitum uitare. Numerantur ad uergiliarum occasum dies sex & quadraginta.

Vergiliarum occasus.

Hoc tempore pituita ad usque brumam in hominibus redundat, quamobrem acerbissima quæque, uinum suauissimum, assumere oportet, pinguibus uti & exercitari. Sunt autem ad solstitium hyemale dies quinque, & quadraginta.

In occasum Pleiadum. Pleiades stelle sunt septem super tauri ceruices, ac sex tantum uidentur, cuius rei causa ab Ara to est reddita in Phenomenis: dicuntur autem græcè à pluralitate pleiades, latine à uere uergiliae, quod tunc exoriantur cum sole, id est, ut astronomi loquuntur & poete, occidunt. Fit autem illud quando sol tauro uicinus redidit. Sed plura quæ ad huius capituli æperitiorem intelligentiam faciunt, require ex scholijs & schematibus libri de natura rerum.

DE DISPARI LONGITVDINE DIERVM ET VARIO STATV VMBRARVM. CAPVT XXIX.

Quidem æquinoctialis dies omni mundo equalis & una est: uerum solstitialis & cæteri omnes diuersæ longitudinis pro ratione climatum disparium sunt & umbrarum: quod & libri uel Christianorum, uel gentilium industria editi, & testes idonei, qui de utriusque partibus, & borea libus scilicet & meridians aduenere, luce clarius pandunt. Denique beatus Ambrosius in libro quarto Hexameron de temporibus & discursu solis disputans, ait inter cætera: Medio quoque die minor umbra, quam uel in principio est diei, uel fine, & hoc apud nos in parte occidentis. Cæterum sunt qui per duos totius anni dies sine umbra fiunt in partibus meridianis, eò quod sol hæbentes super uerticem suum, undique per circuitum illuminentur, unde & ἄσπις dicuntur græcè. Plerique etiam ferunt sic è regione ex alto ferri solem, ut per angustiam puteorum aquam, quæ in profundo est, uiderint refulgere. Esse autem dicuntur in meridiano, qui ἀκίονος uocantur, eò quod umbram ex utroque latere transmittant. Et paulo post: Sunt enim in hoc quem nos incolimus orbem terrarum, circa meridiem positi, qui in australem plagam uideantur umbram transmittere: hoc autem fieri dicitur summo æstu, cum in Aquilonem sol dirigitur. Cuius paria scribit Basilus, & ipse in expositione Geneseos. Sed & Plinius secularibus literis, sed non contemnendis, hæc ipsa latius exequens ita scribit: Vasaque horoscopij non eadem sunt usui in trecentis stadij, aut ut longissime in quingentis, mutantibus semet umbris solis: itaque umbilici, quem gnomonem appellant, umbra in Aegypto meridiano tempore, æquinoctij die, paulo plus quam dimidiam gnomonis mensuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest umbra. In oppido Ancona super est quinta tricesima. In parte Italiae, quæ Venetia appellatur, iisdem horis umbra gnomoni par sit. Simili modo tradunt in Syene oppido quod est supra Alexandriam v. milibus stadiorum solstitij die medio nullam umbram facere, puteumque eius experimenti gratia factum, totum illuminari, ex quo apparet tum solem illi loco supra uerticem esse: quod & in India supra flumem Hyppalim fieri tempore eodem Onesicritus scripsit: constatque in Berenice urbe Troglodytarum, unde stadij IIII. MDCCLXX. in eadem Ptolomaide oppido, quod in margine rubri maris ad primos elephantorum uenatus conditum est, hoc idem ante solstitium quadragenis quinque diebus, totidemque postea fieri, & post eos XC. dies in meridiem umbras facere. Rursus in Merco insula, quæ caput gentis Aethiopum, v. milibus stadiorum à Syene, in amne Nilo habitat, bis anno absumi umbras, sole deicessimam Tauri partem, & quartamdecimam Leonis obtinent. In India gente Oretum, mons est Malauus nomine, iuxta quem umbræ æstate in austrum, hyeme ad septemtrionem faciuntur, xv. tantum noctibus ibi apparet Septemtrio. In India Patalis celeberrimo portu Bedæ tom. 2.

tu sol dexter oritur, umbra in meridiem cadunt: Septentrionem ibi Alexandro morante adnota-  
tum, prima tatum parte noctis aspici. Onescritus dux eius scripsit, quibus in locis Indiae umbrae  
non sint, septentrionem non conspicit, ex eo loca appellari Africa, nec horas dinumerari ibi. Et to-  
ta Troglodytica, umbras bis XL v. diebus in anno Eratosthenes in contrarium cadere prodidit.  
Sic fit, ut uario lucis incremento in Meroe longissimus dies XII. horas æquinoctiales, & VII.  
partes unius horæ colligat. Alexandria uerò XIIII. horas in Italia XV. in Britannia XVII, ubi  
æstate lucidæ noctes haud dubie repromittunt, id quod cogit ratio credi, solstitij diebus acceden-  
te sole propius uerticem mundi, angusto lucis ambitu subiecta terræ continuos dies habere senis  
mensibus, noctesq; è diuerso ad brumam remoto. Quod fieri in Insula Thyle Pythias Mafsilien-  
sis scribit, VI. dierum nauigatione in septentrionem à Britannia distante. Hæc de longitudine dif-  
fundo subintelligendum reliquit. Sed & noctis utroq; tempore quæ sit mensura, æque clarum red-  
didit, quia necesse est cuiuscunq; sint longitudinis dies, simul & nox XIIII. horarum spacium  
compleant. Sed norandum quod Thyle aliter scripsit Solinus: Thyle, inquit, ultima, in qua æstiu-  
uo solstitio, sole de cancri sidere faciente transitum, nox nulla: brumali solstitio perinde nullus di-  
es. Quod Plinius quoq; in libro septimo non prætermisit. Vltima, inquit, omnium quæ memo-  
rantur Thyle, in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus. Cancrî signum sole transeunte, nul-  
losq; contra per brumam dies. Hoc quidam senis mensibus fieri arbitrantur.

GLOSSAE IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bridæfero Rameliensi.

In parte Italie quæ Venetia appellatur, ipsam horæ umbra gnomoni par sit. Quanto magis à sole longius discedit, tanto sol  
ipso terræ uiciniore apparet, & umbrae longiores exerceant. Deniq; in Italia, sicut & antiqui scripserunt, circa diem natalis Domi-  
ni, nouem pedes in umbra stature humane hora sexta metiuntur. Ego autem in Gallia in loco qui Teotonis uilla dicitur, constitu-  
tus, status mei umbram metiens, nouendecim pedes & semis inueni. Sic quoq; contrario modo quanto propinquius meridiem uersus  
ad solem acceditur, tanto semper umbrae breuiiores uidentur, in tantum ut solstitium æstiuale respiciente sole de medio caeli in Aegy-  
pto & Hierosolymis, & in eorum ciuitate constitutis locis nulle uideantur umbræ. In Arabia uerò hoc ipso tempore sol supra in me-  
dio caeli ad partem aquilonis cernitur, umbraeq; uersa uice contra meridiem uidentur. Rursus in Meroe insula hæc quæ caput gentis  
Aethiopum Afineæ ciuitas in amne Nilo habitatur.

Vmbilici, quem gnomonem appellant, umbra in Aegypto meridiano tempore æquinoctij, die paulo plus quam dimidia gnomonis  
mensuram efficit. In urbe Roma nona pars gnomonis deest ab umbra. In oppido Ancona superest quinta trigesima. Simili modo qui-  
dem est super Alexandriam quintus, milibus stadium solstitij die medio nullam umbram iaci, sicut & in India supra flumen Hypsini.  
Quod & apud Troglodytas quadragesimo quinto ante & post solstitium die fieri dicunt, medijs nonaginta diebus in meridiem um-  
bra ista. Sed & in Meroe insula Nili quinq; milibus stadium Afineæ, bis in anno absumi umbras, sole duodecimam partem tauri, &  
decimam quartam leonis obtinent.

Meroe maxima est omnium insularum, in qua est ciuitas Syenes, habens puteum quem olim philosophi soderunt, uolentes pro-  
bare utrum sol ima illius penetraret: in quem descendentes, uiderunt radios solis ima illius meridiano tempore illustrantes, per quod  
deprehenderunt, ipso tempore super ipsum locum consistere solem, XLV. scilicet die.

BREVIS RECAPITVLATIO.

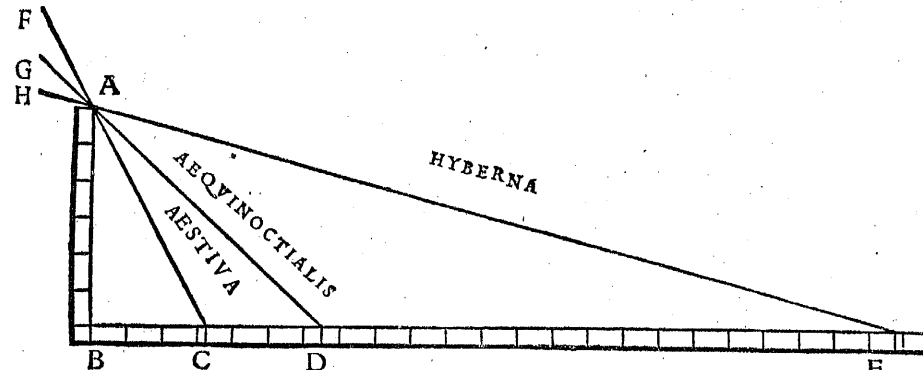
Siquidem æquinoctialis dies omni mundo æqualis & una est, &c. & post pauca: Vasaq; horo-  
scopi non eadem sunt usui in recentis stadij, aut ut longissime in quingentis mutantibus semet  
umbris solis. Vasa horoscopi, id est machina quædam in uasis ex aquis conchæq; quo certam horam scire possint, id est, simi-  
lia non sunt in unaquaq; regione. Scopon græcè, intentio latinè, horoscopus compositum nomen est ex horologio & scopon. Horo-  
scopum est horologica intentio. Non eadem sunt usui, id est, non æqualia sunt. Eratosthenes geometra subtilissimus per interualla  
locorum, uasa horoscopi posuit, atq; una die in omnibus umbram meridiani temporis obseruare notariq; fecit, quante esset longi-  
tudinis: sic comperit quod ultra quingenta stadia, ad unius longitudinis gnomon umbra non respondet. Stadium græca est mensu-  
ra. Et dicitur stadium à stado, eo quod ibi Hercules uno anhelitu currens CXXV. passus steterit. Qua mensura græci metiteban-  
tur loca, in quibus ludos exercebant, ibiq; ludentes spaciano, & ludicra exercendo deambulabant.

SCHOLIA IN CAP. XXIX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Equidem æquinoctialis dies. Aequinoctialis dies quem sol facit sub æquinoctiali circulo currens, qui ex eo nomen  
habet, quod noctes diebus æquat: quemadmodum & æquidialis eadem ratione, quod dies faciat noctibus pares. Quemadmodum &  
apud grecos ἰσημερινός & ἰσοπέδωλος dicitur. Dicitur & æquator, propterea quod hic circulus in sphaera sic ordinatur, ut à  
polis æquidistans, uniuersam diuidat in partes duas æquales. Hic cum medio spacio sit inter septentriones & austrum, necesse est om-  
nibus gentibus tantundem lucis fieri, sole existente sub hoc circulo: ut constat ex sphaeræ conuersionibus apud Euclidem. Cum uerò  
sol est in partibus signiferi, quæ ad austrum uergunt, lux nobis est breuior, longior uerò nox: quemadmodum contra fit, quando idē  
sidus est in his partibus caeli, quæ circa æquinoctialem, iuxta uerticem nostrum sunt. Ex hac diuersa solis sublimitate, sequitur & um-  
brarum diuersitas. Nam humili sole, quemadmodum fit dum terris uiciniore est, prolixæ sunt corporum umbræ, & sublimi breues,  
ueluti

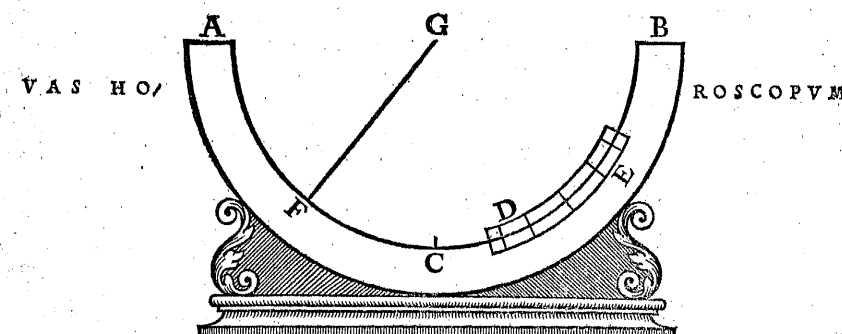
ueluti in meridie: quæ res probationis non eget. Verum sciendum est, scriptores quando de umbrarum ratione loquuntur, semper in-  
telligendas esse umbras meridianas: reliquæ enim negliguntur, nisi umbrarum incrementa tradantur per singulas diei horas, ut fit  
apud scriptores rerum rusticarum. Et nos quoq; in hoc loco tale schema subiiciemus, quod reperimus in exemplari scripto. Verum  
umbrarum ratio, quæ gnomonica dicitur, in cosmographia meridianas umbras intelligit: ut Germania semper habet umbras dex-  
tras, id est, uersus septentriones iacentes. Septentrio namq; apud poetas dextra pars mundi est, uertunt enim faciem ad occasum. Ita  
quæ in ipso meridie sol existens, non semper eandem habet sublimitatem, nam hyberno tempore humilis est: etiam in meridie, æstate  
uerò sublimis, & singulis diebus aliam habet meridianæ lucis altitudinem. hinc igitur umbrarum uarietas oritur: at qui cruditi ho-  
mines toto anno tres duntaxat umbras obseruant, brumalem, æquinoctialem, & æstiuam, idq; diuersis in regionibus: nam cum die  
quolibet sol meridianus alior sit Romæ, quam eodem die Colonia, aut in Britannia, efficitur, ut eodem tempore umbra gnomonis,  
id est, magnitudinis, uerbi gratia, decem pedum ad perpendicularum erectæ, breuiores sint umbrae, quam Colonia: Coloniae breuiores,  
quam in Britannia. Hanc gnomonicam rationem Cosmographi tradunt, ut istinc regionum ad caeli partes positum situs deprehen-  
dere. Alia est umbrarum ratio per singulos dies & horas, unde in agris homines, tempora & momenta deprehendunt: eam tradunt  
qui scripserunt de re rustica. Subiici schema unde deprehendere facile possis umbrarum rationem. Est autem accommodatum ad situm  
Coloniae Agrippinae.

VMBRAE GNOMONVM, QVALES SVNT COLONIAE AGRIPPINAE.



Gnomon est AB, diuisus per pedes LXX. sol æstiuus H, umbra à contactu gnomonis æstiuæ BC, pedum XXXI, cum triente. Sol  
æquinoctialis G, umbra gnomonis BD, pedum LXXV. & semis, hybernus sol F, umbra gnomonis BE, pedum CCXXIX, cum bes-  
se. In alijs diuersa ratio est: nam si propius ad meridiem inclinant, quia ibi sol sublimior est meridianus, umbræ sunt breuiores, si ad  
septentriones relicto sole crescant statim.

Vnde & ἀρκτοι dicuntur græcè.] Umbrarum uarietas quatuor facit locorum discrimina. Arctici enim loca sunt,  
quibus sol aliquando fit in uertice, i. ubi sol supra ambulantium capita directè ex perpendicularo pendet, quod dum fit, umbras mani-  
festum est absumi, & magnitudines crescit circumquaq; collustrari sole. Horum locorum in Europa est nihil, in Asia tantum India  
maritima, in Aphrica omnia interiora. Est autem talium locorum initium ubi circulus solstitialis est in uertice, sunt ubi circulus bry-  
malis. Inter hos fines media loca bis singulis annis solem habent in uertice, in partibus scilicet antipodis (sic enim græci uocant, quæ  
habent eandem sublimitatem super locorum fastigia) extrema semel tantum, alia solstitio ut Syene, alia die brumali, ut ultima Aphri-  
ca. Secūda sunt amphiscia quæ umbras habent dextræ & sinistras, ut Arabia cognomento Felix, & omnia quæ iam diximus subes-  
se torridæ zone: eadem enim loca & ascia sunt, & amphiscia, sed diuersa ratione. Tertia sunt heteroscia quæ dextras habent, aut  
sinistras tantum: ut omnia, quorum uerticem sol non superat: tale est, quicquid inter æstus & frigora medijs spacijs commodè habi-  
tatur. Quarta sunt, qui solem habent diebus aliquot seu etiam mensibus, noctibus nullis interpositis, super finitorem omnem caeli  
regionem ambientem: quemadmodum loca ad extremū septentrionem posita, quæ propter frigoris magnitudinem ægrè habitantur.



Vasaq; horoscopi. Apud Plinium non horoscopi, sed appositius legitur uasa horoscopa. Sunt autem uasa horoscopa, quæ  
Bedæ tom. 1 3 que

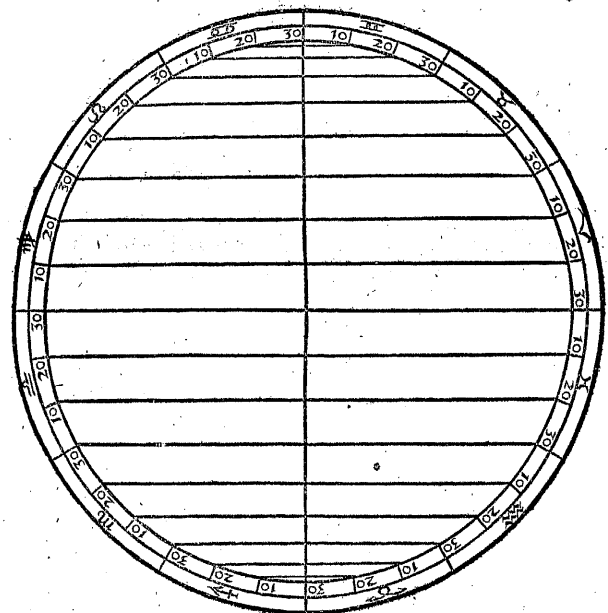


que ad formam hemisphærij excavata, iuxta circinationem intus spheræ imaginem continent, accommodata ad temporum ac celestium cursum observationem: cuius inventionem Vitruvius refert acceptam Aristarcho Samio, uocans Scaphem & hemisphærium. Huiusmodi sunt, quod memor sum me annis aliquot ab hinc (cum primum operam huius ad me requireret) magnifico ac integerrimo uiro D. Rheimardo Comiti à VVestenberg, maiori ecclesiæ Colonienfis Decano, instaurasse: habet enim harum rerum ut singularem intelligentiam, ita & magnam uoluptatem. Ego formam (ut potui) eius in plano descripsi.

Intelligendum est A b esse labrum seu orificium planum superius materie excavatæ, f g solum erectum, cuius extremitas g, ostendit polum arcticum, f antarcticum, c centrū interioris cauitatis, cui respondet punctus subterraneus quod nadir uocant, d e signiferum, per parallela signorum in interiora cauitura descriptum, adhibito ad id quadrante indicis uice.

In Syene.] Est enim sita sub tropico Cap. in ingressu torridæ zone. Vide Plin. Mel. Strab. & Solinum.

Rursus in Meroe insula, quæ est caput, &c.] Sunt isthæc omnia ex Plinio libro secundo, capite septuagesimo primo, secundo & tertio: quid autem sit absumi umbras, quibusq; locis accidat id, & quare, superius aperuimus. Verum quod ait umbras absumi sole existente in duodeuicesima parte tauri, deinde rursus in quatuordecima parte leonis: intelligendæ sunt iam, non ut supra imaginum partes dodecamorij: antiestas enim est pars decima octaua tauri, decima quarta leonis, quod cuiusmodi sit, non graua bor explicare. Intelligendum est itaq; ex astrologia, esse signa & partes sibi mutuo respondentia. Quemadmodum & menses paritate sunt antiestij, in umbrarum & dierum ratione: ut gemini, cancer, sunt antiesta seu equalia signa: nam quantum dies post primam canceri partem decrescunt, tantum undeciesima creuerunt. Sunt itaq; (ut ceppi) antiesta gemini, cancer, taurus, leo, item aries & uirgo, item pisces & libra, deinde aquarius & scorpio, postremò capricornus & sagittarius. Hæc signa habent lucis & umbrarum eundem modum, hoc pacto tamen, ut prioris finis cum sequentis principio confrendus sit, & media signorum inter se conueniant. Verbi gratia: taurus & leo (ut diximus) antiesta sunt hoc modo, ut ultima tauri, & secunda leonis, æquales sint: proinde cum sol in duodeuicesima parte umbras absumat semel, facit id secundo in parte antiesta: atque illa erit, quemadmodum constat ex his que iam diximus, leonis decima quarta pars, hæc enim in spherâ sunt æque sublimes: quæ res ut clarius intelligi queat, figuram subieci, in qua spectabitur, quæ partes quibus erunt antiesta.



In India gente Oretum mons est, &c.] Adhuc ex Plinio citantur, sed confuse satis, opus igitur fuerit ex ipso fonte hæc cognoscere. Quod autem statim sequitur, Septentrionem ibi tantum quindecim diebus cerni, ex ijs quoq; locis unus est, qui non ad Plinij sententiam referendi sunt, sed eorum, quorum auctoritatem magis quam fidem sequitur: nec enim adduci possum, ut existimem Plinium tam delirasse, qui id ex conuersione spheræ non uiderit esse falsum. Proinde existimo rectius legendum esse, appositâ negatione Non, expunctâ particula Tantum: nam reliquis nationibus septentriones semper super horizontem perdurant: nec ultra est dies, quin aliqua parte noctis cernantur, præterquam in torrida zona, ubi oriuntur cum sole mense Augusto, quibus diebus uideri nequeunt. Verum huius generis plurima loca deprehendunt passim studiosi, quæ si mutare liceret pro arbitrio legentium, non esset unquam in hoc auctore castigandi finis.

Septentrionem ibi Alexandro morante, adnotatum prima tantum noctis parte aspici.] Via de in hunc locum commentarios Ziegleri, super secundum librum Plinij, capite septuagesimo tertio, sequentia usq; ad finem capituli, sunt ex eodem Plinij loco.

Quod fieri in insula Thyle Pythias Mafsilienfis scribit.] Verior est Strabonis sententia, & Plinij alibi, septimo uidelicet libro, de Thyle: non enim polum in uertice habet, quod necessarium foret, si aut nox aut dies semestris esset. Est locus apud Strabonem cap: 35.

CAUSA

CAUSA INÆQUALITATIS DIERV M EO RVNDEM. CAPVT XXX.

Causa autem inæqualitatis eorūdem dierum terræ rotunditas est: neq; enim frustra & in scripturâ diuina, & in communium literarum paginis orbis terræ uocatur. Est enim reuera orbis idem in medio totius mundi positus, non in latitudinis solum gyro, quasi instar scuti rotundus, sed instar potius pilæ undiq; uersum æquali rotunditate persimilis: neq; autē in tantæ mole magnitudinis, quamuis enormem montium ualliumq; distantiam, quantum in pile ludrica unum digitum, tantum addere uel demere crediderim. Talis ergo schematis terra mortalibus ad inhabitandum data, solis circuitus in hoc mundo lucentis certa ratione constitutionis Dei, alibi diem exhibet, alibi noctem relinquit. Et quia sicut Ecclesiastes ait, Oritur sol, & occidit, & in locum suum reuertitur, ibiq; renascens gyrat per meridiem, & flectitur ad aquilonem, necesse est circumiens orientibus quibusq; prius quam occiderit sub eadem linea positus mane meridiem uesperam adducat, eisdem tamen longitudinis dies utriusq; toto anno, sicut & noctes faciat. Item necesse est omnibus sub aquilonis & austris plaga contra inuicem & eadem linea positus, per totum annum uertentis circuitum, uno eodemq; temporis puncto

Sol medium cæli conscendat igneus orbem. Nec tamen eodem utriusq; puncto uel hora oriatur, aut occidat, sed cum plagam austris circumiens hyberno tempore peruehitur, eos qui meridianum terræ latus inhabitant, ante oriens adit, sed serius dimittit occidens, quam nos, qui ad septentrionem positi, globo terrarum obstante, tardius eius ortum, sed citius fortimur occasum. At contra idem in æstiuo degens circulo multo nobis qui sub eodem habitamus ante ortum apparet: multo diutius uidetur occasurus, quam eis qui in meridiano terræ sinu conuersati, & prius illum eiusdem terræ obtutu cernere uerantur, & post ocyus amittere coguntur. Ideoq; illi breuiores nobis dies æstate, longiores habent in hyeme. Quod non de solari gyro tantummodo, sed de stellarum quoq; omnium, sub diuersis poli plagis currentium potest situ cognoscere: eadem quippe facit terræ rotunditas, ut nonnulla etiam clarissima australis sidera climatis nobis nunquam pareant, contra nostra septentrionalia illis non parua ex parte celentur. Deniq; ipsos Septentriones, qui nobis supra uerticem ascēdunt, neq; occidunt unquam, non cernit Troglodytice, & confinis Aegyptus. Porro ipsorum sidus per maximum, & Dei quondam nomine cultum, non solum nos Britannij, sed nec Italia quidem potest uideri Canopum: non quia lux stellarum longinquioribus paulatim minorando subtrahitur & deficit, sed quia terræ moles appositâ spaciū precludit aspectandi. Quæ cuncta de monte quo libet pergrandi undiq; circumhabitato ualenti facillime probari.

GLOSSAE IN CAP. XXX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brediferto Ramesiensi.

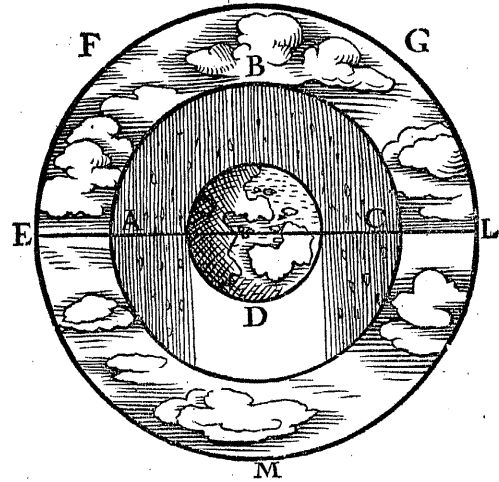
Cælum superioris circuli proprio discretum termino, & æqualibus undiq; spacijs collocatum, uirtutes continet angelicas, quæ ad nos exeuntes, ætheria sibi corpora sumunt, ut possint hominibus etiam in edendo similari, eademq; ibi reuerse deponunt. Hoc Deus æquè glacialibus temperauit, ne inferiora succenderentur elementa. Dehinc inferius cælum non uniformi, sed multiplici solidauit, nuncupans eum firmamentum propter sustentationem superiorum aquarum.

Cælum subtilis igneæq; nature, rotundumq; & à centro terræ æquis spacijs undiq; collectum, unde & conuexum mediumq; quacunq; cernatur, inenarrabili celeritate quotidie circumagi sapientes mundi dixerunt, ita ut rueret, si non planetarum occursum moderaretur: argumento siderum nitentes, quæ fixo semper cursu circumuolant, septentrionalibus breuiores gyros circa cardinem peragentibus. Cuius uertices extremos, quos circa spherâ cæli uoluitur, polos nuncupant, glaciali rigore tabentes, horum unus ad septentrionalem plagam consurgens boreus, alter deuexus in austrum, terræq; oppositus, australis uocatur, quem interiora austris scriptura sancta nominat.

Cælum, id est, firmamentum subtilis nature, utpote ex aquis & igneæ nature, id est, qualitatis, propter sidera igneam naturam habentia, quæ in eo collocata sunt, Rotundumq; scilicet est. Rotundum non in modum pilæ, sed à parte polorum in longitudine porrectum, & à centro, id est, à medio puncto, uel medietate terræ. Undique, id est, declinuum collectum illud cælum, quantum est ab hoc loco terræ ad cælum, tantum ex utraque parte terræ spaciū ad cælum protenditur. Est enim orbis terræ in medio totius mundi, id est, cæli positus, non in latitudinis solum gyro, quasi instar scuti rotundus: sed instar potius pilæ undiquaque uersum, id est, diuexum, æquali rotunditate persimilis. Neq; enim in tantæ mole magnitudinis quamuis enormem, id est, grandem montium ualliumq; distantiam, quantum in pile ludrica, unum digitum addere uel demere crediderim. Omnia enim elementa supra terram sunt, & quasi ab ea sustententur, terra autem à nullo sustinetur elemento, quia terra humillimum tenet locum. Psalmista dicit: Extens dens cælum sicut pellem. Ad litteram: Extendit Deus cælum sicut pellem, quia sicut pellis animantium totum corpus tegit, sic cælitē totam terram supra & infra circumdat. Unde, scilicet quia rotundum est & conuexum, propter inclinatiorem partem austrini poli, conuexum, id est, curuum in modum camerae. Mediumq; scilicet est. Medium est ipsum cælum quacunq; cernatur, sicut circinus in quacunq; sui parte consideretur, medium est. Ipsum quoq; cælum medium omnibus uidetur, quia medietas illius super terrâ est semper. Et uidetur etiam conuexum, id est, inclinatum. In quacunq; enim parte terræ stetur, medium putatur in cælum esse. Quacunq; id est, in quacunq; partem, Et ubi cunq; cernatur ipsum cælum, semper medietas eius uidetur. Circumagi, scilicet ipsum cælum, id est, circumferri. Sapientes, id est, philosophi. Rueret, id est, caderet. Planetarum. Planete enim contra mundum feruntur, ideo mundus temperatur & retinetur. Moderaretur, id est, tardaretur, uel temperaretur. Argumento uel ostensione, id est, exploratione. Quod sit & quare dicatur argumentum, iam supra scriptum est.

14 Est enim

Est enim reuera orbis idem in medio totius mundi positus, non in latitudinis solum gyro, quasi instar scuti rotundus, sed instar potius pile undiq; uersum equali rotunditate persimilis. Macrobius in prima libri sui parte ita commemorat: Caelum enim ab omni parte terræ equaliter distat. Et ut à nostra habitatione, ita et à lateribus et à parte quæ ad nos habetur, inferior pari altitudinis immensitate suspicitur. Nisi ergo omnia pondera ferrentur in terram, imbres qui extra latera terræ defluunt, non in terram, sed in cælum caderent. Quod uilitatem ioci scurrilis excedit. Esto enim sphaera terræ, cui ascripta sunt, A B C D. Circa hanc sit aeris orbis, cui ascripta sunt, E F G L M. et utrumq; orbem, id est terræ et aeris, diuidat linea ducta ab E usq; ad L. erit superior ista quam possidemus, et illa sub pedibus. Nisi ergo caderet omne pondus in terram, paruam nimis imbrum partem terra susceperet ab A usq; ad C. Latera uero aeris, id est ab E usq; ad E, et à G usq; ad L, humorem suum in aerem cœlumq; deicerent. De inferiori autem hemisphaerio pluuia in exteriora, et ideo naturæ ignota deflueret, sicut ostendit subiecta descriptio.



De cœli autem nomine sic dicit sanctus Ambrosius in libris quos scripsit de creatione mundi: Cœlum Greco uocabulo ζῆρανός dicitur. Apud Latinos autem propterea cœlum appellatur, quia impressa stellarum lumina ueluti signa habens, tanquam cœlatum dicitur, sicut argentum quod signis eminentibus resurgens cœlatum uocatur. Huius enim esse subtilem naturam etiam scriptura demonstrat, dicens, quod firmauerit cœlum sicut firmam. Partes autem eius, eous, axis, clima, cardines, conuexa, poli, hemisphaeria. Eous est, quo cœlum continetur, unde et Ennius: Vix solum compleuere Eoum, cum terroribus cœli. Axis, est septentrionalis linea recta, quæ per mediam pilam sphaeræ tendit: et dicta axis, quod in ea sphaera ut rota uoluitur, uel quia ibi plaustrum est. Clima, cardo uel pars cœli. Climata cœli, id est, plage uel partes: quatuor sunt, ex quibus prima pars orientalis est, unde aliquæ stelle oriuntur, secunda occidentalis, ubi nobis aliquæ stelle occidunt, tertia septentrionalis, ubi sol peruenit in diebus maioribus, quarta australis, ubi sol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab ortu solis est nuncupatus: occidens, quod diem faciat occidere atq; interire, abscondit enim lumen mundo, et tenebras superinducit. Septentrio autem à septem stellis axis uocatur, quæq; in ipso reuolutæ rotantur. Hic proprie et uertex dicitur, eo quod uertitur. Meridies autem uocata, uel quia ibi sol facit medium diem, quasi meridies: uel quia tunc purius micat æther, merum enim purum dicitur, cardines cœli extreme partes sunt axis, et dicti cardines eo, quod per eos uertitur cœlum, uel quia sicut cor uoluntur. Gregorius papa: Dic rogo si nosti gyros cœli, terræ cardines, quarum abyssus ubi finiuntur, ubi suspensi sunt. Scimus autem, quia quod ex nihilo factum est, pendet in nihilo. Sed si est aliquid quod dicitur nihilum, iam nihilum non est. Si autem nihilum est nihilum, nusquam mundi moles dependet, nec est ubi sit quod creatum est ut sit. Quomodo ergo nusquam est, quod non inuis quia est? Conuexa autem cœli extrema eius sunt, à circuitate dicta, ut est illud:

Conuexum quoties claudit nox humida cœlum.

Conuexum enim curuum est, quasi conuexum seu inclinatum, et admodum circumflexum. Poli sunt circuli, qui currunt per axem. Horum alter est septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturq; boreus: alter australis, qui nunquam uidetur, et austronotus dicitur. et dicti poli, quod sint axium cœli, ex usu plaustrorum à poliando scilicet nominati. Sed polus boreus uidetur semper, austronotus nunquam: quia dextra cœli altiora sunt, pressa austri. Sphaera est equalis rotunditas undiq; ita.

Sphaera cœli species est quedam in rotundum formata, cuius centrum terra est, ex omnibus partibus conclusa. Hanc sphaerâ nec principium habere dicunt, nec terminum, pro eo quod rotunditate sui quasi circulus unde incipiat, uel ubi desinat, non facile comprehenditur. Aequaliter enim ex omni parte fertur esse collecta, et ad omnia similiter respiciens, atq; à centro terræ spacijs æquis distincta: ipsaq; sui equalitate ita stabilis, ut eam in nullam partem declinare undiq; æqualitas collecta permittat, ac nullo sulcimento sub uestra sustentetur. Hemisphaeria dimidia pars sphaeræ est. Hemisphaerion super terram est ea pars cœli, quæ à nobis tota uidetur: hæmisphaerion sub terra est, quæ uideri non potest, quamdiu sub terra fuerit.

Sphaeræ motus duobus axibus uoluitur, quorum unus est septentrionalis, qui nunquam occidit, appellaturq; boreus: alter australis, qui nunquam uidetur, et austronotus dicitur. His duobus polis moueri sphaeram cœli dicunt, et cum motu eius sidera fixa in ea ab oriente usq; in occidentem circuire, septentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

Sphaera cœli ab oriente et occidente semel in die et nocte uertitur uiginti quatuor horarum spacijs, quibus cursum suum super terras et sub terras sua uolubilitate concludit. Hæc igitur super aquas esse posita fertur, ut in ipsis uoluitur, eiusq; incendium temperent. Si forte aliquis requirit, qualiter cœlum tam magnam reuolutionem in uiginti quatuor horis agere possit, uideat quomodo Abacuc in

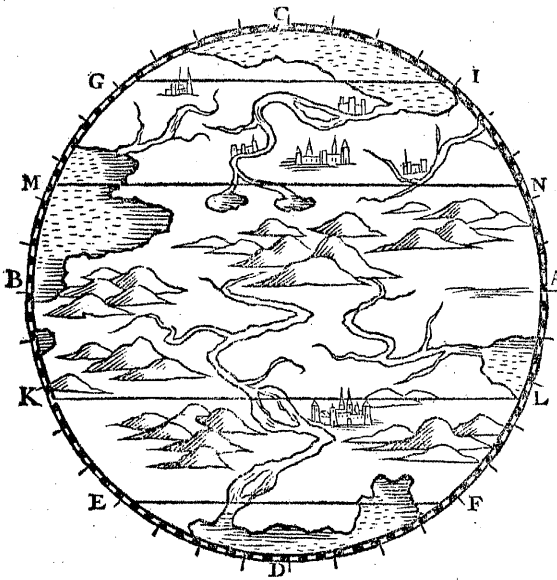
cuc in puncto hore tanta terrarum spacia bis transire potuit. Cœlum igitur qua magnitudine uel qua materia constet, incertum tenemus: scimus tamen quia incredibili celeritate uoluitur. Tanta celeritate sphaera cœli dicitur currere, ut nisi aduersus eius præcipitem cursum astra currerent, quæ eam remorarent, mundi ruinam faceret. Vnde et Lucanus locutus est:

Sideribus quæ sola fuga moderantur Olympi,  
Occurruntq; polo diuersa potentia cursum.

Nam tantus illic sonus est, tantæq; dulcedinis, ut beatus Isidorus ait, ut si humanæ aures ualerent illum audire, ab oriente in occidentem transirent, sequentes motum sphaeræ cœlestis, cuius perfectionem sphaeræ uel circuli multis argumentationibus tractans Plato, rationabile fabricatoris mundi opus insinuat: primo quod ex linearum quinq; angulis zodiacus ductus ex una linea constat: secundum, quod sine initio est, et sine fine: tertium, quod à puncto efficitur. Denique quod motum ex se habeat, deinde quod careat iudicio angularum, et quod in stellatarum figuras omnes includat, et quod motum inenarrabilem habeat: si quidem sex alij motus erratici les sint ante, à tergo, dextra laeuq; sursum deorsumq;, postremum et quod necessitate efficiatur, ut hæc linea ultra circulum duci non possit.

Cœlum spiritaliter ecclesiæ est, quæ in huius uitæ nocte sanctorum uirtutibus quasi claritate siderum fulget. Pluraliter autem cœli nomine sancti omnes uel angeli intelliguntur. Siquidem cœlos etiam prophetas et apostolos accipere debemus, qui pluuia uerbis, coruscant miraculis, et de quibus dictum est: Cœli enarrant gloriam Dei: utiq; quia ipsi aduentum et mortem, ipsi quoq; resurrectionem Christi uelut gloriam mundo annunciauerunt. Beatus Ambrosius in libro Hexameron sic eloquitur dicens: Legimus in Dauid, Laudate eum cœli cœlorum. Vtrum enim unum sit cœlum an plures, contentio est: dum alij qui multos asserunt, alij præter unum esse negant. Philosophi autem mundi, septem cœlos, id est, planetas globorum consono motu introduxerunt, quorum orbibus comæta memorant omnia, quos sibi innexos et uelut infertos uersari retro, et contrariis ceteris motibus ferri arbitrantur. Siquidem et in ecclesiasticis libris et cœli cœlorum leguntur, et apostolus Paulus usq; ad tertium cœlum fuisse se raptum intelligit: sed de numero eorum nihil sibi præstat humana temeritas. Fecit autem eos deos, non informes uel confusos, sed ratione quadam ordine suo distinctos, nam superioris circuli cœlum discretum termino, æqualibus undiq; spacijs collocatum extendit, atq; in eo uirtutes spiritalium creaturarum constituit. Cuius quidem cœli naturam ariste mundi aquis temperauit, ne conflagratio superioris ignis inferiora elementa succenderet. Dehinc cœlum inferioris cœli non uniformi, sed multiplici motu solidauit, nuncupans eum firmamentum, propter sustentationem solidarum superiorum aquarum. Iulianus Pomerius uir sane prudentiæ, primum cœlum dicit esse ætherium, à quo et aues cœli uocantur. Secundum siderium, ubi continentur duodecim signa cæteraq; astra præter septem planetas, quod et firmamentum appellatur. Tertium intelligit spirituale sive mentale, ubi angeli et anime sanctorum in contemplatione Dei sunt posite, contemplantes super se Deum omnipotentem: qui omni creaturæ præsidet, ut præsidendo omnia sustineat, sustinendo circumsidet, circundando implet.

MACROBIUS IN SECUNDA LIBRI SVI  
PARTE ITA COMMEMORAT.



Quia animo facilius illabitur concepta ratio quam sermone descriptio: esto orbis terræ cui ascripta sunt A B C D, et circa ascribantur N et L, circa B autem M et K, et circa C, G et L, et circa D, E et F, et ducantur lineæ rectæ à signis ad signa: id est, à G in L, à M in N, à K in L, ab E in F. Spacia igitur duo aduersa sibi, id est à C usq; ad lineam quæ in L ducta est, alterum à D usq; ad lineam quæ in F ducta est, intelligantur prima obriguisse perpetua. Est enim superior septentrionalis, inferior australis extremis: medium uero ab N usq; in L zona sit torrida. Restat ut cingulis ab I usq; ad N de subiecto calore, et superior frigore temperetur, rursus zona quæ est inter L et F, accipiat de superiore calore, et subdito rigore temperem. Et licet sit hæc dua

hæc due zone temperate, non tamen ambæ hominibus nostri generis indultæ sunt, sed sola superior quæ est ab 1 usq; ad 23, incolitur ab omni quale scire possumus hominum genere, Romani Græci uel barbari cuiusq; nationis, illa uero ab 1 usq; ad 23, sola ratione intelligitur, quod propter similem temperiem, similiter incolatur: sed à quibus, neq; licuit unquam nobis, nec licebit agnoscere, interiecta enim torrida utriq; hominum generi, commercium ad se denegat commendandi. Manifesta est igitur causa, cur hæc zona stans sit semper obnoxia, quippe quam sol totius ætheriæ flammæ, et sors et administrator nunquam relinquat. Ergo ambæ partes ultimæ, id est septentrionalis et australis, ad quas nunquam solis calor accedit, necessariò perpetua premuntur pruina, duas uero ut diximus, temperat hinc atq; illinc, uicina calor et frigoris. Deniq; in hac ipsa zona quam incolimus, quæ tota dicitur temperata, partes tamen quæ perusto cingulo uicinæ sunt, ceteris calidiores sunt, ut est Æthiopia, Arabia, Aegyptus, et Libya, in qua calor ita circumfusus aeris corpus extenuat, ut aut nunquam aut raro cogatur in nubes, et ideo nullus penè apud illos usus est imbrui: rursumq; ad fines frigidus prescius accedunt. Ad eò premuntur pruina, ut non facile explicetur quanta sit illic frigide nimietatis iniuria: loca uero quæ in medio temperata sunt, quoniam ab utraq; nimietate longè recedunt, ueram tenent salutaremq; temperiem.

SCHOLIA IN CAP. XXX. BEDÆ PRESBYTERI,  
De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Causa autem inæqualitatis. Adhibita sphaera facilis est huius intellectus: demonstratur enim ex terræ rotunditate fieri (iam enim constat esse globum) et quod sol gentibus ad orientem positis, citius oriatur, tardius ad occidentem. Quæmadmodum Iudeis ante sit dies, quam nobis, nobis citius quam Hispanis, tum etiam quod pro climatum diuersitate, dies hyberni et æstiu, alibi sint breuiores et longiores, quorum prius illud, uulgo etiam notum est: posterius uero docetur ex mundi inclinatione. Nam profici scitibus ad meridiem, continuo sidera quædam uidentur uersus austrum oriri, quæmadmodum Canopus insignis stella in temone Argonautis, nusquam in Italia conspicitur: Rhodi tantum emicat ex inferiore parte mundi super horizontem, Alexandria iusto tempore perdurat supra finitorem. Ex eo fit ut hybernos dies, gens meridionalis habeat quam nos longiores. Nam et illis sidera quædam decem horis super terram feruntur, quæ nobis uixdum octo. Æstiuos autem illi habent breuiores: quod enim citra æquatoriem est arctois, diutius super horizontem manet, quæmadmodum docetur apud Euclidem in sphaeræ conuersionibus, seu phenomena inscriptis. Ad hanc rem Cosmographi indicandam excogitarunt duo genera circulorum, alios qui per polos ducti dicuntur meridiani, à septentrione uersus austrum: quorum officium est distinguere horarum discrimina, ac orientales ab occidentalibus: alij sunt in sphaera circuli  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ , qui diuidunt meridianos prædictos, distinguuntq; climata, ac dierum temporumq; inæqualitatem, de quibus dicitur capite sequenti.

Sed nec Italia quidem. De Canopo uide caput septuagesimum secundi libri C. Plinij, unde hæc desumpta sunt, qui locus tamen istic non caret menda.

QUIBUS IN LOCIS PARES SINT UMBRÆ  
VEL DIES. CAPVT XXXI.

ET quia supra distantiam dierum solstitialium inter eos, qui ad meridiem et septentrionem abinuicem sunt remoti, Plinij secundi dictis ostendimus: uidetur oportuim et eadem nunc latius, et consonantiam quoq; dierum inter eos, qui in quacunq; mundi parte sub eadem ab oriente in occidentem ducente linea commorantur, eiusdem declarare sermonibus. Igitur in sexto Naturalis historiae libro de his scribens: Plura sunt, inquit, segmenta mundi, quæ nostri circulos appellauerunt, Græci  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ : principium habet Indiæ pars uersa ad austrum, patet usq; Arabiæ, et rubri maris accolas continentur Gedrosi, Carmani, Persæ, Elymæi, Parthi, Sianæ, Ariæ, Susianæ, Mesopotamia, Seleucia, cognominata Babylonia, Arabia ad petras usq; Syriacæ, Pelusium Aegypti: inferiorq; ora quæ Cora uocatur, Alexandria Africæ maritima, Cyrenaica oppida omnia, Tapus, Hadrumetum, Clupea, Carthago, Vtica, utraq; Hippo, Numidia, Mauritania utraq; Atlanticum mare, columnæ Herculis. In hoc cœli circumplexu æquinoctij die meridiana umbra, quem gnomonem uocant, septem pedes longus, umbram non amplius quatuor pedes longam reddit. Noctes uero diesq; longissima spacia quatuordecim horas æquinoctiales habent, breuissima et contrariò decem. Sequens circulus incipit ab Indiæ uergente ad occasum, uadit per Medos, Parthos, Persepolin, citima Persidis, Arabiam citeriorē, Iudæam, Libani montis accolas. Amplectitur Babylonem, Idumæam, Samariam, Hierosolymam, Acalonem, Ioppen, Cæsaream, Phœnicen, Ptolemaidem, Sidonem, Tyrum, Berytum, Botrin, Tripolin, Byblin, Antiochiam, Laodiceam, Seleuciam, Ciliciæ maritimam, Cypri austrinam, austrinam Cretam, Lilybæum in Sicilia, septentrionale Africæ et Numidiæ. Umbilicus æquinoctij triginta quinque pedum, umbram triginta tres pedes longam facit. Dies autem noxq; maxima quatuordecim horarum æquinoctialium est, accedente bis quinta parte unius horæ. Tertius circulus ab Indis Imao proximis oritur. Tendit per Caspias portas Mediæ proximam, Cataoniam, Cappadociam, Taurum, Amanum, Issum, Cilicias portas, Solos, Tarsum, Cyprum, Pisidiam, Pamphiliam, Siden, Lycaoniam, Lyciæ Pataram, Xanthum, Caunum, Rhodum, Coum, Halicarnasum, Guidu, Dorida, Chium, Delum, Cycladas medias, Cythium, Maleam, Argos, Laconiam, Elin, Olympiam, Messaniam, Peloponnesi Syracusas, Catinam, Siciliam mediam, Sardiniam austrinam, Cartegiam, Gades. Gnomonis cunctæ umbram  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$  unciarum faciunt. Longissimus dies est æquinoctialium horarum quatuordecim, atq; dimidiæ cum tricesima unius horæ. Quarto subiacent circulo, quæ sunt ab altero latere Imai, Cappadociæ austrina, Galatia, Mysia, Sardis, Smyrna, Sipy-

Ius, Tmolus mons Lydiæ, Caria, Ionia, Trallis, Colophon, Ephesus, Miletus, Chios, Samos, Icarum mare, Cyclades septentrionales, Athenæ, Megara, Corinthus, Sycion, Achaia, Patra, Isthmus, Epirus, septentrionalia Sicilia, Narbonensis Gallie exortia, Hispaniæ maritima à Carthagine noua, et inde ad occasum gnomoni  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$  pedum, respondent umbræ  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$  pedum. Longissimus dies habet æquinoctiales horas  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ , et tertias duas unius horæ. Quinto continentur  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$  gmeto ab introitu Caspij maris, Bactria, Iberia, Armentia, Mysia, Phrygia, Hellepontus, Troas, Tenedos, Abydos, Scepsis, Ilium, Ida mons, Cyricum, Lampfacum, Sinope, Amisum, Heraclea in Poto, Paphlagonia, Lenus, Imbrus, Thassus, Cassandria, Thessalia, Macedonia, Larissa, Amphipolis, Thessalonice, Pella, Edesus, Bercea, Pharfalia, Caristum, Eubœa, Bœotum, Chalcis, Delphi, Acarnania, Aetolia, Apollonia, Brundisium, Tarantum, Thurij, Locri, Rhegium, Lucani, Neapolis, Puteoli, Thuscum mare, Corsica, Baleares, Hispania media. Gnomoni  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$  pedes, umbræ  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ . Magnitudo diei summa, horarum æquinoctialium  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ . Sexta comprehensio, qua continentur urbs Roma, amplectitur Caspias gentes, Caucasum, septentrionalia Armentia, Apolloniæ, Metanensium, Abderam, Samothraciam, Maroneam, Oenium, Bessicam, Thraciam, Mediam, Pœoniam, Illyrios, Dyrrachium, Canusium, Apuliam extima, Campaniam, Hetruriam, Pisas, Lunam, Lucam, Genuam, Liguriam, Antipolin, Malsitiam, Narbonem, Tarraconem, Hispaniam, Tarraconensem mediam, et inde per Lusitaniam. Gnomoni pedes  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ , umbræ  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ . Longissima diei spacia, horarum æquinoctialium  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ . Addita nona parte unius horæ, aut ut Nigidio placuit quinta. Septima diuisio ab altera Caspij maris ora incipit, uadit super Callatin, Bosporum, Borysthenem, Tomos, Thraciæ auersa, Triballos, Illyrici reliqua, Adriaticum mare, Aquileiam, Altinum, Venetiam, Vicentiam, Patauium, Veronam, Cremonam, Rauennam, Anconam, Picenum, Marfos, Pelignos, Sabinos, Umbriam, Ariminum, Bononiam, Placentiam, Mediolanum, omniaq; ab Appennino, transq; alpes, Galliam Aquitaniam, Viennam, Pisanum, Celtiberiam. Umbilico  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$  pedum, umbræ  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ . Ut tamen in partem Venetiæ exæquetur umbra gnomoni, amplissima dies horarum æquinoctialium  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ , et quinquarum partium horarum tribus absignauere segmentis. A Tanai per Mæotium lacum, et Sarmatas usq; Borysthenem, atq; ita per Dacos partemq; Germaniæ, Gallias oceanii littora amplexi, quod esset horarum  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ . Alterum per Hyperboreos et Britanniam, horarum  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ . Postremum Scythicum à Riphæis iugis in Thylen, in quo dies continuantur, ut diximus, noctesq; per uices. Idem et ante principia quæ fecimus, posuere circulos duos. Primum per insulam Meroen, et Ptolemaidem, in rubro mari ad elephantorum uenatus conditam, ubi longissimus dies  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$  horarum esset, dimidiæ hora amplior. Secundum per Syenen Aegypti euntem, qui esset horarum  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ . Hæc de Plinij Secundi scriptis excerpta, hunc in nostris opusculis habeant locum.

GLOSSAE IN CAP. XXXI. BEDÆ PRESBYTERI,  
De temporum ratione: authore Bredfero Ramensensi.

Octo circulis terra pro dierum uarietate distinguitur. Primus ab Indiæ parte australi per rubri maris incolas, et Africa maritima ad columnas Herculis peruenit. Quo æquinoctij die medio gnomon septem pedum, umbram quatuor pedes longam reddit. Dies uero longissimus quatuordecim horas æquinoctiales habet. Secundus, ab occasu Indiæ per Medos uadit, et Persas, Arabiam, Syriam, Cyprum, Cretam, Lilybæum, et septentrionalia Africæ contingens. Umbilicus æquinoctij triginta quinque pedum, umbram uiginti tres pedes longam facit. Dies autem maxima quatuordecim horarum est, accedente bis quinta parte unius horæ. Tertius oritur ab Indis Imao proximis, tendit per Caspias partes, Taurum, Pamphiliam, Rhodum, Cycladas, Syracusas, Citenam, Gades, gnomonis cunctæ umbram triginta octo unciarum faciunt. Longissimus dies horarum quatuordecim, atq; dimidiæ, cum trigesima unius horæ. Quartus ab altero latere Imai per Ephesum mare Cycladam septentrionalia Siciliæ Narbonensis Gallie exortia, Africa maritima tendit ad occasum, gnomoni uiginti unum pedum, respondent umbræ sex pedum. Longissimus dies habet horas quatuordecim, et tertias duas unius horæ. Quinto circulo continentur ab introitu Caspij maris Bactrij, Armentia, Macedonia, Tarantum, Thuscum mare, Baleares, Hispania media. Gnomij septem pedum, umbræ sex. Maximus dies horarum quindecim. Sextus amplectitur Caspias gentes, Caucasum, Samothraciam, Illyricos, Campaniam et Ruriam, Malsitiam, Hispaniam Tarraconensem mediam, et inde Pelusianam gnomoni, pedes nouem, umbræ octo. Longissimus dies horarum quindecim, addita nona parte unius horæ. Septimus ab altera Caspij maris ora incipit, uaditq; per Thraciæ auersa Venetiam, Cremonam, Rauennam, Transalpinam Galliam, Pyrenæum, Celtiberiam. Gnomini triginta quinque, umbræ triginta sex. Amplissima dies horarum quindecim, et quinquarum partium horæ trium. Octauus à Tanai per Mæotium lacum, et Sarmatas, Dacos, partemq; Germaniæ Gallias ingreditur. Longissimus dies horarum sexdecim. His circulis antiqui duos præponunt: unum per insulam Meroen, et Ptolemaidem rubri maris urbem, ubi longissimus dies duodecim horarum est, dimidiæ hora amplior: alterum per Sienam Ægypti, quem horarum tredecim duosq; subiiciunt. Primum per Hyperboreas et Britanniam, horarum  $\alpha\lambda\gamma\delta\theta\iota$ . Alterum Scythicum, à Riphæis iugis in Thylen, in quo dies continuantur, noctesq; per uices.

Et quia supra distantiam dierum, &c. Agitur hoc capite de regionum latitudine, quam distinguunt lineæ parallelæ, quas equidistantes uocamus. Latitudo autem est regionum distantia uersus meridiem & septentrionem, cuius initium sumitur à medio torride zone, seu quod est idem ab æquinoctiali: ut ciuitas sub æquatore posita, quemadmodum Iulia Aphricanum oppidum, nullam habet latitudinem: quod tam hinc uersus aquilonem uergit, incipit habere aliquot latitudinis partes. Hanc distinguunt circuli qui in polis pinguntur, ambientes polum ex quo circino ducuntur, distantes plerumq; spacio decem partium. In mappis autem (sic enim uocant uulgò tabulas in quibus orbis est descriptus) distant quadrantibus horarum, id ubi dies maximus à proxima regione quadrante creuit, istic est alius parallelus: sed post Britanniam propter nimis præcipitem inclinationem & spheræ, non amplius per quadrantes horarum computatur, quam uniuersam µαθηµατικῶν libuit hoc loco subijcere, ex secundo libro Ptolemæi τοῦ γεωγῶντος πρῶτον κεφάλαιον. Prius tamen eam ponemus, quam in ipso Bedæ inuenimus de umbris.

Concordia duodecim mensium per umbram, cuius gnomon erit humani corporis longitudo.

Table with 6 columns: Month (e.g., Ianuarius & December), Hora (I-VI), and Pedes (Roman numerals). It lists the number of shadows cast by a gnomon of human height in each hour for each month.

UMBRA RVM

De temporum ratione, Liber. Vmbrarum ratio gnomonica, per quadrantem mundi septentrionalem.

Table titled 'UMBRA GNOMONIS' with columns for Parallelorum ordo, Hora cum partibus, Distantia ab æquatore, and three columns for Aestiua, Aequinoctialis, and Hyberna. It lists shadow measurements for various latitudes and locations.

DE QVINQVE CIRCVLIS MVNDI, ET SVB TERRA, NEO SIDERVM MEATV. CAP. XXXII.

Sane quoniam de temporibus loquentes, necesse habuimus aliquoties æquinoctialis, uel solstitialis, uel brumalis meminisse circuli, uel zonæ, de ijs paulo latius dicendum putauimus. Solent enim philosophi inæqualitates temporum, uel cursum solis annuorum ijs distinguere uocabulis, ut æquinoctialem uocent zonam: uel circulum, illam cœli regionem, qua sol circa æquinoctia: solstitialem, qua circa solstitium: brumalem, qua in hyeme mundum consuevit ambire. Circuli autem, uel zonæ uocantur ex eo, quod circuitu solis efficiuntur: e quibus æquinoctialis, quæ mediâ est zona, æquali spacio terras super subit: q; circumflectitur: at solstitialis tam parum spaci; sub terris, quàm brumalis agit super terras. Itemq; brumalis, qui super terras angustus est, tantam habet amplitudinem circuitus sub terra, quantum solstitialis supra terram: quia nimirum sol in æquinoctio tantum spaci; noctu sub terris, quantum interdiu super terras exigit, tanto Bedæ tom. 2. m utiq;

utiq; discrimine sub Boreas partes occultus, quanto uisus iter suum deflectens ad austrum. Porro in bruma tantum sub terra inferiora longe lateq; circumfertur, quantum in solstitia supra terram edita, longo latoq; circumlabitur flexu. Similiter æstiuo, id est, solstitiali decurrens in circulo, tã breuem sub aquilonã terrã loca noctu facit digressum, quã super meridianã eius loca diebus hybernis breuem facit ascensum. Sicut enim quælibet anni uertentis nox illam habet longitudinem, quam ante vi. menses habuit, & post vi. menses habitura est dies: ita omni nocte sol tantũ agit iter sub terra, quantum ante vi. menses egit, & post vi. menses acturus est super terram: & tantum nunc noctu ad aquilonem, quãtum tunc interdiu gyrans ad meridiem. Sed & stellæ omnes expleto vi. mensium curriculo, illam cœli plagam interdiu, quam noctu antea lustrando circumueunt, eandem replicato totidem mensium tempore repetentes, solitis noctu transigunt excubijs, tanto latiore quæque sub terris, quanto angustiore supra: itemq; tãto breuiorem sub-tus, quanto productiorem supra terras cursum peragentes. Vnde fit, ut in anno solari, Arcturus, Orion, & canis, sed & lacteus circulus, cæteraq; militia cœli una uice plus terræ orbem, quã sol ipse circumueat. Extra hos sanè circulos solis tres, duos utrobiq; circulos, septentrionalem ponit & australem: quorum septentrionalis semper nostris uisibus apparet, non solis, sed Arcturi, & quæ circa eum sunt stellarum ambitu conficitur: & quia uicinitate caret solis, frigidus esse non cessat. Cui similis est australis, & ipse ob longinquitatem solis gelidus, obq; terræ obiectum non bis semper absconditur. De quo utroq; in Dei laude dicitur: Qui facit arcturum & Oriona, & Hyadas, & interiora Austri. Et alibi: Qui extendit aquilonẽ super uacuũ. Meminit horum & Poeta.

Quinq; tenent cœlum zonæ, quarum una corusco semper sole rubens, & torrida semper ab igni. Ipsa est æquinoctialis, quam quia semper sol aut præsens, aut hinc uel inde uicinus illustrat, nimirum subiecta terrarum exusta flammis & cremata, cominus uapore torrentur. Quam circum extremæ dextra læuãq; trahuntur Ceruleæ glaciæ concretæ, atq; imbribus atris. Septentrionalem dicit & australem, quibus subiecta omnia ob solis, molliorumq; siderum absentiam, infesta rigore, & gelu premuntur æterno, teste ipso mari congelato, quod ab insula Thy le diei unius navigatione distat ad Boream. Has inter medianq; duræ mortalibus ægris Munere concessit Diuum.

Solstitialem & brumalem significat, quæ uicina utriq; feruentis & gelidarum sunt uel temperate: ideoq; ambas dicuntur habitabiles id est, habitationi habiles, & nec frigoris immanitate, nec caloris mortalium à se repellentes accessum: quamuis unam solummodo probare possunt habitantem. Nec enim uel Antipodarum ullatenus est fabulis accomodandus assensus, uel aliquis refert Historicus uidisse, uel audisse, uel legisse se, qui meridianas in partes solem transferunt hybernum, ita ut eo post tergum relicto transgressis Aethiopum feruoribus, temperatas ultra eos hinc calore, illinc rigore, atq; habitabiles mortalium repererint sedes. Deniq; solertissimus naturalium inquisitor Plinius Secundus qui non negat terram, et si sit figuræ pineæ nucis, nihilominus undè que incolit, uide quid de ijs scribens zonis dicat. Circa, inquit, duæ tantum inter exustam & rigentes temperantur, eaq; ipse inter se non peritæ propter incendium sideris. Facillimum sanè harum zonarum dant exemplum, qui gelidissimo hyemis rigore ad focum oblongo schemate factu sese calefaciant, ubi ignis ipse quasi mediã zonã, & proxima quæq; illi prorsus intangibilia sunt ob ardorem: quæ uerò sunt longius à flammis hinc uel inde remota, communi frigore torpēt. Porro quæ inter hæc utriq; temperata sunt, & ad calefaciendum accommodata, siue ex una, siue ex utraq; ignis parte stare uoluerint, qui hunc sibi algidã noctis in tenebris sub diuo ad lucẽ forumq; pararunt. Qui si circumire ignis in modum solis posset, quinq; nimirũ circulos redderet: quia uerò stat, lineas quinq; facit, unam in medio feruidã, duas circũ gelidas, totidẽ inter has temperatas.

GLOSSAE IN CAP. XXXII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideseo Ramessensi.

Quinque circulis mundus diuiditur, quorum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quædam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles existunt. Primus est septentrionalis, frigore inhabitabilis, cuius sidera nobis nunquam occidunt. Secundus solstitialis, à parte signiferi excelsissima nobis ad septentrionalem uersus, temperatus, habitabilis. Tertius æquinoctialis, medio ambitu signiferi orbis incedens, torridus, inhabitabilis. Quartus brumalis, à parte humillima signiferi ad austrinum polum uersus, temperatus, habitabilis. Quintus australis, circa uerticem austrinum, qui terra tegitur, frigore inhabitabilis. Tres autem mediani circuli, inæqualitates temporum distinguunt, cum sol hunc solstitio, illum æquinoctio, tertium bruma teneat. Extremi enim semper sole carent, Vnde & à Thyle insula unius diei navigatione ad aquilonem mare congelatum inuenitur.

ISIDORVS IN MINORI LIBELLO, QVEM scripsit ad Sisubotum regem.

Solent enim philosophi inæqualitates temporum uel cursum solis annuorum his distinguere uocabulis. Formatio mundi ita demonstratur.

monstratur: nam quemadmodum erigitur mundus in septentrionalem plagam, ita declinatur in australem. Caput autem quasi facies orientalis regio est: ultima pars septentrionalis. Nam partes eius quatuor sunt. Prima pars mundi est oriens, secunda meridianã, tertia occidentis, ultima uerò atq; extrema septentrionalis. De qua Virgilius sic ait: Quam circum extreme dextra læuãq; trahuntur, Cæruleæ & glaciæ concretæ. Et Lucanus sic ait: Mundi pars ima iacet, quam zona niualis, Perpetuãq; premit hyemes.

ITEM DE QVINQVE CIRCVLIS MVNDI.

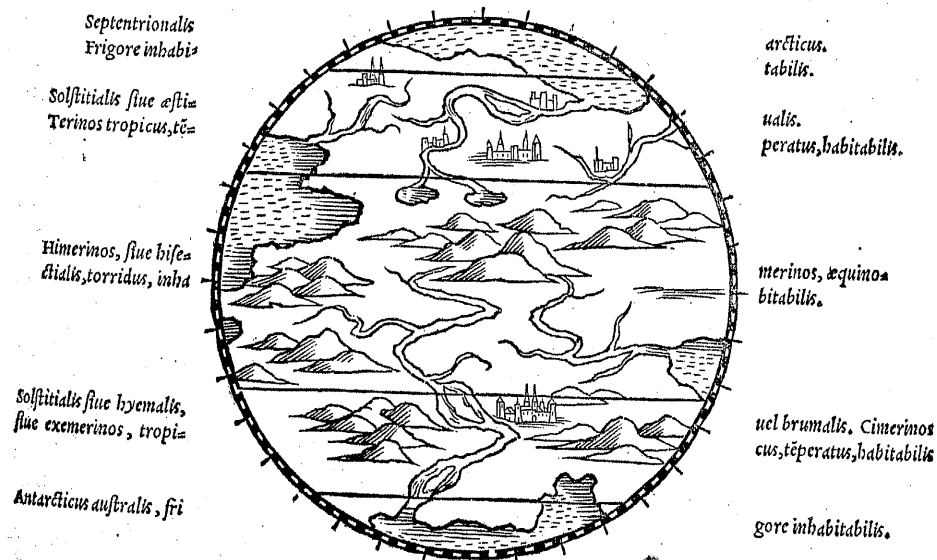
In diffinitione autem mundi circulos aiunt philosophi quinq;, quos Græci parallelos, id est zonæ uocant, in quibus orbis terræ. Has Virgilius in Georgicis ostendit, dicens: Quinq; tenent cœlum zonæ. Quæ ideo zonæ uel circuli appellantur, eo quod in circumductione spheræ existunt. Sed fingamus eas in modum dextere nostræ, ut pollex sit circulus arcticus frigore inhabitabilis. Secundus circulus terminus, temperatus, habitabilis. Medius circulus himerinos, torridus, inhabitabilis. Quartus circulus exemerinos, temperatus, habitabilis. Minimus circulus, antarcticus, frigidus inhabitabilis. Horum primus septentrionalis est, secundus solstitialis, tertius æquinoctialis, quartus hyemalis, quintus australis, de quibus Varro ita dicit:

Et quinq; ætheris zonis accingitur orbis,  
Ac uasant imas hyemes medianq; caloris:  
Sic terræ extremas inter medianq; coluntur,  
Quam solis ualido nunquam ut auferat igne.

Quorum circulorum diuisiones ideo zonæ uel circuli appellantur, eo quod in circumductione spheræ existunt. Sed ideo æquinoctialis circulus inhabitabilis est, quia sol per medium cœlum currens, nimum his locis facit feruorem, ita ut nec fruges ibi nascantur propter exustam terram, nec homines propter nimum ardorem, habitare permittantur. At contra septentrionalis & australis circuli ibi coniuncti ideo non habitantur, quia à cursu solis longè postti sunt, nimoq; cœli frigore, uentorumq; gelidus flatibus contabescunt. Solstitialis uerò circulus, qui in oriente inter septentrionalem & æstiuum est collocatus, uel iste qui in occidente inter æstiuum & australem positus est, ideo temperati sunt eo quod ex uno circulo frigus, ex altero calorem habeant. De quibus Virgilius ait: Has inter medianq; due mortalibus ægris, Munere concessit diuim. Sed qui proximi sunt æstiuo circulo, ipsi sunt Aethiopes nimum calore perusti.

ISIDORVS IN LIBRO ETYMOLOGIARVM tertio, capite uigesimo secundo.

Arcticus appellatur, eo quod intra eum arctorum signa inclusa prospiciuntur, quæ magis in uersarum speciem facta, septentriones appellantur. Tertius tropicus iocirco dicitur, quia in eo circuiens sol aquilonis finibus æstatem facit, & ultra eum circulum non transiit, sed statim reuertitur, & inde tropicus appellatur. Himerinos uel himerinos, à latinis ideo æquinoctialis appellatur, eo quod sol cum ad eum orbem peruenerit, æquinoctium facit. Himerinos enim latinè dicitur dies atq; nox, quo circulo dimidia spheræ pars constituta prospicitur. Cimerinos tropicus siue exemerinos, propterea hyemalis siue brumalis à latinis appellatur, quod sol cum ad eum circulum peruenerit, hyemem his qui ad aquilonem sunt, facit, æstatem autem his qui ad austri partes comorantur. Antarcticus uocatur, ex eo qd contrarius sit circulo, quæ arcticũ nominamus. Quorum circulorũ diuisiones, talis demonstrat figura.



Qui facit arcturum & oriona & hyadas, & interiora austri. Græco quippe eloquio ueròs pluuia uocatur. Et hyades nomẽ à pluuijs acceperunt, quia ortu proculdubio imbres ferunt. Necnon & oriona, in ipso pondere temporis hyemalis oriuntur, suoq; ortu tempestates excitant, & maria perturbant. Hæc nomina stellarum dum in scripturis legimus, uanis deliramentis poetarum assensum.

sum non preberimus, qui falsis opinionibus uocabula ista in astris ex hominum nominibus, uel aliarum creaturarum uocabulis im-

Qui extendit aquilonem super uacuum. Gregorius. Aquilonis nomine in sacro eloquio appellari diabolus so-

Arcturus ille est quem latini septentrionalem dicunt, qui septem stellarum radijs fulgens in seipso reuolutus rotatur: qui ideo

In libro de Ciuitate Dei decimo sexto, capite nono, sic dicit, scilicet Augustinus: Quod uero Antipodas esse fabulantur, id est ho-

SCHOLIA IN CAP. XXXII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Sanè quoniam de temporibus loquentes. Sunt quinq; circuli in sphaera uel uelut in seipso, seu (ut recentiores uocant) materiali

Diuisio est mundi per zonas, cui hoc loco adscripte sunt literæ A B C D. Quomodo uero ducatur linea inter literas, uides nam

Vnde fit ut in anno solari arcturus Orion, &c. Singuli planetarum orbis contra caelum ab occasu in exortu

oim Saturnus tricenis unum circuitum perdiderit, sol su- gulis annis (quotidie enim it cõtra caelum unam partem)

Arcturus. Arcturus, stella est primæ claritatis intra pedes Bootæ. Orion magnitudine (inquit Aristo-

Neq; enim Antipodarum. Antipoda seu Antipodes (utroq; enim modo Latini possunt inſistere, teste Prisciano) à Lactantio & Augustino negantur.



DE QUATVOR TEMPORIBVS, ELEMENTIS, HV MORIBVS. CAPVT XXXIII.

Tempora sunt anni quatuor, quibus sol per diuersa cœli spacia discurrendo subiectu temperat orbem: diuina utiq; procurante sapientia, ut non semper eisdem commoratus in locis, ter-

sum sequentium Calendis approximentur, unumquodq; tamen medsum temporum, id est, uer-  
 ni & æstatis, autumni & hyemis teneat, & non exinde temporum principia inchoentur, unde mē-  
 sum Calendæ inchoantur, sed ita unumquodq; tempus inchoandum est, ut à prima die ueris tem-  
 pus æquinoctiū diuidat, & æstatis 1. Cal. Iul. & autumni 1. Cal. Octob. & hyemis 1. Cal.  
 Calendas Ian. similiter diuidat. Vbi autem Dei populus in lege temporum faceret initia, testat-  
 ur scriptura, quæ præcepit dicens: Obserua mensem nouarum frugum, & uerni primum tempo-  
 ris, & facies Phasæ domino Deo tuo. Quæ secuti esse Aegyptij uidentur, ex eo quod eruditissimus  
 eorum Antistes Protereus ait: Illud etiam oportet attendere, quod errent nimis, qui primi mē-  
 sis initium lunaris cursus à xxv. die mensis Phamenoth, qui est 11. Calendas April. omnino  
 esse constituunt, eo quod tunc initium uerni temporis, ab ijs qui hoc inuenire uoluerūt, cum om-  
 ni diligentia præfixum esse uideatur. Vocatur autem uer, quod in eo cuncta ueruent, hoc est uir-  
 rescant. Aestas ab æstu, qui in ea maturadis fructibus datur. Autumnus, de autumatione fructuū,  
 qui in eo colliguntur. Porro hyems à doctoribus frigus interpretatur, & sterilitas. Et hæc quidem  
 nostris partibus temporum uocabula congruunt. Verum Indos, ubi alia cœli facies, alij sunt or-  
 tus siderum, binas æstates in anno, binas habere perhibent messes, media inter illos hyeme Ete-  
 siarum flatu, nostra uerò brumali lenes ibi auras, & mare nauigabile narrant. Sed & Aegyptus  
 nostra hyeme media, maximè campos herbis floreos, & syluas fertur habere pomis onustas.

GLOSSAE IN CAP. XXXIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bredfero Ramensensi.

Tempora sunt uices mutationum, quibus sol accedendo uel recedendo anni temperat orbem. Hyems enim illo longius morante,  
 frigidus est & humidus, uer illo redeunte humidum & calidum: æstas illo superferente, calida & secca, autumnus illo decedente sic-  
 cus & frigidus. Hæc antiqui sexto die ante idus Februarius & Maias, Augustusq; & Nouembres inchoabant, ut solstitia & æquino-  
 ctia in medio essent temporum. Ver autem orienti comparatur, quia tunc ex terris omnia oriuntur. Aestas meridiano, eo quod pars  
 eius calore flagrantior sit. Autumnus occiduo, eo quod ob consuium caloris & frigoris graues morbos habeat. Hyems septentrio-  
 ni, eo quod frigore torpeat.

Tempora sunt anni quatuor, quibus sol per diuersa cœli spacia discurrendo, subiectum tem-  
 perat orbem. Tempus iuxta Hebræos integer annus est, secundum illud in Daniele: Tempus & tempora, & dimidium tempo-  
 ris. Per tempus, annus significat: per tempora, duos annos: per dimidium, menses sex. Iuxta Latinos autem unius anni quatuor tem-  
 pora ascribuntur: hyemis, ueris, æstatis atq; autumni. Iuxta allegoriam, hyems temporalis intelligitur tribulatio, quando tempes-  
 tates & turbines seculi incumbunt. Aestas est fidei persecutio, quando doctrina perfidia ariditate siccatur. Ver est nouitas fidei siue  
 pax, quando post hyemis tribulationem, tranquillitas ecclesiæ redditur, quando mensis nouorum, id est pascha agni celebratur: quas  
 do terra floribus, id est ecclesiæ sanctorum cœtibus decoratur. Item ueris & autumni, cum Pleiades media ferè die uel nocte oriuntur  
 uel occidunt, ponentes ingressum. Pleiades sunt multiæ iuges stellæ, quas etiam botrum appellamus à multitudine stellarum. Nam  
 & ipse septem esse dicuntur, sed amplius quam sex nullus conspiciere potest. Hæc ab oriente surgunt, & appropinquante diei clari-  
 tate stellarum eius ordo distenditur. Pleiades autem à pluralitate uocatae sunt, quia pluralitatem Graeci ὄψη τῶν πλειάδων appellant. Hæc  
 Latini uergilias appellauerunt, eo quod post uer exortuntur: & eo magis ceteris predicantur, quod his orientibus æstus significat-  
 tur: occidentibus uerò hyems ostenditur, quod alijs penitus non est traditum signis. His autem stellis ab eo quod septem sunt, & splen-  
 didè micant, sancti omnes septiformis spiritus uirtute fulgentes significantur: ab eo autem quod sibi uicinantur, sed non se contin-  
 gunt, charitate proximos, sed tempore diuisos Dei prædicatores ostendunt.

SCHOLIA IN CAP. XXXIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

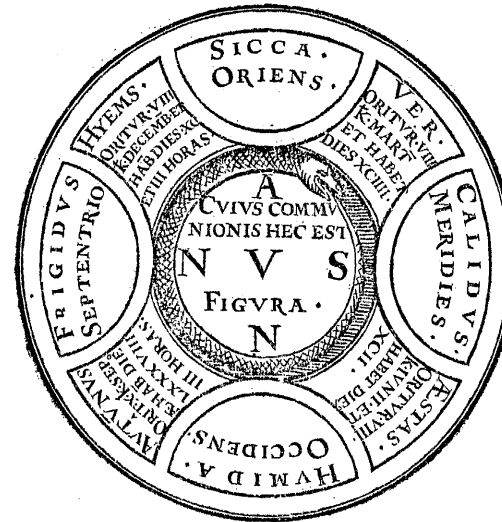
Horum autem temporum principia. ] Iam supra meminimus, auctores uariare in ratione horum temporum, ple-  
 rique respiciunt eorum qualitates, quæ sunt ex calido, frigido, humido & sicco: quæ ubi natura primum mouet atq; excitat, manifesta  
 stis operationibus inde subsequentibus, statuuntur ex eo temporum discrimina: sed quia omnibus annis pari ratione non accidit, dia-  
 stineta sunt tempora exortibus stellarum fixarum. Habent autem singula partes qualitates elementares: ut uer, humidum & calid-  
 dum, aeris naturam sortitum est: æstas, sicca est & calida uelut ignis: autumnus, frigidus & siccus: hyems, frigida & humida, qualis  
 & natura humoris est. Nam & hyems ab uer dicitur, quod est plueri.

Media inter illos hyeme Etesiarum flatu. ] Etesie, uenti sunt quos anniuersarios quidem uocant, qui flant post  
 exortum canis spacio quadraginta dierum ex septentrionibus, quorum flatus ualidiores sunt in austrinis quam in arcticis regioni-  
 bus. Vide libro secundo 1657. & 1658.

Figuras quas hic subieci, sic pictas inueni in exemplari scripto, quæ quia nonnihil ad hoc caput faciebant, uidebantur non esse  
 omittenda. Priori figura sic fuit adscriptum.

DE TEM/

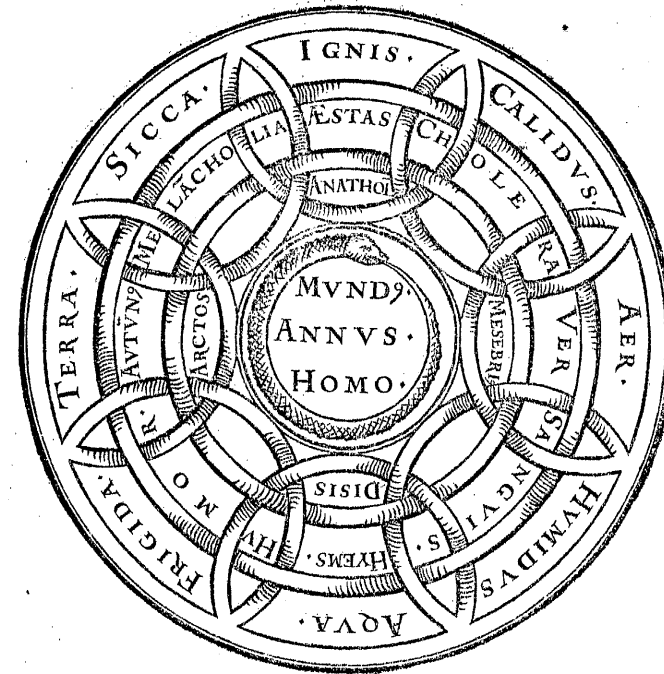
DE TEMPORIBVS AC PARTIBVS EIVS, ET  
 QUALITATIBVS ANNI, SCHEMA.



Figuram semel significat, quolibet enim dictio mensuræ, seu in partibus astis suam quandam characterem, de quibus & apud Bo-  
 dam de partibus astis, & plerisque alios uetustiores grammaticos: sed de scriptorura in scitia uel negligentia corruptæ sunt, neque enim  
 cuiusmodi apud Bedam ponuntur, respondent antiquitatis scriptis aut pictis.

Subieci hic alteram figuram, quam in codice uetustissimo sic ad litteram inueni, cui hoc adscriptum fuit.

DE CONVENIENTIA COSMI, MICROCOSM,  
 M1, ET ANNI.



M 4 DE ANNI

DE ANNIS NATURALIBVS. CAP. XXXIIII.

Annus uel ab innouando cuncta quæ naturali ordine transierant, uel à circuitu temporis nomen accepit, quia ueteres am pro circum ponere solebant, ut Cato dicit in Originibus Oratorum, am terminum, id est, circum terminum: & ambire dicitur, pro circumire. Est autem annus lunaris, est & solaris, est & erratium discretus stellarum, est & omnium Planetarum unus, quem Magnum specialiter nuncupant. Sed lunaris annus quadrifarie accipitur: primus est nancq; cum luna xxvii. diebus, & viii. horis Zodiacum percurrans, ad id signum ex quo egressa est reuertitur. Secundus duobus diebus, & quatuor horis prolixior, qui consuete mensis appellatur, cum solem, à quo noua digressa est, xxix. diebus, & xii. horis exactis iam defecta reperit. Tertius, qui xii. mensibus huiusmodi, id est, diebus cccliiii. expletur, & uocatur communis, eo quod duo sepius metales pariter currant. Quartus qui in Babilonia graece dicitur, id est, superaugmentum, & habet xiiii. menses, id est, dies cccxxxiiii. qui uterq; apud Hebreos à principio mensis paschalis incipit, ibidemq; finitur. Apud Romanos uero ab incipienteluna mensis Ianuarij sumit initium, ibiq; terminatur. Item solis est annus, cum ad eadē loca sidera redijt, peractis cccxxv. diebus, & vi. horis, id est, quadrante totius diei, quæ pars quater ducta cogit interponi diem unū, quod Romani bissexium uocant, ut ad eundem circuitum redeatur. Quartus solaris gyri annus bissextilis est, cæteris tribus uno die prolixior, quo confecto sol ad cuncta signorum loca eisdem dierum noctiumq; quibus ante quadriennium reuertitur horis. Annus errantium stellarum est, quo illarum quæq; Zodiaci ambitum perlustrat, de quo supra diximus. Annus magnus est, cum omnia simul errantia sidera ad sua quæq; loca, quæ simul habuere, recurrunt. De quo Iosephus in primo Antiquitatis libro, cap. 4. cum longæuitatem primorum hominum describeret, ita meminit: Nullus autem ad uitam modernam, & annorū breuitatem, quibus nunc uiuimus, uitam cõparans antiquorum, putet falsa quæ de illis sunt dicta, & eo quod nunc uita tanto non ducatur tēpore, credat neq; illos ad uitæ illius longitudinem peruenisse. Illi nancq; cum essent religiosi, & ab ipso Deo facti: cumq; eis pabula opportunitiora ad maius tempus existeret preparata, tantorum annorum curriculis rite uidebant: deinde propter uirtutes & gloriosas utilitates, quas iugiter perscrutabantur, id est, Astrologiam, & Geometriam, Deus eis amplius uiuendi spacia condonauit, quæ nunc haud edificere potuissent, nisi sexcentis uiuere annis: per tot enim annorū curricula magnus annus impletur. Annum autem ciuilem, id est, solarē, Hebræi ab æquinoctio ueris, à solstitio Græci, Aegyptij ab autumno, à bruma incipiunt Romani.

GLOSSAE IN CAP. XXXIIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideserto Ramesiensi.

Annus ab innouando cuncta quæ naturali ordine transierant, uel à circuitu temporis nomen accepit: quia ueteres pro circum an ponere solebant, &c. Annus solaris uel ciuilis est, dum sol cccclxxv. diebus & quadrante zodiacum peragit: quem Romani à bruma, Hebræi ab æquinoctio uerno, Græci à solstitio, Aegyptij ab autumno inchoant. Annus communis lunaris, duodecim lunis, id est, diebus ccccliiii. embolismus xiiii. lunis, & diebus cccclxxxiiii. impletur, à luna paschali lumentes initium. Annus magnus est, dum omnia sidera certis cursibus exactis ad locum suum reuertuntur, quem D. C. annis solaribus Iosephus dicit impleri. Deinde propter uirtutes & gloriosas utilitates, quas iugiter perscrutabantur, id est, astrologiam & geometriam Deus eis amplius spacia uiuendi condonauit. Geometria, est disciplina magnitudinis & formarum. Nam geometria de terra & de mensura nuncupata est. Terra enim Græcè ge uocatur, Metra mensura. Astronomiam primi Aegyptij inuenerunt: astrologiam uerò & natiuitatis obseruantiam Chaldei primi docuerunt. Inter astronomiam autem & astrologiam aliquid differt. Astronomiæ ratio modis plurimis constat. Diffinit enim quid sit mundus, quid cœlum, quid sphaera sit & cursus, quid axis cœli & poli, quid sint climata cœli, quid cursus solis & lunæ, atq; astrorum: astrologia uerò partim naturalis, partim superstitiosa est. Naturalis dum exequitur solis & lunæ cursus, uel stellarum certas temporum stationes. Superstitiosa enim est illa quam mathematici sequuntur, qui in stellis augurantur, quicq; etiam duodecim cœli signa per singula animæ uel corporis membra disponunt, siderumq; cursu natiuitates hominum & mores prædicare nituntur.

SCHOLIA IN CAP. XXXIIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Ioanne Nouiomago.

Annus ab innouando. Hactenus Beda per quamdam preparationem ad anni temporis descriptionem, explicauit solis effecta quædam, ac alias circumstantias: ab hoc autem capite usq; ad principium annalium, cõgescit quædam de annorum uarietate. Annus enim postrema temporis erat pars, ex his quas in principio libri proposuimus. Et ordo requirebat, ut priusquam annales exponeret, redderet rationem annorum. Est autem annus (ut generaliter definiamus) certum temporis interuallum, quod fit, dum solus aliquod errans signiferum orbem suo motu per signorum ordinem integrè absoluit. Vnde & annorum epitheton, apud ueteres quoq; sumptum ex Astrologia, uertens annus, quod fiat planetæ cuiuslibet per zodiacum conuersione, quo epitheto aliqui utuntur scriptores, ad exprimendam naturam anni, aliquando ad differentiam annorum, qui non stellarum motibus computantur, sed arbitrio hominum. Vt uerè uertens annus solis, constat diebus cccclxxv. & quadrante: at uulgaris est quadrante minor, bissextilis est semisse & quadrante maior: sic & lunæ anni, aut sunt ueritètes, aut uulgares, i. quibus nos propter facilliorū computationem aut detrahimus, aut addidimus aliquid. Quia ueteres am pro circum. Sic & F. Pompeius, Am, inquit, prepositio loquelaris significat circum, unde seruus ambat.

ambatus, id est, circumactus. Quin & Græci eodem respicientes annum uocant *quinc* *πε*, quod in sese redeat, quæ natura est ambitus & circuli.

Quem magnum specialiter nuncupant. Magnum annum uocant dum omnes siderum motus etiam tardissimi semel suos cursus cõficiunt. Sic uerè uertens à Cicerone dicitur, in extenuatione humane uitæ, libro sexto de Reipub. in quo multa milia annorum uertentium cõtinentur. Sed de eo numero nondum satis constat: recentiores terminant LXXM. annorum solaria milia annorum uertentium cõtinentur. Sed de eo numero nondum satis constat: recentiores terminant LXXM. annorum solaria milia qua de re si plura cognoscere libet, uide Macrobiū in somnium Scipionis. Dicuntur & solares anni magni respectu lunarium, ut apud poetam. Interea magnum sol circumuertitur annum, ex quo uersu & ratio uertentis anni constat.

Embolismus. Id est, adiectiuus: uide Macrobiū, sed ille menses *εμβολισμὸς* non annum uocat. Annus magnus est. Vocant & hunc annum Platonicum, mira enim fuerunt eius de hoc anno placita.

DE DISPARIBVS ANTIQVORVM ANNIS. CAP. XXXV.

Hæc de annis sint dicta naturalibus, cæterum antiquos diuersarum gentium populos diuersè in obseruatione annali uero de uia esse etiam beatus Augustinus edocet: qui cū in duodecimo de ciuitate Dei libro contra eos ageret, qui etiam sanctam scripturam putabant aliter primis seculi temporibus annos computasse, id est, tantæ breuitatis, ut unus annus noster decem illos habuisse credatur, dicentes. Cum audierit quisq; uel legerit non gētos annos quæq; uixisse, debet intelligere non aginta: decem quippe illi anni unus est noster, & decem nostri, centum illi fuerunt. Dicit inter alia. Ut autem aliter annum tunc fuisse computatam non sit incredibile, adficiunt quod apud plerosq; scriptores historiae reperitur. Aegyptios habuisse annum 1111. mensium, Acarnanas vi. mensium, Lauinios xiiii. mensium. Plinius secundus cum commemorasset relatum fuisse in literas, quendam uixisse cclii. alium decem amplius, alios ducentorum annorum habuisse uitam, alios trecentorum annorum, alios quadringētorum, quosdam ad quingētos, alios ad sexcentos, nonnullos ad octingētos etiam peruenisse, hæc omnia incititia temporum accidisse arbitratus est. Alij quippe, inquit, ætate determinabāt annum, & alterum hyemē: alij quadripartitis temporibus, sicut Arcades inquit, quorum anni trimestres fuerūt. Adiecit etiam aliquando Aegyptios, quorum paruos annos quaternorum mensium fuisse supradiximus, lunæ sine limitasse annum. Itaq; apud eos, inquit, in singula milia annorum uixisse produntur.

GLOSSAE IN CAP. XXXV. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: authore Brideserto Ramesiensi.

Qui etiam sanctam scripturam putabant aliter primis seculi temporibus annos computasse, id est tantæ breuitatis, ut unus annus noster decem illos habuisse credatur. Ideo hoc putabant, quia non credebant homines uiuere in primis seculi temporibus noningentos annos: nec etiam amplius quàm modò uiuunt. Idcirco estimabant sanctam scripturam computasse spacia annorum aliter quàm nunc temporis, quod nullo modo credendum est. Itaq; apud eos, inquit, & singula milia annorum uixisse produntur. Post hæc igitur uerba paruo facto interuallo, beatus Augustinus ita subiunxit: Quid dicam de Cainan, qui cum apud nos centum septuaginta reperitur, apud Hebræos septuaginta legitur fuisse annorum, quando genuit Malaleel? Quis genuerit homo septennis, si tunc anni septuaginta nuncupantur, qui septem fuerunt? Sed cum hoc dixerō, continuo referetur illud Iudeorum esse mendacium. Item post pauca: Nunc iam uideamus quo nam modo euidenter possit ostendi, non tam breues, ut illi decem unus esset noster: sed tantæ prolixitatis annos, quante nunc habemus, quos utiq; circuitus conficit solis, illorum hominum uita prolixissima computatos. Sexagesimo nempe anno uita Noe, scriptum est, factum esse diluuium. Cum ergo ibi legitur: Et aqua diluuij facta est super terram, triginta sex habebat dies, tantillus quippe annus si antiquo more hoc nomen accepit, aut non habet menses, aut mensis eius est tridui ut habeat duodecim menses. Quomodo igitur hic dictum est sexagesimo anno secundi mensis, decimo septimo die mensis, nisi quia tales quales nunc sunt, etiam tunc erant menses? Nam quo pacto aliter decimo septimo die mensis secundi, diceretur ceptum esse diluuium? Deinde postea in fine diluuij ita legitur: Et sedit arca in mense septimo, septima & uicesima die mensis super montes Ararat: aqua autem minuebatur, usq; ad decimum mensem, decimo autem mense prima die mensis, apparuerunt cacumina montium. Si igitur tales menses erant, tales profectò & anni erant, quales nunc habemus. Menses quippe illi tridui uiginti & septem dies habere non poterant. Aut si pars trigesima tridui tunc appellabatur dies, ut omnia proportione minuantur, ergo nec toto quadratio nostro factum est illud tam grande diluuium, quod memoratur factum quadraginta diebus & noctibus. Quis hanc absurditatem & uanitatem ferat? Proinde remouetur hic error, qui cõiectura falsa ita uult astruere scripturarum nostrarum fidem, ut alibi destruantur. Prorsus tantus etiam tunc dies fuit, quantus & nunc est, quem uiginti & quatuor horæ diurno curriculo nocturnoq; determinant. Tantus mensis quantus & nunc est, quem luna ceptæ & finitæ concludit. Tantus annus quantus & nunc est, quem duodecim menses lunares, additis propter cursum solarem quinque diebus & quadrante consummant: quanti anni sexcentissimi uita Noe, secundus erat mensis, eiusq; mensis decimus septimus dies, quando cepit esse diluuium, in quo dies quadraginta continue ingentes plus uia memorantur. Qui dies non binas aut paulò amplius, scilicet quatuor minuta horas habent, sed uicenas & quaternas die noctuq; transfactas: ac per hoc tam magnos annos uixerunt illi antiqui, usq; amplius quàm DCCCC, quantos postea uixit Abraham C LXX, & v. post eum filius eius Isaac C LXX X, & filius eius Iacob propè C L, & quantos interposita aliquanta ætate Moyses CXX, & quantos etiam nunc uiuunt homines LXX, uel LXX X, uel nò multo amplius de quibus dictū est, & amplius eius labor & dolor.

SCHOLIA



Plinius secundus cum commemorasset, &c.] Locus est apud Plinium de spacijs uite longissimis, libro septimo capite quadragesimo octavo.

Arcades inquit, quorum anni trimestres faciunt.] Arcades primi mortalium putantur, primumq; obseruasse tempora ex luna cursu, unde fabula uulgatum est eos fuisse luna antiquiores. Est et luna species crescentis (que uero dicitur) etiamnum insigne et Arcadie et Græcia, quod sibi usurpat natio Turcarum.

DE RATIONE BISSEXTI. CAP. XXXVI.

DE ratione bissexti non noua nunc cudere, sed quæ in epistola roganti amico quondã dixi, etiam in his inferere opusculis placuit, ubi post præfationem cõgruam ita subiicit. Sicut, inquam, saltum lunæ quem dicunt, locus & hora citior incensionis eius per x. & ix. annos efficit: ita eodẽ trario bissextum non alia causa, quam tarditas solaris cursus generat. Sunt enim nonnulli qui facilitate computandi absq; labore comprehendant, quanta bissexti crescentis particula per singulos annos, uel menses, uel etiam septimanas, & dies incessantes adimpleatur. Nec tamen dicere nouerint, qualiter eadem particula crescat, uel quæ sit causa, quæ uel ratio cremẽti ipsius, quid uel nasceretur erroris infestis, si non ipse dies bissexti suo iuxta morem necessarium intercalaretur in ordine. Bissexus igitur ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur. Quadrantem namque solẽt appellare quartam partem cuiuslibet rei, uerbi gratia, pecuniæ, temporis, loci: & ideo quarta pars diei, qui xxiiii. horis cum sua nocte completur, id est, horæ vi. quadrans consueue uocatur. Quadrantis autem huiusce per quadriennium in diem integrum colligendi, & in loco suo intercalandi hæc est ratio, quia sol annuum cœli ambitum, id est, xii. signa circuli Zodiaci notissima, non in cccclxv. diebus, sed superadditis vi. horis adimplere cognoscitur: unde fit, ut si uerbi gratia, nunc æquinoctialem cœli locum mane oriens intrauerit, in hunc anno sequente meridie, tertio uespere, quarto media nocte, quinto rursus in exortu diei, utpote completo diei totius circuitu recurat, usq; necessario diem superfluum admonet ubi libet interponendum, anniq; quarti plenitudini esse copulandum. Quem Aegyptij anno suo solenniter expleto, id est, iii. Calendarum Septembrium, Romani autem vi. Calendarum Martiarum die, unde & bissextum uocant, intercalare consueuerunt. Quod si quis calculatorum facere negligens ccc. solũ ac lxxv. diebus omnes se annos agere debere putauerit, magnum sibi mox inueniet annui circuitus occurrisse dispendium, ita ut post aliquot annorum uertentium curricula, æstiuus mensibus uernum tempus, uernis brumale, brumalibus autumnale, autumnalibus æstiuum se offendisse peruersus cõputator horrescat. Si cui sanè quæ de Signifero & cœli ambitu paucis diximus, forte habentur incognita, huic uulgari, & fortassis compendiosiori, ac manifestiori ratione satis facere curauimus, ut qui cœli signis intendere puerili in schola non didicit, saltem horologij lineis in terra, quæ necessaria querit apprehendat. Et hic ergo sciat, solem morulis suis & tarditate quod tidiana quadrantis huius annui disponente opere Creatoris esse ministrum, quem diligentior in quilitio declarat, non ad eandem horologij lineam per cccclxv. dies posse plene reduci, sed si, uerbi gratia, præfati anno in æquinoctio uernali, quod iuxta Aegyptios, qui calculatorum palam tenent, xii. Calendarum Aprilium die solet uenire, à medio orientis surrexerit, eadem die post annum aliquanto inferius oriri, & tertio, quarto, quintoq; anno eandem diminutionem in tantum naturali sui cursu augere temperantia, ut nisi dies bissextilis antea iuxta morem intercalaretur, iam xi. Calendarum Aprilium die facturus æquinoctium à medio surgat orientis, eandem nihilominus tarditatis suæ constantiam in cæteris quoq; per totum annum seruaturus exortibus simul & occalibus.

GLOSSAE IN CAP. XXXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brediferto Ramefienfi.

Quia sol annuum cœli ambitum, id est duodecim signa circuli zodiaci notissima, non in cccclxv. diebus, sed superadditis sex horis, adimplere cognoscitur. Si uis scire unde oritur bissextus, scito quia sol stat in unoquoq; signo triginta diebus et decem semis horis. Quapropter multiplicata duodecies triginta, fiunt cccclxx. iterum quia stat decem horis, multiplicata duodecies decem, et fiunt cccclxx. horæ. Has igitur diuide per uiginti quatuor. Viginti quatuor horæ faciunt unũ diem, xl. et viii. duos, xcv. quatuor. cxx. quinque. Ecce cccclxxv. dies. iterum quia stat decem semis horis, multiplicata duodecies semis, et fiunt sex horæ. Et quibus bissextus annuatum suboscere solet. Primo igitur anno preparationis bissexti, prima hora noctis quæ diem xv. Cal. April. præcedit, intrat sol in arietem. Hæc igitur glossa iam superius pleniter est scripta.

Bissextus ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur, dum sol ad id signum ex quo egressus est, non in cccclxxv. diebus, sed quarta diei parte super adiecta reuertitur. Verbi gratia, si nunc æquinoctialem cœli locum sol oriens intrauerit, in hunc anno sequente meridie, tertio uespere, quarto medio noctis, quinto rursus in exortu recurrens: necessario diem præmonet augendũ, ne si forte non addatur per cccclxxv. annos æquinoctium uernale, solstiti. ali die proueniat. Quem Aegyptij anno suo expleto, id est quarto Calend. Septemb., Romani sextio Calend. Mart. unde et nomen accepit, interponunt. Breuiori autem et uulgari ratione, bissextum

bissextum retardatio generat solis, non ad eandem lineam per cccclxxv. dies plene redeuntis, quem si uerbi gratia in æquinoctio uernali, quod iuxta Aegyptios xi. Calendarum Aprilium die prouenit, surgentem à medio orientis diligenter annotaueris: hunc anno sequente die uidelicet eodem, aliquanto inferius oriri, et tertio, quarto, quintoq; anno eandem diminutionem in tantum augeri reperies, ut nisi diem ante super adiectas, undecimo Calend. April. æquinoctium facturus sol à medio surgat orientis, eandem scilicet tarditatem in cæteris quoq; seruaturus exortibus.

SCHOLIA IN CAP. XXXVI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Sunt enim nonnulli qui facilitate computandi.] Non est difficile computandi hic modus, fit enim sectione partium dodecamorij, præterea distributione minorum in singulos dies, quibus annus solaris constat, quot minutis uidelicet sol quotidie minus promoueat in signifero, quam integram partem tricesimã dodecamorij portionem, de qua et supra cõmeminimus. Sed hoc loco indicem subiicere libuit motũ solis ac lunæ, quantum scilicet singulis temporũ momentis in signifero spaciũ conficiat.

Table with 10 columns: Sol qualibet hora, Sol qualibet die, Sol qualibet anno, Sol anno et horis s., Luna qualibet hora, Luna qualibet die, Luna diebus 27 et 8 horis. Columns 2-10 are labeled Sig., P., MP., MS., Ter., Quar., Quin., Sext., Sept. with numerical values.

In hac figura primus ordo ostendit quot signa sidus per id tempus in cœlo transeat: secundus partes tricesimas dodecamorij: tertius quot minuta prima: dicuntur autem minuta prima sexagesime partes uniuscuiusq; partis tricesimæ seu gradus: quartus minutæ secundæ: quintus minuta tertiæ. Progrediuntur enim Mathematici in infinitum hac sectione, quæ fit per minuti antegressi sexagenariam diuisionem.

Constat ex hoc indice, per computationem additionis aliquanto plus intercalari, quam uerus solis motus exigat: ob id contingit solstitium, et brumam et æquinoctia citius uenire (quod ad computationem mensium attinet) etate nostra, quam Ciceronis, aut Plinij: de qua res superius plura sunt dicta.

Quem Aegyptij anno suo solenniter expleto.] Tametsi Aegyptij aliter intercalent quam Romani, eadem tamen utrobique ratio, uterq; enim diem intercalarem ultimo mensi apponunt, quia adiectione crescere debent extreme magnitudinis partes. Romani autem sicut primus Martius, antequam intercalabant. Sic Aegyptij circa autumnum exeunte anno.

Saltẽ horologij lineis in terris.] Horologium intelligendum est quale superius descripsi, uas scilicet horoscopi, quam scaphen Vitruuius uocat: in alijs namq; nescio, quo pacto id deprehendi possit.

DE MENSURA CREMENTI ET BISSEXTI, LIS. CAPVT XXXVII.

SEd & de mensura camenti bissextilis ne te nostra lateat sententia, dicimus quadrantem eius diei, id est, sex horas per annũ ad crescere, horam autem per duos menses, dimidium uerò horæ per unum mensem, solis dico naturalem. Porro quartam partem horæ, id est, punctum per medium mēsis, quia solẽ nouimus Zodiacũ circulũ, id est, duodecim signa horoscopi per cccclxxv. dies, & vi. horas ambire. Singula autem signa eiusdem Zodiaci per xxx. dies, & x. horas, ac semisse per naturali cursu peragere: dimidium uerò signi cuiusq; per xv. dies v. horas & quadrantem unius horæ percurrere. Nec omnino putamus eorum suscipiendam esse sententiam, qui quæ si nocti nihil tribuentes, tres tantum horas per annum bissextũ ad crescere confirmant. Quod si ita esset, non ante annorum viii. circuitum dies, qui creuerat totus compleretur: diem namq; totum, id est, cum sua nocte xxiiii. habere horas, etiã uulgus ignobile nouit. Qui dum totus per quadriennium non negetur impleri, qua ratione quarta pars eius per singulos iii. annorum negatur impleri? Verum si quis nostram in hoc spernendam putat assertionem, legat beati Augustini quartum de sancta trinitate libellum, ubi de senarij numeri, in quo mundus factus est, perfectione differens, etiam huius quadrantis mentionem facere, imo & eum certi mysterij gratia per omnipotentem conditoris sapientiam prouisum factumq; docere non omisit. Vnum em, inquit, & duo & tria, sex fiunt: qui numerus propterea perfectus dicitur, quia partibus suis completus.

completur. Habet enim eas tres, sextam, tertiam & dimidiam, nec ulla pars alia, quæ dici possit quota sit inuenitur in eo. Sexta ergo eius unum est, tertia duo, dimidia tria. Vna autem, & duo & tria confirmant eundem senarium, cuius perfectionem nobis scriptura sancta commendat in eo maxime, quod Deus VII. diebus fecit opera sua, & sexto die factus est homo ad imaginem Dei, & sexta ætate generis humani, filius Dei uenit, & factus est filius hominis, ut nos reformaret ad imaginem Dei. Annus etiam unus, si XII. menses integri considerentur, quos triceni dies compleant, talem quippe mensem ueteres obseruauerunt, quæ circuitus lunaris ostendit, senario numero pollet. Quod enim ualent sex in primo ordine numerorū, qui constat ex unis ut perueniatur ad X. hoc ualent LX. in secundo ordine, qui constat ex denis, ut perueniatur ad centum. Sexagenarius ergo numerus dierum, sexta pars anni est. Et paulo post: Proinde, inquit, per senarium primi uersus multiplicatur, tanquā senarius secundi uersus, & fiunt sexies sexaginti & sexaginta dies, qui sunt integri XII. menses. Sed quoniam sicut mensem circuitus lunæ ostendit, hominibus, sic annus circuitu solis animaduersus est: restant autem V. dies, & quadrans diei, ut sol impleat cursum suum, annumque concludat: quatuor enim quadrantem faciunt unum diem, quem necesse est intercalare ex cursu quadriennio, quod bissextum uocant, ne temporum ordo turbetur. Etiam ipsos V. dies & quadrantem si consideremus senarius numerus in eis plurimum ualet: primo, quia sicut fieri solet, ut a parte totum computetur, non sunt iam dies quinque, sed potius sex, ut quadrans ille accipiatur pro die. Inde quia in ipsis quinque diebus sexta pars mensis est, ipse autem quadrans VII. horas habet: totus enim dies, id est, cum sua nocte XXXIII. horæ sunt, quarum pars quarta, qui est quadrans diei, VII. horæ inueniuntur. Ita in anni cursu senarius numerus plurimum ualet. Hæc de tanti authoris excerpta dictis libuit, ut de natura bissexti mæcæ pusillitatis sensum relegens, non solum hunc per senas horas annuatim crescere, sed & multiplicem eiusdem senarij numeri perfectionem, quæ & annus ipse constat ex ore doctissimi Tractatoris intelligas.

GLOSSAE IN CAP. XXXVII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brediferto Ramesiensi.

Senario numeropollet, &c.] Sex enim particuli sunt. Primus ordo numerorum est, ab uno usque ad decem: secundus, a decem usque ad centum: tertius, a centum usque ad mille: quartus, a mille usque ad decem milia: quintus, a decem milibus, usque ad centum milia: sextus, a centum milibus, usque ad nonaginta milia. Hoc ualent sexaginta in secundo ordine. Sicuti senarius numerus continetur in sex, in primo ordine numerorum, sic & senarius numerus continetur in sexaginta, in secundo ordine. Sexies enim unus, sexies decem, sexaginta.

QVARE SEXTO CALENDAS MARTIAS INTERCALATVR. CAPVT XXXVIII.

OB hoc autem bissexti diem in mense Februario placuit intercalare Romanis, quia hic breuior cæteris, & extremus anni mensis erat. Verum ideo nondum expleto eo, quemadmodum Aegyptij & Graeci decurso totius anni sui curriculo facere uolebant, ne omnino discessa lege sua ueteri, initium Martij mensis à Februario sine seiungerent. Ideo non ante sextum Calendarum Martiarum diem, quia Deum Terminum colentes, Terminalia sacra, quæ uicelimo tertio mensis eiusdem die semel instituerant, in alium diem mutare prorsus non audebant: sed ipsi ritè celebratis, sic tandem necessarios aliquandiu per plures, crescente autem per ætates seculi peritia, unum quadrantem interponebant diem. Heu miseri desipientes, qui nescientes eum, cuius regni non erit finis, qui dixit: Ego sum principium, quod & loquor uobis, Terminum diuino cultu honorandum, & ei sacra ac sacrificia credebant agenda. Sed multo miserius dementes, qui habentes promissionem regni cælestis, his potius, quæ termino sunt obnoxia adherere perituri, quam ad aeterna uolunt properare, sine fine uicturi.

QVOD ET LVNA QVADRANTEM HABEAT. CAPVT XXXIX.

INter hæc autem meminisse debet calculator, ut lunam mensis Februarij cæteris annis XXXIX. dierum, anno autem bissextili computet XXX. siue illam ante intercalatum quadrantem, seu postmodum terminari contingat. Cuius adiectione diei efficitur, lunarem tunc annum, si communis sit, CCCLV. si embolismus, CCCLXXXV. diebus compleri. Palam namque apparet quadrantem, de quo sermo est, non ad solis tantummodo, sed ad lunæ cursum æque pertinere: quia si lunæ quoque quadrantem accommodare negaueris, sed bissextili anno eiusdem quantitatis mensem lunarem Februario, cuius & ante solebas aptaueris, sit profecto ut & quarta decima luna paschalis eiusdem anni, pridie quam debuerat adueniat. Ideoque paschalis ratio uacillet, & totius mox anni cursus titubet: statusque ille semper inuolabilis circuitus decennouenalis magis magisque turbatus euertatur. Quare oportet, ut sicut dictante quadrantis ratione, quarto anno, quem bissextilem dicimus in una eademque sexta Calendarum Martiarum linea, uerbi gratia, tertiam quartamque

solemus

solemus ponere feriam, ita etiam tunc ibidem lunam, uerbi gratia, tertiam simul ac quartam computare meminerimus. Hac semper industria peruisigiles, ut cum lunæ mensis Februarij tunc uno die plus quam solebat habere fecerimus, in diebus tamen Calendarum Martiarum excepto solum undecimo circuli decennouenalis anno, ipsam quam & ante consueuerat luna seruetur: & Nam & ideo maxime lunæ quadrantem dandum monemus, ne maior solito in Calendarum Martiarum existendo, ratum paschalis obseruantia: cursum recto à tramite deflectat. Quibus autem quæ sit ue temporum particulis idem lunæ quadrans ad crescat, maiore quaesito indiget: namque cum ipso quadrante etiam crebra embolismorum interruptio, & saltus quoque ratio, ne tota discursus lunaris mensura ad purum dinoscatur, oblitit.

GLOSSAE IN CAP. XXXIX. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brediferto Ramesiensi.

Quare oportet, ut sicut dictante quadrantis ratione quarto anno, quem bissextilem dicimus, in una eademque sexta Calendarum Martiarum linea. Verbi gratia, tertiam quartamque, solemus ponere feriam, ita etiam tunc ibidem lunam: uerbi gratia, tertiam simul ac quartam computare meminerimus: hac semper industria peruisigiles, ut cum lunam mensis Februarij, tunc uno die plus quam solebat, habere fecerimus: in diebus tamen Calendarum Martiarum, excepto solum undecimo circuli decennouenalis anno, ipsam quam & ante consueuerat luna seruetur: & etiam. Quisquis illud argumentum legerit, & forte illam falsam glossam inuenierit, quæ ueniam etiam lune bis in una luna, scilicet in sexto Calend. Mart. hodie, & similiter in sexto Calend. Mart. crastina die: id est, primam hodie, & primam crastina die (turbato ordine computare docet) caueat ut nequaquam illam credat, sed recto atque ordinato transiit eam pronuntiet, uidelicet hodie primam, cras secundam: uel si hodie secundam, crastino tertiam: aut si hodie tertiam, mane autem quartam. Sic & de cæteris ætatibus suis à prima usque ad trigessimam intelligendum est, quia aliter Februarium bissextilem anno tricesimam lunam habere non potest, & aliter decima quarta luna in termino paschali non erit: sed potius quod nefas est dicere, quintadecima.

DE SALTU LVNAE. CAPVT XL.

DE quo tamen saltu uerisimile apparet, quod eum citior quam uulgo putatur lunaris incensibilis locus & hora procreet. Nam quomodo fieri posset, ut per annos denos & nouenos uel non necesse esset solito dierum lunæ numero auferrit, si non hoc uelocitas aliqua lunaris gyri paulatim toto circuli decennouenalis tempore procuraret? Quomodo econtra tarditate cursus solaris agi probatum est, ut unus per quadriennium eius cursui dies augeatur. Huius autem uelocitatis, & ut ita dicam, anticipationis, tametsi ordo non facile patet, mensura nequaquam latet. Constat enim quia diminutio illa, atque ablatio diei unius, quæ quoquo modo agitur, per denos & nouenos annos tota cõficitur, hora per annos singulos, & uno puncto, & nonadecima parte unius puncti augeatur. Dies namque XXXIII. habet horas, è quibus cum XXX. totidem annis circuli decennouenalis distribueris, remanent V. has per IIII. multiplica, quia uidelicet hora quatuor punctis constat, sunt XX. da singulos annis singulis, & remanet unus: hunc diuide per XIX. & uidebis quod ad saltum lunæ complendum, ut diximus, annuatim, hora & punctus, & nonadecima pars puncti unius ad crescit. Non ergo unis isdemque uel articulis temporum, uel cæli climatibus lunæ celebratur accensio, sed semper aliquanto citius quam præcedenti mense prouenerat, ut sit unde unus anno nonodecimo transiliatur dies. Diuersis autem locis circuli decennouenalis, diuersi quoque calculatores hunc eundem lunæ saltum interponendum, id est, mensem lunarem, qui cæteris annis tricenos dies habere consueuerat, unde triginta dierum esse faciendum putauerit: & ratio quidem naturalis in promptu est, cuncta huiusmodi crementa, uel detrimenta solis & lunæ in partibus æquinoctiorum, ubi primo creata sunt, initium finemque sortiri: solis quidem in uerni, lunæ uero in autumnalis loco æquinoctij. Denique Anatholius, qui uerissime in æquinoctio uerno initium mensium, & caput circuli rotius, terminumque decernit, non ipse hanc in capite uel fine sui circuli decennouenalis, sed decimo quarto eius anno, qui est ultimus ogdoadis, mutationem lunæ posuit, faciens illam ascendere in æquinoctio de octaua in uicesimam. At contra Victorius tertio ad finem ogdoadis anno, hanc interferendam censuit lunam Calendarum Ianuariarum, de quarta in sextam decimam conuertens. Porro Aegyptij, in quorum sententiam catholica nunc consentit ecclesia, eandem mutationem primo anno circuli decennouenalis adigunt, facientes epactas lunæ annuas, quarum locus est in XI. Calendarum Aprilis, de octaua decima in nullam facere saltum. Ideoque annum eundem, si non bissextus adlit, diebus trecentis quinquaginta tribus consummantes. Quod etiam Dionysius in epistola tangere uidetur, cum ait: A decima quinta luna paschalis festi, anni, uerbi gratia, præcedentis, usque ad decimam quartam sequentis, si communis annus est CCCLIIII. dies habebit: si embolismus, CCCLXXXIII. Quod si unus dies plus minusue contigerit, euident error est: excepto uidelicet anno primo sæpe dicti decennouenalis cycli, quem à decima quarta luna paschæ ultimi, id est, nondecimi anni usque ad quartam decimam lunam eiusdem primi numerare curamus. Propter quod idem ultimus Epactas, id est, adiectiones lunares XXXIII. tunc retinens, primo anno non XI. ut in cæteris annis fieri solet, sed XII. dies accommodat. Et quia XXX. dierum sine uoluntur, nulla epacta in principio ipsius cycli ponitur. Secundus autem annus epactas XI. suscipit. Et ideo sicut diximus, à quinta decima luna paschæ

Bedæ tom.

n

primam

primicycli, usq; ad finem eius in communibus & embolismis annis præfixos dies nos inuenire non dubium est. Huiusmodi ergo cogit diueritas, sex solum primos circuli decennouenalis an-

GLOSSAE IN CAPVT. XL. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideserto Ramesiensi.

Saltum lunæ, locus & hora citior incensionis eius per nouendecim annos efficit. Quamuis enim quidam singulas lunas uiginti nouem semis diebus computantes, incensiones earum medio diei & medio noctis semper alternent: non in hoc tamen ueritatem nature, sed calculandi facilitatem inquirunt. Nam si naturam quæras, luna primi mensis quæ nunc meridie, & secundi quæ in medio noctis accenditur, anno futuro, hora & decem momentis, & dimidio momenti, & nonadecima parte dimidij momenti, ante medium diei uel noctis illustratur. Hæc tamen distinctio, non ad certum embolismi uel communis anni terminum, sed ad æquam diuisionem nouendecim tendit annorum. Sicq; enim per nouendecim annos paulatim lunaris accensio sese præoccupando unius diei spacium amittens, ultimum decennouenalis cycli annum CCCLXXXIII. diebus facit computari. Quod si facere negligas, per XV. decennouenales cyclos XV. tibi luna, ubi prima putatur occurret.

Saltum lunæ, sicut unus dies propter retardationem solis interponitur: ita unus dies propter uelocitatem lunæ prætermittitur, quem saltum lunæ calculatores uocant. Incensionis eius, scilicet lunæ, singulas lunas, id est, unamquamq; lunam X. X. semis, id est, duodecim horis, computantes, scilicet illi, incensiones earum, scilicet lunarum, Computatores dicunt, uel media die, uel media nocte, semper accendi lunam, non obseruantes in hoc ueritatem nature. Nam licet aliquando hoc fiat, non tamen semper media nocte uel media die accenditur. Si naturam, scilicet incensionis lunæ quæras, luna in circuitu lunari primi mensis post saltum, id est, Augusti, quæ nunc meridie accenditur. Secundi mensis post saltum, id est, Septemb. lunæ, quæ nunc medio noctis accenditur, anno futuro, id est, secundo uel sequente, hora una & decem momentis, quod est unus punctus, & decimanona parte unius puncti ante medium diei uel noctis illustratur, scilicet, sic omni anno citius accitius. Distinctio, id est, diuisio communis anni terminum, scilicet pertinet, nouendecim tendit annorum, scilicet solarium, non communium uel embolismorum.

ITEM VNDE SVpra.

Primo sciendum est, quod in toto decennouenali circulo unus dies saltus lunæ accrescat, deinde quaerendum est, quomodo paulatim per singulas lunationes augescendo ad integrum diem perueniat. Nam in decem & nouem annis CCXXXV. lunationes sunt cum embolismis. Et ideo necesse est, ut præfatum diem in tot diuiduas partes, quot in decennouenali cyclo sunt lunationes. Hoc autem nullo compendiosius agere potes modo, quam si horas diei uiginti quatuor diuidas per minuta. Vna hora decem minuta recipit. Multiplica ergo decem minuta uicies & quater, & habebis CCXL. minuta. Ex his CCXL. minutis, da supradictis CCXXXV. lunationibus totidem minuta, scilicet unicuiq; lunationi minutæ, & erunt quinq; minuta residua. Quæ uerò quinq; minuta faciunt medietatem unius horæ, id est, uiginti momenta, partem unumquodq; momentum per duodecim uncias, & inuenies CCXL. uncias. Vncie namq; duodecim uicies multiplicata, præfatum complent numerum, & remanent adhuc de prædictis CCXL. uncias, quinq; que, has quinq; iterum diuide per atomos ducentos triginta quinq;. Tot enim sunt lunationes circuli decennouenalis, sicut supra annotauimus, & inuenies quod in unaquaq; lunatione iam dicti circuli, crescit saltus lunæ minutum, & unciam unius momenti, & atomum. Præoccupando, præueniendo & præcedendo, amittens, perdens, Vltimum decennouenalis cycli annum CCCLXXXIII. diebus facit computari, scilicet quartus, ratione saltus absuntur. Quod si facere negligas, id est, si saltum non feceris per quindecim decennouenales cyclos, id est, CCCLXXXV. annos, cum debeat lunam computare primam, occurret XV.

ITEM VNDE SVpra.

Si quis calculator subtilius de saltu lunæ inuestigare uoluerit, scire debet quod in uiginti & septem diebus, & octo horis luna zodiacum circulum perlustrat: sed ut ad incensionem eius usq; perueniat, necesse est duos dies & quatuor horas addi, hoc est ut dies uiginti & nouem, & duodecim horas habeat. Sed antequam perficiat duodecimam horam, perdit ex ea quatuor momenta, unciam unam, & quingentesimam sexagesimam quartam partem momenti. siquidem momentum quingentis & sexaginta quatuor atomis constat. Idcirco si hoc nosse desideras, collige per unumquemq; mensum lunarem, id est, de incensione ad incensionem, momenta quatuor, & duodecimam partem momenti, & atomum unum: quæ anticipant incensionem lunæ, & inuenies in decem & nouem annis uiginti quatuor horas, id est, diem integrum, in quo saltus lunæ perficitur. Collige supradictos menses per decem & nouem annos, ex quibus duodecim sunt communes, quorum unusquisq; habet menses duodecim, & dies CCCLIII. & septem sunt embolismi, qui habent menses tredecim, dies uerò CCCLXXXIII. Quæ propter multiplicata momenta quatuor integra duodecies, id est, per duodecim menses in anno communi, sunt momenta quadraginta & octo. Item quadraginta & octo duodecies secundum numerum communium annorum multiplicata, sunt DLXXXVI. Similiter per tredecim lunares embolismi anni menses, id est, tredecies milia

cies multiplicata quatuor momenta, & sunt quinquaginta duo. Item quinquaginta duo septies, hoc est per septem embolismos annos multiplicata, & CCCLXXXIII. momenta. Quæ cum DLXXXVI. supradictis iuncta simul, sunt DCCXL. Quæ diuisa per quadragenarium, quia hora quadraginta momentis constat, uiginti tres reddunt quadragenarios, id est, horas uiginti tres, & infra per unum uicennarium, qui est medietas uiginti quatuor, hoc momenta uiginti. Sicq; ex solis integris momentis, per decem & nouem annos, horæ XXXIII. & semis uicesima quartæ conficiuntur. Restat ut medietas horæ uicesimæ quartæ, quæ remansit, ex partibus momentorum atq; atomorum suppleatur. Sciendum ergo est, quod in decem & nouem annis inter communes & embolismos, menses CCXXXV. continentur lunares. Quot menses, tot duodecimas partes momenti, tot deniq; atomos sumere necesse est. Quæ partes per duodenarium diuisæ, decies nouies duodenos, id est, CCXXXVII. reddunt, quæ sunt momenta decem & nouem: quia in anni circulo, qui CCCLIII. constat diebus, per has partes integrum momentum efficitur: & restant adhuc partes septem de CCXXXV. mensibus, quæ propter illos septem embolismos accidunt annos. Habes itaq; momenta decem & nouem integra ad uiginti quartam horam, ex partibus momentorum collecta per decem & nouem annos. Hæc iunge ad superiora uiginti, & habebis triginta nouem momenta, & adhuc deest unum momentum. Sume igitur illas septem duodecimas partes, quas superesse prædiximus, & de sex partibus fac dimidium momentum, & remanent septem. Sume ergo atomos decem & nouem annorum per singulos menses, id est, CCXXXV. & diuide per quadraginta septem, quæ est duodecima pars momenti, & inuenies quinquies quadraginta septem. Hos iunge ad septimam partem supradictam, quæ remanserat, fac dimidium momentum. Cui alterum dimidium supra inuentum adde, & habes integrum momentum, quod habet atomos DLXXXIII. Quod momentum ad supradicta triginta nouem momenta connectens, habebis quadraginta momenta, quæ faciunt horam integram diei. Hanc horam ad supradictas uiginti & tres horas adiunge, & habebis integrum diem uiginti quatuor horarum.

ITEM VNDE SVpra.

Si uis scire quomodo dies lunæ, quæ dicitur saltus, præparatur & crescit per decem & nouem annos, & quantum de hoc augmento crescit in unaquaq; lunatione: hoc est, in unoquoq; lunari mense, per CCXXXV. (tot enim menses lunares sunt in cyclo decem nouenali) multiplica ducenta triginta quinq; quater, siue quatuor ducentis trigentes quinq; quia quatuor momenta in unoquoque mense crescant, propterea omnes menses ducentos triginta quinq; multiplicatur quater, qui faciunt noningenta quadraginta momenta. Hic autem totus numerus per quadraginta si partitus fuerit, reddidit uiginti tres quadragenos, & uiginti momenta: hoc est uiginti tres horas & dimidiam. Illa autem altera dimidia hora, quæ deesse uidetur, si scire uolueris quomodo colligitur, & quomodo crescit, sine dubio ita intelligitur. Non solum enim quatuor momenta in unoquoque mense de hoc augmento lunari cresunt, uerum etiam duodecima pars momenti in super & atomus, id est, quingentesima sexagesima quarta pars momenti crescit in omnimense lunari, & sic in duodecim mensibus unum momentum colligitur. Interim illos atomos dimitte, de quibus postea dicemus: & ita per decem & nouem annos quæsi fuissent omnes communes septem embolismi interim deferentes, cresunt decem & nouem momenta. Vnum autem momentum, quod deesse cernitur, colligitur ex septem mensibus embolismis, & atomo uniuscuiusq; mensis. Ex sex enim mensibus embolismis, dimidium momentum colligitur, in quo sunt atomi ducenti octuaginta duo. & aliud dimidium momentum colligitur ex uno mense embolismi, hoc est, duodecima pars momenti, in qua parte sunt atomi quadraginta septem. Collige ergo atomum uniuscuiusq; mensis, qui sunt ducenta triginta quinq; mitte simul cum quadraginta septem, sunt ducenta octuaginta duo: hoc est, aliud dimidium momentum. Mitte simul CC. & CC. sunt CCC. Item octuaginta & octuaginta, centum sexaginta. Duo & duo, quatuor: & ita simul DLXXXIII. atomi, hoc est unum momentum. Quod super decem & nouem additum, uiginti momenta efficiat, hoc est altera dimidia hora. Mitte super uiginti tres horas & dimidiam, sunt uiginti quatuor, hoc est, unus dies naturalis, qui dicitur saltus lunæ.

RECAPITVLATIO HVIVS ARGVMENTI.

Nam quomodo fieri possit, ut per annos denos & nouenos unum necesse esset solito dierum lunari numero auferri, si non hoc ue locitas aliqua lunaris gyri paulatim toto circulo decennouenalis tempore procuraret? Auferitur enim lunæ una dies per nouem & decem annos, quia in fine decennouenalis cycli, III. Calend. August. ubi debuisset trigesima esse, fit prima. hoc igitur secundum Aegyptios, quorum sententiam in hac ratione nos sequimur. Similiter secundum quosdam septimo Calend. Decemb. ubi debuisset esse trigesima, fit prima: & ubi prima, fit secunda: & ubi secunda, fit tertia: & reliqua usq; ad finem anni.

Deniq; Anatholius qui uerissimo in æquinoctio uerno initium mensium, & caput circuli totius terminumq; decernit. Anatholius autem non eo ordine facit cyclum suum quo nos, nam ubi apud nos est octauus annus, scilicet ogdoas, apud illum est decimus quartus annus cycli sui. Ergo luna quæ fuit anno præterito, id est anno decimotertio, octaua, non adicit XI. sed XII. ut fit saltus: & fit sequenti anno, id est decimoquarto, in æquinoctio uicesima: apud illum enim octauo Calend. April. æquinoctium est. Est ergo inter nos & illum una luna semper, quoniam ille à meridie ad meridiem computat lunam. Itaq; septimo anno cycli nostri est luna undecimo Calend. April. sexta: decimo Calend. septima: nono Calend. octaua: octauo Calend. nona, quam ille octauam facit: adiciensq; illi duodecim sequenti anno, hoc est ogdoas, est uicesima. Et ideo dixit, De octaua in uicesimam, dum apud nos est de nona in uicesimam, qui non adhuc fecimus saltum. At contra Victorius tertio ante finem ogdoas anno, hanc interferebam censuit lunam Calend. Ianuar. de quarta in decimam sextam conuertens. Contra, scilicet sententiam Anatholij. Altero, scilicet anno. Calend. Ianuar. de quarta in decimam sextam conuertens, scilicet dum nos de quarta in quintam conuerimus lunam Calend. Ian. qui in fine decennouenalis facturi sumus saltum, & ideo minore ætate lunæ habemus, ille enim de quarta in decimam sextam conuertit, ut quæ fuerat quarta, in quinto anno in Calend. Ian. sequenti, id est septimo anno in istem Calend. quæ debuerat computari decima quinta, propter saltum computabitur decima sexta. Et ideo dixit, De quarta in decimam sextam, dum apud nos est de quarta in decimam quintam, qui non fecimus adhuc saltum. Porro Aegyptij, in quorum sententia catholica nunc consentit ecclesia, eandem mutationem primo anno circuli decennouenalis affigunt, facientes epactas lunæ annuas, quarum locus est in undecimo Calend. April. de decimo octaua in nullam facere saltum, Ecclesia græcum est, quod in latinum uertitur conuocatio, propter



Quid enim rationis est lune mutationem meridianis computare ab horis, cum nec imposta tunc in celo, nec sit egressa super terram. Sed nec ulla legis solemnitas meridianis vel post meridianis, sed omnia uespertinis incipiant, simul et consummentur in horis: nisi forte quia Adam peccans, ad auram post meridiem increpatus à Domino, et de paradisi est gaudij pulsus: qua exulare cepimus, debuit hora notari: ut dum dicimus lune initium in meridie, que defectiuam habet naturam, recolamus et nos eadem hora de paradiso expulsos, et defectum inchoasse. Gregorius. Neque enim Adam post culpam in diuinitatis substantia uidere Dominum potuit, sed increpationis uerba per angelum audiuit. De quo scriptum est: Cum audisset uocem Domini deambulantis in paradiso ad auram post meridiem, abscondit se inter ligna paradisi. Quid est enim quod post peccatum hominis, in paradiso Dominus non iam stat, sed deambulat: nisi quod lux seruentior abscisset, et peccatricem animam culpæ suæ frigora constringebant? Increpauit ergo Adam deambulans, ut cæcis mentibus nequitiam suam non solum sermonibus, sed etiam rebus aperiret, quatenus peccator homo, et per uerba quod fecerat audiret, et per deambulationem amisso eternitatis statu mutabilitatis suæ inconstantiam cerneret: et per auram seruore charitatis expulso, torporem suum animaduertiret: et per declinationem solis cognosceret, quod ad tenebras propinquaret. Lege in moralibus librorum uiginti nonum, in quo hæc sacra uerba inueniuntur. Remigius: Plantauerat autem Dominus Deus paradysum uoluptatis à principio, id est, in initio remotis aquis à superficie terræ, et in unum collectis. Vbi autem nos habemus, paradysum à principio: quidam codices habent, Eden ad ortum. Ex quo possimus conijcere, paradysum in oriente situm. In quacunque autem orbis parte sit, scimus eum terrenum esse, et interiecto oceano et montibus oppositis, à nostro orbe longe remotissimum. Est enim in altissimo loco situs peringens usque lunarem circulum, unde et illuc aquæ diluuij minime peruenisse dicuntur.

In quo posuit hominem.] Ex hoc quod postus in paradysum homo dicitur, datur intelligi, non ibi eum fuisse conditum, sed in hac nostra mortali terra, quia preuidit illum diuina presentia illic peccaturum, et ob hoc ab illa sancta terra in hanc conuallam miserie propellendum. Allegoricè autem paradysus presentem significat ecclesiam, que rectè hortus deliciarum dicitur, dum nobis in ea spirituales deliciae administrantur. Lignum uite in medio paradysi, Christus est in medio ecclesie. de quo per quemdam sapientem dicitur: Lignum uite est his qui apprehenderint eum. Ipse est etiam fons, qui de patris substantia descendens, ad irrogandam suam sanctam uenit ecclesiam, de quo per Zachariam dicitur: Erit fons patens domui David, in abluitionem peccatoris et menstruatæ. Domus David, sancta est ecclesia, cui, id est, ad cuius salutem patet fons, id est, Christus in abluitionem peccatoris. Peccator est, qui malum quod mente cogitat, operibus exequitur. Menstruatæ est, que alienam carnem non tangit, sed propria sedatur: significat peccatricem animam, que malum quod cogitat, nequaquam effectu explet: unde non extrinsecus quasi aliena carne deturbatur, sed intrinsecus uelut propria carne suis cogitationibus inquinatur. Suspiramus itaque ad illam ardentius uitam eterna pace beatissimam, quando erit lux lune sicut lux solis, et lux solis septempleriter, sicut lux septem dierum. Esaias: Et erit lux lune sicut lux solis, et lux solis septempleriter, sicut lux septem dierum. Quando erit istud: Tunc cum fuerit cælum nouum, et terra noua. Omnia que omnipotens Deus per spacia sex dierum operatus est, propter hominem facta sunt, in cuius lapsu omnia elementa detrimentum sustinuerunt. Nam terra antea spinas et tribulos non proferebat. Aer iste non tanta crassitudine erat, sed purus erat. Sic sol, et luna et sidera detrimentum sui luminis sustinuerunt. In die autem iudicij, determinato illo examine, cum fuerint omnes reprobi, unà cum diabolo in inferno conclusi, sustollet se Dominus Iesus pariter cum corpore suo, quod sunt omnes electi in cælum: et tunc mutabit sibi luna splendorem solis, et sol septempleriter lucebit quàm modo, sicut lux septem dierum, hoc est multipliciter: et recipiet lumen et splendorem solis, quem amisit peccante primo homine. Dicit etiam beatus Isidorus in libro Creaturarum, quod neque sol neque luna ad occasum uentura sint postea, sed in loco quo creata sunt, sine fine manebunt iuxta illud Abacuc: Sol et luna steterunt in habitaculo suo: pro eo quod est, stabunt. Et quare hoc? Ne claritate solis sue lune illi qui apud inferos erunt, perfrenantur. De hoc etiam statu dicit Esaias: Non occidet tibi ultra sol tuus, et luna tua non minuetur. Item Esaias: Et erubescet luna, et confundetur sol, cum regnauerit Dominus in Syon et in Hierusalem. Erubescet luna, id est, absceat in die iudicij, et confundetur sol. Nunquid ita confundentur ut cadant de cælo? Non. Ipse Dominus ait: Sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et uirtutes cæli mouebuntur. Dicit enim beatus Augustinus, quia neque sol, neque luna, neque stelle lumen suum amittent: sed ad comparationem ueræ lucis que est Christus, omnia sidera et luminaria uidentur obscurari. Quem enim splendorem præstat lumen cæci, si positum fuerit in medio radio solis, aut quid luminis auget cernentibus illud? Nullum. Iob: Sol conuertetur in tenebras, et luna in sanguinem. Hoc in passione Domini partim factum, partim ante diem Domini magnum, id est, iudicij futurum creditur. Tunc enim sol obtenebratus est, sed luna in sanguinem uersa palam hominibus apparere non potuit: que tunc, ut puta in pascha decimaquinta existens, interdum fuerat mortalium uisibus obiectu telluris occulta. Aliter. Sol conuertetur in tenebras, et luna in sanguinem, antequam ueniat dies Domini magnum et horribilis: hoc est, splendor quorundam fidelium ultima tribulatione deficiens obscurabitur, et ecclesia martyrum sanguine oruentabitur. Sin autem post occubitu solis accendatur luna, non propter hoc ante uesperam computatur uidetur, sed trigessimam potius oportet estimari. Si enim ante uesperam accendatur luna, non computabitur propter hoc prima, sed in uespere. Similiter si post uesperam, id est, post occubitu solis accendatur, non computabitur propter hoc prima, donec ad aliam uesperam uenerit, et ibi uideatur, id est, uespere, scilicet propter primam conditionem. Quod si quis grauius huic insistenti questionem, dixerit se nouam lunam eo anno, quo saltus inferendus est, hoc est, ultimo circuli decennouenalis biduo, priusquam prima caneretur, multis cum testibus uidisse, id est, quarto nonarum Aprilium die. Ex hoc autem probatur, quia naturaliter in ultimo circuli decennouenalis anno ponitur saltus, quod penè omnes lune ipsius anni uidentur biduo antequam dicuntur prima, quod in alijs annis nullo modo fit. Et hoc solitum est fieri in appropinquatione saltus: in elongatione uero stenti uidetur, ita computatur. Paternæ etenim auctoritatis subsidio succurramus, dum Nicæna synodi scita sectamur, que decimas quartas festi paschalis lunas tam firmam stabilitate præfixit, ut decennouenalis earum circuitus nusquam uacillare, nusquam fallere possit. Nicæa, ciuitas est metropolis Bithyniæ, in qua Constantinus imperator, sicut decimus liber Ecclesiasticæ historie narrat, congregauit synodum, CCCCXIII. epi scoporum, ubi Arrius anathematizatus est. Inde dicitur Nicæna synodus, que in Nicæa facta est. Synodus autem ex greco interpretari potest, comitatus uel cætus: cætus uero conuentus est uel congregatio, à coeundo, id est conueniendo in unum. unde et conuentum est nuncupatum, sicut conuentus cætus uel concilium, à societate multorum in unum. Scita sunt, que plebes tantum constituunt.

et uocata scita, quod ea plebs sciat, uel quod sciscitatur et rogat ut fiat. Quid enim? Nunquid credendum est, quia illam quam nos quarto nonas Aprilis nouam uidimus lunam, nemo uiderit de illis trecentis decem et octo pontificibus, qui in Niceno concilio residerant? Viderunt ergo illi accendi lunam in quarto nonas Aprilis, nec tamen primam dinumerauerunt eam, ne contrarietas communis et embolismi regulas inde nutiret. Tunc ergo sub sanctæ memorie papa Zosimo, usque ad lucem aqua non ueniente, non consecrati, qui baptizandi fuerant recesserunt. Tunc idem octauo Calend. April. die, quando ipsi sanctum pascha celebrandum esse putabant. Baptismus grece, latine tinctio interpretatur. Que ideo tinctio dicitur, quia ibi homo spiritu gratie in melius immutatur, et longe aliud quam erat efficitur. Nam sicut aqua purgatur exterius corpus, ita latenter eius mysterium per spiritum sanctum purificatur et animam, cuius sanctificatio ita est: Inuocato enim Deo, descendit spiritus sanctus de cælis, et medicatis aquis sanctificat eas de semetipso, et accipiunt uim purgationis, ut in eis et caro et anima delictis immundata mundetur.

Laudabiliter uinci gaudebat.] Gaudebat enim superari ab orientalibus, qui secundum Niceni concilij definitionem faciebant, quamuis suis occidentalibus fauere uideretur.

SCHOLIA IN CAPVT XLII. BEDÆ PRESBYTERI,  
De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Notandum sanè.] Facile hoc liquet ex superiori capite, uni namq; mensi detrahatur, quod singulis (si fieri possit) oportuit. Subita igitur detractio facit, ut luna fulso maiorem ostendat ætatem, quàm computatur, facta unius diei detractio.

Bachomius monachus insignis.] Huius Bachomij, seu ut alij scribunt, Pachubij libellum nuper nactus sum à studio suo quodam, qui dum mihi copiam faceret, propter antiquitatem et pietatem iudicari dignum esse editione.

DE CIRCVLO DECENNOUENALI.  
CAP. XLII.

Decennouenalis circuli ordinem primus Eusebius Cæsareæ Palæstinae Episcopus, ob quartas decimas lunas festi paschalis, ipsumque diem Paschæ inueniendum composuit, eo quod luna cuiuslibet ætatis post tantum temporis ad eundem redeat anni solaris diem: non quod Aegyptus, uel cætera per orientem Christi ecclesia uerum eatenus lunæ cursum, uel diem nescierit ritè inuenire paschalem, sed quia ea quæ ipsis temporibus annuatim cum labore inuestigata, et per orbem mandata sapienter in quaestione uenire solebant, facilius præfixa semel regula circulari semper obseruari, et sine scrupulo ambigendi poterant edisci. Denique fertur antiquitus Alexandriæ ecclesiæ antistiti delegatum, ut officiose operam curamque inuestigationi computi paschalis impenderet, quatenus Pontifici apostolice sedis adnuncians, per eum diem Paschæ solennem cæteris ecclesiarum principibus agnoscere faceret. Vnde beatissimus Papa Leo Martianum principem postulauit, ut Alexandrino Antistiti delegaret, quatenus Paschale sancti Theophili, in quo VII. Calendarum Martiarum die Pascha uideretur affixum, diligenti perscrutaretur examine, arbitratu ab eo non rectè memoratum diem fuisse conscriptum, inter alia hæc dicit. Studuerunt quoque dem sancti patres occasione huius auferre, omnem hanc curam Alexandrino Antistiti delegantes, quoniam apud Aegyptios huius supputationis antiquitas tradita uidebatur esse peritua, per quem quotannis dies prædictæ solennitatis sedi apostolice indicaretur, cuius scripti ad longinquiores ecclesias indicium generare percurreret. Verum ut huiusmodi labor aliquando quietesceret, composuit memoratus uir circulum nunc longe lateque notissimum, quo decimas quartas lunas primi mensis ex ordine comprehendendo, diem Paschæ, qui mox sequenti dominica futurus erat, facillime cuiuslibet inueniendum relinqueret. Cuius circuli Proterius Alexandrinæ urbis Antistes, ad inquisitionem sancti Papa Leonis, luculentissimam reddens rationem, talis rescriptus ab eo meruit tenore prædicari. Latificauerunt me literæ dilectionis tuæ, quas frater et coepiscopus noster Nectarius pio adportauit officio. Oportebat enim ut ab Alexandrinæ ecclesiæ Præsule talia scripta ad sedem apostolicam mitterentur, quæ ostenderent magisterio beatissimi Petri apostoli hoc ab initio per beatum Marcum eius discipulum didicisse Aegyptios, quod constat credidisse Romanos.

GLOSSÆ IN CAPVT XLII. BEDÆ PRESBYTERI,  
De temporum ratione: auctore Bridefero Ramesiensi.

Cyclus decennouenalem, propter quartas decimas lunas paschales Nicæna synodus instituit, eo quod ad eundem anni solaris diem, unaqueque luna per decem et nouem annos, ducentis triginta quinque circumacta uicibus, inerrabili cursu redeat, qui diuiditur in octoadas et hendecadas: hoc est, in octo et undecim annos. Octo enim anni lunares, totidem annos solares duobus tantum diebus transcendunt, quorum alter ad explementum accurrit hendecadis, alter ratione saltus absimitur. Alioquin hendecæ solaris uno die transscenderet lunam, licet quidam uolenter hos dies, ex bissextis octo annorum supplere nitantur, cum bissextus soleat in mense Februuario soli supersus, et lune futuro tempore nihil præiudicare, et ipsi nullam hendecadi bissextum addant. Vt ergo apertius dicam, duo lune dies, qui supersunt in octoade, duos qui desunt in hendecade supplebunt.

Circulus decennouenalem.] Cyclus lunaris et cyclus decennouenalis penè idem sunt, nam decem et octo annis ambo implentur. Sed in hoc distant, quia per cyclus lunare, qualis sit luna in Cal. Ian. reperitur, ubi et initium est anni, et ubi ipse circulus inchoatur: per cyclus uero decennouenalem, quomodo pascha debeat pronunciari, deprehenditur. Huius initium 14. luna paschali fit.

Dicitur autem decennouenalis, quia decem & nouem expletur annis, estq; compositum nomen, ex decem, & nouem, & anno. Eo quod, id est, propter eam institutionem decennouenalem, ad eundem, scilicet terminum paschalem, in quo semper fit luna paschalis XLIII. qui terminus semper à duodecimo Calend. April. usq; in decimum quartum Calend. Maias.

Decennouenalis circuli ordinem Eusebius Cæsareæ Palæstinæ episcopus ob quartas decimas lunas festi Paschalis, ipsūmq; diem Paschæ inueniendum composuit. Quod autem superius dominus Beda dicit, cyclum decennouenalem propter quartas decimas lunas paschales à Nicena synodo institutum fuisse: uerum dicit, & sic intelligendum est. Multi autem prius in hoc multis modis laborauerunt, sicut prædictus Eusebius, Hippolytus episcopus, Theophilus Alexandrinus, Propper quoq; natione Aquitanus, atq; Victorius, necnon & Cyrillus Alexandrinæ urbis episcopus, qui multiplicatis eiusdem scilicet rationibus, multiplices circulos ediderunt. Postea uero quicquid de hac re ipsa synodus firmius reperit, confirmare studuit, sicut liber decimus Ecclesiasticæ historie in hunc modum refert. Igitur cum de his prout diuinarum legum reuerentia poposcerat, decreuissent, sed & de obseruatione paschæ antiquum canonem, per quem nulla de reliquo uarietas oriretur, ecclesis tradidissent, omnibus ritè dispositis ecclesiarum pax & fides, in orientis atq; occidentis partibus una atq; eadem seruabatur. Cyclus autem uocatur, eo quod in orbem digestus sit, & quasi in circulo dispositus, ordinem complectitur annorum sine ulla uarietate, & sine ulla arte.

SCHOLIA IN CAPVT. XLII. BEDÆ PRESBYTERI. De temporum ratione: auctore Ioanne Nouiomago.

Decennouenalis circuli Eusebius. Decennouenalis circulus ad lunæ computationem factus est, constans nouem numerorum ordinibus, quorum primus continet annos Domini; secundus, indictiones; tertius, epactas; quartus, concurrentes; quintus, cyclos lunares; sextus, decimas quartas lunas; septimus, dies Dominicos paschæ; octauus, lunæ ætatem eiusdem diei: nonus, ogdoada & hendecadas, quorum deinceps Beda rationem reddet.

DE EMBOLISMIS ET COMMVNIBVS ANNIS. CAPVT XLIII.

Diuiditur autem circulus idem in embolismos, annosq; communes, quos Hebræorum quoq; præcorum autoritate constat obseruatos: communes quidem annos, id est, CCLIIII. dierum XXI. embolismus autem, id est, CCLXXIIII. dierum, continens VII. Primus namq; & secundus communes: tertius est embolismus: quartus & quintus communes: sextus embolismus: septimus communis: octauus embolismus: nonus & decimus communes: undecimus embolismus: duodecimus & tertiusdecimus communes: quartusdecimus embolismus: quintusdecimus & sextusdecimus communes: septimusdecimus embolismus: octauusdecimus communis: nonusdecimus embolismus. Qui utriq; sicut & supra dictum est, ab exordio primi mensis, quem Hebræi Nisan uocant, hoc est, ab accensione lunæ paschalis initium sumunt, cuius exordium mensis hac regula debet obseruari, ut nunquam luna paschæ XIII. uernum præcedat æquinoctium, sed uel in ipso æquinoctio, hoc est XI. Calendarum Aprilium die, uel eo transgresso legitima procedat. Unde fit, ut ab octauo Iduum Martiarum, usq; in Nonarum Aprilium diem lunaris anni sint querenda primordia. Ipsa autem luna decima quarta, cum primum XII. Calendarum Aprilis, cum nouissimè XIII. Calendarum Maias occurrendo, diem festi paschalis ab XI. Calendarum Aprilis, usq; in VII. Calendarum Maias faciat inquirendum. Embolismorum autem, sicut Dionysius ait, ista ratio probatur existere, quod annorum communium uidetur damna supplere, quatenus ad solare tempus lunaris exequetur excursio. Quamuis enim solis annuū cyclum per singulos menses luna circumeat, tamen eius perfectionem duodecim suis mensibus implere non præualet. Deniq; in annis communibus ad rationem solaris anni undecim dies lunæ deesse cernuntur. In embolismis uero decem & nouem diebus eundem annum uidetur solare luna transcendere. Et Hebræi quidem, qui solos lunares in lege nouerant, & obseruabant menses, iuxta naturalem lunæ cursum tricenis, undetricenisq; diebus communium annorum menses duodenos explicabant, & tertio uel secundo ubi decebat anno, tertiumdecimum in fine anni mensem triginta dierum apponebant embolismum. Porro Romani qui disparem habent menses, non unoquoque libet in loco embolismos computando interponere uoluerunt, sed potius ubilibet medijs anni temporibus uacuum congruumq; inter Calendarum locum inuenire potuissent. Primam igitur embolismorum lunam quarto Nonas Decembris, secundam quarto Nonas Septembris, tertiam pridie Nonas Martias, quartam pridie Nonas Decembris, quintam quarto Nonas Nouembris, sextam quarto Nonas Augusti, septimam tertio Nonas Martias, nasci dixerunt: solertissimè quantum potuerunt curantes, ut cuiuscunq; ætatis luna in Calendarum occurrisset, ipsa eiusdem mensis luna diceretur esse putanda. Quod ramen non usquequaq; ualuerunt obtinere propter præsumptionem paschalis lunæ cursum, cuius cum extrema nonnunquam in Calendarum Maias incurrant, & secundum quoq; uel etiam tertium post Calendarum diem teneant, non tantum Maij mensis, sed potius Aprilis lunæ, sicut semper esse dicenda est.

GLOSSAE

GLOSSAE IN CAP. XLIII. BEDÆ PRESBYTERI. De temporum ratione: auctore Brideserto Ramesiensi.

Diuiditur autem circulus idem in embolismos annosq; communes, quos Hebræorum quoq; præcorum autoritate constat obseruatos. Emblemata, uarietas pavementi, uel abundantia. Inde embolismus annus dicitur superabundans. Embolismi autem anni & communes sic inueniuntur. Si enim à decima quarta luna paschæ præcedentis, usq; ad decimam quartam sequentis CCLXXIIII. dies fuerint, embolismus annus est: si uero CCLIIII. communis. Deniq; in annis communibus ad rationem solaris anni undecim dies lunæ deesse cernuntur: in embolismis uero decem & nouem diebus eundem annum solare uidetur transcendere. Annus autem lunaris minor est solare diebus undecim. Qui colliguntur per tres annos, & sunt triginta tres dies, unde tertio anno embolismus fit: hoc est, augetur tunc annus lunæ triginta diebus, quomodo undecim ter ducti, triginta tres faciunt. Tres autem qui supersunt, adiectis tribus trium annorum sequentium qui supersunt, etiam triginta sex sunt. Quos sex, duobus annis adijce, qui habet uiginti duos dies, ex undecim bis solaris anni, & sunt dies uiginti & octo. Propterea septimum annum non sequitur communis, quomodo adijciuntur statim uiginti & octo dies, unde unus mensis sic licet duo desint dies, qui tamen ex hendecade solare complentur. Sciendum præterea eos errare, qui putant quod annus solaris simul & communis uel embolismus incipiant. Nam in initio anni decennouenalis circuli in accensione lunæ, mensis Aprilis finis est embolismi. Verbi gratia. Presenti anno, qui est septimus circuli decennouenalis, finis erit embolismi in accensione lunæ April. quoniam anno præterito, id est sexto decennouenalis ab accensione lunæ Aprilis initium sumpsit. Commemorandum quoq; quod luna embolismi nullius mensis est. Porro Romani qui disparem habent menses, non uno quolibet in loco embolismos computando interponere uoluerunt, sed potius ubilibet medijs anni temporibus uacuum congruumq; inter Calendarum locum inuenire potuissent. Primam igitur embolismorum lunam, quarto Non. Decemb. tertiam, pridie Non. Mart. quartam pridie Non. Decemb. quintam, quarto Non. Nouemb. sextam, quarto Non. August. septimam, tertio Non. Mart. nasci dixerunt.

ARGUMENTVM DE SEPTEM LVNATIONIBVS EMBOLISMORVM.

In primo igitur anno embolismi, hoc est in ogdoade tertio, sunt epactæ uiginti due, & ideo est luna in Calend. Septembr. & Octob. uigesima septima: in Calend. Nouemb. & Decemb. uigesima nona. Ipsa autem luna que uigesima nona est, in Calend. Decemb. & extinguitur illic, sua luna est: illa uero luna, que in quarto Non. Decemb. incipit, & terminatur trigesima, secundo Calend. Ian. embolismi est: que autem in Calend. Ian. est prima, luna ipsius est, quam & ipsam trigessimam terminare debet. Ecce inuenisti lunam embolismi in primo anno embolismi, secundo Calend. Ian. trigessimam.

DE SECUNDO ANNO EMBOLISMI, hoc est, in ogdoade quinto.

In secundo anno embolismi, id est in ogdoade sexto, sunt epactæ uiginti quinque, luna uero in Calend. Septemb. trigesima: & extinguitur illic, quia luna ipsius est. Illa autem luna que initiat in quarto Non. Septemb. & finitur trigesimo in Calend. Octob. embolismi est: & illa que incipit prima in sexto Non. Octob. & in tertio Calend. Nouemb. finitur, uigesima nona luna Octob. est. in Calend. Nouemb. & Decemb. fit luna secunda, in Calend. Ian. quarta, sicut ordo est.

DE TERTIO ANNO EMBOLISMI, HOC est in ogdoade octauo.

In tertio anno embolismi, id est in ultimo anno ogdoadis, sunt epactæ septendecim, luna uero in Calend. Septemb. & Octob. uigesima secunda. In Calend. Nouemb. & Decemb. uigesima quarta, in Calend. Ianuar. uigesima sexta. In Calend. Februar. uigesima septima. In Calend. Mart. uigesima sexta. In Calend. April. & Maij, uigesima septima. In Calend. Iunij & Iulij, uigesima nona. In Calend. Augusti, prima. In Calend. Septemb. tertia. Quare facis unam ætatem lunæ in Calend. April. & in Calend. Maij, quia nusquam sic in calculo reperitur: ideo quippe, quia luna que secundo nonas Mart. incipit, & uigesima septima est in Calend. April. in quarto non. April. uigesima octaua. In tertio non. April. uigesima nona. In secundo non. April. trigesima, embolismi est, & extinguitur illic. Et illa que initiat in Non. April. ipsa est paschalis, & euenit decima quarta, decimo quarto Calend. Maij, & terminatur uigesima nona, V. non. Maij. Luna uero que est prima in quarto Non. Maij, & finitur trigesimo, in IIII. Non. Iunij, luna Maij est. Luna enim que initiat in tertio Non. Iunij, finiturq; uigesimo nono in Calend. Iulij, luna Iunij est. Luna namq; que incipit sexto Non. Iulij, terminaturq; trigesimo secundo Cal. Augusti, luna Iulij est. Postea autem fit luna in Calend. August. prima, Septemb. tertia, sicut ordo est. Nam si non fecisses unam ætatem lunæ in Calend. April. & in Calend. Maij, euenisset tibi in ipso anno in tertiano paschali, qui est decimo quarto Calend. Maij, non XIII. sed XV. & fuisset error in paschæ, & in ætatibus lunæ.

DE QUARTO ANNO EMBOLISMI, in hendecade primo.

In primo igitur anno embolismi in hendecade, sunt epactæ uiginti, & idcirco est luna in Calend. Septemb. & Octobr. uigesima quinta. In Calend. Nouemb. & Decemb. decima septima. Illa autem luna que pridie Non. Decemb. incipit prima, & extinguitur, tertio Non. Ian. trigesima, embolismi est. Illa uero que tertio Non. Ian. incipit, & extinguitur trigesima in Calend. Febr. Ianuarij est. Et illa que quarto Non. Febr. prima incipiens, & finitur sexto Non. Mart. XXI. Februarij est. Et si bissextus ipso fuerit anno, tunc ipsa luna Februarij trigesima computatur, sicut & in alijs bissextilibus annis. Porro luna Mart. V. Non. ipsius incipit, & finitur trigesimo, in Calen. April. Illa enim que quarto Non. April. incipit, & finitur uigesimo nono, secundo Cal. Maij, luna April. est: que

que autem in Calend. Maij euenit prima, ipsius luna est. Cetera uero ordinem suum sequuntur. Huius igitur embolismi lunam, quæ nos secundo Non. Decemb. ideo dico, ut quicumq; utrumq; legerit, utrumq; firmiter esse sciat.

DE QUINTO ANNO EMBOLISMI, in hendecade sexto.

In ipso autem anno sunt epactæ uiginti tres. Luna enim in Calend. Septemb. & Octob. uigesima octaua. In Calend. Nouembr. & Decemb. trigesima. Illa autem luna que in Calen. Nouemb. trigesimo terminatur, luna ipsius Nouemb. est: & illa que quarto Non. Nouemb. incipit, & in Calend. Decemb. trigesimo finitur, embolismi est. Quæ uero prima quarto Non. Decemb. inchoat, finiturq; XXXIX. tertio Calend. Ian. ipsa est Decemb. In Calend. Ian. II. in Calend. Feb. III. cetera uero ordinem suum sequuntur.

DE SEXTO ANNO EMBOLISMI, in hendecade nono.

In ipso enim anno sunt epactæ uiginti sex. nullatenus tamen lunam embolismi per ipsas epactas reperies, nisi ad epactam anni communi superioris reuertaris. Nam in anno communi preterito, fuerunt epactæ quindecim. Ideo autem luna in Calend. August. uigesimo nono. ibiq; terminatur, quia luna ipsius est. Illa uero quæ quarto Non. August. inchoat, finiturq; trigesimo in secundo Calend. Septemb. embolismi est. In Calend. igitur Septembr. & Octobr. per epactas uiginti sex, fit luna prima: cetera uero deinceps ordinem suum sequuntur.

DE SEPTIMO ANNO EMBOLISMI, QVI EST. ultimus cycli decennouenalis.

Sunt namq; epactæ in ultimo embolismo hendecadis octo decem. In Calend. Septemb. & Octob. luna uigesima tertia. In Calend. Nouemb. & Decemb. uigesima quinta. In Calend. Ian. uigesima septima. In Calend. Feb. uigesima octaua. In Calend. Mart. uigesima septima. In Calend. April. uigesima octaua. & in Calend. Maij trigesima. In Calend. Iulij prima. In Calend. August. tertia, propter saltum. In Calend. Septemb. quinta. Ideo namq; facimus unam ætatem lunæ in Calend. April. & Maij, quia luna que tertio Non. Mart. incipit, & in Calend. April. est uigesima nona. In quarto Non. April. uigesima nona. In tertio Non. April. trigesima embolismi est. Illa enim luna que secundo Non. April. incipit, & extenditur usq; in sexto Non. Maij, uigesima nona April. est: & ipsa est paschalis, & euenit decimoquarto in decimosexto Calend. Maij. Et nisi ita fecisses, euenisset tibi in termino paschali luna decima quinta, & fuisset error in pascha & in ætatibus lunæ. Luna uero que incipit in quinto Non. Maij, & finitur trigesimo. In Calend. Iulij, luna Maij est. Iulij quoq; luna, quarto Non. ipsius initium sumpsit, finiturq; in Calend. Iulij uigesimo nono. Quæ ergo in Calend. Iulij est prima, & extinguitur uigesimo nono, quarto Calend. August. luna Iulij est. Et quamuis tertio Calend. August. trigesima terminari debuisset, unum, id est trigessimam amittit diem, propter rationem saltus, & computatur luna August. in Calend. ipsius I. I. cum hanc rationem argumenti secundam existere doceat. Quæ etiam XXXIX. VI. Cal. Sept. finitur, & ceteræ ordinem suum sequuntur.

DE OGDODE ET HENDECADE. CAPVT XLIIII.

Est & alia præfati circuli diuisio, qua in ogdoadem & hendecadem, id est in VIII. & in XI. distinguitur annos, eò quod octauo & undecimo anno luna paschalis supremas suæ natiuitatis metas subeat. Supremas, id est inferiores, id est decimoquarto Calend. Maij. Metas, id est fines. Subeat, intrat. Ultra illum terminum non ascendit luna paschalis, qui est octauo & undecimo anno, qui est ultimus decennouenalis cycli: tibi enim tenet ultimum terminum suæ natiuitatis. In octauo enim anno in Non. April. prima luna paschalis, & decimoquarto Calend. Maij, fit decimaquarta. In undecimo uero anno fit prima secundo Non. April. & decimaquarta in decimoquinto die Calendarum Martiarum. Octies CCC sexageni & quini, faciunt IIMDCCCCXX. Ogdoas solis habet dies IIMDCCCCXX. Ogdoas autem lunæ habet dies IIMDCCCCXXII. Hendecas solis habet dies IIMMXXV. Hendecas autem lunæ habet dies IIMMXXIIII. Tolle unum saltus diem, & remanent IIMMXXIIII. Habet enim plus hendecas solaris hendecade lunari in duobus diebus. Quos duos dies quibus abundat hendecas solaris super hendecadem lunarem, tribuit ogdoadi solaris, qui minor est ogdoade lunari in duobus diebus. Et sic tandem lunæ cursus & solis, ad unam concordiam ueniunt in fine hendecadis: adde embolismorum dies CXX, fiunt IIMMXXIIII. Tolle unum saltus diem, remanent IIMMXXIIII. Centum, uiginti & unus dies crescunt in hendecade ex undecim annis diebus, & insuper unus, id est, centum uiginti duo. Quia in decimonono anno non tantum undecim ut in ceteris annis, sed duodecim dies accrescunt, propter saltum, quod ita probari potest. Nam hendecas solis habet dies IIMMXXV. Diuide illos per CCCLIIII. id est per lunares annos. Undecies CCCLIIII. fiunt IIMDCCCXIII. Ex his subtrahere unum, eo quod ultimus in cyclo decennouenali lunaris annus CCCLIIII. constat, remanent IIMM DCCCXIII. Et adhuc restant ex hendecade solaris, centum uiginti duo dies, & quibus quatuor embolismos, & insuper duos dies, quorum auxilio ogdoas solaris indiget suppleri. Non dubium est, liquidoq; patet in horum concordatione temporum nil præiudicare bissexto, sed quotquot in cyclo decennouenali incurrerint, omnes utroq; sidere, iuxta quod docuimus, æqualiter esse proficiuos. In octo annis, id est in ogdoade, fiunt duo bissexti in undecim uero, id est in hendecade, fiunt duo bissexti, & octodecim horæ de quinto, scilicet bissexto. In solari uero cyclo, id est in uiginti & octo annis, septem bissexti fiunt. Primo anno circuli decennouenalis, nullæ sunt epactæ: quia in undecimo Calend. April. luna finitur est cursus. Tricesima est ibi luna, & ideo finitur est cursus eius: quia semper in undecimo Calend. April. finitur cursus lunæ, si trigesima luna inueniatur ibi. Item nono eiusdem circuli anno, id est post dies IIMDCCCCXXII. nono Calend. April. die, trigesima est luna, quod etiam epactarum quæ tunc uiginti octo sunt, ordo manifeste testatur. Si æqualitas dierum solaris cursus & lunaris esset in fine ogdoadis, scuti est in fine hendecadis, esset ibi luna trigesima in undecimo Calend. April. scuti est in fine hendecadis. Nunc autem, quia ogdoas lunaris superat duobus diebus ogdoadem solaris, est ibi luna trigesima in nono Calend. April. non in undecimo Calend. April. Et est necesse addere ogdoadem solaris decimam & nonum Calend. April. diem, qui fiunt post XI. Calend. ut conueniat solaris cursus ad lunarem. Decimus & nonus Calend. April. dies adduntur ad lunas, quæ crescunt super ogdoadem solaris.

Vide igitur si hic opus habeat hendecas solis subsidio bissextili, ut additis uidelicet duobus uel tribus diebus, lunarem compensare sufficiat hendecadem. Non utiq; eget quadrantili suauitate ad æquiparandam lunæ hendecadem, quam duobus in super diebus exuperare probatur, sed fortius superabundat diebus, quod minus est in ogdoade solis adimplere. Liquidoq; patet in horum concordatione temporum nihil præiudicare bissexto, sed quotquot in circulo decennouenali incurrerint, omnes utroq; sidere, iuxta quod supra docuimus, æqualiter esse proficiuos. Denique ut rei ipsius euiceremus interna, primo anno circulo decennouenalis nullæ sunt epactæ, quia in XI. Calendarum Aprilis luna finitur est cursus. Item nono eiusdem circuli anno, id est post dies IIMDCCCCXXII. nono Calendarum Aprilium die trigesima est luna, quod etiam epactarum quæ tunc XXXVIII. sunt, ordo manifeste testatur. Quid ergo opus erit ad completionem lunaris ogdoadis duos solaris cursus superadscere dies. id est decimum & nonum Calendarum Aprilium, si hoc duo bissextilis poterant perficere dies? Non ergo duos dies, qui in ogdoade solis à lunari ogdoade minus sunt, duorum intercalatione bissextorum, sed duorum magis qui in hendecade eius à lunari plus sunt adiectione supplementur. Nec nocet quod saltum lunæ, quem quidam in ogdoadis initio ponunt, in hendecade ponendum memorauimus. Vbiq; enim interposueris, eodè propolita quæstio sine soluetur, & habet circulus decennouenalis menses solares CXXXVII. lunares CXXXV. dies exceptis bissextilis IIMDCCCCXXV. decies nouies enim duodeni CXXXVII. adde VII. fiunt CXXXV. Item decies nouies trecenteni sexageni & quini IIMDCCCCXXVI. Decies nouies trecenteni quinquageni & quaterni IIMDCCCCXXVI. adde embolismorum VII. mensium dies CXX. fiunt IIMDCCCCXXVI. subtrahere unum saltus lunaris diem, & uno eodemq; dierum numero solis & lunæ cursus decennouenalem cyclum includere probabis. Item ogdoas solis habet menses CXXVI. lunæ autem CXXIX. hendecas uero solis menses habet CXXXII. lunæ autem CXXXVI. De numero dierum supra dictum est.

GLOSSAE IN CAP. XLIIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bredfero Ramesiensi.

Est & alia præfati circuli diuisio, qua in ogdoadem & hendecadem, id est in octo & undecim distinguitur annos, eo quod octauo & undecimo anno luna paschalis supremas suæ natiuitatis metas subeat. Supremas, id est inferiores, id est decimoquarto Calend. Maij. Metas, id est fines. Subeat, intrat. Ultra illum terminum non ascendit luna paschalis, qui est octauo & undecimo anno, qui est ultimus decennouenalis cycli: tibi enim tenet ultimum terminum suæ natiuitatis. In octauo enim anno in Non. April. prima luna paschalis, & decimoquarto Calend. Maij, fit decimaquarta. In undecimo uero anno fit prima secundo Non. April. & decimaquarta in decimoquinto die Calendarum Martiarum. Octies CCC sexageni & quini, faciunt IIMDCCCCXX. Ogdoas solis habet dies IIMDCCCCXX. Ogdoas autem lunæ habet dies IIMDCCCCXXII. Hendecas solis habet dies IIMMXXV. Hendecas autem lunæ habet dies IIMMXXIIII. Tolle unum saltus diem, & remanent IIMMXXIIII. Habet enim plus hendecas solaris hendecade lunari in duobus diebus. Quos duos dies quibus abundat hendecas solaris super hendecadem lunarem, tribuit ogdoadi solaris, qui minor est ogdoade lunari in duobus diebus. Et sic tandem lunæ cursus & solis, ad unam concordiam ueniunt in fine hendecadis: adde embolismorum dies CXX, fiunt IIMMXXIIII. Tolle unum saltus diem, remanent IIMMXXIIII. Centum, uiginti & unus dies crescunt in hendecade ex undecim annis diebus, & insuper unus, id est, centum uiginti duo. Quia in decimonono anno non tantum undecim ut in ceteris annis, sed duodecim dies accrescunt, propter saltum, quod ita probari potest. Nam hendecas solis habet dies IIMMXXV. Diuide illos per CCCLIIII. id est per lunares annos. Undecies CCCLIIII. fiunt IIMDCCCXIII. Ex his subtrahere unum, eo quod ultimus in cyclo decennouenali lunaris annus CCCLIIII. constat, remanent IIMM DCCCXIII. Et adhuc restant ex hendecade solaris, centum uiginti duo dies, & quibus quatuor embolismos, & insuper duos dies, quorum auxilio ogdoas solaris indiget suppleri. Non dubium est, liquidoq; patet in horum concordatione temporum nil præiudicare bissexto, sed quotquot in cyclo decennouenali incurrerint, omnes utroq; sidere, iuxta quod docuimus, æqualiter esse proficiuos. In octo annis, id est in ogdoade, fiunt duo bissexti in undecim uero, id est in hendecade, fiunt duo bissexti, & octodecim horæ de quinto, scilicet bissexto. In solari uero cyclo, id est in uiginti & octo annis, septem bissexti fiunt. Primo anno circuli decennouenalis, nullæ sunt epactæ: quia in undecimo Calend. April. luna finitur est cursus. Tricesima est ibi luna, & ideo finitur est cursus eius: quia semper in undecimo Calend. April. finitur cursus lunæ, si trigesima luna inueniatur ibi. Item nono eiusdem circuli anno, id est post dies IIMDCCCCXXII. nono Calend. April. die, trigesima est luna, quod etiam epactarum quæ tunc uiginti octo sunt, ordo manifeste testatur. Si æqualitas dierum solaris cursus & lunaris esset in fine ogdoadis, scuti est in fine hendecadis, esset ibi luna trigesima in undecimo Calend. April. scuti est in fine hendecadis. Nunc autem, quia ogdoas lunaris superat duobus diebus ogdoadem solaris, est ibi luna trigesima in nono Calend. April. non in undecimo Calend. April. Et est necesse addere ogdoadem solaris decimam & nonum Calend. April. diem, qui fiunt post XI. Calend. ut conueniat solaris cursus ad lunarem. Decimus & nonus Calend. April. dies adduntur ad lunas, quæ crescunt super ogdoadem solaris.

BREVIS RECAPITULATIO.

Claret enim, duos dies plus habere ogdoadem lunarem, quam solaris: & hendecas lunaris duobus diebus minor est hendecade solaris, sicut ogdoas solaris minor est duobus diebus ogdoade lunari. Sume ergo duos dies de ogdoade lunari, suoq; hendecadi tribue, & tunc inuenies ogdoades & hendecades utriusq; sideris per omnia æquales.

PRimo decennouenalis circuli uersu temporū ordo presignatur, quē Græci calculatores à Diocletiani principis annis obseruauerunt. Sed Dionysius uenerabilis abbas Romanę urbis, & utriusque linguę, gręcę uidelicet ac latinę non ignobili præditus sciētia paschales scribēs circulos, noluit ei sicut ipse testatur, memoriā impij & persecutoris innectere, sed magis elegit ab incarnatione domini nostri Iesu Christi annorū tempora prænotare, quatenus exordij spei nostrę notius nobis existeret, & causā reparationis humanę, id est, passio redemptoris nostri euidētius eluceret. Qui in primo suo circulo quingentesimum tricesimum secundum dominicę incarnationis annum in capite ponendo, manifeste docuit secundum sui circuli annum ipsum esse, quo eiusdem sacrosanctę incarnationis mysteriū cœpit. Quia enim lunaris circulus decennouenalis est, solaris autem xx. & viii. conficitur annis, multiplicatis per se inuicem ambobus, summa dxxx. & i. colligitur annorum. Quā eadem replicata, totus solaris lunarisque recursus ordo in se sua peruestigia reuoluitur, eandemque decennouenalis lunarisque cycli annum, eandem epactas lunę, solis quoque dies concurrentes, eandem quartadecimam lunam, eundem dominicę Paschę diem ac lunam ipsius ex ordine restituens. Quod etiam Victorius, quamuis alterius institutionis paschalem condens, descripto tot annorum circulo manifeste probauit. Quia ergo secundo anno circuli quem primum Dionysius scripsit, quingentesimus tricesimus tertius ab incarnatione Domini completus est annus, ipse est nimirum iuxta concursus siderum ille, in quo incarnari dignatus est: quia hic fecundus annus decennouenalis octauusdecimus est cycli lunaris, xi. habes epactas, v. concurrentes septimanę dies, lunam paschę decimam quartam viii. Calendas Aprilis, omnia tunc fuere similia, & si esset qui tunc Pascha more nunc ecclesiis usitato die dominica faceret, ipsa nimirum dies quo modo hic adnotatum est vi. Calendas Aprilis ueniret, ac lunā haberet decimam sextā. Denique Dionysius ipse nobis quodāmodo tacite quędicimus in paschali bus que scripsit argumentis ostendit, ubi ad inueniendum quotus sit annus circuli decennouenalis, sumere annos Domini, & priusquam hos per x. & ix. partiamur unum præcipit adijcere, significans illo incarnato unum circuli decennouenalis annum iam fuisse completum. Item ad sciendum quotus sit annus cycli lunaris, sumere monet annos Domini, & subtrahere semper duo, ac sic per x. & ix. partiri, ut uidelicet duobus qui reliqui tunc erant, annis sublatis, ceteros calculatos per nonamdecimam partem diuidens, quod reliquum foret teneret. Porro ad inuestigandum quotus sit epactę lunares, annos Domini ritę sumere, diuidere, multiplicare. Item diuidere, sed nullo dempto uel addito suber: quia nimirum secundo decennouenalis cycli anno, incipientes epactę ad inueniendum suū statum, addi quid uel demi de annis Domini qui secū inchoauerant, minime posse ebant. Item si uelimus scire adiectiones solis, id est, cōcurrentes septimanę dies, sumere annos Domini suber, & addita quarta parte, iiii. insuper regulares semper adijcere docet, ac sic tandem per vii. partiri, quia nimirum v. erant concurrentes anno quo natus est Dominus, ut & computandi fixa series procurrere posset, necesse habere cōputato iiii. quę præcesserunt innectere. His igitur ita se habentibus, annum passionis dominicę diligenter inquirere nec ignota querendi uia est, si nō computus errat alicubi. Habet enim, ni fallor, ecclesię fides, Dominum in carne paulo plus quam xxxiii. annis usque ad sua tempora passionis uixisse, quia uidelicet xxx. annorum fuerit baptizatus, sicut euangelista Lucas testatur, & tres semis annos post baptisma prædicauerit, sicut Iohannes in Euangelio suo non solum commemorato redeuntis Paschę tempore perdocet, sed & idem in Apocalypsi sua. Daniel quoque in suis uisionibus prophetice designat. Sancta siquidem Romana & Apostolica ecclesia hanc se fidem tenere & ipsis testatur indiculis, quę suis in cereis annuatim scribere solet, ubi tempus dominicę passionis in memoriā populis reuocans, numerum annorum triginta semper & tribus annis minorē quam ab eius incarnatione Dionysius ponat, adnotat. Denique anno ab eius incarnatione iuxta Dionysium septingentesimo primo, Indictione quartadecima, fratres nostri qui tunc fuere Romę, hoc modo se in natali Domini in cereis sanctę Marię scriptum uidisse, & inde descripsisse referēbat: A passione Domini nostri Iesu Christi anni sunt dclxxviii. Quoniam igitur, ut supra memorauimus, dxxxiii. annis circulus paschalis circūagitur. His adde dxxxiii. uel potius dxxxiii. ut illum ipsum quo passus est Dominus attingere passis annum, sunt dlv. Ipse est ergo annus dominicę passionis & resurrectionis à mortuis. Quia sicut quingentesimus tricesimus tertius ab incarnatione Domini contingens annum quartadecimam lunam in eo ix. Calendarum Aprilium quinta feria repperis, & diem Paschę dominicum vi. Calendarum Aprilium luna decima septima, age Deo gratias, quia quod quærebas, sicut ipse promisit, te inuenire donauit. Nā quod Dominus xv. Iuna feria sexta crucem ascenderit, & una sabbatorum, id est, die dominica resurrexerit à mortuis, nulli licet dubitare catholico, ne Legi, quę per agnum Paschalem decima quarta die primi mensis ad uesperam immolari præcipit, pariter & Euangelio, quod Dominum eadem uespera tentum à ludæis, & mane sexta feria crucifixum ac sepultum, prima sabbati resurrexisset.

rexisset perhibet, uideatur incredulus. Quod autem viii. Calendarum Aprilium crucifixus, vi. Calendarum earundem die resurrexerit, multorum late Doctorum ecclesiasticorum cōstat sententia uulgatum. Quamuis Theophilus Cæsariensis, antiquus uidelicet uicinusque apostolorum temporum Doctor, in epistola synodica, quam aduersus eos qui decima quarta luna cum ludæis Pascha celebrabant, unā cum ceteris Palæstine episcopis scripsit, ita dicit. Et impiū non est, ut passio dominica tanti sacramenti mysterium foras limitem excludatur. Passus namque dominus ab xi. Calendas Aprilis, qua nocte à ludæis est traditus, & ab viii. Calēdas Aprilis resurrexit. Quomodo tres dies foras terminum excludentur? Constitutumque est in illa synodo, ut ab xi. Calendas Aprilis usque in viii. Calendas Maias Pascha debeat obseruari, ut in eodem libro superius scriptum est. Nam Galli quacunq; die viii. Calē. Aprilis fuisset, quando Christi resurrectio fuisse tradebatur, pascha semper celebrabatur. Sin uero annū qualē quærebas, in loco quē putabas inuenire non poteris, uel Chronographorum incuria, uel tuę potius tarditati culpam adscribe, tantum diligentissime cauens, ne Chronicorum scripta defensando intemperabile legis uel Euangelij testimonium uidearis impugnare, dicendo dominum saluatorem uel xv. uel xvi. imperij Tyberij Cæsaris, uel xxxi. aut xxx. suę atatis anno sacrosanctum crucis subisse mysterium, cum Euangelia manifeste significant, xv. anno Tyberij Præcursores Domini prædicare cœpisse, ipsumque mox inter alios baptizasse Iesum, incipientem iam fieri quasi xxx. annorum.

GLOSSAE IN CAPVT XLV. BEDÆ PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Brideserto Ramesiensi.

PRimo decennouenalis circuli uersu, temporum ordo presignatur, quem Græci calculatores à Diocletiani principis annis obseruauerunt. Et post pauca: Quia enim lunaris circulus decennouenalis est, solaris autem uiginti octo conficitur annis, multiplicatis per se inuicem ambobus, summa quingentorum triginta duorum colligitur annorum. Ista enim luna, quę in presentis appellatione est, non erit in eadem appellatione usque ad decem & nouem annos, & ideo circulus decimanona luna est. Solaris autem annus uiginti octo annis conficitur, quia non ante potest consummari, quā bissextus cunctos septimanę dies contingat. His igitur ita se habentibus, annum passionis dominicę diligenter inquire. Nec ignota querendi uia est, si non computus errat alicubi. Nec ignota querendi uia est, si scilicet, sed nota, querendi annos à passione Domini, si non computus errat alicubi. Errat tamē, & ideo ignota est uia querendi annos à passione Domini: quia si cœperis ab ipso anno numerare, ubi Dionysius incarnationem Domini esse putauit, non inuenies per ipsum in trigesimo quarto anno, decimam quartam lunam: & nono Calend. April. in quinta feria, & diem paschę dominicum, & lunam decimam septimam in sexto Calend. April. Habet enim ni fallor ecclesię fides, Dominum in carne paulo plus quam triginta & tres annos usque ad suę tempora passionis uixisse: quia uidelicet triginta annorum fuerit baptizatus, sicut euangelista Lucas testatur: & 11. semis annos post baptismum prædicauerit, sicut non solum euangelio suo Iohannes commemorato redeuntis paschę tempore perdocet, sed & idem in Apocalypsi sua, Daniel quoque in suis uisionibus prophetice designat. Triginta annorum fuerit baptizatus, sicut euangelista Lucas testatur, scilicet capite tertio, ubi dicit: Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, ut putabatur filius Ioseph. Dominus & saluator noster Iesus Christus triginta annorum erat, quando ad Iohannem baptizandum aduenit, tunc etenim initium Euangelicę prædicationis instituit. Refert autem eum diuina scriptura omne doctrinę suę tempus exegisse sub pontificibus Anna & Capthæ: quomodo scilicet Anna pontificatus tempore incipiente, docere cœpit, eiusque ad initium Capthę pertenderit, in quibus spacijs nec toti quatuor concluduntur anni. Et tres semis annos post baptismum prædicauerit, sicut non solum in Euangelio suo Iohannes commemorato redeuntis paschę tempore perdocet, scilicet cap. 18. ubi dicit: Cohors, & tribunus & ministri Iudeorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum, & adduxerunt ad Annam primum: erat enim socer Capthę, qui erat pontifex anni illius. Sed & idem in Apocalypsi sua, scilicet 12. ubi dicit, Et mulier fugit in solitudinem, ubi habebat locum paratum à Deo, ut ibi pascant eam diebus M C C L X. Et paulo post: Et date sunt mulieri due ale aquilę magnę, ut uolaret in desertum, ubi alitur per tempus, & tempora, & dimidium temporis à facie serpentis. Si huius uersiculi expositionem te audire delectat, ad tractatum Haimonis reuertere, qui inter cetera sic dicit: Nam sicut Antichristus mille C C L X. diebus regnabit, ita & Christus mille C C L X. diebus, id est tribus annis & dimidio prædicauit. Ideoque totum præsens tempus possumus accipere per hunc numerum, à quo diuina prædicatio cœpit, in quo & per nouissimos prædicatores terminabitur. Daniel quoque in suis uisionibus prophetice designat, scilicet cap. 9. ubi dicit, Et tradentur in manus eius usque ad tempus, & tempora, & dimidium temporis. Tempus in hoc hoc annum significat. Tempora iuxta Hebræos sermonis proprietatem, qui & ipsi dualem habent numerum, duos annos præfigurant. Dimidium autem temporis sex menses, quibus sancti potestati Antichristi permittendi sunt, ut damnentur Iudei, qui non credentes ueritati susceperunt mendacium. de quo tempore & saluator in Euangelio loquitur: Nisi abbreviati essent dies illi, nequaquam salua esset omnis caro. Et ipsis testatur indiculis, quę suis in cereis annuatim scribere solet, scilicet quia triginta tres anni sunt minus à passione, annuatim in uigilia paschę. Numerum annorum, scilicet Domini, triginta semper & tribus annis minorem, scilicet à passione Domini. Septingentesimo, indictione decima quarta, in tempore Bedę fuit hoc in cereis sanctę Marię scriptum uidisse, & inde descripsisse referēbat. A passione Domini nostri Iesu Christi, anni sunt dclxxviii. Dum in septingentesimo primo anno fuerunt ibi, & uiderunt annos à passione Domini dclxxviii. scriptos in cereis sanctę Marię, apparet, quia triginta & tres anni minus sunt à passione. Triginta tres à natiuitate usque ad passionem Domini. Ipse est ergo annus dominicę passionis & resurrectionis à mortuis, id est, dlv. quia sicut quingentis triginta tribus primo: ita dlv. tricesimo quarto, scilicet à natiuitate Domini, quo fuit passus & resurrexit, per uarios solis & lune concordat discursus. Sicut fuit concursus siderum in trigesimo tertio uel in trigesimo quarto post reuolutionem: id est, post primum circulum Dionysij finitus erit, scilicet concursus siderum, sicut dxxxiii. concordat primo scilicet anno natiuitatis Domini: ita quingentesimus sexagesimus sextus scilicet annus Domini, concordat trigesimo quarto à principio Dionysij post primum circulum finitum. Et diem paschę dominicum sexto Calend. April. luna decima septima, scilicet ipsius diei, ita fuerunt omnia ista ipso anno, quando passus fuit Dominus. Age Deo gratias, quia Bedæ tom. 2.



quod querere, sicut ipse promissit te inuenire donauit. Ironice dicitur hoc, dum nullo modo inuenitur. Ironia est sententia, per pro-

Quamuis Theophilus Cæsariensis, antiquus uidelicet, uicinusque apostolicorum temporum doctor, in epistola Synodica, &c. Synodica, scilicet quam fecit in synodo aduersus eos qui decima quarta luna cum iudeis pascha celebrabant.

Nam Galli quacumque die octauo Calend. April. fuissent, quando Christi resurrectio tradebatur, pascha semper celebrabant. Non enim ad diem Dominicum, neque ad regulam decimæ quartæ lunæ attendebant, sed in quacumque die octauo Cal. April. fuissent, pascha celebrabant.

DE INDICITIONIBVS. CAPVT XLVI.

Secundus ordo circuli decennouenalis complectitur Indictiones, xv. annorum circuitu in sua semper uestigia reduces, quas antiqua Romanorum industria comperimus ad cauendum errorem, qui de temporibus forte eboriri poterat institutas.

GLOSSAE IN CAP. XLVI. BEDAE PRESBYTERII, De temporum ratione: auctore Bredeferto Ramesiensi.

Secundus ordo circuli decennouenalis, complectitur indictiones xv. annorum circuitu, in sua semper uestigia reduces. Id est, reuertentes: quia reducuntur post quindecim annorum circuitum. Industria, id est, diligentia, prudentia.

Quidam autem putant, quia in re quondam publica. Res publica quasi popolica, eo quod ad omnem populum pertinet. Indicare, est praecipere. Inde indicium, uel edictum, imperiale praecipuum. Indicare, est generale praecipuum tributarium, quod generaliter omnibus per uniuersum orbem imperabatur.

ARGUMENTVM INVENIENDI QVOTA SIT INDICTIO. CAPVT XLVII.

Hoc autem argumento quota sit anno quocumque computare uolueris Indictio reperies: sume annos ab incarnatione Domini quotquot fuerint in praesenti, uerbi gratia, dcccxxv. adde semper

semper tria, quia quarta Indictione secundum Dionysium natus est Dominus, sunt dcccxxviii. hac partire per xv. quindecies quadragen, sexcenti, quindecies octo centum uis, remanent octo: octaua est Indictio. Si uero nihil remanserit, decima quinta est.

DE EPACTIS LVNARIBVS. CAPVT XLVIII.

Tertia praefati circuli linea continet epactas lunares, quae ad cursum solis annuatim uidentur diebus accrescere solent, inde epacta graeco uocabulo, id est, adiectiones dicitur, quod per annos singulos xi. dierum, ut diximus, accumuluntur augmento. Vel certe quia ad inueniendas quotae sint lunas Calendarum xi. per totum adiunguntur annum, ut supra docuimus: epacta iure, id est, adiectiones uocantur, & quidem per totum anni uertentis orbem suos quaeque dies habet adiectiones lunares, xi. Nam, uerbi gratia, si hodie cum scribo quinta est luna, isto ipso die post annum decimafexta erit luna, post duos annos uigesima septima: post tres, octaua: nec eadem haec quae nunc est priuquam xxix. annorum peractio circulo redit.

GLOSSAE IN CAP. XLVIII. BEDAE PRESBYTERII, De temporum ratione: auctore Bredeferto Ramesiensi.

Nam uerbi gratia, hodie cum scribo, si quinta est luna est luna, isto ipso die post annum decimafexta erit luna, post duos annos uigesima septima, post tres octaua. Huius igitur uersiculi glossa iam superius est scripta, cuius initium est: Si uis scire qualis luna fuerit in transacto anno in unoquoque datatum. Hodie, quasi hoc die. Quotidie, non cotidie, ut sit quot diebus. Cras, quod est postea. Ex tremum est pridie, & dicitur extremum ab eo, quod iam dies ipse sit a nobis extraneus, & praeteritum alienus. Pridie autem, quasi priori die. Perendie, id est, per ante diem, uel in antecessum, id est, prius. Hanc praefixam sui cursus regulam semper obseruantes, ut quotiens minore decimafextum numerum, habent paschalem lunam, praeserant. Si enim maiorem numerum habuerint epactae, xv. in xi. Calend. April. non ostendunt illae epactae lunam paschalem. Per epactas igitur in hoc loco aetatem lunae intellige. Talis est ratio: Si decima quinta fuerit luna in undecimo Calend. April. decima quarta luna paschalis non debet praere aequinoctium, sed sequi, aut aliquando in ipso aequinoctio xiiii. fieri. Vnde multum errare constat eos, qui lunae paschalis initium a tertio nonarum Martiarum die querendum definiunt: quia uidelicet ibi nata luna ante tempus aequinoctij plenilunium ostendit. Prima igitur aetas lunae, quae fuit in initio mundi, sic fuit: decimo quarto uero Calend. April. quasi octauo idus Martij fuisset nata: propterea errant, qui lunae paschalis initium a tertio nonarum Martiarum die requirunt.

Quia sicut luna & stellae non a seipsis ut perhibent, sed a sole habent ut luceant: sic & ecclesia sanctique omnes non suae merito uirtutis, sed gratia largitoris habent bonum quo uiuunt. Stellae lumen a sole mutuantes cum mundo uerti, ut puta uno loco fixae, & non stante mundo uage ferri dicuntur, exceptis his quae planeae, id est errantes uocantur, easque dicit aduentu celari, nec unquam caelo decidere, fulgor plenilunij & solis probat deliquim: quia uis uideamus igniculos ex aethere lapsos portari uentis, uagisque lumen sideris imitari truibus orientibus uentis. Sidera autem alia sunt in liquorem soluti humoris secunda, alia concreti in primas, aut coacti in niues, aut glaciati in grandines: alia status teporis, alia uaporis, alia roris, alia frigoris. Nec solum errantia, ut Saturnus, cuius transitus imbriferi sunt: sed & quaedam fixa polo cum errantium fuerint accessu, uel radijs impulsae, ut succulae in fronte tauri, quas ob id Graeci pluuio nomine hyadas appellant. Quin & sua sponte quaedam statutusque temporibus, ut hoedorum exortus, & arcturi, qui per idus Septemb. cum procellosa grandine surgit: & nimbofus ortus, & canicula, quae nimum feruens xv. Calend. Augusti. emergit.

Stellae lumen a sole, scilicet sicut sancti a Christo mutuantes, id est, accipientes. Stellae omnes & luna, a sole lumen accipiunt. Licet enim sint igneae naturae, & licet ex eadem luce sint factae, quae & sol: tamen non tantae uirtutis sunt, ut possint per se lucere sine sole. Illuminatur enim cuncta radijs solis, quod exhibetur nobis in figura Christi sanctorumque illius: qui quod uirtutis habet, ab ipso accipit.

quod querere, sicut ipse promisit te inuenire donauit. Ironia est sententia, per pronuntiationem contrarium habens intellectum. Et ironia est species, que laudando aliquem deridet, ut Helias dicebat: Clamate uoce maior, Deus enim B. ad, et forsitan loquitur, et in diuersorio est, aut dormit ut excietur. Hanc enim nisi grauitas pronuntiationis adiuuerit, confitevi uidebitur, quod negare contendit. Nam quod Dominus decimaquinta luna feria sexta crucem ascenderit, et una sabbatorum, id est Dominica, resurrexerit a mortuis, nulli licet dubitare catholico. Vnam sabbatorum, primam sabbati intelligere debemus, id est, primam diem post sabbatum, quam ob honorem et reuerentiam Dominice resurrectionis, Dominicam nominamus. Sicut enim nos prima feria, secunda feria, tertia feria, et ceteros per ordinem dicimus, sic Iudei prima sabbati, secunda sabbati, tertia sabbati nominabant.

Quamuis Theophilus Cæsariensis, antiquus uidelicet, uicinusque apostolicorum temporum doctor, in epistola Synodica, &c. Synodica, scilicet quam fecit in synodo aduersus eos qui decimaquarta luna cum Iudeis pascha celebrabant. illam igitur epistolam hic ponere nolui, quia magis irrisionem prestat in spicientibus, quam edificationem sapientibus, eo quod Dominum nostrum Iesum Christum undecimo Calend. April. fuisse passum, et octauo Calend. eum resurrexisse pronuntiat, quod nimis absurdum est. Et impius non est, ut passio Dominica tantum sacramenti mysterium, foras limitem excludatur, scilicet multum est impius interrogatiue legendum. Theophilus dicit Dominum undecimo Calend. April. fuisse passum, et octauo Calend. resurrexisse, sed non est uerum, quia non iacuit quatuor dies in sepulchro. Et miror quare aliquis tam absurdam rem ad memoriam reduxisset. Beatus Augustinus in libro de sancta trinitate 4. dicit eum octauo Cal. April. fuisse conceptum, quo et passum. Et beatus Hieronymus in martyrologio testatur, dicens: Octauo Cal. April. Hierosolyma Dominus crucifixus est, et sexto Calend. April. Hierosolyma resurrectio Domini nostri Iesu Christi celebrata est. Quomodo tres dies foras terminum excludentur? Videtur enim Theophilo excludi tres dies Dominice passionis ab occidentalibus, qui octauo Cal. April. die dicunt Christum fuisse passum. Si octauo Cal. April. celebratur passio, quomodo tres dies, id est, X. I. X. et I. X. foras terminum excludentur? Contra nos hoc dicit, qui octauo Cal. April. celebramus Dominicam passionem. Constitutumque est in illa synodo, ut ab undecimo Cal. April. usque in X. I. Cal. Maius pascha debeat obseruari, scilicet dum apud nos ab X. I. Cal. April. usque in VII. Cal. Maij obseruatur.

Nam Galli quacumque die octauo Calend. April. fuissent, quando Christi resurrectio tradebatur, pascha semper celebrabant. Non enim ad diem Dominicam, neque ad regulam decime quartæ lune attendebant, sed in quacumque die octauo Cal. April. fuissent, pascha celebrabant. Quem ritum sancti patres in Nicæa synodo prohibuerunt, constituentes non solum lunam paschalem, et mensum inquirere, sed etiam et diem resurrectionis Dominice obseruare. Sin uero annu qualem querebas, scilicet a passione, id est, D. L. X. V. I. loco quem putabas inuenire non poteris: uel chronographorum, id est, temporum scriptorum incuria, id est, negligentia, uel tunc potius tarditati culpam ascribe: dicendo Dominum saluatorem uel decimo quinto, uel decimo sexto imperij Tiberij Cæsaris, uel uigesimo nono, aut trigesimo sue ætatis anno, sacrosanctum crucis subijisse mysterium. Non enim in decimo quinto anno Tiberij Cæsaris, uel trigesimo sue ætatis anno fuit crucifixus, sed baptizatus.

DE INDICATIONIBVS. CAPVT XLVI.

Secundus ordo circuli decennoenalis complectitur Indictiones, XV. annorum circuitu in sua semper uestigia reduces, quas antiqua Romanorum industria comperimus ad cauendum errorem, qui de temporibus forte oboriri poterat institutas. Dum enim, uerbi gratia, quilibet Imperator in medio anni tempore uita uel regno decederet, poterat euenire ut eodem annu unus historicus eiusdem regis adscriberet temporibus, eo quod eius partem regnaret: alter uero historicus eundem successori illius potius attribulandum putaret, eo quod & hic partem æque eius haberet in regno. Verū ne per huiusmodi dissonantiã error temporibus inoleret, statuerit Indictiones, quibus uterque scriptor, imo etiã uulgus omne, temporu cursum facillime feruaret, quas pro facilitate quoque calculandi XV. esse uoluerūt, ut planissimo numero, & ad multiplicandū prorsus compendiosius transacti temporis status in memoriam possit reduci. Quidam autem putant, quia quondam in republica post censum quinto anno peractum Vrbs Roma lustrabatur, ad indicium ternæ lustrationis & census Indictiones esse conditas. Incipiunt autem Indictiones ab VII. Calendas Octobris, ibidemque terminantur.

GLOSSAE IN CAP. XLVI. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bredfero Ramesiensi.

Secundus ordo circuli decennoenalis, complectitur indictiones XV. annorum circuitu, in sua semper uestigia reduces. Id est, reuertentes: quia reducuntur post quindecim annorum circuitum. Industria, id est, diligentia, prudentia.

Quidam autem putant, quia in re quondam publica. Res publica quasi popolica, eo quod ad omnem populum pertinet. Indicare, est precipere. Inde indicium, uel edictum, imperiale preceptum. Indicare, est generale preceptum tributarium, quod generaliter omnibus per uniuersum orbem imperabatur. Peragebatur autem indictio per quindecim annos, et primo quinquennio nummus indicabatur aureus, secundo argenteus, tertio lustro soluebatur æneus.

ARGUMENTVM INVENIENDI QVOTA SIT INDICTIO. CAPVT XLVII.

Hoc autem argumento quota sit anno quocumque computare uolueris Indictio reperies: summe annos ab incarnatione Domini quotquot fuerint in presentia, uerbi gratia, DCCXXV. adde semper

semper tria, quia quarta Indictione secundum Dionysium natus est Dominus, sunt DCCXXVIII. hæc partire per XV. quindecies quadrageni, sexcenti, quindecies octoni centumuites, remanent octo: octaua est Indictio. Si uero nihil remanserit, decimaquinta est.

DE EPACTIS LVNARIBVS. CAPVT XLVIII.

Tertia prefati circuli linea continet epactas lunares, quæ ad cursum solis annuatim undenis diebus accrescere solent, inde epacta græco uocabulo, id est, adiectiones dictæ, quod per annos singulos XI. dierum, ut diximus, accumuluntur augmento. Vel certe quia ad inueniendas quotæ sint lunas Calendarum XI. per totum adijciuntur annu, ut supra docuimus: epactæ iure, id est, adiectiones uocantur, & quidem per totum anni uertentis orbem suos quæque dies habet adiectiones lunares, XI. Nam, uerbi gratia, si hodie cum scribo quinta est luna, isto ipso die post annum decimaquarta erit luna, post duos annos uigesima septima: post tres, octaua: nec eadem hæc quæ nunc est priusquam XXIX. annorum peractio circulo redit. Sed proprie quæ in circulo decennoenali annotatæ sunt epactæ, lunam quota sit in XI. Calendas Aprilis, ubi paschalis est festi principium signant: hanc præfixam sui cursus regulam semper obseruantes, ut quoties in lunam pascha querendum præmonstrant. Quia nimirum lunæ paschalis plenitudo non æquinoctium præire, sed sicut in principio creaturaru ordinatum est, sequi potius debet, quando primus ortus est sol inchoatione diei uernum tenens æquinoctium, deinde orta est luna in inchoatione noctis autumnalis æquinoctij tenens ipsa particulam. Vnde multum errare constat eos, qui lunæ paschalis initium a tertio nonarum Martiarum die querendum definiunt: quia uidelicet ibi nata luna ante tempus æquinoctij plenilunium ostendit. Ideoque solennitati paschali inhabilis est, in qua, sicut diximus, primum solem primitiue creationis statum, ac deinde lunam necesse est cõscendere, ut & hic per æquinoctij transgressum longitudinem noctis superet, & illa per plenilunium totam eius quantalacumque est longitudinem illustret. Quod ad Christi & ecclesiæ sacramentum respicere, nemo est fere qui ambigat: de quo & in primordijs huiusce opusculi aliqua perstrinximus, & nunc paucis replicemus. Quia sicut luna & stellæ non à se ipsis, ut perhibent, sed à sole habent ut luceant, sic & ecclesiæ, sanctique omnes non suæ merito uirtutis, sed gratia largitoris habent bonum quo uiuunt. Et sicut non nostri uigore arbitrij fortitudinem nostram, sed illo nos suscipiente, illius misericordia præueniente custodimus, nec sufficientes sumus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est: ita etiam in tempore quo nostræ redemptionis insignia celebramus, solaris perfectio splendoris quæ illuminat, lunarem quæ illuminatur antecedere debet.

GLOSSAE IN CAP. XLVIII. BEDAE PRESBYTERI, De temporum ratione: auctore Bredfero Ramesiensi.

Nam uerbi gratia, hodie cum scribo, si quinta est luna est luna, isto ipso die post annum decimaquarta erit luna, post duos annos uigesima septima, post tres octaua. Huius igitur uersiculi glossa iam superius est scripta, cuius initium est: Si uis scire qualis luna fuerit in transacto anno in uino quoque daturum. Hodie, quasi hoc die. Quotidie, non cotidie, ut sit quot diebus. Cras, quod est postea. Extremum est pridie, et dicitur extremum ab eo, quod iam dies ipse se à nobis extraneus, et pretereundo alienus. Pridie autem, quasi prior die. Perendie, id est, per ante diem, uel in antecessum, id est, prius. Hanc præfixam sui cursus regulam semper obseruantes, ut quotiens minorem decimum sextum numerum, habent paschalem lunam, præferant. Si enim maiorem numerum habuerint epactæ, XV. in XI. Calend. April. non ostendunt illa epactæ lunam paschalem. Per epactas igitur in hoc loco etatem lune intellige. Talis est ratio: Si decimaquinta fuerit luna in undecimo Calend. April. decimaquarta luna paschalis non debet præire æquinoctium, sed sequi, aut aliquando in ipso æquinoctio XIIII fieri. Vnde multum errare constat eos, qui lunæ paschalis initium a tertio nonarum Martiarum die querendum definiunt: quia uidelicet ibi nata luna ante tempus æquinoctij plenilunium ostendit. Prima igitur etas lune, quæ fuit in initio mundi, fuit: decimo quarto uero Calend. April. quasi octauo idus Martij fuisse nata: propterea errant, qui lunæ paschalis initium a tertio nonarum Martiarum die requirunt.

Quia sicut luna & stellæ non à se ipsis ut perhibent, sed à sole habent ut luceant: sic & ecclesiæ sanctique omnes non suæ merito uirtutis, sed gratia largitoris habent bonum quo uiuunt. Stellæ lumen à sole mutantes cum mundo uerti, ut puta uno loco fixæ, et non stante mundo uage ferri dicuntur, exceptis his quæ planetæ, id est, errantes uocantur, easque diei aduentu celari, nec unquam cœlo decidere, fulgor plenilunij et solis probat deliquissimum: quæ uis uideamus igniculos ex æthere lapsos portari uentis, uagisque lumen fidei imitari trucibus orientibus uentis. Sidera autem alia sunt in liquorem soluti humoris secunda, alia concreti in pruinam, aut coacti in nives, aut glaciati in grandines: alia status teporis, alia uaporis, alia roris, alia frigoris. Nec solum errantia, ut Saturnus, cuius transitus imbriferi sunt: sed et quædam fixa polo cum errantium fuerint accessu, uel radijs impulsæ, ut succule in fronte tauri, quas ob id Græci pluuio nomine hyadas appellant. Quin et sua sponte quædam statutisque temporibus, ut hororum exortus, et arcturi, qui per idus Septemb. cum procellosa grandine surgit: et nimbus orion, et canicula, quæ nimium feruens XV. Calend. August. emergit.

Stellæ lumen à sole, scilicet sicut sancti à Christo mutantes, id est, accipientes. Stellæ omnes et luna, à sole lumen accipiunt. Licet enim sint igneæ naturæ, et licet ex eadem luce sint factæ, quæ et sol: tamen non tantæ uirtutis sunt, ut possint per se lucere sine sole. Minuuntur enim cuncta radijs solis, quod exhibetur nobis in figura Christi sanctorumque illius: qui quod uirtutis habet, ab ipso accipiunt. Bedæ tom. 2. Stelle

Stelle non habere proprium lumen, sed à sole illuminari dicuntur: nec eas unquam de caelo abscedere, sed ueniente sole celari. Omnia enim sidera obscurantur sole oriente, & nō cadunt. Nam dum sol ortus sui signa præmiserit, omnis stellarum ignis sub eius luminis fulgore euanescit, ita ut præter solis ignem nullius sideris splendor uideatur. Hinc etiam & sol appellatur, eo quod solus appareat obscuratis cunctis sideribus. Nec mirum hoc de sole, cum etiam plena luna & tota nocte fulgens, plerumque alia non lucent. Esse autem per diem, stellas in caelo, probat solis deliquium: quod quando sol obiecto orbe lune fuerit obscuratus, clariora in caelo astra uidentur. Stelle dicte à stando, quia fixæ stant semper in caelo. Stelle immobiles sunt, & cum caelo perpetuo motu feruntur. Feruntur quæ caelo fixæ sunt, & cum caelo uoluntur: mouentur uero quedam, sicut planete, id est erraticæ, quæ cursus suos uagos certa diffinitione consueunt. Stelle, & sidera & astra inter se differunt. Nam stella, est quelibet singularis: sidera uero sunt stellis plurimis facta, ut byades, pleiades. Astra autem stelle grandes, ut orion, bootes. Sed hæc nomina scriptores confundunt, dum & astra pro stellis, & stellas pro sideribus ponunt. Stelle autem secundum mysticum intellectum sancti uiri intelliguntur, de quibus dictum est: Qui numerant multitudinem stellarum, sicut enim omnes stelle à sole illuminantur, ita sancti à Christo gloria celestis regni clarificantur. Et sicut præ fulgore solis & uix maxima luminis eius sidera obtunduntur: ita & omnis splendor sanctorum in comparatione gloriæ Christi quodammodo obscuratur. Et quemadmodum stelle sibi differunt claritate, ita iustorum diuersitas meritorum discretione.

Q V O M O D O E R R E N T Q V I D A M I N P R I M I M E N S I S I N I T I O . C A P V T X L I X .

Sed error eorum qui aliter sapiunt, uide an ipsis saltem qui huiusmodi condunt lege iniquas, & scribentes iniustitiam scribunt, rarus ac ueritate uideatur esse suffultus. Victorius qui illorum circulos scripsit, dicit in prologo eiusdem operis inter alia sic: Latini namque à 111. Nonarum Martiarum usque ad 1111. Nonas Aprilis, diebus scilicet xxxix. obseruandum maxime censuerunt, ut quocumque eorum die luna fuerit nata efficiat primi mensis initium, cuius luna decimaquarta si feria sexta prouenerit, subsequens dominicus, id est, luna decimasexta festiuitati paschali si ne ambiguo deputetur. Sin autem die sabbati plenilunium esse contigerit, & consequenti dominico luna decimaquinta reperiri, eadem hebdomada transmissa, in alterum diem dominicum, id est, lunam uigesimam secundam transferri debere Pascha dixerunt: ne minus eiusdem dominici peragendo mysterio destinarent quam sextamdecimam, nec amplius quam uigesimam secundam lunam aliquando reciperent, eligentes potius in lunam uigesimam secundam diem festi paschalis extendi, quam dominicam passionem ante lunam quartamdecimam ulla tenus inchoari. Quartasdecimas porro lunas mensis eiusdem à xv. Calendarum Aprilium, usque in xv. Calendarum Maias adserunt esse seruandas. Item in fine eiusdem prologi. Cum uero contigerit, inquit, lunam uicesimamseptimam sabbato, uel maxime die Calendarum Ianuariorum prouenire absque bissexto, nouerit Sanctitas uestra, quod Pascha xxxi. Calendarum Aprilem secundum Latinos haud unquam celebrandum, etiam si luna conueniat, penitus inueniri. Aut v111. Calendarum Maias secundum Aegyptios, quod aliquoties obseruandum est, reperiri non posse. Videamus ergo Latinos suos quomodo commendet Victorius. Dicit eos maxime censuisse à 111. Nonas Martias nam et lunam efficere primi mensis initium, & decimasexta luna die dominico Pascha celebrandam. Et iterum dicit, nunquam xxxi. Calendarum Aprilem, etiam si luna conueniat, Pascha celebrandum secundum Latinos, sed magis secundum Aegyptios v111. Calendarum Maias. Constat autem lunam 111. Nonas Martias natam, xxxi. Calendarum Aprilem esse sextamdecimam. Obsecro refacite fratres Victori, si 111. Nonas Martias nata luna facit primi mensis initium, quid rationis est, ut non in eo Pascha celebremus, sed potius alium differamus in mensem r cum lex toties imperet, ut omnes qui possint in primo mense Pascha faciant, Soli autem qui in nia fuerint & immundi secundum hoc mense celebrent? Quid est, rogo, quod addis, absque bissexto? An forte quia quando Calendarum Ianuarie sabbato sunt, tertiadecima Calendarum Aprilium dies in dominicum occurrit, si bissextilis annus non est, si autem bissextus intercesserit, eadem dies secunda feria prouenit, docere uis cum secunda feria fuerit xxxi. Calendarum Aprilem in luna decimasexta, sequenti dominica v11. Calendarum Aprilem luna uigesimasecunda Pascha rite celebrari? Cum uero eadem dies xxxi. Calendarum Aprilem luna decimasextam dominica die habuerit, non posse in ea Pascha celebrari: quia necdum æquinoctium transierit? Sed nec in sequenti dominica, quia luna superadultra, hoc est, uigesimatercia illam incidat in diem, atque hac cogente et necessitate in secundi temporis mensis Paschæ differenda solennia? Mirus calculandi præceptor, qui principaliter doceas, lunam 111. Nonas Martias natam efficere primi mensis initium. Et rursum ratione ipsa superatus compelleris fateri, nisi interueniente bissexto nullatenus lunam hac die natam, sed potius eam quæ post xxxix. dies fuerit accensa, paschalibus festis congruam. Si uero adfuerit bissextus, tunc effici lunam sequentis anni primam, quæ absque illo fieri poterat extrema transacti. Et quid est quod ais: etiam si luna conueniat, xxxi. Calendarum Aprilem nunquam Pascha celebrandum penitus inueniri? Quomodo enim potest luna conuenire paschalibus solennibus, ubi nunquam paschalia sunt celebranda solennia? Et si nunquam xxxi. Calendarum Aprilem Pascha celebrandum, etiam si sextadecima prouenerit, errant profecto Latini qui lunam paschalem à 111. Nonas Martias inchoare decernunt: in qua decimo sexto & decimo septimo eo quod æquinoctium non transierit, non licet pascha fieri. Et merito illorum contemptra obseruatione, cum Aegyptijs potius eo anno

anno in octauo Calendarum Maij Pascha differendum suades. Si autem magis obseruandum quod Aegyptij docent autumas, quare non illorum per omnia scientiam secularis? Verum quia hoc facere non uis, sed inter utroque medius incedens, magis Latinorum quos uituperas, quam Aegyptiorum quos præfers, calculum tuum legendum sequendumque contradis, nos Aegyptiam calculandi disciplinam, quæ & tuo iudicio, & uniuersalis ecclesiæ consensu uerior apparet, omnibus sequendam nouimus, initium uidelicet primi mensis ab octauo Iduum Martiarum usque in Nonarum Aprilium diem. Quartasdecimas uero lunas Paschæ, à duodecimo Calendarum Aprilium usque in decimum quartum Calendarum Maias. Porro diem Paschæ dominicum ab undecimo Calendarum Aprilium usque in septimum Calendarum Maiarum: & hoc in luna decimaquinta usque ad uigesimam primam esse querendum. Verum ne nos amatores Victorij temere illum aggressos esse laceret, legant librum doctissimi & sanctissimi uiri, Victoris uidelicet Capuani Episcopi de Pascha, quod quindécimo Calendarum Maias putabatur celebrari debere, Indictione autem decimatercia nouies Proconsule Basilio, & quanti à prudentibus, & catholicis ecclesiæ Doctoribus æstimatedus sit suus magister inuenient, cuius principium libri est. Cum paschalis ueneranda solennitas, qua nam die potissimum proueniret per anni præsentis Indictionem tertiamdecimam à nobis sollicitè quereretur, & iuxta patrum uenerabilium constituta octauo Calendarum Maiarum diceremus resurrectionem Domini procul dubio celebrandam. Aliquibus minime rationabilis uisa est nostra responsio, eo quod Victorius quidam in circulo Paschali quem edidit aliter diem dominicæ resurrectionis adixerit, licet & hunc designauerit quem nos celebrandum pariter profitemur. Et in processu operis. Sed nunc, inquam, ordo expetit, ut cyclorum quos Victorius edidit patefaciam euidenter errorem, dum nescit legitimum diem definire Paschalem, ut cum in præteritis offensus hoc modo fuerit deliquisse, in præsentibus ac futuris & autoritate careat, & occasionem præuæ persuasionis amittat.

G L O S S A E I N C A P V T X L I X . B E D A E P R E S B Y T E R I . De temporum ratione : auctore Bidefero Ramensiensi.

Quam Dominicam passionem, id est, sextam feriam ante lunam decimaquartam. Quam Dominicam, scilicet diem ante lunam decimaquintam, id est, in lunam decimaquintam. Initium uidelicet primi mensis ab octauo iduum Martiarum, usque in Nonarum Aprilium diem: quartasdecimas uero lunas paschæ à x11. Cal. April. usque in x1111. Cal. Maij. Constat igitur quod primo anno decemnonalis cycli, quando nulla epacta in capite ponitur, in Calen. Mart. luna nona, & in octauo idus Martij decimasexta occurrit. Hanc deduc trigesimam, & incipit primam, & Non. April. occurrit decimaquarta, qui est terminus primus decemnonalis. Iterum eisdem xv. quos anno priori in octauo idus Mart. habuisti, adde x1. occurrit eodem die xxv11. Hanc cum trigesimam deduxeris, occurrit sequens decimaquarta luna octauo Calend. April. qui est terminus secundus. Sicque lunationibus singulis usque decimunnonum annum, eodem die octauo idus scilicet Martij, addendo semper x1. ad præcedentem eiusdem diei lune ætate, anni præcedentis quotlibet infra trigesimam fuerit, deduc eam trigesimam, & deduc sequentem usque x1111. & ubique decimaquarta fuerit, ibi sine ulla ambiguitate terminus paschalis erit. Porro si eodem die xxx. incidit, quod tamen non nisi semel per decem & nouem annos fit, deduc more solito sequentem, & ubi x1111. occurrerit, ibi & terminus erit. Prima uero cum octauo idus occurrerit eadem proculdubio paschalis erit. Et hoc certissime caue, ne prius natam lunam quam octauo idus Mart. deputes paschalem, sed quotcumque eodem die occurrerit, aut trigesimam eodem die teneas, aut triginta deducas, & sequentem quotlibet loco x1111. occurrerit, paschalem esse non dubites. Iste ordo & hæc ratio nunquam ex eodem die quo statuta sunt, turbari ab illo potuit, aut poterit: sed potius ille concussus erit, qui eam concutere nisus fuerit. Expleto igitur anno decimonono, statutoque eiusdem anni termino nouissimo, si iterum probare uolueris quod hæc ratio ratione consistet, & hæc auctoritas digna auctoritate subsistat: adde de eodem sepe dicto die octauo idus Mart. præcedentis lune ætati non undecim ut prius, sed propter saltum lune duodecim: & iterum occurrit tibi luna, sicut in principio eodem die decimasexta, atque ita sequentia eodem quo prius ordine cuncta proueniant. Verum ne nos amatores Victorij, temere illum aggressos lacerent, legant librum doctissimi & sanctissimi uiri Victoris, uidelicet Capuani Episcopi de pascha, quod xv. Calendarum Maij putabatur celebrari debere, indictione decimatercia, nouies post consulatum Baslij, Gregorius. Fertur apud ueteres mos fuisse, ut quisquis consul existeret, iuxta ordinem temporum honoris sui locum teneret, ut si quis posterior ad consulatum ueniens, consul non semel, sed bis forte aut tercio feret, etiam illos laude & honore transcenderet, qui non plus quam semel consulatus exitissent. Consulatus appellati à consulendo, sicut reges à regendo, & sicut leges à legendo, eo quod consuulerent, hoc est prouiderent reipublice. Nam cum Romani regum superbam dominationem non ferrent, imperia annua, binosque consules sibi fecerunt. Nam factum regum non beneuolentia consulentis, sed superbia dominantis erat. Hinc igitur consules appellati, uel à consulendo ciuibus, uel à regendo cuncta consilio: quos tamen ideo mutandos per annos singulos elegerunt, ut ne insolens diu maneret, & moderatior citò succurreret. Inde enim duo pares, quorum unus rem ciuilem, alter enim rem militarem ministrabant. Regnauerunt enim annis quadringentis sexaginta septem. Proconsules subiecti erant consulibus, & dicti proconsules, eo quod uice consulibus fungerentur: sicut procurator curatoris, id est, actoris. Exconsules autem dicti, qui iam à consulatu exierunt siue discesserunt, peracto uicis sue anno. Stergo aliqui ex consulibus suo tempore bene rempublicam administraret, licet deponeretur de ipso consulatu, ad eiusdem tamen dignitatis officium administrandum decreto senatus reducebatur. Vnde de supra lectum est nouies post consulatum Baslij.

ARGUMENTVM QVOT SINT EPACTAE  
LVNARES. CAPVT L.

SI autē uis cognoscere per annos singulos quot sint epactæ, sume annos Domini quot fuerint, utputa in præfenti octaua Indictione DCCXXV. hos partire per XIX. decies nouies tricenī. DLXX. decies nouies octonī, cenquinquas dipondūs, remanent III. hos itē multiplica per XI. fiunt XXXIII. tolle XXX. remanent III. Tres sunt epactæ, id est, adiectiones lunares.

DE EPACTIS SOLIS. CAPVT LI.

Quarto decennouenalis circuli tramite designantur epactæ solis, id est, concurrentes septimanæ dies unius semper ternos per annos, duorum autem per annum bissextilem usq; ad septimum numerum adiectione crescentes, quarum circulus habet annos quater septenos, id est, XXVII. quia nimirum non ante potest consummari, quā bissextus, qui quarto redire solet anno cūctos septimanæ dies contingat, dominicam uidelicet, sextam feriam, quartam teriam, secundam feriam, sabbatum, quintam feriam, tertiam feriam: hoc et enim illos ordine percurrat. Cumq; suas quæq; anni dies habeat concurrentes, hæ quæ in circulo adfixæ concurrentes sunt, specialiter quæ sit nono Calendarum Aprilium feria designant, uidelicet ut propius festiuitatis Paschalis exordio posita, facillime diem epactarum, uel decima quarta lunæ quota sit feria pandant, ac per hoc ad Paschalis inuentionem diei dominici planum faciant iter. Contingit autem eadem concurrentium annua dies, quod calculatorem meminisse iuuat, etiā III. Calendarum Aprilis, VII. Idus Aprilis, XXVII. Calendarum Maiarum, & XI. Calendarum earundem. Cuius circuli talis est cursus, ut quæcunq; bissextili anno sunt concurrentes, ipsæ & ante quinquennium fuerint, & post annos VI. futurae sint. Quæ primo post bissextum anno sunt, eadem & ante annos XI. trāsierint, & post VI. redeant. Quæ secūdo post bissextum, eadem & ante annos VI. trāsierint, & post XI. remeant. Quæ tertio post bissextum, ipsæ & ante VI. annos præterierint, & post V. reuertantur. Et huius ordo discretionis cunctos annorum uertentium complectitur dies. Notandū sanè quod huius gyri solaris, qui XXVII. annis peragitur, causa facit decennouenales circulos XXVIII. debere compleri, priusquam idem per omnia paschalis obseruantia cursus in seipsum redeat, ut omnis nimirum huius circuli annus caput circuli decennouenalis instituat. Itemq; annus quisq; circuli decennouenalis huius caput adæquatur, ac per hoc tota paschalis obseruantia series nō minus quingentis trigintaduobus annis explicetur.

GLOSSAE IN CAPVT LI. BEDAE PRESBYTERI,  
De temporum ratione: auctore Brideserto Rameliensi.

Quarto decennouenalis circuli tramite, designantur epactæ solis, id est, concurrentes septimanæ dies. Concurrentes, hoc est, nonus dies Calend. April. Quoniam si diuidas annum in septem, remanet unus dies, qui turbat, ut non semper in istis diebus fiat Calendæ, & alij dies: quia uerbi gratia, si prima feria fuerint Calendæ Ianuarij, sequenti anni non in prima, sed in secunda erunt: tertio autem anno in tertia feria erunt. Quarto igitur anno non in quarta, sed in quinta, præter bissextum: Circulus solaris ideo usq; ad XXVII. annos extenditur, ut singulis ferijs bissextus proueniat.

ARGUMENTVM QVOT SINT EPACTAE SOLIS,  
ET QUANDO BISSEXTI ANNUVS. CAPVT LII.

Quoniam uerò communis atq; indiscretus epactarum, id est, adiectionum solis, cum bissexto cursus est, amborum pariter qui sit status argumento condiscere. Si ergo uis scire quando bissextus dies sit, sume annos domini DCCXXV. partire hos per IIII, & si nil remanserit bissextus est: si uerò unum, aut duo, uel tria remanēt, primus, aut secundus, aut tertius est annus à bissexto, utputa quater centeni, CCC. quater octogeni, CCCXX. quater esse quarta, remanet unum, quia primus est annus à bissexto. Si uis nosse adiectiones solis, id est, concurrentes septimanæ dies, sume annos ab incarnatione domini quot fuerint, utputa DCCXXV. per indictionem octauam, & annorum qui fuerint quartam partem semper adijce, id est, nunc CLXXXI. qui fiunt simul DCCCVI. his adde IIII, fiunt DCCCX. Hos partire per VII. septies centeni DCC. septies triceni CCX. & nō remanet aliquid, quia VII. sunt epactæ solis, id est, concurrentes septimanæ dies.

DE REDITV ET COMPVTV ARTICVLARI  
VTRARVNQVE EPACTARVM. CAP. LIII.

Verum quia facillime diem Paschæ, uel cæteros temporum recursus comprehendit, qui solis & lunæ circulum memoriter tenet, excepto eo quod eosdem circulos per decem & nouem, & per uiginti octo multiplicandos partiendosq; nouit, omnis calculator meminisse debet, easdē concurr.

concurrentes solis tricesimo ab hinc anno, quas & proximo secururas, easdem sexagesimo quas & quarto, easdem nonagesimo, quas & sexto, easdem centesimo uigesimo, quas & octauo, easdē centesimo quinquagesimo, quas & decimo: & cæteras in hunc modum esse redituras. Quocunq; enim numero annorum transacto concurrentes scire desideras, eundem numerum uide quoties habeat XXX. & tricesima parte geminata concordiam uertentium cognosces annorum. Verbi gratia, trecenti decies habent XXX. & propterea easdē concurrentes CCC. anno quæ XX. sunt futurae, si quid residui fuerit & hoc adijcies. Eodem modo etiā in præterita tempora concurrentium ordo respicit. Item quia circulus lunaris decennouenalis est præfentis anni epactæ uicesimo anno redeunt, sequentis ab hinc quadragesimo, tertij sexagesimo, quarti octuagesimo, quinti centesimo, sexti centesimo uigesimo, septimi centesimo quadragesimo, octaui centesimo sexagesimo, noni centesimo octuagesimo, decimi ducentesimo, & cæteræ similiter. Quod & de luna decima quarta Paschæ, cæterisq; quæ decennouenali circulo includuntur æque sentiendum est. Poterit diligens calculator hoc modo etiā prolixiores sibi temporum sequentium annotare recursus, quibus semper meminerit etiā præteriti æui congruere statum. Memoratu autem dignum uidetur, quia quidam ob compendium calculandi utriusq; ordinem circuli, & solaris uidelicet & lunaris transierunt in articulos: nam quia manus humana articulos habet adiunctis unguibus X. & IX. singulis his singulos aptates annos, lunarem cursum in læua manu, intrinsecus à radice pollicis incipiunt, & in ungue minimi digiti intrinsecus eundem consummant. Itē quia manus binæ articulos, exceptis unguibus, habent XXVII. ijs singulos annos singulis aptant, inchoantes à minimo laeua digito, & in dextera pollice complentes non ut in lunari cyclo singulos ex ordine digitos expedientes ad numerum, sed ob rationē quadrantis per quaternos transuersum digitos quadriennium omne signantes, ita ut minimorum bis terni articuli digitorum totidem bissextiles contineant annos. Item proximorum à minimis bis terni articuli digitorum proximos à his ternis bissextilis annos totidem explicent, secundi similiter secundos, & tertij digiti tertios totidem annos æqua ratione complectantur. Porro septimus bissextilis cum tribus sequentibus annis bis binos sibi pollicem uidelicet articulos hoc siue alio quicq; sibi calculator ordinare uoluerit modo nihilominus circulum utriusq; sideris libenter capient manus. Sed innumera huiusce disciplina, sicut & cæterarum artium, melius uiuæ uocis alloquio quàm still signantis traduntur officio.

GLOSSAE IN CAP. LIII. BEDAE PRESBYTERI,  
De temporum ratione: auctore Brideserto Rameliensi.

Verbi gratia, trecenti decies habent XXX. Et propterea easdem concurrentes trecentesimo anno, quæ uigesimo sunt futurae. Verbi gratia, decem trigesima pars est trecentorum annorum: gemina decem, fiunt uiginti. Et ideo concurrentes, quæ erunt uigesimo anno futuro, fuerunt in trecentesimo anno retro. Si quid residuum fuerit, scilicet post tricenas partes, id est post XXX. Tali est sensus, si remanserit aliquid ultra triginta. Exempli causa. Diuide centum per triginta, remanent decem. Gemina tres. Quæ re: Quia ter triginta habuisti, fiunt sex, hos iunge ad residuum numerum, qui post tricenariam diuisionem remansit, id est ad decem, fiunt sexdecim, in hoc apparet quod ille concurrentes, quæ erunt in decimo sexto anno, similiter fuerunt in centesimo retro. Quod & de luna decima quarta paschæ, cæterisq; quæ decennouenali circulo includuntur, æque sentiendum est. Quod si à præfenti post aliquot annos uerbi gratia, post centum paschæ siue uelis, epactas tantum & concurrentes solis dies inuenire sufficit. Partire autē centum per decem & nouem, & remanent quinque, illas ergo epactas scito centesimo, quas quinto anno futuras. Eodem modo centū per uiginti octo diuidens, eas centesimo, quæ sunt decimo sexto anno, concurrentes solis inuenies.

Hæc siue hoc siue alio quicq; calculator sibi ordinare uoluerit modo. Si enim id ipsum alio modo uis agere, pone in prima feria primum concurrentem cum bissexto: in secunda secundum, in tertia tertium, in quarta quartum, in sexta sextum cum bissexto: & sic deinceps usq; in finem. Hoc tantum caue, ut in quarto semper loco unum intermittas, quatenus bissextus cunctos septimanæ dies contingat.

DE CYCLO LVNARI. CAP. LIIII.

Quinta circuli decennouenalis, regione lunaris cyclus includitur, à quarto eas incipiens, & tertio completur in anno, qui proprie Romanorum est: & ad mensem Ianuarium pertinēs: nam sicut annus quisq; decennouenalis circuli propter legalem Hebraeorum obseruationem à paschali mense inchoat, ibidemq; finitur: ita & hic Romanorum institutione à luna Ianuarij mensis inchoat, atq; ibi desinit, sicut ille, sic & iste, primum & secundum communes annos, tertium habet embolismum, quartum & quintum communes, sextum embolismum, septimum communem, octauum embolismum. Hendecas quoq; cycli lunaris instar decennouenalis circuli VII. annos communes, & IIII. habet embolismos. Et habent communes anni menses lunares XII. id est, dies trecetos quinquaginta tres. Embolismi autem menses tredecim, dies uidelicet trecetos octuaginta quatuor, præter unum duntaxat septimumdecimum cycli huius annum, qui est decennouenalis primus, in quo unus dies ratione saltus lunaris interceptus. Quod ut manifestius fiat, singulorum ex ordine cursum uideamus annorum, & quod Dionysius in mense paschali, nos in Ianuario facere curemus.

o 4 Anno

Anno lunari primo, decennouenali quarto, à Calend. Ianuar. usq; in 13. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 2. decennouenali 5. à 12. Calendas Ianuarias usq; in 5. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 3. decennouenali 6. à 4. Idus Decembris, usq; in 5. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Anno lunari 4. decennouenali 7. à 4. Calendas Ianuarias, usq; in 16. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 5. decennouenali 8. à 15. Calendas Ianuarias, usq; in 8. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 6. decennouenali 9. à 7. Idus Decembris, usq; in 8. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Anno lunari 7. decennouenali 10. à 7. Calendas Ianuarias, usq; in 19. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 8. decennouenali 11. à 18. Calendas Ianuarias usq; in 4. Nonas Ianuarias quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Anno lunari 9. decennouenali 12. à 3. Nonas Ianuarias, usq; in 11. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 10. decennouenali 13. à 10. Calendas Ianuarias, usq; in 3. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 11. decennouenali 14. à 2. Idus Decembris, usq; in 3. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Anno lunari 12. decennouenali 15. à 2. Calendas Ianuarias, usq; in 14. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 13. decennouenali 16. à 13. Calendas Ianuarias, usq; in 6. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 14. decennouenali 17. à 5. Idus Decembris, usq; in 6. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Anno lunari 15. decennouenali 18. à 5. Calendas Ianuarias, usq; in 17. Calendas Ianuarias, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 16. decennouenali 19. à 16. Calendas Ianuarias, usq; in Nonas Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 17. decennouenali 1. à Nonis Decembris usq; in 10. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Anno lunari 18. decennouenali 2. à 9. Calendas Ianuarias, usq; in 1. Idus Decembris, quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno lunari 19. decennouenali 3. ab Idibus Decembris, usq; in 2. Calendas Ianuarias, quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Idcirco autem septimidecimi lunaris anni computus ab ipso quo prior explicatus est annus die incipit, & non à se sequente ut cæterorum, ne propter saltum lunæ, quem dicunt, unus eidem anno dies deesse uideatur. Quod ipsum Dionysius decennouenalem cyclum huiusmodi ordine percurrens edocuit, ab eodē die quo ultimi conclusit anni metas primi inchoando principium.

GLOSSAE IN CAP. LIIII. BEDAE PRESBYTERI,  
 De temporum ratione: auctore Bredfero Ramesiensi.

Quinta circuli decennouenalis regione lunaris cyclus includitur, à quarto eius incipiens, & tertio completur in anno. Qui tertius est secundum solem, quartus autem secundum lunam. Nam primus annus secundum solem, secundus est secundum lunam: restant tamen duo menses adhuc de anno lunari. Primus annus est cycli lunaris, prima luna in Calend. Ianuarij, tertius annus est decennouenalis usq; ad decimam quartam lunam pasche, & incipit quartus decennouenalis à decima quinta luna pasche, manente eodem primo anno lunari, usq; ad Calend. Ian.  
 Et quod Dionysius in mense Paschali, nos in Ianuario facere curemus. Hunc igitur ordinem Dionysius ita profequitur.  
 Anno decennouenali primo, lunari decimo septimo, à decimo quinto Calend. Maij, usq; nonas Aprilis, quia communis annus est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali secundo, lunari decimo octauo, ab octauo idus April. usq; in octauo Calendas April. quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali tertio, lunari decimo nono, à septimo Calendas April. usq; in idus April. quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Anno decennouenali quarto, lunari primo à decimo octauo Calendas Maij, usque in quartum non. April. quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali quinto, lunari secundo, à tertio Nonas April. usque in undecimum Calendas April. quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali 6. lunari 3. à 10. Calend. April. usq; in 4. Idus April. quia embolismus est, fiunt dies 384.

ANNO

Anno decennouenali septimo, lunari 4. à tertio idus April. usq; in tertiu Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali 8. lunari 5. à 2. Calend. April. usq; in 14. Calend. Maij, quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Anno decennouenali 9. lunari 6. à 13. Calend. Maij, usq; in 7. Idus April. quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali 10. lunari 7. à 6. Idus April. usq; in 6. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali 11. lunari 8. à 5. Calend. April. usq; in 7. Calend. Maij, quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Anno decennouenali 12. lunari 9. à 6. Calend. Maij, usq; in 2. Non. April. quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali 13. lunari 10. à Non. April. usq; in 9. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali 14. lunari 11. ab 8. Calend. April. usq; in 2. Idus April. quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Anno decennouenali 15. lunari 12. ab idus April. usq; in Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali 16. lunari 13. à 4. Non. April. usq; in 12. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali 17. lunari 14. ab 11. Calend. April. usq; in 5. Idus April. quia embolismus est, fiunt dies 384.  
 Anno decennouenali 18. lunari 15. à 4. Idus April. usq; in 4. Calend. April. quia communis est, fiunt dies 354.  
 Anno decennouenali 19. lunari 16. à 3. Calend. April. usq; in 15. Calend. Maij, quia embolismus est, fiunt dies 384.

ARGUMENTVM DE EO, QUOTA SIT LVNA IN CALENDIS IANVARIIS. CAPVT LV.

Potest qui uult à cyclo lunari facere argumentum, ad inueniendum quota sit luna Calendarum Ianuariarum. Sume enim cyclum lunæ quemlibet, ut puta quintum, multiplica per XI. fiunt LV. adde unum semper regularem, fiunt LVI. partire per XXX. remanent XXVI. uigesima sexta est luna in Cal. Ian. anno quinto cycli lunaris. Itē sume octo, multiplica per XI. fiunt LXXXVI. adde unum regularem & partire per XXX. remanent XXIX. uicesima nona est luna in Calendarum supra scriptas anno cycli lunaris octauo. Tantum memor esto, septimodecimo, octauodecimo, & nonodecimo cycli memorati anno non unum, ut in reliquis, sed duos adijcere regulares, & lunam Cal. Ian. sine errore reperies.

ARGUMENTVM QUOTVS SIT ANNVS CYCLI LVNARIS, VEL DECENNOUENALIS. CAP. LVI.

Ipse autem cyclus lunæ si uis nosse quotus agat annum, sume annos domini, ut puta DCCXXV. & subtrahere semper duo, remanent DCCXXIII. hos partire per X. & LX. remanet unum, primus annus est cycli lunaris. Quoties autem nihil remanet, nonus decimus est. Et quia decennouenalis circulus communem cum lunari usam quamuis ocyor currit, si uis scire & eius quotus sit annus, sume annos Domini, ut puta DCCXXV. & unum semper adijce, fiunt DCCXXVI. hos partire per X. & LX. remanent IIII. quartus est annus cycli decennouenalis. Quod si nihil restauerit, ultimus est.

DE XIII. LVNA PASCHAE. CAPVT LVII.

Sextus saepe dicti circuli locus, amplectitur lunas XIII. primi mensis, quæ paschalis dominicæ diem singulis annis absq; omni ambiguitate demonstrent: nam quæ post XIII. lunam dominica dies occurrit, ipsa est paschalis dominicæ resurrectionis dies. Quæ quidem decima quarta luna primum in æquinoctio, id est, duodecimo Calendarum Aprilium, ultimum uicesimonono ab hinc die, id est, XIII. Cal. Martiarum suum uespere processum terris ostendit, quibus terminis per annos denos & nouenos legali tempore paschalis obseruantie discursus constat esse comprehensos: & si fieri posset, ut eadem omnibus anni sabbati die luna decima quarta contigisset, nostra paschalis obseruantie tempus à legali discreparet. Nam & ipsi iuxta legis edicta semper decima quarta luna primi mensis ad uesperam immolantes, & comedentes agni immaculati carnem, sanguinemq; illius ad repellendum exterminatorem nostris postibus aspergentes, id est, aquam baptismi, & paschaliu celebrantes solennia missarum, spiritalem superaretus Aegyptium, atq; illucescere mane in luna decima quinta eiusdem mensis primum azymorum diem intraremus, septemq; dies eiusdem celebritatis legitimos à mane quintidecimi diei usq; in uesperam uicelimi primi mensis, ipsius, id est, à dominico paschæ usq; in dominicū octauarum paschæ debita cum ueneratione completemus. Sed quomodo lunæ dies eadem diuersas septimanae de uoluitur inserias, inde fit, ut qui propter reuersionem nostri redemptoris in dominicum diem paschæ initium referuare docemur, aliquoties nostra festiuitas septimo post legalium azymorum exordium die sumat ingressum: non tamen unquam contingat, ut non nostra solennitas paschalis aliquem legalium paschæ dierum, saepe autem omnes intra se complectatur. At contra hi quæ dominicum paschæ diem à decima sexta luna, usq; ad uigesimam secundam celebrandum aestimant, duplici miseria laborant, quia & legitimum paschæ principium nunquam habent, & crebro euenit, ut nullum dierum, qui in lege præscripti sunt, in sua paschali obseruatione consequantur: dū & uesperam quartidecimi diei, quo pascha instituta statutum est, & mane quintidecimi, quo septima azymorum dierum solennitas inchoari præcepta, à sua prorsus festiuitate repudiant. Atq; in super in huius poenam peccati uicesimum secundum diem, qui in tota paschali institutione per Moysen nec semel appellatur, inuenitur, frequenter in sui paschæ principium sancti præcipit.

Sunt

Sunt qui in alteram partem à uia ueritatis, sed non minore labantur errore, cum scriptura præcipiat uia regia gradiendum, & neq; ad dexteram, neq; ad sinistram ab ea diuertendum. Quia uertitadecima luna usq; uigesimalam dominicum paschæ obseruandum decernendo, præoccupat sæpius initium paschæ legalis, dum quod ipsa in decima quarta luna fieri statuit, illi in decima tertiam conuertunt: & quod de uigesima statuit, sanctam eam & celeberrimam consecrans, quasi hæc ad pascha minime pertineat, funditus contemnunt. Quos inter alios fidei & actionis catholicæ defensores, etiam beatus Theophilus Alexandrinæ antistes ecclesiæ manifesta ratione deuincit, scribens imperatori Theodosio maiori. Sed quia accidere, inquit, interdum solet, ut occasione decima quarta lune mensis primi nonnulli in errorem cadant, si decima quarta ipsa luna in dominicum diem ueniat: quo facto, necesse est iam ieiunium solui sabbati die, quando decima quarta luna uenire monstratur, & incipimus legi contraria facere. Conuenit itaq; diligenter aduertere, ut quoties decima quarta luna in dominicum incurrit diem, in sequentem septimanam paschalem diem potius differamus, duplici hoc modo. Primum quidem, ne decima quarta luna in uenta in sabbati die soluamus ieiunium, quod consequens non est, quod nec ipsa lex præcipit, maxime cum & luna in ipsius lune imperfectum adhuc in proprio globo esse uideatur. Deinde, ne dominica die luna decima quarta constituta ieiunare cogamur, indecentem rem illicitamq; facientes: hoc enim Manichæorum sectæ consuetudo possedit. Quoniam igitur nec decima quarta luna ueniente in dominicum diem ieiunare debemus, neq; consequens est, ut si in sabbati die decima quarta eueniat soluamus ieiunium, necessario asserimus hoc in septimanam sequentem debere differri, sicuti paulo superius comprehendimus: non tamen ex hac dilatione prauaricatione aliqua circa paschalem calculum perpetrata: quemadmodum enim decimus numerus completitur nonnum, sic & quoties decima quarta luna in dominicum incurrit diem, eo quod in eo ieiunare non liceat, in proximam septimanam differri necesse est diem paschæ: nulla enim ex hoc immutatio fieri paschæ uidetur, quia ipsi sequentes dies complectuntur & reliquos.

ARGUMENTVM INVENIENDI EAM.  
CAPVT LVIII.

Oportet autem calculatorem quæque peritum decimas quartas lunas primi mensis, sicut & epactas lune annuas retinere memoriter. Sed & si quis has quoque argumento inuenire desiderat, uideat quot sint epactæ lunares anni cuiuscunque computare uoluerit, & si quidem XIII. aut XV. sunt, XI. Calendarum Aprilium uel XII. Calendarum earundem die decimam quartam lunam uenire cognoscat: quia nimirum XI. Calendarum supra scriptarum, sicut sæpe dictum est, prius est omnium locus epactarum. Sin autem pauciores sunt epactæ, dimittat eas crescere per dies usq; dum quartum decimum impleant numerum, & ibi se lunam paschæ decimam quartam habere non dubitet. Porro plures quindenario numero si habuerit epactas, & has usq; ad tricellimum numerum, id est, ipsius terminum mensis per dies crescere sinat, & sic à noua luna inchoans, atq; usq; ad decimam quartam ex ordine percurrens, diem uotis paschalibus aptum rite reperiet. Sed & hoc notandum quia decima quarta luna si communis est annus XI. diebus prius: si uero embolismus, XII. tardius quam præcedente anno transierat semper redire consuevit, excepto uno duntaxat primo circuli decennouenalis anno, in quo propter rationem saltus lunaris XII. diebus annorum cursum præcurrere solet.

GLOSSAE IN CAP. LVIII. BEDÆ PRESBYTERI,  
De temporum ratione: authore Brideserto Ramesiensi.

Oportet autem calculatorem quæque peritum decimas quartas lunas primi mensis, sicut & epactas lune annuas retinere memoriter. Sed & si quis hos quoque argumento inuenire desiderat, uideat quot epactæ lunares, anni cuiuscunque computare uoluerit. Si uis inuenire terminum paschalem, uide epactam ad ipsum terminum paschæ respicientem: quam si minorem quam quindenarium inuenieris, per se ei eundem numerum XV. computando ab undecimo Calend. April. & in quo Calendario idem numerus completus fuerit, proculdubio ibi terminus erit. Quando autem XV. inuenieris epactam, ab undecimo Calend. April. habebis terminum paschalem: si uero epacta maior fuerit, quam XV. per se eundem numerum quadragesimum quartum, computando similiter ab undecimo Cal. April. & in quo Calendario ipse numerus fuerit perfectus, ibi erit terminus. Quando autem nulla fuerit epacta, ab undecimo Calend. April. semper computandum est, donec decimus quintus numerus expleatur, uidelicet usq; ad Non. April.

DE DIE DOMINICO PASCHÆ, CAP. LIX.

Septimo decennouenalis circuli titulo dies Paschæ Dominicus comprehenditur, qui de Dominica nostri Saluatoris resurrectione à mortuis exordium cepit: nam cum in ueteri testamento tribus argumentorum indicijs paschale tempus sit obseruari præceptum, uidelicet ut post æquinoctium, ut mense primo, ut tertia eius septimana, id est, à uespera decimæ quartæ lune, quod est initium decimæ quintæ, usq; in uesperam, id est, terminum uigesimalæ primæ celebratur, quarta in eiusdem obseruatione regula

regula est nobis à tempore dominicæ resurrectionis imposita, ut cum æquinoctio transenso lunam primi mensis decimam quartam uesperæ ortum facere uiderimus, non statim ad faciendum Pascha proiliamus, sed dominicum diem quo ipse Pascha, id est, transitum de morte ad uitam, de corruptione ad incorruptionem, de pœna ad gloriam resurgendo facere dignatus est, expectantes, in ipso tandem congrua Paschæ solennia celebremus. Quod si quis obiecerit, non æquinoctij memoriam, sed tantum primi mensis & tertiæ in eo septimana posuisse legisse. Sciat, quia et si æquinoctium nominatum non exprimit, hoc tamē ipso quod à plenilunio primi mensis Pascha faciendum præcipit, æquinoctij transensum plenaria ratione depromit: quoniam absq; ulla dubietate constat, eam quæ prima transitu æquinoctio plenum suum globum ostenderit, primi mensis existere lunam. Quoties ergo diem dominicum mox aduentante decima quinta luna habemus, nil nostrum tempus paschale à legali dissonat, quamuis alijs sacramentorum generibus et usdem paschæ solennia colimus. Quoties uero secundo, uel tertio, uel quarto, uel quinto, uel sexto, uel septimo, ab hinc die idem dominicus occurrerit, ne sic quidem legē aut prophetas soluitur, sed euangelicæ potius gratiæ sacramentis adimplemus: quia enim & saluator noster, sicut Theophilus cuius supra meminimus, uenerabilis Alexandria episcopus scribit, decima quarta quidem est traditus luna, hoc est, quinta post sabbatum: decima quinta autem crucifixus die tertia resurrexit, hoc est, decima septima luna, quæ tunc in dominica die uidetur inuenta, sicuti & ex euangeliorum obseruatione comperimus. Habemus ergo iolatum quo recte facere Pascha possimus, etiam si dilatio fuerit consecuta propter incurrentem necessitatem, ut si decima quarta primi mensis in sabbato euenit luna, aut si in alijs ante sabbatum diebus septimanam sequentis acciderit, si ne dubitatione pascha celebremus. Si uero in dominicum incidit, omni modo in septimanam sequentem, ut sæpius dictum est, differamus, propter eas quas prælati sumus causas. His ergo demonstratis atq; patefactis, hoc etiam considerandum est, quod & lex frequenter causa necessitatis eos qui confectione temporis quadam potuerunt in primo mense pascha celebrare, secundo idem facere præcipit: melius enim est in necessitate positos superiora quam inferiora sectari: quoniam inferiora à superioribus contrahuntur, superiora autem ab inferiori numero non includuntur. Illud iterum quod iam posuimus declarantes, quod decimus numerus nonum intra se contineat, nonus autem decimum continere non possit. Quod si lex ad secundum mensem transire nos præcipit, si non possimus sanctum pascha primo mense celebrare propter quasdam necessitates, non intelligo cur non si decima quarta in dominicum diem incurrit luna, in septimanam sequentem rationabiliter dilationem Paschæ facere debeamus, manente & primo mense & decima quinta luna in qua Saluator crucifixus est, manente etiam & septima decima quando post triduum resurrexit. Vbi autem primum dominicus resurrectionis Christi dies fuerit, uarie refertur: & quidem, ut supra memorauimus, quidam VII. Calendarum Aprilium, sed alij V. non nulli V. Calendarum earundem die fuisse adueuerant. Vbi notandum, quia si octaua Calendarum memoratarum, ut antiquiores scripserunt, resurrectio domini facta est, quintus profecto circuli decennouenalis tunc agebatur annus, habens concurrentes VII. & lunam decimam quartam, sicut semper XI. Calendarum Aprilium. Si autem VI. Calendarum Aprilium dominus resurrexit, tertius decimus circuli præfati annus existit, V. habens concurrentes, & lunam decimam quartam, ut semper nono Calendarum Aprilium. Porro si quinto Calendarum supra scriptarum resurrectio celebrata est Christi, secundus circuli decennouenalis existens annus concurrentes habebat quartam & lunam decimam quartam: sicut tempore octauo Calendarum Aprilium, quæ cunctæ decimæ septimæ lune, in qua die dominica prima sancto sanctæ resurrectionis sunt acta mysteria, cursu præduntur indubio: tantum diligentissime cauendum, ne hanc decimam sextam luna, ut quidam patratam confirmando, non solum inueniunt, ab ipse nostræ calculationis dispendium, sed & grauissimum catholicæ fidei incurramus periculum.

GLOSSAE IN CAPVT LIX. BEDÆ PRESBYTERI,  
De temporum ratione: authore Brideserto Ramesiensi.

Septimo decennouenalis circuli titulo dies paschæ Dominicus comprehenditur, qui de Dominica nostri Saluatoris resurrectione à mortuis exordium cepit. Quia enim Saluator noster, sicut Theophilus, cuius supra meminimus, uenerabilis Alexandria episcopus scribit, decima quarta quidem est traditus luna: hoc est, quinta post sabbatum: decima quinta autem crucifixus, die tertia resurrexit: hoc est, decima septima luna, quæ tunc in Dominica die uidetur inuenta, sicuti & euangeliorum obseruatione comperimus. Mattheus ita dicit, Prima autem azymorum, accesserunt discipuli ad iesum dicentes: Vbi uis paremus tibi comedere pascha? At Iesus dixit: Ite in ciuitatem ad quendam, &c. Marcus dicit, Et prima die azymorum, quando pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo uis eamus & paremus tibi ut manduces pascha? Et mittit duos ex discipulis suis, &c. Hieronymus: Prima azymorum decima quarta die mensis primi est, quando agnus immolatur, & luna plenissima est, & fermentum abijcitur. Bedæ primum diem azymorum XIII. diem primi mensis appellat, quando fermentum abiectione immolare, id est, agni occidere solebant ad uesperam. Quod exponens Apostolus ait: Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Qui licet die sequenti, hoc est, decima quinta luna sit crucifixus: hac tamen nocte, qua agnus immolabatur, & carnis sanguineq; suis discipulis tradidit mysteria celebranda, & à ludæis tentus & ligatus, ipsius immolationis, hoc est, passionis sue sacrauit exordium. Item Marcus dicit: Et cum iam sero esset factum (quia erat Parasceue, quod est ante sabbatum) uenit Ioseph ab Arimathia, nobilis

is decurio: qui et ipse erat expectans regnum Dei, et audacter introiit ad Pilatum, et petijt corpus Iesu. Et Lucas dicit: Et ceteri nomine Ioseph, qui erat decurio, vir bonus et iustus. Hic non consenserat consilio et actibus eorum, ab Arimathia civitate Iudæa, qui expectabat et ipse regnum Dei. Hic accessit ad Pilatum, et petijt corpus Iesu, et depositum inuoluit sindone, et posuit eum in monumento exciso, in quo nondum quisquam positus fuerat. Et dies erat Parasceue, et sabbatum illucesebat. His igitur dictis apparet, quia Dominus noster Iesus Christus decima quarta luna sui traditus, decima quinta crucifixus, decima sexta iacuit in sepulchro, et decima septima resurrexit à mortuis. Quicquid adhuc de presenti capitulo ad exponendum restat, scilicet de æquinoctio, et de mense primo, necnon et tertia septimana decima quarta luna, in ante sufficienter inuenies.

Primo mense decima quarta diem mensis comedetis azyma. Fermentum Græco uocabulo dicitur zyma: inde latine uocatur azymus panis, sine zyma, id est sine fermento: a sine: zyma, fermentum.

DE LVNA IPSIVS DIEI. CAP. LX.

Ultima sæpe memorati circuli meta panduntur lunæ Dominici paschæ propter uariantem eiusdem Dominici occursum septem dierum ambitu inclusa, id est, à decimo quinto usque ad uigesimalimum primum: qui pro certo dies creberrima legis sunt adnotatione præfixi, dicente Domino: Primo mense decima quarta die mensis comedetis azyma, usque ad diem uigesimalimum primum eiusdem mensis ad uesperam: septem diebus fermentatum non inuenietur in domibus uestris. Cuius primi mensis septemque eius dierum azymorum nunc regula talis est, ut quæ post æquinoctium decima quinta luna occurrerit, primi mensis intelligatur, & hæc quemcumque septem dierum usque ad uigesimalimum primum Dominicum acceperit, paschalis festi gaudijs aptum porrigit. Quod ideo toties repeto, quia si uere quidam qui Dominicum paschæ diem, uerbi gratia, septimo Calendarum Aprilium die, luna uicelima notantes, dicerent: Et quid peccare nos ostenditis in constituto endo tempore paschæ, cum nullus unquam calculator ueruerit septimo Calendarum Aprilis paschæ celebrari: omnibus æque confidentibus tunc æquinoctium esse transcensum, nullus negauerit lunam uigesimalimum Dominico paschali aptam: Quibus respondendum, quia & septimo Calendarum Aprilis, ubi luna congruerit, & luna uigesima, ubi dies opportunus ariserit, Dominici paschæ ritè acerbatur. Sed quia luna, quæ septimo Calendarum Aprilis die x. x. est, plenilunium ante æquinoctium habuit, non licet luna existente uicelima septima Calendarum Aprilis Domini cum paschæ diem celebrari. Quæ uerò in æquinoctio, uel post æquinoctium plena est, mox ubi Dominicus aderit dies, pascha legitimum dabit. Idem error, eadem est responsio, cum memorati calculatores undecimo Calendarum Aprilis, luna decima sexta: decimo Calendarum Aprilis, luna decima septima: nono Calendarum Aprilis, luna decima octaua: octauo Calendarum Aprilis, luna decima nona: septimo Calendarum Aprilis, luna uigesima: sexto Calendarum Aprilis, luna uigesima prima: quinto Calendarum Aprilis, luna uigesima secunda, pascha faciendum decernunt. Quod eo sepius anno faciunt, cum in Calendarum Ianuariæ uigesimalimum quintam habuerint lunam. Cum uerò hanc ubi uigesimalimum septimam habuerint, tunc longius à ueritate deuiant: quia nimirum primo mensis deputant lunam, quæ tertio Nonas Martias nata, triduo fere ante æquinoctium plena existere monstratur. Et quia luna decima quinta, decima sexta, & decima septima diem paschæ Dominicum facere non ualet, eo quod has ætates decimo quarto, decimo tertio, & duodecimo Calendarum April. die tenuerit, profecto nec reliquas suas ætates quamuis æquinoctium sequentes, eiusdem Dominici resurrectionis conuenientes, potest habere solenniss.

QUID INTER PASCHA ET AZYMA DISTET. CAP. LXI.

Et quoniam de paschæ obseruatione aliquanta perstrinximus, etiam hoc intinere placuit, quod iuxta legis scripturam alia paschæ, alia solennitas est azymorum. Vna quippe dies paschæ, id est, transitus est, quarta decima uidelicet primi mensis, in quo uesperascete agnus immolari iustus est: & mox sequenti nocte transiit Dominus Aegyptiorum primogenita percutiens, & signatas agni sanguine domus filiorum Israel liberans: sequentes uerò dies septem, id est, à decimo quinto usque ad uigesimalimum primum mensis eiusdem, azymorum proprie uocantur: scriptum namque est in Exodo, ubi agnus immolari decimo quarto die primi mensis ad uesperam mandatur: Et comedetis festinantes, est enim pascha, id est, transitus Domini. Et: Transibo per terram Aegypti nocte illa, percutiensque omne primogenitum in terra Aegypti. Et paulo post: Et cum dixerint uobis filij uestri: Quæ est ista religio, dicetis: Victimam transitus Domini est, quando transiit super domos filiorum Israel in Aegypto, percutiens Aegyptios, & domus nostras liberans. Item in Leuitico: Mense primo, inquit, decimo quarto die mensis ad uesperam, pascha Domini est, & decimo quinto die mensis huius solennitas est azymorum Domini: septem diebus azyma comedetis, dies primus erit uobis celeberrimus sanctusque. Omne opus seruire non facietis in eo, sed offeretis sacrificium in igne Domino septem diebus. Et ne nos quispiam uerba legis aliter quam ueritas habet, intellexisse autemet, uideat doctissimus legalium litterarum, & sacerdos, quid de his sentiat Iosephus. Scribit in libro Antiquitatum in hunc modum: Decima quarta luna primi mensis agnus immolatur, decima quinta autem succedit festiuitas azymorum, quæ septem diebus ce-

bus celebratur. Secunda uerò azymorum die, quæ est sexta decima, frugum primitias quas meruit, offerunt. Quem legalium morem sacrorum etiam nunc ecclesiæ consuetudo non ignobiliter imitatur, unam uidelicet noctem transitus dominici, id est, resurrectionis eius à mortuis, quam primum triumphantem fideles saluare dignatus est, principaliter obseruans, in cuius exortum sanguis, ipsius uidelicet agni immaculati, populum eius fonte regenerationis ablutum mundat ab omni peccato. Ac deinde alios septem dies in memoriam eiusdem dominici resurrectionis congrua festiuitate subiungens. Verum quia ipsa quoque dies paschæ à fermento castigari præcipitur, hæc euangelij scriptura aliquando primam azymorum cognominat. Et primo, inquit, die azymorum quando pascha immolabant dicunt ei discipuli: Quo uis eamus & paremus tibi ut manducemus Pascha? Item die xv. mensis primi, à qua vii. dies azymorum inchoant, propter uiciniam paschæ nomine uocat illius cum dicit: Et ipsi non introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed manducarent pascha: non quia legi contraria est euangelica scriptura, sed quia sacramentum quod decebat hac nobis societate uocabulorum uicacius inculcare curauit. Salua enim subtiliore discussione, possumus intelligere quod mystica paschæ solennitas singuli nostrum in die baptismatis egerint: spiritalem uidelicet exterminatorem signo preciosi sanguinis euadendo, spiritales transeundo tenebras, toto autem uitæ proficientes tempore, quod deinceps in hac peregrinatione gerimus, septem dies azymorum celebremus: quibus sicut Apostolus edocet, non in fermento malitiæ & nequitiae, sed in azymis sinceritatis & ueritatis epulari debemus. Et quia nos in baptismo, ut de potestate satanæ in partem fortis sanctorum transire queamus, sinceritatem ac ueritatem necesse est tenere, itemque toto nostræ peregrinationis tempore, quod septenario dierum numero uoluitur, quotidiano profectu ad meliora transire præcipimur, quasi & in pascha azymis uesci, & in diebus azymorum pascha spiritualiter agere cognoscimur.

TYPICA PASCHAE INTERPRETATIO. CAP. LXII.

Nam sicut tota paschalis obseruantia ceremoniarum, ita etiam tempus quo agi præcepta est totum mysterio sacro redolet. In primis namque æquinoctium transgredi in dominicæ paschæ celebratione iuxta legis decreta curamus, ut uidelicet solennitas, in qua mediator Dei & hominum destructa potestate tenebrarum mundo lucis iter aperuit, etiam temporis ordine foris quid intus habeat ostendat. Et quæ nobis æternæ beatitudinis lumen promittit, tunc maxime celebretur, cum solis lumen annuo proficiens incremento, primam sumit de noctis umbra uictoriam. Deinde mensis primum anni, qui & Nouorum uocatur, in quo pascha celebremus attendimus. Ipse autem est mensis, in quo mundus iste formatus, & homo est primus in paradisi sede locatus. Quia per huius mysteria solennitatis primam nos stolum recepturos, primam supernæ beatitudinis regnum, à quo in longinquam regionem discessimus, nos repetituros esse speramus. De cuius gloria regi beatus apostolus Petrus: Coelos autem nouos, inquit, & terram nouam, & promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat. Sed & Iohannes in Apocalypsi sua: Et dixit qui sedebat in throno. Ecce noua facio omnia. Deinde etiam tertiam mensis eiusdem septimanæ in pascha obseruamus, quod resurrectionis dominicæ gaudijs aptissime congruit. Quia & eadē sacrosancta eius resurrectio tertia die facta est, & tertio tempore seculi, id est, cum gratia coelestis aduētu tota eius in carne dispensatio, quæ per resurrectionis consummata est gloria, mundo apparuit. Prima seculi namque tempora lege naturali per patres, media lege literali per prophetas, extrema charismate spiritali per seipsum ueniens illustrare dignatus est. Sed & ipsa tunc lunæ conuersio pulcherrimum nobis sacramenti coelestis spectaculum præbet: namque luna, quæ rotundi facta schematis, à sole lumen: ut supra diximus, accipit: ideoque semper ex dimidio orbe, quæ ad solem habet, lucida est: ex altero autem dimidio semper obscura, à prima usque ad x. v. lucis crementum ad terras, defectum uerò habet ad coelos. A xv. autem usque ad nouissimam crementum eiusdem sue lucis à terrenis auersum, paulatim ad coelestia reuertitur. Quia nimirum eius conuersio recte paschalis gaudijs mysteria signat, quibus omnem mentis nostræ gloriam à uisibilibus auertere delicias, caducisque fauoribus, atque ad solam coelestis gratiæ lucem suspendere contemplando docemur. Vel si utranque eius conuersionem in bonum delectat interpretari, possumus intelligere, quod crescens ad oculos humanos lumen lunæ uirtutum gratiam, quibus apparet in carne Dominus mundo illuxit, insinuet, de quibus dicitur: Et Iesus proficiebat sapientia & ætate, & gratia apud Deum & homines. Recrescens uerò ad coelos, resurrectionis ascensionisque illius gloriam delignet, quæ in se quidem ipsa mox perfecta prouenit, sed in animo fidelium quibusdam lucis suæ profectibus usque ad finem seculi crescere non desinit. Resurgens enim Dominus à mortuis primo singulis ac binis, ac deinde pluribus, modo septem, modo undecim, modo duodecim, modo plus quam quingentis fratribus simul, ad ultimam discipulis omnibus apparuit: quibus uidentibus ascensus in coelum, præcepit eos suæ dispensationis esse testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, & usque ad ultimum terræ. Et bene luna cum nostris crescit ad oculos, paulatim à sole recedit: cum uerò ad coelos, paribus ad eum spacijs redit. Hoc enim est quod ipse dixit: Exiui à patre, & ueni in mundum, iterum relinquo mundum & uado ad patrem. Et quod de Bedæ tom., p ipso





Sexta, quæ nunc agitur ætas, nulla generationum uel temporum serie certa est, sed ut ætas de crepita ipsa tortus seculi morte consummanda. Has ærumnosas, plenasq; laboribus mundi ætates quiq; felici morte uicerunt: septima iam sabbati perennis ætate suscepti, octauam beatæ resurrectionis ætatem, in qua semper cum Domino regnent, expectant.

DE CVRSV ÆTATVM EARVNDEM.  
CAPVT LXV.

*Primo et al.* **P**rima igitur ætate seculi nascentis prima huius die, fecit Deus lucem quam appellauit diem. Secunda firmamentum cœli in medio librauit aquarum, ipsis aquis ac terra, cum cœlo superiore, ac uirtutibus quæ in eo conditorem laudarent, ante horum sex dierum exordium creatis. Tertia die congregatis in suum locum aquis, quæ cuncta cõtexerant, aridam iussit apparere. Quarta die sidera in firmamento cœli posuit, quæ nunc, quantum æquinoctij coniectura colligimus, duodecim Calendarum Aprilium uocatur. Quinta, natalitia & uolatilia creauit animantia. Sexta animalia terrestria, & ipsum hominem formauit Adam, de cuius latere dormientis, matrem omnium uiuentium produxit Eua, quæ nunc quantum mihi uidetur esse credibile, decima Calendarum Aprilium dies appellatur. Vnde merito creditur, si non uerior sententia uincit, quod beatus Theophilus cum cæteris, non solum Palæstinæ, sed & permultis aliarum regionum episcopis de pascha disputans scripsit, eodem decimo Calend. April. die Dominum fuisse crucifixum. Decebat enim una eademq; non solum hebdomadis, sed & mensis die, secundum Adam pro generis humani salute uiuifica morte sopitum, de productis e latere suo sacramentis ecclesiis sponfam sibi sanctificare ecclesiam: qua uidelicet die primū Adā, patrē uidelicet humani generis ipse creauerat, eiq; de latere costā tollēs edificauit mulierē, cuius adiutorio genus ppagaret humanū.

DE RELIQUIIS SEXTAE ÆTATIS.  
CAPVT LXVI.

*chronogra-  
phia.* **H**æc de cursu præteriti seculi ex hebraica ueritate prout potuimus elucubrare curauimus, æquum rati ut sicut græci LXX. translatorum editione utentes, de ea sibi suisq; temporum libros condidit, ita & nos qui per beati interpretis Hieronymi industriam puro hebraicæ ueritatis fonte potamur, temporū quoq; rationem iuxta hanc scire queamus. Quod si q; labore hinc nostrum culpauerint esse superfluum, accipiant hi quicunq; sunt iustum salua charitate responsum, quod præfatus Hieronymus præcæ\* cosmographiæ calumniatoribus reddit, ut si displicet non legant. Cæterum cunctis in commune suademus, ut siue quis ex hebraica ueritate, quæ ad nos per memoratum interpretem pura peruenisse etiam hostibus ludæis in professo est: siue LX. interpretum translatione quæ uel minus sollicito primo edita est, ut multi adstruunt, uel post à Gentilibus corrupta ut beato Augustino uidetur: seu certe ex utriusq; commixto opere condicibus, ut sibi uisum fuerit temporum cursum notauerit: & siue proluxiora, seu breuiora transtra quæ restant seculi tempora putet, memor semper dominicæ sententia: Quia de die ultima & hora nemo scit, neq; angeli cœlorum nisi pater solus. Neq; enim ullatenus sunt audiendi, qui suspicantur huius seculi statum sex milibus annorum ab initio fuisse definitum, & ne contra sententiam domini uenire uideantur, addunt, incertum mortalibus quoto anno sextæ millenariæ partis uenturus sit dies iudicij: cuius tamen aduentus maxime circa terminum sexti millenarij debet at sperari. A quibus si quaris, ubi hæc putanda uel credenda legerint? Mox stomachantes, quia aliud quid respondere non habent. An non legisti, inquit, in Genesi, quia sex diebus mundum fecerit Deus? Vnde merito credi debet eum plus minus sex milibus annorum esse statum. Et quod est grauius, fuere qui propter septimum diem, in quo requieuit Deus ab operibus suis, sperarent post sex annorū milia sanctorū laboris in hac uita mortali, septimo mille annorū curiculo eos post resurrectionē in hac ipsa uita immortales in delicijs & multa beatitudine regnatos esse cum Christo. Verum his, quia hæretica sunt & friuola, funditus omisis, intelligamus sincere & catholice sex illos dies, in quibus mundi huius ornatum perfecit Deus: & septimum, in quo ab omni opere suo requieuit, quem ob id perpetuæ quietis benedictione sanctificauit, nõ sex annorum milia seculi laborantis, & septimum regni beatorum in terra cum Christo, sed sex potius ætates significare mundi labentis, in quibus sancti laborant in hac uita pro Christo, & septimam perpetuæ quietis in alia uita, quam soluta à corporibus percipiunt animæ sanctæ cum Christo. Quod animarum sabbatum tunc inchoasse recte creditur, cum primus Christi martyr carne occisus à fratre, mox anima est æternam translatus in requiem. Tunc autem perficietur, cum in die resurrectionis animæ etiā corpora incorrupta receperint. Et quia nulla ætatum quinque præteritarum mille annis acta reperitur, sed aliæ plures annos, aliæ pauciores habuere, neq; ulla alteri similem habuit summam annorum, restat ut pari modo hæc quoq; quæ nunc agitur, incertum mortalibus habeat suæ longitudinis statum: soli autem illi cognitum, qui seruos suos ac cinctis lumbis, lucernisq; ardentibus uigilare præcepit, similes hominibus expectantibus dominum suum, quando reuertatur à nuptijs,

DE

DE TRINA OPINIONE FIDELIUM, QUANDO VENI-  
AT DOMINVS. CAPVT LXVII.

**C**uius quidem aduentus horam merito sancti omnes diligunt, & citius adesse desiderant: sed periculose fati agunt, si qui hanc prope an lōge sit putare uel prædicare præsumunt. Vnde pulcherrime beatus Augustinus remoto illo seruo nequam qui dicit in corde suo: moram facit dominus meus uenire: iste quippe proculdubio domini sui odit aduentum, dat exemplum de tribus seruis optimis, aduentum domini sufficienter desiderantibus, uigilanter expectantibus, fideliter amantibus, quorum unus dicit: uigilemus & oremus, quia citius uenturus est dominus. Alter dicit, Vigilemus & oremus, quia breuis & incerta est ista uita, quamuis tardius uenturus sit dominus. Tertius dicit, Vigilemus & oremus, quia & breuis atq; incerta est ista uita, & nescimus tempus quando uenturus sit dominus. Proinde si hoc factū fuerit quod prædixerat primus, gaudebunt cum illo secundus & tertius. Si autem factum non fuerit, metuendum est ne perturbetur qui illi crediderant, & incipiant aduentum domini non tardū putare, sed nullum. Qui autem credunt quod dicit secundus, tardus esse dominum uenturum, si falsum fuerit inuentum, citius domino ueniente, nullo modo qui ei crediderat turbabuntur in fide, sed inopinato gaudio perfruentur. Quapropter qui dicit dominum citius esse uenturum, optabilius loquitur, sed periculose fallitur. Qui autem dicit dominum tardius esse uenturum, & tamen credit, sperat, amat eius aduentum, profecto de tarditate eius etiam si fallitur, feliciter fallitur. Habebit enim maiorem patientiam, si hoc ita erit, maiorem lætitiā si non erit: ac per hoc ab eis qui diligunt manifestationē domini ille audiatur suauis, isti creditur tutius. Qui autem quid horum sit uerum ignorare se confiteatur, illud optat, hoc toleret, in nullo eorum errat, quia nihil eorum aut infirmat aut negat.

DE TEMPORIBVS ANTICHRISTI.  
CAPVT LXVIII.

**D**uo sanè certissima necdum instātis diei iudicij habemus indicia, fidem uidelicet Israëliticæ gentis, & regnum, persecutionemq; Antichristi, quam uidelicet persecutionem trium semis annorum futuram fides ecclesiæ tenet. Sed ne hæc improuisa ueniens, omnes passim quos impuros inuenit inuoluat, Enoch & Heliam maximos prophetas & doctores ante huius exortū uenturos in mundum, qui Israëliticam plebem ad fidei conuertant gratiam, atq; ad pressuram tūrturbinis in parte electorum insuperabilem reddant. Qui cum ipsi primo tres semis annos prædicauerint, & sicut de uno eorum Helia propheta Malachias prædixit, conuerterint corda patrum in filios, id est, antiquorum fidem dilectionemq; sanctorum in eorum qui tunc uicuri lune mente plantauerint, tunc exardescens illa horrenda persecutio, ipsos imprimis martyrij uirtute coronet: deinde cæteros fideles corripens, uel martyres Christi gloriosissimos, uel damnatos apostatas faciat. Quod significare uidetur apostolus Iohannes, ita scribens in Apocalypsi: *Attritum autem quod est foris templum eijce foras, & ne metieris illud, quoniam datum est gentibus, & ciuitatem sanctam calcabant mensibus XLII. id est, eos, qui nominatenus fideles sola exteriora diligunt, ab electorum sorte separatos ostende: quia & ipsi ad persequendam ecclesiam conuertentur nouissima illa persecutione trium semis annorum. Et dabo, inquit, duobus testibus meis, & prophetabunt diebus M CCLX. amicis faccis, id est, aridissimis continentia & pressurarum laboribus accincti prædicabunt. Et paulo post: Et cum finierint, inquit, testimonium suum, bestia quæ ascendit de abyssio faciet aduersus illos bellum, & uincet eos, & occidet illos, & cætera. Qui bus ministros eiusdem bestia, id est, Antichristi, de occisione horum duorum testium, id est, martyrum, lætatos, eisdemq; etiam mortuis insultatos esse commemorat idem alio loco: Et uidit, inquit, de mari bestiam ascendentem, & dedit illi draco uirtutem suam, & potestatem magnam, id est, uidit hominem seuisissimi ingenij de tumultuosa impiorum stirpe progenitum, cui mox nato, & per magicas artes a pessimis imbuto magistris, adiungens se diabolus, totā uirtutis suæ potentiam, per quam magicè cæteris omnibus maiora patraret, indiuiduus comes attulit. Et data est, inquit, illi potestas facere menses XLII. id est, annos tres & dimidium. Percusso autem illo perditionis filio, siue ab ipso domino, siue à Michaele archangelo, ut quidam docent, & æterna ultione damnato, non continuo dies iudicij secutus esse credendus est: alioqui scire possent homines illius aut tempus iudicij, si post tres semis annos inchoatæ persecutionis Antichristi confestim sequeretur. Nunc autem quia ante consummatum tempus persecutionis illius dies iudicij non ueniat, scire omnibus licet. Post quantum uerò tempus consummatæ eiusdem persecutionis uenturus sit, nemini prorsus scire conceditur. Deniq; Daniel propheta, qui regnum Antichristi M C C C X. diebus futurum describit, ita concludit: Beatus qui expectat & peruenit ad dies M C C C X X V. Quod Hieronymus ita exponit: Beatus, inquit, qui interfecto Antichristo supra M C C C X. dies, id est, tres semis annos, dies quadraginta quinque prætolatur, quibus est Dominus atque Saluator in sua maiestate uenturus. Quare autem post interfectionem Antichristi quadraginta quinque dierum silentium sit, diuinæ scientiæ est, nisi forte dicamus: Dilatio regni sanctorum patientiæ probatio est.*

Bedæ tom. 2.

p 3

DE

Adueniet autem dies Domini sicut fur, quia sicut ipse testatur, nescimus quando ueniat Dominus. sero, an media nocte, an gallicantu, an mane in quo cœli, inquit, magno impetu transierunt, elementa uerò à calore soluentur. Qui autem sint cœli qui transierunt, paulo superius docet idem apostolus Petrus dicens: Cœli erant prius, & terra de aqua, & per aquam consistens uerbo Dei, per quæ ille tunc mundus perijt. Cœli autem qui nunc sunt & terra, eodem uerbo repositi sunt, igni reseruat in die iudicij. Non ergo firmamentum cœli, in quo sidera fixa circumueunt, nõ cœlum æthereum, hoc est, inane illud maximum à cœlo sidereo usq; ad aera turbulentum, in quo puro & quieto, diurnaq; lucis semper pleno, errantia septem sidera uaga ferri creduntur. Sed cœlum hoc aereum, id est, terræ proximum, à quo aues cœli, quod in eo uolent, appellantur, quod aqua quondam diluuij deletis terrestribus transcendendo perdidit, hoc ignis extremi iudicij eiusdem mensuræ spacio procrefcens occupando disperdet. Nec sola hæc beati Petri sententia, qua illos dicit cœlos igne iudicij perendos, qui aqua diluuij perierant, testatur sidereum cœlum igne illo quamuis maximo non esse tangendum, sed etiam Domini sermo qui dicit: Statim autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cœlo. Neq; enim sol obscurari, luna suo lumine priuari, stellæ poterant cadere de cœlo, si cœlum ipsum, locus uidelicet eorum, igne uoratum transibit. Nunc autem cœlum quidem aereum igne marcescet, sidereum manebit illæsum. Porro sidera obscurabuntur non suo lumine uacuata, sed maioris uel luminis ad aduentum superni iudicis, ne uideantur oblecta, quod in hac uita lunam stellasq; omnes à potiore lumine solis interdum pati cunctis in promptu est. Cum autem peracto iudicio fuerit cœlum nouum, & terra noua, id est, non alia pro alijs, sed hæc ipsa per ignem innouata, & quasi quadam resurrectionis uirtute glorificata claruerit, tunc, ut Esaias prædixit, erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septemplex sicut lux septem dierum. Quod autem Ioannes in Apocalypsi cum dixisset: Vidi cœlum nouum, & terram nouam: primum enim cœlum, & prima terra abierunt: adiunxit, atq; ait: Et mare iam non est, utrum maximo illo ardore siccat mare, an & ipsum uertatur in melius non facile patet. Cœlum quippe nouum, & terram nouam: non autem, & mare nouum usquam legimus futurum. Nam & typicè potest intelligi quod dictum est: & mare iam non est, quia iam tunc non erit hoc seculum uita mortalium turbulentum, quod sepissimè in scripturis maris nomine figuratur. Vbi autem ipsum extremi & uniuersalis iudicij sit discrimen habendum, inter multos sæpè queritur. Constat namq; quia cum descendente ad iudicium Domino, in actu oculi fuerit omnium resurrectio celebrata mortuorum, sancti confestim rapiantur obuiam illi in aera. Hoc enim Apostolus intelligitur indicare, cum ait: Quoniam ipse Dominus in iussu & in uoce archangeli, & in tuba Dei descendet de cœlo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui uiuimus, qui relinquitur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Domino in aera. Vtrum autem & reprobi tunc sublimi us à terra leuentur obuiam iudici uenturo, an meritis peccatorum ita prægrauentur: ut quamuis immortalia corpora habentes, ad altiora nequeant eleuari: & præsidente ad iudicandum Domino, sancti in sublimi à dextris eius. Ipsi autem in inferioribus adsistant à sinistris, tunc potius apparet. Si uerò tunc ignis ille maximus & altissimus uniuersæ terre superficiem operit, & resuscitati à mortuis, inuisi nequeunt in sublimi raptari: constat eos utpote in terra positos igni circumdatos iudicis expectare sententiam: sed an illorum qui non per illum castigandi, sed æterno potius sunt igne damnandi, quis præiudicare audeat? Namq; aliquos electorum eo purgari à leuitoribus quibusdam admisis. Et beatus Augustinus in libro de Ciuitate Dei uigesimo, ex prophetarum dictis intelligit. Et sanctus Papa Gregorius in Homelijs Euangelij exponens illud Psalmographi: Ignis in conspectu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas ualida: districtiorem quippe inquit tantæ iustitiæ, tempestas ignisq; comitantur, quia tempestas examinat, quos ignis exurat. Satis autem clarum est, quia raptis ad uocem tubæ obuiam Domino in aera perfectis seruis illius conflagratio mundana non noceat: si tritum puerorum mortalia adhuc corpora circumpositus camini ignis tangere nequit. Verum in his omnibus utilius est cutq; castum se districti iudicis præbere conspectibus, quam de iudicij illius modo loco ue discutere. Sanè quod Apostolus cum dixisset: Rapiemur cum illis in nubibus obuiam Domino in aera, subdit dicens: Et sic semper cum Domino erimus. nõ sic accipiendum est, tanquam in aere nos dixerit semper cum Domino esse mansuros: quia nec ipse ibi utiq; manebit, quia ueniens transiturus est. Venienti quippe ibitur obuiam, non manenti, sed ita cum Domino erimus: id est, sic erimus habentes corpora sempiterna ubicunq; cum illo fuerimus.

ET hæc est octaua illa ætas semper amanda, speranda, suspiranda fidelibus, quando eorum animas Christus incorruptibilium corporum munere donatas, ad perceptionem regni cœlestis, contemplationemq; diuinæ suæ maiestatis inducat: non auferens gloriam quam exutq; corporibus, à suæ quoq; egressiõis tẽpore beata in requie perceperant, sed maiore illas gloria etiã corporum

corporum redditorum accumulans: in cuius continuata, & non interrupta beatitudinis typum, Moses cum sex illos dies primos, quibus factus est mundus, à luce & mane inchoatos, ad uesperam terminatos dixisset: in septimo, quo requieuit Deus ab operibus suis, solius mane, non autem & uesperæ fecit mentionem. Sed cuncta quæ de eo commemoranda putauit, æternæ requiei & benedictionis luce conclusit. Quia sicut & supra meminimus, cuncta huius seculi ætates sex, in quibus iusti Domino cooperante bonis operibus insistant, ita sunt superna ordinatione disposita, ut in primordijs suis singulæ aliquid lætarum rerum habentes, non paruis ærumnarum tenebris, pressurarumq; consumantur. Requies uerò animarum, quam pro bonis operibus in futuro seculo percipiunt, nulla unquam curæ alicuius anxietate turbata deficiet, sed ubi tempus iudicij & resurrectionis aduenit, gloriose perpetuæ beatitudinis perfectione cõplebitur. Comparatur ijs ætatibus sacratissimum Dominicæ passionis, sepultura, & resurrectionis tempus. Legimus enim scribente Euangelista Iohanne, quia Christus ante sex dies paschæ uenit Bethaniam, ubi deuotæ mulieris officio Iudas offensus, prodidit eum sacerdotum principibus. In crastinum autem ipse ueniens in asino Hierosolymam cum turba Deo laudes canentium, per continuos quinq; dies insidios eorum quaestionibus appetitus, sexta demum die crucifixus est: septima requieuit in sepulchro, octaua autem, id est, una sabbati, resurrexit à mortuis. Quia præteritis quinq; mundi huius ætatibus, sancti nõquam reproborum insidias & odia pati cessarunt. At in sexta, quam Dominus sua incarnatione confirmare in fide, sua passione redimere ab inferis, sua resurrectione & ascensione ad spem & dilectionem regni cœlestis ascendere dignatus est, eximior beatorum martyrum uirtus atrociora ab infidelibus persecutiouum bella tolerauit. Sed hæc tanto fortius uice, quanto certius nouere pro illo se pati, qui secum passo prius latroni, sed tunc confessori, prostratus: hodie mecum eris in paradiso. Quæ beatissima paradisi requies, quia non alit finem quam glorificæ resurrectionis habet initium, hoc significare uolens euangelista Matthæus, cum Dominus sexta feria passum, & sabbato sepultum esse scripserit, dicitur de resurrectione sic incipit: Uespere autem sabbati, quæ lucefcit in prima sabbati, uenit Maria Magdalene & altera Maria uidere sepulchrum. Uesperam quippe sabbati, quo Dominus in sepulchro quieuit, non in nocte tenebrefcere, sed lucefcere dicit in una sabbati, quia uidelicet idem eius sepulchrum non corruptione suscepti corporis attaminandum, sed sicut Isaias ait. Et erit sepulchrum eius gloriosum, cõto resurrectionis erat uirtute sublimandum: quia nostrarum quoq; requies post exuta corpora animarum non aliquibus angorum est obscuranda tenebris, sed solis ueræ & perpetuæ lucis suscipienda & accumulanda in fine muneribus. Hæc est magna illa & singularis octaua, pro qua sextus & undecimus Psalmi scribuntur: cuius & uerba dierum ita recordantur. Porro Matathias & Heliphalu & alij Leuitarum in citharis pro octaua canebant Epinicion, id est, uictori Domino in perpetuum uenturæ Ogdoadis, atq; iudicij laudes canebant. Epinicion quippe triumphum, palmamq; significat. Vel de resurrectione Christi mysterio prophetabãt, quæ merito singularis & magna uocatur octaua, quia omnis labentis seculi dies octaua ita est post septimum sabbati octaua, ut ipsa sit etiam prima septimanæ sequentis. Quomodo autem prima totius seculi dies ita fuit prima, ut non haberet aliquos VII. præcedentes quibus esset octaua, & ideo singulariter prima est, ita singulariter nõ solum magna, sed & octaua est dies futuræ resurrectionis, quia sic post septimam sabbati proxima uentura est octaua, ut non aliquos habeat dies sequentes, quibus possit fieri prima, sed ipsa una maneat cœlesti luce perennis. Vnde bene propheta uisionem huius diei futuri, unam eam uocat dicens: Quia melior est dies una in atrijs tuis super milia. Cum ergo octaua in scripturis legimus, sciamus mystice & diem & ætatem posse intelligi, quia & dominus octaua die, id est, post septimam sabbati resurrexit à mortuis. Et nos non solum post septem uolubilis huius seculi dies, sed etiam post sæpe memoratas septem ætates in octaua ætate simul & die resurgemus. Quæ uita dies in se quidem ipsa manet semper, manet & manebit æterna, sed nobis tunc incipiet, cum ad eam uidendam meruerimus intrare, ubi quo actu occupentur sancti, perfecta spiritus & carnis immortalitate renouati, testatur Psalmista, qui Deo per laudem amoris canit: Beati qui habitant in domo tua domine, in seculum seculi laudabunt te. Quo usq; delectentur, idem consequenter exponit: etenim benedictionem dabit, qui legem dedit, ambulabunt de uirtute in uirtutem, uidebitur Deus deorum in Sion. Quales ad hanc uentire possint, ipse qui est uia, ueritas & uita testatur Dominus: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum uidebunt. Ergo noster libellus de uolubili ac fluctuago temporum lapsu descriptus, opportunum de æterna stabilitate, ac stabili æternitate habeat finem. Quem rogo si qui lectione dignum rati fuerint, meis in precibus Domino commendent, piæq; apud Deum & proximos, quantum ualent, agant industria, ut post temporales cœlestium actionum sudores, æternam cuncti cœlestium præmiorum mereamur accipere palmam.

VENERABILIS BEDÆ

presbyteri, Anglosaxonis, de sex ætati-  
bus mundi, siue Chronicon,  
libellus.

Homo minor  
mundus.



Sex huius mundi ætatibus, ac septima uel octaua quietis, uitæq; cor-  
lestis, & supra in comparatione primæ hebdomadis, in qua mundus  
ornatus est, aliquanta perstrinximus, & nunc in comparatione tui  
unius hominis, *μικροκοσμοῦ* Græcè à philosophis, hoc est, minor mun-  
dus solet nuncupari, de eisdem aliquanto latius exponemus.

Prima est ergo mundi huius ætas, ab Adam usq; ad Noe, continēs  
annos iuxta Hebraicam ueritatem, *1 M. D. CLVI*. iuxta Septuaginta  
interpretes *11 M. C. XLII*. generationes iuxta utranq; editionem  
numero *X*. Quæ uniuersali est deleta diluuiō: sicut primam cuiusq;  
hominis obliuio demergere consueuit ætatem: quotus enim quisque  
est qui suam recordetur infantiam.

Secunda ætas à Noe usq; ad Abraham, generationes iuxta Hebraicam autoritatem comple-  
xa *X*. annos autem *CCXCII*. Porro iuxta Septuaginta interpretes annos *1 M. LXXXII*. genera-  
tiones uerò *XI*. Hæc quasi pueritia fuit generis populi Dei, & ideo in lingua inuenta est, id est,  
Hebræa. A pueritia nanque incipit homo nosse loqui post infantiam, quæ hinc appellata est,  
quod fari non potest.

Tertia ab Abraham usq; ad Dauid, generationes iuxta utranq; autoritatē quatuordecim, an-  
nos uerò *DCCCXLII*. complectens. Hæc uelut quædam adolescentia fuit populi Dei, à qua æ-  
tate quia incipit homo posse generare, propterea Matthæus euangelista generationū ex Abra-  
ham sumpsit exordium, qui etiam pater gentium constitutus est, quando mutatum nomē accepit.

Quarta à Dauid usq; ad transmigracionem Babylonis, annos habens iuxta Hebraicam ueritatem  
*CCCCXXXII*. iuxta Septuaginta translationē *XII*. amplius generationes iuxta utrosq;  
que codices *XVII*. Quas tamen Euangelista Matthæus certis mysterij gratia quatuordecim po-  
nit. A qua uelut iuuenilis ætate in populo Dei regum tempora cœperunt. Hæc nanq; in homini-  
bus ætas apta gubernando solet existere regno.

Quinta quali senilis ætas, à transmigracione Babylonis, usq; in aduentum Domini saluatoris  
in carnem generationibus & ipsa *XXIII*. Porro annis *DLXXXIX*. extenta, in qua ut graui sene-  
ctute fessa, malis crebrioribus plebs Hebræa quassatur.

Sexta, quæ nunc agitur ætas, nulla generationum uel temporum serie certa est, sed ut ætas de  
crepita ipsa totius seculi morte consummanda. Has ærumnosas, plenasq; laboribus mundi æta-  
tes quiq; felici morte uicerunt: septima iam sabbati perennis ætate suscepti, octauam beatę resur-  
rectionis ætatem, in qua semper cum Domino regnent, expectant.

*Prima ætas.* Prima igitur ætate seculi nascentis, prima huius die, fecit Deus lucem quam appellauit diē.  
Secunda firmamentum cœli in medio librauit aquarum, ipsis aquis ac terra, cum cœlo superio-  
re, ac uirtutibus quæ in eo conditorem laudarent, ante horum sex dierum exordium creatis. Ter-  
tia die congregatis in suum locum aquis, quæ cuncta cõtexerant, aridam iussit apparere. Quar-  
ta sidera in firmamento cœli posuit, quæ nunc, quantum æquinoctij coniectura colligimus, duo-  
decimus Calendarum Aprilium uocatur. Quinta, natatilia & uolatilia creauit animantia. Sexta  
animalia terrestria, & ipsum hominem formauit Adam, de cuius latere dormientis, matrem om-  
nium uiuentium produxit Euam, quæ nunc quantum mihi uidetur esse credibile, decima Calen-  
darum Aprilium dies appellatur. Vnde merito creditur, si non uerior sententia uincit, quod bea-  
tus Theophilus cum cæteris, non solum Palæstinæ, sed & permultis aliarum regionum episco-  
pis de pascha disputans scripsit, eodem decimo Calend. April. die Dominū fuisse crucifixū. De-  
cebat enim una eademq; non solum hebdomadis, sed & mensis die, secundum Adam pro gene-  
ris humani salute uiuifica morte sopitum, de productis latere suo sacramentis cœlestibus spon-  
sam sibi sanctificare ecclesiam: qua uidelicet die primū Adā, patrē uidelicet humani generis ipse  
creauerat, eiq; de latere costā tollēdificauit mulierē, cuius adiutorio genus ppagaret humanū.

*Anno mundi.* Adam annorum centum & triginta, genuit Seth, cui superuixit annis *DCCC*. Verum Septua-  
ginta interpretes antenatum Seth posuere annos *CCXXX*. postea *DCC*. Seth interpretatur re-  
surrectio, significans resurrectionem Christi à mortuis, cuius mortem illatam à Iudæis significat  
Abel, qui dicitur luctus, à fratre Cain occisus.

*335.* Seth annorum *CV*. genuit Enos, cui superuixit annis *DCCVII*. Porro Septuaginta ante na-  
*DCCVII*. tum Enos annos *CCV*. postea posuere *DCCVI*. Enos interpretatur homo, de quo bene dicitur:  
Iste

*Anno mundi.* Iste cepit inuocare nomē Domini: quia hominū est propriū, ut suæ fragilitatis memores inuocēt  
cōditoris auxilium, eorū duntaxat qui in fide Christi uiuentes filij resurrectionis esse lætantur.

*335.* Enos annorum *XC*. genuit Cainan, cui superuixit annis *DCCCXV*. Sed *LXX*. ante natum Cai-  
nan *CXC*. annos, postea *DCCXV*. posuere.

*395.* Cainan annorum *LXX*. genuit Malaleel, post cuius ortum uixit annis *DCCXXI*. *LXX*. ante  
natum Malaleel *CLXX*. postea dixere *DCCXL*.

*460.* Malaleel annorum *LXV*. genuit Iareth, cui superuixit annis *DCCCXX*. *LXX*. ante natum Ia-  
reth *CLXV*. postea posuere *DCCXX*.

*622.* Iareth annorum *CLXII*. genuit Enoch, cui superuixit annis *DCCC*. In hac generatione nusquā  
utriq; codices discrepant. Hunc Enoch nonnulla diuine scripsisse, Iuda Apostolo attestante com-  
perimus. Sed ut beatus Augustinus dicit: Nō frustra nō sunt in eo canone scripturarū, q̄ seruaba-  
tur in templo Hebræi populi succedentium diligentia sacerdotum, nisi quia ob antiquitatem su-  
spectæ fidei iudicata sunt, nec utrū hæc essent quæ ille scripsisset poterat inueniri. Vnde illa quæ  
sub eius nomine proferuntur, & continent illas de gigantibus fabulas, quod non habuerint ho-  
mines patres, recte à prudentibus iudicantur non ipsius esse credenda.

*679.* Enoch annorum *LXV*. genuit Mathusalam, post cuius ortum uixit trecentis annis & ambula-  
uit cum Deo. Septuaginta ante natum Mathusalam posuere *CLXV*. annos, postea *CC*. Er bene in  
septima generatione Enoch, qui interpretatur dedicatio, tulit à mortalibus Deus, quia ciuitas  
electorum in sex huius seculi pro Deo laborans ætatibus, in septima sabbati futuri gloriæ de-  
dicationis expectat. At quia reprobi sola præsentia sunt felicitate contenti, Cain ciuitatem quā  
statuit non in septimana generatione, sed in primogenito Enoch filio consecrat.

*874.* Mathusalam annorum *CLXXXVII*. genuit Lamech, cui superuixit annis *DCCXXII*. id est,  
usq; ad diluuium. *LXXX*. ante natum Lamech *CLXVII*. ponunt annos, postea *DCCC*. & *II*. Qui nu-  
merus, ut lector facillime uidebit, iuxta Hebraicam ueritatem *XXX*. annis, iuxta ipsorum uerò au-  
thoritatem *XXIII*. annis diluuij tempora trāsit. De qua famosissima quæstione doctissimi patres,  
Hieronymus in libro quæstionum Hebraicarum, Augustinus in libro de ciuitate Dei quinquode-  
cimo plenissime disputant.

*1056.* Lamech annorum *CLXXXII*. genuit Noe, cui superuixit annis *DCCV*. *LXX*. ante natū Noe  
ponunt annos *CLXXXVII*. & postea *DLXV*. In hac sola generatione summa uniuersitatis di-  
screpat, quia *XXIII*. annis plus uixisse Lamech in Hebræis, quàm in *LXX*. translatorum co-  
dicibus inuenitur.

*1056.* Noe anno *DC*. uenit diluuium mense secundo, *XVII*. die mensis. Sane de differentia annorum  
inter Hebræam & *LXX*. interpretum autoritatem, ne quis nos laceret nouas mouisse quæstio-  
nis, legat præfatorum patrum memorata opuscula, & intelliget hanc iam olim notissimam suis-  
se distantiam, cuius originem distantie cum beatus Augustinus solertissime quæssisset, dixit in li-  
bro superscripto capitulo *XII*. inter alia sic: Credibile ergo quis dixerit, cum primo de biblio-  
theca Ptolemæi describi ista cœperit, tunc aliquid tale fieri potuisse in codice uno, sed primū  
inde descripto, unde iam latius emanaret, ubi potuit quidem accidere etiam scriptoris error. Et  
hoc in illa quæstione de uita Mathusalæ non absurdum est suspicari. Et post aliquanta: Recte fie-  
ri, inquit, nullo modo dubitauerim, ut cum diuersum aliquid in utriq; codicibus inuenitur, quā  
doquidem ad fidem rerum gestarum utranq; esse non potest uerum, ei lingue potius credatur,  
unde est in aliam per interpretes facta translatio.

*1056.* Secunda seculi ætate prima huius die, quæ est uicesima septima mensis secundi, egressus est  
Noe de arca, in qua pauci, id est, *VIII*. animæ saluæ factæ sunt per aquam. Quod commemorans  
in epistola beatus apostolus Petrus mirifice statim exponere curauit, cum subiūxit, quod & nos  
nunc similis formæ saluos fecit baptisma, non carnis depositio sordium, sed conscientie bonæ in-  
terrogatio in Deum, per resurrectionem Iesu Christi qui est in dextera Dei. In aqua diluuij bap-  
tisma, in arca & ijs quæ continebat, ecclesiam & fideles illius, in octonario animarum numero,  
mysterium dominicæ resurrectionis in cuius fide baptizamur, docens esse figuratum.

*1058.* Sem C. annorum genuit Arphaxad biennium post diluuium. Ab Arphaxad Chaldeos origi-  
nem duxisse Hieronymus scribit. Superuixit autem Sem nato Arphaxad *D*. annis, id est, usq; ad  
quinquagesimum annum natiuitatis Iacob.

*1093.* Arphaxad annorum *XXXV*. genuit Sale. Hic *LXX*. interpretes una generatione plus quā  
Hebraica ueritas posuere, dicentes quod Arphaxad cum esset annorum *CXXXV*. genuit Cai-  
nan. Qui cum *CXXX*. annorum fuerit, ipse genuit Sale. Quorum translationem euangelista  
Lucas hoc in loco uidetur esse secutus. Verum Chronographi Græcorum cum generationem  
seriem ad autoritatem hebraicam castigassent, ablata una generatione Cainan, nec tamen nu-  
merum annorum in generationibus, quas cum eis habuere communes, ad eorum autoritatem  
castigare curassent, propriam secuti autoritatem dederunt huic ætati annorum summam mi-  
norem quidem *LXX*. translatorum editione annis *CXXX*. sed hebraica ueritate annis *DC*. &  
*L*. maiorem, id est, annis *DCCC*. & *XLII*. Vixit autem Arphaxad post natum Sale annos *CCC*.  
& *III*. cui tamen *LXX*. post natum Cainan scribunt annos *DCCCXX*, & Cainan post natū Sa-  
*le* *CCXXXVII*.

Sale

Anno mundi. Sale annorum xxx. genuit Heber, cui superuixit annis ccccliii. lxxx. ante natum Heber Anno mundi 1723. posuere annos cxxx. postea trecentos & triginta. Ab hoc Heber Hebræorum nomen & 1723. genus oritur.

1757. Heber annorum xxxiiii. genuit Phalech, cui superuixit annis cccclxxx. lxxx. ante natum Phalech annos posuere cxxxiiii. postea clx. Phalech interpretatur diuisio, cui propterea tale nomen imposuere parentes, quia tempore natiuitatis ipsius terra per linguarum confusionem diuisa est. Cuius diuisionis Arnobius rhetor in expositione psalmi ciiii. ita meminit: Sem primogenito Noe pars facta est à Persida & Baçtris usq; in Indiam longe & usq; Rhinocoruras. Quæ spacia terrarum habent linguas sermone barbarico xx. & vii. In quibus linguis Gætes sunt patriarum ccc. & vi. non diuersarum linguarum, sed ut dixi, diuersarum patriarum. Verbi gratia, cum una lingua latina sit, sub una lingua diuersæ sunt patriæ Brutiorum, Lucanorum, Apulorum, Calabrorum, Picentum, Thuscorum. Et ijs atq; huiusmodi similia si dicamus.

Cham uero secundus filius Noe à Rhinocoruris usq; Gadira habens linguas sermone Punico à parte Garamantum, latino à parte Boreæ, Barbarico à parte Meridiani Aethiopum & Aegyptiorum, ac barbaris interioribus uario sermone xx. duabus linguis in patrijs cccclxxx. & ciiii. Iapheth autem tertius, à Media usq; Gadira ad Boream. Habet autem Iapheth flumen Tigridem, qui diuidit Mediã & Babyloniam in patrijs ducentis, sermone uario, in linguis xx. & ciiii. Fiunt ergo omnes simul linguae lxxxii. patriæ autem generationum m. quæ in tripartito seculo hoc ordine sitæ sunt. Habet, ut diximus, Iapheth flumen Tigridem, qui diuidit Mediã & Babyloniam, Sem autem Euphraten, Cham uero Geon, qui uocatur Nilus.

1787. Phalech annorum xxx. genuit Reu, cui superuixit annis cclxxx. lxxx. ante natum Reu cxxx. annos ponunt, postea cclxxx. His temporibus primum templa constructa, & quidam principes gentium tanquam dii sunt adorati.

1819. Reu annorum xxxii. genuit Seruch, cui superuixit annis cclvii. lxxx. ante natum Seruch cxxxii. annos ponunt, postea cclvii. Scytharum regnum dicitur exortum, ubi primus regnauit Tanais.

1849. Seruch annorum xxx. genuit Nachor, cui superuixit annis cclxxx. ante natum Nachor ponunt annos centum triginta, postea cc. Aegyptiorum imperium dicitur inchoare, primo eis regnante \* Zoues.

Vizones. 1878. Nachor annorum xxxix. genuit Thare, cui superuixit annis cclxxx. lxxx. ante natum Thare ponunt annos lxxxix. postea cclxxx. Assyriorum Sicyoniorumq; regnum nascitur: his primum Belo, illis Aegialo regnante.

1948. Thare annorum lxxx. genuit Abraham, cui superuixit annis cclxxxv. Hac tenus secunda seculi ætas protenditur, cuius tota serie recensita beatus Augustinus in libro de ciuitate Dei xvi. capitulo decimo, hoc modo conclusit. Fiunt itaque anni à diluuius usq; ad Abraham m lxxxii. secundum uulgatam editionem, hoc est, interpretum lxxx. In hebrais autem codicibus longe pauciores annos perhibent inueniri, de quibus rationem aut nullam aut difficillimam reddunt.

Tertia mundi ætas à natiuitate cepit Abraham patriarchæ, qui lxxxv. annorum cum esset, relicta gente patriæ, ad imperium Dei uenit in terram Chanaan, accipiens promissionem nascituri de suo semine Saluatoris, in quo benedicerentur omnes gentes, simul & seipsum in gentem magnam esse futurum, quarum una spiritalis, altera est promissio carnalis. His temporibus Ninus & Semiramis Assyrijs regnant.

2034. Abraham annorum lxxxv. genuit Ismael, à quo Ismaelitæ: genuit autem Ismael xii. duces, & uixit annos cclxxxvii.

2048. Idem Abraham annorum c. genuit Isaac, qui primus & solus in toto testamento ueteris serie legitur octaua die circumcisus. Quod non sine magno mysterio prius legium est filio promissionis donatum.

2108. Isaac annorum lx. genuit Esau & Iacob Patriarchas Idumææ & Israeliticæ gentis, post quorum ortum uixit annos cxxx. His temporibus primus apud Argos regnauit Inachus annis l. cuius filia Io, quam Aegyptij mutato nomine Isidem colunt.

2238. Iacob annorum cxxx. descendit in Aegyptum in animabus lxxx. Huius temporibus Memphis in Aegypto ab Ape Argiuorum rege condita. Sparta quoq; à Sparto filio Phoronæ regis Argiuorum conditur.

Habitatio filiorum Israel qua manserunt in Aegypto fuit cccclxxx. annorum, quibus expleta eadem die egressus est omnis exercitus domini de terra Aegypti, ut scriptura testatur Exodii: quorum tamen summam annorum chronographi à septuagesimo quinto anno natiuitatis Abraham, quando terram repromissionis intrauit computant, sequentes editionem lxxx. interpretum, quæ dicit: Habitatio autem filiorum Israel qua habitauerunt in Aegypto & in terra Chanaan, ipsi & patres eorum, anni cccclxxx. Quam necessario sequendam & ipsa hebraica ueritas ostendit, quæ narrat Chaath filium Leui, quem natum esse constat in terra Chanaan, uixisse annos cclxxxii. & filium eius Amram patrem Moysi annos cclxxxvii. & ipsum Moysen octuaginta fuisse annorum, tempore egressus de Aegypto. Quia nimirum horum summam anno

annorum constat cccclxxx. implere non posse. Annuat autem horum translationi & Apollolus cum ait: Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius, non dicit, & seminibus, quasi in multis, sed quasi in uno, & semini tuo qui est Christus. Hoc autem dico testamentum confirmatum à Deo, quæ post cccclxxx. annos facta est lex, non irritum facit ad euacuandas promissiones patrum.

2457. Moses annis xl. educum ex Aegypto regit populum Israel in deserto, quorum primo anno tabernaculum domino construit, & vii. mensibus opus perficiens, mense primo anni secundi prima die mensis erexit. Hucusq; ut Eusebius commemorat, quinque libri Moysi continent gesta annorum m d c c c lxxx. secundum lxxx. Seniorum interpretationem. Quot uero annos huius temporis hebraica ueritas contineat, Iosephus in primo contra Appionem grammaticum libro ita commemorat: Neq; igitur innumera apud nos habentur uolumina inter se inuicem discordantia, sed ii. tantum & xx. sunt libri, qui omnium temporum seriem continent, qui & iuste creduntur diuinitus inspirati. Ex quibus quinque sunt Moysi, continent es leges uitæ, & successio nis humanæ profapiam, usq; ad ipsius Moysi terminum perendentes. Qui paulo minus ad tria milia annorum continentiam gerunt.

2493. Iosue annis xxxvi. regit populum Israel, ut Iosephus docet: nam scriptura sancta quot fuerint anni ducatus illius tacet. Quare uero Eusebius in Chronicis xxxvii. posuerit, infra dicemus. Primo autem sui ducatus anno, Iosue primo mense decima die mensis populum patefacto Iordanis alueo in terram repromissionis induxit, quo uidelicet anno, ut in Chronicis præfati Eusebij reperimus, principium erat quinquagesimi primi Iubilei secundum Hebræos, id est, m d. anni erant ab initio mundi completi, singulis Iubileorum ordinibus per quinquagenos annos deputatis. At uero hanc temporis huius esse summam nostra inquisitio nequaquam inuenire ualuit, cõstat enim quia m d c lvi. ad diluuium usq; fuere anni. Inde ad Abraham c c c c lxxxv. erat annorum quando promissionem Dei accepit. Promissionis anni c c c c lxxx. ducatus Moysi anni xl. qui profecto numerus non m d. sed vii. minus, id est, m c c c c lxxxii. ut prano tauimus, annos implet.

2519. Othoniel annis xl. de tribu Iuda primus Israelis Iudex Domino iubente constituitur. Huius temporibus primis filij Israel seruire Chusan Rasathaim regi Mesopotamiæ vii. annis.

2559. Aoth annis lxxx. filius Gera. filij Gemini, qui utraq; manu utebatur pro dextera, cuius in principijs seruiuit Israel Eglon regi Moab annis xvii. donec eum ipse percussio Eglon liberauit. Hoc tempore Cyrene ciuitas condita est in Libya.

2599. Debbora annis xl. propheta de tribu Ephraim, cum Barach de tribu Neptalim, cuius in initio ducatus oppressit filios Israel Iabin rex Chanaan xx. annis, qui regnauit in Asor. Sed oc ciso ab Israel principe militia eius Sisara, humiliatus tandem ac deletus est. Hoc tempore Miles condita.

2689. Gedeon annis xl. ex tribu Manasse. Sub quo seruiuit Israel Madianitis & Amalechitis vii. annis, sed Gedeon pugnante liberatus est. Tyrus condita est ante templum Hierosolymorum annis c c c l. ut scribit Iosephus.

2719. Abimelech annis tribus, filius Gedeonis, qui regnabat in Sichem. Hercules Ilium uastat.

2721. Thola annis xxx. filius Phoa patris Abimelech, uir de Issachar, qui habitabat in Sanir montis Ephraim. Bellum Lapitharum & Centauroum, quos scribit Palephatus primo de incredibilibus libro nobiles fuisse equites Thessalorum. In Troia post Laomedontem regnauit Priamus.

2745. Iair annis xxxii. ex tribu Manasse. Hercules agonem olympicum constituit, à quo usq; ad pri mam Olympiadem supputantur anni c c c c lxxx.

2767. Iepre Galaadites annis sex. Philistini & Ammonitæ deprimunt Israel, ex quibus Ammonitæ debellantur ab Iepre, qui in libro Iudicum ab ætate Moysi usq; ad semetipsum ait supputari annos trecentos.

2773. Abefan de Bethleem annis septem. Agamemnon imperat Mycenis annis xxxv. cuius anno xv. Troia capitur.

2780. Achialon Zabulonites annis x. Hic cum annis decem suis in lxxx. Interpretibus non habetur, pro quorum damno supplendo Eusebius Iosue filio Nun, Samueli & Sauli, quorum annos scriptura non dicit, plures annos quam in Iosepho legebat adnotauit, quatenus ab egressu Israel ex Aegypto usq; ad adificationem templi c c c lxxx. annorum summam quam scriptura prædicat haberet.

2790. Labdon de tribu Ephraim annis viii. Huius anno tertio Troia capta est, completis à primo anno Cecropis, qui primus apud Atticam regnauit, annis c c c lxxxv. A quadragesimo autem & tertio regni Nini Assyriorum regis annis d c c c lxxxv. Mortuo Labdon seruiuit Israel Philistæis annis xl.

2798. Samson de tribu Dan annis xx. Hac tenus liber Iudicum tempora signat, habens annos c c c c lxxx. Iudices autem xii. Latinis, qui postea Romani nuncupati sunt, post tertium annum captiuitatis Troiæ, siue ut quidam uolunt octauis, regnauit Aeneas annis tribus, post quem Ascanius annis xxxvii. Ante Aeneam Ianus, Saturnus, Picus, Faunus, Latinus in Italia regnarunt annis circiter cl. Ascanius Aeneæ filius Albam urbem condidit.

Anno mundi. Heli sacerdos annis quadraginta. In Hebræorum libro quadraginta anni inueniuntur. In Se-  
 2858. ptuaginta autem interpretatione uiginti. Hectoris filij Ilium receperunt, expulsus Antenoris po-  
 2858. steris, Heleno sibi subsidium ferente. Latinorum tertius Syluius Aeneæ filius, regnat annis uigin-  
 ti nouem: qui quod post mortem patris editus, ruri fuerat educatus, & Syluij, & Posthumij nomē  
 accepit: à quo omnes Albanorum reges Syluij uocati sunt. Reges Sicyonijs defecerunt, qui ab  
 Aegealeo usq; ad Zeuxippum regnauerunt annis noningentis sexaginta duobus. Post quos sa-  
 cerdotes Carni constituti sunt.  
 2870. Samuel annis duodecim, ut docet Iosephus. In scriptura enim sacra quàm diu præfuerit, mi-  
 nimè patet. Ab hoc tempora Prophetarum incipiunt. Latinorum quartus Aeneas Syluius, re-  
 gnauit annis xxxi.  
 2890. Saul primus Hebræorum rex annis xx. Et huius quia in Canonica scriptura non habetur,  
 de antiquitatum Iosephi tempus regni notauius. In Lacedæmone regnauit primus Euristheus  
 annis xlii. Corinthi primus Alethis annis xxxv.  
 Quarta aetas. Quarta mundi aetas non solum cum inchoato Iudææ gentis imperio, sed & cum innouata pro-  
 missione, quæ patribus olim data est, imperij Christiani sumit exordium, iurante domino Da-  
 uid ueritate, de fructu uentris eius federe super sedem eius.  
 2930. Dauid primus ex tribu Iuda rex, annis xl. Latinorum quintus Latinus Syluius annis l. E-  
 2930. phesus condita ab Andronico. Carthago condita est, ut quidam uolunt, à Charcedone Tyrio: ut  
 uerò alij, à Didone filia eius anno cxlii. post Troianum excidium.  
 2970. Solomon filius Dauid annis quadraginta. Qui quarto regni sui anno, mense secundo templū  
 2970. Domini ædificare cepit in Hierusalem, collectis ab egressu Israelis ex Aegypto annis cccc.  
 lxxx. ut Regum quoq; liber testimonio est: quod in figuram uniuersū temporis, quo in hoc se-  
 culo Christi ædificatur ecclesia, quæ in futuro perficitur, septem annis perfecit, & septimo octa-  
 uo ui annis mense dedicauit. Latinorum sextus Alba Syluius, Syluij Aeneæ filius, regnauit annis tri-  
 2970. ginta nouem. Regina Saba uenit audire sapientiam Solomonis.  
 2987. Roboam filius Solomonis annis xvii. Hieroboam de tribu Ephraim, separauit decem tribus  
 2987. à domo Dauid & à Domino, in figuram hæreticorum, qui suos sequaces à Christo & ecclesia se-  
 gregant. Huius quinto anno Sefac rex Aegypti ueniens Hierosolymam, templum spoliavit. La-  
 tinorum septimus Aegyptus Syluius, Albæ superioris regis filius regnauit annis xxxiiii. Sa-  
 mus condita, & Smyrna in urbis modum ampliata.  
 2990. Abia filius Roboam annis lvi. Hic pugnantē contra se Hieroboam superauit, occisis de exer-  
 2990. citu eius millibus quingentis, eo quod sperasset in Domino.  
 3031. Afa filius Abia annis xl. Ab hoc conductus Benedab rex Syriæ Damasci contra Israel, per-  
 3031. cussit omnem terram Neptalm. Latinorum octauus Capys Syluius Aegypti superioris regis fi-  
 lius, regnat annis xxviii. Afa idola destruit, templum mundat, egredientem contra se Zara  
 Aethiopem cum suo sternit exercitu. Ambri rex Israel emit montes Samariæ à Somer duobus ta-  
 lentis argenti, & ædificat eam. Ahiel de Bethel Hiericho inlaurat.  
 3056. Iosaphat filius Afa annis xxxv. Helias Thesbites tres semis annos pluuiam continuit pro-  
 3056. pter peccata Achab & populi Israel, & inter cætera magnalia Helisæum filium Sophath, qui e-  
 rat de Abel in aula, pro se unxit prophetam. Latinorum nonus Carpentus Syluius, superioris  
 Capetus. regis Capys filius, regnauit annis xlii. Post quem filius eius Tiberinus Syluius annis lviii. à  
 quo & fluius appellatus est Tyberis, qui prius Albulad dicebatur. Post quem Agrippa Syluius  
 filius eius annis xl. Iosaphat fecit rectum coram Domino.  
 3064. Ioram filius Iosaphat annis octo. Helias curru igneo rapitur quasi usq; in cœlum, & Heliseus  
 3064. hæres prophetiæ derelictus, primo miraculo aquas Hiericho sanat. In diebus Ioram recessit E-  
 dom ne esset sub Iuda, & constituit sibi regem. Ambulauit autem Ioram in uis domus Achab, si-  
 lia quippe Achab erat uxor eius.  
 3065. Azarias filius Ioram anno uno. Ionadab filius Rechab clarus habetur. Azariam cū filio suo  
 3065. Ioas & nepote Amasia ob enormitatem scelerum, & quia nec patrem filium uel quispiam eorū  
 bonum habebat, Euangelista Matthæus à domini Saluatoris genealogia secludit.  
 3071. Athalia mater Azariæ annis vi. quæ uidēs interfectum ab Hieui rege Israel filium suum Aza-  
 3071. riam, interfecit omnem stirpem regiam domus Ioram, præter solum Ioas filium Azariæ, quem  
 Iosabeth soror Azariæ uxor Iodæ Pontificis furata est de medio filiorum regis, cum interficerē-  
 tur. In lxxx. interpretibus vii. annis regnasse Athalia narratur.  
 3111. Ioas filius Azariæ annis xl. Iste bono principio, & sine usum pessimo, in principijs sui regni  
 3111. templum innouat, in extremis inter cætera facinora Zachariam quoq; filium Iodæ, tutoris quon-  
 dam ac regnificatoris sui, inter templum & altare lapidari præcepit. Quem ob meritorum grati-  
 am Dominus in Euangelio filium Barachta, id est, benedicti Domini cognominat. Latinorum  
 xii. Aremulus Syluius Agrippæ superioris regis filius regnauit annis xli. qui præsidium Al-  
 banorum inter montes, ubi nunc Roma est posuit. Huius filius fuit Iulius, proauus Iulij Proculi,  
 qui cum Romulo Romam commigrans fundauit Iuliam gentem.  
 3140. Amasias filius Ioas annis xxxix. Heliseus Propheta defunctus sepelitur in Samaria. Azahel  
 3140. rex Syriæ adflixit Israel. Latinorum xlii. Auentinus Syluius Aremulij superioris regis maior fi-  
 lius,

ius, regnauit annis xxxvii. atq; in eo monte qui nunc pars urbis est mortuus & sepultus, Anno mundi.  
 tertium loco uobabulum dedit.  
 3140. Azarias qui & Ozias, filius Amasia annis lvi. Assyriorum xxxvi. Thonos concoleros, qui  
 3140. uocatur græce Sardanapalus, Tharfum atq; Anchialem condidit, & in prælio uictus ab Arbace  
 Medo semet incendio concremauit. Vsq; ad id tempus reges fuisse Assyriorum historia refert,  
 & sunt simul anni mxcvii. Omnes autem anni Assyriorum à primo anno Nini supputantur,  
 m cxxl. Latinorū xlii. Procas Syluius Auentini superioris regis filius regnauit annis xxxiii.  
 Post quem xv. Amulius Syluius annis xlii. Arbaces Medus Assyriorum imperio destru-  
 cto regnum in Medos transtulit, ubi primus ipse regnauit annis xxviii. Macedonum regnū  
 inchoat, primum habens regem Caranum annis uigintiocto. Lacedæmoniorum reges defici-  
 unt, Lydorum incipiunt.  
 3192. Ioatham filius Ozia annis xvi. Olympias prima ab Eliensibus constituitur post annos Tro-  
 3192. ianæ captiuitatis ccccv. Remus & Romulus generantur Marte & Illia. Ioathan inter cætera  
 uirtutum bonarum opera portam domus Domini sublimissimam ædificauit, quæ in Actibus ap-  
 3192. postolorum Speciosa uocatur. Omnes siquidem portæ templi in terra fuerunt, excepta Specio-  
 sa quæ pendeat, quæ ab Hebræis porta uocabatur Ioathan.  
 3208. Achaz filius Ioathan annis xvi. Ab hoc conductus Theglath Phalar rex Assyriorum Ra-  
 3208. in regem Syriæ interfecit, & habitatores Damasci transtulit Cyrenen. Roma condita in mon-  
 te Palatino xi. Calendas Maij à geminis Remo & Romulo filijs Rheæ Syluæ, quæ erat filia Nu-  
 mitoris fratris regis Amulij, uirgo uestalis, sed constuprata. Confualibus ludis Sabina raptae an-  
 no ab urbe condita tertio. Remus rostro pastorali à Fabio Romuli duce occisus est.  
 3224. Ezechias filius Achaz annis xxxix. Huius anno vi. Salmanasar rex Assyriorum capta Sama-  
 3224. ria transtulit Israel in Assyrios, cuius regnum à primo Hieroboam steterat annis cclxx. Mor-  
 tuo Romulo, qui xxxviii. regnauit annis, per quatuor dies Senatores rempublicam rexerunt,  
 atq; ita unus expletus est annus. Post quos Numa Pompilius annis xli. qui Capitolium à fun-  
 damentis ædificauit.  
 3253. Manasses filius Ezechia annis lv. Hic ob scelera sua catenatus, & compeditus in Babyloni-  
 3253. am ducitur, sed ob penitentiam & preces restituitur in regnum. Romanorum tertius Tullus  
 Hostilius regnauit annis xxxii. Qui primus regum Romanorum purpura & fascibus usus est,  
 & adiecto monte Cælio urbem ampliavit.  
 3268. Amon filius Manasse annis li. In Hebraica ueritate li. annis: in lxxx. legitur regnasse xlii.  
 3268. Histrus ciuitas in Ponto condita. Amon à feruis suis interficitur.  
 3300. Iosias filius Amon annis xxxxi. Hic mundata Iudæa & Hierusalem, templo etiam innoua-  
 3300. to, post abiectas idololatriæ sordes Pascha Domino celeberrimum facit xxxviii. anno regni sui,  
 & cum Nechaone Aegyptiorum rege congressus occiditur in campo Mageddo, quæ nunc Ma-  
 ximianopolis uocatur. Romanorum quartus Ancus Martius Numæ ex filia nepos, regnauit an-  
 nis xxxii. Qui Auentinum montem & Ianiculum Urbis addidit, & supra mare sexto decimo ab  
 urbe miliario Hostiam condidit. Post quem Tarquinius Priscus annis xxxviii. Qui circum Ro-  
 mæ ædificauit, numerum Senatorum auxit, Romanos ludos instituit, muros & cloacas ædifica-  
 uit, Capitolium extruxit. In Hebræo xxxxi. annis regnasse Iosias legitur. In lxxx. Interpreti-  
 bus xxxxi. Sed & Eusebius inter regnum eius & Ioachim alium de suo adiecit annum, propter  
 menses bis ternos, quibus Ioachaz, uel Ioachim regnauerat. Verum quid ueritas habeat Hiere-  
 mias pandit, qui se à decimo tertio anno Iosia usq; ad annum quartum Ioachim xxxiii. annis pro-  
 phetasse perhibet, & Nabuchodonosor quarto anno Ioachim regnare cepisse. Nonodecimo  
 autem regni eius anno Hierosolymam fuisse destructam.  
 3341. Ioachim filius Iosia annis xi. Post Iosiam regnauit Ioachaz filius eius tribus mensibus: quæ  
 3341. Nechao uinctum ducens in Aegyptum, Ioachim constituit regem. Huius anno tertio Nabucho-  
 donosor capta Hierusalem, & plurimis captiuitatis, in quibus erant Daniel, Ananias, Azarias, &  
 Misael, partem uasorum templi Babyloniam transfert. A quarto Ioachim anno scriptura Re-  
 gnum Nabuchodonosor computat, quia ex eo non solum Chaldæis & Iudæis, sed & Assyrijs,  
 Aegyptijs, Moabitjs, alijsq; innumeris gentibus incipit regnare. Ioachim qui & Iechonias filius  
 Ioachim, mensib. tribus. & diebus x. Hic circumdata à Chaldæis Hierusalē exijt ad regē Babylo-  
 nis & mater eius, & ductus est in Babylonē cū populo suo anno vii. regni Nabuchodonosor.  
 3352. Sedechias qui & Mathias filius Iosia annis xi. Huius anno xi. Regis autē Babylonis xli. x.  
 3352. Iudæa captiua in Babylonia, & templum domini incensum est, anno ex quo fundari cepit  
 cccxxx. Qui autem reliqui fuerant Iudæi transfugerunt in Aegyptum, qua post annos v.  
 percussa à Chaldæis, in Babyloniā sunt & ipsi transfugerunt.  
 Quinta mundi aetas ab exterminio cepit regni Iudaici. Quod iuxta prophetam Hieremias Quinta aetas,  
 lxxx. annis permanit.  
 3377. Anno xlii. postquam percussa est ciuitas, qui est uicesimus quintus annus transmigratio-  
 3377. nis regis Ioachim, cum quo & Ezechiel captiuatus est, ipse Ezechiel in uisionibus Dei adductus  
 in terram Israel, uidit renouationem ciuitatis ac templi, ceremoniarumq; eius. Romanorum se-  
 xus Seruius regnauit annis xxxviii. qui tres montes Urbis addidit, Quirinale, Aesculinā,  
 Bedæ tom. 2.  
 q  
 Viminā,

Anno mundi 3389.

Hiere. 25.

Viminalem. Fossas circum muros duxit. Censu Romanorum civium primus instituit. Anno **xxvi.** post euerionem Hierosolymorum, qui est annus **xxxvii.** transmigrationis regis Iochim, subleuauit Euilmerodach rex Babylonis anno quo regnare cœperat caput Iochim regis Iudæ de carcere, & posuit thronum eius super thronum regum qui erāt in Babylone. Meminit huius temporis adhuc futuri propheta Hieremias ita scribens: Ecce ego mitram & adsumam uniuersas cognationes Aquilonis. ait Dominus, & ad Nabuchodonosor regem Babylonis seruum meum, & adducam eos super terram istam, & super habitatores eius, & super omnes nationes, quæ in circuitu illius sunt, & interficiam eos, & ponam eos in stuporem, & in sibilum, & in solitudines sempiternas, & seruient omnes gentes istæ regi Babylonis **Lxx.** annis. Cumq; impleti fuerint anni **Lxx.** uisitabo super regem Babylonis, & super gentem illam, dicit Dominus, iniquitatem eorum, & super terram Chaldaeorum, & ponam illam in solitudines sempiternas. Et alibi scribens ad transmigrationem, quam transduxerat Nabuchodonosor de Hierusalem in Babylone cum Iechonia rege: Cum cœperint, inquit, impleri in Babylone **Lxx.** anni, uisitabo uos, & suscitabo super uos uerbum meum bonum, & reducam uos ad locum istum, ait Dominus. Rursus eiusdem temporis iam præteriti uerba dixerunt ita recordantur: Si quis euaferat gladium, dectus in Babylone seruiuit regi & filijs eius donec imperaret rex Persarum, & completeretur sermo Domini ex ore Hieremias, & celebraret terra sabbata sua. Cunctis enim diebus desolationis egit sabbatum, usq; dum complerentur **Lxx.** anni. Anno autem primo Cyri regis Persarum, ad complendum sermonem Domini, quem locutus fuerat per os Hieremias, suscitauit Dominus spiritum Cyri regis Persarum, & cætera. Quibus uerbis ostenditur, quia uastata Chaldaea Iudæa, non ut Assyrii in Samariam alios misere colonos, sed desertam relinquere terram, donec ipsi post annos **Lxx.** in eam redire Iudei. Consentit his Iosephus in decimo Antiquitatum libro, scribens templum & Hierusalem, & omnem Iudæam **Lxx.** annis permanisse desolatam: qui rursus enumerando reges Babylonis (si tamē ipse sic scripsit, & non codex fallit mendosus) c. fere annos ab eueria Hierusalem usq; ad euerionem regni Chaldaeorum facit colligi. Scribit enim, post Nabuchodonosor, qui teste scriptura sacra, **xxv.** post eueriam Hierusalem uixit annis, Euilmerodach filium eius regnasse annis **xviii.** Post quem Egesar filium eius **xl.** cui successisse filium eius Labosordoch mensibus **ix.** Hoc defuncto ad Balthasar, qui Nabooan nuncupatur, transisse imperium. Qui cum iam **xviii.** regnauerit annis, captam à Cyro Persarum, & Dario Medorum rege Babyloniæ exequitur. Darius autem Astyagis filius, qui Babyloniæ destruxit imperium cum Cyro cognato suo, agebat annum sexagesimum & secundum, cum Babylonem inuasa, qui tamen alio nomine uocabatur à Græcis, quidq; Danielem Prophetam sumens ad se in Mediam duxit, & omni eum honore celebrauit. Huius Darij Daniel ipse ita meminit: In anno primo Darij filij Astyri de semine Medorum, qui imperauit super regnum Chaldaeorum, Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, de quo factus est sermo Domini ad Hieremiam prophetam, ut complerentur desolationis Hierusalem **Lxx.** anni. **EVSEBIUS** in temporum libro, **xxxi.** annos ab euerione Hierusalem usq; ad initium Cyri regis Persarum, Iulius autem Africanus **Lxx.** computat. Porro Hieronymus in expositione Prophetæ Danielis ita dicit: Tradunt Hebræi huiusmodi fabulam usq; ad septuagesimum annum, quo Hieremias captiuitatem populi Iudæorum dixerat esse soluendam. De quo & Zacharias in principio uoluminis sui loquitur: Irritam putans Dei pollicitationem Balthasar, saluūq; promissum, uersus in gaudiū fecit grande conuiuium, insultans quadammodo spei Iudæorum, & uasis templi Dei. Sed statim ultio consecuta est.

3433. Persarum primus Cyrus regnauit annis **xxx.** Hic ut impleretur uerbum Domini ex ore Hieremias, primo sui regni anno laxata Hebræorum captiuitate, quinquaginta ferme hominum milia regredi fecit in Iudæam, restituens eis uasa templi Domini aurea & argentea **vmccc.** Qui congregati in Hierusalem mense septimo adificauerunt altare, & à primo die mensis eiusdem cœperunt offerre holocaustum Domino. Anno autem secundo aduentus sui mense secundo templi fundamenta iecerunt, anno incensionis eius iuxta Africanum **Lxxii.** iuxta autem Chronicam **EVSEBIUS** **xxxi.** Sed impeditibus Samaritis, intermissum est opus usq; ad annum Darij secundum, qui etiam in regno Astyri & Artaxerxis scripserunt accusationem aduersum Iudæos. Errescripsit Artaxerxes ne adificaretur Hierusalem. Romanorum septimus Tarquinius regnauit annis trigintaquinque, qui causa Tarquinij iunioris filij sui, qui Lucretiam corruerat, à regno expulsus est.

3434. Cambyfes Cyri filius annis **viii.** Hic deuicta Aegypto cunctam eius religionem abominatus, ceremonias eius & templa deposuit. Babylone in Aegypto adificauit. Hunc aiunt ab Hebræis secundum Nabuchodonosor uocari, sub quo Iudith historia conscribitur.

3435. Fratres Magi mensibus septē Iesus sacerdos magnus & princeps gentis, Zorobabel, Aggeus, Zacharias, & Malachias propheta clarescūt. Pythagoras physicus philosophus clarus habetur.

3468. Darius annis **xxxvi.** Inter Darij & Cambyfen regnasse duos fratres Magos in libris Chronicorum Eusebii reperimus. Verum Hieronymus in expositione Danielis scribit post Cambyfen Smerden magnū regnasse, qui Pantapthen, inquit, filiam Cambylis duxit uxorem, qui cum à septem Magis fuisset occisus, & in locum eius Darius suscepisset imperium, eadem Pantapthen nupsit.

Anno mundi 3389.

nupsit Darij, & ex ea Xerxen filium genuit. Secundo anno Darij septuagesimus captiuitatis Hierusalem annus impletur, ut uult Eusebius, testem adhibens Zachariam prophetam, apud quē secundo Darij anno loquitur angelus: Domine exercituum usq; quo tu non miseraberis Hierusalem & urbium Iuda quibus iratus es iste septuagesimus annus est. Item quarto Darij regis anno dicit idem Propheta: Cum ieiunaretis & plangeretis per hos **Lxx.** annos: nunquid ieiunium ieiunastis mihi? Sexto Darij anno templi adificatio completur, die tertia mensis Adar, qui est quadragesimus sextus annus, ex quo eius sub Cyro fundamenta sunt iacta. Vnde in euangelio dicunt Iudæi: Quadraginta & sex annis adificatum est templum hoc. Cœperunt autem adificare anno secundo Darij, mense sexto, die uicesima quarta: & anno sexto, ut dictum est, mense duodecimo, die tertia compleuerunt. Ex quo apparet opus templi & antea non parua ex parte peractum: annos autem **Lxx.** à destructione illius usq; ad perfectam restaurandi licentiam esse computandos. Pulsis urbe regibus, qui imperauerunt annis **ccxliiii.** usq; ad decimum quintum lapidem Roma tenebat imperium. Romæ post exactos Reges primum consules à Bruto esse cœperunt. Deinde Tribuni plebis ac Dictatores: & rursus Consules rempublicam obtinuerunt per annos ferme **ccccxliiii.** usq; ad Iulium Cæsarem, qui primus singulare arripuit imperium Olympiade **clxxx** \* **liii.**

3468. Xerxes filius Darij annis **xxx.** Hic Aegyptum quæ à Darij discesserat capit, & aduersus Græciam pugnaturus, septingenta milia armatorum de regno, & trecenta de auxilijs, rostratas etiā naues mille ducentas, onerarias autem tria millia numero habuisse narratur. \* Artamen uictus patriam refugit. Herodotus historiarum scriptor, Zeuxis pictor agnoscitur. \* Artabanus mensibus **vii.** Socrates nascitur.

3469. \* Artaxerxes, qui & Longimanus, id est, *μακροχρηστος*, annis **xl.**  
 3496. \* Huius anno **vii.** prima die mensis primi Eldras sacerdos & Scriba legis Dei ascendit de Babylone cum epistolis regis, & in prima mensis quinti uenit in Hierusalem cum utrisq; **mdcc.** Et inter alia strenue gesta castigauit filios transmigrationis ab uxoribus alienigenis. Eiusdem anno uicesimo Neemias pincerna de Susis castro adueniens, murum Hierusalem **lii.** diebus restituit, & ducatum genti **xlii.** annis præbuit. Huc usq; diuina scriptura temporum seriem continet. Quæ autem post hæc apud Iudæos sunt digesta, de libro Machabæorum & Iosephi atq; Africani scriptis exhibetur, qui deinceps uniuersam historiam usq; ad Romana tempora profecti sunt. Et quidem Africanus in quinto temporum uolumine huius temporis ita meminit: Mansit itaq; imperfectum opus usq; ad Neemiam & uicesimum annum regis Artaxerxis, quo tempore regni Persarum **c. & xv.** anni fuerunt euoluti: Captiuitatis autem Hierusalem centesimus octogessimus & quintus annus erat. Et tunc primum Artaxerxes iussit muros extrui Hierusalem, cui operi præfuit Neemias, & adificata est platea, & muri circumdati. Et ex illo tempore si numerare uelis, **Lxx.** annorum hebdomadas usq; ad Christum poteris inuenire. Xerxes menses **ii.** Post quē Sogdianus menses **vii.** Plato nascitur. Hippocrates medicus insignis habetur.

3499. Darius cognomento Nothus annis **xxi.** Aegyptus recessit à Persis. Reuerlis de captiuitate Iudæis, non reges, sed Pontifices præfuerunt usq; ad Aristobolum, qui cum dignitate Pontificis etiam regale sibi cepit usurpare uocabulum.

3498. Artaxerxes, qui cognominatus est Mnemon, Darij & Parisatidis filius, annis **xl.** Sub hoc rege uidetur Hæster historia completa. Ipse quippe est qui ab Hebræis Astuerus, & à **Lxx.** Interpretibus Artaxerxes uocatur. Athenienses **xxxlii.** literis uti cœperunt, cum antea **xvi.** tantū literas haberent. Carthagensem bellum famosum. Galli Senones duce Brenno Romam inuaferunt, excepto Capitolio, & incensam **vi.** mensibus uastauerunt. Tribuni militares pro Consulibus esse cœperunt. Aristoteles auditor est Platonis, octauumdecimum ætatis annum gerens.

3488. Artaxerxes, qui & Ochus, annis **xxvi.** Iste Aegyptum suo iunxit imperio, Nectanabore rege in Aethiopia pulso, in quo Aegyptiorum regnum destructum est. Demosthenes orator omnium rumore celebratur. Romani Gallos superant. Plato moritur. Post quem academiam Speusippus tenuit.

3494. Arses Ochi filius annis **liii.** Iudæorum Pontifex maximus Iaddus clarus habetur, cuius frater Manasses templum in monte Gaziri construit. Speusippus moritur: cui succedit Xenocrates. Quarto Ochi anno Alexander Philippi & Olympiadis filius, uicesimum ætatis annum gerens Macedonibus regnare incipit.

3488. Darius Arsamis filius annis **vi.** Alexander aduersum Illyricos & Thracas feliciter dimicās, subuerlis Thebis in Persas arma corripuit, & apud Granicum flumen regijs ducibus oppressis, urbem Sardis capit. Idem capta Tyro Iudæam inuadit, à qua fauorabiliter exceptus Deo uictus, mas immolat, & pontificem templi Iaddum honoribus plurimis prosequitur. Andromacho Iocorum custode dimisso. Septimo regni sui anno Alexandriam in Aegypto condidit. Nec mora Babylone obtinuit, intersecto Darij, in quo Persarum regnum destructum est, quod steterat annis **ccccxli.** Quo tempore etiam Latini à Romanis perdomiti sunt.

3484. Alexander post mortem Darij annis **v.** regnauit: nam antea **vii.** Alexander Hircanos & Mardos capit, reuertensq; in Hammone condidit Paretonium. Idem Indicum usq; Oceanum uictor, rursus potius quam bellis peruenit, ac Babylone reuersus **xxxlii.** uitæ, regni autem sui **xlii.** anno ueneni

anno mundi. ueneni haustu perijt. Post quem translato in multos imperio, Aegyptum Ptolemeus Lagi filius tenuit. Macedonas Philippus, qui & Arideus, frater Alexandri. Syriam & Babylonem, & omnia regna orientis Seleucus Nicanor. Asia regnavit Antigonus. Qui apud Danielem per quatuor hirci, qui Arictem contereret, cornua delignantur.

3669. Aegypto primus regnavit Ptolemeus Lagi filius annis XL. Appius Claudius Cæcus Romæ clarus habetur, qui aquam Claudiam induxit, & uiam Appiam stravit. Ptolemeus Hierosolymis & Iudæa in dittonem suam dolo redactis, plurimos captiuorum in Aegyptum transtulit. Iudæorum pontifex maximus Onias Iaddi filius clarus habetur. Tertio decimo Ptolemæi anno Syria & Babylonis, & superioribus locis regnare incipit Seleucus Nicanor, à quo & Edesseni sua tempora computant. Seleucus Seleuciam, Laodiciam, Antiochiam, Apamiam, Edessam, Beroeam & Pellam urbes condidit. Iudæorum pontifex maximus religiosissimus ac piissimus Simon Oniæ filius clarus habetur. Post quem Eleazarus frater eius suscepit templi ministerium, filio eius Onia paruo admodum derelicto. Seleucus in eas urbes quas extruxerat Iudæos transfert, ius eius ciuium, & municipalem ordinem cum Græcis aequali honore concedens.

3707. Ptolemeus Philadelphus annis XXXVIII. Softratus Cnidius Pharam in Alexandria construxit. Ptolemeus Iudæos qui in Aegypto erant liberos esse permisit, & Eleazaro pontifici multa Hierosolymam & in templi donaria uasa transmittens, LXX. Interpretes petit, qui scripturam sanctam in græcum uerterent eloquium. Aratus agnoscitur. Iudæorum pontificatum post Eleazarum auunculus eius Manasses accepit. Tantæ autem potentie fuisse narratur Ptolemeus iste Philadelphus, ut Ptolemæum patrem uinceret. Narrat autem historia, habuisse eum peditem c. c. millia, equitum xx. millia, curruum duo millia, elephantos, quos primus adduxit ex Aethiopia, quadringentos, & cætera his similia.

3733. Ptolemeus Euergetes frater superioris regis annis xxvi. Qui inde Euergetes ab Aegyptijs est uocatus, quia capta Syria & Cilicia, & propemodum uniuersa Asia, inter innumera argenti pœdera ac uasa præciosa quæ cepit, etiam Deos eorum quos Cambyles capta Aegypto in Persas portauerat, retulit. Iudæorum pontifex Onias Simonis Iusti filius clarus habetur, cuius item filius Simon non minore gloria fulget, sub quo Iesus filius Syrach sapientia librum componens, quem uocant Panareton, etiam Simonis in eo fecit mentionem.

3750. Ptolemeus Philopator filius Euergetis annis xvii. Antiochus rex Syria uicto Philopatore Iudæam sibi sociat. Iudæorum pontifex maximus Onias filius Simonis insignis habetur, ad quem Lacedæmoniorum rex Arius legatos mittit.

3774. Ptolemeus Epiphanes filius Philopatoris, annis xxxiii. Secundus liber Machabæorum apud Iudæos huius temporis gesta continet. Onias sacerdos adsumptis Iudæorum plurimis fugit in Aegyptum, & à Ptolemæo honorifice susceptus, accepit eam regionem quæ Heliopoles uocabatur, & concedente rege templum extruxit in Aegypto simile templi Iudæorum, quod permansit usque ad imperium Vespasiani annis ccl. Sub occasione igitur Oniæ pontificis infinita examina Iudæorum in Aegyptum confugerunt, eo tempore & Cyrenæorum multitudine repleta est. Hac autem uel Oniæ uel cæteris fuit causa Aegyptum petendi, quia pugnantibus contra se magno Antiocho & ducibus Ptolemæi, posita in medio Iudæa in contraria studia scindebatur, alijs Antiocho, alijs Ptolemæo fauentibus.

3809. Ptolemeus Philometor annis xxxv. Aristobolus natione Iudæus, Peripateticus philosophus agnoscitur, qui ad Philometorem Ptolemæum explanationum in Mosen commentarios scripsit. Antiochus Epiphanes, qui post Seleucum cognomento Philopatorem annis xxi. regnavit in Syria, Iudæorum legem impugnans, omniaque sordibus idolorum complens, in templo Iouis olympij simulacrum ponit. Sed & in Samaria super uerticem montis Garizi Iouis Peregrini delubrum ædificat, ipsis Samaritanis ut id faceret precantibus. Verum Mathathias sacerdos leges patrias uindicat, aduersus Antiochi duces arma corripit, quo mortuo ducatum Iudæorum suscepit filius eius Iudas Machabæus, anno cXLvi. regni Græcorum: uicesimo autem Ptolemæi, Olympiade CLV. Qui mox Antiochi duces de Iudæa expellens, & templum ab idolorum imaginibus emundans, patrias leges post triennium suis ciuibus reddidit. Vnde post secessum Oniæ sacerdotis in Aegyptum, de quo supra diximus, & mortem Alchimi, qui effugato Onia Pontificatum indignus euadere tentabat, omnium fauore Iudæorum Machabeo sacerdotium decernitur, quod post mortem eius frater Ionathas fortius, xix. annos summa ministravit industria.

3809. Ptolemeus Euergetes annis xxxix. Ionathas dux Iudæorum & pontifex cum Romanis & Spartiatis amicitias facit, quo à Triphone interfecto, in sacerdotium frater Simon assumitur, anno regni Euergetis vii. quod viii. annis strenue gerens filio Iohanni reliquit. Hic aduersus Hircanos bellum gerens Hircani nomen accepit, & à Romanis ius amicitie postulans, decreto senatus inter amicos relatus est. Samaria, quæ nostro tempore Sebaste uocatur, obsequio capta solo coæquauit, quæ postea Herodes instauras Sebaste in honore Augusti appellari uoluit.

3822. Ptolemeus Physcon, qui & Soter, annis xvi. Cicero Arpini nascitur matre Heluta, patre equestris ordinis ex regio Volscorum genere, Hircano in pontificatum quem ipse xxxvi. annis tenuit, Aristobolus annu unu succedit, qui rex pariter & pontifex primus apud Iudæos distadema

anno mundi. tis sumpsit insigne post 484. annos Babylonicæ captiuitatis, post quæ regnavit Iannæus, cognomēto Alexander, annis xxvi. qui pontificatū quoque administrans, crudelissimè ciuib. præfuit.

3855. Ptolemeus qui & Alexader, annis x. Huius anno vii. Syria in Romanā dittonē celsit capto Philippo & Gabino. Expulsus de regno Ptolemeus Physcon matrē Cleopatram in Cypru secedit.

3865. Ptolemeus, qui à matre fuerat electus annis viii. regressus de fuga regnū obtinuit, quia Alexandrū qui ante eum fuerat, ob interfectionē matris ciues pepulerat. Sylla Athenienses uasitat.

3873. Ptolemeus Dionysius annis xxx. Ab huius anno quinto Alexandra uxor Alexandri pontificis post mortem eius regnavit Iudæis annis lx. ex quo tempore Iudæos rerum confusio & uaria clades opprefferunt. Post cuius mortem Aristobolus & Hyrcanus filij eius contra se de imperio dimicantes, occasione præbuere Romanis ut Iudæam inuaderent. Itaque Pompeius Heliopolymam ueniens, capta urbe, & templo reserato usque ad sancta sanctorum accedit, Aristobolū uinctum secum abducit, pontificatum confirmat Hircano, deinde Antipatrum Herodis Ascalonitæ filium procuratorem Palæstinæ facit, mansitque in Pontificatu Hircanus annis xxxiii. Virgilius Maro in pago qui Andes dicitur, haud procul à Mantua nascitur, Pompeio & Craffo Consulibus. Pompeius captis Hierosolymis tributarios Iudæos facit. Virgilius Cremonæ studiis eruditur. Cæsar Germanos & Gallos capit, & Britannos quoque, quibus ante eum ne nomē quidem Romanorum cognitum fuerat, uictos obsequiis acceptis stipendarios fecit.

3903. Cleopatra foror Ptolemæi annis xxxii. Orto enim bello ciuili inter Cæsarem & Pompeium, uictus Pompeius Alexandriam petit, ibique ab ipso à quo sperabat auxilia Ptolemæo percussus interijt: mox Cæsari ubi Alexandriam uenit, ipse quoque Ptolemeus parare uoluit insidias, unde bello ei inlato, uictus in illo perijt. Cæsar Alexandriam potitus regnū Cleopatram dedit, cum qua consuetudinem stupri habuerat: cuius tertio regni anno ipse primus Romanorū singulare obtinuit imperiū, à quo Cæsares Romanorū principes appellati. Cleopatra regio comitatu urbē ingressa.

3905. Cæsar ab insolentiam morum confurcibus in eum lx. uel amplius Senatoribus equitibusque Romanis in curia confossus interijt, post annos v. & vi. menses quàm regnare cœperat. Cæsar Iudæa capta templum spoliat.

3910. Octavianus Cæsar Augustus Romanorum secundus, regnavit annis lvi. & mēibus vi. à quo Augusti appellari reges Romanorum, quorum xv. uiuente Cleopatra, xl. & unum postea uixit annos. Vndecimo Augusti anno deficiente in Iudæa pontificatum principatu, Herodes nil ad eum pertinens, utpote Antipatri Ascalonitæ & matris Cypridis Arabicæ filius, à Romanis Iudæorum suscepit principatum, quem tenuit annos xxxvi. qui ne ignobilis forte & à Iudæorū femine argueretur extraneus, combussit libros omnes: quibus nobilitas gentis Iudææ in templo seruabatur adscripta, ut deficientibus probamentis, & ipse ad hanc pertinere putaretur. Insuper etiam ut suam sobolem regio illorum generi commiseret, proiecta Dofide foemina Hierosolymitana, quam priuatus acceperat uxorem, & nato ex ea filio Antipatro, sociat sibi Mariamnē filiam Alexandri, neptem Aristoboli fratris Hyrcani, qui ante eum rex erat Iudæorum. Hæc quæque ei genuit filios, quorum duos alexandrum & Aristobolum ipse necauit in Samaria: nec moras, post etiam matrem illorum, qua nil charius nouerat, simili scelere peremit. E quibus Aristobolus Herodem ex Beronice suscepit filium, quem in Actibus Apostolorum ab angelo percussum legimus. Tertio inter Augustum & Antonium orto bello, quod Antonius, qui Asiam & Orientem tenebat, repudiata forore Augusti, Cleopatram duxisset uxorem. Antonius & Cleopatra uicti, semet interficiunt. A quo tempore quidam primum annum Augusti monarchiæ supputant. Hæcenus qui uocabantur Lagidæ in Aegypto regnauerunt annis cxcv.

3927. Anno Cæsaris Augusti xlii. à morte uerò Cleopatram & Antonij, quando & Aegyptus in prouinciā uersa est anno xxxvi. Olympiadis cxciiii. anno tertio: ab urbe autem condita anno dcccxi. id est, eo anno, quo cōpresis cunctarū per orbē terræ gentiū motibus, firmissimā uerissimamque pacē ordinatione Dei Cæsar composuit, Iesus Christus filius Dei sextam mundi ætatem suo consacrauit aduentu. Anno imperij Augusti xlvii. Herodes morbo intercutis aque, & scatentibus toto corpore uermibus miserabiliter & digne moritur, pro quo substitutus ab Augusto filius eius Archelaus, regnavit annis lx. id est, usque ad ipsius Augusti finem. Tunc enim non ferentibus ultra, sed accusantibus apud Augustum ferocitatem eius Iudæis, in Viennam urbem Galliæ relegatur, & ad minuendam Iudæi regni potentiam, in Viennam urbem fratres eius pro eo sunt Tetrachæ creati, Herodes, Antipater, Lysias & Philippus: quorum Philippus & Herodes, qui Antipas prius nūcupabatur, etiā uiuente Archelao Tetrarche fuerat ordinati.

3966. Tiberius priuignus Augusti, hoc est Iuliiæ uxoris eius filius ex superiore genitus coniuge regnavit annis xxxiii. Huius anno xli. Pilatus Iudææ procurator ab eodem dirigitur. Herodes Tetrarcha, qui Iudæorum principatum tenet annis xxxiiii. in honorem Tiberij & matris eius Iuliiæ Tiberiadem condidit & Libiadam.

3981. Anno xv. imperij Tiberij Dominus post baptismū, quod prædicauit Iohannes, mundo regnū cœlorum annunciat, peractis à principio mundi secundum Hebræos annis, ut Eusebius in Chronica suis signat, quatuor millibus: adnotado quod xvi. Tiberij anno principū fuerit Lxxxii. Iubilei, secundum Hebræos. Quare autem nostra supputatio unde uiginti minus ponendos æstimaauerit annos, facile qui superiora libelli huius legerit, inueniet. Iuxta uerò Chronica eadem Bedæ tom. 2. q. 3. quæ

Anno mundi. 3984. quæ ipse Eusebius de uera ædificatione, ut sibi uidebatur, composuit, anni sunt VMCCXXVIII. Anno mundi. 3984. Anno XVIII. imperij Tiberij Dñs sua passione mundū redemit, & prædicaturus in Iudæa regione nes Apostoli, Jacobū fratrem Domini Hierosolymis ordinat episcopus, ordinat & septem diaconos, & lapidato Stephano, ecclesia per regiones Iudææ & Samariæ dispersa. Agrippa cognomēto Herodes, filius Aristoboli filij Herodis regis, accusator Herodis Tetrarchæ Romæ pfectus, à Tiberio in uincula cōiicitur, ubi plurimos sibi adsciuit ad amicitia, & maximè Germanici filij Caesaris.

3993. Caius cognomēto Caligula, regnauit annos III. & menses X. dies VII. Hic Herodem Agrippam amicum suum uinculis liberatū, regem Iudææ facit, qui permanet in regno annis VII. id est, usq; ad quartum Claudij annum: quo ab angelo percussus, successit in regnum filius eius Agrippa, & usq; ad exterminium Iudæorum XXXI. annis perseuerat. Herodes Tetrarcha & ipse Caij amicitiam petens, cogente Herodiade Romam uenit, sed accusatus ab Agrippa etiam Tetrarchiam perdidit, fugiensq; in Hispaniam cum Herodiade, morore periit. Pilatus qui sententiam damnationis in Christum dixerat, tantis irrogante Caio angoribus coarctatus est, ut sua se manu peremerit. Caius in deos se referens, Iudæorum loca sancta sordibus idolorum prophanat. Mattheus in Iudæa prædicans Euangelium scripsit.

4007. Claudius annos XIII. menses VII. dies XXVIII. Petrus apostolus cum primus Antiochie nam fundasset ecclesiam, Romam pergit, ibiq; XXV. annis cathedram tener episcopalem, id est, usq; ad ultimum Neronis annum. Marcus Euangelium quod Romæ scripserat, Aegypto Petro mittente prædicat. Quarto Claudij anno fames grauisima, cuius Lucas meminit, facta est. Eodē anno ipse Britanniam adiens, quam neq; ante Iulium Cæsarem, neq; post eum quisquam attingere ausus fuerat, sine ullo prælio ac sanguine intra paucissimos dies plurimam in suam partem in ditionem recepit. Orcadas etiam insulas Romano adiecit imperio, ac sexto quam profectus erat mense, Romam redijt. Nono regni sui anno Iudæos tumultuantes Roma expulit, quod & Lucas refert. Sequenti anno fames maxima Romam corripit.

4021. Nero annos XVI. menses VII. dies XXVII. Huius secundo anno Festus Iudææ procurator successit Felici, à quo Paulus Romam uinctus mittitur, & biennium in libera manens custodia: post hæc ad prædicandum mittitur, necdum Nerone in tanta erumpente scelera, quanta de eo narrat historia. Iacobus frater Domini cum XXX. annis Hierosolymorum rexisset ecclesiam, septimo Neronis anno lapidatur à Iudæis uindicantibus in illo, quod Paulum interficere nequiuerunt. Festo in magistratu Iudææ succedit Albinus, Albino Florus. Cuius luxuriam & auaritia cæteraq; flagitia non ferentes Iudæi, contra Romanos rebellauerunt, aduersum quos Vespasianus magister militiæ transmissus, plurimas urbes Iudææ cepit. Primus Nero super omnia scelera sua etiam Christianos persequitur, quorum extimios Romæ, Petrum cruce, Paulum occidit gladio. Hic in re militari nihil omnino ausus, Britanniam penè amisit: nam duo sub eo nobilissima oppida illic capta atq; euerfa sunt.

4031. Vespasianus annos IX. menses XI. dies XXII. Hic apud Iudæam imperator ab exercitu apellatus, & bellum Tito filio commendans, Romam per Alexandriam proficiscitur: qui Titus secundo anno Iudææ regnum subuertit, templumq; solo strauit, post annos prima ædificationis eius MLXXXIX. Consummatum est hoc bellum annis IIII. duobus quidem Nerone uiuente, & duobus alijs postea. Vespasianus inter alia magnorum operum in priuata adhuc uita in Germaniam, ac deinde in Britanniam à Claudio missus, tricies & bis cum hoste conflixit. Duas ualidissimas gentes, XX. oppida, insulam Vectam Britannia proxima, imperio Romano adiecit. Colossus erigitur, habens altitudinis pedes CVII.

4033. Titus annos II. menses II. uir omnium uirtutum genere mirabilis, ad eum ut amor & delicta humani generis diceretur, hic amphitheatrum Romæ edificat, & in dedicatione eius V. ferarum milia occidit.

4049. Domitianus frater Titij iunior annos XVI. menses V. Hic secundus post Neronem Christianos persequitur: sub quo Apostolus Ioannes in Pathmum insulam relegatus est. Et Flauia Domitilla, Flauij Clementis consulis ex sorore neptis, in insulam Pontianam ob fidei testimonium exiliatur. Qui & ipsum Ioannem fertur in feruentis olei dolium misisse, sed Ioannem tam immunè reddisse à pœnis, quam à corruptione carnis manebat semper immunis.

4050. Nerua annum I. menses III. dies VII. Hic primo edicto suo cunctos exules reuocauit, unde & Ioannes Apostolus hac generali indulgentia liberatus, Ephesum redijt. Et quia concussam se absente per hæreticos uidit ecclesiæ fidem, confestim hanc descripta in Euangelio suo uerbi Dei aternitate stabiluit.

4068. Traianus annos XIX. menses VI. dies XV. Ioannes apostolus sexagesimo octauo anno post passionem Domini, ætatis autem suæ nonagesimo octauo Ephesi placida morte quieuit. Traiano aduersum Christianos persecutionem mouente, Simeon qui & Simon filius Cleophae, Hierosolymorum episcopus crucifigitur: & Ignatius Antiochia episcopus Romam perductus, bestiis traditur. Alexander quoq; Romanae urbis episcopus martyrio coronatur, & septimo ab urbe miliario uia Numentana ubi decollatus est, sepelitur. Plinius Secundus Nouocomensis orator & historicus insignis habetur, cuius plurima ingenij opera extant. Pantheum Romæ quod Domitianus fecerat, fulmine concrematum: cui nomen inde datum est, quod omnium deorum sit ipsa domus habitaculum. Iudæi per diuersas terrarum partes seditionem mouentes, digna caedest-

Prima persecutio.

Secunda persecutio.

Tertia persecutio.

Anno mundi. 4069. de sternuntur. Traianus Romani imperij, quod post Augustum defensum magis fuerat quam nobiliter ampliatum, fines longe lateq; diffudit.

4090. Adrianus consobrinx Traiani filius annos XXI. Hic per Quadratum discipulum Apostolorum, & Aristidem Atheniensem, uirum fide sapientiæq; plenum, & per Serenum Granium legatum, libris de Christiana religione compositis instructus, præcepit per epistolam Christianos si ne obiecti criminū nō damnari. Idē Iudæos secundo rebelles ultima cæde perdomuit, eū intro eundē eis Hierosolymam licentia ablata, quam ipse in optimum statum murorum extructione reparauit, & Aeliam uocari de nomine suo præcepit. Idem eruditissimus in utraq; lingua biblicæ thecæ Athenis, miri operis extruxit. Hierosolymæ primus ex gentibus constituitur Episcopus Marcus, cessantibus his qui fuerant ex Iudæis, qui sunt numero XV. & præfuerunt à passione Domini per annos fere C. & VII.

4120. Antoninus cognomēto Pius, cum filijs suis Aurelio & Lucio annos XXII. menses III. Iustus philosophus librum pro Christiana religione compositum Antonino tradidit, benignumq; eum erga Christianos homines fecit. Qui non longe post suscitante persecutionem Crescente Cynico pro Christo sanguinem sudit sub Pio Romæ Episcopo. Hermes scripsit librum qui dicitur Pastoris, in quo præceptum angeli continet, ut Pascha die dominico celebraretur. Polycarpus Romam ueniens, multos ab hæretica labe castigauit, qui Valentini & Cerdonis fuerant nuper doctrina corrupti.

4132. M. Antoninus Verus cum fratre Lucio Aurelio Commodum annos XVI. mensem unum. Hi primum æquo iure imperium administrauerunt, cum usq; ad hoc tempus singuli Augusti fuerint: bellum deinde contra Parthos admirabili uirtute & felicitate gesserunt. Persecutione orta in Asia Polycarpus & Pionius fecere martyriū: in Gallia quoq; plurimi gloriose pro Christo sanguinem sudere. Nec multo post uindex scelerum lues multas late prouincias, Italiam maxime Romamq; uastauit. Defuncto Commodum fratre, Antoninus Commodum filium suum consortem regni facit. Antonino Imperatori Melito Asiæ Sardis Episcopus Apologeticū pro Christianis tradidit. Lucius Britanniæ rex missa ad Eleutheriū Romæ Episcopi epistola, ut Christianus efficitur imperat: Apollinaris Asiæ Hierapoli, & Dionysius Corinthi clari habentur Episcopi.

4145. L. Antoninus Commodus post mortem patris regnauit annos XII. Hic aduersum Germanos bellum feliciter gessit, cæterum ipse per omnia luxuria & obscœnitati mancipatus nihil paternæ uirtutis & pietatis simile gessit. Irenæus Episcopus Lugdunenſis insignis habetur. Commodus Imperator Colossi capite sublato suæ imaginis caput ei iussit imponi.

4146. Aelius Pertinax menses VI. Hic Lusiani iurisperiti scelere occiditur in palatio quem mense septimo postquam coeperat imperare Seuerus apud pontem Miluium bello uictum interfecit. Victor decimus tertius Romæ Episcopus datis late libellis constituit Pascha die dominico celebrari, sicut & prædecessor eius Eleutherius à XV. luna primi mensis, usq; in XXI. Cuius decretis fauens Theophilus Cæsareæ Palaestina Episcopus, scripsit aduersus eos qui decima quarta luna cum Iudæis Pascha celebrant, cum cæteris qui in eodem Concilio aderant Episcopis Synodicam, & ualde utilem epistolam.

4169. Seuerus Pertinax annos XV. Clemens Alexandrinæ ecclesiæ presbyter, & Panthenus Scoticus philosophus in disputatione dogmatis nostri disertissimi habentur. Narcissus Hierosolymorum Episcopus, & Theophilus Cæsariensis, Polycarpus quoq; & Bachylus Asiæ prouinciæ Episcopi insignes habentur. Persecutione in Christianos facta plurimi per diuersas prouincias, inter quos & Leonides pater Origenis martyrio coronati sunt. Clodio Albino, qui se in Gallia Cæsarem fecerat, apud Lugdunum interfecto, Seuerus in Britannias bellum transfert, ubi ut re ceptras prouincias ab incurſione barbarica faceret securiores, magnam fossam firmissimamq; uallem crebris insuper turribus communitum per CXXXII. milia passuum à mari usq; ad mare duxit, & Eboraci obijt. Perpetua & Felicitas apud Carthaginem Africa in castris bestiis deputatæ pro Christo Nonis Martijs.

4170. Antoninus cognomēto Caracalla Seueri filius annos VII. Alexander Episcopus Cappadocia, cum desiderio locorum sanctorum Hierosolymam uenisset, uiuente adhuc Narcisso eiusdem urbis Episcopo, per senilis ætatis uitro, & ipse ibi ordinatur Episcopus, Domino ut id fieri deberet per reuelationem mōnente. Tertullianus Afer Centurionis Proconsularis filius omnium ecclesiarum sermone celebratur.

4171. Macrinus annū unum. Abgarus uir sanctus regnauit Edeſſæ, ut uult Africanus. Macrinus eū filio Diadumeno, cum quo imperium inualit, apud Archilaidem militari tumultu occiditur.

4175. M. Aurelius Antoninus annos IIII. In Palestina Nicopolis quæ prius Emmaus uocabatur urbs condita est, legationis industriam pro ea suscipiente Iulio Africano scriptore temporum. Hæc est Emmaus, quam dominus post resurrectionem suo ingressu, sicut Lucas narrat, sanctificare dignatus est. Hippolytus episcopus multorum conditor opusculorum temporum canonem quem scripsit hucusq; perduxit: qui etiam sedecennalem Paschæ circulum reperiens, Eusebio, qui super eodem pascha decennouenalem circulum composuit, occasionem dedit.

4188. Aurelius Alexander annis XII. Hic in Mammæam matrem suam unice pius fuit, & ob id omnibus amabilis. Urbanus Romæ episcopus multos nobilium ad fidem Christi & martyrium perduxit.



perduxit. Origenes Alexandria, imò toto orbe clarus habetur. Deniq; Mammea mater Alexan-  
 dri eum audire curauit, & Antiochiam accitum summo honore habuit. Anno mundi  
 4191. Maximinus annis 111. Hic aduersus ecclesiarum sacerdotes & clericos, id est doctores, perse-  
 cutio. cutionem exercet, maximè propter Christianam Alexandri cui successerat, & Mammeæ matris  
 eius familiam: uel præcipuè propter Origenem presbyterum. Pontianus & Antherus Romane  
 urbis episcopi martyrio coronati, & in cemeterio Calixti sunt sepulti.  
 4197. Gordianus annis v. Iulius Africanus inter scriptores ecclesiasticos nobilis habetur: qui in  
 Chronicis quæ cõscripsit, refert se Alexandriam properare, Heraclii opinione celeberrima pro  
 uocatũ, quæ & in diuinis, & in philosophicis studijs, atq; omni Græcorũ doctrina instructissimũ  
 fama loqueretur. Origenes in Casarea Palaestina Theodorum cognomento Gregoriũ, & Athe-  
 nodorũ adolefcentulos fratres, Ponti postea nobilissimos episcopos diuina philosophia imbu-  
 it, ut Hieronymus quodam loco, v. librorum eius milia se legisse meminerit.  
 4204. Philippus cum Philippo filio annis vii. Hic primus imperatorum omnium Christianus fuit,  
 ac post tertium imperij eius annum millesimus à conditione Romæ annus expletus est, ita ma-  
 gnificis ludis augustissimus omnium præteritorum, hic natalis annus à Christiano imperatore  
 celebratus est. Origenes aduersus quendam Celsum Epicureum philosophum, qui contra nos  
 libros conscripserat, octo uoluminibus respondit: qui ut breuiter dicam, tam scribendi sedulus fu-  
 it, ut Hieronymus quodam loco, v. librorum eius milia se legisse meminerit.  
 4205. Decius anno i. mensibus 11. Hic cum Philippos patrem & filium interfecisset, ob odium eo-  
 rum in Christianos persecutionem mouet, in qua Fabianus in urbe Roma martyrio coronatus,  
 Septima perse- sedem sui episcopatus Cornelio dereliquit, qui & ipse martyrio coronatus est. Alexander Hie-  
 cutio, rosolymorum episcopus apud Casaream Palaestina & Antiochiæ Babylas interficiuntur. Hæc  
 persecutio, ut Dionysius Alexandria episcopus refert, non ex præcepto imperatoris sumpsit ex  
 ordium, sed anno, inquit, integro principalia præuenit edicta minister dæmonum, qui dicebatur  
 in ciuitate nostra diuinus, superstitiosum contra nos exagitans uulgus.  
 4207. Gallus cum Volusiano filio annis 11. mensibus 111. Huius imperij Dionysius Alexandria An-  
 tistes ita meminit: At ne Gallus quidem malum Decij aut uidere potuit, aut cauere, sed in eun-  
 dem lapidem offensionis impedit: cuius cum regnum floreret initio, & cuncta ei ex sententia ce-  
 derent, sanctos uiros qui pro pace regni eius Deo summo supplicabant persecutus est, cum qui-  
 bus & prosperitatem suam fugauit & pacem. Origenes LXX. ætatis anno non ad integrum im-  
 pleto defunctus, & in urbe Tyri sepultus est. Cornelius Romæ episcopus rogatus à quadam ma-  
 trona Lucina, corpora apostolorum de catacumbis leuaui noctu, & posuit Pauli quidem uia Ho-  
 stiensis, ubi decollatus est: Petri autem iuxta locum ubi crucifixus est, inter corpora sanctorum e-  
 piscoporũ in tẽplũ Apollinis, in mote Aurelio, in Vaticano Palatii Nerontiani, 111. Cal. Iul.  
 4222. Valerianus cum filio Gallieno annis xv. Hic in Christianos persecutione commota statim  
 Oßaua perse- à Sapore Persarum rege capitur, sibiq; luminibus orbatus seruitute miserabili confenscit. Vnde  
 cutio, Gallienus tam claro Deitudio terribus pacem nostris reddidit, sed ob meritum tamen uel pro-  
 prie libidinis, uel paterna theomachia innumera à Barbaris adurgentibus Romani regni detri-  
 menta sustinuit. Hac persecutione Cyprianus Carthaginensis episcopus, cuius doctissima extat  
 opuscula, martyrio coronatur: cuius uitæ & passionis uolumen egregium reliquit Pontius Dia-  
 conus eius, qui usq; ad diem passionis eius cum ipso exilium sustinuit. Theodorus, cuius supra  
 meminimus, cognomento Gregorius. Neocæsariæ Ponti episcopus, magna uirtutum gloria cla-  
 ret. E quibus unum est, quod ut ecclesiæ faciendæ locus sufficeret, montem precibus mouit. Ste-  
 phanus & istus Romæ episcopus martyrium passi.  
 4224. Claudius anno i. mensibus 1x. Iste Gothos iam per annos xv. Illyricum Macedoniamq; ua-  
 states, superat: ob quæ in curia clypeus ei aureus, & in Capitolio statua aurea collocata est. Mar-  
 cion disertissimus Antiochenæ presbyter ecclesiæ, quippe qui in eadẽ urbe rhetoricã docuerat,  
 aduersus Paulũ de Samosata, qui Antiochiæ episcopus, dogmatizabat Christũ communis natu-  
 ræ hominem tantum fuisse, accipientibus notarijs disputauit, qui dialogus usq; hodie extat.  
 4225. Aurelianus annos v. menses vi. Hic cum aduersum nos persecutionem mouisset, fulmen an-  
 te eum magno pauore circumstantium ruit: ac non multo post à militibus occisus est itineris me-  
 dio, quod inter Constantinopolim & Heracliam est, strata ueteris locus Cenofrorium appella-  
 tur. Eutychianus Romæ episcopus martyrio coronatus, in cemeterio Calixti sepelitur, qui & ipse  
 cccxiii. martyres manu sua sepeliuit.  
 4230. Tacitus mensis sex. Quo apud Pontum occiso, obtinuit Florianus imperium diebus Lxxx  
 v. 111. & sic apud Tharsum interficitur. Anatholius natione Alexandrinus, Laodiceæ Syriae epi-  
 scopus, philosophorum disciplinis eruditus, plurimo sermone celebratur. Cuius ingenij magni-  
 tudo de libro quem super pascha composuit, & de decem libris arithmeticæ institutionis potest  
 apertissimè cognosci. Infana Manichæorum hæresis his temporibus oritur.  
 4235. Probus annis sex, menses 111. Hic Gallias iam dudum à barbaris occupatas, permulta & gra-  
 uia prælia, delectis tandem hostibus ad perfectum liberauit. Secundo huius anno, ut in Chroni-  
 cis Eusebij legitur, iuxta Antiochenos cccxxv. annus fuit: iuxta Tyrios cccxii. iuxta Laodice-  
 nos cccxxiiii. iuxta Edeffenos dlxxxviii. iuxta Acalonitas cccclxxx. secundũ  
 Hebræos initium Lxxxvi. Iubilei, quod significat annos 1111 ccl. Archelaus Mesopota-  
 miæ

miæ episcopus, librum disputationis suæ quam habuit aduersus Manichæum exequentem de Per-  
 side. Syro sermone composuit, qui translatus à Græcis habetur à multis. Anno mundi  
 4236. Carus cum filijs Carino & Numeriano annis 11. Caius Romanae ecclesiæ fulget episcopus,  
 qui à Diocletiano martyrium passus est. Phierius presbyter Alexandria, sub Theone episcopo  
 florentissimè populos docuit, & tantam sermonis diuersorumq; tractatum, qui usq; hodie ex-  
 tant, inuenit elegantiam, ut Origenes iunior uocaretur: uir miræ parsimoniam, & uoluntariæ pau-  
 pertatis appetitor, qui post persecutionem omni tempore uitæ Romæ uersatus est.  
 4238. Diocletianus cum Herculio Maximiano annis xx. Carausius sumpta purpura Britannias  
 occupauit. Narseus rex Persarum Orienti bellum intulit. Quinquegentiani Africam uastate-  
 runt. Aegyptũ Achilleus obrinuit. Ob quod Constantius & Galerius Maximinus Casares assu-  
 runt. Aegyptũ Achilleus obrinuit. Ob quod Constantius & Galerius Maximinus Casares assu-  
 muntur in regnum. Constantius priuignam Herculij Theodoram accepit, ex qua postea v. libe-  
 ros Constantini fratres habuit. Galerius filiam Diocletiani Valeriam. Post x. annos per Acle-  
 piodorum Præfectum prætorio Britannia receptæ, xi. anno Diocletiani ipse in oriente Maxi-  
 mianus, Herculius in occidente uastari ecclesias, affligi, interficij Christianos præcipiunt. Se-  
 cundo autem persecutionis anno Diocletianus Nicomediam, Maximianus Mediolani purpurã  
 deposuerunt. Attamen coepa semel persecutio usq; ad septimum Constantini annum seruere  
 non cessat. Constantius xv. imperij anno, summæ mansuetudinis & ciuilitatis uir, in Britan-  
 nia diem obiit. Eboraci. Hæc persecutio tam crudelis & crebra flagrabat, ut intra unum mensẽ  
 xvii. millia martyrum pro Christo passa inueniatur. Nam & oceani limbũ transgressa. Albanũ, Aa-  
 rō, & Iulij Britannia, cũ alijs plurib. uiris ac fœminis felici cruce dānauit. Passus est hac Paphi-  
 lus presbyter, Eusebij Casariensis episcopi necessarius, cuius uitã ipse tribus libris cõprehendit.  
 4259. Tertio anno persecutionis, quo & Constantius obiit, Maximinus & Seuerus à Galerio Maxi-  
 miano Casares facti, è quibus Maximinus maleficia & supra sua Christianorum persecutionibus  
 accumulauit. Passus est ea tempestate Petrus Alexandria episcopus, cum pluribus Aegypti episco-  
 pis. Lucianus quoq; uir moribus, & continentia, & eruditione præcipuus, Antiochenus presby-  
 ter passus est, & Timotheus Romæ x. Calendas Iulias.  
 4259. Constantinus Constantij ex concubina Helena filius, in Britannia creatus imperator regna-  
 uit annis xxx. & mensibus x. Ab anno persecutionis quarto Maxentius Herculij Maximiani  
 filius Romæ Augustus appellatur. Licinius Constantiæ sororis Constantini uir, Carnunti Impe-  
 rator creatur. Constantinus de persecutore Christianus efficitur. In Nicæno Concilio fides ca-  
 tholica exponitur, anno post Alexandrum dcccxxvi. die mensis secundum græcos Delii no-  
 uodecimo, quod est x. Calendarum Iuliarum, Consulatu Paulini & Iuliani vcc. Constanti-  
 nus fecit Romæ, ubi baptizatus est, basilicam beati Iohannis Baptistæ, quæ appellata est Con-  
 stantiniana. Item basilicam beato Petro in templo Apollinis: necnon & beato Paulo corpus utri-  
 usq; are Cyprio circundans quinque pedes grosso. Item basilicam in palatio Sofforiano, uel potius  
 Sessoriano, quæ cognominatur Hierusalem, ubi de ligno crucis domini posuit. Item basilicam  
 sanctæ martyris Agnes, ex rogatu filia: suæ: & baptisteriũ in eodem loco, ubi & baptizata est so-  
 ror eius Constantia cum filia Augusta. Item basilicam beato Laurentio martyri, uia Tiburtina  
 in agro Verano. Item basilicam uia Labicana inter duas lauros beato Petro & Marcellino mar-  
 tyribus: & Mausoleum, ubi matrem suam posuit in sarcophago purpureo. Item Basilicam in ci-  
 uitate Hostia iuxta portum urbis Romæ, beatorum apostolorum Petri & Pauli, & Ioannis Ba-  
 ptistæ. Item basilicam in ciuitate Albanensi sancti Ioannis Baptistæ. Item basilicam in urbe Nea-  
 poli. Idem Constantinus Depranam Bithynia ciuitatem in honorem martyris Luciani ibi con-  
 diti instaurans, ex uocabulo matris suæ Helenopolim nuncupauit. Idem urbem nominis sui sta-  
 tuens in Thracia sedem Romani imperij, & totius caput orientis esse uoluit. Idem statuit citra ul-  
 lam hominum cadem Paganorum templa claudi.  
 4259. Constantius cum Constantino & Constante fratribus, annos xxxiiii. menses v. dies xiiii. Ia-  
 cobus Nisibenus episcopus cognoscitur, ad cuius preces sepe urbs discrimine liberata est. Impie-  
 tas Arrianorũ Constantij regis sulta præsidio, exilijs, carceribus, & uarijs afflictionũ modis primũ  
 Athanasium, deinde omnes non suæ partis episcopos persecuta est. Maximinus Treuironum epi-  
 scopus clarus habetur, à quo Athanasius Alexandria episcopus, cum à Constantio quæreretur  
 ad poenam, honorifice susceptus est. Antonius monachus c. v. ætatis anno in eremo moritur. Re-  
 liqui apostoli Timothæi Constantinopolim inuecti. Constantio Romã ingressõ, ossa Andrea  
 apostoli & Lucae Euangelistæ, à Constantinopolitanis miro fauore suscepta. Hilarius Pictauen-  
 sis episcopus, qui pulsus ab Arrianis in Phrigia exulauerat, cum apud Constantinopolim librum  
 pro se Constantio porrexisset, ad Gallias rediit.  
 4259. Iulianus annos 11, menses vii. Iulianus ad idolorum cultum cõuersus, Christianos prosequi  
 tur. Paganis apud Sebastiam Palaestina urbem sepulchrum Ioannis baptistæ inuadunt, ossa disper-  
 gunt, eadem rursum collecta & cremata, latius dispergunt. Sed Dei prouidentia assuere quidam  
 ex Hierosolymis monachi, qui mixti colligentibus quæcũq; ipsi poterant ablatã, ad patrẽ suum  
 Philippum pertulerunt. Ille confestim hæc (supra se enim ducebat tantum thesaurum proprijs ser-  
 uare uigilijs) ad pontificem maximum, tunc Athanasium per Iulianum diaconum suum mittit.  
 Quæ ille suscepta paucis arbitris, sub cauato sacrarij pariete inclusa prophetico spiritu protutu-  
 ra ge-

ra generationi posteræ conseruauit: cuius præfagium sub Theodosio principe per Theophilū Anno mundi  
 eiusdem urbis episcopum completur, qui destructo Serapis sepulchro, sancti Iohannis ibidem  
 consecrauit ecclesiam.

4316. Iouianus mensibus VIII. Synodus Antiochiæ à Melitio & suis facta, in qua *ὁμοούσιον ἕν θεόν* 4316  
 relecto, medium inter hæc *ὁμοούσιον* Macedonianum dogma uindicauerunt. Iouianus lapsu Con  
 stantij prædecessoris admonitus, honorificis & officiosissimis literis Athanasium requirit, ab  
 ipso formam fidei & ecclesiarum disponendarum suscepit modum. Sed eius pia lætaq; principia  
 mors immatura corrumpit.

4327. Valentinianus cum fratre Valente annis XI. Apollinaris Laodiceus episcopus multimoda 4327  
 nostræ religionis scripta componit, qui postea à fide deuians hæresim sui nominis instituit. Da  
 masus Romæ episcopus fecit Basilicam iuxta theatrum sancto Laurentio, & aliam in Catacum  
 bas, ubi iacuerunt corpora sancta apostolorum Petri & Pauli. In quo loco platamam ipsam ubi  
 iacuerunt corpora sancta, uersibus adornauit. Valens ab Eudoxio Ariarorum episcopo bapti  
 zatus, nostros persequitur. Gratianus Valentiniani filius tertio eius anno Ambianis imperator  
 factus est. Constantinopoli apostolorum martyrium dedicatur. Post Auxentij feram mortē Me  
 diolani Ambrosio episcopo constituto, omnis ad fidem rectam Italia conuertitur. Hilarus epi  
 scopus Pictaui moritur.

4331. Valens cum Gratiano & Valentiniano, Valentiniani fratris sui filius, annis IIII. Valens le 4331  
 ge data, ut monachi militarent, nolentes fustibus iussit interfici. Gens Hunorum diu inaccessis  
 reclusa montibus, repentina rabie percita, exarlit in Gothos, eosq; sparsim conturbatos ab anti  
 quis sedibus expulit. Gothi transito Danubio, fugientes à Valente sine armorum depositone su  
 scepi mox per auaritiā Maximi ducis fame ad rebellandum coacti sunt, uictorq; Valentis ex  
 ercitu per Traciam sese miscentes simul omnia cædibus, incendijs, rapinisq; fuderunt.

4337. Gratianus cum fratre Valentiniano annis VI. Theodosius à Gratiano imperator creatus, ma 4337  
 ximas illas Scythias gentes, hoc est, Alanos, Hunos & Gothos magnis multisq; prælijs uincit:  
 cuius concordiam non ferentes Ariani, post XL. annos ecclesias quas ui tenuere, reliquerunt.  
 Synodus C. L. Patrum congregatur urbe Augusta aduersus Macedonium sub Damaso Romæ e  
 piscopo. Theodosius Arcadium filium suum consortem facit imperij, à secundo Gratiani anno  
 ipso sexies & Theodosio C O S S. Theophilus paschalem computum scribit. Maximus, uir qui  
 dem strenuus & probus, atq; Augusto dignus, nisi contra sacramenti fidem per tyrannidem e  
 merisset, in Britannia inuitus propemodum ab exercitu imperator creatus, in Galliam transit,  
 ibiq; Gratianum Augustum dolis circumuentum apud Lugdunum occidit, fratremq; eius Va  
 lentinianum Italia expulit: qui tamen iustissimam cum matre sua Iustina penam luit exilij, quæ  
 & ipsam Ariana polluit hæresis, & eminentissimam catholicæ fidei arcem Ambrosium perfida  
 obfisione uexauit, nec prius quàm prolatis beatorum Geruasij & Protasij martyrum Deo reue  
 lante reliquijs incorruptis, nefanda ccepta deseruit.

4348. Theodosius, qui Gratiano uiuente VI annis iam orientem regebat, post mortem eius regnat 4348  
 annis XI. ipse & Valentinianus, quem Italia expulsum benigne suscepit. Maximum tyrannū  
 tertio ab Aquileia lapide interficiunt: qui quoniam Britanniam omni penè armata iuuentute,  
 copijsq; militaribus spoliauerat, quæ tyrannidis eius uestigia secuta in Gallias, nunquam ultra  
 domum rediere. Videntes transmarinæ gentes sauisima, Scotorum à Circio, Pictorum ab A  
 quilone destitutam milite ac defensore insulam, adueniunt, & uastatam direptamq; eam multos  
 per annos opprimunt. Hieronymus sacrae interpretis historiae librum, quem de illuftribus ecclesie  
 uiris scribit, usq; ad decimum quartum totius imperij Theodosii annum perduxit.

4361. Arcadius filius Theodosii cum fratre Honorio annis XIIII. Corpora sanctorum Abacuc & 4361  
 Michæ prophetarum diuina reuelatione produntur. Gothi Italiam, Vandali atq; Alani Galli  
 as aggrediuntur. Innocentius Romæ episcopus dedicauit Basilicam Geruasij & Protasij marty  
 rum beatissimorum, ex deuotione testamenti cuiusdam illustis foeminae Vestinae. Pelagius Bri  
 to Dei gratiam impugnat.

4376. Honorius cum Theodosio minore, fratris sui filio, annis XV. Halaricus rex Gothorū Romā 4376  
 inuasit, partemq; eius cremauit incendio, 1. X. Cal. Septembres, anno conditionis eius millesimo  
 centesimo sexagesimo quarto, ac \* sexto die quàm ingressus fuerat, deprædata urbe egressus est.  
 Lucianus presbyter, cui reuelat Deus septimo Honorij principis anno, locum sepulchri & reli  
 quiarum beati protomartyris Stephani, & Gamalielis ac Nicodemij, qui in euangelio & in Acti  
 bus apostolorum leguntur, scripsit ipsam reuelationem græco sermone ad omnium ecclesiarum  
 personam. Quam reuelationem Auitus presbyter, homo Hispanus genere, in latinum uertit elo  
 quium, & adiecta epistola sua per Orosium presbyterum occidentalibus dedit. Qui etiam Oro  
 sium ad loca sancta perueniens, quo eum Augustinus ad Hieronymum pro discenda animæ rati  
 one miserat, reliquias beati Stephani accepit, & patriam reuersus primus intulit occidenti. Bri  
 tanni Scotorum Pictorumq; infestationem non ferentes Romam mittunt, & sui subiectione pro  
 missa contra hostem auxilia flagitant, quibus statim missa legio magnam barbarorum multitu  
 dinem sternit, cæteros Britannie sinibus pellit, ac domum reuerfura præcepit socijs \* ad ar  
 cendos hostes murum trans insulam inter duo maria statuere, qui absque artifice magistro  
 magis

Sic tertio Lucianus.

magis cespite quàm lapide factus nil operantibus profuit. Nam mox ut discessere Romani, adue Anno mundi  
 eius nauibus prior hostis, quasi maturam segerem obuia quæq; sibi cedit, calcat, deuorat. Iterum  
 petiti auxilia Romani aduolant, & casum hostem trans maria fugant, coniunctisq; sibi Britannis  
 murum, non terra ut ante \* puluerem, sed saxo solidum inter ciuitates, quæ ibidem ob metum  
 hostium fuerant factæ, à mari usq; ad mare collocant. Sed & in litore meridiano maris, quia & in  
 de hostis timebatur, turres per interualla ad prospectum maris statuunt, sic ualedicunt socijs tan  
 quam ultra non reuersuri. Bonifacius Romæ episcopus, fecit oratorium in cœmeterio sancte  
 Felicitatis, & ornauit sepulchrum eius, & sancti Syluani. Hieronymus presbyter obiit duodeci  
 mo Honorij anno, pridie Calend. Octob. anno ætatis suæ 91.

4402. Theodosius minor Arcadij filius annis uiginti & sex. Valentinianus iunior Constantij filius 4402  
 Rauennæ imperator creatur. Placidia mater eius Augusta nuncupatur. Effera gens Vandalor  
 rum, Alanorum, & Gothorum, ab Hispanis ad Africam transiens, omnia ferro, flamma, rapinis,  
 simul & Ariana impietate fœdauit. Sed beatus Augustinus Hipponensis episcopus, & omnium  
 doctor eximius ecclesiarum, ne ciuitatis suæ ruinam uideret, tertio obfisionis eius mense migra  
 uit ad Dominum, quinto Calendas Septembres. cum uixisset annis septuaginta sex: in clericatu  
 autem uel episcopatu annos ferme quadraginta compleffet, quo tempore Vandali capta Car  
 thagine, Siciliam quoq; deleuerunt. Cuius captiuitatis Paschalinus Lilybiranus antistes in epi  
 stola, quam de ratione paschali papæ Leoni scripsit, meminit. Ad Scotos in Christum credentes,  
 ordinatus à papa Celestino, Palladius primus episcopus mittitur. Anno Theodosij octauo, rece  
 dente à Britannia Romano exercitu, cognita Scoti & Picti reditus denegatione, rece  
 totam ab Aquilone insulam pro indigenis muro tenus capeffunt. Nec mora, cæcis, captis, fuga  
 tis custodibus muri, & ipso interrupto etiam intra illum crudelis prædo grassatur. Mittitur epi  
 stola lachrymis arumnisq; referta ad Romanæ potestatis uirum, Aetium ter consulem, uicissim  
 tertio Theodosij principis anno, petens auxilium, nec impetrat. Interea fames dira ac famosisi  
 ma profugos infestat: qua coacti quidam hostibus dedere manus. Alij de montibus, speluncis ac  
 saltibus strenuè repugnabant, ac strages hostibus dabant. Reuertuntur Scoti domum, post non  
 multum tempus reuersuri. Picti extremam insulæ partem tum primū & deinceps inhabitaturi  
 decinent. Famam præfatam magna frugum opulentia, opulentiam luxuria & negligentia, ne  
 gligentiam lues acerrima, & acrior mox hostium nouorum, id est, Anglorum, plaga secuta est:  
 quos illi unanimo consilio cum rege suo Vvertigerno quasi defensores patriæ ad se inuitandos  
 elegerunt: sed exceptos mox impugnatore atq; expugnatore fenserunt. Xistus Romæ episco  
 pus, fecit basilicam sanctæ Mariæ matris Domini, quæ ab antiquis Liberi cognominabatur. Eui  
 doxia uxor Theodosij principis ab Hierosolymis remeauit, beatissimi Stephani primi marty  
 ris reliquias, quæ in basilica sancti Laurentij positæ uenerantur, secum deferens. Bleda & Attila  
 fratres, multarumq; gentium reges Illyricum Thraciamq; depopulati sunt.

4409. Martianus & Valentinianus annis septem. Gens Anglorum lue Saxonum Britanniam tri 4409  
 bus longis nauibus aduehitur quibus dum iter prosperatum domi fama referret, mittitur exer  
 citus fortior, qui \* iunctus prioribus, primo hostes quos petebat, abegit: deinde in focios arma  
 uertens, totam propè insulam ab orientali eius plaga, usq; ad occidentalem igni uel ense subegit,  
 conficta occasione, quod pro se militantibus, Britones minus sufficienter stipendia darent. Ioan  
 nes Baptistæ caput suum duobus monachis orientalibus, qui ob orationem uenerant Hierosoly  
 mam, iuxta Herodis quondam regis habitaculum reuelat, quod deinceps Emisam Phœnicia: ur  
 bem perlatum, & digno honore cultum est. Hæresis Pelagiana Britannorum turbat fidem, qui à  
 Gallicanis episcopis auxilium quærentes, Germanum Altiodorensis ecclesie episcopum, & Lu  
 pum Trecaenum æque Apostolicæ gratiæ antistitem, fidei defensores accipiunt: confirmant an  
 tistites fidem uerbo ueritatis simul & miraculorum signis. Sed & bellum Saxonum Pictorumq;  
 aduersus Britones eo tempore iunctis uiribus susceptum diuina uirtute retundit. Cum Germa  
 nus ipse dux belli factus, nō tubæ clangore alleluia totius exercitus uoce ad sidera leuato, hostes  
 in fugam uertit immanes: qui deinceps ad Rauennam perueniens, & summa reuerentia à Va  
 lentiniano & Placidia susceptus, migravit ad Christum: corpus honorifico agmine comitantib;  
 bus uirtutum operibus Altiodorum defertur. Aetius Patricius magna occidentalis reipublicæ  
 salus, & regi quondam Attilæ terror, à Valentiniano occiditur, cum quo Hesperium cecidit re  
 gnum, neq; hæcenus ualuit releuari.

4429. Leo annos decem & septem. Hic pro Tomo Chalcedonense per uniuersum orbem singulis 4429  
 orthodoxorum episcopis singulas consonantesq; misit epistolas, quid de eodem Tomo senti  
 rent, rescribi sibi postulans. Quorum adeo consonantia de uera Christi incarnatione suscepit o  
 mnia rescripta, ac si uno tempore unoq; dictante fuissent uniuersa conscripta. Theodoretus  
 episcopus ciuitatis, quæ à Cyro Perfarum rege condita, Cyriæ nomen habuit, scribit de uera in  
 carnatione domini saluatoris aduersus Eutychem & Dioscorum Alexandriae episcopum, qui hu  
 manam in Christo carnem negant. Scripsit & historiam ecclesiasticam à sine librorum Eusebij  
 usq; ad suum tempus, id est, usq; ad imperium Leonis huius, sub quo & mortuus est. Victorius iu  
 bente papa Hilario scripsit paschalem circulum DXXXII. annorum.

4443. Zenon annos XVII. Corpus Barnabæ apostoli, & euangelium Matthæi eius stylo scriptum 4443  
 ipso

Anno mundi. ipso reuelante reperitur, \*Odoacer rex Gothorum Romam obtinuit, quam ex eo tempore diu  
 Odoacer le- tuis eorum reges tenuere. Mortuo Theodorico Triarii filio alius Theodoricus cognomēto Va  
 gil. Cæsiode- lamer Gothorum suscepit regnum, qui utranq; Macedoniam Theffaliamq; depulatus est, &  
 rus seuator. plurima regie ciuitatis loca igne succendens, Italiam quoq; infestus occupauit. Honoricus rex  
 Vandalorum Arianus in Africa exulatis diffugatisq; plus quam CCCXXXIII. Episcopis ca-  
 tholicis ecclesias eorum clausit, plebem uarijs affectis supplicijs, & quidem innumeris, manus ab-  
 scindens linguas præcidit, nec tamen loquelam catholicæ confessionis eripere potuit. Britones  
 duce Ambrosio Aureliano uiro modesto, qui solus forte Romanæ gentis Saxonum cædi super  
 fuerat, occisis in eadem parentibus purpura indutis, uictricem eorum gentem prouocantes ad  
 prælium, uincunt, & ex eo tempore nunc hi, nunc illi palmam habuere, donec aduena potentior  
 tota per longum potiretur insula.

4474. Anastasius annos xxxviii. Thrasamundus Vandalorum rex catholicas ecclesias clausit, &  
 cccxx. Episcopos exilio Sardiniam misit. Symmachus papa inter multa ecclesiarum opera, quæ  
 uel à fundamentis creauit, uel præscia renouauit, ad beatum Petrum, & beatum Paulum, & bea-  
 tum Laurentium pauperibus habitacula construxit, & omnianno per Africam uel Sardiniam  
 episcopis qui in exilio erant pecunias & uestes ministrabat. Anastasius, quia hæresi fauens Euty-  
 chetis catholicos infecutus est, diuino fulmine periit.

4480. Iustinus senior annos lxx. Ioannes Romanæ ecclesiæ pontifex Constantinopolim ueniens, ad  
 portam quæ uocatur Aurea, populorum turbis ei occurrentibus, in conspectu omnium roganti  
 cæcolumen reddidit, qui dum rediens Rauennam uenisset, Theodoricus eum cum comitibus  
 carceris afflictione peremit, inuidia ductus, quia catholicæ pietatis defensor Iustinus eum hono-  
 rifice suscepisset, quo anno, id est, Consulatu Probi iunioris & Symmachum Patritium Rauennæ  
 occiderat, & ipse anno sequente ibidem subita morte periit, succedente in regnum Athalaric  
 conepote eius. Hildericus Vandalorum rex, Episcopos ab exilio reuertit, & ecclesias instaurare  
 præcepit, post annos lxxxi. hæreticæ prophanationis. Benedictus abbas uirtutum gloria cla-  
 ruit, quas beatus papa Gregorius in libro dialogorum scripsit.

4518. Iustinianus Iustini ex sorore nepos, annos xxxviii. Bilizarius Patritius à Iustiniano in Afri-  
 cam missus, Vandalorum gentem deleuit. Carthago quoq; anno excessionis suæ cccviii. rece-  
 ptæ est, pulsus deuisisq; Vandalis & Gelimeri rege eorum capto Constantinopolim misso.  
 Geimero. Corpus sancti Antonij monachi diuina reuelatione repertum Alexandriam deferret, & in ec-  
 clesia beati Baptistæ Iohannis humatur. Dionysius paschales scribit circulos, incipiens ab anno  
 dominicæ incarnationis dcccxi. qui est annus Diocletiani cccxlvi. post Consulatum La-  
 padij & Orestis, quo anno Codex Iustinianus orbi promulgatus est. Victor quoq; Capuanus e-  
 piscopus librum de pascha scribens, Victorij arguit errores.

4529. Iustinus minor, annos xli. Naris Patritius Totilam Gothorum regem in Italia superauit & oc-  
 cidit, qui deinde per inuidiam Romanorum, pro quibus multa contra Gothos laborauerat, ac-  
 cusatus apud Iustinum & coniugem eius Sophiam, quod seruitio premeret Italiam, secessit Nea-  
 polim Campaniæ, & scripsit genti Longobardorum, ut uenirent & possiderent Italiam. Iohan-  
 nes Romanæ ecclesiæ Pontifex, ecclesiam apostolorum Philippi & Iacob, quam prædecessor eius  
 Pelagius ceperat, fecit & dedicauit.

4536. Tiberius Constantinus annos vii. Gregorius tunc Apocrisarius, in Constantinopoli, post  
 Romanus episcopus, libros expositionis in Iob condidit, & Eutyrium eiusdem urbis episcopum  
 in fide nostræ resurrectionis errasse Tiberio præsentate conuicit, ita ut ipse Augustus librum  
 quem de resurrectione scripsit, suis quoq; catholicis allegationibus destruens, de liberaret flam-  
 mis cremari debuisset. Docebat enim idem Eutyrius corpus nostrum in illa resurrectionis glo-  
 ria impalpabile, & uentis aereq; subtilius esse futurum, contra illud dominicum: Palpate & uide-  
 te, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me uidetis habere. Gens Longobardorum com-  
 tante fame & mortalitate omnem inuadit Italiam, ipsamq; Romanam uastatrix obsidet urbem,  
 quibus tempore illo rex præerat Albuinus.

4557. Mauritius annos xxi. Hirminigildus Leuigildi Gothorum regis filius, ob fidei catholicæ cõ-  
 fessionem inexpugnabilem, à patre Ariano regni priuatus infulis, & in carcerem ac uincula piecus,  
 ad extremum nocte sancta dominicæ resurrectionis securi in capite percussus, regnum cœleste  
 pro terreno rex & martyr intrauit. Cuius frater Richardus mox ut regnum post patrem accepit,  
 omnem Gothorum cui præerat gentem instante Leandro Hispalitano episcopo, qui & Hirmi-  
 gildum docuerat, catholicam conuertit ad fidem. Gregorius Romanæ ecclesiæ pontifex & do-  
 ctor eximius, anno Mauricij imperij decimo tertio, indictione decimatercia, Synodum episcopo-  
 rum cccxlii. ad corpus beati apostoli Petri congregans, de necessarijs ecclesiæ decernit. Idem  
 missis Britanniam Melito, Augustino, & Iohanne, & alijs pluribus cum eis monachis timentibus  
 Deum, ad Christum Anglos conuertit. Et quidem Edilbertus mox ad Christi gratiam con-  
 uersus cum gente Canthuariorum cui præerat, proximisq; prouincijs, etiam episcopum doctor  
 remq; suum Augustinum, sed & ceteros sacros antistites episcopali sede donabat. Porro gentes  
 Anglorum ab aquilone Vmbri fluminis sub regibus Aelle & Aedilfrido sitæ nec dum uerbum  
 uitæ audierant. Gregorius xviii. anno Mauricij, indictione llii. scribens Augustino, Londini  
 quoq;

4557. Phocas annos viii. Huius secundo anno, Indictione viii. Gregorius papa migravit ad domi-  
 num. Hic rogante papa Bonifacio statuit sedem Romanæ & apostolicæ ecclesiæ caput esse om-  
 nium ecclesiarum, quia ecclesia Constantinopolitana primam se omnium ecclesiarum scribebat.  
 Idem alio papa Bonifacio petente, iussit in ueteri Fano quod Pantheum uocabatur, ablatis ido-  
 lolatriæ foribus ecclesiam beatæ semper uirginis Mariæ & omnium martyrum fieri: ut ubi quondam  
 omnium non deorum, sed demoniorum cultus agebatur, ibi deinceps omnium fieret memoria  
 sanctorum. Perse aduersus rempublicam grauisima bella gerentes, multas Romanorum pro-  
 uincias & ipsam Hierosolymam auferunt, & destruentes ecclesias, sancta \* quæq; prophanan-  
 tes, inter ornamenta locorum uel sanctorum uel communium quæ abstulere, etiam uexillum  
 dominicæ crucis abducunt.

4595. Heraclius annos xxv. Anastasius Persa monachus nobile pro Christo martyrum patitur, qui  
 natus in Perside magicæ à patre puer artes discibat, sed ubi à captiuis Christianis Christi nomē  
 acceperat, in eum mox animo toto cõuersus relicta Perside, Chalcedoniam Hierapolimq; Chri-  
 stum quarens, ac deinde Hierosolymam petit, ubi accepta baptismatis gratia, quarto ab eadem  
 urbe miliario monasterij abbatis Anastasii intrauit, ubi vii. annos regulariter uiuens, dom Cæ-  
 saream Palestinae orationis gratia uenisset, captus à Persis, & multa diu uerbera inter carceres  
 & uincula Marzabana iudice perpeffus est: tandem mittitur Persidem ad regem eorum Chosro-  
 nem, à quo tertio per interualla temporis uerberatus, ad extremum una suspensus manu per tres  
 horas diei, sic decoilatus cum alijs lxx. martyrium compleuit. Mox tunica eius indutus quidam  
 demoniacus, curatus est. Interea superueniens cum exercitu Heraclius princeps, superatis Per-  
 sis, Christianos qui erant captiuati reduxit gaudentes. Reliquia beati martyris Anastasii primo  
 monasterium suum, deinde Romam aduectæ, uenerantur in monasterio beati Pauli apostoli,  
 quod dicitur ad aquas Salutas. Anno Heraclij regni xvi. Indictione xv. Aduisus excellentis-  
 simus rex Anglorum in Britannia transumbranae gentis ad aquilonem, prædicante Paulino epi-  
 scopo, quem miserat de Cantia uenerabilis archiepiscopus Iustus, uerbum salutis cum sua gente  
 suscepit, anno regni sui xi. aduentus autem Anglorum in Britanniam plus minus an. CLXXX.  
 eiq; Paulino sedem episcopatus Eboraci \* donauit, cui profecto rei in auspitiu uenturae fidei & tradidit  
 regni cœlestis, potestas quoq; terreni creuerat regni, ita ut uniuersos Britannia fines, quod nō  
 mo Anglorum ante eum, qua uel ipsorum uel Britonum gentes habitabant sub ditione accipe-  
 ret. Eo tempore exortum apud Scotos in obseruatione paschæ errorem quarradecimanorum  
 Honorius papa per epistolam redarguit, sed & Iohannes qui successor eius Seuerino successit,  
 cum adhuc esset electus in Põstificatum, pro eodem pascha eis simul & pro Pelagiana hæresi,  
 quæ apud eos reuicuebat, scripsit.

4594. Heraclionas cum matre sua Martina annis li. Cyrus Alexandriae, Sergius & Pyrrhus regia ur-  
 bis episcopi, Acephalorum hæresim instaurantes, unam operationem in Christo diuinitatis &  
 humanitatis, unam uoluntatem dogmatizant. E quibus Pyrrhus ijs temporibus, id est, sub Theo-  
 doro papa Romam ueniens ex Africa, ficta, ut post apparuit, poenitentia obtulit eidem papæ,  
 præsentate cuncto clero & populo, libellum cum sua subscriptione, in quo condemnarentur om-  
 nia quæ à se uel à decessoribus suis scripta uel acta sunt aduersus catholicam fidem. Vnde & benigne  
 susceptus est ab eo quali regia Pontifex ciuitatis. Sed quia reuersus domum reperit, & errorem  
 domesticum, memoratus papa Theodorus aduocatis cunctis sacerdotibus & clero in ecclesiam  
 beati Petri apostolorum principis, condemnauit eum sub uinculo anathematis.

4593. Constantinus filius Heraclij mensibus vi. Pyrrhi successor Paulus non tantum uesana doctrina  
 na, sicut decessores eius, sed & aperta persecutione catholicos cruciat, Apocrisarios sanctæ ec-  
 clesiæ Romanæ, qui ad eius correctionem missi fuerant, partim carceribus, partim exilijs, partim  
 uerberibus afficiens. Sed & altare eorum in domo Placidia sacratum, in uenerabili oraculo sub  
 uertens diripuit, prohibens eos ibidem missas celebrare. Vnde & ipse sicut præcessores illius ab  
 apostolica sede iusta depositionis ultione damnatus est.

4594. Constantinus filius Constantini annis uiginti & octo. Hic deceptus à Paulo, sicut Heraclius  
 aus eius à Sergio eiusdem regie ciuitatis episcopo, exposuit typum aduersus catholicam fi-  
 dem, nec unam, nec duas uoluntates aut operationes in Christo definiens esse confitendas,  
 quasi nihil uelle uel operari credendus sit Christus. Vnde Martinus Papa congregata Ro-  
 mæ Synodo centum & quinque episcoporum, damnauit sub anathemate præfatos Cyrum, Ser-  
 gium, Pyrrhum & Paulum hæreticos. Et post hæc missus ab imperatore Theodorus Hexar-  
 chus, tulit Martinum Papam de ecclesia Constantiniana, perduxitq; Constantinopolim, quæ  
 post hæc relegatus Cerfonam ibidem uitam finiuit, multis in eodem loco uirtutum signis utiq;  
 hodie resurgens. Facta est autem Synodus præfata anno lxx. imperij Constantini, mense Octobri,  
 Indictione viii. Constantinus princeps Vitaliano Papa nuper ordinato, misit beato Petro apo-  
 stolo euangelia aurea gemmis albis miræ magnitudinis in circuitu ornata, ipse post aliquot an-  
 nos, id est, per indictionem sextam ueniens Romam, obtulit super altare ipsius pallium auro te-  
 xtile, toto exercitu cum cereis ecclesiam intrante. Sequente anno facta est ecliphs solis quam  
 nostra ætas meminit, quali decimahoradie, v. Nonas Martias. Theodorus Archiepiscopus &  
 Bedæ tom. 2.

Hadrianus abbas, uir æquedoctissimus, à Vitaliano missi Britanniam plurimas ecclesias Anglorum doctrinæ ecclesiasticæ fruge fecundauerunt. Constantinus post plurimas & inauditas de prædicatione prouincijs factas occisus in balneo perijt, indictione xii. Nec longo post tempore etiam Vitalianus Papa cœlestia regna petijt.

4639. Constantinus filius Constantini superioris regis annis xvii. Saraceni Siciliam inuadunt, & præda nimia secum ablata, mox Alexandriam redeunt. Agatho Papa ex rogatu Constantini Heraclij & Tiberij principum pijsimorum, misit in regiam urbem legatos suos, in quibus erat Iohannes Romanae ecclesiæ tunc Diaconus, non longe post episcopus, pro adunatione faciendâ sanctarum Dei ecclesiarum. Qui benignissime suscepti à reuerentissimo fidei catholice defensore Constantino, iussi sunt re missis disputationibus philosophicis pacifico colloquio de fide uera perquirere, datis eis de bibliotheca Constantinopolitana cunctis antiquorum patrum quos petebant libellis. Adfuerunt autem & Episcopi cl. presidente Georgio Patriarcha regie urbis, & Antiochie Macario. Et conuicti sunt, qui unam uoluntatem & operationem astruebant in Christo falsasse patrum catholicorum dicta per plurima. Finito autem consilio Georgius correctus est. Macarius uero cum suis sequacibus, simul & prædecessoribus Cyro, Sergio, Honorio, Pyrrho, Paulo & Petro anathematizatus, & in locum eius Theophanius abbas de Sicilia Antiochie episcopus factus. Tantaq; gratia legatos catholicæ pacis comitata est, ut Iohannes Portuenis episcopus, qui erat unus ex ipsis, dominica octauarum Paschæ missas publice in ecclesia sanctæ Sophiæ coram principe & patriarcha latine celebraret. Hæc est sexta Synodus uniuersalis Constantinopoli celebrata, & græco sermone conscripta, temporibus papæ Agathonis, exequente ac residente pijsimo principe Constantino intra palatium suum, simulq; legatis apostolicæ sedis & episcopis cl. residentibus. Prima enim uniuersalis Synodus in Nicæa congregata est contra Arium, ccc xviii. patrum, temporibus Iulij papæ sub Constantino principe. Secunda in Constantinopoli cl. patrum, contra Macedonium & Eudoxium, temporibus Damasi papæ & Gratiani principis, quando Nectarius eidem urbi est ordinatus episcopus. Tertia in Epheso ccc. patrum contra Nestorium Augustæ urbis episcopus, sub Theodosio magno principe & papa Cœlestino. Quarta in Chalcedone, patrum dccc. sub Leone papa, temporibus Maritiani principis, contra Eurychen nefandissimorum præfulem monachorum. Quinta item Constantinopoli, temporibus Vigilij papæ, sub Iustiano principe, contra Thodorum & omnes hæreticos. Sexta hæc de qua in præfenti diximus. Sancta & perpetua uirgo Christi Edithruda filia annæ regis Anglorum, & primo alteri uiro permagnifico, & post Ectrido regi contunx data postquam duodecim annos thorū incorrupta seruauit maritalem, post reginā sumpto uelamine facta uirgo sanctimonialis efficitur. Nec mora etiam uirginum mater & nutritrix pia sanctarum, ac cepto in construendū monasteriū loco, quem \* Aelge uocant, cuius merita uiuacia testatur etiā mortua caro, quæ post xv. annos sepulturæ cum ueste qua inuoluta est, incorrupta reperitur.

4649. Iustianus minor filius Constantini annos x. hic constituit pacem cum Saracenis decennio terra mariq; Sed & prouincia Africa subiugata est Romano imperio, quæ fuerat tanta à Saracenis, ipsa quoq; Carthagine ab eis capta & destructa. Hic beatæ memoriæ Pontificem Romanæ ecclesiæ Sergium, quia erraticæ suæ Synodo, quam Constantinopoli fecerat, fauere & subscribere noluisse, misso & Zacharia Protospatario suo iussit Constantinopolim deportari. Sed præuenit militiæ Rauennatæ urbis, uicinariūq; partium iussa principis nefanda, & eundem Zachariam contumelijs & iniurijs ab urbe Roma repulit. Idem papa Sergius ordinauit uenerabilem utrum uulibrordum cognomine Clementem Frefonum gēti Episcopum, in qua usq; hodie pro æterna patria peregrinus (est enim de Britania gentis Anglorum) innumera quotidie diabolo detrimenta & Christianæ fidei facit augmenta. Iustianus ob culpam perfidiæ regni gloria priuatus exul in Pontum fecedit.

4652. Leo annos 111. Papa Sergius in sacrario beati Petri apostoli capsam argenteam, quæ in angulo obscurissimo diutissime iacuerat, & in ea crucem diuersis ac preciosis lapidibus adornatam, domino reuelante reperit, de qua tractis 1111. Petallis, quibus gemmæ inclusæ erant, miræ magnitudinis portionem ligni salutaris dominicæ crucis interius repositam inspexit, quæ ex tempore illo annis omnibus in Basilica Saluatoris, quæ appellatur Constantiniana, die exaltationis eius ab omni osculatur atq; adoratur populo. Reuerentissimus ecclesiæ Lindisfarnensis in Britania, ex anchorita antistes Cuthbertus, totam ab infantia usq; ad senium uitam miraculorum signis inclytam duxit: cuius dum xi. annos maneret corpus humatum incorruptum, post hæc quasi eadem hora defuncti simul cū ueste qua tegebatur inuentū est sicut in libro de eius uita ac uirtutibus, & prosa nuper & hexametris uersibus scripto, ante aliquot annos ipsi signauimus.

4659. Tiberius annos vii. Synodus Aquileiæ facta ob imperitiā fidei, quintum uniuersale Concilium suscipere diffidit, donec salutaribus beati Papæ Sergij monitis instructa, & ipsa huic cum ceteris Christi ecclesiis adnuere consentit. Gislephus dux gentis Longobardorum Beneuenti Campaniam igne, gladio & captiuitate uastauit, cumq; non esset qui eius impetui resisteret, apostolicus Papa Iohannes qui Sergio successerat missis ad eum sacerdotibus, ac donarijs per plurimos, uniuersos redemit captiuos, atq; hostes domum redire fecit. Cui successit alius Iohannes, qui inter multa operum illustrium fecit Oratorium sanctæ Dei genitricis, opere pulcherrimo, in

intra ecclesiam beati apostoli Petri. Hereberchtus rex Longobardorum multas cortas & patrimonium alpium Cottiarum, quæ quondam ad ius pertinebant Apostolicæ sedis, sed à Longobardis multo tempore fuerant ablata, restituit iuri eiusdem sedis, & hanc donationem auris scriptam literis Romam direxit.

4659. Iustianus secundo cum Tiberio filio annos vi. hic auxilio Trebelli regis Uulgarorum regnum recipiens, occidit eos qui se expulerant Patrios, & Leonem qui locum eius usurpauerat, necnon & successorem eius Tiberium, qui eum de regno electum, toto quo ipse regnabat tempore in eadem ciuitate in custodia tenuerat. Callinicum uero Patriarcham, eritis oculis misit Romanam, & dedit episcopatum Cyro, qui erat abbas in Ponto, eumq; alebat exulem. Hic Constantinus Papam ad se uenire iubens, honorifice suscepit, ac remisit, ita ut eum die Dominica missas sibi facere iubens, communionem de manu eius acceperit: quem prostratus in terra pro suis peccatis intercedere rogans, cuncta ecclesiæ priuilegia renouauit. Qui cum exercitum mitteret in Pontum, multum prohibente Papa Apostolico ad comprehendendum Philippicum, quem ibi relegauerat, conuersus omnis exercitus ad partem Philippici, fecit eum ibidem imperatorem, reuersusq; cum eo Constantinopolim, pugnauit contra Iustianum, ad duodecimum ab urbe miliarium, & uicto atq; occiso Iustiano, regnum suscepit Philippicus.

4665. Philippicus anno uno, mensibus sex. hic eiecit Cyrum de pontificatu, eumq; ad gubernandam abbatem iure monasterium suum Pontum redire præcepit. Idem Constantino Papæ milititeras prauis dogmatis, quas ille cum Apostolica sedis concilio respuit, & huius rei causa fecit picturas in porticu sancti Petri, quæ acta sex sanctarum Synodorum uniuersalium continerent. Nam & huiusmodi picturas cum haberetur in urbe regia, Philippicus iusserat auferri, statuitq; populus Romanus, ne hæretici imperatoris nomen, aut chartas, aut figuram solidi susciperent: unde nec eius effigies in ecclesia introducta est, nec nomen ad missarum solennia prolaturum.

4670. Anastasius annis 111. hic Philippicum captum oculis priuauit, nec occidit. Idem literas Constantino papæ Romam per Scholasticum patritium & Hexarchum Italiæ direxit, quibus se factorem catholicæ fidei, & sancti Sexti Concilij prædicatorem esse docuit. Liudbrandus rex Longobardorum donationem patrimonij alpium Cottiarum, quam Hereberchtus rex secerat, & illi repetierat ad monitione uenerabilis Papæ Gregorij confirmauit. Eberchtus uir sanctus de gentibus Scoticæ gentis prouincias ad canonicam paschalis temporis obseruantiam, à qua diutius aberrauerant, pia prædicatione conuertit, anno ab incarnatione Domini dccc xvi.

4670. Theodosius anno uno. hic electus in imperatorem, Anastasium apud Nicæam ciuitatem genui prælo uicit, datiq; sibi sacramentum, clericum fieri ac presbyterum fecit ordinari. Ipse uero ut regnum acciperet, cum esset catholicus, mox in regia urbe imaginem illam uenerandam, in qua sanctæ sex Synodi erant depictæ, & à Philippico fuerant deiectæ, pristino in loco erexit. Tyberis fluius alueum suum egressus, multa Romanæ fecit exitia ciuitati: ita ut in uia lata ad unam & semis staturam excreset, atq; à porta sancti Petri usque ad pontem \* Moluium aquæ descendentibus coniuugerent. Manuit autem diebus septem, donec agentibus lætantiæ crebras citibus, & foemina, duces & priuati, diuini amoris instinctu de Britannia Romam uenire constituerent: inter quos etiam reuerentissimus abbas meus Ceolfridus annos natus septuaginta quatuor, cum esset presbyter annis quadraginta septem. Abbas autem xxxv. ubi Lingonas peruenisset, ibi defunctus, atq; in ecclesia beatorum geminorum martyrum sepultus est, qui inter alia donaria, quæ ad ferræ disposuerat, misit ecclesiæ sancti Petri Pandecten, à beato Hieronymo in latinū ex Hebræo uel Græco fonte translaturum.

4670. Leo annis nouem. Saraceni cum immenso exercitu Constantinopolim uenientes, triennio ciuitatem obsident, donec ciuibus multa instantia ad Deum clamantibus, plurimi eorum fame, frigore, pestilentia perirent, ac sic pertasi obsidionis abscederent, qui inde regressi Uulgarorū gentem, quæ est super Danubium bello aggrediuntur: & ab hac quoq; uicti refugium, ac naues repetunt suas. Quibus cum altum peterent, ingruente subita tēpestare, plurimi etiam mensis sue confractis per littora nauibus sunt necati. Liudbrandus audiens quod Saraceni depopulata Sardinia etiam loca fecerant illa, ubi ossa sancti Augustini episcopi propter uastationem Barbarorū olim translata, & honorifice fuerant condita, misit: & dato magno precio accepit, & translaturum ea in Ticinensibus, cum debito tanto patri honore recondidit.

Huic annorum numero consentiunt Chronica Hermanni Contracti, qui tot annos mundi cōtineri dicit Bedæ libro maiori de Temporibus, siue de Ratione temporum. SCHOLIA IN CHRONICON, SEU LIBRVM DE SEX mundi atatibus, quem Beda Anglosaxo cognomento Venerabilis, Britannus presbyter, ad sua usq; tempora breuiter est completus, auctore Iohanne Nouomag.

EXACTAM temporum rationem, ut fere solet rerum à nostra memoria remotarum, non credo usquam ad unguem extare, neque facile est de his pronuciare: præsertim cum pluri mitaq; ueruli scriptores ambigant, pauci inter se conueniant; seu ex eo quoddam regum aliorum uel Bedæ tom.

magistratum & dignitatum per quas computatum est, quorundam obscurior fama fuerit: seu (quod citius crediderim) propter doctorum hominum, qui tuæ ætatis res obseruarent ordine an-  
 norum, indigentiam. Propterea quæ longo temporum intervallo præteriti temporis acta res-  
 xerunt, necesse habuerunt coniecturis quisque suis, hanc rem indagare. ubi dum alias alij sequun-  
 tur, fit ut: pro hac uarietate non omnes inter se conueniant. Sic Eusebius, Orosius & Beda, ab A-  
 dam usque ad Caroli imperium, sub quo nos sumus, quod nunc ad xxxvii. annum tenuit, anno  
 à Christo nato MDXXVI. adiectis annis postea actis, fluxerint anni VIIIM. DCCXXIIII. se-  
 cundum Hebræos, & Ioannem Picum VM. XLIII. secundum primos ecclesiæ patres VIIIM.  
 XXXV. secundum Alphonsum regem Hispaniæ VIIIM. DXX. uerum recētiōres Bedæ opinio,  
 nem ut plurimum sequuntur. Præterea admonendum & illud duximus, quod in ordine impera-  
 torum nonnunquam omittuntur hi, quorum plures simul uix annum unum aut alterum exple-  
 runt: nonnunquam quos alij omittunt ex eadem causa hic recenset. Est & nōminum uarietas pro  
 illa multiplici forma nōminum apud grammaticos annotata. quæ Lectorem facile turbare pos-  
 set, ut Merentium apud alios dictum, Beda Constantinum uocat: & qui apud Bedam Heraclor-  
 nas, alijs Heraclion dictus est: pari modo Philippus & Philippicus. Tum & illud sciendum est,  
 quod Leo ille postremus imperatorum apud Bedam, hic nouem annos habet, intelligi dum Be-  
 da hæc scriberet, nondum expleto imperio: imperauit enim annos uiginti quatuor.

### QVAE SEQUUNTUR, DECERPSIMVS EX

OPTIMIS QVIBVSQVE SCRIPTORIBVS, NARRATIO-  
 ne quantum potuimus, accommodata ad Bedæ breuitatem, seruato ordine temporū,  
 usque ad Pium IIII. Pontificem maximum, & Ferdinandum Impera-  
 torem. Bene uale, & nostram quantulumcunque  
 opellam boni consule.



**CONSTANTINVS** huius nominis quintus, Leonis superioris filius an-  
 nis tribus & triginta imperat, paternæ crudelitatis utique imitator, sub quo  
 monarchia Imperij Romani primum ac deinceps continenter inclinari ab  
 orientalibus principibus, & ad occidentales transferri cepit. Nam postea  
 quam Constantinus omni scelere imbutus, tyrannus & sacrilegus, Chri-  
 stianos passim persequitur, ac diuorum imagines è templis eijs abolerique  
 iubet. S. ephanus Romæ pontifex maximus, omnes titulos ac dignitates  
 Francorum regibus cōcessit, atque Pipinum Caroli patrem (qui postea Ma-  
 gni à rebus egregie gestis cognomen accepit) suosque qui ab ea stirpe descenderet, reges autori-  
 tate Romanæ ecclesiæ instituit orientalibus uero ac cæteris eam imperij dignitatem abrogauit.  
 Eodem tempore defuncto Stephano pontifice Maximo, Constantinus imperator Constanti-  
 num ex plebe in pontificatum sustulit. Romani & ipsi uicissim coorta discordia Philippum eli-  
 gunt. Verum paulo post rebus compolitis, & ambo se pontificatu abdicare sunt coacti, quæ inijt  
 Stephanus natione Siculus. Mortuo Pipino circiter xxvi. annis imperij Constantini, Carolus  
 filius cognomine Magnus, successit in regnum Gallorum, regnauitque annis XLVII. qui supera-  
 to ac expulso Himoldo rege Aquitanie ac Saxonum gente, & ea quæ Vuestphaliæ nomen ha-  
 bet, summa difficultate ac triginta duorum annorum bello ad fidem Christianam adducta, felici-  
 ter contra Hunnos, Hispanos, Britannos, & alias quasdam in Italia nationes pugnavit. Deinde  
 Hadriani pontificis rogatu in Italia Longobardos uicit, totaque Italia expulsi, qui eam circa CCIII.  
 propè annos occupauerunt. Hinc bellum aduersus Saxones reintegrat.

Leo Constantini filius in oriente annis v imperat, qua tempestate imperium continuè id oc-  
 cupantibus Barbaris ad occasum tendit, ad Gallos maxime Romanis spectantibus, Carolus Ma-  
 gnus nobiles aliquot Hispaniæ urbes uastat, eo quod fidem Christianam recusarent.

Constantinus proximi Leonis filius, cum matre Hyrene imperat annis duodeuiginti, sed ni-  
 hilo maiore gloria quam pater. At Carolus Magnus superatis Hunnis Pannoniam ac reliquas  
 uicinas regiones uastantibus. onustum magnis spolijs, exercitum in Italiam reduxit, ut reliquias  
 Hunnorum, qui Græcorum præsidio istuc redierant, deleteret. Ad Menapios in Galliam reuertit-  
 tur, & Aquigranti, quo loco propter aquas calidas plurimum est usus, ædem sacram uirgini Ma-  
 tri constituit, multisque donarijs Roma Rauennaque aduectis insigne reddidit. Constantinus ma-  
 tre Hyrene per uim electa, nobiles aliquot, quasi cum matre conspirassent, trucidat. Deinde Hy-  
 rene Constantinum filium captum oculis priuat, ac sola regnat annis quatuor, usque ad Caroli im-  
 perium. Verum duo proximi Leo & Constantinus, inter imperatores à multis non numeran-  
 tur: uel propter nōminum similitudinem, seu quod gesta eorum intra famam nec gloriæ nec opi-  
 nionis alicuius fuere, seu quod à temporibus Caroli Magni imperatores orientales in Chroni-  
 cis prætermisi sunt, imperio translato ad Gallos, non delierunt tamen continuo post Carolum  
 Magnum

Magnum imperatores in oriente. Nam proximo Constantino successit Nicephorus annis VIII.  
 Hinc Stauratus anno i. cui successit Michael annis II. post quæ Leo Bardus filius annis octo, dein  
 de Michael alter annis IX. deinde Theophilus annis XV. deinde Michael & Theodorus simul  
 annis II. Deinde Basilus XVII. Deinde Leo XVII. deinde Constantinus cum Alexandro. Po-  
 stremo plures, quorum ultimus computatur usque ad Orthonē tertium. Verum hos multi prætermi-  
 tunt, quod imperij à Carolo M. potior pars & celebrior ad Gallos, deinde uniuersum ad Germa-  
 nos translato sit. Rectius igitur numeratur post Constantinum Hirena filium Carolus, quam  
 alij. Quod ob id apposui, ne turbet quenquam, si forte plures numeret ab hoc Constantino usque  
 ad Orthonē quam nos posuimus: hic enim ordo ad temporum rationem magis est idoneus.

Carolus Magnus postquam triginta tres annos à morte Pipini patris, Gallos, Hispanos, Ger-  
 manos, Britannos, reliquasque gentes (quas partim armis, partim humanitate, partim uirtute ad  
 se traxit) imperio tenuisset, à Leone Pont. Max. eius nominis tertio, quem per iniuriam à Roma-  
 no eiecitum, in pristinam dignitatem restituit, Augusti nomen acceptum renouauit, ac assum-  
 pto imperio in Italia primus occidentalium regum imperauit Romæ annis XIIII. Deinde finis  
 belli quod aduersus Saxones per tres & triginta annos gessit, in quo uicti tandem fidem Christia-  
 nam accipiunt. Ab hoc principe primum institutum est, ut imperatores à Romano pontifice im-  
 perij insignia accipiant. Ipse tradito imperio filio Ludouico, regno Gallicano Bernhar-  
 do ex si-  
 lio nepoti Aquigranti moritur, dum uixisset summa cum laude & gloria annos LXXXII.

Ludouicus Caroli filius cognomine Pius, cum filio imperauit annos XXXVII. Bernhardum  
 ex fratre nepotem affectantem regnum Mediolani oppressit, filium uero Lotharium Italia im-  
 perare iubet, qui patre adhuc uiuente & id agente, à pontifice Paschasio coronatus, insignia im-  
 peratoris accepit. Pater interea Aquitanos & Dalmatas parantes defectionem sub iugum egit.  
 Deinde à filio Carolo in uincula coniectus aliquot annis, ac inde rursus liberatus, uno anno post  
 Moguntiaci moritur. Eodem anno prodigiosa grando ac glacies è cælo delapsa, magna fru-  
 gum & pecorum calamitate fuit. Saraceni Romam diripiunt, omnia prophanantes, ac hostili-  
 ter diuorum reliquias dissipantes.

Ludouicus per fraudem suorum imperio pellitur, atque à Lothario filio in custodia traditur: sed  
 mox concordia facta, restituitur Ludouico imperio. Lotharius ad Italia gubernationē redit.  
 Pater moritur, relicto Lothario, Carolo & Ludouico filijs, qui de regni successione dissi-  
 dent, milia aliquot hominum perdidit. Qua de causa dimittitur ut sit uiribus ac bonis intercedenti-  
 bus, conuenit ut Lotharius imperium, Carolus Galliam Ludouicus Germaniam obtineret.

Lotharius annis aliquot patris socius in imperio, deinde solus annis decem, deinde cum filio  
 Ludouico quinq. Imperij insigne accepit à Sergio, qui primum nomen commutauit, quod ei  
 ante fuit, os porci. Aphri Italiam ac Romam diripiunt. Andolphus Britannia rex studiosus ec-  
 clesiæ Romanæ, eam insulam Romano pontifici uectigalem reddidit, ut quotannis singulæ do-  
 mus singulos nummos argenteos penderent.

Lotharius senex filijs regnum diuisit, Ludouicum imperatorem relinquens, Prumia mona-  
 sticam proficitur, ac paulo post obiit. Quo tempore Ioannes Anglicus pontificatum rexit, quem  
 fama est sceminam fuisse, atque è familiari grauidam peperisse.

Ludouicus Lotharij filius, annis uno & uiginti. Cum Carolo Caluo fratre apud Helueticos  
 propter imperij successione diuisit: sed mox sublata dissensione, Ludouico laboranti pro-  
 pter Saracenorum in Italiam eruptionem, cum exercitu auxiliij gratia rogatus, subuenit Lotha-  
 rius frater, sed statim improuisa morte perijt Placentia. Andalifus dux Beneuentorum iunctis  
 sibi Campanis, Lucanis & Samnitibus imperium oppugnat, sed tandem uictus profugit in Sar-  
 diniam. In Vocontiorum agris tribus diebus sanguine pluit, annonæ defectu, deinde Galli Cis-  
 alpini premuntur. Beneuentani adiunctis uicinis populis, iterum rebellant, atque paulo post  
 superati, imperio sese subdiderunt.

Carolus Caluus filius Ludouici Pij imperat annis sex, qui non sine largitionis suspicione,  
 qua Romanos & Pontificem Iohannem corruperat, imperium obtinuit, pugnat aduersus nepo-  
 tes Ludouici regis Germanorum filios. Saracenis Sicilia aufertur, Imperator in Galliam pro-  
 ficiscens in Alpibus ueneno sublatus, relicto Ludouico Balbo filio, quem uiuus sibi imperij  
 socium acciuerat.

Ludouicus cognomento Balbus rex Gallorum Caroli Calui filius, à Iohanne Pontifice im-  
 perij titulis insignitur: sed electione hac facta Romani non acquieuerunt, quin Carolum cogno-  
 mento Crassum imperatorem designant. Qui ambo imperij nomen tenuerunt biennium: at sub-  
 lato per uenenum Ludouico, alter solus regnat annis XII.

Carolus Crassus, seu ut alij Grossus Ludouici regis Germanorum filius, annis XI. Cepit eam  
 Gallia partem, quam Nortmanni habitant, qui unā cum Cimbris uniuersam ferè Galliam igne  
 & ferro depopulantur, fames ingens per Italiam. Gerit deinde bella aliquot in Pannonia, post  
 quæ sic animo & corpore est debilitatus, ut imperio abdicato, ac in priuatu sese redigens modicè,  
 ab Arnulpho patre Germanorum rege aleretur. Remigius Antiliodorensis scriptor claret.

Arnulphus filius Caroli Magni II. & nepos Caroli Calui, rex Germaniæ regnat post Caro-  
 lum proximum annis XII. Formosum Romanum pontificem ab æmulis iniuria magna affectū,  
 Bedæ tom. 2. ad pri-

ad pristinam dignitatem reduxit: à quo deinde imperij titulus insignitus. Stephanus pontifex antecessori suo intentus, contra concessiones eius concilium conuocat, & coram cadauer Formosi omni dedecore affectum, in Tyberim proicitur. Saraceni iterum Siciliam occuparunt. Arnulphus postquam Moguntiacos debellasset, Normannos in Aquitania bello aggreditur, in quo interij phihiriali. Mortuo Arnulpho imperatore, dolentibus plurimum Romanis atq; uniuersis Italiae populis, quod ad Germanos imperium translatum esset, Transalpini imperatores nulli à Romanis pontificibus imperij dignitate insigniuntur usq; ad Othonem. Per id tempus Berengarij duo, Rudolphus, Hugo regnum in Italia occuparunt.

Ludouicus Arnulphi filius à Germanis imperator creatur, qui regnauit annis sex: quo tempore Berengarius à Longobardis creatus, in Italia imperat: itaq; hic finis Imperij Gallicani esse cepit, quod circiter annos c. & xx. durauit.

Conradus in Germania imperium tenuit annis vii. Interea apud Romanos Berengarius alter, Pannonij uicinas regiones multum depopulatur, & Saraceni Africani Apuliam occupant. At Pontifex Iohannes auxilio Alberici, qui in agro Pyceno dominabatur adiutus, eos iterum Italia exterminat: ultimus hic fuit e progenie Caroli Magni.

Henricus comes apud Saxones Othonis filius, annis regnauit xviii. qui magna dissidia excitauit regni cupiditate que post sexaginta annos uix dum tolluntur, à tempore scilicet Ludouici usq; ad Othonem primum. Interea Hugo regnum occupat in Italia: hic regnum Francorum initium habet monarchiæ Gallicanæ, quorum primus fuit Rodolphus dux Burgundionum. Pannonij duce Alberico, Heruriam depredantur Lotharius Hugonis filius imperium accipit post patrem, & tenet annis ii. Hac tempestate sol diebus aliquot sanguine manare est uisus, maxima peste ac morborum grassatione subsecuta.

Otho primus Henrici superioris filius ex Saxonum ducibus primum Germaniæ, deinde & Italiae regnum tenuit annis xxx. Hic primus fuit ex Germanis Imperator agnitus, coronatus. Aquilgrani ab Hildiberto Moguntinensi Episcopo. Hinc Imperium ad Germanos translatum computatur, Pannonies seu Hungari Germaniæ superiorem regionem occupantes, exterminantur tribus eorum ducibus exarboribus suspensis. Berengarius tyrannidem in Italia exercens, ab Othone rogatu Romanorum regno deicitur. Apud Ticinum uxorem eius captam redimit, ac sibi eam coniugem sociat, nomine Adalindam. Iohanne Pontifice in omnem luxum dissolutus, Otho à Romana ecclesiæ patribus euocatus Germaniæ ut corruptos Pontificis mores emendaret, Romam proficiscitur: in qua urbe amplissimis honoribus ueneratus, Imperij titulos & dignitates suscepit. Pontifex uerò ad honestam uitam sapius exhortatus, cum de eius emendatione tandem esset desperatum, presente Othone Pontificatu sese abdicare cogitur. Postea discordiæ ingentes de Pontifice delegendo sunt ortæ, alium plebe, alium patribus creantibus Pontificem, Imperator in terra obiit Viennæ apud Pannonies.

Otho alter superioris Othonis filius imperat annis xvi. paternæ uirtutis & stemmatis imitator, Iohannem pontificem captum & in exilium missum restituit. Qui reuersus diuersæ factionis principes grauitèr punit, atq; ob remunerationem collati beneficii Othonis filium Othonis huiusce Augustum appellat: ipse imperatorem Nicephoram Constantinopolitanam à Grecis pulsam restituit, uxore accipit sororem Nicephoræ. Mox Græcos magna strage Italiâ inuadentes superat. Moritur deinde Romæ, ac in Basilica B. Petri amplissimo funerali honore sepelitur.

Otho ii. Othonis secundi filius imperat annis xix. & ipse paternæ gloriæ illustrator & imitator. Coronatur à Gregorio Pontifice anno imperij sui xi. Carolo filio Lotharij regis Gallorum mortuo, successit Hugo cognomento Caputius ex genere comitum Parisiensium: & finem habuerunt reges Gallorum ex genere Caroli magni eius nominis. Hugoni successit filius Robertus annis xxxiiii. Varia sub hac tempestate uisa sunt in cælo prodigia, imbribus quoq; mista grana tritici & minuti aliquot piciculi misti ceciderunt. Moritur deinde Imperator in Italia, corpus Aquilgrani perlatum sepelitur.

Henricus dux Boariorum per principum Germanorum electionem primus creatus imperat annis xix. sub quo primum institutum est, ut non liberorum successione imperium per manus hereditario iure traderetur, sed Germaniæ proceres una cum duce Bohemorum imperatores deligendi potestatem haberent, quod etiamnum obseruatur. Arduinum Cimbrorum ducem imperium usurpantem Henricus superat: deinde à Benedicto imperij insignia accepit. Sub quo Pontifice maximè fuit in ecclesia schisma: hinc Saracenos iterum Italia pellit, diocesæ instituit Pabmburchi Argentorati Machdeburgi Hyllshemi, & apud Marcomannos, uir in primis religiosus, cum coniuge Cunegunde continenter eum quidam uixisse scribunt. Vniuersus propemodum orbis maxima pestilentia uexatur. Pannonies hac tempestate publice fidem Christianam recipiunt. Heribertus Archiepiscopus Coloniensis moritur, cui successit Peligrinus seu Peregrinus. Antegresso terræ motu Henricus Pabmburchi moritur, sepultus in æde diui Petri se instituta. Vacat dehinc imperium annis ii. quod Zeno Sueuus affectans repudiatur: quare electionem biennio prorogant, quamuis Conradum Henricus successorem sibi reliquisset.

Conradus è Sueuorum ducibus Imperator electus, imperat annis xv. à Iohanne Pontifice insignia accepit, Romæ Gallorum proceribus ante superatis, qui simul, ut eum impedirent conuenerant. Venetos præterea & Longobardos passim Italiam depredantes repressit, Francis regnat

gnat Henricus Roberti superioris filius. Piligrino Episcopo Coloniensi mortuo succedit Herimannus. Bello cõtra Pannonies & Dalmatas feliciter gesto, Spirensi obiit Imperator. Sub hæc tēpora maxima in cælo & terra uisa sunt prodigia, subsecuta immani peste, maximaq; fame per Galliam. Henricus Conradi superioris filius magna uirtutum laude cumulatus, imperat annos sex. Romam profectus imperialium insignium gratia maximas contentiones sustulit: quæ fuere, uno tempore tribus Pontificibus inter se de Pontificatu contententibus. Concilium deinde Vercillense, in quo Berengarius noui cuiusdam erroris de S. eucharistia author, reuocare hæreticum dogma compellitur. Hinc apud Florentiam synodus celebratur, in qua Episcopi aliquot propter Simoniam incontinentiamq; damnantur.

Henricus alter Henrici superioris filius annis L. imperat uaria ac ancipite fortuna: Quicum patre defuncto adhuc puer esset, propter patris uirtutem à Germaniæ ducibus Imperator designatus, sub matris tutela adhuc regnare cepit, paternæ gloriæ & uirtutis nequaquam imitator: nam statim cum adhuc minor annis xx. matris consilium negligeret, flagitiosus aliquot cotaneis eum seducuntibus ad omnem luxum lasciuiaq; ac tyrannidem est conuersus. Hinc Saxones primum aduersus eum bella mouent magna, multis utriq; & nobilissimis quibusq; uiris pereuntibus. Deinde propter alieni iuris usurpationem tantam in se excitat inuidiam, ut Gregorius Pontifex eius nominis septimus, Henrico Imperatori imperij dignitatem abrogaret, principibusq; Germanis nouum Imperatorem eligendi potestatem fecit, qui Rodolphum Saxonum ducem Imperatorem elegerunt: aduersus quem & pontificem longa bella gessit. Verum dum Rodolphus à suis forte ictus moritur, publice acta pœnitentia Imperator Pontifici ac ecclesiæ reconciliatur. Sed nō multo post Pontificem denuo oppugnat. Postremo à filio captus interij sentis religio cepit. Et Godefridus à Billion, magnæ famæ dux Hierosolymam capit, quo mortuo Hierosolymis regnat Balduinus frater Godefridi annis xviii.

Henricus proximi Henrici filius capto patre imperiū assumpsit, ac tenuit annis xxx. patre nihilo præstantior. Nam profectus Romam ubi benigne & summo honore urbis receptus esset, Paschalem Pontificem & uniuersos ecclesiæ prælatos per fraudem interceptit, ac eorum bona depredatur. Postea cū aduersantibus patribus inaugurationem imperij obtinere nequirit, Mauritiū suæ partis Archiepiscopum eius officij gratia euocauit. In Francia post Philippum regnat Ludouicus annis xx. Hierosolymis Balduino succedit Balduinus alter, rex iii. ex nostris. In agro Flaminiano & Aemiliano mense Iunio sanguine pluit. Secuta est hyems asperissima, in qua & fruges & plurimæ quadrupedes necnon & homines periere.

Lotharius secundus eius nominis filius Gerhardi ducis Saxonum, imperauit annis xi. bonum uirum ac Imperatorem agens: quippe qui sic imperium administrauit, ut facile laudem apud omnes inueniret. Innocentium Pontificem propter Romanorum factiones qui Anacleto fauebant, sua sponte in Galliam digressum restituit. A quo & imperij authoritatem suscipiens coronatus est. Bohemos defectionem molientes coercuit. Hierosolymis regnat Fulco superioris Balduini Gener annis xi. rex iii. Maximus in Gallia ætus, unde sylua: aliquot & nemora magnis incēdijs absumpta sunt. Imperator ex Italia in patriam reuertens Veronæ moritur.

Conradus Henrici Imperatoris v. ex filio nepos Sueuus, electus Confluentiæ in Germania, imperauit annis xiiii. exercitum duxit Constantinopolim, exceptus Emanuelis simulata amicitia & fide, ut euentus docuit. Nam cum ad profectionem quam parabat polliceretur ei comitum se se præstiturum, cuncta ueneno infecit. Vnde exercitus ad summam calamitatem est adductus. Fulcone mortuo Hierosolymam, succedit Balduinus filius qui regnum tenuit annis xxiiii. Mesopotamij ad fidem Christi conuertuntur magno promiscui sexus numero.

Fridericus proximi Conradi frater, cognomento Barbarossa Sueuorū rex, annis imperat xx xvii. Bohemos ad regni formam redegit. Cum Alexandro pontifice grauisimas (à cuius antecessore insignia imperij accepit) inimicitias gessit, à quo & excommunicatur. Mediolanum post decennouenalem obsidionem captum, magna ex parte subuertit, captum post septemnalē obsidionem. Turcis Iconium ac armeniam armis ademit. Quo bello dum in Syria quodā flumine lauaretur, aqua suffocatus imprudēs interijt. Amaricus frater Balduini Hierosolymis regnat annis xi. Corpora triū Magorū Mediolanū ante Persiā aduecta, à Rodolpho Agrippinensi Archiepiscopo Coloniæ transferuntur. Anno sequenti Nonis Septemb. uisi sunt in cœli regione occidua tres soles durabus horis, & nocte quæ sequentem diem est infecuta, tres luna. Terre motus infecutus est, quo ciuitates aliquot in Syria ac Sicilia absorptæ sunt multa labefactata. Petrus Lombardus author Sententiarum clarus habetur. Parisiensis episcopus, & Petrus Comitor qui scripsit historiam ecclesiasticam. Amarici superioris filius Balduinus Hierosolymis regnat annis vi. rex vii. Hic lepra infectus uxorem non duxit: quare cum finem uitæ suæ intellexisset: Sybillam sororis suæ filium puerum adhuc sub tutela Tripolitani comitis regnare iussit. Sybilla mater, quæ matrimonium reperijt, Guidonem maritum regnare curauit, inter quem & Tripolitani perniciosa dissensio exoritur, in qua comes Saladino Aegyptiorum regi adherens, maximum detrimentum nostris comparauit. Ille enim per nostrorum discordias uires adeptus, post maximam Christianorum stragem Hierosolymam capit. Quam urbem post Godefridum Christiani reges per duodenaginta annos cum magna gloria possederunt.

Henricus Frederici superioris filius, imperat annis x. Coronatus Aquisgran. Siciliam hic cepit, in qua aliquandiu commoratus, moritur. Panormi hac tempestate pluit imbre lapideo, magnis coortis tempestatibus in agro Bononiensi.

Philippus Henrici proximi frater, ab Henrico imperator designatus, electoribus creantibus Othonem fratrem ducis Saxonum, quem Innocentius 111. confirmavit. Quod ubi Philippus intellexit, collecto ualido exercitu, Othonem bello persequitur, ac fugientem Coloniam Agrippinam, eum istinc longa ac graui obsidione tandem fugat. Colonia logo bello fatigata Philippum imperatorem agnoscit, reliquis principibus (quod ad eam uim exercitus tunc parati non essent) permittentibus. Pace itaq; facta, imperat annis 11. Postremo tamen a Palatino comite oppugnatur, ac Bampergæ, seu ut alij Spiræ, interficitur. Galli una cum Venetis Constantinopolitanum regnum occupant: quorum primus Balduuinus imperium arripit, qui ecclesiam Constantinopolitanam & Romanam in unionem redigi curauit. Tartari sub hac tempestate cum uxoribus ac filijs ab India montibus ac syluis egressi per uicinas regiones prædas (quibus assueti) agunt, deinde Parthos petunt, at pari terrore Mediam, Assyriam, Persiam, Armeniamq; uastates. Sarumatas deinde peruadentes apud Meotim paludem circa septentrionalis oceani littora sedes firmant. Per hac tempora Innocentius Decretales composuit, atq; iussit per ecclesiam obseruari. Dominicus Calcagura Hispaniæ pago natus, & Franciscus in Italia uitæ sanctitate clari habentur. Veneti Cretam & Corinthum capiunt.

Otho Saxonum dux ab principibus electoribus designatus Imperator, atq; ab Innocentio Pontifice Imperij insignibus donatus, regnat annis 111. Hic statim cum Romanis dissidens urbe pelitur, atq; præter fas plura oppida capit. Siciliam quoq; suæ ditioni subiecit: quapropter pontifex Innocentius cõuocato cõcilio Othonem excommunicat, & imperij titulo priuat. Itaq; Romani neque hunc neq; superiorē inter imperatores numerant: hoc enim tēpus ad interregnum referit.

Fridericus huius nominis secundus, ab Honorico 111. Imperator confirmatur. Imperatorum omnium (quos adhuc habuit Germania) potentissimus: tamen plus quam principem decet & latior ac insolentior. Pontificibus Romanis supra modum infestus, uir ad omnia (nisi nihil sibi indulsisset) egregie idoneus, præsertim in re militari: in qua dubites, peritior ne fuerit an fortunator, cum in utroq; genere parem gloriam sit assecutus. Linguam Latinam, Græcam, Gallicam, Germanicam, Perlicam iuxta calluit. Liberalitate ac magnificentia nulli secundus. Ex natiuonibus omnibus ad res Sueuorum propensior: ex his enim oriundus fuit. Priusquam a Pontifice Romano & Aquisgran ex more imperij titulos nactus esset, humanior ac melior multis uisus est. Verum post eam inaugurationem, insanire cepit aduersus ecclesiam Romanam. Cum Honorio grauisimas gessit inimicitias, atq; multos Romanæ ecclesiæ truculenter interfecit. Galliam uniuersam Cisalpinam depopulatur, præter Bononiam & Parmam. Cum autem diu Pontifices persecutus, magnis calamitatibus Romanam ecclesiam affecisset, tandem ab Innocentio in consilio Lugdunensi damnatus, atq; imperij titulis priuatus est: quo peracto, imperium uacat annis xxvii. Verum ille deiectus ab imperio, aduersus Pontificis studiosos rabie & crudelitate insanians, per uniuersam Italiam magnas discordias disseminat, ac tandem sub graui censura contendentes, bifariam secantur, dum alia pars alium eligit: quorum neuter confirmatus, inter regnum adhuc annos aliquot prorogatur. Accursum Florentinus in Italia, & Albertus cognomento Magnus Colonie apud Agrippinates, paulo post Thomas Aquinas suæ ætatis primus nominis & peracutus theologus clarent. Graue prælium inter Bohemos & Pannones. Ludouico regi Gallorum in expeditione contra Saracenos morienti una cum filio, succedit in regnum Philippus filius alter Ludouici annis xv. Henricus, Conradus, Carolus, à Romanis, quod à Pontifice non essent confirmati, non numerantur inter Cæsares.

Rodolphus comes Hapsburghus annis xix. Imperator eligitur post interregnum, pertentissimam principibus Germanis multarum dissensionum: præsertim cum id maxime cuperent ecclesiæ Romanæ proceres magnis calamitatibus affecti, ex hac decertatione ad obtinendum imperium. His igitur conditionibus Imperator creatur, ut sine bellico apparatu eodem anno in Italiam ac Romam proficiscatur, ac imperij authoritatem à Pontifice iuxta imperij fas ac consuetudinem accipiat. Id quod ad hunc modum factum est: magnis discrimibus ac laboribus imperium retinet. Bohemiæ regem atroci prælio superatum captum abducit: uerum aliquantq; post eum sibi generum facit. Synodus Lugdunensis celebratur, in qua de processione spiritus sancti cum Romana ecclesia Græci cõuenere. Philippo regi Fræcorum mortuo succedit Philippus filius cognomine Pulcher annis xxix. Fœmina quedam Romana parit puerum, crinibus & unguibus similem urfæ: quidam aiunt hæc fuisse Nicolai pontificis cõcubinam. Post Rodolphum interregnum fuit uno anno.

Adolphus comes à Nashau principibus Germaniæ Imperator decernitur, cū magna inuidia Alberti Rodolphi proximi Imperatoris filij: seu quod patri per electionē suo nō esset iussus, seu quod inferiori loco natus ac minore populorum ac fortunarum frequentia infirmior, contemptior haberetur. Orto bello inter hunc & Albertum, cum quo principes alij aliquot egerunt in prælio. Superatus militum indigentia occiditur, anno ab electione sexto apud Vuormaciam.

Albertus

Albertus filius Rodolphi imperatoris Austria dux, regnat annis decem. Hic cum superato Adolpho electus audiret se imperatorem non magna concordia principum (apud quos eius rei potestas esset) creatum, fecit eis potestatem iterum eligendi, ne armis magis quam principum consilio imperium arripuisse diceretur. Postea igitur consentientibus electoribus imperator fit, uir ad rem militarem gerendam plane factus. Bonifacius pontifex primum instituit iubileum. Magna seditio in Gallia coorta infimæ conditionis hominum: & superiores facti Francorum copias superant & crudelissimè interficiunt. Franciscus Petrarcha clarus habetur. Albertus nauim descendens, à nepote interficitur.

Henricus Francofurdia electus imperat annis v. Ad Italiam profectus Mediolani coronatur. Hinc Romam pergens, per contentionem coronatur. Hinc ad Florentinos conuersus, ad eadem Saluanam sub ipsis penè urbis moentibus castra ponit. Deinde Pisis comparato exercitu, Robertum Apuliam regem bello petit. In qua expeditione moritur ueneno, ut quidam uolunt, quod ei porrigeret (curantibus Florentinis) monachus quidam Dominicanus. Rhodus nobilibus insula in mari Carpathio, in Christianorum potestatem uenit. Apparuerunt hac tempestate noctibus plures lunæ. fax ardens per cœlum ferriuisa est. Interregnum factum anno uno propter cõrõtionē de Imperatore diligēdo, in qua alij Ludouicum, alij Fredericum elegerunt: quamobrem inter eos pugnatū est annis v. sed Ludouicus tādē superior regnauit solus annis xxiiii.

Ludouicus dux Boariorū seu Bauarorū, in uniuersum imperat annis xxvii. solus xxiiii. Cum Frederico in armis annis v. Contemptor sedis Romanæ: ob id Iohannes Pontifex ei ecclesiæ communionem interdixit, & uarijs multisq; censuris publice condemnauit. Ludouicus tamen magnis uiribus in Italiam ire perrexit, ac Romam ueniens contra phas & Pontificis uoluntatem, à Scarra Columenli solennitate aut ceremonijs consuētis obseruatis coronatur, & sua sententia Pontificatum Iohanni abrogat, & Petrum Corbonensem ordinis Minorum Pontificem creat. A quo iterum sibi coronam imponi iubet, & sibi mutuo falsæ dignitatis falli sunt auctores. Hunc Corbonensem pontificem Pisani, apud quos eum imperator in Germaniam trahens reliquerat, capiunt: & ad Iohannem pontificem tūc Auinione agentem mittunt, apud quē seu temeritatem seu errorem confessus atq; mortem deprecatus, donec honesto carcere triennio post interijt. Ludouici Philippi regis filius regnat Fræcijs annis duobus & mensibus tribus. Huic succedit Iohannes filius eius puer, diebus xx, post quem Philippus Ludouici frater annis quindecim. Deinde regnat Carolus filius Philippi annis sex. Auinione moritur Iohannes pontifex, anno ætatis suæ xc. qui reliquit decies centena xxviii. nec legitur alijs temporibus Romana ecclesia fuisse locupletior. Christiani Turcas superant, & Smyrnam capiunt.

Carolus Bohemus Iohannis Lutzenburchi filius imperat annis xxxi. Imperij competitor strenuos habuit, Eduardum Britannicum & Guntherum Suartenburgum, Romæ solenni celebratione inunctus ab Innocentio x. summa tranquillitate Imperij insignia accipit. Pragæ ciuitatem unam omnium maxime coluit ac studijs celebrem reddidit, circa imperij res indiligētiore paulo. Hic auctor fuit tabularum Imperialium, quam bullam auream uocant, in qua continentur ceremoniæ, quibus utuntur principes electores ad regem ac Imperatorem Romanum creandum. Scruit quoq; ne quicquam ad electionem Imperatoris admitteretur, qui non esset litterarum atq; linguarum peritus, ut quiret legatis amicis simul atq; hostibus, quem ad modum Mitridates faciebat, ipse respondere. Idem decies centena milia obtulit principibus Germaniæ, ut unanimiter regem facerent filium suum Vincislaum, qui regnauit cum patre annis octo. Sub hac tempestate regio cœli inter occidentem & Septentriones magno incendio arsit, quod cum magno murmure atq; horribili spectaculo longe lateq; per uniuersum cœlum est sparsum, eisdē noctibus ad quatuor menses flagrante cometa, subsecuta pestis per totum orbem longe funestissima. Urbanus pontifex uir natura inquietus, sex simul cardinales Nuceriæ necat. Patribus indignè eam crudelitatē ferentibus, electus fuit alius Pontifex nomine Clemens: itaq; duobus assumptis Pontificibus principum schismatis, quod durauit ad nouem & triginta annos.

Vincislaus proximi Caroli filius imperium tenuit annis xxii. Hic à patre degenerat, nihil Imperatore dignum egit, nisi quod monachum quendam Bombardarū inuentorem capite punxit, ad luxum & lasciuiam composuit. Qui dum negligentia sua res Imperij delabens, primum ab Bohemis carcere custoditur, quo sese paucis mensibus liberat, paulo post iterum à fratre Sigismundo Hungarorum rege captus, Alberto Austria duci custodiendus traditur. Vienna in Palatio: sed & hinc custodum negligentia elapsus, rursus regnum arripit. Ceterum cum ab innotata sua prauitate non decedit, electores facta sibi à Pontifice copia, Imperium ei solenniter abrogant, atq; Robertum Palatinum inuitum regem deligunt, quem ciuitates imperiales præter Norbergam agnoscunt: hi enim iureiurando obstricti erant Vincislaui, quo tamen postea soluitur, datus denis milibus aureorum solidorum Vincislaui. Hac tempestate Hussitarum rabies morticinis iniurijs ad summam insaniam maxima hominum clade peruenit.

Rupertus Imperator Vincislaui imperio publice abrogato annis decem imperat. Tamburlanus apud Tartaros humili loco & obscuris parentibus ortus, primum præfectus militibus, deinde dux suorum factus maximis crudelissimisque cædibus nulli ætati aut sexui parcens, plurima oppida Sarmatiæ, Asiæ, Aegypti expugnat, iram Dei in terras esse se missam prædicans.

Habuit

tulit. Pontifices duo eodem tempore, qui deponuntur Pisis per concilium assumpto Iohanne Cretenfi ad Pontificatū Parisiis necantur per plebis seditionē studentes, & clerus ad duo milia.

Sigismundus Caroli IIII. filius alter, Hungariæ atq; Bohemiæ rex, Francfurtæ Imperator de signatur à principibus electoribus: uaria fortuna annis imperat xxvii. Constantiense conciliū celebratur per triennium ingenti principum ac p̄latorum frequentia. Iohannes pontificatu sese abdicauit. Similiter & Gregorius, qui ante Pisanum concilium pontifex factus fuerat, Benedictus uerò qui sese constanter autoritate concilij pontificem affirmabat, damnatur. Husitarum hæresis per id temporis in Germania, furoribus ac cędibus hominum supra quam credi possit per uicinas regiones acta debachatur, primo auctore Iohanne Flus, qui aduersus decretum Romanę ecclesię Eucharistię sacramentum populam sub utraq; specie summere iussit, quo sublato per concilium, aduersus clerum summa ui armantur Husitarum partes: deinde in omnes, qui eorum dogma recipere nollent, primum proxima quęq; deinde uicinarum regionum oppida plurima cędibus & incendijs crudelissimè depopulati sunt. Aduersus hos semel atq; iterum infeliciter pugnatum: tandem auxilio eorum qui in Bohemia hæreticum dogma non assumpsērāt, superatur. In hac hæresi extirpanda, multa hominū milia utriq; ceciderūt. Cometa magnus sub fine imperij Sigismūdi apparuit. Leodiēses ciuili discordia & magnis seditionibus æstuant.

Albertus mortuo Sigismundo qui & Hungarię regnum obtinuit, rex primum eligitur, sic poſcente bello Turcarum, qui magnis uiribus in Hungaros eruperant. Paulopost imperator factus, intra biennium morbo ex itinere (dum aduersus Turcas proficiscitur) contracto, non procul à Vienna moritur in pago. Iudæis recusantibus fidem Christi suscipere, utraq; Pannonia interdicuntur. Florentię conciliū factum, in quo Gręci, Armenij, Indi, Gręcorum imperator, de sancto spiritu iterum cum Romana ecclesia unitatem redintegrarunt, clari in hoc concilio habentur Ambrosius Camaldulensis, & Nicolaus Euboicus uterq; Latine & Gręce perdoctus, & omnibus bonis disciplinis ornatus.

Fredericus Austrię dux, post Albertum imperat annis LIIII. magna uirtute multisq; ingenij dotibus locupletatus, religiosus in primis, & æquus erga omnes, Hierosolymam religionis causa profectus sacra loca deosculatus incolomis reuersus est. Coniugem habuit Leonoram regis Portugallorum filiam, forma ac probitate iuxta laudatam, liberos ex ea sustulit Christophorum, morte immatura absumptum, Maximilianum & Margaretam. Principum conuentus in Germania ab eo primum sunt instituti. Multa bella partim ab eo, partim sub eo gesta sunt, imperauit enim diutissime. Bellum aduersus Turcas geritur, in quo supra xxxm. Turcarum perierunt, ex nostris rex Hungarorum ipse Ladislaus, Cardinalis Iulius Cęsarinus, & ipse dux belli à Romano Pontifice emissus. Constantinopolis Romanę sedis semper æmula, à Mahometo imperatore Turcarum obfessa, & per dies L. summis uiribus oppugnata, & tandem crudelissimis cędibus expugnata. Constantini imperatoris caput è longo stipite supra mœnia collocatum, extra omnem humanitatemq; misericordiam in quoslibet est factum. Heluetij aduersus gentem peregrinam quandam, quam Delphinus filius Ludouici regis Gallorum eduxit, uario Marte pugnatum est: bellum renouatur inter Hungaros & Turcas, ingenti numero utriusq; cadente. Turca iterum à Rodo magna tamen nostrorum clade pellitur. Frederico mortuo in Lintz, Maximilianus eius filius succedit, qui cum patre imperauit septem annis.

Maximilianus post mortem patris annis imperat xxxvi. Mariam filiam Burgundionum ducis coniugem habuit, ex qua sustulit binos liberos, Philippum huiusce nostri imperatoris Caroli V. patrem, & Margaretam, quę ex equo delapsa mortua est. Vir ingenio admodum placido, ingeniorum honorum liberalis cultor, prudens ac exquisiti consilij, parcus humani sanguinis, ingenio nihil ferocē, sed cunctantiore paulo: bella tamen aduersus Venetos diu gessit. Franciscus à Sickingen genere militari ortus, ciuitates aliquot obsedit, regni (ut creditum fuit) auidus, superatur à principe Palatino, Treuirēsi & Hessō, icus bombardas in castris suis ab superioribus obfessus Nantal. In Dalmatię & Pannonię finibus magna rusticorum aduersus principes & magistratus eruptio. Erasmus Roterodamius literarum decus primum in Germania, deinde per uniuersum orbem clarus habetur, moritur Basileę anno domini MDXXXVI. Paulo pontifice Romę imperante. Martinus Lutherus Saxo monachus Augustinensis aduersus indulgentias Romę missas, pauca quędam mouens, mox liberius Romano pontifici sese opponit, deinde paulatim plura & maiora ab ecclesia dogmata diu obseruata reprehēdit, nūc per uniuersam Europā pene nō incognitus, magna in ecclesia dissensio. Velit Deus ut per spiritū eius concordia ac unitatis largitorē post has dissensioes aliquādo in fidei ac religiōis unitatē redigamur.

Carolus huius nominis V. Hispanię ac Sicielię rex, &c. Maximiliani ex filio nepos, Francfurtę electus ac huc usq; (qui annus est à Christo nato millesimus quingētesimus trigēsimus sextus) annis imperauit xxxvi. à Leone pontifice Imperator declaratus, postea Aquisgranī solēni principum conuentu inuinctus: uir magna animi fortitudine ac ingenij dotibus cumulatus, quem Deus diu imperio suo seruet. Bellum gessit in Gallia Cisalpina maximum ac diuturnum, in quo Franciscus Gallorum rex superatus ac captus, dein datis oblidibus filijs rex ipse dimittitur, ac datis pacis conditionibus, regi sororem suam Imperator sociat uxorē. Anno MDXXI. Turcarū imperator Solimon aduersus Rodum insulam bellum redintegrat, in qua ciuitatem eiusdem nominis post

post grauissimam oppugnationem, magna multitudine hominū utriusq; cadentis tandem uincit. Ferdinandus rex Bohemorum ac Hungarorum, Archidux Austrię, anno MDXXXI. Colonię presentibus principibus electoribus, ac fratre Carolo, rex Romanorum est creatus. Bellum gessit in Pannonia aduersus Ioānem comitem à Vueda, qui Turcarum imperatori adhaesit, quo bello oppida atq; castra munitissima aliquot cepit.

Rusticorum magna eruptio primum apud Pannoniam ac Dalmatiam, deinde per totam ferre Germaniam omnia crudelissimè concursu indies maiore facto ex hominum colluuiē, multis terror incussus, donec principibus mutuo sibi auxilia præstantibus, immisso exercitu ualido, obruerentur.

Imperatoris exercitus Italiā obsidens annis aliquot, duce Borbonio (quem nuper Franciscus Gallorum rex a se ob dissensionem dimiserat) Romanam capit, atque omnia insolenter deprædatur, cruciatibus, cędibus passim inhumaniter grassans, captus ipse Pontifex hoc bello, à quo tamen postea Carolus imperij insignia accepit.

CATALOGVS CAESARVM ATQVE IMPERATORVM ROMANI IMPERII, EX

Eusebio, Hieronymo, Prospero, Palmerio,

diligenter desumptus.

| Annus Domini. | Numerus Imperatorum. | Nomina.             | Annus Imperij. | Menses. | Annus Domini. | Numerus Imperatorum. | Nomina.               | Annus Imperij. | Menses. |
|---------------|----------------------|---------------------|----------------|---------|---------------|----------------------|-----------------------|----------------|---------|
| 48.           | 1.                   | Iulius Cęsar        | 5.             | 7.      | 186.          | 35.                  | Calus cum filio       | 4.             | 6.      |
| 42.           | 2.                   | Octavianus Augustus | 56.            | 7.      | 188.          | 36.                  | Diocletianus          | 20.            | 0.      |
| 16.           | 3.                   | Tiberius Augustus   | 23.            | 0.      | 308.          | 37.                  | Galerius              | 2.             | 0.      |
| 39.           | 4.                   | Caius Caligula      | 31.            | 10.     | 319.          | 38.                  | Constantinus          | 30.            | 10.     |
| 43.           | 5.                   | Claudius            | 13.            | 9.      |               |                      | Constantinus II.      |                |         |
| 57.           | 6.                   | Nero                | 14.            | 7.      | 341.          | 39.                  | Constantinus          | 24.            | 6.      |
| 71.           | 7.                   | Galba               | 0.             | 7.      |               |                      | Constans              |                |         |
| 71.           | 8.                   | Otho                | 0.             | 3.      | 355.          | 40.                  | Iulianus              | 2.             | 8.      |
| 71.           | 9.                   | Vitellius           | 0.             | 7.      | 366.          | 41.                  | Iohannes              | 0.             | 6.      |
| 72.           | 10.                  | Vespasianus         | 9.             | 11.     | 377.          | 42.                  | Valentinianus         | 12.            | 5.      |
| 82.           | 11.                  | Titus               | 2.             | 8.      | 377.          | 43.                  | Valens                | 4.             | 6.      |
| 84.           | 12.                  | Domitianus          | 15.            | 5.      | 382.          | 44.                  | Gratianus             | 6.             | 6.      |
| 100.          | 13.                  | Nerua               | 1.             | 4.      | 388.          | 45.                  | Theodosius            | 11.            | 0.      |
| 101.          | 14.                  | Traianus            | 19.            | 6.      | 398.          | 46.                  | Arcadius              | 15.            | 0.      |
| 110.          | 15.                  | Hadrianus           | 21.            | 0.      | 411.          | 47.                  | Honorius              | 16.            | 0.      |
| 142.          | 16.                  | Antoninus Pius      | 23.            | 3.      | 427.          | 48.                  | Theodosius II.        | 30.            | 0.      |
| 164.          | 17.                  | M. Antoninus        | 19.            | 1.      | 433.          | 49.                  | Martianus             | 7.             | 0.      |
| 183.          | 18.                  | Commodus            | 13.            | 0.      | 460.          | 50.                  | Leo                   | 10.            | 0.      |
| 193.          | 19.                  | Aelius Pertinax     | 0.             | 6.      | 476.          | 51.                  | Zeno                  | 27.            | 0.      |
| 195.          | 20.                  | Seuerus             | 18.            | 0.      | 493.          | 52.                  | Anasthasius           | 16.            | 0.      |
| 214.          | 21.                  | Antoninus Caracalla | 6.             | 0.      | 718.          | 53.                  | Theodosius III.       | 1.             | 0.      |
| 220.          | 22.                  | Macrinus            | 1.             | 0.      | 719.          | 54.                  | Leo II.               | 24.            | 0.      |
| 221.          | 23.                  | M. Aurel. Ant.      | 4.             | 0.      | 743.          | 55.                  | Constantinus III.     | 35.            | 0.      |
| 225.          | 24.                  | Alexander           | 13.            | 0.      | 778.          | 56.                  | Leo III.              | 6.             | 0.      |
| 238.          | 25.                  | Maximinus           | 3.             | 0.      | 783.          | 57.                  | Constantinus IIII.    | 18.            | 0.      |
| 244.          | 26.                  | Gordianus           | 6.             | 0.      | 802.          | 58.                  | Carolus Magnus        | 14.            | 0.      |
| 247.          | 27.                  | Philippus           | 7.             | 0.      | 816.          | 59.                  | Ludouicus             | 25.            | 0.      |
| 254.          | 28.                  | Decius              | 1.             | 3.      | 841.          | 60.                  | Lotharius             | 15.            | 0.      |
| 255.          | 29.                  | Gallus cum filio    | 2.             | 4.      | 856.          | 61.                  | Ludouicus II.         | 11.            | 0.      |
| 257.          | 30.                  | Valer. & Gal.       | 15.            | 0.      | 877.          | 62.                  | Carol. II. Cal.       | 6.             | 0.      |
| 272.          | 31.                  | Claudius II.        | 1.             | 5.      | 883.          | 63.                  | Carolus III L. Crass. | 12.            | 0.      |
| 274.          | 32.                  | Aurelianus          | 5.             | 6.      | 895.          | 64.                  | Arnulphus             | 12.            | 0.      |
| 279.          | 33.                  | Tacitus             | 0.             | 6.      | 907.          | 65.                  | Ludouicus III.        | 6.             | 0.      |
| 280.          | 34.                  | Probus              | 6.             | 4.      | 911.          | 66.                  | Conradus              | 7.             | 0.      |



Bedæ presbyteri

Table with columns: Anni Domini, Numerus Imperatorum, Nomina, Menses, Anni Imperii. Lists emperors from 910 to 1245.

CATALOGVS OMNIVM SYMMORVM PONTIFICVM, EX EVSEBIO, HIERONYMO, PRO-

TIFICVM, EX EVSEBIO, HIERONYMO, PRO-

pero, & Palmerio desumptus: cum annorum ac mensium

additione usq; ad Pium IIII.

Table with columns: Anni Domini, Numerus Pontificum, Nomina, Menses, Anni Pontificii. Lists popes from 44 to 201.

De sex ætatibus mundi.

Table with columns: Anni Domini, Numerus Pontificum, Nomina, Menses, Anni Pontificii. Lists popes from 444 to 1046.

Bedæ tom. 2.

Bedæ presbyteri

Table with columns: Anni Domini, Numerus Imperatorum, Nomina, Menses, Anni Imperii. Lists Roman emperors from 67 to 284 AD.

CATALOGVS OMNIVM SVMMORVM PONTIFICVM, EX EVSEBIO, HIERONYMO, PROPERO, & PALMERIO desumptus: cum annorum ac mensium additione usq; ad Pium IIII.

Table with columns: Anni Domini, Numerus Pontificum, Nomina, Menses, Anni Pontificii. Lists popes from 67 to 284 AD.

De sex ætatibus mundi.

Table with columns: Anni Domini, Numerus Pontificum, Nomina, Menses, Anni Pontificii. Lists popes from 284 to 1046 AD.

Bedæ tom.

| Annus Domini. | Numerus Pontificum. | Nomina.               | Menses.  | Annus Pontificij. | Numerus Pontificum. | Nomina. | Menses.               | Annus Pontificij. |     |
|---------------|---------------------|-----------------------|----------|-------------------|---------------------|---------|-----------------------|-------------------|-----|
| 1048.         | 157.                | Clemens II.           | 1.       | 0.                | 1277.               | 195.    | Nicolaus III.         | 3.                | 9.  |
| 1049.         | 158.                | Damasus II.           | 0.       | 1.                | 1283.               | 196.    | Martinus IIII.        | 4.                | 2.  |
| 1049.         | 159.                | Leo IX.               | 5.       | 6.                | 1287.               | 197.    | Honor. IIII. Rom.     | 1.                | 0.  |
| 1054.         | 160.                | Victor II.            | 2.       | 8.                | 1288.               |         | Vacat VI.             | 0.                | 10. |
| 1059.         | 161.                | Stephanus IX.         | 0.       | 10.               | 1289.               | 198.    | Nicol. IIII. Longo.   | 4.                | 1.  |
| 1059.         | 162.                | Benedictus X.         | 0.       | 9.                | 1292.               |         | Vacat VII.            | 2.                | 3.  |
| 1060.         | 163.                | Nicolaus II.          | 3.       | 0.                | 1294.               | 199.    | Celestinus V.         | 0.                | 5.  |
| 1063.         | 164.                | Alexander II.         | 11.      | 8.                | 1294.               | 200.    | Bonifacius VIII.      | 8.                | 9.  |
| 1074.         | 165.                | Gregorius VII.        | 12.      | 0.                | 1304.               | 201.    | Benedictus XI.        | 0.                | 9.  |
| 1085.         | 166.                | Victor III.           | 2.       | 9.                | 1305.               |         | Vacat VIII.           | 2.                | 0.  |
| 1089.         | 167.                | Urbanus II.           | 12.      | 4.                | 1306.               | 202.    | Clemens V.            | 8.                | 5.  |
| 1100.         | 168.                | Paschalis II.         | 18.      | 5.                | 1315.               |         | Vacat IX.             | 2.                | 3.  |
| 1118.         | 169.                | Gelasius II.          | 7.       |                   | 1317.               | 203.    | Ioannes XXII.         | 18.               | 4.  |
| 1119.         | 170.                | Calistus II.          | 6.       | 0.                | 1335.               | 204.    | Benedictus XII.       | 7.                | 0.  |
| 1125.         | 171.                | Honorius II.          | 5.       | 2.                | 1342.               | 205.    | Clemens VI.           | 12.               | 0.  |
| 1130.         | 171.                | Innocentius II.       | 12.      | 8.                | 1354.               | 206.    | Innocentius IX.       | 10.               | 0.  |
| 1144.         | 172.                | Celestinus II.        | 0.       | 5.                | 1364.               | 207.    | Urbanus V.            | 8.                | 0.  |
| 1144.         | 173.                | Lucius II.            | 0.       | 11.               | 1372.               | 208.    | Gregorius XI.         | 7.                | 5.  |
| 1145.         | 174.                | Eugenius III.         | 8.       | 7.                | 1380.               | 209.    | Urbanus VI.           | 11.               | 8.  |
| 1153.         | 175.                | Anastasius IIII.      | 1.       | 5.                | 1391.               | 210.    | Bonifacius IX.        | 14.               | 9.  |
| 1155.         | 176.                | Hadrianus IIII.       | 4.       | 10.               | 1406.               | 211.    | Innocentius VII.      | 2.                | 0.  |
| 1160.         | 177.                | Alexander III.        | 22.      | 0.                | 1408.               | 212.    | Gregorius XII.        | 2.                | 7.  |
| 1182.         | 178.                | Lucius III. Thuse.    | 4.       | 2.                | 1411.               | 213.    | Alexander V.          | 11.               |     |
| 1186.         | 179.                | Urbanus IIII. Longob. | 2.       | 0.                | 1412.               | 214.    | Ioannes XXIII.        | 5.                | 10. |
| 1188.         | 180.                | Gregorius VIII.       | 2.       |                   | 1417.               |         | Vacat X.              | 2.                | 6.  |
| 1188.         | 181.                | Clemens IIII. Rom.    | 3.       | 5.                | 1419.               | 215.    | Martinus V. Rom.      | 13.               | 3.  |
| 1192.         | 182.                | Celestinus III.       | 6.       | 8.                | 1433.               | 216.    | Eugen. IIII. Venetus. | 16.               | 0.  |
| 1199.         | 183.                | Innocentius III. Cap. | 17.      | 0.                | 1448.               | 217.    | Nicolaus V.           | 8.                | 0.  |
| 1216.         | 184.                | Honorius III. Rom.    | 10.      | 2.                | 1456.               | 218.    | Callistus III.        | 3.                | 3.  |
| 1227.         | 185.                | Gregorius IX.         | 14.      | 0.                | 1459.               | 219.    | Pius II. Senensis.    | 6.                | 0.  |
| 1241.         | 186.                | Celestinus IIII.      | dies 17. |                   | 1465.               | 220.    | Paulus II. Venetus.   | 7.                | 1.  |
| 1248.         |                     | Vacat                 | 1.       | 9.                | 1472.               | 221.    | Sixtus III. minor.    | 13.               | 0.  |
| 1248.         | 187.                | Innocentius IIII.     | 11.      | 3.                | 1485.               | 222.    | Innocentius VIII.     | 7.                | 11. |
| 1248.         |                     | Vacat II.             | 2.       | 0.                | 1493.               | 223.    | Alexander V. Hispan.  | 11.               | 0.  |
| 1256.         | 188.                | Alexand. IIII. Camp.  | 6.       | 6.                | 1503.               | 224.    | Pius III.             | diebus 27.        |     |
| 1262.         | 189.                | Urbanus IIII. Gallus  | 3.       | 2.                | 1503.               | 225.    | Iulius II. Ligur.     | 10.               | 0.  |
| 1265.         |                     | Vacat III.            | 0.       | 5.                | 1519.               | 226.    | Leo X. Florentinus    | 9.                | 9.  |
| 1266.         | 190.                | Clemens IIII.         | 3.       | 9.                | 1522.               | 227.    | Hadrianus VI. Batá.   | 1.                | 7.  |
| 1270.         |                     | Vacat IIII.           | 2.       | 0.                | 1523.               | 228.    | Clemens VII.          | 11.               | 0.  |
| 1272.         | 191.                | Gregorius X.          | 4.       | 0.                | 1534.               | 229.    | Paulus III. Rom.      | 11.               | 1.  |
| 1276.         | 192.                | Innocentius V.        | 0.       | 6.                | 1549.               | 230.    | Iulius III.           |                   |     |
| 1276.         | 193.                | Hadrianus V.          | 0.       | 1.                | 1554.               | 231.    | Marcellus II.         | dies 21.          |     |
| 1276.         | 194.                | Ioannes XXI.          | 0.       | 8.                | 1554.               | 232.    | Paulus IIII.          | 4.                | 2.  |
| 1277.         |                     | Vacat V.              | 0.       | 6.                | 1558.               | 233.    | Pius IIII.            |                   |     |

LIBRI DE SEX AETATIBVS MVNDI, FINIS.

VENE

VENERABILIS BEDAE Presbyteri, Anglofaxonis, de Temporibus, Liber.

ARGVMENTVM IN LIBRVM BEDAE DE TEMPORIBVS.

Superiore libro de mundo & præcipuis eius partibus, breuibus ac perspicuis rudimentis, in Cosmographia lector institutus est, quandoquidem ad temporum ac historiarum cognitionem quibus hoc argumentum est destinatum, ea disciplina parascue est. Hoc autem uolumine quod de temporibus inscribitur, temporum parte, species & discrimina cursim tantum exponit, præcedente enim idem argumentum copiosius tractat. Ordinis enim fuit & quidem secundum naturam, ut posteaquam temporis causam unde proueniat, id est, mundum, explicasset, nunc de effectibus & consequentibus oratio institueretur, quæ quia præcedenti libro fusius traduntur, explicationem locorum difficultium illi argumento referuauimus.

TEMPORIS DIVISIO. CAPVT I.

Tempora momentis, horis, diebus mensibus, annis, seculis & ætatibus diuiduntur. Momentum est minimum atq; angustissimum tempus, à motu si derum dictum, est enim extremitas hora in breuibus interuallis, cum aliquid sibi cedit atq; succedit. Hora græcum nomen est, & tamen latinum sonat: ora enim finis est temporis sicut & ora sunt fines maris, fluuiorum, ætatis momentorum. Constat autem hora quatuor punctis, decem minutis, quindecim partibus, XL. momentis. Et notandum propter errorem cauendum, quod computus partim natura, partim autoritate uel consuetudine, natus: natura, ut annum communem duodecim menses lunares habere consuetudine, ut mensis triginta diebus computari: autoritate, ut hebdomadam septem ferijs constare.

GLOSSAE SVPER LIBRVM BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: incerti authoris. Cap. I.

Tempora dicuntur à temperamento, quòd se inuicem temperent calore & frigore: momentis, horis, diebus, mensibus, annis, seculis, ætatibus. Seculis, scilicet unius hominis. Seculum secundum quosdam sunt ducenti & uiginti anni: sed seruius dicit, uniuscuiusque hominis ætem uel uitam secundum posse dici. Beatus Ieronymus sic dicit in libro Hebraicarum questionum: Non igitur humana uita, ut multi errant, in centum uiginti annis contracta est, siquidem inuenimus quòd post diluuium Abraham uixerit annos centum septuaginta quinq; & ceteri amplius ducentis & trecentis annis. Sol cedit.] Sol cursum suum agendo & cedit & succedit sibi. Cedit quidem, dum ab uno in alterum sui circuli transit locum: succedit autem, dum eiusdem semper partes quasi sese sequendo recurrit. Vel cedit, dum prima pars est, uenit ultima. Siue cedit in ascendendo usq; ad meridiem: succedit in descendendo usq; ad occasum. Breuibus interuallis.] Breue interuallum est de momento ad aliud momentum. Cum aliquid.] Id est, aliquo sicut, ubi soli cedit ab hominibus: id est, cum locum dat atq; succedit aliquod sicut hominibus, non ut transeat, sed tantum se moueat.

SCHOLIA IN CAPVT I. BEDAE PRESBYTERI, De temporibus: authore Ioanne Nouiomago.

Hora græcum nomen est. & quæ aspiratur, latinè uerò ora, quæ non tempus significat, sed spaciij cuiusq; aut magnitudinis extremitatem ut locorum regionum uestium etiam, leuem habet: non igitur idem est spiritus nansq; distinguitur Græcum & Latinum. Horas autem Græci uocant quatuor anni trimestria spacia nota uulgo uer, æstatem, aut autumnum & hyemem, quas partes author est Eustathius Homerum intelligere in Iliade, ubi quatuor deas horas introducit, quarum due cœlum aperiant, reliquæ claudant. Aperitur autem cœlum, ut tradunt & physici, & probat Aristoteles lib. 2. de Generatione & corruptione, à bruma usq; ad solstitium, quod tempus est generationis: clauditur uisum à solstitio usq; ad brumam, quod tempus uocant corruptionis. Toto enim hoc tempore sol deccedit: sed uulgatiore significatione temporis momentum quoddam significat diei ciuilibus parte uicesimam quartam scriptores æquinoctiales uocant, & sunt toto anno æquales, quæ dum sunt, oritur mundi semina, id est, uicesima quarta pars alii diei naturalis, quæ à nocte distinguitur, partem significat duodecimam, hæ sunt in æquales, æstate namq; longæ sunt huius generis horæ, hyberna itaq; nox quia protracta est, nocturnis habet longiores horas.

Bedæ tom. 2.

DE

## DE DIE. CAPVT II.

**D**ies uulgaris est solis præsentia super terras, qui proprie **xxiiii.** horis impletur. Hunc Hebræi, Chaldæi & Persæ inter duos solis exortus: Aegyptij inter duos occasus numerant: Romani à medio noctis in medium. Umbri & Athenienses à meridie computant ad meridiem. Moses autem à mane usque ad mane unum diem appellat: sed Domino surgente uespera sabbati, lucefcebant in primam sabbati, ut homo de luce lapsus in tenebras, deinceps à tenebris rediret ad lucem.

SCHOLIA IN CAPVT II. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

**Dies uulgaris est solis.]** Diem hunc uulgo artificialem improprie nominant: alij, ut iam sumus sepius testati, naturalem: nomen certe habet à Ioue, quem Greci *Δία* uocant, intelligunt autem physici Iouis nomine solem, ueluti ex notissimo Orphei & Ennij uersiculo constat, atqui sol est auctor diem.

Hæc Chaldæi & Persæ inter duos solis exortus. De uario diei initio uide Gellium, & Cælij lectios antiquar.

## DE NOCTE. CAPVT III.

**N**ox, est solis absentia terrarum umbra conditi, mortalibus ad requiem facta, ne opere diutino auidâ deficeret humanitas: ubi rigidior, ibi & ad opera minuenda membra fouenda prolixior. Cuius partes sunt septem: Crepusculum, id est, dubia lux inter lucem & tenebras. nam creperum, dubium dicimus. Vesperum, apparente stella huius nominis. Conticinium, quando omnia silent, Intempesum, quod est medium & inactuolum noctis tempus. Gallicinium, quando gallus resonat. Matutinum, inter abcessum noctis, & auroræ aduentum: & diluculum, quasi iam incipiens parua diei lux, hæc & Aurora, solem præcedens.

SCHOLIA IN CAPVT III. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

**Nox est solis absentia.]** Nox est græca diuisione est literæ unius mutatione. Græcè enim *νύξ* noctem significat, hunc Aristoteles definit primo libro *ἠὲρ καὶ νύξ*, *καὶ αὐτὴ νύξ*, id est, umbram terræ, necesse namque, ut ex physica atque optice constat, corpore in lumine posito umbram fieri in aduersa lucis regione. Itaque dum sol infra finitorem (quem Greci horizonta uocant) de currit, necesse est umbram terræ latè per æra aspergi cælo, non autem penetrare usque ad ultimum cælorum, ut docent astrologi & physici. est autem umbra hic, quod ad figuram attinet, metæ similis seu pyramide, de qua re uide schemata quedam superius descripta, ubi hæc ipsa copiosius.

**Mortalibus ad requiem facta.]** Nox rebus agendis inepta est, ob id quidam à nocendo diuina scribunt, faciunt poete hanc Terræ prolem (cuius ratio reprehenditur ex his quæ modo diximus) hæc statim genuit *ἠὲρ καὶ νύξ*, id est, Somnum & Mortem germanos fratres: tum quia nox somnū conciliat, qui dimidium uitæ hominibus aufert, hoc est semimortuos reddere, lepidè itaque excogitatum mortem fratrem esse somnum, ut apud Senecam in tragedia: *Diræ frater languidæ mortis.*

**Ubi nox rigidior.]** Frigidus somnus produciuntur, calidis autem conciliantur. uide Aristotelem in libello de Somno & uigiha. Itaque natura prouisum est, ut hyberne noctes æstiuis sint longiores, & eo quidem magis, quo regio ipsa septentrionibus extra solis uiam propius subiecta est, ueluti Britannia noctem brumalem habet horarum **xvii.** Germania **xvi.** Italia uero **xv.** Hybernia autem **xxiiii.** Porro Thyle, quæ terrarum ultima est, mensibus pluribus una nox durat, sed uicissim in his solstitiales dies totidem horas perdurant, itaque lucis & tenebrarum ratio in omnibus regionibus equalis est, facta inter sese collatione equalium & inæqualium.

**Apparente stella huius nominis.]** Hæc Veneris stella est, quæ dum solem sequitur, & sub noctem in occasura cæli parte cernitur, uesper & uesperus, & uesperugo dicitur: si uero idem sidus mane solem antecurrit, lucifer & Græcè phosphoros dicitur, omnium stellarum quæ in cælo sunt maxima ac luculentissima, umbram enim reddit tanto luna minorem, quantum ipsa solis umbra uincitur.

## DE HEBDOMADA. CAPVT IIII.

**H**ebdomada septem diebus constat, octauus autem dies idem primus est, ad quem reditur, eoque rursum hebdomada orditur. His nomina gentilitas à Planetis indidit, habere se credentes à Sole spiritum, à Luna corpus, à Marte sanguinem, à Mercurio ingenium & linguam, à Ioue temperantiam, à Venere uoluptatem, à Saturno tarditatem. Sed Syluester Ferias appellare constituit, primum diem Dominicum nuncupans, imitatus Hebræos, qui primam sabbati, secundam sabbati, & sic cæteros à numero nominant: apud quos hebdomada totidem etiã annis peragitur: qui hebdomadam quoque hebdomadarum in diebus similiter habebant & annis, quinqueagesimum diem Pentecosten, annum uero Iubileum, id est, libertatem uocantes.

SCHOLIA IN CAPVT IIII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

**Et dicitur seu hebdomada] tot enim modis dicitur tempus est septem dierum, unde et nomen habet etiam apud Latinos, nam septimanam uocamus. Quos non ex conuersione astrorum, unde reliqua ferè colliguntur, sed auctoritate Dei (qui sex diebus,**

diebus, ut ante dictum est, mundi creationem compleuit, & septimo quiescit) primum Iudæi ordinarunt, quorum sex uacationibus rerum prophatarum tribuerunt, septimum religioni & quieti, unde sabbatum dictum est. Quod inde gentiles & Christiani, diuersa tamen ratione sunt imitati, & primum quidem à sabbato diem, primam sabbati, deinde sequentem secundam sabbati: & ita deinceps, pro quibus ecclesia uelut feriarum ordine. Nam religio uetuit hos dies gentilitijs dijs inscribere, quales sint, dies Veneris, Martis, &c. De cuius facti ratione alibi est dictum copiosius.

His nominibus gentilitas à planetis indidit. De affectionibus corporalibus, quæ poetæ largiuntur nascentibus, si scire cupis exactè, lege Pontani de rebus cælestibus librum quartum.

## DE MENSE. CAPVT V.

**M**ensis lunaris incremento luna senioque conficitur, dum **xxix.** & semis diebus paulò plus quam Zodiacum peragit: sed facilitas computandi trigenis & undetrigenis diebus lunæ menses alternat. Solaris autem mensis **xxii.** horis est amplior, ex quibus **xi.** epactarum dies accresecit, quibus sol lung cursum singulis annis exuperat. Duodecies enim uiceni & bini **ccclxxiiii.** faciunt, & undecies uiceni & quaterni eundem numerum complent. Sed Hebræi menses à luna nascente, Romani à Calendis incipiunt, Aegyptij à quarto die Calendarum Septembrium, usque in nonum Calendarum earundem, **xxx.** diebus suos menses putantes: residuos uero dies intercalares appellant. Qui primi ad solis cursum menses terminare cœperunt, ne lunæ uelocior & dubius cursus impedimentum calculandi eis faceret.

SCHOLIA IN CAPVT V. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

**Dum xxix. diebus & semis paulò plus quam Zodiacum peragit.]** Rectè dictum, Paulò plus. Nam hoc dierum numero signiferum integrum perimitur, & duodecimam eius ferè partem. Mensis enim est, non dum luna ad eandem partem signiferi, unde precedente mense exibat, reuertitur: sed quod est inter duos eius à sole Synodos, Latini cœtus uocant, Precedenti autem libro de mensibus nostris & peregrinis plura differuimus.

## DE MENSIBVS ROMANORVM. CAPVT VI.

**R**omani auctore Romulo **x.** mensibus annum ordinatum agebant, diebus **ccciiii.** qui primum mensem genitori suo Marti dicauit: secundum ab apertione frugum nominauit Aprilem: tertium Matæ matri Mercurij: quartum lunoni sacrauit: Quintili & Sextili, qui nunc à natiuitate Iulij Cæsaris, & Augusti triumpho nuncupantur, & cæteris sequentibus à numero nomem imposuit: quorum initia Calendas appellauit, quia tunc calata, id est, uocata in Capitolium plebe, dicto quinquies uel septies uerbo calo, id est, uoco, quot dies superessent ad Nonas pronuntiabatur. Nonas autem, quod nono ante Idus die confluere in urbem, scitaturi quid esset eo mense faciendum. Porro Idus diem qui medium diuidit mensem: iduare enim Hetrusca lingua diuidere est. His Numa duos menses adiciens, Ianuariam à Iano, Februariam à Februo deo Iustrationum nominando, **cccliiii.** diebus annum ad cursum lunæ disposuit, quem Iulius Cæsar undecim diebus adiectis, sicut hodie seruatur, instituit.

SCHOLIA IN CAPVT VI. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

**Romani auctore Romulo.]** Romulus quòd sic prima gentis suæ conditio exegerit, disciplina militaris studiosior fuit, quam rerum cælestium, quemadmodum peruulgato Ouidij uersiculo inest: Scilicet arma magis quam sidera Romule noras. Trahauit hoc argumentum copiose Macrobius in Saturnalibus. Porro Quintilis, Sextilis, September, October tantum à numero dicitur, nam propter uocabuli formam apposte sunt syllabe *tilis* & *ber*, nihil plus significantes quam in mediuillo Tullius.

**Secundum ab apertione frugum Aprilem nominant.]** Alij malunt deducere à Venere, quæ Græcè Aphrodite nuncupatur, & sic hic mensis Veneris, quod & astrologi docent. Nam Taurus, in quem mense Aprilis sol transiit facit, domicilium est Veneris.

**Iduare enim Hetrusca lingua diuidere est.]** Sic & Festus docet & Macrobius, unde adhuc manserunt uidiuus & uidiua, quasi diuisi à coniugibus.

## DE SOLSTITIO ET AEQUINOCTIO. CAPVT VII.

**S**olstitia & æquinoctia bina putantur, **viii.** Calend. Ianuarij & Iulij, Aprilis & Octobris, & cæteris scilicet partibus Capricorni & Cancri, Arietis & Librae. Sed æquinoctialis dies omni mundo æqualis est. Vario autem lucis incremento in Meroe longissimus dies **xxii.** horas æquinoctiales, & octo partes unius horæ colligit; Alexandria uero **xxiiii.** horas: in Italia **xv.** in Britannia Bedæ tom. 2.

tannia xvii. Vbi æstate lucidæ noctes haud dubie testantur, id quod cogit ratio credi: solstitij diebus accedente sole propius uerticem mundi, angustolucis ambitu subiecta terræ continuos dies habere senis mensibus, noctesq; diuerso ad brumã remoto, quod fieri in insula Thyle Pythias Malsiliensis scribit, sex dierum navigatione in Septentriones à Britannia distante.

SCHOLIA IN CAP. VII. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: authore Ioanne Nouiomago.

Octauo Calendas Ianuarij & Iulij. Ciceronis etate alia fuit ratio solstitiorum & æquinoctiorum: nunc enim propter motum firmamenti, seu noni orbis tardius proueniunt. Quod autem scribitur, temporum momenta prouenire in octauis partibus signorum, cum concordia sententia omnium astrologorum, hæc eueniant in primis signorum partibus, referendum est ad ueterem partium computationem: aliter enim partiti sunt signa ueteres, de qua re eruditè disseruit Zieglerus in Commentarijs super secundum Plinij.

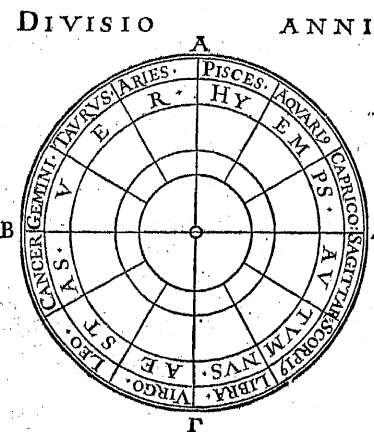
Sed æquinoctialis dies omni mundo æqualis est. Extat huius rei demonstratio in Phenomenis Euclidis de Conuersionibus sphaerarum. Omnes enim in sphaera circuli maximi secant sese in duas partes æquales, ueluti Horizon & æquator: reliquos uero circulos, quos sol mundi ambitum describit, in æqualiter Horizon diuidit præterquam sub æquinoctiali. De dierum & noctium uario incremento libro superiore actum demonstrationibus aliquot: & rursum libro de Natura rerum, de gnomonicis & rationibus umbrarum.

DE TEMPORIBVS. CAPVT VIII.

Tempora sunt uices mutationum, quibus sol accedendo uel recedendo anni temperat orbem. Hyems enim illo longius morante, frigida est & humida: uer, illo redeunte, humidum & calidum: æstas uerò, illo superuente, calida & sicca: autumnus, illo decedente, siccus & frigidus. Hæc autem antiqui septimo die ante Idus Februarias, & Maïas, Augustasq; & Nouembres inchoabant, ut solstitia & æquinoctia in medio essent temporum. Ver autem orienti comparatur, quia tunc ex terris omnia oriuntur: æstas meridiano, eo quod pars eius calore fragrantia sit: autumnus occiduo, eo quod ob confinij caloris & frigoris graues morbos habeat: hyems septentrioni, eo quod frigore torpeat.

DE ANNIS. CAPVT IX.

Annus solaris uel ciuilis est, dum sol cccclxx. diebus & quadrante Zodiacum peragit, quæ Romani à bruma, Hebræi ab æquinoctio uerno, Græci à solstitio, Aegyptij inchoant ab autumno. Annus lunaris communis xii. lunis, id est, diebus ccccliiii. Embolismus tredecim lunis, & diebus trecentis octuaginta quatuor implètur, à luna paschali sumentes initium. Annus magnus est, dum omnia sydera certis curribus exactis ad locum suum reuertuntur, quem sexcentis annis solaribus Iosephus dicit impleri.



Sit Zodiacus circulus A B Γ Δ, in cuius medio sit Θ quasi terra, per quam duæ lineæ diriguntur: utraq; diametros intelligatur, ab A in Γ, & à B in Δ. Ergo sol accedens ad A, facit unum æquinoctium: & ad Γ, autumnale, ad B autem conuersionem æstiuam, & Γ ad Δ hyemalem.

SCHOLIA IN CAPVT IX. BEDÆ PRESBYTERI, De temporibus: authore Ioanne Nouiomago.

Annus solaris uel ciuilis. Ciuilis apponi solet diebus, non annis, sunt enim dierum alij ciuiles, qui constant spacio diei & noctis uiginti quatuor horarum: alij naturales, qui sunt inter solis exortum & occasum, alias hi anni uerentes dicuntur, ut apud

apud Ciceronem lib. 8 de repub. quod fiant solis conuersione per circulum zodiacum: unde & Græci eadem similitudine ducti, annum γυρωδον uocant, quod ueluti in seipsum conuertatur, quæ natura est motus circularis. Verum de magno anno, quem etiam Platonicum uocant, uarie sunt dictionum sententia.

DE BISSEXTO. CAPVT X.

Bissextus ex quadrantis ratione per quadriennium conficitur, dum sol ad id signum, ex quo egressus est, nõ in cccclxx. diebus, sed quarta diei parte superadicta reuertitur. Verbi gratia: si nunc æquinoctialem cæli locum sol oriens intrauerit, in hunc anno sequenti meridie, tertio uespere, quarto medio noctis, quinto rursum in exortu recurrens, necessario diem præmonet augendum: ne si forte non addatur, per cccclxx. annos æquinoctium uernale brumali die præueniat. Quem Aegyptij anno suo expleto, id est, iiii. Calendarum Septembrium, Romani vii. Calendarum Martiarum, unde & nomen accepit, interponunt. Breuiori autem & uulgaris ratio bissextum retardatio generat solis, non ad eandem lineam per cccclxx. dies plene redeuntis: quem si, uerbi gratia, in æquinoctio uernali, quod iuxta Aegyptios xii. Calendarum Aprilium die prouenit, surgentem à medio orientis diligenter adnotaueris, hunc anno sequenti, die uidelicet eodem, aliquanto inferius oriri, & tertio, quarto, quintoq; anno eandem diminutionem in tantum augeri reperiēs, ut nisi diem ante superadicias, x. Calendas Aprilis æquinoctium facturum sol è medio surgat oriētis, eadē scilicet tarditatē cæteris quoq; seruaturus exortibus.

DE CIRCVLO DECENNOVENALI, CAPVT XI.

Cyclus decennouenalem propter xiiii. lunas paschales Nicæna Synodus instituit, eo quod ad eundem anni solaris diem unaquæq; luna per xix. annos cccxxxv. circumacta uicibus, inerrabili cursu redeat, qui diuiditur in ogdoadas, & hendecadas, hoc est, in viii. & xi. annos. Octo enim anni lunares totidem annos solares duobus tantum diebus transcendunt: quorum alter ad explementum occurrit hendecadis, alter ratione saltus absumitur, alioqui hendecas solaris uno die transcenderet lunarem. Licet quidam uiolenter hos dies ex bissextis octo annorum supplere nantur: cum bissextus soleat in mense Februario soli superfusus & lunæ, futuro tempore nihil præiudicare, & ipsi nullum hendecadi bissextum addant. Vt ergo apertius dicam, duo lunæ dies, qui super sunt in ogdoade, duos qui desunt in hendecade complent.

DE SALTU LVNAE. CAPVT XII.

Saltum lunæ locus & hora citior incensionis eius per xix. annos efficit: quamuis enim quidam singulas lunas xxix. semis diebus computantes, incensiones earum medio diei, & medio noctis semper alternent, non in hoc tamen ueritatem naturæ, sed calculandi facilitatem uel compendium inquirunt. Nam si naturam quæras lunæ primi mensis, quæ nunc in meridie, & secundi, quæ nunc in medio noctis accenditur, anno futuro hora, & uno puncto, & decem momentis, & nonadecima parte unius puncti ante medium diei uel noctis illustratur. Hæc tamen distinctio non ad certum embolismi, uel communis anni terminum, sed ad æquam diuisionem xix. tendit annorum, sicq; per xix. annos paulatim lunaris accensio sese præoccupando unius diei spaciū amittens, ultimū decennouenalis cycli annum cccclxxxiiii. diebus facit cõputari. Quod si facere negligas, per xv. decennouales cyclos xv. tibi luna ubi prima putatur, occurret.

CONTINENTIA CIRCVLI EIVSDEM, CAPVT XIII.

Cyclus idem paschalis viii. est lineis communitus. Primus ordo continet annos ab incarnatione domini, unius singulis annis augmento crescentis. Secundus indictiones Romanorū, quæ in se semper xv. annorum cursu reuoluuntur. Tertius Epactas xi. lunares, quæ per singulos annos solares ad cursum lunæ succrescunt, & ad lunam Calendarum quærendam semper adiunguntur positæ xi. Calendas Aprilis. Quartus concurrentes septimanae dies, quæ positæ ix. Calendas Aprilis, propter dispendium bissexti necessario xxviii. annis implentur: quarum ratio cogit cyclos decennouenales xxviii. describi, ut singulæ concurrentes singulos cyclos inchoent, totaq; summa paschalis calculi dxxxii. annis explicetur. Quintus cyclum lunarem, quem tribus annis decennouenalis præcedit: xix. annis etiam ipse cõprehensus. Sextus xiiii. lunas, quibus ueteres pascha faciebant, quæ à duodecimo Calendas Aprilis, usque in xiiii. Calendas Maïas uario discursu uagantes, tempus incensionis ab viii. Idus Martias usq; in Nonas Aprilis accipiunt: A xiiii. autem luna usq; ad xiiii. anni sequentis dies sunt ccccliiii. si communis annus est. Si embolismus, cccclxxxiiii. Septimo, dies dominicæ Paschæ reperiuntur ab xi. Calendarum Aprilis usq; in vii. Calendas Maïas, ob rationē embolismorū licet extēdi. Ultimo ordine luna festi paschalis à xv. usq; in xxxi. propter diē dominicū uariata: \*adi aufert enim saltus noctē, addit uero atarē, quæ per omnē cyclū adoleuit. Sed in hoc nox adimitur, quod

quod ante luna deficit, quod putatur, naturaliter uero nox ipsa peruehat, quæ nox initium est futuri anni, & cycli incipientis exordium: propter quod idem ultimus annus Epactas xviii. tunc retinens, primo anno non xi. ut in cæteris annis fieri solet, sed xii. dies accommodat. Et quia xxx. dierum sine reuoluuntur, nulla Epacta in principio cycli ponitur.

SCHOLIA IN CAP. XIII. BEDÆ PRESBYTERI,  
De temporibus: auctore Ioanne Nouiomago.

Redditur hic ratio illorum indicum, qui libro ultimo ad finem sunt adiecti, qui constant annis dxxxii. quibus exactis omnia redeunt eadem ut sunt ab initio, quemadmodum alibi pluribus dictum est. Reduximus hos circulos in pristinam dignitatem, erant enim in exemplaribus quæ hæcenus fuerunt in usu supra modum deprauati.

ARGUMENTA TITVLORVM PASCHÆ  
LIVM. CAPVT XIII.

Si nosse uis quot sunt anni ab incarnatione Domini, scito quot fuerint ordines Indictionum, utputa quinto anno Tyberij principis xlv. hos per xv. multiplica, fiunt dccc. Adde semper regulares xi. quia quarta Indictione secundum Dionysium, Dominus natus est, & Indictionem anni cuius uolueris, utpote in præsentis septimana, fiunt dccciiii. Isti sunt anni natiuitatis Domini. Si uis scire quanta sit Indictio, sume annos Domini, & adijce tria, partire per xv. & quod remanserit, ipsa est Indictio anni præsentis. Si uis scire quot sint Epactæ lunares, partire annos Domini per xix. & quod remanet, multiplica per xi. Item partire per triginta, & remanent Epactæ. Si uis scire concurrentes septimanæ dies, sume annos Domini, & eorundem quartam partem adijce. His quoque quatuor adde, quinque concurrentes fuerunt anno natiuitatis Domini, hos partire per septem, & remanent Epactæ solis. Si uis scire quotus sit annus circuli decennouenalis, sume annos Domini, & unum adijcens, quia eiusdem anno secundo natus est Dominus, partire per xix. & quod remanet, ipse est annus cycli decennouenalis. Si uis scire quotus cyclus lunaris est, sume annos Domini, & duo subtrahens diuide per xix. & quod remanent ipse est annus circuli lunaris. Si uis nosse bissextilem annum, partire annos Domini per iiii. quantum remanserit, tot sunt anni à bissexto. His ergo ad certum inuenientis, facile diem paschæ lunamque reperies. Quod si à præsentis post aliquot annos, uerbi gratia post c. paschæ scire uelis, Epactas tamen, & concurrentes solis dies inuenire sufficit, partire autem centum per xix. remanent v. illas ergo scito Epactas centesimo quinto anno futuras. Eodē modo centū per xxxviii. diuidens, eas centesimo, quas xvi. anno concurrentes solis inuenies.

DE SACRAMENTO TEMPORIS PASCHÆ  
SCHALIS. CAPVT XV.

Ideo autem paschæ non ad eundem redit anni diem, sicut tempus Dominicæ natiuitatis, quod tibi natiuitatis ipsius memoria tantum solennis habeatur: hic uero uitæ uenturæ & mysteria celebrantur, & munera capiuntur: unde & nomen ipsum Paschæ transitum de morte ad uitam significans, congruum, quoque mysterij tempus inquiri. Primum ut æquinoctio transens, tenebræ mortis à uera luce uincantur. Deinde, ut primo mense anni, qui dicitur mensis Nouorum, uitæ nouæ gaudia celebrantur. Tertio, ut resurrectio die tertio facta, & tertio tempore seculi, id est, sub gratia manifesta, cum iam ante legem, & sub lege in prophetico lateret anigmate, in tertia lunæ septimana ueneretur, cum & ipsa tunc lunæ conuersio mentis gloriam de terrenis ad cœlestē doceat mutari contuitū. Atque ad ultimū, ut dies Dominica conditione lucis insignis, & triumpho Christi ueneranda, nostra quoque resurrectione nobis optabilis in memoriam reuocetur.

DE MUNDI AETATIBVS. CAP. XVI.

Sex aetatibus mundi tempora distinguuntur. Prima ætas ab Adam usque ad Noe continens generationes x. annos uero m. dclvi. Quæ tota perijt diluuiū, sicut infantiam mergere solet obliuio. Secunda à Noe usque ad Abraham generationes similiter complexa x. annos autē cccxii. Quæ in lingua inuenta est, id est, Hebræa. A pueritia namque homo incipit nosse loqui post infantiam, quæ & nomen inde accepit, quod dari non potest, id est, loqui. Tertia ab Abraham usque ad Dauid generationes xiiii. annos uero dcccxlvi. continens. Et quia ab adolescentia incipit homo posse generare, Mathæus generationum ex Abraham sumptit exordium, qui etiam patrum gentium constitutus est. Quarta à Dauid usque ad transmigrationem Babylonis generationibus æquæ iuxta Mathæum xiiii. annis autem cccclxxiii. porrecta, à qua Regum temporibus cœperunt. Iuuenilis enim dignitas regno est habilis. Quinta deinde usque ad aduentum Saluatoris in carnem generationibus & ipsa xiiii. porro annis dlxxxix. extenta, in qua ut graui senectute fessā malis crebrioribus plebs Hebræa quassatur. Sexta, quæ nuuc agitur, nulla generationum uel temporum serie certa, sed ut ætas decrepita ipsa totius seculi morte finienda.

CYRSVS

CYRSVS ET ORDO TEMPORVM.  
CAPVT XVII.

PRIMA ergo ætas continet annos iuxta Hebræos m. dclvi. Iuxta septuaginta interpretes m. cccxlii. Adam annorum cxxx. genuit Seth, qui pro Abel natus est. Seth annorum cv. genuit Enos. Iste incœpit inuocare nomen Domini. Enos annorum xc. genuit Cainā. Cainan annorum lxx. genuit Malaleel, qui interpretatur plantatio Domini. Malaleel annorum lxxv. genuit Iar eth. Iar eth annorum clxxii. genuit Enoch, qui est translatus à Deo. Enoch annorum lxxv. genuit Mathufalam. Concupiscunt filij Dei filias hominum. Mathufalam annorum clxxxvii. genuit Lamech. Gigantes nati sunt. Lamech annorum clxxxii. genuit Noe, qui arcam ædificauit. Noe anno d. uenit diluuium.

DE SECUNDA AETATE. CAP. XVIII.

SECUNDA ætas continet annos iuxta Hebræos ccvcii. Iuxta Septuaginta Interpretes dcccxl. uel adiectio Cainan mlxxii. Sem anno ii. post diluuium genuit Arphaxat, à quo Chaldei. Arphaxat annorum xxxv. genuit Sale, à quo Samaritæ & Indi. Sale annorum xxx. genuit Heber, à quo Hebræi. Heber annorum xxxiiii. genuit Phalech. Turris ædificatur. Phalech annorum xxx. genuit Reu. Dii primum adorantur. Reu annorum xxxii. genuit Seruch. Regnum Scytharum inchoat. Seruch annorum xxx. genuit Nachor. Regnum Aegyptiorum nascitur. Nachor annorum xxix. genuit Thara. Regnum Assyriorum & Sicyoniorum exoritur. Thara annorum lxx. genuit Abraham. Semiramis condidit Babyloniam.

Chaldei.  
Samaritæ.  
Indi.  
Hebræi.

DE TERTIA AETATE. CAP. XIX.

TERTIA ætas continet annos dcccxlvi. Abraham annorum lxxv. uenit in Chanaan. Abraham annorum c. genuit Isaac. Nam primum genuit Ismael, à quo Ismaelitæ. Isaac annorum lxx. genuit Iacob. Regnum inchoat Argiuorum. Iacob annorum xc. genuit Ioseph. Memphis in Aegypto conditur. Ioseph xx. annos uixit. Græcia sub Argo segetes habere cœpit. Hebræorum seruitus annorum cxxliiii. Cecrops Athenas condit. Moses annis xl. rexit Israel. Lacedæmon conditur. Ioseph annis xxvi. Iudices à Mose usque ad Samuel præfuerunt annis cccv. Othoniel annis xl. Cadmus Thebarum rex Græcas literas inuenit. Aoth annis lxxx. Amphion musicus claruit. Debbora annis xl. Primus Latinis regnat Picus. Gedeon annis xl. Orpheus Linusque mulici claruerunt. Abimelech annis iii. Iste fratres suos septuaginta interfecit. Thola annis xxiiii. Priamus regnat in Troia. Iair annis xxii. Carmentis Latinas literas reperit. Iepthe annis vi. Hercules seflammis iniecit. Abellan annis vii. Bellum Troiæ decennale furrexit. Achialon annis x. Hic in lxxx. Interpretibus non habetur. Labdon annis viii. Aeneas uenit in Italiam. Samson annis xx. Aescanius Albam condidit. Heli annis xl. Regnum Sicyoniorum finitur. Samuel & Saul annis xxxii. Lacedæmoniorum regnum exoritur.

DE QUARTA AETATE. CAP. XX.

QUARTA ætas continet annos iuxta Hebræos cccclxxiii. Translatores Septuaginta xii. adijciunt. Dauid annis xl. Carthago à Didone conditur. Solomon annis xl. Qui templū ædificauit anno cccclxxx. egressione ex Aegypto. Ex quo apparet Samuel & Saul xxxii. annis non xl. præfuisse. Roboam annis xvii. Regnum Israel & Iuda diuiditur. Abia annis iii. Pontifex Abimelech insignis habetur. Afa annis xli. Hic uerbi prophetes occiditur ab Afa rege Israel. Iosaphat annis xxv. Helias & Abdias Michæasque prophetant. Ioram annis viii. Edom defecit à regno Iudæ. Ochozias anno i. Helias rapitur. Ionadab filius Rechab sacerdos claruit. Athalia annis vi. Ioas annis xl. Zacharias Ioasæ filius lapidatur. Amazias annis xxxii. Amos propheta in Israel. Ozias annis lvi. Assyriorum regnum in Medos transfertur, quod à Babeli principio steterat, annis m. cccv. Ioathan annis xvi. Ozee, Iohel, Efaíasque prophetant. Achaz annis xvi. Roma conditur, & Israel in Medos transfertur. Ezechias annis xxxix. Romulus centum Senatores constituit. Manasses annis lv. Numa duos menses adiecit. Amon annis ii. Tullius in republica censum egit. Iosias annis xxxxi. Thales physicus claruit. Ioachim annis xi. Huius anno tertio Nabuchodonosor Iudæam cœpit. Sedechias annis xi. Templum Hierosolymitanum incensum est.

DE QUINTA AETATE. CAP. XXI.

QUINTA ætas continet annos dlxxxix. Hebræorum captiuitas annis lxx. Iudith historia conscribitur. Darius annis xxxvi. Huius secundo anno templum Hierosolymis extruitur. Primus autem regni eius inter septuaginta annos captiuitatis Iudæicæ concluditur. Xerxes annis

nis xx. Herodotus historiographus agnoscitur. Artabanus mensib. vii. Socrates nascitur. Artaxerxes annis xl. Esdras legem, Neemias Hierosolymam restaurat. Darius, qui & Nothus, annis xv. Plato nascitur. Artaxerxes annis lx. Hæster historia cõpletur. Artaxerxes, qui & Ochus, annis xxvi. Demosthenes, & Aristoteles prædicatur. Xerxes Ochi filius annis llii. Xenocrates claruit. Darius annis vi. Hucusq; regnum Persarum, dehinc Græcorum. Alexander annis v. Nam vii. eius anni cum Persarum regibus supputantur. Ptolemæus Lagi filius annis xl. Machabæorum liber inchoat. Primus Philadelphus annis xxxlii. Septuaginta interpretes claruerunt. Euergetes annis xxvi. Iesus sapientiæ librum composuit. Philopater annis xv. Machabæorum liber secundus inchoat. Epiphanes annis xxxlii. Romani Græcos obtinuerunt. Philometor annis xxxv. Hunc Antiochus superans Iudæos oppressit. Euergetes annis xxxix. Brutus Hispaniam subegit. Soter annis xvi. Varro Cicerocq; nascuntur. Alexander annis x. Syria per Gabinium ducem subijcitur Romanis. Ptolemæus Cleopatæ filius annis vlii. Salustius historiographus nascitur. Dionysius annis xxx. Pompeius Iudæam cepit. Cleopatra annis xxxi. Hucusq; regnum Græcorum, nunc Romanorum. Iulius Cæsar annis v. Ab hoc Cæsares appellati.

## DE SEXTA AETATE. CAPVT XXII.

Sexta ætas continet annos præteritos dccviii. Octavianus annis lvi. Huius anno xlii. Dominus nascitur, completis ab Adam annis llii. Iuxta alios vmcxcix. Tiberius annis xxlii. Huius anno xviii. Dominus crucifigitur. Gaius annis quatuor. Matheus Euangelista scribit. Claudius annis tredecim. Petrus Romam, Marcus Alexandriam petit. Nero annis quatuordecim. Petrus & Paulus cruci gladiocq; traduntur. Vespasianus annis x. Huius secundo anno Hierosolyma subuertitur. Titus annis li. Hic facundus & pius fuit. Domitianus annis xvi. Ioannes in Pathmon relegatur. Nerua anno i. Ioannes Apostolus Ephesum rediens Euangelium scripsit. Traianus annis xix. Simon Hierosolymorum episcopus crucifigitur, & requiescit. Ioannes Ephesi. Hadrianus annis xxi. Aquila interpres habetur. Antoninus Pius annis xxii mensibus quatuor. Valentinus & Marcion agnoscuntur. Antoninus minor annis xix. Cataphrygarum hæresis exoritur. Commodus annis tribus. Theodotus interpres habetur. Aelius Pertinax anno i. Seuerus Pertinax annis octodecim. Symmachus interpres habetur. Antoninus Caracalla annis vii. Quinta æditio Hierosolymis inuenitur. Marrianus anno i. Aurelius Antoninus annis quatuor. Sexta æditio Nicapoli reperitur. Alexander annis tredecim. Origenes Alexandriæ claruit. Maximinus annis tribus. Hic persequitur Christianos. Gordianus annis septem. Fabianus Episcopus Romæ celebratur. Philippus annis septem. Hic primus Christianus imperator fuit. Decius anno uno. Antonius monachus claruit. Gallus & Volusianus annis ii. Nouatiana hæresis exoritur. Valerianus annis xv. cum Galieno. Cyprianus martyrio coronatur. Claudius annis ii. Paulus Samofatæ hæresim condidit. Aurelianus annis v. hic persequitur Christianos. Tacitus anno i. Probus annis vii. Manichæorum hæresis exorta est. Carus annis ii. Ille de Persis triumphauit. Diocletianus & Maximianus annis xx. Ille persequitur Christianos. Maximinus Seuerusq; annis ii. Constantinus annis xxxi. Nicæna synodus congregatur. Constantius & Constans annis xxxlii. Ossa Andree & Lucæ Constantinopolim transferuntur. Iulianus annis ii. Hic ex Christiano paganus persequitur Christianos. Iouianus anno i. Hic cum omni exercitu Christianus efficitur. Valentinianus annis \*xlii. qui à Iuliano ob fidem Christi milita fuerat priuatus. Valens annis lii. Gratianus annis vi. Ambrosius & Martinus episcopi clarescunt. Valentinianus cum Theodosio annis ix. Hieronymus in Bethleem prædicatur. Theodosius annis lli. cum Arcadio & Honorio. Anachorita Ioannes claruit. Arcadius annis xlii. cum fratre Honorio. Ioannes Chrysostomus & Augustinus episcopi prædicatur. Honorius annis xv. cum Theodosio minore. Cyrillus Alexandriæ claruit. Theodosius minor annis xxxvi. Ephesina synodus Nestoriū condemnat. Martianus annis vii. Chalcedonense concilium geritur. Leo maior annis xvii. Aegyptus errore Dioscori latrat. Zenon annis xvii. Corpus Barnabæ apostoli reperitur. Anastasius annis xxxvi. Fulgentius episcopus prædicatur. Iustinus annis ix. Acephalorum hæresis abdicatur. Iustinianus annis xxxix. Huius vi. anno Dionysius paschales circulos inchoat. Iustinus minor annis xi. Armenij fidem Christi suscipiunt. Tiberius annis vii. Herminigildus rex Gothorum martyrio coronatur. Mauricius annis xxi. Gregorius Romæ floruit episcopus. Phocas annis vii. Saxones in Britannia fidem Christi suscipiunt. Heraclius annis xxxvi. Iudæi in Hispania Christiani efficiuntur. Heraclionus cum matre sua Martina annis ii. Constantinus filius Heraclij mensibus vi. Constantinus filius Constantini annis xxxvii. Eclipsis solis facta est indictione septima, quinto Nonas Maias. Constantinus filius Constantini superioris annis xvii. Hic sextam synodum composuit. Iustinianus filius Constantini annis x. Africa restaurata est imperio Romanorum. Leo annis lii. Tyberius dehinc quintum egit annum. Reliquum sextæ ætatis Deo soli patet.

## VENERABILIS BEDÆ

Presbyteri, authoritatum generalium aliquot Philosophorum, tabula:

cum Commentariolo incerti auctoris.



DEO dependet cœlum & tota natura, duodecimo Metaphysicorū.] Illa auctoritas sic intelligitur, quod cœlum & tota natura dependent à Deo: & hoc quoad conferuari & non inferri uel produci. Et sic illa auctoritas non est contra philosophum in primo Physicorum, ubi sic dicit: Omne quod fit, fit à subiecto præsupposito.

Actus separat & distinguit, 7. Metaphysicorū & 3. de Anima.] Et intelligitur sic, quod actus materialiter existens separat & distinguit modo, quamuis sint plures materiae materialiter distincte in distinctis subiectis: tunc utiq; uidetur quod materia in se includit actum, quod est contra philosophum in primo Physicorum: qui dicit, quia materia habet se pure passiuè, & nullo modo actiuè. Respondetur, quod materia bene separat & distinguit per actus inclusos, quia materia ex sui natura nullius est actiuitatis.

Auctoritas arguendo ab esse ad posse, est bona consequentia, & communis regula.] Et intelligitur sic arguendo affirmatiuè, & sine distributione & sine ditione includendo negationem. Vnde non sequitur, A est maximum corpus, quod est ergo A, est maximum corpus, quod potest esse consequentia, nõ ualeat, quia antecedens potest esse uerū sine consequente.

Album fit ex nigro, musicus fit ex non. Primo Physicorum.] Ibi dicitur quod ex debet dicere circumstantiam ordinis. Sed quando dicitur lignum debet componi ex suis medijs, ubi Lx ex debet dicere circumstantiam temporis.

Album de per accidens est, quantum per philosophum, in Prædicamentis.] Ibi dicitur quod philosophus uult quod ille terminus Album ponitur in Prædicamento quantitatis, de per accidens.

Agente eodem modo existente, & materia eadem erit idem effectus, 2. Metaphysicorū.] Intelligitur sic, tam de agentibus principalibus quam instrumentalibus, ita quod sit omnino idem agens & idem passum eodem modo dispositū, tunc non sunt diuersi effectus, sed unus tantum.

Appetitus materiæ, non est nisi motus materiæ ad formam. Commentator primo Physicorum.] Respondetur quod commentator capit motum ualde largè sine proprie, uidelicet pro naturali inclinatione.

Aliqua res naturalis distinguitur ab artificiali, 2. Physicorum in principio.] Dicitur ibi, quod philosophus loquitur ibi indefinite uel particulariter: & sic illa est uera, uel dicitur quod solum uoluit quod res naturales differant ab artificialibus ratione & non re, quia eadem est res.

Alchimistæ dicunt quod ex ferro uel cupro potest fieri aurum per eorum artem.] Vbi dicitur quod ex ferro uel cupro fit aurum uel argentum apparenter, & non autem existenter, & ratio est, quia per nullam artem forma substantialis potest poni in esse speciei alterius forme.

Ars simpliciter facit materiam, primo Physicorum.] Dicitur quod intelligitur de materia secunda, non autem de materia prima: quia materia prima non est facta, quia est ingenerabilis & incorruptibilis, ut patet ibidem.

Accidentis non est accidens, quarto Metaphysicorū.] Intelligitur sic, accidentis non est accidens tanquam subiecti originale: & sic stat bene, quod albedo est in superficie, que etiam est unum accidens, & linea habet rotunditatem & corruptibilitatem. Sed hoc non tanquam subiectum originale, quia originaliter est in substantia.

Accidens diffinitur per subiectum suum, septimo Metaphysicorū.] Et sic album est subiectum, habens sufficiens albedinem per sui denominationem. Et intelligitur sic de diffinitione descriptiua, non autem essentiali: quia oportet quod tale detur per uerum genus, & per differentiam essentialem. Et talis indicat quid est esse rei, ut patet primo Topicorum.

Anima quantum ad partem intellectuam, nullius corporis est actus, 2. de Anima.] Respondetur secundum commentatorem, quod debet intelligi de intellectu diuino, & non humano.

Actui repugnat accidere actum, per philosophum in substantia orbis.] Respondetur quod actus substantialis non potest recipere alium actum substantialem, sed bene accidentalem.

Arca non est lignum, 2. Metaphysicorū.] Respondetur quod philosophus ponit modum loquendi uulgarium. Vel potest dici quod ipse uult quod totum compositum non uerificatur de sua materia. Et ideo uult quod arca non est lignum tanquam sua materia, quia alijs totum esset sue partis, & e conuerso. Vel potest dici, quod philosophus uult quod materia non dicitur de toto composito in abstracto, sed bene in concreto: ut, arca est lignea.

Actus sunt suppositorum, 1. Metaphysicorū.] Respondetur quod philosophus uult quod actus sunt suppositorum de nominatiuè, cum hoc tamen bene stat, quod non sunt suppositorum effectiue.

A primis namq; substantijs nulla erit prædicatio, per philosophum in Prædicamentis.] Respondetur quod intelligitur à primis substantijs, nulla erit prædicatio, que est superioris de inferiori, quia prima substantia non habet inferius saltem essentialiter in prædicatione uera, directa & affirmatiua.

Animal est animatibus planta, per autorem sex principiorum dicitur.] Quod intelligitur sic: Animal est

mal est perfectius animatum quam planta. Vel dicitur quod animal plures habet potentias animæ quam planta: quia animal habet potentiam uegetatiuam & sensitiuam, planta autem caret sensitiua.

Anima uegetatiua est animalium prima, & de Anima.] Ibi dicitur quod philosophus loquitur de communitate prioritatis, & uult quod in pluribus reperitur anima uegetatiua, quam sensitiua uel intellectiua.

Actus actiuorum sunt in patiente prædispositi, in secundo de Anima.] intelligitur sic: Si aliquid actiuum uel agens debet actum agere, uel etiam producere aliquem effectum in ipso patiente, tunc oportet ipsum patientem esse bene dispositum ad illum actum suscipiendum. Etiam est uera uniuersaliter hoc, si mutaretur numerus in numerum: ut sic, Omnis actus actiuus est in patiente prædispositus.

Ab insufficiente nihil fit, & Physic.] intelligitur ab insufficiente nihil fit de solo, sed cum addito superiori & insufficienti bene aliquid fit.

Anima est abstracta à corpore, per Commentatorem 3. de Anima.] Et uidetur quod non est subiectum in libro de Anima, quia tunc non consideratur secundum rationem adequatam, secundum quam ponitur esse subiectum in libro de Anima. Quia inde anima consideratur prout est principium operationum corporis animati, & prout illa principaliter se tenet ex parte animæ. Item notandum, quod illa autoritas secundum Commentatorem, secundum unam uiam tenetur. Vel quod commentator non est locutus assertiue. Aliter potest dici, licet anima est abstracta à materia secundum esse, est tamen coniuncta materie secundum operationem. Sed diceret aliquis, Anima etiam alia à corpore consideratur, & Physic. & sic uidetur quod non debet considerari in libro de Anima, quia sunt distincte materie. Respondetur quod hoc non est secundum rationem adequatam, secundum quam ponitur esse subiectum in libro de Anima, quia in Physicorum consideratur prout est principium mouendi & quietandi: sed in libro de Anima consideratur prout est principium operationum corporis animati, & prout illa principaliter se tenet ex parte animæ.

Accidentia magnam partem conferunt ad cognoscendum, quod quid est, & de Anima.] Illa autoritas secundum Themistium de accidentibus per se proprijs intelligitur, quia dicit: Non enim cognosco ignem per se, sed per calorem. Etiam intelligitur de accidentibus communibus secundum se sumptis, & ad inuicem combinatis: ut, Cognosco Socratem, per illa accidentia simul sumpta & combinata, scilicet habens rufos crines, & est albus: nigrum caputium, blaucam tunicam.

Accidentia non cognoscuntur demonstratiue, & Poster.] Respondetur, quod hoc uerum est à priori, quam uis à posteriori fieri potest, quia utiq; propria accidentia demonstrantur de suis subiectis, & sic faciunt demonstrationem & cognitionem subesse. Sic de proprijs accidentibus dicitur, quod non immediatè notificant demonstratiue substantiam, sed bene mediati: quia ex pluribus accidentibus communibus, discernitur accidens proprium, & sic mediati notificat substantiam: scilicet est de accidentibus communibus.

A proportione minoris æqualitatis non fit actio.] Notandum quod duplex est proportio. Vna est proportio quantificatiua mediæ, quæ unum extensuum quantum alteri proportionatur: alia est proportio actionis, & de illa intelligitur autoritas. Unde corpus ad non corpus bene est proportio secunda, secundum aliquam uirtutem, sicut inter corpus & animam.

Anima non habet aliquam operationem propriam, quam non communicet corpori, primo de Anima.] intelligitur de anima intrinseca, quæ est in corpore, sicut quando est totum compositum, & sic excluditur anima exuta à corpore.

Ars & scientia distinguuntur, & Ethic.] Et debet intelligi capiendum scientiam strictè solum pro habitu specifico, & etiam capiendum artem strictè solum pro habitu pratico. Sed capiendum illos æquè communiter tam pro habitu pratico quam specifico, tunc non distinguuntur.

Amatori debet fieri denominatio, & Physic.] intelligitur de qualitatibus posterioribus, & maxime intensiuis: non autem oportet de priuatiuis fieri denominationem, sicut tenebræ denominatum tenebrositas, Et ualeat tantum, sicut à maiori, id est à digniori debet fieri denominatio.

Actus & potentia sunt maxime opposita, per Commentatorem, primo de Anima.] intelligitur sic uno modo, quod sint maxime opposita siue contraria, id est, communissime opposita, quia dicit, quod circum omnia prædicamenta, & sic non uult quod sint contraria proprie dicta. Alio modo dicitur, quod per actum intelligit essentialem actualem: & per potentiam, essentialem potentialem. Et uult quod actus esse & secundum potentiam esse, opponuntur: & hoc sic est uerum, capiendum oppositionem largè.

Ab hoc quidem ente omnibus diuinatum est esse uiuere, primo de Cælo.] intelligitur quod philosophus loquitur ibi particulariter: ut sit sensus, Ab hoc ente, id est à primo ente: id est à Deo derivatum est omnibus esse & uiuere. Alio modo dicitur, quod philosophus loquitur uniuersaliter de omnibus. Sed dicitur, si sic tunc sequeretur, quod materia prima & cæelum essent generata & derivata à primo ente. Respondetur quod aliquid dicitur esse derivatum duplè. Vno modo inchoatiue, & sic omnibus non est esse derivatum uiuere naturaliter à primo ente, sicut materia cæli & materia prima. Alio modo consignificatiue uel gubernatiue, & sic omnia alia à primo ente habent esse & uiuere. Et sic materia prima & cæelum habent derivatū esse à primo ente, cum purum eis consignificat & gubernat omnia mundi uiuentia.

Ad corruptionem subiecti sequitur corruptio scientiæ, primo Posteriorum.] Respondetur quod hoc intelligitur de subiecto inhesionis, & non attributionis.

Animal est prius homine, per Porphyrium.] intelligitur in suppositione materiali: ut, Ly animal est prius homine, id est, ille terminus animal est communior quam homo.

Accidentis non est esse, sed inesse, & Metaphysic.] intelligitur propriissime capiendum esse, & non communiter, ut extendit se ad inesse.

Accidens non migrat de subiecto in subiectum, & Metaphysic.] intelligitur de subiecto inhesionis, & non attributionis seu denominationis. Vel dicitur quod uerum est secundum numerum, non autem secundum speciem.

Absurdum est simul querere & acquirere scientiam & modum sciendi, & Metaphysic.] Illa autoritas dupliciter intelligitur: uno modo, ut in uerbis sit simpliciter, & sic est uera sine glossa. Alio modo, si per scientiam intelligitur metaphysica, & per modum sciendi logicam, tunc sensus est: Absurdum est simul acquirere metaphysicam & logicam, quia metaphysica presupponit logicam: ergo logica debet præciri.

Ad agens

Ad agens uniforme sequitur actus & effectus uniformis. primo de Cælo.] intelligitur dummodo agens totale concurrat uniformiter, tunc talis effectus saltem principaliter intentus manet uniformis.

Ab eodem non possunt produci diuersa specificè distincta, & de Generatione.] intelligitur, Ab eodem ente naturali non possunt procedere diuersa & specificè distincta.

Aurum est incorruptibile, secundum alchimistas.] intelligitur sic, aurum est incorruptibile, id est, ualde diuatum inter omnia alia metalla, quia durat ultra ordinationem humanam.

A uoluntate antiqua non procedit actio noua. Commentator 8. Physic.] intelligitur sic, A uoluntate antiqua, id est, à Deo non procedit actio noua, id est, in nouum uoluntate: quia Deus non incipit aliquid de nouo uelle: quia quicquid Deus uoluit, ab æterno uoluit. uel sic: A uoluntate antiqua non procedit actio noua sibi similis, quæ non processit in specie.

Ad productionem effectus sufficiunt duo, scilicet uoluntas & potestas, per Boetium in de Consolatione Philo. profa 2. libri 4.] intelligitur non absolute, sed limitatè referuntur uoluntas & potentia ad actionem, tunc autoritas habet ueritatem. Sed si referuntur ad actionem & ad tempus æternum, tunc non sufficiunt nisi sint uelata ad idem tempus. Unde Grammatica, Ego uolo & possum legere, ergo lego absolute, non ualeat. Sed bene ualeat, Ego nunc & pro nunc possum legere, ergo lego nunc lego.

A priuatione in habitum impossibile est regressio, per philosophum in Prædicamentis.] intelligitur de illa priuatione, quæ priuat actum & potentiam simul: non autem de illa, quæ priuat solum actum, quia ibi bene est possibilis regressio.

Anima quæ est intellectus, forsitan manet post suum conceptum, & Metaphysic.] Respondetur quod ibi philosophus loquitur dubitatiue, sed non assertiue. Et ideo dicit, Forsitan: quæ dicitio est nota dubitationis.

Actio & passio sunt actus diuersarum potentiarum, & de Anima.] Ibi dicitur quod diuersarum potentiarum sunt actus, potentia enim non distinguuntur per actus: sed quia actio & passio sunt diuersarum potentiarum, igitur sunt distinctæ: quod est contra philosophum 3. Physic. qui dicit quod omnis actio est passio: patet quia actio est actus potentia actiue, passio uero dicitur actus potentia passiue. Ibi dicitur quod autoritas intelligitur particulariter, & non uniuersaliter: quia actio & passio sunt idem materialiter, sed differunt formaliter.

Ab abstracto ad concretum est bona consequentia, & Topico.] Ibi dicitur quod uerum est in prædicationibus quidditatis & essentialibus, non autem in accidentalibus, igitur, &c.

Asimili causa in specie non procedunt diuersi effectus, per Commentatorem 9. Metaphysic.] Respondetur quod Ly idem capitur multipliciter: scilicet idem in numero, idem in specie, idem in genere: modò aliqua tamen bene procedunt ad eosdem effectus in genere, ergo sunt idem.

Animal est substantia hominis & equi, secundum naturam communem, per Commentatorem primo Methaphysic.] Et sic tunc natura communis est ponenda, ibi dicitur quod Ly est capitur in actu signato, sic quod ille terminus Animal significat substantiam hominis & equi, secundum naturam communem: id est sub ratione generis, uel sub conceptu communi illi termini animali correspondente.

Aqua alit ignem, & de Anima.] Ibi dicitur quod aqua non capitur pro humido simpliciter, sed capitur pro humido pingui & subtili, quia hoc nutrit ignem, sicut uidemus ad experientiam, ut butyrum, oleum subtile, uinum combustum. Et ultra debet intelligi de nutritione improprie dicta, quia nullum purum elementum nutrit.

Accidentia dicuntur entia ad aliquid, primo Ethico.] intelligitur quod accidentia non habent esse per se, nisi in comparatione ad aliquid, & ad subiectum: quia accidens est mensura substantiæ.

Accidentia assimilantur propagini, & Ethic.] intelligitur sic, quod propago non est arbor, sed aliquid arboris, à qua derivatur arbor: ita accidentia non sunt entia, sed entis, id est, substantiæ, à qua propagantur & oriuntur.

Accidentia non sunt entia, sed entis, primo Ethic. & 7. Metaphysic.] intelligitur quod non sunt entia proprie capiendum Ly ens, quæ sunt in subiectis: sed communiter capiendum Ly ens, bene sunt entia.

Animal constituitur ex corpore & anima tanquam à regente & recto, primo Politic.] intelligitur quod in animali anima habet se ut regens, & corpus habet se ut reatum: quia est instrumentum animæ.

Animalia mansueta digniora sunt alijs animalibus non mansuetis, primo Politic.] intelligitur in quantum animalia, nam mansueta participantur aliquantulum regimine: sed si oppositum inuenitur, secus est.

Abstinentia cibi confert febricitanti sanitatem, & Ethico.] Respondetur ideo, quia abstinentia est summa medicina, Et est communis regula medicorum & uulgarium.

Actio & passio non continentur subinuicem, & Ethico.] intelligitur, quod unum non prædicatur de alio: quia illa prædicatio non est bona, actio est passio.

Ars imitatur naturam in quantum potest, & Physicorum.] Item illa autoritas uera est, dummodo natura est fundamentum illius artis.

Ars acquisitiua, cibi est naturalis animalibus, primo Politicorum.] intelligitur quod natura est sollicita ad prouidendum de cibis animalibus cum primo generat, uel sic, quando aliquis aliquid acquirit, illud quod natura acquirit, ita acquirere est naturale.

Actiones principantes non sunt bonæ de se, & Politic.] intelligitur quod non sunt bonæ, nisi principans differat ab alijs in bonitate naturali & acquisita, in tantum, quantum uir differat à muliere, seruus à domino.

Actiones iusticiæ necessariae sunt in ciuitate, sed non eligibiles, secundum se, & Politic.] Ibi dicitur, quod per actiones iusticiæ intelliguntur sententiæ & supplicia condemnatorij, & necessariae sunt in ciuitate: & tamen secundum se non sunt eligibiles, sed ut eo melius ciuitas gubernetur & saluetur.

Actiones quæ sunt circa diuitias & honores, sunt simpliciter eligibiles, & Physic.] Ratio est, quia sunt quædam dispositiones ad bonum, & ad operationem bonarum, ut patet septimo Politicorum.

Animalia omnia alia ab homine sola naturali intentione habent suas actiones, ut patet ibidem, & Bedæ tom. 2.



& quædam animalia parua habent suas actiones ex consuetudine, ut canes: sed homo inter animalia dirigit actiones suas in rationem.

Accusans debet esse melior accusato. secundo Politi.] Ratio, quia officium accusantis est ostendere causas in aduersario seu accusato. Et ideo, quia accusans habet se ut agens, accusatus ut patiens, modo omne agens præstantius est suo passio.

Actus intellectus & appetitus sunt adinuicem concordēs. 4. Ethic.] Respondetur, hoc est uerum de uirtutibus moralibus.

Affirmatio & negatio sunt in mente. 4. Ethic.] intelligitur sic, quod in mente, id est, in intellectu practico sunt affirmatio & negatio, sed in appetitu est persecutio & fuga.

Agricolæ magis appetunt lucrum quam honores. sexto Ethic.] intelligitur, quod delectabilis est eis laborare quam principari & dominari.

Agriculturæ possessio est maxime naturalis & iusta. primo Oeconomicorum.] Et hoc est duplici de causa. Prima est, quia ipsa non fit inhumaniter & bestialiter, uel cum peccato & uolenter, scilicet cum offensione proximi. Alia causa, quia ab agricultura sumitur nutrimentum tanquam à materia, & tale nutrimentum est naturale. Alia potest esse ratio, quia agricultura confert sanitatem & superfluos & malos humores expellit.

Amatio generatur ex quadam consuetudine. nono Ethicorum.] Ratio est, secundum Albertum, quia amatio importat impetuofam inclinationem amoris, & in ipsum appetitum, quia inclinatio causatur ex consuetudine.

Amicitia paterna maior est quam filialis. octauo Ethicorum.] Ratio est, quia parentes magis cognoscunt quam filij qui sunt ex eis procreati propter imperfectionem & cognitionem filiorum quam habuerunt quando nascebantur filij.

Amicitia coniugal non solum est propter creationem filiorum, sed etiam propter uirtutem, octauo Ethicorum.] intelligitur quod amicitia coniugal non est solum propter creationem filiorum. hoc est uerum, si ambæ sunt uirtuose.

Amicus est alter ego. nono Ethicorum.] Hoc est uerum, non quo ad essentiam, sed sic quod ea bona quæ sibi homo uult & amico suo. uel, secundum effectum dilectionis representat quandoque alteri: quia homo est condolens sibi in aduersis, gaudeat in prosperis sicut sibi ipsi.

Amicus debet se tenere ad amicum, sicut genu ad tibiam. nono Ethicorum.] Hoc est uerum, prout Ly sic importat aliquam consuetudinem.

Amicorum omnia sunt communia. nono Ethicorum, & secundo Polit.] Hoc est uerum ex consensu & favore, non autem ex iure. uel aliter: Amicorum omnia sunt communia, id est, necessaria solum in necessitate, capiendi Ly omnia distributiue, quod tantum ualeat: quod quodlibet commune utile est commune illi qui est in necessitate postus, sic quod unus non potest ei prohibere. uel intelligitur de utili uirtuali, quo ad eius sufficientiam, non autem intelligendo, quoad alium usum.

Amore uenereo non est aliquem hominem possibile plures mulieres uehementer amare. 8. Ethicorum.] Hoc est uerum de amore qui attenditur in coitu, sed de uero amore dilectionis non habet ueritatem.

Amor diuitiarum crescit in infinitum primo Polit.] Hoc est uerum, quo ad manifestationem actus: uel est uerum de amore inordinato, non autem ordinato.

Appetitus sensitiuus obijcit rationem. decimo Polit.] Verum est, quantum ad manifestationem actus, puta in quantum elicit actus, siue elicitur, secundum formam rationis non ultra progrediendo, nec ultra suscipiendo.

Animal uigilans semper laborat. septimo Ethicorum.] intelligitur in aliqua operatione, non curando autem talis operatio sit magna uel parua, bona uel mala.

Actus & operationes animalis circa animam ponimus. primo Ethicorum.] Ibi uult quod pertinent ad operationes anime effectiue.

Ambobus existentibus amicis sanctum est præhonorare ueritatem. primo Ethicorum.] intelligitur de amicitia uera & speciali.

Accidens & suum subiectum sunt idem numero. decimo Ethicorum.] intelligitur de accidente reali denominationis, & non inhesionis.

Album solum qualitatem significat per philosophum in Prædicamentis.] illa est uera in significatione formali, non autem in significatione materiali, quia ut sic significat substantiam connotare qualitatem.

Accidentis non est diffinitio. septimo Metaphysicis & sexto Topi.] Hoc est uerum de diffinitione quidditatiue & essentiali proprie dicta, cum hoc tamen stat quod ad minus accidentis adhuc bene sit diffinitio descriptiua.

Auarus & iniustus sunt circa bona, quæ sunt simpliciter bona. quinto Ethicorum.] Ibi dicitur quod bona exteriora simpliciter sunt bona, quod tamen est falsum. Respondetur quod illa auctoritas uult quod bonum simpliciter, prout tantum ualeat sicut, secundum se, non est malum, quamuis ratione abusionis sit malum.

Actio naturæ semper agit eodem modo. secundo Physicis.] Et sic uidetur quod sensus nunquam decipitur circa proprium sensibile, eo quod sensatio est operatio naturæ. Ibi dicitur quod philosophus ponit differentiam inter operationem naturalem & fortuitam. Nam dicitur quod actio naturalis semper fit eodem modo: & illud dictum est intelligendum, quod natura agendo circa eandem speciem cæteris paribus semper producit eundem effectum, sed actio fortuita nunc fit sic, nunc aliter.

Alqua anima nullius corporis est actus. secundo de Anima, tractatu primo.] intelligitur sic uno modo, quod anima nullius corporis est actus, qui est eductus de potentia materie. & hoc sic est uerum de potentia intellectiua. uel nullius corporis est actus tanquam instrumentum proprium, quia intellectus non indiget instrumento proprio uel organo corporali, uel sic nullius corporis est actus, secundum inherentiam.

Agens et patiens debent communicare in materia. secundo de Generatione] intelligitur de agente proprio & paciente proprio, sed intellectus proprie non patitur, sed improprie, quia passione saluatiua.

Ad principia non est ratio. per commentatorem, secundo Topi.] Hoc debet intelligi de principijs immediatis, uel ad principia non est ratio approbatiua à priori, licet ibi bene sit ratio à posteriori.

Album

Album est in ligno per se. Postea.] Ibi dicitur quod non uult, quod illa sit per se uera, lignum est album: sed uult quod ibi sit directa prædicatio. uel hæc est per se denotatiua, album est lignum, quia prædicatum denominat subiectum accidentaliter.

Album non est substantia, sed quale. quarto Topi.] Dicitur quod uerum est, quod album non sit substantia, id est, terminus substantialis quo ad significatum formale, sed quo ad significatum materiale.

Animalia non est genus. per Boetium in Topi.] intelligitur quod ille terminus pluralis numeri Animalia, non est genus ad terminos singularis numeri, sed bene ad terminos pluralis numeri.

Ad idem non sequuntur duo opposita. primo Priorum.] intelligitur quod ad idem contingens non sequuntur duo opposita, sed bene ad idem impossibile. Et debet addi ad auctoritatem copulatiue uel coniuunctiue, quia ad unam propositionem bene sequuntur duo opposita distinctiue: ut bene sequitur, Homo currit, ergo homo currit uel non currit.

Anima est rationalis. per Anaximum in Symbolo.] Respondetur, pro intellectu Ly rationale capitur dupliciter. Uno modo prout est differentia constitutiua hominis, & sic conuertitur cum illo termino Homo. Alio modo capitur prout non est differentia animalis, sed pro rationali: & sic anima non est rationalis, sed rationalitas.

A pluribus terminis simpliciter sumptis ad plures terminos, secundum magis & minus communiter est bona consequentia. secundo Topi.] Ex illa auctoritate elicitur illa: Sicut simplex ad simplex, sic magis ad magis, sic proximum ad proximum. Et intelligitur sic, quod debet argui à terminis simpliciter sumptis ad terminos minus sumptos, secundum magis & minus, sic quod antecedit & consequens sunt propositiones categoricæ, & sic bene sequitur, iustus est uirtuosus, ergo iustus est magis uirtuosus & maxime, iustus est maxime uirtuosus. Et illo modo ualeat septem conditionibus additis. Prima, quod termini simpliciter sumpti sunt totalia extrema consequentis: propter hoc non sequitur, Album est dulce, ergo magis album est magis dulce. Secunda conditio, quod utrumque extremum sit prædicabile, secundum magis & minus, ergo non sequitur: Homo est animal, ergo magis homo est magis animal. Tertia conditio, quod in antecedente sit prædicatio per se, ergo non sequitur: Bibere est bonum, ergo magis bibere est magis bonum. Quarta, quod ibi sit prædicatio proprie passionis de suo subiecto. Quinta, quod utrobique sit prædicatio directa. Sexta, quod sumatur constantia subiecti. Septima, quod præcise sit eadem copula in antecedente & consequente, & prædicatum antecedentis referretur per subiectum consequentis, uel per aliquod sibi proportionabile.

Arguendo ab affirmatiua de prædicato finito ad negatiuam, de prædicato infinito ualeat consequentia. secundo Topi.] Vi Socrates est albus, ergo non Socrates est non albus. Et intelligitur materialiter, sicut maliter non ualeat, quia arguitur à non distributo ad distributum, sed si argumentum debet ualere, secundum regulam, tunc semper à parte subiecti debet poni terminus singularis, uel terminus consequentis restrictus ad unum suppositum, ergo consequentia non ualeat, Homo est albus, ergo homo non est non albus, quia oppositum consequentis non repugnat antecedenti: sed stat in ueritate cum antecedente.

Arguendo de negatiua prædicato finito ad affirmatiuam de prædicato infinito, ualeat consequentia, secundo Topi.] Vi Socrates non est niger, ergo Socrates est non niger, illa regula solum tenet ueritatem, sed magis tribus conditionibus salua. Prima, quod arguatur in propositionibus de est, 3. adiacente. Secunda quod non arguatur à non distributo ad distributum, ergo non sequitur: Omne animal non est asinus, & omne animal est, ergo omne animal est non asinus. Tertia, quod semper in antecedente distributur prædicatum, ergo non sequitur: Omne animal non est, ergo omne animal est non animal, quia prædicatum non distribuitur in antecedente.

Arguendo ab affirmatiua de prædicato infinito, ad negatiuam de prædicato finito ualeat consequentia, 2. Topi.] Vi, Homo est non iustus, ergo homo non est iustus, illa regula tenet ueritatem salua tribus casibus. Primus, quando tam in affirmatiua quam in negatiua prædicatum distributur pro qualibet differentia temporis: quia si hoc non ferret, stante illo casu quod Socrates pro una medietate temporis alicuius horæ non sit albus, & pro alia medietate eiusdem temporis sit albus, tunc arguendo sic: Socrates est non albus, ergo Socrates non est albus: consequentia non ualeat, quia antecedens conuenit Socrati, & tamen sibi non conuenit consequens: sed si deberet ualere, oportet quod sic arguatur secundum Aristotelem. Socrates est non albus pro qualibet parte temporis presentis, ergo Socrates non est albus. Secunda conditio, quod solum totale prædicatum infinitum, ergo non sequitur: Hoc est prædicabile non essentialiter, ergo non est prædicabile essentialiter, quia stat quod idem sit prædicabile essentialiter & accidentaliter respectu diuersorum. Similiter patet per hoc quod omnes rationes auctoris consequentiarum, quod non ualent in nominibus adiectiuis: & similiter in alijs, ut ibi habetur, quia semper deficit illa secunda conditio. Tertia conditio, quod arguatur in propositionibus categoricis de inesse, & non in modalibus: ergo non sequitur, Socrates potest esse non albus, ergo Socrates potest esse albus. Si autem negatio postponitur modo in secunda propositione, tunc bene sequitur, ut sic: Socrates potest esse non albus, ergo Socrates potest esse non albus, & sic bene ualeat.

Arguendo à diuisis ad coniuuncta, est bona consequentia, 2. Topi.] Ibi sciendum, quod per coniuunctum siue per prædicatum, coniuunctum debet intelligi, aggregatum ex determinatione & determinabili, & prædicatum diuisum est unum illorum, illa regula habet ueritatem seruatis duabus conditionibus. Prima quod illa duo prædicata diuisa, non sint accidentia alicuius Ly. Vel quando unum de per accidens uidetur inesse alteri, tunc consequentia non ualeat, quia non sequitur: Socrates est albus, & Socrates est monachus, ergo Socrates est albus monachus. Etiam non sequitur, Socrates est magnus, & Socrates est monachus, ergo Socrates est magnus monachus: supposito quod sit parua statura, & magnus in scientia, quia antecedens potest esse uerum sine consequente. Secunda conditio, quod unum prædicatum non includat aliud, ne committatur nugatio, quare non sequitur: Socrates est homo, & Socrates est animal, ergo Socrates est homo animal.

Arguendo à coniuunctis ad diuisa, est bona consequentia etiam, 2. Topi.] Et habet ueritatem seruatis quatuor conditionibus. Prima, quod prædicata accidentalia debent determinare idem in antecedente & consequente: & quando hoc non est, tunc regula non ualeat. Secunda conditio, quod unum prædicatum non sit dictio distrabens respectu alterius: ergo non sequitur, Socrates est albus ut carbo, ergo Socrates est albus. Tertia conditio, quando arguitur cum dictione ampliatiua, sic quod ampliatio non uarietur: & ergo non sequitur, Chymera est ens ampliatio imaginabile, ergo Chymera est ens, & Chymera est ampliabilis: consequens autem est una copulatiua, cuius una pars est falsa, ergo tota. Quarta, quando unum prædicatum est æquiuocum, tunc non ualeat, quia non sequitur: Hoc est canis latrabilis, ergo hoc est canis, & hoc est latrabilis: quia prima pars consequentis est propositio plures.

Bedæ tom. 2.

t

Anima

Anima est substantia in subiecto, actu existens, per Commentatorem, s. Metaphys. ] Ibi dicitur, quod uult per subiectum commentator, & per substantiam in actu intelligere subiectum organifatum, quia omne animal requirit subiectum organifatum. Vnde subiectum organifatum est illud, quod habet partes diuersimode complexionatas, ad diuersa officia exercendo deputatas.

Aliud est magnitudo & magnitudinis, & caro & carnis esse, 3. de Anima. ] illa auctoritas debet sic intelligi, quod philosophus uult ostendere modum intelligendi ipsius intellectus, & sic per magnitudinem & carnem intelligit uniuersaliter intelligere, uel sub ratione communis conceptus: sed per Ly magnitudinis & carnis esse, intelligere debet singulariter, scilicet sub conditionibus individuantiibus, uult ergo tantum, quod aliud est intelligendum uniuersaliter, & aliud est intelligendum singulariter. Et hoc est uerum, & ponuntur duplicia exempla metaphysica, ut magnitudinem & magnitudinis esse & naturalia: ut aquam esse aquam, modo cognitione sensitiua possumus cognoscere aquæ esse similitur magnitudinis. Sed per intellectum possumus solum cognoscere magnitudinem, que est uniuersaliter cognoscere. Sed tamen philosophus dicit, quod non est idem caro & carnis esse in quibusdam, & in quibusdam est idem, modo nequaquam est idem intelligere uniuersaliter & singulariter. Respondetur quod philosophus uult quod ipse intellectus non solum cognoscit uniuersaliter, sed etiam particulariter, sed sensus cognoscit singulariter solum. Et ergo sensitiua cognitio conuenit solum intellectui materie coniuncto, & sic quando dicit Aristoteles, quod in quibusdam est idem caro & carnis esse, uult tantum quod sint eiusdem potentie ipsius intellectus.

Accidentia non habent materiam, 7. Metaphys. ] Respondetur quod uerum est de materia, ex qua quia illam non habent, sed bene inquam habent, scilicet in qua sunt subiectiua.

Actus & potentia circuant omnia prædicamenta, per Commentatorem primo de Anima. ] intelligitur uno modo sic, quod in quolibet prædicamento sunt termini uerificabiles de prima substantia, mediante illo uerbo Est, uel potest. Vel ponuntur prædicabilia cum illis uerbis est, potest, & sic est uera: quia uerum est dicere in genere substantie, Homo est uel potest esse animal, & sic de alijs prædicamentis. Alio modo intelligitur sic, quod in quolibet genere prædicamentali inuenitur aliquid, quod habet rationem actus, & quod habet rationem potentie. Sic iterum est uera, quia in quolibet genere reperiuntur genera & differentia, & sic ibi sunt actus & potentie, eo quod habent rationem materie. ut patet per Porphyrum, & etiam reperitur forma uel differentia, que est actus, qui distinguit & separat, ut patet per philosophum 3. de Anima. Alio modo sic, Actus & potentia in quolibet prædicamento reperiuntur, id est, termini magis & minus communes, & sic magis commune habet se, ut potentia: minus commune, ut actus. Vel dicitur, quod tantum uult quod isti termini Actus & potentia in communi non sunt in aliquo prædicamento, sed bene modo restricto.

Anima componitur ex intellectu agente & possibili, 3. de Anima. ] intelligitur sic recte, sicut sensus ad intellectum concurrunt quandoque actiue, quandoque passiuè: sic intellectus concurrunt quandoque actiue, & tunc dicitur intellectus agens: quandoque passiuè, & sic dicitur intellectus patiens, scilicet quando recipit illas passionem suæ species. Sed non debet intelligi secundum realem compositionem, sed dicitur actus agens, quando actu format intellectum.

Anima est corruptibilis, 3. de Anima. ] intelligitur secundum essentiam, & non secundum quasdam compositiones potestatis infringibiles, de quibus dicitur 2. de Anima, quod anima est corruptibilis, & hoc est secundum quandam operationem instrumentalem.

Anima prædicatur æquiuocè de animabus, per Commentatorem 3. de Anima. ] intelligitur analogice sic, quod omnia per prius dicitur de anima intellectiua, & hoc prioritate dignitatis, & per posterius de alijs animabus, scilicet sensitua & nutritiua. Etiam potest intelligi de intelligentijs secundum analogiam perfectionis.

Accidentia solum sunt sensibilia, 2. de Anima. ] intelligitur, quod solum sunt sensibilia per se & directè, cum hoc tamen fiat quod substantia per accidens, & indirectè sunt sensibiles.

Animal est animal propter sensum tactus, 2. de Anima. ] intelligitur quod Ly propter non debet importare causam efficientem: sed, secundo modo intelligitur, quod sensus tactus non est sufficientis causa animalis, & hoc si quo ad cognitionem. Sed debet importare conuertibilitatem, ita quod omne quod est animal, habet sensum tactus, & e conuerso, omne quod habet sensum tactus est animal.

Animal habens unum sensum, est imperfectissimum, 1. Metaph. ] intelligitur quo ad totam speciem, non autem quo ad certum individuum.

Ablata anima aufertur & sensus, per philosophum in Prædicamentis. ] intelligitur ablata anima, & c. id est, dispositio qualificatiua organi sensus.

Anima est in corde, sicut aranea in sua tela, in de Sensu & sensato. ] intelligitur quod anima sedet in corde principaliter & originaliter, & minus principaliter in alijs membris. Sed Ly aranea non est in qualibet parte tele, igitur anima non est in qualibet parte corporis. Respondetur quod philosophus loquitur opinatiue de illis, qui dixerunt animam tantum esse in corde, & dirigere suas operationes per omnia membra, sic quod ille operationes regerent tota membra. Sed illa opinio reprobat per philosophum ibidem, quia nullum agens instrumentale potest producere aliquam operationem, non coagente agente principali. Alij dicunt quod intelligitur sicut & prius.

Anima est in corpore, sicut monarcha in ciuitate bene disposita, philosophus in libro de Motibus naturalium. ] intelligitur ad sensum improprium, quod Ly sicut debet importare non omnimodam similitudinem, sed aliqualem & sufficientem, sic quod anima est regens ipsum corpus sicut monarcha in ciuitate.

Aliquid participat prius secundum magis, & aliquid secundum minus. ] intelligitur ad sensum improprium sic, quod reliquum individuum communicat primo enti secundum magis, id est, diutius quam ad individuum.

Aliqua qualitas non est actiua, 2. de Generatione. ] intelligitur, non quod aliqua qualitas, scilicet siccitas & humiditas nullo modo sit actiua: sed sic, quod sit minus actiua quam alia, quia siccitas & humiditas, sunt qualitates minus actiue quam caliditas & frigiditas, quia illæ sunt magis & minus.

Aliud est uidere per uisum, & aliud discernere, 2. de Ani. ] Ibi dicitur, quod philosophus non inuit duos sensus exteriores uisus, sed duos sensus uisus: unum exteriorè, alium interiorè: & per hoc q. dicit, Aliud est per uisum, discernere tægit sensum interiorè, scilicet sensum commune interiorè: sed per hoc q. dicit, aliud uidere, tægit sensum uisus exteriorè: et hoc uult philosophus.

Anima

Anima est species specierum, 3. de Anima. ] intelligitur sic, Anima est species specierum, id est, forma formaru, quia dignissima forma in istis inferioribus est anima humana. uel sic anima est forma omnium specierum, id est, formarum intelligibilium scilicet receptiuæ, quia est recipiens species intelligibilium omnium rerum.

Anima est locus, 2. de Anima. ] Ibi dicitur, quod locus dupliciter capitur. Vno modo proprie, & sic ultima sensus perficiendi dicitur locus, sic est pars integralis alicuius. Alio modo locus capitur pro continente, & sic anima est locus specierum, quia continet in se species, id est, scientias & uirtutes.

Accidētis esse, est inesse, 7. Metaphys. & 1. Phys. ] intelligitur capiēdo esse proprie, pro illo quod per se existit. Ad philosophum pertinet inuenire prima principia medicinæ scientiæ, ex de Sensu & sensato. ] Ibi dicitur, quod ubi philosophus dimittit, ibi medicus incipit, & ergo necessarium est medicum esse philosophum.

Alimentum est contrarium alito, 2. de Anima. ] intelligitur sic, quod capiēdo contrarietatem improprie, scilicet licet quod tantum ualeat sic dissimile.

Apes & canes sunt prudentiora cæteris animalibus brutis, 2. Metaphys. ] intelligitur quod maiorem habent industriam quam alia animalia bruta, quia possunt sibi discernere conuenientiam, & fugere disconuenientiam: & capiēdo Ly Prudentiam proprie, pro ut est recta ratio rerum agibilium, ut est habitus intellectualis, tunc solum conuenit hominibus, & non apibus uel canibus.

Anima sensitiua est in corpore extensa, 2. de Anima. ] intelligitur quo ad organa uel ad dispositiones requisitas ad actum sentiēdi, sic quod requirit organa extensa.

Aliqua animalia solum habent unum sensum, & aliqua tres, 3. de Anima. ] Ibi dicitur, quod philosophus est locus de animalibus imperfectis.

Arguendo ad positio ad comparatiuum, est bona consequentia, 2. Topi. ] intelligitur quod arguendo negatiue & non affirmatiue, & capiēdo comparatiuum proprie, ut sic Socrates non est albus, ergo Socrates non est albius.

Aliqua est materia omnium liquefactibilium, 5. Metaphys. ] Ibi respondetur, quod materia non capitur proprie, sed uult quod omnia liquefactibilia conueniunt in materia aliqua, quia in humiditate.

Anima ut prius uiuit uita animalis, quam uita hominis, ut dicit philosophus in de Animalibus. ] intelligitur quod anima prius apparere exercere operationes animalis quam hominis, & ex hoc non sequitur, anima sensitiua sit plus in homine quam intellectiua.

Ab uno simpliciter non possunt plura dependere, 12. Metaphys. ] intelligitur quod ab uno simplici immediate & sine ordine non possunt plura dependere, licet bene mediata & cum ordine: & tali modo omnia à primo ente dependunt.

Ad unitatem motus requiritur unitas dispositionis, 5. Phys. ] intelligitur de dispositione totali, uel de unitate speciuocæ, & non de unitate numerali.

Ad res successiuas non requiritur quod partes eius sint simul in eodem tempore adæquate. ] intelligitur capiēdo adæquate aduerbialiter & non nominaliter, scilicet prout est nomen adiectiuum.

Aliquis motus est æternus, 8. Phys. ] intelligitur capiēdo æternum improprie, prout tantum ualeat sicut æternitas: & non communiter, prout extendit se ad perpetuum.

Ad interrogationem factam per quid, de prima substantia conuenientius respondetur species quam genus est, philosophus in Prædicamentis. ] intelligitur pro ut Ly Conuenientius non ualeat in tantum, sicut magis notius, quia tunc fit conuersio: sed uult, prout conuenientius ualeat tantum, sicut magis determinate.

Actiuum & passiuum, secundum potentiam dicuntur ad aliquid, 2. & 5. Metaphys. ] intelligitur quod dicibilia importantia actionem & passionem, includunt terminos ratione, quorum ordinantur secundum dici in Prædicamentis ad aliquid, non autem secundum esse & proprie.

A comparatiuo ad positiuum est bona consequentia, 2. Topi. ] intelligitur, dummodo non superuenit aliqua negatio uel dictio habens uim negationis, & quando tenetur proprie.

Arguendo ab interpretatione ad interpretatum ualeat consequentia & conuersio, per philosophum in Topi. ] Ibi dicitur quod dictum philosophi intelligitur negatiue, non autem affirmatiue. Etiam ualeat illa consequentia, capiēdo ab interpretato ad interpretatum affirmatiue: ut sequitur bene, Ille est officialis, ergo ponitur loco episcopi.

Anima non est alterabilis, 7. Phys. ] Ibi dicitur, quod anima non alteratur alteratione corruptiua, sed bene saluatiua ab ignorantia in scientias.

Actus non parum distat à potentia, 1. de Anima, & 9. Metaphys. ] Ibi dicitur quod uerum est capiēdo actum pro actu potentie, & sic omne illud dicitur in actu potentia, quod actualiter est, & uocatur actus obiectiualis, huic opponitur potentia obiectiua. Vnde potentia obiectiua uocatur illud quod non est, sed potest esse: & sic actus & potentia sunt maxime opposita.

Appetitus est ratione carentia, 1. Phys. ] intelligitur non respectu rei habende, sed respectu rei habitæ, que sit per modum uoluptatis & determinationis sine complacencia, & sic materia prima appetit formam quam actu habet.

Ad substantiam non fit motus, 5. Phys. ] Et ratio est, quia substantia nihil est contrarium, sed omnis motus fit de contrario in contrarium.

Ab experientia singularium accipimus uniuersalem scientiam, 7. Phys. ] intelligitur quod ex ueritate singularium inferunt ueritas uniuersales.

Anima intelligitur, quado uult: sed non sentit, quando uult, 2. de Anima. ] Et ratio est, quia obiectiue intellectus est in anima, & uult uera: sensus est extra animam ut singulare.

Aquæ magnæ plus fluunt de nocte quam de die, tertio Meteororum. ] Et hoc est ideo, propter absentiā humoris solaris.

Amor sociorum melior est quam amor pecuniarum, 1. Rhetor. ] intelligitur de fideli socio, & non de quolibet socio.

Artifex est sapientior experto, & architector manuali artifice, 1. Metaphys. ] Ad sapientem pertinet Bedæ tom. 2.

net, omnia in uniuersali seire, & difficile, & habere scientiam que sui ipsius tantum causa est, & non causa alterius.  
 Anima mouet corpus ad omnem differentiam positionis, scilicet sursum & deorsum, ante re-  
 tro, dextro & sinistro. 2. de Anima.] Et hoc est uerum affirmatiue.  
 Audire fabulas, est impedimentum cognitione ueritatis. 2. Met.  
 Antiqui philosophi acquisitis uitæ necessarijs, primo ceperunt philosophari. 1. Metaphys.  
 Anima est causa corporis uiuentis in triplici genere causæ, scilicet formalis, efficientis & fi-  
 nalis. 2. de Anima.  
 Artifex, secundum possessum intendit se assimilare naturæ. commentator. 2. Metaphys.  
 Animalia audiuntur magis dormiendo quam uigilando. In de Somno & uigilia.  
 Animalia respirantur in humido. in de Morie & uita.  
 Apes habent regem, qui non exit nisi cum omnibus apibus. ibidem.] Similiter uera.  
 Anima infunditur corpori iussu dei. in libro de Proprietatibus elementorum.] Similiter uera.  
 A mulieribus non regitur ciuitas. 1. Polit.] Simpliciter uera.  
 Anima præciosior est corpore in omni possessione. 7. Polit.  
 Ars separat defectum naturæ. ibidem.  
 Amor, odium & proprium cōmodum, sapē faciunt iudicem non uidere uerum. 1. Rhetor.]  
 Simpliciter uera.  
 Amicus gaudet de bonis, & dolet de tristibus sui amici. 2. Rhetor.  
 A luxuriæ feruore student se discipuli alienare. per Boetium in Disciplina scholarum.

B

**B**onum est adulterari cum uxore tyranni tempore belli.] Intelligitur sic, utile seu expediens est tempore  
 belli adulterari cum uxore tyranni, ut ipsa reuelat secreta: & sic bonum non debet dici bonitatem moris, quia non est bonum  
 morale, sed malum, sed importat utilitatem, ut dictum est.  
 Bonum & malum sunt contrarie opposita. per philosophum in Prædicamentis.] Intelligitur sic  
 prout bonum & malum sunt differentie entis, non sunt opposita contrarie, sed contradictorie: quod malum entis non est ens, sed bo-  
 num entis est ens. Sed tunc ad philosophum dicitur, quod loquitur de bonitate moris, & non de bonitate entis. Alio modo potest au-  
 thoritas intelligi sic: Si unum contrarium est in rerum natura, sic etiam est reliquum. id est, si unum oppositorum non est determi-  
 natum a natura, modo natura determinat sibi ens siue bonum entis, & abhorret non ens, ut patet.  
 Bonum utile non est melius bono honesto. per Senecam.] Intelligitur de bono utili, in quantum non est  
 bonum honestum, quia idem bene potest esse bonum utile & bonum honestum.  
 Bonum connumeratum bono facit ipsum melius. 1. Ethic.] Intelligitur sic, si bonum infinitum connumeratur  
 bono finito, facit ipsum melius, id est, nobilius: sed si bonum finitum comparatur bono infinito, non facit ipsum melius, quia omnia bo-  
 na cum primo motore & totum uniuersum non facit ipsum magis bonum quam primus motor seorsum, eo quod est bonum infinitum.  
 Bis tria non sunt sex. 5. Metaphys.] Ibi notandum est, quam illa propositio bis tria non sunt sex, est distinguenda.  
 Nam Ly Bis dupliciter sumitur. Vno modo capitur copulatiue, ita quod coniunctio inclusa in Ly Bis, causat propositionem hypo-  
 theticam copulatiuam: & illo modo tantum ualeat, Bis tria non sunt sex, & tria non sunt sex, & sic est uera. & illo modo tam capit  
 philosophus. Alio modo capitur ut coniunctio inclusa in Ly Bis, scilicet sit, & tunc tenetur copulatiue, & facit propositionem cate-  
 goricam de conditionato extremo: & tunc tantum ualeat, Tri a & tria non sunt sex, & sic ipsa est falsa.  
 Bonum animæ est optimum bonum. 7. Polit.] Intelligitur comparatiue scilicet, quod bonum quod est bonum  
 hominis, est optimum respectu illorum duorum, scilicet boni uultis & boni delectabile.  
 Bonum reperitur in quolibet prædicamento. primo Topi.] Intelligitur de bono entitatio, & non de bo-  
 no morali, quia illud non reperitur in quolibet prædicamento.  
 Brutum est animantibus arbore. per authorem sex principiorum.] Intelligitur quod animal habet plu-  
 res uirtutes uel potentias animæ quam arbor.  
 Bonum de quanto communius, de tanto diuinius. 1. Ethicorum, & secundo Topi.] Verum est de  
 bono eiusdem speciei. Etiam quando minus bonum includitur in maiori bono, propter esse monachum & esse uxoratum, quamuis  
 enim uxoratum esse, communius est quam esse monachatum, tamen quia dicitur, esse monachum non includitur in esse uxorato, ergo  
 adhuc esse monachum est melius & diuinius, uel quando per communem usum non derogatur habenti propter hoc, quamuis habere  
 equum cum decem socijs, est communius quam se solo habere: tamen non est diuinius, quia derogat habenti.  
 Basiliscus solo uisu interficit hominem. per commune dictum.] Respondetur quod non est intelligen-  
 dum, quod per actum per se & per speciem uisibilem interficit hominem: sed est intelligendum ad istum sensum, quod basilisci sunt  
 aquei & humidi, & maxime porosi, & per eos fiunt euaporationes, quæ inficiunt aerem, & ille aer attractus ab homine interfici-  
 cit hominem. Et sic simili modo dicitur de muliere menstruosa, quæ solo uisu maculat speculum.  
 Bonum & malum sunt in rebus, uerum & falsum sunt in anima. 6. Meta. & 3. de Anima.] Ibi di-  
 citur, quod hoc est intelligendum exclusiue sic, quod uerum & falsum sunt solum in anima: quia si non esset anima, nunquam esset ue-  
 ritas nec falsitas, sed bonum & malum sunt in rebus & ratione ad actum sunt in anima, quia si nulla esset anima, adhuc res esset bona  
 uel mala: & sic bonum & malum non sunt in rebus, sed etiam in anima.  
 Bonum cum uoluntate est magis eligendum, quam bonum sine uoluntate.] Intelligitur ad om-  
 nia finita bona cum uoluntate. Recta regula copulatiue regulata, illa magis sunt eligibilia cum uoluntate, quam bona sine  
 uoluntate.

Bona

Bona sine tristitia sunt eligibilia bonis cum tristitijs. 7. Topic.] Intelligitur quod bona sine tristitia, &  
 sic dummodo præcinentia bonitatis non conuenit bonis cum tristitijs. Dicitur notanter Bona, propter crapulose uiuere, & tempe-  
 rate uiuere: quia crapulose uiuere, non est bonum: ergo non est plus eligendum quam temperate uiuere. Dicitur etiam, Dummodo  
 præcinentia, quia temperate uiuere sine tristitia non est eligendum, quam facere iusticiam cum tristitia. Respondendum est, quod  
 bonum cum tristitia querit bonitatis uim cum præcinentia ueri: sed facere iusticiam, cum tristitia est potentia.  
 Bonum ex circumstantijs est eligibile bono necessario. 3. Topi.] Intelligitur quod bonum ex circum-  
 stantijs, ut sic est eligibile bono necessario, ut bono naturæ naturate: ut sic dicitur notanter Naturæ propter bonum moris, quod  
 etiam est necessarium: tunc etiam additur, Naturæ naturate propter Deum, & additur ut sic, quia stat idem esse bonum ex circum-  
 stantijs, & bonum naturæ naturate. ut, Bonum uiuere est bonum ex circumstantijs, & etiam est bonum naturæ.  
 Bonum simpliciter est eligibile bono particulari. 3. Topi.] Intelligitur de quocumque est, uerum est dice-  
 re quod sit bonum sine addito. & sic auctoritas debet intelligi cum reduplicacione.  
 Bonum nobilius est eligibile bono minus nobilitate. 3. Topi.] Et sic sequitur quod latro nobilis est  
 melior rustico bono moraliter: similiter etiam quod tyrannus esset eligibiliter comite bono moraliter. Respondetur quod sic intelli-  
 gitur, quod omne nobilius, ut sic in eadem specie nobilitatis est magis eligendum suo minus nobilitate, uel nobili ceteris paribus, scilicet  
 est dummodo alteri non ueniat una alia nobilitas aliam excedens.  
 Bonum proprium est magis eligendum quam bonum commune. 3. Topi.] Et sic sequitur quod  
 proprium bonum est magis eligendum quam summum bonum, quod tamen falsum est. Ibi sciendum, quod bonum est duplex. Quoda-  
 dam est bonum commune, propter cuius communitatem derogatur habenti, & illud bonum commune non est melius bono proprio,  
 sed de quanto magis proprium, de tanto magis est eligendum, ut est equus uel tunica. Aliud est bonum propter communitatem, quod  
 nullo derogatur, ut splendor solis uel candelæ in domo. Et hoc bonum de quanto communius, de tanto diuinius & melius, de illo in-  
 telligitur dictum philosophi, primo Ethic. Sed de primo bono communi presens auctoritas intelligitur, & intelligitur cum specio ca-  
 tione, scilicet dummodo cetera sunt paria, & dummodo bono communi conuenit præcinentia.  
 Bonum in tempore quod magis ualet, est magis eligendum. 3. Topi.] Et sic oua plus ualent in hyeme  
 quam in æstate, quod tamen falsum est. Respondetur quod aliqua plus ualere alteri dupliciter intelligitur. Vno modo in sua natu-  
 ra, & sic omne animatum plus ualet quam esse inanimatum. Alio modo intelligitur quo ad usum nostrum, & sic tempore determina-  
 to oua plus ualent in æstate quam in hyeme, quia fortificant naturam plus uno tempore determinato quam alio.  
 Bonum & ens conuertuntur. 4. Meta.] Intelligitur de bonitate entis, & non de bonitate artis, de quo loquitur  
 philosophus primo Ethic. dicens quod in diuersis artibus est aliud & aliud bonum, & sic quælibet ars designat aliquid bonum; & sic  
 etiam auctoritas intelligitur de bonitate moris, de qua loquitur in Ethic. quod bonus est honorandus secundum uirtutem. Etiam non  
 debet bonum capi pro bonitate perfectionis, ita quod illud dicitur bonum, quod alterum perficit. Et de illo loquitur philosophus,  
 cum dicit, Tempus est quoddam bonum. Sequuntur nunc auctoritates simpliciter uera.  
 Babylonia erat tanta latitudinis, quod cum capta esset una pars ciuitatis, tertia die nesciebatur  
 in alia parte. 3. Polit.  
 Bonum uoluntati consistit in ordine. 12. Metaph.] Quia omnia ordinem habent ad primum bonum.  
 Bonum uoluntarium est, quod simpliciter est bonum. 2. Ethic.] Illa auctoritas est simpliciter uera.  
 Beneficentiores plus amant beneficos, quam amantur ab eis. 9. Ethic.  
 Bona fortuna est impetus naturaliter factus a Deo, mouente totam naturam. philosophus  
 in libro de Fortuna.  
 Bonam uitam scientia perfecta efficit. Seneca ad Lucillum discipulum suum.] Simpliciter uera.  
 Bonum ens nec accommodatur nec emittit, si uenalis esset, non haberet emptorem: sed malum  
 ens quotidie emittit. ibidem epistola 4. ] Simpliciter uera.  
 Beneficentior memoria senescere non debet, id est, perire. Seneca in de Beneficijs.] Simpliciter uera.  
 Beatitudo est præmium humanorum actuum, sicut probitas ipsa est præmium, ita in alijs ne-  
 quitia est supplicium. 4. de Consolatione.] Etiam simpliciter uera.  
 Bonitas Dei fuit causa factionis mundi & originis omnium rerum. Plato in Timæo.] Simpliciter uera.  
 Beata est respublica, cui princeps sapiens dominatur. 1. de Consolatione.] Simpliciter uera.  
 Bonum est laudari, sed dignus est laudabile. Seneca in lib. de Morib.] Illa est simpliciter uera.  
 Bona consuetudo excutere debet, quod mala introduxit. ibidem.  
 Bona domina est, quæ non fuit imperfecta, id est, maculata grauius operationibus. in libro  
 de Pomo & morte.  
 Bonus animus & rectus te facit parem Deo, & non pœna. Seneca ad Lucillum discipulum.  
 Bonum est pueros esse sine uitio. septimo Politicorum.

C.

**C**orporeum non est elementum, ex quibus componitur, septimo Metaphys.] Intelligitur quod  
 partes materiales non sunt solum partes, ex quibus componitur solum compositum: sed ultra hoc requiritur forma, dicitur esse  
 & uiuere illis partibus, ut patet per philosophum.  
 Collectiuum enim multorum in unam naturam, species est, & magis id quod genus est. Por-  
 phy.] Intelligitur sic, quam terminus speciosus communiter representatiuus multorum, id est, plurimum in unam naturam sub  
 uno conceptu uel naturali similitudine: & magis illud quod genus est, illud genus sub conceptu communiore sua significata repre-  
 tat quam species, quia genus est superius ad speciem.  
 Circa compositionem & diuisionem ueritas & falsitas propositionum consistit, 1. 2. de Interpretatione.]  
 Bedæ tom. 2. f. 4. Intellia

Intelligi ut quod circa compositionem, id est, circa propositionem affirmatiuam & negatiuam, ibi est ueritas & falsitas, hoc tamen non est obiectiue.

Corpora cœlestia non habent materiam, per Commentatorem 1. Physic. ] Ibi dicitur quod philosophus capit materiam proprie, scilicet quod cœlum non habet materiam eiusdem rationis cum materia inferiorum, quia si sic tunc cœlum esset generabile & corruptibile.

Cœlum est corpus simplicissimum, primo Cœli. ] Vno modo cœlum est simplicissimum, id est, nullo modo compositum, & sic ipsa est falsa. Alio modo intelligitur cœlum esse simplicissimum, quia non est compositum ex substantia & accidente, uel accidentibus corruptiuis: quia cœlum sic non suscipit peregrinas impressiones, ut patet 1. Meteor. & non suscipit corruptiuis qualitates, licet saluatiuis, sicut splendorem & solem, lunam uel stellas, quæ omnia cœlum capit.

Carnis non est determinata quantitas in magnitudine & paruitate, 1. Physic. ] Ibi uidetur quod entia sunt ad unum. Respondetur quod uult, quod entia naturalia sunt determinata ad unum qualibet specie entium separatorum, ad inuicem est danda quantitas ita parua, quod indiuiduum eiusdem speciei sub illa quantitate non potest dare diuisibilitatem, quæ est danda ad corruptionem: & hoc sic, quod non potest permanere per notabile tempus.

Cor est primum uiuens, & ultimum moriens, in de Morte & uita. ] Intelligitur quoad operationes uitaes, quæ prius apparent in corde quàm in alijs membris.

Cor, hepar, cerebrum, sunt principia intrinseca animalis, ut dicunt medici. ] Hoc uidetur contra philosophum, qui dicit quod tantum tria sunt principia rei naturalis, scilicet materia, forma, & priuatio, ibi respondetur, quod medici non proprie loquuntur de principijs simplicibus, sed magis de principijs principatis, modo auctoritas philosophi intelligitur de principijs essentialibus & intrinsecis.

Cuiuslibet transmutationis naturalis principia intrinseca sunt contraria, primo Physicorū. ] Intelligitur sic, quod cuiuslibet transmutationis naturalis principia diffinitiuia sunt contraria, largè capiendò contraria. Secundo modo sic intelligitur cuiuslibet transmutationis naturalis, id est, ad exprimentum quid est transmutari, siue quid est transmutatio naturalis, oportet nos uti terminis contrarijs supponentibus pro principijs rei, quæ naturaliter transmutantur, uel ad exprimentum quid nominis huius, quod est transmutatio naturalis: tunc transmutatio naturalis est subiectum, habere uel recipere aliquam formam, quam prius non habuit. Modo uimur illis terminis habere formam, & non habere formam, supponentibus pro principijs rei quæ sunt contraria, largè capiendò contrarietatem.

Certissimum sensum tactus habet homo, 2. de Anima. ] Intelligitur dupliciter. Vno modo secundum facilitatem intelligendi, iudicandi & apprehendendi, & sic aranea habet certiorum modum tangendi siue tactum, quàm homo. Alio modo quo ad modum discernendi differentias tangibilium, & sic homo habet certiorum tactum: & non uult Aristoteles quod homo habet certissimum tactum per comparationem ad alios sensus exteriores, quia nos iudicamus certius per uisum, sed uult quod nos habemus certissimum tactum per comparationem ad alia animalia bruta, & hoc quo ad modum discernendi.

Color est proprium obiectum uisus, 2. de Anima. ] Intelligitur dupliciter. Vno modo quicquid uidetur, hoc uidetur ratione, quo habet colores in se. Alio modo intelligitur, quod Ly est capitur in actu signato, & sic color est proprium obiectum uisus, id est, color significat proprium obiectum uisus, & adequatum. Vel dicitur quod philosophus uoluit illam Propriū obiectum uisus est color, sic quod Ly Color stat consistit tantum, & sic non oportet dari certum colorem.

Causa materialis & efficiens nunquam coincidunt, 2. Physic. ] Verum est de materia propria dicta, quæ uocatur materia ex qua, sed non de materia in qua, scilicet improprie dicta.

Conceptus non sunt æquiuoci, 1. 2. de Interpretatione. ] Intelligitur quod conceptus uerum non sunt æquiuoci ad illa, quorum sunt naturales similitudines.

Conuertibile non probat suum conuertibile, per communem regulam. ] Intelligitur de conuertibilitate lignotiori, ut sunt exponentes unius expositæ.

Circulariter diffinire est impossibile, 1. Poster. ] Intelligitur de absolutis in eodem genere diffinendi, non est in conueniens saltem à priori uel à posteriori secundum respectum & in diuersis generibus diffinendi.

Contingit plura scire, unum solum uero intelligere, 3. Topi. ] Intelligitur sic, ad scientiam requiruntur obiecta scibilia. Sed intellectus fit quandoq; circa unum, quandoq; circa plura, uel aliter sic, contingit plura scire in habitu, & tamē non contingit plura simul intelligere in actu: quia stat quod aliquis sit habitatus pluribus scientijs, & tamen unum solum intelligit actualiter. Aliter sic, contingit solum unum intelligere de se & determinate: cum hoc tamen stat, quod intellectus intelligit plura indistincte siue confuse. Aliter sic, Glossatur secundum Lodouicum, id est, scientia solum est uniuersalis, quia singularia non sciuntur, ut patet 1. Poster. sed intellectus bene potest singulariter intelligere.

Cuiuslibet innata est scientia & notitia, 1. Poster. ] Intelligitur formaliter uel uirtualiter secundum suas causas, & eo quod intellectus à natura assentit uera.

Cœlum est indiuisibile & inalterabile, 1. Cœli. ] Intelligitur secundum separationem: est tamen diuisibile secundum assignationem partium, quia in cœlo diuersæ possunt partes assignari, Et sunt differentie positionum, & est alterabile alteratione saluationis.

Cessant e motu cœli, cessat motus inferiorum, 2. Cœli. ] Intelligitur sic, cessantibus illis tribus, scilicet motu lune, & influentia, cessat motus inferiorum: quia stat quod influentia in inferiora insuetet cessante motu cœli; & hoc per suam influentiam, sicut sol per suum lumen, & planetae per influentias, & tunc motus non omnino cessat in istis inferioribus, eo modo quo iam dictum est.

Contraria ambo debent esse positia, 1. Metaph. ] Intelligitur de contrarijs proprie dictis, prout contrarietas distinguitur contra oppositionem priuatiuam.

Cœlum est ligatū inter generabilia & ingenerabilia, 1. Cœli. ] Respondetur quod philosophus loquitur secundū opinionem Platonis, & ponit eam assertiue. Alio modo dicitur, quod philosophus loquitur de medio continente, sic g. sub cœlo sunt entia generabilia & ingenerabilia, extra cœlum sunt entia optimam uitam ducentia, ut inquit Philosophus ibidem.

Causa

Causa finalis habet rationem optimi, 3. Physic. ] Ibi dicitur quod philosophus loquitur in illa auctoritate diuina gratiæ, cuius & non gratiæ quo.

Causa est ad cuius essentiam siue esse sequitur aliud, 2. Physic. & per authorem causarum in de causis. ] Intelligitur de causa totali & sufficienti, quia posita tali causa, etiā statim sequitur effectus, sed sic nō est de causa partiali.

Corpus est genus supremum ad substantiam, per commentatorem, 1. de Anima. ] Intelligitur sic, quod corpus sit genus generalissimum inter omnia genera subalterna, sed non simpliciter.

Cuius finis bonum est, ipsum quoq; bonum est, 3. Topi. ] Intelligitur de bonitate morali & particulari, ut patet: sic cuius finis particularis cum debitis circumstantijs debet persequi est bonus, ipsum quoq; moraliter est bonum. Alio modo intelligitur de fine uniuersali, & de bonitate entis, & sic iterum est uera.

Circulū demonstrare est impossibile, 1. Poste. ] Intelligitur demonstrando in eodē genere, sed in diuersis bene est.

Causa finalis & causa idem sunt, per commentatorem, 1. Metaphysic. ] Ibi dicitur quod philosophus capit causam propriissime solum pro causa finali, quia talis est potissima causa, siue causa causarum, ut patet ibidem.

Cœlum non suscipit peregrinas impressiones, 1. Meteor. ] Intelligitur quod cœlum non suscipit corruptiuis qualitates, cum hoc tamen bene stat quod capit qualitates saluatiuis, sicut sunt lumen & motus, quia cœlum mouetur.

Causa est præstantior suo effectu, per authorem de causis, 9. Metaph. & 2. de Anima. ] Intelligitur de causis subordinatis, sic quod subordinans præstantior est subordinato de causis, 9. Metaph. & 2. de Anima. ] Intelligitur per accidens: sed intellectus & natura sunt cause per se, secundum prius & posterius, non autem secundum rem.

Causa & causatum sunt simul, 2. Physic. & 7. Metaphysic. ] Intelligitur de causa in facto esse, & non in fieri: siue de causa actuali, & non potentiali.

Corrupto subiecto corrumpitur & suum accidens, philosophus in Prædicamentis. ] Sed diceres, si sic tunc corruptio homine corrumpitur & felicitas hominis, ex quo felicitas est accidens hominis. Pro quo nota, quod felicitas hominis habet duo subiecta, unum totale, & illud est homo. Aliud est partiale, & illud est anima. Aliter dicitur quod homo est subiectum denominationis felicitatis, quia homo denominatur felix à felicitate: sed anima est subiectum inhesionis felicitatis, modo primum corrumpitur, secundum uerum manet. Et sic conceditur, quod accidens denominationis migrat de subiecto in subiectum, & hoc non est inconueniens, nec contra philosophum, septimo Metaph. uel dicitur, quod corrumpitur subiectum totale, & adhuc tamen manet partiale quod est anima, ut dictum est.

Causa efficiens est principium motus & quietis, 2. Physic. ] Intelligitur, causa est principium motus, scilicet secundū operationem: & est principium quietis, scilicet secundum operis cessationem. Et sic habetur, quod causa efficiens dicitur principium productionis per suam operationem, quia est causa efficiens in producendo. Ratio, quia uocatur principium quietis per sui operis cessationem, quia quando causa efficiens cessat laborare, tunc etiam cessat transmutatio, patet de carpentario, qui est causa efficiens domus.

Cuius effectus bonus, ipsum quoq; bonum, regula in Topi. ] Intelligitur cuius effectus particularis bonus est, ipsum efficiendo erit bonum efficiens, id est, agentis: & loquitur tam de bono entis, quàm de bono moris.

Cuius corruptio uel obiectio per contrarium est magis fugienda, illud est magis eligendum, 3. Topi. ] Et sic, tunc sequeretur quod aer esset magis eligendus quàm domus: quia corruptio eius est magis fugienda. Respondetur quod corruptio capitur dupliciter. Vno modo pro infectione alicuius, ut aeris uel alterius rei. Secundo modo sumitur proprie pro mutatione rei, quæ tunc dicitur de esse ad non esse, & illo modo scilicet ultimo capitur hic. Et diceres, si sic, tunc sequeretur quod prodigalitas magis esset eligenda quàm paritas. Ibi dicitur, quod intelligitur, Cuius bonum contrarium est bonum uel eligibile, modo paritas non est bona, eo quod est uicium.

Causa finalis est gratia, cuius aliquid fit: & finis aliarū, quæ est potissima causarum, 2. Physic. ] Intelligitur sic, Causa finalis est gratia, cuius aliquid fit, id est, propter quam aliquid fit, scilicet effectus. Tunc addit uiam conditionem, & dicit, quod causa finalis est potissima causarum, id est, optima, quia omnes alie cause ordinantur ad ipsum tanquam ad finem. Sed diceres, Omnis causa debet esse principium: causa finalis non est huiusmodi, ergo non est causa. Maior est philosophi, quarto Meta. Respondetur, secundum commentatorem, quod causa finalis consideratur dupliciter, uno modo uia generationis, & sic non est principium, sed ultimum. Alio modo consideratur uia perfectionis, quia finis perfectior est omnibus quæ sunt ordinata ad finem, Et sic illo modo est principium.

Causæ sunt sibi inuicem causæ, 1. Physic. ] Intelligitur quod causæ possunt ad inuicem demonstrari, non tamen in eodem genere cause, sed in diuersis causis.

Cuiuslibet syllogismi altera præmissarum debet esse uniuersalis, 1. Priorū. ] Verum est de syllogismo, de medio communi existente in modo & in figura.

Continua sunt, quorum ultima sunt simul, 1. Cœli, & 3. Physic. ] Intelligitur de continuis quo ad destinationem, quia continua quoad inceptionem, non habent ultima simul, & talia ultima secundum destinationem dicuntur ultima secundū quid.

Coloratum non est genus ad Ly album, 2. Topi. ] Item Ly coloratum capitur dupliciter. Vno modo particulariter, & sic capitur in prædicta auctoritate: alio modo nominaliter, & sic adhuc dupliciter, uno modo quo ad significatum materiale solum, tunc etiam non est genus, quia tunc est prædicatio denominatiua siue accidentalis. Alio modo capitur quoad significatum formale, & sic est unū purū syncategorema, & tale nō prædicatur. Alio modo capitur pro utroq; simul, prout ambo significata significant sub conceptu confuso, & consimiliter capitur Ly album: & sic coloratum prædicatur de Ly albo, tanq; genus de sua specie.

Compositum intelligit, sed non anima, 1. de Anima. ] Vbi philosophus uult, quod anima non intelligit, secundum corpus: & sic uult quod non habet operationem proprie, quam non communicet corpori, id est, non habet intelligere per species abstractas à rebus sensibilibus, ad quas non concurrat corpus tanquam instrumentum intelligendi.

Corru-

Corruptibile & incorruptibile sunt contraria, 1. Metaphys. ] Hoc est uerum capiendū contrarietatem communitē, prout extendit se ad oppositionem priuatiuam.

Contraria maximē distant, philosophus in Prædicamentis. ] uerum est loquendo de graduāli distantia, non autem perfectionali seu logicali.

Causa finalis & agens coincidunt, 2. Physic. ] intelligitur uno modo, secundum aliquos, quod illa non sit simpliciter uera, secundum autem alios dicitur quod causa finalis & agens coincidunt in causis per se, sed in causis per accidens non oportet. Alio modo dicitur, quod causa finalis & agens idem sunt sine reduplicacione, sed cum reduplicacione non oportet quod coincidunt.

Contraria debent esse in eodem genere, 7. Metaphys. ] intelligitur quod debent esse in eodem genere prædicamentali, quia si non, tunc non essent contraria, ut patet ex eorum diffinitione.

Contrarietas in omnibus prædicamentis est quæ sita, in sola qualitate reperta, per Boetium. ] intelligitur capiendū contrarietatem strictissimē, sed capiendū contrarietatem largē, tunc etiam conuenit relationi, actioni & passioni: & intelligitur quod contrarietas per se conuenit qualitati, & per accidens relationi, passioni & etiam actioni, scilicet in ordine ad qualitatem.

Corpora physica sunt maximē in substantia, 2. de Anima. ] illa est intelligenda, quod corpora physica habent magis uel plus de entitate quā alie substantie, sed dicuntur maximē substantie, quia sunt manifeste substantie. Et plus apparent sensibus nostris esse substantie, quā alie quæ nō sunt physice scilicet artificiales: quia tales solā sunt substantie propter materiam, physice autem substantie sunt non solum propter materiam, sed etiam ratione formæ, modo philosophus ibidem dicit, Corpora naturalia sunt principia artificialium.

Cuius priuatio est peius ens, habitus est melior, 2. Topi. ] Et sic sequeretur quod anima uegetatiua esset melior quā intellectiua, ut patet quia priuatio uegetatiua est peior. Probatur, quia ad priuationem anime uegetatiue tolluntur omnia animalia tam homines quā alia animalia: sed ad priuationem anime uegetatiue tolluntur omnia uiuentia non solum homines, sed etiam alia animalia. Respondetur quod illa auctoritas non est uniuersaliter uera, sed intelligitur de illis, ubi unum non præsupponit alterum, modo potentia intellectiua præsupponit potentiam uegetatiuam.

Contra negantem principia, non est amplius disputandum, 3. Physic. ] intelligitur quod non est amplius disputandum contra illum in illa scientia, cuius talia principia sunt. Quare etiam dicit, quod nullus artifex habet stabilire sua propria principia, sed metaphysicus habet stabilire omnia.

Consilium non est de præteritis, sed de futuris, 6. Ethic. ] Ratio quia quod factum est non potest esse non factum, quia facere genitum & non genitum hoc solo posse priuatur, ut patet per philosophum ibidem.

Communiora sunt faciliora, 3. Physic. ] Et dicens, metaphysicus desiderat pura certissima & communissima, tamen quia specialiter tractat de substantijs separatis, scilicet de Deo & intelligentijs: ideo dicitur difficilius, quia scientia capit suam denominationem à fine, patet per illud commune dictum: Omnia à fine sunt denominanda.

Causa & principium conuertuntur, 5. Metaphysic. ] Si sic sequeretur conclusio talis, quod Deus habeat causam, quæ etiam habet principium, patet hoc, quia Deus habet causam finalem, quia habet opus, modo opus est finis operantis, secundum Cæli. Ibi dicitur quod Deus non habet causam finalem gratia cuius, sed bene gratia quo.

Circa idem uersatur logica & Metaphysica, 4. Metaphysic. ] intelligitur quod tam logica quā metaphysica sunt scientie communes, quo ad applicationem.

Cæcitas est priuatio actus & potentie, Aristoteles in Postprædicamentis. ] intelligitur de potentijs instrumentatibus & non qualificatiuis, sed de formali: quia est humor glacialis, quia stat aliquid habens oculos claros, & tamē ipsum nihil uidere, ut patet per experientiam.

Contrariorum contraria sunt causæ, 2. de Generatione. ] ibi dicitur, quod idem particulare non est causa oppositorum, & non intelligitur de agente uniuersali, quia tale potest esse causa oppositorum, ut patet secundo Physic. & secundo Metaphysic. in tractatu de Causis.

Caro est organum tactus, 2. de Anima. ] Respondetur quod per carnem sentimus tanquā per mediū. Dicitur etiā quod tactus est in carne tanquā in medio, uel dicitur quod tactus est infra carnem, & hoc etiam dicit philosophus, 2. de Anima.

Cuius usus malus, ipsum quoque malum, regula Topi. ] intelligitur, cuius usus per se est malus, ipsum quoque est malum.

Consilium non est de fine, sed de his quæ sunt ad finem, 3. Ethic.

Consulto oportet uelociter operari, consiliaria autem tardē, 6. Ethic.

Circa uoluptates & tristitia est moralis uirtus, 2. Ethic.

Cognitio finis utilis est in arte, 2. Ethic.

Coitus est destructio corporis, & abbreviatio uitæ, Aristoteles in Secretis secretorum.

Cum illis cōuersari debes, qui te meliorem facturi sunt: illos autem dimitte, quos tu meliores facere posses. Sene. ad Lucillum dif.

Cottidie moriuntur, cottidie enim dabitur aliqua pars uitæ. ibidem epistola.

Cogitatio tua nunquam recedat à uero, id est, à bono. Seneca in de Forma uitæ.

Consilium oportet esse de his quæ possunt aliter habere, 6. Ethic.

Cum consideratione præmitte, & plenius quā promiseris præsta. ibidem.

Casus est incombinata rei euentus, ex causis confluentibus in his quæ generantur. Boetius quinto de Consolatione.

Consuetudo est altera natura, 7. Ethic.

Consilium mulierum est inualidum, pium autem imperfectum, 1. Polit.

Ciues sunt socij unius ciuitatis, 2. Polit.

Contu

Contumelia est causa iræ, 5. Polit. ] Simpliciter uera.

Compositum ex materia & forma, non dicitur unum, nisi quod sua forma est una. Commentator secundo de Anima.

Cæcus à natiuitate sapientior est surdo & muto, in lib. de Sensu & sensato. ] Simpliciter uera.

Castrati plus uiuunt quā non castrati, & ideo propter paucitatem coitus plus uiuit mulus, quā equus: & femina plus quā masculi, in lib. de longitudine & breuitate uitæ. ] Simpliciter uera.

Cum exuolatur rex apum, uolatu fert secum turbam apum, in octauo libro de Historijs animalium. ] illa est uera.

Ceruus eicit cornua sua, re gratia est inuenire. Vnde dicitur in prouerbio, Ceruus eiecit cornua, ibidem. ] Simpliciter uera.

## D

De infinito habetur scientia, 3. Topi. ] Ibi dicitur, uerum est priuatiuē, & per propositiones negatiuas & conditionales, non autem positiuē & affirmatiuē & per propositiones categoricas.

Descendentem à generalissimis ad specialissima, necesse est ire per multitudinem, per Porphyrium. ] ibi dicitur quod auctoritas in sensu diuiso est falsa, quia non est necesse ipsum descendentem ire per multitudinem: sed debet concedi in sensu composito, ut necesse est descendentem ire per multitudinem à generalissimo ad specialissima.

Dans formam, dat omnia consequentia formam, 8. Physicorum. ] intelligitur uno modo, dans formam dat omnia consequentia necessaria ad formam, modo scire & uirtutes non sunt necessarie ad formam: quia sunt de bene esse ipsius formæ, eo quod sint formæ accidentales perfectiores ipsum intellectum. Alio modo sic intelligitur, & melius: dans formam dat sibi formaliter uel uirtutiter omnia consequentia formam, nam sic Deus dat scientiam uirtutiter, quia creauit formam intellectiua, sic quod habet naturalem inclinationem ad acquirendum scientiam.

Deus est infinitus, ibidē. ] intelligitur quod Deus est infinitus in uigore & perfectione, sed nō extēse siue in quantitate.

De multiplicibus seu æquiuocis non est scientia, 2. Poste. ] Vbi dicitur, quod secundum sanctum Thomam de æquiuocis & multiplicibus in tota sua communitate manentibus, non est scientia. Et ratio est, quia intellectus est uirtus immate-rialis, ut patet tertio de Anima, & non potest simul & semel ad plura se diuertere, sed capiendū aliquid æquiuocum in certa eius significatione, tunc de eis bene potest haberi aliqua scientia.

De ente per accidens non habetur scientia, 6. Meta. ] intelligitur quod de propositione per accidens, uera non habetur scientia, tanquā de scibili propinquo, sed bene de re significata per conclusionem.

De corruptibilibus & possibilibus aliter se habentibus non est scientia, primo Poster. ] intelligitur quod de propositionibus singularibus categoricis nō est scientia tanquā de scibili propinquo: cum hoc tamen stat, quod de talibus est scientia tanquā de rebus significatis per propositiones, siue tanquā de scibili remotissimo.

De subiecto scientiæ debent demonstrari passionis principalissima in tali scientia considerata, primo Posterio. ] uerum est de illis passionibus, quæ sunt de per se note de illo subiecto.

Demonstratio circularis est impossibilis, ibidem. ] intelligitur in eodem genere demonstrandi respectū eiusdem generis causæ, non de multis, scilicet demonstrantibus ad eandem conclusionem, & secundum idem genus causæ pertinentibus.

Diffinitum est notius suis partibus diffinitionibus, primo Physic. ] ibi dicitur quod philosophus uult, quod scilicet sit habere cōceptus diffiniri, quā conceptus diffinitionis, cum tamen stat quod conceptus diffinitiuus sit notior conceptu diffinibili: unde ad habendum conceptum diffinitionis non sufficit concipere conceptum generis uel differentie ut dicit Biridanus. Sed ad habendum conceptum diffiniri sufficit habere conceptum speciei.

Decem prædicamenta sunt decem rerum principia naturalium, Porphyrius. ] intelligitur de principijs diffinitiuis supponentibus pro rebus naturalibus, & non loquitur de principijs essendi.

Dicens species esse separatas, recte dicit, 7. Metaphysic. ] Et sic uidetur quod ultima realia sunt ponenda, si esse sent separata à singularibus. Ibi dicitur quod philosophus comparat ibi uniuersale primo modo & secundo modo dictum ad inuicē, quia qui ponunt uniuersalia realia esse à singularibus separata, melius & notabilius dicunt, quā illi qui dicunt ea esse coniuncta: & sic non uult quod talia sint ponenda, sed uult quod Plato cum suis sequentibus magis notabilius dixit.

Deus & studiosus possunt facere mala, & agere, 4. Topi. ] Pro quo sciendum, quod ille terminus Deus uno modo capitur substantiue, & illo modo capitur, duodecimo Metaphysic. Vbi dicitur quod Deus est animal optimum & sempiternū, & sic non capitur hic. Alio modo capitur adiectiue, & sic idem est quod deificus & studiosus, id est, uirtuosus, & sic tunc capitur in prædicta auctoritate, & primo Polit.

Deus est anima mundi, primo Cæli, & similiter uocat ibidem omnes intelligentias animas. ] Respondetur quod anima capitur ibi improprie, secundum quandam similitudinem, quæ talis est: quia sicut anima proprie dicta reagit & distinguit & mouet corpus, sic etiam intelligentia facit suo orbi cui appropriatur.

Diffinitum ex differentijs diuiliuis alicuius generis conuertitur cum tali genere, ut uult Boetius in libro Diuisionum. ] uerum est sumptis illis differentijs in numero singulari, quia in numero plurali non habet ueritatem.

Diffinitio est in prædicamento, 2. Topi. ] Respondetur quod philosophus loquitur ibi figuratiue, ponendo totum pro parte, & uult quod diffinitio ponitur in prædicamento non secundum se totam, sed solum secundum suas partes.

Diuisibile non est indiuisibile, 2. Cæli. ] ibi dicitur quod nullum diuisibile quantificatum seu extensum est, uel potest esse indiuisibile.

Differentia sumitur à forma, per Porphy. ] dicitur quod forma debet in tantum ualere, sicut conditio formalis seu perfectionalis.

Dificta

Disciplina est quæ in sola speculatione consistit, per Hugonem & sanctum Thomam.] Respon-  
detur quod capit scientiam, sicut ueluti communitur pro scientijs, quorum obiecta non possunt facere speculationem.

Dialectica non est scientia, 12. Metaphys. & 1. Topi.] Ibi dicitur quod uult quod dialectica non est scientia  
specialis, sed est scientia communis.

Duo habitus contrariæ non sunt simul in eodem, 2. Posterior.] Ibi dicitur quod licet uerum sit, quod non  
sunt in eodem actualiter, cum hoc tamen stat, quod unus actualiter, & alter potentialiter siue habitualiter stant simul in eodem.

Dicimus enim Deum esse animal optimum & sempiternum, 12. Metaphys.] Ibi dicitur quod philo-  
sophus loquitur secundum opinionem uulgarium, qui dixerunt, deos esse animalia, & posuerunt plures deos uniuersaliter, dicitur  
quod per Deum intelligitur corpus cælestis: ut sit sensus, Deus, id est, corpus cælestis est animal optimum & sempiternum.

Dabilis est minimus ignis, per commentatorem, 7. Phys.] Respondetur inter ignes actuales, & quod in  
certo ordine est dare minimum ignem, sed respectiue non est minimum ignem simpliciter dare.

Diffinitum est notius diffinitione, 7. Topi.] Intelligitur, secundum rationes utiles apprehensas per intellectum,  
& intelligitur acquisitione imperfecta, & quo ad nos, sed de acquisitione perfecta non est uerum, ut patet intuitu.

Diffinitio totius conueniens parti, non est bona, 6. Topi.

Diuturniora sunt meliora, 1. Ethic.] Intelligitur uno modo scilicet, Aliqua sunt diuturniora ratione actus & potentie,  
sic conceditur quod illud quod est bonum & diuturnius, est melius. Si autem ratione materie, tunc est falsum, quia tunc lapis esset  
melior quam homo: quia lapis diuturnior est quam homo, uel, secundum Rupertum intelligitur de illis quæ sunt eiusdem speciei, uel  
etiam dummodo minus diuturnior non sit annexa melior conditio, propter quod non oportet materiam primam melioris esse con-  
ditionis & dignioris forme substantiali.

De diffinitionibus potest esse scientia, 12. Metaphys.] Intelligitur, secundum rationes uniuersales, & per in-  
tellectum apprehensas.

Deus nihil intelligit extra se, 12. Metaphys.] Et sic sequeretur quod Deus non intelligat ista inferiora. Respon-  
detur quod Deus nihil intelligit extra se tanquam per aliquod quod est extra Deum, cum hoc tamen stat quod Deus intelligit extra  
se per suam nudam essentiam. Vel dicitur quod non intelligit extra se per medium & phantasma, sed aliter & secundum suam  
simplicem essentiam. Sed diceres tamen, dicitur tertia de Anima, oportet quantumcunque intelligentem phantasmata speculari. Re-  
spondetur quod hoc intelligitur de intellectu humano siue dependente, & non de diuino.

De partibus autem animæ dicimus, 2. de Anima.] Vbi uidetur uelle quod habeat partes. Respondetur quod  
philosophus loquitur de partibus subiectiuis seu de potentijs animæ, quæ sunt partes animæ, & hoc secundum rationem, & non  
secundum rem.

De uacuo & infinito est scientia, 3. Topi.] Ibi dicitur quod de eis est scientia improprie dicta, quæ est de necessa-  
rijs, & tanquam de propinquis.

Derebus per accidens non habetur scientia, 7. Metaph.] Ibi dicitur quod de per accidens uel contingen-  
ter ueris, de illis non habetur scientia per propositiones categoricas de inesse & de presenti.

Demonstratio debet fieri ex puris ueris, immediate necessarijs, prioribus notioribusque causis  
conclusionis, 1. Posterior.] Intelligitur de demonstratione propter quid, quæ procedit ex propositionibus primis & immedia-  
tis: propter hoc non sequitur, Demonstratio non procedit ex primis immediatis, ergo non est bona.

Duo accidentia non possunt esse in eodem subiecto, 12. Metaphys.] Intelligitur quod duo accidentia  
naturalia & extensa non possunt esse in eodem subiecto precise & adæquate, & secundum eandem partem subiecti, licet tamen ac-  
cidentia spiritalia possunt esse in eodem subiecto.

Deus est substantia æterna, & actus simplex, mouens sicut intelligibile, appetibile, causa agens,  
& finalis totius uniuersi, summa delectatio & optima, & omnimodo immutabilis, inalterabilis,  
impassibilis, intransmutabilis, duodecimo Metaphys.] Vbi philosophus uult, quod omnia perfecta perfectio-  
nalia, nullam perfectionem includentia, omnia conueniunt Deo, & sunt Deus. Nam quicquid conuenit Deo, est Deus. Et intelligitur  
sic, Deus est substantia incorporea, capiendo Ly corpus quous modo, scilicet tam pro corpore composito quam substantiali: &  
eterna, id est, non habens principium neque finem: & actus purissimus nullam potentiam includens, simplex, id est, non compositus,  
mouens sibi omnia mobilia sicut intelligibile & appetibile: & non sunt ut sensibile, causa finalis, semper gubernans, totius uniuersi,  
qui est finis secundum Commentatorem primo de Cælo, primarius intentione dictus agens, id est, causa actiua totius uniuersi, &  
sic de alijs particulis.

Deus est ens quo melius excogitare non potest, 4. Physic.] Ex illo habetur quod Deus est ens perfectissi-  
mum, & hoc est simpliciter uerum & optimum.

De futuris contingentibus non est determinata ueritas, 1. 2. de Interpretatione.] Dicitur quod hoc est uerum  
de futuro contingente, cuius ueritas non dependet ex propositione, quæ est de presenti determinate uera, modo ueritas illius propo-  
sitionis, Homo mouebitur, dependet ex ueritate illius, de presenti scilicet, Homo mouetur.

Ditiores sunt magis fideles communitati ad communiora, tertio Politicorum.] Intelligitur quod  
ut in plurimum sunt magis fideles, non quo ad commune bonum procurandum, sed magis ad conuentores. In illis enim magis cre-  
ditur diuitibus quam pauperibus.

Diuitiæ sunt uirtutes animæ, per Alanum.] Ibi dicitur quod uerum est de diuitijs animæ, quæ sunt scientiæ &  
uirtutes: sed hoc non intelligitur de diuitijs corporalibus seu corporis, quia tales diuitiæ perturbant animam.

Duo corpora non sunt in eodem loco, 4. Physic. & 2. de Anima.] Intelligitur de loco proprio, non autem  
communi: quia locus proprius est, qui continet solum locatum, sicut est aer.

Dimensiones in materia prima sunt perpetuæ, per Commentatorem.] Ibi dicitur quod uelut perpe-  
tue sunt dimensiones ut prima materia, sic quod Ly dimensiones stat confuse tantum, & sic non oportet dare certum suppositum.

Disposito medio inter agens & patiens respectu agentis dicitur actio, & patientis passio, per  
Com.

Commentatorem, 9. Metaphys.] Intelligitur sic, quod res quæ est actio in ordine ad agens, dicitur actio: & in ordine  
ad patiens, dicitur passio. cum hoc stat quod actio & passio non sunt proprie ad aliquid, nam reciprocatio & denominatio non suffi-  
cit ad hoc, quod aliquid sit proprie in relatione, sed ultra hoc requiritur quod talia dicibilia predicentur de se inuicem mediante Ly  
Ad aliquid essentialiter: modo sic, non est de Ly Agens & patiens.

Diffinitio non debet dari per opposita, 6. Topi.] Ibi dicitur, uerum est in quantum sunt opposita modo, licet  
actus & potentia ponuntur in diffinitione motus, tamen ibi non ponuntur opposita. Sed tunc opponuntur, quando actus ponitur pro  
actu, & potentia pro illo quod non est, sed potest esse.

Deus solum simplex est, 6. Metaphys.] Et uidetur quod forma substantialis non est simplex uirtute illius signi ex-  
clusiui solum. Respondetur quod simplex capitur dupliciter. Vno modo ut priuat compositionem partium inter se, & non aliunde:  
& sic anima intellectiua dicitur simplex, ex quo non est composita ex partibus, sed tamen æque bene est componibilis cum materia.  
Alio modo simplex, ut unum solum priuat inter se compositionem partium. Sed extra compositionem partium aliunde, id est, quod  
non sit cum altero composito, & sic solus Deus est simplex: quia non est compositus, nec tamen aliquo modo componibilis. Et de illo  
Ly Simplex capitur in presenti autoritate.

De æqui pollentibus idem est iudicium, regula communis.] Intelligitur quo ad sequela, scilicet ab uno  
ad alium est bona consequentia, non autem oportet quo ad omnia: quia quo ad modum significandi, non oportet, ut patet de Ly Ho-  
mo & Risibile, quia Ly Homo significat sua significata absolute, sed Ly Risibile connotat.

Deus & anima nihil faciunt frustra, 3. Cæli, & 3. de Anima.] Intelligitur quod uerum est, secundum totam  
speciem, uel ut in pluribus indiuiduis: sed natura bene facit aliquid frustra, secundum unum indiuiduum, ut producendo unum homi-  
nem cum sex uel octo digitis.

Dubitare de singulis non est inutile, per philosophum in Prædicamentis.] Intelligitur dubitare per  
rationes de singulis non per se manifestis, & sufficienter determinatis hoc non est inutile.

Dimittere sensum, & sequi rationem, debilitas est intellectus.] Intelligitur, si aliquis certe nouerit  
sensus, & tamen propter modicam rationem quam habet per intellectum, aliter diffinit per intellectum, hoc est bene debilitas intel-  
lectus, quam male indicat.

De ratione materiæ est abijcere formam, & aliam requirere, 1. Physic.] Hoc intelligitur de ratione infe-  
riorum generabilium & corruptibilium.

Diuerse operationes arguunt diuersas formas, per commentatorem, 12. Metaphys.] Intelligitur  
diuersis suppositis, non autem in eodem supposito.

Deus non intelligit simplicia, per Auicennam.] Intelligitur quod Deus non intelligit eodem modo per spe-  
cies, sicut nos intelligimus.

Deus est innominabilis aliquo nomine, per commentatorem de causis.] Intelligitur Deus est inno-  
minabilis aliquo nomine perfecto, omnem perfectionem importans seu exprimens, quia homo in eo cognoscere potest, propter quod  
multa nomina attribuntur Deo, ut est sapientia, prudentia, saluator & consimilia.

De natura contrariorum est se mutuo expellere, 1. Metaphys.] Intelligitur quod contraria non possunt  
esse in eodem subiecto inbessit & formaliter, sed bene apprehensiuè & contentiuè, quia ab eodem continentur.

De quanto aliquis est maioris passibilitatis, de tanto est minoris posse.] Intelligitur de posse actiui,  
stat tamen cum hoc quod sint inuicem potentiæ passiuæ, ut est materia prima: sicut patet primo Physic.

Diaphanum est inuisibile, 2. de Anima.] Intelligitur quod uix et difficulter est uisibile. Et ratio est, quia non uide-  
tur per speciem propriam: sed per speciem extrinsecam, uel per colorem.

Diuisio debet dari per opposita, secundum Boetium.] Intelligitur quo ad species mediatas, non autem in-  
telligitur quo ad species immediatas.

Denarius est mensura omnium rerum, quia est fidetissor in qualibet re, qua indigemus in om-  
ni necessitate, 5. Ethic.

Deterius semper est gratia melioris, 7. Polit.

Duplex est ius, scilicet legale & naturale, naturale est, quod habet eandem potentiam apud  
omnes homines: legale uero est, quod est statutum ex lege.

Difficile est resistere consuetudini, quia alsimulatur naturæ: facilius est tamen transmutare  
consuetudinem, 7. Ethic.

Delectationes bestiarum prauæ sunt ex natura, sed prauorum hominum est consuetudo, ibidem.

Delectatio seruatur operantem in opere suo, 10. Ethic.

Duplex est uita, scilicet contemplatiua & politica, inter quas contemplatiua est melior: quia  
ipsa est diuina, alia humana, ibidem.

De exemplo non requiritur uerificatio, sed manifestatio, Commentator, 2. de Anima.

Deceptio & ignorantia plus proprie sunt animalibus quam scientiæ, 2. de Anima.

Duplex est appetitus, scilicet intellectiuius, & ille dicitur uoluntas. Alius est sensitiuus, & ille  
dicitur concupiscibilis, 3. de Anima.

Dentes equorum cum senescunt, albescunt, in libro de Historijs animalium.

Dentes canum iuuenum sunt albi & acuti, senum uero obtusi & nigri, ibidem.

Desiderium dubium uadit ad infinitum, 1. Polit.

Doctrina naturaliter procedit ab homine secundum operationem, quam habet doctrina ad  
discipulum: in primo lib. Poet. Arist.

Dirige semper cogitationes tuas in bonum, in libro de Regimine principum.

Discipulus debet esse docilis, attenticus & beneuolus. Docilis cum ingenio, attenticus in ex-  
ercitio:

exercitio: benivolus animo ad audendum. in Boetio de Disciplina scholarium.

Dificulus est ille, qui discurrat per uicos, tabernas & per plateas meretricum, per cellulas, publica spectacula, per choreas & campos. ibidem.

Deus est summum bonum super omnem substantiam, omnemque naturam, quem cuncta petunt, cum ipse sit plenæ perfectionis, & minus societatis indignus. Plato in Timæo.

Dociles nos natura edidit, & rationem nobis dedit imperfectam, quæ tamen perfici potest. Seneca ad Lucillum.

Disciplina bonos mores facit, & ergo illud sapiat unusquisque quod dedit. Seneca de Moribus.

Ditius utendum, sed non est eis abutendum. Seneca de Moribus.

De dubijs non diffinites, sed suspensam teneas sententiam. Seneca de Formali uita.

De amabilibus, sed illi in hoc imitaberis, ut nobis omnibus prodesse, & nulli nocere possit. ibid.

Deus malum facere non potest, sed nihil quod Deus facere non potest, ergo malum nihil est.

uerum est positum. Boetius, 3. de Consolatione.

Diuina providentia rebus generandis non imponit necessitatem, quia si omnia euenirent ex necessitate, præmia, bonorum, & pœna malorum periret. ibidem.

Dabo egentibus, non ut ego ipse egeam: succurro perituro, non ut ego ipse peream Seneca in de Beneficijs.

## E

**E**adem sunt principia essendi & cognoscendi. secundo Metaphysic. Respondetur quod philosophus uult quod principia sunt eadem in eadem demonstratione propter quid generis: quia sicut res habet esse in demonstratione per suam rationem propter quid, sic etiam habet cognosci, ut patet ex quid nominis demonstrationis propter quid, vel intelligitur de principijs intrinsecis & essentialibus.

Ex eo quod res est uel non est, oratio uera uel falsa dicitur. per philosophum in Prædicamentis. Intelligitur quod omnis propositio affirmatiua de presenti de inesse categorica de terminis non ampliatur, quod sita est, sicut per eam significatur, secundum eius significationem totalem & propositionalem, tunc illa dicitur uera: si autem non, tunc dicitur esse falsa.

Ex duobus entibus in actu non fit unum tertium. 7. Metaphysic. Intelligitur quod quorum quodlibet est in actu formali, tunc ex eis fit unum tertium: cum hoc tamen stat, quod ex duplicibus citibus, quorum unum est in actu, & aliud in potentia, fit unum tertium, sicut ex materia & forma fit unum compositum. Vel intelligitur de heterogenijs, quia due gutte diuerse faciunt unum tertium per se, scilicet aquam.

Ex puero fit uir. 2. Metaphysic. Intelligitur quod Ly Ex dicit circumstantiam ordinis: alij tamen dicunt, quod Ly Ex debet importare circumstantiam cause efficientis.

Entia uolunt male disponi. 2. Metaphysic. Ex illa auctoritate sequeretur, quod omnia entia totius mundi sui uni uerij sunt bene & optime disposita. Sed dicitur quod tunc, Quid de monstris dicendum, ibi licet monstrum, secundum se non sit bene dispositum, tamen in ordine ad decorem uniuersi est dispositum bene, & ex tali reuelat decor uniuersi.

Ens & unum conuertuntur. 4. Metaphysic. Verum est capiendum Ly Ens participialiter, & unum aggregatiue: non autem uerum est, capiendum Ly ens nominaliter.

Effectus gerit similitudinem suæ causæ, per authorem de causis. Intelligitur de causis particularibus: sed non de uniuersalibus, ut est Deus & intelligentia, de quibus non oportet.

Entia metaphysica sunt abstracta à sensibus. 2. Physic. & 6. Metaphysic. Ibi dicitur quod Aristoteles non uult, quod sunt realiter distincta, sed quo ad modum considerandi: sic quod Metaphysicus considerat de illis quæ non habent respectum ad modum, uel quo ad materiam, uel quo ad qualitates sensibiles. Et per hoc consideratio Metaphysici differt à consideratione physici.

Ex ente & ente non fit ens per se, nisi secundum accidens. 2. Physic. Intelligitur sic quod ex ente & ex ente non fit ens per se uniuersaliter, uel in quantum est ens, id est, absolute, uel intelligitur sic, quod ex ente & ente non fit ens, & hoc est uerum, quod ambo entia sunt entia in actu formali.

Essentia prædicamentorum sunt impermixta, per Themistium, secundo de Anima. Intelligitur quod terminus unus prædicamenti non prædicatur essentialiter de termino alterius prædicamenti, cum hoc tamen stat quod prædicatur de tali termino accidentaliter: ut, Homo est albus.

Efficiens & materia non coincidunt. 2. Physic. Intelligitur de materiali causa ex qua, efficiens: si d non prohibet quod materia in qua ut subiectum scientiæ & causa efficiens, scilicet intellectus possunt coincidere.

Eadem numero sunt, quorum materia est una. 5. Metaphysic. Ibi dicitur quod illi termini sunt idem numero, qui supponunt pro eodem, & quorum idem est significatum materiale. Alio modo intelligitur, eadem numero sunt quorum idem est significatum materiale.

Ex nihilo nihil fit. 1. Physic. Intelligitur, quod philosopho, uult illud, nihil fit ex nō ente realiter. & hoc est uerum physice.

Aeterni non est aliqua causa. 8. Physic. Intelligitur primo modo sic, quod aeterni non est causa aliqua, à qua est producta tanquam ex materia. Alio modo intelligitur, aeterni nō est causa, &c. uidelicet affirmatiue & significatiue, & sic est falsa.

Entia, non mota, sunt physice considerationis. 2. Topi. Intelligitur sic, entia quæ non considerantur sub ratione motus, uel tanquam cause ad effectus, uel tanquam principia ad principia, ista non sunt physice considerationis, modo animi, reduciuntur ad ens mobile tanquam ad causam efficientem.

Aeternum

Aeternum est quod non habet principium neque finem. Intelligitur de principio diuinationis, habet tamen principium constructionis dependentie.

Ex non quanto, fit non quantum. 2. Cœli. Verum est, quod ex non quanto non fit quantum continuum, licet bene discretum: & licet tres conclusiones grammaticæ scientiæ non sunt quantitas continua, quia simplices qualitates in anima sunt tamen quantitas discreta, quia numerus.

Ex uno nihil sequitur, secundo Priorum. Intelligitur quod ex una propositione nihil sequitur syllogisticè, sed ex una bene sequitur enthymematicè.

Eadem sunt principia compositionis & resolutionis, 1. de Generatione. Intelligitur de resolutione separatiua, quæ est partium aliquarum à se inuicem separatio. Vel intelligitur de resolutione reali, & non logicali.

Eadem est ratio partis & totius. Intelligitur in naturalibus & non in artificialibus, & licet propositio sit subiectum Petri Hispani, non tamen ex hoc sequitur quod sit subiectum secundi uel tertij tractatus.

Eiusdem effectus non sunt diuersæ cause, per autorem de Causis. Intelligitur sic, quod eiusdem effectus non sunt diuersæ cause subordinatæ: ergo etiam non sequitur, intellectus infert, ergo non præmissæ, quia præmissæ & intellectus sunt cause subordinatæ tanquam ad efficiens & ad instrumentum.

Ens nec est uniuocum, nec æquiuocum. 4. Meta. Intelligitur quod ens non est æquiuocum à casu, sed bene à consilio, seu per analogiam: quia per prius dicitur de substantia, & per posterius de accidente.

Entis diuersæ sunt species. 1. Physic. Intelligitur capiendum species pro terminis minus communibus.

Aequale est de esse quæritatis. 1. Cœli, & in Prædicamentis. Intelligitur de quantitate finita, non autem infinita.

Ex uero nil nisi uerum. 2. Priorum. Intelligitur quod in consequentia bona & formali, ex antecedente uero nil aliud sequitur nisi uerum.

Aeterno nihil est prius, octauo Physicorum. Hoc est uerum secundum tempus, cum hoc tamen stat quod aliud sit prius secundum naturam.

Eadem differentia non sunt diuina inferioris & superioris, in Prædicamentis. Intelligitur de differentijs essentialibus, sed non accidentalibus, ut quantitas diuiditur in finitum & infinitum.

Aeterna non sunt in tempore. 4. Physicorum. Intelligitur commensuratiue, ad æquatem commensurationem temporis non conuenit æternis.

Et quæ scimus, sunt minima, quæ ignoramus, per Themistium. Verum est, quod ea quæ scimus determinatè & in speciali, & non in uniuersali seu confuso modo: quia in uniuersali scimus omne ens per istam propositionem, Omne ens uel est, uel non est.

Excellent sensibile corrumpit sensum. 2. de Anima. Et si sic, tunc unum illorum non est alterum, quorum unum contingit pati corruptiue, & aliud non. Sed sensum contingit pati corruptiue ex autoritate, intellectum uero non: ergo sensus & intellectus sunt idem. Ibi dicitur quod sic intelligitur, quod excellens sensibile corrumpit sensum, quoad dispositionem, non autem quoad essentiam: & sic sensus materiam, sed nō materiam sensus corrumpit propter appellationem. Similiter in 2. Ethic. dicitur, quod sensus contrariatur rationi: & sic iterum sequitur, quod sensus & ratio non sunt idem. Ibi dicitur quod hoc demonstratum sic intelligitur, quod sensus, id est, iudicium potentie sensitivæ contrariatur rationi in iudicio rationis, & sic illa autoritas est uera.

Embryo primò uiuit uita uegetatiua, & postea sensitua. Intelligitur quod prius apparent in embryone operationes potentie uegetatiuæ quàm potentie sensitivæ.

Eligibilis est bonum circumstantionatum quàm necessarium, & sine circumstantia, philosophus in Ethicis. Intelligitur de bono nature naturate, & non de bono nature naturantia: quia primum est bonum simpliciter, & summum bonum est maxime eligendum.

Esuries est calidi & sicci, & sitis est frigidi & humidus. 2. de Anima. Intelligitur sic: Esuries est appetitus calidi & sicci nutritiui ad confortandum calorem naturalem, sed sitis est appetitus frigidi & humidus, & hoc ad restaurandum humidum radicale, in quod agit calor naturalis.

Echo differt specie à sono primario, per Commentatorem 2. de Anima. Intelligitur quod echo & sonus differunt specie secundum rationem specuocam, cum hoc tamen stat quod sit unus & idem sonus in re: uel dicitur quod differunt secundum apparentiam auditus.

Aeternaliter nunquam fuit nec fiat aliqua frustra potentia. Verum est de potentia obiectiua, non autem subiectiua: uel si fuerit potentia ad corruptionem sui, & non alterius.

Ex non homine fit homo. 1. Physic. Intelligitur quod ex non debet dicere circumstantiam cause materialis, sed circumstantiam temporis, id est, post non hominem fit homo.

Eiusdem rei non debent esse plura principia. 1. Cœli, & 1. Physic. Intelligitur in eodem genere causandi, non autem in diuersis, quia prima causa est causa omnium in genere cause efficientis seu conseruantis, & etiam forma: uel anima est causa in genere cause formalis.

Ens est prius Deo, philosophus in Prædicamentis. Intelligitur quod ens est prius quoad sequelam, non autem quoad naturam essendi.

Effectus non est causa. 5. Metaph. Intelligitur cum reduplicatiue, quod effectus ut sic non est causa.

Eiusdem non sunt plures actus. Commentator de substantia orbis. Verum est inter se specuoci, & essentialiter distincti.

Aeternæ sunt species rerum. Intelligitur sic formaliter uel uirtualiter secundum esse, uel secundum eius causas.

Et quæ uolumus agere ad amicos, sunt eligibilia quàm ad quoscumque alios. 3. Topic. Intelligitur de uera amicitia, id est de illa quæ fit propter bonum honestum: & sic illa amicitia amicitia non est uera amicitia, eo quod non fit propter bonum honestum.

Ex non ente nihil sequitur in Prædicamentis. Intelligitur dupliciter. Uno modo capiendum Ly Ens Bedæ tom. 2.

Bedæ tom. 2.

u. 2. participia

participaliter, tunc autoritas in se est uera. Alio modo capiendō L. Non ens improprie, pro non uera siue pro falsa, & sic ex non ente bene sequitur aliquid.

Ex æqualitate scitorum arguitur æqualitas scientiarum, per communem animi conceptionem. Respondetur quod hoc simpliciter non est uerum. Sed intelligitur ex præcise æqualitate scitorum & modorum sciendi æque perfecte arguitur æqualitas scientiarum, & ergo illa consequentia non ualeat: intellectus humanus scit tot sicut Deus, ergo est sciens sicut Deus.

Ens extra animam diuiditur in decem prædicamenta, s. Metaphysic. Vbi uidetur uelle, quod nullum ens in anima sit in prædicamento, & per consequens uidetur quod grammatica, logica, rhetorica, non sunt in prædicamento. dicitur quod nullum ens in anima est, quod existit nisi obiectiue & imaginariè, cum hoc tamen stat quod ens est in anima existens in hæsiue, ut scientia.

Ens & uerum conuertuntur simpliciter falsum, & non ens conuertuntur, s. Metaphy. Dicitur quod uerum est, prout sunt passionis entis: sed non tenet ueritatem, prout sunt passionis propositionis.

## F

Forma humana introducitur sicut qualitas in alteratione, per Commentatorem 1. Physicorū. Intelligitur conditionaliter ad hunc sensum, si forma hominis suscipit participationem cum qualitate, id est, si passiuè introducitur, tunc habet se rectè sicut qualitas in alteratione: si uero non tunc contingit oppositū, & tunc forma nō introducitur successiue.

Flamma est magis ignis quàm carbo, per Philosophum in Topicis. Intelligitur quod flamma plus habet quàm carbo, non autem quoad essentiam est perfectior seu magis ignis, sed quoad lucem est perfectior.

Finis est principium in intentione, & ultimum in executione, s. Physic. Intelligitur de agentibus à proposito & cum deliberatione, non autem in agentibus merè naturaliter, seu in actione nature.

Forma est agere, materia uero pati, s. de Generatione. Verum est principalissimè, non autem subiectiue, quia solius compositi est agere subiectiue.

Famam quam omnes homines famant, non de toto deperditur, s. Ethic. & in de Somno & uigilia. Dicitur illud quod plures famant, præstat fidem. Et dicit Commentator ibidem, quod aliquod dictum famosum, secundum se totum esse falsum, est impossibile. Et intelligitur de sapientibus omnimode fide dignis, si plures sapientes dicerent & famarent, illud præstaret fidem.

Forma non est forma, septimo Metaphysicorum, per autorem sex principiorum. Intelligitur quod forma non est forma essentialiter & compositiue, sic quod una forma non componit aliam essentialiter, sed bene accidentaliter, sicut scientie sunt forma ipsius anime.

Forma est simplex & indiuisibilis, per autorem sex principiorum. Intelligitur quod forma est simplex, id est, nō componitur ex partibus diuersarum rationum diuisibilium: & intelligitur quod non est in partes diuersarum rationum diuisibilis.

Finis est melior ordinatis in finem. Intelligitur de fine gratia cuius, & non de fine gratia quo, quia si sic sequere tur quod finis esset melior Deo, quod non est dicendum.

Felicitas humana est quid optimum, delectabilissimum, eligibilissimū, s. Ethic. Intelligitur quod felicitas humana inter operationes humanas est quid optimum, inter operationes humanas ergo est quid optimum, quia consequens uerum capiendō superlatiuum assertiue.

Falsum est non ens, s. & s. Metaph. Intelligitur capiendō non ens improprie, scilicet pro non uero. Frustra est potentia, quæ non reducitur ad actum, s. Cœli, s. de Anima. Intelligitur de potentiari qui tenet se ex parte rei, & modo significandi.

Forma est infinita & immanifesta, s. Physic. Intelligitur quod forma est immanifesta, quoad suos effectus, siue quoad suas operationes.

Fortuna est causa felicitatis, s. Physic. Intelligitur de felicitate subiectiua, quæ est intellectus, non autem obiectiua: uel dicitur quod philosophus caput felicitatem improprie, scilicet pro successu prospero.

Finis mouet causam efficientem, s. Physic. Ibi dicitur quod philosophus uult quod finis & causa distinguuntur realiter, licet modo Deus mouet propter aliquem finem, tamen finis non mouet eum, quia est immutabilis.

Finis est eligibilior ordinatis ad finem seu in ipsa primaria intentione: & secundum dictum recte rationis dicitur per se, propter finem per accidens. Dicitur bonus, propter malum finem: dicitur gratia cuius, propter finem gratia quo. Dicitur ut sic, quia idem agens, est finis gratia sui ipsius, & sic tunc licet idem non sit eligibilis seipso, tamen idem gratia cuius est eligibilis seipso: ut agens dicitur ordinatū in seipsum, quia non oportet quod omnis finis gratia cuius sit melior ordinatus in alio finem, & maxime si alius finis sit melior illo. Dicitur secundum dictam recte rationis, quia secundum peruersam rationem avarus ordinat primam causam in pecuniā.

Forma est prior materia, septimo Metaphysicorum. Et sic tunc sequeretur, quod forma esset ingenerabilis & incorruptibilis, quod est falsum, & contra philosophum primo Physicorum, eo quod forma est generata, dicitur quod philosophus uult quod forma est prior, id est dignior quàm materia.

Forma est quæ dat esse, s. Polit. Intelligitur quod forma substantialis quæ non est intrinseca & essentialis rei naturalis, illa dat esse formale rei, id est media. Dicitur forma substantialis, propter formam accidentalem: dicitur rei naturalis, propter rem inde pendentem, quæ est Deus. Dicitur causa intrinseca, propter formam accidentalem: dicitur essentialis, propter qualitates primas, quæ sunt cause qualitatis accidentales, sicut sunt caliditas & frigiditas, humiditas, siccitas. Dicitur, quæ dat esse rei, scilicet formale propter materiam, quæ est de esse entitatio.

Fortuna est causa per accidens eorū quæ fiunt propter hoc extra, semper & frequenter in non habentibus propositum, secundo Physic. Intelligitur quod fortuna est causa propter effectum fortuitum, qui effectus non est causa, & per consequens non est fortuna. Dicitur, per accidens causa, id est, in determinata, ad denotandū quod fortuitus effectus

effectus non procedit ex causis determinatis. Et ideo dicit philosophus quod fortuna est causa indeterminata & immanifesta. Dicitur eorum quæ sunt, & c. id est, respectu effectuum non intencorum: & dicitur hoc idem propter effectus intencos, qui non sunt fortuna. Et sunt duplices effectus, qui ueniunt præter intentionem. Quidam primò sunt ociosi, & sunt illi qui non sunt alicuius bonitatis uel malicie, ut fractio barbe & huiusmodi. Alij sunt præter intentionem per oppositum, uidelicet non ociosi, & in talibus debet fieri fortuna. Tunc dicitur etiam semper & frequenter, id est, quod fortuna habet fieri in effectibus contingentibus ut raro. Et dicit Albertus Magnus, si aliquem euntem ad forum contingeret semper inuenire aurum, hoc non diceretur fortuna, nec fieri à fortuna. Et nota quod aliquid dicitur fieri extra semper & frequenter dupliciter. Vno modo ex raritate temporis, ut eclipis solis. Alio modo ex causis, quia raro eueniunt ex determinatis causis, & de illo intelligitur auctoritas: & sic patet quod eclipis solis non dicitur fortuna, quia non fit ex raritate cause, sed ex raritate temporis. Dicitur in agentibus à proposito, ad denotandū quod fortuna solum habet fieri in agentibus ex deliberatione: propter hoc casus non est fortuna, quia fit in non habentibus propositum. Et ex illo patet quod infantes & animalia bruta non habent aliquam fortunam.

Forma recipit materiam primò uniuersalem, & deinde minus uniuersalem, s. Metaphysic. Intelligitur quod forma primò recipit materiam uniuersalem, id est, elementarem seu confusam, & deinde minus confusam seu mixtam, & sic auctoritas est uera.

Forma est quodammodo priuatio, s. Physic. Intelligitur quod duplex est forma, scilicet postiuua & priuatiua, modo priuatio bene potest esse forma priuatiua, sed nunquam compositiua siue postiuua.

Forma non est separabilis à materia, s. Metaphysic. Intelligitur quod accidentalis forma non est separabilis à materia sic, quod ipsa per se existat, quia talis forma accidentalis est accidens. Et licet potest separari à materia, non tamen potest permanere per se, cum accidens non potest stare sine subiecto: non autem intelligitur de forma substantiali siue essentiali.

Forme substantiales elementorum suscipiunt magis & minus, per commentatorem, s. Cœli. Intelligitur de formis accidentalibus, uel dicitur, quod commentator fuit locutus improprie, non autem assertiue.

Figura est, quæ termino uel terminis clauditur, s. Metaphysic. & primo Euclidis. Intelligitur per se ad excludendum substantiam, quæ termino uel terminis clauditur per accidens, scilicet mediante magnitudine, ut patet primo Meteor.

Finis ad infinitum nulla est proportio, s. Cœli. Intelligitur determinate, licet bene indeterminatè, tamen hoc non est inconueniens.

Falsum semper est in compositione, s. de Anima. Intelligitur sic, secundum Bogidium, quod falsum ad intellectum componentem spectat.

Finis & infinitum soli quantitati conueniunt, s. Physic. Intelligitur de quantitate proprie dicta & extensa, non autem de quantitate communiter dicta, secundum uigorem, potentiam & dominationem.

Forma est tota quiditas hominis, s. Metaphysic. Intelligitur quod forma est perfecta quiditas hominis, & qui dicitur formalis perfectior est quàm quiditas materialis.

Forma est magis substantia quàm materia, s. Physic. Intelligitur prout L. Magis dicit perfectionem & non prout dicit intentionem.

Fit autem quodlibet à quolibet, ibidem. Ibi dicitur quod philosophus non loquitur assertiue, sed tanquam receptum ab antiquis, quia Anaxagoras dicit, quod forma latitarent in materia: uel dicitur quod philosophus uult iam, quod quodlibet ens naturale, quod fit uel quod aptum natum est fieri à quolibet alio, id est, à materia, quia eadem est materia in omnibus generabilibus & corruptibilibus.

Forma est quoddam diuinum, optimum & appetibile, s. Physic. Intelligitur sic, quod forma est principia in intrinsecum & essentialiter existens, & quoddam diuinum, secundum assimulationem, quia assimulatur primo enti, & capiendō L. diuinum non essentialiter, quia ut sic solus Deus est diuinus.

Phantasia est uirtus actiua, s. de Anima. Id est uirtus referuatiua plurimum phantasorum, potens se referre super illa quotiescumque uult.

Forma simplex, nullius est subiectum, secundum Boet. Intelligitur de forma simplici simpliciter prima, sicut est Deus qui nullius est subiectum.

Forma est compositione contingens, simplici & inuariabili essentia subsistens, autor sex principiorum. Intelligitur de forma non diuisibili in partes diuersarum rationum, quia quolibet pars forme est forma: quia sicut quælibet pars quantitatis est quantitas, ita quolibet pars qualitatis est qualitas.

Fortuna est infinita & immanifesta, s. Physic. Intelligitur sic, quod est infinita, id est, certa quia nō certe cognoscimus unde euenit effectus fortuitus: quia dicitur, s. Physic. quod infinita uni accidunt, & ergo infinita sunt cause effectus fortuiti.

Forma corporeitatis nunquam separatur à materia, per Commentatorem, s. Physic. Et sic tunc materia prima esset ens in actu formali substantiali, quod est falsum, & contra philosophum, primo Physic. Respondetur quod commentator, primo Physic. dicit, quod forma corporeitatis nunquam separatur à materia, uult quod corporeitas sit una forma inclusa in essentia materie: & uult quod materia nunquam stat, nisi sit corporea uel dimensionata, secundum consuetudinem nature, quia perpetue sunt dimensiones in materia prima.

## G

Generare sibi simile est naturalissimum operum in uidentibus, s. de Anima. Respondetur quod generare sibi simile inter operationes potentie uegetatiue est perfectior, & hoc quo ad illas operationes, quæ sunt nutritio & augmentatio. Et uult philosophus finaliter, quod uiuens est in nobiliori & perfectiori statu, quando est in potentia propria, quo ad generare sibi simile, quàm quando solum est in potentia ad generandum: & sic dicitur, quod generare sibi simile non est prædicatum, dicens perfectionem distinctam à sua essentia, & ergo non conuenit Deo, nec Deo est attribuenda.



Generationis non est generatio, de Genera.] intelligitur quod generatio terminata non est generatio alterius generationis terminata, habet partem post partem, quia una forma non est subiectum alterius forme: cum hoc tamen fiat bene, quod generatio, id est, forme substantialis sit generatio productiva.

Genus est, quod predicatur de pluribus specie differentibus in eo quod quid, per Porphy.] intelligitur sic, quod genus in predicamento supponit pro pluribus, sic quod Ly Pluribus capitur postive & non comparative, in eo quod quid, id est, affirmative & essentialiter, uel apte respondetur ad interrogationem factam per quid.

Gaudet universalis, quæ si sunt, monstra sunt. ibidem.] Respondetur quod Porphyrius loquitur ironice & subannatiue contra Platonem, qui ponit uniuersalia realia, distincta à singularibus, ut equum commune & hominem commune, à quibus singularia haberent esse.

Generatio & corruptio sunt motus contrarij, s. Phyl.] Hoc intelligitur de generatione & corruptione rei permanentis, & non successiue: licet motus, secundum unam eius partem corrumpitur, & secundum aliam generetur, tamen hoc non est inconueniens, cum sit res successiua.

Genus est materia speciei, Porphy.] intelligitur similitudinarie, non autem proprie: quia sicut materia prima est indifferens inferre quancumq; formam, sic etiam ipsum genus est indifferens ad quancumq; speciem.

Genus infinitatum est species, 4. Topi.] intelligitur quod genus infinitatum est terminus minus communis, sicut Ly ens sumptum cum negatione infinitatum, est terminus communis. Et ratio est, quia de quanto terminus finitus fuit generabilior, si fuerit infinitatus, erit specialior.

Generans non congregat inter diuersa, per commentatorem, 2. Metaphys.] Dicendum est, quod uerum est, quorum quodlibet ens est ens in actu.

Generans & generatum debent esse eiusdem speciei, 7. Metaphys.] intelligitur de generatione uniuersa & particulari, non autem de generatione uniuersali & equiuoca.

Generare est generans, 1. Phyl.] Respondetur quod generare capitur dupliciter. Vno modo concretiuè, & sic generatio est generans: alio modo abstractiuè, & sic non est uerum.

Generatio unius, est corruptio alterius, 1. de Generatione.] intelligitur quod ad generationem unius sequitur corruptio alterius, quia quando generatur cadaver, corrumpitur ipsum animal: & sic etiam habet ueritatem de generatione elementorum. Et debet addi ad minus, quia quandoq; ad generationem unius sequitur generatio multorum, ut patet in diuisione anguilla, & talis generatio multorum potest fieri artificialiter: & ergo debet dici, quod auctoritas principaliter habet intelligi de generatione naturali, & non artificiali.

Graue mouetur in medio ratione medijs, sicut homo in nauis, per commentatorem, 1. Cœli.] ibi dicitur, quod philosophus uult rectè, sicut homo mouetur in nauis non per se, sed ad modum nauis: sicut etiam graue simplex existens in medio non mouetur, nisi medium mouebitur cum eo.

Graue existens, sursum mouetur, deorsum à grauante suam grauitatem, uel à remanente prohibens etiam, ibidem.] Respondetur quod tantum uult, quod si aliquid, secundum naturam suam esset graue & quiesceret uolenter sursum, & tale debet incipere deorsum moueri: tunc necessarium est uel erit remanere prohibens, scilicet grauitatem sic, quod illud graue post quietem non possit inchoare suum motum, nisi per aliquod grauius grauitatem & remanens prohibens, & sic illa auctoritas est uera.

Generatio substantialis non habet ens in actu, 1. de Generatione.] Respondetur quod uult nihil, quod prohibet ultimam formam habere ens in actu, sed primæ formæ repugnat.

Generans non facit formam siue substantiam, 7. Metaphys.] intelligitur quod non facit formam nec substantiam capiendo generare per se, scilicet pro illo quod solitarie generat, prout est de non esse ad esse productum.

Generatio est productio à non esse ad esse, 4. Phyl.] intelligitur à non esse completè ad completum.

Generatio fit propter formam, & non propter materiam, 2. Phyl.] Et ratio est, quia forma est magis natura quàm materia, id est, perfectior quàm materia.

Grammatica debet esse prior in acquisitione scientiarum, secundum Isidorum in libro Etymologiarum.] intelligitur de grammatica postiuè, & talis non est scientia, capiendo scientiarum proprie, & non intelligitur de grammatica regulari seu doctrinali quia illam præcedit logica, ut inquit Petrus Hispanus in tractatu suo.

Grammaticæ fructuositas nullo modo est admittenda, quia per eam cuiuslibet scientiæ reddi tur commentabilis passio, Boetius in libro de Disciplina scholarium. (sato.)

Gratioli medici incipiunt considerationē suā ab his quæ demonstrat naturalis, in de Sensu & sensibus, & etiam secundum eius propriam naturam suis regionibus, Secundo secundum leges suas, secundum quas receperunt finem à naturitate, scilicet de primo principio ab angelis & resurrexerunt ne, commentator in libro de Somno & uigilia.

Gallus uociferat post prælium & uictoriam, in libro quarto de Historijs animalium.

Gemelli inueniuntur in ouis, in quibus sunt duo uitelli, 6. libro de Historijs animalium.

Genitorē difficile est totius uniuersi inuenire, quā inuentū digno prophetari, Plato in Timæo.

Gratissima sunt beneficia, quæ sunt parata facilius occurrentia, in quibus nulla mora fuit nisi in accipientis uerecundia, Seneca in de Beneficijs.

## H

Homo est maximus intellectus, 9. Ethic.] intelligitur quod intellectus est nobilior & principalior pars hominis, uel dicitur, quod ille homo magis proprie dicitur homo, qui uiuit secundum rationem & intellectum, quàm ille homo qui uiuit

uiuit secundum sensum, &c. quia dicit Commentator de uniuersali contra illos qui uiuunt secundum sensum, & uobis qui de numero bestiarum computati estis, diuinum & optimum ignorantes, quod in uobis est.

Homo est sua anima, ut dicit Vuilhelm. Parisiensis.] intelligitur quod homo denominatur ab intellectu siue ab anima tanquam à parte nobiliori & principaliori.

Historiam de anima in primis ponimus, 1. de Anima.] Primò est ponenda inter scientias naturales, non autem inter scientias mathematicas, & historia non capitur hic in auctoritate communiter pro traditione notatoria solum, sed capitur proprie pro scientia uel pro traditione scientifica.

Homines ut in plurimum attingunt ueritatem, 1. Rhetor.] Verum est in factis particularibus, non autem uniuersalibus.

Hoc est ens in anima, ergo hoc est ens, consequentia non ualet, 1. Elenc.] intelligitur sic si aliquid opinatur esse in anima, non sequitur ergo quod hoc sit ens extra animam: quia non sequitur in simili, Hoc est homo, secundum opinionem, ergo hoc est homo, consequentia non ualet eo quod esse hominem, secundum opinionem, est esse hominem secundum quid.

Habitus est perfectior priuatione, 2. Cœli.] intelligitur cum reduplicatione, ut sic omnis habitus ut est perfectior priuatione.

Homo albus est ens per accidens, 5. Metaphys.] ubi uidetur quod illi termini non sunt ponibiles in predicamento, quod tamen falsum est: quia nullum ens per accidens est ponibile in predicamento, quod decimo Metaphys. Respondetur quod philosophus, quinto Metaphys. uult, quod hæc sit per accidens uera, Homo est albus, & non uult quod sit ibi per accidens.

Homo et unus homo conuertuntur, 1. Elench.] intelligitur sic, unus homo simpliciter & homo, conuertuntur. Hoc melius est, quod diuturnius manet, 3. Topi.] intelligitur de ijs que sunt eiusdem speciei, & hoc per actione actuali.

Homo solitarius, aut Deus est, aut bestia, 1. Polit.] intelligitur, homo solitarius aut deficit aut bestialiter uiuit: & hoc est uerum de quocumq; homine, in quocumq; statu.

Homo bestialis centies miles peior est bestia, 7. Ethic.] intelligitur quod homo uiuens ut bestia, secundum sensum & non rationem, est centies miles peior asino uel aliquo alio animali irrationali.

Homo & asinus non possunt habere eandem diffinitionem, secundo Priorū.] Respondetur quod Aristoteles uult idem, quod species disparate non possunt habere eandem diffinitionem propinquam, sed bene remotam: ut illam, Substantia animata, corporea, sensitiua.

Homo est quoddammodo finis omnium, 2. Phyl.] Respondetur quod philosophus uult, quod homo est finis omnium siue animalium, quia omnia animalia sunt in morte præter homines. Aliter dicitur, quod Aristoteles uult illam, Omnis homo est finis, prout Ly homo stat confuse tantum: aliter dicitur, quod homo est finis omnium scilicet artium, quia omnes artes sunt inueniæ propter hominem.

Homo generat hominem, & sol, secundo Physicorum.] intelligitur ad hominis generationem concurrunt uirtus solis, & uirtus hominis.

Homo est certissimum omnium animalium, in libro de Respiratione.

Homo in comparatione ad animalia alia habet paruam os in sua quantitate, secundo libro de Historijs animalium.

Homines ualde pingues raro generant, in libro de Generatione animalium.

Honor maior est in honorato quàm in honorante, 1. Ethic.]

Homo semper indiget aliqua delectatione, quasi quadam recreatione propter multos labores, qui sibi occurrunt, 7. Ethic.]

Homines unius gentis naturaliter sunt magis amici quàm alterius, 8. Ethic.]

Homo sapiens siue felix indiget aliquid rebus exterioribus, quia natura non est sufficiens per se speculari, sed oportet quod habeat corpus sanum, cibum bonum & reliquum famulatum: non tamen indiget multis rebus, quia non oportet felicem uel philosophum esse dominum terræ & maris, decimo Ethic.]

Homo secundum intellectum operis, & habens curam optime dispositus est, & ideo amantissimus esse uidetur, decimo Ethic.]

Homo sapiens, maxime est felix, ibidem.]

Homo naturaliter est animal politicum, 1. Politicorum.]

Honestum & magnum genus uindictæ est, ignoscere, Seneca de Formula uitæ.

Humiditas cibi ueniens ad cerebrum, infrigidata facit hominibus rheumata, in libro de Senibus & sensato.

## I

Impossibile est continuum esse compositum ex indiuisibilibus, 6. Phyl. & 1. Cœli.] intelligitur impossibile est continuum componi ex indiuisibilibus tanquam ex partibus integralibus modo: quamuis est quoddam continuum compositum ex indiuisibilibus, scilicet ex materia & forma: hoc est tamen ex partibus essentialibus, & non integralibus.

Infinitum, secundum quod infinitum, est ignotum, 1. Phyl.] intelligitur quod si infinitum esset in magnitudine uel multitudine, ipsum, secundum quod tale, esset nobis ignotum.

Innata est nobis uia cognoscendi & procedendi è notioribus nobis ad notiora naturæ, 1. Physicorum.] intelligitur secundum sanctum Thomam sic, quod à naturitate nobis inest una potentia cognoscitiua, in qua inchoatur ad hoc procedendum, uidelicet à notioribus nobis ad notiora naturæ, uel sic, quod naturalis ordo dicendi est, quod addiscimus minus nota pro notioribus.

Individua sunt infinita. per Porphy.] Intelligitur secundum sanctum Thomam sic, quod non simul & semel in eodem secundum continuam generationem & corruptionem sunt infinita.

Ignis per appositionem combustibilium crescit in infinitum. 2. de Anima.] Ibi dicitur quod Aristoteles per ignem intelligit calorem naturalem, nisi intelligentia primo impediant. Alio modo dicitur, quod verum est, si infinita combustibilia apponerentur, quæ non possunt apponi. Tertio intelligitur sic, quantum est de per se & per appositionem combustibilium, nisi natura communis impediret: vel dicitur, quod augmentaretur ultra modum.

In unoquoque prædicamento sunt quedam generalissima, & specialissima quedam. per Porphy.] Intelligitur quod in unoquoque prædicamento sunt generalissima, non sic, quod quolibet prædicamentum haberet plura generalissima, sed referendo singula singulis.

In parte enim animæ non est alteratio. 1. Phys.] Intelligitur quod in parte animæ non est alteratio corruptiva, licet ibi sit alteratio saluatiua: & quando ipse intellectus alteratur de ignorantia in scientiam, de malo ad bonum.

Intellectus scit singula. 2. de Anima.] Notandum quod intellectus scientia scit singula, dupliciter intelligitur. Vno modo realiter, & sic est falsa. Alio modo intelligitur receptiue sic, quod potest recipere species omnium sensibilium: & sic intelligitur præfens autoritas. Nam sicut pupilla est quoddam omnium colorum receptiua, sic anima est species omnium intelligibilium, quia potest in se recipere species omnium intelligibilium.

Intellectus est phantasma. 3. de Anima.] Intelligitur secundum Egidium, quod Aristoteles est ibi locutus secundum opinionem antiquorum, qui dixerunt quod intellectus esset virtus organica.

Intellectus infinita intelligibilia cognoscit. ibidem.] Respondetur quod intellectus in propositione uniuersali, infinita intelligibilia cognoscit: vel dicitur quod Aristoteles loquitur de cognitione confusa & generali, non autem de discretiva & determinata.

Infinita relinquenda sunt ab arte. per Porphy.] Et etiã allegatur, quod infinitorum non est scientia. Respondetur quod uno modo intelligitur de infinitis secundum illam rationem, secundum quam sunt infinita, & sic de eis non habetur scientia. Alio modo sic, infinitorum singularium non est scientia, neque diffinitiva, neque demonstratiua: quia termini singulares non sunt diffinitio manens: siue diffinitio, quæ est stabilis mansuetudo. & hoc est verum tanquam diffinitio propinquum.

Intelligere est pati. 3. de Anima.] Intelligitur de intellectione acquisita per phantasmata, non autem per nudam essentiam. Et illo modo Deus intelligit, quia omnia intelligit per suam nudam essentiam.

Iustitia per se est in genere, iustum autem per accidens. 4. Top.] Intelligitur quod iustitia est per se in genere morali, iustum autem per accidens: & philosophus non loquitur de genere prædicamentali.

Ista est propositio affirmatiua, Socratem contingit non esse. 2. 1. de Interpretatione.] Intelligitur sic, quod illa propositio habet affirmatiuam veram, hoc est de modo, est tamen negatiua de dicto.

In omni consequentia bona & formali, oppositi consequentis repugnat antecedenti. est consequentis regula logicorum.] Intelligitur de opposito contradictorio, vel etiam aliquando de opposito contrario: non autem semper habet veritatem de subcontrariis. Vel dicitur quod oppositum consequentis repugnat antecedenti, quoad stare simul in veritate, ut patet intuitu.

Idem non sequitur ad utrumlibet contradictorium.] Intelligitur quod ad idem contingens non sequuntur deo contradictoria copulatiue adiuuicem.

In omni esse quod mouetur, necesse est imaginari materiam. 11. Metaph.] Respondetur quod materia capitur hic improprie pro subiecto motus, & non capitur pro altera parte totius compositi.

Impossibile est esse unum principium rei naturalis. 1. Phys.] Intelligitur exclusiue sic, quod sit tantum unum principium, & non plura.

In perpetuis non est ponenda pluralitas individuorum sub eadem specie. 11. Metaph.] Et sic sequitur, quod tantum unus esset intellectus in omnibus individuis speciei humane. Respondetur quod intelligitur de perpetuis materialibus, cum hoc tamen fiat quod plures sunt intellectus humani perpetui, quia in quolibet supposito est unus intellectus: sed intellectus non est materialis, sic etiam materia prima est perpetua, ut patet 1. Phys. Et in quolibet supposito est alia & alia materia prima, secundum numerum, & non secundum speciem.

In perpetuis non differt esse à posse. 2. Phys.] Ibi notandum quod in perpetuis duplex est posse. Vnum intrinsecum, & illud respicit quidditatem & essentiam æternam, & tale non differt ab esse. Aliud est posse extrinsecum, & illud respicit operationes intrinsecas æterni, & tale differt ab esse essentiali, & non accidentali: & sic quod est æternum, potest esse.

In Deo sunt omnia. 12. Metaph.] Intelligitur causatiue, ordinatiue & conseruatiue, non autem inherentiue.

Individua substantiæ sunt species. 7. Metaph.] Intelligitur speciuatiue, quia per terminos communes speciuocant, ut magister.

Idem accidens non est in diuersis subiectis. 4. Meta. & 1. Phys.] Intelligitur uno modo sic, quod unum simplex accidens non est in diuersis subiectis, quorum unum non est pars alterius pro eadem parte, & pro eodem tempore. Alio modo sic, unum & idem accidens non est in diuersis subiectis, sed bene in diuersis subiectis essendi, in qua scientia est in homine denominatiue: in anima inherentiue, in libro autem obiectiue.

Intellectus est ens in pura potentia. 3. de Anima.] Sciendum quod intellectus capitur dupliciter, uno modo, secundum se & absolute, & sic est ens in pura potentia, & habet se tanquam tabula rasa, in qua nihil est depictum. Alio modo consideratur ut habet in se aliquas species, & sic potest esse in actu.

Illud quod est nobis innatum, non potest tolli à nobis. 2. Ethic.] Respondetur quod philosophus intelligit sic illud, quod est nobis innatum positiue, illud potest tolli: sed bene quod est nobis innatum priuatiue, hoc diffuciliter potest à nobis tolli.

Impossibile est unum subiectum habere plures formas, per authorem.] Inde substantia orbis intelligitur de formis substantialibus & totalibus, & non de accidentalibus nec partialibus, vel tenendo illam opinionem, quam tenet Aristoteles

etiam Thomas, quod plures forme substantiales sunt in eodem composito, tunc intelligitur authoritas sic, quod impossibile est in uno & eodem composito esse plures formas non subordinatas. Sed non tenendo illam opinionem, tunc authoritas simpliciter est vera.

Idem aptum est facere idem. 2. de Gener.] Intelligitur quod idem in quantum idem & eodem modo se habens respectum eiusdem materie, eodem modo dispoite & mediante, eodem subiecto aptum natum est facere idem.

In generatione substantiali nullum sensibile debet præexistere. 2. de Generatione.] Intelligitur quod non debet manere idem subiectum præexistens hoc aliquid ex actu formali & substantiali.

In neutro genere causarum processus est in infinitum, secundo Metaphysicorum.] Verum est, in essentialiter subordinatis.

Intellectus non potest simul & semel plura intelligere. 2. Metaphys.] Verum est, diffinitè & determinatiue, potest tamen intelligere modo confuso, ut patet in reatiuis: quia intellectus intelligendo pater intelligit filium.

Idem non est in se ipso. 2. Phys.] Intelligitur inherentiue vel interrogatiue. Sed idem bene est in se ipso denominatiue sicut risibile est in homine, quia denominat ipsum hominem videntem: & sic est idem in se ipso.

Impossibile est multitudinem esse actu infinitam. 3. Phys.] Intelligitur sic quod impossibile est entium separatorum realiter adiuuicem esse multitudinem infinitam actualiter, sed non negatur quod de multitudine entium continuatorum ad iuuicem, quia in continuo sunt infinitæ partes.

In dictis per accidens non est idem ipsum & esse ipsum. 7. Metaphys.] Ibi dicitur quod Aristoteles vult quod in prædicationibus accidentalibus non est idem ipsum, id est, significatum materiale, pro quo terminus supponit & esse ipsum, id est, significatum formale, quod terminus connotat.

In somno perfecti animalis, sensitiua potentia quiescit, & uegetatiua laborat. per philosophum in Somno & uigilia.] Ibi dicitur, quod debet intelligi quod anima sensitiua in somno perfecti animalis quiescit ab operationibus suis, quæ sibi debent conuenire, in quantum est sensitiua: sed non cessat ab his operationibus, quæ sibi debentur ut uegetatiua.

In mobilibus uelocitas sequitur proportionem uirtutis mouentis. 6. Phys.] Ibi dicitur quod mouentia sunt duplicia: quedam sunt naturalia, & talia agunt secundum ultimum sui posse, & de illis intelligitur authoritas. alia sunt mouentia uoluntaria, & de illis non est opus modo, primum mouens est mouens uoluntarium & liberum, & ergo non oportet quod mouet primum mobile infinita uelocitate.

In mathematicis non est bonum neque finis. 3. Metaphys.] Intelligitur quod mathematica non docet qualiter se debet habere homo moraliter neque finis, id est, non demonstratur simpliciter neque per causam finalem, sed solum per causam materialem, uel dicitur quod mathematicus non considerat ea quæ sunt sub ratione boni, uel sub ratione finis, sed considerat ea sub mensura ratione.

Intellectus nullius corporis est actus. 3. de Anima.] Ibi dicunt aliqui quod intelligitur de intellectu diuino agente. Vel dicitur quod non est alicuius corporis actus tanquam sui determinati organi. Tertio dicitur quod intellectus nullius corporis est actus tanquam subiecti adequati & determinati, quia non determinatur certo obiecto partiali & adequato.

Intellectus est phantasia uel non phantasia, uel sic intelligere est phantasmata uel sine phantasmate. 1. de Anima.] Ibi philosophus loquitur notanter diffinitiue sic phantasia uel non phantasia, & sic ibi capitur communiter pro organo uel potentia uel pro operatione phantastice uirtutis. Et uerificatur ita diffinitiue pro prima parte, sed pro secunda necesse est quælibet intelligentem phantasmata speculari.

Intellectus est uerorum. 3. de Anima.] Et sic sequeretur quod non possumus intelligere falsa. Ibi dicitur quod ibi philosophus capit uerum pro uero entis, & non uero propositionis.

Idem est scientia & una scientia. 1. Elen. & 4. Metaphys.] Idem est locus unius totius terræ, & unius globi. 4. Phys.] Intelligitur de loco communi & proprio.

Intellectus humanus non est separatus à magnitudine. 3. de Anima.] Sciendum intellectum habere magnitudinem dupliciter intelligitur. Vno modo, secundum eius essentiam, sic quod ipse intellectus essentialiter sit magnitudo, & sic est falsa. Alio modo intelligitur inherentiue: & tunc intellectus habet magnitudinem tanquam subiectum inherentiæ cui inheret.

Idem non mouetur diuersis motibus. 4. Phys.] Intelligitur de principalibus motibus, licet bene uno modo principaliter & alio modo instrumentaliter idem possit moueri diuersis motibus, ut patet in pedibus.

Idem est locus partis & totius. 2. Phys.] Intelligitur de loco communi naturali, non autem proprio.

Impossibile est idem esse in diuersis locis. 4. Phys.] Intelligitur, secundum se totam simul & semel, & secundum quamlibet partem sui esse in diuersis locis propriis, non communicantibus est impossibile.

Infinitum non potest pertransiri. 6. Phys.] Intelligitur de infinito in actu, non autem in potentia, quia aliquando potest pertransiri unum spacium, quod est continuū, & tunc pertransitur infinitum, cum quodlibet continuū sit infinitè diuisibile.

In magnitudine finita non est potentia infinita. 4. Phys.] Intelligitur quod non in magnitudine finita actus uel inherentiue non est potentia infinita. Dicitur actiue, quia in magnitudine finita bene est potentia passiuè infinita. Dicitur inherentiue propter potentiam non inherentiue, quæ est Deus gloriosus.

Infinita uni accidit. 2. Phys.] Hoc intelligitur, secundum successionem, & non omnia simul.

Impossibile est unum elementum esse. 2. Cæli.] Intelligitur exclusiue sic, quod impossibile est tantum unum elementum esse sic, quod etiam non essent plura elementa.

Illud quod non determinat se ad unum oppositorum, non est in potentia ad reliquum. per unam maximam illa maxima absolute non est uera.] Et ratio, quia nec in priuatiue oppositis nec contrariè oppositis ualet, quia non sequitur, Deus non determinat se ad Socratem, ergo est impotentia ad non Socratem. nam Deus ad nihil est impotentia. Sed hoc bene sequitur, illud quod non determinat se ad unum oppositorum, & est impotentia ad alterum eorum: ergo ipsa est impotentia ad reliquum, & sic authoritas est uera.

Idem non reducit se ipsum de potentia ad actum. 4. Metaphys.] Intelligitur de potentia essendi uel generandi sic quod nihil reducit, id est, producit se uel generat se, cum hoc sit impossibile.

Idem

Idem est subiectum motus & termini motus, s. Phyl. ] intelligitur sic, idem est subiectum motus, & terminus motus in materia prima: & non intelligitur de termino propinquo subiecti motus.

Intellectus patitur ab intelligibili, s. de Anima. ] intelligitur de intellectu creato, qui respicit species ab intelligibili & de intelligibilibus per intellectionem superadditam, modo intellectus primi motoris non respicit species, ut intelligat dea terminatione superaddita, ideo sua intellectio est suamet essentia.

Intellectus non est corpus nec virtus in corpore, commentator, s. de Anima. ] ibi expositores dicunt, quod commentator non tenetur quo ad illam partem aliter dicitur, quod intellectus non est virtus in corpore, id est, non virtus adducta de potentia merè ad actum.

Intelligentia Dei est appetitus Dei, s. Metaphys. ] intelligitur quod in Deo intelligentia Dei est prior natura quàm appetitus, id est, ratio secundum quam Deus dicitur intellectus, dicitur prior quàm ratio secundum quam dicitur appetitus.

Impossibile est Deum esse ternum & unum, per commentatorem, s. Metaphysicor. ] Ad illam auctoritatem respondetur dupliciter. Vno modo, quod commentator ibi non tenetur, ex quo fuit paganus. Alio modo dicitur, quod loquitur de ratione naturali, quod non est cognoscibile nec predicabile, quod aliquid sit ternum & unum. Sed dices, Anima est trina & una, ergo Deus est ternus & unus, consequentia tenet, quia necessarium sequitur ad quodlibet. Respondetur verum est naturè aliter, non autem formaliter uel uniuersaliter.

Iusticia est praeclarissima uirtutum, s. Ethic. ] intelligitur de iusticia perfectâ, non autem imperfectâ: quia iusticia perfectâ includit in se omnes uirtutes.

Illud quod alitur, non patitur à nutrimento uel ab alimento, sed e contra, s. de Anima. ] Notandum quod illa auctoritas dupliciter intelligitur. Vno modo, quod alimentum non patitur à nutrimento per se & primariè, cum hoc tamen bene fiat quod patitur secundariè & per accidens: quia omne agens in agendo repatitur, ut habetur primo de Generatione. Alio modo respondetur, quod alimentum non patitur ab alimento, secundum sui partem formalem, sed bene patitur in quantum est corpus physicum subiectum qualitatum primis, & sic intendit Aristoteles.

In quolibet genere latent æquiuocationes, s. Phyl. ] Dicitur quod Aristoteles non uult, quod genera essent æquiuoca propriè, sed capit æquiuocationem ualde communiter, & intendit quod in quolibet genere sunt species, quæ habent inter se diuersas rationes speciosas, sed non in ordine ad genus. Vel dicitur quod uult, quod genera magis amplè significant sua significata quàm species.

In quibus contingit magis amicos participare, sunt magis eligibilia, quàm in quibus non, s. Topi. ] Et sic sequeretur quod pista amicorum essent magis eligibilia quàm pulli aliorum. Similiter sequeretur quod artes mechanicæ amicorum essent eligibiliores, quàm scientiæ liberales aliorum. Intelligitur ergo primo de bonis per se & honestis propter primam instantiam. Et hoc intelligitur, dummodo alijs bonis non conueniat præcæmientia bonitatis propter secundam instantiam. Sed secundum alios intelligitur cum restrictione siue cum reduplicatione, ut omnia bona in quibus participant amici, ut sunt eligibilia, & sic, quæ sunt artes liberales absolute non sunt eligibiliores, tamen in quantum eis participant amici, sunt eligibiliores. Sic etiam dicitur de alia instantia.

Illud quod per se est eligendum, est magis eligendum eligendo per accidens, s. Topi. ] intelligitur reduplicatiue sic, illud quod per se est eligendum, est magis eligendum in quantum tale.

Idiotæ utantur sophis, s. Elencho. ] Respondetur quod philosophus capit sophis, ut pro logicali naturali, prout est habitus, cum quo quis prompfitur ad discurrendum physice. Et talis non est scientia Aristotelis uel doctrinalis, sed est scientia naturalis seu quedam inclinatio naturæ.

Illud quod malum est additum alteri, facit ipsum peius, s. Rhet. ] ibi dicitur quod si illud malum de per se facit ipsum peius, cui additur, tunc ipsum etiam est malum. Et sic scientia non facit hominem peiorem, licet homo quandoque efficiatur peior propter scientiam.

Intellectus est lumen, quod à Deo infunditur, ibidem. ] ibi dicitur, intellectus capitur improprie pro actu cognoscitiuo.

Illud est melius, cuius priuatio est peior, s. Topi. ] Illa auctoritas non est simpliciter uera, nam datur instantia de sentire & intelligere. Nam priuatio huius quod est sentire, est peior quàm priuatio huius quod est intelligere. Et tamen in ueritate habitus huius quod est sentire, est melior quàm habitus huius quod est intelligere: patet quia ad priuationem sensus sequitur priuatio intellectus, eo quod nihil intelligitur nisi quod prius fuit in sensu: & etiam priuatio materiæ primæ est peior quàm ipsius compositi, tamen ipsius non est melior habitus. Respondetur quod intelligitur ubi unum non includit aliud.

Idem non opponitur pluribus, s. de equalitatibus. ] Verum est de eadem specie oppositionis, uel eodem genere.

Illud quod ostensiuè concluditur, per impossibile syllogisatur, s. Priorum. ] Respondetur quod hoc est uerum, sed non oportet quod fiat in eadem figura: & sic potest dici quod propositio uniuersalis potest syllogisari ostensiuè & per impossibile, sed non in eadem figura, quia in prima figura bene ostensiuè syllogisatur, non autem per impossibile.

Ignis non est uisibilis, auctor sphaeræ, intelligitur secundum Marsilium. ] Sic ignis in prima sphaera non est uisibilis, quia ut sic est maxime perspicuitatis & subtilitatis, ut patet, quia astra cæli per ipsum uidentur. Sed ignis est uisibilis solum, prout est permixtus materiæ aereæ, sicut est ignis circa nos.

Intellectus passibilis non est in potentia passiva, s. de Anima. ] intelligitur respectu suarum specierum, cum hoc tamen fiat quod secundum se & absolute consideratus est actus materiæ.

Idem non est scitum & opinatum, s. Poster. ] Hoc est uerum eodem modo, cum hoc tamè fiat, quod aliquid sit uno modo scitum, alio modo opinatum.

Iusticia est habitus mediante, quo uolumus & operamur iusta, s. Ethic. ] intelligitur de iusticia perfecta. Et ponitur solum in uoluntate, cum hoc tamen fiat quod iusticia imperfecta sit in sensitiuo. Aliter potest intelligi, quod iusticia principaliter ponitur in uoluntate, sed secundariè in appetitu, & non oportet quod sensitiuus appetitus uel secundum istam iusticiam.

Idem non agit in corruptionem sui ipsius, s. Phyl. ] In oppositum uidetur esse semen, quia forma feminis facit esse

esse corporis animatum: & quàm citò est corpus animatum, tam citò desinit esse forma feminis, ergo semen agit ad sui ipsius corruptionem. Respondetur quod auctoritas intelligitur in sui primaria actione & per se, cum hoc nihil prohibet, quod idem per accidens agere potest in sui corruptionem: patet quia organisatio corporis illa fit à forma feminis unâ cum influenza corporis celestis: & tamen quando illa fit, tunc desinit esse forma feminis, & sic semen agit de per accidens ad sui corruptionem.

In nobis non est odoratus, Commentator, s. de Anima. ] Et uidetur quod non desicimus in uno sensu. Respondetur quod uult odoratus, non est ita certus in nobis, secundum iudicium iudicandi, sicut est in alijs animalibus.

Illud quod est difficilis cognitionis spectat ad Metaphysicam, s. Metaphys. ] uidetur quod consistere de ipsa anima pertinet ad ipsam Metaphysicam. Respondetur scientiam de anima esse difficilem. Intelligitur dupliciter. Vno modo quo ad quidditatem animæ, & talis scientia est difficilis. Alio modo in ordine ad suas operationes, & sic scientia de anima est de numero faciliorum, & primo modo spectat ad Metaphysicam & physicam.

Intellectus recipit indifferenter omnes formas substantiales, per commentatorem, s. de Anima. ] intelligitur dupliciter. Vno modo sic, quod intellectus recipit formaliter omnes formas materiales, & sic est falsa. Alio modo intelligitur secundum speciem, & tunc sensus eius est, quod intellectus recipit indifferenter species omnium rerum formarum materialium.

In perpetuis non est potentia, s. Metaphys. ] Et uidetur non in pura potentia non est contra philosophum, tertia de Anima. Respondetur quod intelligit dictum suum de potentia contradictionis sic, quod in eternis siue in perpetuis non est potentia contradictionis.

Intelligere non est motus, secundum sanctum Thomam. ] intelligitur sic, intelligere non est motus, id est, actus imperfectus, in quantum est actus entis existentis in actu formali.

Indivisibile non potest esse æquale, s. Phyl. ] Et uidetur quod intellectus non potest esse formatus scientiis & uirtutibus. Respondetur quod uerum est, quod indivisibile non potest esse æquale qualitate corporali, sicut caliditas & frigiditas: sed potest esse æquale qualitate spiritali, & hoc non est inconueniens.

Indivisibile ad quodcumque diuertit, totaliter se diuertit, s. de Anima. ] Illa auctoritas dupliciter intelligitur. Vno modo sic, indivisibile ad quodcumque se diuertit, id est, quod indivisibile non est secundum unam partem in uno, & secundum aliam in alio: & sic simpliciter est uera, quia indivisibile non habet partes. Alio modo sic, indivisibile quocumque se diuertit, id est, secundum quamlibet partem se diuertit, & sic tunc auctoritas est falsa eo quod præsupponit indivisibile habere partes, quod non est uerum.

Idem corruptum in numero, non reuertitur potest, s. de Generatione, & s. de Anima. ] ubi dicitur, Animalia mortua surgere, non est possibile. intelligitur sic, quando est facta separatio forme substantialis à corpore, tunc dicitur incorruptum non potest reuertii in numero sub eadem materia in numero & pro stando uia numerali, tamen ad esse sui bene potest.

Illæ quæ differunt numero & specie, non sunt unum, s. de Anima. ] intelligitur sic, unum non est reliquum, & sic est simpliciter uera. Alio modo intelligitur, quod non sunt unum, id est, non sunt unum tertium: & sic est falsa, quia materia & forma differunt specie & numero, & tamen sunt unum tertium, scilicet compositum.

Intelligentiæ non sciuntur nisi per motum. ] ibi dicitur quod proprie loquendo intelligentiæ non sciuntur per motum, sed capiendo siue generè aliter, tunc bene sciuntur per motum.

Intellectus diuinus speculatur omnia, per Boetium, s. de Consolatione. ] Et per consequens uidetur, quod intellectus diuinus speculatur phantasmata, consequens est falsum & contra philosophum, duodecimo Metæ. ubi dicitur, intellectus diuinus est pure actiuus. Illa auctoritas intelligitur dupliciter. Vno modo obiectiue, alio modo instrumentaliter. Respondetur ergo, quod intellectus diuinus intelligit phantasmata obiectiue & non instrumentaliter, & hoc uult Boetius.

Inter accidentia non est ordo, s. Metaphys. ] Et sic, sequeretur quod Metaphysica non esset prior alijs scientiis, eo quod anima est accidentis, cuius oppositum patet in proemio Metæ. Pro quo notandum, quod aliqui dicunt, in quantum sunt in subiecto, tunc non est ordo inter accidentia: sed loquendo de accidentibus, in quantum in subiecto sunt, tunc inter ea est ordo, eo quod tunc unum dependet ab alio.

Illud quod prædicatur de pluribus in quid, & in plus difficulter est absolute, quàm sit genus, s. Metaphys. & s. Topi. ] intelligitur illud quod prædicatur de pluribus uniuocè, secundum unum nomen & eandem rationem difficulter est absolute quàm sit genus.

Inter uisibile debet cadere, s. de Anima. ] intelligitur, secundum Egidium de uisu exteriori, non autem de interiori, sicut est sensus communis.

Ignis est principium augmentationis, ibidem. ] intelligitur sic, ignis, id est, calor naturalis est principium, scilicet instrumentale augmentationis.

Illæ est prædicatio immediata, in qua terminus unius prædicamenti prædicatur de termino alterius prædicamenti, s. Poster. ] intelligitur quod talis prædicatio non est essentialis, sed accidentalis uel disparata.

Idem non reducit se de potentia ad actum, s. Metæ. & s. de Anima. ] intelligitur quod idem non potest esse totale agens & totale patiens, uel sic nullum idem reducit se de potentia essentiali ad actum essentialem: quia hoc est impossibile, quando aliquid non esset & faceret se ipsum. Et intelligitur de uirtute propria, quia de uirtute aliena idem reducit se de potentia ad actum, ut patet de intellectu.

Idem non est agens & patiens, s. Metaphys. ] intelligitur respectu eiusdem.

Intellectus est potentia libera, s. de Anima. ] intelligitur quo ad secundam & tertiam operationes, quæ sunt diuidere uel componere, sed quo ad primam operationem, scilicet quo ad simplicium apprehensionem, tunc non est possibile.

Intellectus est denudatus ab omni eo quod intelligit, s. de Anima. ] Et sic uidetur quod non potest intelligere se ipsum. Respondetur quod intelligitur, dummodo intelligit directe per species proprias & distinctas, & non dum intelligit per species reflexas reflexe, & alienas, & illo modo intelligit se ipsum.

Intellectus & intelligibile debent esse proportionata, ibidem. ] Verum est, secundum quandam assimilationem

tionem, uel secundum rationem intelligibilis, non autem secundum rationem quantitatis.

Intellectus humanus habet materiam, 12. Metaphys. ] Intelligitur secundum Thomam & Viridandum sic, id est, habet in se quandam uirtutem receptiuam specierum materialium. Vel sic dicitur, quod per materiam intelligit aliquam operationem, per quam intellectus humanus differt ab intellectu diuino. Et sic dicit Albertus, quod omnis res ultra Deum habent materiam uel aliquid proportionabile materia.

Intellectus est separatus à corpore, 3. de Anima. ] Intelligitur, id est, non est alligatus aliquo organo corporeo. Infinito nihil est magis, 3. Phys. ] Intelligitur de infinito, quo ad extensionem: quia illo modo nihil potest esse magis, quo ad quantitatem.

Idem non est causa oppositorum, 2. Phys. ] Intelligitur idem agens particulare, non est æque primo causa oppositorum, speciuocè distinctarum, dicitur particulare, propter agens uniuersale, ut est Deus uel sol. Dicitur æque primo, quia idem bene potest esse causa unius per prius & alterius per posterius, etc. Dicitur speciuocè distinctarum, quia pater habens filium, est causa oppositorum, quia patris & filii: quia quicquid est causa cause, est causa causati, ut patet secundo Phys. Sed loquendo de oppositis priuatiuè uel contradictoriè, tunc non est necesse ut addatur speciuocè distinctarum.

In multiplicibus uel æquiuocis diuilio debet præcedere definitionem. Boeth. in libro Diuisionum. ] Intelligitur, quando tale æquiuocum diuiditur in sua æquiuocata: sed quando non, tunc non est necesse.

Idem non mouetur sursum & deorsum, 6. Topi. ] Intelligitur non per se, sed bene per accidens: quia idem bene potest moueri sursum & deorsum, ut patet de Anima, in manu & pede existente.

Ignis, aqua, terra, aer sunt ex se idem, 1. Meteor. ] Intelligitur secundum suas partes, & non secundum sui totum. Intellectus est potentia irrationalis, uoluntas uerò rationalis, 9. Metaphys. ] Intelligitur sic, quod intellectus non est potentia libera, quia non potest intelligere uniuersa: uoluntas est potentia libera, quia potest non uera assentire.

In mathematica non est finis, 3. Metaphys. ] Intelligitur quod demonstratio mathematicalis non habet causam finalem, licet habet causam materiale.

Ignis in sua sphaera corrumpitur, ut inquit Egidius. ] Et licet sibi non potest implicari contrarium formaliter, eo quod aliqua non ascendit, sed tamen potest sibi applicare uirtualiter, quia ignis potest considerari aliquo modo per constellationem frigidam: & sic, tunc descendit, quia graue mouetur deorsum, & sic per talem modum corrumpitur ignis. Unde ignis non est corruptibilis naturaliter loquendo, secundum se totum, sed solum secundum partes, tamen per potètiā diuinam potest corrumpi.

Intellectus sequitur rem intelligendo, 3. de Anima. ] Intelligitur de intelligendo aliquo simplici conceptu & non discursiuo.

Impossibile est indigentem bona operari, 1. Ethic.

In infortunis uirtus reuelat. ibidem.

In obscuris oportet uti apertis testimonijs, 2. Ethic.

In re frequenti cognoscitur habitus, 3. Ethic.

Iactator maxime est uituperandus, 4. Ethic.

Iuuenis nõ potest esse sapiens, quia prudètia requirit experiètiā, quæ indiget tēpore, 6. Ethic.

Impossibile est prudentem non esse bonum. ibidem.

In infortunis refugiendum est ad amicos, 8. Ethic.

In actibus humanis minus creditur sermonibus quàm operibus, 10. Ethic.

Impossibile est indigentem bene principari, & studio uacare, 2. Polit.

In ciuitate sunt tres species: scilicet diuites, pauperes, mediocres, inter quos optimi sunt mediocres, quia semper medium est optimum, 2. Polit.

In magnis negotijs oportet unum ordinari ad unum opus, quia melior est cura quæ incensa est circa unum quàm circa plus. quarto Polit.

Iuuenum coitus est malus & prauus ad puerorum procreationem, similiter & senum. septimo Politicorum.

Iuuenes custodiendi sunt, ut non dicant aut audiant aliquid turpe: quia ex dicere aut audire aliquid turpe, sæpe facere contingit. idem ibidem.

Iustum est auxiliari pauperi, 1. Rhetor.

Ira est appetitus cum tristitia propter apparentiam sui ipsius uel suorum, 2. Rhetor.

Ira est factiua inimicitia & odij. ibidem.

Infirmi coeuntes & bellantes & amantes, scientes & uniuersaliter aliquid desiderantes, & non assequentes, illi de facili irascuntur, 2. Rhetor.

In quolibet genere id est, in qualibet congregatione est dare aliquid bonum: & licet in ea inueniantur aliqua mala. in 2. libro Poetria Aristotelis.

Inferiora à superioribus reguntur. in li. de Regimine principum.

Initium salutis, est noticia prima. ibidem.

Ille est beatissimus & securus possessor sui, qui sine sollicitudine expectat. ibidem.

Ille non tollit minus gratis, qui cum rogasset, accipit: quia optimum est præuenire desiderium rogantis. Seneca de Beneficijs.

Ingratus est ille qui se beneficium accepisse negat, quod accepit. ibidem.

In dando beneficia eligendus est uir simplex & integer, memor & gratus, alicui abstinens: id est, non auarus, ut Seneca de maximè beneuolis. ibidem.

In omni tractatu fieri decet, ut inter initia consideretur quid sit de quo agatur. Plato in Timæo.

Illud quod est simplex, secundum se immobile, à nullo potest moueri. in libro de Moribus animalium.

malis. In ossibus leonum & porcorum modica uel nulla est medulla, in 2. lib. de Hist. animalium.

In omnibus animalibus est appetitus coitus. in libro sexto de Historijs animalium.

Inter animalia longissime uite est homo & elephas. in libro de Longitudine & breuitate uitæ.

In bonis exterioribus non est felicitas, quia ipse felix nullo bono exteriori indiget, 7. Politico.

Inter omnia animalia solus homo habet rationem, 7. Polit.

Intellectus nihil aliud est quàm humanum corpus diuini spiritus pars immensa, 7. Polit.

In minimis rebus auxilium debet implorari. inuocandus enim est pater omnium rerum, quo prætermisso, nullum rite fundatur exordium. Boeth. 3. de Consolatione.

In plantis est una anima in actu, plures uerò in potentia, & ideo pars earum absque uiuant, secundo de Anima.

## L

Lumen non est corpus, 1. de Anima. ] Intelligitur lumen non est corpus substantiale: sed bene est corpus quantificatum concretiuè, uel lumen non est corpus resolutum à corpore lucido, uel sic lumen non est corpus extensum seu extensiuè, siue extensione propria.

Lumen non est reflexio corporum, sed corporis: & ibidem uerum est, non est lumine reflexio corporum resolutorum à materialium ab alio corpore, sicut dixit Empedocles.

Locus à coniugatis non ualet nisi in terminis quantificatiuis, per regulam topicalem: quia non sequitur, Actio est passio, ergo agens est patiens: sed bene sequitur, Albedo est color, ergo album est coloratum.

Logica est scientia speculatiua, per Commentatorem, 3. Metaphys. ] Intelligitur sic quod logica uis est habitus, quo utimur in scientijs speculatiuis, puta in scientia metaphysicali.

Locus communis est, qui continet omnia, 4. Phys. ] Intelligitur qui continet omnia alia à se præter coelum, quod continet omnia, non tamen se ipsum.

Locus non est in loco. ibidem. ] id est, non est de ratione loci, quod sit in locato per se, sed bene per accidens.

Locus est æqualis locato. ibidem. ] Verum est de loco proprio, non autem de loco communi.

Loco termini descripti licet quandoq; uti descriptio, 7. Phys. & 7. Metaphys. ] Intelligitur quod loco descriptionis quidditatiuè licet uti termino diffinitiuo.

Litera & syllaba carent sensu. Priscianus primi minoris. ] Intelligitur carent sensu, id est, significatione uel timata, non tamen sic quod non essent sensu exteriori perceptibiles.

Lapides sunt maxime fortunati, ex quibus sunt altaria, 3. Phys. ] Intelligitur similitudinariè & metaphorice, quia sicut homines promoti ad dignitates & honores dicuntur fortunati, sic etiam lapides quando ornantur pannis preciosis & alijs ornamentis, dicuntur fortunati, & hoc improprie.

Laus est sermo elucidiuus necessarium uirtutum, 1. Rhet.

Litera est simplicissimum eorum, de quibus fit sermo, in libro secundo poetria Aristoteles.

Logica est scientia, uerè falsis in dagatrix Boetius in de Disciplina scholarium.

Locus medius, est locus principantis, in libro de Iuuentute & senectute.

Lupus gulosus comedit sine masticatione, & tantum uno tempore quod sufficit sibi ad tres dies, in 1. lib. de Historijs animalium.

Luna est inferior planeta sine luna, Mercurius sine Mercurio, Venus sine Venere, sol sine sole, Mars sine Marte, Iupiter sine Ioue, Saturnus sine Saturno, omnia alia orbis stellarum, in libro de Proprietatibus elementorum.

Linguam habet animal ut communicet aliquid alteri, 3. de Anima.

Laus & gratiarum actio debentur danti, & non accipienti, 4. Ethic.

Lex prohibet se ipsum interficere, 5. Ethic. ] Item omnes illæ autoritates incipientes ab illa, Laus est sermo, sunt simpliciter ueræ.

## M

Materia non est ens, primo Phys. ] Intelligitur sic, materia prima non est ens in actu formali substantiali, cum hoc tamen fiat bene, quod sit ens deriuatum quo ad esse, sic est in rerum natura.

Motus & tempus sunt infinita, 6. Topi. ] Intelligitur sic quod capièdo Ly infinitum syncategorematicè, sic quod Ly motus & tempus sunt confuse: tantum alio modo conceditur, secundum successionem & potentiam, sic quod motus, secundum successionem est infinitus.

Motis nobis mouentur omnia quæ in nobis sunt, 6. Phys. & 2. Topi. ] Intelligitur per se uel per accidens in hæsiuè uel permanentè. Dicitur per se, propter animam: dicitur in hæsiuè, propter Deum. Dicitur permanentè propter motum, qui mouetur secundum successionem.

Materia nec est quid nec quale nec quantum, 7. Metaphys. ] Intelligitur materia prima secundum se, nec est quid, id est, hoc aliquid, quia hoc aliquid est substantia per se existens: nec est quale, id est, secundum suam essentiam: non est quale secundum aliquam quidditatem per se & proprie, nec est quantum, id est, non est quanta quantitate continua.

Materia prima est mediū inter esse, & nõ esse, 1. Phys. ] Sed hoc uidetur falsum, quia si sic sequeretur quod inter duo contradictoria esset dare medium. Respondetur quod sic intelligitur, quod materia prima est mediū inter esse simpliciter, & inter non esse in actu formali substantiali: modo esse simpliciter, & non esse in actu formali substantiali non sunt contradictoria, & per consequens instantia non habet locum.

Bedæ tom. 2.

✕

Materia

Materia prima generatur per accidēs. Cōmentator 1. Phyl.] Intelligitur per accidēs, id est, secundū qd. Materia prima in rei ueritate generatur. 1. Phyl.] Respondetur quod uerum est subiectiue, sic quod incipit esse subiectum forme, non autem generatur terminatiue.

Mensura & mensurarum debent esse homogenia. 12. Metaphys.] Intelligitur de illis que mensurantur de se inuicem, secundum certam proportionem, et non de illis que mensurantur de se inuicem, secundum diffinitionem in partes æquales.

Malum entis destruit se ipsum, & uidetur uelle quod malicia nominaliter sit aliquid, quod est tamen contra philosophum. 2. de Anima.] Illa dupliciter intelligitur. Vno modo conditionaliter, ut sic finalium entis esset, tunc destrueret se ipsum, id est, malū entis significat destructionem sui ipsius. Alio modo sic intelligitur, malum entis destruit se ipsum, quia ad malum sequitur destructio sui ipsius entis, et sic tunc idem destruit se ipsum: et hoc est uerum per accidēs, non autem per se.

Melius est pauperem ditari quam philosophari. 3. Topi.] Intelligitur dupliciter. Vno modo indigentia, quod ad corpus, non autem quo ad animam melius est philosophari. Alio modo sic intelligitur, melius est pauperem ditari quam philosophari, id est, intellectum ignarum ditari sibi per alios primo et in principio, quod philosophari, id est, studere philosophiam. Quia philosophia non potest haberi sine artibus et principaliter sine logica, quia illa est uia et semita dirigens ad omnes sciētias.

Materia prima primò recipit formam uniuersalem, deinde minus uniuersalem. Cōmentator. 12. Metaphys.] Respondetur quod sic intelligitur, quod materia prima primò recipit formas uniuersales, id est, dispositiones accidentales pro forma introducenda, et postea minus uniuersalem, id est, formam mixtā et compositā.

Mouens debet esse simul cum motu. 7. Phyl.] Verum est de mouente naturali propinquo et immediato, hoc debet esse simul tempore cum motu, quia nunquam mouens est simul cum motu, secundum locum: quia si sic, tunc sequeretur quod duo corpora essent simul in eodem loco, quod est impossibile.

Materia remanet in re facta, priuatio uero non. 1. Phyl.] Intelligitur quod materia remanet in re facta sub illa materia: sed priuatio forma adueniente non manet sub illa ratione uel denominatione. Et est sciendum quod illa est falsa, materia est priuatio forme: quia negatio inclusa in illo termino priuatio præcedit L y forme, et sic distribuit eum. Et sic tunc sensus est, materia cuiuslibet forme est priuatio, modo illa est falsa: ergo omnes tales propositiones sunt negandæ, materia caret forma materia priuatur forma. Sed illa sunt cōcedendæ, materia forma caret, et materia forma priuatur, sic quod L y forma stat determinatē.

Motus in quantitate dicitur augmentatio uel diminutio. 5. Phyl.] Intelligitur quod motus est ad quantitatem proprie, quia necesse est uariare responsones terminorum de predicamento quantitatis propter ipsum motum.

Materia prima nunquam est sine morpheis passionibus.] Intelligitur quod materia prima nunquam est sine formis substantialibus siue accidentalibus, ut patet secundo de Anima.

Materia prima non est. 1. Phyl.] Intelligitur materia prima non est in actu formali, quia materia prima non est forma cum hoc fiat, tamen quod materia prima sit in actu potentie uel essentie.

Magis & minus non diuersificant speciem per unam maximam. 2. Topi.] Intelligitur de specie essentiali sic, quod magis et minus non diuersificant speciem essentialem, sed bene accidentalem.

Medium componitur ex extremis. 5. Phyl.] Intelligitur de oppositione similitudinaria, id est, quod medium in aliquo gerit similitudinem unius extremi, et in alio alterius extremi.

Minimo nō potest dare minus. 1. Phyl.] Intelligitur in sensu cōposito, ut sic non minimo possibile est dare minus.

Materia prima non est in potentia ad formam, per commentatorem & philosophum. 5. Metaphys.] Intelligitur de potentia aduina et instrumentali, et non de potentia principali.

Magnitudo & multitudo non sunt accidentia quantitatis. 3. Metap.] Intelligitur capiēdo ea respectiue, tunc non sunt species quantitatis, sed capiēdo ea absolute, tunc sunt species quantitatis.

Mundus est æternus. 6. Phyl. & 12. Metaphys.] Intelligitur absolute, quia si sic, tunc esset contra fidem: sed uult Aristoteles, quod rationibus naturalibus non potest aliter ostendi, nisi quod mundus sit æternus.

Minus bonum coniunctum alteri, facit ipsum magis bonum. 1. Ethic.] Et sic sequeretur, quod corpus animatum esset nobilius ipsa anima. Intelligitur, dummodo unum bonum non includit aliud, propter Deum qui est infinitus.

Manifestum est, quod Deus non habet genus nec qualitatem nec quantitatem, per Auicennam.] Et uult quod ille terminus Deus non est substantia nec terminus substantialis. Vnde nota, substantia capitur dupliciter. Vno modo, ut nō dicitur à substādo, et illo modo nō Deus habet genus, et hoc intēdit Aristoteles. Alio modo substātia dicitur à per se stare, uel à per se stando: et illo modo habet Deus genus, etiam L y Deus est terminus substātiā in predicamento substātiæ ponibilis, ut ibidem Auicenna dicit, nono Metaphys. quod Deus non sit contentus sub genere, nec sub diffinitione, nec sub demōstratione substātiæ, sed est expers qualitatis et quantitatis et quiditatis, uel est aliquid sibi simile, nec secum conueniendum. Et dicit beatus Augustinus, quod Deus non est substantia, ut dicit Boetius, quod reliquis extremis incidit in mediū, id est, in substātiā cōpositā. etiam Albertus Magnus dicit, Deus non est in genere substātiæ, nisi supra genus. et Themistius dicit, termini significantes substātiā siue essentia, simplices non sunt in genere predicamentali. Pro illis authoritatibus est sciendum, quod L y substātia potest esse imposita ad significandum dupliciter. Vno modo, ut solum significat essentiam, quæ esset subiecta accidentibus. Et sic dicitur à substādo, et L y substātia illo modo esset imposita, et caperetur pro generalissimo substātiæ, tunc staret authoritas in ueritate. Alio modo potest esse imposita non solum ut significat rem substāntem accidentibus, sed indifferenter quamlibet rem per se existentem, non curando an illa res accidentium sit subiectum aut non: et si L y substātia esset illo modo imposita ad significandum, et esset genus in predicamento substātiæ, tunc authoritas non haberet ueritatem. Et respondetur quo ad omnes authoritates sub diffinitione, quia si L y substātia capitur primo modo, tunc procedunt authoritates, et hoc idem intendunt: si autem secundo modo, tunc nō sunt contra illos tenentes, quod Deus sit terminus predicamentalis.

Materia prima appetit formam, sicut fœmina uitum, turpe bonum. 1. Phyl.] Intelligitur de appetitu materiali, et non animali. Vt sic, materia prima appetit formam, id est, perfici à forma.

Motus

Motus est tempus. 4. Phyl.] Respondetur quod philosophus uult quod illa non est predicatio essentialis, sed accidentalis: ut etiam, Hic homo est risibilis.

Materia prima nullius est actiuitatis. 1. Phyl.] Intelligitur assertiue, et per se cum hoc tamen bene fiat, quod sit aliquid actiuitatis coactiue, quia materia prima non agit per se, sed bene coniuncta formis.

Materia prima est sine formis. 1. de Generatione.] Intelligitur quantum est de per se, tunc est sine formis, id est, nullam certam formam determinat: cum hoc tamen fiat, quod habeat formam in potentia.

Materia non est in potentia ad formam generandam. 1. Phyl.] Intelligitur de potentia instrumentali, non autem principali.

Materia manente una potentia eius fiunt multe. Cōmentator ibidem.] Intelligitur secundum Aristoteli sic, quod de materia prædicantur uerè plura prædicata potentia: uel dicatur quod loquitur de potentia instrumentali, eo quod sunt multe dispositiones accidentales habitantes et disponentes ipsam materiam ad formam recipiendam.

Metaphysicus & Dialecticus considerant circa unum subiectum reale: & sic uidetur quod logica sit scientia realis.] Respondetur quod per Dialecticam non intelligit logicam docentem, sed utentem quæ uersatur circa omnem scientiam, eo quod logica utens de per se, non habet aliquas conclusiones.

Medium promouet ipsum motum. 3. Cœli in oppositum est philosophus. 4. Phyl.] Vbi dicit quod medium est resistentia successiua, et per consequens est in pedimentum motus. Respondetur quod authoritas, tertio Cœli intelligitur scilicet, quando medium est subtile, et sic per accidens promouet motum, scilicet ratione ueritatis et utilitatis: sed de per se medium semper restitit motui, eo quod in esse appetit esse indiuisum.

Mensura debet esse quid minimum. 12. Metaphys.] Respondetur quod intelligitur quo ad sufficientiam notificationis, id est, quod non debet deficere ad minimum in notificatione mensurati.

Motus circularis cœli est prius motuum. 8. Phyl.] Intelligitur, est prius motuum, id est, diuturnior motuum. Vel sic est prius motuum, id est, perfectior motuum.

Metaphysica est de omnibus entibus mundi. 1. Phyl.] Intelligitur quo ad quidditatem eorum ex quo Metaphysica res considerat sub ratione quidditatis.

Metaphysica est scientia nobilissima & difficillima. 1. Metaphys.] Intelligitur non exclusiue sic, quod solius metaphysici sit considerare difficillima, sed etiam alterius artificis: sed uult quod principaliter solius metaphysici sit considerare difficillima.

Melius est habere animam habentē scientiā, quam habitum corporis. Seneca ad Alexandrū.

Melius est mori quam facere contra bonum uirtutis. 3. Ethic.

Medicina fiunt per contraria. 2. Ethic.

Malum est facere facile, bonum autem difficile. ibidem.

Medium in omnibus rebus est laudabile. 2. Ethic.

Minus malum est eligibilis magis malo. 5. Ethic.

Maximum bonorum exteriorum est honor. 4. Ethic.

Maiores amicitia existens bonum utile, maximè uidetur fieri in senibus, quia tales non curant delectabile, sed tantum utile. 6. Ethic.

Matres plus amant filios quam patres, quia certiores sunt de eis, & plures labores habent circa eos. 6. Ethic.

Maiores datur honor, minoribus autem lucrum: quia honor est tributio uirtutis & beneficii, lucrum autem est auxilium indigentia. 8. Ethic.

Magistris, dijs & parentibus nemo potest reddi æquiualens. 9. Ethic.

Magis tenemur amicis largiri bona quam extraneis. ibidem.

Melius est cum amicis, & præcipue quam cum extraneis & quibuscumque commorari. ibidem.

Multo grauius aliquis fert, si honore priuatur, quam si bona sua auferantur. 2. Oecon.

Masculinum genus dignius est fœminino. 1. Polit.

Melius est iudicare secundum leges & literas, quam secundum propriam sententiam. 2. Polit.

Multi serui quondam deterius seruiunt paucioribus. ibidem.

Melius est ciuitatem regi ab uno optimo uiro, quam ab una optima lege. 3. Polit.

Maximum fortunium est omnes ciues mediocrem substantiam habere, tanquam sufficientē eis, quia per tales bene regitur ciuitas. 4. Polit.

Minores ut fiant æquales, faciunt seditiones: æquales uero, ut fiant minores. 5. Polit.

Mors est recessus anime à corpore. in libro de Pomo & morte.

Monstro similis est auaritia. Seneca in libro de Moribus.

Mihi crede, auarus non potest esse diues nec felix. ibidem.

Multum plus prodest, si pauca præcepta sapientiæ teneas, & illa promptè & in usu tibi sint, quam si multa diceres, & illa non habeas in animo. Seneca de Beneficijs.

Malis puniti feliciores sunt, quam impuniti: quia pœna bona est ratio et iustitiæ. Boet. quarto de Consolatione.

Mancipiorum raro est clementia. Boetius in de Disciplina schol.

Miserum est eum esse magistrum, qui nunquam nouit se esse discipulum. ibidem.

Musica ualet ad recreationem & ad delectationem, & ideo pueris bene ualet studere in musica, octauo Politicorum

Magnæ ciuitates sunt plus, quam paruæ. 5. Polit.

Bedæ tom.

x 2

Masculi

Masculi si non coeunt, sunt longioris uitæ femellis: quia masculus est calidior foemina, in de  
Causa longitudinis & breuitatis uitæ.  
Mutatio uocis, est signum motus ad coitum. in 4. libro de Historijs animalium.  
Mulier maioris est pietatis & compassionis, quam uir, sed est maioris inuidiæ, & diligit lites,  
& de facili decipitur. 8. libro de Historijs animalium.  
Menstruū in mulieribus cessat in quadagesimo anno, in aliquibus autem manet usq; ad quintū  
quagesimum annum, & ideo uetula antiqua sunt barbatae. 9. lib. de Historijs animalium.  
Moderati ditati non minus agunt. 10. Ethic. ] Unde dicit Salomon: moderati ditati sunt felices.  
Meretrix est nonaria, inferni Ianua, uia iniquitatis, scorpionis percussio, uiscarius sceleris, pu  
teus interitus. Boetius in de Disciplina scholarium.  
Melior est iusticia regnatis, quam felicitas tēporis ipsius subditis. in de Regimine principū.  
Multo grauius est male dedisse beneficium, quam non dedisse. Seneca de Benefitijs.

N

Nihil agit ultra gradum suæ perfectionis. 7. Metaphys. ] Verum est, non concurrente aliquo agente nobilio  
ri, ut premissæ causant conclusionem, modo noticia conclusionum est perfectior noticia premissarum, quia conclusio rationē  
demonstrationis scitur demonstratiue: sed premissæ sciuntur per experientiam & auctoritatem, sed ad hoc concurrens agens nobili  
us, scilicet intellectus, & sic non est inconueniens quod premissæ agunt ultra gradum suæ perfectionis.

Non existentibus primis substantijs impossibile est aliquid aliorum remanere. in Prædicamē  
tis. ] Intelligitur in sensu composto, ut sic impossibile est non existentibus primis substantijs aliquid aliorum remanere, & sic tūc  
intelligitur dupliciter. Vno modo de rebus sic impossibile est, sic non sunt res significatæ per ipsam substantiam actū uel aptitudinē,  
non potest aliquid aliorum remanere. Alio modo intelligitur ad sensum logicalem, ut impossibile est si diuæ substantiæ, id est, si ter  
mini singulares significantes res singulares substantiales non sunt apte natæ pro aliquo supponere, quod termini communes substā  
tiales accidentales pro aliquo supponant.

Nec animal dicitur esse hominem, per Porphy. ] Illa auctoritas intelligitur, quod illa prædicatio, homo est ani  
mal, non est directæ, eo quod inferius predicatur de suo superiori.

Nomina & uerba, secundum se dicta, similia sunt. 1. 7. Metaphys. ] Intelligitur uno modo sic, id est, uer  
ba secundum se dicta, id est, materialiter capta, sunt nomina. Sed illa glossa non ualeat, quia non est de intentione philosophi. Alio mo  
do intelligitur sic, uerba secundum se dicta, id est, solitarie sumpta, sunt similia nominibus, quo ad hoc: quia rectè sicut nomen solita  
riè sumptum nec significat uerè nec falsè, sic etiam uerbum solitarie positum, nec significat uerè nec falsè.

Nomina & uerba transposita, idem significant. 2. 7. Metaphys. ] Illa auctoritas habet duplicem sensum.  
Vnus est, quod solum propter transpositionem terminorum, scilicet nominum & uerborum, nomina & uerba non amittunt suas  
significationes essentielles, licet bene accidentales, ut est casus, numerus & figura. Sed alium sensum habet, quod propter transposi  
tionem nominum & uerborum non mutatur ueritas propositioni, & si ille sensus debet esse uerus, tunc oportet quod seruentur pro  
prietates logicales, scilicet ampliatio & restrictio.

Non ens non intelligitur. 1. Phys. ] Intelligitur non ens non intelligitur per propositiones categoricas affirmatiuas,  
sed cum hoc tamen bene stat, quod non ens intelligitur per propositiones categoricas negatiuas.

Non est necesse reslere ad disputationem siue ad disputandum, sed utimur terminis pro re  
bus. 1. Elenc. ] Intelligitur de necessitate conditionata, ut si deberemus disputare de rebus per nomina, & non possumus res  
portare ad disputationem, tunc oportet nos uti nominibus pro rebus.

Nullum uiolentum est perpetuum. 1. Cœli. ] Intelligitur quod pure uiolentatur modo, quamuis anima inte  
lectiua uiolentatur in separatione à corpore, tamen illa non est pura uiolentatur, sed est naturalis: quia propter indispotionē mate  
rie, quia sicut anima coniungitur materie naturaliter bene prædisposita, ita etiam anima separatur naturaliter à materia, ipsa ex  
istente in disposta.

Numerus est infinitus per appositionem unitatum. 3. Phys. ] Intelligitur quod numerus potest multiplica  
ri in infinitum per appositionem unitatum.

Natura & principium sunt subiectum scientiæ naturalis. commentator 3. Phys. ] Et sic sequeretur,  
quod ens mobile non esset subiectum. in libris Physicorum intelligitur, quod scientia libri Physicorum est de natura & principijs  
naturalibus, cum hoc tamen stat quod ens mobile sit subiectum in illo libro.

Natura dirigitur ab agente infallibili. commentator 12. Metaphys. ] Verum est de natura, quæ est for  
ma, non oportet autem de natura, quæ non est forma.

Nihil est in intellectu, quin prius fuit in sensu. 1. Physicorum, & 2. de Anima. ] Intelligitur quod non  
oportet quod omnis cognitio intellectiua alicuius rei dependet à sensu eiusdem, quia de Deo & intelligentijs habemus noticiam in  
tellectiuam, & tamen non sunt sensibiles, sed sufficit quod omnis nostra cognitio intellectiua dependet à sensu illius uel alterius rei:  
modo dicitur quod noticia intellectiua de Deo causata, est ex noticia effectuum à nobis, per quam deuenitur immediatè in cognitio  
nem substantiarum insensibilium, & hoc à posteriori.

Natura non deficit in necessarijs, nec superabundat in superfluis. 2. de Anima, & 1. Cœli. ] Intel  
ligitur quo ad imperfectionem finis ultimati, tūc natura non deficit nec superabundat, licet bene deficit & superabundat in deter  
minatione certi finis & determinati particularis. Alio modo intelligitur, quod natura nec deficit nec superabundat quo ad totam  
speciem, licet bene ad partem speciei, id est, indiuidui: uel dicatur quod natura non deficit nec superabundat in pluribus, sed bene al  
quando in paucis. item ponendo casum, quod tantum tres essent homines in mundo, & nati omnes in manibus seorsum cum sex digi  
tis, ibi est monstrum, & tunc saluando quod tota humanitas sit monstrum, est dicendum ad auctoritatis solutionem, quo ad totam  
speciem humanam actiualem uel potentialem, & ultra potest dici tota humanitas monstrum actualiter, non autem potentialem.  
Nullum

Nulla complexa est diffinibile. 2. Topic. ] Intelligitur tanquā diffinibile propinquū, licet bene ut remotū. Et ra  
tio est, quia omne diffinibile propinquum debet esse species: sed nullum complexū est species, ergo nullum complexū est diffinibile.  
Nihil scitur demonstratiue & diffinitiuè. 2. Poster. ] Intelligitur secundum se totam & adequatam, cum hoc  
tamen stat quod una scientia scitur secundum unam partem forme demonstratiue, & secundum aliam partem diffinitiuè. Alio mo  
do sic, nihil scitur demonstratiue, scilicet ut noticia simplicis conclusionis: cum hoc tamen stat, quod aggregatum scientiæ unius sci  
bilis scitur demonstratiue & diffinitiuè.

Non contingit sensum decipi circa proprium obiectum. 2. de Anima. ] Intelligitur dummodo est bene  
dispositum, & dummodo obiectum est bene appropriatum: quia si non tunc contingit sensum decipi, ut sensus uisus circa carbonem,  
quæ apparet rubeus, & tamen est niger, hoc est ex eo quod medium non est bene dispositum, quia nigrum uisum per lucidum appa  
ret esse rubeum: sic nigredo carbonis indicatur per lucidum ignis, ergo apparet esse rubeus, sic etiam de uisibus sensuum uisus de  
mane per lucem solis.

Nihil prohibet quandam animam separare, sic quod nullus corporis est actus. 2. de Anima. ]  
Intelligitur per inherentiam, est tamē actus per assistentiam siue per appropriatam existentiam, & ita est de intellectu, quæ est  
anima cœli. Vel secundum alios sic intelligitur, nihil prohibet animam educatam de potentia materie separari, & ita est de potentiā  
intellectiua uel forma humana.

Nullum diuisibile est indiuisibile. 2. Cœli. ] Et dicitur ibidem, quod ex non quanto fit quantum: & sic sequeretur  
quod nulla scientia esset in anima, ex quo scientia est diuisibilis. Respondetur quod uerum est quod nullum diuisibile quod est quan  
tum continuum & extensum, est indiuisibile, cum hoc tamen stat, quod diuisibile quod est quantum discretum ratione intensiōis uel  
aggregationis, est indiuisibile: & scientia quæ est diuisibilis, est in anima, quæ est indiuisibilis.

Nulla bona diffinitio debet dari per opposita, ut elicitur ex 5. Topi. ] Ratio, quia membra bonæ diffini  
tionis debent cōpetere diffinitio: sed opposita nō cōueniunt uni & idē. Respondetur quod illa auctoritas intelligitur de diffinitione qui  
ditatiua, sic quod illa nō debet dari per opposita copulatiue: cum hoc tamen stat, quod aliqua potest dari per opposita disiunctiue.

Nulla potentia stabit eternaliter frustra. 1. Cœli. ] Verum est si fuerit potentia obiectiua, non autem subiectiua:  
uel uerum est, si fuerit potentia ad corruptionem sui, & non alterius.

Naturalia sunt generabilia & corruptibilia. 1. Phys. & 7. Metaphys. ] Et sic uidetur quod materia pri  
ma sit magis corruptibilis, quia propter unumquodq; tale, & ipsum magis tale: sed propter materiam unumquodq; est corruptibi  
le, ergo, &c. Respondetur, Verum est si utrumq; fuerit tale formaliter, & unum fuerit causa efficiens uel finalis alterius: modo mate  
ria prima non est corruptibilis formaliter, sed tantum subiectiue.

Natura solum intendit speciem & non indiuiduum. per Auenentiam. ] Respondetur quod natura non  
indiuidualis, sed communis, sicut cœlum solum intendit speciem semper continuare, & non indiuiduum. Alio modo dicitur, quod  
Auenentia in ista parte non tenetur, ex quo etiam ponit uniuersalia realia.

Nihil scitur nisi uerum. 1. Poste. ] Verum est tanquam diffinibile propinquum.  
Necesse est excellere diuidi in illud quod excellit. 7. Phys. ] Intelligitur de excellenti quantificatione, modo  
Deus non est excellens quantificationum.

Nullum indiuisibile mouetur. 6. Phys. ] Intelligitur per se & circumscriptiue de loco ad locum.  
Nulla forma est composita ex partibus diuersarum rationum. per authorem sex principio  
rum. ] Respondetur quod loquitur de forma simplici & non composita, nec est inconueniens quod aliqua forma sit composita ex  
partibus diuersarum rationum, sicut forma aggregata ex pluribus.

Nescimus uerum sine causa. secundo Metaphys. ] Intelligitur à priori. Vel sic, Nescimus uerum propter quid  
sine causa, cum hoc tamen stat quod scimus uerum quod est.

Non solum regratiandum est ijs qui bene dixerunt, sed etiam ijs qui male dixerunt. ibidem,  
& secundo Elenchorum. ] Et sic uidetur quod noticia erronea etiam sit bona habenti eam, quod tamen est falsum, & con  
tra Aristotelem, primo de Anima: ubi dicit, quod quælibet noticia in se non est bona simpliciter. Respondetur quod illa auctoritas  
non est intelligenda, quod de erroribus antiquorum esset regratiandum: sed pro labore & de inquisitione ueritatis est eis regratianda  
um, ergo subdit ibidem, quod isti antiqui sensum necessarium exercitati sunt.

Nullum ens per accidens est concretum in genere. 7. Metaphys. ] Et sic sequeretur quod termini con  
creti non essent ponibiles in prædicamento. Sciendum quod termini concreti uno modo considerantur, quod non habent respectum  
ad significatum suppositale uel materiale, sed solum secundum rationem significati formali, & sic est ens per accidens & unum pu  
rum nomen adiectiuum. Alio modo consideratur quo ad ambo scilicet, quo ad rationem significati formali, & quo ad rationem ma  
teriale significatum suppositale, & adhuc dupliciter considerantur. Vno modo respectu suorum inferiorum, & sic concretum est in ge  
nere, & non est ens per accidens. Alio modo considerantur in ordine, quo ad terminos substantiales, & sic iterum est ens per acci  
dens: quia de subiectis siue substantijs concreta sunt uerificabilia accidentaliter, tunc negatur auctoritas, sed conceditur adhuc sen  
sum. Nullum ens per accidens est in genere, respectu quorum est ens per accidens.

Natura solum habet determinare de illo, quod est corpus uel passio corporis. 3. de Anima. ]  
Et uidetur quod naturalis non habet determinare de intellectu humano. Respondetur quod naturalis solum habet determinare de  
corpore uel de passione corporis, uel de eo quod dependet à corpore in operatione eius, & ens etiā habet determinari de intellectu.

Nigredo est priuatio albedinis. in de Sensu & sensato. ] Respondetur, quod uult tantum quod nigredo est  
quantitas minus perfecta quam albedo.

Necesse est in demonstratione credulitatē uel scientiā præmissarū esse maioris credibilitatis  
scientiæ suæ cōclusionis. 1. Poster. ] Intelligitur de necessitate cōditionata, ut si debet haberi credulitas uel scientia cōclu  
siois per premissas, tūc premissæ debent esse magis scite, & declaratur per illud principium: Propter q. unūquodq; tale, et ipsū magis.

Nihil dat, quod non habet. 1. Elench. ] Intelligitur formaliter uel uirtualiter. Si primum, tunc est uerum simplici  
ter: si secundum, simpliciter est negandum.

Non reminiscamur post mortem, 3. de Anima.] Intelligitur de reminiscencia proprie dicta, eo quod illa reminiscencia est dicta sensibilibus; secundum illam requiritur organum corporari, quod in morte corrumpitur corrupto ipso corpore.

Noticia primorum principiorum est nobis innata, 1. Poster.] Et uidetur quod intellectus in principio sine creationis non habet se tanquam tabula rasa, in qua nihil est depictum, quod est contra Aristotelem tertio de Anima. Respondetur quod sic intelligitur, quod anima naturaliter est inclinata ad essentiam notitia primis principijs, quia talis est euides et manifesta.

Nec materia est, nec forma est, sed totum compositum, 7. Metaph.] Intelligitur quod materia non est nec forma suppositaliter, sed totum compositum.

Nihil scitur sine causa, 10. Metaphys.] Intelligitur à priori et cognitione perfecta, cognitione autem imperfecta et à posteriori aliquid bene scitur sine causa, ut puta Deus: quia eterni non est aliqua causa, ut patet 8. Physic. et ex qua sit producta tanquam ex materia, cum hoc tamen stat quod eterni est aliqua causa à posteriori, quia cognoscimus Deum per suos effectus.

Nihil uidetur nisi color, 2. de Anima.] Intelligitur sic, capiendò Ly Color concretivè pro colorato: ut sit sensus, Nihil uidetur nisi coloratum, nihil nullo modo se habens.

Nec uox nec litera docet, sed uerus est doctor, qui mentem illuminat, per commentatorem, 1. Phys.] Intelligitur quod ipsa uox non docet principaliter, sed solum instrumentaliter: sed ille uerus doctor est, scilicet intellectus principalis, qui mentem illuminat. et etiam potest exponi de spiritu sancto, siue de eius gratia.

Numerus potentiarum multiplicatur in infinitum secundum numerum specierum generabilium, per commentatorem, 1. Phys.] Intelligitur de potentijs instrumentalibus passivis siue qualitatibus dispositionibus materiae, disponentibus materiam per formam introductionem.

Nihil est quod potest rationem entis subterfugere, per Auicennam.] Intelligitur quod nihil est quin continentur sub Ly Ens, uel de quo non sit uerum dicere, quod sit ens.

Nihil habetur de tempore nisi nunc, 5. Phys.] Intelligitur quod nullum tempus est totum simul et aequatè, nisi nunc adhuc, tamen stat quod praesens sit diuisibile existens in aliquo mobili quod mouetur.

Numerus est diuisibilis in suas unitates indiuisibiles, 5. Phys.] Dicitur quod uult unitas, non est diuisibilis in duas partes, quarum quaelibet pars sit tota: et talis habet se taliter sicut unitas.

Nullum bonum honestum recipit additionem, per Senecam.] Intelligitur quod nullum bonum honestum recipit additionem per admixtionem sui contrarij, scilicet malicie: cum hoc tamen stat, quod capiat additionem gradus ad gradus eiusdem speciei.

Nihil est quod non generatur, 5. Phys.] Intelligitur sic, quod nihil generatur subiectivè, quod est in actu formali substantiali respectu formae contrariae. Alio modo sic intelligitur, nihil est res permanens, quae generatur successivè et terminatiuè et minus completivè, quando generatur. Dicitur res permanens, propter motum localem; dicitur quod generatur successivè, propter animam humanam, quae creando infunditur, et generatur subitanè. Dicitur subiectivè, propter materiam primam: dicitur minus completivè generaliter, et participaliter.

Non potest esse princeps sine amicis, 5. Ethic.] Ratio, quia de quato fortuna est maior, de tato est minus securus.

Negato uno contrariorum de aliquo, concedendum est & reliquum, per Petrum Hispanum.] Notandum quod illa auctoritas est uera salus quatuor conditionibus. Prima est, quando subiectum est susceptibile amborum contrariorum, tunc oportet quod si unum negatur de subiecto, quod reliquum designetur inesse subiecto: et ergo non sequitur. Lignum non est agrum, ergo lignum est sanum. Secunda conditio, quod contraria sunt immutata, et ergo non sequitur. Lignum non est album, ergo est album. Tertia, quando arguitur cum constantia subiecti, tunc non sequitur, Adam non est sanus, ergo non est eger. Quarta, quod subiectum eodem modo habet se ad ampliationem et suppositionem, nam non sequitur, Animal non est agrum, ergo animal est sanum.

Nulla propositio est uera, nisi ubi idem praedicatur de se ipso.] Intelligitur de propositione de inesse et de terminis supponentibus, ut chymera est chymera, et de copula praesenti ampliativa.

Nulla potentia est ad praeteritum, 1. Coeli.] Intelligitur uno modo sic, Nulla potentia est quae potest producere praeteritum: et sic est falsa, quia Deus potest destruere Socratem, et reproducere ut ex fide credimus. Alio modo intelligitur quod nulla potentia est ad praeteritum, quod fuit praeteritum: et hoc est uerum, quia si uirgo perdidit uirginitatem, Deus non potest facere, quia modo perdidisset.

Nos sumus domini nostrarum operationum à principio usque ad finem, 3. Ethic.] Intelligitur sic, Nos sumus domini, id est, liberi producti nostrarum operationum.

Nemo elegit iuuenes iudices, ibidem.] Intelligitur sic, Nullus elegit, secundum distamen recte rationis iuuenes in moribus iudices siue rectores. Ratio est, quia tales non sunt prudentes, ut patet sexto Ethic. et intelligitur ibidem, quod prudentia requirit experientiam, experientia uero tempus. iuuenes enim non habent tempus, ergo non possunt esse prudentes.

Nullum accidens est pars substantiae, commentator, 2. de Anima.] Intelligitur sic, Nullum accidens est pars substantialis, sed bene accidentalis.

Nihil agit in seipsum, 1. de Generatione.] Hoc est uerum corruptivè tanquam totale agens et per se, cum hoc tamen stat quod aliquod agat in se ipsum saluatiuè, ut intellectus se ipsum intelligendo.

Nec est possibile materiam sui ipsius appetere speciem, id est, formam, 1. Phys.] Intelligitur sic, quod materia non appetit formam quam habet per modum desiderij, quia ille appetitus fit propter carentiam, sed appetit formam appetitu complacentiae siue uoluptatis.

Nullum lignum est lignum, 9. Metaphys.] Sic etiam nullum substantiale est substantia.] Respondetur quod non uult quod omnes tales sunt negandae, ubi praedicatum est substantiale, sed uult quod nullum materiale est materia, ex qua componitur, id est, materia in abstracto non debet de composito uerificari: sed bene in concreto, ut dicendo, Deus est naturalis, Domus est lignea: et non, Domus est lignum.

Necesse est omne diuinum praedicare de membris diuidentibus, per Boetium.] Intelligitur de illis membris,

membris, quae habent se ut species vel differentia, et non de illis quae habent se ut analogum in sua analogia. Nobiliora sunt quae paucioribus indigent, 1. Coeli.] Intelligitur sic, Tale non habet aliquid inesse, per quod potest expellere tam indigentiam, uel dicitur quod simpliciter est falsa, quia sic rex non est nobilior rustico, ex quo pluribus indiget quam rusticus, uel dicatur quod intelligitur de minori indigentia supra se, et non infra se, et hoc propter Deum et regem.

Nihil agit infra suam speciem, 7. Meta. & 2. de Anima.] Intelligitur uirtute propria, licet bene uirtute aliena aliquis agit infra suam speciem, et hoc uirtute agentis nobilioris.

Nihil est commune uniuocè superioribus & inferioribus, in de Substantia orbis.] Cuius oppositè uidetur esse de lumine, quia uidetur seruire tam superioribus quam inferioribus: quia non solum luminosum uidetur in inferioribus, sed etiam in superioribus. Respondetur, uniuocè sumitur dupliciter. Vno modo ut excludit analogum et equiuocum, simul et illo modo auctoritas est uera. Secundo capitur uniuocè ut contra equiuocum distinguitur, et sic tunc est falsa. Nam tunc ualet tantum quod nihil est commune uniuocè, quae primo conuenit inferioribus et superioribus: sed improprie ibi est semper analogia causae et causati.

Nulla qualitas mixta est in simplici corpore, in de Sensu & sensato.] Intelligitur sic, quod nulla qualitas mixta aequalitibus contrariis est in corpore simplici, existenti in sua naturali dispositione.

Non bona sunt eligibiliora, 3. Top.] ibi dicitur quod Ly Non debet capi in similitudine, et Ly Bona non debet capi transcendenter, prout diuiditur in bonum naturale, morale et intellectuale: sed magis debet capi pro bono morali.

Nulla substantia fit à casu, 7. Meta.] Intelligitur de substantia perfecta primaria, cum hoc tamen stat quod substantia imperfecta et secundaria debet fieri à casu.

Nihil differt aetate puer, et moribus puerilis, 1. Ethic. Nullus est bonus uel malus per superabundantiam, ibidem. Non est omnino felix, qui specie turpissimus est, ibidem. Nullus est beatus nec bonus, nisi uolens, 3. Ethic.

Non parum differt, sic uel sic affluenti à iuuentute, imò multum, 3. Ethic. Nullus uult uiuere sine amicis, habens reliqua bona, 8. Ethic. Nec lucifer nec uesperus est ita mirabilis, sicut iustitia, 5. Ethicorum.

Non facile est ex antiqua consuetudine omnes transferre ad sermones, 10. Ethic. Natura non facit unum instrumentum, nisi ad unum opus, 1. Polit. Nullum animalium à natura habet sermonem, nisi homo, 1. Polit.

Natura facit omnia animalia propter hominem, 1. Polit. Non idem est bonus uir, et bonus ciuis, 3. Polit. Non contingit eum bene principare, qui nunquam sub principe fuit, ibidem.

Non solum oportet politiam à principio instituire, sed etiam oportet ipsum corrigere, 4. Polit. Nobilitas et uirtus in paucis inueniuntur, quia nobiles et boni sunt pauci, 5. Polit. Nullus manum mittat ad impossibilia, 5. Polit.

Non de facili potest inuadi, qui est sobrius, sed qui est ebrius: nec qui est uigilans, sed qui est dormiens, quapropter principes ut non inuadi possint, ebrietate et somno multum debent euitare, 5. Polit. Non facile est ciuitatem sine legibus et consuetudinibus permanere, 6. Polit.

Necesse est futurum principem subditum fuisse, 7. Polit. Non possibile est politiam esse optimam sine moderata abundantia, ibidem. Non solum erudendi sunt pueri in arte utili et necessaria, sed etiam in artibus liberalibus, 8. Polit.

Noli poenitere de re praeterita, quia illud est proprium debiliu. Seneca in de Regimine principum. Nimia familiaritas contemptum parit, ibidem in libro secundo. Nobilissimum animalium est homo, ibidem.

Non qui parum habet, pauper est, sed qui plus cupit. Seneca ad Lucillum. Nemo est dignus Deo, nisi qui opus Dei implet. Seneca ad Lucillum.

Non iubeo te semper insistere libris aut pugillaminibus: dandum est interuallum animo, ita quod non resoluatur, sed ut magis acuatur, ibidem. Nemo diues nascitur, ibidem.

Nemo gloriari debet, nisi de suo, ibidem. Natura modice sustentatur, et naturalia desideria finita sunt, ibidem. Non refert quam multos libros legas, sed quam bonos habeas. Seneca ad Lucillum. Nulla uictoria maior est quam uicia uincere, ibidem. (ibidem.)

Non ex deformitate corporis denudatur animus, sed ex pulchritudine animae ornatur corpus. Non possimus: facit hoc quod nemo uitam suam respicit, ibidem epistola 99. Non adscribe tibi quod non es ut maior, sed quod uideri uelis, esto. Seneca de forma uitae.

Nullum beneficium dandum est negligenter. Seneca de Beneficijs. Non refert quid aut quantum detur, sed quo animo detur: quia beneficium non in eo quod datur consistit, sed in ipso dantis animo, ibidem.

Nulli uirtus praclusa est, omnibus patet, omnes admittit, omnes inuitat egenos et seruos, reges et exules: nec eligit dominum, nec seruum refutat, sed nudo homine est contentus. Seneca de Beneficijs.

Non in beneficijs nec ingeniorum, nec in agrorum, nec in praediorum possessionibus, nec in pulchritudine, nec in fama, nec in gloria beatitudo consistit. Boetius de Consolatione.

Nulla pestis efficacior est ad nocendum, quam familiaris inimicus, 3. de Consolatione.

Nobilitas est laus, proueniens ex meritis parentum. *ibidem.*  
 Nullum malum prætermittitur, nullum bonum irremuneratum. *ibidem.*  
 Non est fas homini cunctas diuini operis machinas uel ingenio comprehendere, uel sermo-  
 ne explicari. *ibidem.*  
 Nulla est rationalis creatura, quin ei sit libertas arbitrii. *s. ibidem.*  
 Non est dignus dulcoris acumine, qui amaritudinis nequit repleti grauiamine. *Boetius in de  
 Disciplina scholarium.*  
 Nulla est res magis nociua discipulo, quam uita contumeliosa magistri. *ibidem.*  
 Non decet rem esse antiquiorem à primo genitore. *Plato in Timæo.*  
 Nihil est ortum sub sole, cuius causa legitima non præcesserit. *ibidem.*  
 Nihil est similius & gratius Deo, quam perfecta anima. Bonus qui in tantis cæteros homines  
 excellit, in quantum ipse à dijs immortalibus excellitur. *Apuleius in libro de Deo Socratis.*  
 Non est auium unius speciei, ut se comedant, nisi mulus & equus. *s. lib. de Hist. animal.*  
 Nulla foemina recipit coitum post imprægnationem, nisi mulus & equus. *s. lib. de Hist. animal.*  
 Nunquam oportet dominum esse sine custodia, sic nec ciuitatem. *in Oeconomicis.*  
 Non est dignus scientia, qui scientiæ insurgit præceptor. *Boetius in de Disciplina scholarium.*  
 Nullus potest proprie sibi ipsi materiam facere. *s. Ethic.*  
 Non te mouet dicentis autoritas, ne quis dicat: sed quid dicatur, attēde. *Seneca de forma uitæ.*  
 Non semper in actibus, sed interdum animo tuo requiem dato: & ipsa requies sit plena sapien-  
 tia. *studij & bonis cogitationibus. ibidem.*  
 Natura modicis minimisque contenta est, cuius satietatem si uolueris urgere superfluis, aut in-  
 iucundum erit quod infuderis, aut noxium. *Boetius 2. de Consolatione phi.*  
 Nec quæstus uestimentorum, nec forma, nec aurum multitudine tantum ualet ad mulieris uirtutē,  
 quantum modestia in quolibet opere, & desiderij honestas atq; cõpolitæ uitæ. *in Oeconom. Arist.*  
 Non debet homo sanæ mentis ubique: & ad quamlibet mulierem accedere. *ibidem.*  
 Nihil sit quod te à philosophia remoueat, nec paupertas, nec indigentia alicuius rei. *Seneca  
 ad Lucillum.*  
 Non irasci in quibus oportet, insipientis est. *4. Ethic.*  
 Nisi parentes exemplum probitatis uitæ dederint, incusabilem adiuuicem possint habere  
 causam. *in Oeconomicis.*

**O**Mne unū est indiuisibile. *10. Meta.]* intelligitur cū reduplicatiōe, ut sic: Omne unū in quantū tale est, indiuisibile.  
 Omne quod est, ideo est, quia unū numero est. *per Boetium.]* intelligitur uno modo sic, Omne quod  
 est, ideo est, quia habet se extra animam modo uniuersale, non habet se extra animam: ergo non oportet quod sit unum numero, uel  
 singulari: quia uniuersale est terminus intentionis. Alio modo dicitur, quod uniuersale quo ad suum esse, est bene singulare, quo ad sig-  
 nificationem, sed quo ad representationem, dicitur commune siue singulare, & per consequens nō potest fieri instātia de uniuersali.  
 Omnis causa est prior suo effectu. *per Cōmēt. in de Causis.]* Respondetur q. prioritas est duplex, scilicet tēpo-  
 ris et nature: modo autoritas debet intelligi de prioritate nature, et nō tēporis, et Ly Natura in tantū debet ualere, sicut naturaliter.  
 Omnis conceptus naturalis sumendus est à forma. *7. Metaphys.]* Verum est de substantijs habentibus  
 formam, si fuerint simplices & immateriales, sicut Deus & angeli, tunc eorum conceptus essentialis sumendus est à propria perfe-  
 ctione, & à propria essentia eius.  
 Omnis effectus est in sua causa. *] illa autoritas ex ui sermonis falsa est. Sed intelligitur ad hunc sensum, quod quælia  
 bet res que potest esse causa, potest de se producere aliquem effectum.*  
 Omne quod inest meliori & nobiliori, est magis eligendum. *2. Top.]* Et sic sequeretur, Ultra modum  
 bibere, & crapulose uiuere, & uicia essent magis eligenda, eo quod insunt melioribus & nobilioribus, scilicet hominibus. Dicitur  
 q. sic debet intelligi, Omne bonū qd est in nobiliori, ut sic est magis eligendū, q̄ illud qd inest minus bono, & ut sic dicitur primo bo-  
 nū propter primas instācias, scilicet bibere ultra mēsurā. Et ulterius dicitur, ex hoc debet intelligi de bono naturali, ut sic omne illud  
 qd est in meliori bono, naturaliter est melius secundū nos, uel quo ad nos in genere eligibilū moraliter, uel de bono intellectuali, sic  
 intelligitur: Omne illud qd est intelligibile in meliori, est magis eligendū simpliciter, uel quo ad nos in genere eligibilū intelligibilū.  
 Omne intelligere, est pati. *3. de Anima.]* intelligitur acquisitè per phantāsiā, quia hoc est pati saluatiuē: nō au-  
 tem intelligitur de intellectu, que fit per nudam essentiam, quod dicitur propter Deum, qui per nudam essentiam intelligitur.  
 Omne alterabile est corruptibile. *1. de Generatione.]* Respondetur quod loquitur ibi de alteratione, que al-  
 teratur corruptiuē, non autem de illa que alteratur saluatiuē.  
 Omne proprium melioris, est magis & melius eligendum quam peioris. *] intelligitur capiēdo Ly  
 melius pro bono propriè, & Ly Peius pro malo simpliciter. Vel capiēdo Ly Melius pro bono simpliciter, & Ly peius pro minus  
 malo, tunc etiam autoritas habet ueritatem.*  
 Omnis diffinitio quæ datur per negationē uel disunctionē est uituperanda. *s. Ethic.]* intelligitur  
 de diffinitione essentiali & quiditatiua, cum hoc tamen fiat quod diffinitio accidentalit siue descriptiua datur per disunctionem.  
 Omnis qualitas habet denominare suum subiectum. *in Prædicamentis.]* intelligitur de illo subiecto,  
 cui inhaeret qualitas denominatiua.  
 Omne quod fit, fit à sibi simili. *7. Metaph.]* intelligitur sic, Omne quod fit generatione uniuoca & particulari,  
 quod fit à sibi simili. per hoc quod dicitur, Generatione uniuoca, excluduntur uermet & alia similia animalia, que sunt & generan-  
 tur ex

tur ex putrefactione uirtute solis, per hoc quod dicitur particulari, excluditur Deus, qui est causa uniuersalis omnium rerum.  
 Omne principium debet esse propositio necessaria. *1. Phys.]* intelligitur de principio complexo, & non  
 similiter primo alicuius scientiæ, & non intelligitur de principio incompleto.  
 Operatio arguit formam, sicut transmutatio materiam. *1. Phys.]* Respondetur, uerum est loquendo par-  
 ticulariter, & non uniuersaliter, quia non est uerum in eodem supposito: sed habet ueritatem in diuersis suppositis. Vnde aliqua sup-  
 posita sic se habent, quod unum illorum potest in aliquam operationem, & alterum non potest in illam operationem, nec in sibi si-  
 milē: per hoc arguimus huiusmodi supposita esse diuersarum specierum, & habent formas & potentias distinctas secundum spe-  
 ciem: sed etiam ex diuersitate operationum in eodem supposito apparentium non arguimus diuersitatem formarum.  
 Omnis substantia dignior est accidente. *7. Metaphys.]* Verum est de dignitate essentiali, non autem acci-  
 dentali, quia accidentale accidens est dignius substantia, ut patet in scientijs & uirtutibus, que accidentia sunt digniora lignis & la-  
 pidibus, que tamen sunt substantiæ.  
 Omnis differentia debet sumi à forma. *per Porphy.]* intelligitur, Omnis differentia debet sumi à forma cõp-  
 rando compositū ad compositum: sed comparando simplex ad compositum, tunc debet sumi materia, ut refert S. Thomas de Aquino.  
 Omnis propositio in qua prædicatur uniuersale, uniuersaliter sumptam, est falsa. *2. Topic. & 1.  
 2. 2. & 1. 2. 2. & 1. 2. 2.]* Respondetur quod hoc intelligitur de propositionibus affirmatiuis propter illam, Nullus homo est asinus. Sec-  
 cundo intelligitur, dummodo prædicatum non distribuitur mediante signo uniuersali negatiuo propter illam, Aliquis homo est nul-  
 lus asinus. Tertio, dummodo tales termini in tali propositione positi, habent plura supposita actu propter illam, Omnis sol est sol.  
 Quarto intelligitur, dummodo uniuersale capitur uniuersaliter distributiue, propter illam tantum decem sunt omnia prædicamēta.  
 Quinto, dummodo totum significatum distribuitur à tali signo uniuersali, aut non propter illam, Ioannes est uidens omnem esum. Se-  
 xto, dummodo talis non sit una propositio modalis: & intelligitur, dummodo à parte subiecti non ponitur signum exclusiuum, sci-  
 ens subiectum stare confuse tantum, & prædicatum confuse distributiue, ut tantum, Animal est homo. Vbi prædicatum prædica-  
 tur uniuersaliter sumptum, & tamen est propositio uera.  
 Omnia futura de necessitate conueniunt. *1. 2. 2. & 1. 2. 2.]* intelligitur uno modo, ut Ly Necessitate tenet se à parte sub-  
 iecti, & tunc est uera, quia ualet illam, Quod est futurum, de necessitate conuenit. Alio modo habet alium sensum, quia Ly Necessita-  
 te determinat copulam, quia tunc ualet tantum: Omnia futura de necessitate sunt ueritatis, & hoc est falsum.  
 Omnis differentia debet connotare alteram partem rei. *per Porphy.]* intelligitur de rebus essentiali-  
 ter compositis, non autem simplicibus.  
 Omne quod est quando est, necesse est esse: & omne quod non est quando non est, necesse est  
 non esse. *1. 2. 2. & 1. 2. 2.]* Respondetur secundū Buridanū, quod ille propositiones sunt concedende in sensu cõposito, non autē in  
 sensu diuiso, ut sic omne quod est, necesse est esse quando est. Sed dicit philosophus, quod illa autoritas est multiplex, quia unum sen-  
 sum habet, quando Ly Quando tenet se ad subiectum, sic omne quod fit quando est, necesse est esse, & est falsa. Alium sensum habet,  
 quādo Ly Quando tenet se ad prædicatū, ut sic omne quod est necesse est esse, quando est, & sic philosophus concedit illā autoritatē.  
 Oppositorum eadem est disciplina. *4. Metaph.]* Respondetur quod philosophus uult propositiones oppo-  
 sitæ contrariæ & contradictoriæ pertinent ad eandem essentiam materialiter, que constituuntur ex iisdem terminis.  
 Omne prius potest esse sine posteriori. *per autoritatem in de Causis.]* intelligitur dummodo unum  
 non dependet ab alio, non habet ueritatem.  
 Obiecta mouent intellectum. *3. de Anima.]* Respondetur quod obiecta per se immediate, & per species intelli-  
 gibiles mouent intellectum.  
 Omne ens habet aliquam propriam operationem. *4. Meteor. & 1. de Anima.]* intelligitur de entibus in  
 actu formali existentibus, propter materiam primā: & etiam intelligitur de suppositaliter distinctis, propter animam intellectiuam.  
 Omne agens præstantius est suo passio. *2. de Anima.]* Illa autoritas simpliciter nō est uera, sed ueritatem ha-  
 bet de agente principali, quia lapides agunt in intellectu. Secundo intelligitur sic, quod agere est nobilior conditio quam pati. Ter-  
 tio, omne agens in quantum tale est, nobilius est passio. Quarto intelligitur de illo, quod agit effectiue & non formaliter: & sic albe-  
 do facit stutum album formaliter, sed non effectiue: non tamen sequitur quod stutum sit nobilius, sed p̄ se facit stutum albi effectiue.  
 Omnis propositio in qua unum generalissimorum negatur de alio, est immediata. *2. Poster.]* in-  
 telligitur si unū generalissimorum negatur de alio cū reduplicatiōe, ut sic nulla substantia in quantum talis est, quātitas in quantum talis.  
 Optimi est optimum facere. *2. Cœli.]* intelligitur quo ad essentialia, & sic omnis res producta à Deo, producitur  
 optimè quo ad essentialia & substantialia.  
 Omnium transmutationem habentium ad se inuicem eadem est materia. *1. de Generatione.]*  
 intelligitur de identitate specieiua, scilicet quod in specie est eadem materia omnium: & sic uidetur ulterius, quod materia est in om-  
 nibus formis subiectiue, in compositis uerò integratiue, que est ultra partem.  
 Omne totum est maius sua parte. *communis propositio.]* illud principium intelligitur de partibus inte-  
 gralibus quantitatiuis, & non integralibus essentialibus, & hoc capiēdo Ly Totum categorematicè.  
 Omne totum supra tria ponimus. *1. Cœli.]* illam autoritatem circa illud sophisma, Omnis senex est. Albertus sic  
 glossat, & dicit, quod philosophus tantum prætendit, quod huic signo Omnis in plurali numero non competenter additur signum  
 distributiuum, nisi terminus cui additur, habeat tria supposita: & hoc est uerum, quando tantum unus homo currit: uel duo, tunc  
 non dicitur competenter, Omnes isti currunt. Alij autem exponunt illam autoritatem sic, Omne scilicet ens, & totum scilicet unum  
 sum ponimus supra tria, id est, consistit in tribus, scilicet materia, forma & toto composito: quia omne ens mundi, uel est materia,  
 uel forma, uel totum compositum.  
 Omnis effectus gerit similitudinem sui. *] Autor dicit in de Causis. Verum est de causa particulari, & non uniuersali  
 propter Deum.*  
 Omne agens naturaliter in agendo repatitur, & omne patiens in patiendo reagitur. *1. de Ge-  
 neratione.]* intelligitur sic, Omnis agens communicans cur passio in materia, & hoc dicitur propter Deum: & agens actione  
 reali,



re. ali. propter agens spirituale. illa autoritas est uera salus tribus conditionibus. Prima. quod tale agens non sit minoris uirtutis in resistendo. quam patiens in re agendo. ut patet in scintilla ignis protecta in mari. Secunda conditio. quod tale agens non sit in tanta distantia à passio. ad quantum passum pergere potest. Tertia conditio. quod uirtus agens sit sine debilitatione extrinseca. scilicet nature.

Omne determinatū agens quocūq; alio agente habet aliquā operationē propriā. 4. Meteor. ] Respondetur. Verum est de ente. quod aptum est ad hoc quod à seipso potest operari sine omni alio: sic autem non est de anima.

Omne ens uel est ens in anima uel extra animam. 6. Metaphys. ] Respondetur quod hoc simpliciter non est uerum. quia datur instantia de anima. ex quo idem non est in seipso neq; in seipsum. Sed philosophus uult quod omne ens aliud ab anima. aut est in anima. aut extra animam.

Omnis scientia est à posteriori uel à priori. per commune dictum logicorum. ] Respondetur. Verū est de notitia unius conclusionis. quia datur instantia de scientia. de anima quæ est partim à posteriori. et partim à priori: in de Anima. aut proceditur ab actibus ad potentias.

Omnis causa facit à priori cognoscere suum effectum. per authorem in de Causis. ] Respondetur quod illa autoritas habet ueritatem in de causis per se. et non de causis secundum accidens.

Obiectū uoluntatis nō est nisi bonū. 3. Ethic. ] Respondetur. uerū est de bono apparēti. non autē de bono existēti.

Oppositio contradictoria maxima est oppositio. 1. Ethic. ] Respondetur. uerum est de illis quæ sunt contradictorie opposita. quantum ad hoc quod sunt sibi inuicem incompatibilia. scilicet quantum ad ueritatem et falsitatem.

Omnis transmutatio est uelox uel tarda. 6. Phys. ] Intelligitur de transmutatione quæ distinguitur à suis terminis. Vel dicitur quod intelligitur de transmutatione successiua et temporali.

Omnis scientia est de numero perpetuorū impossibilitē. uniuersaliter se habentū. 1. Post. ] Intelligitur sic. omnis scientia de subtili propinquo debet esse perpetuarum propositionum. id est perpetuæ ueritatis.

Opposita sunt in eodem genere. per Porphy. ] Est uerum potentialiter siue in potentia. non autē in actu.

Omne habens contrarium. suscipit magis & minus. ex Prædicamentis. ] Intelligitur sic. Omne habens contrarium in eodem subiecto et in diuersis gradibus intentionis et remissionis. suscipit magis et minus.

Omnis scientia capit nobilitatem à suo subiecto. in Procemio de anima. ] Respondetur. uerū est. capit nobilitatem à subiecto signato. non autem signi.

Omne intelligibile præcedit actum intelligendū. siue mouet ipsum. ] Intelligitur de intelligibili principali. ut sunt res extra animam. quæ ipsum intelligibile naturaliter præcedunt: licet non in tempore. sed intelligibile minus principale. scilicet de operatione ad intellectum non ualet.

Omne quod corrumpitur. à suo contrario corrumpitur. 5. Ethic. ] Intelligitur. omne quod corrumpitur directe. formaliter et per se. à suo contrario corrumpitur. Dicitur notanter per se. et directe propter substantiam. quæ licet corrumpitur. non tamen per se. sed per accidens: quia qualitas primò per se corrumpitur. ad quorum corruptionem consequenter sequitur corruptio substantiæ. et hoc per accidens corrumpitur.

Omnis propositio per se est necessaria uel impossibilis. per Boetium in libro Posteriorū. ] Intelligitur. omnis propositio per se uera. est necessaria: et omnis propositio per se falsa. est impossibilis.

Opposita contraria habent fieri circa idem. 7. Metaph. ] Et sic uidetur. quod bonū et malum habent fieri circa ipsum diabolum. intelligitur. dummodo illud subiectum non est determinatum ad unum solum. siue ad alterum solum: quia tunc opposita contraria habent fieri circa idem. modo diabolus determinat se solum ad malum. et non ad bonum.

Omne certius eligibilis est incerto. 3. Top. ] Intelligitur. Omne bonū certius plus est eligendum. quā minus bonū incertū. dummodo ambo sunt eiusdem speciei. et dummodo minus certo bono non conuenit una conditio præterquam sit præelectio.

Omne perfectum est in tribus. per commentatorem 1. Cœli. ] Intelligitur uerior numerus. quem ponimus in numero plurali. est ternarius. et ergo de duobus non uerè dicitur. quod sit numerus. sed de eis bene dicitur. quod sint duo. scilicet entia.

Omnis perfectio est in Deo. per commentatorem 5. Metaphys. ] Sed dicitur tamen generare sibi simile. est perfectio: et generare sibi simile. est in Deo. et per consequens Deus per generare Deum. est sibi simile. Respondetur quod solum intelligitur ordinatiuè sic. quod perfectio Dei excellit omnem perfectionem creaturarum.

Opporter animal considerare & inchoare à superioribus usq; ad indiuidua. 3. Top. ] Respondetur quod 1. y usq; debet capi exclusiue: et ulterius dicitur. quod 1. y indiuiduum debet capi pro minus sequenti.

Omnis motus naturalis est in fine uelocior quàm in principio. 1. Cœli. ] Intelligitur. omnis motus naturalis in eodem medio equaliter disposito. cæteris paribus uno impetu ab eodem reproductus. est uelociter in fine quàm in principio. dicitur in eodem medio. quia stat quod aliquod mixtum in igne uelocius mouetur quàm in aere. Dicitur equaliter dispositus. quia si medium esset in principio subtilius. et in fine densius. non oporteret motum esse in fine uelociorem.

Omnis quæstio quaerit inter opposita. 1. Meta. ] Illa autoritas simpliciter non est uera et uniuersaliter. quia aliqua quæstio quaerit solum unū oppositum: sed est uera ad illum sensum. quod quæstio ut problema propositionis quaerit inter duo opposita. ut est ista quæstio. An mundus sit æternus. an non.

Omne quod in Deo est. est Deus met. 6. Metaph. ] Intelligitur. Omnia quæ sunt in Deo formaliter et essentialiter. sunt ipse Deus met: non autem illa quæ sunt in Deo effectiue. et subordinatiue et conseruatiue.

Omnis nostra cognitio procedit ex sensatis. per Linconiensem supra 1. Poster. ] Intelligitur mediata uel immediata. et etiam de illo intelligitur illud. Nihil est in intellectu. quin prius fuit in sensu.

Omne medium est mediū contrariorum. 6. Phys. ] Intelligitur de qualitibus medijs et secundis. Vel sic. Omne mediū cōpositiue uel successiue est contrariorū. uel sic. Omne mediū diuersorū uel cōmuniter dictorū. est mediū contrariorū.

Omnis qui dicit quodlibet. quodammodo dicit multa. 2. Top. ] Ex quo elicitur secunda regula. qui dicit unum antecedens. multas dicit consequentias. supple formaliter uel uirtualiter: quia qui dicit. Homo uirtualiter est. dicit animal est. corpus est. substantia est. et sic de singulis.

Omne quod est ex priuibus. hoc est magis eligendum. 3. Topic. ] Si sic. tunc dicitur. aqua esset nobilior

rior uind. et materia nobilior forma. et uestis antiqua esset nobilior noua. intelligitur ergo sic. Omne quod est bonum ex prioribus secundum perfectionem. hoc est melius. sed dices. Priora sunt nobiliora et meliora. Dicitur quod omne prius perfectione essentiali est melius suo posteriori secundum se. et proprie et dicitur secundum se. quia secundum usum nostrum non oportet quod florenus est prior et perfectior scientia. quia est substantia. scientia autem accidens. Dicitur perfectione essentiali propter materiam. quæ non est perfectior forma essentialiter. Dicitur etiam essentiali propter prioritatem nature. et aqua temporis. et uestis antiqua.

Omnis uoluptas est mala. 4. Ethic. ] Sciendum quod uoluptas est duplex. quia quædam est uoluptas corporis. et quædam anime. uoluptas corporis est duplex. quia quædam est contra dictamen recte rationis. et illa semper est mala. Alia est subiecta rationum. et illa semper est bona. Voluptas anime est duplex. quædam est appetitus recte regulatus ratione. et ille appetitus semper est bonus. Alia est secundum appetitum priuatum. et illa semper est mala. modo dicitur quod loquitur de uoluptate. quæ est contra dictamen recte rationis.

Omne quod est propinquius bono. hoc est magis eligendum & melius. 3. Top. ] Et sic sequetur. quod canisilla esset melior tunica. Ad illam autoritatem dicitur quod duplex est propinquitas. quædam est localis. alia uero perfectionis. modo autoritas intelligitur de autoritate perfectionis. quia alias instantia probaret uerum.

Omne difficilius est magis eligendum. & nobilius minus difficiliori. 3. Top. ] Et sic sequitur quod diuitia essent nobiliores et meliores scientijs et uirtutibus. Similiter ars fabrilis esset eligibilior scientia grammaticali. et nigromantia esset eligibilior scientia logicali. Sciendum quod aliquid dicitur difficilius tribus modis. Vno modo in conseruando. et sic diuitia sunt difficiliore scientijs. Alio modo in exercendo. et sic ars fabrilis est difficilior grammatica. quia difficilius est fabricare. quàm orationem congruam facere. Tertio modo quoad oppositionem. et de ista difficultate debet intelligi autoritas. Et etiam intelligitur de ijs quæ sunt eiusdem speciei. dummodo minus difficili non conuenit præeinentia bonitatis.

Omne generabile est corruptibile. 1. Cœli. ] Respondetur. uerum est. omne quod generatur completiue. est corruptibile. et hoc propter intellectum qui generatur intellectu. ergo non obstat de intellectu similiter de materia prima. quia talis generatur subiectiue.

Omniū rerum species stabiluit creator creaturarum per autorem 6. Principiorū. ] Intelligitur sicut stat illud. idem approbat Algorismus dicens. Omnia quæ à prima rerum origine processerunt.

Omne quod est naturaliter bonum est eligibilis eo quod non est naturaliter bonum. per Albertū. ] Intelligitur sic. Omne quod est naturaliter bonū. ut sic est magis eligendū. eo quod nō est bonū moraliter per acquisitionem.

Omne unum est indiuisibile. 12. Metaphys. ] Illa autoritas multipliciter intelligitur. Vno modo sic. Unum est indiuisibile. id est. non est indiuisibile in plura. quorum quodlibet est unum. et hoc est uerum. secundum quantitatem distinctam. secundum. Omne unū ut sic est indiuisibile. in quantum tale. Alij dicunt quod debet subintelligi. omnis res est una propter formam. Sed talis forma una. est ergo.

Omni magno dato contingit dare maius per regulam Metaphys. ] Intelligitur sic. Contingit dare maius. id est. imaginari maius.

Omnes partes distinctionis sunt formæ. dicit Orpheus in libro de Intentionibus circa distinctionis primæ intentionis declarationem. ] Hoc tamen uidetur esse falsum. quia in distinctione ponitur genus. quod habet rationem materie. et ergo si omnes partes distinctionis essent formæ. tunc materia esset forma. Respondetur quod sic intelligitur. quod omnes partes distinctionis ipsius accidentis aliquo modo habent naturam formæ.

Omnis motus est de extremo in extremum per medium. 4. Phys. ] Intelligitur de motu qui sit naturaliter. nam motus qui sit in uacuo. non est naturalis. quia natura abhorret uacuum. Similiter dicitur quod motus qui sit per uacuum. non sit per uerum medium. sed solum imaginari. ergo autoritas habet ueritatem de motu. qui sit cum resistentia medijs.

Omniū rerum uaturalium existentium idem est tempus. 4. Physicorum. ] Intelligitur commensuratiue. et non absolute.

Omne quod mouetur. est diuisibile. 6. Phys. ] Intelligitur omne quod mouetur per se de loco ad locum circumscriptione et commensuratiue. est diuisibile. Dicitur omne quod mouetur per se. propter animam intellectuam. quæ licet mouetur ad motum corporis. tamen hoc non est per se. sed per accidens. Dicitur circumscriptione. quia licet angelus mouetur per se. non tamē de loco ad locum circumscriptione. Sed dicitur tamen. Cœlum mouetur per se. et tamen non est diuisibile. ut habetur primo Cœli. Respondetur. uerum est de diuisione reali. diuiditur tamen secundum assignationem partium. scilicet orientis et occidentis.

Omne quod mouetur localiter. describit sibi spacium æquale precise in eodem instanti. ex 6. Phys. ] Et sic uidetur. quod indiuisibilia sicut angeli essent diuisibilia. Respondetur quod autoritas intelligitur de illo quod mouetur de loco ad locum circumscriptione.

Omne quod mouetur. est partim in termino à quo. & partim in termino ad quem. 6. Phys. ] Et sic uidetur quod mobile nunquam sit in spacio sibi equali. quod est contra authorem uel autoritatem præcedentem. Respondetur quod sic intelligitur. Omne quod mouetur interim quod mouetur. particulariter attingit terminum ad quem. et terminum à quo: id est. quod nec est perfectè nec completè in termino à quo. nec in termino ad quem.

Omnes actus distincti sic habent. quod unus potest conseruari sine alio. 7. Metaphys. ] Respondetur quod habet ueritatem. ubi unus non dependet in esse ab alio. quia actus Socratis et Dei sunt actus distincti. et tamen unus non potest esse cum alio: sic etiam scientia est in anima. similiter operationes uitales sunt distincte ab anima. et tamen unum potest conseruari sine alio. ut prius dictum est.

Omne quod mouetur. mouetur ab alio. 7. Phys. ] Et sic uidetur quod intellectus non potest moueri obiectiue. quia anima non est ab intellectu. Respondetur quod impossibile est moueri se ipsum per se. ut habetur tertio de Anima. et cum hoc mouerit: sic impossibile est rem aliquam esse agens totale. et mouens totale. quin ad minus concurrat Deus aut materia prima.

Omne intellectum oportet esse possibilem. per commentatorem 3. de Anima. ] In oppositum est philosophus ibidem in principio. ubi dicit quod intellectus sit uirtus passiva. Respondetur quod commentator uult quod oportet intellectum esse impassibilem passione corruptiua. licet sic passibilis passione saluatiua.

Omne incorruptibile est nobilius corruptibili. 1. Phyl. ] intelligitur sic, si incorruptibile non est melior cōditio annexa quam incorruptibile.

Omnis finis est melior ordinato in finem. 3. Topi. & 1. Phyl. ] intelligitur de fine gratia cuius, quia talis semper est melior ordinato in finem, ex quo talis finis est gratia cuius.

Omne ens aut est substantia aut accidens. 1. 2. Metaphys. ] intelligitur de ente simpliciter uno, & non aggregativo. Vel capiendo L y Ens nominaliter, & non participialiter, quia exercitius unus est ens, id est, existens, & tamen non est substantia, sed plures substantia.

Omnino illud quod fit, ab aliqua eius parte præexistit. 7. Metaphys. ] Et per consequens formaliter habet se in materia ante eius productionem: quod est contra philosophum primo Phyl. intelligitur ergo sic, omne quod fit completiue ut compositum, habet partes præexistentes ut materiam & formam.

Omne quod mouetur, habet partes integrales. 6. Phyl. ] intelligitur de illo quod per se, & non de eo quod mouetur secundum accidens.

Omnis motus est de contrario in contrarium. 4. Phyl. ] intelligitur de motu naturali, & non uiolento.

Omne ens in suo loco naturali quiescit à motu. 4. Phyl. & 1. Cæli. ] intelligitur quod omne ens in loco naturali quiescit à motu locali, non autem est uerum de alijs motibus, sicut de motu alterationis & augmentationis.

Omne corpus est in loco. 1. Phyl. ] clara est per se.

P

**P**articularia & singularia semper in multitudine ex contrario diuidunt illud quod unū est per Porphy. ] Respondetur quod ibi per particularia & singularia debet intelligi minus commune. ut sit sensus, Particularia & singularia, id est, minus communia diuidunt, id est, in diuidendo contrahunt ex contrario illud quod unum est genus.

Particularis in materia naturali æquipollet suo uniuersali. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. ] intelligitur de particulari simpliciter dicta, & de predicatione directa, cuius copula est de illo uerbo Sum de presentii cum terminis non ampliatiuis, illa æquiualent in ueritate & falsitate sue uniuersali.

Particularis negatiua non est conuertibilis. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. ] intelligitur quod particularis negatiua non est conuertibilis formaliter in aliam particularem negatiuam, de modo loquendi consuetudo: cum hoc tamen stat, quod est conuertibilis in unam de modo loquendi inconsueto.

Proprium de uno solo prædicatur per Porphy. ] intelligitur uno modo sic, quod proprium sub ea ratione qua stat, prædicatur de pluribus subiectis adæquate. Alio modo dicitur quod Porphy. uult proprium prædicatur solum de primo subiecto conuertibiliter, licet bene de pluribus non conuertibiliter: quia rursus prædicatur de homine conuertibiliter. Sed de animalis & corpore prædicatur non conuertibiliter.

Priuatio est forma materia. ] intelligitur sic, Priuatio est forma materia, & connotat carentiam formæ in materia.

Priuatio per se non est ens. 1. Post. ] intelligitur quod materia existens priuatio non est ens in actu formali per se, & per formam cuius est priuatio.

Principia oportet semper manere. 1. Phyl. ] Dicendum quod sic debet poni, Semper oportet manere principia, sic quod L y principia stabit consue, tantum ratione L y Semper, & sic est uera.

Proprium est substantia in subiecto non esse per philosophum in Prædicamentis. ] Dicitur quod loquitur de terminis, & sic capit hic esse in subiecto logicaliter, quod prædicatur denominatiue.

Plato non maledixit in eo quod sermonem sophisticum sub non ente locauit. 6. Metaphys. ] Respondetur quod philosophus capit non ens improprie pro ente, quod gerit similitudinem alicuius: quod tamen non est.

Penetratio dimensionum non est possibilis. 4. Meteor. ] Respondetur, quod duplices sunt dimensiones: quedam sunt quarum una habet se per modum actus, & alia per modum potentie, ut albedo uel materia prima, tunc dicitur quod in talibus dimensionibus penetratio est possibilis. Sic etiam est, quando duæ habent se per modum actus ad tertiam, quod habet se per modum potentie, sicut albedo & dulcedo in lacte. Alia sunt dimensiones, quarum una non habet se per modum potentie, nec ambo habent se per modum potentie, & sic penetratio dimensionum est possibilis.

Processus in infinitum est prohibitus. 2. Phyl. ] intelligitur in predicatis essentialiter subordinatis, & prædicata essentialiter subordinata sunt homo & alia res particularis, scilicet cælum & Deus: & sic intelligitur in sursum & deorsum, non autem in latum, & sic est in differentijs à latere positjs, ubi præceditur in infinitum, tenendo quod ille differentie inter se sunt genera & species, & sic habet ueritatem.

Potentia opponitur actui. 5. Metaphys. & 1. de Anima. ] Dicitur quod intelligendum est de terminis sic, quod ille terminus Potentia opponitur huic termino Actus.

Principia non sunt ex alterutris. 1. Phyl. ] Sic quod unum non fit ex reliquo, & hoc est uerum, prout L y Ex non dicit circumstantiam partis: sed prout dicit circumstantiam totius, ut forma illud principium fit ex materia, & habet pro subiecto materiam.

Potentia accidit materia. per Commentatorem 1. Phyl. ] intelligitur quod ille terminus Potentia prædicatur accidentaliter de illo termino Materia, licet tamen potentia materiae fit in ipsa net potens.

Politici est considerare de anima. 1. Phyl. ] Et sic uidetur quod non est sciencia libri de Anima. Respondetur quod philosophus primo Phyl. uult, quod politicus considerat practicè de anima, sed in libro de Anima considerat de anima speculatiue.

Priuatio & materia differunt speciuocè & ratione. 1. Physicorum. ] intelligitur quod isti termini priuatio & materia habent diuersas rationes, secundum quid nominis, cum hoc tamen stat quod habent uel significant eandem rem in numero, per quam non distinguuntur.

Pueri

Pueri beatificantur propter spem. 1. Ethicorum. ] intelligitur pueri beatificantur, id est, dicuntur beati propter spem futuræ beatitudinis uel felicitatis, licet actu non sunt tales. Sed dicitur, Quare hoc est? respondetur secundum Eusebium, quod ideo coniecturamus in eis futuram spem ex naturali dispositione eorum: uel ideo, quia uidemus nos inclinari ad bona, & fugere mala: uel ideo, quia sunt procreati ex bonis.

Præter uerum non est affirmatio uel negatio. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. ] Ratio, quia uerum habet se in propositione sicut forma, modo nihil potest esse absq; forma.

Propositio in toto est falsa, quæ nullum singularem habet ueram. 1. Poster. ] intelligitur sic, in qua genus generalissimum unius prædicamenti prædicatur de genere generalissimo alterius prædicamenti cum reduplicatione in toto, est falsa, ex quo nullam habet singularem ueram.

Plura bona sunt eligibilia principioribus bonis. 3. Topi. ] intelligitur sic, Plura bona possibilia sunt bonis paucioribus, compositibilibus eligibilia, dummodo unum illorum eligibilium non sit propter aliud, & dummodo præeminentia bonitatis tenet se ex parte pluralitatis, & non ex parte materie. Dicitur, Dummodo unum illorum non sit eligibile propter aliud tanquam propter finem, quia propterea sanum fieri & sanitas non sunt eligibilia sanitate. Etiam dicit Ruperus, quod intelligitur, Dummodo ista bona sunt eiusdem, propter hoc non sequitur quod quatuor grossi essent eligibiles floren, licet tamen sint plura bona. Dicitur etiam, Dummodo illa bona sunt compositibilia, propter hoc non sequitur bonum esse monachum, & esse bonum coniugatum, essent eligibilia simul quam esse monachum solum. Similiter uiuere caste, & generare sibi simile, debent esse eligibilia, quia plura sunt quam uiuere caste solum: quod tamen est falsum, quia sunt plura bona incompositibilia. Etiam intelligitur de bonis finitis propter Deum, qui est bonum infinitum.

Posita propositione de disuncto prædicata cum altera pars inest determinatè subiecto, tunc ostensa una inesse ostenditur, & reliqua non inesse. 2. Topi. ] intelligitur posita propositione de disuncto prædicato in terminis supponentibus, ubi partes disuncti non ordinantur uel conuertuntur, tunc ostensa una parte inesse subiecto, ostenditur & reliqua non inesse particulariter. Dicitur, Vbi partes disuncti non ordinantur, propter illud argumentum, Homo est animal uel corpus, sed homo est animal, ergo homo non est corpus, quia illa consequentia non ualet. Etiam dicitur, Nec conuertuntur propter illam consequentiam, Homo est homo uel risibile: sed homo est homo, ergo homo non est risibile, quia consequentia iterum non ualet. Similiter oportet, quod partes disuncti non repugnant propter illam, Homo est asinus uel leo. Etiam dicitur, Ostenditur & reliqua pars inesse particulariter, propter illud argumentum: Omnis propositio est uera uel falsa, sed omnis propositio est uera, ergo omnis propositio est falsa. Sed debet concludi particulariter, ut sic ergo aliqua propositio est falsa.

Passius quidem intellectus corruptibilis, ex eo quod nihil intelligit. 3. de Anima. ] Ille textus secundum commentatorem potest sic intelligi, quod per intellectum passiuum intelligitur potentia cognitiua, quæ est ducta de potentia materie, & nominant eum intellectum in ordine ad alios sensus propter excellentiam. Alij uero dicunt, quod intellectus passiuus, id est, phantasticus intellectus est corruptibilis, siue potentia phantastica est corruptibilis, quo ad corruptionem specierum in phantasticis post separationem, quia tunc ipsa phantasia corrumpitur, & sic non intelligitur per species. Alio modo intelligitur hoc de intellectu, qui non est informatus speciebus intelligibilibus, aptus tamen informari ad denominationem.

Possibili posito inesse nullum sequitur inconueniens. ] Illa autoritas taliter intelligitur, si sustineatur propositio possibilis tanquam uera, tunc ad hoc nullum sequitur inconueniens, & sic cum intelligendo super istam autoritatem fundatur omnes regule sibiogisticæ. Et secundum hoc sic intelligitur possibili posito inesse, &c. id est, si propositio possibilis uel dispossibilis ponitur inesse, tunc ad illam de inesse nullum sequitur inconueniens. Vel sic, si propositio de possibile mutatur in suam de inesse, tunc sua de inesse non erit impossibilis. Etiam sic potest intelligi, Possibili posito, id est, ponatur ita esse sicut propositio possibilis significat, tunc nullum sequitur impossibile. Et pro ulteriori intellectu illius autoritatis est notandum ad hoc, quod aliquæ propositiones possibiles ponuntur inesse requiruntur tres conditiones. Prima conditio, Si aliqua propositio uniuersalis possibilis de possibili de beat ponitur inesse, non debet hoc fieri per uniuersalem, sed potius singularem: ut ista, Omne producibile Deus potest producere, non debet sic poni inesse producibile, Deus producit: sed sic, Hoc producibile Deus producit, & hoc producibile Deus producit, & sic de alijs. Secunda conditio, Quando in propositione de possibili subiectum & prædicatum impugnant, tunc ponendo illam inesse & loco unius extremi debet poni pronomen demonstratiuum: ut, Omne album potest esse nigrum, ponitur sic inesse, Hoc est nigrum, demonstrando per L y Hoc illud quod prius fuit album. Tertia conditio est, Quando in propositione de possibili ponuntur aliquæ terminationes uel termini priuatiui, qui uel quæ in illa de inesse possunt facere aliquam repugnantiam, tunc ponendo illa inesse tales terminations sunt obmittende: ut, Socrates habens oculos potest esse sine oculis, ponitur sic inesse, Socrates est sine oculis, sicut illa: Socrates potest cras legere, non potest sic poni inesse, Socrates legit cras, sed sicut Socrates legit.

Posita forma substantiali ponitur etiam aliud, cuius est forma substantialis. 5. Metaphys. ] intelligitur sic: Posita forma substantiali actuali, & illo modo quæ est forma, ponitur illud cuius est forma, modo post mortem alicuius hominis forma illa non est forma eius actualis.

Propter unum quodq; tale, & ipsum magis tale. 1. Poster. ] Et confirmatur illud idem primo Metaphysic. ubi philosophus sic dicit, Quicquid est causa aliorum ut sunt, illud maxime est tale: ut ignis est causa caloris, & maxime est talis. Illa autoritas ut sonat, uidetur esse falsa, quia in nullo genere causarum est uera, & primo de genere cause efficientis: quia non sequitur, Socrates est ebrius propter unum, ergo unum est magis ebrium. Et tamen arguitur hic per regulam in genere cause efficientis, ergo non est uera. Secundo non sequitur, Socrates est homo propter patrem suum, ergo pater suus est magis homo. Tertio non sequitur, Cælum mouetur propter intelligentiam sibi assistentem, igitur intelligentia magis mouetur: quia antecedens est uerum, & consequens falsum, quia dicitur duodecimo Metaphys. intelligentia mouet orbem, & tamen ipsa est immobilis, cum non est diuisibilis neq; corpus. Quarto non sequitur, Aer est calidus propter solem, igitur sol est magis calidus: quia sol non est calidus formaliter, similiter non sequitur, ista inferiora alterantur propter corpora celestia, ergo corpora celestia magis alterantur, patet, quia non sunt alterabilia alternatione corruptiua, quia non sunt receptiua peregrinam impressionem, & tamen arguitur semper per regulam in genere cause efficientis. Deinde etiam probatur, quia illa autoritas non habet ueritatem in genere cause formalis. Nam non sequitur, Puris est albus propter albedinem, igitur albedo est magis alba: quia antecedens est uerum, & consequens falsum. Secundo non sequitur, Bedæ tom. 2. y quitur,

quitur, Homo est rationalis propter animam intellectiuam, igitur anima intellectiua est magis rationalis: quia antecedens est uerum, & consequens falsum. Nam L<sup>o</sup> Rationalis est differentia essentialis & substantialis hominis adaequate & conuertibiliter superponens pro homine, & non pro alio similiter, non habet ueritatem in genere cause materialis: quia non sequitur, Homo est corruptibilis propter materiam primam, igitur materia prima est magis corruptibilis, cum materia prima sit magis incorruptibilis & in generabilis, quam uis est causa corruptionis compositi. Tertio modo non sequitur in eodem genere cause, Socrates est generabilis propter materiam appetentem aliam formam, igitur illa forma est magis generabilis. Ultimo arguitur de causa finali, ubi etiam presens auctoritas non habet ueritatem, quia non sequitur: Clericus uadit Romam propter beneficium, igitur beneficium magis uadit Romam. Item non sequitur, Intelligentia secunda mouet orbem finaliter propter primam intelligentiam, ergo prima intelligentia magis mouet orbem: quia antecedens est uerum, & consequens falsum. Nam dicitur duodecimo Metaphys. Primum ens, id est, prima intelligentia non mouet, nisi sicut animatum uel desideratum. Pro solutione istarum obiectionum notandum, quia ad hoc quod ista regula sit uera uniuersaliter, sex requiruntur conditiones. Prima est, quando illud in quo fit comparatio, uniuocè conueniat utriusque comparatorum, & propter defectum illius conditionis non sequitur, Socrates est ebrius propter uinum, ergo uinum est magis ebrius. Secunda conditio est, quod illud in quo fit comparatio, suscipiat magis & minus: ergo non sequitur, Socrates est homo propter patrem, ergo pater est magis homo, &c. Tertia conditio, quod effectus talis uel tantus sit propter talem causam uel causatam: & propter hoc non sequitur, Pater est albus propter pictorem, ergo pictor est magis albus. Quarta conditio est, quod regula intelligatur in genere cause particularis & non uniuersalis, & precipue in genere cause efficientis: propter hoc non sequitur, Socrates est homo corruptibilis propter materiam, igitur materia plus est corruptibilis: tamen ista instantia soluitur per primam conditionem, eo quod esse corruptibile non conuenit Socrati & materie uniuocè. Quinta conditio est, quod causa post productionem effectus non sit remissa in esse tali uel tanto, ut si post generationem esset in sua caliditate remissum ipso a in sua intentione manente, constat quod quamuis a esset calidior propter b, non tamen esset calidius quam a, imo minus calidum. Sexta conditio, quod effectus talis uel tantus sit, quod non propter aliquam causam particularem affirmatiuam. Vnde propter hoc non sequitur, Socrates diligit Platonem propter equum suum, scilicet Platonis, ergo Socrates magis diligit equum suum, scilicet Platonis Nam in casu in quo Socrates diligeret Platonem adhuc propter multas alias causas: antecedens est uerum, & consequens falsum. Ibis sic notatis facilius potest responderi ad obiectiones in oppositas factas.

Plantæ penitus sunt simplices. 2. de Anima.] Intelligitur in organo suis sunt simplices, quia non habent tantam diuersitatem in suis organo, sicut alia animalia habent in suis partibus.

Potentia sensitiua contrariatur intellectiue. 2. Ethic.] Respondetur quod philosophus uult quod iudicia harum potentiarum sunt contraria, quia iudicium unius non potest se ita alte offendere, sicut iudicium alterius, etiam sensualitas repugnat semper rationi.

Principium sensitiuum est in corde. 2. de Anima.] Et sic uidetur quod organum sensus communis sit in corde, eo quod est principium sensitiuum. Respondetur quod sensus communis, quæ est differentia sensibiliu secundum proprias rationes cognoscendi est in corde tanquam in organo, secundum philosophos: quia est sibi perfectum etiam, quia cor principiat omnes sensus, sed secundum medicos residet in prima parte concauitatis anticipatis. Sed hoc est uerum, quantum ad receptionem & collectionem specierum, non autem ad iudicium perfectum: quia quantum ad illud, habet locum in corpore, utiq; stat quod sensus communis residet in capite, sed residet in corde, quantum ad perfectionem & iudicium.

Primus motus est in oriente. 4. Polit.] Respondetur uerum est anonomatice, id est, per excellentiam, quia ibi reuoluent nobiliores effectus.

Potestas & uoluntas sunt causa finalis in uoluntariis ad effectum producendum. 4. de Confolatione. profa secunda.] Intelligitur sic, dummodo referuntur ad actionem certitudinè, & dummodo sunt relati ad idem tempus: & ergo non sequitur, Ego sim & possum legere, ergo lego, sed bene sequitur, Ego sim & uolo legere, & possum legere, ergo nunc lego.

Principium & causa conuertuntur. 1. Metaphys.] Intelligitur de principio essendi, quod est quadruplex, scilicet licet secundum quatuor causas, ut efficientem, finalem, formalem & materialem: & capiendò principium sic, tunc principium & causa conuertuntur.

Particularibus autem unus, communis uero plures. per Porphy.] Intelligitur de particularibus & singularibus huius speciei homo conuenit unus, id est, quodlibet in diuiduum huius speciei homo significat simpliciter unum hominem singularem, & communis plures homines communiter, & representat omnes homines sub conceptu communi.

Participatione speciei plures homines sunt unus homo. per Porphy.] Intelligitur secundum sanctum Thomam realiter, plures homines sunt unus homo participatione speciei, id est, sunt unum in specie, Et non sequitur, Sunt unum in specie, ergo sunt unum, quia omne unum in specie est esse unum secundum quid. alii sic dicunt, plures homines sunt unus homo participatione speciei, id est, continue unam speciem humanam, & sic species humana est perpetua. Alio modo exponitur logicaliter, plures homines sunt unus homo, id est, plures homines significant per illum terminum homo participatione speciei. Alio modo, id est, naturalis similitudo hominis uel unus conceptus communis hominis pluribus hominibus conuenit.

Perpetuum est corruptibile.] Dicitur quod corruptibile dicitur hic potentiam corrumpendi, illud non est corruptibile, quod potest corrumpi modo stat aliquid perpetuè manere, & tamen esse corruptibile: ut, intellectus humanus est perpetuus, & tamen in eternum manet & manebit. Et tamen sicut cum Deus produxit ex nihilo, sic etiam potest redigere eum in nihilum. Sed quando dicitur, possibile post se sequitur impossibile: dicitur quod non debet inesse poni in propria forma. Sed sic hoc non corrumpitur demonstrando, id est, uel potest esse perpetuè modo, licet talis anima potest corrumpi, tamen adhuc est illud quod est perpetuè.

Plantæ sunt omnia corpora simplicia. 2. de Anima, tractatu 10. cap. 1.] Dicitur quod plantæ sunt omnia corpora simplicia, quod plantæ sunt magis perfectæ quam corpora uiuentia, & non uult quod omnino sunt simplices.

Potentia naturalis est irrationalis. 2. 7. Metaphys.] Respondetur quod uult quod bene ualeat consequentia cum speciuocatione: ut, potentia est, ergo ut sic est irrationalis. & non ualeat simpliciter sine speciuocatione, quia homo aliquando agit materie naturaliter, & aliquando secundum intellectum.

Quæcunq;

Q

Quæcunq; mouentia & non mota amplius non sunt physice considerationis. 1. Phys.] Et sic uidetur quod de Deo sit scientia, quia ipse est immobilis, ut patet 8. Phys. Respondetur quod auctoritas tantum uult, quod entia mouentia considerata non in ordine ad motum non sunt physice considerationis, ita quod Physicus non habet aliquid considerare de ipsis nisi per attributionem ad motum, cuius motus natura est principium.

Quælibet diffinitio ponibilis est in prædicamento. 1. Topi.] Intelligitur quod quælibet diffinitio secundum suas partes & reductiue est ponibilis in prædicamento, non autem per se & proprie.

Quælibet diffinitio ponibilis est in prædicamento, non autem per se & proprie. 7. Metaphys.] Intelligitur de diffinitione quæ dicitur, ubi diffinitio connotat essentiam ipsius diffinitio: sed quæstio simplex bene potest habere differentiam, quæ sumitur a diffinitione essentiali.

Quantitati nihil est contrarium. ex Prædicamentis.] Intelligitur de terminis, uel uerum est particulariter & non uniuersaliter.

Quot sunt species entis, tot sunt species motus. 1. Phys.] Intelligitur quotquot terminos inferiores habet motus, tot habet etiam ens.

Quod fit, non est quod sit. 1. 7. Metaphys.] Intelligitur, si aliquid ens permanens fit successiue, tunc interim quod fit non est, id est, non habet esse completum, sed fieri rei successiue est eius esse.

Quælibet propositio reduplicatiua, in qua reduplicatur prædicatum, est falsa & impossibilis. 1. Priorum.] Respondetur uerum est, ut patet de illa, Homo est animal in quantum animal: illa est falsa & impossibilis, ut patet ibidem.

Quæcunq; uni & idem sunt, eadem illa inter se sunt eadem. 1. Phys.] Intelligitur, quæcunq; diuisum sumpta sunt uni & eidem, eadem inter se sunt eadem. & hoc etiam debet intelligi, Quæcunq; uni termino singulari sunt eadem, inter se sunt eadem, & sic excluditur species.

Quicquid potest causa prima cum secunda, hoc potest se solo. per authorem in de Causis.] Intelligitur de causa simpliciter prima in genere cause efficientis, & secundum potentiam eius absolutam: sed in genere cause formalis siue materialis non oportet. potentia enim primæ cause absoluta est, quando agit sine concursu influentiarum.

Quædo aliqua duo sunt idem in essentia, si unum per se est corruptibile, etiam & reliquum. 4. Metaphys.] Modo uidemus quod materia & compositum sunt eadem res in essentia, & sic uidetur quod materia esse corruptibilis, & consimiliter potest probari de forma intellectiua. Respondetur quod uerum est, quando penitus sunt idem & unum secundum essentiam. Sed materia simpliciter & forma ipsius compositi sunt essentialia principia ipsius compositi, & partes essentielles quæ non possunt dici esse sicut compositum.

Quæcunq; differunt genere, differunt numero & specie. 5. Metaphys.] Intelligitur dupliciter. Vno modo sic, Quæcunq; genere & numero differunt realiter, differunt numero & specie realiter. Alio modo sic intelligitur, Quæcunq; differunt genere prædicamentali, differunt numero & specie prædicamentali. Vel dicitur quod illa auctoritas intelligitur in genere substantiæ, & non in genere accidentium.

Quantitas non est de uirtutibus actiuis & passiuis ad inuicem. 4. Metaphys.] Respondetur quod philosophus uult quod esse actiuum & passiuum non attribuitur quantitati, sed bene attribuitur speciebus qualitatis.

Quid recipit esse post non esse est generabile. 4. Phys.] Respondetur quod uerum est de illo quod recipit esse a forma, quia forma est quæ dat esse rei, ut patet per philosophum primo Phys. Etia uerum est de esse formali, non autem entitativo.

Quæstio est dubitabilis propositio. per Boetium.] Et sic uidetur quod quæstio sit propositio, quod tamen est falsum. Respondetur quod quæstio capitur uno modo pro signo interrogatio & oratione, cum qua interrogatur, & sic quæstio non est propositio, & hoc uult Boetius. Secundo sumitur pro oratione, cui signum interrogatiuum additur, & sic quæstio est propositio: & sic illa oratio, Cælum habet materiam in tali oratione posita, utrum cælum habet materiam, est propositio, & hoc uult Boetius.

Quæcunq; differunt plus quam numero, differunt specie. 5. Metaphys.] Respondetur quod philosophus uult, quod quæcunq; differunt plus quam numero essentialiter, illa differunt specie, & sic non oportet quod uir & mulier differunt specie, ut Socrates albus & Plato niger differunt specie, quæ solum differunt specie accidentaliter.

Qui non unum intelligit, nil intelligit. 4. Metaphys.] Respondetur quod intelligitur sic, qui non unum intelligit ad minus, id est, nihil intelligit. Vel sic capiendò L<sup>o</sup> Non infinitè, ut qui non unum intelligit, nihil intelligit. & hoc est uerum.

Qui in Dialectica solum terminos uniuersalia dicitos, & non res, illum non Dialecticum sed Dialecticè hæreticum dicimus, quia uniuersalia realia sunt ponenda. per Anselmum.] Respondetur quod uult quod ille qui ponit solum uniuersalia in signis, & non res, non facit uniuersaliter intellectas per illa signa, illum dicimus Dialecticum hæreticum. Nam ille dicitur Dialecticè hæreticus, qui ponit aliquid falsum in Dialectica siue logica.

Quicquid caret operatione, caret & essentia. per commentatorem. 9. Metaphys.] Respondetur quod illa auctoritas uniuersaliter non est uera, quia datur instantia de materia prima, sed tamen communiter intelligitur de istis qui sunt in actu formali, & non impotentia siue actu potentie.

Quod non est, contingit scire. 1. Post.] Verum est, quod uerum uel ueritatem entis, uel ueritatem propositionis non contingit scire tanquam scibile propinquum, sed bene remotum.

Quiditas rei, est forma rei. 7. Metaphys.] Respondetur uerum est in simplicibus, non autem in compositis.

Quæcunq; habent differentiam in eodem subiecto, differunt speciuocè. 4. Metaphys.] Stigatur illi gradus in alteratione proprie dicta acquirantur successiue, & habent differentiam eodem subiecto, ergo differunt speciuocè, ut uult auctoritas: & sic qualitas secundum quam fit alteratio, proprie dicta non est simplex, sed diuersarum rationum. Respondetur quod uult, quod qualitas intensibilis & remissibilis existens in eodem subiecto, non faciens unam qualitatem parialem, illa differunt specie. Sed si ille qualitates facientes unam totalem qualitatem, tunc non oportet, uerbi gratia, albedo & nigredo sunt in eo

Bedæ tom. 2.

y

dcm

dem subiecto, & sunt intensibiles & remissibiles, & tunc in illo subiecto non faciunt unam qualitatem, ergo differunt speciatim.

Quicquid est causa causæ, est causa causati. per authorem de Causis.] intelligitur quod quicquid est causa causæ, loquendo de causa essentiali & positiva, hoc est causa causati, dicitur positiva propter uicia, que sunt causata priuatiue.

Qui tollit a rebus proprias operationes, etiam tollit ab eis essentias, per commentatorem, s. Meta.] intelligitur qui tollit operationes proprias a rebus, que ad actum & potentiam simul pertinent, ille tollit ab eis suas essentias.

Quicquid per superabundantiam dicitur, uni soli rei conuenit, 7. Topi. Ergo sequitur, quod superlatiuus est proprie qualitatis.] Respondetur uerum est, superlatiuum exponendo affirmatiue & non negatiue, & tunc dicitur exponi affirmatiue, quando ultima exponens est affirmatiua.

Quicquid mouetur, hoc est diuisibile, 6. Topi.] Hoc simpliciter non est uerum, quia anima habet se in corpore tanquam nauis in nauis, sed nauis mouetur motu nauis, ergo anima mouetur motu corporis, & per consequens est diuisibile, quia est mobilis, quod tamen est contra philosophum. Respondetur quod sic debet intelligi, quod mouetur per se, hoc est diuisibile, modo anima non mouetur per se, sed per accidens.

Quæcunq; sunt eiusdem speciei, quicquid uni conuenit, conuenit & reliquo, est communis animi conceptio.] intelligitur essentialiter uel de predicatis essentialibus. Dicitur essentialiter propter partem plumbi partem & magnam, que sunt eiusdem speciei, & tamen quicquid conuenit uni, conuenit & reliquo: quia portare magnam partem plumbi, non conuenit sicut conuenit nobis portare paruam partem, similiter in accidentibus proprijs uerum est. Nam sicut Socrates conuenit esse suscipibilem disciplinae, sic & Platoni.

Quandocunq; extremitates conuertuntur inter se inuicem, tunc necesse est extremitates conuerti cum medio, 2. Topi.] Respondetur, uerum est arguendo in primis quatuor modis prime figure directæ concludentibus propter argumentum in Darapti ut, Omnis homo est animal, & omnis homo est substantia animata, sensitiua: ergo substantia animata sensitiua est animal: ibi conclusione extremitates conuertuntur, quia omnis substantia animata, sensitiua est animal, ergo etiam deberent conuerti cum medio, & per consequens sequeretur, quod homo esset assuus, sed hoc non oportet, ex quo iste syllogismus non est in aliquo modo prime figure, sed in tertia figura.

Quandocunq; signum uniuersale interimitur per signum exclusiuum, additum ad unam sui partem: si tunc exclusiua est uera, uniuersalis fuit uera, 2. Topi.] intelligitur dummodo tale signum uniuersale affirmatiuum additur termino, habenti actum plura supposita: si tunc exclusiua est uera, sua uniuersalis fuit uera.

Qui dicit animam gaudere uel tristari, dicit eam texere & ædificare, 1. de Anima.] intelligitur, qui dicit se solo animam gaudere uel tristari, dicit eam texere, sic quod philosophus uult, quod non solum conuenit anime, sed pro ueris conuenit corpori, & dicit Egidius ibidem, Verum est ille minus proprie dicit, qui solum animam dicit gaudere uel tristari: sed magis proprie loquendo, tunc homo dicitur gaudere uel tristari, & hoc est uerum.

Quicquid potest in maius, potest in minus, 1. Cœli.] intelligitur per se & uirtute propria, & de illis que sunt eiusdem speciei.

Quod semel dictum est, amplius resumi non potest, in libro Prædicamentorum.] Verum est naturaliter & in numero, potest tamen idem resumi super naturaliter & in specie.

Quorum generationes sunt bonæ, & quorum effectus sunt boni, illa sunt bonæ, 2. Topi.] intelligitur cuiuscunq; generatio uel effectus uel generans particulare est bonum, illud est & erit bonum ex parte efficientis, si non erit impedimentum aliunde. Dicitur particulare, propter agens uniuersale: dicitur est uel erit, propter effectus, qui producuntur successiue, ut, quia illi non sunt boni, sed sunt uel erunt boni. Dicitur in quantum est, ex parte efficientis, quia stat patrem esse bonum, & filium non, & hoc propria uoluntate. Dicitur si non est aliud impedimentum, quia quilibet effectus propter malum uisum potest deuari.

Quorum corruptiones sunt bonæ, ipsa corrupta sunt mala.] intelligitur si corruptiones sunt bonæ, tunc corrupta sunt mala: & si corrupta sunt mala, tunc corruptiones sunt bonæ, & hoc est uerum de ijs que fuerunt bona uel mala. Alio modo intelligitur, quod corruptiones tales sunt male omnino moraliter, quia non torquens est malus, ergo fur est bonus, quia illa corruptio furis non est omnino mala. Tertio intelligitur, quando corruptum non habet se ut causa corruptionis: & ergo non sequitur, interficere tyrannum est malum, ergo tyrannus est bonus, ex quo malitia eius est causa corruptionis.

Quandocunq; aliqua duo sunt coniuncta & si unum reperitur sine aliquo, tunc est aliquid sine reliquo, 3. Phys.] intelligitur sic, Quandocunq; duo sunt coniuncta secundum magis & minus, si tunc reperitur minus perfectum seorsum sine magis perfecto, tunc etiam magis perfectum potest reperiri sine minus perfecto, sed non e conuerso: & sic materia prima est minus perfecta quam forma, tamen forma reperitur sine materia, & non e conuerso.

Quod non est, nulli accidit, 1. Phys.] intelligitur uno modo se, quod 1. y. Est dicit inherentiæ accidentalem, & illo modo substantia nulli accidit. Alio modo intelligitur sic, ut 1. y. Est dicit denominationem uel prædicationem accidentalem, & sic prædicta authoritas est falsa: ut, Album est substantia.

Quod omni tempore est uilius, hoc est eligibilius, 3. Topi.] Et sic sequeretur quod fortitudo sit intelligibilior temperantia uel iustitia, eo quod fortitudo omni tempore est utilis. Respondetur quod fortitudo capitur dupliciter. Vno modo quo ad habitum, alio modo quo ad actum, & sic fortitudo est operatio fortitudinis, & illo modo semper est utilis actualiter: quia si omnes essemus iusti, fortitudine non indigeremus.

Quicquid est in effectu, est in causa, communis propositio Metaphys.] Et sic sequeretur quod omnis imperfectio esset in Deo, & præcipue materia prima esset in Deo, cum sit perfectissima, consequens est falsum. Intelligitur ergo sic, Quicquid est perfectionis in effectu, hoc etiam est in causa non formaliter, sed uirtutaliter uel reductiue uirtutaliter, ut prima causa que habet uirtutum producendi omnem effectum uel perfectionem supereminentem, quia prima causa supereminet omnem perfectionem ordinatam, quia omnis perfectio ultimæ ordinatur in primam causam.

Quicquid in uno est substantia, in alio non potest esse accidens per Augentinam.] Et sic sequeretur, quod scientia que est in Deo substantia, non potest fieri in nobis accidens. Notandum quod aliqui in uno esse substantiam, & in alio non posse esse accidens, intelligunt dupliciter, Vno modo, quod ipsum capitur utrobique, uniuoce, & sic non est uerum. Alio modo

modo capitur æquiuoce, dicitur & sic de Deo & de nobis. Ratio est, quia secundum philosophum duodecimo Metaphys. Sapientia dicitur æquiuoce de Deo & creaturis, ex quo in uno est substantia, & in alio accidens.

Quantitas non est de genere actiuorum, 4. Phys.] intelligitur uno modo, quod quantitas ut quantitas non est de genere actiuorum, & sic est uera: sed quantitas ut substantia, bene est de genere actiuorum. Alio modo dicitur, quod quantitas secundum suam essentiam non est de genere actiuorum, licet bene secundum suas dispositiones: sic simili modo dicitur, quod superficies secundum se non est de genere, licet secundum dispositiones corporis, cuius est superficies.

Quicunq; negat multitudinem idearum in mente diuina, est infidelis & hæreticus, per beatum Augustinum.] Et hoc uidetur quod plures sunt dii ponendi quod sic intelligitur: Quicunq; negat multitudinem idearum, id est, multitudinem personarum in mente diuinitatis, est hæreticus. Nam talis multitudo est ipse Deus, qui est trinus & unus.

**R**erum quædam sunt uniuersalia, & quædam singularia, 1. Phys.] intelligitur sic de numero rerum, quædam sunt singulares, & quædam uniuersales.

Ridiculosum est tentare seu demonstrare naturam esse, quia hoc est per se notum, 2. Phys.] Sed dicere, Tamen philosophus diffinit naturam ibidem: constat autem quod quelibet diffinitio est demonstrabilis de suo diffinito, & sic uidetur quod natura sit demonstrabilis. intelligitur dupliciter. Vno modo, quod philosophus non uult quod sit ridiculosum demonstrare naturam esse, & hoc bene est uerum. Sed ridiculosum est tentare demonstrare naturam esse, & hoc bene est uerum, quia tentare importat difficultatem, modo non est difficile, imò est facile demonstrare naturam esse. Alio modo dicitur, quod uult ridiculosum est demonstrare naturam esse, quod ad questionem si est, quia hoc est notum de se. Sed quia ad alia genera questionis, scilicet quid est, non importat difficultatem.

Radices in plantis sunt similes ori in animalibus, 2. de Anima.] Ratio quia secundum philosophum ibidem, tam radix quam os recipit alimentum, per quod ues inesse in diuiduali conseruatur.

Res naturales & artificiales sunt distinctæ, 2. Phys.] intelligitur secundum denominationem sic, quod denominatio artificialis est posterior naturali, & sic distinguuntur secundum rationem, non autem secundum rem.

Relictis primis substantijs, Aristoteles agit de medijs, per Boetium.] intelligitur sic, relictis primis substantijs tanquam extremis, id est, Deo, quia Deus non est in predicamento, quia nec genus, nec species, nec differentia, ex quo est simplex, imò simplicissimus. igitur dicunt aliqui, quod non est limitabilis per positionem predicamentalem. Similiter prima pars in autoritate datur intelligi, quia etiam non est in predicamento: ideo Aristoteles agit de medijs, id est, de substantijs compositis, ita quod substantie compositæ ponuntur in Prædicamentis, forma etiam proprie non est in Prædicamento, quia est altera pars compositi, que per se non stat, sed inheret.

Relatiua sunt simul natura, in Prædicamentis.] intelligitur, relatiua consequuntur se in consequentiâ bona cum uerbo conformi, sed non sunt simul, quo ad tempus: quia stat unum procedere, aliud in tempore manere.

**S**emper enim diuisio generis est in plures species, per Porphy.] intelligitur, quodlibet genus est semper diuisibile diuisione logicali, per differentias oppositas speciuocas in plures species actuales, aptitudines in genere existentes: & illarum specierum ad minus debent esse due, cum hoc tamen stat quod possunt esse plures.

Sunt ergo ea que sunt in uoce earum, que sunt in anima passionum notæ, 1. 2. & 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100. Respondetur quod per ea que sunt in uoce, intelligit signa uocalia, & per passionem in anima intelligit terminos mentales & conceptus, & tunc sensus authoritatis est, quod signa uocalia sunt nota, id est, signum conceptuum seu terminorum mentalium: tunc ex illa autoritate colligitur commune dictum, quod uoces significant conceptus ad placitum ultimæ, licet conceptus quibus subordinantur, significant naturaliter.

Sola species habet proprium, per Porphy.] intelligitur quod proprium magis attribuitur speciei quam alteri, quia proprium influit ab essentia rei, id est, spiritui, uel dicitur quod ipse capit speciem communiter pro quolibet subiecto communi.

Sophista plus appetit apparenter esse sapiens & non existenter quam existenter & non apparere, 1. Elenchorum.] intelligitur quod philosophus uult tantum, quod proprium sophisticè est apparere, & non existere.

Solus Metaphysici est de quidratibus omnium rerum considerare, 6. Metaphys.] Respondetur uerum est absolute & immediate modo, quamuis naturalis philosophia considerat illos terminos Homo uel terra, formando illas conclusiones, Homo est corruptibilis, terra est sphaera: tamen non considerat illos terminos absolute & immediate ut Metaphysici eius, sed per respectum ad motum formando de ipsis conclusiones.

Si hoc uerbum Est, purum dixeris, ipsum quoq; nihil est, 1. 2. & 3. & 4. & 5. & 6. & 7. & 8. & 9. & 10. & 11. & 12. & 13. & 14. & 15. & 16. & 17. & 18. & 19. & 20. & 21. & 22. & 23. & 24. & 25. & 26. & 27. & 28. & 29. & 30. & 31. & 32. & 33. & 34. & 35. & 36. & 37. & 38. & 39. & 40. & 41. & 42. & 43. & 44. & 45. & 46. & 47. & 48. & 49. & 50. & 51. & 52. & 53. & 54. & 55. & 56. & 57. & 58. & 59. & 60. & 61. & 62. & 63. & 64. & 65. & 66. & 67. & 68. & 69. & 70. & 71. & 72. & 73. & 74. & 75. & 76. & 77. & 78. & 79. & 80. & 81. & 82. & 83. & 84. & 85. & 86. & 87. & 88. & 89. & 90. & 91. & 92. & 93. & 94. & 95. & 96. & 97. & 98. & 99. & 100. intelligitur si hoc uerbum Est pure dixeris, id est, solitariè, ipsum quoq; nihil est, id est, nec significat uerè nec falsè. Alij autem habent aliam autoritatem sic, Nec hoc uerbum Est purum dixeris: & tunc intelligitur sic, non ita quod si hoc uerbum purum dixeris, quod ipsum nihil sic significet, imò aliquid significet: quia significat quandam compositionem, quam sine extremis non est intelligere.

Singularia sunt sensui propinquiora, 1. Posteriorum.] Sed tamen dicitur ibidem, quod uniuersalia sunt notiora singularibus. Respondetur quod intelligitur de uniuersalibus in causando, & de singularibus uagis, item singulare uagum, est terminus significans rem alteri rei equaliter, per oppositum est de simpliciter signato. Sed ad philosophum primo Phys. Dicitur quod intellectus prius cognoscit rem naturali ordine cognoscendi, sub conceptu magis uniuersali: sed ad secundum dicitur, quod intellectus cognoscit primo sub conceptu singulari magis uago, quia natura semper incipit a facilioribus, a quibus solius est uiuere in a ter pauciora indiuidua.

Simile non agit in simile, 1. de Generatione.] intelligitur merè naturaliter & principaliter, cum hoc tamen stat quod unum simile agit in reliquum, ut patet de duabus negationibus mutuo se impediendis: ut, Non nullus homo currit.

Separatur autem hoc ab hoc, sicut perpetuum a corruptibile, 2. de Anima.] intelligitur sic, Potentia

ita intellectus separatur ab alijs potentijs tanquam perpetuum à corruptibili. Alij autem dicunt, quod philosophus comparat ibi potentiam intellectus in homine ad animam sensitivam in animali bruto, & vegetativam in plantis: & sic est verum, quod intellectus separatur à vegetativo & sensitivo, quia perpetuum à corruptibili, non tamen est verum prout ille potest esse in uno subiecto, scilicet in homine. Alij dicitur, quod philosophus ibi voluit animam intellectivam esse perpetuam: sed tamen hoc non est verum, nisi mere naturaliter loquendo, quia ipsum formare perpetuum rationibus naturalibus non est ostensibile. Sed alij intelligunt sic, separatur autem hoc, id est, intellectus diuinus ab hoc, id est, intellectu humano tanquam perpetuum à corruptibili.

Sensus est quædam alteratio, 2. de Anima.] Respondetur quod sensus sive sensitio est quædam alteratio salutaria. Sola Metaphysica est scientia communis, 1. Metaphys.] Respondetur quod philosophus ibi considerat scientiam esse communem ratione principiorum vel obiectorum, & sic Metaphysica communis est, quia considerat primò communiora.

Sophisticus dialecticus & Metaphysicus uersantur circa idem: quia dicit commentator, Metaphysicus & dialecticus conueniunt in subiecto.] Respondetur quod uerum est, quia conueniunt in subiecto naturali, sed tamen differunt in subiecto formali. Unde Metaphysica formaliter & de per se sive principaliter considerat ens, in quantum ens: sed sophisticus sive dialecticus considerat ens rationis per se & principaliter, & sic ex consequenti ens considerat, & sic conueniunt in subiecto naturali, & hoc modo est inconueniens, ut etiam patet de trivio.

Sicut res habet esse, ita etiam habet cognosci, 4. Metaphys.] Intelligitur uno modo. Sicut res habet esse per causam, sic etiam habet cognosci per causam. Secundo sic, Sicut res habet esse à Deo, sic etiam habet cognosci à Deo, & hoc est uerum. Sed tamen illud non conuertitur sic, quod res habeat tunc esse sicut cognoscitur modo uniuersaliter, non tamen habet esse uniuersaliter: quia omne quod est, ideo est, quia idem numero est, ut patet per Boetium.

Sola species diffinitur per Boetium in libro Diffinitionum.] Verum est, sola species diffinitur tanquam diffinitibile propinquum diffinitione quiditativa & essentiali, licet tamen genus & individuum possunt diffiniri tanquam diffinita remota: & nulla æquiuoca sunt dicitur species, & ergo nullum diffinitur.

Solius substantiæ est diffinitio, 7. Meta. per Boetium.] Respondetur, solius substantiæ est diffinitio quiditativa & essentialis, non tamen uoluit negare quin accidens possit diffiniri per additamentum sue substantiæ.

Substantia prior est accidente tempore, natura & diffinitione, 7. Metaphys.] Intelligitur sic quod res melius ut prius cognoscitur per predicata substantialia & quiditativa, & per conceptus quiditativos quam cognoscatur per predicata accidentaliter sive denominatiua: quia illa res homo perfectus & melius cognoscitur per conceptum illius predicati animal rationale, quam per predicatum, scilicet album uel nigrum.

Sensus uisus præ omnibus sensibus diligitur in Proemij Metaphys.] Intelligitur respectu scientiæ, & secundum representationes, quas sciunt sensus secundum se, tunc sensus uisus præ omnibus diligitur: quia plures differentias differentiarum nobis ostendit etiam, quia clarius & remotius plures res sunt sensibiles, cum minori difficultate nobis uisus representat.

Secundum sensum tactus nos discernimus sapientes ab insipientibus, 2. de Anima.] Et subditur ratio ibidem, quia molles quidem carnes apte mente dicimus, & sic philosophus non uult quod sensus sapientes secundum tactum: sed uult quod secundum tactum dicimus dispositos & aptos ad scientiam, & hoc est uerum ex mollicie sanguinea, non autem slegmatica, quæ est in mulieribus.

Similia sunt quorum qualitas est una, 5. Metaphys.] Et sic sequeretur quod terminum uocalis non significaret terminum scriptum, ex eo quod non est sibi similis, quia eorum qualitas non est una. Respondetur quod intelligitur de qualitate reali sive similitudine reali, modo terminum uocalis & scriptum sunt similes in genere representationis, & pro tanto unus significat alium, & non in reali qualitate, & secundum sanctum Thomam Ly Vna debet tantum ualere sicut similes.

Scientia est de numero perpetuorum, 1. Poster.] Intelligitur de scientia frigiditatis capta, & de perpetuorum ueritate, non autem essentialiter.

Sacerdotes in Aegypto acquisitis uitæ necessarijs incoperunt philosophari.] Intelligitur sacerdotes in Aegypto acquisitis uitæ necessarijs, id est, in artibus liberalibus, quæ sunt necessarie ad uitam sacerdotalem, incoperunt philosophari, id est, in philosophia studere.

Scientia diuiditur in utile & in inutile, 2. Metaphys.] Respondetur quod philosophus per scientiam utilem intelligit scientiam practicam, per inutilem intelligit speculatiuam: & sic communiter uidetur, quod scientia de Anima non sit utilis, quia est speculatiua. Respondetur quod utile capitur dupliciter. Vno modo improprie, scilicet pro practico, & inutile pro speculatiuo. Nā sciuntie speculatiuæ dicuntur inutiles quo ad operationes, quia non possunt à nobis operari, & ita accipit philosophus utile. Alio modo capitur proprie, & sic utile est illud quod est ordinabile, uel ordinatur in aliq. bonū, & illo modo sciuntia de anima est utilis.

Species rerum se habent ad numerum, 8. Metaphys.] Intelligitur recte, sicut numerus denarius additur alteri numero, & tunc resultat una noua species numeri, & addendo decem ad decem, erunt uiginti, & addendo unum ad tria, erunt quatuor, & sic simili modo, quando uni speciei additur aliquod essentiali, quod non est de essentia temporis, resultat alia species.

Subtiliter mentitur, qui dicit quaternarium esse binarium, 4. Metaphys.] Respondetur quod hoc est uerum de numero quaternario entium separatorum, cum hoc tamen stat quod numerus quaternarius ad inuicem est binarius, & e conuerso, ut patet in continuis practicis.

Subiecti non est demonstratio, 1. Poster.] Intelligitur quod nulla scientia habet demonstrare suum subiectum esse, sed illud præsupponitur: quia de primo Posteriorum in omni scientia, in qua est subiectum, debet præsupponi si est, & quid est, sed quid sit subiectum, potest inuestigari.

Sensus est singularium, intellectus uero uniuersalium, 3. de Anima.] Respondetur quod intellectus solum intelligit uniuersalia seu uniuersaliter, sic quod nulla alia potentia hoc facit: quia sensus est presentium, intellectus uero absentium, & non est sic uniuersalium, quod intellectus non intelligit singularia.

Substantia non est idem cum accidente, 1. Topi.] Intelligitur accidentaliter, quia accidens & suum subiectum faciunt unum numero de per accidens, ut patet septimo Metaphys.

Sol est pater uirorum, 2. de Anima.] Intelligitur quantum ad illuminationem huius, Ratio est, quia sol generat hominem.

hominem, nam dicitur secundo Physicorum, Homo generat hominem & sol.

Sanatio est in prædicamento relationis, 6. Metaphys.] Respondetur quod philosophus uult quod sanatio connotat eandem respectum, propter quem per accidens & reductiue est in prædicamento ad aliquid.

Si infinita puncta concurrerent, lineam non facerent, 1. Cœli.] Respondetur quod philosophus loquitur de punctis indiuisibilibus, sic quod tantum uult: Si infinita puncta indiuisibilia concurrerent, lineam non facerent.

Separatio formæ à materia, est eius corruptio, 4. Phys.] Respondetur quod philosophus loquitur ibi de forma, quæ est ducta de potentijs materia, ut forma brui.

Solius incomplexi est definitio, 6. Top.] Respondetur, uerum est de definitio propinquo, non autem remoto.

**T**unc unum quodq; arbitramur scire, cū causas eius cognoscimus, 1. Phys.] Intelligitur de cognitione præter quid, & de effectu naturali dicitur propter quid: propter cognitionem, quia est & dicitur de effectu naturali propter Deū. Tres sunt species oppositionis, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. Respondetur quod philosophus caput ibi oppositionem proprie, prout attribuitur propositionibus ratione ueritatis uel falsitatis.

Tantum unum unum opponitur, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. Intelligitur in eadem specie oppositionis, quia in diuersis speciebus est inconueniens, quia uni plura opponuntur.

Tantum duo sunt elementa, 5. Metaphys.] Intelligitur, Tantum duo sunt elementa uera & principia, scilicet materia & forma: & quatuor sunt elementa uocata, scilicet aer, ignis, aqua & terra.

Tale additum suo tali, facit ipsum magis tale, 1. Poster.] Intelligitur de qualitatibus positius & naturalibus sic, quod tale additum suo tali, hoc est, qualitas positius addita qualitati positius ad idem subiectum, illud erit magis tale. Et dicitur positius, quia in priuatius non est uerum, ex quo una negatio addita alteri, eius uirtutem non fortificat, sed magis interimit: etiam intelligitur de tali, quod est infinitum, quod notanter dicitur propter perfectionem Dei, quæ est infinita.

Triplex est substantia, scilicet forma, materia, & totū compositū, 2. de Anima. & 8. Metaphys.] Et sic philosophus uidetur uelle, quod materia & forma distinguuntur contra totū compositū: & uidetur esse contra eum 1. Phys. ubi dicit quod totū est sue partes. Respondetur quod philosophus distinguit materia & forma, & totū compositū diuisim sumpta, & non coniuncta. Sed illa autoritas philosophi 1. Phys. intelligitur quod totū nihil aliud est, nisi sue partes coniuncte uel simul sumpta.

Ternarius est prima multitudo, 1. Phys.] Et sic uidetur quod duo non sunt multa, Respondetur quod philosophus uult quod ternarius est prima multitudo, excedens alium numerum, & sic est uerum.

Talia sunt subiecta, qualia permittuntur ab eorum prædicatis, per regulam Topicalem.] Intelligitur ad hunc sensum, quando subiecta sunt æquiuoca & prædicata secundæ intentionis, tunc subiecta sumuntur pro talibus significatis, pro quibus sua prædicata æque conueniunt. Homo est species Ly Homo est æquiuocum à consilio, & Ly species est terminus secundæ intentionis, ergo Ly homo à parte subiecti accipitur pro talibus significatis, pro quibus prædicatum sibi conuenit. Sed quia illud prædicatum non conuenit sibi pro conceptu naturali, ergo etiam non accipitur pro eo.

Theoricæ finis est ueritas, practicæ uero opus, 1. Metaphys.] Respondetur quod philosophus loquitur de operatione que fit ab extra, & licet logica & aliæ artes operantur speculatione, id tamen est ab intra.

Tunc unum quodq; est perfectum, cum tangit propriam uirtutem, 7. Phys.] Respondetur quod philosophus uult, quod unum quodq; maxime est perfectum, dum tangit debitum gradum, & extremū perfecti uirtutis sibi conueniens.

Tempus non est motus, 4. Phys.] Respondetur quod philosophus uult, quod illa non est prædicatio essentialis, Tempus est motus, sed bene accidentaliter & conuertibilis, quia propria passio prædicatur de suo subiecto.

Tempus est ubiq; 4. Phys.] Intelligitur commensuratiue, quia omnis successio mensuratur tempore.

Tempus non est numerus, quo numeramus, 4. Phys.] Verum est capiendū numerū pro numero numerante principaliter, & etiam instrumentali intrinseco, scilicet ratione animæ discretiue, licet sit numerus extrinsecus, scilicet res cognitua subiecta mensuræ, secundum quam anima uenit in cognitionem mensuræ minus notæ.

Tempus est sensibile consequentiæ, eo quod tempus est motus: sed motus est sensibile consequens, ergo tempus, 2. de Anima.] Nam duplex est esse temporis secundum commentatorem, scilicet formale & materiale. Formale est ratio discretiua animæ, sed materiale est motus, modo author est uera, quo ad esse materiale.

Tactus est in carne, 2. de Anima.] Sed tamen dicitur 2. de Anima, quod organum tactus sit quidem nervus radicans in corde per plures ramunculos, diffusus per totum corpus, & medium eius est caro, ubi inuitur oppositum. Respondetur quod commentator glossans dictum per hoc, attestatur ibidem iuueniliter & pueriliter dixisse, & dicit quod corrigat se in 2. de Anima. Alij autem glossant, quod tactus sit in carne, uel in ore, non autem uult quod organum tactus, uel etiam dicitur quod autoritas tenetur, & in tenore uerborum dicitur, quod tunc locutus est secundum uiam suorum magistrorum, sed corrigat se 2. de Anima.

Tantum quatuor sunt prædicata, 1. Top.] Scilicet genus, definitio, proprium & accidens. Respondetur quod uerum est de prædicatis essentialibus sive dialecticis.

Totum compositum est primo, & de per se est generabile, 7. Meta.] Intelligitur compositum totum est generabile completiue & secundum totalitatem, non autem principaliter & de per se, quia principaliter forma generatur.

Totum est suæ partis simul, 1. Phys.] Intelligitur sic, prout Ly simul non dicit ibi separationem partium, uel nullius partis exclusionem: & sic ualeat in tantum, Totum est sue partis, & nulla exclusiua: uel intelligitur coniunctim, & non diuisim.

Terra est res quiescens, per commentatorem, quid dicit: Si omnes dii descenderent, non possunt mouere terrā.] Intelligitur secundum se totam, licet moueatur secundum partes, quia quotidie alteratur secundum eius partes.

Terra est in aqua tanquam in loco proprio & naturali, 4. Phys.] Respondetur quod philosophus habet ibi modum loquendi uulgarium, secundum quem modum id dicitur esse in alio, cuius maior pars secundum se & quamlibet sui ab alio circumsatur: & sic terra est in aqua secundum ueritatem, tamen non habet unum locum proprium, qui esset aqua tantum, uel mare tantum.

Totum sapit naturam suarum partium. communis propositio. Verum est, quo ad significatum, non autem quo ad modum significandi.

Totum & perfectum sunt penitus idem. 2. Phys. & 4. Metaphys. Intelligitur quando totum capitur categorematice, & non quando capitur syncategematice.

Tollelogica, & ablata est omnis scientia, & si aliquid remanet, est tanquam fabula. per Isidorum in lib. Etymologiarum. Respondetur quod non est in se fabula, sed apparet habenti simile, & audienti tanquam fabula.

Termino singulari non conuenienter additur signum uniuersale. 2. Metaphys. Intelligitur immediate. Sed tamen uidetur fore falsum, quia proprie dicimus, Omne ens quod est Socrates est risibile. Respondetur quod duplex est terminus singularium, uidelicet singularis, ut Socrates & Plato. Alius est circumlocutus, ut ens quod est Socrates mouetur. Dicitur quod signum uniuersale non potest proprie addi termino singulari in complexo, & hoc uult philosophus.

## V

Vniuersi rei tantum una est natura. per commentatorem. 1. Cæli. Intelligitur quod natura productiua unius motus est, & non diuersorum secundum speciem distinctorum, licet unius rei sunt plures nature, quarum una est productiua motus & forma, & alia subiectiua ut materia.

Vna & multa opponuntur. 2. Metaphys. Et sic sequetur, quod termini de Prædicamento quantitatis contrariantur. Respondetur quod hic equiuocatur oppositio pro qualibet repugnantia.

Vniuersale est unum in multis, & unum de multis. 1. Poster. Intelligitur sic, vniuersale est unum in multis, sicut inferior in suo superiori uel significatiue: sic est uerum, & est unum de multis, id est, predicatur de pluribus.

Vniuersale nihil est, aut posterius est suis singularibus. 2. de Anima. Intelligitur uniuersale in essendo secundum imaginationem Platonis: nihil aut posterius est, aut est conceptus communis posterior rebus singularibus, à quibus causatur, & hoc est uerum, uel sic uniuersale, id est, conceptus uniuersalis nihil est, aut posterius est singularibus uagis: & quamuis illa oppositio est uera, non tamen est de intentione Physici.

Vnius cause tantum unus est effectus. 1. Poste. Intelligitur, vnius cause eodem modo se habentis, respectu eiusdem causati, est unus effectus: quia cause diuersimode se habent, aliquando sunt plures effectus, scilicet unus mediatus alicuius immediatus.

Vniuersale est ubique. 1. Poster. Intelligitur de uniuersali in causando, & tale est Deus gloriosus, similiter dicitur quod uniuersale est ubi quod, id est, est aliqua res à quo potest fieri conceptus uniuersalis, & hoc est uerum.

Vniuersalia sunt formæ repertæ in quidditatibus rerum, à quibus res sunt illud quod sunt, per Lintonensem. Intelligitur, uniuersalia sunt formæ, id est, modi intelligendi, uniuersaliter intellectæ, repertæ in quidditatibus rerum, & in conceptibus quidditates rerum notificantes, à quibus modi essendi & res sunt idem quod sunt.

Vniuersalia per se subsistunt. 2. Metaphys. Intelligitur quod uniuersale ille terminus significat res per se subsistentes. Aliiter dicitur, quod uniuersalia per se subsistunt, id est, ex terminis communibus possunt constitui propositiones uniuersales.

Verba quidem secundum se dicta nomina sunt. 1. & 2. epulæ. Intelligitur sic, Verba materialiter capta, sunt nomina: & forte non intendit hoc philosophus, dicatur ergo aliter sic, id est, uerba sunt similia nominibus, quo ad esse uerum uel falsum: quia recte, sicut nomina solitarie sumpta, nec significant uerum uel falsum, sic nec uerba solitarie sumpta.

Vbicunq; est sensus, ibi est appetitus. 2. de Ani. Intelligitur secundum Thomam. de appetitu concupiscibili, qui est appetitus delectabilis & conueniens, & non intelligitur de appetitu irascibili & intellectuali, quia sensum uisus plura animalia non habet.

Vbicunq; naturalis dimittit, medicus incipit. in de Sensu & sensato. per quam auctoritatem Hugo de sancto Victore uult probare, quod medicina non sit speculatiua. Sed tenendo communem uiam, scilicet quod sit scientia speculatiua, tunc potest dici quod auctoritas intelligitur de medicina practica.

Vniuersale est causa suorum singularium. 1. Poster. Respondetur, quod philosophus ibi loquitur secundum opinionem Platonis, qui dixit quod uniuersale est quidditas singularium.

Vniuersale est æternum & incorruptibile. 1. Poster. Intelligitur, quod propositio uniuersalis posterioristica, est æternæ ueritatis: uel sic, quod ex terminis uniuersalibus potest constitui propositio æternæ ueritatis.

Vbi maximus intellectus, ibi minima fortuna. per Boet. Et ratio auctoritatis est, quia hominibus intelligentibus & magis sapientibus, minus ueniunt effectus fortuiti, quam in insipientibus, eo quod sapientes semper agunt cum deliberatione.

Verum & falsum præsupponunt congruum. 1. Poster. Respondetur, Verum & falsum præsupponunt congruum simpliciter uel figuratiue quo ad esse, sic quod non potest esse uerum uel falsum, nisi sit congruum, sed non supponunt congruum quo ad cognoscendum, quia aliquis cognoscit ueritatem propositionis, & nullam ibi congruitatem ponit.

Vniuersalia sunt notiora singularibus. 1. Phys. Respondetur quod philosophus loquitur ad hunc sensum, uidelicet quod uniuersalia, id est, magis confusa, doctrinæ sunt notiora singularibus, id est, minus confusa.

Visus & illuminatio fiunt in instanti, similiter & delectatio. 2. de Anima, & 10. Ethic. In oppositum est philosophus in libro Meteororum. Patet hæc ratio, quia quando debet fieri illuminatio mediæ de nouo, oportet quod hoc fiat per applicationem lucidi ad medium, & per generationem noui lucidi: & per priuationem obstaculi, modo nullum predictorum potest fieri in instanti. Ergo ad philosophum dicitur, quod lumen in quantum est de se, tunc sibi repugnat producere in instanti sensus nec uisus nec delectatio. Unde si per impossibile lucidum medium applicaretur in instanti, utiq; lumen in instanti produceretur ab eo: sed quia lucidum non potest ibidem per potentiam naturalem applicari, ideo per potentiam naturaliter illuminatio mediæ non potest fieri in instanti.

Vbicunq; datur primum, ibi datur ultimum, per animi conceptionem. Respondetur ubicunq; datur ultimum in essentialiter subordinatis, ibi datur primum, sed non oportet in accidentaliter subordinatis: & per consequens non oportet quod ubi sit danda ultima pars, quod ibi data sit prima pars motus. Nam quicquid mouetur, mouebatur uel mouetur.

Vnum & idem ens est naturale & artificiale. 2. Phys. Intelligitur respectu diuersorum, & sic stat, quod anima sit actus corporis, & etiam naturalis corporis: ergo etiam illa consequentia non ualet, Et consimilis anima est actus corporis artificialis, & ergo non est in actus corporis naturalis.

Virtutes

Virtutes sunt fortiores in dextra parte, quam in sinistra parte. per philosophum in Problem. Et super hoc problema fundatur ratio, quare anima incipit motum à parte dextera, & non sinistra, & etiam agit ex illa parte, dicendum est quod dictum intelligendum est de uirtutibus motiuis, non autem cognitiuis.

Virtus est habitus, quia habentem se perficit, & opus eius laudabile reddit. 2. Ethic. Ibi dicitur quod uirtus non reddit opus bonum principaliter, sed dispositiue: quia disponit uoluntatem semper ad bonum & delectabile reijcere, nihilominus uoluntas ex sua potentia etiam potest elicere bonum, sed non potest tam prouidere sicut uirtus, & ita delectabiliter.

Virtus consistit in diuisibili. 2. Top. Respondetur quod philosophus loquitur de uirtute perfecta.

Virtus habet generationem instantaneam. 7. Phys. Respondetur quod loquitur ibi de uirtute morali perfecta, si forte sit aliqua talis: & uult q. illa quo ad uocem intentionis & remissionis consistit in diuisibili, sic quod non potest remitti uel inueniri.

Virtuosus & felix non operantur odibilia & mala. 1. Ethic. Respondetur quod philosophus non uult quod uirtuosus nullo modo possit operari mala & odibilia: sed uult quod raro ut de facili de tanto hoc facit, de quanto rarius & minus facili de tanto in uirtute & magis formatus & perfectus.

Vnus est tantum princeps. 12. Metaph. Ibi dicitur quod non ualet pluralitas principum, & subdit philosophus: Sit ergo unus princeps sit naturaliter, id est, unus est motor uel una causa prima. Sed secundum fidem sic intelligitur, Vnus est tantus princeps, id est, unus est Deus singularis in essentia, & trinus in personis, à quo cunctis dominatum est esse, & uiuere his quibus data rursus, his obscuris, ut patuit in principio huius, ubi dicitur: Ab hoc quidem ente dependet cælum & tota natura ab hoc ente, id est, à Deo qui Deus est, & presentialiter eius nunc est, & in æuum, sit benedictus in secula seculorum, Amen.

SENTENTIARVM ARISTOTELIS, FINIS.

## VENERABILIS BEDÆ

presbyteri, Anglofaxonis, ex selectissimis M. T. Ciceronis sententiis, Liber.

P R A E F A T I O.



Nunc quoniam auctoritatum Aristotelis longitudo & magnitudo creuit, commodius est in secundo presentis opusculi tractatu de cæteris beatæ uitæ prouerbis deinceps exponere, ne qua possit animum defatigatio retardare. Non est enim temere factum, eos addere flores, quibus imago uirtutis ante oculos locatur, quæ sole stemmatis addunt æternitatem, ut ille dicit: Soli nobilitas atq; unica uirtus est, profecto uehemens & constans animi multia uirtus, quæ seduloso aditu excitata, inuida ingenia ad se penetrare patitur: quo euenit ut & humili loco nati, ad summam dignitatem consurgant, & generosissimi homines in aliquod reuoluti dedecus acceptam à maioribus lucem, in tenebras conuertant. itaq; maturabitur, & quod negotio diminutum fuerit, ex æquabitur industria, ut pro uestro in nos officio, & pro nostro uitæ studio munus hoc accumulatisimè uestræ largiatur uoluntati.

Itaq; inter Aristotelis Ciceronisq; libros, quos de Republica utrunq; constituisse constat, hoc interesse prima fronte perspicitur, quod ille Rempublicam ordinauit, hic retulit: alter qualis esse deberet, alter qualis esset à maioribus instituta, differuit. Aristotelis autem libros superioribus libro excerptos dedimus, nunc Ciceronis dare presentis est intentio, quem præterire turpe & extremum dedecus esset. Nam studij humanitatis maximus fuit cultor, qui ingenio ab adolescentia eruditus, & in dicendo plurimum exercitatus, facile & sine labore cogitationes suas maudare literis poterat. Hac igitur felicitate ingenij, hoc naturæ munere, hac deniq; sapientia & eruditione fretus, à pueritia ad exitum uitæ multa præscripsit: inter quæ quædam studiorum & doctrinæ sunt opera, quæ adolescentiam agunt, senectutem oblectant: secundas res orant, aduersis profugium ac solatium præbent: delectant domi, non impediunt foris: pernoctant nobiscum, reddunt nos simillimos dijs immortalibus, & ob excellentem illarum artem & nenustantem uidemur omnino non mori posse debere. itaq; primo de omni officio humano ex Officiorum libris Marci Tullij Ciceronis deleguntur auctoritates.

Ex libro



**V**L L A enim vitæ pars neq; publicis, neq; priuatis, neq; forensibus, neq; domesticis in rebus, neq; si tecum agas quid, neq; si cum altero contrahas, uacare officio potest, in eoq; excolendo sita est vitæ honestas omnis, & negligendo turpitudine.

Omnis enim quæ à ratione suscipitur de aliqua re institutio, debet à definitione proficisci, ut intelligatur quid sit id de quo disputatur.

Cum enim utilitas ad se rapere honestas e contra à se reuocare uideatur, sit ut distrahatur in deliberando animus, afferatq; ancipitem curam cogitandi.

Principio generi animantium omni est à natura tributum, ut se, uel tam corpusq; suum tueatur, declinetq; ea quæ nocitura uideantur: omniaq; quæ sunt ad uiuendū necessaria inquirat & pareat, ut pascua & latibula, & alia eiusmodi generis.

Commune autem omnium animantium est coniunctionis appetitus procreandi causa, & cura quædam eorum est quæ procreata sunt. Sed inter hominem & beluam hoc maxime interest, quod hæc tantum quantum sensu mouetur, ad id solum quod ad est, quodq; præsens est se accomodat, paululum ad modum sentiens præteritum aut futurum. Homo autem qui rationis est particeps, per quam consequentia cernit, causas rerum uidet, earumq; progressus & quasi antecessiones non ignorat, similitudines comparat, rebusq; præsentibus adiungit atq; annexit futuras: facile totius vitæ cursum uidet, ad eamq; degendam præparat res necessarias.

His enim rebus quæ tractantur in uita, modum quandam & ordinem adhibentes, honestatem & decus conseruabimus.

Omnes enim trahimur & ducimur ad cognitionis & scientiæ cupiditatem, in qua excellere pulcrum putamus: labi autem, errare, nescire, decipi & malum & turpe dicimus.

Quod in rebus honestis & cognitione dignis operæ curæq; ponetur, id iure laudabitur.

Virtutis enim laus omnis in actione consistit, à qua tamen sit intermissio. Sapere multiq; dantur ad studium reditus.

Omnis enim cogitatio motusq; animi aut in consilijs capiendis de rebus honestis, & pertinentibus ad bene beateq; uiuendum, aut in studijs scientiæ cognitionis uersabitur.

Iustitia est, in qua uirtutis est splendor maximus, ex qua uiri boni nominantur: & huic coniuncta beneficentia, quàm eadem uel benignitatem uel liberalitatem appellari licet. Et iustitiæ primum munus est, ut ne cui quis noceat nisi lacessitus iniuria: deinde ut communibus pro communibus utatur, priuatis ut suis.

Præclarè scriptum est à Platone, Non nobis solum nati sumus, ortusq; nostri partem patria uideat, partemq; amici.

Atq; ut placet Stoicis, ea quæ in terris gignantur, ad hominum usum omnia creari, homines autem hominum causa esse procreatos, ut ipsi inter se alij alijs prodesse possint. In hoc naturam debemus ducem sequi communes utilitates afferre in medium, commutatione officiorum dando, accipiendo: cum artibus, tum opera, tum facultatibus deuincire hominum inter homines societatem: fundamentum autem omnis iustitiæ est fides, id est, dictorum conuentorumq; constantia & ueritas.

Iniustitiæ duo sunt genera: unum eorum qui inferunt, alterum eorum qui ab ijs quibus inferuntur, si possunt, non propulsant iniuriam. Nam qui iniuste impetum in quempiam facit aut ira aut perturbatione aliqua incitatus, is quasi manus uideatur inferre socio: qui autem non defendit, nec obstitit si potest iniuriæ, tam est in uicio quàm si aut parentes, aut amicos, aut patriam deserat.

Experuntur autem diuitiæ tum ad usus uitæ necessarios, tum ad perfrundas uoluptates.

Delectant etiam magnifici apparatus, uitæq; cultus cum elegantia & copia: quibus rebus effectus est, ut infinita pecuniæ cupiditas esset. Nec uero rei familiaris amplificatio nemini nocens uituperanda est, sed fugienda semper iniuria est.

Maxime autem adducuntur pleriq; ut eos iustitiæ capiat obliuio cum in imperiorum, honorum, gloriæ cupiditatem inciderint. Quod enim est apud Ennium, Nulla sancta societas nec fides regni est: id latius patet. Nam quicquid eiusmodi est, in quo non possunt plures præcellere, in eo sit plerumq; tanta contentio, ut difficillimum sit seruare sanctam societatem.

In omni iustitiâ permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumq; breuis est & ad tempus, an consulto & cogitata fiat iniuria. leuiores enim sunt ea quæ repentina & motu aliquo accidunt, quàm ea quæ meditata & præparata inferuntur. hoc ipsum iam iustum est quod recte sit, si est uoluntarium.

Est enim difficilis cura rerum alienarum,

Aequitas enim per se lucet,

Nec

Nec promissa seruanda sunt ea quæ sunt ijs quibus promissa sunt inutilia. Nec se plus tibi ea noceat, quàm illi pro sint cui promiseris, contra officij enim est, maius damnum anteponi minori. In Reipub. maxime conseruanda sunt iura belli. Nam cum sunt duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per uim, cumq; illud sit proprium hominis, hoc beluarum, confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore. Quare suscipienda quidem bella sunt ob eam causam, ut sine iniuria in pace uiuatur: parta autem uictoria conseruandi sunt hi, qui non crudeliter in bello, neq; immanes fuerunt.

Mea quidem sententia paci, quæ nihil habitura sit insidiarum, semper consulendum putauit. Et cum ijs quos uideueris, consulendum est, tum hi qui armis positis ad imperatoris fident confugerint, quamuis murum aries percusserit recipiendi.

Etiam si quid lingulis temporibus sacramento adacti hosti promiserint, in eo ipso fides seruanda est. Meminerimus autem etiam aduersus infimos iustitiam esse seruandam, est autem infima conditio & fortuna seruatorum. Cum autem duobus modis, id est aut uel fraude fiat iniuria: fraudis quasi uulpeculæ, uis leonis uideatur, utrunq; ab homine alienissimum.

Totius autem iniustitiæ nulla capitalior, quàm eorum qui tum cum maxime fallunt, id agunt ut uiri boni esse uideantur.

Beneficentia ac liberalitate nihil est natura hominis accommodatius, sed habet multas cautiones. Videndum est enim primum, ne oblit benignitas & ijs ipsis, quibus benigne uidebitur fieri & cæteris, deinde ne maior sit benignitas quàm facultates: tum ut pro dignitate cuiq; tribuatur, id est enim iustitiæ fundamentum, ad quam referenda sunt omnia. Nam & qui gratificantur cuiuspiam, quod oblit illi cui prodesse uelle uideantur, non benefici neque liberales, sed perniciosi & assentatores iudicandi sunt. Et qui alijs nocent ut in alios sint liberales, in eadem sunt iniustitia, ut si in suam rem alienam conuertant. Sunt autem multi quidem cupidi splendoris & gloriæ qui eripiunt alijs, quod alijs largiantur. hiq; se arbitrantur beneficos in suos amicos uisum iri, si locupletent eos quacumq; ratione. Id autem tantum abest ab officio, ut magis officio possit esse contrarium. Videndum est igitur ut ea liberalitate utamur, quæ pro sit amicis, nemini noceat. Qui benigniores esse uolunt quàm res patitur, primum in eo peccat, quod iniuriosi sunt in proximos, quas enim copias his suppeditari æquius est & relinquere, eas transferunt ad alienos. Inest autem in tali liberalitate cupiditas plerumq; rapiendi & auferendi per iniuriam, ut ad largiendum suppeditent copia. Videre enim licet plerosque non tam natura liberales, quàm quadam gloria ductos, multa facere ut benefici uideantur, quæ proficisci ab ostentatione magis quàm à uoluntate uidentur.

Talis autem simulatio uanitati est coniunctior, quàm aut liberalitati aut honestati.

Mores eius erunt spectandi, in quem beneficium conferetur, ut animus erga nos, & communitas ac societas uitæ, & ad nostras utilitates beneficia collata.

Nemo omnino est negligendus, in quo aliqua significatio uirtutis apparet.

Primum illud est in officio, ut & plurimum de amemus, à quo plurimum diligimur. Sed bene uolentiam non adulescentulorum more, ardore quodam amoris, sed stabilitate potius & constantia iudicemus.

Etenim si in eos quos speramus nobis profuturos, non dubitamus officia conferre, quales in eos esse debemus qui iam profuerunt.

Multi enim faciunt multa temeritate quadam sine iudicio, uel modo in omnes, uel repentino quodam quasi uento impetu animi incitari: quæ beneficia ita a quæ magna non sunt habenda, atq; ea quæ iudicio considerato constantiq; delata sunt. Sed in collocando beneficio, & in referenda gratia si cætera paria sunt, hoc maxime officij est, ut quisquis maxime opis indigeat, ita est potissimum opitulari, quod contra sit à plerisq; à quo enim plurimum sperant, etiam illi his non eget, tamen ei potissimum inseruiunt. Optime autem societas hominum coniunctioq; seruabitur, si ut quisq; erit coniunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferetur.

In Græcorum proverbio est, Amicorum esse communita omnia.

Sanguinis aut coniunctio & beneuolentia deuincit homines charitate, magnum est enim eadem habere maiorum monumenta, eiusdem uti sacris, sepulchra habere communita.

Sed omnium societatum nulla præstantior est, nulla firmior, quàm cum uiri boni moribus similes sunt familiaritate coniuncti. Nihil enim amabilius nec copulatus, quàm morum similitudo bonorum. In his in quibus eadem studia sunt, eadem uoluntates, in his sit ut æquè quisq; altero delectetur ac seipso, efficiturq; id quod Pythagoras uult in amicitia, ut unus fiat ex pluribus.

Est ea iocundissima amicitia, quàm similitudo morum coniugauit.

Sunt officia, quæ alijs magis quàm alijs debentur, ut utinam citius adiuueris in fructibus percipiendis, quàm aut fratrem aut familiarem: at si his in iudicio sit, propinquum potius & amicum quàm uicinum defenderis.

Nemo qui fortitudinis gloriam consecutus est, insidijs aut malitia laudem adeptus est, itaque uiros fortes, magnanimos, eosdem bonos & simplices ueritatis amicos, minimeq; fallaces esse uolumus.

Sciëntia quæ est remota à iustitia, calliditas potius quàm sapientia est appellanda. Difficile est cum

cum præstare omnibus concupiueris seruare aequitatem, quæ est iustitiæ maximè propria. Nullum enim tempus est quod iustitia uacare debeat: fortes igitur & magnanimi sunt habendi, non qui faciunt, sed qui propulsant iniuriam.

Etenim qui ex errore imperitiæ multitudinis pendet, hic in magnis uiris non est habendus. Vix inuenitur qui laboribus susceptis, periculisque aditis non quasi mercedem rerum gestarum desideret gloriam.

Pecuniæ est fugienda cupiditas: nihil enim est tam angusti animi, tamque parui, quam amare diuitias. Nihil honestius magnificentiusque quam pecuniam contemnere, si non habeas: si uerò habeas, ad munificentiam libertatemque conferre.

Cauenda est etiam gloriæ cupiditas. eripit enim libertatem, pro qua magnanimis uiris omnis debet esse contentio. Nec uerò imperia expetenda, ac potius non accipienda interdum, aut depouenda nonnunquam.

In omnibus negotiis prius quam aggredere, adhibenda est præparatio diligens.

Parua enim sunt foris arma, nisi sit consilium domi.

Bellum autem ita suscipiatur, ut nihil aliud nisi pax quaesita uideatur: fortis uerò animi & constantis est, non perturbari in rebus asperis, nec tumultu animo uti ac consilio, nec a ratione discedere.

Temere autem in acie uerfari, & manu cum hoste configere, immane quiddam & beluarum simile est. Sed cum tempus necessitasque postulat, decertandum manu est, & mors seruituti turpitudinisque antepouenda.

Fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil potest esse stultius.

In tranquillo tempestatem aduersam optare, demeritis est: subuenire autem tempestatem quous animo, quouis ratione, sapientis est.

Omnino qui reipub. præfunt, duo Platonis præcepta teneant: unum, ut utilitatem ciuium sic tueantur, ut quicquid agant, ad eam referant, obliuiscuntur commodorum suorum. Alterum, ut totum corpus reipub. curent, ne dum partem aliquam tueantur, reliquas deserant. Ut enim tutela, sic procuratio reipub. ad eorum utilitatem, qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa est, gerenda est. Qui autem partem ciuium consulunt, partem negligunt, rem perniciosissimam in ciuitatem inducunt, seditionem atque discordiam. Ex quo cuenit ut alij populares, alij studiosi optimi ciuiumque uideantur, pauci uerò uerorum.

Miserissima omnino est ambitio, honorumque contentio. Nihil enim laudabilius, nihil magno & præclaro uiro dignius placibilitate atque clementia. Omnis autem animaduersio & castigatio contumelia uacare debet: neque ad eius qui punit aliquem, aut uerbis castigat, sed ad reipublicæ utilitatem referri debet.

Cauendum est etiam ne maior poena quam culpa sit, & ne ipsæ de causis alij plectantur, alij ne appellentur quidem, prohibenda autem maximè est ira in puniendo. Nunquam tantum iratus qui accedit ad poenam, mediocritatem illam tenebit, quæ est inter nimium & parum.

Oprandum est ut hi qui præfunt reipublicæ, legum similes sint, quæ ad puniendum non iracundia, sed aequitate ducuntur. Atque etiam in rebus prosperis, & ad uotum nostrum fluentibus, superbiam magnopere & fastidium arrogantiamque fugiamus.

Nam ut aduersas res, sic secundas immoderate ferre leuitatis est. præclaraque est æquabilitas in omni uita: & idem semper uultus eademque frons. Recte præcipere uidentur, qui monent ut quanto superiores sumus, tanto submissius nos geramus.

In secundissimis rebus maximè est utendum consilio amicorum, ipsique maior etiam quam ante est tribuenda autoritas: his temporibus cauendum est ne assentatoribus patefaciamus aures, neque adulari nos sinamus, in quo falli facile est. Tales enim nos esse putamus, ut iure laudemur, ex quo nascuntur innumerabilia peccata, cum homines inflati opinionibus turpiter irritentur, & in maximis uersantur erroribus.

Nam negligere quid de se quisque sentiat, non solum arrogantis est, sed etiam omnino dissoluti.

Omnis autem actio uacare debet temeritate & negligentia, nec uerò agere aliquid cuius non possis causam probabilem reddere. Efficiendum est enim, ut appetitus obediant rationi, eamque neque præcurrat propter temeritatem, nec propter pigritiam aut ignauiam deserant: sintque tranquillæ, atque omni perturbatione animi careant, ex quo eluceat omnis constantia, omnisque moderatio.

Appetitus omnes contrahendi sedandique sunt, excitandaque animaduersio & diligentia, ut ne quid temere ac fortuito inconsideratè negligentemque agamus. Neque enim à natura ita generati sumus, ut ad ludum & iocum facti esse uideamur: sed ad seueritatem potius, & ad quædam studia grauiora atque maiora. Ludo autem & ioco uti illo quidem licet, sed sicut somno & quietibus ceteris, tum cum grauius serijsque rebus satisfecerimus, ipsumque genus iocandi non profusum nec immodestum, sed ingenuum & facetum esse debet. Ut enim pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam quæ ab honestatis actionibus non sit aliena: sic in ipso ioco aliquid probi ingenij lumen eluceat.

Ludendi etiam est quidam modus retinendus, ut ne nimis omnia profundamus, elatique uoluptate, in aliquam turpitudinem dilabamur.

Hominis

Hominis mens discendo alitur, & cogitando semper aliquid aut inquit aut agit, uidentemque & audiendum oblectatione ducitur.

Si quis est paulo ad uirtutem erectior, quam uis uoluptate capiatur, occultat & dissimulat appetitum uoluptatis propter uerecundiam. Ex quo intelligitur corporis uoluptatem non satis esse dignam hominis præstantia, eamque contemni & reijci oportere: si sit quisquam qui aliquid tribuat uoluptati, diligenter & tenendum esse eius fruendæ modum. Itaque uictus cultusque corporis ad ualeitudinem referantur, & ad uires non ad uoluptatem. Atque etiam si considerare uolumus quæ sit in natura hominis excellentia & dignitas, facile intelligimus quam sit turpe diffuere luxuria, & delicate ac molliter uiuere, quamque honestum parce, continenter, seuerè, sobriè.

Ut enim in corporibus magna dissimilitudines sunt, alios enim uidemus uelocitate ad cursum, alios uiribus ad lucrandum ualere: itemque in formis alijs dignitate inesse: alijs uenustatem, sic in annis existunt etiam maiores uarietates.

Neque enim attinet naturæ repugnare, neque quicquam sequi quod assequi non queas.

Ideoque, ut aiunt, nihil decet inuita minerva, id est, aduersante & repugnante natura.

Ad quas igitur res aptissimi erimus, in his potissimum elaborabimus. Sin aliquando necessitas nos ad ea detruferit, quæ nostri ingenij non erunt, omnis adhibenda erit cura, meditatio, diligentia, ut ea si non decore, atamè minimè indecore facere possimus. Nec tamen est enitendum, ut bona quæ nobis data non sint sequamur, quam ut uicia fugiamus.

Nam regna, imperia, nobilitates, honores, diuitiæ, opes & ea quæ sunt his contraria, in casu sita, temporibus reguntur & gubernantur. Ipsi autem quam personam gerere uelimus, à nostra uoluntate proficiscitur. Itaque se alij ad philosophiam, alij ad ius ciuile, alij ad eloquentiam applicent, ipsarumque uirtutum in alia alijs mauult excellere. Quorum uerò patres aut maiores aliqua gloria præfiterentur, hi student plerumque eodem in genere laudis excellere.

In primis autem constituendum est, qui nos & quales esse uelimus, & in quo genere uitæ, quæ deliberatio est omnium difficillima. Ineunte enim adolescentia, cum inest maxima imbecillitas consilij, tum id sibi quisque genus ætatis degendæ constituit, quod maximè adamauit. Itaque ante implicatur aliquo certo genere cursus uiuendi, quam potuit quod optimum esset iudicare. Plerumque parentum præceptis imbuti ad eorum consuetudinem moremque deducimur. Alij multitudinis iudicio feruntur, quæque maiori parti pulcherrima uidentur ea maximè exoptant.

Multo enim firmitior est & constantior natura quam fortuna.

Amicitia quæ minus delectat, & minus probatur, magis decere censent sapientes sensum diluere, quam repente præcidere. Commutato autem genere uitæ omni ratione curandum est, ut id bono consilio fecisse uideamur.

Est igitur adolescentis maiores natu reuereri, ex hisque deligere optimos & probatissimos, quorum consilio atque auctoritate nitatur.

Maximè autem hæc ætas à libidinibus est arcenda, exercendaque in labore patientiaque & animi & corporis, ut eorum in bellicis & ciuilibus officijs uigeat industria. Atque etiam cum relaxare animos, & dare se iocunditati uolent, caueant intemperantiam, meminerint uerecundiæ: quod facilius erit, si in eiusmodi quidem rebus maiores natu uelint interesse.

Senibus autem labores corporis minuendi, exercitationes animi etiam augendæ uidentur. danda uerò est opera, ut & amicos & iuuentutem, & maximè reipub. consilio & prudentia quam plurimum adiuuent. Nihil autem cauendum magis est senectuti, quam ne languori se desidieque dant. Luxuria uerò cum omni ætate sit turpissima, tum senectuti est foedissima. Sin autem libidinum intemperantia accesserit, duplex malum est, quod & ipsa senectus dedecus concipit, & adolescentium facit impudentiorem intemperantiam.

Est igitur proprium munus magistratus, intelligere se gerere personam ciuitatis, debereque eius dignitatem & decus sustinere, leges seruare, iura distribuere, eaque fidei suæ commissa meminisse.

Nihil autem est quod tam deceat, quam in omni re gerenda, capiendoque consilio seruari constantiam.

Duo maximè sunt fugienda, ne quid effœminatam aut molle, & ne quid durum aut rusticum fiat.

Cum autem pulchritudinis duo genera sint, quorum in altero uenustas sit, in altero dignitas: uenustatem muliebrem dicere solemus, dignitatem uirilem, ergo & à forma remoueat omnis, uiro non dignus ornatus, & huic simile uicium in gestu motuque caueatur. formæ autem dignitas coloris bonitate tuenda est, & color exercitationibus corporis. Adhibenda est præterea munditia non odiosa neque exquilita nimis, tantumque effugiat agrestem & inhumanam negligentiam. Eadem ratio est habenda uestitus, in quo sicut in plerisque rebus mediocritas optima est. Cauendum est autem ne aut tarditatibus utamur in ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse uideamur: aut in festinationibus suscipiamus nimias celeritates, quæ cum sunt, anhelitus mouentur, uultus mutatur, ora torquentur, ex quibus magna significatio fit non adesse constantiam. Sed multo etiam magis elaborandum est, ne animi motus à natura recedant, quod assequimur si cauebimus ne in perturbationes atque exanimationes incidamus, & si attenos animos

Bedæ tom.,

z

ad



ad decoris conseruationem tenebimus. Curandum est ut cogitatione ad res optimas utamur, appetitum rationi obedientem præbeamus.

In omni uita rectissime præcipitur, ut perturbationes fugiamus, id est, motus animi nimios rationi non obtemperantes.

Maximè curandū est, ut eos quibus cū sermonem conferimus, & uereri & diligere uideamur.

Ira procul ablit, cum qua nihil recte fieri, nihil considerate potest. Magna autem parte clemēti castigatione licet uti, grauitate tum adiūcta, ut seueritas adhibeatur, & contumelia repellatur.

Quæ cū aliqua perturbatione sūt, ea nec cōstater fieri possunt neq; ab his qui assunt approbari.

De formæ etiam de ipso prædicare falsa præsertim, & cum irrisione audientium imitari mīlitem gloriosum.

Ornanda est enim dignitas domo, at non ex domo tota quærenda: nec domo dominus, sed domo domus est honestanda.

Mediocritas ad omnem usum cultumq; uita transferenda est. In omni autem actione suscipienda tria sunt tenenda, primum, ut appetitus rationi pareant, quo nihil est ad officia conseruanda accommodatius. Deinde ut animaduertatur quanta illa res sit, quam efficere uelimus, ne ue maior minor ue cura & opera suscipiatur, quam causa postulat. Tertium ut caueamus, ut ea quæ pertinet ad liberalem speciem & dignitatem moderata sint. horum trium tamen præstantissimū est, appetitus obtemperare rationi.

Turpe enim ualdeq; uiciofum est in re seuera, conuiuio dignum aut delicatum aliquem inferre sermonem.

Decet non solum manus, sed etiam oculos abstinentes habere.

Fit etiam nescio quomodo, ut magis in alijs cernamus quam in nobis ipsis si quid delinquitur. Sine uerecundia nihil rectum esse potest nihil honestum.

Omnium rerum ex quibus aliquid requiritur, nihil est agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero homine dignius.

Studijs officijsq; scientiæ præponenda sunt officia iustitiæ, quæ pertinent ad hominum utilitatem, qua nihil homini debet esse antiquius.

Magnitudo animi, remota iustitia humanaq; comitate & coniunctione feritas quædam sit, & immanitas. Omne officium quod ad coniunctionem hominum & societatem tuendam ualet, anteponendum est illi officio, quod coniunctione & scientia continetur.

Cogitationem prudentiamq; sequitur considerata actio. Ita sit ut agere considerate pluris sit, quam cogitare prudenter.

Prima officia dijs immortalibus, secūda patriæ, tertia parentibus. Deinde gradatim reliqua debeantur. Et hæc ex primo libro officiorum M. T. C. Sequitur nunc ex secundo.

### Ex libro secundo Officiorum M. T. Ciceronis.



**V** I D enim est per Deos optabilis sapientia, quid præstantius, quid melius, quid homine dignius. hanc igitur qui expetunt philosophi nominantur, nec quicquam aliud est philosophia, si interpretari uelis, præter studium sapientia.

Qui parum perspicunt, hi sæpe uersutos homines & callidos admirantes, malitiam sapientiam iudicant, quorum error eripendus est, opinioq; omnis ad eam speciem traducenda, ut honestis consilijs iustisq; factis, non fraude & malitia se intelligant, eaq; uelint consequi posse.

Deos placatos pietas efficit & sanctitas. Proprium hoc statuo esse uirtutis, conciliare animos hominum, & ad suos usus adiungere.

Secundæ res, honores, imperia, uictoria: quanquam fortuna sint, tamen sine hominum operibus & studijs neutram in partem effici possunt.

Malè enim se res habet, cum quod uirtute effici debet, id tentatur pecunia. Atq; etiam subiiciunt se homines imperto alterius & potestati de causis pluribus, ducuntur enim aut beneuolentia, aut beneficiorum magnitudine, aut dignitatis præstantia, aut spe sibi uti le futurum, aut metu ne uel parere cogantur, aut spe largitionis promissionisq; capti, aut postremo mercede conducti. Omnium autem rerum nec aptius est quicquam ad opes tuendas ac tendendas quam diligere, nec alienius quam timere.

Malus enim cultus diurnitatis metus, contraq; beniuolentia fidelis uel ad perpetuitatem.

Quod igitur latissime patet, neq; ad incolumitatem solum, sed etiam ad opes, & potentiam ualet plurimum, id amplectamur, ut metus ablit, charitas retineatur: ira facillime quæ uolumus & priuatis in rebus & in repub. consequimur. Etenim qui se metui uolunt à quibus metuitur, eosdem metuant ipsi necesse est.

Nec uerò ulla uis imperij tanta est, quæ premente metu possit esse diuturna.

Certum

Certum igitur hoc sit, idq; & primum & maximè necessarium familiaritates habere fidam amantium nos amicorum & mirantium nostra.

Vehementer autem multitudinis amor commouetur ipsa fama & opinione liberalitatis, beneficentiæ, iustitiæ, fideiq; omniumq; earum uirtutum quæ pertinent ad mansuetudinem morum ac facilitatem.

Fides autem ut adhibeatur, duabus rebus effici potest, si existimabimur adepti coniunctam cum iustitia prudentiam. Nam & his fidem habemus, quos plus intelligere quam nos arbitramur, quosq; & futura prospicere credimus. & cum res agat, in discrimenq; uentum sit, experire rem, & consilium ex tempore capere posse. Hanc enim utilem homines existimant, ueramq; prudentiam: iustis autem & fidis hominibus, id est, bonis uiris ita fides habetur, ut nulla sit in his fraudis iniuriæq; suspicio. itaq; his salutem nostram, his fortunam, his liberos rectissime cōmitti arbitramur. harum igitur duarum iustitia plus pollet ad fidem faciendam: quippe cum ea sine prudentia satis habeat auctoritatis, prudentia sine iustitia nihil ualet ad fidem faciendam. Quo enim quis uersutior & callidior, hoc inuisior & suspētor probabitur detracta opinione probitatis.

Popularibus enim uerbis est agendum & ulcatis, cum loquimur de opinione populari.

Non enim omnes eos contemunt, de quibus male existimant. Contemuntur autem hi qui nec sibi nec alteri, ut dicitur, profunt, in quibus nullus labor, nulla industria, nulla cura est. Admiratio autem afficiuntur hi qui anteire ceteros uirtute putantur, & cum omni carere decore, tum uerò his uitijs quibus alij non possunt facile obistere.

Nemo iustus esse potest qui mortem, qui dolorem, qui exilium, qui egestatem timet, aut qui ea quæ sunt his contraria, æquitati antepont.

Maximè admiramur eum qui pecunia non mouetur, quod in quo uiro perspectum sit, hunc dignum spectatu arbitramur. Omnis ratio atq; institutio uitæ hominum adiumenta desiderat, in primisq; ut habeat quibus cum familiares possit conferre sermones, quod est difficile, nisi speciem per te boni uiri feras.

Iustitia tanta uis est, ut ne illi quidem qui maleficio & scelere pascuntur, possint sine ulla particula iustitiæ uiuere. Nam qui eorum cupiam qui unâ latrocinantur, furatur aliquid, aut eripit, is sibi ne in latrocinio quidem relinquit locum. Cum igitur tanta uis iustitiæ sit, ut ea etiam latro num opes firmet atq; augeat, quantum eius uim inter leges & iudicia & instituta fore putamus?

Omnis igitur ratione colenda & retinenda iustitia est, tum ipsa per se, nam aliter iustitia non esset, tamen propter amplificationem honoris & gloria.

Preclare Socrates hanc uiam ad gloriam proximam & quasi compendiariam dicebat esse, si quis id ageret, ut qualis haberi uellet, talis esset. Quod si qui simulatione & inani ostentatione, & ficto non modo sermone, sed etiam uultu, stabilem se posse gloriam consequi, uehementer errant. Vera enim gloria radices agit atque etiam propagatur, ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt.

Nec simulatum quicquam potest esse diuturnum. Qui igitur adipisci ueram gloriam uolet, iustitiæ fungatur officijs.

Si quis ab ineunte ætate habet causam celebritatis & nominis, aut à patre acceptam aut alio quo casu aut fortuna, in hunc oculi omnium conijciuntur, atq; in eum quid agat, aut quemadmodum uiuat inquiritur, tanquam in clarissima luce uersetur, nullum in eum dictum aut factum potest obscurum esse. Quorum autem ætas prima propter humilitatem & obscuritatem in hominum ignorantia uersatur, hi simul ac iuuenes esse cœperint, magna spectare, & ad ea rectis studijs debent contendere: quod eo firmiore animo facient, quia non modo non inuidetur illi ætati, uerum etiam fauetur. Ut reliquis in rebus multo maiora sunt opera animi quàm corporis, sic eæ res quas ingenio ac ratione prosequimur, gratiores sunt quam illæ quas uiribus.

Facillime autem & in optimam partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros, sapientes uiros, bene consulentes reipub. contulerunt, quibus cum si frequentes fuerint, opinionem afferunt populo, eorum fore se similes quos sibi ipsi delegerint ad imitandum.

Difficile dictum est quantopere conciliet animos comitas affabilitasq; sermonis.

Magna est admiratio copiose sapienterq; dicentis, quem qui audiunt, intelligere etiam & sapere plus quam ceteros arbitrantur. Si uerò inest in oratione mixta modestiæ grauitas, nihil ad mirabilius fieri potest, eoq; magis si ea sunt in adolescente.

Hoc præceptum officij diligenter tenendum est, ne unquam innocentem iudicio capitis arcefas, id enim sine scelere nullo modo fieri potest. Nam quid est tam inhumanum quam eloquentiam à natura ad salutem hominum & conseruationem datam ad bonorum pestem perniciemq; conuertere. Ne tamen ut hoc fugiendum, ita est habendum religioni nocentem, quandoq; & ne pharium impiumq; defendere. Vult hoc multitudo, patitur consuetudo, fert etiam humanitas.

Iudicis est semper in causis uerum sequi, patroni uerò nonnunquam uerisimile, etiam si minus sit uerum defendere. Maximè autem & gloria paratur & gratia defensionibus, eoq; maior, si quædo accidit ut ei subueniatur, qui potentis alicuius opibus circumueniri urgeriq; uideatur.

Preclare in epistola quadam Alexandrum filium Philippus accusat, quod largitione beneuolentiam Macedonum cōficeretur: Quod te malum, inquit, rationis in istam spem induxit, ut eos

Bedæ tom. 2.

z

tibi

tibi fideles fore putares, quos pecunia corrupisses? An tu id agis Macedones non teregem suū, sed ministrum & præbitorum existiment? Quid sordidius regi, melius etiam, quam largitionem corruptelam esse dixit. fit enim deterior qui accipit, atq; ad idem semper expectandū paratior.

Nonnunquam tamen est largiendum, nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum. & sæpe idoneis hominibus de re familiari impendendum est, sed diligenter atque moderate. Multi enim & patrimonia effuderunt inconsulte largiendo. Quid autem est stultius, quam quodlibet facias, curare ut id diutius facere non possis? Atq; etiam sequuntur largitionem rapinæ. cum enim dando egere cœperint, alienis bonis manus inferre coguntur. Ita cum benevolentia comparandæ causa beneficij esse uelint, non tanta assequuntur studia eorum quibus dederunt, quanta odia eorum quibus ademerunt. Quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit: nec ita referenda, ut omnibus pateat. Modus adhibeatur, isq; ad facultates referatur. Omnino meminisse debemus id quod à nostris hominibus sapissimè usurpatum est, iamq; in proverbij consuetudinem uenit, largitionem fundum non habere. uitanda tamen suspicio auaritiæ est. Causa igitur largitionis est, si aut necesse est aut utile, in his autem ipsis mediocritatis regula optima est: propensior autem benignitas esse debet in calamitosos, nisi forte erunt digni calamitate.

Conueniet autem tum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum: in omniq; re contrahenda, emendo, uendendo, conducendo, locando, uicinitatibus & consinijs æquum & facilem, multa multis de suo iure concedentem: à litibus uerbò quantum liceat, & nescio an & paulo plus quam liceat abhorrentem. Est enim non modò liberale, paululum nonnunquam de suo iure decedere, sed interdum etiam fructuosum. Habenda autem ratio est rei familiaris: quæ quod dilabi sine flagitio est: sed ita, ut liberalitatis auaritiæq; absit suspicio.

Rectè à Theophrasto est laudata hospitalitas. Est enim, ut mihi quidem uidetur, ualde decorum patere domus hominum illustrium illustribus hospitibus. Est autem etiam uehementer utile is, qui honestè multum posse uolunt, per hospites apud extraneos populos ualere opibus & gratia.

Nam in iure cauere, consilio iuuare, atq; hoc scientiæ genere prodesse multis, uehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaq; cum multa præclara maiorum, tum eisdem optime constituta iuris ciuilibus summo semper in honore cognitio fuit atq; interpretatio.

Cum autem omnes non possint, ne multi quidem aut iuris periti esse aut disertis, licet tamen opera prodesse multis, beneficia petentem, commendare iudicibus aut magistratibus, uigilantè pro re aliter, aut eos ipsos qui consulunt aut defendunt rogando, quod qui faciunt, plurimum gratiæ consequuntur, largissimèq; eorum manat industria. Iam illud non sunt admonendū. est enim in promptu, ut animaduertant cum iuuare alios uelint, ne quos offendant. Sæpe enim aut eos laudant quos non debent, aut eos quos non expetit, si scientes, temeritatis: si imprudentes, negligentia est. Utendum est etiam excusatione aduersus eos quos inuitus offendas, quacumq; possis, quare id quod feceris necesse fuerit, nec aliter facere poteris. Melius apud bonos quam apud fortunatos beneficium collocari puto, danda tamen omnino opera est, ut omni genere satisfacere possimus. Sed si res in contentionem ueniet, nimirum Themistocles est autor adhibendus, qui cum consuleretur, utrum bono uiro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret: Ego uerbò, inquit, malo uirum qui pecunia egeat, quam pecunia quæ uiro. Sed corrupti mores deprauatq; sunt admiratione diuitiarum, quarum magnitudo quid ad unumquemque nostrum pertinet, illum fortasse adiuuat qui habet, nec id quidem semper.

Extremum autem præceptum in beneficijs operaq; danda est, ne quid contra æquitatem contendas, ne quid pro iniuria. Fundamentum enim perpetuæ conseruationis & famæ est iustitia, sine qua nihil potest esse laudabile.

In primis uidendum erit ei qui rempub. administrabit, ut suum quisq; teneat, neq; de bonis priuatorum publicè diminutio fiat.

Hanc enim ob causam maxime, ut sua tuerentur, respublica ciuitatesq; constitutæ sunt. Nam & duce natura homines congregabantur, tamen spe custodiae suarum urbium præstida querebant.

Danda erit opera, ut omnes intelligant, si salui esse uelint, necessitati parendū. Atq; etiam omnes qui rempublicam gubernabunt, consulere debent ut earum rerum copia sit, quæ sunt necessaria.

Caput autem est in omni procuratione negocij & muneris publici, ut auaritiæ pellatur etiam minima suspicio. Nullum igitur uiciū terribius est, ut eo unde egressa est, reuertatur oratio, quam auaritia, præsertim in principibus rempub. gubernantibus, habere enim quæstui rempub. non modò turpe est, sed sceleratum & nepharium.

Nulla autem re conciliare facilius beneuolentiâ multitudinis possunt hi qui reipub. præfunt, quam abstinentia & continentia.

Nam cui res erepta est, est inimicus: cui data est, etiam si dissimulat se accipere uoluisse, & maxime in pecunijs creditis, occultat suum gaudium, ne uideatur non fuisse soluendo. At uerbò ille qui accipit iniuriam, & meminit & præfert suum dolorem.

Ea est

Ea est summa ratio & sapientia boni ciuis, commoda ciuium non diuellere, atq; omnes æquitate eadem continere.

Qui Rempub. tuebuntur, in primis operam dabunt ut iuris & iudiciorum æquitate suam quisque teneat, & neq; tenuiores propter humilitatem circumueniantur, neq; locupletibus ad sua uel tenenda uel recuperanda obstit inuidia. Res autem familiaris quæri debet is rebus à quibus abest turpitudine, conseruari autem diligentia & parsimonia, eisdem etiam rebus augeri. Hæc ex secundo Officiorum.

### Ex libro tertio Officiorum M. T. Ciceronis.



**U**BITANDVM non est, quin nunquam possit utilitas cum honestate contendere. Detrahre autem alteri sui commodi causa, & ex hominis incommodo suum cōmodum augere, est magis contra naturam quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera cuncta quæ possunt aut corpori accidere aut rebus externis. Nam ut sibi quisq; malit quod ad usum uitæ pertineat, quam alteri acquirere, concessum est non repugnante natura. Illud quidem natura non patitur, ut aliorum spolijs nostras facultates, copias opesq; augeamus. Neq; hoc uerbò solum natura, id est, iure gentium, sed etiam legibus populorum, quibus in singulis ciuitatibus respub. continetur, eodem modo constitutum est, ut non liceat sui commodi causa alteri nocere. Hoc enim spectant leges, hoc uoluit incolumen esse ciuium coniunctionem, quam qui dirimunt, eos morte, exilio, uinculis, damno coercent, atque hoc efficit multo magis ipsa naturæ ratio, quæ est lex diuina & humana: cui parere qui uelit (omnes autem parebunt qui secundum naturam uolunt uiuere) nunquam committet ut alienum appetat, & id quod alteri detraxerit, sibi assumat. Etenim multo magis est secundum naturam excellentia animi & magnitudo, itemq; communitas, iustitia, liberalitas quam uoluptas, quam auaritia, quam diuitiæ. Quæ quidem contemnere & pro nihilo ducere, comparantem cum utilitate cōmuni, magni animi est & excelli. Itemq; magis est secundum naturam pro omnibus gentibus (si fieri possit) conseruandis aut iuuandis maximos labores molestiasq; suscipere, imitantes Herculeum illum, quem hominum fama beneficiorum memor in cōcilio cœlestium collocauit, quam uiuere in solitudine non modò sine ullis molestijs, sed etiam in maximis uoluptatibus, abundantem omnibus copijs, ut etiam excellat pulchritudine & uiribus. Quocirca optimo quisq; splendidissimoq; ingenio longè illa uita huic antepositur. Ex quo efficitur, hominem naturæ obedientem homini nocere non posse.

Qui autem rationem suorum ciuium dicunt habendam, externorum negant, hi dirimunt cōmunem humani generis societatem: qua sublata beneficentia, liberalitas, bonitas, iustitia, funditus tollitur. quæ qui tollunt, etiam aduersus deos immortales impij iudicandi sunt.

Iustitia enim una uirtus omnium est, domina & regina uirtutum.

Suum cuiq; incommodum ferendum est potius quam de alterius commodis detrahendum.

Nihil uerbò utile, quod non idem honestum: nihil honestum, quod non idem utile: & ubi turpitudine, ubi utilitas esse non potest. ad honestatem enim nati sumus.

Satis enim nobis (si modo in philosophia aliquid profecimus) persuasum esse debet, si omnes deos hominesq; celare possimus, nihil tamen auare, nihil iniuste, nihil libidinose, nihil incontinenter esse faciendum.

Honestam enim bonis uiris occulta quæruntur.

Nec nostræ nobis utilitates obmittendæ sunt, alijsq; tradendæ cū ipsi egeamus: sed suæ cuiq; utilitati quod sine alterius iniuria fiat, seruiendum est.

Scitè enim Chrysisippus, qui stadium (inquit) currit, eniti & contendere debet quam maxime possit, ut uincat: supplantare eum qui cum certet, aut manu pellere nullo modo debet. Sic in uita sibi quemq; petere quod pertineat ad usum, non iniquum est: sed alteri diripere, ius non est.

Neq; contra tempus, neq; contra iusiurandum ac fidem, amici sui causa uir bonus faciet. Nā si omnia faciendæ sint quæ amici uelint, non amicitia tales, sed coniurationes putandæ sunt. Nam cum id quod utile uidetur in amicitia, cum eo quod honestum est comparatur, iaceat utilitatis species, ualeat honestas. Cum autem in amicitia, quæ honesta non sunt postulant, religio & fides antepositur iustitiæ.

Nihil q; crudele, utile est em hominū naturæ, quæ sequi debemus, maxime inimica crudelitas. Male etiam quæ peregrinos urbibus uti prohibent, eosq; exterminant. Nam esse pro ciue, qui ciuis non sit, rectum esse non licere: usu uerbò urbis prohibere peregrinos, sanè inhumanum est.

Ex omni uita simulatio dissimulatioq; tollenda est. tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium.

Ennius ait, nequiquam sapientem sapere, qui sibi prodesse non quærat. Est autem sapientis nihil contra mores, leges, instituta facere, habere rationem rei familiaris. neq; enim solum nobis

tibi fideles fore putares, quos pecunia corrupisses? An tu id agis Macedones non teregem suū, sed ministrum & præbitorum existiment? Quid sordidius regi, melius etiam, quam largitionem corruptelam esse dixit. fit enim deterior qui accipit, atque ad idem semper expectandū paratior.

Nonnunquam tamen est largiendum, nec hoc benignitatis genus omnino repudiandum. & sepe idoneis hominibus de re familiari impendendum est, sed diligenter atque moderate. Multi enim & patrimonia eluderunt inconsulte largiendo. Quid autem est stultius, quam quodlibet facias, curare ut id diutius facere non possis? Atque etiam sequuntur largitionem rapinæ. cum enim dando egere cœperint, alienis bonis manus inferre coguntur. Ita cum beneuolentiæ comparandæ causa beneficij esse uelint, non tanta assequuntur studia eorum quibus dederunt, quanta odia eorum quibus ademerunt. Quamobrem nec ita claudenda est res familiaris, ut eam benignitas aperire non possit: nec ita referenda, ut omnibus pateat. Modus adhibeatur, isque ad facultates referatur. Omnino meminisse debemus id quod à nostris hominibus sapissimè usurpatum est, iamque in prouerbij consuetudinem uenit, largitionem fundum non habere. uitanda tamen suspicio auaritiæ est. Causa igitur largitionis est, si aut necesse est aut utile, in his autem ipsis mediocritatis regula optima est: propensior autem benignitas esse debet in calamitosos, nisi forte erunt digni calamitate.

Conueniet autem tum in dando munificum esse, tum in exigendo non acerbum: in omni re contrahenda, emendo, uendendo, conducendo, locando, uicinitatibus & consinijs æquum & facilem, multa multis de suo iure concedentem: à litibus uerò quantum liceat, & nescio an & paulo plus quam liceat abhorrentem. Est enim non modo liberale, paululum nonnunquam de suo iure decedere, sed interdum etiam fructuosum. Habenda autem ratio est rei familiaris: quæ quod dilabi sine re flagitiosum est: sed ita, ut illiberalitatis auaritiæque absit suspicio.

Rectè à Theophrasto est laudata hospitalitas. Est enim, ut mihi quidem uidetur, ualde decorum patere domus hominum illustrium illustribus hospitibus. Est autem etiam uehementer utile ipsi, qui honeste multum posse uolunt, per hospites apud extraneos populos ualere opibus & gratia.

Nam in iure cauere, consilio iuuare, atque hoc scientiæ genere prodesse multis, uehementer & ad opes augendas pertinet, & ad gratiam. Itaque cum multa præclara maiorum, tum eisdem optime constituta iuris ciuilibus summo semper in honore cognitio fuit atque interpretatio.

Cum autem omnes non possint, ne multi quidem aut iurisperiti esse aut disertis, licet tamen opera prodesse multis, beneficia petentem, commendare iudicibus aut magistratibus, uigilantem pro re alterius, aut eos ipsos qui consulunt aut defendunt rogando, quod qui faciunt, plurimum gratiæ consequuntur, satis in eis eorum manat industria. Iam illud non sunt admonendi. est enim in promptu, ut animaduertant cum iuuare alios uelint, ne quos offendant. Sæpe enim aut eos laudant quos non debent, aut eos quos non expetit, si scientes, temeritatis: si imprudentes, negligentia est. Utendum est etiam excusatione aduersus eos quos inuitus offendas, quacumque possis, quare id quod feceris necesse fuerit, nec aliter facere poteris. Melius apud bonos quam apud fortunatos beneficium collocari puto, danda tamen omnino opera est, ut omni genere satisfacere possimus. Sed si res in contentionem ueniet, nimirum Themistocles est autor adhibendus, qui cum consuleretur, utrum bono uiro pauperi, an minus probato diuiti filiam collocaret: Ego uerò, inquit, malo uirum qui pecunia egeat, quam pecunia quæ uiro. Sed corrupti mores deprauati sunt admiratione diuitiarum, quarum magnitudo quid ad unumquemque nostrum pertinet, illum fortasse adiuuat qui habet, nec id quidem semper.

Extremum autem præceptum in beneficijs operandis danda est, ne quid contra æquitatem contendas, ne quid pro iniuria. Fundamentum enim perpetuæ conseruationis & famæ est iustitia, sine qua nihil potest esse laudabile.

In primis uidendum erit ei qui rempub. administrabit, ut suum quisque teneat, neque de bonis publicis diminutio fiat.

Hanc enim ob causam maxime, ut sua tuerentur, respublica ciuitatesque constitutæ sunt. Nam & duce natura homines congregabantur, tamen spe custodiæ suarum urbium præstida querebant.

Danda erit opera, ut omnes intelligant, si salui esse uelint, necessitati parendū. Atque etiam omnes qui rempublicam gubernabunt, consulere debent ut earum rerum copia sit, quæ sunt necessaria.

Caput autem est in omni procuratione negocij & muneris publici, ut auaritiæ pellatur etiam minima suspicio. Nullum igitur uiciū tetrius est, ut eo unde egressa est, reuertatur oratio, quam auaritia, præsertim in principibus rempub. gubernantibus, habere enim quæstui rempub. non modo turpe est, sed sceleratum & nepharium.

Nulla autem re conciliare facilius beneuolentiâ multitudinis possunt hi qui reipub. præfunt, quam abstinentia & continentia.

Nam cui res erepta est, est inimicus: cui data est, etiam si dissimulat se accipere uoluisse, & maxime in pecunijs creditis, occultat suum gaudium, ne uideatur non fuisse soluendo. At uerò ille qui accipit iniuriam, & meminit & præ se fert suum dolorem.

Ea est

Ea est summa ratio & sapientia boni ciuis, commoda ciuium non diuellere, atque omnes æquitate eadem continere.

Qui Rempub. tuebuntur, in primis operam dabunt ut iuris & iudiciorum æquitate suam quibusque teneat, neque tenuiores propter humilitatem circumueniantur, neque locupletibus ad sua uel tenenda uel recuperanda obstit inuidia. Res autem familiaris quæ uari debet ipsi rebus à quibus abest turpitudine, conseruari autem diligentia & parsimonia, eisdem etiam rebus augeri. Hæc ex secundo Officiorum.

## Ex libro tertio Officiorum M. T. Ciceronis.



**U**BITANDVM non est, quin nunquam possit utilitas cum honestate contendere. Detrahre autem alteri sui commodi causa, & ex hominis incommodo suum commodum augere, est magis contra naturam quam mors, quam paupertas, quam dolor, quam cætera cuncta quæ possunt aut corpori accidere aut rebus externis. Nam ut sibi quisque malit quod ad usum uitæ pertineat, quam alteri acquirere, concessum est non repugnante natura. Illud quidem natura non patitur, ut aliorum spolijs nostras facultates, copias opesque augeamus. Neque hoc uerò solum natura, id est, iure gentium, sed etiam legibus populorum, quibus in singulis ciuitatibus respublicæ continentur, eodem modo constitutum est, ut non liceat sui commodi causa alteri nocere. Hoc enim spectant leges, hoc uoluit incolumen esse ciuium coniunctionem, quam qui dirimunt, eos morte, exilio, uinculis, damno coercent, atque hoc efficit multo magis ipsa naturæ ratio, quæ est lex diuina & humana: cui parere qui uelit (omnes autem parebunt qui secundum naturam uolunt uiuere) nunquam committet ut alienum appetat, & id quod alteri detraxerit, sibi assumat. Etenim multo magis est secundum naturam excellentia animi & magnitudo, itemque communitas, iustitia, liberalitas quam uoluptas, quam auaritia, quam diuitiæ. Quæ quidem contemnere & pro nihilo ducere, comparantem cum utilitate communi, magni animi est & excelsi. Itemque magis est secundum naturam pro omnibus gentibus (si fieri possit) conseruandis aut iuuandis maximos labores molestiasque suscipere, imitantes Herculem illum, quem hominum fama beneficiorum memor in concilio cœlestium collocauit, quam uiuere in solitudine non modo sine ullis molestijs, sed etiam in maximis uoluptatibus, abundantem omnibus copijs, ut etiam excellat pulchritudine & uiribus. Quocirca optimo quisque splendidi simoque ingenio longè illa uita huic antepositur. Ex quo efficitur, hominem naturæ obedientem homini nocere non posse.

Qui autem rationem suorum ciuium dicunt habendam, externorum negant, hi dirimunt communitatem humani generis societatem: qua sublata beneficentia, liberalitas, bonitas, iustitia, funditus tollitur. quæ qui tollunt, etiam aduersus deos immortales impij iudicandi sunt.

Iustitia enim una uirtus omnium est, domina & regina uirtutum.

Suum cuique incommodum ferendum est potius quam de alterius commodis detrahendum.

Nihil uerò utile, quod non idem honestum: nihil honestum, quod non idem utile: & ubi turpitudine, ubi utilitas esse non potest. ad honestatem enim nati sumus.

Satis enim nobis (si modo in philosophia aliquid profecimus) persuasum esse debet, si omnes deos hominesque celare possimus, nihil tamen auare, nihil iniuste, nihil libidine, nihil incontinenter esse faciendum.

Honestam enim bonis uiris occulta quaeruntur.

Nec nostræ nobis utilitates obmittendæ sunt, alijsque tradendæ cū ipsi egeamus: sed suæ cuique utilitati quod sine alterius iniuria fiat, seruandum est.

Scitè enim Chrysisippus, qui stadium (inquit) currit, eniti & contendere debet quam maxime possit, ut uincat: supplantare eum qui cum certet, aut manu pellere nullo modo debet. Sic in uita sibi quemque petere quod pertineat ad usum, non iniquum est: sed alteri diripere, ius non est.

Neque contra tempus, neque contra iusiurandum ac fidem, amici sui causa uir bonus faciet. Nam si omnia faciendæ sint quæ amici uelint, non amicitia tales, sed coniurationes putandæ sunt. Nam cum id quod utile uidetur in amicitia, cum eo quod honestum est comparatur, iaceat utilitatis species, ualeat honestas. Cum autem in amicitia, quæ honesta non sunt postulant, religio & fides antepositur iustitiæ.

Nihil quod crudele, utile, est enim hominū naturæ, quæ sequi debemus, maxime inimica crudelitas. Male etiam quæ peregrinos urbibus uti prohibent, eosque exterminant. Nam esse pro ciue, qui ciuis non sit, rectum esse non licere: usu uerò urbis prohibere peregrinos, sanè inhumanum est.

Ex omni uita simulatio dissimulatioque tollenda est. tollendum est igitur ex rebus contrahendis omne mendacium.

Ennius ait, nequicquam sapientem sapere, qui sibi prodesse non quaerit. Est autem sapientis nihil contra mores, leges, instituta facere, habere rationem rei familiaris. neque enim solum nobis

diuites esse uolumus, sed liberis, propinquis, amicis, maximeque reipub. Singulorum enim facultates & copias, diuitiæ sunt ciuitatis.

Nec ulla pernicietas uitæ maior inueniri potest, quam in malicia simulatio intelligentiæ. Mihi quidem etiam ueræ hereditates non honeste uidentur, si sunt maliciosis officiorum blanditijs non ueritate, sed simulatione quaeruntur. atque in talibus rebus aliud utile interdum, aliud honestum uideri falso solet.

Homo iustus, quem sentimus bonum uirum, nihil cuiquam quod in se transeat, detrahet. hoc qui admiratur, is se quid sit uir bonus, nescire fateatur. At uerò si quis uoluerit animi sui completam notionem euoluere, iam seipsum doceat eum bonum utrum esse, qui pro sit quibus possit, & noceat nemini nisi lacessitus iniuria. itaque talis uir non modo facere, sed nec cogitare quidem quicquam audebit, quod non ualeat prædicare. Nec uero turpe est philosopho, dubitare quæ nec rustici quidem dubitant. Cadit igitur in uirum bonum, mentiri emolumentum sui causa, criminari, eripere, fallere, nihil profectò minus. Est ergo ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut uiri boni & splendorem & nomen amittas. Quid est quod afferre utilitas ista possit, si boni uiri nomen arripuerit, & fidem iustitiæque detraxerit. Quid enim interest, utrum ex homine conuertat se quis in beluam, an hominis figura immanitatem gerat beluæ. Qui si omnia recta & honesta negligunt, dum modo potentiam consequuntur, nonne immanitatem beluæ gerunt? Quid si tyrannidem occupare, si patriam proderi conabitur pater, silebit ne filius? Imò uerò obsecrabit patrem filius, ne id faciat: si nihil proficiet, accusabit, minabitur etiam ad extremum, si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem salutem patriæ anteponet.

Pacta & promissa semper seruanda sunt, quæ nec uin nec dolo malo (ut prætore dicere solent) facta sunt.

Nec semper deposita reddenda sunt. Si gladium quis sana mente apud te deposuerit, & repetat insanus, reddere peccatum, officium non reddere. Quod si quis qui apud te pecuniam deposuerit, bellum inferat patriæ, pactum ne reddes depositum? non credo. factes enim contra rem pub. quæ debet esse charissima. Sic multa quæ honesta uidentur natura, temporibus sunt non honesta. Facere promissa, stare conuentis, reddere deposita commutata utilitate sunt non honesta.

Peruertunt homines ea quæ sunt fundamenta naturæ, cum utilitatem ab honestate se iungunt. Omnes enim expetimus utilitatem, ad eamque rapimur: nec facere aliter ullo modo possumus. Nam quis est qui utilia fugiat, aut quis potius est qui ea non studiosissime prosequatur? sed quia non possumus nisi laude, decore, honestate utilia reperire, propterea illa & prima & summa habemus. Utilitatis uerò nomen non tam splendidum quam necessarium putamus, unde omnium regula una est: quam tibi cupio esse notissimam: Aut illud quod utile esse uidetur, ne turpe sit: aut si turpe, ne uideatur esse utile.

Est enim iurandum, affirmatio religiosa: quod autem affirmando quasi Deo teste promiseris, id seruandum est. Non enim falsum iurare, periurare est: sed quod animi tui sententiam iuraueris, sicut uerbis concipitur in ore nostro, id non facere, periurium est. nam nullum uinculum adstringendam fidem iure iurando nostri maiores esse arctius uoluerint. Est autem ius etiam bellicum fidesque iurandi sæpe cum hoste seruanda.

Non debet ratum esse, quod actum est per uim, quasi uerò forti uiro uis non possit adhiberi. Et hæc ex libris Officiorum M. T. C. Sequitur nunc de amicitia eiusdem.

## Ex M. T. Ciceronis libro de Amicitia.

**E**XISTIMARE debes hominum oculos in te esse coniectos, unum te sapientem & appellant & existimant, non solum natura & moribus, sed etiam studio & doctrina: neque sicuti uulgus, sed ut eruditi solent appellare sapientem. hanc esse sapientiam in te existimant, quod omnia tua in te posita esse ducas, humanosque casus uirtute inferiores putes.

Tu autem quod mihi tantum attribui dicis, quæ tu ego nec agnosco nec postulo, facis amicæ. Nullo casu arbitror hoc constanti homini posse contingere, ut ulla intermissio fiat officij.

Suis incommodis grauius angitur, non amicum, sed seipsum amantis est. Quid dicam de moribus facillimis, de pietate in matrem, libertate in sorores, bonitate in suos, iustitia in omnes: hæc omnia nota sunt nobis.

Quam autem hic ciuitati charus fuit, moerore funeris iudicatum est. Quid ergo paucorum annorum accessio hunc iuuare potuisset. Quamobrem uita quidem talis fuit uel fortuna uel gloria, ut nihil ultra posset accedere, moriendi autem sensum celeritas abstulit.

Ego uerò uos hortari tantum possum, ut amicitiam omnibus rebus humanis anteponatis. Nihil est tam naturæ aptum, tamque conueniens ad res uel secundas uel aduersas: sed hoc in primis censo, nisi inter bonos amicitiam esse non posse.

Nos

Nos autem ea quæ sunt in usu uitæque cõmuni, non ea quæ singuntur aut optantur spectare debemus. Agamus igitur pingui (ut aiunt) minerva, qui ita se gerunt, ita uiuunt, ut eorum probetur fides, integritas, æquabilitas, liberalitas: nec sit in eis ulla cupiditas, libido, auaritia, sitque magna constantia: hos uitos bonos ut habiti sunt, sic etiam appellandos putemus, qui assequantur quantum homines possunt naturam optimam bene uisendi ducere.

Sic enim perspicere uideor mihi, ita natos esse nos, ut inter omnes societas quædam sit maior, aut ut quisque proximè accedit, itaque ciues potiores quam peregrini, propinqui quam alieni. cum his enim natura ipsa peperit amicitiam, sed ea nihil non habet firmitatis. Namque hoc præstat amicitia propinquitati, quod ex propinquitate beneuolentia tolli potest, ex amicitia non potest. sublata enim beneuolentia, amicitia nomen tollitur: propinquitatis manet.

Quanta autem uis amicitia sit, ex hoc intelligi potest maxime, quod ex infinita societate humani generis, quam conciliavit ipsa natura, ita contracta res est, in angustumque deducta, ut omnis charitas aut inter duos aut paucos coniungeretur.

Est enim amicitia nihil aliud, nisi omnium diuinarum humanarumque rerum cum beneuolentia & charitate consensus. Qua, quod haud scio an excepta sapientia quicquam melius sit hominibus à dijs immortalibus datum. diuitias alij præponunt, bonam alij ualitudinem, alij potentiam, alij honores, alij quidem uoluptates corporis. Beluarum hoc quidem extremum est, illa autem superiora & caduca & incerta, sunt posita non tam in nostris consilijs quam in fortunæ temeritate. Qui autem in uirtute summum bonum ponunt, illi quidem præclare agunt: sed hæc ipsa uirtus amicitiam & gignit & continet, quia nec sine uirtute amicitia ullo pacto esse potest. Tales igitur inter uiros amicitia tantas oportunitates habet, quantas uix queo dicere. Principio qui potest esse uita uitalis, ut ait Ennius, qui non in amicitia mutua beneuolentia conquiescat? Quid dulcius quam habere qui cum omnia audeas sic loqui ut tecum? Quis esset tantus fructus in prosperis rebus, nisi haberes qui illis æque ac tu ipse gauderet? Aduersas uerò res ferre, difficile est sine illo qui grauius etiam quam tu ferret. Denique ceteræ res quæ expetuntur, opportuna sunt singulis rebus ferè singulis. Diuitiæ ut utare, opes ut colare, honores ut laudare, uoluptate ut gaudere, ualutudo ut dolore careas, & muneribus fungare corporis. Amicitia res plurimas continet, quocumque uerteris præsto est, nullo modo, nullo loco excluditur: nunquam intempestiua, nunquam molesta est, itaque non aqua, non igne (ut aiunt) locis pluribus magis utimur quam amicitia. Neque ego de uulgari aut de mediocri, quæ tamen & ipsa delectat & prodest: sed de uera & perfecta loquor, qualis eorum qui pauci nominantur, fuit. Nam & secundas res splendidiore facit amicitia, & aduersas patiens communicansque leuiore. Cumque plurimas & maximas commoditates amicitia contineat, tamen illa nimirum præstat omnibus, quod bonam spem præluceat in posterum, nec debilitari animos aut cadere patitur: uerum etiam amicum qui intuetur, tanquam exemplar aliquid intuetur sui. Quocirca & absentes adsunt, & egentes abundant, & imbecilles ualent, & quod difficilius est dictum, mortui uiuunt. Tantos eos honores memoria desiderium prosequitur amicorum, ex quo illorum beata mors uidetur, horum uita laudabilis. Quod si exemeris ex rerum natura beneuolentiæ coniunctionem, nec domus ulla, nec urbs stare poterit, nec agricultura permanebit. Id si minus intelligitur, quanta uis amicitia concordiaque sit, ex dissensionibus atque discordijs percipi potest. Quæ enim domus tam stabilis, quæ tam firma ciuitas est, quæ non odijs & dissidijs funditus possit eueri: ex quo quantum boni sit in amicitia, iudicari potest.

Amor enim ex quo amicitia nominata est, princeps est, ad beneuolentiam coniungendam. Nam utilitates quidem etiam ab his percipiuntur sæpe, qui simulatione amicitia coluntur, & obseruantur temporis causa.

In amicitia autem nihil fictum est, nihil simulatum, & quicquid est id, uerum est & uoluntarium. Quapropter à natura mihi uidetur potius quam ab indigentia orta amicitia, applicatione magis animi cum quodam sensu amandi, quam cogitatione quantum illa res utilitatis esset habitura. Quod quidem quale sit, etiam in bestijs quibusdam animaduerti potest, quæ ex se natos ita amant ad tempus, ab eisque amantur, ut facile earum sensus appareat, quod in homine est multo euidentius. Primum ex ea charitate, quæ est inter natos & parentes, quæ dirimi nisi detestabili scelere non potest. deinde consimilis sensus extitit amoris, si aliquem nati sumus, cuius & moribus & natura coniugamus, ita quod in eo quasi lumen aliquid probitatis & uirtutis perspicere uideamur.

Nihil enim est uirtute amabilius, nihil quod magis alliciat ad diligendum, quippe cum propter uirtutem & probitatem etiam eos quos nunquam uidimus, quodam modo diligamus. Quod si tanta uis probitatis est, ut eam uel eos quos nunquam uidimus (uel quod magis est etiam) in hoste diligamus, quid mirum est, animi hominum moueantur cum eorum quibuscumque usu cõium cõti esse possunt, uirtutem & probitatem conspiciere uideatur. quantum confirmatur amor & beneficio accepto, & studio perspecto, & consuetudine adiuncta. quibus rebus ad illum primum motum animi & amoris adhibitis, admirabilis quædam exardescit beneuolentiæ magnitudo, quam si qui putant ab imbecillitate proficisci, ut res sit per quam assequatur quod quisque desideret, humilem sanè relinquunt & minime generosum (ut ita dicam) ortum amicitia, quam ex inopia atque indigentia notam uolunt.

Vt enim benefici liberalesque sumus, non ut exigamus gratiam (neque enim beneficium foenera mur) scilicet natura propensi ad liberalitatem sumus: sic amicitiam non spe mercedis adducti, sed quod eius omnis fructus in ipso amore inest, expetendam putamus. Nam si utilitas amicitiam con glutinaret, eadem commutata dissolueret: sed quia natura mutari non potest, idcirco uera amicitia sempiterna sunt. Scipio nihil difficilius esse dicebat quam amicitiam, usque ad extremum uitae diem permanere. mutari etiam mores hominum sepe dicebat: alias ex diuersis rebus, alias a te ingravescente, atque earum rerum exemplum ex similitudine ineuntis aetatis capiebat, quod summi puerorum amores sepe una cum praetexta uel toga deponerentur. Sin autem longius in adolescentiam produxissent, dirimi tum interdum contentione uel luxurie, uel conditionis uel commodi alicuius, quod idem adipisci uterque non posset. Quod si qui longius in amicitia prouenerint, tamen sepe labefactari, si in honoris contentionem incidissent. pestem enim nullam maiorem esse in amicitia, quam in plerisque pecuniae cupiditatem in optimis quibusque honoris certamen & gloriae, ex quo inimicitias maximas sepe inter amicissimos extitisse: magna etiam dissidia plerumque iuxta nasci dicebat, cum aliquid ab amicis quod rectum non esset, postularetur, ut aut libidinis ministri, aut adiutores essent ad iniuriam, quod qui recusarent quamuis honeste id facerent, ius tamen amicitiae deserere arguerentur ab his quibus obsequi nollent. Illos autem qui quiduis ab amico auderent postulare, postulatione ipsa profiteri omnia se amici causa esse facturos eorum querela inueterata, non modo familiaritates extinguere solere, sed etiam odia gigni semperpiterna, ite dicebat Scipio.

Nulla enim excusatio peccati si amici causa peccaueris. nam cum conciliatrix amicitiae uirtutis opinio fuerit, difficile est amicitiam permanere, si a uirtute deflexeris. Quod si rectum statuerimus uel concedere amicis quicquid uelint, uel impetrare ab his quicquid uelimus, perfectia quidem sapientia sumus si nihil habeat res uicij. Haec igitur in amicitia lex sancitur, ut neque rogemus res turpes, neque faciamus rogati. Turpis enim excusatio est & minime accipienda, cum in caeteris peccatis, tum si quis contra rempublicam, se amici causa fecisse fateatur.

Mihi non minori cura est qualis respublica post mortem meam futura sit, quam qualis sit hodie. Haec igitur prima lex in amicitia sancitur, ut ab amicis honesta petamus, & amicorum causa honesta faciamus: nec expectemus quidem dum rogemur, studium semper ad sit, cunctatio absit: consilium uerum dare gaudeamus liberè. Plurimum in amicitia amicorum bene suadentium ualet autoritas, eaque adhibeatur ad monendum non modo aperte, sed etiam acriter si res postulat, & adhibita pareatur.

Solem enim in mundo tollere uidentur, qui amicitiam de uita tollunt, qua nihil a dijs immortalibus melius habemus, nihil iucundius.

Uideas rebus iniustus iustos maxime dolere, imbecillibus fortes, flagitiosis modestos, ergo hoc proprium est animi bene constituti, & letari bonis rebus, & dolere contrarijs. Quamobrem si cadit in sapientem animi dolor, qui profectio cadit nisi ex eius animo extirpetur, humanitatem arbitramur, qui causa est cur amicitiam funditus tollamus e uita, ne aliquas propter eam suscipiamus molestias.

Quid enim tam absurdum est quam delectari multis rebus inanibus, ut honore, ut gloria, ut aedificiis, ut uestitu cultuque corporis, animo autem uirtute praedito, atque eo uel qui amare, uel ut ita dicam, remunerari possit non admodum delectari. Nihil est enim remuneratione benevolentiae, nihil uicissitudine studiorum officiorumque iucundius, quod si etiam illud addimus, quod recte ad di potest, nihil esse quod ad rem se ullam tam alliciat & tam attrahat, quam ad amicitiam similitudo. Conceditur profectio uerum esse, ut bonos boni diligant, accersentque sibi quasi propter pinqunitate coniunctos atque natura.

Nam quis est prohi deorum atque hominum fidem, qui uelit ut neque diligat quemquam, neque ipse diligatur ab ullo, circumfluere omnibus copijs, atque in omni rerum abundantia pauperrime uiuere. Nec enim in tyrannorum uita, in qua nulla fides, nulla charitas, nulla stabilis potest beneuolentiae esse fiducia, omnia semper suspecta atque sollicita sunt, nullus amicitiae locus. Quis enim aut cum diligat quem metuat, aut eum a quo se metui putat. Coluntur tamen simulatione duntaxat ad tempus: quod si forte (ut fit plerumque) ceciderint, tum intelligunt quam fuerint inopes amicorum.

Non solum ipsa fortuna caeca est, sed eos etiam plerumque cecos efficit, quos complexa est. Ita que illi efferuntur ferè fastidio & contumacia, nec quicquam insipiente fortunato intolerabilis fieri potest. Quid autem stultius quam cum plurimis copijs, facultatibus, opibus possint caetera parare, quae parantur pecunia, equos, famulos, uestem egregiam, uasa preciosa: amicos uero parare optimam & pulcherrimam uitam (ut ita dicam) supellectilem. Etenim caetera cum parant cui parantur nesciunt, nec cuius causa laborant. Eius enim est istorum quodque qui uincit uiribus. Amicitiarum sua cuique permanet stabilis & firma possessio, ut etiam illa maneant, quae sunt quasi dona fortunae, tamen uita inculta & deserta ab amicis non possit esse iucunda.

Quam multa enim quae nostri causa nunquam faceremus, amicorum causa facimus: precari pro amico indigno, supplicare, tum in aliquem acerbius inuehi, insectarique uehementius, quae in nostris rebus non satis honestae, in amicorum sunt honestissimae. Multaque sunt res in quibus de suis commodis uiri boni multa detrahunt, detrahique patiuntur, ut his amici potius quam ipsi fruatur.

fruantur. Beneuolentiam ciuium blanditijs & assentando colligere turpe est, uirtus quam sequatur charitas minime repudianda est.

Sunt igitur firmi & stabiles & constantes eligendi, quos amicitiam idoneos iudicamus, cuius generis est magna penuria, & iudicare difficile est sane, nisi prius sit expertum. Experiendum est autem in ipsa amicitia, ita praecurrat iudicium, tollitque experiendi potestatem.

Vbi eos inueniemus qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes, amicitiae non anteponant: ut cum ex altera parte proposita haec sint, ex altera uis amicitiae non multi illa malint. Imbecilla est enim natura ad contentendum potentiam. Vbi enim istum inuenies qui honorem amici anteponat suo? Itaque uere amicitiae difficillime reperiuntur in his qui in honoribus reipublicae uersantur. Qui omni in re grauem, constantem, stabilem se in amicitia praestiterit, hunc maxime ex raro hominum genere debemus iudicare, & penè diuino. Firmiter autem stabilitatis constantiaeque eius quam in amicitia quaerimus, fides est. Nihil enim stabile, quod infidum est. Simplicitatem praeterea & communem & consentientem, qui rebus eisdem moueatur, elegi par est: quae omnia pertinent ad fidelitatem. Neque enim fidum potest esse multiplex ingenium & tortosum.

Neque uero qui non eisdem rebus mouetur, naturae consentit aut stabilis aut fidus esse potest. Addendum eodem est, ut ne criminibus aut inferendis delectetur amicus, aut credat oblati, quae omnia pertinent ad eam quam dudum tracto constantiam: ita sit uerum illum quod dicitur, amicitiam nisi inter bonos esse non posse. Est enim boni uiri, quem eandem sapientem licet dicere, haec duo tenere in amicitia, primum ne quid fictum sit, ne ue simulatum. Aperte enim amare uel odisse magis ingenuum est, quam fronte occultare sententiam. Deinde non solum illas ab aliquo criminationes repellere, sed ne ipsum quidem esse suspiciosum, semper aliquid existimantem ab amico fuisse uiolatum. Accedat huc suauitas quaedam sermonum oportet, atque morus haud quoque mediocre condimentum amicitiae. Tristitia quidem & in omni re feruere ab illis habent illa quidem grauitatem, sed amicitia remissior esse debet & liberior & dulcior, & ad omnem comitatem facilitateque procliuor. Non enim debent esse amicitiarum sicut aliarum rerum fortiterates. Vererrima quaeque ut uina quae uetustatem ferunt, esse debent suauissima. Verum illud est quod dicitur, multos modios salis simul edendos esse, ut amicitiae munus expleatur. Nouitates autem si speciem offerant, ut tanquam in herbis non fallacibus fructus appareat, non sunt ille quidem repudiandae, uetustas tamen suo loco conseruanda est.

Maxima enim uis est consuetudinis, atque in ipso equo si nulla res impedit, nemo est qui non eo quo consueuit libentius utatur quam intacto & nouo. Nec uero in hoc quod est animal, sed in his etiam quae sunt in animata, consuetudo ualet cum locis ipsis delectemur motuosis & syluestribus, in quibus diutius commorati sumus. Sed maximum est in amicitia superior esse inferiori.

Fructus enim ingenij & uirtutis, omniisque praestantiae tum maximus capitur, cum in proximis quemque confertur. Vt igitur qui sunt in amicitiae coniunctionisque necessitudine superiores, exaequare se cum inferioribus debent: sic inferiores non dolere se a suis amicis aut ingenio, aut fortuna, aut dignitate superari. Odiosum sane genus hominum officia exprobrantium, quae memisse debet is potius in quem collata sunt, non commemorare qui contulit.

Disparis mores disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo separat amicitias: nec oblatam causam ullam boni improbi, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maxime potest esse morum studiorumque distantia.

In omni re considerandum est, & quod postules ab amico, & quod patiare a te impetrari.

Nihil est enim turpius quam cum eo bellum gerere quo cum familiariter uixeris. Quamobrem primum danda est opera, ne qua amicorum dissidia fiant, tumque etiam cauendum est, ne in graues inimicitias amicitiae se conuertant ex quibus iurgia, maledicta contumeliaeque gignuntur: quae tamen si tollerabiles fuerint, ferendae erunt, & is honos ueteri amicitiae tribuendus est, ut is in culpa sit qui faciat, non is qui patitur iniuriam. Omnino omnium uiciorum horum atque incommodorum una cautio est atque una prouisio, ut ne nimis cito diligere incipiant, ne ue non dignos, digni autem amicitia sunt, quibus in ipsis inest causa cur diligantur. Charum genus equidem omnia praecleara rara, nec quicquam difficilius quam reperire quod sit ex omni parte in suo genere perfectum. Sed plerique neque in rebus humanis quicquam bonum norunt, nisi quod fructuosum est, & amicos tanquam pecudes eos potissimum diligunt, a quibus sperant se maximos fructus esse capturos. Ita que pulcherrima illa & naturali maxime carent amicitia per se & propter se expetenda, nec ipsi sibi exemplo sunt. Verus igitur amicus nunquam reperitur. Est enim is quidam tanquam alter idem, qui & se ipse diligit, & alterum acquirit, cuius animum ita cum suo misceat, ut efficiat penè unum ex duobus. Sed plerique peruersae, ne dicam imprudenter, talem amicum uolunt, quales ipsi esse non possunt, quaeque ipsi non tribuunt amicis, haec ab ipsis desiderant. Par est autem primum ipsum esse uirum bonum, tum alterum similem sui quaerere. In talibus enim stabilitas amicitiae confirmari potest, cum homines beneuolentia coniuncti primum cupiditatibus his quibus caeteri seruiunt, imperabunt: deinde aequitate iustitiaque gaudebunt, omniaque alter pro altero suscipiet, nec quicquam unquam nisi honestum & rectum alter ab altero postulabit, neque solum colent inter se ac diligunt, sed etiam uerebuntur. Nam maximum ornamentum amicitiae tollit, qui ex ea tollit uerecundiam: itaque perniciosus error est in his, qui existimant libidinum peccata

peccatorumq; omnium patere in amicitia licentiam. Virtutum amicitia adlatrix à natura data est, non uiciorum comes, ut quoniam solitaria non possit uirtus ad ea quæ summa sunt peruenire, coniuncta & confociata cum altera perueniret.

Cum iudicaueris, diligere oportet: non cum dilexeris, iudicare.

Multæ diuitias despiciunt, quos paruo contentos tenuis uicium cultusq; delectat: honores uero, quorum cupiditate quidam inflammanur, quam multi ita cõtemnant, ut nihil minus, nihilq; esse leuius existiment. Itemq; cetera quæ quibusdam admirabilia uidentur, permulti sunt qui pro nihilo putent. De amicitia omnes ad unum idem sentiunt. & hi qui ad rempub. se contulerunt. & hi qui in rerum cognitione doctrinaq; delectantur, & hi qui suum negocium gerunt ocio si: postremo hi qui se totos uoluptatibus tradiderunt, sine amicitia uitam esse nullam sentiunt, si modo aliqua uelint ex parte liberaliter uiuere. Serpit enim nescio per omnium uitas amicitia, nec ullam ætatis degendæ rationem patitur esse expertem sui, quin etiam si asperitate ea est aliquis, & inhumanitate nature, ut cõgressus hominum fugiat atq; oderit, tum is pati nõ possit, quin noscet aliquem, apud quem spiritum suæ acerbitalis euomeret.

Natura nihil solitarium amat.

Est enim uariis & multiplex usus amicitia, multaq; cause suspicionum offensionumq; datur, quas tum euitare, tum eleuare eum uelle ferre, sapientis est. Vnã illa subleuanda est offensio, ut & utilitas in amicitia & fides retineatur.

Nam & monendi amici sapè sunt & obiurgandi: & hæc accipiendæ sunt amicæ, cū beneuole sũt.

Sed nescio quomodo uerum est, quod in Andria meus familiaris dixit: Obsequium amicos, ueritas odium parit. Molesta est enim ueritas, siquidem ex ea nascitur odium, quod est uenientis amicitia: sed obsequium multo molestius, quod peccatis indulgens, præcipitem animum ferri sinit: maxima autem culpa in eo qui & ueritatem aspernatur, & in fraudem obsequio impellitur. Omni igitur hac in re habenda est ratio & diligentia, primum ut monitio acerbitate, deinde obiurgatio contumelia careat.

In obsequio autem communitas adsit, assentatio uiciorum adiutrix procul amoueatur: quæ non modo amico, sed ne libero quidem digna est. Aliter enim cum tyranno, aliter cum amico uiuitur. Cuius autem aures ueritati clausæ sunt, ut ab amico uerum audire nequeat, huius salus desperanda est. Scitum enim est illud prouerbum Catonis: multo melius acerbos inimicos de quibusdam mereri, quam eos amicos qui dulces uideantur. Illos uerum sapè dicere, hos nunquam: atq; illud absurdum est, quod dum mouentur, eam molestiam capiant, qua debent uacare. peccasse enim se non anguntur, obiurgari molestè ferunt, quod contra oporteret: ut igitur & mone re & moneri proprium est ueræ amicitia, & quidem alterum liberè facere, non asperè: alterum patienter accipere non repugnantè. sic habendum est nullam in amicitia pestem esse maiorem, quam adulationem, blanditiã & assentationem.

Cum autem omnium rerum simulatio uiciosa est (tollit enim iudicium ueri, idq; adulterari) tum amicitia repugnat maxime. delet enim ueritatem, sine qua nomen amicitia manere nõ potest. Nam cum amicitia uis sit in eo, ut unus quasi animus fiat ex pluribus, quomodo id fieri poterit, si non in unoquoq; unus animus erit, idq; semper: sed uariis, commutabilis & multiplex. Quid enim potest esse tam flexibile, tamq; deuium, quam animus eius qui ad alterius non modo sensum atq; uoluntatem, sed etiam uultum atq; nutum conuertitur. Negat quis, nego: ait, & alio: postremo imperaui egomet mihi, omnia assentari, ut Terentius ait.

Secerni autem blandus amicus à uero, & internoſci tam potest adhibita diligentia, quam omnia fucata & simulata à sinceris atq; ueris.

Assentatio quanquam pernicioſa sit, nocere tamen nemini potest nisi ei qui eam recipit, atq; in illa delectatur. Virtute enim ipsa non tam multi præditi esse quam uideri uolunt, hos delectat assentationis uictus: ad eorum uoluntatem sermo cum adhibetur, orationem illam uanam testimoniũ esse laudum suarum putant. Nulla est igitur hæc amicitia, cum alter uerum audire non uult, alter ad mentiendum paratus est. Nec paralitorum nobis assentatio in comœdijs faceta cõmendaretur, nisi essent milites gloriosi. Semper enim auget assentator id, quod is ad cuius uoluntatem dicitur, uult esse magnum. Quamobrem quanquam ista blanda uanitas apud eos ualeat, qui ipsi illam allecant & inuitant: tamen etiam grauiores constantioresq; admonendi sunt, ut animaduertant ne callida assentatione capiantur. Aperiè enim adulantem nemo non uidet, nisi qui admodum est excors. Callidus ille & occultus adulator, ne se insinuet, studiose cauendũ est: nec enim facilliter agnoscitur, quippe qui etiã assentando sæpè aduersetur, & litigare se simulans blanditur, atq; ad extremum det manus, uinciq; se patiat, ut is qui illi usus sit, plus uicisse uideatur. quid autem turpius quam illud, quod ne accidat, magis cauendum est.

Virtus & conciliat amicitias, & conseruat. In ea est enim rerum & morum conuententia, in ea est stabilitas, in ea constantia, quæ cum se extulit & ostendit suum lumen, & idem aspexit & agnouit in alio, ad id se admouet, uicissimq; accipit illud quod in altero est, ex quo exardescit siue amor siue amicitia. utrunq; enim ab amando dictum est. Amare enim nihil aliud est, nisi eum ipsum diligere, quem amas nulla utilitate quæsita: hac nos adolescentes beneuolentia senes dileximus, hæc etiam magis elucet inter æquales. Sed quoniam res humana fragiles caducæq; sunt, semper

Omnia breuia tolerabilia esse debent, etiam si magna sint.  
Vos autem hortor, ut ita uirtutem locetis, sine qua amicitia esse non potest: ut ea excepta, nihil amicitia præstabilis putetis. Et hæc sufficiant de Amicitia, sequitur de Senectute.

### Ex M. T. Ciceronis libro de Senectute.

**N**ON QUAM satis dignè laudari philosophia poterit, cui qui pareat, omne tempus ætatis suæ sine molestia possit degere. Quibus enim nihil est in ipsis opus ad bene beatèq; uiuendum, his omnis ætas grauis est.

Qui aut omnia bona à seipsis petūt, his nihil potest malũ uideri, quod nature necessitas afferat. quo in genere in primis est senectus, quam ut adipiscantur omnes optant, eandem acculant adeptam, tanta est inconstantia, stulticia atq; peruerſitas. Obrepere quidem eam aiunt, & citius quam putauissent.

Pares cum paribus ueteri prouerbio, facillimè congregantur.

Moderati enim & non difficiles, nec inhumani senes tolerabilem agunt senectutem.

Importunitas autem & inhumanitas omni ætati molesta est.

Propter opes & copiam & dignitatem tolerabiliorem senectutem uideri, aiunt nonnulli. Neque enim in summa inopia leuis esse senectus potest, nec sapiēti quidem, nec insipienti senectus in summa quoq; copia nõ grauis. Aptissima omnino nõ sunt arma senectutis, artes scilicet exercitationesq; uirtutum, quæ in omni ætate cultæ, cum diu multumq; uixeris, mirificos afferunt fructus: non solum quia nunquam deserunt, ne in extremo quidem ætatis tempore (quanquam id quidem maximum est) uerum etiam quia conscientia bene actæ uitæ, multorumq; beneficiorũ recordatio iucundissima est.

Non omnes possunt esse Scipiones aut Maximĩ, ut urbium expugnatores, ut pedestres nauales ue pugnas, ut bella à se gesta, ut triumphos recordentur. Est etiam quietè & purè atq; elegantè actæ ætatis, placida ac leuis senectus, qualem accepimus Platonis, qui uno & octuagesimo anno scribens, mortuus est: qualem Isocratis, qui eum librum qui Panathenæicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur. uixitq; quinquennium postea, cuius magister Leontius Gorgias centum & septem compleuit annos, neq; unquam in studio suo atq; operè cessauit. Qui cum ex eo quaeretur, cur tam diu uelit esse in uita, nihil habeo, inquit, quod accussem senectutem, præclarum responsum, & docto homine dignum. Sua enim uicia insipientes, & suam culpam quam in senectute conferunt. Ennius iam annos LXX, natus, ita ferebat duo quæ putantur maxima onera, paupertatem & senectutem, ut eis penè delectari uideretur.

Etenim cum complector animo, quatuor causas reperio, cur senectus misera uideatur. Vnã, quod auocet à rebus gerendis: alteram, quod corpus faciat infirmius: tertiam, quod priuè ferè omnibus uoluptatibus: quartam, quod haud procul absit à morte. A rebus gerendis senectus abstrahit: quibus an his quæ geruntur in iuuentute & uiribus? Nullæ ne igitur res sunt seniles, quæ uel infirmis corporibus, animo tamen administrantur? Nihil igitur afferunt, qui in re gerenda cessare senectutem negant. similes sunt, ut si qui gubernatorem in nauigando nihil agere dicant, cum alij malos scandunt, alij per fores cursent, alij sentinam exhauriant: ille autè manu clauum tenens, sedeat quietus in puppi. Non facit ea quæ iuuenes, at uerò multa maiora & meliora facit. Non uiribus, aut uelocitate, aut celeritate corporum res magnæ geruntur: sed consilio, auctoritate, sententia: quibus non modo orbari, sed etiam augeri senectus solet.

Nam manet memoria senibus, modò permaneat studium & industria. memoria enim minuitur, nisi eam exerceas.

Nemo est tam senex, qui se annum non putet uiuere posse: sed idem in his elaborant, quæ sciūt omnino nihil ad se pertinere. serunt arbores, quæ alteri seculo profunt, ut ait Statius nosser in Senephebis. Aedepol senectus si nihil aliud quicquam uicij apportet secum cum aduenit, unum id fatis est, quod diu uiuendo multa quæ non uult, uidet.

Vt enim adolescentibus bona indole præditi sapientes senes delectant, leuiorq; sit senectus eorum qui à iuuentute coluntur & diliguntur: sic adolescentibus senum præceptis gaudent, quibus iuuenes ad uirtutum studia ducuntur.

Solonem uersibus gloriantem uidimus, qui se quotidie aliquid addiscentem dicit senẽ fieri.

Nec hunc quidem uires. is enim erat locus alter de uicij senectutis, plus quam adolescens uires tauri aut elephantis desiderabã, quicquid est, eo uti decet: & quicquid agas, agere pro uirib.

Nec ulli bonarum artium magistri non beati putandi, quamuis consenuerunt uires, atq; deserunt. & si ipsa ista deflexio uirium adolescentiæ uicij sæpius efficitur quam senectutis. libidinosa etenim & intemperans adolescentia effœtum corpus tradit senectuti.

Cursus est certus ætatis & una uia nature, eaq; simplex, suaq; propria. Cuiq; parti tẽpestiuitas est data: ut est infirmitas puerorum, & ferocitas iuuenum, & grauitas iam constantis ætatis: sic & senectutis maturitas naturalis sibi quidem habet, quod suo tempore percipi debeat.

Potest

Potest exercitatio & temperantia etiam in senectute conseruare aliquid pristini roboris. Nō sunt in senectute uires, nec postulantur quidem uires à senectute. Ergo & legibus scriptis & in iuris uacat ætas senum, & muneribus his quæ possunt sine uiribus sustineri. Itaque nō modo quod non possumus, sed ne quantum possumus quidem cogimur. Atque ita multi sunt imbecilles senes, ut ullum officium omnino aut munus exequi possunt, ad id quidem non proprium est uicium senectutis, sed commune in ualitudinis & senectutis.

Quid mirum igitur in senibus, si infirmi sunt aliquando, cum id nec adolentes quidem effugere possint. Resistendum senectuti est eiusque uicia diligentia compensanda. pugnandum namque sicut contra morbum, sic contra senectutem. habenda est ratio ualitudinis: exercitatio uero dum modicis: tantum cibi & potionis adhibendum, ut reficiantur uires, non opprimantur. nec uero corpori solum subueniendum est, sed etiam menti atque animo multo magis. Nam hæc quoque nulli tanquam lumini oleum instillaris, extinguitur senectute. & corpora quidem defatigatio exercitatioque ingrauescunt, animi autem se exercendo leuantur. Senilis ista stulticia, quæ deliratio appellari solet, senum leuium est, non omnium. Nam quatuor filios robustos, & quinque filias tantam domum, & tantas clientelas Appius regebat & senex & cæcus. Intentum est animum tanquam arcum habebat, nec languescens succumbebat senectuti. Tenebat non solum auctoritatem, sed & imperium in suos, metuebant serui, reuerentur liberi: charum omnes habebant, uigebat in ea domo mos patrius & disciplina. Itaque senectus honesta est, si seipsam defendit, si ius suum retinet, si sine uicio, si nulli mancipata est, si usque ad extremum spiritum dominatur in suos. Ut enim adolentem, in quo senile aliquid: sic senem in quo aliquid adolentia sit probo, quod si sequetur, senex esse corpore poterit, animo nunquam erit. hæc sunt exercitatio, nes ingenij, hæc mentis curricula, in his defundans atque laborans corporis uires non magnopere desiderat. neque intelligit, quando obrepat senectus.

Senectutem uituperant quidam. & hæc quidem tertia obiurgatio senectutis, quod eam care, re dicunt uoluptatibus: sed o præclarum munus ætatis, si quidem id aufert nobis, quod est in adolentia uiciosissimum. Archyta enim Tarentinus nullam capitaliorem pestem, quam uoluptatem corporis hominibus dicebat à natura datam, cuius uoluptatibus auidæ libidines temere & effrenate ad potiendum incitarent. hinc patrie proditioes, hinc rerum publicarum euerfiones, hinc cum hostibus clandestina colloquia nasci dicebat. Nullum denique scelus, nullum malum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido uoluptatis impelleret. Supra uero & adulteria & omne tale flagitium nullis alijs illecebris incitari nisi uoluptatibus. Cumque homini siue natura siue quis Deus nihil mente præstabilis dedisset, huic diuino muneri ac dono nihil esse tam inimicum quam uoluptatem. Neque enim libidine dominante temperantia locum esse, neque omnino in uoluptatis regno uirtutem posse consistere. Quod quo magis intelligi possit, fingere animo iubebat tanta incitatum aliquem uoluptate corporis, quanta percipi posset maxima, nemini censebat fore dubium, quin tam diu dum ita gauderet, nihil agitare mente, nihil ratione, nihil cogitatione consequi posset. Quocirca nihil esse tam detestabile, tamque pestiferum, quam uoluptatem, siquidem ea cum maior esset atque longior, omne animi lumen extingueret. impedit autem consilium uoluptas rationi inimica, ac mentis (ut ita dicam) perfringit oculos, nec habet ullum cum uirtute commercium. Quorum igitur tam multa de uoluptate, quia non modo uituperatio ulla, sed etiam summa laus senectutis est, quod eas uoluptates nullas magnopere desiderat & caret epulis, extructisq; mensis & frequentibus poculis. caret ergo uinolentia, cruditate & insomnijs.

Quamquam autem immoderatis caret epulis senectus, modicis tamen conuiujs delectari potest. Neque ipsorum conuiuorum delectationem uoluptatibus corporis magis quam cœtu amicorum & sermonibus metiri debemus.

Si uero senectus habet aliquid tanquam pabulum studij atque doctrinæ, nihil est ociosa senectute iucundius.

Quæ sunt igitur epularum, aut ludorum, aut scortorum uoluptates cum his uoluptatibus comparanda: atque hæc quidem studia doctrinæ, quæ prudentibus & bene institutis pariter cum ætate crescant: qua uoluptate animi nulla certe maior esse potest.

Voluptates agrorum, quibus maxime delector, nulla impediuntur senectute, & mihi ad sapientis uitam proximè uidentur accedere. habent enim rationem cum terra, quæ nunquam sine usura reddit quod accepit: quamquam me quidem non fructus modo, sed etiam ipsius terræ uis ac natura delectat. neque uero segetibus solum, & pratis, & uineis, & arbutis res rusticæ lætæ sunt, sed hortis etiam & pomarijs: tum pecudum pastu, tum apum examinibus, & florum omnium uarietate. Agro namque bene culto nihil potest nec usu esse uberius, nec specie ornatius, nec natura pulchrius, ad quem fruendum non modo retardat, uerum etiam inuitat atque oblectat senectus. Mea quidem sententia haud scio an ulla uita possit esse beator. Neque solum quidem officio hominum cultura agrorum est salutaris, sed delectatione & saturitate copiaque rerum omnium quæ ad uitam hominum, ad cultum etiam deorum pertinent. hæc igitur fortuna senibus frui licet, nec eos impedit, quo minus & cæterarum rerum studia teneant, usque ad tempus ultimam senectutis.

Curio ad focum sedenti, magnum aurum pondus Samnites cum attulissent, repudiatum sunt. Non enim aurum habere præclarum duxit sibi uideri, sed aurum habentibus imperare. poterat ne tantus

tantis animus iucundam non efficere senectutem.

Extrema ætas hoc beator est, quam media, quod auctoritatis habeat plus minus uel laboris. Apex est autem senectutis auctoritas, habet præsertim senectus honorata tantam auctoritatem, ut ea pluris sit quam omnes adolentia uoluptates. Sed in omni oratione memento me eam esse senectutem laudare, quæ fundamentis adolentia constituta sit. Ex quo illud efficitur, miseram esse senectutem, quæ se oratione defendit. Non cani non rugæ repente auctoritatem eripere possunt, sed honeste acta superior ætas fructus capit auctoritatis extremos. hæc enim ipsa sunt honorabiliora, quæ uidentur leuia atque communia, scilicet saluari, appeti, decedi, assurgere, deduci, reduci, consulti: quæ & apud nos & in alijs ciuitatibus, ut quæque res optime morata est, ita diligenter obseruatur.

In fragili corpore odiosa omnis offensio est.

Ut enim non omne uinum, sic non omnis ætas naturæ uetustate coacescit.

Auaricia senilis quid sibi uelit non intelligo. potest enim quicquam esse absurdius, quam quo minus uiuere restat, eo plus uitæ quærere. Quarta restat causa, quæ maxime angere, atque sollicitam habere nostram ætatem uidetur, appropinquatio mortis, quæ à senectute non potest longè abesse.

O miserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam longa ætate non uiderit, quæ aut plane negligenda est, si extinguit omnino animum: aut etiam optanda multo magis, si aliquid eum deducit, ubi sit futurus æternus. atque certe tertium nihil inueniri potest. Quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiam futurus sim. Quamquam quis est tam stultus, tam sui fidens, quam uis adolens, cui sit exploratum se ad uesperum esse uicturum: quin etiam ætas illa multo plures quam nostra mortis casus habet. facilius in morbos incidunt adolentes, grauius ægrotant, tristiùs curantur. Itaque per paucos ueniunt ad senectutem, quod accideret, si melius & prudentius uiuerent. Mens enim & ratio & consilium in senibus est. Omni inquit Scipio ætati mortem esse communem. At sperat adolens diu se esse uicturum, quod sperare idem senex nō potest, insipienter sperat. Quid enim stultius quam incerta pro certis habere, falsa pro ueris? At senex ne quidem habet quod sperat. at est eo meliore conditione, quam adolens, cum id quod ille sperat sit consecutus: ille uult diu uiuere, hic diu uiuit. quamquam o dii boni, quid est in uita hominis diu.

Mihi quidem nec diuturnum quicquam uidetur, in quo est aliquid extremum. cum enim id aduenit, tum illud quod præterit effluxit, tantum remanet, quantum uirtute & benefactis consecutus sis. Horæ quidem cedunt & dies & menses & anni, nec præteritum tempus unquam reuertitur. nec quid sequatur sciri potest. quod cuique temporis ad uiuendum datur, eo debet esse contentus.

Breue enim tempus ætatis satis longum est ad bene honesteque uiuendum: sin processeris longius, nō magis dolendum quam agricolæ dolet præterita uerni temporis suauitate, ætatem autumnūque uenisse. Ver enim tanquam adolentiam significat ostenditque fructus futuros. Reliqua autem tempora demetendis fructibus & percipiendis accommodata sunt. fructus autem senectutis est ante partorum honorum copia & memoria. Omnia uero quæ secundum naturam sunt, sunt habenda in bonis. quid est autem tam secundum naturam, quam senibus emoritur quod idem contingit adolentibus aduerfante ac repugnante natura. Itaque adolentes mori mihi sic uidentur, ut cum aqua multitudine flammæ opprimitur. Senes autem sic cum sua sponte nulla ui adhibita consumptus ignis extinguitur. Et quali poma ex arboribus cruda si sint, ut auelluntur, si matura & decocta, decidunt: sic uitam adolentibus uis aufert, senibus maturitas, quæ tam mihi tam iucunda est, quo propius ad mortem accedam, quasi terram uideri uidear, & aliquando in portum ex longa nauigatione uenturus. Senectutis autem nullus certus est terminus, recteque in ea uiuitur, quo ad minus officij exequi possis & tueri, & tuto mortem contemnere, ex quo fit, ut animosior etiam sit senectus, quam adolentia & fortior.

Sed uiuendi est finis optimus, cum integra mente certisque sensibus opus ipsa suum eadem que conglutinauit natura, dissoluit, ut nauem & ædificium facillimè idem destruit, qui construxit: sic hominem eadem optime que composuit natura, dissoluit. iam omnis conglutinatio recens ægrè, in ueterata facillimè dissoluitur. Ita fit ut facile illud breue uitæ reliquum nec auide appetendum senibus, nec sine causa differendum sit: uetatque Pythagoras iniussu imperatoris, hoc est Dei de præsidio & statione uitæ discedere.

Solonis quidem sapientis eulogium est, quo se negat uelle suam mortem dolore amicorum, & lamentis uacare. Sed haud scio, an melius Ennius: Nemo me lachrymis decoret neque funera fleat, Faxit cur uolito uiuus per ora uirum, non censeat lugendam esse mortem, quam immortalitas consequatur.

Hoc præmeditatum ab adolentia debet esse, mortem ut negligamus, sine qua meditatione tranquillo esse animo nemo potest. Moriendum enim certum est, & incertum an hoc ipso die. mortem igitur horis singulis impendentem metuens, quis poterit animo securo consistere?

Dum sumus inclusi in his compagibus corporis, munere quodam necessitatis & graui opere perfungimur. Est enim cœlestis animus ex altissimo domicilio depressus & quasi demersus in terram, obtinens diuinæ naturæ locum æternitatisque contrarium. Sed credo deos immortales sparsisse animos in corpora humana, ut essent qui terras tuerentur, quique cœlestium ordinem con-

templantes imitentur eum, uitæ modo atq; constantia. Nec me ratio impulit ut ita crederem, sed disputatio etiam & autoritas ueterum & nobilium philosophorum, & in primis Pythagore, qui ex uniuersa mente diuina delibatos nos animos habere demostrauit. præterea Socratis, qui supremo uitæ die de immortalitate amicorum disseruit. Quid multa: sic persuasi mihi, sic sentio, cum tanta celebritas animorum sit, tanta memoria præteritorum, futurorumq; prudentia, tot artes, tantæ scientiæ, tot inuenta: non posse eam naturam quæ res tantas contineret, esse mortalem. Plato etiam noster apud Xenophontem moriens hæc dixit: Nolite arbitrari ò mihi charissimi filij, cum à uobis discessero, me nusquam aut nullum fore. Nec enim dum eram uobiscum, eum uidebatis: eundem igitur esse creditote, etiam si nullum uidebitis. Mihi quidem persuaderi nunquam poterat, animos dum in corporibus essent mortalibus, uiuere: cum exissent ex eis, mori. Nec uero eum animum esse insipientem, cum ex insipienti corpore euassisset: sed cum admixtione corporis liberatus, purus & integer esse cepisset, tunc esse sapientem, atq; etiam cum natura hominis morte dissoluitur, cæterarum rerum perspicuum est, quo neq; discedat. Abeunt enim illuc omnia, unde orta sunt. Animus autem solus, nec cum adest, nec cum discedit, apparet. Iam uero uidetis nihil esse morte similis quam somnum, atq; dormientium animi maxime declarant diuinitatē suam: ex quo intelligitur facile, quales futuri sint, cum se plane uinculis corporum relaxauerint. non enim multi præstantes uiri, quos numerare non est necesse, tanta essent conati, quæ ad posteritatis memoriam pertinuerent, nisi iudicassent animos immortales post defunctum corpus existerē. Nonne melius multo fuisset ociosa atque quietas sine ullo labore maximo & contentione traducere? Quod quidem nisi ita se haberet ut animi immortales essent, non optimi cuiusq; animus maxime ad immortalitatis gloriam nitere. Quid? quod sapientissimus quisq; æquissimo animo moritur, stultissimus inquisitissimo? Nonne uidetur uobis is qui plus cernit, & longius uidet, nosse se ad meliora proficisci? Ille autem, cuius obtulior sit actus, non uidere? Non libet enim mihi deplorare uitam, quod multi in docti sæpe fecerunt: neq; me uixisse poenitet, quoniam ita uixi, ut non frustra me natum existimem: & e uita ita discedo tanquam ex hospitio, non tanquam e domo. Commorandi enim natura diuersorium nobis, non habitandi dedit. O præclarum diem, cum ad illud diuinorum animorum conciliū cœtumq; proficiscar. Et si quis Deus mihi largiatur, ut ex hac ætate repuerascam, nec uero uelim quasi decurso spatio à calce iterū ad carceres reuocari. Quid enim habet uita commodum? quid non potius laboris? Leuis est senectus, nec solum non molesta, sed etiam iucunda. Quod si non sumus immortales futuri, tamē extingui homini suo tempore optabile est. Nam habet natura, ut aliarum omnium rerum, sic uiuendi modum. Senectus autem ætatis est peractio tanquam fabule, cuius defatigationem fugere debemus, præsertim adiuncta societate.

Et hæc de senectute, ad quam utinam perueniamus, ut ea quæ dicta sunt, re experti probare possimus. Sequitur de Paradoxis eiusdem Marci Tullij Ciceronis.

### Ex M. T. Ciceronis libro de Paradoxis.



**N**ihil est tam incredibile, quod non dicendo fiat probabile: nihil tam horridum, nihil tam incultum, quod non splendescat oratione.

Nunquam mehercule neque pecunias, neque tecta magnifica, neque opes, neque imperia, neque uoluptates in bonis rebus expetendis esse duxi.

Potest ne bonum cuius malo esse, aut potest quisque in abundantia honorum ipse esse bonus? Irrideat si quis uult, plus apud me uera ratio ualebit, quam uulgus opinio. Neque ego unquam dicam illum bona perdidisse, si quis pecus aut suppellectilem amiserit. Nec non sapere laudabo illum sapientem Biantem, cuius cum patriam Prienen cepisset hostis, cæteriq; ita fugerent, ut multa de suis rebus secum asportarent, cum esset admonitus à quodam, ut ipse idem faceret. Ego uero inquit, facio. Nam omnia mea mecum porto. Ille hæc ludibria fortunæ nec sua quidem putauit, quæ nos etiam appellamus bona.

Quid est igitur (quæret aliquis) bonum? Si quid recte sit, & honeste, & cum uirtute, id solum opinor bonum. Illud autem quidam tenent, accurateque defendunt, uoluptatem esse summum bonum: quæ quidem mihi uox pecudum uidetur esse, non hominum. Tu cum tibi siue Deus siue mater (ut ita dicam) omnium rerum natura dederit animum, quo nihil est præstantius neque diuinius, sic te ipse abijciet atque prosternes, ut nihil inter te & quadrupedem putes interesse: ut enim quisque maxime est boni percipiens, ita & laudabilis maxime. Neque est ullum bonum, de quo is qui id habet, honeste non possit gloriari. Quid nam horum est in uoluptate, meliorem ne efficit, aut laudabiliorem uirum, an quisquam in profundis uoluptatibus gloriano in prædicatione se effert? Atque si uoluptas, quæ plurimum patrocinijs defenditur, modo in rebus bonis habenda non est: eaque quo maior est, eo magis mentem ex sua sede & statu dimouet: profectio nihil est aliud bene & beatè uiuere, nisi honeste & recte uiuere.

Nemo

Nemo potest non beatissimus esse, quicquid in se uno sua ponit omnia. Cui spes omnis & ratio & cogitatio pendet ex fortuna, huic nihil potest esse certi, nihilque quod exploratum habeat per mæsura sibi unum diem.

Mors terribilis his quorum cum uita omnia extinguuntur, non his quorum emori laus non potest. Exilium terribile illis quibus quasi circumscriptus est habitandi locus, non his qui omnem orbem terrarum unam orbem esse dicunt.

Ut peccata non rerum euentu, sed uitæ hominum metienda sunt.

Quæ uis est quæ magis arceat homines ab omni improbitate, quam si senserint nullum esse in delictis discrimen.

Modum rerum fingere non possumus, animorum modum tenere possumus.

Nihil neque meum est neque cuiuspiam, quod auferri, quod eripi, quod amitti potest.

Quomodo igitur & cui tandem hic libero imperabit, qui non potest suis cupiditatibus imparare, Refrenet primū libidines, spernat uoluptates, iracundiā teneat, coerceat auaritiā, & cæteras animalibus repellat. Tunc incipiet alij imperare, cum ipse improbissimis dominis dedecori aut turpitudini parere desierit: dum quædæ his obediunt, non modo imperator, sed liber omnino habendus non erit.

Dicitur est ab eruditissimis, nisi sapienter liberum esse neminem. Quid est enim libertas, nisi potestas uiuendi ut uelis. Quis igitur uiuit ut uult, nisi qui recta sequitur: qui gaudet officijs, cui uiuendi uia considerata atque prouisa est, qui legibus quidem nisi propter metum pareat, sed eas sequitur atque tollit, idque salutare maxime iudicat esse. Qui nihil facit, nihil dicit, nihil cogitat denique, nisi libenter ac libere, cuius omnia consilia resque omnes quas gerit ab ipso proficiscatur, eodemque feruntur. Nec est ulla res quæ plus aqua est polleat, quam ipsius uoluntas atque iudicium. cui etiam qui uim maximam habere dicitur, fortuna cedit ipsa. Sicut sapiens dicit poeta, Suis quisque fingitur moribus. Soli igitur hoc contingit sapienti, ut nihil faciat inuitus, nihil dolens, nihil coactus. Unde illud breue cōstitutū est, nisi qui ita effectus sit, esse liberum neminem. Serui igitur improbi omnes, nec hoc tamen est quod dicitur inopinatum atque mirabile. Non enim ita dicit eos esse seruos ut mæcipia, quæ sunt dominorum facta nexu aut aliquo iure ciuili: sed sic seruitus sit, sicut est obedientia fracti animi atque abiecti, & arbitrio carentis suo. Quis neget, licet reges omnes leues, omnes cupidos, omnes denique improbos esse seruos. An ille mihi liber uidetur, cui mulier imperat, cui leges imponit, præscribit, uetat, iubet quod uidetur: qui nihil imperanti negare potest, nihil reculare audeat: si possit, dandum est: si uocat, ueniendum est. eijcitur abeuntem, minatur extimescendum. Ego uero non istum modo seruum, sed nequissimum seruum, etiam nisi in amplissima familia natus sit, appellandum puto. An etiam eorum seruitus dubia est, qui peculij cupiditate nullam conditionem recusant durissimæ seruitutis: hæreditatis spes quod iniquitatis in seruitudo non suscipit, quæ nutum locupletis orbis se uis non obseruat. loquitur ad eius uoluntatem, quicquid denunciatum sit, facit, assentatur, assidet, inuitat. Quid horum est liberi, quid denique serui non inertis? Quid tam illa cupiditas, quæ uidetur esse liberalior honoris & imperij prouinciarum, quam dura est domina, quæ imperiosa, quæ uehemens? Iudex uero quantum habet dominatum, quo timore nocentes afficit, an non est omnis metus seruitus? Omnis animi debilitas, & humilitas & fracti timiditas seruitus est.

Nihil quisquam debet, nisi quod est turpe non reddere. Quæ enim intelligimus diuitem, at hoc uerbum in quo homine ponimus? Opinor in eo, cui tanta possessio est, ut & liberaliter uiuendum facile contentus sit. Qui nihil querat, nihil appetat, nihil optet, animus oportet tuus se iudicet diuitem, non hominum sermo. neque possessiones tuas: qui nihil deesse sibi putet, nihil curet amplius, factus est, aut contentus etiam pecunia, concedo diues est. Sin autem propter auaritiā pecuniæ nullum quæstum turpē putas, cum isti ordini non honestus quidem possit esse ullus, si quotidie fraudas, decipis, possis, pacisceris, auferis, rapis, si socios spoliās, grarium expilas, si testamenta amicorum expectas quidem, atque te ipse supponis: hæc utrum abundantis, an egentis signa sunt? Animus hominis diues, non arca appellari solet, quamuis illa sit plena, dum te inanem uidebo, diuitem non putabo. Etenim ex eo quantum cuique satis est metiuntur homines diuitiarum modum. Filiam quis habet, pecunia opus est duas, maiore: si plures, maiore etiam. At si (ut aiunt) Dana quin quaginta sint filia: alicui, tot dotes magnæ quærunt pecuniam. quantum enim cuiquam opus est ad id accommodatur, ut ante dixi, diuitiarum modus. Qui igitur non filias plures, sed innumerabiles cupiditates habet, quæ breui tempore magnas copias exhaustire possint: hunc ego quomodo appellabo diuitem, cum ipse egere se sentiat? Etenim diuitiarum fructus in copia est, copiam autem declarat facietas rerum, atque abundantia. Quis igitur (siquidem ut quisque quod plurimum sit possideat, ita ditissimus sit habendus) dubitet, quoniam in uirtute diuitiæ sint, quoniam nulla possessio, nulla uis auri & argenti pluris quam uirtus estimanda est.

O dii immortales, non intelligunt homines quam magnum uectigal sit parsimonia. Vter igitur est ditior, cui deest an cui superat, qui eget an qui abundat: cui possessio quo maior est, eo plus requirit ad se tuendam, an qui suis uiribus se sustinet. Non æstimatio ne cæcitas, uerum uictus atque cultu terminatur pecuniæ modus. Non esse cupidum pecuniæ, non esse tenacem uectigalis contentum uero suis esse rebus, maxime sunt certissimeque diuitiæ. Etenim si isti callidi rerum æstimatores prata & areas quædam magnæ æstimant, quod ei generi possessionum minime quasi nocenti possit: quæ est æstimanda uirtus, quæ nec eripi nec surripi potest, neque naufragio neque incendio

Bedæ tom. 2.

A

amittitur.



amittitur, nec tempestatum nec temporū perturbatione mutatur: qua præditi qui sunt, soli sunt diuites. soli enim possidēt res & fructuosas & sempiternas, soli quod est proprium diuitiarum, contenti sunt rebus suis: satis esse putant quod est, nihil appetunt, nulla re egent. nihil sibi deesse sentiunt, nihil requirunt. Improbri autem & auari quoniam incertas atq; casu positas possessiones habent, & plus semper appetunt, nec eorum quicquā adhuc inuentus est, cui quod habet satis est: non modo non copiosi ac diuites, sed etiam inopes ac pauperes æstimandi sunt. Et hæc de Pazradoxis, sequitur nunc de quæstionibus Tusculanis.

### Ex primo libro Tusculanarum quæstionum M. T. Ciceronis.



**F**ACILE est uincere non repugnantes. bonos alit artes omnesq; incēdimur ad sua dia gloria laudis, iacētq; ea semper quæ apud quos sūp probantur.

Hominis est intemperantis, abutentis & ocio & literis. Moriendum est omnibus. Quæ enim nobis in uita potest esse iocunditas, cum dies & noctes cogitandā sit iamā esse moriēdū. Antiquitas quo propius aberat ab ortu & diuina progenie, hoc melius ea fortasse quæ erant uera cernebat.

Nulla gens tam fera, nemo hominum tam immanis, cuius mētem non imbuerit deorū opinio. Multi de dijs praua sentiunt. id enim uicioso more effici solet. Omnes nō esse uim & naturā diuina arbitrantur: nec uerō id colluuiū hominū aut consensus efficit: non institutis opinio est conuicta, non legibus. Omni autem in re consensu omnium gentium lex nature putanda est.

Quæ est melior in hominum genere natura, quā eorum qui se natos ad homines iuuandos, tutandos, conseruandos arbitrantur. Abijct ad deos Hercules, nunquam abijisset nisi cum inter homines esset, eam sibi uiam muniuisset.

Nemo unquā sine magna spe immortalitatis se offeret pro patria ad mortem. Magni autem est ingenij, reuocare mentem a sensibus, & cogitationē cōsuetudine abducere. Quam quisq; norit artem, in hac se exerceat.

Nihil est animo uelocius, nulla est celeritas quæ possit cū animi celeritate cōtendere: q; si permanet incorruptus, siq; similis, necesse est ita feratur, ut penetret & diuidat omne cœlum: a quo quidē animo philosophia, tanquā ab oculis caliginē dispulit, ut omnia supera, infera, prima, media, ultima uideremus. prorsus hæc diuina mihi uidetur uis, quæ tot res efficit, & tantas.

Nec uerō Deus ipse qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædā & libera segregatione ab omni concretionē mortali.

Socrates cum penē in manu iā mortiferū illud teneret poculū, locutus ita est, ut non ad mortē tradit; uerū in cœlū uideretur ascendere. ita enim censebat, itaq; disseruit duas esse uias duplicesq; cursus animarum corpore excedentiū. Nam qui se humanis uitijs cōraminassent, & se totos libidinib; deditissent, quibus cecati uel domesticis uitijs atq; flagitijs se inquinassent, uel in republica uiolanda fraudes inexpliabilēs cōcepissent, ijs deus quoddā iter esse seclusum a cœli deorum. Qui autem se integros castosq; seruauissent, quibus fuisse minima cū corporibus cōtagio, seseq; ab his semper reuocassent, essentq; in corporibus humanis uitam imitati deorū, his ad illos a quibus essent profecti, reditum facile patefe.

Caro autem sic abijct uita, ut causam moriendi nactum se esse gauderet. Tota enim philosophorum uita, cōmentatio mortis est. Nam quid aliud agimus cū a uoluptate, id est a corpore, cū a re familiari quæ est ministra & famula corporis, cū a re publica, cū a negotio omni reuocamus animū, quid in quā, tum agimus? nisi animū ad seipsum aduocamus, secū esse cogimus, maximeq; a corpore seductimus: discernere autē a corpore animū, nec quicquā est aliud, nisi emori discere. Quare hoc cōmentemur mihi crede, disūgamusq; nos a corporibus, id est cōsuecamus mori. hoc & dū erimus in terris, erit illi cœlesti uitæ simile: & cū illuc ex his uinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum. Quod cum uenerimus, tum deniq; utremus. Nam hæc quidē uita mors est, quā lamentari posses si liberet.

Tanta charitas est patriæ, ut eam non sensu nostro, sed salute ipsius mettāmur. Itaq; non dederet sapientē mors, quæ propter incertos casus quotidie imminet, & propter breuitatē uitæ nunquam potest longe abesse, quo minus in omne tempus reipubl. suisq; consulat, & posteritatem ipsam cuius sensum habiturus non sit, ad se putet pertinere.

Natura sic se habet, ut quomodo initium nobis omnium rerum ortus noster affert, sic exitum mors: quæ ut nihil pertinet ad nos ante ortum, sic nihil post mortem ad nos pertinebit.

Quæ uerō ætas longa est, aut qd omnino homini longū? Nōne modō pueros, modō adolefcētes in cursu a tergo insequēs, nec opinātes affecuta est senectus? Sed quia nihil ultra habem⁹, hoc longū dicimus, omnia ista perinde ut cuiq; data sunt, pro rata parte a uita longa aut breuis dicuntur.

Si expactādo & desiderādo pendemus animis & cruciamur & angimur, prohi dij immortales, q̄ oprabiliter illud iter in eūdū esse debet, q̄ cōfecto nulla reliqua cura, nulla sollicitudo sit futura? Non

Non miserabiliter uir clarus emoritur. Nec enim unquam bono quicquā malī euenire potest, nec uiuo nec mortuo, nec unquam eius res a dijs immortalibus negligentur. Nos autem teneamus, ut nihil censeamus esse malum, quod sit a natura datū omnibus, intelligamusq; si mors malum sit, esse malum sempiternū. Nam uitæ miseræ mors finis esse uidetur. Mors si est miserā, finis nullus esse potest.

Quamquam sensus abierit, tamen summis & proprijs bonis laudis & gloriæ, quamuis non sentiant, mortui non carebunt.

Non enim tam cumulus bonorum iucundus esse potest, quā molesta discessio.

Homines mortem uel oprare incipiant, uel timere desistant. Nam si summus ille dies nō extinetionem, sed cōmutationem affert loci, quid oprabilius? sin autem perimit & delet omnino, quid melius quā in medijs uitæ laboribus obdormiscere, & ita conueniente somno consopiri sempiterno. Quod si fiat, melior est Ennij quā Solonis oratio. hic enim noster: Nemo me lacrimis decoret, inquit, nec funera fletu, Faxit. At uerō ille sapiēs: Mors mea ne careat lacrimis, linguamus amicis Mœrorem, ut celebrēt funera cum gemitu. Nos uerō si quid tale acciderit, ut a Deo denūciatum uideatur, ut exeamus è uita læti, & agentes gratias pareamus, emittiq; nos è custodia & leuari uinculis arbitremur, ut aut in æternam & planē in nostram domum remigremus, aut omni feru molestaq; careamus. Sin autem nihil denunciabitur, eo tamen simus animo, ut illū horribilem diem alijs nobis faustum putemus, nihilq; in malis ducamus, quod sit uel a dijs immortalibus uel a natura parente omnium constitutum. Non enim temerē nec fortuito facti & creati sumus. Portum itaq; nobis paratum & profugium putemus, quo utinā uelis passis peruehi liceat. Si enim resstantibus uentis reijciemur, tamē eodem paulo tardius referamur necesse est. Quod autem omnibus necesse est, id ne miserum uni esse potest.

Agamus ea potissimum, quæ leuationem habeant ægritudinum, formidinum, cupiditatū, qui in omni philosophia est fructus uberrimus.

### Ex libro secundo Tusculanarum quæstionum M. T. Ciceronis.



**D**IFFICILE est enim in philosophia pauca esse ei nota, cui nō sint aut pleraq; aut omnia. Nam nec pauca nisi è multis eligi possunt, nec qui pauca percepit, non idē reliqua eodem studio persequetur.

Nam qui id quod uitari nō potest metuit, is utuere animo quieto nullo modo potest. Sed qui non modo quia necesse est mori, uerum etiam quia nihil habet mors quod sit horrendum, mortem non timet, magnum is sibi præsidium ad beatam uitam comparat.

Effectus eloquentiæ est audientium approbatio. Efficit hoc philosophia, scilicet medetur animis, inanes sollicitudines detrahit, cupiditatibus liberat, pellit timores. fortes enim non modo fortuna adiuuat, ut est in ueteri proverbio, sed multo magis ratio, quæ quibusdam quali præceptis confirmat uim fortitudinis.

Nam ut ager quāuis fertilis sine cultura fructuosus esse nō potest, sic sine doctrina animus. Cultura autē animi philosophia est, hæc extrahit uera radicitus, & preparat animos ad fata suscipienda: eaq; mandat his, & ut ita dicam, ferit, quæ adulta fructus uberrimos ferant.

Firmandus est animus ad dolorem ferendum. Sine prudentia ne intelligi quidem ulla uirtus, nedum esse potest.

Temperantia non sinet te quicquam immoderatē facere. Consuetudo enim laborum, perperationem dolorum efficit facilitorē. Nam ferre laborē, contēnere uulnus consuetudo docet. Cōsuetudinis enim magna uis est. Qui bene instituti sunt, accipere plagam malunt quā turpiter uitare.

Appellata est a uiro uirtus: uiri autem proprium maxime est fortitudo, cuius munera sunt maxima duo, scilicet mortis dolorisq; contemptio. Utendum est igitur ijs si uirtutis cōpotes, uel potius si uiri uolumus esse: quoniam a uiris uirtus nomen est mutuata.

Nihil habet natura præstantius, nihil quod magis expetat, quā honestatem, quā laudem, quā dignitatem, quā decus.

Nos si pes condoluit, si dens, sed fac totū dolere corpus ferre non possumus. Opinio est quædam effeminata ac leuis, nec in dolore magis quā eadem in uoluptate. Hoc enim maxime in dolore est prouidendum, ne quid abiectē, ne quid timide, ne quid ignauē, ne quid seruiliter muliebriterq; faciamus. Ingemiscere nonnunquam uiro concessum est, idq; raro: eiulatus ne mulieri quidem. Nec uerō unquam ingemiscit uir fortis ac sapiens, nisi forte ut intendat se ad firmitatem, ut in stadio cursores exclamant quā maxime possunt, faciunt idem cum exercentur athletæ, pugiles uerō etiā cū feriant aduersarij in iactandis cestrib; ingemiscunt, nō quod doleat animo ne succubant, sed quia pro fundē da uoce omne corpus intēditur, uenitq; plaga uehementior. Cū autē nihil imminuat doloris, cur frustra turpes esse uolumus? Quid etiam est fletus muliebri uiro turpius?

Sæpe enim multi qui aut propter uictoriae cupiditatem, aut propter gloriae amorem, aut etiam ut ius suum & libertatem tenerent, uulnera exceperunt fortiter, & tulerunt: idem omnia cōtentio ne, dolorem morbi ferre non possunt. neque enim illum quæ facile tulerant, ratione aut sapientia tulerant, sed studio potius & gloria. Si omnia fugienda turpitudinis, adipsendæque honestatis causa faciamus, non modo stimulos doloris, sed etiam fulmina fortunæ contemnamus.

### Ex libro tertio Tusculanarum quaestionum M. T. Ciceronis.

**S** VNT enim ingenij nostris semina innata uirtutum, quæ si adolescere liceret, ipsa nos ad beatam uitam natura perduceret. Nunc autem simulatque editi in lucem & suscepti sumus, in omni continuo prauitate, & in summa opinionum peruersitate uersamur, ut penè cum lacte nutritis errorem suxisse uideamur: cum uerò parentibus redditi, deinde magistris traditi sumus, tum ita uarijs imbuimur erroribus, ut uanitati ueritas, & opinioni confirmatae natura ipsa cedat.

Animus aeger, ut ait Ennius, semper errat, neque pati neque perire potest: cupere nunquam desinit, profectio animi medicina, est philosophia. Non autem omnes qui curare passi se sunt, continuo etiam conualescunt: animi autem qui se sanari uoluerunt, præceptisque paruum paruerint, sapientum sine ulla dubitatione sanantur. Et nisi sanatus sit animus, quod sine philosophia fieri non potest, finis miseriarum nullus est.

Munus animi est, ratione bene uti: & sapientis animus ita semper affectus est, ut ratione optime utatur.

Videntur enim omnia repentina grauiora. Præmeditatio futurorum malorum lenit eorum aduentum, quæ uenientia longe ante uideris. Anaxagoram ferunt nunciata morte filij dixisse, Sciebam me genuisse mortalem. quæ uox declarat ijs esse hæc acerba, à quibus non fuerant cogitata.

Ergo id quidem non dubium, quin omnia quæ mala putentur, sint improuisa grauiora. Multa itaque possunt prouisio animi, & præparatio ad minuendum dolorem. Nihil enim est quod tam obrundat eleuetque egritudinem, quàm perpetua in omni uita cogitatio, nihil esse quod accidere non possit, quam meditatio conditionis humanæ, quàm uite lex commerationis parendi, quæ non hoc affert, ut semper mereamur, sed ut nunquam, neque enim qui rerum naturam, qui uite uarietatem, qui imbecillitatem generis humani cogitat, mereat cum hæc cogitat: sed facilius fert, cum accidit quod posse accidere diu cogitauerit: quæ cogitatio una maxime molestias omnes extenuat & diluit.

Quid est aut nequius aut turpius effeminato uiro? Hostium repentinus aduentus magis aliquando conturbat, quàm expectatus: & maris subita tempestas, quæ ante prouisa terret nauigantes uehemētius, & eiusmodi sunt pleraque. Sed cum diligenter nec opinatorum naturam consideres, nihil aliud reperies nisi quidem omnia subita uideri maiora.

Sensim enim & pedetentim progrediens extenuat dolor, non quo ipsa res immutari soleat aut possit, sed id quod ratio debuerat, usus docet minora esse, quæ sunt uisa maiora.

Tolerabilius feret incommodum, qui cognouerit necesse esse homini tale quid accidere. Ea enim lege nati sumus, ut nemo in perpetuum esse posset expertus mali. Nam mortalis nemo est, quem non attingit dolor morbusque.

Acta ætas honeste ac splendide tantam affert consolationem, ut eas qui ita uixerint, aut non attingat ægritudo, aut leuiter pungat animi aut dolor.

Pueros uerò & matres & magistris etiam castigare solent, nec uerbis solum, sed etiam uerberibus, si quid in domestico luctu hilarius ab ijs factum est aut didum, plorare cogunt.

Theophrastus moriens, accusasse naturam dicitur, quod ceruis & cornicibus uitam diuturnam, quorum id nihil interesset: hominibus, quorum maxime interfuisset, tam exiguam uitam dedisset. Quorum si ætas potuisset esse longinquior, futurum fuisse ut omnibus perfectis artibus, omni doctrina hominum uita erudiretur. Querebatur igitur se tunc, cum illa uidere cœpisset, extingui.

Præclarum illud est, & si quaris, rectum quoque & uerum, ut eos qui nobis charissimi esse debeant, æque ac nosmetipsos amemus: at uerò plus fieri nullo pacto potest. Ne optandum quidem est in amicitia, ut me ille plus quàm se amet, & ego illum plus quàm me. Perturbatio enim uite, si ita sit, atque officiorum omnium consequetur.

Est enim proprium stultitiæ aliorum uicia cernere, obliuisci suorum. Hæc officia sunt consolantium, tollere ægritudinem funditus, aut sedare aut detrahere quæ plurimum, aut suppressere: nec pati manare longius, aut ad alia traducere. Sumendum tempus est non minus in animorum morbis quàm in corporum.

Quid autem præclarum, non idem arduum? Hæc ex tertio Tuscul. sequuntur ex quarto.

Ex

### Ex libro quarto Tusculanarum quaestionum M. T. Ciceronis.

**N** bona natura appetimus, sic à malis natura declinamus. Omnium perturbationum natura fontem esse dicunt intemperantiam, quæ est à tota mente & à recta ratione defectio. Nam quemadmodum temperantia sedat appetitiones omnes, & efficit ut hæc recte rationi pareant, consumatque considerata iudicia mentis: sic huic inimica intemperantia omnem animi statum inflamat, conturbat, incitat. Itaque & ægritudines & metus & reliquæ perturbationes omnes gignuntur ex ea.

Omnibus enim quorum mens abhorret à ratione, semper aliquis alijs dolor, alijs terror impedit. Homo frangi omnia recte facit.

Quid enim uideatur ei magnum in rebus humanis, cui æternitas omnis totiusque mundi nota sit magnitudo. Nam quid aut in studijs humanis aut in tam exigua breuitate uite magnum sapienter uideri potest, qui semper animo sic excubat, ut ei nihil improuisum accidere possit, nihil inopinatum, nihil omnino nouum: atque idem acerrimam in omnes partes aciem intendit, ut semper uideat sedem sibi ac locum sine molestia, atque angore uiuendi, ut quemcumque casum fortuna inuenerit, hunc aptè & quiete ferat, quod qui facies, non ægritudine solum uacabit, sed etiam perturbationibus omnibus reliquis. his autem uacans animus perfecte atque absolute beatos efficit: idemque concitatus & abstractus ab integra certaque ratione, non constantiam solum amittit, uerum etiam sanitatem.

Impunitas peccatorum data uidetur eis qui & ignominiam & infamiam ferunt sine dolore, morderi est melius conscientia.

In omnibus fere rebus mediocritatem esse optimam existimant. Neque enim ulla fortitudo, quæ rationis est experta. Contemendæ sunt humanæ res, negligenda mors est, patibiles & labores & dolores putandi. hæc cum constituta sint iudicio atque constanti sententia, tamen est robusta illa & stabilis fortitudo.

Vtile est enim uti motu animi, qui uti ratione non potest. (tudine. Non enim suscipere ipsi ægritudines propter alios debemus, sed alios si possumus leuare egritudine. Adhibita ratio cernit quid optimum sit, neglecta multis implicatur erroribus.

Est autem utilis ad persuadendum ea quæ acciderunt ferri & posse & oportere, enumeratio eorum qui tulerunt.

Sint sane ista bona quæ putantur, honores, diuitiæ, uoluptates ceteraque: tamen in eis ipsis potentiendis exultans lætitia turpis est. Ut si irridere concessum sit, ut iuperetur tamen cachinnatio. Eodem enim uicio est effusio animi in lætitia, quo in dolore contractio: eademque leuitate cupiditas est in appetendo, quæ lætitia in fruendo. & ut nimis afflictum molestia, sic animi elati læticia iure iudicantur leues. Et ut turpes sunt qui efferunt se lætitia, tum cum fruuntur ueneris uoluptatibus: sic flagitiosi qui eas inflammato animo concupiscunt. Hæc ex quarto, sequuntur nunc ex quinto & ultimo libro.

### Ex libro quinto Tusculanarum quaestionum M. T. Ciceronis.

**M** NIVM uiciorum peccatorumque nostrorum omnis à philosophia petenda correctio est, cuius in sinum cum à primis temporibus, ætatis nostræ uoluntas studiisque compulisset, his grauisissimis casibus in eundem portum ex quo eram egressi, magna tactat tempestate confugimus. O uite philosophia dux, o uirtutis indagatrix, expultrixque uiciorum. Quid non modo nos, sed omnino uita hominum sine te esse potuisset? tu urbes peperisti, tu dissipatos homines in societatem uitæ conuocasti, tu eos inter se primò domesticis, deinde coniugij, tum literarum & uocum communione iunxisti: tu inuentrix legum: tu magistra morum & discipline fuisti. Ad te confugimus, à te opem petimus: tibi nos ut antea, magna ex parte sic nunc penitus totosque tradimus. Est autem unus dies bene & ex præceptis tuis actus, penè toti immortalitati anteponendus. Cuius igitur potius opibus utamur quam tuis, quæ & uite tranquillitatem largita nobis es, & terrorem mortis sustulisti. Caue enim putes ullam in philosophia uocem emissam clariorē, ullum uerbum esse philosophiæ promissum uberius aut maius, quàm hæc uox est, uirtutem satis posse ad beatè uiuendum.

Morus turbulenti iactationesque animorum incitata, & impetu inconsiderato elata ratione omnium repellentes, uitæ beatæ nullam partem relinquunt. Quis enim post mortem aut dolorem metuens, quorum alterum semper adest, alterum semper impendit, esse non miser? Quod si idem quod plerumque sit, paupertatem, ignominiam, infamiam timeat, si debilitatem, cæcitate, si denique quod non lingua

lis homi.

lis hominibus, sed potentibus populis sæpè contingit seruitutem? Potest ea timens esse quisquã beatus? Quid qui non modo ea futura timet, uerum etiam fert sustinetque præsentia? adde eodem exilia, luctus, orbitates, qui rebus his fractus ægritudine etiam eliditur, potest tandem esse non miserum? Quid uero illum quem libidinibus inflammatum & furentem uidemus, omnia rapide appetentem cum inexplibili cupiditate, quoque affluentius uoluptates undique hauriat, eo grauius ardentiusque sicientem, nonne recte miserum dixeris? Quid elatus ille leuitate, inanique læticia exultans, & temerè gestiens, nonne tanto miserior, quanto sibi uidetur beator? Ergo ut hi miser, sic contra illi beati, quos nulli metus terrent, nullæ ægritudines exedunt, nullæ libidines incitant, nullæ fuitiles lætitiæ exultantes languidis liquefaciunt uoluptatibus. Quod si est qui uim fortunæ, qui omnia humana, quæ cuique accidere possunt, tolerabilia ducat, ex quo nec timor eum, nec angor attingat, idemque si nihil concupiscet, si nulla efferatur animi inani uoluptate, quid est cur beatus non sit? Et si hæc uirtute efficiuntur, quid est cur uirtus ipsa per se non efficiat beatos?

Neque enim finem unquam inuenit libido.

Acute disputantis illud est, non quid quisque dicat, sed quid cuique dicendum sit, uidere.

Omnibus enim uirtutibus instructos & ornatos, tum sapientes, tum uiros bonos dicimus.

Non ex singulis uocibus philosophi spectandi sunt, sed ex perpetuitate atque constantia.

Rem enim opinor spectari oportere, non uerba.

Nam cui uiro ex se ipso apta sunt omnia, que ad beatè uiuendum ferunt, nec suspensa aliorum aut bono casu aut contrario pendere ex alterius euentis, & errare coguntur, huic optime uiuendi ratio comparata est. Neque enim lætabitur unquam nec morietur nimis, qui semper in se ipso omnem spem reponit sui.

Humanus animus decerpitur ex mente diuina cum alio nullo, nisi cum ipso Deo, si hoc fas est dictu, comparari potest. Hic igitur si est excultus, & si eius acies curata ita est, ut ne cæcetur erroribus, sit perfecta mens, id est absoluta ratio, quæ idem est quod uirtus. Et si omne beatu est cui nihil deest, & quod in suo genere expletum atque cumulatum est, id uirtus est proprium, certe omnes uirtutis compotes beate sunt.

Quid enim deest ad bene beatèque uiuendum ei, qui confidit suis bonis, aut qui diffidit, beatus esse quis potest? Volumus enim eum qui beatus sit, tutum esse, inexpugnabilem, septum atque munitum: non ut paruo metu præditus sit, sed ut nullo.

Non sunt bona dicenda nec habenda, quibus abundantem licet esse miserum. An dubitas quin præstans ualitudine, uirtibus, forma, acerrimis integerrimisque sensibus: adde etiã si libet, pernicitatem & uelocitatem, da diuitias, honores, imperia, opes, gloria: si fuerit is qui hæc habet, iniustus, intemperans, timidus, hebeti ingenio atque nullo, dubitabis ne tu eum miserum diceris?

Sic princeps ille philosophia differebat, qualis cuiusque effectus esset, talem esse hominem: qualis autem homo ipse esset, talem esse eius orationem: orationi autem facta simillima, factis uita. Affectus autem animi in bono uiro laudabilis, & uita igitur laudabilis boni uiri & honesti, ex quibus honorum beata uita esse concluditur.

Vir temperatus, constans, sine metu, sine ægritudine, sine alacritate ulla, sine libidine, nonne beatus? Beata uita laudabilis, nec quicquam sine uirtute laudabile. Beata igitur ita uita uirtute conficitur.

Etenim ut stultitia, etsi adepta est quod concupiuit, nunquam se tamen satis consecutam putat: sic sapientia semper eo contenta est, quod adest, neque eum unquam sui poenitet. Sic se res habet. te tua, me delectant mea.

Nunquam naturam mos uincit, est enim ea semper inuicta.

Sapientis est enim proprium, nihil quod poenitere possit facere: nihil inuitum, splendide, constanter, grauius, honeste omnia: nihil ita expectare quasi certo futurum: nihil cum acciderit, admirari, ut inopinatum aut nouum accidisse uideatur: omnia ad suum arbitriū referre, suis stare iudicijs: quo quid sit beatus, mihi certe in mentem uenire non potest. Ne mente quidem uti possumus, multo cibo & potione repleti, nec unquam mihi placuit bis in die saturum fieri.

Quomodo iocunda uita esse potest, à qua absit prudentia, absit moderatio?

Dies deficiet, si uelim paupertatis causam defendere: aperta enim res est, & quotidie nos ipsa natura admonet, quæ paucis, quæ paruis rebus egeat, quæ uel uilibus. Num igitur ignobilitas aut humilitas aut etiam popularis offensus sapientem beatu esse prohibebit? uide ne plus comendatio in uulgo, & hæc quæ expetit gloria, molestia habeat, quam uoluptatis.

An tibi cines hijs qui fidibus utuntur, suo non multitudinis arbitrio, cantus numerosque moderantur: uir sapiens multo maiore arte præditus, non quid uerissimum sit, sed quid uelit uulgi exquiret.

Inurias fortune quas ferre ne queas, diffurgendo relinquis. Et hæc sufficiant ex quaestione Tusculari Marci Tullij Ciceronis.

EX

Ex libro sexto De republica M. T. Ciceronis.



Hic enim sæpè fere ut cogitationes sermonesque nostri pariãt aliquid in somno, quæ de Homero scribit Ennius, de quo uidelicet sæpissime uigilans solebat cogitare & loqui.

Omnibus qui patriam cõseruauerint, adiuuerint, auxerint, certum esse in cœlo diffinitum locu, ubi beati sempiterno æuo fruuntur, nihil est enim illi principi Deo, qui omnem mundum regit, quæ quidem in terris fiat acceptius, quæ consilia cœtusque hominum iure sociati, quæ ciuitates appellantur, harum rectores & cõseruatores hinc profecti huc reuertentur.

Hi uiuunt que corporu uinculis tanquam carcere euolauerunt, uestra uero qui dicit uita, mors est.

Nisi enim Deus is cuius hoc templum est omne quod conspicis, istis te corporis custodijs liberaueris, huc tibi aditus parere non potest: homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quæ in hoc templo medium uidet que terra dicitur, hincque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, que sidera & stellas uocatis, que rotundæ & globosæ, diuinis animarum mentibus, circulos suos orbisque cõficiunt celeritate mirabili. Quare tibi Publi & prijs omnibus retinendus animus est in custodia corporis, nec in iussu eius à quo ille est nobis datus, ex hominis uita migrandum est, ne munus humanum assignatum à deo defugisse uideamini. Sed sic Scipio iustitiam cole, & pietatem quæ cum magna in parentibus & propinquis, tum in patria maxima est, ea uita uita est in cœlum.

Hæc cœlestia semper spectato, illa humana cõtemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum, aut quæ expectandam consequi gloriam potes, uides habitari raris & angustiis in locis, & in ipsis quasi maculis, ubi habitat, ualtas solitudines interiectas, hosque qui incolunt non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsos ab alijs ad alios manere possit: sed partim obliquos, partim transfuersos, partim omnes aduersos stare uobis, à quibus spectare gloriam certè nullam potestis.

Non modo non æternam, sed ne diuturnam quidem gloriam assequi possumus.

Igitur altè spectare, si uoles atque hanc sedem & æternam domum contueri, neque te sermonibus uulgi dederis, nec in premijs humanis spem posueris rerum tuarum, suis te illecebris oportet ipsa uirtus trahat ad uerum decus. Quod de te alij loquantur, ipsi uideant, sed loquentur tamen. Sermo enim ille omnibus & angustijs cingitur his regionum, quas uides. Nec unquam de ullo perennis fuit, obruitur hominum interitu, obliuione posteritatis extinguitur.

Cum pateat igitur id æternum esse quod à se ipso moueatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributum neget? Inanimatum uel inanimatum autem est omne, quod pulsu agitatur externo. Quod enim est animal, id motu cietur interiore & suo, nam hæc est propria natura animæ atque uis, quæ si est una ex omnibus quæ sese moueat, neque nata certè est & æterna est: hanc tu exerce optimis in rebus. Sicut autem hæc optima cura de salute patriæ, quibus agitur & exercitatus animus uelocius in hanc sedem & domum suam peruolabit. Idque ocuus faciet, si tam tum cum inelusus erit in corpore, eminebit foras, ut ea quæ extra erunt contemplans, quam maxime se à corpore extrahat. Namque eorum animi qui se uoluptatibus corporis dederunt, earumque se quasi ministras præbuerunt, impulsusque libidinum uoluptatibus obedientium, deorum & hominum iura uiolauerunt, corporibus elapsi circum terram ipsam uolitantur. Ne hunc in locum, nisi multis exagitati seclis reuertuntur.

QUAM ATROX M. T. CICERONIS FVERIT MORS, HIS

uerbis Valerius Maximus de ingratis docet.

Marcus Cicero Gneum Pompiliū Lenatē Picenæ regionis, rogatu Marci Cælij non minori cura quæ elegantia defendit, eumque causa admodum dubia fluctuantem, saluum ad pernates suos remittit. hic Popilius postea nec re nec uerbo à Cicerone laesus, ultro Marcum Antonium rogauit, ut ad illum proscriptum mitteretur persequendum & iugulandum. Impetratisque detestabilis ministerij partibus gaudio exultans Cæteram cucurrit, & uirum, omitto quod amplissime dignitatis certè salubri studio & præstantis officij priuacim sibi uenerandum, iugulum præbere iussit. ac protinus caput Romanæ eloquentiæ & pacis clarissimam dexteram per summum & securum ocium amputauit, eaque sarcina tanquam optimis spolijs alacer in urbem reuersus est. Neque ei scelestum portanti onus succurrit illud se caput ferre, quod pro capite eius quondam perorauerat, inualide ad hoc monstrum sugillandum licere, quæ obrem qui talem casum Ciceronis satis dignè deplorari queat, alius Cicero non extat.

EPITAPHIUM.

EPITAPHIUM M. T. C. QVOD STATVA EIUS PER-  
plexum est, in eade magni Iouis apud Tullorum monumentum.

**H**ic facer Arpinas manibus tumulatus amici,  
Qui fuit orator summus & eximius:  
Quem nece crudeli maclauit ciuis & hostis,  
Nil agis Antoni scripta diferta manent.  
Vulnere nempe uno Ciceronem conficis, at te  
Tullius æternis uulneribus lacerat.

Corpus in hoc tumulo magni Ciceronis humatum  
Contegitur, claro qui fuit ingenio:  
Quicq; malis grauis erat, tutorq; bonorum,  
Quo penè indigne confule Roma perit.  
Sed uigili cura detectis hostibus, urbem  
Supplicioq; datis, præstitit incolumen.

Eloquij princeps magnis mirabilis actis,  
Tullius indigna cæde peremptus obit:  
Sed terras omnes impleuit nomine claro,  
Ingenium cafo corpore morte caret.  
Viuit, & ingenij pollet uirtute per orbem,  
Cuius in hoc tumulo membra sepulta iacent.

SENTENTIARVM CICERONIS,  
FINIS.

## Venerabilis Bedæ presbyteri Pro- uerbiorum liber.

### PROLOGVS.



**M** nuper illa quæ dicuntur Senecæ Prouerbia per alphabeti ordi-  
nem distincta legissem, primo quidem mirabar tantam cuiquam infi-  
delium prudentiam inesse potuisse, quanta in quibusdam eorundem  
prouerbiorum dictis reperitur. deinde non parum incitabar ad hoc,  
ut eum aliquo simili studio imitarer, colligendo scilicet tam ex secula-  
ribus quam ex sacris literis, tum etiam ex nostris prouerbia aliqua  
ad ædificationem fidelium congrua. Si enim idem Seneca nullam fidem  
uel spem pro æterna uita obtinenda habens, sed tantummodo in hac  
uita morum probitate delectatur, studuit & se corrigere, & alios ad correctionem instruere:  
quanto magis ego qui credo Deum ubiq; esse presentem, æternamq; uitam diligentib; se pro-  
mittentem, quiq; scio omnibus dictum, qui audit dicat, Veni, & Clama ne cesses, & Annuncia  
populo meo scelera eorum, & iuxta Euangelicam parabolam alij quidem quinq; talenta ad u-  
suram data, alij uerò duo, alij autem unum, patrefamilias dicente, Negociamini dum uenio. ali-  
quos per concessa scientiæ dona ad ædificationem trahere debeo? Et quã iocundum ac suaue ui-  
deri debet unicuiq; ut aliqua sententiã breuissimæ uerbula, per quæ emendari ualeat in mente me-  
moriaq; sua iugiter teneat, quandoquidem sceleratum latronem paucis uerbis Domino supplicã-  
tem & dicentem, Memento mei domine, dum ueneris in regnum tuum: scimus omnium ueniam  
peccatorum suorum impetrasse. Quem rogo intelligentiæ donum à Deo postulantem edocere  
non potest, qualiter hoc obtineat, si illum uersiculum sæpius secum ruminat, Intellectus bonus  
omnibus facientibus eum? Certè si tantummodo sensum eorundem uerborum sciat, ueritatemq;  
in his esse credat, sufficere ei possunt ad salutem. Docent namq; illum, quod si id bonum quod iam  
intelligit faciat, amplior ei intellectus ueniat. Nõne huiusmodi doctrina & promissio amplectẽ-  
da est omni modo? Similib; quoq; doctrina potest inueniri in multis sententijs, quas hic posui. Sed  
prædictam

prædictam sententiã in hoc Prologo solummodo exposui, ut lectoris animum ad legenda non  
solum ista quæ hic collegi, sed etiam ad omnia sacre scripturæ dicta incitarem. Nulli enim ad sa-  
lutem sufficit, quod sacra uerba sine intẽtione cordis audit, uel legit. Unde & Dominus noster  
in Euangelio auditores suos sæpius admonet dicens: Qui habet aures audiendi, audiat. Ac si  
diceret: Qui habet uoluntatem & intencionem illam, ut præceptis diuinis obediens, bona quæ  
intelligit faciat, docentem me audiat, alioquin nihil ei prodest uerba mea audire. Prouerbiorũ  
autem hic collectorũ dictis paruuli quilibet scholastici, si ita cuiquam uideatur, possunt post Psal-  
terij lectiõnem aptè instrui. Sunt enim multo breuioris & planioris sententiæ, quã illa fabulo-  
sa Aniani dicta: sed & utiliora quã quædam Catonis uerba, quæ utraq; omnes penemagistri  
legere solent ad prima puerorum documenta, non attendentes quod tam paruulis quam seniori-  
bus Christi fidelibus sacra potius quã gentilia rudimenta primitus sint exhibenda, ut in his ali-  
quatenus instructi, postea seculares literas arti Grammaticæ congruas securius discant. Nam  
licet paruuli minus capaces sint discernere inter bonum & malum, facilius tamen & tenacius  
eis inherere solet malum quã bonum. Ideoq; qui studiosi esse uelint pro bono instruendorum par-  
uulorum exitu, studeant etiam aliquid pro bono eorum introitu, sciantq; quia difficillimũ est ho-  
mini recedere a malo, quod usu comprehendit diuturno. Præterea attendendum est, quia cũ De-  
us prospicit super filios hominum, ut uideat si est intelligens aut requirens Deum: cernit etiam  
quæ sit cura uel intentio magistorum in doctrina discipulorum, utrum eos doceant pro appetẽ-  
da gloria seculari an pro spirituali. Hæc uos discipuli, pariterq; notate magistri.

### Prouerbia.



**A**DIUTORIUM nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum & terram.  
Alleuat Dominus omnes qui corruunt, & erigit omnes elisos.  
Apud Dominum gressus hominis dirigitur, & uiam eius uolet.  
Apud Dominum misericordia, & copiosa apud eum redemptio.  
Apprehendite disciplinam, nequando irascatur Dominus, & pereatis de uia iustæ.  
Arta & angusta uia est, quæ ducit ad uitam.  
Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.  
Anima iusti, sedes est sapientiæ.  
Audiens sapiens sapientior erit.  
Auerio paruulorum interficiet eos, & prosperitas stultorum perdet illos.  
Argentum electum lingua iusti.  
Amicus stultorum efficietur similis.  
Ambulans recto itinere, & timens Deum, despicitur ab eo qui infami graditur uia.  
Agnum quocunq; terit sequi, specialiter congruit uirginitati.  
Auarus non impletur pecunia, & qui amat diuitias fructum non capit ex eis.  
Accedens ad seruitutẽ Dei, sta in iustitia & timore Christi, & præpara animã tuã ad tentationẽ.  
Ante ruinam exaltatur cor, & ante gloriam humiliatur.  
Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem.  
Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei.  
Abel esse reuuit, quem Cain malitia non exercet.  
Amor Dei nunquam est ociosus.  
Abiciens disciplinam, citò sentiet ruinam.  
Amicus in necessitate probatur.  
Amor seculi contemptus est Dei.  
Amor seculi thesaurizat morti.  
Alia percussio est qua peccator quilibet corrigitur, alia qua condemnatur.  
Ad magna gaudia perueniri non potest, nisi per magnos labores.  
Ad mortem properat, qui citò de quoquam iudicat.  
Amare filiorum, timere est seruorum.  
Apud homines cor ex uerbis, apud Deum uerò uerba pensantur ex corde.  
Aqua nobis in uinũ uertitur, quando sacra historia in spiritualẽ nobis intelligentiã cõmutatur.  
Auarus proprie causa est miseriæ, ingerens sibi suam auaritiã.  
Amicum res secundæ parant, aduersæ probant.  
Auarus nihil recte facit, nisi quod moritur.  
Auaro tam deest quod habet, quam quod non habet.  
Auaritia semper odiosos, largitas claros facit.

Auaritia

Auaritia desideratis opibus non extinguitur, sed augetur.  
 Ante conuersionem præcedit turba peccatorum, post conuersionem sequitur turba tentationum.  
 Alterius uirtutis ope uirtus indiget omnis.  
 Amare recta non poteris, nisi pro Christo humiliteris.  
 Ad humilitatem non potes peruenire, nisi magna utriusque hominis contritione.  
 Ardua fides robustos exigit annos.  
 Affectus carnis nisi mentis iure demantur, unumquemque hominem ducunt ad perditionem.  
 Ardua res nimium famulari post dominatum.  
 A Domino cuncta bona sunt omnino petenda.  
 Actio uirtutum constat perfectio morum.  
 Ante Dei uultum nil prauum constat inultum.  
 Apertius & melius per opera quam per uerba insinuatur uia uitæ.  
 Ambitio multos mortales falsos fieri coegit.

## B

Beati quorum remissa sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.  
 Benedictus Dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.  
 Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum Deus.  
 Beatus qui tenebit & allidet paruulos suos ad petram.  
 Brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos Deus.  
 Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis.  
 Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.  
 Benedictus uir qui confidit in Domino, & erit Dominus fiducia eius. (C)thesauris.  
 Beatus uir qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non ambulat, nec sperauit in pecunia.  
 Beatus homo qui semper est pauidus: qui uero mentis est durax, corruet in malum.  
 Bene consurgit diluculo, qui bona querit.  
 Bonum est uiro cum portauerit iugum ab adolescentia sua.  
 Bonus est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum.  
 Breuis omnis malitia super malitiam mulieris.  
 Beatus qui habet partem in resurrectione prima.  
 Beatus uir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ.  
 Bene loqui & male uiuere, nihil est aliud nisi seipsum damnare.  
 Bonum intellectum habet, qui quod recte intelligit, facit.  
 Beneficium qui dare nescit, iniuste petit.  
 Bonorum mens quo duriora pro ueritate tolerat, eo certius æternitatis præmia sperat.  
 Beatius est dare quam accipere.  
 Bonum si facere nequeas, non tamen culpes uel prohibeas.  
 Bona conscientia in tenebris splendorem proprium tenet.  
 Breuitas uitæ presentis pensanda est ab uniuersis.  
 Bellum optimum agitur, cum spiritus carni aduersatur.  
 Bellator fortis qui se poterit superare.  
 Bis gratum tribuit, qui quod debet citò reddit.  
 Blandus mansuetus sis, districtusque superbis.  
 Bestia crudelis est, cor prauæ mulieris.  
 Bibere & manducare nulli concessum est ad gulam explendam, sed ad famem sitimque restringendam.  
 Bonus non est, quem malorum improbitas non probauit.

## C

Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamentum.  
 Cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.  
 Cor contritum & humiliatum Deus non despiciet.  
 Considerat peccator iustum, & querit mortificum eum.  
 Calix in manu Domini uini meri plenus mixto.  
 Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in seculum misericordia eius.  
 Cum dederit dilectis suis somnum, ecce hæreditas Domini.  
 Custodit Deus omnes diligentes se, & omnes peccatores disperdet.  
 Cum facis eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua.  
 Cœlum & terra transibunt, uerba autem Dei non transibunt.  
 Cæcus si cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt.  
 Cogitatio humani cordis prona est in malum ab adolescentia sua.  
 Curatio cessare facit peccata maxima.  
 Cum placuerint Domino uia hominis, inimici quoque eius conuertentur ad pacem.  
 Cogitationes

Cogitationes iustorum iudicia.  
 Cor regis in manu Dei, ubi cunq; uoluerit inclinatur illud.  
 Considera opera Dei, quod nemo possit eum corrigere, quæ ille despexerit.  
 Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua.  
 Cor hominis disponit uiam suam, sed Domini est dirigere gressus eius.  
 Cor sapientium ubi tristitia est, & cor stultorum ubi lætitia.  
 Cor quod nouit amaritudinem anime sue, in gaudio eius non miscebitur extraneus.  
 Conuertere ad Dominum, & relinque peccata tua.  
 Cani sunt sensus hominis, & ætas senectutis uita immaculata.  
 Cui multum datur, multum ab eo exigitur.  
 Confortamini in Domino, & in potentia uirtus eius.  
 Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.  
 Caro concupiscit aduersus spiritum, spiritus autem aduersus carnem.  
 Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & deprimit sensum multa cogitantem.  
 Corruptum mores bonos colloquia mala.  
 Confitemini alterutrum peccata uestra, & orate pro inuicem ut saluemini.  
 Cum Deus omnia facere possit, malum tamen quia nihil est, facere non potest.  
 Credens Deum omnia posse præstare, petita citius meretur obtinere.  
 Contra Deum consilium nec magnum nec minimum.  
 Causa quæ non præuidetur, non permittit quenquam ad meliora proficere.  
 Coactum seruitium Deus non querit.  
 Custos castitatis est uirtus humilitatis.  
 Cito in crimina maiora corruit, qui parua pro nihilo ducit.  
 Caput est discordia, qui ex communibus propria studet facere.  
 Continentia non corporis, sed animi est uirtus.  
 Consilio opus est factio.  
 Concordia paruere crescunt, discordia maxima dilabuntur.  
 Comoda quæ cum habentur, parua uidentur: cum uero defuerint, apparent quæta fuerunt.  
 Carnis uirginitas quamuis sit cœlica uirtus, non prodest cuiquam sine mentis uirginitate.  
 Consuetudo mala uix aut nunquam superatur.  
 Cœlum non animam mutant, qui trans mare currunt.  
 Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.  
 Confer operam miseris quamcunq; uales, & egenis.  
 Copia uirtutum constat corpus uelut unum.  
 Crimen æquale committunt, & is qui alicui detrahit, & qui detrahentem libenter audit.  
 Cum dolore abscondenda sunt, quæ leuiter sanari non possunt.  
 Cuius quisque facit opera, eius uocatur filius.  
 Cui gratum sit uocari filius Dei, ueneretur Deum ut patrem, faciens eius uoluntatem.  
 Captiuitas est maxima, ubi animæ captiua ducuntur.  
 Cadens apertos oculos habet, qui recte quidem loqui scit, sed recte uiuere contemnit.  
 Cupiens agnoscere quanta Dei gratia sit circa se, inspicit alios: & quantiscunq; plus habere se senserit in fopitate uel intelligentia uel in possessione alicuius rei, tantis sciat se esse ditiores in gratia Dei.  
 Communis morbus communiter est abigendus.  
 Corrige te primum, qui rector sis aliorum.  
 Conueniens quid sit perpendere conuenit omni.  
 Compatitur nulli qui non sibi scit misereri.  
 Cum caput agrotat, corpus simul omne laborat.

## D

Dominus de cœlo prospicit super filios hominum, ut uideat si est intelligens aut requirēs Deū.  
 Dominus interrogat iustum & impium: qui autem diligit iniquitatem, odit animam suam.  
 Dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtute multa.  
 Dominus uirtutem populo suo dabit. Dominus benedicit populo suo in pace.  
 Dominus scit cogitationes hominum, quoniam uana sunt.  
 Dulcis & rectus Dominus, propter hoc legem dabit delinquentibus in uia.  
 Deus iudex iustus, fortis & patiens.  
 Dominus uirtutum ipse est rex gloria.  
 Deus manifeste ueniet, & non silebit.  
 Diuites egerunt & esurierunt: inquirentes autem Dominum, non minuentur omni bono.  
 Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.  
 Declina à malo, & fac bonum.  
 Date & dabitur uobis.

Dimittite & dimittetur uobis.  
 Deus non est mortuorum, sed uiuentium.  
 Dignus est operarius mercede sua.  
 Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo & ex tota anima tua, & proximum tuum sicut teipsum.  
 Deus fidelis & absq; ulla iniquitate.  
 Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & sublimat.  
 Dominus mortificat & uiuificat, deducit ad inferos, & reducit.  
 Deum time, & mandata eius obserua, hoc est omnis homo.  
 Disciplinam Domini ne abijcias, nec deficias cum ab eo corripis.  
 Diligite iusticiam qui iudicatis terram.  
 Diuitia salutis sapientia & scientia.  
 Doctrina uiri per patientiam noscitur.  
 Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.  
 Deus charitas est, & qui manet in Charitate, in Deo manet, & Deus in eo.  
 Deum nemo uidit unquam.  
 Dilectio proximi malum non operatur.  
 Dies Domini sicut fur in nocte ita ueniet.  
 Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.  
 Dum tempus habemus operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei.  
 Deum querens, gaudium quarit.  
 Discretio est mater uirtutum.  
 Disciplina uel misericordia multum destituitur, si una sine altera teneatur.  
 Difficile corrigitur nequitia, quam concipit quis in pueritia.  
 Deo nihil mali est imputandum, quandoquidem ipso malo utitur ad bonum.  
 Difficile est cuiquam agnoscere sanitatis gratiam, nisi per infirmitatis disciplinam.  
 Delicia & epularum uarietas, fomenta sunt luxuria.  
 Dolentem non potest consolari, qui non concordat dolori.  
 Duplici reatu constringitur, qui & in se ipso praua committit, & alios prauitate sua corrumpit.  
 Diu iacens in peccatis, diu quoq; si conuertit uoluerit, diabolice tentationis molestias sustinebit.  
 Deus ideo dicitur creans mala, quia & pro peccatis nostris immittit flagella.  
 Diutius sermo sicut mysterijs prudentes exercet, ita superficie simplices refouet.  
 Deo magis placet, qui tibi puras quam qui plenas manus præbet.  
 Difficilius arrogantia, quam auro & gemmis caremus.  
 Duplicis peccati reatus est, & non esse sanctus quod crederis, & simulare quod sanctus sis.  
 Dum iniusti sequuntur, iusti purgantur.  
 Difficillimum est hominem seipsum uincere.  
 Diuturna quies uitij alimenta ministrat.  
 Dapsilis & largus cunctis placet mortalibus.  
 Dimidium facti perfectum dicere noli.  
 Discere semper habet, qui Christum uult imitari.  
 Doctrina uerba paucis profunt sine factis.  
 De rebus dubijs noli contendere uerbis.  
 Discordes reuoca, fautor merentibus insta.  
 Diuitie uere sunt uirtutum bona quæq;  
 Diues dicendus cui paruus suppetit usus.

## E

Excelsus super omnes gentes Dominus, & super cælos gloria eius.  
 Expecta Dominum, uiriliter age, & confortetur cor tuum, & sustine Dominum.  
 Ecce quam bonum & quam iocundum habitare fratres in unum.  
 Ex abundantia cordis os loquitur.  
 Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columba.  
 Estote misericordes, sicut & pater uester misericors est.  
 Ex uerbis tuis iustificaberis, & ex uerbis tuis condemnaberis.  
 Eadem mensura qua mensi fueritis, remetietur uobis.  
 Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare ne cesses.  
 Execratio peccatori cultura Dei.  
 Egestas & ignominia ei qui deserit disciplinam, qui autem acquiescit arguenti, glorificabitur.  
 Est uita quæ uidetur homini iusta, nouissima autem eius deducunt ad mortem.  
 Equus paratur ad bellum, sed à Domino uictoria datur.  
 Ex studijs suis agnoscitur puer.  
 Est consilio adducens peccatum, & est consilio adducens gloriam.

Esto

Esto fidelis usq; ad mortem, & dabo tibi coronam uitæ, dicit Deus omnipotens.  
 Emendemus in melius, quod ignoranter peccauimus.  
 Ebrietas & crapula omni Christiano est detestanda.  
 Escarum copia carnem incendit ad desideria noxia.  
 Eleemosynam illam Deus execratur, quæ ex rapina præbetur.  
 Erubescere malum sapientia est, erubescere uero bonum fatuitatis.  
 Errat facillime, qui non curat quo rectius pergat.  
 Egens equus est is qui non satis habet, & is cui copia nulla sufficit.  
 Eadem uelle & eadem nolle, ea demum firma amicitia est.  
 Eo tempore quisq; incipit malus esse, quo potest bonus fieri.  
 Ex alieno periculo sapiens se corrigit & emendat.  
 Effectum precibus tribuit pro uita precantis.  
 Egregius doctor faciens bona, quæ docet ipse.  
 Eloquium sanctum preciosum fit super aurum.  
 Esse Deo proprium cunctis est iure sciendum.  
 Expers doctrinae tenebras patietur ubiq;  
 Electi pauci, multi sunt uero uocati.  
 Est quasi uas uacuum, cui cura deest animarum.

## F

Fidelis Dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis.  
 Firmamentum est Dominus timentibus eum.  
 Flumen Dei repletum est aquis.  
 Filius hominis non uenit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemptionem pro multis.  
 Filij huius seculi prudentiores filijs lucis in generatione sua sunt.  
 Facilius est camelum per foramen acus intrare, quam diuitem intrare in regnum Dei.  
 Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, recipiant uos in aeterna tabernacula.  
 Fur non uenit nisi ut furetur & macet & perdat.  
 Frange esurienti panem tuum, & egenos uagosq; induc in domum tuam.  
 Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum. (thium.  
 Fauus stillas labia meretricis, & nitidius oleo guttur eius, nouissima autem illius amara quasi absinthium.  
 Fallax gratia & uana est pulchritudo, mulier timens Deum, ipsa laudabitur.  
 Flagellat Deus omnem filium quem recipit.  
 Fœneratur Domino, qui miseretur pauperis.  
 Fugit impius nemine persequente, iustus autem quasi leo confidens absq; terrore erit.  
 Fiducia magna erit coram Deo eleemosyna omnibus facientibus eam.  
 Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.  
 Fidelis sermo & omni acceptione dignus, quod Christus Iesus uenit in hunc mundum peccatores saluos facere.  
 Fides sperandarum substantia est rerum, argumentum non apparentium.  
 Fides sine operibus mortua est.  
 Fornicatores & adulteros iudicabit Deus.  
 Frater si fratrem adiuuat, ambo consolabuntur.  
 Febris corporis calor, febris uero animi est auaritia & libido.  
 Fortissimum ieiunium est panis & aqua.  
 Flagellum Dei tunc diluit culpam, cum mutauerit uitam.  
 Fraudem Deo facere uidetur, qui proposito spiritualis uitæ relicto ad seculum reuertitur.  
 Futura prouidere specialiter pertinet ad illos, quibus cura commissa est super alios.  
 Frigus & fames simplici uestitu ciboq; expelli potest.  
 Fidelibus nox in diem mutatur, infidelibus autem ipsa etiam lux tenebrosa efficitur.  
 Formam mulieris non animus prius quam corporis oculus concupiscit.  
 Frequenter superantur prosperitate, qui superari non poterant aduersitate.  
 Fortitudo iustorum est carnem uincere, delectationem uitæ presentis extinguere.  
 Fortitudo reproborum est, transitoria sine cessatione diligere, contra flagella conditoris insensibiliter perdurare.  
 Formidari diabolus non debet, qui nihil nisi permissus ualet.  
 Frustra nititur, nec aliud se fatigando, nisi odium querere, extreme demencia est.  
 Frustra pro salute corporis laboratur, nisi salus animæ obtineatur.  
 Facilius sacculos, quam nosmetipsos abnegamus.  
 Fidelius & gratius obsequium est, quod amore magis quam metu geritur.  
 Ferreas mentes libido domat.

Bedæ. tom. 2.

B 2

Flamma

Flamma inextinguibili quandoque tradetur, qui hic auaritiæ & malitiæ suæ incendia extinguit.  
 Facilis uenia huic est danda, qui non peccat ex industria. (re neglexit.)  
 Fortior est qui cupiditates, quam qui hostes subijcit.  
 Ferox atq; in quietus linguam semper litigijs exercens cani comparatur.  
 Fornicatur à Domino, quando adulterinis cogitationibus ab eius amore casto deuiamus.  
 Fœdis immundisq; libidinibus deditus, fordide suis uoluptatem imitatur.  
 Facile offendit qui non optimis, sed pessimis placere cupit.  
 Fortia gesta tuæ ne demonstrates citò uitæ.  
 Felix qui requiem poterit captare perennem.  
 Felices oculi qui cernunt gaudia cœli.  
 Ferrea mens dictis crebro superatur iniquis.  
 Fructibus ex proprijs arbor cognoscitur omnis.  
 Finis præcepti constat dilectio Christi.

## G

**G**ustate & uidete quoniam suauis est Dominus; beatus uir qui sperat in eo.  
 Gloriosa dicta sunt de te ciuitas Dei.  
 Gratiam & gloriam dabit Dominus.  
 Generatio rectorum benedicetur.  
 Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, quâ super nonaginta nouè iu-  
 stis, qui non indigent pœnitentia.  
 Graue est saxum & onerosa harena, sed ira stulti utroq; grauior.  
 Gloria patris filius sapiens est.  
 Gloria & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco.  
 Gloria nostra hæc est, testimonium conscientia nostra.  
 Gemina dilectio homines facit proximos Deo.  
 Grandis offensa nolle placare, quem offenderis.  
 Grandis ecclesie destructio neglecta coenobiorum prouisio.  
 Gestu corporis habitus demonstratur mentis.  
 Gladius utraq; parte acutus est uerbum Dei, penetrans animam & corpus.  
 Grauisimum inimicitia genus, labijs benedicere, & corde maledicere.  
 Gloriarî & superbire pro temporalibus commodis, indicium est animi insipientis.  
 Gloriosius est iniuriam tacendo tolerare quam respondendo uindicare.  
 Gaudia integra nusquam sunt in terra.  
 Gulæ & luxuriæ deditus, comparatur iumentis insipientibus.  
 Gratis à Deo data, gratis etiã sunt hominibus danda.  
 Grauis animus dubiam non habet sententiam.  
 Graue est peccatum, unde aliquis peccandi sumit exemplum.  
 Generalia commoda nemo facere debet sibi propria.  
 Grata Deo dona fert, qui frangit mala uota.  
 Gaudens in Domino, gustat suauissima mella.  
 Grande scelus grandi studio debet superari.  
 Gloria mundana nullis est protius amanda.  
 Gratia sola Dei quos uult facit alta mereri.

## H

**H**omo sicut fœnum, dies eius tanquam flos agri.  
 Homo cum in honore esset, comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis.  
 Homo uanitati similis factus est: dies eius sicut umbra prætereunt.  
 Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo.  
 Homo uidet in facie, Deus autem intuetur cor.  
 Hæreditas ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit.  
 Honora Dominum de tua substantia, & de primitijs frugum tuarum da pauperibus.  
 Humiliamini sub potenti manu Dei, ut uos exaltet in tempore uisitationis.  
 Hilarẽ datorem diligit Deus.  
 Hora est iam nos de somno surgere.  
 Homo nascitur ad laborem, auis ad uolatum.  
 Hæreticum hominem post unam & secundam correptionem deuita.  
 Horrendum est incidere in manus Dei.  
 Humanum est peccare, diabolicum uerò est perseuerare.  
 Hoc studio conuertit quisq; debet ad bona, quo operatus est mala.  
 Hærebat iugiter in malis, conuersus faciat idem in bonis.  
 Honestas & sobrietas in cunctis rebus sunt appetendæ.

Honor

Honor Deo exhibitus, exhibentes æterna gloria dignos facit.  
 Honorem & imperium si uis habere, dabo tibi magnum, impera tibi.  
 Honorare parentes, ad omnes pertinet homines.  
 Humilibus & fidelibus diuina legis mysteria patent, superbis autem & infidelibus latent.  
 Hoc est funditus à malo recedere, ex amore Dei iam nolle peccare.  
 Homines plusquam Deum timere, non est religionis Christiana.  
 Hæres & propinquus est spiritualis amicus.  
 Hactenus extremi sunt sepius primus.  
 Hos quos lesisti, citius placare memento.  
 Horrida bella gerit, qui pacis fœdera spernit.  
 Hostem per Dominum, sed & in se dilige charum.  
 Heu quam rara fides reperitur nunc apud omnes.

## I

**I**nitium sapientiæ timor Domini.  
 Intellectus bonus omnibus facientibus eum.  
 Iuxta est Dominus his qui tribulato sunt corde, & humiles spiritu saluabit.  
 In circuitu impij ambulat.  
 Iacta super Dominum curam tuam, & ipse te enutriet.  
 In Deo faciemus uirtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros.  
 Immittit angelos Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos.  
 Iudicia Domini uera iustificata in semetipsa.  
 Iustus ut palma florebit, ut cedrus libani multiplicabitur.  
 In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit.  
 Iustus es Domine, & rectum iudicium tuum.  
 In patientia uestra possidebitis animas uestras.  
 Iustorum semita quasi lux splendens procedit, & crescit usq; ad perfectam diem.  
 Iudicium durissimum in his qui præsumunt fiet.  
 Impius cum in profundum peccatorum uenerit, contemnet.  
 In maleuolam animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.  
 Inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum.  
 Infernus & perditio coram Domino, quanto magis corda filiorum hominum.  
 Inter superbos semper iurgia sunt, qui autem cuncta agunt consilio, reguntur sapientia.  
 In omnibus operibus tuis memorare nouissima, & in æternum non peccabis.  
 Iustus ex fide uiuit.  
 In fine hominis denudatio operum eius.  
 In die honorum ne immemor sis malorum.  
 Initium omnis peccati superbia.  
 In desiderijs est omnis ociosus.  
 In multiloquio non deerit peccatum.  
 In omni loco oculi Domini contemplantur bonos & malos.  
 In omnibus exhibeamus nosmetipsos sicut Dei ministros.  
 In hoc ipso peccat homo, quod peccare uellet, si inultè potuisset.  
 Intenta supplicatio dormire cor mundum uetat.  
 Inuocandus est Deus iugiter, ut uoluntatem simul & facultatem bene agendi nobis presta-  
 re dignetur.  
 Ideo omnes diabolice tentationis molestias pati permittimur, ut omnibus eadem molestias pa-  
 tientibus compati & condolere sciamus.  
 Iter longum agentes maiori prouidentia indigent, quam propè proficiscentes.  
 Ita & monachi iugiter Deo seruientes, magis egent prouideri, quam ceteri liberè uiuentes.  
 Infinito labori finitus quantuscunq; sit comparari nequit.  
 Inuisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur.  
 Infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia.  
 Initium honorum confessio est malorum.  
 Incaustum caro affligitur, si mens uoluptatibus non reluctatur.  
 Iusti uocabulum non amittit, qui per pœnitentiam semper resurgit.  
 Innocentia uera est, quæ nec sibi nec alijs nocet.  
 Ieiunium non est perfecta uirtus, sed multarum uirtutum fundamentum.  
 Iustitia humana tã fragilis est, ut potius remissione peccatorum cõstet, quã perfectione uirtutum.  
 Iracundus cum irasci desierit, tunc sibi met maxime irascitur.  
 Iracundus etiamsi mortuum suscitaret, nulli placet.  
 Infeliciores sunt mali cum cupita perfecerint, quam si ea quæ cupiunt implere non possent.  
 Infeliciores sunt qui faciunt, quam qui patiuntur iniuriam.

Bedæ tom. 2.

B 3

Ignis

Ignis concupiscentiæ carnalis quanto diutius ardere permittitur, tanto difficilius extinguitur.  
 Ingratus unus multis miseris nocet.  
 Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter.  
 Inopiæ parua, auaritiæ defunt omnia.  
 Inimicos diligere graue quidem est præceptum, sed grande præmium.  
 Impronidus miles sortem se in pace gloriatur.  
 Illis dimituntur minima, qui maiora districte fleuerunt peccata.  
 Iugiter attendendum, quanta Dei gratia sic nobiscum.  
 In malis sperare bona, nemo nisi innocens solet.  
 In multis frustra laborat, qui sua magis quam se ipsum Deo offerre studet.  
 In uanum laborat, qui cæcum honorat.  
 Iniuriam magnam creatori facit, qui creaturam ullam plus quam illum diligit.  
 Imperat aut seruit collecta pecunia cuiq.  
 Inuidus alterius marcescit rebus optimis.  
 Impedit ira animum ne possit cernere uerum.  
 Impia queq; studens, nequit in Christo fore prudens.  
 Inuidia plenum super omnes constat egenus.  
 Indurare Dei nihil aliud est, nisi non misereri.  
 Incrassata caro gustat cœlestia raro.  
 Inter epulas difficile seruatur castitas.  
 Infirmi pene omnes se quidem ab alijs tolerari uolunt, ipsi uero alios tolerare renuunt.  
 Infirmas carnis si patienter sustineatur, est quasi purgatorius ignis.  
 Illos expectat gloria, qui laboriosa gerunt certamina.

## K

**K**aritas non est ab ullo extorquenda, sed cum beneficijs exquirenda.  
 Karitas patiens est, benigna est.  
 Karitas operit multitudinem peccatorum.  
 Karos nemo suos Christo præponere debet.

## L

**L**ætetur cor quærentium Dominum.  
 Lex Domini immaculata, conuertens animas.  
 Lætabitur iustus in Domino, & sperabit in Domino, & laudabuntur omnes recti corde.  
 Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia.  
 Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput auguli.  
 Labores manuum tuarum qui manducabis, beatus es & bene tibi erit.  
 Lata & spaciofa uia est, que ducit ad mortem.  
 Luceat lux uestra coram hominibus, ut uideant opera uestra bona, & glorificent patrem uestrum qui in cœlis est.  
 Lex per Moysen data est, gratia & ueritas per Iesum Christum facta est.  
 Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum.  
 Leo rugiens & rursus efuriens princeps impius super populum pauperem.  
 Lingua sapientium ornat scientiam.  
 Lampas contempta apud cogitationes diuitum parata est ad tempus statutum.  
 Lingua placabilis lignum uitæ.  
 Litera occidit, spiritus autem uiuificat.  
 Laudet te alienus, & non os tuum.  
 Loquimini ueritatem unusquisq; cum proximo suo, quoniam sumus inuicem membra.  
 Lingua si non restringitur, nequaquam ubi cecidit iacet, sed semper ad deteriora labitur.  
 Lupus aduentens indicat, quo animo quislibet pastor super gregis custodiam stabat.  
 Lucerna corporis est oculus, lux autem mentis sapientia spiritualis.  
 Lachrymæ ueniam non postulant, sed merentur.  
 Laudis humanæ audis, diuinæ retributionis respuit munus.  
 Labor improbus omnia uincit.  
 Lata magis quam tristitia quosdam homines corrumpunt.  
 Labor assiduus carnales deprimit æstus.  
 Liber est dicendus, in quo nullum regnat uitium.  
 Longo usu discendum est, quid cuiq; loqui uel tacere conueniat.  
 Lucrum turpe ut dispendium fugito.  
 Leuis atq; inconstans nihil aibus differt.  
 Licet multis uita tua placeat, tibi placere non debet,

Lucrum

Lucrum sine damno alterius fieri non potest.  
 Libidinis imperus abstinentiæ expellit uirtus.  
 Latentem superbiam nil magis cõprimit, quã culpa patens.  
 Lasciuus iuuenis eget, ut crebro moneatur.  
 Leges antiquas ne transgrediendo resoluas.  
 Laudat rite Deum, qui uere diligit illum.  
 Laude manet dignus, qui nititur esse benignus.  
 Lumbos præcingit, qui carnis uota restringit.  
 Languor insolitus insolitum etiam quærit medicinæ genus.

## M

**M**agnus Dominus noster, & magna uirtus eius, & sapientiæ eius non est numerus.  
 Mirabilis Deus in sanctis suis.  
 Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis.  
 Misericordia Domini plena est terra.  
 Magna opera Domini, exquisita in omnes uoluntates eius.  
 Misericordia Domini ab æterno, & usq; in æternum super timentes eum.  
 Mutuabitur peccator, & non soluet: iustus autem miseretur, & tribuet.  
 Misericordiam & ueritatem diligit Deus.  
 Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit eos Dominus.  
 Multa flagella peccatoris, sperantem autem in Domino misericordia circumdabit.  
 Miserator & misericors Deus, patiens & multum misericors.  
 Mors peccatorum pessima: & qui oderunt iustum, delinquent.  
 Melius est modicum iusto super diuitias peccatorum multas.  
 Maiorem charitatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis.  
 Mercenarius uidet lupum uenientem, & dimittit oues, & fugit.  
 Melior est obedientia, quam uictima.  
 Meliora sunt uulnera diligentis, quam fraudulenta oscula odientis.  
 Melior est patiens uiro forte: & qui dominatur animo suo, expugnatore urbium.  
 Melior est buccella sicca cum gaudio, quam domus plena uictimis cum iurgio.  
 Musica in luctu, importuna narratio.  
 Melior est iniquitas uiri quam benefaciens mulier.  
 Melius est humiliari cum inuitibus, quam diuidere spolia cum superbis.  
 Melius est ire ad domum luctus, quam ad domum conuiuij.  
 Melius est à sapiente corripit, quam stultorum adulatione decipi.  
 Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescet.  
 Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tue.  
 Militia est uita hominis super terram, & sicut dies mercenarij dies eius.  
 Mors & uita in manibus lingue.  
 Multum ualet deprecatio iusti assidua.  
 Modicum fermentum rotam massam corrumpit.  
 Mundus transit, & concupiscentia eius: qui autem facit uoluntatem Dei, manet in æternum.  
 Melius est non habere quod tribuas, quam impudenter petere quod des.  
 Melius est bene uinci, quam male uincere.  
 Melius est prius facere quod euenit, quam postea mali facti poenitearis.  
 Mendacium non est, cum de rebus insensibilibus quasi de sensibilibus mysticè loquimur.  
 Mirandum simul & dolendum, quod plures quasi religiosi à cibis quibusdã abstinentes, mox quasi scelerati pessima quæq; agere omni modo student.  
 Mirandum dolendumq; nihilominus & illud, quod plurimi simulantes se pro peccatorum uen-  
 - nia uisitare sancta & procul posita loca, cum fuerint reuerli multo peiores fiunt quam antea.  
 Mores & studia rectorum & subrektorum qualitate inspiciuntur.  
 Maiora crimina & tarde credenda sunt cū audiuntur, & citius puniēda cū ueraciter agnoscuntur.  
 Melius est rusticitatem habere sanctam, quam eloquentiam peccatricem.  
 Mollis & dissolutus non uir, sed mulier est dicendus.  
 Mulier dans operam uirtuti, uir potest dici.  
 Melius est facere diuortium cum homine, quam cum Deo.  
 Manus pauperis, gazophylacium Christi est.  
 Male sabbatum celebrat, qui à bonis operibus uacat.  
 Magna pars intelligentiæ scire quid nescias.  
 Magna securitas est cordis, aliena non appetere.  
 Militis cuiuslibet fortitudo non agnoscitur, nisi in bello.  
 Mala mors putanda non est, quam bona uita præcessit.  
 Malus ubi se simulat bonum, ibi est pessimus,

B

Male



Male imperando summum imperium amittitur.  
 Mala conscientia nusquam requiescit secunda.  
 Mortuus huic mundo, nil scit nisi uiuere Christo.  
 Magnum certamen iuuenilem uincere carnem.  
 Maxima fit pestis, cum pastor erit puerilis.  
 Mens leuis ac fragilis cito perfert scandala carnis.  
 Mens affueta malis, uix eripietur ab illis.  
 Mors & perditio dicenda est cæca libido.  
 Maximè quærendum, quod semper erit retinendum.

## N

**N**on uia Domini uiam iustorum, & iter impiorum peribit.  
 Noli emulari in eo, qui prosperatur in uia sua, in homine faciente iniusticias.  
 Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus.  
 Nolite sperare in iniquitate, & rapinas nolite concupiscere.  
 Nisi Dominus custodierit ciuitatem, frustra uigilat qui custodit eam.  
 Non saluatur rex per multam uirtutem.  
 Nolite confidere in principibus, in filiis hominum, in quibus non est salus.  
 Nemo bonus nisi solus Deus.  
 Non in solo pane uiuet homo, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei.  
 Non est opus sanis medicus, sed male habentibus.  
 Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei.  
 Nemo potest duobus dominis seruire.  
 Non potest arbor bona fructus malos facere, neq; arbor mala fructus bonos facere.  
 Neceffe est ut ueniant scandala, uæ autem homini illi per quem scandalum uenit.  
 Non est discipulus super magistrum.  
 Nihil opertum, quod non reueletur, & occultum, quod non sciatur.  
 Nemo mittens manum suam ad aratrum, & aspiciens retro aptus est regno Dei.  
 Ne tardes conuerti ad Dominum.  
 Non est speciosa laus in ore peccatoris.  
 Noli negligere disciplinam Domini, & ne fatigeris cum ab eo argueris.  
 Noli arguere derisorè, ne oderit te: argue sapientem, & diligit te.  
 Non est homo iustus super terrâ, qui facit bonum, & non peccet.  
 Nouit iustus animas iumentorum suorum, uiscera autem impiorum crudelia.  
 Non agnoscitur in bonis amicus, nec absconditur in malis inimicus.  
 Ne coram cæco ponas offendiculum.  
 Non uult Deus mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat.  
 Nihil in terra fit sine causa.  
 Nouit Dominus qui sunt eius.  
 Non solum rei sunt qui faciunt mala, sed qui consentiunt facientibus.  
 Nemo coronabitur, nisi qui legitime certauerit.  
 Noli uinci à malo, sed uince in bono malum.  
 Nolite diligere mundum, neq; ea quæ in mundo sunt.  
 Nolite mirari si odit uos mundus.  
 Nemo quod suum est querat, sed quod alterius tantummodo.  
 Non diligamus uerbo neq; lingua, sed opere & ueritate.  
 Non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente qui timet Deum, & operatur iusticiam, acceptus est illi.  
 Nihil infelicis felicitate peccantium.  
 Nitens cutis sordidum demonstrat animum.  
 Non est secunda lætitia in diuinis paginis multa cognoscere, sed cognita custodire.  
 Nosse & posse bona prius incognita atq; impossibilia, demonstrat gratiæ supernæ dona.  
 Nil est tam facile, quod noui fiat difficile, si inuitus facias.  
 Nemo in alium priusquam in se ipsum peccat.  
 Nunquam Deus mentem deserit, quæ peccata sua ueraciter agnoscit.  
 Nescit penè quid labor sit, qui nunquam circa spirituales nequicias certare studuit.  
 Negligentia & ociositas hominem trahunt ad interitum.  
 Nisi quis in fide & spe fundatus fuerit, ad charitatis uerè cultum non ascendit.  
 Nulli uel male uel bene contingit propter se solum, sed ut simul alij corrigantur aut consolentur per illum.  
 Nequitia diaboli qualis in Iob fuisse legitur, talis in omnes homines erit, si tantum permittatur.  
 Nemo in ecclesia amplius nocet, quam qui peruerse agens regimè tenet,

Non

Non multitudo peccatorum, sed impietas hominem ducit ad desperationem.  
 Non est in hominis potestate uita illius.  
 Nil cuiquam proderit æstimari sanctus, cum non sit.  
 Nil petas quod negaturus es.  
 Nihil dolenda præsumptio, quod ea mala facere præsumunt Christiani, quæ execratur pagani.  
 Nam Christiani Dei sui sanctorum que suorum destruunt monasteria, pagani autem sua uenerantur idola.  
 Non uiuas aliter in solitudine, aliter in foro.  
 Nil scire uel curare, hoc est mortuum uiuere.  
 Negat sibi ipse, qui quod difficile est petit.  
 Nulli imponas, quod ipse pati non possis.  
 Nemo periculosius peccat quam qui peccata defendit.  
 Nemo nobilis nisi quem nobilitat uirtus.  
 Nisi quis timorem amoremq; Dei ante se iugiter ponat, citò in aliquod peccatum labitur.  
 Nemo se satis metiri præualet, nisi alterum consideret.  
 Nil magnum est in rebus humanis nisi animus magna despiciens.  
 Non homo non aurum poterunt dare quæq; beatum, sed uirtute Dei consistit uita beati.  
 Nil peccant oculi, si mens uelit his dominari.  
 Non poterit dici quam multa sit ars inimici.  
 Nil credas actum, cum quicquam restat agendum.  
 Nil prodest didicisse bonum, nisi feceris illud.  
 Ne tardare uelis, si quem conuertere possis.  
 Non est multa sciens laudandus, sed bene uiuens.  
 Nihil stultorum par semper amat factorum.

## O

**O**culi Domini super iustos, & aures eius in preces eorum.  
 Os iusti medicabitur sapientiam, & lingua eius loquetur iudicium.  
 Obseruabit peccator iustum, & stridit super eum dentibus suis.  
 Omnia quæcunq; uoluit Dominus fecit in celo & in terra, in mari & in omnibus abyssis.  
 Omne regnum in seipso diuisum desolabitur.  
 Omnis plantatio quam non plantabit pater cælestis, eradicabitur.  
 Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati.  
 Omnis qui petit, accipit: & qui querit, inuenit, & pulsanti aperietur.  
 Omnis qui se exultat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur.  
 Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, & in ignem mittetur.  
 Omni habenti dabitur, ab eo autem qui non habet, & quod habet auferetur ab eo.  
 Omne peccatum & blasphemia renitetur hominibus, spiritus autè blasphemia non remittetur.  
 Orate ne fuga uestra fiat hyeme uel sabbato.  
 Omnia possibilia sunt credenti.  
 Omni tempore benedic Deum, & pete ab eo ut uias tuas dirigat.  
 Omni custodia serua cor tuum, quia ex ipso uita procedit.  
 Omni negotio tempus est, & opportunitas.  
 Omnia fac cum consilio, & post factum non poenitebis.  
 Omnis sapientia à Domino Deo est, & cum illo fuit semper.  
 Odium suscitatur rixas, & uniuersa delicta operit charitas.  
 Omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis pro ut uult.  
 Omne quodcunq; facitis in uerbo aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu, gratias agentes Deo & patri per ipsum.  
 Omnes unanimes in oratione estote, compatientes, fraternitatis amatores, misericordes, modesti, humiles.  
 Omne gaudium existimate cum in tentationes uarias incideritis.  
 Omnis qui odit fratrem suum, homicida est.  
 Obedire oportet Deo magis quam hominibus.  
 Omne datum optimum, & omne donum perfectum desursum est, descendens à patre lumino.  
 Oculus non uidit, & auris non audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentiibus se.  
 Omnia munda mundis, coinquinatis autem & infidelibus nihil est mundum.  
 Omnia licent, sed non omnia expediunt.  
 Omnis infidelium uita, peccatum est.  
 Ociositas inimica est animæ.  
 Omnis dies uelut ultimus tractandus est.  
 Ociosum uerbum est, quod aut ratione iuste necessitatis, aut intentione pie utilitatis caret.

Obsequium

Obsequium amicos, ueritas odium patit.  
 Occasiones deesse non possunt perituris.  
 Omnino errat, qui per pacem & ocium se assequi triumphum putat.  
 Omnis diuina percussio aut purgatio est uitæ presentis, aut initium pœne sequentis.  
 Oratione continua superantur uitia.  
 Opere melius quam uerbis Deus laudatur & predicatur.  
 Oculi petulantes cordis luxuriosi sunt proditores.  
 Occultæ & iugiter perpetratae culpæ merentur, ut reges pastoresq; peruersi constituantur.  
 Omnia fidei argumenta à preteritis rebus sunt assumenda.  
 Omne quod est iustum, merito dici ualeat unum.  
 Orandum semper, ne seducamur ab hoste.  
 Omni prælato subiectus sis quasi Christo.  
 O quantis curis mens indiget omnibus horis.  
 Os quod mentitur, animam iugulare refertur.

## P

**P**Rope est Dominus omnibus inuocantibus eum in ueritate.  
 Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.  
 Prohibe linguam tuam à malo, & labia tua ne loquantur dolum.  
 Patientia pauperum non peribit in finem.  
 Petite, & dabitur uobis: quarite, & inuenietis: pulsate, & aperietur uobis.  
 Perfectus omnis erit, sicut licet magister eius.  
 Potens est Deus de lapidibus suscitare filios Abraham.  
 Percute filium tuum uirga, & liberabis animam eius à morte.  
 Plus proficit correptio apud prudentem, quàm centum plage apud stultum.  
 Peruersi difficile corriguntur.  
 Princeps qui libenter audit uerba mendacij, omnes ministros habet impios.  
 Per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.  
 Pondus & pondus, mensura & mensura: utrunq; abominabile est ante Deum.  
 Probata uirtus corripit insipientes.  
 Propter peccata populi regnare facit Dominus hypocritam.  
 Peccator uel puer centum annorum maledictus erit.  
 Pugnabit orbis terrarum contra insensatos.  
 Post concupiscentias tuas non eas.  
 Probate spiritus, si ex Deo sint.  
 Prudentia carnis, mors est: prudentia autem spiritus, uita & pax.  
 Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis.  
 Plenitudo legis est dilectio.  
 Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei.  
 Peccantes coram omnibus arguantur, ut ceteri metum habeant.  
 Positi in delicijs attendere nequeunt, quanta sit pœna perennis.  
 Pax uera est dicenda, cum spiritus & caro conueniunt omni modo.  
 Pacificus homo filius Dei meretur uocari.  
 Parentes in tantum diligendi sunt & honorandi, quantum illi subiecti sunt summo patri.  
 Prælati ac senioribus suis inobediens, meretur ut si ipse prælatus fuerit aliquibus, ab eis eadem patiat.  
 Pastor qui libet fugit, cum subiectis solacium subtrahit, aut iniusticiam uidens non contradicit.  
 Par supplicium subibunt, qui pariter peccauerunt.  
 Pœnitentia uera est & perpetrata mala plangere, & plangenda non perpetrare.  
 Publica culpa, publica etiam indiget pœnitentia.  
 Pœnas grauissimas quandoq; sunt passuri, qui nō pro sceleribus suis renunt parua flagella pati.  
 Plenus uenter facile disputat de ieiunijs.  
 Perfectum odium est, quod nec iusticia nec ratione caret.  
 Peccatum peccato adijcitur, cum id quod nequiter gestum est, nequiter etiam defenditur.  
 Probatio bonæ uoluntatis, nolle peccare cum possis.  
 Prouidendū est cunctis pro Dei amore licita relinquuntib; ne tepide uiuētes ad illicita corruāt.  
 Pro qualitate audientium formari debet sermo doctorum.  
 Præuis moribus semper grauis est uita bonorum.  
 Peccata quedam animam polluunt, quedam uerò extingunt.  
 Priusquam promittas delibera, ne post promissa minime expleta mendax dicaris.  
 Periculum nunquam sine periculo uiincitur.  
 Prudentia rerum exitus metitur.

Plus

Plus sunt laudandi benefacientes quàm benedicentes.  
 Pecunia tunc fit preciosa, cum pro Dei amore translata in alios definit possideri.  
 Plurimi infamiam, pauci uerò uerentur reatus conscientiam.  
 Pacem cum hominibus habeas, bellum cum uitijs.  
 Pecuniæ imperare oportet, non seruire.  
 Paupertas animæ maior quam corporis extat.  
 Peccans quotidie studeat mox se reparare.  
 Perfectus miles pensat sapissimè uires.  
 Peruerse menti sua culpa est maxima pœna.  
 Præceps ad risum, præceps quoq; fertur ad iram.  
 Promptus uel facilis ad risum schemata ne sis.  
 Pluribus intentus minor est ad singula sensus.  
 Præsens uita breuis, sed uita futura perennis.

## Q

**Q**uam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde.  
 Quarite Dominum, & confirmamini: quarite faciem eius semper.  
 Quarite Dominum, & uiuet anima uestra.  
 Qui timetis Dominum, laudate eum.  
 Qui diligitis Dominum, odite malum.  
 Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est Dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit signum nostrum.  
 Qui non accepit in uano animam suam, nec iurauit in dolo proximo suo, hic accipiet benedictionem à Domino.  
 Quis sicut Dominus Deus noster, qui in altis habitat, & humilia respicit in caelo & in terra.  
 Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent.  
 Quarite primum regnum Dei, & iustitiam eius, & hæc omnia adijciantur uobis.  
 Qui perseuerauerit usq; in finem, hic saluus erit.  
 Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum.  
 Qui est ex Deo, uerba Dei audit.  
 Quid prodest homini, si uinum mundum lucretur, animæ uerò suæ detrimentum patiat.  
 Quam dabit homo commutationem pro anima sua.  
 Qui dixerit fratri suo Fatue, reus erit gehennæ ignis.  
 Qui odit animam suam in hoc mundo, in uitam æternam custodit eam.  
 Quod Deus coniunxit, homo non separet.  
 Qui infidelis est in minimo, & in maiori infidelis est.  
 Quasi scelus idolatriæ est, Deo nolle acquiescere.  
 Quarite Dominum dum inueniri potest, inuocate eum dum prope est.  
 Qui sequitur iustitiam, diligitur à Domino.  
 Qui abscondit scelera sua, non dirigitur: qui autem confessus fuerit & reliquerit ea, misericordiam consequetur.  
 Qui diligit disciplinam, diligit & sapientiam.  
 Qui offert sacrificium ex substantia pauperis, quasi qui uicimat filium in conspectu patris sui.  
 Qui auertit aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis.  
 Quasi tempestas impius pertransit.  
 Quæ non congregas in iuuentute, quomodo ea habere poteris in senectute.  
 Qui prouus est ad misericordiam, benedicetur.  
 Qui fratri suo parat foueam, ipse incidet in illam.  
 Qui modica spernit, paulatim decidet.  
 Qui sibi nequam est, cui bonus erit.  
 Quodcumq; potest manus tua facere, instāter operare: quia nec opus nec ratio nec sapientia erūt apud inferos, quo tu properas.  
 Qui parcat uirga, odit filium.  
 Qui timet Deum, non erunt incredibiles uerbo illius.  
 Qui mollis & dissolutus est opere suo, frater est sua opera dissipantis.  
 Quod timet impius, ueniet super eum.  
 Qualis rector est ciuitatis, tales inhabitantes.  
 Qui custodit os suum, custodit & animam suam.  
 Qui obdurat aurem suam ad clamorem pauperis, & ipse clamabit, & non exaudietur.  
 Qui docet fatuum, quasi qui glutinat testam.  
 Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.  
 Qui in uno offendit, multa bona perdit.  
 Quanto magnus es, humilia te in omnibus.

Qui

Qui timet pruinam, ueniet super eos nix.  
 Qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit brauium.  
 Quicumq; uoluerit amicus esse seculi huius, inimicus Dei constituitur.  
 Qui se existimat stare, uideat ne cadat.  
 Qui habet aurem, audiat quid spiritus dicat ecclesiis.  
 Qui conuersi fecerit peccatorem ab errore uitæ suæ, saluabit animam eius à morte.  
 Qui non manducat, manducantem non iudicet.  
 Qui suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior.  
 Quicumq; spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei.  
 Qui uiderit fratrem suum necessitatem patientem, & clauerit uiscera sua, quomodo charitas Dei manet in eo.  
 Qui parcè seminat, parcè & metet.  
 Qui gloriatur, in Domino gloriatur.  
 Quanto altior gradus, tanto profundior casus.  
 Quod tibi non uis fieri, alij ne feceris.  
 Qui igno. at, ignorabitur.  
 Qualis sit quilibet pastor, lupus adueniens indicat.  
 Qualis apud se quisq; lateat, illata contumelia probat.  
 Quam laudem merebimur de pallore ieiunij, si inuidia sumus liuidi.  
 Quid uirtutis habet uinum non bibere, & ira atq; odio inebriari.  
 Quid prodest attenuari corpus abstinentia, si animus intumescat superbia.  
 Quali in sacculum pertusum res suas ingerit, qui & bona aliqua agit, & tamē nulla prauitatis solita studia deserit.  
 Qui se meminit illicita plurima perpetrasse, debet etiam pro pœnitentiâ à licitis abstinere.  
 Quisquis cogitat quid Deo uoueat, se ipsum uoueat & reddat.  
 Quantum bonum habeat sanitas, ostendit infirmitas.  
 Qui succurrere perituro potest, si non succurrat, reus mortis eius erit.  
 Qui uerbis lenibus potest corrigi, non debet increpatione exasperari.  
 Qui casti perseuerant & uirgines, angelis Dei efficiuntur æquales.  
 Quisquis iugiter tractat ut bona aliqua faciat, sine intermissione orat.  
 Quæcumq; mensuram excedunt, dæmonia suggerunt.  
 Quantum quis in humilitate & castitate profecerit, tantum Deo appropinquabit.  
 Quod omni modo necesse est pati, patienter sustine.  
 Quæ facere turpe est, etiam dicere turpe est.  
 Quanto mens fit diuisa ad multa opera, fit minor ad singula.  
 Quæ modo quisq; legit, hæc habiturus erit, seu bona siue mala semper habebit ea.  
 Quousq; homini non displicent mala à se facta, regnant in eo uitia.  
 Qui nunquam didicit subesse, nulli potest ritè præesse.  
 Quid infelicius quam conspecta felicitate aliorum affici.  
 Quod unusquisq; non expertus est in semetipso, difficile credit in alio.  
 Quis diues? qui nil cupit, & quis pauper? auarus.  
 Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.  
 Quid stulti proprium? non posse & uelle nocere.  
 Quod prudentis opus? cum possit nolle nocere.  
 Quam prope sit litus, in corde maris labyrinthus.  
 Quantum plus ualeas, tantum summittere Christo.  
 Qui tibi dat multum, de te quoq; quarit id ipsum.  
 Quam bonus est Dominus cunctis querentibus illum.  
 Quam tenebrosus amor quo lucis spernitur auctor.

## R

Regnum tuum Domine, regnum omnium seculorum.  
 Rectos decet laudatio.  
 Redimet Dominus animas seruatorum suorum, & non delinquet omnes qui sperant in eo.  
 Reuela Domino uiam tuam, & spera in eum, & ipse faciet.  
 Rectè iudicate filij hominum.  
 Regnum cœlorum uim patitur, & uiolenti rapiunt illud.  
 Risus dolore misceatur, & extrema gaudij luctus occupat.  
 Responso mollis frangit iram.  
 Regnantibus impijs ruina hominum erit.  
 Rex qui fedet in solio iudicij, dissipat omne malum intuitu suo.  
 Rex qui iudicat in ueritate pauperes, thronus eius in æternum firmabitur.

Rex

Rex iustus erigit terram, uir auarus destruet eam.  
 Regnum à gente in gentem transfertur propter iniusticias.  
 Renouamini spiritu mentis uestræ, & induite nouum hominem, qui secundum Deum creatus est in iusticia & sanctitate ueritatis.  
 Religio munda & immaculata apud Deum patrem hæc est: uisitare pupillos & uiduas in tribulatione eorum.  
 Radix omnium malorum, cupiditas.  
 Religiosus homo, si citò irascitur, facillè etiam ad pœnitentiâ mouetur.  
 Rectè iudicare aliena merita non ualet, cui conscientia innocentia propriæ nullam iudicij regulam præbet.  
 Rectius sequitur agnum coniugati humiles, quam uirgines superbientes.  
 Robusti corpore nisi Deo, à quo uires habent, deuotè famulentur, pro hoc pœnas patientur.  
 Referendum est pietati diuinæ, quicquid homo iumentis amplius habet.  
 Regnum Dei tantum ualet, quantum habes.  
 Ruina populj, sacerdotis mali.  
 Ratio humana quot peruersis cogitationib. renititur, tot coronas cœlestes promeretur.  
 Regimen animarum ars est artium.  
 Raptores alienarum rerum, ipsi quandoq; rapiuntur ad interitum.  
 Repentinus furor nil rationis recipit.  
 Rebelles diuinæ pietati tradentur diaboli potestati.  
 Res quælibet obscura per similitudinem est explananda.  
 Remissio & lenitas nimia coram Deo reputatur pro crudelitate magna.  
 Repti & in hoc seculo fatigantur desiderijs, & in futuro tormentis.  
 Rustica lingua uiri mansuetum cor retinentis, Gratiore est Domino quam lingua perita superbi.  
 Rara fides homini tribuenda est pro dolor omni.  
 Rex pius & iustus studet hoc quod dicitur esse.  
 Regis enim nomen monet ut commissa regantur.  
 Rebus in aduersis ne motus desituaris.

## S

Seruite Domino in timore, & exultate ei cum tremore.  
 Sacrificium Deo spiritus contribulatus.  
 Sit gloria Domini in seculum seculi.  
 Sit nomen Domini benedictum ex hoc nunc & usq; in seculum.  
 Salus iustorum à Domino, & protector eorum in tempore tribulationis.  
 Suauis Dominus uniuersis, & miserationes eius super omnia opera eius.  
 Spiritus ubi uult spirat, & uocem eius audis: sed non scis unde ueniat, & quo uadat.  
 Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & ueritate oportet adorare.  
 Si manus tua uel pes tuus scandalizet te, abscinde illum & projice abs te.  
 Sic Deus dilexit mundum, ut filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat uitam æternam.  
 Si peccauerit in te frater tuus, uade & corripe eum inter te & ipsum solum.  
 Sanctus spiritus disciplina fugiet fictum, & aufert se à cogitationib. quæ sunt sine intellectu.  
 Sapientis oculi in capite eius.  
 Sentite de Domino in bonitate, & in simplicitate cordis querite illum.  
 Stultus uerbis non corrigitur.  
 Sapiens cor & intelligibile abstinet se à peccatis.  
 Stultitia colligata est in corde pueri, & uirga disciplina fugabit eam.  
 Stratera dolosa abominatio est apud Deum, & pondus equum uoluntas eius.  
 Sapiens ut sol permanet, stultus autem ut luna mutatur.  
 Semel loquitur Deus, & secundo non repetit.  
 Sapientiam omnium antiquorum exquirat sapiens.  
 Sapientia abscondita & thesaurus inuisus, quæ utilitas in utrisq;  
 Sapiens uerbis innotescit paucis.  
 Septies cadit iustus, & resurget: impij autem corruent in malum.  
 Sermo durus suscitatur furorem.  
 Somnia extollunt imprudentes.  
 Secura mens quali iuge conuiuium.  
 Secreta regis celare, bonum est: magnalia autem Dei reuelare, honorificum est.  
 Stultus in risu exultat uocem suam.  
 Si diligamus inuicem, Deus in nobis manet, & charitas eius in nobis perfecta est.  
 Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem suum oderit, mendax est.

Bedæ tom. 2.

C

Spiritualis

Spiritualis homo diiudicat omnia, & ipse à nemine iudicatur.  
 Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes uiuificabuntur.  
 Sapientia huius mundi, stultitia est apud Deum.  
 Sine penitentia sunt dona & uocatio Dei.  
 Scientia inflat, charitas ædificat.  
 Si uiuimus spiritu, spiritu & ambulemus.  
 Siue uiuimus siue morimur, Domini sumus.  
 Sic diligendi sunt homines, ut eorum non diligantur errores.  
 Speculator altat desuper, qui nos diebus omnibus actusq; nostros prospicit.  
 Scire Dei, approbare est: nescire uerò, reprobare.  
 Summa apud Deum est nobilitas, clarum esse uirtutibus.  
 Subicctorum uitia aliquando sunt dissimulanda, sed post hæc quia dissimulabantur indicanda.  
 Satang insidias euadere, non est uolentis neq; currentis, sed miserentis Dei.  
 Simulatores & callidi prouocant iram Dei.  
 Solitudinem querit, qui cum innocentibus uiuere cupit.  
 Similitudines rerum uariarum ad ædificationem nostram iugiter proponenda sunt.  
 Sicut canis reuertit ad uomitum suum, sic imprudens stultitiam suam iterat.  
 Sicut aqua extinguit ignem, ita elemosyna peccatum.  
 Sanctitatis nomen habere sine operibus, nulli prodest.  
 Sapiens est, qui factis plus quam uerbis alios docet.  
 Salus est diuitum, subuenire necessitatibus pauperum.  
 Sagittas contumeliæ uirtus repellit patientiæ.  
 Scorpiones dici possunt, qui bonis quidē in facie nō resistunt, sed mox cum recesserint detrahūt.  
 Semetipsum abnegat, qui relicto carnalis uitæ homine, induit spirituale & nouū hominē, id est  
 Stultum ualde est, si his placere querimus, quos non placere Deo scimus. (Christum.)  
 Sufficit unicuique sic disputare uel dicere, ut intelligatur.  
 Superfluitas tam uerborum quam rerum uitanda est.  
 Sicut ex uarijs floribus colliguntur mella, ita ex uarijs hominib; uirtus quælibet est colligenda.  
 Secularibus literis intentus, sacræ scripturæ arcana capere non potest.  
 Scripturam sacræ legens attendere debet quid mystice uel iuxta literā, quid pro parte uel pro  
 toto dictum sit.  
 Scripturæ sacræ meditatio mentem retrahit à cogitatu noxiō.  
 Sicut plurimi cibi nihil profunt absq; sale, ita omnes uirtutes absq; charitate.  
 Sicut fistula absq; inspirante nullum reddit sonum, ita & cor hominis absq; inspiratione diuina  
 nullum recipit bonum.  
 Sicut equi cuiuslibet cursus in loco spaciōso, ita & hominis uoluntas probatur in arbitrio dato.  
 Sicut oculi omnium in capite, ita etiam in Christo consistere debet omnis intentio fidelium.  
 Sine sine cruciari meretur, qui nullum peccandi finem in corde suo statuit.  
 Summi principis ministri in primis sunt prouidendi.  
 Sic alijs ignosce, ut tu tibi peccanti illos ignoscere cupis.  
 Sanguis sanguinem tangit, cum peccata peccatis adijciuntur.  
 Superbia sola corrumpit omnia bona.  
 Stulta uota frangenda sunt.  
 Sine doctrina uita est quasi mortis imago.  
 Si ames dici pater & princeps, nomen cum honore serua, moribus imple.  
 Septus uentis agitatur ingens pinus, & celsæ turres grauiore casu decidunt.  
 Stantibus & lapsis par sollicitudo tenenda est, his ne retrò cadant, illis ut concite surgant.  
 Sermo datur multis, animi sapientia paucis.  
 Si nequeas plures, uel te solummodo cures.  
 Si quid uouisti Domino, ne reddere tardes.  
 Solius est Domini bona de prauis operari.  
 Semper auarus eget, hunc nulla pecunia replet.  
 Si uis saluari, nil huic prepone salutis.  
 Spiritus est uita, mors carnis philosophia.

## T

TE decet hymnus Deus in Syon, & tibi reddetur uotum in Hierusalem:  
 Testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.  
 Tibi Domine derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor.  
 Timete Dominum omnes sancti eius, quoniam non est inopia timentibus eum.  
 Theaurizate uobis thesauros in celo, ubi nec arugo neq; tinea demolitur, & ubi fures nō effo-  
 diunt nec furantur.

Timor

Timor Domini expellit peccatum.  
 Totum spiritum suum profert stultus, sapiens autem differt & reseruat in posterum.  
 Tempus omni rei sub celo.  
 Turris fortissima nomen Domini, ad ipsum currit iustus, & exaltabitur.  
 Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis.  
 Timenti Deum, bene erit in extremis.  
 Triplex funiculus difficile rumpitur.  
 Testis falsus non erit impunitus.  
 Timor non est in charitate, sed perfecta charitas foras mittit timorem.  
 Turpe est, ut qui nescit tenere moderamina uitæ suæ, iudex fiat alieng.  
 Tanto subtilius quisq; de tenebris iudicat, quanto eum uerius claritas lucis illustrat.  
 Tentator peruigil hos acrioribus pulsat insidijs, quos maxime uiderit abstinere à peccatis.  
 Tenax & prodigus nimium, ambo in unum nimietatis confluunt uitium.  
 Timendus est præ cunctis, cuius potestas est super omnes.  
 Teneq; nimis mentes asperioribus formandæ sunt studijs.  
 Temperatum omne tam Deo quam hominibus est acceptabile.  
 Tormenta quorundam alijs profunt ad correctionem.  
 Tantum quisq; proximum portat, quantum amat.  
 Tanto peiora sunt uitia, quanto uirtutum specie celantur.  
 Tandiu quis errat in fide, quousq; omnia à Deo inspici & regi diffidit.  
 Tecta odia peiora sunt, quam apta.  
 Tale genus est uitiorum, ut nisi præteritum celeri penitentia deleatur, alia exinde orientur.  
 Tales simus intus, quales nos foris ostendimus.  
 Tacere qui nescit, nescit & loqui.  
 Tacentib; difficile subuenitur, confitētes autē languoris sui qualitatē, facilius recipiēt sanitatem.  
 Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum.  
 Tunc te lapsurum formida, cum ruit alter.  
 Tutus erit nunquam, qui suspitione laborat.  
 Tristantur facile, quorum spes extat in imis.  
 Tempestas grandis est indignatio regis.  
 Testis ueridicus uero regi manet aptus.  
 Totus ubiq; manens, tota est uirtute colendus.  
 Timor Dei & oratio assidua, hominem uolare faciunt ad cœlestia.  
 Tolerabilius mundi mala suscipimus, si contra hæc præscientiæ clypeo munimur.  
 Tepide uiuentes Christiani, difficultus corriguntur quam pagani.

## V

VNiterse uitæ Dñi misericordia & ueritas requirētib; testamentum eius, & testimonia eius,  
 Vultus Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriā eorum.  
 Veritatem requirēt Dominus, & retribuēt abundanter facientibus superbiam.  
 Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis uirtus eorum.  
 Vox exultationis & salutis in tabernaculis iustorum.  
 Vana salus hominis.  
 Viriliter agite, & confortetur cor uestrum omnes qui speratis in Domino.  
 Viri sanguinum & dolosi non dimidiabunt dies suos.  
 Vir linguosus non dirigitur in terra.  
 Virum iniustum mala capient in interitu.  
 Ve uobis qui decimatis mentem & anetū, & cuminum, & quæ matora sunt reliquistis, id est mise-  
 ricordiam & iudicium.  
 Vigilate & orate ne intretis in tentationem.  
 Vigilate omni tempore, orantes ut digni habeamini fugere, quæ uentura sunt.  
 Vbi est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.  
 Vnaquæq; arbor ex fructu suo cognoscitur.  
 Verba sapientium quasi stimuli, & quasi clauis in altum defixi.  
 Vani sunt omnes homines, in quibus non est scientia Dei.  
 Vox diei Domini amara, tribulabitur ibi fortis.  
 Vinum apostatare facit etiam sapientes.  
 Væ ciuitati cuius rex iuuenis est, & cuius principes mane comedunt.  
 Vbi fuerit superbia, ibi erit & contumelia.  
 Vir iracundus prouocat rixas: qui autem patiens est, mitigat fuscitatas.  
 Væ soli, quia cum ceciderit, non habet subleuantem se.  
 Væ qui dicunt bonum malum, & malum bonum.  
 Virum stultum interficit iracundia, & paruulum occidit inuidia.

Bedæ. tom. 2.

C

Via

Via impiorum tenebrosa, nesciunt ubi corruant.  
 Vita carniū sanitas cordis: putredo ostium, inuidia.  
 Via uitæ custodienti disciplinam, qui autem increpationes relinquit, errat.  
 Vasa figuli probat fornax, & homines iustos tentatio tribulationis.  
 Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos.  
 Vnus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus & pater omnium.  
 Vnusquisq; propriam mercedem accipiet secundum suum laborem.  
 Vnicuiq; datur manifestatio spiritus ad utilitatem.  
 Virtus in infirmitate perficitur.  
 Verbum bonum super datum optimum.  
 Vir duplex animo, inconstans est in omnibus uis suis.  
 Vbi spiritus Domini, ibi libertas.  
 Vbi est charitas & dilectio, ibi sanctorum congregatio.  
 Voluntas integra benefaciendi, à Deo reputabitur pro opere beneficij.  
 Vera discretio non nisi uera humilitate acquiritur.  
 Voluptas omnis ad instar apum, ubi grata mella fudit, morfu corda ferit.  
 Vehementior est animi quam corporis febris.  
 Virtutis fructum sapiens in conscientia, minus perfectus ponit in gloria.  
 Vigilat qui ad aspectum ueriluminis mentis oculos apertos tenet.  
 Victus ab uno quolibet uitio cito labitur in alia.  
 Virtus semper inuidia patet.  
 Vanæ gloriæ sectator ei qui semina sua uento dispergenda committit, assimilatur.  
 Valens retinere sanitatem, nullius despiciat uel irideat infirmitatem.  
 Vitanda est superbia, quæ & angelos decipit, & uirtutes omnes destruit.  
 Vitia prius extirpanda sunt in homine, deinde uirtutes inserenda.  
 Virgines & monachi sic temperent ieiunium, ut semper fortes sint ad Dei seruitium.  
 Voluptas habet pœnam, & necessitas parit coronam.  
 Vnaquæq; uirtus tanto minor est, quanto defunt cetera.  
 Vbi non est timor Dei, ibi regnum peccati.  
 Vnde bonus proficit, inde inuidus tabescit.  
 Virtus dediti, non possunt uirtutibus ditari.  
 Ut uolunt reges, ita ualent leges.  
 Valde imperitus est medicus, qui nulla nisi lenia medicamina dare nouit.  
 Ultra modum sunt delicati, qui nulla aduersa uolunt pati.  
 Verecundiam abijciens, omnes simul uirtutes abiecit.  
 Vix quisquam in bonum transit, nisi ex malo.  
 Variam dant oca mentem.  
 Vilitas argentum est auro, uirtutibus aurum.  
 Viuere si recte nescis, decede peritis.  
 Utilitatis amor cito suadet, quid sit agendum.  
 Vilitas grandis latet in rebus quoq; paruis.  
 Virtutes uariæ pariter possunt habitare.  
 Virtus est grandis, benedicere pro maledictis.  
 Ut lapis omnis homo, nisi mollis agatur ab alto.  
 Vis ingens animi, nullius laude moueri.

PROVERBIORVM LIBRI,  
 FINIS.

## Venerabilis Bedæ presbyteri De substantiis libellus.

PROLOGVS.



**S**ANCTÆ ecclesiæ munusculum aliquod offerre cupiens, sed in manu mea nil reperiens præter paruam dictandi atq; scribendi notitiam, hanc ipsam in eius seruitium uolo coaptare, quantum Dominus dignatur adiuuare. Scribere enim gestio pro admonitione cunctorum fidelium admonitione duntaxat indigentium, diuidens eos in duas personas clericorum & laicorum, assumensq; ad hoc utriq;

utriq; personæ congrua monita, per quæ à carnalibus ad spiritualia, à uisibilibus ad inuisibilia possunt animum suspendere, & superna conspiceret, sicut & Apostolus dicit: Inuisibilia enim Dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. Cuius studij oblatio precor ne cui indigna uideatur, quia ut legitur ad templum Domini quondam inter insignia & preciosissima dona offerbantur etiam uiles pili caprarum: & duo minuta uiduæ pauperculæ oblata Deo ipsius Domini nostri Iesu Christi testimonio approbantur. Precor & illud ut si quisquam in his quæ dicam uel melius sentiat, uel aptius eadem proferre ualeat, non idcirco rusticitatis meæ uerbulatitudo reprehendat: quia ut quidam sapiens dicit, Non omnia possumus omnes. Nam si ille eandem sententiam iuxta ingenij sui uires melius quam ego proferre possit, forsitan & alter aliquis illo sapientior excellentius proferre nosset. Vnusquisq; ergo in suo sensu abudet, tanto maiores Deo agens gratias, quanto excellentioris scientiæ talentum ab eo accepit: simulq; attendat, quia Deo magis placent rustica humilium dicta, quam eximia uerbofinitas arrogantium, & in seculari literaturæ pompa gloriantium.

## De substantiis.

**S**UBSTANTIA igitur, quæ per se sine ullius adminiculo subsistere ualeat, Deus solummodo est. Illa autem substantia, cuius totum esse in alterius consilio potest esse, creatura profecto esse probatur. Sed sicut diuina substantia in tribus constat personis, patris, & filij & spiritus sancti: ita & creatura omnis in tribus distat differentijs. Aut enim est rationalis, ut angelici spiritus & homo: aut animalis, ut omnia quæ sunt uitali sine ratione potiuntur: aut neutrum est, habens tantummodo esse, ut arbores & lapides. Vnde omnino patet, quia omnis creatura Deo, à quo omne quod est habet, se quoq; subdere debet. Cuius nimirum subiectionis ratio & obseruantia ad solam rationalem creaturam pertinet, id est ad angelos & homines. Sicut enim hi soli cæteris creaturis excellentiores sunt conditi, ita etiam ab his solis exigitur subiectio & cultura Dei, & aut pro subiectionis studio remunerantur, aut pro repugnantia atq; superbia puniuntur. Sed quia huiusmodi iudicium in angelicis spiritibus iam factum est. nã quidam eorum pro obedientiæ suæ meritis ita sempiternæ beatitudini sunt deputati, ut nihil aliud quàm bonum uelle possint: quidam uerò pro superbia in æternas pœnas proieciti, ad nulla nisi ad mala rationem datã flectere queunt: soli homines adhuc restant, qui concessam rationis & arbitrij facultatem ad utrumq; diuertere ualeant. Vnde & ipsi solummodo instruendi & admonendi sunt, ut sibi iugiter proponentes utrosq; bonos scilicet & malos spiritus eligant potius honorum merita sequi, præceptis diuinis obediendo, quam malorum pœnis afflicti ceteris resistendo, sine quo nemo potest saluari. Hoc igitur sit primũ, quod omnes homines hortamur, intentione maxima considerare. Sanæ namq; menti integræq; rationi ipsum solum sufficere possit, etiam si nulla alia tremendi iudicij exempla nosset. Sed quia aduersarius noster diabolus tanquam leo rugiens circuegit iugiter, quærens quem deuoret, pluresq; inter tot milia hominum pro dolor fragiles quam fortes contra eundem aduersarium modo inueniuntur: opus est cunctis fidelibus ut & ipsi circueuntes quærentesq; qualiter tanto resistent aduersario, inuicem se uarijs modis instruant & admoeneant, ne ecclesia sancta sub temporis præteriti patribus bene fundata & suffulta, penitus destruat sub temporibus nostris, in quibus mille annis impletis iuxta prophetiam in Apocalypsi prædictam, satanas solutus esse uidetur. Non enim solummodo oculis ut antea insidijs quosq; decipit, sed etiam aperte prorumpit peritissimos subuertens, & ad pessima quæque instigans. Quid rogo peius esse poterit, quam monasteria ad laudem Dei sanctorumq; suorum uenerandam memoriam ab antiquis principibus constructa, nunc ob inexplebilem quorundam auaritiam destrueret? Quis namq; fidelium religiosorum attendens, quanta modo cum omnia diuina præcepta & miracula sanctorumq; patrum documenta sint plurimis notissima, cœnobiorum destructio fiat non solum à laicis gestientibus & rapientibus prædica eorum: sed etiam à clericis ipsisq; abbatibus ultrò offerentibus quasi quadam uenalia sibi met commissa bona, unde alendi forent non solum monachi, sed etiam familia commissa, nec non pauperes & peregrini aduenientes, non statim possit cõijcere destructionem sanctæ ecclesiæ, non statim doleat quod hostis antiquus tantam malitiam & persecutionem potuerit exercere in Christianos per alios Christianos, & per eos maxime qui constituti sunt pastores ecclesiæ? Nã si talis destructio locorum sanctorum à barbaris ageretur, Christianorum bello essent reprimendi, si aliter nequirent corrigi. Sed pro dolor tanta pax & concordia in huiusmodi habetur nequitia, ut paucissimis exceptis non inueniantur, qui de tantæ persecutionis curent miseria, quasi Christianæ religionis ignari, & tanquam hoc quod monasteria cuncta pro Christi sanctorumq; honore constructa sint obliti. Quod dico miserabile quidem est dictum, sed multo miserabilius actum, cum hi qui ad hoc spectati liter electi sunt ut in cœnobijs sub religione disciplinaq; spirituali uiuentes, Deo seruiret, & pro

eorum salute quia secularibus pompis adhuc se continere nequeunt, iugiter intercederent, substantia qua ad quotidianum usum uestitumque indigerent priuantur. quato enim quis possessio nes proprias pro Dei amore contempserit, tanto magis ex communi statu cœnobij, quo cõlugerit necessaria quæque sibi met dari indiget: quia quadiu in presenti uita subsistit, nullus homo uicium & uestitu quotidiano carere poterit. Vnde qui cœnobitis aufert prædã unde sunt procurandã, & diuini seruicij & totius monasticæ religiõis destructor esse cõuincitur. Ad hæc etiã reus efficitur, quia abstulit unde pauperes, peregrini & hospites sancta loca uisitantes, recreandi forent iuxta sancti Benedicti statutum, immo iuxta ipsius Domini nostri præceptum dicentis, *Date esse emosynam, & omnia munda sunt uobis.* Ipse quoque his quinunc eum in pauperibus & hospitibus suscipiunt, in extremo iudicio diciturus est: *Hospes fui, & suscepistis me.*

Hæc igitur de illo solo peccato, quod in destructione cœnobiorum agitur, breuiter commemorauit. Si quis uero diligenter considerare uoluerit cætera Christianæ religionis statuta, inueniet ex eis plurima pari Christianorum persecutione destructa. Quis enim locus est modo sine rapina aut bello? Vbi sunt iura Christianæ legis, & protectio metuendi regis? Vbi quæso sunt pastores & defensores ecclesiarum, qui resistent deuastatoribus pauperum & uiduarum? quin immo ipsi qui dicuntur pastores & defensores, quicquid animam suam dare deberent pro cõmissis ouibus, facti sunt persecutores, nulli parentes, dummodo ipsi in delicijs uiuant, diuitijsque affluant. Nonne hæc atque his similia persecutionis sunt studia? Quam uidelicet miserandam persecutionem ego in finis iugiter audiens & dolens, cum non possem aliquos sermone communi corrigere, tractauit uel scriptis eos admonere talibus, quorum sententiam tam laici quã clerici possint agnoscere. Nonne solem aliisque elementa aliquo sensu capere, & quid officij gerat omnes simul agnoscunt? Ipse profecto corporali uisu priuatus nequit se excusare à solis agnitione. Si enim non illius splendorem, certe uel eius calorem sentire ualeat. Præterea cum aliquos audierit de splendoris solaris immensitate loquentes, potest utique aduertere interiori uisu simul & auditu. Ipse enim ab homine nullo poterit euelli, dummodo huiusmodi aciem & auditum malicia nulla impediãt. Vnde & Dominus noster aures suos admonet dicens: *Qui habet aures audiendi audiat.* Et Ioannes in Apocalypsi: *Qui habet, inquit, aures, audiat quid spiritus dicat ecclesijs.* Sed huiusmodi uerba ideo more prologi præmittimus, ut quia de carnalibus spiritualia, de uisibilibus inuisibilia colligere scribendo uolumus: lectorum simul & auditorum aures spirituales ad attendenda eadem aliquantulum excitemus.

Primo igitur dicendum, quod & in primis credere, & præ omnibus nosse debemus, in quo scilicet elemento sanctæ trinitatis & unitatis mysterium contemplari possumus. Denique ut mihi uideatur, in nulla scriptura apertius quam in sole edoceri possumus, qualiter sanctæ trinitatis fidem attendere debeamus. In sole namque tria inseparabilia inesse scimus: hoc est ipsum corpus uel rotã solis, & splendorem atque calorem. In rota quippe ipsius, quam in firmamento cœli semper positã nouimus, personam patris: in splendore uero, personam filij, quia & Apostolus de Christo Dei filio dicit, *Qui cum sit splendor gloriæ, &c.* in calore autem, personam spiritus sancti significari credo. Moxque etiã illud subiungo, unde talia credo. Sicut enim rotam solis nunquã uidimus uel ad diuinus de cœlo in terram demissã, sed splendorem qui in ipso est, & ab ipso semper ortus emit titur super omnem terram: demitti calorem etiã qui tam ab ipsa solis rota, quam à splendore eius procedit, licet in omni loco & tempore non æqualiter sentiamus, ab utroque tamen æqualiter procedentem in quibusdam prouincijs matius, in quibusdam uero minus feruere propter aliquã occultam diuini iudicij dispositionem scimus. ita & de singulis personis sanctæ trinitatis credo, de Deo patre quidem, quia nunquam missus uenerit in terram, sed splendorem eius, id est filium ad quoslibet illuminandos mittat: de Deo autem Dei filio, quod sicut splendor solis in qualibet corporalia mittatur, uisibilis fiat: ita & ipse incarnatus, uisibilis apparuerit, & super omnem terram doctrinæ eius claritas illuxerit: ut de eo legitur: *Exortum est in tenebris lumen rectis.* De spiritu sancto etiã, quod sicut terra à splendore solis illustrata tantum, nõ autem calore eius penetrata nullũ fructũ dare solet: ita & quisque licet diuini uerbi notitia illuminatus sit, cunctaque Dei miracula uel legendo uel audiendo agnouerit, tamen nisi calorem, id est amorem bene agendi ab ipsius dono percipiat, frustra totius scientiæ lumine perfruat. Quod profecto ita esse non solum fide percipi, sed etiã experimento ipso potest probari. Nam non nullos sapientes, & in lege diuina omnimodo instructos frequenter uidemus, in quorum actione si quam diuinæ scientiæ notitiam habeant, uel si quid de æternis gaudijs & supplicijs credant parumper agnoscere ualemus. Quid itaque de talibus existimandum est, nisi quia splendore, id est uerbo Domini nostri factis quidem illuminati sunt, sed spiritus sancti calorem minime senserunt? Si enim cum splendore calor pariter spiritualis eis aduenisset, nequaquam ita tepidos & negligentes illos reliquisset.

Ut autem caloris tanti mysterium non solum ex coniectura propria, uerum etiã sacræ scripturæ testimonio approbem, nonne spiritus sanctus in igne super Apostolos uenisse, eosque tanto feruore accendisse legitur, ut nullam seculi potentiam, nulla humane uitæ tormenta formidarent? De eodem calore & igne credo Dominum dixisse, *Ignem ueni mittere, & quid uolo nisi ut ardeat.* Sed & hoc quod Dominus dicit, *Ecces sto ad ossum, & pulso, &c.* in quolibet homine solis splendore circumdato mystice intueri ualemus. Sicut enim splendor solis omnem ad lucis fug

radios

radios uenientem non repellit, sed illustrat: ita Saluator noster omnes ad se uenientes clementer suscipit. Vnde ad se uenire hortatur dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam uos.* Item, sicut splendor solis exteriores cuiuslibet domus parietes uerique illustrat, nequit in eos qui interius sunt clausi lucem suam immittere, ostio autem aperto mox in eos effundit: ita etiam Dominus noster per diuinitatis suæ potentiam iugiter respiciens super filios hominum, ut uideat si est intelligens aut requirens Deum, quærit quasi pulsans, quis ei ianuam cordis aperiat. Ianuam autem cordis, mens est. Vbi ego Dominus ianuam clausam, id est mentem infidelium & in deuotam ad totius religionis studium inuenit, dolens inde recedit, dolens uidelicet per humanitatem susceptam: sicut & in Euangelio legitur, quia cum appropinquaret Hierusalẽ, fleuit super illam. Nam diuinitati nullus dolor accidit. Vbi autem ianuam apertam, mentem scilicet fidelem & deuotam ad implenda diuinæ institutionis præcepta inuenit, mox intrat, & cum hospitijs ipsius habitatore cœnat, infundens ei per inspirationem spiritus sancti cõpunctionem atque pœnitentiam peccatorum suorum, seu ei referans sacræ scripturæ arcana: uel etiã, quia eius cibus est, ut faciat uoluntatem patris sui, cœnat cum eo, faciens illum contemnere cuncta caduca, & sola perennis uitæ desiderare gaudia. Huiusmodi ergo conuiuium agit Dominus nobiscum, quãdo eum permittimus intrare ad cor nostrum. Potest etiã per idem solis mysterium illud aliquatenus inspicere, quod Dominus dicit: *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diligit eum, & ad eum ueniet, & mansionem apud eum faciemus.* Vbi cumque enim solis splendor apparet, sol pariter cum eo lucens manet: quia indiuidua est utriusque operatio. Ad hæc etiã calor ex utroque procedens, sine cuius aduentu frustra quilibet illuminatur, simul adesse sentitur, tibi tria pariter in una operatione habentur, quod nimirum in prædictis Domini uerbis nõ dissimiliter posse intelligi credo. Si enim duæ personæ intelliguntur in patre & filio, qui adueniunt, tertia persona (ut mihi uidetur) in illius qui diligit cooperatore, & ad hoc ut diligeret quasi præ uio in centore intelligi potest.

Denique in multis sacræ scripturæ locis inuenitur, quod bona aliqua non solum non facere, sed nec uerbum bonum proferre possumus absque spiritus sancti dono, ut est illud: *Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in spiritu sancto.* & *Omnia operatur unus atque idem spiritus, diuidens singulis pro ut uult.* Ut autem tanti mysterij profunditas facilius intelligatur, libet adhuc in sole illius similitudinem querere. Scimus namque omnes quoniam in æstate, quãdo calor solis magnus terram occupare solet, sapissimè non solum in die, qua sol pariterque eius splendor uidetur, sed etiam in nocte eum neuter apparet, tantum calorem ab utroque procedentem sentimus, ut uix eum sustinere possimus. Quapropter quia tantus calor longè prius quã ipse sol splendorque eius appareat sentitur, præcedere eum dici potest, licet ab illo nunquam recedat. eadem de aromatum quorilibet odorifera suauitate sentiri ualent. Vbi cumque enim incenditur thus uel myrrha uel alia huiusmodi species, eorum qui procul absunt nares prius quam uisum dulci odore contingit, nec tamè ab incensu sui substantia recedit. Si ergo tanta uis est utriusque, calor uidelicet & odoris, ut præcedentes aduentum eorum, à quibus procedunt, demulcetesque sensus eorum quibus ingeruntur, substantiã propriam non relinquunt: cur non multo magis credenda est uirtus sancti spiritus quoslibet illustrare, & præcedendo eorum corda aduentum diuino præparare, nunquã tamen ab essentia propria recedens? Qui enim totus est ubique, locus esse nequit ubi desit, nisi quo tenebris malitiæ & insipientiæ fugatur, sicut scriptum est: *Sanctus enim spiritus disciplinæ fugiet fictum, & aufert se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu, & corripietur à superueniente iniquitate.* Vbi autem idem spiritus requiescat, Dominus per prophetam indicat dicens: *Super quem requiescit spiritus meus, nisi super humilem & quietum, & trementem sermones meos.*

Libet adhuc per propositum solis mysterium ascendere, & illa Euangelica uerba considerare: *In principio erat uerbum, & uerbum erat apud Deum, & Deus erat uerbum.* Omnes namque ferè nam aciem habentes intueri aliquo modo, quantum reuerberatus uisus permittit, possunt: quia ipse solis splendor, qui terram totam ambit, nunquam solem relinquit, sed in illo semper est lumen de lumine micans. Si tanta facultas in creatura oculis corporalibus uideri potest, multo magis in creatore & omnipotente Deo inesse credenda est. Sicut namque solis splendor semper in eodẽ sole est, & quorsum micando tendat, semper apud eum perseverat: ita semper in principio, id est in patre erat uerbum, & uerbum erat apud Deum: semper scilicet Dei filius in patre manens, semper Deus de Deo, lumen de lumine splendens. Sed nec ipsa rotunda species solis à mysterio uacare uidetur. Omne enim rotundum nec finem habet, nec initium. Idem de Deo omnipotente credere edocemur: quia dum illo nihil superius, nihil inferius, nihil latius inuenitur, nullo termino cõcluditur. Prolato itaque illo quod in sole tantummodo reperitur sanctæ trinitatis mysterio, libet adhuc duo proferre, ut hi qui subtilia quæque de sanctæ trinitatis fide dicta uel scripta nequeunt intelligere, doceantur in quibusdam elementis eandem fidem inuestigare. In aqua igitur, quam tribus personis appellare solemus, dicentes ille fons, ille riuus, illud stagnum trinitas, sed unius elementi substantia inesse comprobatur. Licet enim in personis fons & riuus atque stagnum differant, in uerba tamen substantia conueniunt. Vbi quiddam quod & de sole dixi, potest inueniri. Nullus denique riuus absque fontis sui substantia defluit, quo usque fons ebulliendo subsistit. Caterum si fons excutatur, & fontis persona priuatur, sed & stagnum satis conuenit personæ spiritus sancti, quoniam sicut

C 4 fons

sons & riuus instagnum confluentes, unius elementi substantiam habent: ita & pater & filius in unitate spiritus sancti conuenientes, unum sunt, & unam substantiam efficiunt. In accensa quoque candela inueniri potest (ut reor) idem sanctæ trinitatis mysterium. Nam cum ardens elementis consistet tribus, id est stippa, cera, igne: personarum trium figuram tenet, sed unam substantiam. Et sicut nulla candela utilitas in stippa & ceræ confectione absque incensione erit: ita etiam illi qui in patrem & filium credēs, spiritus sancti ignem ab eis separat, nil proderit huiusmodi fides. His igitur exemplis de sancta trinitate prolatis, quæ ut arbitror omnibus plana sunt, iam cupio alia exempla ad moralem sensum pertinentia, sparsim colligere, primo quidem de parabolis quibusdam, quæ in Euangelio ipsius Domini nostri ore leguntur prolata: per has scilicet clericos specialiter admonens, ut tantæ doctrinæ uerba legentes uel audientes, mentē aliquatenus ab illecebris & pompis secularibus retrahant. Deinde uerō ex uarijs rebus quæ in hoc seculo per uisum uel auditū tam à laicis quàm clericis sentiri possunt, ut aptum deformatio in uarijs locis, ut immensus solis splendore, ut ornatus & pulchritudo facturæ, ipsaque utilitas quæ in humana natura consistit, ut facultas & difficultas operandi in quibusdam temporibus, ut necessitas quotidiani esus, ut abundantia & penuria substantiæ uisualis. Ex his ergo omnibus laicos specialiter admonendos esse decerno, quia si semel eis quid significant referatur, postea coram Deo nullam habent excusationem pro ignorantia literarum, dum quotidie ab his quæ possident, & cum quibus uersantur, ad creatoris notitiam instruantur.

Sed his interim omisis ad clericos, quos per scripturam sanctissimam Euangelicæ lectionis instruere statui, prius admonendos aggredior. Apostolus namque dicit: Quæcunque scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Quæ nimirum uerba ad eos specialiter pertinent, qui literarum noticiam habentes, in eis iugiter agnoscere possunt, qualiter & se & commissos regere debeant. Unde etiam clericis opus est, ut summopere attendentes, quod scriptum est, Cui plus committitur, plus ab eo exigitur: studeant perceptæ scientiæ talentum non in terra fodere, hoc est, in terrenis curis expendere, sed in eius seruitium, à quo sibi met constat tributum. Recolant nihilominus & illud, quia quanto maiori scientia sunt ditati, tanto nequioribus spiritibus iudicio diuino permittuntur impugnari. Esca namque diaboli, ut legitur, electa est: quo significatur, quia peritos & sanctos quosque maximè impugnans, eos uentre malitiæ suæ nititur deuorare. Huiusmodi autem impugnatione iugiter præoccupanda est lectio librorum illorum, in quibus detegantur fraudes inimicorum, maximeque Euangelij, ubi à Domino unumquodque uitium uel uirtus prænnunciatur per parabolas. Quia propter ex Euangelica lectione breue cōmonitorium hic facere uolo, ut in præopto habeatur quæ cuiuslibet uitio opponenda sit lectio.

Cum igitur in animo doctoris assidua diuine institutionis negligentia sentiat, legat parabolam illam, Exiit quis seminare seminare suum: quia in eadem ipso Domino disserente, & per hoc etiam omnes doctores ad parabolarum cæterarum solutionem instruente memorantur omnia, quorum effectu diuini uerbi negligentia oritur. Quod enim homines plurimi ad tempus credunt, & in tempore tentationis recedunt, quodque à sollicitudinibus, & diuitijs & uoluptatibus uitæ huius suffocantur, seu quolibet modo impediuntur ne diuini uerbi referant fructum: hoc maximè ex illa negligentia euenit, qua timorem amorisque Dei spernentes, credunt se temporalia & æterna bona uno dilectionis genere posse adipisci: seu ideo, quia cum pro certo sciant utraq; discernenda esse in dilectione, proponunt sibi longum uitæ spacium, diuinamque pietatem, quæ cum ceteris ad se licet sero conuersis ueniam promittit: & hac promissione abutentes, credendo scilicet, quia quandocumque uoluerint, cito conuerti possint: quasi cōuersionis tempus in potestate sua habeant, interim toto nisu terrenis solūmodo curis & uoluptatibus occupantur. Cuius de die in diem, de mense in mensem, de anno in annum cōuersionis tempus differtur, aut uix demum conuertitur, aut quasi catenati à consuetudine pessima sine conuersione moriuntur. Nam ex peccati poena, quæ in longa conuersionis dilatione promeruerunt, uidetur eis quoadquod impossibile, quod quondam uisum fuerat facile. Ad expellendam ego tam periculosam tamque tremendam negligentiam, satis inuati, si parabola iam cōmemorata, eiusque expositio sepius intentetur legatur: si tamen simul adsit cura orationis iugis, ut expellatur. Ipsam enim diuinorum uerborum lectionem & intentionem nimirum formidans diabolus fugit à legentibus & meditantibus diuina.

Item si quis ex superflua tenacitate nimioque preciosarum uestium uel ciborum appetitu laborare se senserit, attendat iugiter parabolam de diuite, qui pro eo quod indutus est purpura & bysso, & epulabatur quotidie splendide, quodque de substantia sua nec micam de mensa sua lapsam mendicanti Lazaro dare uoluit, in inferno sepultus est, & proculdubio ab hoc uitio aliquantum abstinens efficitur. Ut autem quibuslibet lapsis cōpatiens, & super eorum emendatione doctor discretus esse possit, attendat parabolam de illo referentem, qui ab Hierusalem in Hiericho descendens, incidit in latrones, & ab eis uulneratus relinquitur semiuiuus. Cumque à prætereuntibus quibusdam minime uisitaretur, Samaritanus quidam iter faciens suscepit eum sanandum, infundensque oleum & uinum reddidit sanum. Infusio enim olei & uini necessariam pietatis & seueritatis cōmixtionem significat, sine qua nullus peccatorum uulneribus plenus sanari poterit. Hinc ergo doctores uniuersi possunt satis instrui, quia nec pietas sine seueritate, nec seueritas sine pietate in peccatoribus curandis tenenda est. Quod uerò necessarium sit cunctis fidelibus substantiam terrenam possiden-

possidentibus æterna gaudia merari & exquirere, cum temporalibus bonis, satis indicatur per parabolam illam, Homo quidam erat diues, qui habebat uillicum: quia in fine lectionis eius, cur illam protulerit Dominus manifestat dicens, Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, &c. In qua etiam parabola Dominus argumentum à contrario sumens de uillico fraudem faciente, innuit nobis quia tam à contrarijs quam à consequentibus rebus possint exempla ædificationis proponi. Fraus enim res est contraria omni Christiano, & ideo hanc facere licet nulli, sed tamen aliquo modo possumus exinde ædificari, attendentes scilicet, quia si aliquis secularium per fraudem suam utilitati prospexit in futurum: multo magis nos debemus per elemosynam iuste acquisitam prouidere, quæ nobis in futura uita expedit. Cui nimirum exemplo simile est, si aliquis religiosus uidēs meretricem, omni modo ornatam amatoribus suis, mox optet dicens, Utinam ego ita studeam placere Christo, sicut ista meretrix studet placere mundo. uel si quis spiritualis doctor discipulos suos admoneat dicens, Sicut multi studiosi sunt ad obtinendam prudentiam carnalium: ita & uos studete ut spiritualem prudentiam obtineatis, cum neutrum bonum sit uel meretrix uel prudentia secularis. Ex quibus colligitur, quia pessima quæque ad ædificationem assumi possunt.

Rursum ne propter aliqua opera bona humanæ laudis appetitu impulsus superetur, attendat illam parabolam: Simile est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, &c. Nisi enim actio bona interdum abscondatur, à malignis spiritibus uelut à latronibus pecunia ostensa auferitur. Itē ne durus & immitis sit erga eos qui in eum aliquo modo peccant, attendat illam parabolam: Simile est regnum cælorum homini regi, qui uoluit rationē ponere cum seruis suis, &c. In qua satis aperte monstratur, qualiter debeamus esse clementes erga debitores nostros, si uolumus nobis relaxari à Domino debita nostra. Superbia quoque quæ oēs uirtutes destruit nititur, ne in quolibet dominetur, attendat illas duas similitudines, quarum quidem una est, Duo homines ascendunt in templum ut orarent: altera uerò, Cui inuitatus fueris ad nuptias, recumbe in nouissimo loco. Ex utraque ergo possunt omnes edoceri, quanta ruina uel confusio superbiam soleat sequi. Utraque etiam una eademque sententia terminatur, quia scilicet omnis qui se exaltat, humiliabitur: & qui se humiliat, exaltabitur. Item ne concessis & licitis rebus intemperanter utamur, seu in eis plus quam liceat innitatur, attendenda est iugiter illa parabola: Homo quidam fecit cenam magnam, & uocauit multos. Quod enim tibi dicitur cena magna facta, & uocati multi, sed quidam propter uillam emptæ, quidam propter agrorum emptorum probationem, quidam uerò propter uxorem nouiter ductam se excusantes uenire noluerunt: significat maximam quidem multitudinem fidelium ad superna gaudia à Domino inuitatam, sed dum plurimi nimiam possessionum obtinent darum ambitioni, multi autem coniugio licito intemperanter dediti inueniuntur, pauci sunt qui uocationi diuinæ obediētes ad regna cælorum perueniant. Verūtamen eo plus metuenda est huius parabolæ sententia, quo minus à multis timetur, qui quotidie non solū ob nimiam uillam & agrorum precio condigno acquirendorum ambitionem, & propter intemperatam uxoris dilectionem: sed etiam ob eos agros, quos fraude aliqua acquirere uel auferre student de locis sanctis seu pauperibus, & propter meretricis inductionem se conatur excusare à uocatione diuina. Si enim hi qui rebus iuste acquisitis, & à Deo concessis intemperanter utuntur, à regno cælesti excluduntur: quid credendum est de illis qui per uim & fraudem aliquam aliena rapientes, & meretricibus semet iungentes, in his usque ad finem uitæ perseuerant? Hinc credat quisque quod uelit, ego credo quia cælum & terra transibunt, uerba autem diuina non transibunt, nisi ut impleantur licet, ut prædicta sunt. Hæc igitur pauca exhortationis uerba ad clerum dicta, idcirco ex sanctissimo Euangeliorum libro proferre decreui: quia talis liber clericis penè omnibus notissimus est, ut pote qui sapiens legitur & auditur ab eis.

Possunt etiam studiosi quilibet clericorum ex uaria scriptura tam ueteris quàm noui testamenti satis instrui: & non solum ex bonis, sed etiam ex malis ædificari. Si enim attendere studuerint Abel iustitiam, Iob patientiam, uenerandam Abraham, Isaac & Iacob benedictionem, à Deo sibi factam: Dauid humilitatem, Danielis & trium puerorum constantiam, Susannæ castitatem, utriusque Tobie, patris scilicet & filij religionem, aliorumque patrum in ueteri Testamento perfectionem: si in quibus attendere uoluerint talium uirorum exempla, ædificari omni modo possunt. Rursum si e contra malorum gesta replicare uoluerint, quantam uidelicet malitiam Cain in fratrem suum egerit, pro quibus peccatis Sodomitæ subuersi sunt: qualiter Nabuchodonosor Holofernicus superbia cōtrita sit, quam uarijs modis murmurantes filij Israel afflicti sunt, quid Heli sacerdotis filij peccantes pertulerint, quomodo Salomon sapientissimus ceciderit, quantam ruinam Absalon & duo iudices contra Susannam insanientes meruerunt: quæ frustra Herodis & Iudæorum dolus in Christum insanierit, quanta malitia Symon magus obsecutus perierit: quid aliud per tanta mala innuitur, nisi ut audientes timeant, & timentes caueant, ne in similia cadant? Plurimi namque nisi timore cōpellerentur, nullo modo ad salutem traherentur. Patet igitur quia tam per mala quàm per bona ædificari possumus, si ea ita ut à Domino ordinantur, pensamus. Nam ut Deum amemus, per bona trahi possumus, sed ut eum timeamus, per mala aliqua compellimur. Unde quaeso, ut & ea quæ tam prouisa, & alia his similia in Euangelij scripta intentione summa legantur, & quæ nobis sunt faciēda, ex eorum lectione aliquatenus inspiciantur. Deinde exhortans & laicos non eos ad ullius scripturæ lectionem,

lectionem, quia illis ignota est, adduco: sed ut à clericis quædam pro quotidianis experimentis cognita similitudines aperiantur obsecro. Dicatur itaq; eis, Ne pro eo quod literas nescitis, excusationem aliquam coram Deo uos habere credatis: intinam uobis quædam, in quibus uelut in libris quotidie legendo agnoscere potestis, quid agere debeatis. Sicut igitur apes in uarijs locis & in uarijs floribus mellis liquorem colligere solent: ita & uos colligere debetis cuiuslibet uirtutis dulcedinem. Ab alio enim colligenda est humilitas, ab alio fides, ab alio patientia: ab alio largitas, ab alio castitas: ab alio discretio, ab alio elemosynarum studia, pauperumq; cura: ab alio alia quælibet uirtus. Quæ dum sic collectæ in unius hominis mentem ueniunt, quasi in unum aluearium ex uarijs floribus excerpta mella congeruntur. Non solum autem ex hominibus, sed etiam ex quibuslibet creaturis quas quotidie uel uidetis uel auditis, & de rebus quas aliquo modo sentitis, mella uirtutum colligere debetis. Nam fides, quæ fundamentum est uirtutum omnium, primo colligere & ponere debetis in aluearium cordis uestri: credentes scilicet Deum omnipotentem ubiq; esse presentem, & omnium quæ à nobis geruntur uel etiam cogitantur inspectorem. Hanc autem fidem hoc modo colligere debetis: Attendite igitur in solem, qui cum uniuersum mundum splendore suo circumdans illustrat, tamen quia creatura est, & omnis creatura nimis inferior est creatore, exinde instructi facile potestis credere solem longe minus splendere quàm creatorem. Nam sol dumtaxat tantum potest splendere, quantum permittitur obstaculo terræ uel alicuius rei: creatoris uero splendor est incomprehensibilis & inuisibilis eius intuitus, quo omnia præterita, præsentia & futura simul quasi uno ictu oculi comprehendit: quo etiam respicit super filios hominum, ut uideat si est intelligens aut requirens Deum. Qui scilicet splendor non nisi toto cordis affectu credi uel agnoscere ualet, eiusq; lucis tanto quicq; capax erit, quanto in fide & dilectione Dei profecerit, ipsiusq; iusticiæ esuriet ac sitis eum accenderit. Vnde de his tribus in Euangelio Dominus dicit: de fide quidē, Omnia inquit, possibilia sunt credenti: de dilectione autē, Qui diligit me, diliget à patre meo, & ego diligam eum, & manifestabo ei me ipsum, de esurie uero & siti: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Huic etiam simile quid quotidianis experimentis colligere potestis. Quis enim agricola agriculturam exerceat, nisi aliquatenus profectuosum sibi fore speret & credat: Aut quomodo aliquod studium potest exerceri, nisi cooperit amarit: Aut quis sine tædio ipsum uictum corporalem cunctis uiuentibus, necessarium percipere ualet, nisi aliqua esurie ac siti ad hoc incitetur? Sed nec ipse somnus, nisi cum delectamento aliquo percipitur. Cum ergo hæc omnia ita corporaliter esse sciatis, petite intima intentione Dominum, ut uobis ea spiritualiter imitari cõcedat, primo quidem, ut in eum recte credatis: deinde, ut eum tota uirtute, tota mente diligatis: postremo, ut iugiter teneatis esuriem sitimq; uerbi diuini, sine qua uero potest iustitiam ullam amare. Qui autem non amat iusticiam, animam illius salus desperatur: sicut etiam corporis eius salus, qui cibi carnalis fastidium patitur. Nā de utroq; spiritali, uidelicet & corporali cibo Dominus dicit: Nō in solo pane uiuet homo, sed in omni uerbo, quod procedit de ore Dei. Si igitur imitates esuriem sitimq; corporalem, spiritalē quoq; obtinueritis, nunquam à bona uoluntate uacabitis, colligentes inftar apum undiq; alicuius uirtutis & sapientiæ mel: sicut & de immenso solis splendore, de quo interim disputamus, diuinæ presentie immensitatem colligendam esse diximus.

Ergo quotiescunq; eundē solis splendorem tam immensum inspexeritis, mox reminiscentes diuinæ presentie & sciētię, toto mētis affectu inuocate Dominū, ut aliquod lumē sapientię suæ cordibus uestris infundere dignetur. His igitur dicitis de sole, qui licet unus flos uideatur, uariarum tamen uirtutum mella inde colligenda esse tam audistis: audite etiam qualiter aliunde eadē mella deflorare debeatis. Neq; enim unquā defunt illa prata, illi flores, unde possint colligi huiusmodi mella, si tantummodo sint qui colligant. Attendite ergo nunc generaliter in totius mundi ornatum, quomodo omnia inuicem conueniant & temperentur, calida scilicet frigidis, frigida calidis: tempora diurna nocturnis, æstiuā hyemalibus. Dehinc specialiter in singula quæq; in ornatum uidelicet cœli & terrę, cœli quidem per solem, lunam & stellas: terrę uero per uarios flores amœnos, & herbas atq; arboreas & fructus, unde humanum genus alimenta suscipit, pulchritudinem quoq; preciosorum lapidum, uarias picturas tam in pallijs quàm in cæteris preciosis pannis delectabiliter intextas, uariosq; colores quibus conficiuntur, dulcem cantilenā cordarū atq; organorum, nitorem auri & argenti cæteri q; metalli: amœnos decursus aquarum, qui necessarij sunt tã ad naues deferendas, quàm ad molas præparandas: myrrham aromatum fragrantia, postremo etiã decoros hominum quorundam uultus. Cumq; hæc omnia miro quodam & ineffabili ornatu composita exterius perspexeritis, attendite etiã quantum ornatum interiorius, id est spiritaliter habeant, & quid nos per significationem admoneant. Significant enim præcipua quædam, unde uos magne uirtutis & sapientię mella colligere ualetis. Deniq; omnis ornatus & pulchritudo creaturæ, quæ in presentia uita nobis famulatur, hoc nos instruit, hoc nos admonet, ut attendamus: quia si temporalia bona tam delectabilia uisu uel auditu consistunt, multo delectabiliora & pulchriora esse æterna probantur.

Est & aliud quod in temporalium bonorum pulchritudine debemus attendere. Quoniam enim omnis homo probandus est in hac uita, utrum Deum magis diligat quàm creaturam decoram, uel æterna potius quàm temporalia bona; opponitur ei iugiter aliqua species decora & delectabilis uel

uel mulierum uel iestium uel metallorum seu aliarum rerum, ut in eis tentatus experimentū sui capiat, qualiter scilicet Deum timeat & diligat. Nemo quippe certus esse ualet quis sit, nisi in huiusmodi tentatione probatus fuerit. Cuius nimirum rei exemplum notissimum in unoquoq; milite potestis agnoscere. Militis namq; cuiuslibet peritia & fortitudo non agnoscitur nisi in bello. Si enim ibi omnia caute egerit, se ipsum muniens, aduersarios uero cõdēns, tunc demum merito laudatur, fortisq; miles prædicatur. Bellum quoq; nō incongruē uocatur ille conflictus, quē iugiter agere debemus contra diabolum, salutis nostrę inuidum. Ipse enim non cessat nos ad hoc illicere tentando, ut temporalia magis quam æterna bona diligamus, & ut spem nostram in caducis solummodo rebus ponamus: sed nos memores æternæ uitæ, ad quam conditi, redempti & inuitati sumus, debemus resistere illecebris & concupiscentijs, quas in corda nostra mittit, attendentes quod scriptum est: Post concupiscentias tuas non eas. Et iterum alia scriptura indicat, quãta corona per tentationis pugnam proueniat dicens: Beatus uir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitæ. Si igitur hæc duo quæ iam diximus de pulchritudine temporalium uisibiliumq; rerum intelligenda, qualiter scilicet per eam considerare debeamus æternorum bonorum qualitatem, quodq; per eandem tentandi simus, utrum Deum plusquàm preciosa quæq; carnalia diligamus: si inquam hæc utraq; sedulo recollitis & tractatis, magnā uariarū uirtutum dulcedinem omni corporali melle suauiore colligere poteritis.

Ad hæc etiam sciendum, & pro spiritali melle in uascula cordium uestrorum recondendum: quia quæcunq; in creaturis aduersitas, uel in ipsa humana natura habetur utilitas, ex hominū primorū præuacatione accidit. Postquã enim illi præceptum diuinum cõtempserunt, mox & in se metipsis & in omni creatura sibi met contraria habere meruerunt. In semetipsis quidem, quia illa honestissima beata immortalitatis gloria, in qua & ipsi conditi sunt, & quam omnes electi quandoq; recepturi sunt, exuti: in honesta quædam uerecundæ carnis indicia in se senserunt, unde & nudos se esse erubuerunt: in creaturis uero tot aduersa, quot ipse sunt creaturæ. Nulla quippe in uenitur creatura, quæ peccati homini per aliqua nequeat obliuere aduersa. Sed hæc omnia Deus omnipotens in aliqua utilitate conuertit. Aut enim castigat per hæc homines, ut à prauitatibus suis conuertantur: sicut sæpe agitur per aeris intemperiem, per pestilentiam & famem, nec non per alia flagella, aut in his occasione dat unicuiq; ut habeat unde qualitas eius probetur: sicut sæpe contingit per hos qui diuitijs & potentia abutuntur, seu in quarundam bestiarum ferocitate demonstrat diaboli malitiam, ut in leone & lupo. Nonne in cunctis aduersitatibus iam cõmemoratis utilitas magna habetur? Nunquid utile non erit, ut homines per prospera quæq; deprauati, per aduersa aliqua corrigantur? Nunquid utile non erit, quod latentes ecclesiæ hostes, deo accepta potestate permittuntur dominari, ut & hoc appareat quales ipsi sint, & alios persecutione sua uelut aurum in fornace probatos efficiant? Nunquid utile non erit, quod hostis inuisibilis ferocitas & malitia per aliquas bestias feroces demonstratur? Sicut enim leo & lupus uisibiliter insidiatur animalium gregibus: ita & diabolus querens quem deuoret, & ad perditionem trahat, inuisibiliter insidiatur cunctis fidelibus. Et quomodo uos qui libros nescitis, aliter malitiã diaboli inuisibilis agnoscere possitis, nisi in aliqua creatura uisibili, uobisq; cognita doceremini? Talia ergo de elementorum cunctorum aduersitate credentes, sentite de Domino (ut scriptum est) in bonitate, qui tam aduersa quàm prospera cuncta pro alicuius utilitatis uel pietatis dispositione decernit, fieri in mundo. Quæcunq; uero utilitas humanę naturę ex parentibus primis accidit, in tantum bonum uersa est à Deo, ut omnis superbie morbus, qui hominibus instar angelicę nature posset oriri, ex hac comprimeretur. Deniq; opus omne præcedens insinuat factori suo, quomodo facere debeat sequens. Sic & Deo omnipotenti angelicę dignitatis factura ex parte per superbiam lapsa, & per hoc quasi quoddam figuli uas in terram cadens fracta: ostēdit alio modo aliud uas esse fingendum, non quali ignaro tantæ fracturæ, sed ut nobis nota fierent quæ facta sunt. Ipse quippe prænoscentis omnia antequã fiant, insinuat nobis ex præcedentibus qualiter futura pensare debeamus. Quod enim uel angelos quosdam uel homines primos cadere permisit, ad cautelam nostri fecit, ut per hoc nos instructi nihil de nobis præsumamus. Fecit ergo Deus in homine lapso, sicut aliquis peritissimus medicus facere solet in agroto. Si enim languoris eius qualitatem agnoscens sperauerit eum posse sanari, suscipit eum sanandū. Tunc si infirmitas exigit, imponit illi emplastra, materia quadam utilissima interdum confecta, adeo ut de animalium uel aurum stercore misceantur, carnibus quoq; canum uel uulturum seu serpentium agatur. Præterea si opus est aduersionem medicus addit, quod scilicet medicamen quamuis ad sanitatem carnis, sicut hi qui experti sunt testantur, utilissimum sentiatur, causa tamen sceleris & utilitatis suæ contegitur.

Quo etiam nos mysticē instrui mur, ut omnē utilitatē qua circumdati sumus, similiter contemamus: quia non omnia utilia constant honesta. Vtrunq; igitur medicamen corporale, emplastrum uel delictum & aduersionis quamuis utilissimum uideatur, magnum tamen in se habet argumentum spiritalis medicinæ, unde necessaria imitanda moralitatis mella colligere potestis. Nihil enim, ut ait Scriptura in terris sit sine causa: & quæ carnaliter uidentur uilia, cõstant ex significatione preciosa. Nam si per sordidum uel foetidum medicamen corpora sanantur, nec qualitas medicaminis, sed sanitas exinde procedens pensatur: cur mirū uel incongruū uideatur, si Deus omnipotens



præcius omnium futurorum, medicus & saluator omnium in se credentium simile aliquid in ægrotis animabus fecit, sanans eas, uel potius præueniens earum languorem, ut quidam sapientes medici agunt cū aliquo ignobili antidoto. Quod tamen nos decet contemere, sicut & primi patres leguntur fecisse, quando senudos esse erubuerunt, ne uel nobis confusionem, uel conditori nostro qui per huiusmodi uilitatem humiliare nos decreuit, uideamur inturiā facere, & secreta cogitatione eum per hoc incusare, quod nos potentia sua magis quā ex iusticia tam uiles fieri permiserit. Talia autem de Deo cogitare, est aliquatenus contra eum superbire. Quicquid enim illud est, quod uel parentes primos peccare permittit, uel nos per eorum præuarcationem uilitate aliqua circūdat, hoc totum pro salutis nostræ causa fecisse credendus est. Et licet in hoc diuinæ sapientiæ profunditas nequeat penitus inuestigari, quaranda sunt tamen aliqua uisibilia rerum argumenta, quibus eidem diuinæ sapientiæ intellectus noster doceatur concordare. Vnde & ea quæ iam diximus de uilissimo genere medendi, in argumentū sumpsimus huius rei.

Si ergo ex medicina uili potest acquiri ulla sanitas corporalis, credenda est etiam eodē modo prouenire sanitas spiritalis. Omnis namq; decor carnalis facile humana corda illicit ad elationem, sed uilitas reprimat ad humilitatem. Ideoq; placuit Deo, ut hominem qui in maximū superbix languorem ex conditionis suæ decore incurrit, impolita sibi causa remedij aliqua uilitate perduceret ad humilitatis sanitatem. Sanitas enim spiritalis, non nisi remedio acquiritur humilitatis: humilitas autem humana, non obtinetur nisi contritione aliqua.

Ex quibus omnibus apertè potestis intelligere, quia ut scriptum est, fidelis Dominus in omnibus uerbis suis, & sanctus in omnibus operibus suis, qui talibus remedijs superbiam humanam præuidit esse reprimendam, quicq; remedia spiritalia, quæ multis sunt incognita, ex corporalibus figuris & exemplis, quæ omnibus penè sunt nota, docet esse quaranda. Sed satis hinc dictum, iam progrediamur & ultra, ad ea scilicet quæ posthæc proximè dicenda proposuimus. Illud enim propositus ordo exigit, ut iam dicamus uobis quid significet uarietas temporum, quæ aliquando congrua sunt ad quælibet operanda ut uer, æstas, autumnus: nunc uerò incongrua ut hyems. Tria namq; priora in quibus facilius operari possumus, significat omne præsentis uitæ tempus ad obtinendam ueniam concessum. De quo & Apostolus dicit: Ecce nunc tēpus acceptabile, ecce nūc dies salutis. Hyems autem, quæ maxime inepta est ad operandum, significat extremū iudicij tēpus, quo nulla fructuosa poenitentia opera exerceri possunt. Vnde & Dominus in Euangelio ad monet dicens: Orate ne fuga uestra fiat hyeme uel sabbato. Quali diceret: Estote semper solliciti, ne concessum tempus ueniam perdes, tunc cum nullus locus est ueniam eā frustra quaratis. Eundem quoq; sensum alibi apertius profert dicens: Vigilate itaq; omni tempore orantes, ut digni habeamini fugere quæ uentura sunt uobis. Pro eiusdem tēporis cura adhibenda Esaias propheta admonet dicens: Quærite Dominum, dum inueniri potest: inuocate eum, dū prope est. Quali enim procul aberit, cum nullus peccatoris preces exaudit. Sabbatū autem quod additū est hyemi, quia apud Iudæos festiuus est dies, quo homines quā maxime gaudere solent: significat occiū quodlibet inuile, uel tempus incongruæ læticia. Quamobrem Dominus admonet ne in sabbato fuga nostra fiat: hoc est, ne in præsentis uitæ delicijs positi futura gaudia postponamus.

Quia igitur audistis per hyemem quibusdam laboribus incongruam iudicij extremi tempus præsignari, attendite quod modo faciendum sit uobis, dum bene positis, & uitæ lumen habetis. Neq; enim uobis excusatio restat ulla pro literarum ignorantia, cum in hyemē notissima legere ualeatis, quæ sunt uobis facienda. Deinde uerò dicendum, quid quotidiani esus necessitas uobis innuat agendum. Vndiq; enim illos flores habetis, ex quibus alicuius ædificationis mel colligere ualeatis. Quod ergo cogimur quotidie corpus reficere, ut robustiores simus ad quæq; corporalia studia: significat nobis quotidie opus esse refici cibo spiritali, id est doctrina cœlesti, ne deficiamus in labore, quem iugiter sustinere debemus, & pro seruitute diuina, & pro peccatorū nostrorum indulgentia. Nisi enim Deus omnipotēs cū refecione carnali spiritalē uellet significari, decreuisset utiq; in præsentis uita idē fore, quod & in futura. Ibi namq; nullus inuenitur, qui corporalis cibi refecione pascatur. Adhuc dicendum restat, quid copia & penuria substantiæ corporalis innuat. Nam per utrāq; magna & necessaria cunctis doctrina monstratur. Et copia quidem hoc docet, quia sicut ipsa lætitiā uitæ præsentis auget, sollicitudinem minuit: ita & spiritalis diuitiæ, id est uirtutes animæ omnem futuræ calamitatis & miseriæ sollicitudinem minuunt, æternæq; beatitudinis augent gaudia. Penuria uerò hoc indicat, quia sicut ipsa patientibus eam mororem ingerit multiplicem, utpote qui ignorant unde sibi uicium quarat, sine quo uiuere nequeunt: ita spiritalis uitæ damna æternæ damnationis præfigurant lamenta. Cum igitur uobis ò fratres charissimi uarijs modis dictum sit qualiter sine literis religiosæ uitæ tramitem exquirete, & in ea incedere ualeatis: attendite iugiter ad singula quæ iam diximus, & ea in cordibus uestris sedula tractate cura.

Vt autem eadem facilius recolatis, & tenacius inhæreant cordib; uestris, libet ipsa breuiter repetere. In primis namq; diximus uobis, quomodo studia apum imitari debeatis, colligentes ex uarijs hominibus uel rebus uelut ex floribus dulcedinem uirtutum. Deinde quid immensus solis splendore significet: deinde diximus de trifaria intelligentia in rebus uisibilibus retinenda. Prima quidem est, quæ ex temporalium bonorum pulchritudine docet nos cōsiderare, quæ speciosa

sint

sint æterna bona, secunda insinuat ex eadem pulchritudine probandos esse homines, utrum Deū diligant plus quā terrena qualibet, tertia indicat quod creaturæ totius adueritas, ipsaq; humanæ nature uilitas ex hominum primorum præuarcatione euenit, sed eandem adueritatem & uilitatem Deus in aliquam utilitatem hominis conuerterit. Deinde etiam quid hyemale tēpus ad opera quadam ineptum, & quid quotidiani esus necessitas: quid h̄ copia & penuria corporalis substantiæ significant, protulimus. Quæ nimirum omnia, quia ex quotidianis experimentis possunt uobis esse notissima, attendite iugiter quantam ædificationem exinde possitis capere, imitantes scilicet opus apum in collectione uirtutum. Iam enim nulla excusatio remanet uobis pro literarum ignorantia, quando quidem in his rebus quas quotidie uidetis seu auditis, uel alio quo modo sentitis, diuinæ religionis notitiam uelut in libris agnoscere ualeatis.

Hæc quidem monita ad laicos specialiter dicta sint. Deinde uerò tam clericos quā laicos admonens precor, ut attendentes continuam aeris intemperiem, quæ peccatis nostris exigentibus, ita per annos iam multos imminēbat, ut aut immensum frigus uel immensa pluuia uel intemperata siccitas fructus terræ corrumpens, famē miserandam efficeret: atq; formidantes ne corrupta iniquitate terra necessaria alimēta penitus deneget, uel aliquos homines absorbeat, sicut in quibusdam locis pro dolor, nouiter euenisse dicitur, absint eant se aliquatenus à solita auaritia & rapina, nec non lasciuia, multiplicibusq; nugis, quas stolidissimi quidam ab exteris nationibus in has regiones per insolitam rursam & monstruosum uestitum detulerunt. Nisi ergo huiusmodi stultitia relinquatur, non solum in eos qui faciunt, sed etiam qui consentiunt, diuinitus uindicatur.

DE SUBSTANTIIS,  
FINIS.

## VENERABILIS BEDÆ presbyteri πρὸς διδασκαλίαν, siue elementorum philosophiæ, libri quatuor.

PRO O E M I V M.



**V**IT Tullius in Prologo Rhetoricorum: Eloquentia sine sapientia nocet, sapientia uerò sine eloquentia est parum, tamē aliquid, cum eloquentia tamen maxime prodest. Errant qui postposito proficiente & non nocente, adherent nocenti, & non proficenti. Id namq; agere, est Mercurij & Philologiæ coniugium, tanta cura uirtutis & Apollinis quasitum omni conuentu deorum probatum soluere. Idē etiam est gladium semper acere, sed nunquā in bello percutere. Multos tamen nomen magistri sibi usurpantes, non solum hoc agentes, sed etiam alijs sic esse agendum iurantes, nihil quippe de philosophia scientes, aliquid se nescire confiteri erubescētes, siue imperitiæ solatium quærentes, ea quæ nesciunt esse utilitatis minus charius prædicant. Sed quia, ut ait Terentius, Non est mirum si mulier meretrix impudenter agit, impudentia illorum postposita, de philosophia aliquid dicere proposuimus, ut diligentius ipsam pro posse nostro perficiamus, non diligentes, ad diligentiam excitemus. Incipientes igitur à primæ creatione rerum, usq; ad hominem continuabimus, tractando de ipso homine multa dicētes: illud ante principium dictionis petentes, ut si aliquid in hoc opere imperfectū inueniatur: humanæ imperfectioni deputent, nec ideo quod in eo utile erit, uituperent. Neq; enim propter unum maledictū, bona sunt uituperanda: neq; propter unū benedictum, mala laudanda. Quandoq; enim uigilat Iherites, & dormit Ulysses, & longo operi fas est obrepere somnū. De philosophia igitur tractare incipientes, quid sit philosophia dicamus.

### Catalogus Libri I.



**Q**UID sit philosophia.

Quæ sunt, & non uidentur.

Quæ sunt, & uidentur.

Bedæ tom. 2.

Quid sit & perfectè aliquid cognoscere.

Quid perfectè ignorare.

De dæmonibus.

D

Quibus

|  |   |
|--|---|
| <i>Quibus rationibus probetur quod sit Deus.</i>   | <i>Quare spiritui sancto peccatorum remissio.</i>                   |
| <i>Quare potentia diuina dicatur pater.</i>  | <i>De anima mundi.</i>  |
| <i>Quare sapientia filius.</i>   | <i>Quid sit coeleste animal.</i>                                    |
| <i>Quare uoluntas spiritus sanctus.</i>  | <i>Quid aethereum.</i>  |
| <i>Verum sint corpora uel spiritus.</i>  | <i>Quid aëreum.</i>   |
| <i>Qualiter spiritus sanctus ab utroque procedat.</i>                                    | <i>Quid humectum.</i>   |
| <i>Quare quædam opera uni de personis attribuatur, cum una sine alia nihil operetur.</i> | <i>Qualiter filius à patre genitus, &amp; tamen illi coæternus.</i> |
| <i>Quare filio attribuatur incarnatio.</i>   | <i>De elementis.</i>  |

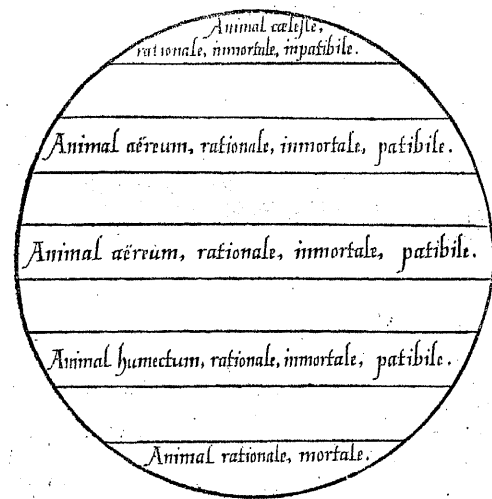
## Liber primus.

**PHILOSOPHIA** est eorum quæ sunt, & non uidentur: & eorum quæ sunt & uidentur, uera comprehensio. Sunt & esse non uidentur incorporalia. Sensus enim extra subiectam materiam nihil potest. Sunt & esse uidentur corporalia, seu diuinum seu caducum habeant corpus, corpora namque subiacent sensui. Cum ergo in utroque cognitione constet philosophia, de utriusque differamus, ab eis quæ sunt & non uidentur, inchoantes. Sunt autem hæc: creator, anima mundi, daemones, animæ hominum: quibus omnibus quia creator prior est, omnia enim ab ipso habent existere, sed ipse à nullo, ab ipso incipiamus. Sed quia dicunt sancti, Deum in hac uita non posse perfecte cognosci, quid sit perfecte aliquid cognoscere ostendamus, ut quare creator in hac uita perfecte non possit cognosci innoteat. Undecim sunt quæ quaruntur circa unum quodque: An sit, quid sit, quantum sit, ad quid sit, quale sit, quid agat, quid in ipsum agatur, ubi sit, qualiter in loco situm sit, quando sit, quid habeat. Perfecte ergo aliquid cognoscere, est ista undecim de illo scire. Sed quamuis sciamus Deum esse, quid tamen sit, perfecte non comprehendimus. Quæritas uero eiusdem qui omnia implet, angustias nostri pectoris excedit, relationi illius explicandæ humana sapientia non sufficit, qualitates non comprehendit: actionibus eius enarrandis infinitæ lingue non sufficiunt. Quid in ipsum agatur, non potentia facientis, sed permissione patiens. Vbi sit qui supra omnia, infra omnia, totus est & integer. Qualiter in loco sit, qui localis non est. De tempore illius, qui ante omne est tempus. Quid habeat, qui palmo omnia continet, nullus perfecte explicare potest. Nec ergo illi omnino ignoramus, quæ esse scimus: nec perfecte scimus, de quæ hæc omnia ignoramus, & quæ diximus in hac uita sciri Deum esse, rationes quibus etiã incredulis hoc possit probari aperiamus, scilicet & per mundi creationem, & quotidianam dispositionem. Cum enim mundus ex contrariis factus sit elementis calido, frigido, humido, sicco: uel natura operante, uel casu, uel aliquo artifice, in compositione mundi cõiuncta sunt. Sed proprium est naturæ, contraria fugere, & simile appetere, non ergo natura cõtraria cõiunxit elementa: casu uero cõiuncta non sunt. Si enim casus mundum operatus esset, quare domum uel aliquid tale quod leuius est, non faceret? Iterum si operatus esset mundum, aliquæ causæ præcessissent, quarum cõcursum operaretur casum. Est enim casus inopinatus euentus, ex causis confluens. Cui ergo nihil præter creatorẽ præcessit mundum, ergo casu non est factus, igitur aliquo artifice. Artifex uero ille uel homo uel angelus, uel Deus fuit. Ante uero mundus factus est quia homo: angelus uero cõ mundo. Ergo Deus solus mundum creauit. Per quotidianam dispositionem sic probatur: Ea quæ disponuntur, sapienter disponuntur. ergo aliqua sapientia. nihil enim sine sapientia sapienter disponitur. Est igitur sapientia qua omnia disponuntur. Sapientia uero illa uel humana uel angelica uel diuina. Humana uero non est, quæ res facit uiuere & loqui. Cuius suã humanã sapientia formã, scilicet hominis uel alterius animalis operetur, motum illi & uitã cõferre non potest. Angelicã uero sapientia, quomodo angelos ipsos disponeret? Diuina ergo est sapientia, quæ hoc agit. Omnis uero sapientia est alicuius sapientia. Est igitur cuius sapientia illa est, nec idẽ homo est, nec angelus. Deus ergo. Sic per quotidianam dispositionem peruenitur ad diuinã sapientiam: per sapientiam ad diuinã substantiam. Unde diuina sapientia dicitur signaculum & imago diuinitatis. In hac diuinitate, omnium cõditrice & oia gubernante, dixerunt philosophi esse potentiam operandi sapientiam, uoluntatem. Si enim non potuit & nesciunt, quomodo tam pulchrum fecit? Si iterum fecit & noluit, uel ignorans uel coactus hoc egit. Sed quod ignoraret, qui etiã nouit hominum cogitationes? Quis iterum illum cogeret, qui oia potest? Est igitur in diuinitate potentia, sapientia, uoluntas. Quas sancti tres personas uocant, uocabula illis à uulgari per quandam affinitatem transferentes, dicentes potentiam diuinam, patrem: sapientiam filium: uoluntatem, spiritum sanctum. Potentia dicitur pater, qua cuncta creat, & paterno affectu disponit. Sapientia uero dicitur filius, à patre ante secula genitus, & tamen illi coæternus: quia ut filius temporaliter est à patre, ita sapientia æternaliter & cõsubstantialiter est à potentia. Sed diximus filium gigni à patre, & tamen illi coæternum esse, de illa genitura aliquid dicamus, illud ante orantes, ne illud quod inuenitur, Generationem eius

eius quis enarrabit: putent nobis officere. Illud enim dictum est, non quia impossibile sit, sed quia difficile. Pater ergo genuit filium: id est, diuina potentia sapientiam, quando prouidit quali: res crearet, & creatas disponderet: & quia ante secula hoc prouidit, ante secula filium, id est, sapientiam genuit, & hoc ex se non ex alio: quia neque alicuius doctrina neque usus experientia, sed ex propria natura hoc scire habuit. Ex quo autem fuit (si fas est dicere) de æterno: ex quo hæc sciuit, nec fuit qui ista sciret. Si ergo æternus est, & sapientia eius æterna est, hic pater genuit filium coæternum sibi, & cõsubstantialẽ. Voluntas uero diuina dicitur spiritus. Est autem proprie spiritus, anhelitus, in quo sæpe uoluntas hominis perperditur. Aliter enim spirat lætus, aliter iratus: ideo diuinam uoluntatem translatiuè dixerunt spiritum, sed antonomastice sanctum. Spiritus iste à patre & filio procedit, quia uoluntas diuina & bonitas, inde quod ita potens & sapiens est Deus, effectu ostenditur. Nihil enim aliud est spiritum sanctum à patre & filio procedere, quam diuinam uoluntatem ex potentia & sapientia usque ad creationem & gubernationem rerum extendere. Hęc bonitas & uoluntas patri est coæterna, & filio, non enim fuit potens & sapiens, quod non esset bonus, & creare uolens: quia idẽ est Deo esse, & bonum esse, & ante tempora uoluit quod fecit, quia nulla in eo mutabilitas. Coæterna est itaque prædicta uoluntas & bonitas diuina. Sed hæc perlonarum trinitas est, essentia unitas. Vna enim substantia est potentia diuina, sapientia & bonitas. Quæ trinitas quamuis in omnibus cooperetur, nunquam quippe agit aliquid potenter & non sapienter & benigne: nec sapienter & non potenter, uel benigne: nec benigne, & non sapienter uel potenter, tamen quædam opera referuntur potentia, & sic patri: quædam sapientia, & ideo filio: quædam bonitati & uoluntati, & ideo spiritui sancto. Attribuitur potentia, id est, patri filii missio, quã tamẽ operata est sapientia & uoluntas: attribuitur sapientia, id est, filio, incarnatio, quã tamen operata est potentia & uoluntas. Et merito sapientia attribuitur. Cui enim tam potens esset, qui de potestate diaboli humanum genus sola uoluntate liberare posset, maluit tamen diuinitatem coniungere humanitati, ut qui Deum & hominem reconciliaret in se, qui hominis est, & Dei haberet. Si enim tantum Deus esset, nunquam diabolus in eum manus mitteret. quippe quomodo seruus in filium potentis domini cognitum manum mitteret? Unde scriptum est: Si cognouissent, nunquam filium Dei crucifixissent. Si iterum tantum homo esset, quomodo captiuus captiuum liberaret? omnes enim peccauerunt, & egent gratia Dei. Redemptor igitur noster Deus fuit, & homo, & adhuc est, ut ex diuinitate saluare posset, & ex humanitate diabolum lateret: ut cum præter ius & fas innocentem intraderet, potestatem sibi super nocentem à Deo commissam iuste amitteret. Voluntati uero & bonitati diuine remissio peccatorum attribuitur, quia ex bonitate & uoluntate condonat, quod ex potentia & sapientia quã citò factum est, punire posset. Sed quia dum de diuinitate loquimur, angustias nostræ scientiæ transgressi sumus, de ea iterum tacentes, ad reliqua transeamus, illud orantes, ne si aliquid quod alibi scriptum non sit, hic reperitur, hæresis iudicetur. Non enim quia scriptum non est, hæresis est, sed si contra fidem. In partitione superiori de eis quæ sunt & non uidentur, primum creatorem: deinde de anima mundi posuimus. Finito igitur de creatore tractatu, de anima mundi dicamus.

Anima igitur mundi, secundum quosdam spiritus sanctus est: diuina enim uoluntate & bonitate, quæ spiritus sanctus est, ut prædiximus, oia uiuunt, quæ in mundo uiuunt. Alij dicunt animam mundi esse naturalem uigorem, rebus à Deo insitum, quo quædam uiuunt tantum, quædam uiuunt, nec sentiunt: quædam uiuunt, sentiunt & discernunt. Nec enim est aliquid quod uiuat & sentiat uel discernat, in quo non sit ille naturalis uigor. Tertij dicunt animam mundi esse quandam incorpoream substantiam, quæ tota est in singulis corporibus, quamuis propter quorundam corporum tarditatem, non idẽ in omnibus operetur, quod uolens significare Virgilius ait: Quantũ non noxia corpora tardant. In homine ergo propria & mundi anima, si quis cõcludat: igitur in homine sunt duæ anime. Dicitur enim, quia non dicitur animam mundi esse animam, sicut nec caput mundi esse caput. Hęc dicit Plato esse excogitata ex diuina & indiuidua substantia, ex eadẽ natura & diuersa, cuius exponere si quis quærat, in alijs nostris scriptis illã inueniet. Tertium genus de his quæ sunt, & non uidentur, diximus esse demones, de quibus tractare incipientes, dicamus quot illorum sint ordines, & quare uocati sint demones. Tres igitur demonum ordines uoluit Plato esse, à superiori usque ad imum nihil sine rationali creatura esse affirmas. Dicit enim, in firmamento esse quoddam animal rationale, le, quod ita definit: Animal rationale, coeleste, immortale, impabile, stellis uidelicet, de quibus in loco suo dicemus, sunt enim de his quæ sunt & uidentur. Deinde dixit esse in ethere quoddam genus inuisibilis animalis, à firmamento usque ad lunam primũ ordinẽ demonum, quod ita definitur: Animal rationale, immortale, patibile æthereũ: cuius dicit esse officium soli diuinæ contemplationi uacare, & de eius contemplatione delectari, in inferiori uero loco, i. circa superiorẽ partẽ aeris uiuunt lung dicit esse aliud genus, cuius est diffinitio, Animal rationale, immortale, patibile, diligentia omnibus imparties, cuius est secundum eundem officium, deferre precès homini, non Deo, & uoluntatem Dei hominibus, uel per somnia, uel per signa, uel per intimam aspirationem, uel uocalẽ admonitionem. Quod dicitur patibile, quia diligit bonos, congaudet illorum prosperitati, cõpatitur aduersitati. Tertius ordo est in hac humecta parte aeris: quod ita definitur: Animal humectum, rationale, immortale, patibile. Cuius est officium humanitati inuidere, ex inuidia insidiari, quia unde descendit per superbiam, ascendit humanitas per humilitatem. Est etiam ita luxuriosum, quod aliquando commiscet se mulieribus,

& aliquos generat: unde & incubi, quia sic cōcumbunt, dicuntur: qui ab alijs differunt demonib. quia duo primi ordines dicuntur cacodæmones: id est, bonū sciētes. καλὸν bonum, δαίμων sciens dicitur. Isti uerò dicuntur cacodæmones, id est malum sciētes. κακὸν enim malum est, & non ab horreas nominis communitatem, qua & illi & isti dicuntur dæmones, quasi sciētes, cum & isti & illi angeli dicantur, unde dicitur malus angelus. Inferiorem partē mundi homo habitat, id est, terram, animal rationale, mortale, de quo in suo loco dicemus. De prædictis dæmonib. quaritur, utrū corpora habeant, an non, cū sint animalia, & omne animal corpus dicatur, an sint spiritus, ut ait propheta: Qui facit angelos suos spiritus. Inde dicitur quidā quod corpora sint, tñ ita subtilia, q̄ sensu percipi nō possunt. Vnde respectu nostrorum corporū, quæ spissa sunt & grossa, spiritus dicuntur, quemadmodū aer quāuis corpus sit, tñ propter subtilitatē sui spiritus uocatur, quod cōfirmat beatus Gregorius, qui in Moralibus loquens de angelis ait, Comparatione nostrorū corporū spiritus sunt, sed cōparatione illius summi & incircumscripti spiritus, corpora sunt dicenda. Hoc iterū probant autoritate beati Augustini, qui in Enchiridio quoddā ponit capitulū, qualia corpora angeli habeant. Alij dicunt illos nō esse corpora, sed spiritus scilicet, quia ubiq; nō sunt, de loco ad locū mouētūr, cōparatione summi spiritus, q̄ ubiq; totus est & integer. à beato Gregorio corpora dicti sunt, nec inde sequit̄ q̄ corpora sint, sicut illud est, Sapientia huius mūdi stultitia est apud Deū, non q̄ Deus sapientia huius mūdi stultitiā reputet: sed q̄ ad cōparationē diuine sapientia stultitia est, nec inde sequitur q̄ sit stultitia. De illo uerò capitulo beati Augustini, qualia corpora angeli habeant, dicunt beatus Augustinum ibi loqui de corporib. quæ assumunt, quando hominib. apparent, utrum uera sint corpora an non, nec tñ dicit illos esse corpora. Nos aut̄ plus illorū sententię concedimus, qui dicunt illos esse spiritus: nec uideatur alicui esse inconueniens, quod Plato duo genera dicit esse cacodæmonum, cum diuina scriptura nouem dicat esse ordines angelorum. Plato enim diuisit secundum loca, sed diuina pagina iuxta officia. In duobus igitur illis generibus continentur nouem ordines, & econuerso.



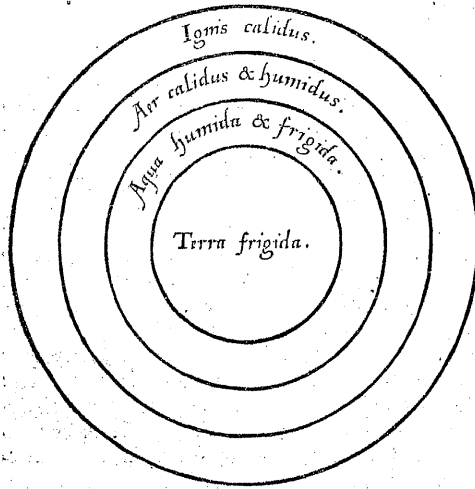
Post tractatum de creatore & anima mūdi & dæmonibus restat tractare de anima hominis. Sed q̄ de homine locuti sumus usq; ad illū locū, loqui de eius anima differamus, ut sit unus & cōtinuus de homine tractatus. Hactenus de illis quæ sunt, & nō uidentur, nostra differuit oratio, nunc ad ea quæ uideātūr, stylus cōuertatur. Sed antequā initiū loquēdi de illis faciamus, petimus, ut si loquentes de uisibilibus aliquid probabile, & nō necessariū dicimus, uel necessariū, & non probabile ponimus, non inde uituperemur, ut physici enim tantum probabile ponimus: ut uerò philosophi probabile, & si nō necessariū adiungimus, sed illud uideatur si aliquid probabilius inter modernos inde tractauerint. Tractaturi igitur de eis quæ sunt & uidentur, quod illa corpora sunt, & omnia corpora ex elementis constant: ab elementis sumamus exordium, ostendemus quid sit elementum, quare quatuor sint elementa, nec pauciora, quod fuit chaos elementorum, qualiter solutum.

Elementum uerò ut definiunt philosophi, est simpla & minima alicuius corporis particula: simpla ad qualitatem, minima ad quantitatem. Cuius exemplum tale est: Elementum est pars simpla, id est cuius non sunt contrariæ qualitates. Sed quia hoc totum uidetur habere ossa & similia, ut remoueat illa, addit minima: id est, quæ ita est pars alicuius, quod nihil est pars eiusdē, unde literæ per simile dicuntur elementa, quia sunt partes simillimæ, ita quod nihil est pars illarum. Volunt autem philosophi ex elementis quatuor constare humores, ex humoribus partes tam homiomeras, id est consimiles, ut est caro & ossa, quàm organicas, id est officiales, ut sunt manus & pedes, & cætera. Ex utrisque uerò partibus humana constare corpora. Ergo secundum eum nullum ex his quatuor quæ uidentur, & à quibusdā elementa reputata sunt, est elementum simplum uidelicet, nec terra nec aqua, nec aer, nec ignis. Nullum quippe eorum est simplum qualitate, nec minimum quantitate: & ut in terra aliquid est calidi, aliquid frigidi, aliquid siccī, aliquid humidī: quod quia cuiuslibet est patens, probationem illius prætermittamus. Neque enim aperte uerā, neque aperte falsa sunt probanda, sed de quibus est aliqua dubitatio. Non est ergo terra simpla qualitate, nec minima quantitate, cum ex tam magnis partibus constet, sunt enim quatuor illius partes uel quinque zonæ, nec ergo est elementum. Similiter de aqua & igne

& igne & aere probari potest. Elementa ergo sunt simpla & minima particulae, quibus hæc quatuor constant quæ uidemus. Hæc elementa nunquam uidentur, sed ratione diuisionis intelliguntur. Diuiditur enim ut figuratiter dicatur humanum corpus in organica, ut in manus, &c. organica in homiomeras, id est, consimiles, scilicet in partes carnis & ossa. Homiomeras autē in humores, melancholiam, &c. humores autē in elementa, id est in simplas & minimas particulas. Cuius diuisionis pars actus, pars sola ratione & cogitatione fieri potest. Corpus enim humanū in membra, membra in homiomeras actu diuidere potest, sed homiomeras in humores, humores in elementa solus intellectus diuidere potest: quia ut ait Boethius in commento super Porphyrium, Vis est intellectus coniuncta diuidere, & diuisa coniungere. Sed quæret aliquis, ubi sunt elementa? Nos dicimus in compositione humani corporis & aliorum, sicut litera in compositione syllabæ, & si non per se. Sed quidam sunt, qui ut rustici nesciunt aliquid esse, nisi sensu illud possint comprehendere: quia animal nō percipit quæ sunt spiritus, cū sapienti plus inquirenda sint insensibilia, quæ sensibilia. Cum ergo simpla & minima particulae sint elementa, quæ sunt frigida & sicca, dicunt terra. Quæ frigida & humida, aqua: quæ calida & humida, aer: quæ calida & sicca, ignis. Cū autē hæc quatuor quæ uidentur, ex illis cōposita sint, illud de his in quo duæ particulae frigida & sicca dominatur, nomine illarum dicitur terra: in quo frigida & humida, aqua: in quo calida & humida, aer: in quo calida & sicca, ignis. Si ergo illis digna uelimus imponere nomina particulas prædictas, dicamus elementa ista quatuor, quæ uidentur elementata. Sunt quidā qui neq; philosophorū scripta, nec phylisicorū unquā legerunt, ex superbia ab aliquo discere dedignant, ex arrogantia, quæ nesciunt confingentes, non nihil dicere uideantur, dicunt esse istorū quatuor, quæ uidentur qualitates: calorem, frigiditatem, humiditatem, siccitatem. Sed istis phylisicam uelut & partē peude detrahentibus, reclamatione eodem ore Platonis, uocantes elementa materias, cum nullæ qualitates materia alicuius esse possint. Est enim materia, quæ accepta forma transit in aliud. Reclamatione item ore illius philosophi, qui in isagogis suis ait: aliud esse elementa, aliud eorum cōmixtiones, quæ sunt calida & sicca, & sic de alijs. Iterum reclamatione Macrobij dicentis: Cū in singulis elementis diuersæ essent qualitates, talē unicuiq; dedit, ut in eo cui adhaeret, cognatam & similitē reperiret, ut aqua cū terra frigiditate, aer cū aqua humiditate, ignis cū aere calore. Vide ubi dixit elementa non esse qualitates, sed qualitates in elementis. Si ergo quod alicui inest, diuersum est ab eo cui inest, nō est ipsum quod est, ipsum cui inest. Sunt alij qui dicunt, ista quæ uidentur esse elementa, autoritate Iuuenalis hoc probantes, qui de gulosis ait, Gustus per omnia elementa quarunt: in terra uenationes, in aqua pisces, in aere aues, quæ sententiā quia uera est, nec sententiæ philosophorum contraria, qualiter cum ista stare possit exponam. Philosophus igitur tanq; phylisicus de naturis corporum tractans, simplas illarū & minimas particulas elementa quasi prima principia uocauit. Philosophi uerò de creatione mundi agentes, non de singulorū corporum naturis, ista quatuor quæ uidentur, elementa mundi esse dixerunt, quia ex istis constant: & ista prima creata sunt, deinde ex his ut ex elementis cetera omnia facta sunt, ut in sequentibus ostēdetur. Nulla est ergo inter eos cōtrarietas, sed dicunt contrā, Nullū istorum elementum est, quia nullū est eorum quod ex quatuor elementis factum non sit. quod sic probant: In terra est aliquid de aqua, quia aliquid humiditatis uidemus exire. In eadem est aliquid aeris, quod probat fumus in de euaporans, & aliquid caloris, quod tactu percipimus. Similiter de alijs probant hoc idē autoritate Platonis dicentis: Cum terra transeat in aquā, & aqua in terram, quare magis dicatur aqua q̄ terra. Nos uerò contradicimus in unoquoq; illorum de alijs aliquid esse, nec tamen ea inde esse facta, quia non substantialiter, sed accidentaliter inest. Cum enim terra porosa sit, & aquis circū data, aliquid humoris aquæ subintrat, & aliquid aeris. Cum ergo in medio mundi sit, & ignis ab omni parte æqualiter distet terræ, quid mirū si aliquid caloris inde recipiat? Insunt igitur ista terra accidentaliter, non naturaliter, nec existis cōstat. Similiter de alijs licet probare, sed quia breuitatē in hoc opere sectamur, quid in alijs de alijs sit, & qualiter in eis accidat, ingenijs aliorum inquirere dimittamus. Etenim principium à magistro, perfectio autē debet esse ab ingenio & studio. Quoniam iterum Platonem dicunt quæsisse, quare magis dicatur aqua q̄ terra, uel e cōuerso cū sic dissoluantur, sic intelligimus illum loqui nō de elemento ibi, sed de parte elementī, quæ sic dissoluitur. Nunquā enim totum dissoluitur elementum. Dicit enim id q̄ dissoluitur non esse terrā, sed terreum, id est partem terræ, sed quod remanet retinens proprietatē terræ, dicit terram & elementū. Sed de hoc Deo annuente uitā satis dicemus. Sunt ergo elementa prædictorū corporum particulae, ut dicunt philosophi. Sunt autē elementa mundi, ut dicunt philosophi, quæ uidentur, de quibus huiusmodi tractatus habendus erit.

Quare unum quodq; factum sit, quare quatuor nec pauciora, sed quia firmior est sententiā, quæ autoritate sapientis uitur, quid inde Plato senserit dicamus. Diuini inquit decoris ratio postulabat talem fieri mundum, quæ & uisum pateretur & tactum. Ac si diceret: Cum Deus sola bonitate non indigentia, quippe qui perfectum & summum bonum est, mundum creauit, talem uoluit illum fieri, qui uideretur & tangeretur, ut homo etiam oculis in rerum creatione & gubernatione diuinam potentiam & bonitatem percipiens, potentiam timeret, sapientiā ueneraretur, bonitatem imitaretur. Deinde subiungit: Constabat autē nihil posse uideri nisi ignis beneficio, neq; tangi sine solido, nec solidū esse sine terra. Quomodo uisus non possit esse sine igne, nec tangebile

sine terra, loquentes de sensibus corporis ostendemus. Postea addit: Idcirco iecit Deus quasi fundamenta ignem & terram. Sed quoniam in eis sunt contrariæ qualitates, quippe terra est corpus lenta, obtusa, immobilis. Ignis subtilis, acutus, mobilis: uicidit Deus sine medio ea iungi non posse, ideoque inter ea medium creauit, de quorum coniunctione quia fecimus mentionem, dicamus quod sit coniunctio, quid commixtio contrariorum. Commixtio ergo contrariorum est, quando ex duobus ita fit unum, ut neutrum remaneat, id quod ante fuerat: ut si calidissimum frigidissimo miscetur, fit tepidum, neque frigidissimo neque calidissimo remanente: coniunctio uero contrariorum est, quando ex duobus ita fit unum, quod utrumque remanet id quod ante. Quod in contrariis habentibus agentes qualitates sine medio esse non possunt. Sunt autem agentes qualitates, calor, frigiditas, sed quare? loquentes de homine dicemus. Si enim alterum alteri adponatur, repugnant, & alterum ab altero dissoluitur: ut ergo subsistat, oportet medium esse. Id si tale fuerit, quod plus ad unum quam ad aliud se habeat, paulatim in illud ad quod se plus habet, transibit, sicque illa coniunctio dissoluetur: ueluti si inter calidissimum & frigidissimum aliquid plus habens se ad calidum quam ad frigidum ponatur, illo in naturam calidi transeunte, & frigiditate pereunte, dissoluetur illa coniunctio. Sin autem tale fuerit medium, quod ad utrumque se aequaliter habeat, non plus in naturam unius quam alterius transiens, illorum obseruabis coniunctionem. Volens ergo prædicta duo elementa non commisceri, sed coniungere, ut utrumque id quod est remanet, medium inter illa creauit, non unum tamen, sed duo, aquam scilicet & aera. Si enim solum aquam inter ea posuisset, tum plus ad terram quam ad ignem se haberet. habet enim commune cum terra corpulentiam, obtusitatem, cum igne mobilitatem: coniunctio illa non duraret. Similiter si solum aera, habet enim commune subtilitatem & mobilitatem cum igne, cum terra obtusitatem. Sed dicit aliquis: Et si unum istorum non sufficit, potuit tamen Deus facere aliud quod sufficeret. Ad quod dicimus, nos non ponere terminum diuinæ potentiae: sed dicimus nullum de his que sunt, potuisse sufficere, nec iuxta rerum posse esse aliquid quod sufficeret. Ostendo igitur quod unum de istis solum non sufficeret, quod nullum aliud quod ad hoc sufficeret, esse non posset, aperiamus. Cum igitur inter aliqua duo, duæ sunt contrariæ qualitates, quia binarius in duo æqua diuidi non potest, aliquid inter illa poni potest, quod unam ab unoquoque proprietatem recipiens, inter illa sufficiat: ut cum terra & aera duas contrarias habeant qualitates. Est enim terra frigida & sicca, aera calida & humidus, aqua habens commune cum terra frigiditatem, cum aere humiditatem, inter illa sola sufficit. Similiter ignis & aqua contrarias habent qualitates, est quippe ignis calidus & siccus, aqua frigida & humida. Sed quia aera habet commune cum aqua humiditatem, cum igne calorem, inter utrumque sola sufficit. Si uero inter aliqua sunt tres contrariæ qualitates, sicut nec ternarius in duo æqua diuidi potest, nec medium quod ad ea aequaliter se habeat, potest inueniri. Oportet enim quod de uno accipiat unam, duas de altero, sic enim nec aliter potest in integrum diuidi ternarius.



Qualitas uero per media non diuiditur, non ergo inter ea potest esse medium, nisi participans una & duabus. Iterum dicit aliquis: Est secundum hanc syzygiam in tribus qualitatibus unum medium, quod ab utroque unam acciperet, esse non potuit, secundum illam quæ fit in duabus, illud habere potuerunt. Si enim inter ignem & aquam est aera, qui una unius, altera alterius participat: quare inter ignem & terram in syzygia duarum qualitatuum unum medium, quod ab utroque unam acciperet, esse non potuit. Est enim calidus & siccus, terra frigida & sicca. Nos uero dicimus, nec secundum hunc medium fuisse necessarium, cum in aliquo conueniant, sed in siccitate nec esse potuit. Si enim aliquid tale medium esset, quod ab utroque aliquid acciperet, uel acciperet ab igne calorem, à terra siccitatem, idemque esset quod ignis, uel à terra frigiditatem, ab igne siccitatem, & sic idem esset quod terra: uel ab igne calorem, à terra frigiditatem, præter hæc (ut opinor) nihil potest confingi. Sed impossibile est aliquid esse calidum & frigidum. Cum enim sint quatuor elementa & quatuor illorum complexionones, inde fiunt sex complexionones, quarum quatuor sunt possibiles, duæ impossibiles. Sunt autem quatuor possibiles, calidum & siccum, calidum & humidum, frigidum & humidum, frigidum & siccum. Duæ uero impossibiles, calidum & frigidum, humidum & siccum. Duo igitur elementa creator in medio posuit, quia unum prædictis rationibus non sufficeret. Elementorum uero talis est dispositio, quod inferior locum obtinet terra, deinde est aqua, postea aera, superior est ignis. Si enim aliquid inferius

inferius terra esset, quia naturaliter grauis est, ad illud tenderet. grauis enim naturaliter deorsum tendunt. Si uero aliquid supra ignem esset, ex leuitate sua ad illud tenderet, & dissolui ab alijs cõ tenderet. Iuxta terram posita est aqua, quia naturaliter grauis est, & si non quantum terra, & secum locum obtinere debuit. deinde est aera grauior igne, & leuior aqua, merito inter utrumque ponitur. Et quoniam quid sit elementum docuimus, & quod sint, & quare plura non sint, & causam ordinationis significauimus, de Chao, quod in principio mundi fuit, dicamus, communem sententiam præponentes, deinde illam improbant, ad ultimum nostram rationibus confirmantes. Dicunt omnes fere, Elementa in prima creatione certa loca non obtinuisse, imò in unam massam mixta fuisse, in qua erant grauis & leuis, modo ascendebant, modo descendebant. Subiungunt etiam rationem, quare tanta confusio rerum foret, nisi sua potentia, sapientia & bonitas res ordinaret. Deinde hoc probant autoritate Platonis, qui in Timæo ait, Deum ex inordinata iactatione elementa redegisse in ordinem. Nos uero dicimus falsam esse quam proponunt, nec conuenientem esse rationem, quam inducunt, nec bene esse intellectuam autoritatem quam præterdunt. Prius ergo probemus sententiam esse falsam, postea rationem non esse conuenientem, deinde non bene esse intellectuam autoritatem. Dic ergo quisquis hoc affirmas: Massa illa quæ constabat ex quatuor elementis, maior erat uel minor uel æqualis elementis, quæ modo sunt. Si maior erat, non ergo omne corpus in quatuor elementis continetur, uel aliquid de ea perijt. Si minor, tunc creator post eam aliquam nouam materiam creauit, ex qua elementa augmentauit. Si æqualis, omnem locum, quæ illa modo implet, implebat, non igitur quod ascenderet uel descenderet, habebat. Falsa est ergo sententia. Inconueniens est ratio quæ inducunt, scilicet Deum ad hoc fecisse, ut ostenderet quantam confusio rerum foret, nisi sua bonitas eas ordinaret. Cui ostenderet? Angelis? Sed angelus ex natura & gratia naturas rerum cognoscit. Homini? Sed nondum erat homo, & si ut homini ostenderetur, facta esset, usque ad hominem seruaretur. Sed ante hominis creationem ordinata sunt elementa. Autoritas Platonis non bene est ab his intellecta. Cui enim dicit Plato, ex inordinata iactatione Deum elementa reduxisse in ordinem: non ideo dicit, quod unquam inordinata iactarentur. Quis enim ullus locus relictus esset inordinationi, Deo cuncta disponente? Sed quia essent nisi sic, ut nunc sunt, à Deo essent ordinata. Cum enim terra naturaliter deorsum tendat, ignisque sursum, nisi illa inferiorum locum obtineret, ille uero superiorum: hæc semper quaereret inferiorem, hic superiorem, & sic esset inordinata iactatio. hanc redexit creator in ordinem, conferendo terræ locum, scilicet inferiorem, igni superiorem: ut hæc non haberet quod descenderet, neque hic quod ascenderet. Ex inordinata igitur iactatione, non quæ fuit, sed quæ esse potuit, Deus elementa in ordinem redexit: ueluti si monitu alicuius nostri amici aliquid quod contingeret, nisi ipse moneret fugiamus, dicitur, iste liberauit nos ab hoc malo: non quia hoc malum prius fuisset, & postea nos inde liberauisset: sed quia nisi ille fuisset, nobis accidisset. Fuerunt igitur in prima creatione, ubi nunc sunt elementa, sed non qualia nunc sunt. Etenim terra omnino erat cooperta aquis, aqua uero spissior quam modo sit, & ad magnam partem aeris eleuata. Aera uero spissior quam modo sit, & obscurus: quippe cum neque sol neque luna, neque alia stellæ essent, quibus illuminaretur. Ignis similiter spissior erat, quam modo sit. Id autem quod terra erat omnino aquis cooperta, nec aliquo lumine illustrata, nec edificijs distincta, nec suis animalibus repleta, quod aqua & aer spissi & obscuri erant, quod in superioribus stellæ non apparebant, chaos, id est confusionem elementorum uocauerunt. Unde Moses: Terra erat inanis & uacua, & tenebræ erant super faciem abyssi. hoc chaos sic dissolutum est, cum aqua usque ad maximam partem aeris esset eleuata: aera uero spissa, & ignis similiter in illa spissitudine aliquid terræ & aquæ subtilitatis inerat, quæ ex calore ignis, & siccitate coagulata & durata, corpora stellarum uisibilia & lucida creauit. Quod autem in compositione stellarum & de inferioribus & de superioribus elementis est, dominante tamē supremo, ex hoc potest probari, quod uisibilia sunt & splendida & mobilia. Quod enim uisibilia sunt, ex inuisibili uel uisibili habent: at ex inuisibili nihil potest esse uisibile. unde Lucretius: Ex inuisibili ne credas sensibile nasci. & Macrobius: Omnis qualitas geminata crescit, nunquam contrarium operatur. Non ergo ex igne uel aere habent quod uisibilia sunt: hæc quippe sunt inuisibilia. Ex uisibili ergo, id est ex terra & aqua. Similiter quod splendida sunt & mobilia, ex obscuro & immobili non habent: ergo ex splendido & mobili, scilicet aere & igne. Facta sunt ergo ex quatuor elementis, scilicet de inferioribus dominatur in eis aqua, de superioribus ignis, quod effectu probari potest. Calorem enim terris cõferunt, & ad nutrimentum sui humorē attrahunt. Similia namque similibus congaudent. Hic subiicit aliquis: Cui in aere sit humor spissior quam in igne, & calor quamuis non tantus, quare in aere corpora stellarum facta non sunt? Nos uero dicimus, quod quamuis aera sit calidus, est tamen & humidus: non ergo potuit desiccando spissare, & sic corpus lucidum & uisibile creare. ueluti si aqua spissa superponatur igni, spissatur, & in lapideam sæpè transit substantiam: sin autem alicui calido & humido superponatur, ut aqua bullienti, ita ut ab illo solo calorem recipiat, non spissabitur, uel secundum Constantinum: Cum in uno de istis quatuor duæ sint qualitates, singillatim unam habet ex se, alteram ex alio. Ignis ex se calidus est, siccus ex motu uel ex terra. Aera est humidus ex se, calidus ex igne. Aqua humida ex aere, frigida ex se. Terra uero ex se sicca est, sed frigida ex aqua. Quod uero in unoquoque est ex se, plus in eo ualeat, quam ex alio. Cui ergo in aere humiditas sit ex se, calor ex igne, paulatim in eo

humiditas, nec potuit desiccando corpora stellarum creare. Iterum quod maius est, non fuit diuina uoluntas stellas esse in aere. Cum enim aer terre sit uicinus, si in eo essent stellæ, ex uicinitate sua terram incenderent, nec aliquid in ea uiuere posset. Corporibus stellarum sic creatis, quia igne sunt natura, coeperunt se mouere, & ex motu subditum aera calefacere. Quo mediata aqua calefacta est, ex aqua calefacta & spissata, diuersa genera animalium sunt creata: quorum quædam quæ plus habuerunt superiorum elementorum, aues sunt. Vnde aues modo sunt in aere ex leuitate superiorum, modo descendunt in terram ex grauedine inferiorum. Alia uero quæ plus aquæ habuerunt, pisces sunt, inde est quoddam in hoc solo elemento uiuere possunt. Sic igitur aues & pisces ex aqua creati sunt, unde scriptum est: Magnæ Deus potentia, qui ex aquis ortum genus partim remittit gurgiti, partim leuas in aera. Istis sic creatis ex aqua effectu superiorum, ubi aqua tenuior fuit, ex calore & creatione prædictorum desiccata est. Apparuit in terra quasi quædam macula, in quibus homines & alia animalia habitabant. Sed cum terra ex superposita aqua esset lutosa, ex calore bulliens, ex se diuersa genera animalium creauit, & si in aliqua parte terræ abundauit ignis, cholericæ nata sunt animalia, ut leo. Si terra melancholica, ut bos & asinus. Si aqua, phlegmatica, ut porcus. Ex quadam uero parte, in qua elementorum qualitates, æqualiter conuenerunt, humanum corpus factum est. Et hoc est quod diuina pagina dicit, Deum fecisse hominem ex limo terræ. Non enim credimus animam, quæ spiritus est, & leuis & munda, ex limo esse factam, sed à Deo homini inspiratam, unde ait scriptura: Formauit Deus hominem de limo terræ, & inspirauit in faciem eius spiraculum uitæ. Vnde cum diuersa melancholica animalia creata sunt, in finitima phlegmatica & cholericæ. Vnus solus homo creatus est: quia ut ait Boetius, Omnis æqualitas pauca est & finita: inæqualitas uero numerosa & multiplex. Sed quoniam est proximum temperato, & si minus, tamen aliquanto est temperatum: ex uicino limo corpus mulieris esse creatum, uerisimile quibusdā uidetur, & ideo nec penitus idem est quod homo, nec penitus diuersum, nec ita temperata: quia calidissima frigidior est frigidissimo uiro. Et hoc est quod diuina pagina dicit Deum fecisse feminam ex latere Adæ. Non enim ad literam uolumus Deum primum hominem ex costa esse. Sed dicit aliquis, eadem ratione plures homines & feminas tunc posse creari, & adhuc posse. Nos dicimus uerum esse, si diuina uoluntas esset: quia ut aliquid sit natura operante, necesse est diuinam uoluntatem præcedere. Iterum dicit, hoc esse diuinæ potestati derogare, sic esse factum hominem dicere. Quibus respondemus è contrario: Immo id est ei conferre, quia ei attribuimus, & talem rebus naturam dedisse, & sic per naturam operantem humidum corpus creasse, nam in quo diuinæ scripturæ contrarij sumus, si quod illa dicit factum, nos qualiter factum sit explicemus. Si enim modò unus sapiens dicat aliquid esse factum, & non explicet qualiter: alter uero hoc idem dicat & exponat, quæ in hoc est contrarietas? Sed quoniam ipsi nesciunt uires naturæ, ut ignorantia suæ omnes socios habeant, nolunt aliquæ eas inquirere, sed ut rusticos nos credere, nec rationem querere. ut iam illud propheticum impleatur: Erit sacerdos sicut populus. Nos autem dicimus in omnibus rationem esse querendam, si potest inueniri. Si enim alicui deficiat, quod diuina pagina affirmat, spiritui sancto & fidei est mādandū. Non enim ait Moses, Si agnus non potest comedi, statim igni comburatur: sed prius conuocet uicinum, qui coniunctus est domui suæ, & si nec ita sufficiunt ad esum agni, tunc demum igni comburatur: quia cum de diuinitate aliquid querimus, si ad illud comprehendendum non sufficimus, uicinum domui nostræ conuocemus, id est manentem in eadem fide catholica inquiramus. Si autem nos neque ille ad id comprehendendum sufficimus, tunc illum igne fidei comburamus. Sed isti multos habentes uicinos domui suæ coniunctos, ex superbia nolunt aliquem cōuocare, maluntque nescire quā ab alio querere: & si aliquem inquirentem sciunt, illum esse hæreticum clamant, plus de suo caputio præsumentes, quā sapientiæ suæ confidentes. Sed quæ ne habitui credas, iam enim in eis impletum est, quod ait Satyrus: Fronti nulla fides, quis enim nouicus abundat, Tristibus obscenitas. & iterum: Rarus sermo est ille, & magna libido tacendi, Atque supercilio breuior coma. Et quoniam de prima creatione rerum fecimus mentionem, quam diuersi diuersis temporibus dicunt esse factam, doceamus in quo tempore & quibus rationibus dicit esse factam. Hebraei ergo & Latini dicit in uere principium mundi fuisse. Vnde Virgilius de diebus ueris loquens ait: Non alios credidit in prima origine mundi, Illuxisse dies, alium uel habuisse tenorem, deinde subiungit: Ver illud erat, uer tempus agebat. Horum talis est ratio: Quicquid creatur, æqualitate proportionum creatur: sed nullum tempus præter uer temperatum est: in uere ergo creatio mundi facta est. Aegyptij uero in Iulio illam esse factam dicunt. Quos secutus Macrobius, dicit in natali die mundi cæcum gestasse lunam, leonem solem. Quorum hæc est ratio: In prima creatione tātus fuit humor, quod terra erat aquis circumdata, tantus uero humor sine mixto calore temperari non potuit. Ergo in tempore anni, in quo maximus calor est, id est in æstate, creatio mundi facta est.

LIBRI PRIMI,  
FINIS,

VENERA

## Venerabilis Bedæ presbyteri *velei Bedæ presbyteri*, siue elementorum philosophiæ, Liber II.

PROOEMIUM.



In superiore particula de eis quæ sunt & non uidentur, & elementis, quæ quidem uisibilia, quidam inuisibilia docuerunt, pro paruitate nostri ingenij summam perstrinximus: nunc uero de unoquoque & eius ornatu dicere satagamus. Sed quamuis multos ornatum uerborum querere, paucos ueritatem, scientiæ cognoscimus, nihil tamē de multitudine, sed de paucorum probitate gloriantes, soli ueritati insudamus. Maluimus enim nudam ueritatem prætere, quam palliatam falsitatem. Sed quis nam est, cui ariditas nostri sermonis displiceat, si nostri animi occupationes cognouerit, ornatum sermonis non quaesierit, sed de illo quod agimus stupebit. Quis enim ullus reliquus locus potest esse ornatui, cū oporteat quid & qualiter legamus cogitare: deinde legendo exponere, in disputationibus contra falsa declamare, de aliorum inuentis iudicare, contra inuidorum detractiones linguam acere: ut iam impletum sit in nobis illud de filiis Israel, qui reedificantes templum, in una manu gladium, in altera lapidem habebant. Sed hæc hæcenus. Nunc de singulis elementorum & uniuscuiusque ornatu dicamus, à superiori, id est ab igne incipientes.

### Catalogus Libri II.



VID sit æther.  
Vnde aquæ congelatæ sint super æthera.  
Quod non est bona ratio dicere hoc, quia Deus facere potest.  
Quid sit quod in modis pellis extensa uidetur.  
Quot modis fiat sermo de superioribus.  
Quare ignis dicatur firmamentum.  
De infixis stellis.  
Quot circuli dicantur esse in firmamento.  
Qui uisibiles: qui item inuisibiles.  
Vnde incipiat galaxias, & quomodo extendatur.  
Qualiter zodiacus distendatur, & quare sit nominatus.  
Quomodo in zodiaco sint signa disposita.  
De quinque parallelis.  
De duobus coloris.  
De horizonte & meridiano circulo.  
De motu firmamenti.  
De Saturno.  
Quare aliqua stella dicatur frigida.  
Quare non omne igneum sit calidum.  
Quot modis nomina qualitatum rebus attribuant.  
De Ioue.  
De Marte.

De Venere.  
Quomodo eadem stella dicatur lucifer & heospherus.  
De Mercurio.  
De sole.  
Quare retrogradæ & stationariæ uideantur.  
Vnde usum sit quibusdam quod sol sit quartus, quibusdam quod secundus à luna.  
Quæ sententia magis inde sit sequenda.  
Vtrum moueatur sol cum firmamento, uel contra.  
Quæ necessitas fuit, ut sol obliquè moueretur.  
Quas diuersitates operatur ascendendo uel descendendo.  
Quæ sint qualitates temporum, & quibus elementis quibus ætatibus consimilia sint.  
Quare citius moriantur infirmi in uere & autumno.  
Quid sit naturalis dies, & de eius partibus.  
Quid sit dies usualis.  
Vnde inæqualitas & æqualitas dierum.  
Vnde eclipsis solis.  
Quare in singulis non contingat.  
De luna.  
Quare luna non habeat proprium splendorem & calorem.  
Quare splendor in luna crescat & decrescat.

De

De eclipsi lunæ.

Quare singulis mensibus non contingat.

Quare sit umbra conoides.

Quare cylindroides.

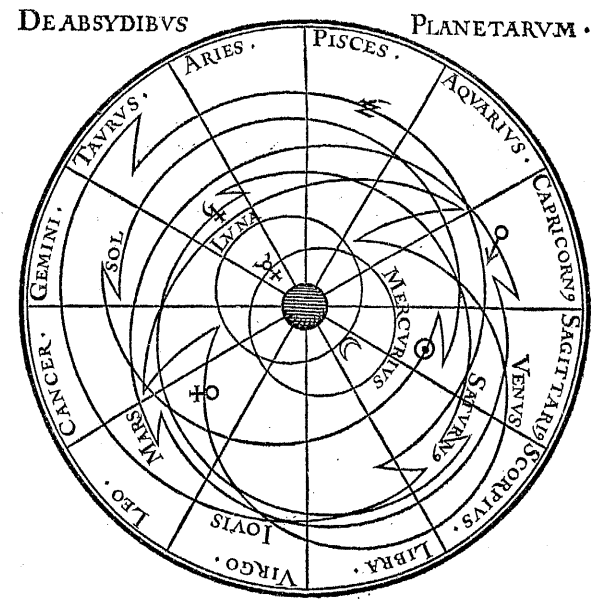
Quare calathoides.

Quid sit umbrosum q̄ in medio lune apparet.

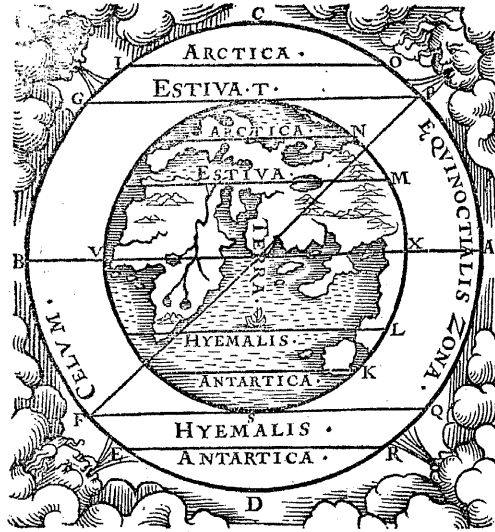
Liber secundus.

**I**GNIS est spacium à luna sursum, quod idem æther dicitur, cuius ornatus est, quicquid super lunam uidetur, scilicet stellæ tam infixæ quàm erraticæ. Sed quare aliquid super lunam nisi æther & stellæ & prætaxati spiritus, an ibi sunt aquæ congelatæ, supra quas sunt aliæ? Dicunt inde quidam super æthera esse aquas congelatas, quæ in modum pellis extensæ oculis nostris occurrunt, super quas sunt aquæ, authoritate diuinæ paginæ hoc confirmantes, quæ ait: Posuit Deus firmamentum in medio aquarum. & iterum: Dimisit aquas quæ erant sub firmamento, ab his quæ sunt super firmamentum. Sed quoniam istud contra rationem est, quare sic esse non possit ostendamus, & qualiter diuina pagina in prædictis intelligenda sit. Si ibi sunt aquæ congelatæ, ergo aliquid ponderosum & graue. Sed proprius locus ponderosorum & grauium terra est. Si iterum sunt ibi aquæ congelatæ, coniunctæ sunt igni, uel non. Si igni coniunctæ sunt, cum ignis calidus sit & siccus, aqua uero congelata, frigida & humida, contrarium suo contrario sub medio est coniunctum: nunquam ergo ibi cõcordia, sed contrariorũ est repugnantia amplius. Si aqua congelata coniuncta est igni, uel dissoluitur igne, uel extinguit ignem. Cum ergo ignis & firmamentum maneat, non sunt aquæ congelatæ igni. Si non sunt igni coniunctæ, est aliquid inter eas & ignem. Sed quid erit? Elementum. Sed nullum est superius igne, factum ex elementis. Visibile ergo. Vnde igitur non uidetur? Restat igitur, ibi non esse aquas congelatas. Sed scio quid dicet: Nos nescimus qualiter hoc sit, sed scimus Deum hoc posse facere. Miseri, quid miserius, quàm dicere istud est, quia Deus illud facere potest, nec ostendere rationem, quare hoc sit: nec utilitatem, ad quam hoc sit. Non enim quicquid Deus facere potest, facit. Vt enim uerbis rustici utar, Potens est Deus de trunco facere uitulum. Fecit ne unquam? Vel igitur ostendat rationem, quare hoc sit, uel utilitatem, ad quam hoc sit, uel desinat iudicare sic esse. Si ergo nec aquæ congelatæ ibi sunt, nec super eas sunt aliæ. Cum autem diuina pagina dicit, Diuisit aquas quæ sunt sub firmamento, ab his quæ erant super firmamentum. Aera firmamentum uocauit, quia firmat & temperat terrena. Super hunc sunt aquæ uaporaliter, in nubibus suspensæ, quemadmodum in sequentibus ostendetur, quæ diuersæ sunt ab his quæ sunt sub aere. Similiter exponatur, Posuit firmamentum in medio aquarum. Quæuis hoc plus allegoricè, quàm ad litteram dictum esse credamus. Iterum dicitur: Quid est quod ibi uidemus spissum, & aquei coloris? ignis enim non est. Si enim aer ex nimia sui subtilitate uideri non potest, multo minus ignis, qui est subtilior, deinde talis color igneorum non est. Ad quod dicimus, nihil ibi uideri, sed uisum ibi deficere, & ex defectu uisus, hominem ibi quoddam spissum confingere. Cum enim radius ille interior qui uisum operatur, ad superiora dirigitur, nec est ibi obstaculum, quo repercutiatur, deficit, deficiendoq; spissatur. Sed quia per oculum, in quo est aqueus humor, & cristalleidos transit, quod de compositione oculi loquentes ostendemus: cū deficit, nec alius color sibi occurrit, talem, id est aqueum sibi confingit. Hic subiiciet: Si nihil ibi uidetur, imò uisus ibi deficit, quomodo dictum est, Cœlum tegit omnia, stellæ esse infixas in firmamento, in eodem undecim esse circulos, in uno quorum duodecim sunt signa, dicemus ne eis respondeamus. Tribus igitur modis loquitur authoritas de superioribus fabulose, astrologicè, astronomice. Fabulose loquitur inde, Nemroth, Higinus, Aratus, taurum illuc esse translata, & in signum mutatum dicentes, & sic de alijs. Quod genus tractandi maxime est necessarium. Non enim scimus de unoquoq; signo, in qua parte cœli sit, & quot stellæ in eo sint, & qualiter dispositæ. Astrologicè uerò tractare, est ea quæ uidentur in superioribus dicere, siue ita sit, siue non. Multa enim ibi uidentur esse, quæ non sunt: quia uisus fallitur, sic tractat Marcianus, Hipparchus. Astrologicè tractat Iulius Firmicus, Ptolemeus. Cum ergo dictum est, Cœlum tegit omnia. Astrologicum est, quia sic uidetur: uel æther dicitur cœlum, quia est diuersis stellis cœlatum. Dicitur firmamentum, quia suo effectu & calore stellarum, quæ in eo sunt, firmat & temperat subdita. Cœlum igitur tegit omnia, quia in æthere & sub æthere omnia cõtinentur. In hoc dicuntur stellæ infixæ, non ut gemma in auro: sed quia in illo existentes, semper in eadem parte illius uidentur, & quoniam de infixis fecimus mentionem, quæramus utrum moueantur, an omnino careant motu: & si mouentur, qualiter moueantur. Sunt qui eas non moueri asserunt, sed à firmamento, & in eo fixas ad ortum & occasum referri. Alij dicunt eas proprio motu moueri, quia igneæ sunt naturæ, neq; aliquid in æthere uel in aere sine motu posse sustentari, sed semper in eodem loco & circum se moueri. Tertij dicunt eas etiam de loco ad locum moueri, nullum tamen earum motum oculis nostris sentire: quia tantum spacij in peragratione sui circuli consumunt, quod uita humana, quæ breuis est, etiam ad breue punctum tam tardæ accessionis comprehendendæ non sufficit. Quamuis uerò huc sententiæ quod de loco ad locum moueantur consentimus, aliam tamen rationem

tionem quare motus earum non sentiat prætendimus: quæ talis est, Omnis motus discernitur per immobile, uel per minus mobile. Cum enim aliquid mouetur, si aliquid immobile uel minus mobile uideatur, cum aliquid præterire uel propinquare uideamus, motum sentimus. Sin autem aliquid moueatur, neq; aliquid extra ipsum, uel immobile uel minus mobile uideatur, motus non sentitur. Quod per nauem currentem in mari probari potest. Motus ergo stellarum per immobile uel minus mobile superpositum, sentitur, nunquam superpositum, ut per signa motum planetarum discernimus: quia modo sub hoc signo, modo sub alio uidentur. Super prædictas autem stellæ nihil est uisibile, nec ideo est quo motus earum discerni possit. Mouentur ergo, sed infixæ dicuntur, quia motus earum non sentitur. In eodem firmamento undecim dixerunt esse circulos, quorum duo sunt uisibiles, alij inuisibiles. de uisibilibus ergo prius, deinde de inuisibilibus disseramus. Duo ergo uisibiles, galaxias, id est lacteus circulus. Gala enim lac, xios circulus, & zodiacus: & incipit galaxias iuxta septemtrionem ex parte orientis, & ab obliquo per cancrum & capricornum transiens, ad idem reuertitur principium. Dicitur autem sic propter notabilem sui claritatem. Si quis uerò, unde sit ille in illa parte cœli notabilis splendor, scire desiderat, Macrobius legat. Zodiacus uerò à capricorno per arietem ad cancrum ascendens, de cancro per libram ad capricornum descendit. Descendere uerò & ascendere iuxta nostrum situm, intellige hic duodecim æquas partes, ut refert Macrobius, per fluxum aquæ diuisus est, quarum unaquæq; dicitur signum, quia eis signamus in qua parte cœli sit sol & alij planetæ & ad quam exierint, & ad quam debent peruenire. Quæ signa quia nominibus animalium titulata sunt, ut aries, taurus, &c. Circulus qui ea continet, zodiacus dicitur. zoni enim est animal. Si quis autem causas nominum quærat, Hæpericum legat. Signorum uerò talis est dispositio, quod propinquus nobis est cancer, scilicet in confinio nostræ habitabilis & torridæ. Deinde leo obliquando descendit uersus orientem, post uirgo: deinde libra, in medio torridæ zonæ existens: ultra quam est scorpius, deinde sagittarius: post quem est capricornus, à nobis remotissimus: deinde oblique descendendo est aquarius, postea pisces: deinde aries, in medio torridæ zonæ libræ suppositus, supra est taurus, postea gemini, deinde cancer.



Hanc



Hanc figuram subijciemus, non ut obliquitatē signorum uel ascensum uel descensum, uel remotionē uel propinquitatē notaremus: sed ut dispositionem illorum, & quod cuius planetæ primum secundarum uel solum domiciliū dicatur, manifestaremus: quod signum cuius mensis sit, & quare, tractando de sole dicemus. Nouem alij circuli inuisibiles sunt, quorū quinque sunt paralleli: unus quorum equinoctialis dicitur, hic est qui per medium torridæ zone uadens per arietem & libram, in duobus hemisphæria cœlum diuidit. Dicitur æquinoctialis, quia quando sol ad ipsum uel ascendendo uel descendendo peruenit, dies & noctes æquat, de quo in sequentibus docerimus. Alter de parallelis dicitur coniunctio nostræ habitabilis & torridæ. Tertius coniunctio eiusdem & frigidus. Quartus ex altera parte, coniunctio torridæ & alterius habitabilis. Quintus eiusdem coniunctio & frigidus ut hic apparet. Sed quia authoritas dicit quinque zonas esse in cœlo, utrum in æthere uel in aere sint, tractantes de aere dicemus. Isti circuli paralleli, id est æqui distantes dicuntur, quia à medio, id est æquinoctiali æqualiter distant. Tantum enim distant coniunctio nostræ habitabilis & frigidæ alterius. Post hos sunt duo coluri, quorum principij in medio septentrionis est, sed alter inde ascendit per cancrū, & descendens per capricornum, ad idem redit principium. Alter inde per orientem reuertitur, per occidentem & libram, ad idem principium: & ita in summo septentrionis se interfecit, & cœlum in quatuor quadrantes diuidit. Dicuntur autem coluri, quasi colon uerū id est, membrum bouis syluestris. Colon enim est membrum, urus bos syluestris: dicitur sic propter imperfectionem, non quia in se sint imperfecti, sed quia illa pars alterius poli quam interfecant, non quā à nobis uidetur. Duo qui ad prædictum numerum supersunt, meridianus est & horizon. Meridianus uerò circulus est linea intelligibilis, illam partem cœli designans, in qua sol existens æqualiter abortu & occasu distat. Horizon uerò ubi uidetur cœlum, cum terra iungit: dicitur horizon, quasi limitans. Isti duo ultimi non scribuntur in sphaera, quia pro diuersitate habitantium, uel circumspicientiū uariatur. Motus uerò ætheris uel ignis, quod prædictis rationibus dicitur firmamentum uel cœlum, talis est: Cum ignis naturaliter sit in motu, nec supra ipsum sit, quo ascendat, ut offendimus: nec descendere potuit, quia hoc contra suam naturam est, & omnia inferiora loca ab inferioribus elementis occupata erant. Iterum inutile fuit illum descendere, descendēdo nēpe terram incēderet, nec aliquid in ea uiuere posset. Ergo in quo potest & habet mouetur, id est, in circui, & est in circui, non occupādo diuersa loca se mouere est, partes aliter suas in eodem loco habere. Sic uerò in circui se uertendo, ab ortu per occasum, ad ortum refert secum stellas tam erraticas quam infixas. Quamuis tamen sic super terram uoluatur non recto modo, sed oblique circa nostram habitabilem mouetur, quod per polos uideri potest. Est autem polus stella immobilis, una in hoc caute, altera in alto. Axis uerò est linea intelligibilis, de polo ad polum per medium terræ directā, circa quam uoluitur firmamentum. Si ergo recto modo uolueretur firmamentum, unus de polis recto modo esset super terram, & alter sub terra, uel in lateribus terræ. Cum igitur unus sit inter medium cœli, & latus ex nostra parte, & similiter alter ex alia linea, quæ dicitur axis obliquata est, & circa ipsam oblique uoluitur firmamentum. Et quoniam falsam sententiam quorundā de firmamento satis improbauimus, nostram uerò ponētes probauimus, & de stellis fixis in eo, & de circulis & motu eiusdem non tacuimus, de planetis dicere incipiamus: & quia à summo elementorum incepimus, à summo planetarum incipiamus.

Summus itaq; planetarū Saturnus dicitur in peragratione zodiaci, ferè triginta annos consumens, unde in fabulis senex fingitur. Hæc stella frigida & nocua dicitur esse, de cuius frigiditate primum, deinde de nocuitate disseramus. Stellam istam esse frigidam sic antiqui astrologi probauerunt: cum scirent solem existentem in cancro terras adurere, uidebant in aliquo anno hoc minus contingere: scientes autem ex natura solis hoc non esse, quaesierunt quis planeta esset in eodē signo cum sole, reperiensq; Saturnum, dixerunt in eo causam frigiditatis esse. At dicit aliquis: Cum omne corpus stellarum igneæ sit natura, quod probat motus & splendor, unde una stella dicitur frigida & alia calida. Non enim illam probamus rationem, qua dicunt quidam ex uicinitate aquæ & terræ. Probauimus enim aquas congelatas in superioribus esse non posse. Sunt qui inde dicunt plures esse qualitates ignis, quæ in quibusdam corporib; sunt coniunctæ, in quibusdā diuisæ. Ut igitur est quoddam igneum & calidum, & nō splendidum: ita est quoddam splendidū, & non

& non calidum. Dicunt quod ignea non sunt calida, nisi quæ alicui spissæ & humidæ materiæ, quam in sui substantiam transmutent sunt uicina. Unde si alicui igneo desit uicinitas spissæ humidis, in eo calor deficit. hoc uerò per solē probat, qui in conuallibus, ubi aer spissior est, magnū exercet calorem. in altissimis uerò montibus propter aeris subtilitatem non exercet. Cuius rei sunt indicium niues perpetuo ibi existentes, de quo loquentes de situ terre, satis dicemus. Volūt etiam isti super lunam nullum feruorem esse, præ nimia aeris subtilitate. Nos uerò dicimus nomina qualitatum tribus modis rebus attribui, uel propter effectum: ut uinū dicitur calidum, quia calorem efficit, & si frigidus sentiat: uel propter sensum, ut cū dicimus aquā bullientem esse calidam, & si naturaliter sit frigida: uel propter signum, ut cum dicimus, sanum est bene dormire, sine difficultate spirare. Cum igitur aliqua stella dicitur frigida, effectui deputetur. Quamuis ergo in se calida sit, si efficiat frigus, dicitur frigida. Inde quia Saturnus iunctus soli, minuit calorem, propter effectum dicitur frigidus, & si in se sit calidus. Sed dicit aliquis: Si corpora stellarum sunt ignea, unde accidit quod quædam de illis frigus efficiunt: Omnes non in omnibus posse inueniri rationē, sed in quibusdam recurrendum esse ad creatorem, quāuis possimus hanc inde rationem reddere, quod diuersa ignea ex propinquitate & remotione magis & minus calefaciūt. Unde Saturnus, quia à nobis est remotior nō calefacit terrā. Sol uerò quia est terre propinquus, magis eā incēdit. Vel dicamus, quod quāuis aliqua stella sit calida, sunt in ea aliqua qualitates nobis ignotæ, propter quas calor non potest descendere: sed quia in medio quaestione proposuimus, nec oia possumus omnes, erit ingenij uniuersalius inquirere, quid pro soluenda hac quaestione possit inuenire. Hæc eadem stella ex frigiditate dicitur nocua, maximè quando est retrograda. Inde in fabulis falcem deferre dicitur. Deferens enim falcem, plus nocet recedendo quā accedendo.

Post Saturnū est Iupiter in peragratione zodiaci, duodecim annos consumens. Hæc stella est beneuola, quippe ut tēperata in qualitatib; quod per coniunctionē eius cū sole probatū est. Sed quoniam inter Saturnū & Martē est media, si in superiori uel inferiori abside sui circuli existat, tēperatur eorū nocuitas, sed minoratur eius beneuolentia. Inde est quod in fabulis dicitur, Iouem patre Saturnū regno expulisse, quia Saturno uiciniore factus, naturalē aufert ei nocuitatē. Dicit etiam adulterando diuersos genuisse, quia coniungendo se prædictis, diuersa in terrenis efficit.

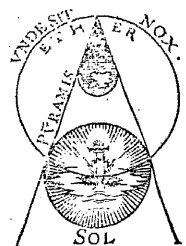
Tertius est Mars, stella scilicet calida & sicca, & inde nocua in biennio zodiaci peragrās: sed inter Iouem & Venerem positus, quæ stellæ sunt beneuolæ, ex eorum uicinitate suam minuit nocuitatē, & illorum beneuolentiam. In prælijs dicitur dominari, quia calorem & siccitatē, ex quibus est animositas, confert. calidi enim & sicci sunt animosi.

Quartus autem secundum Platonicos est Venus, stella calida & humida: & inde beneuola, in anno ferè zodiacum circiens. Dicitur adulterata cum Marte, quia in superiore abside sui circuli existens, facta uicina Marti, minus est beneuola. Dicitur dea luxuriæ esse, quia confert calorem & humorem ex quibus est luxuria. Ut enim propter Venerē breuiter dicamus quod prolixius loquētes de homine exponemus: calidi & sicci multum appetūt ex calore luxuriam: sed ex siccitate nō sustinent effectum. Frigidi uerò & sicci nec appetitum, nec effectum habent, nisi raro: & si faciūt, maximè eis nocet. Frigidi uerò & humidī è contrario male appetunt, sed sustinent effectum: calidi uerò & humidī appetitū & effectū habent, maximèq; corporibus illorum prodest. Hæc eadē stella lucifer & heperus dicitur. Sed lucifer tantum in mane ante solem uidetur: heperus quādoq; potest in uespere. Unde est quaestio, An in eodē anni tēpore possit esse lucifer & heperus. Dicit quidā hoc esse nō posse. Cū enim parīs est uelocitatis cū sole, & ferè in eodē spacio tēporis cursū suū perficiēs, quomodo in una eadēq; nocte, in uespere sequetur solē, & in mane præcedet? In uno igitur tēpore anni præcedet solē, & tunc est lucifer: in altero sequetur, & tūc est heperus. Alij dicunt illū ante solis ortum uideri, & post occasum eiusdē, non tamen illū præcedere & subsequi, hoc nāq; impossibile est. Dicunt autē stellā illā altiore esse sole, unde diutius uidetur in uespere: & si nō sequatur solem, citius in mane, & si non præcedat. In eodem igitur tempore anni lucifer & heperus dicitur, non quia præcedat solē, & subsequatur solem: sed quia ante ipsum, & post ex sui altitudine uidetur. Tertij dicunt Venerē & Mercuriū esse ferè eiusdē coloris & quātitatis, semperq; solē comitari. Cū ergo sic illū comitantur, quæ altera præcedit & altera sequitur, præcedēs in uespere propter splendorem solis nō uidetur, sed subsequens post eius occasum apparet. Contra autē est in mane, præcedens etenim uidetur, sed sequens splendore diei occultitur: sed quia unus coloris sunt & quantitatē, una & eadem stella reputatæ sunt.

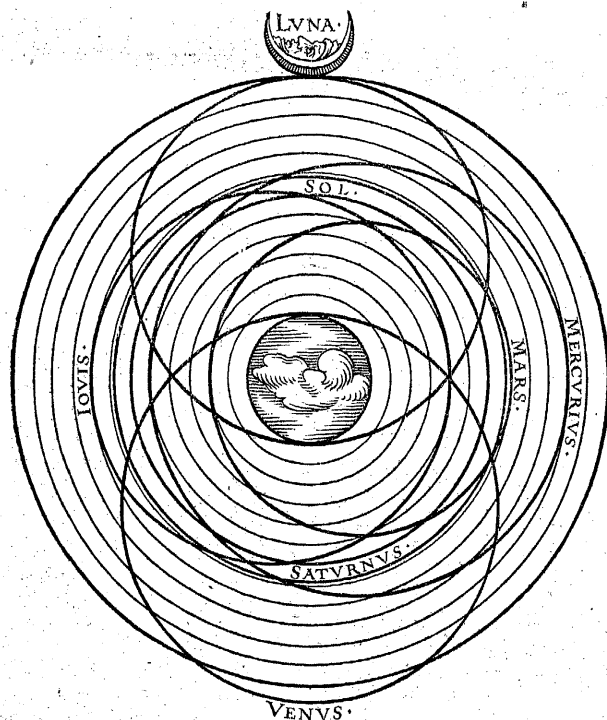
Quintus est Mercurius, ferè in anno similiter cursū suū perficiens, cū quo Venus adulterata dicitur: quia quando est in inferiori abside sui circuli, qualitatibus illius se commiscet.

Sextus est sol, sed antequā de eo dicamus, de statu & retrogradatione omnium prædictorū doceamus: deinde cū Chaldei & eorum sequaces dixerint solē esse in medio planetarū, super Venerē & Mercuriū: Aegyptij uerò, quos secutus est Plato, eundē sextum dixerunt, Mercuriūq; & Veneri suppositum. Dicunt igitur quidam solem esse attractiuæ naturæ. Si igitur illæ præcedant solem, si propinquæ sunt, attrahit eas ad se: si autem remotæ, saltem cogit eas stare, donec eas transferit: quod offendunt per similitudinem adamantis & ferri. Alij dicunt eas nunquam stare, sed tamen uideri quod stent: quia cum sint igneæ naturæ, necesse est quod semper sint in motu. Videntur ramen aliquando ex arsi & thesi stare. Constat enim inter omnes Astrologos,

unumquodque de prædictis planetis plus solito remoueri à terra, & tunc eleuatur. Aliquando plus solito uersus terram descendere, quod primi dicimus. Cum ergo eleuantur & deprimuntur, si recto modo hoc fiat: quia dum eleuantur, sub eadem parte signi uidentur, & stare credunt: si autem retrò obliquando, retrò ire uidentur.



Huius eleuationis & depressionis causa est sol. Cum enim sit fons totius caloris, aliquando plus solito desiccata superiora & inferiora. Vnde corpora stellarum desiccata, plus solito leuia ascendunt. Si iterum ad nutrimentum sui plus solito attrahant humorem, plus solito humida & grauiâ reddit ea, unde plus solito descendunt. Quod ergo dicuntur stare, Astrologicum est, quia sic uidetur. Deinde dicendum est, cur Chaldei dicant solem quartum, Aegyptij uerò & Plato sextum. Verum est solem esse sub Venere & Mercurio iuxta lunam. Cum enim luna sit frigida & humida, necesse fuit, ut sol qui est calidus & siccus, esset ei uicinus, quatenus ex calore solis, frigiditas lunæ, & ex siccitate humiditas temperaretur: ne cum uicina sit terræ, & inde magis ei dominans, si distemperata ad eam ueniret, distemperatâ eam redderet. Iterum cum luna proprio careat splendore (ut ostendimus) & à sole accipiat, necesse fuit ut fonti sui luminis, sine medio sit subiecta. Sed quamuis hoc ita esse uerum sit, Chaldeis tamen aliter uisum est, ex hoc quod dicemus. Sol & Mercurius & Venus ita conuertiuntur, quod ferè in eodem spacio temporis suos perficiunt cursus, scilicet in anno. Ferè ergo æquales sunt circuli eorum, si iuxta quantitatem circulorum planetarum breuius uel prolixius tempus in peragratione zodiaci consumunt. Cum ergo ferè æquales sint, unus ab alio totus non continetur. Intersecant ergo sese ita, quod circulus Venere in inferiori sui parte intersecat superiores partes circulorum Mercurij & Solis, plus comprehendens de Mercuriali quàm de solaris. Circulus uerò Mercurij superiori parte sui intersecat Venereum, inferiori solarium. Circulus autem solis superiori parte sui intersecat Mercurialem & Venereum, plus Mercurialem, minus Venereum. Sed quia facilius elabatur animo, oculis subiecta descriptione, intersecationem illâ ostendimus, circulos aliorum planetarum, & zodiacum adiungentes, hos omnes in duodecim partes diuidendos, ut appareat cum signa sint eiudem quantitatis, quare plus moueatur sol in geminis quàm in alijs.



Cum igitur circulus solis in superioribus partibus illorum circulorum ambiatur, iuste inferior illis dicitur. Sed quia contingit aliquando solē per superiora sui circuli currere, illas uerò stellas per inferiora suorum, & tunc liberius apparent. Sol enim non tantum obscurat subiecta, quanta superposita reputatus est illis superior. Sed iam tractatum ad solem transferamus, Sed quoniam ceteri

ceteri planetae, quemadmodum sol mouentur, de motu solis dicamus, ut de alijs similia intelligatur. Generalis ergo sententia ferè omnium philosophorum fuit, firmamentum ab ortu ad occasum uolui: solem uerò & alios planetas contrario motu ab occasu ad ortum moueri, quod ostendunt oculis per signorum dispositionem. Cui enim aries sic sit positus, quod quando in medio cœli est, inter illum & orientem est taurus, deinde gemini, post cancer. Inter eundem & occidentem sunt pisces, post aquarius, deinde capricornus, ut in hac figura apparet.

Si ergo sol uersus occidentem tederet de ariete in signum uersus occidentem positum, id est in pisces, transiret, deinde in cetera. Cui ergo sol in signa uersus orientem posita, scilicet in taurum, &c. de ariete transeat, sine dubio de occidente in orientem moueretur. Subnectunt etiam rationem, quare sit necesse sic esse. Cum firmamentum ab ortu in occasum uoluitur, si planetae similiter mouerentur, tantus esset impetus, quod in terra nihil stare nec uiuere posset. Vt ergo rapido motui firmamenti obuiarent, impetumque illius temperarent, in contrarietate motu retorti sunt. Sed quamuis contra firmamentum deferantur, firmamentum tamen refert eos secum ad ortum & occasum: ut si aliquis existens in nauis, contra quam nauis currat, se moueat: tamē à nauis quocumque uadit, refertur, non ideo à contrario motu quiescens. Ergo quod paulatim uadit ad orientem, naturalis est motus: quod quotidie ad ortum & occasum, ex firmamenti impetu. Quidam tamen aiunt hoc esse non posse. Cui enim sol non sit de infixis stellis in firmamento, qualiter refertur ab ipso? Si enim aliquis extra nauem est, qualiter à nauis deferretur? De eo uerò quod dicunt, solem ad signa aduersus occidentem posita transire: sic uideri, non tamen ita esse. Cum enim ait firmamentum & sol naturali motu ab ortu ad occasum tendant, ita quod sol est sub prima parte arietis, quia firmamentum aliquanto uelocius est sole, transit et in trigelima parte unius signi. Cui igitur sol uenit ad ortum, non illa pars signi, quæ ante uidebatur super solem uidetur, sed posterior, & ita per singulos dies transeundo uidetur, quod ad signa posteriora eat, cum tamen non eat. Quod per simile lunæ probari potest. Cum enim certum sit, lunam ad septentrionem non currere, si super ipsam nubes currant, quando transeat lunam, uidetur contra nubes ad septentrionem currere. Sed quia prior sententia doctissimus omnium philosophorum consensit, & uera est, illi concedamus: contraque hoc quod ille dicit solem à firmamento non posse referri, cum in eo non sit. Et si possumus dicere, quod est in firmamento iuxta nostram sententiam, qua dicimus aethera firmamentum uocari: tamen dicimus, & si non sit in firmamento, posse referri ab eo. Vt enim in eodem exemplo de nauis persistamus, si aliquid leue iuxta nauem sit, impetu illius refertur, & si in ea non sit. Ergo sol cum leuis, & ignea sit naturæ, à firmamento & si in eo non sit, potest referri. Mouetur ergo sol & alij planetae ab occidente in orientem non recto modo, sed obliquando, sed modo descendendo ad austrialia, modo ad nostram habitabilem, ascendendo iuxta prædictam signorum dispositionem. Sed dicit aliquis, Quare necessitas fuit quod sol obliquando, & non recto modo uolueretur.

Responsio. Magna, quam ut ostendamus, prædoceamus quas diuersitates oblique meando operetur, à remotiori, id est à capricorno incipientes. Cum ergo sol intrat capricornum, quod in medio Decembris contingit. Semper enim sol in medio mensis intrat signum, & in medio sequentis mensis exit, eique mensi attribuitur, in quo sol illud intrat, quia tunc remotissimus est à nobis, & nostra habitabilis frigore astringitur. Terra enim & aqua naturaliter sunt frigida, nisi a sole calefiant. Iterum cum non sit quo areat aer, spissatur in nubes, quæ in pluias dissoluuntur, in de fit quedam anni uarietas, quæ hyems uocatur. Est autem hyems frigida & humida, extenditurque donec sol transeat aquarium & pisces, quorum primum intrat medio Ianuarij, secundum medio Februarij: constat ergo in tribus mensibus. & hoc est uerum de quatuor anni temporibus. In hoc confringuntur pori superficie terre, nec potest calor euaporare, qui remanens nutrit radices herbarum & arborum, uicemque matris pregnantis obtinet, clementum autem non confert: quia nec calor nec humor, ex quibus est augmentum, potest ascendere propter frigoris constrictionem. Sed unde gelu, unde niues, unde grandines, unde pluiæ, unde tonitrua & fulmina contingant, tractantes de aere dicemus. Huic tempori consimilia sunt, aqua, phlegma, decrepita ætas. hæc etenim frigida sunt & humida. In eodem se melius habent cholericæ, peius phlegmaticæ: melius iuuenes, peius decrepiti. Peissima est infirmitas, quæ est ex phlegmate, ut febris quotidiana mi-



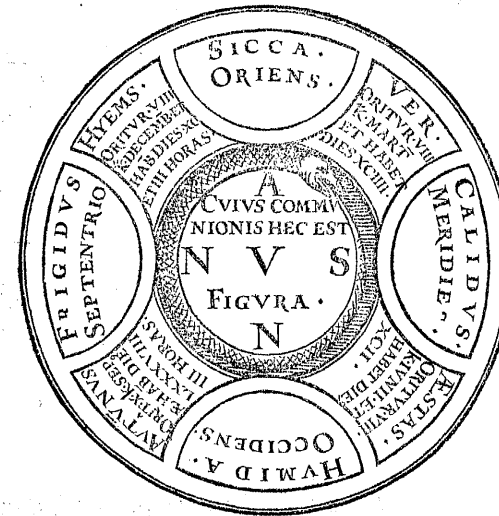
nus mala, quæ est ex cholera, ut tertiana. Utile est in eodem augmentare cibum. pori enim humani corporis ex frigideitate constringuntur, nec potest calor euaporare, qui intus remanens plus consumit: contra igitur interiorum decoctionem necesse est infundere exteriorum refectionem. Inde est quod apud antiquos Deus hyemis pinguis uentre pingebatur, & ab immundicia paludis Spurius appellabatur. In eodem bonum est uti calidis & siccis.

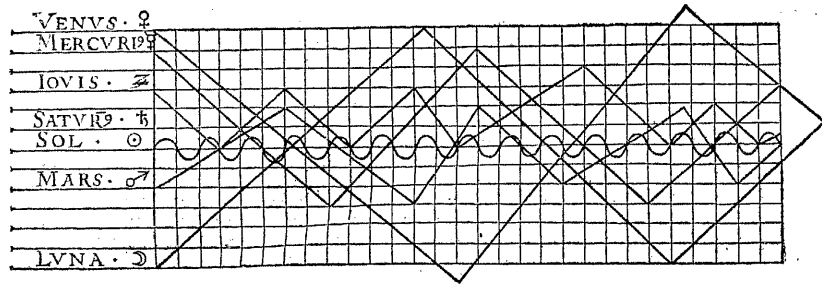
Tunc igitur sol ascendendo usque ad arietem peruenit, qui in medio Martij intrat, nec nimis remotus, nec propinquus, utpote in medio torridæ zonæ positus. Unde aer nostræ habitabilis nec nimis calidus est, nec frigidus, nec nimis humidus, nec siccus: sed inter quatuor qualitates temperatus. Ex qua temperie pori aperiuntur, euaporatque fumus humidus, per radices herbarum & arborum conscendens, confert eis augmentum & uegetationem. Unde quidam mensis huius temporis dicitur Aprilis, quasi aperilis: quia tunc terra aperitur in flores. Estque proprium eius, quod inconstans sit, modo scilicet pluuiosum ex uicinitate hyemis, modo siccum ex uicinitate æstatis: modo eadem ratione calidus modo frigidus. Inde est quod in Martio sepe infirmantur homines, quia cum corpora humana modo aperta sunt ex calore, statim corrumpuntur subito frigore. Sed si quis in hoc tempore se conseruaret tardius, prius in illo quam in alijs infirmitatem incurreret. Hic subiicit aliquis: Unde ergo est, quod si aliquis intret hyemem cum aliqua infirmitate, non tam sepe moritur in hyeme quam in uere? Cum infirmitates oriuntur ex malo humore, per membra se diffundent, ex frigideitate hyemis constringuntur humores, nec possunt diffuere: ex calore autem ueris idem dissoluntur, quibus discurrentibus per membra succumbit homo, & moritur. Hæc temperies ab ariete incipiens, extenditur dum sol est in tauro, & in geminis primis, quorum intrat medio Aprilis, secundum medio Maij. Huic tempori consimiles sunt aer, sanguis, pueritia: quia calidi & humidus sunt. In eodem melius habent melancholici, peius sanguinei: melius senes, peius pueri. Pessima est infirmitas, quæ uenit ex sanguine, ut synoca: minus mala quæ est ex melancholia, ut quartana. In eodem est conueniens uti frigidis & siccis.

Cum autem sol usque ad cancrum ascendit, ex propinquitate sui terram incendit & desiccatur. Unde est æstas calida & sicca, quæ incipiens in medio Iunij, quando sol intrat cancrum, extenditur dum sol est in leone, quem medio Iulij intrat: dumque est in uirgine, quam intrat medio Augusti. Huius temporis est herbarum & arborum radices desiccare. Consimile est igni, cholera, iuuentuti: hæc etenim calida & sicca sunt. In eo se melius habent phlegmatici, peius cholericis: melius decrepiti, peius iuuenes. Pessima est infirmitas, quæ uenit ex cholera, ut tertiana: minus mala, quæ est ex phlegmate. In eodem utile est uti frigidis & humidis. Augmentandus est potus, cibus minuendus. Etenim ex calore aperti sunt pori corporis, euaporat calor naturalis: unde non ita cibus digeritur. Sed quia potus cito transit in sanguinem, augmentandus est. Hic oritur questio: Cuius istæ diuersitates in prædictis temporibus, ex propinquitate & remotione solis habeant contingere, sol uero existens in leone tantum distat à nostra habitabili, quantum existens in geminis: in uirgine quantum in tauro, in libra quantum in ariete: quare in illis temporibus operetur calorem & humorem, in duobus istorum calorem & siccitatem, in tertio frigideitatem & siccitatem? Cui respondendum est, quod existens in tribus uernalibus, ex quo propinquus est operatur calorem, ex uicinitate hyemis præcedentis humorem. Cum uero est in leone & uirgine, ex propinquitate operatur calorem: sed quoniam ex calore ueris & æstatis iam est humor desiccatus, non est quo temperetur calor, nec est unde sit humiditas: unde est tempus calidum & siccum. Cui uero est in libra, quia iam omnino desiccatus est humor, & extinctus calor, oritur autumnus frigidus & siccus, in quo fructus intus habentes humorem, ut racemi, ex gemina siccitate, scilicet autumnij, maturi colliguntur. Incipit autem autumnus medio Septembris sole intrante libram, durans dum sol est in scorpione & sagittario, primum quorum intrat medio octobris, secundum medio Nouembris. Assimilatur huic tempore terra, melancholia, senectus: quia frigida & sicca sunt. In eo se melius habent sanguinei, peius melancholici: pueri melius, peius senes. Pessima est infirmitas, quæ nascitur ex melancholia: minus mala, quæ ex sanguine. Ut enim generaliter dicamus, in omni tempore anni pessima est infirmitas, quæ fit ex humore simili tempore. Qualitatibus enim temporis augetur materia morbi. Minus est mala, quæ fit ex humore contrario tempore, minuitur nempe qualitate temporis materia morbi. In eodem est utile, uti calidis & humidis. Inæquale est hoc tempus, ex uicinitate præcedentis æstatis, & subsequenti hyemis. Ex quo & ex succis fructuum tunc abundantius, periclitantur indiscreti homines. Hic oritur questio similis præcedenti: Cum sol existens in scorpione, tantum distat à nobis, quantum in piscibus: in sagittario, quantum in aquario: quare alias in istis operetur qualitates, alias in istis? Huius facilis est solutio. In præcedentibus id est in scorpione & sagittario, quia ex æstate desiccatus est humor, iamque sol medium torridæ trā sit, est frigus & siccitas. In alijs similiter remotus est, ex quo est frigideitas: sed quia iam dudum defecit calor, qui aera desiccatur, paulisper spillatur aer in nubes, fitque tempus humidum. Quamuis ergo, ut prædictum est, hyems sit frigida nimis & humida, in fine magis humida, minus frigida, in medio æqualiter. Verum autem in principio magis humidum, minus calidum: in fine magis calidum, minus humidum, in medio æqualiter. Notandum uero est, quod quamuis istæ sint quatuor temporum proprietates ex accidente, tamen uariantur: ut si cum sole in hyemalibus signis sit aliquis calidus & siccus planeta, ut Mars, est præter naturam calida & sicca: similiter si in æstate sit aliquis

aliquis frigidus & humidus cum sole, id est præter naturam frigida & humida. Ideo prudenter physico semper prouidendum est, quæ signa obtineat sol, & quis planeta cum eo sit in eodem signo, ut sciat qualis futura sit æstas, uel alia tempora, ut contra futuram qualitatem præsto sit medicamentum. Cum igitur has diuersitates operetur sol oblique ascendendo & descendendo, uideamus quid mali sequeretur, si semper recto modo uolueretur. Sed de hoc nullus dubitat, quod si semper ita propinquus nobis uolueretur, ut est in æstate, semper æstum haberemus, nec aliquid crescere posset. Similiter si semper remotus, ut est in hyeme, rigor frigoris semper esset, nec ex terra fructus & herbarum nascerentur. Sed dicit aliquis: Si ita se moueret, ut est in ariete, quod æqualiter semper à nobis distaret: semper temperiem ueris faceret, nec aliquid mali inde proueniret. Nos uero contra dicimus, pessimum malum inde prouenire: nunquam enim terra inius conciperet, quod agit in hyeme: neque fructus si aliqui nascerentur, ad maturitatem tenderent, sine quibus nullus animantium uiuere posset. Sed quia diximus elementa, tempora anni, humores, complexionem, ætates similes esse, sub oculis in figura, quod cui sit simile, ostendamus.

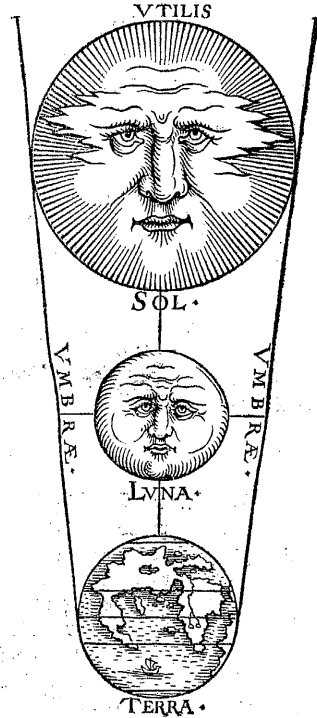
Quonia de naturali motu solis & de eis quod agit oblique ascendendo & descendendo, satis docuimus: cõsequens est, quatenus de eis quæ agit relatus à firmamento dicamus. Cuius igitur sol naturali motu ab occidente in orientem contra firmamentum nitatur, die tamen à firmamento ad occasum refertur, existensque super terram, agit splendorem, qui dicitur dies. Eodem uero existente sub terra, in superiori parte est obscuritas, quæ nox uocatur. Attendendumque est, quod dies alius naturalis, alius usualis: de naturali ergo prius, deinde de usuali differamus. Naturalis uero dies est spacium uiginti quatuor horarum, continens usualem diem & noctem. Unde dicimus triginta dies in mense, cum in eo sint dies & noctes. Hunc philosophi in quatuor diuiserunt, à nona parte noctis usque ad tertiam diei usualis, calidum & humidum dicentes: à tertia diei usualis usque ad nonam calidum & siccum: à nona eiusdem usque ad tertiam noctis, frigidum & siccum: à tertia noctis usque ad nonam, frigidum & humidum. Inde contingit quod quædam infirmitates in diuersis partibus eiusdem peius & melius secundum prædictam rationem de temporibus, se habent. Usualis uero dies est spacium, quo sol ab ortu ad occasum refertur: hunc uero naturalem in quatuor diuiserunt. Prima enim parte illius sol rubet, deinde splendet, postea calet, ad ultimum descendit & temperatur. Inde est quod in fabulis quatuor equi phæbo attribuantur, nomina prædictis proprietatibus conuenientia obtinentes. Primus nempe Erytheus, id est rubeus dicitur: secundus Acteus, id est splendens: tertius lampas, id est ardens: quartus Philogeus, id est amans terram. In istis usualibus diebus tres in anno contingunt diuersitates. Aliquando namque sunt æquales noctibus, aliquando prolixiores, aliquando breuiores, quarum diuersitatum hæc est causa. Cum sol est in hyemalibus signis tumor terræ, qui est in medio torridæ zonæ inter nos & ipsum positus, auferunt nobis illum, ne cito uideamus. & causa est, quare cito ab oculis nostris auferatur: inde breuis est splendor apud nos super terram, & sic dies breuis: umbra prolixa, & sic nox. Sed quando est in cancro & in alijs æstivalibus signis: quia citra tumorem nascitur, cito in mane uidetur, & tarde ab oculis nostris auferitur. Inde prolixus est splendor super terram, & breuis umbra. Eodem uero in ariete uel libra existente, quia æqualiter distat à nobis, æqualiter super terram & sub terra est. Inde æqualis est splendor, & æqualis obscuritas. Enumeratis effectibus solis tam ex naturali quam ex accidentalibus motu, de eclipse eiusdem dicamus, unde & quoquo tempore contingat: ad cuius euidentiã prædicamus, quod quemadmodum longitudo zodiaci in duodecim partes, quæ signa dicuntur, diuisa est, ita & latitudo in duodecim, quæ dicuntur euagationes, has duodecim partes latitudinis tangit luna: sol uero per meridiem transit, ut monstrat subiecta descriptio.





Cum ergo sol per medium latitudinis semper currat, si in die coniuñtionalis gradus hoc con-  
tingat, luna sit in medietate eiusdem latitudinis, tunc est, si recto modo posita inter terram & so-  
lẽ: quod si linea à terra dirigeretur, & per mediũ lunaris & solaris corporis iret, ut in hac figura.

DE ECLYPSI SOLIS FIGVRA

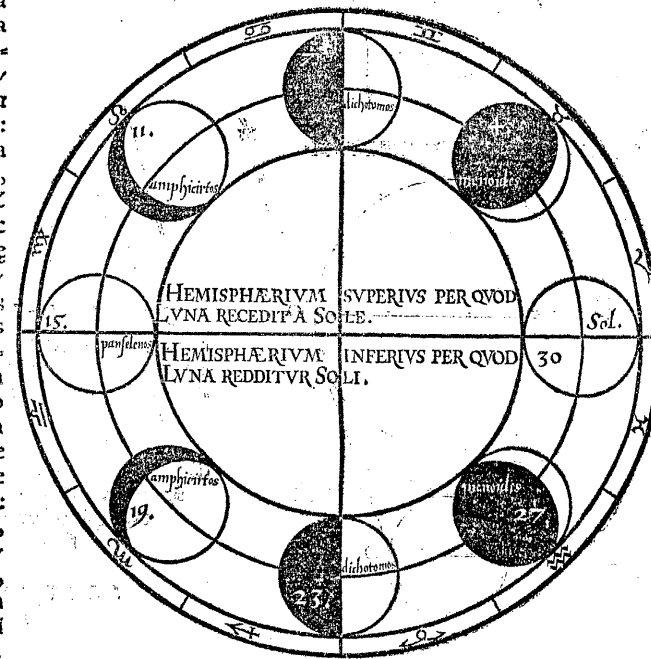


Sic igitur luna interposita facit radios solis elidi, quod obiectu eiusdem ad terram non possunt  
descendere. Inde est quod nunquam nisi in tricelima luna, uel uigelima nona hoc cõtingit, quia  
quia die non est cum sole in coniuñtionali gradu, non tamen in omni tricelima uel uigelima nona  
hoc contingit: sed quando fit, in eis contingit. Si enim inde coniuñtionali luna non sit in me-  
dio latitudinis zodiaci, sed citra uel ultra (ut mõstrat subiecta descriptio) non potest luna uisum  
uel descensum radiorum nobis auferre. Sed quia de sole pro posse nostro differuimus, deinceps  
de luna differamus.

Luna igitur ex propinquitate aquæ & terræ spissius habet corpus quã ceterę stellæ: unde nõ  
habet proprium splendorem neq; calorem, sed à sole accenditur. Si enim proprium haberet ca-  
lorem, cõ uicina sit terræ, & per singulos menses ascendat ad cancrum, descendatq; ad capricor-  
num: per singulos menses æstum caloris & frigus hyemis in terram ageret, tamq; continuis inæ-  
qualitatib; nihil uiuere possët. Caruit ergo splendore & calore: à sole tamen superposito illustra-  
tur, non tamen semper æqualiter, quantum ad nos: sed modo est nouilunium, modo plenilunium, mo-  
do imberlunium. Vnde ergo hoc contingat uideamus. Quidã dicunt, quod quando est supposita  
soli in eodẽ signo, præ nimio splendore solis eam obscurari, nec posse apparere: sed quando elon-  
gatur à sole, in parte incipit splendor apparere. Vnde cũ plus remouet à sole, maior in ea splendor  
apparet:

apparet: quãto illi propinquior, est minor. Sed si inde, quia propinquior est soli, minor in ea splē-  
dor apparet: quãto remotior, maior in parte opposita soli prius apparet splendor. Cũ ergo pri-  
mum appareat ex parte solis, falsa uidetur illorum sententia. Nobis uerò uidetur, quod omne lu-  
minosum corpus supposito aliquo obscuro, in opposita parte sui facit umbram, in parte sui splē-  
dorem. Cũ ergo luna, quę (ut prædiximus) naturaliter est obscura, soli est supposita in parte sui:  
id est, supraponit sol splendorem in opposita parte, id est uersus terrã facit umbram, unde à nobis  
non uidetur luna. Sed quando elongatur à sole, incipit parum splendoris ad modũ gracilis cornu  
apparere, diciturq; monoides: quãto plus elongatur à sole, plus splendor descendit, ita q; septimo  
die dichotomos, id est diuisa per mediũ uidetur. & notandum est, quod quantum splendor descē-  
dit, tantum umbra ascendit, & e conuerso. Post septimã uerò diem usq; ad decimã quartam est am-  
phicirtus, id est minor plena, maior dimidia. Quartadecima uerò die, quia per diametrum remo-  
ta est à sole, quod potest probari ex hoc, quod sole occidente illa oritur, iam tota umbra ascendit,  
totusq; splendor descendit, estq; pãnselinus, id est plenilunium. Postea uerò incipit soli propinqua-  
re, & umbra descendere, splendorq; ascendere: & fit primũ descendendo amphicirtus, deinde di-  
chotomos, deinde monoides. Hac omnia apertiora erunt tali figura posita ante oculos.

Eclipsis lune talis est ra-  
tio. Sole & luna in p̄dicta  
ecliptica linea sic disposi-  
tis, quod sol est in inferiori  
hemisphærio, luna in su-  
periori, terra in medio sic:  
quod si dirigeretur linea à  
medio lunaris corporis,  
transiret per mediũ terrę &  
solaris corporis ad hunc  
modum, tunc tumor terrę  
interpositus alicuius diri-  
geret umbrã, scilicet usq;  
ad ipsam lunã: unde solis  
radij eam non possunt ac-  
cedere, pariturq; eclipsim  
donec mouendo se, tumor  
retransierit. splendorq; in  
ea apparere cõperit. Inde  
est quod nõ deficit, nisi de  
cima quinta uel 14. luna:  
quia tunc soli opponitur,  
non tamen in omni quin-  
tadecima hoc contingit,  
sed quando fit, in ea cõtin-  
git. Vnde ergo in omni  
non cõtingat, doceamus.

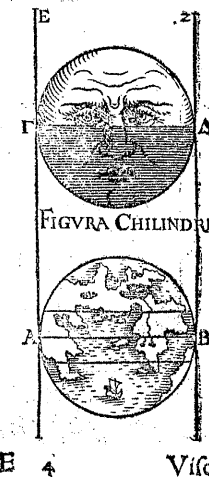


Sed hoc contingit ex figura umbrę terrę. De figuris umbrarũ, quę ex aliquo rotundo corpore  
opposito splendido eiusdem quantitatis fiunt, prædoceamus.

Omnis ergo talis umbra corporis, uel est cylindroides, uel calathoi-  
des uel conoides. Et est cylindrus, figura longa uel teres, æqualiter cres-  
cens, neq; lineas infimum contingens. Inde dicitur cylindroides umbra,  
quę talis est figura: quę fit, quotiēs luminosum corpus & obicurum eius-  
dem quantitatis ad hunc modum.

Cum ergo corpus & luna æqualia non sint, quippe cum sol octies ma-  
ior sit terra, umbra terrę cylindroides esse non potest. Calatus uerò est fi-  
gura, ab acuto in latum tendens, unde calathoides dicitur huiusmodi figu-  
rę umbra: hæc fit, quando luminosum corpus minus est obscuro, sic figu-  
ra umbrę terrę calathoides esse non potest: quia ut probat Macrobius,  
sol est maior terra. Conus uerò est figura, à lato in acutum tendens, cõtra-  
ria calato. Conoides uerò umbra dicitur, quę ex lato in acutum tendit: quę  
fit, quãdo luminosum corpus maius est obscuro sic. Ergo quia solare cor-  
pus maius est terra, umbra illius est conoides. Cũ ergo sol & luna, ut præ-  
diximus, sunt disposita: conus umbrę terrę, recto modo ad lunam tendit,  
eamq; insicit, nec radios à sole recipit, donec conum umbrę terrę transie-  
rit. Si autẽ quintadecima luna nõ sic sit disposita, sed alterũ sit aliquantum  
uersus septentrionẽ, alterum uersus austrum: conus umbrę non recto mo-  
do ad lunam dirigitur, nec eam insicit, sed iuxta illã est in hunc modum.

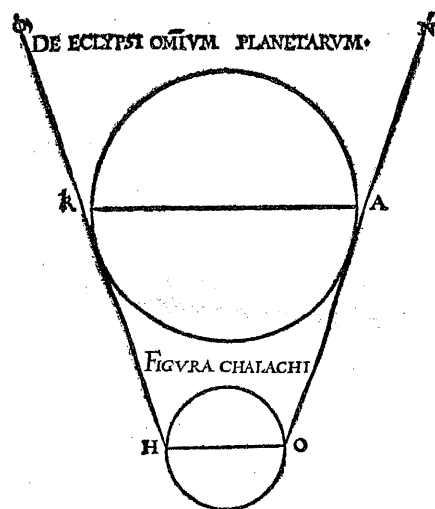
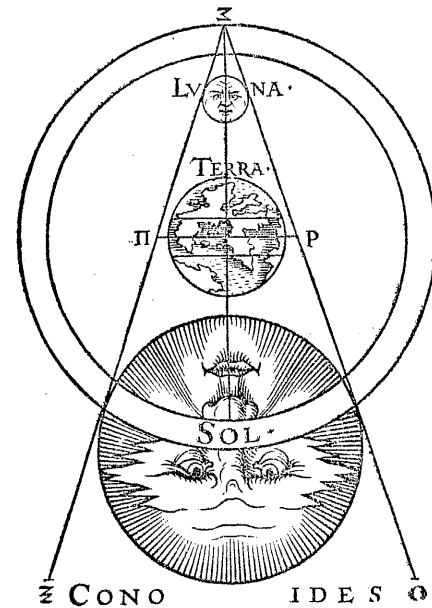
DE ECLYPSI LVNE



DE ECLIPSI LVNE



DE LVNA SOLE ET TERRA



Viso unde eclipsis lunæ contingat, & quare non in singulis mensibus de umbra, que semper in medio eius uidetur: quid nobis inde uideatur, dicamus. Quamuis corpus lunæ natura liter sit obscurum, tamen in quibusdam partibus suis est tursum & politum ad modum speculæ: in quibusdã scabrosum & rubiginosum. Vbi igitur politum est, ex radijs solis splendet: sed ubi scabrosum, naturalem obscuritatem retinet.

SECUNDI LIBRI, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri *weel A Adæfowp*, siue elementorum philosophiæ, Liber III.

PROOEMIUM.



**H**TSI studijs docendi occupati parum spacij ad scribendũ habeamus, quoniam tamen multos uestes philosophiæ abscondentes, & cum paucis arceptis, totã sibi eam celsisse credentes, abisse cognoscimus. Voce ipsius reclamantis excitati ne nuda remaneat particulas abscessas stylo nostræ paruitatis consumimus: non ignari morsibus inuidiæ nos subiacere, quia hodie est periculum & nosse & habere. sed quoniam, ut ait quidam, Iustus inuidia nihil est quæ protinus ipsum Actorem rodit, excrucians animum & horum. Inuidia Siculi non inuenere tyranni, Tormentum maius de tormento illorum certi, & si de multis morsibus uenatorum non dubitantes, quasi Catonem per æstum Lybiæ, ueritatem sectantes, rationibus diuersis, ut linguis pusillorum muniti, ad sequentia transeamus. Et quoniam de æthere, & ornatu eius

eiusdem satis docuimus, de aere illi coniuncto & subdito doceamus, quæ & unde in illo contingant ostendentes.

Catalogus Libri III.

**D**E aere. Quare in æstate contingant fulmina. Quare quinq; zonæ sint in aere, & non in æthere. Quare superior ignis non sit feruens. Unde sint pluuia. Quare sol calefaciat terrã, ignis superior non. Qualiter sursum eleuet humorem. Unde uideatur quod sanguis pluuat. De arcu cœli. Unde grando. Unde nix. Quare niues in æstate non contingant, sed grando. De tonitruis & fulminibus. Quare in æstate contingant fulmina. De hoc quod stellæ uidentur cadere. De cometa. De situ aquæ. De refluxionibus oceanis. Unde fluctus maris. De ortu uentorum. Unde quædam aqua dulcis, quædam salsa. Unde sint fontes. Unde putei. Unde aqua putei & fontis sit in æstate frigida, in byeme non. Unde exustio. Unde diluuium. Unde sit quæ in lunatione crescunt humores, & (decrescunt.)

Liber tertius.

**A**ER igitur est à luna usq; ad terram, qui quanto est terræ propinquior, tanto humidior & spissior: quanto remotior, siccior & splendidior. Hic cum sit suppositus soli, ex eo calorem & lucem accipit. Sed quoniam sol terminos torridæ zonæ nunquã excedit, illam partem aeris ex uicinitate sui accendit: remotas uerò expertes sui feruoris relinquit. hincq; ex uicinitate aquæ & terræ frigida. Posita uerò in medio, ex utraq; parte intemperie hinc & illinc temperantur. Sunt ergo in aere quinq; diuersitates, quæ ab antiquis quinq; zonæ dictæ sunt, non ut quidam æstimãt, super lunam. ibi nempe sunt oia immutabilia, quia ibi nulla est cõtrarietas. Cum enim ibi sit æther, qui ignis dicitur, corporaq; stellæ rum ignea, unde in aliqua parte erit frigus. Sed scio istos ex uerbis philosophorum errasse, qui quinq; zonas in cœlo esse pronunciat, ut Virgilius: Quinq; tenent cœlum zonæ. Contra hæc geminam habemus defensionem. Prima est, quod aer sepe uocatur cœlum, unde dicitur, Aues cœli. Secunda est, quod quinq; partes ætheris, quinq; partibus aeris superpositæ sunt, uocaturq; pars ætheris, nomine partis aeris sibi suppositæ, diciturq; pars supposita frigida, frigida: quamuis in ea nullum sit frigus. Pars superposita torrida, torrida: non quia in æthere sit aliquis feruor caloris. Est enim superior tam subtilis, quod accendere aliquid non potest, donec humido se misceat & spisso. Iste eadem diuersitates ex aere supposito in terra sunt, qualitas quippe aeris terram inficit. Sunt ergo quinq; in terra, quinq; zonæ in aere, de aere igitur nostræ habitabili superposito disse ramus, ostendentes quæ in eo & unde sint diuersitates, à pluuia quæ omni tempore est communitis incipientes.

Pluuiarum igitur diuersæ sunt causæ: aliquando namq; spissus fumus euaporat, & humidus, qui ut ascendit, minutissima gutta se inuoluunt, quæ grossiores & graues factæ cadunt, sitq; pluuia. Aliquando uerò aer ex frigiditate terræ & aquæ spissatur, trãsitq; in aqueam substantiã, quæ calore solis ut glacies igne dissoluta, per minutas cadit particulas. Aliquando ad nutrimentũ sui, solem attrahere humorem contingit, & quod in eo liquidius est, in igneam trãsit substantiam: quod uerò grauius, deorsum cadit. Unde post acutissimum calorem, uidemus contingere pluuig inundationem. Habetur autem quæstio, cum sit proprium ignis tendere sursum, unde sit quod radij solis, & calor ad terram tendunt. Ad quod dicimus, quod sol igneæ naturæ, non quia ex solo igne conllet, sed quia in eo dominatur. Prædocuimus enim corpora stellarum ex quatuor elementis facta, dominante tamen igne. Cum ergo ex quatuor constant elementis, quamuis igne dominante, quod in eo ex aqua & terra est, ad simile tendit. Sed quia à caloris fonte procedit, se cum desert aliquid caloris, quo terra & aqua calefiunt: & quoniam natura est caloris ascendere, calor qui prædicto modo descenderat, reuertens aliquid humoris secum trahit, quod bulliendõ, in sui substantiam tranmutat. Si ergo proprie uelimus loqui, dicemus quod sol humorẽ sursum eleuat, non attrahit. ideoq; fons dicitur caloris, quia sic subdita calefacit: ignis uerò superior nõ. Cum

Cum enim sit elementum non ex elementis factum, nihil est in eo quod ad inferiora descendat. In de uero est, quod pars aeris & terræ soli subdita, est feruida: remotæ autem frigida; & si sint ætheri subiectæ. Sed dicit aliquis: Nonne ignis ubique est, calidus est? cui dicimus, non nisi spisso & humido mixtus. Quamuis igitur super lunam sit ignis, non est inferior. defect enim humida & spissa materia qua ignis accendatur, neque frigus neque obscuritas, sed unus & continuus splendor, neque aliqua mutabilitas. Sed dicent quod Aristoteles, impossibile est ignem non calere. Dicimus Aristotelem ibi locutum esse de hoc inferiori igne, qui semper alicui spissæ materiæ mixtus, nunquam calere definit. Vel dicamus, quod dicit igne calere non actu, sed natura. Quarta causa pluuiarum, est uentus eleuans humorem de stagnis & fluuijs & lacubus. inde est quod ranunculi & pisces à multis uisi sunt de aere cadere. Cum enim ut prædiximus, aqua uento sustollatur, contingit quod ranunculos & pisces secum eleuat, quibus ex naturali grauedine descendentibus, stupent ignorantes. Nullum ergo tempus anni immune est à pluuia. In omni namque uel fumus humidus euaporat, uel aer ex frigidityte spissatur, uel humor calore, uel uento eleuantur. Hæc pluuia quæ doctus plus solito spissata, & ex nimio calore incensa, fit admodum sanguinis rubea & spissa: quod uidentes, physicam ignorantes, dicunt sanguinem pluere. Inde uerisimile dictum est, quod ante finem huius seculi guttæ sanguinis cadent: quia cum debeat exustione finire, ut testatur scriptura, quæ dicit, Ignis in conspectu exardescet. Aqua enim ex calore in nubibus suspensa ex feruore spissabitur, quæ incensa rubeasque effecta ad similitudinem sanguinis cadet: & quoniam in pluuio tempore arcus discolor in nubibus apparet, unde existat, & unde tot in eo appareant colores doceamus. Cum diximus calor solis humorem eleuat, uel fumus humidus euaporat, aqua in nube illustrata ut in uitro uase ex splendore solis, ubi est tenuior & calidior, rubeum offendit colore: ubi spissior, purpureum uel nigrum. Inde est, quod arcus ille nunquam nisi in opposita parte solis relucet. Aer enim uicinus soli ex eius splendore ita irradiatur, quod diuersi colores in eo non apparent. Vis ergo pluuiarum caulis, & arcus celestis, de gradinibus differamus. Cum ergo prædicto modo humor eleuetur, contingit sæpe in superioribus esse uentum frigidum & sic cum, qui guttas aquæ exsiccitate & frigidityte congelas, transmutat eas in lapideam substantiã: & quia guttæ rotundæ sunt, quod potest probari per rotunda foramina, quæ agunt in lapide asiduitate cadendi, grando rotunda descendit. Niuës uero sunt, si prædictæ guttæ, antequam grossæ sint, spissantur & congelantur. Hic subjicient: Cum in æstate grando sæpe contingat, quare in eadem circa inferiora montium nunquam niuës contingunt? Contra hoc dicimus, in æstate humorem ex calore alterius eleuari, eleuandoque guttas in uolui, quæ grossiores factæ, frigoreque congelatæ grandinem gignunt. In hyeme uero frigus circa terram est, & contingit guttas aquæ antequam grossæ factæ sint, ex frigidityte temporis atringi, & in niuem transmutari: in æstate uero quia frigus circa terram non est, donec eleuata in altum grossæ & spissæ fiant, non congelantur. Nunquam ergo nix est in æstate, licet in ea sæpe sint grandines. De tonitruis & fulminibus, unde & qualiter contingant, differamus. Fumo ergo humido, ut prædiximus, ad superiora ascendente, cum ad summum aeris peruenit, ex ponderatione humoris mouetur summis aeris, cuius particulae ad modum undarum aquæ sibi occurrentes fragorem tonitruui faciunt. Ex motu uero aer calefactus, in igneam transit substantiam, fitque coruscatio: quæ quamuis cum fragore fiat, citius ad nos peruenit, quia uisus uelocior est auditu. Cum igitur sit prædictarum particularum occursum, generatur impetus, qui si ascenderit sursum, est fragor sine fulmine: si autem impetus ille deorsum tendat, tamen tantus non sit, quod usque ad obstaculum perueniat, nondum est fulmen: cum uero ad obstaculum peruenit, obstantia findit. Sed quia proprium est motus aeris tendere sursum, nulla materia exire uetante, reuertitur, sparsosque recolligit ignes. Si uero in hac inferiori parte aeris multus sit humor, aer existens in illo impetu, urere non potest, fitque fulmen findens & non urens. Est ergo fulmen, pars aeris aliqua collisione usque ad obstaculum cum impetu ueniens. Tonitruum uero est partium aeris diuersa incurio. Non est ergo fulmen lapidea substantia, ut quidam asserunt. Si enim lapidea esset substantia, non huc & illuc discurreret, nec sursum reuenteretur, & cum aliquid feriret, carnem & ossa comminueret. Ideo fulmen sæpius alta sternit, quia cum oblique aliquando descendit, citius alta repetit. Sed quia quorundam est sententia, quoddam fulmen lapideam esse substantiam, ne ex ignorantia uel inuidia uideamur eam uituperasse uel tacuisse, breuiter eam ponemus. Aiunt isti quod cum fumus humidus ad superiora ascendit, cum eo eleuatur aliquid terrenæ substantiæ, quod ex calore solis in lapideam spissatur substantiam, contineturque in nubium concauitate, donec impetu aliquo nubes diuiditur, unde lapis ille impulsus, altum aliquid percutit. Hic dicit aliquis: Cum in omni tempore anni fumus humidus, ut prædiximus, ascendat, quare in omni non contingunt fulmina & tonitrua? Cui dicimus: Esti ex humido fumo ascendente habeant fieri, non fiunt tamen inde, donec ad summum aeris perueniunt: quod per simile maris probari potest. Cum enim mari ex fumo terræ ascendente in fundo remouetur ex spissitudine, tamen non potest huc & illuc impelli: sed cum usque summum commotio illa peruenit, huc & illuc undæ impelluntur, fitque tempestas. Quod uero à fundo maris tempestas incipiat, ex hoc potest probari, quod phocas undas agitates ante uidemus. Vt enim ait Plinius, naturæ sunt dormitoria, fumo tamen ut prædiximus fundum maris commouente, excitati ad summum ascendunt: quod uidentes nauæ experimento certi, & si de physica incerti, tempestatem futuram prædicunt,

dicunt, quippe iam incipit tempestas in fundo. simile uero est in aere. Dum enim aeris inferioris partes obtinet fumus, ex spissitudine non potest huc & illuc impellere aera, sed cum ad summum peruenit, huc & illuc ex labilitate eius impellit, fitque tonitrua & fulmina. In hyeme uero est aer spissus, non est tantus calor, quia spissus fumus usque ad summum possit erigi, nec etiam in uere. Remanens ergo in superiori parte aeris, uentos & pluuias gignit. In æstate uero cum maximus est feruor, usque ad summum eleuatur, fitque partium aeris diuersa incurio, unde contingunt tonitrua & fulmina. In autumno uero, quia frigidus & siccus, neque humor est qui eleuetur, neque calor qui eleuet.

In eodem aere uidentur stellæ cadere, nulla cadente. Cum enim igneæ sint naturæ, & prius locus stellarum sit æther, nunquam ad terram descendunt. Iterum cum maxime sint, etsi ex remotio ne parua uideantur, si aliqua ex illis caderet, totam terram, uel maximam partem eiusdem occuparet. Non cadunt ergo, sed cadere uidentur. Sæpe etenim in superioribus partibus aeris est uetus & commotio, etsi non sit in inferioribus, ex qua commotione aer ignitus & splendens per aera discurre: qui cum iuxta aliquam stellam splendere incipit, splendore suo uisum illius stellæ nobis aufert, uideturque quod stella ceciderit. Sed dicit aliquis: Unde ergo quod postea stellam ipsam non uidemus? Huic dicimus, stellam eandem postea à nobis uideri, sed eam esse nesciri. Cum enim, ut prædiximus, aer ignitus decurrat, aer spissior, & inde tarde subsequitur, qui inter nos & stellam illam positus, uisum eiusdem nobis aufert: sed ante transeat stella illa, & appareat firmamentum, quod semper ad occasum tendit, & stellam illam ad ulteriora secum detulit, cumque apparet, quia in alio loco quam ante esset, uidetur, alia stella putatur.

De cometa uero, quæ in mutatione imperij apparet, hoc sentimus, quod stella non est, quia neque de infixis est, neque aliquis planeta: quod uero de infixis non est, ex hoc apparet, quod motus illius sentitur. Planeta uero non est, cum extra zodiacum sæpe uidetur, nec motum planetarum sequitur. Si iterum stella esset, in aliquo hemisphærio esset. Cum ergo stella eiusdem hemisphærij apparent, unde ista quæ maior uidetur, non apparet: Non est ergo stella, sed ignis iuxta uoluntatem creatoris accensus, ad aliquid designandum.

Quoniam de aere, & his quæ in aere contingunt, pro affectata breuitate transcurramus, de aqua & situ eiusdem dicere incipiamus. Sapiencia igitur diuina nihil posse uiuere sine calore & humore percipiens, terram & aquam frigiditas esse, ut aliquid in eis uiuere posset, fontem totius caloris, id est solem, ut æqualiter hinc & illinc terram calefaceret, super mediū terræ posuit: sed quia ex solo calore nihil uiuere posset, in medio eiusdem fonti caloris, fontem humoris supposuit, ex quibus hinc & illinc terra temperatur. Est ergo fons humoris in medio torridæ zonæ in modum æquinoctialis circuli terram circumdans, uerumque mare appellatur: hoc uero mare cum ad occidentem uenerit, duas reflexiones sibi agit: quarum una ad austrum, altera ad septentrionem uergit, latera terræ sequentes. Similiter in oriente facit duas ad prædicta se uergentes: cum uero hæc occidentalis reflexio, & illa orientalis ad septentrionem se uergentes sibi met occurrunt, ex re percussione ingurgitur mare retrò, fitque famosa accessio & recessio oceanis, quæ fluctus maris dicitur. Similiter alia duæ in alio capite terræ sibi occurrentes. Sunt alij qui dicunt, fluctus maris causam esse montes subditos mari. Cum enim usque ad ipsos mare peruenit, retrò cadit, & ingurgitur, impleturque retrò aluens, sed ante expletur: cum iterum reuertitur, expletur retrò, sed impletur ante. Prædicta occidentalis reflexio ad septentrionem uergens, cum iuxta latera terræ, tãgens Africam: ad finem eius peruenit, inter Calpen & Atlanta usque Hierusalẽ mediterraneū mare uocatur, diuersa ex diuersis regionibus nomina accipiens. Qualiter uero ascendat & descendat, si quis scire desiderat, & quæ nomina ex quibus regionibus contrahat, mappam mundi consulat. Sed quia facilius illabitur animo, oculis subiecta descriptione (id quod dicimus) subjiciamus.

Prædicta occidentalis reflexio ad septentrionem se uergens, ex Atlante monte adiacente, uocatur Atlanticum mare, in qua est Anglia, & uicinæ insulæ. Ex orientali reflexione ad septentrionem se uergente nascitur Indicum mare, similiter in alijs reflexionibus ad austrum se uergentibus, credendum est diuersa maria nasci: sed hæc describi nostra attestatio non debuerunt, quia per torridam interiectam situm illarum nobis incognitus perferuat. Et quia nostra sententia est, ex illis reflexionibus uentos nasci, de ortu uentorum differamus tam cardinalium quam collateralium. Cum igitur (ut prædiximus) in occidente ex fonte totius humoris duæ reflexiones: una ad austrum, altera ad septentrionem diuidantur, illa separatione aquarum mouetur aer: sed si tantus fuerit impulsus, quod usque ad nos peruenit, generat uentum, qui zephyrus appellatur. Duæ uero orientales sua diuisione & motu, generant uentum, qui eurus nominatur. Cum uero orientalis & occidentalis ad austrum uergentes, in medio sibi occurrunt, mouetur aer, fitque uentus septentrionalis, qui Boreas dicitur, qui ideo frigidus est, quia in frigida zona oritur: siccus uero, quia nubes de hoc angulo terræ ad medium fugat: estque inde pluuiofus, iuxta fines torridæ zonæ. Cum uero transit torridam zonam, calefit: & si nobis sit frigidus, ibi tamen est calidus. Similiter cum duæ uergentes ad austrum, in medio sibi occurrunt, auster generatur, qui etsi ultra torridam zonam frigidus & siccus, ut apud nos Boreas: quippe cum in frigida zona oriatur, quia tamen per torridam zonam transit, calefactus ad nos peruenit calidus: fugandoque ante se nubes usque ad angulum terræ, in quo habitamus, generat nobis pluuias: estque nobis ex accidente calidus & humidus, etsi in sua

in regione frigidus & siccus. Viso unde quatuor cardinales uenti orientur, uideamus unde sin quatuor collaterales. Si in duabus prædictis reflexionibus ad septentrionem uergentibus, boreamq; prædicto modo generantib. hoc contingat, quod orientalis ex aliquo accidente uelocior, ultra medium septentrionis occidentali occurrit, nascitur uentus collateralis inter boream & zephyrum. Si uero occidentalis ultra medium, modo hinc modo illinc sibi occurrat, duos collaterales uentos generat: unum inter eorum & austrum, alterum inter eorum & zephyrum. Sed quia oculis subiiciendo figuram, minuemus laborem, unam similem præcedenti faciamus, in qua non in medio reflexiones sibi occurrant, ut in illa cardinales, ex hac collaterales intelligamus. Sed quia non in una figura plus quam duos potuimus ostendere, per simile istorum de alijs intelligatur. Quare si ex prædictis contingant uenti, cum quotidie reflexiones diuidantur, sibiq; occurrant: quod testatur quotidiani fluctus maris, quare quotidie uenti non contingant. Cui dicimus, Quod etsi quotidie contingant, non tamen impetum faciunt, quod usq; ad nos perueniat. Sæpè uero contingit, quod non putamus uentum esse, cum in alijs regionibus uel in superioribus aeris partibus sit, non tamen à nobis sentitur. Sunt qui dicunt, cauernas causas esse uentorum. cū enim eas subintrant, partes aeris ex labilitate una intrante, alia nititur exire: fitq; fluctus, quo aer commotus generat uentum. Inde est, quod Aeolia, quæ cauernosa est, regio uentorum dicitur. Alij dicunt sumum humidum ascendente, ex ponderatione sua aera mouere, uentumq; generare: nos uero & secundum & primum & tertium, causam esse uentorum dicimus.

Postquam de fonte totius humoris, & ortu uentorum docuimus, unde aqua falsa sit doceamus. Naturaliter ergo sapor aquæ inspidus est, unde naturale phlegma inspidum est, ex accidente tamen fit salsum. Cuius ratio talis est: Cum mare, ut prædiximus, torridæ zonæ sit suppositum, ex calore spissatur, fitq; salsum. certum nempe est, per ebullitionem aquam trahere in sale. Sed dicit aliquis: Cum hoc principio salso nascantur omnes aquæ, & ad id reuertatur, testante Salomone, qui ait, Ad loca unde exeunt, aquæ reuertuntur. neq; enim annihilari credendum est aquas, sed circulariter reuerti. Vnde est quod quædam aquæ sunt dulces, quædam salæ. Huius hæc est solutio: Cum terra cauernosa sit, aqua ex labilitate sua subintrat, quæ per catarrhactas transiens, colatur & tenuatur, salsumq; amittit saporem, quæ ad terræ superficiem erumpens, fontes & riuulos dulcis saporis gignit.

Sed de puteis unde humorem habeant, dissensio est. Si enim à catarrhactis haberent principium, implerentur & decurrerent. Contra quod dicimus: Etsi à catarrhactis habeant principium, non implentur tamen, contingit enim catarrhactas sibi non finire, sed hinc & illinc esse. Vnde ultra trahit aqua putei, sed non sursum ebullit. Vbi uero est fons, finitur catarrhacta, inde aqua putei propter spissitudinem terræ non ualens ultra defluere, cogitur superebullire. Sunt alij qui dicunt non esse ex catarrhactis principium putei, sed ex sudoribus terræ. Cum enim terra aliquid humoris contineat, si perforata est, descendunt guttæ aquæ ad modum sudoris hominis: inde est aqua putei. Nobis uero uidetur ex utroq; esse causam putei: quod enim ex catarrhactis sint, ex hoc probatur, quod iuxta flumina statim reperitur aqua putei, & quod sæpè contingit uno puteo post alterum facto, aquam de primo auferri. Quod uero ex sudoribus terræ sint probatur, quod in siccis & editis locis aqua putei reperitur.

Quod uero aqua putei & fontis in hyeme sit calida, in æstate frigida, sic contingit. Cū hyems naturaliter sit frigida, ex frigiditate pori terræ constringuntur, nec potest calor euaporare: qui remanens intus, terram calefacit, & aquam. In æstate uero poris superficiei terræ ex calore apertis, fumus euaporat, minuiturq; calor, inde aqua abintus erumpens exit frigida. Est ergo aqua putei in æstate frigidissima, aqua uero fontis, quia propinquior calido aeri, minus est frigida: minus ad huc aqua fluiorum, minus pluuiarum. Si ergo dulcis aqua colando per catarrhactas terræ sit, sed aquæ illæ quæ prædicto humoris fonte exeunt per superficiem terræ, non per catarrhactas, spissæ sunt & salæ, mariaq; uocantur.

Et quoniam communis fuit sententia philosophorum, terrena modo diluio, modo exustione finire, unde utrunq; contingat uideamus. Cum aqua, ut prædiximus, fonti caloris sit supposita, contingit humorem paulisper crescere, caloremq; superare, donec ad id creuerit, quod nullis liquoribus detentus per terram se diffundens, terrena submergit. Qui cum ex calore solis & siccitate terræ deficcatus sit, contingit calorem paulisper crescere, humoremq; superare, donec ad id creuerit, quod per terras diffusus eas adurat. Sunt qui dicunt ex communi planetarum eleuatione uel depressione hoc contingere. Si enim omnes planetæ simul eleuentur, plus solito à terra remoti, minus de humore consumunt. unde humor crescens per terras se diffundit, fitq; diluuium. sed si unus uel duo uel tres sine alijs eleuentur, non tamen humor excreuit. quod enim crescit ex istorum eleuatione, deficcatur ex aliorum propinquitate. Si uero omnes simul deprimentur, ex uicinitate adurant terras, fitq; exustio: quia quod isti ex propinquitate magis faciunt, alij remoti minus.

Et est attendendum, quod diluuium aliud commune, aliud particulare. Commune uero continuum esse non potest, aliud esse potest, sicq; alternatim pereunt temporalia. Vnde quia in tempore Noe per diluuium fuit mundi destructio, per exustionem mundus iste finietur.

Sed quoniam in fine huius uoluminis de mari habitus est tractatus, unde in primis septem diebus lunationis fluctus illius decrescant, in alijs septem crescant, in tertia septimana decrescant, in quarta

quarta crescant, uideamus. Cum ergo interlunium est, quia totus splendor solis qui eam accendit super aera, subditum non potest attenuare neq; humorem deficcare: est ergo tunc plenus fluctus, sed cum splendor incipit descendere, accenditur luna, deficcaturq; aera, minuitq; humorem: quantoq; plus descendit splendor, deficcaturq; aera, minuitq; humorem. & hoc usq; ad septimum diem: septimo uero die quia tota medietate accensa est, mediante aere calefacit humorem, qui bulliens super eleuatur, & sic usq; ad decimam quartam diem crescit fluctus: sed quia in tertia hebdomada calor eleuans in ea minuitur, fluctus maris minoratur: in quarta uero quia splendore ascendente calor deficit, spissatur aera, humorq; crescit, & inde fluctus maris usq; ad nouilunium.

LIBRI TERTII, FINIS.

Venerabilis Bedæ presbyteri, uel Bedæ, siue elementorum philosophiæ, Liber III.

PROOEMIUM.



UPERIORVM uoluminum series à prima causa rerum orta usq; ad terram fluxit, pruritum aurium non continens, sed utilitati legendum deseruiens, atq; ideo animis stultorum minus cedens. Iam enim illud Apostoli impletum est, Erit cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad desideria sua coaceruabunt sibi magistros prurientes auribus. Quæ igitur studij reliqua libertas potest, cum magistros discipulorum palpones, discipulos magistrorum iudices, legemq; loquendi & tacendi imponentes cognoscamus. In paucis enim fronte magistri, sed adulantis uultum & uoces percipies, & si sit aliquis qui magistri seueritatem sequatur, ut insanus à meretricibus scholarium fugitur, crudelis & inhumanus uocatur, ut iam uerbis Imbecij possit uti. Atq; ideo nulli comes ex eo tãquam mancus extinctæ corpus non uile dextera. Vnde ergo deberentur diligere, fugiuntur magistri, secudum illud Ouidij: Per quas nos petitis sæpè fugatis opes. Sed quoniam probi est animum ad peiora non flectere, sed melioribus conformare, remoto animo à peioribus, conformatoq; melioribus, ad cætera trãcurramus: & quia in alijs elementis & ornatu illorum seclãtes compẽdia satis diximus, de terra & eius ornatu dicere incipiamus.

Catalogus Libri III.

|   |  |
|---|--|
| <b>D</b> e terra Aphrica.                           | homo uero non.                                     |
| <b>D</b> e habitatoribus eius.                      | Vbi concipiatur masculus, ubi foemina.             |
| <b>D</b> e diuersis qualitatibus terræ.             | De operationibus.                                  |
| <b>D</b> e terminis Asiae & Europa.                 | Qualiter puer nascatur in utero.                   |
| Vnde in quibusdam montibus sint perpetuae nives.    | De natiuitate.                                     |
| Quas qualitates contrahat terra ex diuersis uentis. | Quare nati in septimo mense uiuant, in octauo non. |
| De infertis arboribus.                              | De infantia.                                       |
| De spermate.  | De naturali uirtute.                               |
| De tempore conueniente coitui.                      | De spiritali uirtute.                              |
| De matrice.   | De animali uirtute.                                |
| De causa sterilitatis.                              | Vnde sit incrementum.                              |
| Verum uirile sperma solū cõceptioni sufficiat.      | De somno.  |
| De menstruo.  | Vnde somnia.                                       |
| Vnde cum animalia ex quo nata sunt, uadant:         | De capite.   |
|   | De cerebro.  |

Bedæ tom. 2.

F

De

De oculis.

Qualiter uisus fiat.

De contuitione.

De intuitione.

De detuitione.

De auditu.

Quid sit anima.

Quæ actiones sint animæ: quæ item corporis.

Qualiter anima sit in compositione hominis.

De uirtutibus illius.

De tempore coniunctionis eius cum corpore.

Quare puer non discernat &amp; intelligat.

De iuuentute.

De senectute.

De senio.

Qualiter querendus sit magister.

Qualiter discipulus.

Quæ complexio, cuius doctrinæ: quæ ætas.

Quis ordo discendi.

## Liber quartus.

**E**rgo terra elementum in medio mundi positum, atq; ideo infimum. mundus nempe ad similitudinem oui dispositus est. Namq; terra est in medio, ut medullis est in ouo: circa hanc est aqua, ut circa medullium est albumen: circa quam est aer, ut panniculus continens albumen. Extra uero cætera concludens est ignis, ad modum testæ oui. Hæc terra in medio mundi sic posita, & inde omnia recipiens pondera: & si naturaliter sit frigida & sicca in diuersis partibus suis, ex accidente diuersas continet qualitates. Pars enim illius torrida: pars aeris subiecta, ex seruore solis torrida est, & inhabitabilis: sed duo eiusdem capita duabus frigidis partibus subdita, frigida sunt, & inhabitabilia. pars uero temperata: pars aeris subiecta, temperata est & habitabilis. Sed quia ut prædiximus, duæ partes illius temperatæ sunt, duæ in terra sunt temperatæ, & habitationes patientes. Vna citra torridam zonam, altera ultra: sed quamuis sint habitabiles, unam tamen tantum ab hominibus habitari credimus, sed tamen nec totam. Sed quia philosophi de habitatoribus utriusque non quia ibi sint, sed quia esse possint, loquuntur, de illis quos nos credimus esse per intellectum lectionis philosophicæ dicamus.

Pars ergo terræ habitabilis, in qua sumus, in duo diuiditur. Cum enim temperies aeris ex omni parte terræ sit, ex omni parte terræ quædam pars temperata est & habitabilis. sed quoniam reflexiones oceanis, latera terræ iuxta quantitatem horizontis cingunt, in duo illam diuidunt. Cuius superiorem inhabitamus partem, antipodes nostri inferiorem: nullus tamen nostrum ad illos, neq; illorum ad nos peruenire potest. Ex parte enim septentrionis frigus & reflexiones transitum perhibent: ex parte uero orientis & occidentis solæ effluxiones. Similiter alia habitabilis in duo diuiditur. superius quorum obtinent nostri anthei, & antipodes illorum inferius. Sunt ergo in duabus habitabilibus quatuor habitationes, quarum habitatores alij cum alijs, in quibusdam temporibus conueniunt, in quibusdam differunt. nos enim & nostri antipodes simul habemus æstatem & hyemem, & alia anni tempora: sed quando habemus diem, & illi noctem, & e conuerso. Si enim ex propinquitate solis est æstas, ex remotione hyems, ex mediocri distantia uer & autūnus. Signa uero nobis æqualiter & illis distant, quippe terram seruantia naturalem locum obuentia, in quocumq; signo sit sol, æqualiter nobis erit, & illis, idq; efficiet. Merito ergo habemus simul anni diuersitates, non tamen simul diem & noctem. Cum enim ex splendore solis sit dies, ex umbra terræ nox. umbra uero semper est in parte splendore solis opposita, cū in inferiori parte terræ est splendor diei, in superiori umbra: & cum in superiori est splendor, in inferiori est umbra. Nulla est ergo hora, qua in aliqua parte terræ non sit dies, & in aliqua nox. Sed quare si nos & ipsi simul habeamus æstatem simul hyemem, sed quando nos diem, & ipsi noctem. In æstate uero dies nobis sunt longissimi, breues autem noctes: habebunt ergo ipsi sua æstate dies breues & noctes longas, quod contra naturam ætatis est. Contra quod dicimus, Et si quædam nos habemus diem & ipsi noctem, non tamen quædam cito habemus diem, illi noctem, imò in quodam tempore dies est nobis & illis communis, sed alteri in uespere, alteri in mane. Cum enim sol est nobis in ortu, adhuc est illis in occasu: habemusq; mane & illi uespere, ut circa primam nondum eis sit nox. Similiter in occasu postquam sol incipit nobis descendere, & incipit illis apparere, & tunc est illis mane, & nobis uespere. Inde est ergo quod habemus & nos & illi dies æquales & noctes, & si non simul. Similiter & in hyeme, sed qualiter hoc sit, ingenijs legentium discutendum permittimus. Nos uero & anthei, simul habemus splendorem, simul umbram: sed quando sol est nobis propinquus, illis est remotus: quando nos habemus æstatem, & illi hyemem, & e conuerso. Sed hic oritur quæstio similis priori, ad quam si quis superioribus instructus accesserit, illius solutionem facile inueniet. Nos uero & antipodes antheorum neq; simul æstatem neq; hyemem, neq; diem uel noctem habemus. Anthetici uero & sui antipodes se habent ut nos & nostri anthei, & nostri antipodes ut nos & sui. Et quoniam de tribus habitationibus, & eorum habitatoribus

satis

satis docuimus, de nostra dicere incipiamus. Nostra ergo habitatio ab oriente a occidentem, à meridie ad septentrionem extenditur. Quamuis temperata dicatur, non æqualiter tamen in omnibus suis partibus temperata est. Pars enim torridæ zonæ propinquior est libra. Aethiopia calida est & sicca. uicina frigida, frigida est, & humida: orientalis uero calida & humida. occidentalis frigida & sicca. Aequaliter uero distans, æqualiter est temperata. Huius iterum tres sunt partes principales, Asia, Aphrica, Europa: & incipit Asia ab oriente, extenditurq; lateraliter usq; ad septentrionem, & usq; ad torridam zonam, terminaturq; Tanai & Nilo, mediam partem habitabilis obtinens. Europa uero & Aphrica duas alias obtinent. Sunt autem termini Africa, Nilus ex parte orientis, à meridie torrida zona, à septentrione mediterraneum mare, ab occidente refluxio, à septentrione frigida zona hoc modo.

In hac igitur sunt montes, in quorum summitatibus sunt perpetue niues, in conuallibus maximus calor. Sed quare cum calor sit ex sole & superioribus, montes uero qui sunt illi propinquo, quæ sunt conuales: quare in superioribus illorum sunt niues, in conuallibus non? Contra hoc dicimus, quod in superioribus breuiter tetigitur, quod quamuis ex sole sit calor, qui idem est calidæ naturæ, donec tamē humido, quod in sui naturā transmutet, se commisceat, nihil calefacere potest. unde in prædictis montibus, quia aer subtilis est ex remotione à terra, à sole non potest accendi: sed ex sui leuitate huc & illuc impulsus, frigidus efficitur. In conuallibus uero quia aer est spissus, & inde fertur immobilis, cito incenditur & calefit: quod per hanc similitudinem potest probari, quia si aer in æstate sit immobilis, accenditur, & est calidus: sed si uentus uentat, qui illum moueat, frigidus sentitur. Hic oritur quæstio: Si aer in superioribus montium est ita subtilis, unde ergo spissatur in nubes & in niues? Nos uero dicimus, quod ille non spissatur, sed fumus humidus, qui ex conuallibus ascendit, ex frigiditate superiorum spissatur in nubes, & cōstringitur in niues. Hæc eadē habitabilis diuersis uentis exposita, diuersas contrahit qualitates. Si enim aliqua pars eiusdem montibus oppositis orienti, septentrioni clausa sit, & occidenti, exposita uero meridiei, est calida & sicca. In hyeme habitationi bona, in æstate pessima. Si uero ex contrario, in hyeme mala, in æstate bona: pars uero orienti exposita, & alijs clausa, est calida & humida, & inde bona. Econtrario frigida & sicca, in autūno mala, in uere bona. Quod uero de partibus terræ dicimus, probari potest per fenestras domus. Austrina namq; in æstate sunt mala, in hyeme bona: septentrionales econtrario. Inde erat quod antiqui inter limina australia & borealia faciebant, ut in australi in hyeme, in boreali æstate discumberent. Et quoniam de hoc elemento & partibus suis satis diximus, de herbis & fructibus arborum consequens est ut dicamus: sed quoniam Maecr & Dioscorides satis de illis aperte docent, de illis taceamus, unam solam quæstionem cum sua solutione de incertis ponentes, quæ talis est. Cum alterius sit truncus, alterius surculus, causaq; crescendi de terra per radices & truncum ascendit, quomodo transeunt in naturam surculi, rami & fructus? Huius talis est solutio: Ex terra fumus calidus & humidus ascendit per poros radices, secum aliquid terræ naturæ & aque substantiæ trahens, causamq; uiuendi, augmet, tandi fructusq; conferens. Hic per truncum ascendit, truncus quod sua naturæ est, congruum retinet, naturaliq; calore illud digerens, in medullam truncum & corticem transmutat: quod uero ad surculum ascendit, similiter in sui naturam digerit. Restat ergo ut de terrene animali dicamus, quod cum omne sit mortale, quoddam tamen rationale, quoddam irrationale. Sed quoniam irrationalia infinita sunt, nec lectioni philosophorum multum pertinentia, de naturis illorum, & unde quædam ruminant, quædam non: quædam mugiant, quædam non, dicere postponamus, & de rationali & mortali scilicet homine, quod dignius est differamus: quod ex duobus, id est, anima & corpore constat. prius de humano corpore, quod prius cogitationi nostræ occurrit, deinde de anima, & eius uirtutibus doceamus. Sed quoniam de compositione primi hominis & formatione, qualiter ex limo terræ homo factus sit, in primo uolumine docuimus, de quotidiana hominis creatione, formatione, natiuitate, ætate, membris, de officijs & utilitatibus membrorum doceamus. Cum igitur ex spermate conceptio hominis fiat, de ipso aliquid dicamus.

Sperma igitur est uirile semen, ex ipsa substantia omnium membrorum compositum. Quod uero ex substantia omnium membrorum illud sit compositum, ex hoc apparet, quod omnia membra inde formantur, naturaq; est ut similia ex similibus nascantur. Aliud ad hoc argumentum: quod si pater in aliquo membro aliquam incurabilem infirmitatem obtineat, ut chiragram uel podagram, filius in eodem membro eandem obtinebit infirmitatem: & quia de spermate fecimus mentionem, quod in matrice recipitur pro tempore conueniente coitui, & de matrice parturum dicamus. A decimo quarto anno tempus coitus incipit. Sed quare cum ex calore & humore sperma causam contrahat, pueritia uero calida sit & humida, quare in ea coitus non contingat. Cui dicimus, quod in illa ætate stricti sunt pori meatus, huic ad hoc deferuientes, unde sperma exire non potest: in alijs uero aperti sunt, & apti coitui. In senectute uero & senio coitus uix contingit propter frigiditatem. Post comestionem uero ante somnum, molestum est, & minuitur hoc opus. Minuitur enim calor naturalis, qui cibum debet digerere: post somnum uero, quia cibus digestus est in sanguinem, tempus illius est, quæ uero complexio huic operi conueniat, secunda particula queratur.

Bedæ tom. 2.

F 2

Matrîx

Matrix uerò est cista seminis susceptrix, intus uillosa, ut melius semen recipiat, septem obtinens cellulas, humana figura ut moneta impressa sunt. Inde est quòd septem nec unquam plures mulier uno lecto parere potest. Et quia ex matrice aliquando causa sterilitatis contingit, de illa aliquid dicamus. Causa ergo sterilitatis est nimia siccitas, nimia humiditas, nimius calor, nimium frigus. Cum enim sperma ex temperato, id est ex sanguine consistet, ut inde aliquid sit simile, requirit. Aliquando nimia pinguedo est causa, quare nihil concipiatur, ex ea enim omnes folliculi obtruduntur, ne semine intrare possit. Vnde Virgilius dicit in tempore coitus, equas macie esse extenuandas, deinde subiungit physicam, ne pinguior usus sulcos obliuiminet inhaerentes. Iterum frequentia coitus, eiusdem rei causa est. Delinitur enim matrix intus, ad modumq; marmoris iuncti, nihil potest retinere. Si uerò in muliere nulla sit causa sterilitatis, ueniatq; sperma geniturae conueniens in matricem, clauditur statim matrix, ita ut dicat Hippocrates, quòd nec etiam acus posset iungi, facta est conceptio. Ideo conueniens geniturae diximus, quia si minus sit frigidum uel calidum uel siccum uel humidum, non est aptum geniturae. Sed quaeritur si solum sperma sit utile si non muliebri ac geniturae sufficiat. Dicunt quidam illud solum sufficere, cuius rei haec est probatio: quòd saepe homo aliquis cum aliqua nolente concumbit, eaq; stente aliquando gignit, ubi nullum semen mulieris potest esse. Non est enim sine uoluntate seminis emissio. Nos uerò dicimus etiam muliebri in conceptione esse, quòd per infirmitatem, q; puer contrahit in simili membro à matre probari potest. Quòd uerò dicunt, aliquo nò esse concipi, dicimus quòd si in principio displicet, in fine tam ex carnis concupiscentialis fragilitate placet. Sed quia facta conceptione menstruum cessare solet, unde contingat, & quare tunc cesset edisseramus. Cum mulier omnis calidissima naturaliter sit, frigidior frigidissimo uiro, cibum non bene potest digerere, remanet superfluitates, quae per lingulos menses purgantur, menstruaq; inde uocatur: conceptione uerò facta geminatur calor ex coetu. Vnde melius cibum digeritur nec tantae superfluitates oriuntur. Iterum quia ex sanguine matris nutritur foetus, non indiget purgatione. Inde est q; cetera animalia ex quo nata sunt gradiuntur, homo non graditur, quia ex sanguine menstruato in utero nutritur. Sed unde mulieres post conceptionem feruentiores sunt libidine, bruta uerò animalia omnino ab ea cessant. Vnde cum mulieres sunt frigidiores uiris, luxuriosiores tamen illis sunt. Vnde post coitum leprosi mulier non laedatur, antecedens uerò uir leprosus efficitur, dicere proposuimus, ne corda religioforum si forte hoc opus nostrum in manus acceperint, diu loquendo de tali re offendamus, omittimus. Spermate igitur in matrice locato, oreq; clauso, eiusdem in dextera parte maneat, quia epar est in dextera parte matrici uicinum, meliori & calido sanguine nutritur foetus, masculusq; efficitur: si autem in sinistra, quae à fonte caloris est remota, i. ab epate, est foemina. Si uerò non bene in sinistra, sed aliquantulum uersus dexteram mulier est uirilis. Cum igitur in uita praedictarum trium partium semen est locatum, incipit uirtus digestiua operari, quae calefaciendo à calore matris illud spissat, sed ex siccitate folliculum intra se continere conceptum creat, ne aliqua superfluitates illi se committentes illi corumpant. Hic folliculus cum puero crescit & oritur. Septimo die conceptus, ut refert Macrobius, gutta sanguinis in superficie folliculi incipiunt apparere, tertia septimana ad ipsum coeptionis humorè demergit, quarta in quadam liquida soliditate, uelut inter carnem & sanguinem coagulatur, quinta si puer septimo mense nasci debeat, si autem in nona septimana incipit uirtus formatiua, cuius est officium humanam figuram conferre: haec sequitur uirtus assimilariua, cuius est officium, q; frigidum & siccum est, in frigida & sicca membra mutare, ut sunt ossa: quòd frigidum & humidum in phlegmatica, ut est pulmò: quòd est calidum & siccum, in cholericam, ut est eor: quòd calidum & humidum in sanguinea, ut est epar. Deinde sequitur uirtus coeuariua, huius est manus coequare, nares perforare, & c. Formatis uerò membris assimilatis & concauatis, incipit fumus humidus per uenas & arterias discurrere, motumq; & uitam conferre. Hi motus septuagesimo die à conceptu incipit, si puer septimo mense nasci debeat: si in nono, nonagesimo. Sed quia omnia quae temporaliter uiuunt, indigent cibo aliquo, sequitur ultimo pascuatiua, quae usq; ad mortem extenditur. Sed quaeritur quomodo puer in utero pascatur. Dicimus quòd quidam nerui qui in umbilico sunt, matrici coniunguntur, per quos puro sanguine ab epate matris descendente nutritur puer, & crescit. Vnde quia digestum recipit, non indiget egestione superfluitatis. Has praedictas uirtutes sequitur natiuitas, cuius duo termini sunt, septimus mensis & nonus. Quaeritur cur ante septimum mensem puer natus uiuere non potest, & cur in septimo mense natus uiuat, in nono, non. Dicunt inde physici, quòd ante septimum mensem non est in puero rãtus motus: q; si nasceretur, uiuere posset. In VII. est motus uitae sufficiens, unde puer se mouens, si debiles neruos, quibus matrici coniungitur habeat, frãgens illos nascitur uita idoneus. In VIII. mense motu septimi debilitat, si nascitur, uiuere non potest, donec resectus, & in parte noni incipit moueri, rumpensq; neruos idoneos uitae nascitur: & quia in calido & humido nutritus est, nascens & ad dissimile prodens, contrarietatem sentit, uocemq; ululationis emittit. & ideo prima hominis uox est doloris. A natiuitate uerò usq; ad VII. annu est infantia, quia in quadam parte illius fieri non potest: in altera uerò loquitur, imperfecte loquitur. In hac aetate sensum habere potest, rationem tamen intellectum non. De sensu igitur aliquid dicamus. De ratione uerò atq; intellectu qualiter in tali aetate habere non possunt, quia sunt de uirtutibus, deinde loquendo de anima offendemus: & quia ex animali uirtute, quam praecedit naturalis & spiritalis sensus, habet principium,

principium, de istis uirtutibus, à naturali quae prior est, inchoando aliquid praescribemus. Cuius igitur homo ex quatuor consistit elementis, ex calore & humiditate, contingit sumum humidum nasci & calidum, qui diffusus per membra, mouens illa, trinum digestionem operatur, uirtusq; naturalis uocatur. Et quia de tribus digestionibus facta est mentio, inquiramus quid sit & ubi sit, & qualiter fiat digestio. Digestio igitur est alicuius rei per ebullitionem facta mutatio. Prima uerò digestio fit in stomacho, secunda in epate, tertia in omnibus membris. ergo de prima primum dicamus. Cum humanum corpus incremento indigeat in quadam aetate, in omni uerò restauratione, quippe interiore & exteriori calore uel frigore deuantibus, necesse fuit cibum & potum, ex quibus esset nutritio & incrementum subintrare. Sed quia cibus grossus est, necesse fuit ut priusquam intraret stomachum, tenuis & delicatus redderetur. Ad hoc enim dentes parati sunt, nati ex phlegmate per gingiuas descendente, ex frigiditate spissato & durato, ut cibum conterant. Lingua uerò ut ad modum manus molendinaria illum uertat, & sub dentes reducat: quae ad hoc spangiosa est, ut cibi succum recipiens saporem discernat. Fit ergo mola quadam istius comminutionis coeparatio: cibus uerò sic preparatus cum potu per oesophagum in stomachum, per portam cuius amplius est os, motus descendit, ibiq; decoquitur, & in speciem pituitam transmutatur. & haec est prima digestio. De stomacho uerò utrum sit calidae naturae, est quaestio. Aiunt quidam, oportet quòd calidae sit naturae: aliter enim cibum non posset coequere: cum ergo cibum coquat & transmutet, calidus est. Nos uerò dicimus stomachum frigidum esse naturaliter, calidum accidentaliter, esse enim neruosa naturae, ut quando nimis solito homo comedat, extendatur: quando minus, contra hatur. Iterum nec esse fuit, quòd esset neruosa naturae, ne cum aliquid durum nec commasticatum reciperet, laederetur. Cum igitur omne neruosum frigidum sit naturae, ergo & stomachus: sed ut melius cibum retineat, & idonee decoquatur, intus est uillosus: quamuis tamen naturaliter sit frigidus, ex accidente tamen calefit. suppositus est enim epati, ita quòd fere totus ab eo includitur. Ex dextera uerò parte eiusdem est sel, ex sinistra cor, quae calida sunt & sicca, & inde fit calidus stomachus, ut igne supposito coquitur cibus. Si ergo proprie uelimus loqui, in stomacho, non à stomacho cibum dicamus coqui. Cibus igitur sic in modum pituitae mutatus per inferius foramen, quòd porta dicitur, exiens intrat duodecimum intestinum, sic dictum, quòd quantitatem duodecim digitorum, quales sunt digiti eiusdem in unoquoq; obtinet. Relictum uerò in eo quòd eius naturae uel nutritur est coeueniens, transit in aliud, quòd ieiunum dicitur, quòd nihil inde retinet. Huius ieiuno uenae quadam ab epate uenientes sese coniungunt, per quas quod liquidius est, transit in infima epatis, melericae, quia succum mittunt dicta: quòd uerò seculentum est in longitudinem, id est, in secessum descendit, & primae superfluitates digestionis. Illud uerò liquidum quòd in infima epatis transit, calore eiusdem digeritur: quòd quia in eo calidum & siccum est, transit in cholerae, & per quasdam uenas ad cistam fellis transmittitur. & haec est sedes cholerae. Inde quadam pars ad confortandam uitam appetitiuam in stomachum transit. Quòd uerò frigidum & siccum est, in melancholiam transit, & ad splenem sedem melancholiae descendit: sed quadam pars ad stomachum ascendit, ad uitam retentiua confortanda. Quòd frigidum & humidum in phlegma mutatur, & ad pulmonem sedem phlegmatis transit, quadam parte expulsiua uel in stomachum transmissa: quae uerò calidum & humidum in sanguinem uersum remanet in epate, quae sedes est sanguinis. In epate ergo quatuor gignuntur humores proprias sedes habitantes. Cholera sel, melancholia splenae, sanguis epar, phlegma pulmonem: quamuis dicant quidam, phlegma propriam sedem non habere, sed cum sanguine ut melius possit per membra discurrere, remanere. & haec est secunda digestio. Quòd ibi superfluum est, per istam uenam, quae spleni adiacet, ad renes descendit: quòd ibi liquidum est, ad sui nutrimentum reuertens, reliquum per uritides poros ad uelicam transmittitur. Ad uelicam per urile membrum exiens, urina dicitur, & haec est superfluitas secunda digestionis: sed quia pueri habent poros uritides strictos, quòd ibi spissum est, in lapideam transit substantiam. In alijs uerò creatibus quia pori aperti sunt, non generatur ibi lapis, sed circa renes. ergo pueris nascitur lapis in collo uelicae, senib. circa renes. Sanguine uerò praedicto modo in epate generato, per uenas ad omnia transit membra, calore quorum digestus, in eorum similitudinem transit: superfluitas uerò partim per sudorem exit, alia uerò pars ad epar reuertitur, ibi decocta cum urina exit descendens, sedemq; uocatur: sed si in fundo sit urina, dicitur hypostasis: si in medio, eneortim: si in summo, nephile. Sed quid significat, & in diuersis locis exiens, quid quando est continuu, quando diuisum quid substantia & calore, dicere non est nostrum. Si quis uerò hoc scire desiderat, Galenum de urinis legat. Huius iterum naturalis uirtus est augmentum conferre, quòd contingit ex humore & calore. Quòd enim aliquando ascendit, est calor: quòd uerò spissatur, humoris. Sed dicent: Si ex calido & humido est incrementum, unde cholericus & melancholicus, quorum alteri frigidus sunt & sicci, & alteri calidi & sicci, tantum crescunt? Nos uerò dicimus, nullum esse hominem, qui calidus non sit & humidus: sed tamen quidam plus, quidam minus. Verbi gratia, homo natura iter est calidus & humidus, & in quatuor qualitates temperatus: sed quia corrumpitur natura, contingit illas in aliquo intendi & remitti: si uerò in aliquo intendatur calor, & remittatur humiditas, dicitur cholericus, id est calidus & siccus, non tam enim est sine humiditate. Si uerò in aliquo intensus sit humor, & remissus calor, dicitur phlegmaticus: si autem intensus sit siccitas, remissus calor, dicitur melancholicus: si uerò aequaliter inueniunt, dicitur sanguineus. Sunt ergo omnes natura

raliter calidi & humidii sed propter diuersas qualitates intensas & remissas, inscipiunt inter se, & nomen cōtrarij remissile. In omni ergo cōplexione potest homo crescere, plus tñ in uno, minus in alia: in quadā in longū, in quadam in latū. Cholericus namq; gracilis & lōgi sunt: lōgi ex calore, cuius est ascēdere, graciles ex siccitate. Sanguinei uerō lōgi propter calorem, pingues propter humiditatem: phlegmatici uerō propter frigiditatem parui, propter humiditatem pingues. Melancholici uerō propter frigiditatem parui, propter siccitatem graciles. Sape tñ naturales proprietates ex accedēte uariantur. Nam cholericus & melancholicus ex ocio uel comestione sunt pingues: sanguinei & phlegmatici ex abstinentia & labore graciles. Quod uerō sanguinei & phlegmatici, &c. praeter naturā breues sunt, ex paruitate matricis uel spermatis cōtingit. Hęc naturalis uirtus habet quēdam principalia mēbra, quēdam deseruientia & adiuuātia: quēdam alterum, quēdam neutrum. Sed quia hoc a physico in itagōis satis dictum est, illo postposito, ad somnum, qui ad naturalem uirtutem pertinet, transeamus.

Somnus est quietes animalium uirtutum, cum intensione naturalium. Contingit autē sic. Fumo humido ad superiora ascendente implentur nerui, quibus animalis uirtus solet descendere. Desinit ergo animal uidere, audire, &c. donec naturali calore illo desiccato, naturalis spiritus incipiat descendere, & ad aliquid sensum animalis excitari. Somnia uerō ex reliquijs cogitationū, ex cibo & potu & tēpore, ex cōplexione, ex iacēdi qualitate, habent existere, & hęc nihil significāt. Alia ex ministerio angelorū, alia ex mundi causa & libertate animę: quorū omnium prolaciones in prōptu habemus. Sed quoniam hoc nostro proposito multum nō attinet, ad finem uoluminis tendimus, illo praetermissio ad splenis uirtutem transeamus. Prædictus igitur fumus per diuersa foramina transeundo, subtilior ad cor ueniens, atrahendum aera illud dilatat, ut interior calor temperetur: ad expellendas uerō superfluitates, idem cōstringit, & tunc dicitur spiritalis uirtus, cui arteriæ deseruiunt: sed ad animalem uirtutem ueniamus. Prædictus ergo fumus per neruos ascendens, colando efficitur ita subtilis, quod perueniēs ad cerebrum spiritus dicitur: descendens per diuersa instrumenta, diuersas animales uirtutes operatur, ut ostendimus. Quæquā cerebro prodeunt, de ipso ante dicamus: deinde qualiter sensus inde prodeant, & quoniam in capite continentur, de illo exordiamur.

Caput est quædam spherica substantia, quæ in duobus digitis ante & retro est expressa. Rotunda, ut melius in ea cerebrum moueatur, & ne superfluitates in angulis sibi remanentes, illud corumpant. Ante & retro expressa per neruos inde procedentes, quorū priores sensus operantur, posteriores uerō motum corporis uoluntarium. In eius exteriori parte ex cranunculis pelliculæ adherent capilli, & ex fumo ascendente, & per poros exeunte nati. Fumus etenim ille exiēs ex frigiditate sicci aeris cōstringitur, & in corpulentā substantiam transit. Alio uerō fumo exeunte impellitur sursum, & sic crescunt capilli. Sed quia naturale est ponderum descendere, curuantur & descendunt. Vnde quia nulli ætati desunt superfluitates, neq; alicui capillorū deest incrementum, neq; unguium, quia ex superfluitatibus cordis, per digitorum summitates exeuntibus, à frigiditate durati fiunt. Sed pilis barbæ & pectoris cuidam grati desunt, barbæ uerō scemineose, xui. Cum enim barbæ ex calore habeat existere in homine, propter geminum calorem cordis & testiculorum potest esse. In muliere uerō propter frigiditatem esse non potest, nisi sit aliqua præter naturam calida. Eadem ratione non est barbæ in spadonib. In pueritia uerō esse non potest propter siccitatem pororum, & quoniam ex fumo ascendente fiunt capilli, iuxta cōplexiones uniuscuiusq; diuersi contrahuntur colores. De quibus quia in physica satis dicitur, ad cætera transeamus. Sub cranio duæ sunt pelliculæ minæ dictæ, quarum prior cerebro durior est, duraq; mater dicitur. Quæ propinquior uerō cerebro, ne lædat ipsum, tenuior est, diciturq; pia mater. Sub istis est cerebrum, cuius ratio a Constantino dicitur definitio: Cerebrum est liquida & alba substantia, sine sanguine, de quo queritur, an sit frigidum an calidum. Dicimus quod naturaliter est frigidum, ne continuo motu desiccetur. Huius in capite tres sunt cellulæ: in prora, in medio, in puppe. Prima uerō cellula est calida & sicca, diciturq; phantastica, id est uisualis: quia in ea est uis uidendi & intelligendi. Hęc calida & sicca est, ut formas rerum & colores attrahat. Media uerō dicitur logistica, id est rationalis: quia in ea est uis discernendi. Quod enim phantastica attrahit, ad hanc trahit, ubiq; anima discernit, estq; calida & humida, ut melius discernendo proprietatibus rerum se conformet. Tertia uerō memoriales dicitur, quia in ea est uis retinendi memoriā. Quod enim in logistica cella discretum est, transit ad memorialem per quoddam foramen, quod claudit quidam panniculus, donec aperiat, quando aliquid tradere memoriæ uel ad memoriā uolumus reducere. Ista est frigida & sicca, ut melius retineat. frigidum enim & sicci est cōstringere. Sed dicitur: Quo modo hoc unquam potuit probari? Dicimus, per uulnera in illis partibus accepta. Cū enim aliquis esset bonæ memoriæ, rationis & intelligentiæ, uiderunt physici, quod accepto uulnere in aliqua illarum cellularum, uim illius amittebat, uires aliarum retinens. Vnde Solinus in polyhistorijs narrat de quodam, qui accepto uulnere in occipite, ad tantā deuenit ignorantiam, q̄ nesciebat se habuisse nomen. Ergo merito antiqui dixerunt in capite sedem esse sapientiæ. In capite enim habent sedem, quæ faciunt hominem sapientem, scilicet intellectus, ratio, memoria. Ab hoc cerebro prodeunt nerui ad oculos, per quos animalis spiritus extens, uisum operatur, ut ostendimus: sed prius de substantia oculorum aliquid dicamus. Oculi igitur est quædam orbiculata & clara substantia,

substantia, sed in superficie aliquantulum plana, ex tribus humoribus & septē tunicis constans. Orbiculata est, ut hęc & illuc uerti possit. In superficie plana, ut melius formas rerum in se possit recipere. Lucēs, ex humoribus constans, ut à uisuali spiritu possit penetrari. Ex tunicis septē, ut superfluitates expellat, ne illi lædant. Sed si quis nomen humorū & tunicarum dispositiones scire desiderat, Galenum legat. Duos uerō oculos constituit natura, ut si unus læderetur, alter remaneret. Deinde de uisu dicamus. Cum igitur animalis spiritus, per neruos à cerebro prodeunt, & ad oculos usq; peruenit, extens si aliquem exteriorē splendorem uel solis uel alterius receperit, usq; ad obstaculum dirigitur, quod offendens per ipsum se diffundit, formisq; illius & coloribus informatur per oculos, & per phantasticam cellā ad logisticam cellam transit, uisusq; efficitur. Inde est quod uisu figuras & colores rerum discernimus. Stoici tamen dicunt uisualē spiritum usq; ad rem non peruenire, sed oculum figuras rerum in se recipere, ad quas perueniens ille radius, similiterq; informatur uisum operatur. Sunt alij qui dicunt, neq; illum usq; ad obstaculum peruenire, neq; oculo informari, sed medium aera inter uidentem & obstaculum, formis & coloribus informari, ad quem radius perueniens, informatusq; reuertēs uisum operatur. Nobis uerō illa placet sententiā, quod uisualis spiritus usq; ad rem perueniat. Cuius rei hęc est probatio, q̄ ex uisu lippientis alicuius sepe eandem cōtrahimus infirmitatem. & unde hoc, nisi quod uisu alicui spiritui ad corruptum oculum perueniente corrumpitur, reuertensq; oculos corrumpit. Eiusdem rei probatio est, quod sic contingit: Cum homines sint contrariarum complexionum, alij enim sunt frigidii, alij calidi, alij humidii, alij sicci, uisualis spiritus ab aliquo extens, qualitates illius se cum trahens, diffusus per faciem alterius cōplexionis contrariæ, illum corrumpit. Cōtraria namq; contrarijs læduntur. Inde est quod uetulae lingentes faciem, & expuentes illo curantur. Quod em̄ est ibi nocuum, expuunt. Vt igitur uisus efficiatur, tria sunt necessaria: interior radius, exterior splendor, obstaculum rei. His igitur concurrentibus est uisus: aliquo autem istorum deficiente, deficit. Uisus autem species sunt tres: deuitio, contuitio, intuitio. Et est intuitio, quando aliquid uidemus in eo occurrente simulachro, sed ostendentes qualiter uisus fiat, de ea satis diximus. Cōtuitio est, quando non in superficie, sed in profundo apparet, ut in aqua: diciturq; deuitio, quasi deorsum tuitio. Restat ergo de intuitionē, & deuitione dicere, quarum quia eadem est causa, de intuitionē disputemus, ut quod de ea ostēderimus, de tuitione intelligatur. Cum igitur uisualis spiritus ad aliquid uidendum dirigitur, ex labilitate hęc & illuc impellitur, informatusq; formis circumstantium, si ad aliquid obscurum peruenit, ex sui subtilitate uideri non potest. Si autem ad aliquod radiosum, ex splendore illius apparet. Aristoteles uerō dixit, nullū ibi apparere simulachrum, sed hominē se & posteriora uidere tali modo: Cum prædictus spiritus aliquod radiosum offendat, radijs illius elisus repercutitur, reuertensq; ad faciem uidentis, ipsum & posteriora percipit. Sed quia mediante speculo hoc contingit, uidetur hoc in speculo apparere. Sunt qui dicunt aera inter hominem & speculum diuersis formis insignitum & coloribus, unde si aliquid opponatur, splendidum appareat, sine contrario non. Contingit autem sic auditus: Cum aer naturalibus instrumentis percussus, formam uocis acceperit, extens primam partem aeris quam reperit, simili informat forma, & illa aliam, donec ad aures perueniatur ad modum tympani sicci & concaui: cui resonanti excitatur ille spiritus animalis, descendensq; ad aures per quosdam neruos informat se simili forma, sicq; informatus ad logisticam cellam reuertens, auditum operatur. Similiter alijs sensus fiunt eodem animalis spiritu ad illorum instrumenta, per neruos à cerebro descendente. His itaq; perceptis, de anima, & eius uirtutibus tempus est differere.

Anima est quidam spiritus coniunctus corpori, idoneitatem discernendi & intelligendi conferens. Quod enim ex anima sit discernere & intelligere, sic probatur: quod crescente cura corporis, oriuntur illæ uirtutes: decrecente illa & crescente cura animæ, crescūt illæ. Si enim ex natura corporis essent, crescente cura corporis crescerent. Augmentata namq; cura, augmentatur effectus. Iterum cum omnis creatura corporea uel spiritus sit, conueniens fuit, ut homo ex corpore & spiritu constaret, ut cum utroq; aliquam affinitatem haberet. Habet enim cum corporibus uita carentibus, commune existere, cum herbis & arboribus uiuere, cum brutis animalibus sentire, cum spiritibus discernere. Inde est quod in diuina pagina dicitur homo omnis creatura. Cū ergo ex corpore & anima constet homo, dominante tamen, anima in qua quippe similis est creato ri, inconueniens esset, si hominis corpus suas haberet actiones, anima uerō nō. Sed dicit aliquis: Quomodo discernam quæ actiones in homine debeant iudicari animæ, quæ corpori? Dicimus quod illæ actiones, quæ sunt communes homini cum bruto animali, uel corporibus uita carentibus, etiā illas in homine anima operetur, non debent dici animæ, sed corporis: quæ uerō inueniuntur in homine, & in nullo alio corpore esse possunt, animæ sunt. Discernere ergo & intelligere, animæ est: sentire uerō, & similia, corporis. Sed dicit aliquis: Si actiones animæ non sunt, debent ne dici uel uirtutes uel uitia animæ, & quare propter illa damnatur uel remuneratur anima? Nos uerō dicimus, etiā illius non sunt actiones, eius possunt esse uitia. Cum enim ad hoc sit homini anima data, ut illicitos motus corporis corrigat, ignorantia uel negligentia eius cōtingit. Sicut ergo discipulus uel seruus negligentia doctoris uel domini peccet, magister & dominus extra culpā non est: sic nec anima illis contingentibus non est extra culpam, etiā illius actiones non sint. Cū igitur homo



rexit, sequentis diei temporibus anteponitur, non autem præcedentis apponitur. Vnde consilium Anatholius non uetat in undecimo, sed ante x. Calendarum Aprilium pascha celebrari, cum ipse in eodem libro diligenter ex antiquorum pariter & nouorum patrum scriptis affirmet, ante transcensum æquinoctij pascha agi non posse. Ipse enim sibi testis erat, quod scribens non prima sedis æquinoctialis tempora, sed ultima lignauit, hoc est, ea quibus pasche celebrationem incipere posse nouerat. Cum enim secundo uel tertio anno post bissextum pasche dies Dominicus in undecimo Calendarum Aprilium occurrerit, constat nimirum, quod cum æquinoctio pasche tempus inchoatur. Cuius ceremonie partes celebrantur eiusdem prima noctis: quam uis illa mediante, uel etiam inchoante perfici æquinoctium nullus ambigit: eo quod profecto Dominica ipsam resurrectionis ritum celebrari horam, quæ diluculo facta est. Et ut patenter animaduertas, quod Anatholius uespertinum specialiter æquinoctium scribat, à quo pascha incipere potest, quodq; ad duodecimum Calendarum Aprilium regulariter respicit. Attende quid in sequentibus ex antiquorum sententia patrum annotat. Cum enim sint duo æquinoctia ueris & autumnæ æquis spacijs dirēpta, & decimo quarto die primi mensis sit statuta solennitas post uesperam, quando luna soli appolita è regione deprehenditur, sicut etiam oculis probare licet: inuenitur utiq; uernalis æquinoctij partem sol obtinens, luna uerò autumnalis. Quid ergo mirandum si in x. Calendarum Aprilium æquinoctium fieri dicat, cum de illa loquise hora declaret, quando occidente ad uesperam sole, luna e contrariò suum attollit exortum. Vbi pariter intuendum, quod æquinoctia ueris & autumnæ æquis spacijs dixit esse dirēpta. Et inde colligendum, quod ab æquinoctio ad æquinoctium dimidium anni computare debeamus, atq; autumnale xiiii. Calendarum Octob. annotare, centum uidelicet & octoginta duobus diebus à uernali discretis. Quod esse uerissimum etiam horologica docet inspecto, maxime cum hanc æquissimam anni inter æquinoctiorum dirēptionem antiquissimi & eruditissimi doctoris Aristoteli uerbis astruat, qui fuit unus ex illis Lxx. illustribus scripturæ sacræ interpretibus. Quod autem idem ait Anatholius, in qua die inuenitur sol, non solum conscendisse primam partem, uerum etiam quartam iam habere in ea die, id est, in prima & duodecim partibus, xii. partes xii. signa horoscopi nominat, quæ tricenis diebus & paucis in super horis solem singula tenent. Vnde & Maro de isdem dicit, Idcirco certis dimensum partibus orbem, Per duodena regit mundi sol aureus astra. quarum uidelicet partium prima iuxta naturam à loci æquinoctij uernalis incipit. Hac autē prima ex duodecima uernale est æquinoctium, quia nimirum partis eiusdem initium, scilicet ubi sol primo positus est, ipsum tenet æquinoctium, recte præmittit solem in ea die non solum conscendisse primam partem, uerum etiam quadram iam in ea die habere: quia quotiens æquinoctiale tempus iuxta rationem præfatam in undecimo Calendarum Aprilium incidit, totiens in ipso temporis momento illa quarta pars diei, quæ annuatim accrescere solet, secundum naturam perfecta esse dignoscitur. Nam cum duodecimo Calendarum earundem die contingit æquinoctium, tum in ipso æque die, & in ipsa æquinoctiali hora quadrans idem expletur. Ideo autem addimus Naturaliter, quia consuetudinis est humana, uarijs illum temporibus anni prout cuiuslibet generi placuit inserere. Naturalis uerò est rationis in completionem & circulis solis adijci, quam Cyrillus signauit in ea, quam ut supra proposuimus sententia, dicens: Et finit sol cursum totius anni, in duodecimo Calendarum Aprilium. & ne quis forte nos non contendat in hac Anatholij sententia, hoc quod ipse sensit intelligere potuisse, libet pauca annexere que de isdem partibus & æquinoctio uir doctissimus Victor Capuanæ urbis antistes describebat. Cœlestis, inquit, circulus, per quæ sol & luna & stellæ, quæ planetae appellantur, contra impetum totius cœli proprio motu feruntur, per duodecim partes, iudicio est sapientiæ distributus. Quibus peractis cccclxv. die, quo toto tempore annus expletur, dum sol repetierit circuli supradicti primæ partis initium, oritur anni principium, quod fit à duodecimo Calendarum Aprilium die usque ad undecimum. Sæpe enim uespere, interdum nocte, nonnunquam ipsa Calendarum xi. Aprilium die prouenire deprehenditur. Vicesima igitur sexta die Martij mensis secundum Alexandrinis, hoc est, iuxta Latinos duodecimo uel undecimo Calendarum Aprilium die fit, iuxta solis cursum primi mensis initium. Ne quis autem nos inconstantia uelit arguere, quod uelut sub ambiguo fluctuantes diem primi mensis minime definiamus, huiusmodi oburgator aut potius inquisitor sciat, quod solertissime à septima diei hora, horam primam alterius diei docet incipere, & cum sit xxxv. dies Martij mensis, xii. Calendarum Aprilium, si uespere eiusdem diei sol spacium primæ partis illustret, iam xxxvi. ascribitur, Aegyptiaca ut diximus traditione subtili, & sine dubitatione probabilis, & post pauca legitur luna, inquit, si xiiii. reperitur, sole in prima parte sui circuli constituto, iure primi mensis ascribitur. Si uerò prius xiiii. luna hoc pleno lumine orbis effulserit, quam sol memoratam primam partem circuli sui contigerit, xii. mensis esse reperitur uel reputabitur. Et quotiens ita contingit, solennitas differtur ad alterum plenilunium, quam uenire necesse est adhuc sole in prima parte de duodecim circuli partibus constituto. Hac de uerbis beati Victoris assumere placuit, quatenus sententia sancti patris Anatholij, que & in ipsius opere paschali, & in historia ecclesiastica plerisque obscura est, per eius tibi dicta clarior redderetur. Sed neq; hoc prætereundum, quod sunt qui contendunt Anatholium in hac sententia nequaquam undecimum, sed octauum Calendarum Aprilium esse posuisse, dicentes: cum hanc sententiam in historia ecclesiastica poneret

poneret diem pro die mutasse, & Eusebium quod cætera bene ac philosophicè posita uideret, in uerbo corrigere uoluisse, quod in ea minus perfecte dictum conspexerit, ne illud: uidelicet quem laudare proposuerat, palam notabilem monstraret, si eius pura uerba & ut ipse scripserat suis inderet historijs. Sed mirum si Eusebium tam circumspectus sermone, & sensu scriptor, tantum laudis aliorum potuit esse cupidus, ut eorum scripturis desagrans, ea que non dixerant illos dixisse sinerit, nec formidaret argui, postquam lectores sui in egra eorum opuscula perscrutareretur, atque quæ ipse de his assumpserat, aliter in suis authoribus posita offendissent. Mirum si Victor, cuius dicta posuimus, uirum æque eruditionis eximie talis impostura iauit, qui in alio opere scribens de pascha, hanc eandem sententiam Anatholij de historia ecclesiastica, quasi iure laudabilem ac memorabilem assumens, ubi opportunum reprobatur inseruit, & ipse undecimum in ea non octauum Calendarum Aprilium scribens diem. Sed & Dionysius cognomento Exiguus, scientia præcipuus, mirum quare uel ipse in epistolis suis paschalibus Anatholij suffragium de historia ecclesiastica flagitare, si eius tibi dicta sciret falsata, quem ut Græcè etiam linguæ peritissimum, qualiter hæc sint primo ædita, latere non potuit attentio. Sed quia mensis hic unde summat exordium, uel ubi terminetur, euidenter in Moyli scriptis non colligitur: præfati uenerabiles cccxviii. pontifices antiqui moris obseruatiã, & exinde à sancto Moyse traditam, sicut in septimo libro ecclesiastica historia fertur solertius inuestigantes, ab v. Idum Martiarum usq; in diem nonarum Aprilium natam lunam facere dixerunt primi mensis initium, & à duodecimo Calendarum Aprilium usq; ad xiiii. Calend. Mai. lunam xiiii. solertius inquirēdam. Itaq; uerisimile uidetur, Eusebium quidem quod in Græca authoritate inuenerat, fideliter suis indidisse historijs. Ipsum uerò libellum Anatholij postmodum in aliquibus Latinorum exemplaribus esse corruptum, eorum nimirum fraude, qui pascha uerum tempus ignorantes errorem suum tanti patris auctoritate defendere gestirent. Sed quaerunt illi qui Eusebium magis unam emendasse sententiam, quam alios quoslibet totum Anatholij putant in falsasse libellum, quomodo in illo libello sit scriptum. Sed quid mirum, si in undecima luna errauerint qui in dies addiderunt ante æquinoctium, in quibus pascha immolari posse definiunt, quod certum omnimodis putari absurdum. Quibus respondendum, quia Anatholius potuerit nosse plurimos, qui sic uel sic de pascha senserint, nec tamen ad nostram notitiam peruenerint. Et e contra quæ erant ab eis, quomodo in ipso libello sit scriptum: Est ergo in primo anno initium primi mensis, quod est xix. annorum circuli initium, secundum Aegyptios quidē mensis Faminoth xxv. die, iuxta Macedones uerò Distri mensis xxii. Secundum Romanos uerò Martij mensis xxxv. die, id est, v. Idus. Calendas Aprilis, cum xxvi. dies mensis Aegyptiorum Faminoth, & xxii. dies mensis Macedonum Distri non sit v. Calendarum Aprilium, sed ix. Calend. April. Nonne uerisimilium apparet, quàm sit falsata sententia, ubi ipse qui v. Calend. pro ix. Calend. April. mutauit, oblitus est etiam Aegyptiorum uel Græcorum mensium statum mutare. Sed his quæ minus nota erant manere permisit ut fuerunt, illud solummodo quod suis libris uisibile erat mutauit. Quid sane horum sit uerius, illi potius qui Anatholium Græcum legunt, uideant. Verum siue Eusebium unam sententiam seu quilibet totum ipsum libellum à suo statu mutauerit, constat absq; ulla dubietate, quamuis plurima uerterit æquinoctium octaua Calendarum Aprilium die nequaquam posse reperiri. Quod in conspectu horologica ex aperta ratione probatur. Regula enim tenet ecclesiastica obseruationis, quæ & edictis patrum priorum & clarius est Niceno probata concilio, ut pascha dies Dominicus ab xi. Calendarum Aprilium usq; in v. Calendarum Maiarum diem quaratur. Item catholica institutionis regula præcipit, ut ante uernalis æquinoctij transcensum pascha non celebretur. Qui ergo v. Calendarum Aprilium putat esse æquinoctium, nec esse est idem aut ante æquinoctium pascha celebrari licitum dicat, aut ante v. Calendarum diem pascha celebrari licitum neget. Ipsum quoq; pascha quod Dominus pridie quam pateretur, cum discipulis fecit, aut nona Calendarum Aprilium die non fuisse, aut ante æquinoctium fuisse confirmet.

Primo anno circuli decennouenalis xxx. est luna in xi. Calendarum Aprilium, eodemq; anno luna xiiii. quinta die Calendarum Aprilium, id est, Nonas Aprilis: iungeq; ad xxx. & summe regulares mensis Aprilis, eo anno quo xiiii. luna Aprilem incurrat. Eo uerò quo mense Martij luna xiiii. incurrit, tardè Martij regulares triginta sex. Ex epactis utique agnoscis facillime, utrum in Martium an in Aprilem, luna decimoquarta eueniat. Si enim plus xv. aut minus v. epactis habes, Aprilij luna xiiii. computatur. Tene ergo regulares in Aprilij triginta quinta, & subtrahe epactas semper eius anni, & quod remanserit, ipsa est dies lunæ decimoquarta, utputa tertio anno circuli decennouenalis xxx. erunt epactas, tolle xxii. de xxxv. & remanent xiiii. tertiadecima die mensis Aprilis, id est, Idus Aprilis luna decimoquarta occurrat. Si uerò feriam quaras xiiii. lunæ, adde concurrentes anni illius numero, qui reliquus est, utputa istis tredecim qui in præsentem sunt, in Aprilij quoque regulares v. Hac omnia collige & postea diuide per septenarium, & quod remanserit ipsa est feria lunæ decimoquarta, & sic facillime ad diem Dominicum peruenies. Mense autem Martij tene regulares triginta sex subtrahe epactas anni illius, uerbi gratia, secundo anno circuli decennouenalis undecimo sunt xxxv. die mensis eiusdem, xiiii. luna aderit, id est, octauo. Calendarum Aprilium. Si uerò

feriam eiusdem diei requiras, adde numero præscripto cōcurrentes anni illius & regulares quatuor in Martio. His quoque in unum collectis partitōque per septenarium, & quod remāserit ipse est dies lune decima quarta, si nihil remanserit VII. feria est. Igitur si detractis epactis triginta, remanent tamen quodcumque super est, ipse est dies mensis, in quo XIII. lunam reperies, ut eo anno quo quatuor epactæ sunt, absume IIII. de XXXV. & remanent triginta unum. Tolle XXX. & remanent I. Prima die mensis XIII. luna occurrit, id est, Calendas Aprilis. Si deductis epactis XXX. tantum remanent XIII. die mensis luna XIII. euenit, quod semel intra XIX. accidit annos, quando VI. epactæ assignantur, & III. Calendarum Aprilium XIII. luna prouenit. Vt re exemplis ad inueniendam instruat feriam, qua XIII. occurrat luna, ut puta anno præfenti Dominicæ incarnationis DCLXXVI. sume epactas huius anni XXVI. detractisque eiusdem XXXV. regularibus & remanent IX. & ecce IX. die mensis XIII. luna erit, id est, V. Idus April. Iunge etiam concurrentes anni præfentis, id est, I. ad IX. & sunt X. & his adde VII. & sunt XVII. hos partire per VII. bis VII. XIII. & remanent III. tertia feria erit. Luna XIII. IIII. XIII. V. XVI. VII. XVII. VIII. XVIII. IX. qui est dies pasche V. Idus April. XIII. luna IIII. Idus XV. III. Idus XVI. II. Idus XVII. Idus XVIII. I. ad Martiū pertinet XIII. luna quam sic requires. Summe regulares Martis mensis XXXVI. detrahe ab eis VII. & remanent XXIX. uicesimonono Martis mensis, id est, IIII. Calendarum April. decima quarta tibi luna occurrit. Ad inueniendā feriā, sume eandem XXXI. & adde eis concurrentes anni illius, id est, II. sunt XXXIII. In his quoque adijce regulares quatuor, & erit ois summa XXXV. partire per VII. sicut XXXV. & nihil remanet, quia septima feria erit luna decimo quarta, quarto Calēd. April. & XV. tertio Calēd. April. ipse est dies Dominicus paschæ, etiā per singulos circuli decennouenales annos. Sēper his regularibus & hac ratione annuis epactarum detractis diebus, decimā quartā line errore reperies lunam, & illis regularibus concurrente numero præscripto iunctis. Feriam quoque decimā quartā lunæ reperies, & sic computatis feriis, quæ supersunt septimanæ illius, lunæ quoque ætatē crescentis singulis appone diebus. & tū simul locū lunæ, & ætatem certissimè inuenies. Hęc dilecte comēs proprio argumenta labore descripsi tibi met, tu dic quo munere mecum certares hodie dum ratiā do tibi fessus.

*Enarratio dodrantis & femuncie in partibus horarum, per quas lunaris luminis ratio cōputatur apud scriptores.*

## FRAGMENTVM.

Vnius semper horæ dodrante & femuncia transmissa, id est, diuisio unius horæ spacio, in uiginti quatuor femuncias, quia tot sunt femuncie in libra plena: iterumque diuide uiginti quatuor in quatuor, hoc est quater sex, & ter VI. dodrans dicitur, semel uero quadrans, & hoc est quæ ait unius horæ dodrante, id est, tribus partibus X. & octo femuncijs. Quod uero & femiuntia sex reliquarum semuntiarum, ad quadrantem pertinentiū unam uoluit adiungi dodrantū, ut essent XIX. femuncie, quo ætus oceanī quotidie tardius ueniret, tardiusque recederet.

## DE ORDINATIONE FERIARVM PASCHALIVM PER THEOPHILVM EPISCOPVM CESARIENSEM AC RELIQUORVM EPISCOPORVM, SYNODVM.

**P**OST resurrectionem uel ascensionem Domini saluatoris, Apostoli quomodo pascha deberent obseruare, nihil ordinare potuerunt, quia dispersi erant per uniuersum mundum, & ad prædicandum occupati. Sed quacumque die decima quarta luna mense Martio fuisset, pascha celebrabant. Post transitum ergo de hoc mundo omnium Apostolorum, per singulas prouincias diuersa tenebant ieiunia. Nam Galli quacumque die octauo Calendarum Aprilium fuisset, quando Christi resurrectio tradebatur, semper pascha celebrabant: in Italia uero alij XX. dies ieiunabant, alij septem. Orientales uero sicut Apostolos uiderunt, ut supra prædictum est, decima quarta luna, mense Martis pascha tenebant. Cum ergo hæc tales obseruationes per singulas prouincias tenerentur, unde moeror erat sacerdotibus, eo quod à quibus una fides rectè tenebatur, eorum dissentirent ieiunia. Tunc papa Victor, Romanæque urbis episcopus direxit auctoritorem ad Theophilum Casariensis Palestinæque antistitem, ut quomodo pascha recto iure à cunctis catholicis celebraretur ecclesijs, inibi fieret ordinatio, ubi Dominus & saluator mundi fuerat in carne uersatus. Percepta itaque auctoritate prædictus episcopus non solum de sua prouincia, sed etiam de diuersis regionibus, omnes episcopos euocauit. Vbi cum illa multitudo sacerdotum conuenit, tunc Theophilus episcopus protulit auctoritatem ad semissam Victoris papæ, & quid sibi operis fuisset iniunctum ostendit. Tunc pariter omnes dixerunt episcopi, Nisi prius quomodo mundus fuerit à principio inuestigatus, nihil potest de obseruantia paschæ salubriter ordinari. Dixerunt ergo episcopi: Quem credimus factum fuisse in mundo primum, nisi Dominicum diem? Theophilus episcopus dixit: Probate quod dicitis. Responderunt Episcopi: Secundum scripturæ auctoritatem factum est uespere & mane dies primus.

Deinde

Deinde secundus, tertius, quartus, quintus, sextus, septimus. In quo septimo requieuit Deus ab omnibus operibus suis, quem diem sabbatum appellauit. Ergo cum nouissimum diem signet sabbatum, quis potest esse primus, nisi dominicus dies? Theophilus episcopus dixit: Ecce de die dominico, quia primus sit probatis, de tempore enim quid dicitis? Quatuor enim mundi tempora accipiuntur: uer, æstas, autumnus, hyems. Quod ergo tempus primum factum in mundo? Episcopi responderunt, uernum. Theophilus Episcopus dixit, Probate quod dicitis. Et illi responderunt, Scriptum est: Germinet terra sceni herbam secundum genus suum & lignum fructiferum, ferens fructum suum. Hæc autem temporibus ueris accipitur. Theophilus episcopus dixit, In quo loco caput mundi esse creditis? In principio temporis, an in medio tempore, aut in fine? Episcopi responderunt, In æquinoctio octauo Calendarum Aprilium. Theophilus Episcopus dixit, Probate quod dicitis. Et illi responderunt: Scriptum est quia fecit Deus lucem, & uocauit Deus lucem diem, & fecit Deus tenebras, & uocauit tenebras noctem, & diuisit inter lucem & tenebras æquas partes. Theophilus dixit: Ecce de die uel tempore probatis, de luna quid uobis uidetur? Vtrum crescentem ac iam plenam, an immutatam à deo fuisse consecratam. Episcopi responderunt, plenam. Et ille, Probate quod dicitis: Responderunt, Et fecit duo luminaria magna, & posuit ea in firmamento cœli ut luceant super terram. Luminare maius in inchoatione diei, luminare minus in inchoationem noctis, non poterat aliter nisi esset plena. Nunc ergo inuestigauimus, quomodo in principio factus fuerit mundus, id est, die dominico. Verno tempore in æquinoctio, quod est octauo Calendarum Aprilium, luna plena per ipsum tantummodo tempus & elementa resurgunt. Theophilus dixit: Nunc igitur agendum est de ordinatione, quomodo debeamus pascha tenere. Episcopi dixerunt, Nunquid potest dies dominicus præteriri, ut in eo pascha minime celebretur, qui tot & talibus benedictionibus sanctificatus est? Theophilus dixit: Dicit ergo quibus & qualibus benedictionibus eum esse sanctificatum asseritis, ut scribere possimus. Episcopi dixerunt, Prima illi benedictio est, quia in ipso tenebræ sunt remotæ, & lux apparuit. Secunda est illi benedictio, quod de terra Aegypti uelut de tenebris peccatorū quasi per fontem baptismi per mare rubrum populus fuisse liberatus. Tertia illi benedictio est, quia in eodem die cœlestis cibus manna hominibus, datus est. Quarta illi benedictio est, quia Moses mandata ad populum: Sit uobis obseruatus dies primus & nouissimus. Quinta illi benedictio est, ut in cxxv. Psalmo dicit: Circumderunt me sicut apes, & exarserunt sicut ignis in spinis. De resurrectione autem domini dicit: Hæc est dies quæ fecit Dominus, exultemus & letemur in ea, usque ad cornu altaris. Sexta illi benedictio est quod in ipsa Dominus resurrexit. Vides ergo quia dies resurrectionis dominicus singulariter in pascha teneri possit. Theophilus dicit, De tempore autem ad Moysen mandatum est à Deo. Hic mensis erit uobis initium mensium, pascha facite in eo. Omnes ergo triginta dies à Domino consecrati sunt. Episcopi dixerunt, Iam superius dedimus responsum, principium mundi esse æquinoctium octauo Calendarum Aprilium. Et ab octauo Calendarum April. usque in octauū Calendas Maias, legimus esse consecratos. Theophilus dixit: Ecce impium non est, ut passio Dominica, tantum sacramenti mysterium, extra litem excludatur. Passus namque Dominus ab undecimo Calendarum Aprilium, qua nocte à Iudeis traditus est, & ab septimo Calend. resurrexit, quomodo ergo tres dies extra terminum excludantur? Omnes Episcopi dixerunt, Nulla ratione fieri debet, ut tantum sacramentum extralitem excludatur, sed hi tres dies intra terminum inducantur, & de subter retrahere constitutum est. Ergo in illa synoda ab undecimo Calendarum Aprilium usque in undecimo Calendarum Maiarum, pascha debent seruari, & nec ante nec postea cuiusque constitutum litem transgredi liceat. Similiter & de luna præceptum diuinum teneatur. Mandatum est per Moysen: Sit uobis obseruatum à decima quarta luna usque XXI. Has ergo VII. lunas similiter in pascha tenendo cōstat fuisse, consecratae sunt. Quando ergo sit intra suum litem ab undecimo Calendarum Aprilium usque in undecimo Calendarum Maiarum, dies Dominicus, & luna ex illis octaua sanctificata. Pascha nobis uisum est celebrare. Omnis paschalis luna cuiuscunque ætatis est, si detrahitis ab ea septem, fiet tibi ætas lunæ, quæ sit in initio quadragesimæ. Verbi gratia: Si decima quinta luna est paschalis, tolle de quindecim duodecim, & remanent centum & undecim. Tertia est luna in initio quadragesimæ, eo anno quo decima quinta luna est die Dominico paschæ, & cætera similiter. Memento quod anno bissextili lunæ Februarij mensis triginta dies, & tamen paschalis lunæ ratio uacillet.

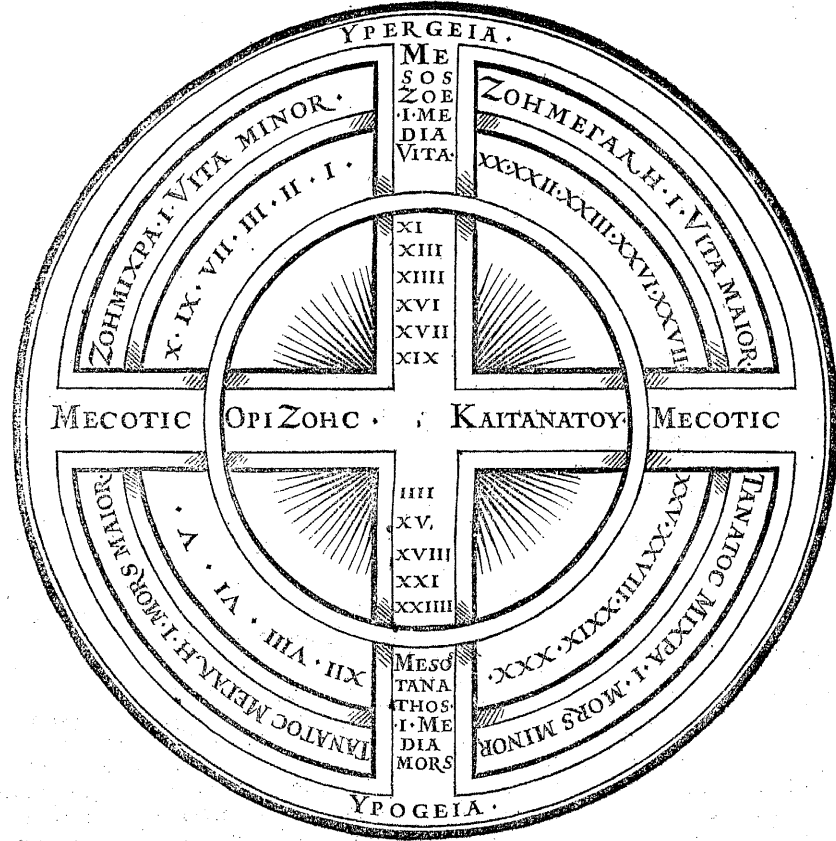
## DE ÆQUINOCTIO UERNALI, FINIS.

Bedæ tom. 2.

G 3

DE DL

De diuinatione mortis & uitæ, Petosyris ad Necephum regem Aegypti Epistola.



DE his quæ a me ad humanæ uitæ cautelam inuenta sunt, unumquodque me tibi mittere non piguit. Superest ut tu in his per inspiratam tibi diuinitus prudentiam, operando laborem impendas, certus quod decumbentium uel fugitiuorum uel monomachorum, uel aliorum similitum euentibus, non fallacem poteris capere præscientiam. Si argumentum regulare quod huic scripturæ subiecti diligenter inspexeris, consulturus igitur sic facito: Sume nomen uel decumbentis, uel in fugam lapsi, uel depugnaturi, uel alterius cuiuslibet de quo inquiris, & collige numerum eius, deinde lunam considera, quæ fuerit ea die, qua uel eger decubuit, uel fugitiuus elapsus est, uel quota futura sit cum monomachus depugnaturus est, & cætera huiusmodi: numerumq; regularem qui ei lunæ ascriptus est, numero nominis adiunge. Tū summā quæ ex his cōficitur, per uiginti nouem diuide, & numerum qui super fuerit collige, inspectaq; figura, quo in loco idem numerus sit positus inquirere. Si eum inuenieris in *ζωή μεγάλη*, & de agro agitur, cito conualecet: si de fugituo, cito reuertitur: si de gladiatore, uincet. Si autem in *μικρά ζωή*, omnia hæc difficilius euenient: si autem in *ζωή μικρά* licet prosperum, difficilem tamē exitum habitura: quod si in eo loco fuerit in *δέναν @ μεγάλη* inscriptus est, ager post longā infirmitatē morietur: fugitiuus diu quæsitus non inuenietur, gladiator tamen difficile superabitur. Eadem in *μικρά θανάτου* celeriora fiēt, & in *μικρά θανάτου* celerrima. Ponatur exempli gratia, pugna Hectoris & Achillis, luna erit decima septima, quæ habet numerum regularem. DCCC. XC. I. H. Achillei nomen habet. M. CC. LXXVI. qui simul iuncti, faciunt M. C. LX. IX. Hæc partitæ per XXXIX. & quod super fuerit, id est, uiginti nouem, quære in forma regulari, & inuenies illud in eo loco ubi scribitur *ζωή μεγάλη*. Si idem de Hectore feceris, inuenies residuum numerum in *μικρά θανάτου*, quæ positio

positio numerorum, uictorem Achillem, & Hectorem uictum significat absq; ambiguitate. Est & alius modus: Si numerus lunæ fuerit in *ζωή μεγάλη*, & numerus hominis in *μικρά ζωή*, periclitabitur quidem homo, euadet tamen. Econtrario, si hominis numerus in *ζωή μεγάλη*, lunæ uero fuerit in *μικρά ζωή*, sub specie prosperorum, aduersa cōtingent. At uero si uterq; numerus, hominis uidelicet a lunæ, supra horizontem fuerit inuentus, proculdubio prospera pollicentur: sed si ambos infra horizontem esse constiterit, aduersa omnia prouentent.

| DIES LVNAE CVM NVMERIS diuiso. | EIVSDEM NUMERI diuiso per xxxix. |
|--------------------------------|----------------------------------|
| Luna 1.                        | M. D. LXXXIX. xxij.              |
| Luna 2.                        | M. C. XVI. xiiij.                |
| Luna 3.                        | M. C. XIX. xvij.                 |
| Luna 4.                        | M. CCC. XV. x.                   |
| Luna 5.                        | DCCC. XVIII. vi.                 |
| Luna 6.                        | DC. XXIII. xv.                   |
| Luna 7.                        | CCCC. IIII. xxvij.               |
| Luna 8.                        | DCCC. LXX. xxix.                 |
| Luna 9.                        | DC. LXVI. xxvij.                 |
| Luna 10.                       | DC. XXXIX. i.                    |
| Luna 11.                       | DC. XCIII. xxvij.                |
| Luna 12.                       | M. CCC. XLIII. xxij.             |
| Luna 13.                       | M. DCCC. LXXX. xxiiij.           |
| Luna 14.                       | M. DC. LXXXIII. ij.              |
| Luna 15.                       | M. CX. viij.                     |
| Luna 16.                       | D. XXXV. xiiij.                  |
| Luna 17.                       | DCCC. XCIII. xxij.               |
| Luna 18.                       | M. DC. XCVII. xv.                |
| Luna 19.                       | DC. XIX. x.                      |
| Luna 20.                       | M. D. LXVI. xxix.                |
| Luna 21.                       | M. M. XXXIX. xxvij.              |
| Luna 22.                       | M. D. LXVI. xxix.                |
| Luna 23.                       | M. CCC. LXVIII. xvij.            |
| Luna 24.                       | M. DCC. LXI. xxi.                |
| Luna 25.                       | M. CC. LXIII. xvij.              |
| Luna 26.                       | M. C. IIII. ij.                  |
| Luna 27.                       | DCCC. LXXX. x.                   |
| Luna 28.                       | DCCCC. XVI. xvij.                |
| Luna 29.                       | M. C. XV. xiiij.                 |

ITEM DIVISIO PER XXXIX.

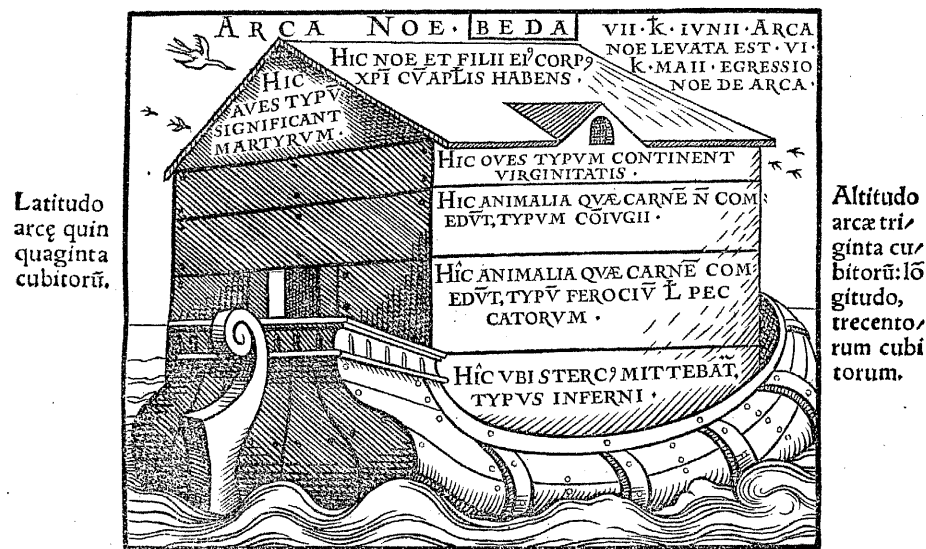
|                         |                          |
|-------------------------|--------------------------|
| In L. semel sunt XXXIX. | & remanent XXI.          |
| In C. remanent XXVIII.  | In CC. remanent XXVI.    |
| In CCC. remanent X.     | In CCCC. remanent XXIII. |
| In D. remanent VII.     | In DC. remanent XX.      |
| In DCC. remanent IV.    | In DCCC. remanent XVII.  |
| In DCCC. remanent I.    | In I remanent IX.        |
| In II. remanent XVIII.  | In III. remanent XIII.   |
| In III. remanent XVI.   | In V. remanent XII.      |
| In VI. remanent XXVI.   | In VII. remanent XI.     |

DE DIVINATIONE, FINIS.

G 4

SIMILITVZ

SIMILITUDO ARCAE NOE.



Arca Noe sine dubio ecclesie typum tenet, quia sicut illa super fluctus diluuij huc atq; illuc figurata seruebatur, ita ecclesia in procelloso mundo diuersis tēpestatibus & calamitatibus, huius seculi quatitur: & sicut in Arca Noe non solum munda, sed etiam in munda animalia fuerunt (habuit enim homines, habuit & serpentes) ita & in domo magna, id est Christi ecclesia uasa diuersa sunt, alia quidem in honorem, alia in contumeliam.

BEDÆ PRESBYTERI DE LIN-  
guis gentium tractatus.

Linguarum diuersitas exorta est in ædificatione turris post diluuium. Priusquā superbia turris illius in diuersos signorum sonos, humanam diuisit societatem, una omnium nationū lingua fuit, quæ Hebræa uocatur, qua patriarchæ & prophetae usi sunt non solum in sermonibus, suis, uerū etiam in literis sacris. Initio autem quod gentes sunt, tot linguæ fuerūt. Deinde plures gentes q̄ linguæ, quia ex una lingua multæ sunt gentes exortæ: linguæ autem dicte in hoc loco pro uerbis, quæ quia per linguam hinc genere locutionis illo, quia his efficit, per id quod efficitur nominatur: sicut os dicitur pro uerbis, sicut manus pro literis. Tres sunt autem linguæ sacræ, Hebræa, Græca, Latina, quæ toto orbe maximè excellunt. His enim tribus linguis super crucem Domini à Pilato fuit causa eius scripta. Vnde & propter obscuritatem sanctarū scripturarum harū triū linguarum cognitio necessaria est, ut ad alterā recurratur, dum si quam dubitationē nominis uel interpretationis sermo unius linguæ attulerit. Græca autem lingua inter cæteras gentium clarior habetur. Est enim & latinis & omnibus linguis sonantior, cuius uarietas in quinque partibus discernitur. Quarum prima dicitur *κοινὴ*, id est mixta siue communis, quia omnes utuntur. Secunda Attica est, uidelicet Atheniensis, qua usi sunt omnes Græciæ authores. Tertia Dorica, quæ habent Aegyptij, & Syri. Quarta Ionica. Quinta Aeolica, qua se Aeolij locutos dixerunt, & sunt in obseruatione Græcæ linguæ eius modi certa discrimina. Sermonem eorum ita est dispersit. Latinas autem linguas quatuor esse quidam dixerunt, id est, præscam, Latinā, Romanam, mixtā. Præscam est, qua uetustissimi Italiæ sub Iano & Saturno sunt usi incondita, ut se habent carmina alicuius. Latina quæ sub Latino & regibus Tusciæ cæteri in Latio sunt locuti. Ex qua XII. tabule fuerunt scriptæ. Romana, quæ post reges exactos à populo Romano gesta est, qua Neuius, Plautus, Ennius, Virgilius poetæ: Et ex oratoribus, Græcus Cato & Cicero uel cæteri effuderunt. Mixta, quæ post imperium latius promotum simul cum moribus & hominibus, in Romanam ciuitatem irrupit integritatem uerbi per solocismos & barbarissimos corrumpens. Omnes autem orientis gentes in gutture linguam & uerba collidunt, sicut Hebræi & Syri. Omnes mediterraneæ gentes in palato sermones ferunt, sicut Græci & Asiani. Omnes occidentales uerba in dentibus frangunt, sicut Itali & Hispani. Syrus, & Chaldeus uicinus Hebræo est sermone, consonas in plerisque & literarum sono. Quidam autē arbitrantur linguam ipsam esse Chaldeam, quia Abraham de Chaldeis fuit. Quod si hoc recipitur, quomodo in Daniele Hebræi pueri linguam quā non nouerant, doceri subeunt. Omnem autem linguam uniusquisque hominū siue Græcam siue Latinā siue cæterarum gentium, aut audiendo potest tenere, aut legendo ex præceptore accipere. Cum autē omnium linguarum scientia difficilis sit cuiquam, nemo tam desidiosus est ut in sua gente positus lingue gentis linguam nesciat. Nam quid aliud putandum est, nisi animalium brutorum deterior?

Illa

Illa enim proprie uocis clamorem exprimunt, iste deterior qui proprie linguæ caret noticia. Cuiusmodi autem lingua locutus est Deus in principio mundi, dum diceret, Fiat lux: inuenire difficile est: nondum enim erant linguæ. Item qua lingua insonuit postea exterioribus hominum auribus. Maximum ad primum hominem loquens, uel ad prophetas uel dū corporaliter sonuit uox dicentis Dei: Tu es filius meus dilectus. Vbi à quibusdam creditur illa lingua una & sola, quæ fuit antequam esset linguarum diuisio. In diuersis quippe gentibus, creditur quæ eadem lingua illis Deus loquatur, quia ipsi homines uruntur ut ab eis intelligatur. Loquitur autē Deus hominibus non per substantiam inuisibilem, sed per creaturam corporalem per quā etiā & hominibus apparere uoluit, quando locutus est. Dicit enim Apostolus: Si linguis hominū loquar & angelorū, ubi queritur qua lingua angelus loquatur. Non quod angelorum aliquid linguæ sint, sed hoc per exaggerationem & acruationem dicitur. Item queritur, qua lingua in futurum homines loquantur. Nisi quam reperitur. Nam dicit Apostolus, Siue linguæ cessabunt. FINIS.

VENERABILI BEDÆ PRESBYTERO, ETIAM HÆC

SIBYLLINARVM VERBORVM INTERPRETATIO ADSCRIBITUR à nonnullis, quam ne desideraretur, adposuimus.

Sibyllæ generaliter omnes foeminae dicuntur prophetantes, quæ ob diuinā uoluntatē, omnibus interpretari & uentura pronuntiare solebant. Tradunt autē doctissimi auctores, decem fuisse Sibyllas. Quarū prima, Persis: Secunda Libyca: Tertia Delphica est: quæ ante Troiana bella uaticinata est: Quarta Cumea, in Italia: Quinta, Erythraea, in Babylonia orta, dicta Erythraea, ab insula, in qua eius dicta sunt carmina. Sexta, Samiana, à Samo flumine Beueuentano uocata. Septima Almitia, uel Cumana: Octaua, Hellepontica: Nona, Phrygia: Decima, Tiburtina Græcæ, Albunea Latine uocatur: ex cuius carminibus multa de Deo & Christo scripta continentur. Fuit igitur hæc Sibylla, Priamidis regis filia, & ex matre Hecuba procreata. Vocata est autē in Græco Tiburtina: Latine uerò Albunea nomine, uel Cassandra: & illa circueiens diuersas prouincias ac partes orbis, predicauit Asiā, Macedonia, Ebrostā, Chitā, Agagus deam, Ciliciā, Pamphiliā, & Galatiā. Quomodo mundi partes uaticinjs suis repleisset, inde uenit Aegyptū, Aethiopiā, Bragadā, Babyloniā, Africā, Libyam, Pentapolim, Mauritaniam, & Palatinū. In oēs has prouincias predicauit, & spiritu prophetae repleta, prophetauit bonis bona, malis mala. Scimus namque quæ in præconijs suis annunciauit, & quæ in nouissimis erant uentura prædixit. Audientes igitur famam eius Romani, statim nunciauerunt in cōspectu Senatorū. Mittentes ergo senatores legatos ad eam, fecerunt ipsam cum magno honore deduci Romam. Centū igitur uiri ex senatu Romano, somnū in una nocte uiderunt linguarū. Videbant linguarū quasi nouem soles esse in cælo, qui sigillatim diuisi, diuisi in se figuras habebant. Primus sol erat splendidus & fulgens super omnem terrā. Secundus sol splendidior & magnus, ætheream habens claritatē. Tertius sol sanguineo colore flammiger, igneus & terribilis, ac de mū splendidus satis. Quartus sol, quarta generatio est tēpore Christi. Quintus sol erat tenebrosus, sanguineus & lapsus, sicut in tonitruo tenebrosus. Sextus sol tenebrosus nimis, habebat acutū stimulum scorpionis. Septimus uerò sol terribilis erat, & sanguineum iterū habens in medio gladium. Octauus autem sol erat effusus sanguineum habens colorem in medio. Nonus autē sol erat nimis tenebrosus, unum tamen habens radium fulgentem. Quomodo Romam ingressa esset Sibylla, uidentes eam ciues Romani, admirabantur nimiam pulchritudinē eius: erat enim uenusto aspectu, decora uultu, eloquens in uerbis: atque Dei pulchritudine satis bene cōposita, suis auditoribus, dulce præbebat eloquium. Venientes autem uiri, qui somnia uiderant, dicunt ad eā, Magistra & domina, quæ ad magnū decorem est corpus tuū, qualē nunquam in foeminis, præter te uidimus. Precamur ut somnū, quod oēs nos in una nocte uidimus, quid futurū præmonstrat aperias. Respondens Sibylla dixit ad eos: Non est æquū in hoc loco stercoribus, pleno, & diuersis cōtaminationibus polluto, sacramentū huius uisionis detegere. Sed uenite ascendamus, ad Apenninū montē, & ibi ad nuncio uobis, quæ uentura sunt ciuibus Romanis. Et fecerunt, ut dixit. Quos interrogauit: & illi uisionem quā uiderant, narrauerunt ei. At illa dixit ad eos, Nouem soles quos uidistis, oēs futuras generationes præsignant. Quod uerò dissimiles eos uidistis, dissimilis erit uita in filijs hominū. Primus autē sol, prima generatio est: erunt homines simplices & clari, amantes libertatē, ueraces, mansueti, benignissimi, amantes cōsolationes pauperum, & satis sapientes. Secundus autē sol, secunda generatio est: erunt homines splendide uiuentes, crescentes multū, Deū colentes, sine malicia cōuersantes in terra. Tertius uerò sol, tertia generatio est: exurget gens cōtra gentē, & erunt pugnae multæ in Roma. Quartus autē sol, quarta generatio est: erunt homines, quæ uerum est abnegantes: & in diebus illis exurget mulier de stirpe Hebræorum nomine Maria, habens sponsum nomine Ioseph, & procreabitur ex ea sine cōmixtione uiri, de Spiritu sancto, nomine Iesus: & ipsa erit uirgo ante partū, & uirgo post partum: qui ergo ex ea nascetur, erit uerus homo, sicut oēs Prophetae predicauerunt: adimplebitque legē Hebræorū, & adiunget suā propria in simul, & permanebit regnū eius in seculum seculorū: nascente autē eo, exercitus angelorū à dextris & à sinistris erunt, dicentes, Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bone uolūtatis. Veniet namque uox super eum, dicēs, Hic est filius meus dilectus, ipsum audite. Erāt ibi ex sacerdotibus Hebræorū, qui audientes hæc uerba, indignati dixerunt ad eā: Ista uerba, terribilia sunt: sicut hæc regina. Respō-

dens

deus Sibylla dixit eis: O Iudæi, necesse est ista fieri, sed uos non credetis in eum. Dixeruntque, Nos non credemus, quia uerbum & testamentum dedit Deus patribus nostris, & non auferet manum suam a nobis. Respondit eis iterum: Deus cœli sibi generaturus est filium, ut scriptum est: qui similis erit patri suo. & postea ut infans per ætates crescat, & insurgent reges in eum & principes terrarum. In diebus illis erit Cæsari Augusto celebre nomen, & regnabit in Roma, & subijciet omnem terram sibi. Non multi, uel non pauci: non tres, neque duo sunt dii, sed unus Deus, solus & immensus, qui fecit cœlum, solem, stellas & lunam, frugiferamque terram & mare. Qui autem illum honorant, æternam uitam hereditabunt, perpetuum cuius ipsi hereditabunt paradisum. Mortuorum uero simul resurrectio erit, & claudorum cursus uelocissimus erit: surdi audient, & cæci uidebunt: non loquentes, loquentur, ex quinque panibus, quinque millia hominum saturabit, & colligentur reliquiae fragminum duodecim cophini, exinde replebunt in specie populorum. Ventos cõpescens uerbo, mare calcans, ambulans super undas, infirmitates omnibus soluet: surgere faciet mortuos, repellens multos dolores: & de pane uno, saturatio erit uiuorum. Sed quum omnia fuerint perfecta quae dixi, in ipso ois resoluatur lex, & impias manus infidelium postea inueniet. Post hæc cõuenient sacerdotes Hebræorum contra Iesum, quia multa signa faciet cõprehendentes eum, dabunt Deo alapas manibus, in cestis, & in uultu sacro expuēt uenenata sputa. Dabit uero ad uerbera factum dorsum simpliciter, & colaphos accipiet: tacebit, ne quis agnoscat unde uerbum uenit: corona spinea coronabitur: ad cibum autem fel, & ad sitim acetum dabunt, & suspendent eum in ligno, & occident. Templum uero uelum scindetur in medium, & dies erit tenebrosus per horas sex, & forte mortis finiet tribus diebus somno suscepto, & tunc ab inferis regressus ad lucem ueniet. Et nihil ualebit eis, quia die tertia resurget, & ostendet se discipulis suis, & ipsis uidentibus in cœlum ascendet, & regni eius non erit finis. Dicunt me Iudæi insanam & mendacem. Sibylla: quum autem facta fuerint omnia, tunc demum reminiscuntur mei, & nullus postea me dicet insanam, sed Dei magnam Sibyllam. Dixitque principibus Romanorum, Quintus autem sol quanta generatio est: eliget sibi Iesus duos piscatores de Galilea, & leges suas docebit eos, dicens: Ite, & doctrinam quam accepistis a me, docete omnes gentes, & per septuaginta & duas linguas subijcietur omnes nationes. Sextus autem sol sexta generatio est, & expugnabunt istam ciuitatem annos tres & menses sex. Septimus uero sol, septima generatio est: & exurgent duo reges, & multas facient persecutiones in terra Hebræorum, propter Dominum. Octauus autem sol octaua erit generatio, & in desertatione erit Roma, & præpugnantes ululabunt in tribulationibus, & doloribus dicentes, Putas ne perierimus. Nonus autem sol, nona generatio est: & exurgent Principes Romani in perditione multorum. Tunc exurgent duo reges de Syria, & exercitus eorum innumerabilis sicut arena maris, & obtinebunt ciuitates & regiones Romanorum usque ad Chalcedoniam. Et tunc multa erit sanguinis effusio. Omnia hæc quum reminiscuntur, ciuitas & gens cõtremiscunt in eis, & disperdet Orientes. Et post hæc surgent duo reges de Aegypto, & expugnabunt quatuor reges, & occidēt eos, & omnem exercitum eorum, & regnabunt annos tres & menses sex. Et post eos alius rex per C litteram nomine, potens in prælio, qui regnabit annis triginta, & edificabit templum Deo, & implebit legem, & faciet iudicium propter Deum in terra. Et post eum surget alius rex, qui regnabit paucis temporibus, & expugnabunt & occidēt eum. Post hæc uero erit rex per B nomine, & de B procedet rex Audon, & de Audō egrediatur A, & de A procedat A, & de hoc generabitur A: & ipse secundus A, erit bellicosus nimis & præliator. Et de ipso A nascetur rex per R nomine, & de R nascetur L, & potestatem habebit super decem & nouem reges. Et post hæc surget rex Salicus de Fræcia, per K nomine: ipse erit magnus & piissimus, potens & misericors, & faciet iustitiam pauperibus. Tanta enim erit in eo uirtutis gratia, ut per uiam gradientem arborum, contra eum inclinentur cacumina. Aqua enim occurrens, minime cursum eius tardabit. Similis autem imperio Romanorum rex ante non fuit, nec post eum futurus est. Et ueniet Rex post eum per L nomine, & post hoc regnabit L, & post L triginta, & de L egredietur A, & ipse A erit nimis bellicosus & fortis in prælio, & inulrus erit per terram siue per aquas, & non dabitur in manibus inimicorum, & morietur exul extra regnum, & in manu Dei anima eius erit. Tunc exurget rex per V nomine, & ex una parte Salicus & alia Logobardus, & ipse habebit in terra potestatem contra pugnantes, & contra omnes inimicos. Et in diebus illis, procedet rex per O nomine, & erit potentissimus & fortis & bonus, & faciet iustitiam pauperibus, & recte iudicabit, & de ipso procedet alius O potentissimus, & erunt sub eo pugne inter paganos & Christianos, & sanguis Græcorum eorum effundetur, & cor eius in manu Dei, & regnabit annis septem, & de ipsa muliere nascetur rex per O nomine: hic erit sanguinarius & facinorosus, & sine fide & ueritate, & per ipsum multa erit malitia in terra, & multa sanguinis effusio, & destructæ erunt Ecclesie in ipsius potestate. In alijs namque regionibus, tribulationes erunt multæ & prælia. Tunc surget gens contra gentem in Cappadocia, & Paphlagonia captiuabunt in illo tempore, eo quod non intrauit per ostium in ouile: hic namque rex regnabit per annos quatuor. Et post eum surget rex per H nomine, & in diebus eius pugnae multæ erunt, Syria expugnabunt, & Pentapolim captiuabunt. Ipse enim rex erit ex genere Logobardorum. Tunc exurget alius rex Salicus per C nomine, & expugnabit Logobardos & erunt prælia & pugnae. Ipse autem Salicus erit fortis & potens, & paucis temporibus, erit regnum eius. Tunc exurgent Agarenti, & tyranni, & captiuabunt Tarentum & Barro, & multæ ciuitates depredabuntur. Et etiam uolentes uenire Romam, & non est qui resistat eis, nisi Deus deorum, & Dominus dominorum. Tunc uenientes Armeni Perlidem disperdet, ita ut non recuperentur ciuitates, quas depredabunt, & accurrentes ipsi ponent fossas iuxta Orientem, & expugnabunt Romanos, & obtinebunt pacem aliquamuisper. Et intrabit rex Græcorum, uir belligator in Aepolim, destruet templum idolorum: & ue-